

طہیر الدین محمد بابر شاہ

بابر نامہ

سیرِ نخی جلد پنجم

بابر تولد سنیک ۵۴۰ ھیلکے مناہی تبین

حاضر لکن : حسیم ابراہیم

مزار شریف ، ۱۴۰۱/۲۶۳

ظهیرالدین محمد بابرشاه

بابر نامه / ۱. نچی جلد ، متن

(بابر تولدینینگ ۵۴۰ ییلگی مناسبتی ییلن)

حاضرله گن: رحیم ابراهیم

مزار شریف ۱۴۰۱ / ۲۰۲۳

کتاب بېلگىلېرى

- کتاب نىنگ آتى : بايرنامە / بيرىنچى جلد / متن
- مؤلفى : ظهيرالدين محمد باير شاه
- اثر نىنگ تىلى : تورکچه-اۆزبېکچه
- حاضرله گن : رحيم ابراهيم
- صفحه بغلاوچى : مؤسسە انتشارات تعلیمى
- تېرووچىلر : على شيرهدايت و مؤسسە انتشارات تعلیمى
- نشر اېتووچى : مؤسسە انتشارات تعلیمى
- مقوا دىزاینرى : استاد حکيم کریمزاده
- نشر يىلى : ۱۴۰۱ / ۲۰۲۳
- سانى : يېللىک جلد
- بوتون حقى ، طيارلگن گه محفوظدير
- ISBN:978993665497

كیچیک كینه ساوغه

بو كتابنى طيارلش مقصودیده چېگن محنتلریمنى، عمریۇلداشیم صدیقه ابراهیم گه -
عایله میزنى گۆزل بیر بیچیمده اداره قیلگنى، همده صمیمانه بیر حیات کچریشده
قولى شرایط یرتگنى اوچون - کیچیگیگینه «ساوغه!» دیب، تقدیم اېته من.

رحیم ابراهیم

بیلگورمه / مندرجه

وقایع ماوراءالنهر	٤
وقایع سکیسز یوز و تۇقسان تۇقوز	٣
وقایع سنه تسعمائه	٣١
وقایع سنه احدی و تسعمائه	٤١
وقایع سنه اثنی و تسعمائه	٤٧
وقایع سنه ثلاث و تسعمائه	٥٣
وقایع سنه اربع و تسعمائه	٧١
وقایع سنه خمس و تسعمائه	٧٩
وقایع سنه ست و تسعمائه	٩٣
وقایع سنه سبع و تسعمائه	١٠٧
وقایع سنه ثمان و تسعمائه	١١٥
وقایع کابل	١٣٧
وقایع سنه عشر و تسعمائه	١٣٩
وقایع سنه احدی عشر و تسعمائه	١٨٣
وقایع سنه اثنی عشر و تسعمائه	٢١٧
وقایع سنه ثلاث عشر و تسعمائه	٢٤١
وقایع سنه خمس و عشرين و تسعمائه	٢٥٩
وقایع سنه ست و عشرين و تسعمائه	٢٩٩
وقایع هندوستان	٣٠٥
وقایع سنه اثنی و ثلاثین و تسعمائه	٣٠٧
وقایع سنه ثلاث و ثلاثین و تسعمائه	٣٦٥
[واقعۀ عظمیٰ / عظما]	٣٦٨
فرمان ظہیر الدین محمد بابر	٣٧٧
وقایع سنه اربع و ثلاثین و تسعمائه	٣٩٩

- وقایع سنه خمس و ثلاثین و تسعمائیه ٤٠٩
- همایون غه بیتیلگان خط نینگ سوادى ٤٢٠
- [خواجه کلان غه یازیلگن خط] ٤٣٣
- وقایع سنه سته و ثلاثین و تسعمائیه ٤٦٠
- در باره این چاپ ٤٦١
- ١- با بابر ٤٦١
- ٢- منابع در تهیه این نشر ٤٦٢
- ٣- بابرنامه از نگاه فنی چگونه نشر شود؟ ٤٦٦
- ٥- سه روش در نشر بابر نامه: ٤٦٧
٦. نشر بابرنامه به گونه تجسمی ٤٦٧
- ٧- کارهای من درین نشر ٤٦٨
- ٨- کمک کنندگان ٤٦٩
- فایده لنگن ادبیاتلر ٤٧١

وقايع ماوراءالنهر

«اسفره نینگ بير شرعى سيدا جنوب سارى
پشته لار نینگ اراسيدا بير پارچه تاش توشوبتور.
«سنىك آينه» دېرلار. اوزونلۇغى تخمىنأ اؤن قارى
بۇلغاي. بلندلىغى بعض يېرى كىشى نىنگ بېلى چە
بۇلغاي. آينه دىك هر نىمە منعكس بۇلور.»

بسم الله الرحمن الرحيم

وقایع سکيسز يوز و تۇقسان تۇقوز [۸۹۹ هـ / ۸۷۲ هـ | ۱۴۹۴ میلادی]

[قى ياشده پادشاه بۇلدىم ؟] تېنگرى تعالى نىنگ عنايتى بىلن و حضرت آن سرور كائنات نىنگ شرافتى^۱ بىلن و چهار يار باصفالار نىنگ ھمتى بىلن ، سه شنبه كوني ، رمضان آيى نىنگ بېشى^۲ دا تاريخ سىكيز يوز تۇقسان تۇقوز^۳ دا فرغانه ولايتى دا اۋن ايكي ياشته^۴ بادشاه بۇلدوم .

[فرغانه قنده يىن ولايت^۵ دىر ؟] فرغانه ولايتى بېشىنچى اقليم دين دور . معموره نىنگ كناره سيدا واقع بۇلوتور . شرقى كاشغر ، غربى سمرقند ، جنوبى بدخشان نىنگ سرحدى تاغلار و شماليدا اگرچه بورون شھەرلار باراپكاندور ؛ مثل المايغ و الماتو و يانگى - كيم كُتُبا اترار بيتيرلار - مغول و اۋزبېك جھتيدىن^۶ بو تاريخ دا بوزولوتور . اصلا معموره قالمايدور . مختصر ولايت تور . آشليغ و ميوهسى فراوان . گردا - گردى تاغ واقع بۇلوتور . غربى طرفى دا كيم سمرقند و خجند بۇلغاي ، تاغ يوقتور اوشبو جانب تىن اۋزگا هيچ جانب تىن قيش ، ياغي كيلاآلماس .

سيحون درياسى كيم خجند سويى غه مشهور دور ، شرق و شمال طرفيدىن كيلىب بو ولايت نىنگ ايچى ييله اۋتوب ، غرب سارى آقار . خجند نىنگ شمالى و فناكت نىنگ جنوبى طرفيدىن كيم حالا شاھر خيه غه مشهور دور ، اۋتوب ينه شمال غه ميل كيلىپ توركستان سارى بارور . توركستان دىن خيلى قويىراق ، بو دريا تمام قوم غه سينگار . هيچ دريا غه قاتيلماس .

يىتى پاره قصبهسى بار . بېشى سيحون سويى نىنگ جنوب طرفى ، ايكي شمال جانبيدا . جنوبى طرفى داغى قصبه لار .

[فرغانه نىنگ^۷ پايتختى قير دىر ؟] يىرى اندجان دور كيم وسط ته واقع بۇلوتور . فرغانه ولايتى نىنگ پاى تختى دور . آشليغى وافر ، ميوهسى فراوان . قاوون و اوزومى يخشى بۇلور . قاوون

^۱ (بابرنامه ۲۰۱۸) «شفاعتى» آلگن . شفاعت اتمه سى ، دينى و حقوقى بير اتمه دىر . دينى لحاظ دن ، الله تعالى قيامت كوني ، بنده لرينى حساب و كتاب قيلگنده ، مسلمانلر پيغمبرى حضرت محمد(ص) ، امتلرى نىنگ گناھلرى نى ، الله تعالى دن ، تيليدي . يعنى كه امتلرينى شفاعت قيله دى . شونىنگ اوچون حضرت محمد (ص) نىنگ بير لقبى «شفيع المذنبين» (گناه كارلرنى شفاعت قيلووجى) دىر . حقوقى جھتيدن ، بير كيشى ، بيرار گناه كارگه شفيع بۇله دى . يعنى كه حاكم دن ، اونىنگ گناھى نىنگ كچيريش نى ايسنه دى . نوايى «خمسه» ده ، شفاعت اتمه سىنى ، انه شو قىراوى (محتوى) بىلن ايشلگن : «گناه لايى ده كيمسه بۇلسه اسير تاييلغاچ اياق ، بۇلغاي اول دستگير» مقصر شفيع ايتسه تقصير نى «تلف بيله قيلسه تدبير نى» وگر حرمت اھلىنى قيلسه شفيع شفاعت گر ، امرى غه بۇلسه مطيع * اگر عفونىنگ بۇلسه گنجاشى * گناه اھلى غه پيتسه بخشاشى * خمسه : ۱۳۶۹ : ۴۴۵ . بير مقال ھم بار «بخشى دن شرافت : يامان دن كثافت» فارسجه ده ھم بير مقال بار : «از شرافت گزم ، كدو ھم آب مى خورد» . قازان چاپى ده ھم «شفاعت» كېلگن . (بابرنامه ، ۱۸۵۶) بابر ، شفاعت سۆزىنى فقط گناھكارلر حقيدہ ايشله ته دى «بير نېچه بندى كيم قايب اېدى خواجه كلان نىنگ شفاعتى بيله گناه لار ين باغيشلاپ : اھل و عيال لارنى الارغه قاتيب رخصت بېرىلدى» . وقايع ۹۲۵ شفاعت حقوقى بير مساله و شرافت اخلاقى بير معامله .

^۲ تېمور ملكا يونوسف : «باشى» ده اۋقى گن .

^۳ ۸۷۳ هـ ، سرطان آيى نىنگ ، ۲۳ : ۱۴۹۴ میلادی جولايى آيى نىنگ ۱۴ سى

^۴ بابرنىنگ تولدى ۸۸۸ هـ ، ۸۶۲ شمسى : ۱۴۸۳ میلادی آيلردہ

^۵ كنه راق ادارى و مالى اداره . هندوستان ده نېچه سركار دن اويوشگن بير مالى و ادارى اداره . بو كونكى اتمه سى بيله ، صوبه . (جيبى ، ۱۳۵۱ : ۱۰۰)

^۶ مغول و اۋزبېك اوروش - سوروش لرى سببى دن

^۷ - / نىنگ / ، - / نىنگ / قوشمچەسى نىنگ باشقچە املاسى دىر . بابر شو املا بىلن ھم يارگن «بىزنىنگ ميرزا لار نىنگ قاشيدىن ، سلطان حسين ميرزا قاشى غه باردى . غورنى و نكدرى نى بېردى» .

مەلى دا پالیز باشیدا^۱، ساتماق رەسم اېماس. اندجان نینگ ناشپاتى سىدىن يىخىشراق ناشپاتى بۇلماس. ماوراءالنھردا، سمرقند و كىش قۇرغانىدىن سۇنگرا، مۇندىن اولوغراق قۇرغان يوقتور. اوچ دروازەسى بار، ارگى جنوب طرفىدا واقع بۇلۇبتور. تۇقۇز ترناو سو كىرار. بو عجب توركىم بىر بېردىن ھەم چىقماس. قلەنىنگ گىردا-گىردى خندق نىنگ تاش يانى، سىنگىزەلىك شاھراھ توشوب تور. قلەنىنگ گىردا-گىردى تەمەم مەھلات تور. بو مەھەلە بىلە قلەغە، فەسلە اوشبو خندق ياقاسى داغى شاھراھ تور.

اوى، قوشى^۲ داغى كۆپ بۇلور. قىرغاولى بى حد سېمىز بۇلور. اونداق رىوايت قىلدىلار كىم بىر قىرغاولى اشكەنەسى بىلە تۇرت كىشى يىپ توكتا آلمايدور. اېلى تورك دور. شەرى و بازارى سىدا توركى بىلماس كىشى يوقتور. اېلى نىنگ لفظى، قەلم بىلە راستور. نې اوچون كىم امىر علىشىر نوایى نىنگ مەصنەفى- باوجود كىم ھى دا نشو و نەما تاپىپتور- بو تىل بىلە دور. اېلى نىنگ آراسىدا حُسن خىلى باردور. خواجه يوسف كىم موسىقى دا مشهور دور اندجانى دور. ھواسى نىنگ عفونتى بار. كوزلار اېل بېزك كۆپ بۇلور.

[اوش قەندەقەسە دىر؟] ىنە بىر اوش قەسەسى دور. اندجان نىنگ شرق جنوبى طرفى دور، شرقە مايل. اندجان دىن تۇرت يىغاچ^۳ يۇل دور. ھواسى خوب، آقارسوبى فراوان دور. بەھارى بىسار يىخى بۇلور. اوش نىنگ فضىلى دا خىلى احاديث وارد بۇلۇبتور. قۇرغانى نىنگ شرق- جنوبى جانبى دا بىر موزون تاغ توشوبتور؛ براكەغە موسوم. بو تاغ نىنگ قۇلە سىدا سلطان محمود خان، بىر جەرە سالىب تور. اول جەرەدىن قوبى راق اوشبو تاغ نىنگ توشوغى دا تارىخ تۇقۇز يوز اىگى^۴ دا، مىن بىر ايوانلىق جەرە سالىدەم. اگرچە اول قۇرغان مۇندىن مەرتەق دور؛ ولى بو قۇرغان بىسار يىخىشراق واقع بۇلۇبتور. تەمەم شەھەر و مەھلات اياق آستىدا. اندجان رودى اوش نىنگ مەھلاتى نىنگ اىچى بىلە اۇتوب؛ اندجان غە بارور. بو رود نىنگ ھەر اىكى جانبى باغات توشوبتور. تەمەم باغلار رۇدقە مۇشرف. بىنەشەسى بىسار لطيف بۇلور. آقارسولارى بار. بەھارى بىسار يىخى بۇلور. قالىن لالە و گلار آچىلور. براكە تاغى دامەنە سىدا شەرى بىلە باغ نىنگ اراسىدا بىر مەسجد توشوبتور؛ مەسجد جۇزا اتلىق. تاغ طرفىدىن بىر اولوغ شە جوى آقار. اوشبو مەسجد نىنگ تاشقۇرى صحنى نشىشراق. سەبەگەلىك، پۇرسايە، صفالىق مەيدان واقع بۇلۇبتور. ھەر مەسافر و رەگىز كېلسا؛ اوندە استراحت قىلور. اوش اوباشى نىنگ ظرافتى بو دور كىم ھەر كىم اوندە اۇيقولاسا، اول شە جوىدىن سو قۇيارلار. عەرشىخ مەزانىنگ آخر زەمانلارىدا، قىزىل بىلە آق مەجلىق تاش اوشبو تاغ دا پىدا بۇلدى. بىچاق دىستەسى و

^۱ پالیز سۆزى، فالیز املاسى بىلەن ھەم كېلىگەن «بىلى فالیزكارنى» قاوون يېكالى قۇبۇلۇپ اېدى. بىر نېچە قاوون ساخلاغان اېكاندور. كېلتوردى. خىلى يىخىشقىنە قاوونلار اېدى. «وقایع ۸۹۹ ھق»

^۲ شكار بۇلە دېگەن حېوان و شكار بۇلە دېگەن قوش.

^۳ يىغاچ: مەسافە اۇلجاو بىرلىگى ۵۹۸۵ مەتر بىض جايلردە ۸-۹ كىلومەتر (بابرنامە، ۱۳۹۹)

^۴ ۹۰۲ ھق/ ۸۷۶ ھش: ۱۴۹۷ مىلادى. بو تارىخ (بابر انساكلوپىدىيەسى، ۲۰۱۴) كرونولوژى بۆلىمى دە ئىنەبىتى

تكبند و بعض نيمه لار قیلورلار. خیلی یخشی تاش دور. فرغانه ولایتی دا صفا و هوادا اوش چاغلیغ قصبه یوقتور.

[مرغینان قی یبرده دیر؟] ینه بیر ، مرغینان دور اندجان نینگ غریبدا دور. اندجان دین ییتی یغاچ^۱ یؤل دور. یخشی قصبه واقع بؤلوتور. پُر نعمت. اناری و اوروکی اسرو خوب بؤلور. بیر جنس انار بؤلور ، دانه کلان دېرلار. چوچوک لوکیدا زرد آلو ، می خوشلوقیدین اندک چاشنی بار. سمنان انارلاری غه ترجیح قیلسه بؤلور. ینه بیر جنس اوروک بؤلورکیم ، دانه سینی آلیب ایچیکا مغز سالیب قوروتورلار ، سبحانی دېرلار. بسیار لذیذ دور. آوی-قوشی یخشی دور. آق کبک یاووق تاپیلور. اېلی سارتور و مشت زن و پُر شر و شور اېل دور. جنگرھلیق رسمی ماوراءالنھردا شایع دور. سمرقند و بخارادا نامدار جنگرھلار اکثر مرغینانی دور. صاحب هدایه مرغینان نینگ رُشدان آتلیق کبنتی دین دور.

[اسفره قنده جای دیر؟] ینه بیر ، اسفره دور. کوه پایه دا واقع بؤلوتور. آقار سولاری ، صفالیق باغچه لاری بار. مرغینان نینگ غرب-جنوبی دا دور. مرغینان بیله اسفره اراسی تۆقوز یاغاچ یؤل دور. سردرختی سی^۲ بسیار دور. ولی باغچه لار یدا اکثر بادام درختی دور. اېلی تمام سارت و فارسی گوی دور. اسفره نینگ بیر شرعی^۳ سیدا جنوب ساری پشته لار نینگ اراسیدا بیر پارچه تاش توشوب تور. «سَنک آیینه» دېرلار. اوزونلوقی تخمیناً اؤن قاری^۴ بؤلغای. بلندلیغی بعض ییری کیشی نینگ بېلی چه بؤلغای. آینه دیک هر نیمه منعکس بؤلور. اسفره ولایتی تۆرت بؤلوک کوه پایه دور: بیر اسفره ، ینه بیر واروخ ، ینه بیر سوخ ینه بیر هشیار. محمد شیبانی خان^۵ ، سلطان محمود خان بیله الچه خان غه شکست بېریب ؛ تاشکند و شاهرخیه نی آلمان محلدا ، اوشبو سوخ بیله هشیار کوه پایه لاری غه کھلیب ؛ بیر ییلگا یاووق^۶ ، تنقیص لیق بیله اؤتکاریب ؛ کابل عزیمتی قیلدیم.

[خجندنی بیله سیزلرمی؟] ینه بیر ، خجند دور. اندجان دین غرب ساریغھ ، ییگیرمه بېش یغاچ^۷ یؤل دور. خجندتین سمرقند هم ییگیرمه بېش یاغاچ یؤل دور. قدیم شهرلاردین دور. شیخ مصلحت و خواجه کمال خجندتین دورلار. میوه سی فراوان و بسیار یخشی بؤلور. اناری یخشی لیقه مشهور دور ، نېچوک کیم ، سیب سمرقند و انار خجند دېرلار. ولی بو تاریخ دا مرغینان اناری کۆپ

^۱ ۲۲ کیلومتر

^۲ (ف. اسحاقف ، ۲۰۰۸) «مشر درختی سی.» بو ثبت گله جمله ناتوغری بۆله دی. سردرختی ، میوه معنا بېره دی.

^۳ شرعی: فرسخ مھناسیده ۵۴۰ مترگه تېینگ مسافه ، یعنی ۶۲۴۰ متر مسافه دن بیر آز کھراق مسافه نی انگلته دی. بیراق شرعی مسافه اسلامی دینی ده ، کبکسین فرق قیلده دی. حنفی مذهبیلر یوز مینگ قدم یا که چمه سی ۷۵ کیلومترو شرعی مسافه حسابله سه لر ، جعفری قفه ده بو مساله فقط ۸ شرعی یعنی ۴۳ کیلومتر دن عبارت. یعنی مذکور مسافه ده ، روزه توتیلیمیدی ، نماز قیسقرتیلرلیب اؤقیله دی. (بايرنامه ۱۳۹۹)

^۴ قری: قؤل نینگ تېرسگی دن اؤرته برماق نینگ اوجیگه قدر مسافه اولجاوی ، آتی توتم. شرعی گز ییلن برابر اوزونلیک ، افغانستان نینگ شمالی ولایتلرده ، بوزجیلیک قؤل صنعتی رونقده بؤلگن ، بوندن چمه سی اؤتیز-قیرق ییل آلدین قری ، بۆز الچه و ایپ و ایپک دن توقیله دیگن هر بیر متاع نینگ اولجاو بیرلیگی صفتیده قؤللنر اېدی. بیراق بو قری ، بابر نظرده تونگن قری ییلن ، اوزونلیک نقطه ی نظردن ، فرق قیله دی. بابر نیکی اوشه شرعی گز اېسه ، بوزجیلیک قری سی چمه سی ، ۱،۸ متر اوزونلیککه ایگه اېدی. و اولچه له دیگن یاغاچ بویوم ، قری چوب دېب ائلردی. (بايرنامه ۱۳۹۹)

^۵ محمد شیبانی خان اؤزبیک وفات ۹۱۵ هجری (بايرنامه) (اوقات کابل ، ۱۳۸۶ ، ۲۹۹) ۸۸۸ شمسی ۱۵۰۹ میلادی

^۶ ۹۰۸ هق / ۸۸۱ هق ؛ ۱۵۰۳ میلادی ییلر نینگ آخرلری ، ۹۰۹ هق / ۸۸۲ هق / ۱۵۰۴ میلادی یلر نینگ اؤرتله لری ، تخمین قیلینسه ، ماس کېلر. (؟)

^۷ ۱۵۰۹-۱۴۹۷ کیلومترگه تېینگ

آرتوق دور. قۇرغانى بلند يېردا واقع بۇلۇبتور. سيحون سويى شمال جانبي دين آقار. قۇرغاندين دريا بير اۇق آتيمي بۇلغاي. قۇرغان ييله دريانينگ شمال جانبيدين آقار. قۇرغان ييله دريانينگ شمال طرفيدا بير تاغ توشوبتور، منوغل آتليق. دېرلار كيم، بو تاغدا فيروزه كانى و بعض كانلار تاپيلور. بو تاغدا بسيار ييلان بار. خجندينگ اولاغى و قوشلاغى بسيار يىخسى دور. آق كييك، بوغومرل، قيرغاو و تاووشقانى كۆپ بۇلور. هواسى بسيار متعفن دور. كوزلار بېزكاك كۆپ بۇلور. اونداق روايت قىلدىلار كيم، چوپچوك، بېزكاك بۇلغان دور. دېرلار كيم، هواسى نينگ تعفنى شمال داغى تاغ جھتيدىن دور.

[كېنت بادام يىخسى جاي اېمىسى؟] كندبادام مو نينگ^۱ توابعى دين كندبادام دور. اگرچه قصبه اېماس يىخسى غينه قصبه چه دور. بادامى يىخسى بۇلور. بو جھتدين بو اسم غه موسوم دور. هرمز و هندوستان غه تمام مونينگ بادامى بارور. خجنددين بېش-آلتى يغاچ^۲ شرق طرفيدا دور.

[نېمە اوچون هادرويش دېيدىلر؟] خجند ييله كندبادام اراسيدا بير دشتى^۳ توشوبتور، هادرويش غه موسوم دور. هميشه بو دشت يېل باردور. مرغينان غه-كيم شرقى دور-هميشه موندين يېل بارور. خجند-كيم غربى دور-دايم موندين يېل كېلور. تند يېلارى بار. دېرلار كيم، بير نېچه درویش بو باديه دا، تند يېلگا يولوقوب؛ بير-بيرىنى تاپاآلماي هاى درویش! هاى درویش دې دې، تمام هلاک بۇلورلار. اوندين بېرى بو باديه نى هادرويش دېرلار.

[اخسى قنده جاي دير؟] سيحون سويى نينگ شمالى طرفى داغى قصبه لار، بير اخسى دور. كتابلاردا اخسيكت^۴ ييتىرلار. نېچوك كيم، اثيرالدين شاعرنى اثيرالدين اخسيكتى دېرلار. فرغانه دا اندجان دين سۇنگرا موندين اولوغراق قصبه يوقتور. اندجان دين غرب سارى تۇقوز يغاچ^۵ يۇل دور. عمرشېخ ميرزا مونى پاى تخت قىلىپ اېدى. سيحون درياسى قۇرغان نينگ آستيدىن آقار. قۇرغانى بلند جر اوستيدا واقع بۇلۇبتور. خندقى نينگ اۋرنى غه عميق جزلار دور. عمرشېخ ميرزا كيم مونى پاى تخت قىلدى، بير-ايگى مرتبه تاشقار يراقدين ينه جزلار سالدى. فرغانه دا مونجه بېرك قۇرغان يوقتور. محلاتى قۇرغان دين بير شرعى^۶ يېراقراق توشوبتور. «ده كجا و درختان كجا» مثلنى غالباً اخسى اوچون ايتيب تورلار. قاوونى يىخسى بۇلور، بير نوع قاوون دور كيم، ميرتيمورى دېرلار. اونداق قاوون معلوم اېماس كيم عالهدا بۇلغاي. بخارا قاوونى مشهور دور. سمرقندنى آلغان محلدا^۷، اخسيدىن و بخارادىن قاوون كېلتوروب؛ بير مجلس دا كېستوردوم. اخسى قاوونى نينگ هيچ

^۱ خجندينگ توابعى دن

^۲ ۳۰-۳۶ كيلومتر

^۳ كېنجه ليك بو دشت، قراقچى قوم دېب اتلگن. (بابر نامە، ۱۳۹۹)

^۴ ايگى بيرليك نشانە سى: بير (اۋزبېكچه) / سى / بيرليك ياسى، فارسجه.

^۵ اصل ده، اخسى كېنت دور. كۆپ استعمال جھتى دين / سى / و / ن / حرفلى توشيب دير.

^۶ ۵۳ كيلومتر.

^۷ آلتى كيلو متر دن آزاراق

^۸ ۹۰۹ هـ / ۸۸۳ م / ۱۵۰۴ م

نسبتی یوق اپردی. آوی ، قوشی بسیار یخشی بؤلور. سیحون دریاسی نینگ طرفی ، دشتور. آق کبیککی بسیار بؤلور. اندجان طرفی جنگل دور. بوغو مرل ، قیرغاوول و تاووشقانی کۆپ تاپیلور. اسرو سېمیز بؤلور.

[کاسان نى بيله سيزلرمى؟] ينه بير ، کاسان^۱ دور. اخسى نینگ شماليدا توشوبتور. کيچيکراق قصبه دور. نېچوک کيم اندجان سوېی اوش دین کیلور. اخسى سوېی کاسان دین کیلور. یخشی هوالیق بیر دور. صفالیق باغچه لاری بار. ولی صفالیق باغچه لار تمام ساي یاقاسیدا واقع بؤلغان اوچون ، «پوستین بېش بره» دیب تورلار. صفا و هوادا اوش بيله کاسان ایلی نینگ تعصبی بار.

[فرغانه ولایتی نینگ جغرافیة سی قندهی دیر؟] فرغانه ولایتی نینگ گِرد-اگردی تاغلاردا یخشی یایلاقلاری بار. تابولغو یغاچی بو تاغلاردا بار. اؤزگا هیچ ییردا بؤلماس. تابولغو بیر یغاچی دور پوستی قیزیل. عصا قیلورلار. قمچی دسته سی قیلورلار. قوشلارغه قفس قیلورلار. تراش قیلیب تیرگز قیلورلار. خیلی یخشی یاغاچ دور. تَبَرُک لوك بيله یېراق یېرلار گا اېلتارلار. بعض کتاب لار دا بیتیب تورلار کیم ، بیروج الصنم^۲ بو تاغلاردا دور ؛ ولی بو مدته هیچ ایشیتیلما دی. بیر گیاه ایشیتیلدی کیم یتتی کینت نینگ تاغلاریدا بؤلور. اؤل اېل اییق اؤتی دېرلار. مەرگیاه خاصیت لیق. غالباً مەرگیاه دور. اول اېل بو آت بيله ایتورلار. بو تاغلاردا فیروزه کانی و تېمر کانی بؤلور. فرغانه ولایتی نینگ حاصلی بيله اگر عدل قیلسه لار ، اوچ-تؤرت مینگ کیشی ساخلاسا بؤلور.^۳

[عمرشیخ میرزا قندهین کیشی ابدی؟] چون عمرشیخ میرزا بلند همت لیق و اولوق داعیه لیق پادشاه ایردی ، همیشه ملک گیرلیق دغدغه سی بار اپردی. نېچه نوبت سمرقند اوستیگا چریک تارتی. بعض محل شکست تاپتی ، بعض محل بی مراد ، یاندى. نېچه نوبت قاپین آته سی یونس خان نی^۴ کیم ، چنگیزخان نینگ ایکینجی اؤغلی چغتای خان نینگ نسلیدین دور. چغتای خان نینگ یورتیدا مغول اولوسی نینگ خانى اول فُرصتّه اول اپردی کیم مېنینگ اولوغ آتم بؤلغای-استدعا قیلیب کېلتوردی. هر قاتله کېلتورگاندا ولایت بېرور اپردی. چون عمرشیخ مرزانینگ مدعاسیدیک بؤلمس اپردی ؛ گاهی عمرشیخ مرزانینگ بدمعاش لیغیدین ، گاهی مغول اولوسی نینگ مخالفتیدین ، ولایتّه تورالماي ينه مغولستان غه چيقار اپردی. آخر نوبت کيلتورگاندا کیم ، اول فُرصتدا تاشکند ولایتی عمرشیخ میرزا تصرفیدا ابدی-کیم ، کتابلاردا شاش بیتیرلار-بعض چاچ بیتیرلار کیم ، کمان چاچی اون دین عبارت دور-بېردی. اوشل فُرصتین تاریخ تۇقوز یوز

^۱ بو اسم کاشان هم یازيله دی.

^۲ بیروج الصنم: مەرگیاه ایلدی ایکی شاخه لی بیر-بیریکه یاپیشگن عیال و اېرکگ آدمگه اؤخسه یدیگن اؤسملیک. اونینگ ییراقلاری ، انجیر بیراغیدېک و میوه سی ، قیزیل رنگ زیتون دېک. گلری آق و کچه تاماندن هرخیل تونریمیش. او ، اېرتک و افسانه لردّه تورلی خاصیت بیلن تعریفلنه دی. (بابرنامه ، ۱۳۹۹) مەرگیاه (واژه یاب) بو سؤزنی کۆپینجه بیروج بیتیرلر. بیروج سؤزی ، بیروج کلّه سی نینگ مُصَحَفِی (ناتوغری یازیلگن و ناتوغری تلفظ اېتیلگن) دیر.

^۳ اوچ-تؤرت مینگ چریک سخلب ، علوفه لرینی (معاش و تنخواه) بیرمه بؤلّه دی.

^۴ یونس خان ، عمرشیخ میرزا-بابر آته سی نینگ-قپین آته سی ابدی. بابر نینگ آته سی ، قتلک نگار خانم ابدی کیم یونس خان نینگ ایکینجی قیزی ابدی.

سیکیز گە چە تاشکینت و شاھرخیه ولایتی چغتای خانلاری نینگ تصرفیدا ابدی. بو فرصتە مغول اولوسی نینگ خانلیغی یونس خان نینگ اولوغ اۋغلی مېنینگ تغاییم سلطان محمودخان دا ابدی. [کیمەر عمرشیخ میرزانینگ بدمعاشلیغیدن متضرر ابدیلر؟] عمرشیخ نینگ آغەسی - سمرقند پادشاهی ، سلطان احمد میرزا - و مغول اولوسی نینگ خانی - سلطان محمود خان - چون عمرشیخ مرزانینگ بدمعاش لغیدین متضرر ایردیلاز ؛ بیر - بیرلاری بیلە اتفاق قیلیب ؛ سلطان احمد میرزا ، سلطان محمود خان نی کویا^۱ قیلیب ؛ مذکور بؤلغان تاریخدا^۲ ، خجند سویی نینگ جنوبی جانبی دین سلطان احمد میرزا و شمال طرفیدین سلطان محمودخان ، عمرشیخ مرزانینگ اوستیگا چریک تارتیلار. بو اثنادا غریب واقعه دست بېردی^۳. مذکور بؤلوب ابدی کیم ، اخیسی قورغانی بلند جر اوستیدا واقع بؤلوبتور. عمارتلار ، جر یاقاسیدا اېردی. اوشبو تاریخ دا^۴ - دوشنبه کونی رمضان آیی نینگ تۇرتیدا - عمرشیخ میرزا جردین - کبوترخانه بیلە - اوچوب شونقار^۵ بۇلدى. اۆتوز تۇقوز یاشار اېردی^۶.

[عمر شیخ میرزا ولادت ونسبی حقیده نیمه بیلە سیزلر؟] ولادتی و نسبی: سېکیز یوز آلتیمیش [تۇقیز]^۷ دا سمرقنددا ابدی. سلطان ابوسعید میرزا نینگ تۇرتونچی اۋغلی ابدی. سلطان احمد میرزا ، سلطان محمد میرزا ، سلطان محمود میرزادین کیچیک ابدی. سلطان ابوسعید میرزا ، سلطان محمد میرزانینگ اۋغلی ابدی. سلطان محمد سلطان محمد میرزا ، میرانشاه میرزا^۸ نینگ اۋغلی ابدی. میرانشاه میرزا ، تېمور بېگ نینگ اوچونچی اۋغلی ابدی. عمرشیخ^۹ بیلە جهانگیر میرزا دین کیچیک ، شاھرخ میرزادین اولوغ ابدی.

سلطان ابوسعید میرزا ، اول کابل نی بېریب^{۱۰} ؛ عمرشیخ مرزاغە بابا کابلی نی بېک اتکە قیلیب رخصت بېریب ابدی. میرزالارنی سنت قیلور توی جەتی دین ، درەگز^{۱۱} دین یاندروب سمرقند ایلتی. توی دین سۇنگرا - اول مناسبت بیلە کیم تېمور بېگ ، اولوق عمرشیخ مرزاغە ، فرغانە ولایتی نی

^۱ ۹۰۸ هـ / ۸۸۱ هـ / ۱۵۰۳ میلادی.

^۲ کیواو املاسی ییلن هم کېلگن.

^۳ ۹۰۸ هـ. ۸۸۲ هـ : ۱۵۰۳ م

^۴ فارسجه سی: دست داد.

^۵ ۹۰۸ هـ / ۸۸۱ هـ ، جمعه حوت ۲۱ : ۱۵۰۳ میلادی جمعه مارچ / مرت / مارچ ۱۳. بابر ، آتە سی نینگ وفاتی نی دوشنبه کونی رمضان آیی نینگ تۇرتی دېگن. رمضان آیی نینگ تۇرتی ، جمعه کبلە دی.

^۶ (بابرنامە ، ۲۰۱۸ ، ب. ۶۲) ده ، شونقار سۆزی نی ، «هلاک» و «فاجعه» دېب آلگن. شونقار سۆزیده ، دینی بیر افاده هم بار ، یعنی که روحی بورگوت گە تبدیل بۇلدى. «شونقار بۇلدى» تناسخی بیر عقیده نی بیان اېتە دی. «هلاک و فاجعه» سۆزلریده بو عقیده اۋزی نینگ عکسی نی تاپییدی.

^۷ عمر شیخ میرزا - تولدی ۸۶۹ هـ / ۸۴۴ هـ : ۱۴۶۵ م. وفاتی ۹۰۸ هـ. ۸۸۱ هـ : ۱۵۰۳ م

^۸ ۸۶۰ - ۳۹ - عمر شیخ مرزانینگ عمری - بیلە جمع قیلسک ، اونینگ واقعه سی ۸۹۹ بۇلە دی. بابر ذکر قیلگن تاریخ (۹۰۸) ییلن ماس کېلمییدی. اگر ده ۹ عددی قوشیلسە ، بابر اېتگن تاریخ بۇلە. شونینگ اوچون (۹) عددی اضافه بۇلدى.

^۹ وفاتی: ۸۱۰ هجرى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۳) (۸۱۰ هـ. ۷۸۶ هـ. ۱۴۰۷ م)

^{۱۰} عمرشیخ میرزا بن امیر تېمور وفاتی ۷۹۷ هجرى

^{۱۱} یعنی سلطان ابوسعید میرزا - بابر نینگ باباسی - کابل نی ، اول عمرشیخ میرزا ؛ بابر نینگ آتە سی - گە بېرگن اېکن. سۇنگره ینە بیر اۋغلی - اولوغ بېگ مرزا کابلی - گە بېریتی

^{۱۲} بو اسم تاریخ بیھقی ده هم کېلگن. قر. تاریخ بیھقی ، منوچهر دانش پڑوه ۱۳۷۶ ، ب. ۵۳۸ ... و بلخ ولایتی ده شولگره تومنی. اونینگ ایسکی آتی یۇینی قره دیر.

بېرگاندىر- اندجان ولايتىنى بېرىپ ؛ خدای بېردى تۇغچى تېمورتاش نى بېك اتكە قىلىپ ؛ يېباردى .

[اونىگ شكل و شمایل قنده اېدى ؟] شكل و شمایل پست بۇلوق ، تېگرمە سقاللىق ، قوبە يوزلوك ، تىبل^۱ كىشى اېدى . تون نى بىسار تار كىيار اېدى . اونداق كىم ، باغ باغله توردا قارنى نى ايچىگا تارتىپ باغاتلور اېدى . باغ باغلاغاندىن سۇنگ ، اۆزىنى قۇيايرسا ؛ بىسار بۇلور اېدى كىم ، باغلارلى اوزولور اېدى . كىيماكتە و يىماكتە بې تگگۇف اېدى . دستارىنى ، چارپىچ^۲ چېرمار اېدى . اول زمان دا دستارلار ، تمام چارپىچ اېدى . بې چىن چرماب علاقه قۇير اېدىلار . يازلار- غير دېواندا- اكثر مغولى بورك كىيار اېدى .

عمر شىخ مىرزا نىگ قندهى اخلاق و اطوارى بار اېدى ؟ [اخلاق و اطوارى : حنفى مذهب لىق ، پاكىزه اعتقادلىق كىشى اېدى . بېش وقت نمازنى ترك قىلماس اېدى . عمرى قىلالارنى تمام قىلىپ اېدى . اكثر تلاوت قىلور اېدى . حضرت خواجه عبيدالله غە ارادتى بار اېدى . صحبت لارى غە بىسار مشرف بۇلوب اېدى . حضرت خواجه هم فرزند دىب اېردىلار . روان سوادى بار اېدى . خمستىن و مثنوى كتابلارنى و تاريخ لارنى اۇقوب اېدى . اكثر شاهنامە اۇقور اېدى . طبع نظمى بار اېدى ، ولى شعر غە پروا قىلماس اېدى . عدالتى بو مرتبه دا اېدى كىم ، ختاي كاروانى كېلادورغاندا ، اندجان نىنگ شرقى طرفى داغى تاغلارنىنگ تويىدا مىنگ اۋىلوق كاروانى اونداق قار باستى كىم ، ايكي كىشى قوتولدى . خبر تاپىپ محصلار ييارىپ كاروان نىنگ جمیع جهاتى نى ضبط قىلدى . هرچند كىم وارثى حاضر يوق اېدى- باوجود احتياج^۳- ساخلاب ؛ بىر- ايگى يىل دىن سۇنگرا سمرقند و خراساندىن وارث لارنى تىلاب ؛ كىلتوروب ؛ ماللارنى سالم تاپشوردى .

بىسار سخاوتى بار اېدى . خۇلقى داغى سخاوتى چە بار اېدى .^۴ خوش خۇلق و حراف و فصیح و شیرین زبان كىشى اېدى . شجاع و مردانه كىشى اېدى . ايكي مرتبه اۋزى جمیع يىگىت لاردىن اوزوب ؛ قىلىچ يىتكوردى : بىر مرتبه اخسى اېشىكى دا ، ينه بىر مرتبه شاهرخيه اېشىكى دا . اۋقنى اۋرتاچاغلىق آتار اېدى . بىسار ضرب مشى بار اېدى .^۵ انىنگ مشى دىن يىگىت يىقىلماغان يوقتور . ملك گىرلىق دغدغه سى جهتيدىن ، خىلى يارا شلار اوروشقه و دوستلوقلار ، دشمنلىقه مبدل بۇلور اېدى . بورونلار كۇپ ايچار اېدى . سۇنگرالار هفته دا بىر يا ايگى قاتله صحبت توتار اېدى . خوش صحبت كىشى اېدى . تقريپ بيله خوب ابيات اۇقور اېدى . سۇنگرالار معجون كۇپراك اختيار قىلور

^۱ سلطان احمد تىبل ، وفاتى : ۹۰۹ هجرى (شفیقه يارقین : ۱۳۸۶ ، ب . ۲۹۲) ۸۸۲ شمسی ۱۵۰۳ میلادی

^۲ ایچى مانو (بايرنامه ، ۱۹۹۵) ده «دستارپىچ» كېلگن . «چارپىچ» بۇلىشى كېرەك . كېيىنكى جملەگە توجە اېتىنگ : «اول زمان دا دستارلار ، تمام چارپىچ اېدى .» شو جملە نىنگ اساسيده «چارپىچ» آلىندى . سلطان احمد مرزا هم «دستارنى اول زمان دستورى بيله چارپىچ چىرمارب علاقه سىنى ايلكارراك قاشى نىنگ اوستىگا قۇيار اېدى .» ايتىش لازم دىر كه اول زمانلرده «دستارپىچ ، دستارپچلىك» بىر مهارت- باير تعبيرى بىلن بىر حيثيت- اېكن «اول كون ، خليل چهره دستارپىچ ، يخشى بوروب ؛ اېلىكى ايشگە يېتى .»

^۳ عمر شىخ مرزا بو مال و دنياگە محتاج بۇله- تورىپ

^۴ اوشنده ي كىم سخاوتى كۇپ اېدى ؛ خوى و عادتى هم ، يخشى اېدى .

^۵ قولى آغىر اېدى .

۱. معجونى لىقدا ، كەلە خشك بۇلور اېدى . يتىم شىعار اېدى ۲. نەل و داغى ۳ بىسار اېدى . ھىمىشە نرد اۋىنار اېدى . گاھى قمار ھەم قىلور اېدى .

[عمر شىخ مىرزانىڭ مەسافلىرى] مەساف ۴ و اوروش لارى يىخشى ۵ اېدى . اوچ مەساف اوروشتى : اول يونس خان ۶ بىلە اندجان نىڭ شىمال طرفىدا سىيھون درياسى نىڭ ياقاسىدا ، تەكە سىكرىتكو دېگەن يېردا- بو جەھتتىن اول مەساف بو اسم غە موسوم دور كىم ، تاغ دامەنەسى جەھتتىن بو دريا اونداق تار آقار كىم رەئىت قىلورلار كىم اول يېردىن تەكە سىكرىگان دور- مەغلۇب بۇلۇپ ؛ اېلىگا توشتى . يەنە يونس خان يىخشى لىق قىلىپ ولايتى غە رەخت بېردى . بو يېردا اوروش بۇلغان اوچون «تەكە سىكرىتكو اوروشى» اول ولايت تارىخ بۇلۇپتور . ۷ يەنە بىر ، توركىستان دا- ارس سۈيى ياقاسىدا- سەرقەند نواحى سىنى چاپىپ بارادورغان اۋزىپك بىلە ، ارس سۈيى نى ، موزىلە كىچىپ ۸ ؛ يىخشى باسىپ ؛ اسىر و مالىنى آيىرىپ ؛ تەمەم اىگالارىگا ياندورا بېرىپ ؛ ھىچ طەمەم قىلمادى . يەنە بىر ، سەلطان اھمەد مىرزا ۹ بىلە شاھرىخە و اوراتىپا اراسىدا ، خەسەس دېگان كەنتتە اوروشوب ؛ مەغلۇب بۇلدى .

[اونىڭ ولايتى قەبرىلار اېدى ؟] ولايتى ، آتە سى ۱۰ فرغانە ولايتى نى بېرىپ اېدى . نەچە مەل تاشكەند و سىرام ھەم مىرزانىڭ تەصرفىدا اېدى كىم ، آغەسى سەلطان اھمەد مىرزا بېرىپ اېدى . شاھرىخە نى فرىپ بىلە آلىپ ؛ نەچە مەل مەتەرف اېدى . آخىر چاغلاردا تاشكەند و شاھرىخە اېلىك تىن چىقىپ اېدى . فرغانە ولايتى اېدى و خەند و اوراتىپا كىم- اصل آتى اسروشنە دور . اسروش ھەم دەرلار . خەندى بىئەس داخەل فرغانە توتەماس لار . ۱۱ سەلطان اھمەد مىرزا- كىم تاشكەندگا مەغلۇب اوستىگا بارىپ ؛ چىرسۈيى نى كىم ، تاشكەند تىن اىگى شەرىى يۇل بۇلغەي- بو سۈنىڭ ياقا سىدا كىم ،

۱ معجون كۆپ يېرىدى .

۲ بىچە باز اېدى .

۳ جەلە نىڭ مەفھۇمى بۇدۇر : گەلە يا اېلخى و رەمەسى ھەم كۆپ اېدى . ايتىش كېرەك گەلە رەمە دارلار ، آتلىرى و قۇيلرىنى ، اېلىش بۇلمەسەن دەپ ؛ نەشانە قىلار اېدىلار . آت گە- كۆپىنچە ساغرى سىگە- يا بۇنىڭ نەل نى قىزدىرىپ باسار دىلار . ھەر گەلە دارنىڭ تەغەسى ، اىرىچە اېدى . ھەمدە ، قۇيلرنى نەشانە قىلىش اىگى تۇرلى بۇلدى . بىرى ، بىر سىخ نى قىزدىرىپ ، بىتى يا باشى نىڭ بىر قەستىگە باساردىلار . يەنە بىرىسى ، يېنە سالىماق اېدى . بو مەنادە كىم ، قۇي قولاغى نىڭ بىر جايى نى يا تېشىردىلار يا چاك قىلاردىلار . (مەھمەد نەبى بىناىد بېك ، ۱۳۹۹) ايتىش كېرەك كىم باير ، اىككى اوچ جايدە ، آلتون ، كۈمۈش و تەنگە سۈزلىرى اورنىدە ، قىزىل و آق و قارا سەتەمەل قىلگەن . « بىلكە جەمەت اوروق- قىياش ، اۋغلان- اوشاق قە قالىن- قىزىل دىن ، آقتىن ، رەختىن ، جەھەردىن ، بىردە دىن- سوغاتلار باردى . » (وقايە ھىندۇستان ، ۹۳۲) « قىزىل و آقنى بو زىلوچە اوستىگا تۇكتىلار . رەخت و آق پارچە و بىردەلار نى ھەم قىزىل و آق نىڭ ياندا تۇدە قىلدىلار . (وقايە ۹۳۲) كابل حەقىدە ايتە دى : « چۈن سەرقەند و خەسەس و قەندوز دىن ، قالىن اېل و اولوس كابل ولايتى غە كىلىپ اېرىدىلار ؛ مەسلىحت اونداق كۆرۈلدى كىم كابل مەھقەر بىرى دور . سەببى دور ؛ قەلىم اېھساس . بارچە اېلگا يارماق خەد يەتكۈرۈپ بۇلماس . » (وقايە ۹۱۰) يەنى كابل بىر نەظامى / خەرى مەنطقە دىر . مەھسۇلاتلى جاي اېھس .

۴ (بابرنامە ، ۲۰۱۸) دە مەساف اوروش نى ، اوروشلار دەپ آلگەن . مەساف ، سەف تارتىپ اوروشماق دىر .

۵ بو سۈزنىڭ اصلى مەناسى ، ياقچى دىر . خەش ياقە دىگەن . عراق تۈركمەنلىرى ، ياقچى تەلفۇز قىلە دىلار . بىر عراقلى تۈركمەن نىڭ مەساجە سىدە ، اېشىتىلدى .

۶ يونس خان ، بايرشاھ نىڭ باباسى وفاتى : ۸۹۲ ھىجرى (شەققە يارقىن : ۱۳۸۶ ، ب . ۳۱۷) (۸۹۲ ھىجرى ۸۶۵ ھىجرى ۱۴۸۷م)

۷ تارىخ باشلە نىشى (تارىخ مەدەنىي) بۇلگەن . اوغانىستان دە ھەم بار « بىنگلە بېش / بىنگلە دېش يىلى ۱۳۵۰م / ۱۹۷۱م . اوغانىستان نىڭ اوچ ولايتى- فارىاب ، بايغۇز (بادغىس) و غورگە قەچق چىللىك كىلگەن اېدى . شۇ يىل بىنگلە دېش اولكەسى بىرئە (گروچ) كېك قىلدى ؛ شۇ خەتتە انە شۇ ولاتلاردا تارىخ بۇلگەن . ھەمدە « بىنگلە بېش يىلى » « جەنىش بۇلگەن يىلى » . ۱۳۷۱م / ۱۹۹۲م . اوغانىستان دە جەنرال ئەبدرەشىد دوستەم ، قىيام قىلىپ ؛ دكتور نەجىب اللە ھەكۈمەتى نى آغەدرگەن يىلى ھەم تارىخ مەدەنىي بۇلگەن .

۸ يىخ نىڭ اوستى دن اۋتېپ . ارس سۈيى يىخەل تۈركەن خەلدە

۹ ەمر شىخ مىرزانىڭ اگەسى . اۋز اگەسى بىلە اوروشىپ ؛ مەغلۇب بۇلدى .

۱۰ سەلطان ابوسەيد مىرزا . بىئەس مەنبەلەردە ، سەلطان ابوسەيد تېمۇرى ھەم دىلە دى .

۱۱ فرغانە مەھدودە سىگە كىرمەيدى

شكست تاپتى - اوراتپادا حافظ بېگ دۇلدای ابدى - مرزاغه بېردى. ^۱ اوندین بېرى اسروشنه عمرشېخ تصرفیدا ابدى.

[عمرشېخ میرزانیگ نبچه فرزندى بار ابدى؟] اولادى: اوچ اوغول و بېش قیز قالیب ابدى. بارى اوغلانلاردین اولوق مېن - ظهيرالدين محمد بابر - ابدیم. آنم قتلک نگار خانیم ^۲ ابدى. ینه بیر اوغول جهانگیر میرزا ^۳ ابدى. مېن دین ایگى یاش کیچیک ابدى. آنهسى مغول نینگ تومان بېگلاریدین ابدى ؛ فاطمه سلطان آتلیق. ینه بیر اوغول ناصر میرزا ^۴ ابدى. آنهسى اندجانلیغ ابدى. غونچاچى ^۵ ابدى ؛ امید آتلیق. ^۶ میندین تۇرت یاش کیچیک ابدى. ^۷

[خانزاده بېگیم کیم دیر؟] بارى قیزلاردین اولوق ، خانزاده ^۸ بېگیم ^۹ ابدى مینینگ بیلە بیر توقان ابدى مېن دین بېش یاش اولوق ابدى. ^{۱۰} مېن سمرقندى ایگینچى نوبت آغاندا ^{۱۱} - باوجود کیم ، شیبانى خان دېک کیشى بیرلە سرپل دا چیقیب ؛ اوروشوب ؛ انچه کیم ، امکان بار ابدى سعى و اهتامدین تقصیر قیلمه دوک - نېچوک کیم محلیدا مذکور بۇلغوسیدور - شکست تاپیب - کھلیب ؛ بېش آی قلعه دارلیق قیلدیم. قلعه دارلیق ضبطى و استحکامى و سردارلیقدا تقصیر بۇلمه دى. اطراف و جوانبداغى پادشاهلار و بېگلاردین هیچ نوع مدد و معاونت بۇلمه دى - مایوس بۇلوب ؛ سالیب چیقتم ؛ اول فترته خانزاده ^{۱۲} بېگیم محمد شیبانى خان ^{۱۳} غه توشوب ابدى. ^{۱۴} بیر اوغلى بۇلوب ابدى ؛ خرم شاه آتلیق. مقبول اوغلان ابدى. بلخ ولایتىنى اونگا بېریب ابدى. آنهسى اولگان دین بیر - ایگى ییل سۇنگرا تېنگرى رحمتى غه باردى. اسماعیل ، اۇزبېکنى ، مرودا باسقاندا ، خانزاده بېگیم مرودا ابدى. مېنینگ جهتیمدین یخشی کۇروب ؛ ^{۱۵} آبادان اوزاتیلار. قندوزدا کھلیب ؛ مینگا قاتیلدیلار. مفارقت امتدادى اۇن ییل بۇلوب ابدى. مېن و محمدى

^۱ حافظ بېگ دۇلدای ، اوراتپهنى عمرشېخ میرزاگه بېردى.

^۲ یونس خان نینگ ایگینچى قیزی. قر. ایضاحلرهمه یونس خان ، ایضاحلرده

^۳ تولدی ۸۹۰ هـ / ۸۶۴ هـ : ۱۴۸۵ م. ده ابدى

^۴ وفاتى: ۹۲۱ هجرى غزنى ده. (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۵) (۹۲۱ هـ / ۸۹۳ هـ : ۱۵۱۵ م)

^۵ غونچاچى: قر. سۆزلیک ، غونچاچى

^۶ عمرشېخ میرزادین ۱-۲ ییل اول وفات قیلگن ابدى. عمر شېخ مرزا ، ۱۵۰۳ م. وفات اینگن. اونینگ وفاتى ابسه ۱۵۰۲ یا خود ۱۵۰۱ م بۇله دى. ناصر میرزا ۱۴-۱۵ یاشده ایکن کیم آنهسى وفات ابته دى.

^۷ ناصر مرزانیگ تولدی: ۸۹۲ هـ. ۸۶۶ هـ : ۱۴۸۷ م.

^۸ (بابرنامه ، ۱۹۹۵) بو اسمنى همه مورد ده ، خانزاده ثبت اینگن

^۹ خانزاده بېگیمنى تاریخ لرده ، « خانزاده بېگیم میران شاهی هم یازه دیلر. (گلبدن نامه ، ۱۳۸۳) خانزاده بېگیم بنت عمر شېخ مرزا بنت سلطان ابوسعید مرزا بنت سلطان محمد مرزا بنت میران شاه بنت امیر تېمور.

^{۱۰} مېن بیلە بیر آنه دن ابدى. توقان سۆزى اوچ معناده استعمال بۇلگن: (۱) چين اينى ، خواهر. (۲) آنه داش یا آنه داش اينى ، خواهر (۳) اۇروق - قیاش (قوم - قرینداش)

^{۱۱} ۹۰۷ هـ. ۸۸۱ هـ : ۱۵۰۲ م

^{۱۲} بابرنامه ده تۇرته خانزاده بېگیم نینگ ذکرى کیلگن: (۱) خانزاده بېگیم عمرشېخ میرزانیگ قیزی ، بابرینیگ آیه سی. (۲) خانزاده بېگیم میرزىگ ترمذى نینگ قیزی. (۳) خانزاده بېگیم میرزىگ ترمذى نینگ نېره سی (۴) خانزاده بېگیم احمد حاجى ترخان نینگ قیزی.

^{۱۳} شېبک خان اۇزبېک متولد ۸۵۵ هـ / ۸۳۰ خ. مرگ ۹۱۶ هـ / ۸۸۹ خ) نسبی: محمد شاه خان ، بن بوداق سلطان بن ابوالخیر بن دولت شېخ بن ابراهيم اۇلان بن پولات اوغلان بن باداکول بن جوجى خان بن چنگیز خان. او محمد شیبانى ، شاهی بېک ، شیبانى خان و شاهبخت خان اتلری بیلن هم تانیلگن. (ویکی پیدیا)

^{۱۴} بابر ، بو موضوع ده دیپلوماسى قیلگن. واقعیتنى گلبدن بېگیم یازده دى: « انه شونده ى قتده ، شیبانى خان » اگر اۇز سینگلینگن خانزاده بېگیم مینگه بېر سنگیز آره میزده صلح توزه له دى و اتفاقچیلیک علاقه لری اۇرته تيله دى دېب » آیتیپ یوباردى. آخر خانزاده بېگیمنى اوشه خانگه بېریب ، اۇزلیکینگ قیتیشلری ضرور بۇلدى. (همایون نامه ،

(۱۹۹۸)

^{۱۵} «اونى تانى گتیدن سۇنگ ، مېنینگ اوچون ، عزت و حرمت قیلیب ؛ آبرو و... جۇنتى»

كۆكتاش ايكاو كېلدوك. بېگىم و بېگىم نىنگ ياووغي داغىلار تانىمادىلار. باوجود كىم ، آتىمنى ايتىم. مدتىن سۇنگرا تانىدىلار.

[**عمرشېخ مىرزانىگ باشقە قىزلىرى كىملەر دىر؟**] يەنە بىر قىز ، مېربانو بېگىم اېدى ^۱. ناصر مىرزا بىلە بىر توقان اېدى. مىندىن ايگى ياش اولوق اېدى. يەنە بىر قىز شېربانو بېگىم اېدى. بو داغى ناصر مىرزا بىلە بىر توقان اېدى. مېندىن سېكىز ياش كىچىك اېدى. ^۲ يەنە بىر قىز ، يادگار سلطان بېگىم اېدى. آنە سى ، آغە سلطان آتلىق غونچاچى اېدى. يەنە بىر قىز رقىە سلطان بېگىم اېدى. آنە سى مختوم سلطان بېگىم اېدى. قراكۆز بېگىم دېرلار اېدى. ايگالە سى ^۳ مىرزانىگ فوتىدىن سۇنگ بۇلدىلار. يادگار سلطان بېگىم نى مېنىنگ اولوق آنام- اېسان دولت بېگىم ^۴ - ساخلاپ اېدى. اندجان و اخسىنى شىبانى خان آغاندا ، يادگار سلطان بېگىم ، حمزە سلطان ^۵ نىنگ ، عبداللطيف سلطان آتلىق اۋغلى غە توشوب اېدى. مېن حمزە سلطان باشلىغ سلطانلارنى ختلان ولايتىدا باسيب ؛ حصارنى آغاندا ؛ مېنگا قاتىلدى. ^۶ اوشول فترتە رقىە سلطان بېگىم ، جاني بېگ سلطان غە توشوب اېدى. بىر ايگى اۋغول بۇلدى. تورمادى. بو فۇرست ^۷ لاردا خبر كېلدى كىم ، تېنگرى رحمتى غە بارىتور.

[**آتم -عمرشېخ مىرزا- نىگ خواتىن و سرارى كىملر اېدى؟**] خواتىن و سرارى: قۇتلق نكار خانىم اېدى. يونس خان نىنگ ايگىنچى قىزى ، سلطان محمود خان و سلطان احمد خان نىنگ ايگاچى سى اېدى. يونس خان ، چنگىز خان نىنگ ايگىنچى اۋغلى ، چغتاي خان نىلى دىن دور. يونس خان بن ويس خان بن شىرعلى اۋغلان بن محمد خان بن خضرخواجە خان بن تۇغلوق تېمورخان بن اېسان بوغا خان بن دوا خان بن براق خان بن يسون توا بن موآتوكان بن چغتاي خان بن چنگىز خان. ^۸ چون مونچە تقريب بۇلدى ؛ خانلارنىنگ احوالىنى داغى اجمال بىلە ذكر قىلالىنگ.

[**«ايرىزىن بوزوغلۇغى» نىمە دېگىنى**] يونس خان و اېسان بوغا خان ، ويس خان نىنگ اۋغلانلار اېدى. يونس خان نىنگ آنە سى تركستانلىق قىچاق بېگلار دىن- تېمور بېگ رعايت قىلغان- شېخ نورالدين بېگ نىنگ قىزى يا نىرەسى بۇلور. ويس خان نىنگ واققە سىدا ، ^۹ مغول اولوسى ايگى فريق بۇلور. بىر پارە يونس خان سارى ، كۇپراكى اېسان بوغا خان سارى بۇلور. بورونراق يونس خان نىنگ اېگاچى سىنى اولوغ بېگ مىرزا ، عبدالعزيز مىرزاغە آلىپ اېدى. اۋل مناسبت بىلە

^۱ مېربانو بېگىم نىنگ تولدى ۸۸۶ ھ. ۸۶۰ ھ. ۱۴۸۱ م. دە اېدى ناصر مىرزانىگ چىن خواھرى اېدى. عمر شېخ مىرزانىگ غونچاچى سى - اميد اندىچانى - دن بۇلگن اېدى. »
اميد آغەجە اېدى. مىرزا دىن بورون اۋلۇب اېدى. « ناصر مىرزا ، آنە دن صغير قالگن اېكن.

^۲ تولدى ۹۰۰ ھ. ۸۷۴ ھ. ۱۴۹۵ م. دە اېدى. بويىلە جھانگىر مىرزا ، بىر سەنە دە ، ايگى آنە دن توغىلگنلر.

^۳ يعنى: يادگار سلطان بېگىم و رقىە سلطان بېگىملر. تولدى لرى (۹۰۸ يا ۹۰۹ ھ. ۸۸۳ ھ. ۱۵۰۴ م)

^۴ ايسن دولت بېگىم: بابرنىنگ بى سى. وفاتى ۹۱۰ ھجرى

^۵ شىبانى ، اۋزىبىك عبداللطيف سلطان و هماق سلطان نىنگ آنە سى. وفاتى ۹۱۷ ھجرى. (شفىقە يارقىن: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۸۸) (۹۱۷ ھ. ۱۵۱۱ ھ.)

^۶ ۹۰۶ ھ. ۸۸۰ ھ. ۱۵۰۱ م. بو بىل (بابر انساىكلوپىدىيە سى ۲۰۱۴) ياردىمى بىلەن تاپىلدى.

^۷ ۹۳۵ ھ. ۹۰۸ ھ. ۱۵۲۹ م. دن سۇنگ يعنى بابرنامە يازىلە دىگن زمانلر

^۸ در بعض منابع نوشته اند كه يونس خان- باباي مادري بابر- به هفت پشت ، به چنگيز خان مى رسد. اما با در نظر داشت نوشتۀ بابر ، يونس خان به سیزده پشت به چنگيزخان مى رسد.

^۹ ويس خان ، / اويس خان / وايس خان / سلطنت از ۱۴۱۸-۱۴۲۱ م. وفات ۱۴۲۹. ۱۴۲۹ دن سۇنگ. (گوگل).

اېرزن ، بارین تومان بېگلاریدین ، میرک تورکمان کیم چراس تومان بېگلاریدین اېدی ؛ خان نی اوچ-تورت مینگ اویلوک مغول اولوسی بیلە اولوغ بېگ میرزا^۱ غە کەلتوردیلار کیم ، کۆمک آلیب ینە مغول اولوسی نی آغا یلار . میرزا مروتی قیلما دی . بعض سینی اسیر قیلدی ؛ بعضلارینی بیرین-بیرین ولایت قە پریشان قیلدی «اېرزن بوزوغلوی» ، مغول اولوسیدا بیر تاریخ بۆلۈبتور .

[یونس خان نیمە بۆلدى؟] خان نی^۲ عراق ساری اۆتکاردیلار . باریب بیر ییلدین آرتوقراق تبریزدا بۆلدى . اول محل دا ، تبریز پادشاهی ، جهان شاه میرزا بارانی قراقویلوک اېدی . اوندین شیراز کېلدى . شیرازدا ، شاھرخ میرزانینگ ایگینچی اۇغلی- ابراھیم سلطان میرزا- اېدی . بېش- آلتی آیدین سۇنگ ابراھیم سلطان میرزا اۆلۈب ؛ اۇغلی عبداللہ ، مرزانینگ یېرىدا اۆلتوردی . عبداللہ میرزا غە ، خان نۆکر اېدی ، ملازمت قیلور اېدی . اۇن ییتی- اۇن سېکیز ییل ، خان ، شیراز و اول ولایت لار دا بۆلدى .

اولوغ بېگ مرزانینگ و اۇغلانلار نینگ غوغالاریدا^۳ ، اېسن بوغا خان فُرست تاپیب ؛ کیریب ؛ فرغانە ولایتی نی کندبادام غە چە چاپیب ؛ کېلیب ؛ اندجان نی آلیب ؛ اېلینی تمام اسیر قیلدی .

[یونس خان نی نیمە اوچون کەلتیردیلر؟] سلطان ابوسعید میرزا ، تخت آغاندا^۴ ؛ چریک تارتیب ؛ باریب ؛ ینگیدین ناری- اسپرە دا- مغولستان دا- اېسن بوغا خان نی یخشی باستی . مونینگ فتنە سی نینگ دفعی غە- سلطان ابوسعید میرزا- یونس خان نی- بو مناسبت بیلە کیم عبدالعزیز میرزا آغان اېگاجی سی خانیمنی آلیب اېدی- عراق و خراسان دین تیلاب ؛ تۆیلار قیلیب ؛ دوستلار بۆلۈب ؛ مغول اولوسیدا خان قیلیب یېبارگندا ، ساغریچی تومان بېگلاری تمام اول فُرستە ، اېسن بوغا خان دین یامانلاب ؛ مغولستان غە کېلیب اېدی لار ؛ بولار نینگ اراسی غە کېلدى . اول فُرستە ساغریچی بېگلاری نینگ اولوغی ، شیرحاجی بېگ اېدی . اینینگ قیزی ، اېسن دولت بېگیم نی آلدی . مغول توراسی بیلە خان نی و اېسن دولت بېگیم نی بیر آق کیگیز اوستیگا اۆلتورغوزوب خان کۆتاردیلار .

[خان نینگ فرزندلری کیملر دیر؟] خان نینگ بو اېسن دولت بېگیم دین اوچ قیزی بۆلدى . باریدین اولوق مھرنگار خانیم^۵ اېدی کیم سلطان ابوسعید میرزا ، اولوق اۇغلی- سلطان احمد میرزا^۶ غە قۇیوب^۷ اېدی . میرزادین هیچ اۇغول- قیز بۆلما دی . سۇنگرا فترتە شیبانی خان غە توشوب

^۱ اولوغ بېگ میرزا: (محمد تراغای اولوغ بېگ مرزا ، (۱۳۹۴-۱۴۴۹ م). امیر تیمور نینگ نبیره سی شاھرخ مرزانینگ تونقیچ اوغلی . آنەسی گوھر شاد بېگیم امیر تیمور نینگ «بېش ییلیک یوریش» یتیدە ، سلطاننە شھریگە توغیلگن . سرای ملک خانم [امیر تیمور نینگ سیوگلی و صلاحیتلی خانیم] تریبە لگن . ۱۴۰۴ م . ییل ، امیر تیمور بېشە نبیره سی ، جملە دن اولوغ بېگ هم نی اۆیلننیرە دی . ختای گە یوریشی آلدین ، تاشکینت و اوندن شمال-شرقیدە گۈ اوزیگە قزیشلی (تا مغولستانگە چە بۆلگن یېرلرنی اولوغ بېگ گە... بېرە دی .

^۲ اولوغ بېگ ، یونس خان نی شاھرخ میرزاگە یوبارە دی . او ، خانزادە نی ، شرف الدین علی یزدی تریبە سیگە تاپشیرە دی . او ، اۇن ایگی ییل شو درگاہ دە تریبە بۆلە دی .

^۳ بو جملە اولوغ بېگ مرزا نینگ ، اۇغلی- عبداللطیف میرزا (۱۴۴۹ م ویکي پیدیا) و عبداللطیف مرزانی «باباحسن» اۆلدیگنی گە اشاره قیلە دی .

^۴ ۸۳۰ھ/ ۸۰۶ھ/ ۱۴۲۷ م

^۵ بایر شاھ نینگ خالە سی . سلطان احمد میرزانینگ زوجه سی (شقیقہ یارقین: ۱۳۸۶ ، ب . ۳۱۳)

^۶ بایر نینگ عمکی سی

^۷ بو سۆز قولماق املاسی ییلن هم کیلگن «منگا قۇلۇب اېدی لار» . ۲- «آجردا اېکاندا سلطان محمود مرزانینگ خانزادە بېگیم دین بۇلغان قیزی نی- کیم بورون جهانگیر مرزا غە - میرزالار تیریک لېگیدا- قۇلۇب اېدی لار- جهانگیر میرزا غە نکاح بۆلدى .»

ابدی. مېن کابل غە كېلگاندا ، شاه شاه بېگىم^۱ بىلە سمرقندتىن خراسان غە كېلىپ ؛ خراساندىن كابل غە كىلدىلار. شىبىنى خان قندهاردا ، ناصر مرزانی قاباغندا ، مېن لمغان عزىمتى قىلدىم. خان مىرزا^۲ و شاه بېگىم و مېرنگار خانىم ، بدخشان غە باردىلار. مىرزا خان^۳ نى ، مبارک شاه ، قلعه ظفر غە تىلاگاندا- ابابكر كاشغرى نىنگ چاپقونى غە يولوقوب ؛ شاه بېگىم و مېرنگار خانىم و جمیع اهل نىنگ اهل و عیالى اسیرلىق توشتى. اول ظالم بدکردارنىنگ حبسى دا ، دنیای فانینی وداع قىلدىلار.

[قوتلوق نىگار خانىم كىم دىر؟] ايگىنچى قىز مېنىنگ والده ام- قتلوق نىگار خانىم^۴ - ابدی. اكثر قزاق لىقلاردا و فترت لاردا مېنىنگ بىلان بىلە ابدىلار. كابل نى آلماندىن بېش- آلتى آى سۇنگرا تارىخ تۇقوز يوز اۋن بىردا^۵ تېنگرى رحمتى غە باردىلار.

[حیدر مىرزا كىم دىر؟] اوچونچى قىز خوب نىگار خانىم ابدی ، محمد حسين كۇرگان^۶ دوغلت قە بېرىپ ابدىلار. بىر قىزى ، بىر اۋغلى بۇلوب ابدی. قىزىنى عبید خان^۷ آلىپ ابدی. مېن بخارا و سمرقندنى آلماندا ، چىقماي ؛ قالىپ ابدی. سلطان سعید خان^۸ دىن ، عىمى سىدمحمد مىرزا سمرقند غە مىنگا اېلچى لىگا كېلگاندا ؛ اونگا قۇشولوب باردى. سلطان سعید خان آلدی. اۋغلى حیدر مىرزا ابدی.^۹ آتە سىنى اۋزىبك اۋلتورگاندىن سۇنگ ، كېلىپ مېنىنگ ملازمتىمدا اوچ- تۇرت يىل بۇلدى. سۇنگرا اجازت تىلاب كاشغر غە ، خان قاشى غە باردى.

باز گردد به اصل خود همه چیز
زر صافی و نقره و ارزیز^{۱۰}
بو تارىخدا دىدورلار كىم تايىب بۇلوب ، يخشى طریقه پيدا قىلىپ تور. خط و تصویر واق و پىكان و زە گیر ، هر نیمه گا اېلىكى چىسپاندور. طبع نظمی هم باردور. مىنگا عرضه داشتى كېلىپ ابدی. انتشاسى هم يامان اېماس.^{۱۱}

[شاه بېگىم كىم دىر؟] خان نىنگ ینە بىر خاتونى شاه بېگىم ابدی. اگرچه اۋزگا خاتونلارى هم بار ابدی ؛ ولى اۋغلانلار و قىزلارنىنگ انالارى ، بو ايگى اېردى.^{۱۲} شاه بېگىم بدخشان شاهی ، شاه

^۱ بابر نىنگ اۋگە يىيىسى. اېسن دولت بېگىم نىنگ كونداشى.

^۲ سلطان محمود مىرزا نىنگ اۋغلى. وفاتى ۹۲۷ ھجرى. (شفیقه يارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۸۸) وىس مىرزا هم دىبلە دى. ۹۲۷ ھجرى ۸۹۹ ھش ۱۵۲۰ (م)

^۳ اوبىس مىرزا مىرانشاھى سلطان محمود مىرزانىنگ اۋغلى وفاتى ۹۲۷ ھجرى (شفیقه يارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۳)

^۴ وفاتى: ۹۱۱ ھجرى

^۵ ۹۱۱ ھجرى / ۸۸۴ ھش / ۱۵۰۶ مىلادى.

^۶ وفاتى: ۹۱۴ ھجرى (شفیقه يارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۸) حیدر دوغلات- تارىخ رشیدی يازوچى سى- نىنگ آتە سى. شاه بېگىم نىنگ چىن نېبرە سى. (۹۱۴ ھجرى ۸۸۷ ھش ۱۵۰۸)

^۷ عبید خان ۋزىبك (عبیدى محمود خان شىبىنى نىنگ اۋغلى وفاتى ۹۴۶ ھجرى

^۸ كاشغر خانى ، رشید خان نىنگ آتە سى وفاتى: ۹۳۹ ھجرى (شفیقه يارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۴) ۹۱۱ ش. ۱۵۳۲م

^۹ حیدر مىرزا ، نېچە وقت كامران مىرزا بىلە كابلدە ابدى. سۇنگرە ، ھمايون بىلە دەھلى دە بۇلدى. تذکره الوقعات دە كېلتىرگىچە ، ھمايون اۋز بايرى بېگلىرى دن كۇرە اونگە كۆپ حرمت قايل ابدى. بېگلىرىغە دېلر. ھمايون و شىرخان سورنىنگ معروف اوریشى (۹۴۶) دە بار ابدى. اونگە قرشى بېگلىرىنىنگ حسادتى ، ھمايون شكستى نىنگ بىر سېبى دىبلە دى. ھمايون دەھلى دن چىقىندىن سۇنگ كىشىمىز باردى. قر. تذکره الوقعات ۲۰۱۵ رامپور. و تارىخ رشیدی ۲۰۱۸. تاشكىنت. سۆزباشى

^{۱۰} ھمە نرەسە خواه صاف آلتىن ، خواه كوموش ، خواه قۇرغاشىن بۇلسىن ، برى بىر اۋز اصلىگە قتيە دى. (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۶۸) ارزیز ، شمسى ىف ، ارزیزنى قۇرغاشىن /

قۇرغاشىم معنا قىلگن. ارزیز ، قۇرغاشىم اېس ؛ بلكە قلعى دىر.

^{۱۱} حیدر دوغلات نىنگ قابىلتلىرى نى بيان قىلە دى.

^{۱۲} يعنى اېسن دولت بېگىم و شاه بېگىم

سلطان محمد نینگ قیزی ابدی. بو؛ بدخشان شاھلاری، نسب لاری نی اسکندر فیلقوس قە پیتاردېرلار. بو شاھ نینگ^۱ ینە بیر قیزی نی- کیم شاھ بېگیم نینگ ایگачی سی بۇلغای- سلطان ابوسعید میرزا، آلیب ابدی.^۲ اندین، ابابکر میرزا^۳ بۇلوب ابدی. خان نینگ بو شاھ بېگیم دین ایگی اۇغول و ایگی قیزی بۇلوب ابدی. بو اوچدین اولوق مذکور بۇلغان اوچ قیزدین کیچیک، سلطان محمود خان ابدی کیم سمرقند و اول نواحی دا بعض خانیکە خان دېرلار. سلطان محمود خان دین کیچیک سلطان احمد خان ابدی کیم الچە خان غە مشهور دور. الچە نینگ وجە تسمیە سی مونی دېرلار کیم قلماق و مغول تیلی بیلە اۇلتورگوجینی، الاچی دېرلار. قلماقنی نېچە قاتلە باسیب؛ قالین کیشیسی نی قیرغان اوچون، الاچی دیدی. کثرت استعمال بیلە، الچە بۇلوبتور. بو تاریخ دا خان لار نینگ ذکرى مکرراً تقریب بیلە کېلگوسیدور. وقایع و حالات لاری اندالاردا مذکور بۇلغوسیدور. اۇرگا لاردین کیچیک، بیر قیزدین اولوق، سلطان نگار خانیم^۴ ابدی کیم سلطان محمود میرزا غە چیقاریب ابدیلار. میرزادین بیر اۇغلی بۇلوب ابدی، سلطان ویس آتلیق. ذکرى بو تاریخ دا کېلگوسیدور. سلطان محمود میرزا اۇلگان دین سۇنگ، اۇغلینی آلیب؛ هیچ کیم گا خبر قلمای؛ تاشکندگا آغەلاری غە باریب ابدی. بیر نېچە ییلدین سۇنگ، ادیک سلطان غە- کیم، چنگیز خان نینگ اولوق اۇغلی جوجی نسلی، قزاق سلطانلاردین دور- بېردیلار. خانلارنی شیبانی خان باسیب؛ تاشکند و شاھرخیە نی آغاندا اۇن- اۇن ایگی مغول نۇکری بیلە قاجیب؛ ادیک سلطان غە باردی. ادیک سلطان دین ایگی قیزی بۇلدى. بیرینی شیبان سلطان لاری غە، ینە بیرینی سلطان سعید خان نینگ اۇغلی؛ رشید سلطان غە بېردی. ادیک سلطان دین سۇنگ، قزاق اولوسى نینگ خانى قاسم خان آلدی. دېرلار کیم قزاق خان و سلطان لارینینگ اراسیدا، هیچ کیم اول اولوسنى، قاسم خان چە ضبط قیلغان اېماستور. چریکینی اوچ یوز مینگا یاووق چېنارلار ابدی. قاسم خان اۇلگان دین سۇنگ، خانیم، کاشغر غە سلطان سعید خان قاشی غە کېلدى.

باریدین کیچیک دولت سلطان خانیم^۵ ابدی. تاشکند بوزوغلوغیدا، شیبانی خان نینگ اۇغلی تېمور سلطان غە توشوب ابدی. انینگ بیر قیزی بۇلوب ابدی. سمرقندتین مینینگ بیلان، بیلە چیقیب ابدیلار. اوچ- تۇرت ییل بدخشان ولایتی دا بۇلدىلار. اوندین سۇنگرا کاشغر غە، سلطان سعید خان قاشی غە باردیلار.

[عمرشیخ میرزانینگ حرمی حقیده نیمە بیلە سیزلر؟] عمرشیخ مرزانیگ حرملاردین ینە بیر، خواجه حسین بېگ نینگ قیزی، اولوس آغە ابدی. اوندین بیر قیز بۇلوب ابدی کیچیک لیک دا اۇلدى. بیر ییل بیر یاریم ییلدین سۇنگ، حرمدین چیقاردیلار. ینە بیر، فاطمە سلطان آغا ابدی.

^۱ بدخشان شاھی یعنی شاھ سلطان محمد.

^۲ سلطان ابوسعید میرزا و ویس خان باجە اېکتر.

^۳ بدخشی بېگیم نینگ بطنی دن سلطان ابوسعید میرزانینگ اوغلی. ۸۸۴ هجری [۸۵۸ ش. ۱۴۷۹ م] ده، سلطان حسین میرزا اۆلدیردی. (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۷۸)

^۴ وفاتی: ۹۳۴ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۹۵). ۹۰۶ ش. ۱۵۲۷ م

^۵ یونس خان نینگ کیچیک قیزی. بابر نینگ ایگ کیچیک خاله سی

مغول تومان بېگلاردىن اېدى. مىرزا بارىدىن بورون^۱، بو فاطمە سىلطان آغەنى آلىب اېدى. ینە بیر، قراکۆز بېگىم اېدى. سۇنگرالار آلىب اېدى. خىلى سېۋىكلوک اېدى. مرزانیڭ خوشامدیغە، نىسبىنى سىلطان ابوسعید مىرزانىڭ آغەسى - منوچەر مىرزا غە - يېتکوروب اېدى. غوما و غونچاجى خىلى بار اېدى. بیر، امید آغا چە اېدى. مىرزا دىن بورون اۋلوب اېدى. مرزانیڭ آخر محلا رىدا. بیر، تون سىلطان اېدى. مغول دىن اېدى. ینە بیر آغا سىلطان اېدى.

[امراسى كميلر اېدىلر؟] خدای بېردى تېمورتاش اېردى. ھىرى حاكىمى، آق بوغا بېگىنىڭ آغەسى نىڭ نىسلىدىن دور. سىلطان ابوسعید مىرزا^۲، جۇكى مىرزا ئى شاهرخىدەدا قاباغىدا، فرغانە ولايتىنى، ەمرشېخ مرزاغە بېرىپ؛ ايشىكىنى، بو خدای بېردى تېمورتاش قە باشلاتىپ؛ يىبارىپ اېردى. اۋل محلا بو خدای بېردى تېمورتاش، يىگىرمە بېش ياشتە اېردى. اگرچە ياشى كىچىك اېدى؛ توزوكى و ضبط و ربطى بىسپار يىخشى اېردى. بىر اىگى يىلدىن سۇنگرا ابراھىم بېگىچىك، اوش نواحى سىنى چاپقاندا، خدای بېردى تېمورتاش كېنىچە بارىپ اوروشوب؛ باسىلىپ؛ شھىد بۇلدى. اۋل فۇرسە سىلطان احمد مىرزا اوراتىپا نىڭ آق قىچغاي دېگان يىلاغىدا اېدى كىم سىمىر قىندىن اۋن سېكىز يىغاچ^۳ شىرق جانى دور. سىلطان ابوسعید مىرزا، بابا خاكى دا اېردى كىم، ھىرى دىن اۋن اىگى يىغاچ^۴ شىرق سارى دور. بو خىرنى عبدالوھاب شىقاۋل^۵ دىن عرضە داشت قىلىپ؛ مرزاغە چاپتوردىلار. بو يوز يىگىرمە آلتى يىغاچ^۶ يۇلنى، تۇرت كوندا چاپار.

[حافظ بېگ محمد دۇلداى كىم اېدى؟] ینە بىر، حافظ محمد بېگ دۇلداى اېردى. سىلطان ملك كاشغىرى نىڭ اۋغلى احمد حاجى بېگ^۷ نىڭ اينىسى اېردى. خدای بېردى بېگ اۋلگاندىن سۇنگرا مونى اېشىك اختىيارى قىلىپ؛ يىبارىپ اېردىلار. سىلطان ابوسعید مىرزا^۸ نىڭ واققە سىدىن^۹ سۇنگرا، اندجان بېگ لارى، انىڭ بىلە يىخشى چىقىشماغان جەتى دىن^{۱۰}، سىمىر قىندىغە سىلطان احمد مىرزا، ملازمتى غە باردى. سىلطان احمد مرزاغە چىر^{۱۱} شىكىستى بۇلغاندا؛ اوراتىپادا

^۱ ھەمە خاتىنلرى دن اۋل

^۲ بايرىنىڭ بوبە سى

^۳ شاهرخ مىرزانىڭ اۋغلى. لطفى نىڭ بىر قىسىدە سىدە، اونىڭ آتېنى كېلگن: «بو حالتدن خىر بارغى، محمد جوكى مرزاغە * نغو قاتلان غە كېلدى دېب؛ يوز اوردى مىڭ پېشمانى» (مولانا لطفى ھىروى دىوانى، ۱۳۹۹)

^۴ ۱۰۸ كىلومىتر

^۵ ۷۲ كىلومىتر

^۶ اصل دە شىقاۋول. شقاۋول: پادشاه لىكەدە اېلجى و مېھمانلرنى كوتىشىگە تەيىنلىگن كىشى - تشرىفات مسۇلى (بايرنامە، ۱۳۹۹). تۈزە لېشى: شق: زىب و زىنت + اۋل: مالكىت قۇشېمچە سى = شقاۋول. مېھماندار بۇلگنى اوچون، بو منصب نىڭ زىب و زىنتى بۇلر اېكەن. شونىڭ اوچون شقاۋول دىركىلر. شىقار ھەم كېلگەن. شىقاۋول، شىقاۋول، شىقاۋول باشقىچە امالارى دىر.

^۷ ۷۵۶ كىلومىتر.

^۸ وقاى، ۹۰۱ قىرى. (شېفھە يارقېن: ۱۳۸۶، ب. ۲۸۰) نوابى سىمىر قىندىگە كېلگەندە، شو كېشى (احمد حاجى بېگ) اونىڭ ھمايە جېسى اېدى. (۹۰۱ ق ۸۷۴ ش ۱۴۹۵ م)

^۹ ۸۴۸ ھ. ۸۲۳ ھ. ۱۴۴۵ م. سىلطان ابو سىد مىرزانىڭ شونقار بۇلگن يىلى. او، عراق اورىشىدە اسىر بۇلدى؛ ۋە ھائە مقتول.

^{۱۰} «بابر» وفات كىمە سى نىڭ اۋرنىدە، «واققە» سۆزىنى ايشلە تە دى. «سىلطان ابوسعید مىرزا واققە سىدن سۇگ» بايسىنغر مىرزا واققە سىدن سۇڭ «واققە ۸۹۹ ھ. / «ەمرشېخ مىرزا واققە سىدىن سۇڭ، مېنىڭ اېشىكىمدا صاحب اختىار اول اېدى. اېكى - اوچ مۇردە ھەم «شونقار» سۆزىنى قوللىدى. «اوشبو تارىخدا دوشنبە كۈنى رمضان آيى نىڭ تۇرتىدا ەمرشېخ مىرزا جردىن كوتۇرخانە بىلە اوچوب شونقار بۇلدى. اۋتۇز تۇقۇز ياشار اېردى. «واققە ۹۲۵ ھ. 1519 مىلادى

^{۱۱} يىخشى معاملە و دورانىش دە بۇلھە گىلرى اوچون.

^{۱۲} چىرسو، بو كۈنكى چىرىچىق درياسى. (بايرنامە، ۲۰۱۸)

ابدی. عمرشیخ میرزا سمرقند عزیمتی بیله ، اوراتیپا اوستیگا کبلگاندا ؛ اوراتیپانی مرزا ، ملازم لاری غه تابشوروب ؛ میرزا ملازمتی دا بؤلدى. عمرشیخ میرزا هم ، اندجان حکومتىنى اونگا بېردى. سؤنگرالار سلطان محمود خان قاشی غه باریب ابدی. مرزا ، خاننى تابشوروب ؛ دیزکنى اونگا بېریب اېردیلار. کابلنى آلفاندین بورونراق ، مکه عزیمتی قیلیب ؛ هند یولی بیله متوجه بؤلدى. یولدا تېنگری رحمتی غه باریب تور. فقیر و کم سخن و بی حیثیت کیشی اېردی.

خواجه حسن بېگ، مزید بېگ و حسن یعقوب بېگ کیملد اېدیله؟ :ینه بیر ، خواجه حسین بېگ ابدی. آدمی و فقیر کیشی اېردی. اول زمان دستوری بیرله ایچکولاردا ، قوشوقلارنى یخشی ایتور اېکاندور.^۱

ینه بیر ، شیخ مزید بېگ ابدی. مینگا اول بېگ اتکه انی قیلیب اېردیلار. ضبطی و توزوکی خیلی یخشی ابدی. بابر میرزا آغه خدمت قیلغاندور. عمرشیخ میرزا قاشیدا اوندین اولوغراق بېگ یوق ابدی. فاسق کیشی ابدی ، چهره ساخلار ابدی.

ینه بیر ، علی مزید بېگ ابدی ، قوچین ابدی. ایگى قاتله یاغی بؤلدى: بیر مرتبه اخسیدا ، ینه بیر مرتبه تاشکندته. منافق و فاسق و حرام نمک و یارامس کیشی اېردی.

ینه بیر ، حسن یعقوب بېگ ابدی. کیچیک کؤنگولوک ، یخشی طبع لیلیق ، چست و چسپان کیشی ابدی. بو بیت انینگ دور:

باز آی ای همای که بی طوطی خطت نزدیک شد که زاغ برد استخوان من^۲

^۱ شراب مجلسلریده ، یخشی قوشوقلر ، یخشی جمله لر ، یخشی شعارلر ایتور ابدی و مجلس اهلیریگه ، یخشی تیلکلر ، تیلر ابدی.
^۲ ابوالقاسم بابر یا بابرقلندر دن مقصوددیر. تولدی: ۱۷ رجب ۸۲۵هـ. سه شنبه ۲۵ تیر / سرطان ۸۰۱هـ. ۱۶ July ۱۴۲۲م. ابوالقاسم بابر بن بایسنقر مرزا بن شاهرخ بن امیر تیمور. وفاتی: ۸۴۱هـ. ۱۴۵۷م. او ۱۴۲۲-۱۴۵۷م. که چه ، فارس حاکمی ابدی. مازندران و خراسان ده حکومت قیلگن. (ویکی پیدیا) بابرقلندرگه هم مشهور ابدی. تورخ موسیقیون کتابیده کیلگن «اون بیرینجی پیرو مولانا صاحب بلخی حضرتلاری دور کیم بو عزیز مدرس ایردیله. بیس-آلتی یوز طالب لاری علم شریعتده صاحب ایردی. طنبور نی بحر آفرین بیر طرزه سوزلتور ایردی. بابرشاه بیر نفس آریلماس ایردی. مدرس لیک مسکئی معزول بولیب ظهیرالدین بابرینگ حضوریدا قالدی... بابرشاه تصنیف قیلغان «اسرار موسیقی» آتلخ رساله ده بو قصه علیجده مفصل بار دور.» (مؤجز ، عصمت الله ۱۲۷۱ق. ص ۲۰ دن سنگ. موند کاتب ابوالقاسم بابرنی ، ظهیرالدین محمد بابر قید قیلگن.

^۳ قیتیب کبل ای بخت قوشی ، سېنینگ طوطی دن خطلرینگسیز ، مېنینگ سویکلریمنی قرغه لر اېلتیشیگه آر قالدی. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۷۰) «اوشبو بیت بعض نسخه لرده «خطت» کیلگن: باز آی ای همای که بی طوطی خطت // نزدیک شد که زاغ برد استخوان ما. مېنینگ فکریمچه ، هم «خط» بؤلگنی تۇغری ، چونکه طوطی نینگ رنگی هم کؤک یا ییشیل بوله دی و او ، معشوق / معشوقه نینگ ینگی چیقرگن سبز خطی-موی لیبگه اؤخشه ی دی. عموماً بیت نینگ معناسی: ای هما سېن ینه [مین تانمانگه] کبل ، چونکه سېنینگ خطی نینگ طوطی سی یوقلیگیدن ، ییز نینگ / مېنینگ سویگیمنی قرغه آلیب کېتیشگه آر قالدی. بو بیرده هما- یار / معشوق / معشوقه / گه استعاره قیلینگن. اونینگ لی یا که یوزیده ینگی ظاهر بؤلگن سیزنگ خطلر طوطی گه اؤخشه تیلگن. زاغ یا قرغه بلکه اولیم گه استعاره قیلینگن دیر. او حالده بیت نینگ معناسی: ای هما دېک بخت کېلتیرووچی یاریم ، کبلگین که سېنینگ خسینگده طوطی گه مینگره گن ییشیل خطلینگن ایرو ، می اوله من. سویکلریمنی اولیم قرغەسی آلیب کېته دی. بو بیتده شاعر ، هما ، قرغه ، طوطی کی قوشلر نامینی بیر بیرگه ییغیش ییلن ، مراعات النظر صنعتی نی کېلتیرگن. ینه استخوان یا سویک نینگ هما ییلن هم علاقەسی بار. افسانه گه کؤره ، هما قناعلی قوش اېیش. آج قالسه فقط اؤز ایاغینینگ استخوانیدن تناول قیلر اېیش.» (لیب ، ۲۰۲۲) مونی هم ایتیش کبرک کیم بو بیتده ، شاعر ، یار کبلشی اوچون کؤپ منتظر قالگه نینی بیان قیلده دی. دېدی کیم ، از بسکه انتظار تارتدیم ، سویک لریم- صابون گه اؤخشه ب-آقردی. قدیم زمانلر ، صابون نی اشقار دن توزه تردیلر. اونینگ رنگی ، آقرگن سویگه اؤخشدی. زاغ ، اېسه صابون نینگ عشقبازی دیر. هر بیرده ، صابون کؤرسه آلیب قاچه دی. یعنی اگر سین- ای بخت قوشی- کبلمه سنگ ، مېنینگ انتظاردن آقرگن سویگیم نی ، زاغ آلیب کېته دی. بیر لطفه هم ، زاغ ، صابون و ملائصرین تۇغریسیده بار. دپله دی. بیر کون ملائینگ خاتینی ، کبر یوور اېکن. بیر ایش اوچون ، کبرتقاره اوستی دن توربینی. ملاگه ایتیبی که هوالیه ب اؤلتیرینگ که قرغه کلبب ؛ صابون نی آلیب کېتسه سین. ملاقره ب تورکن. بیر قرغه کلبب ؛ صابون آلیب کیتیبی. ملائینگ خاتینی کلبسه که ، صابون یوق. قهری کلبب: نیمه اوچون قویدینگیز که قرغه صابون نی آلیب کېتسه ، دپتی. ملا نصرالدین ایتیبی ، اونینگ کیمیی ییزلرنیکدن کؤره کبر ابدی شو اوچون ، اینده مدم. قرغه صابوننی آلیب کېتی.

مردانه كىشى اېدى. اۇقنى يىخشى آتار اېدى. چوگاننى يىخشى اۋىنار اېدى. خاك پلەنى يىخشى ساچار اېدى. عمرشېخ مىرزا واقعه سىدىن سۇنگ ، مېنىنگ اېشىكىمدا صاحب اختيار اول اېدى. ايچى تار و كم حوصله و فتنه راق كىشى اېدى.

[قاسم بېگ كىم اېدى؟]: يىنه بىر ، قاسم بېگ اېدى. قوچىن اېدى. قىدىمى اندجان نىنگ قۇشون بېگلاردىن اېدى. حسن بېگ دىن سۇنگ مېنىنگ اېشىكىمدا ، صاحب اختيار اول اېدى. آخر عمرى غەچە اختيار و اعتبارى آرئى و اۋكسومادى. مردانه كىشى اېدى. بىر مرتبه كاسان نواحى سىنى چاپقان اۋزبېك نىنگ كېنىچە بارىپ يىخشى باستى. عمرشېخ مىرزا قاشىدا ، قىلىچ چاپىب اېدى. ياسى كېچىت^۲ اوروشىدا هم يىخشى چاپقولاشتى. قزاقلىقلاردا مسچا^۳ كوھستانىدىن سلطان محمود خان قاشى غە بارماق عزىمىتى قىلغاندا ، قاسم بېگ ايرىلىپ ؛ خسروشاھ^۴ قاشى غە باردى. تارىخ تۇقوز يوز اۋن^۵دا كىم خسرو شاھنى آلىب ؛ كابلدا مقيمىنى قبادىم ؛ قاسم بېگ اول فرصتە كېلدى. يىنه بورناغى دېك اۇق رعايت و شفقت قىلدىم. توركمان هزاره سىنى درە خوش تە چاپقاندا ، قاسم بېگ ، باوجود قارىلىق ، يىگىت لاردىن يىخشىراق يوروغان جەتى دىن ، بنگش ولايتىنى جلدو بېردىم. سۇنگرا كابل غە كېلگاندا همايون غە بېگ اتكە قىلدىم. زمين داورنى آلمان فرستالاردا ، تېنگرى رحمتى غە باردى. مسلمان ، متدىن و متقى كىشى اېدى. شېبھه لىق طعامدىن پرھىز قىلور اېدى. رآى و تدبىرى بسيار يىخشى اېدى. خىلى مطايبه قىلور اېدى. باوجود كىم اۋى اېدى ، خوش طبعانه ظرافتلار قىلور اېدى.

[بابا قلى بېگ كىم اېدى؟]: يىنه بىر ، بابا قلى بېگ اېدى. شىخ على بهادر نىنگ نسلدىن اېدى. شىخ مزىد بېگ اۋلگاندىن سۇنگ ، انى مېنگا بېگ اتكە قىلدىلار. سلطان احمد مرزا ، اندجان غە چرىك تارتقاندا ، سلطان احمد مىرزا غە كىرىپ ، اوراتىپانى بېردى. سلطان محمود مىرزادىن سۇنگ ، سمرقندتىن قاچىب كېلادورگاندا ، اوراتىپادىن سلطانعلى مىرزا چىقىپ ؛ اوروشوب ؛ باسىب اۋلتوردى. ضبطى و يراغى يىخشى اېدى. نۇكرنى يىخشى ساخلار اېدى. بى نماز اېدى. روزە توتماس اېدى. ظالم و كافروش كىشى اېدى.

[على دوست تغاىى حقىدە نېمە بىلە سېزلر؟]: يىنه بىر ، على دوست تغاىى^۶ اېدى ، ساغرىچى تومان بېگلارىدىن اېدى. مېنىنگ آنم نىنگ آنە سى- اېسن دولت بېگىم- گا اوروق^۷ بۇلور اېدى. عمرشېخ مىرزا زمانىدىن ، مېن كۇپراك رعايت قىلىپ اېدىم. اىلىكىدىن ايش كېلور دېدىلار. بو

^۱ (بابر نامە ۲۰۱۸) دە «خاك پلە» توپراقپلە» دېب تېدىل قىلگن. حال بۇكە خاك پلە نىنگ اۋچ مھناسى بار: ۱) قوشلارنىڭ تۇپراقپلە باتىشى ۲) قوشلارنى تۇپراقپلە ياتقىزىشى ، سۈگە جۈملىپ ، بىر-بىرنى يوز و تۈرىگە توپراق ساجىش. فېس بۇك حىسايم دە «خاك پلە چىست؟ خاك پلە نېمە دىر؟» دېب قۇيگن اېدىم. بىر قىچە دوستلار ، جواب بېرگن اېدى لىر. بو مەنئالار ، اولارنىڭ جوابلارنى نىنگ اساسىدە ، قېداپتېلىدى.

^۲ بىر گىزنىڭ آتى. كېچىت ، گىز ، ارقىق و دريالاردن اۋتېلە دېگن جاي.

^۳ بو سۇزنى ، ايچى مانو(بابرنامە ۱۹۹۵) دە مسحا ئېت قىلگن اېدى. دكتور واحدى ، مسچا اصلاح قىلدى. حاضركى تاجىكىستان دە بىر تاغلىق نىنگ آتى.

^۴ بابرنامە ، شىمسىف ، ۱۹۶۰) دە خوش روى شاھ كېلگن.

^۵ ۹۱۰ قىمىرى ۸۸۳ شىمسى ۱۵۰۵ مىلادى.

^۶ بابر ، تغاىى سۇزىنى ، آنەسى نىگ توقان لرى حقىدە اېشلە تە دى.

^۷ بو سۇزنىڭ املاسى و تلفظى اوروق (اۋرلگن ، قوشىلگن ، بىر بۇلگن) بۇلىشى كېرەك. اوروق ، تخم هم معنا بېرە دى.

نېچه ييل كيم مېنينگ قاشيمدا اېدى ؛ هيچ اونداق ايشى ظاهر بولمادى كيم ديسا بولغاى. سلطان ابوسعيد مرزاغه خدمت قىلغان دور. يده چى ليق^۱ دعواسىنى قىلور اېدى. قوش چى اېدى. ياراماس اخلاق و اطوارلىق كيشى اېدى. بخيل و فتنه و زمخت و منافق و خود پسند و قاتيق سوزلوك و ساووق يوزلوك كيشى اېدى.

[ويس لاغرى قندهى كيشى اېدى ؟] ينه بير ، ويس لاغرى اېدى. سمرقندلىق تۇقچى اېلىدين اېدى. عمرشيخ ميرزا قاشيدا سۇنگرلار خىلى مقرب بۇلوب اېدى. مېنينگ ييله قزاق ليق لار دا بار اېدى. رآى و تدبيرى خىلى يخشى اېدى. بيرنيمه مفتن اېدى.

[ميرغياث تغاىي كيم دير ؟] ينه بير ، ميرغياث تغاىي اېدى. على دوست نينگ اينى سى اېدى. مغول ميرزاده لارى اراسيدا سلطان ابوسعيد ميرزا ايشيكيدا موندن ايلكارراك كيشى يوق اېدى. سلطان ابوسعيد ميرزانينگ چهارسو مۇهرى^۲ ، موندا اېدى. عمرشيخ مرزانينگ آخر زمان لاريدا كۇپ مقرب بۇلوب اېدى. ويس لاغرى ييله مصاحب اېدى. كاساننى كيم سلطان محمود خان آغه بېرديلار ؛ اوندين سۇنگر آخر عمر يغه چه خان خدمتى دا اۇق اېدى. خان هم خىلى رعايت قىلىپ اېدى. كولاگاچ و هزال كيشى اېردى. فسق ته بى باك اېدى.

[على درويش كيمدير ؟] ينه بير ، على درويش اېدى. خراسان ليق اېدى. سلطان ابوسعيد ميرزا قاشيدا خراسان چۇره سى جرگاسيدا خدمت قىلور اېدى. خراسان و سمرقند ، سلطان ابوسعيد ميرزانينگ تحت ضبطى غه كيرگاندا ، بو ايگى پايتخت نينگ ايشى گا يارار ييگيت لارىنى خاصه تابين قىلىپ ، خراسان چۇره تايىنى^۳ ، سمرقند چۇره تايىنى دېر اېكان دور. مېنينگ قاشيمدا سمرقند اېشكى دا يخشيلار باردى. مردانه كيشى اېدى. نسخ تعليق خطىنى طورى بيتير اېدى. خوشامد ايتور اېدى. طبعى غه خست غالب اېدى.

ينه بير ، قنبرعلى مغول اېدى. اخته چى دين اېدى. آتەسى ولايت قه كيريب ؛ نېچه محل سلاخليق^۴ قىلغان اوچون قنبرعلى سالاخ ، دېر اېرديلار. يونس خان قاشيدا آفتابه چى ليق^۵ قىلدى. سۇنگر بېگ بۇلوب اېدى. مېنينگ قاشيمدا خىلى اولوق رعايت تايپ اېدى. ايشگا

^۱ يده چىلىك: افسون ييله يامغير ياغدېريش (بابرنامه ، ۱۳۹۹)

^۲ مربع مۇهرى: بو جملة دن بېلى بۇله ده كى سلطانلر و پادشاه لر نينگ- شكل باقىمى دن- نېچه تورلى مېرى بۇلر اېكن. هر بيرى نينگ ، ايرى ، اهميتى بۇلر. رنگ جهتى دن ايگى تورلى مۇهرلر (تغها / تغها) لر بار اېدى: قاره تغها و قيزيل تغها. چهار سو ، سۇزى ، ينه بيرمرتە هم كېلگن « بير دادك اېلىكېگا چارسو ، ته قىلغان كاغذدا بير توله^۱ زهر بېرور » (وقايع ۹۳۳)

^۳ بايرنننگ ايگى تغاىي سى بار: سلطان احمد و سلطان محمود. بو ايگى سى بايرنننگ اۇيگە ي تاغه لرى دير. بۇلر نينگ آتەسى شاه بېگيم- اېسن دولت بېگيم نينگ كونداشى دير. شو اوچون ، بارگه باتېنېب ، ياردم بېرميدىلر. او بېلن « يورننگ باره لينگ! » قېله ديلر. همده ، ايگى عېمكى سى بار: سلطان احمد و سلطان محمود. باير بولرنى فرقلش اوچون ، تغايليرنى ، «خان» ديدى و عېمكليرنى «ميرزا» باير حياتى ده ، ايگى عايشه هم بار. بيرى ، عايشه سلطان خانيم ، سلطان محمد خان نينگ قىزى ، شيبانى خان نينگ خاتينلريدن بيرى. بو عايشه «مغول خانم» گه مشهور دير. شعر هم ايتگن. ينه بيرى ايسه ، عايشه سلطان بېگيم دير. بو سلطان احمد ميرزانينگ قىزى دير. اونى ، باير بېش ياشده اېكن ، بارگه قۇلدە گن ابديلر. قر. (بابر و دنيا ، نومبر ۲ ، ۲۰۱۷: ۴۲)

^۴ چۇره ، ايگى معناده كېلگن: (۱) بى سقال ، امرد. بو معنا يايغېن دير. (۲) بادىگار ، محافظ ، پادشاه نينگ خاص ساقچيلرى.

^۵ بابرنامه ، ۲۰۱۸ ، بو سۇزنى قصاب دېگن. حال بو قصاب باشقه دير و سلاخ باشقه.

^۶ آفتابه چىلىق ، دولتى لوازملردىن (منصبلردىن) بيرى اېدى. آفتابه چى ، پادشاه نينگ قۇل بويىش و طهارت سويىنى طيارلش بېلن شغلركن.

یپتکونجه اهتھامی یخشی ابدی. ایشگا بیتکان محلیدا ، قالتاغای لیغی^۱ بار ابدی. پُرگویی و پریشان گوی ابدی. مقرر دور هرکیم که کۆپ ایتور ؛ پریشان ایتور. حوصله سی تار و تیره مغز کیشی ابدی.

[قندهی بۆلیب آرگ ساری جونه دیم؟] عمرشیخ مرزاغه بو واقعه دست بپرگاندا ، مېن اندجان دا چرباغ^۲ دا ابدیم. سه شنبه کونی رمضان آبی نینگ بېشی^۳ دا بو خبر^۴ اندجان غه کېلیدی. اضطراب بیلە آتلائیپ ؛ قاشیمداغی حاضر ئۆکر- سۆدربیلە قۇرغان عزیزمتی قیلدیم. میرزا دروازه سی غه یپتکان محل دا ، شیریم تغایی جیلاوومنی آلیب ؛ نمازگاه ساری تېبراتی. خیالی غه بو کېچیب تور کیم سلطان احمد میرزا^۵ ، اولوق پادشاه دور. قالین چریک بیلە کېلسه ؛ بېگلار مېنی و ولایتی تاپشورغولاری دور. مېنی اؤزگند و اول تاغ دامنه سی ساری آلیب بارغای. اگر ولایتی بېرسه لار ؛ مېن باری اېلیکگا توشمای. تغایی لاریم لچه خان غه یا سلطان محمود خان غه بارغای مېن.

[خواجه مولانا قاضی کیم ابدی؟] خواجه مولانا قاضی- کیم سلطان احمد قاضی نینگ اؤغلی و شیخ برهان الدین قیلیچ نینگ نسلی دور ؛ انا طرفیدین سلطان اېلیک ماضی^۶ غه ییتار ؛ بۆلار نینگ خانوادەلاری اؤل ولایتی مرجع و شیخ الاسلام یوسونلوق بؤلا کېلگاندور- ذکرلاری موند مکر کېلگوسیدور- و قۇرغان ایچیداکي بېگلار ، بو خبرنی تاپیب ؛ خواجه محمد درزی نی- کیم عمرشیخ مرزانینگ بایریسی^۷ و بیر قیزی نینگ اتکه^۸ سی ابدی ؛ یاریب ؛ اول دغدغه لار نی بۆلار نینگ خاطریدین رفع قیلیب ؛ نمازگاه قه یاووق یپتکان محلدا ، مېنی آلیب یاندی. کېلیب ارگ کا توشوم. خواجه مولانا قاضی و بېگلار ، مېنینگ قاشیمدا کیلیب ؛ سۆز و کېنگاش ، بیر بیرگا قۇیوب ؛ قۇرغان نینگ برج و باروسی نینگ ضبط و ربطی غه مشغول بۇلدیلار. حسن یعقوب و قاسم قوچین و ینه بعض بېگلار کیم مرغینان و اول طرفلاردا اېلغار قۇیوب ایردیلار ؛ بیر- ایکی کوندین سۆنگ کېلیب ؛ ملازمت قیلیب ؛ بارچه یک دل و یک جهت ، جد و اهتمام بیلە قلعه دارلیق قه مشغول بۇلدیلار.

[سلطان احمد میرزا نیمه قیلدی؟ نیمه بۇلدی؟] سلطان احمد میرزا اوراتیپا و خجند و مرغینان نی آلیب ؛ کیلیب ؛ اندجان نینگ تورت یغاچی^۹ دا قباغه توشتی. بو فُرصتّه ، درویش گاو آتلیق

^۱ قالتاغایلیک: قلتمانلیک ؛ ایش قیلیمه ی اؤزینی ایشلگن قیلیب کورسته تیش عادت (بابرنامە ، ۱۳۹۹)

^۲ بو سۆزنی همیشه چهارباغ و چارباغ یازه دیلر. منعا سینی هم ، تورته باغ یا خود بو علامت + گه تۈزلگن باغ دیدیلر. بو ناتوغری دیر. سۆز نینگ اصلی جیملوچی لهجه ده کېلگن. جېبریاغ یعنی مېوه باغی. باره باره چهارباغ بۆلگن.

^۳ ۸۹۹ هق / دوشنبه رمضان آبی بېش / ۸۷۳ هق دوشنبه جوزا آبی نینگ ۲۸ / دوشنبه جون آبی نینگ ۱۸ / ۱۴۹۴ میلادی

^۴ بابر آتە سی- عمرشیخ میرزا- نینگ شوقنار بۆلگن خبری.

^۵ بایرنینگ مکی (ابه) سی نینگ تولدی: ۸۳۰ هق / ۸۰۶ هق. وفاتی: ۸۷۳ هق. ۸۴۸ هق. ۱۴۶۹ م. حکومت مدتی ۴۳ ییل سمرقند ، فرغانه (ویکی پدیا)

^۶ سلطان اېلیک ماضی: احمد بن علی ، شمس الدوله گه ملقب. تورکستان خانلریدن. او بغراخان نینگ جینی ایدی. آغه سیدن سونگ سلطنت تختی گه اولتیردی. بخارانی ایکینجی عبدالملک سامانی دن آلدی. سامانلر دولتی نی یوق ایٹی. ایلک خان منتصر سامانی بیلە اوریشدی. او نی یینگدی. سامانلیر ملکی اوچون سلطان محمود بیلە قنجه لر اوریشدی. سونگیده مونده بین قرارگه کیلیندی کیم ماوراء النهر اونینگ بولسین. اوندن سونگ ، نیچه کیشی هم بو خاندان دن حکومت قیلدی. تاریخچیلر اولر نی ملوک ایلک خانبان ، ملوک خانیة تورکستان ، آل افراسیاب اسلری بیلن قید ایتگنلر. (گوگل) کوپراق مطالعه اوچون فر. تاریخ بیهقی ، سعید نفیسی چاپی ، ایکینجی جلد.

^۷ بایری قدیمی. قدیمی خدمتگاری

^۸ بو جمله دین بیلی بۆله دی که ، تورکلر و مغولر ، قیزلری اوچون هم بیک اتە ، تعیین قیلر اېکلر.

^۹ ۲۴ کیلومتر

اندجان نینگ اربابیدین ، نامناسب سۆز ایتقان اوچون یساققه یېتی. بو سیاستین تمام اهل باسیلدیلار. خواجه قاضی نی و اوزون حسن ، خواجه حسین نی ایلچی لیک کا بو مضمون بیلە ییاریلدی کیم ، بو ولایتە ملازملاردین بیر کیشینی خود قۇیولغوسیدور. مهن هم ملازم و هم فرزند. اگر بو خدمت نی مینگا عهدە قیلسالار ؛ یخشیراق و آسانراق فیصل تابقوسیدور.

سلطان احمد میرزا کم سخن و فقیر^۱ و آدمی کیشی ابدی ؛ هر سۆز اُون (؟) و ایش- کوچ ، بیگلارسیز قرار تاپماس ابدی. بیگلار بو سۆزلارگا ملتفت بؤلماي ؛ درشت جوابلار ایتیب ؛ اهلگاریگا کؤچتیلار. تېنگری تعالی کیم اؤز قدرت کامله سی بیلە ، هر ایشیم نی هر محل دا اونداق کیم باید و شاید ، بی مئت مخلوق ، راست کھلتوروب تور ؛ مونداهم نېچه ایش نی باعث قیلدی کیم اولار ، بو کھلماکدین اوساندیلار ؛ بلکه بو توجه دین پشیمان بؤلوب ؛ بی مراد یاندیلار.

بیری بو کیم قبانینگ باتقاق لیق قرا سوی^۲ بار. کؤپروکیدین اؤزگا یپردین کیچیب بؤلماس. قالین چیریک کھلیب ؛ کؤپروک دا تیقلیب ؛ قالین آت و تیوه بو قراسوغه ییقلیب ؛ ضایع بؤلدی. اوچ- تورت ییل^۳ موندین بورونراق چرسوی^۴ نینگ گذریدا ، اؤق شکست تاپیب ابردیلار. بو واقعه ، اوندین یادبیریپ^۵ ؛ چریک اهلگا وهمی غالب بؤلدی. ینه بیر بو کیم ، اؤل فرصته ، اونداق آت اؤلانی^۶ بؤلدی کیم طویله- طویله آتلار ییقلیب ؛ اؤلا کیریشتی.

ینه بیر بو کیم ، بیزنینگ سپاهی و رعیت نی اونداق یک دل و یک جهت تاپتیلار کیم تا جان و تنلاریدا رمق و توان باردور ؛ جان تارتماقلاردین قۇیمه غایلار.

بو جهت لاردین ضرورت بؤلوب ؛ اندجان نینگ بیریفجای^۷ دین ، درویش محمد ترخان نی ییباردیلار. ایچکاریدین ، حسن یعقوب نمازگاه نواحی سیدا چیقیب ؛ کؤروشوب ؛ صلح گونه قیلیب ؛ یاندیلار.

[سلطان محمود میرزا نیمه قیلدی ؟ نیمه بؤلدی ؟] خجند سوی نینگ شمال جانبی دین کیم سلطان محمود خان^۸ متوجه ابدی ؛ کھلیب اخسی نی قبادی. جهانگیر میرزا اوندا ابدی. بیگلاردین ، علی درویش بیگ ، میرزا قلی کؤکلداش ، محمد باقر بیگ ، شیخ عبدالله ایشیک آغا ، اخسی دا ابردیلار. ویس لاغری ، میرغیاث تغایی هم اوندا ابدی. بیگلاردین توهم قیلیب ؛ کاسانغه کیم ویس لاغری نینگ ولایتی ابدی ؛ باردیلار. ناصر مرزاغه ، ویس لاغری ، بیگ اتکه ابدی. بو جهتین ناصر میرزا کاساندا بؤلور ابدی. خان اخسی نواحی سی غه ییتکاندا ، بو بیگلار ، خانغه

^۱ فقیر بو بیرده عاجز معناسیده استعمال بؤلگن- نه یوقسیل و قشاق معناسیده.

^۲ قراسو: کؤل ، کؤلک ، باتقاق ، باتلاق

^۳ ۸۹۷-۸۹۶ هـ / ۸۷۰-۸۷۱ شمسی ؛ ۱۴۹۱-۱۴۹۲ میلادی

^۴ چیرچیق سوی ، بو کونکی چیرچیق- تاشکیت ده- چیرچیق دریاسی (بایرنامه ۲۰۱۸)

^۵ اؤل واقعه نی ذهنلرده تیغیزدی.

^۶ عالم کوهکن نینگ «توخنه میش» حکایه سیده بو سۆز «اؤلات / اولاتی» شکلی ده کھلگن. کوهکن نینگ فیس بوک حسابی

^۷ ۶ کیلومتر

^۸ بایزنینگ ایگینچی همکی سی. تولدی: ۸۲۲ هـ. ۷۹۸ هـ. ۱۴۱۹ م. وفاتی: ۸۷۳ هـ. ۸۴۸ هـ. ۱۴۶۹ م. (ویکی پیدیا) یوسنه بابر ذکر قیلگن ییلر فرق اېته دی.

کیریب ؛ کاسان نى بېردیلار. میرغیاث ، خان ملازمتى دا توروب ؛ ویس لاغرى ، ناصر میرزا نى ، سلطان احمد میرزاغە آلیب باردی. محمد مزید ترخان غە تاپشور دیلار. خان ، اخسى یاووغى غە کیلیب ؛ نېچە قاتله اوروش سالدی ؛ هیچ ایش قیلا آلمادی. اخسى داغى بېگلار و بیگیتلار یخسى جانلار تارتیلار. بو ائنادا سلطان محمود خان غە عارضه بۇلدى. اوروش سالیب ؛ هم اوسانیب ابدی. اؤز ولایتی غە مراجعت قیلدی.

[ابابکر دوغلات نیمه اوچون چریک تارئی؟] ابابکر دوغلت کاشغری کیم هیچ کیمگا باش اپندورماي ؛ نېچە ییل ابدی کیم کاشغر و ختن حاکمی ابدی ؛ اول داغی ولایت دغدغه سی بیلە ، اؤزکند یاووغى غە کبلیب ؛ قۇرغان سالیب ؛ ولایت قه بوزوغلوق قیلا کیریشتی. خواجه قاضی و جمیع بېگلار تعین بۇلدى کیم باریب کاشغری نى دفع قیلغایلار. یاووق بیتکان محلدا کاشغری کوردی کیم بوفوج نینگ حریفی اہماس تور ؛ خواجه قاضی نى اراغە سالیب ؛ یوز مکر و حیلە بیلە خلاص بۇلدى.^۱

[قندەین آشلر و ایشلر باشلندی؟] مونداق اولوق وقایع روى بېرگاندا ، عمرشیخ میرزادین قالغان بېگلار و بیگیتلار یخسى قاتلانیب ؛ مردانه جانلار تارتیلار. اخسى دین مرزانیگ آنه سی ، شاه سلطان بېگیم و جهانگیر میرزا و اهل حرم و بېگلار اندجان غە کبلیدلار. عزا رسمینی به جا کبلتوروب ؛ آش و طعام فقرا و مساکین غە تارتیلدی. بو مہمائین فارغ بۇلغاندین سۇنگ ، چریک و ولایت نینگ ترتیب و نسقى و ضبطی و ربطی غە اشتغال کۇرساتیلدی. اندجان حکومتی و اہشیک اختیاری ، حسن یعقوب قه مقرر بۇلدى. اوش ، قاسم قوچین غە قرار تابتی. اخسى و مرغینان ، اوزون حسن غە و علی دوست تغائی غە تعین بۇلدى. عمرشیخ مرزانیگ اؤزگا بېگلاری و ییگیت لاریگا ہرقایسی غە فراخور حالاری^۲ ولایت و بیر و موچه و چرگا و وجہ استقامت مقرر و معین بۇلدى.

چون سلطان احمد میرزا^۳ مراجعت قیلدی ؛ ایکى - اوچ منزلدین سۇنگ مزاجی ، اعتدال نہجی دین منحرف بۇلوب ؛ مُحرق ایسیتما طاری بۇلدى. اوراتیپا نواحی سی آقسوغە یبتگاندا ، شوال آیی نینگ اواسطی دا تاریخ سېکیز یوز تۇقسان تۇقوزدا^۴ قیرق تۇرت یاشی دا^۵ عالم فانی نى وداع قیلدی. [سلطان احمد میرزا حقدیه نیمه بیلە سیزلر؟] ولادتى سېکیز یوز اہلیک بېش^۶ دا - سلطان ابوسعید میرزا ، تخت آلمان ییل^۷ - ابدی. سلطان ابوسعید مرزانیگ بارى اۇغلانلاری دین اولوغی

^۱ گېنېنگ خلاصه سی ، بابر پادشاه بۇلگن دن سۇنگ ، اوچ تماندن اوستیگە حملة بۇلدى: سلطان احمد ، سلطان محمود (عمیکلری) و ابابکر کاشغری تمانی دن. اوچه له یوریش ، اوریش سالمسین ، چوبلدى.

^۲ فارسجه - عربجه سۇزلردن تۇزلگن ، فارسجه بیر عبارت دیر. حالریگە مناسب ، مقام و منزلتلیگە یزشه.

^۳ سلطان احمد مرزانیگ وفاتی / ۸۹۹ هق ۸۷۳ هق ۱۴۹۴ م.

^۴ ۸۹۹ شوال هق / ۸۷۳ هق. سرطان / ۱۴۹۴ میلادی جولای

^۵ سلطان احمد مرزانیگ تولدی ۸۵۵ هق / ۸۳۰ هق: ۱۴۵۱ میلادی.

^۶ ۸۵۵ هق / ۸۳۰ هق: ۱۴۵۱ م.

^۷ ۸۵۵ هق. / ۸۳۰ هق: ۱۴۵۱ م.

بو اېدى. آنه سى اوردا بوغا ترخان نينگ قىزى ، درويش محمد ترخان نينگ ايگاجى سى اېدى. مرزانينگ اعتبارليق خاتونى اېدى.

شكل و شمالي: بلند بۇيلوق ، قونقار سقاللىق ، قىزىل يوزلوك ، تنبل كيشى اېدى. سقالى ايگاجى دا اېردى. ايگى ينگاقى دا سقالى يوق اېدى. بسيار خوش محاوره كيشى اېدى. دستارنى ، اول زمان دستورى بيله چاريچ چيرماب علاقه سىنى ايلكارراك قاشى نينگ اوستيگا قۇيار اېدى.

اخلاق و اطوارى: حنفى مذهب ليق ، پاكيزه اعتقاد كيشى اېدى. بېش وقت نمازى ، بى تىرك ، اۇتار اېدى. شرب محلاريدا هم نمازى تىرك بۇلماس اېدى. حضرت خواجه عبيدالله غه ارادتي بارا اېدى. حضرت خواجه مېرى و مقوى اېردىلار. بسيار مودب بار اېدى ؛ على الخصوص خواجه صحبتى دا. دېرلار كيم ، هرگز خواجه مجلسى دا تىزى بير تىزىگا ياووتكان ايماستور. بير نوبت حضرت خواجه صحبتى دا خلاف عادت اياغىنى ياووتكاب ؛ اۇلتوروب تور. ميرزا قۇيقاندين سۇنگ حضرت خواجه بويوروبتورلار كيم ، ميرزا اۇلتورغان يېرنى باقايلا. بير سونگاك بار اېكاندور.

هيچ نيمرسه اۇقوغان اېماس اېدى. عامى اېدى. باوجود كيم شهردا اولغايب اېدى ؛ تورك و ساده اېدى ^۱. طبعدين بهرەسى يوق اېدى. ^۲ عادل كيشى اېدى. حضرت خواجه نينگ هم اياغلارنى ارادا اېدى. ^۳ اكثر مهمات ، شرع طريقى بيله فيصل تاپار اېردى. عهد و قولى غه راست و درست اېدى. هرگز اوندين خلافي ظاهر بۇلمادى. شجاعتى بار اېردى ؛ اگرچه هيچ اونداق بۇلمادى كيم اۇزى نينگ اېلىكى ، ايشگا ييتيمش بۇلغاي ؛ ولى دېرلار كيم بعض معركه لار دا اندين ، اثر شجاعت ^۴ ظاهر بۇلور اېكان دور. اۇقنى بسيار يخشى آتار اېردى. اېلباسون گا ^۵ اۇقى و تيرگىزى اكثر تىگار اېدى. ^۶ قبقنى ميدان نينگ اول باشى- بو باشيدىن كىريب ؛ اكثر اورار اېدى. آخرلار تنبل بۇلغان لاريدا ، قيرغال و بودينه نى پيازى ، بيله آتيب ؛ كم يىزار اېردى. ^۷ قوشچى ^۸ كيشى اېردى. ^۹ قوش غلبه سالور اېدى. يخشى سالور اېردى. بېگ ميرزادىن سۇنگ انچه قوشچى پادشاه يوق اېردى.

اسرو كۇپ ^{۱۰} حياسى بار اېدى. دېرلار كيم خلوت لاردا محرم و ايچكىلاردىن هم اياغىنى ياپار اېكان دور. گاهى كيم ايچكولوك كا توشار اېدى ؛ يىگىرمه ؛ اۇتوز كون پياپى ايچر اېدى. گاهى كيم چاغيردين چيقار اېدى ؛ ينه يىگىرمه ؛ اۇتوز كون ايچماس اېدى. بير اۇرتورغان بيله مجلس دا ،

^۱ تورك معناسى ، بو يېرده ، صادق ، ساده ، راست و صميمى دير.

^۲ شعر و شاعرلىكك علاقه سى يوق اېدى.

^۳ خواجه عبيدالله احرار هم دولتى ايشلرگه مشوره بېرر اېدى.

^۴ عربيجه سۇزلر بيلن فارسجه عبارت ، دلبرلىگ نينگ نشانه سى. باتورلىك نينگ نشانه سى.

^۵ اېلباسون: گوشتى اوچون اولنه ديگن ياوايى قوش. (بايرنامه ، ۱۳۹۹) بو معنا تۇغرى اېمس. اېلباسون ، بير تورلى مرغايى دور. (محاكمة اللغتين ، ۱۳۸۷)

^۶ اۇقى ، اېلباسون گه- كيم قويىراق اوچه دى ؛ يېتىشر اېدى.

^۷ كم خطا قىلردى. (بايرنامه ، ۱۳۹۹)

^۸ قوش ، عموم معنا ده ، هر خيل پرنده دير. خاص معناده اېسه ، آچى قوش (قىرغى ، شاهين ، باز) لرنى ابته ديلر. قوشچى: آچى قوش تربيه ديگن و اولر بيلن شكار قيله

ديگن كيشى. قوش علمى: آچى قوشلرنى تربيه قىلىش علمى.

^۹ قوش بيلن پرنده اولماقك جوده علاقه سى بار اېدى.

^{۱۰} كۇپدن كۇپ.

گاھى بىر كېچە ؛ كوندوز اۆلتورور اېدى . يىخشى اىچر اېدى . چاغرا اىچماس كونلارى ، بسىط^۱ نى گذرا بېيار اېدى . طبيعەتى غە امساک غالب اېردى . كم سخن و آدمى كىشى اېردى . اختيارى بېگلار اېلىكى دا اېدى .

[سلطان احمد ميرزا نېچە مرتە ، مصاف اورىشتى ؟] تۆرت مصاف اوروشتى . شىخ جمال ارغون نىنگ اينى سى ؛ نعمت ارغون - يىلە زامىن نواحى سىدا آقار توزىدا ، غالب بۇلدى . يەنە بىر مرتە عمر شىخ مرزا يىلە خواص تە ھم غالب بۇلدى . يەنە بىر مرتە تاشكند نواحى سىدا چرسويى نىنگ ياقاسىدا سلطان محمود خان^۲ يىلە ، اگرچە مصاف يوق اېدى ؛ مغول نىنگ قالىن چرىك ، اوروش يوق ؛ تالاش يوق ؛ يىرى ؛ يىرىگا باقمى بوزولدىلار . كۆپراک چرىك اىلى چرسويى دا غرق بۇلدى . يەنە بىر مرتە حىدر كۆكداش يىلە ، يار يايلاق نىنگ نواحى سىدا غالب بۇلدى .

[او نىنگ ولاياتى قىرلر اېدى و فرزندلارى كىملرى ؟] سمرقند و بخارا اېدى كىم آتەسى بېرىپ اېدى . شىخ جمال نى عبدالقدوس اۆلتورگاندىن سۇنگ ، تاشكند و شاھرخىە و سىرامنى آلىپ اېدى . نېچە محل تصرفى دا اېدى . سۇنگرا تاشكند يىلە سىرامنى اينى سى ؛ عمر شىخ مرزاغە بېرىپ اېدى . خجند و اوراتىپا ھم نېچە محل ، سلطان احمد ميرزادا اېدى .

اولادى : ايگى اۋغول بۇلوب اېدى . كىچىك لىكى دا قالمادى . بېش قىزى بار اېدى ، تۆرتى قىتق بېگىم دىن . بارىدىن اولوق رابەعە سلطان بېگىم اېدى . قراکۆز بېگىم دېرلار اېدى . سلطان محمود خان غە اۋزى حياتىدا چىقارىپ اېدى . خان دىن بىر اۋغلى بۇلوب اېدى بابا خان آتلىق . خىلى مقبول غىنە اۋغلان اېدى . اۋزبىكلار خان نى خجندتە شھىد قىلغاندا ، انى و يەنە اونداق نېچە نارسىدەنى ضايە قىلدىلار . سلطان محمود خان نىنگ واقە سىدىن سۇنگ^۳ جانى بېگ سلطان آلدى .

ايكىنچى قىز ، صالحە سلطان بېگىم اېدى . آق بېگىم دېرلار اېدى . سلطان احمد ميرزادىن سۇنگرا ، سلطان محمود ميرزا ، تۇيلار قىلىپ اولوق اۋغلى ، سلطان مسعود مرزاغە آلدى .^۴ سۇنگرا ، شاھ بېگىم [و] مېرنگار خانىم يىلە كاشغرغە توشتى .^۵ اوچونچى قىز ، عايشە سلطان بېگىم اېدى . بېش ياشىدا سمرقندغە كېلگاندا ؛ مېنگا قۇيۇپ اېدىلار . سۇنگرا قزاق لىقلاردا خجندقە كېلدى . آلىپ اېدىم . سمرقندنى ايگىنچى نوبت آلغاندا ، بىرگىنە قىزى بۇلوب اېدى .^۶ نېچە

^۱ ؛ بىدنى قىزدىروچى مادە (بابرنامە ، ۱۳۹۹)

^۲ بابر نىنگ تاغەسى

^۳ سلطان محمود خان نىنگ اۆلدېرلىگىنى دن سۇنگ يەنى ۱۵۰۸ مىلادى (ويكى پېدىيا) ۸۸۷ھ . ۹۱۳ھ (۴)

^۴ آتە و اوغىل ، باجە اپكىلر .

^۵ بىرچەسى (صالحە سلطان بېگم ، شاھ بېگىم يونس خان نىنگ خاتىنى - بابر نىنگ اۋگە ي بى - سى - و مېرنگار خانم يونس خان نىنگ قىزى) ابابكر ميرزا كاشغرى نىنگ زندانى دە وفات اېتلىر .

^۶ بابر نىنگ بىرىنچى فرزندى ۹۰۶ دە تولد بۇلە دى . بابر نىنگ ۱۷-۱۸ ياشلىگى دە .

كوندين سۇنگ تېنگرى رحمتى غە باردى. تاشكند بوزوغلوغى دىن^۱ بورونراق ، اېگاجى سى نىنگ انگىزى بىلە مېندىن چىقتى.

تۇرتونچى قىز ، سۇلتانىم بېگىم اېدى. سۇلتان على مىرزا^۲ آلب اېدى. اوندىن سۇنگ تېمورسۇلتان^۳ آلب اېدى. اوندىن سۇنگ مېدى سۇلتان آلب اېدى. بارىدىن كىچىك قىز ، معصومه سۇلتان بېگىم^۴ اېدى. آنەسى ، ارغون دىن- سۇلتان ارغون نىنگ برادرزادەسى حىببە سۇلتان بېگىم- اېدى. مېن خراسان غە بارغاندا^۵ ، كۇروب ؛ خوشلاب ؛ تىلاب ؛^۶ كابل غە كېلتوروب آلدىم. بىر قىز بۇلدى اوشال فۇرستە^۷ اۇق ، زاچە زىمىتى بىلە تېنگرى رحمتى غە باردى. قىزى غە آنەسى نىنگ آتىنى اۇق قۇبولدى.

[خاتىنلرى و غونچە جى لرى كىملر اېدىلر؟] خواتىن و سىرارى: اولى ، سۇلتان ابوسعيد مىرزا قۇلغان مېرنگارخانىم اېدى. يونس خان نىنگ اولوق قىزى ، مېنىنگ آم نىنگ توققان اېگاجى سى اېدى. يەنە بىر ، ترخانلاردىن اېدى. ترخان بېگىم دېرلار اېدى. يەنە بىر ، قىتق بېگىم اېدى. اوشبو ترخان بېگىم نىنگ كۇكلاشى اېدى. سۇلتان احمد مىرزا عاشق لىقلاربىلە آلب اېدى. اسرو كۇپ سىوگولوك اېدى و كۇپ مسلۇت اېدى. چاغىر اېچر اېدى. انىنگ تىرىكلىكى دا سۇلتان احمد مىرزا اۇزگا حرم غە بارماس اېدى. آخر اۇلتوردى و بدنام لىغىدىن خلاص بۇلدى. يەنە بىر ، خانزادە بېگىم اېدى. تىرمز خانزادەلار دىن اېدى. مېن سىمىر قىدىغە بېش ياشىم دا سۇلتان احمد مىرزا قاشى غە كېلگن فۇرستە^۸ ، آلب اېدى. ھىنوز يوزياپوغى بار اېدى. توركانە رىسم بىلە مېنگا بويوردىلار مېن يوزىنى آچتىم.

يەنە بىر ، احمد حاجى بېگ نىنگ قىز نىبىرەسى اېدى. لىتىف بېگىم آتلىق. مىرزا دىن سۇنگ حمزە سۇلتان سۇلتان آلب اېدى. حمزە سۇلتان دىن اوچ اۇغلى بۇلوب اېدى. مېن ، حمزە سۇلتان و تېمور سۇلتان باشلىغ ، سۇلتانلارنى باسىب ؛ حىسارنى آغاندا ، بو سۇلتان زادەلار و يەنە نېچە سۇلتان زادە توشوب اېدى. بارىنى آزاد قىلدىم.

يەنە بىر ، حىببە سۇلتان بېگىم اېدى. سۇلتان ارغون نىنگ برادرزادەسى اېدى.

[امراسى كىملر اېدىلر؟] امراسى: جانى بېگ دۇلداى اېدى. سۇلتان ملك كاشغرى نىنگ اينى سى اېدى. سۇلتان ابوسعيد مىرزا ، سىمىر قىدىغە ھۆكۈمىتى نى و سۇلتان احمد مىرزا ، اۇز اېشىكى نىنگ اختىيارىنى مونگا بېرىپ اېدى. غىرىب اخلاق و اطوارلىق كىشى اېكاندور. اوندىن غىرىب نىمەلار خىلى رىوايت قىلورلار. اول جىملە دىن بىرى بو دور كىم ، سىمىر قىدىغە ھۆكۈمىتى اېكان فۇرستلار ،

^۱ تاشكېنت تە ، يىنگىلەمسىدىن آلدىنراق ...

^۲ بابرىنىنگ ھىم عىمك بېجەسى ھىم خالە بېجە سى.

^۳ سۇلتان محمود مىرزا نىنگ اۇغلى.

^۴ سۇلتان احمد مىرزا [بابرىنىنگ ابە سى] نىنگ كىچىك قىزى بابرىشاھ نىنگ زىجە سى وفاتى تىخىيا^۵ ۹۱۵ ھىجرى (شەققە بارقىن: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۰) (۹۱۵ قى ۸۸۸ ھىجرى ۱۵۰۹)

^۵ ۹۱۲ ھىجرى / ۸۸۵ ھىجرى / ۱۵۰۷ م.

^۶ ساوچىلىك قىلىپ

اۋزبېك دین اېلچى كېلور. اۋزبېك اولوسى دا بو اېلچى زۇرغە مشهور اېكاندور. اۋزبېك زۇر كىشىنى بوكه [بوکه] دېر اېمىش. جانى بېگ دېركىم بوكه موسىن؟ بوكه بۇلسانگ كېل كۇراشالینگ. بو اېلچى ھرنېچە مضایقه قىلور؛ قۇماس. كۇراشورلار. جانى بېگ يىقار. مردانه كىشى اېدى.

[احمد حاجى بېگ كىم اېدى؟ نېمە قىلدى؟ قندەى اۋلدىرىلدى؟] يەنە بىر احمد حاجى بېگ اېدى. سلطان ملك كاشغرى نینگ اۋغلى اېدى. ھرى حكومتىنى - سلطان ابوسعیدمىرزا - نېچە محل مونگا بېرىپ اېدى. مونى اېشىك آغا قىلىپ اېدى. آباغە سى، جانى بېگ اۋلگاندىن سۇنگ، انینگ موچە سىنى بېرىپ سمرقندەگە يېباردى. خوش طبع و مردانه كىشى اېدى. وفاى تخلص قىلور اېدى. صاحب دیوان اېدى. شعرى يامان اېماس اېدى. بو بیت انینگ دور كیم:

مستم ای محتسب امروز ز من دست بدار احتسابم بكن آن روز كه يابی هشیار^۳

میر علی شیر نوایی ھرى دین سمرقندەگە كېلگن فرصت لار، احمد حاجى بېگ بىلە بۇلور اېدى. سلطان حسين ميرزا پادشاه بۇلغاندىن سۇنگرا ھرى گا كېلدى. اسرو اولوغ رعايت تاپتى. احمد حاجى بېگ يىخشى تۇپچاقلار ساخلاپ مینار اېدى. بو تۇپچاقلار اكثر خانە^۵ زادى اېدى. اگرچه مردانه كىشى اېدى؛ سردارلىقى، مردانه لىقى دېك اېماس اېدى. بې پروا كىشى اېدى. ایش - کوچى نى نۇكر - سودرى سروسامان قىلور اېدى. باى سنغر ميرزا^۶، سلطان علی ميرزابىلە بخارادا اوروشوب مغلوب بۇلغاندا، اېلىگا توشتى. درویش محمد ترخان نینگ قانى نینگ تھمتى بىلە بى عزتانه اۋلتوردىلار.

[درویش محمد ترخان و عبدالعلی ترخان كىملر اېدىلر؟] يەنە بىر درویش محمد ترخان اېدى. اورده بوغا ترخان نینگ اۋغلى. سلطان احمد ميرزا و سلطان محمود مرزانیگ توقان تغايىسى اېدى. ميرزا قاشیدا بارچه بېگلاردىن اولوغ راق و معتبراق، بو اېدى. مسلمان و آدمى و درویش كىشى اېدى. ھميشه مصحف كتابت قىلور اېدى. شطرنجنى بسيار اۋينار اېدى. يىخشى اۋينار اېدى. قوش علمىنى^۸ خوب بىلور اېدى. قوشنى خوب سالور اېدى. آخر بايسنغر ميرزابىلە سلطانعلی مرزانیگ غوغا سیدا، اولوغلوق زمانیدا بدناملىق بىلە اۋلدى.

^۱ بوگا، بوکه، بوغه، بوغا، ھەمەسى بېركلمە نینگ تورلى امالارى دېر.

^۲ بابر انسکلوپېدىيە سى (۲۰۱۴) دە، بو معلومات احمد حاجى بېگ حقیقەدە، قید اېتېلمە گن.

^۳ ای محتسب، بو کون مست من. مېن دن قۇل كۇتار. اول کون کیم مېنى ھوشيار تاپتىنگ، احتسابگە تارت.

^۴ يعنى نوایی ھرات دە كېلگە نېدىن سۇنگ. سلطان حسين بايقرا دورانېدە

^۵ خانە سۆزى نى فارسچە دېيىدېلر. بېراق بو (خان + ھ) دن تۈزۈلگن. بو تۈركىيگە قرە گندە، تۈركچە بۇلىشى كېرک.

^۶ بو سۆز ايگى كلمە دن تۈزۈلگن: باى، كتە، اولوغ + سنغر، بوگورت، عقاب = كتە بورگوت. سونفرنىگ نېچە تورلى امالاسى بار: سنغر، سنقر، شونقار، شونقر، سنجر امالاسى عربلر كېلگندىن سونگ مروج بۇلگن. بلكە سنكر / سنكر شكلى دن مُصَحَف بۇلگن دېر. نېگە كە عربلر / گ / حرفى نى / ج / يازدە دېلر. ھەمەسېدن كۆرە تۇغرى امالاسى سونقار يا سونقار دېر.

^۷ بو جملە دن، بېلى بۇلە دى كە سىلا احمد ميرزا و سلطان محمود مرزا، عمرشېخ بىلە چىن آغە - اينى اېمىس اېكتلر. شونىگ اوجون ھم بابرى، كۇرالامىلىك قىلر اېكتلر.

^۸ پرنده شناسلىك علمى

^۹ قوش بىلەن يىخشى شكار قىلر اېدى.

ينه بير عبدالعلی ترخان اېدی. درویش محمد ترخان غه یاووق اۋرۇق بۇلور اېدی. سېنگلی سى هم موندا اېدی^۱ کیم، باقى ترخان نینگ آنەسى بۇلغای. گرچه درویش محمد ترخان تۇرا و موچه بيله موندين اولوغ اېدی؛ ولی بو فرعون، انى کۆزىگا ايلماس اېدی. نېچه ييل بخارا حکومتى موندا اېدی. نۆكرى اوچ مينگا يېتىب اېدی. نۆكرى يىخسى و پُرشق ساخلار اېدی. بخشش و پرسش و دیوان و دستگاه و شیلان و مجلسى پادشاهانه اېدی. ضابط و ظالم و فاسق و مُدغ کیشى اېدی. شیبانى خان گرچه نۆكرى اېماس اېدی؛ ولی نېچه محل مونینگ بيله بۇلور اېدی. کيچیک-کیریم سلطان لارى خود اکثر نۆكر بۇلوب اېردیلار. شیبانى خان نینگ مونچه ترقى تاپماغى غه و مونچه قدیم خانه واده لار بوزولماغى غه، عبدالعلی ترخان سبب بۇلدى.

[سید یوسف اۋغلاغچى^۲ کیم اېدی؟] ينه بير سيدیوسف اۋغلاغچى اېدی. اولوغ آتەسى مغول دین کېلگن اېکاندور. آتەسى نى اولوغ بېگ میرزا رعایت قیلیب اېدی. رأى و تدبیری خیلی یخسى اېدی. مردانه لیغى هم بار اېدی. قۇبوزنى یخسى چالور اېدی. مېن اۋل کابل غه کېلگاندا، مېنینگ قاشیمدا اېدی. اولوغ رعایت قیلیب اېدیم. فى الواقع رعایت ارزنده سى هم بار اېدی. اۋلغى ييل هندوستان عزیمتى بيله چریک آتلانغاندا، سید یوسف بېگنى کابل دا قۇیوب اېدیم. اوشول فُرصتّه تېنگرى رحمتى غه باردی.

ينه بير درویش بېگ اېدی. تېمور بېگ رعایت قیلغان ايكو تېمور بېگ نینگ نسلیدین دور. حضرت خواجه غه ارادتى بار اېدی. موسيقى علمیدین باخبر اېدی. ساز هم چالور اېدی. طبع نظمی بار اېدی. سلطان احمد میرزا چرسویى یاقاسیدا شکست تابغاندا چرسویى غه باردی.^۳

[محمد مزید ترخان و باقى ترخان کیملر اېدیلر؟] ينه بير، محمد مزید ترخان اېدی. درویش محمد ترخان نینگ توقان اینیسی اېدی. نېچه ييل تورکستان حاکمى اېدی. شیبانى خان تورکستان نى موندين آلدی. رأى و تدبیری یخسى اېدی. بى باک و فاسق اېدی. سمرقندنى ایگینچى نوبت^۴ و اوچونچى نوبت آلفاندا،^۵ مېنینگ قاشیم غه کېلیب اېدی. مېن داغى یخسى رعایت قیلیب اېدیم. کؤل ملک اوروشى دا اۋلدى.^۶

ينه بير، باقى ترخان اېدی، عبدالعلی ترخان نینگ اۋغلى و سلطان احمد میرزا عمه زاده سى اېدی. آتە سیدین سۇنگرا بخارانى مونگا بېریب اېردیلار. سلطان علی میرزا زمانیدا کۆپ اولغاییب اېدی. نۆكرى بېش-آلتى مينگا يېتىب اېدی. سلطان علی مرزاغە خیلی مطیع و منقاد اېماس اېدی. شیبانى خان بيله قلعه دېوسى دا اوروشوب باستوردی. اوشول باسقان بيله شیبانى خان بارىب بخارانى

^۱ درویش محمد ترخان نینگ یېزنده سى اېدی.

^۲ وفاتى: ۹۱۰ هجرى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۹۷) ۸۸۳ ش. ۱۵۰۴ م

^۳ چرسویى گە غرق بۇلدى.

^۴ ۹۰۶ هق. ۸۷۹ ش. ۱۵۰۰ م.

^۵ ۹۱۷ هق. ۸۹۰ ش. ۱۵۱۱ م. بو فتح دن سونگ، اوکه سى ناصر میرزانی کابل حکومتى گە تعین قیلدى. (ظهيرالدين محمد بابرشاه، ۱۳۵۱، ۱۹)

^۶ بو اوروش ۹۱۸ يىلى صفر آيى ده واقع بولدى. عبيد الله خان اوزبیک بارنى يینگدى. ۹۱۸ رمضان آيى نینگ اوچیده، ۱۵۱۲ م يیلده نومبر آيى نینگ ۱۲ سیده، بابر بوتونلى

ماوراء النهر نى قولدن بیردى. (ظهيرالدين محمد بابرشاه، ۱۳۵۱، ۱۹)

آلدى. قوش قە كۆپ مىلى بار ابدى. دېرلار كىم بىتى يوز قوشى بار اېكاندور. اونداق اخلاق و اطوارى يوق ابدى كىم ، دېسا بۇلغاي. ميرزاليق دا و دولته اولغايب ابدى. آتەسى^۱ ، شىباني خان غە يخشى لىقلار قىلغان جەتى دين ، شىباني خان قاشى غە باردى. اول حق ناشناس بى مروت ، اول يخشى لىقلارنىڭ مقابلە سىدا ھىچ نوع رعايت و شفقت قىلمادى. خوارلىق و زارلىق بىلە اخسى ولايتىدا عالمدين باردى.

ينە بىر ، سلطان حسين ارغون ابدى ، نېچە محل قراكول حكومتى اوندا اوچون ، سلطان حسين قراكولى غە مشهور ابدى. راي و تدبىرى خىلى يخشى ابدى. مېنىڭ قاشىمدا ھم خىلى بۇلوب ابدى. ينە بىر ، قل محمد بغدادى ابدى ، قوچىن ابدى. مردانە لىغى بار اېكاندور. ينە بىر ، عبدالكریم اشرت ابدى. اويغور ابدى. سلطان احمد ميرزا قاشىدا اېشىك آغە ابدى. سخى و مردانە كىشى ابدى.

[سلطان محمود مرزانیڭ اوزگاچە ترتىبلىرى نېمە لر ابدى ؟ نېمە لر نتيجه بېردىلر ؟] سلطان احمد ميرزا واقعه سىدين سۇنگ ، بېگلار اتفاق قىلىپ ؛ تاغ يۇلى بىلە سلطان محمود مرزاغە كىشى چاپتوروب تىلادىلار. سلطان ابوسعید مرزانیڭ آغە سى - منوچەر مرزانیڭ اۋغلى ؛ ملك محمد ميرزا - سلطنت دغدغه سى بىلە بىر نېچە لوند و اوباشنى اۋزىگا قۇشوب ؛ اوردودىن ايرىلدى. سمرقندغە كېلىپ ؛ ھىچ ايش ھم قىلالامادى. اۋزىنىڭ و ينە نېچە بې گناھ پادشاهزادەلارنىڭ اولمايىگا سبب بۇلدى.

سلطان محمود مرزاغە بو خبر بىتگاچ ، اۋق بې توقف سمرقندغە كېلىپ ؛ بې زحمت و بې مشقت تخت قە اۋلتوردى. سلطان محمود مرزانیڭ نېچە ايشلاردىن وضع و شريف و سپاھى و رعيت متنفر و گريزان بۇلدىلار.

✓ اول بو كىم مذکور بۇلغان ملك محمد مرزانی - كىم آباغە سىنىڭ اۋغلى و اۋزىنىڭ كويماوى ابدى - ينە تۇرت مرزانی كۆك سراى^۲ آغە چىقارپ ابدى. ايگى سىنى قۇيوب ملك محمد مرزانی و ينە بىر مرزانی شهيد قىلدى. بولارنىڭ بعضى سى غە خود پادشاهلىق ھم تېگماس ابدى. بو دغدغه لارى ھم اصلا يوق ابدى. اگرچە ملك محمد ميرزادا اندك گناھى بار ابدى. ينە بىرىنىڭ ھىچ گناھى يوق ابدى.

✓ ينە بىر بو كىم ، اگرچە ضبط و توزوكى خىلى يخشى ابدى. ديوان شعار ابدى.^۳ سياق علمىنى^۴ بىلور ابدى ؛ ولى طبعى ظلم و فسق قە مايلى ابدى. سمرقندغە كىرگاچ ، اۋزگاچە ترتىب و نسق و خرج و تحمیل بنياد قىلا باشلادى. حضرت خواجه عبیداللہ نىڭ متعلق لارىغە - كىم

^۱ عبدالعلی ترخان^۲ امیر تیمور تۈزەگن قىرلاردن اېنگ مشهورى.^۳ دولتى ايشلرگە كۆپ اهميت بېرر ابدى.^۴ محاسبه ، دخل و خرج علمى

بوروں خرج و تحمیلاردا کۆپ فقیر و مسکین ، اَلارنینگ حمایتی بیله ظلم و تعدیدین خلاص بۆلورلار ابدی- نې جای اولکیم الارغه مونداق تکلیفلار بۇلغای ؛ کۆپ تعدی (تعدی) و تشدد قیلا باشلادیلار ؛ بلکه بو تعدی و تشدد خواجه نینگ اولادی غه داغی سرايت قیلدی.

✓ ینه بیر بو کیم ، اؤزی کیم نېچوک ظالم و فاسق ابدی ؛ بېگ و بېگچه ، نوکر- سودری تمام ظالم و فاسق ابدیلار- کیم حصار اېلی علی الخصوص خسرو شاه غه تعلق اېل ، همیشه شُرب و زنا غه مشغول ابدیلار. بو مرتبه دا کیم خسرو شاه نینگ نۆکرلاریدین بیرا ، بیر کیشی نینگ خاتونینی تارتیب اېلتار. بو خاتون نینگ اېری خسرو شاه غه کېلیب ؛ دادخواه لیق قیلور. جواب بېرور کیم ، نېچه ییل سی نینگ بیله ابدی ؛ بیرنېچه کون انینگ بیله بۆلسون.

✓ ینه بیر بوکیم ، شهری و بازاری بلکه ترک و سپاهی نینگ امرد اوغلانلاری ، چهره قیلور قۇرقونچیدین اؤیدین چیقماس اېردیلار.

سمرقند اهلی کیم بیگیرمه بېش ییل سلطان احمد مرزانینگ زمانیدا رفاھیت و فراغت بیله اؤتکاریب اېردیلار. اکثر معامله حضرت خواجه جهتیدین عدل و شرع طریق بیله ابدی ؛ بو نوع ظلم و فسقیدین به جان و دل آزرده و رنجیده بۆلدیلار. وضع و شریف ، فقیر و مسکین ، نفرین و دعای بدی غه آغیز آچیب قۇل کؤتاردیلار.

حذر کن ز درد درونهای ریش که ریش درون عاقبت سرکند
به هم برمکن تاتوانی دلی که آهی جهانی به هم برگند^۱
لاجرم ظلم و فسق نینگ شأمتی دین ، سمرقندته بېش- آلتی آی ، بیش حکومت قیلما دی.

^۱ سعدی شیرازی نینگ گلستان کتابی دن ایکی بیت. ترجمه سی: «حذر قبل الملک کؤنگول آهی دن* که بیر کون کؤنگول یاره سی ، اوج بېرر* علاج اؤلسه هیچ دلنی رنجیتمه گین* که آهی ، جهانی پریشان قیلر» (گلستان سعدی ۲۰۰۵ ب. ۷۱) ایچکی یره لر دردیدین حذر قبل ؛ چونکه ایچکی یره آخر یوزگه چپقه دی. قۇل دن کېلگنجه هیچ بیر دل گه آزار بېرمه ؛ دلدن چیقن بیر آه ، بیر جهانی بریاد قیلر» (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۷۹)

تېنگرى تعالى نىنگ عنايتى بىلن و حضرت آن سرور كائنات نىنگ
شرافتى بىلن و چهار يار باصفالار نىنگ همى بىلن ، سه شنبه
كونى ، رمضان آيى نىنگ بېشى دا تاريخ سىكىز يوز تۇقسان تۇقوزدا
فرغانه ولايتى دا اۇن ايكى ياشته بادشاه بۇلدىم

وقايە سنە تسەمأيه

900ھجرى قمرى | ۸۷۳ھجرى شمسى | ۱۴۹۵مىلادى

[حسن يعقوب نيمە قىلماغچى؟] منگا سلطان محمود ميرزادىن عبدالقدوس بېگ اتلىق ، اېلچى كېلدى. اولوق اۋغلى سلطان مسعود مرزاغە ، آغەسى سلطان احمد ميرزانىڭ اق بېگىم اتلىق ايگىنچى قىزىنى تۋى و آيين بىلە آلمان ، ساچىقىنى كېلتوردى. آلتوندىن و كۈمۈشدىن باداملار و پستەلار قىلىپ اېردىلار. بو كېلگن ايلچى نىڭ حسن يعقوبقە اوروق لوغى بار اېكاندور. حسن يعقوبنى وعدەلار بىلە مرزاغە باقتورغالى كېلگن اېكاندور. نرم جواب ايتىپ ؛ بلكە اول سارى بۇلغاندىك قىلىپ اېلچىغا رخصت بېردى.

بېش-آلتى آي دىن سۈنگ ، حسن يعقوب نىڭ مزاجى منحرف بۇلۇپ ؛ مېنىڭ ياووغوم داغى كىشى-قرايىلە يامان معاش قىلا كىرىشتى. ايشنى مونگا يېتكۈردى كىم ، مېنگا رخصت بېرىپ ؛ جهانگىر مرزانى پادشاه قىلغاي. حسن يعقوب نىڭ اختلاطى سايىر امرا و سپاھى بىلە داغى يىخشى اېماس اېدى. انىڭ بو فكريدىن بارى اېل واقف بۇلۇپ اېردىلار. خواجه قاضى و قاسم قوچىن و على دوست تەئائى و اوزون حسن و يەنە بعض دولتخواھلار ، مېنىڭ اولوغ آئم ، اېسن دولت بېگىم نىڭ قاشىدا يىغىلىپ ؛ سۈزنى بو يېرگا قۇيولدى كىم ، حسن يعقوبنى معزول قىلىپ ؛ فتنە سىغە تسكىن بېرىلگاي. خاتونلار اراسىدا ، راي و تەدبىر دا مېنىڭ اولوق-آئم اېسن دولت بېگىم-چە ، گەم بۇلغاي اېدى. بىسار عاقلە و مەدبە اېدى. كۆپراک ايش-كوچ الارنىڭ مشورتى بىلە بۇلور اېدى.

[ايسن دولت بېگىم نيمە چارە كۆرەدى؟] حسن يعقوب ، ارک تە اېدى. مېنىڭ آئم و اولوق آئم ؛ اېسن دولت بېگىم-تاشقۇرغاندا ، چاقاردا-اېردىلار. بو عزىمەت بىلە آتلاىب ارگا متوجە بۇلدوم. حسن يعقوب قوشقە آتلانغان اېكاندور. خبر تاپىپ اوشاندىن اۋق سەرقند سارى متوجە بۇلدى. انىڭ بىلە بارى كىشى ، بارى بېگلار تونۇرولدى. توتولغان بېگلار محمد باقر بېگ اېدى. سلطان محمود دۇلداي-سلطان محمد دۇلداي نىڭ آتە سى-اېدى. يەنە بعضىلار ھەم بار اېدى. بعض سىغە سەرقند سارى رخصت بېرىلدى. اېشىك اختىيارى و اندجان حكومتى قاسم قوچىنغە قرار تاپتى. حسن يعقوب كىم سەرقند عزىمەت بىلە كەندبادامغە چە بارىپ اېدى ؛ نېچە كۈندىن سۈنگ فاسد اندىشە بىلە ، اخسى عزىمەت قىلىپ ؛ خوقان-اورچىن نواحى سىغە كېلدى. خبر تاپىپ بعض بېگلار بىلە يىگىت لارنى انىڭ اوستىغا اېلغار ايرىدوك. اېلغار بېگلار ، اۋزلار دىن ايلگارراك بىر پارە يىگىت لارنى ، قارول يېباردىلار. حسن يعقوب خبر تاپىپ كېچە بىلە بو قارول

اییرغان ییگیت لارنینگ اوستیگا یوروب ؛ اؤی مونکوزی قاباب^۱ ؛ شیبە قۇیارلار. قرانغو کچەدا اؤز اہلی نینگ اؤقی ، اؤق حسن یعقوب نینگ قاجاری غە تېگیب ، قاجاریدین^۲ بورونراق ، اؤز عملی غە گرفتار بۇلدى.

چو بد کردی مباحش ایمن ز آفات که واجب شد طبیعت را مکافات^۳ اوشبو ییل^۴ شبه لبق طعام دین پرهیز قیلا باشلادیم. بیچاق و قاشق و دستارخوان غە چە احتیاط قیلور ابدیم. تهجد هم کمرق ترک بۇلور ابدی. ربیع الآخر آیی^۵ دا سلطان محمود مرزا غە قوی عارضه یوزلانیب-آلتی کون دا عالم دین کبجی. قیرق اوچ یاشار^۶ ابدی.

[سلطان محمود میرزا - بابرنینگ عمکی سی - قنده یین بیر کیشی ابدی ؟] ولادت و نسبی: سبکیز یوز اہلیک یتدی دا ابدی.^۷ سلطان ابوسعید مرزانیگ اوچونچی اؤغلی ابدی. سلطان احمد میرزاییله بیر توقان ابدی. شکل و شمایل: پست بویلوک و سویوق سقالیق تېل و سنجی سیزراق^۸ کیشی ابدی.

اخلاق و اطواری: یخشی ابدی. نمازنی ترک قیلماست ابدی. توزوکی و ضبطی بسیار یخشی ابدی. سیاق علمی نی خوب بیلور ابدی. ولایتی دین بیر درم و بیر دینار ایننگ بی وقوفی خرج بؤلماست ابدی. نؤکری نینگ اصلا علوفه سی منکسر بؤلماست ابدی. مجلس و بخشش و شیلان و دیوانی بسیار یخشی ابدی. بارچه سی قاعده و توزوک بیله ابدی. بیر نوع ترتیب و نسقی کیم قۇیوب ابدی. سپاهی و رعیت اصلا اون دین تجاوز قیلا الماست ابدی.

بورون قوش قە خیلی قاترار اہکان دور. سونگرلار نھلم آوینی قالین اولار ابدی. ظلم و فسقہ کؤپ مشغوف ابدی. متصل چاگیر ایچر ابدی. چہرہ قالین ساخلار ابدی. قلم روی دا چیرایلیق امرد اؤغلان بؤلسمہ ، هر نوع بیله کبلتوروب ؛ چہرہ قیلور ابدی. بېگلاری نینگ اؤغلانلارینی و اؤغلانلاری نینگ بېگلاری نی ، بلکه کؤکلداش لاری نی چہرہ قیلیب ابدی ؛ بلکه اؤزی نینگ کؤکلداشیدین توقان غە داغی بوخدمتنی بوپوروب ابدی. بو شوم فعل ایننگ زمانیدا اونداق شایع ابدی کیم چہرہ سیز کیشی اصلا یوق ابدی. چہرہ ساخلا ماغلیغ نی ، هنر بیلورلار ابدی. چہرہ ساخلا ماسلیغ نی ، عیب قیلورلار ابدی. ظلم و فسقی نینگ شأمتی دین ، اؤغلانلاری تمام جوان

^۱ بو تور قملگه ، یاونی اوکیز شاخیگه اوخشه گن بیر شکل ده (قوسی شکل ده) محاصره قیلیب ؛ بیرلکده و بیردنیگه اؤق قۇیهر اېکنلر. یعنی کیم اوچ یاقنی اؤره ب آلیب ؛ بیر یاقنی ، -دشمن نی قاجهری اوچون ، آچیق قۇیهر اېکنلر.

^۲ (ف. اسحاقف ، ۲۲۱ ، ۲۰۰۸) قاجار نی ، ایاق سان معنا قیلگن. بو معنا ناتوغری دیر. « غولی برلاس نینگ قاشی نینگ اوستیگا اؤق تېگدی. قاجاری نینگ اوستیدین چیقتی. » بیرینچی قارجار ، چیکه ، چکرک ؛ ایگنجی سی ایسه ، قاجماق. تجنیس واقع بؤلگن.

^۳ نظامی گنجوی نینگ خسرو و شیرین داستانی دن بیر بیت. (گوگل) ترجمه سی: « یامانلیک قیلگه نینگدن کببن ، آقترلدن اھپن بؤلہ ؛ چونکه طبیعت نینگ بېره دیگن جزاسی انیق دیر. » (بابرنامہ ، ۱۹۶۰ ، ب. ۸۱)

^۴ 900 ھق | ۸۷۳ ھش | ۱۴۹۵ میلادی

^۵ 900 ھق | ۸۷۳ ھش | ۱۴۹۵ میلادی جنوری

^۶ تولدی ۸۵۷ ھق. : ۸۳۲ ھش ؛ ۱۴۵۳ م.

^۷ ۸۵۷ ھق / ۸۳۱ ھش. / ۱۴۵۳ م

^۸ (بابرنامہ ، ۱۳۹۹) «کم حوصله راق» دېب تبديل قیلگن.

مرگ بۆلدیلار. طبع نظمى بار ابدى. دیوان ترتیب قیلیب ابدى ؛ ولى ، شعرى بسیار سست و بی مزه ابدى. اونداق شعر ایتغان دین ، ایتماغان یخشیراق.

بداعتقاد کیشی ابدى. حضرت خواجه عبیدالله غه استخفاف قیلور ابدى. یوراک سیز^۱ کیشی ابدى. حیاسی کم راق ابدى. بیر نېچه مسخره و بی باک تېگراسیدا بار ابدى. دیوان باشیدا و خلائق قاشیدا ، زشت و شنیع حرکتلار قیلورلار ابدى.^۲ بدکلام ابدى. سۆزینی فی الحال انگلاب بؤلهاست ابدى.

مصاف لاری : ایگی قاتله مصاف اوروشتی.^۳ هر ایگی قاتله سلطان حسین مرزا بیله. بیر مرتبه استرآبادته مغلوب بۆلدى. ینه بیر قاتله اندخود نواحی سیدا چکمن دېگان پېردا هم مغلوب بۆلدى. ایگی قاتله بدخشان نینگ جنوب جانبی کافرستان غه باریب غزات قیلدى. بو جهتین فرامینی نینگ تُغرا (طغرا) سیدا ، سلطان محمود غازى بیتیرلار ابدى.

ولایاتی : سلطان ابوسعید مرزا ، استرآبادنی بېریب ابدى. عراق واقعه^۴ سیدا خراسان غه کېلدى. اول فُرصت قنبرعلی بېگ- حصار حاکمی- سلطان ابوسعید میرزانینگ حکمی بیله ، هندوستان چیریکى نی ، چریکلاب عراق قه مرزانینگ سونگیچه بارادور ابدى. خراسان غه بیتیب ابدى ؛ سلطان محمود مرزا غه ملحق بۆلدى. سلطان حسین میرزانینگ آوازه سی نی اېشیتگاچ ، خراسان اېلى هجوم قیلیب ، سلطان محمود مرزانی خراسان دین چیقاردیلار. سمرقند غه ، سلطان احمد میرزانینگ قاشی غه کېلدى. نېچه آیدین سؤنگ ، احمد مشتاق باشلیق ، سید بدر و خسرو شاه و ینه بعض ییگیت لار ، سلطان محمود مرزانی آلیب ، قاچیب حصار غه ، قنبرعلی بېگ قاشی غه کېلدیلار.

اندین بېرى قَهْل غه بیله کوهتن تاغی نینگ جنوب طرفی داغی ولایات مثل ترمذ و چغانیان و حصار و ختلان و قندوز و بدخشان هندوکش تاغی غه چه ، سلطان محمود مرزانینگ تصرفی دا ابدى. آغه سی سلطان احمد مرزا اؤلگان دین سؤنگ ، انینگ ولایاتی داغی مونینگ تصرفی دا بۆلدى.

[سلطان محمود میرزانی ، نېچه فرزندى بار ابدى ؟] : بېش اوغول ، اؤن بیر قیز ابدى. بارى اؤغلانلاریدین اولوغ سلطان مسعود مرزا ابدى. آنه سی میر بزرگ ترمذی نینگ قیزی ابدى. ینه بیر اؤغول ، باى سنغر میرزا ابدى.^۵ آنه سی پشه بېگیم ابدى. ینه بیر اؤغلى ، سلطان علی مرزا ابدى. آنه سی زهره بېگی آغه ابدى. اؤزبېک ابدى. غومه ابدى. ینه بیر اؤغول ، سلطان حسین مرزا ابدى. آنه سی خانزاده بېگیم میر بزرگ نینگ نېره سی ابدى. میرزا حیاتی دا ، اؤن اوچ یاشیدا تېنگرى رحمتی غه باردی.^۶ ینه بیر اؤغول ، سلطان ویس مرزا^۷ ابدى. انا سی ، یونس خان نینگ قیزی

^۱ تاش یورک ، سنگ دل ، قسى القلب

^۲ اؤسیرردى. (احتمال)

^۳ صف تارتیب اوروشتی

^۴ سلطان ابوسعید مرزا شونقار بۆلگى ۸۷۳ هـ. ۸۴۸ هـ. ۱۴۶۹ م.

^۵ سلطان محمود میرزانینگ اؤغلى. عادلى تخلص قیلر ابدى ۹۰۵ هجرى ده خسرو شاه تمانیدین اۆلدیریلدى. (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۸۲) ۸۷۸ ش ۱۴۹۹ م

^۶ سلطان حسین میرزا بن سلطان محمود میرزا ۱۳ یاشته وفات قیلدى.

^۷ بؤکیشی ، بابرنینگ چین خاله بجه سی دیر.

مېنىڭ ئىمىنىڭ سىنگىلى ، سىلطان نىگار خانىم ئېدى. بو تۇرت مرزىنىڭ ^۱ ھالىتى بو تارىخدا يىل ^۲ وقايعى دا مذكور بۇلغوسىدور. ^۳

اۈچ قىزى ^۴ ، باي سىنغر مىرزا بىلە بىر توقان ئېدى. اولوقراغىنى ، سىلطان محمود مىرزا ، آباغە سى - منوچەر مىرزا - نىڭ اۋغلى ، ملك محمد مىرزاغە ^۵ چىقارپ ئېدى.

ىنە بېش قىز ، مىر بزرگ نىڭ نېرە سى ، خانزادە بېگىم دىن ئېدى و اولوقى نى سىلطان محمود مىرزا دىن سۇنگرا ، بابىر كاشغرى غە بېردىلار.

ايگىنچى قىز ، بېكە بېگىم ئېدى. سىلطان حسين مىرزا ^۶ حصارنى محاصره قىلغان دا ^۷ ، حىدر مىرزا ^۸ آتلىق اۋغلى غە - كىم سىلطان ابوسعید مىرزانىڭ قىزى پايندە سىلطان بېگىم دىن توقاندور - آلىب ؛ ياراشىب ؛ حصارنىڭ اوستىدىن قۇپتى. اوچونچى ، قزاق بېگىم ئېدى. تۇرتونچى قىز ، سىلطان حسين مىرزا قندوز اوستىگا كېلگاندا عمرشېخ مىرزا - اۋغلى جهانگىر مىرزا - نى ، اندجان چرىكى بىلە كۆمك يىبارگاندا ، جهانگىر مىرزاغە ، نامزد بۇلۇپ ئېدى. ^۹ تارىخ تۇقۇز يۈز اۋندا ^{۱۰} آمو درياسى ياقاسى دا ، باقى چغانىيانى مىنگا كېلىپ كىم ملازمت قىلدى ؛ بو بېگىم لار انا لارى بىلە ترمذدە ئېدىلار. بولار ھم باقى چغانىيانى نىڭ كۈچى بىلە كېلىپ ؛ قۇشولدىلار. ^{۱۱} كھمردقە كېلگاندا جهانگىر مىرزا آلدى. بىرگىنە قىزى بۇلدى. بو تارىخ دا ^{۱۲} اولوق آنە سى ؛ خانزادە بېگىم - بىلە بدخشان ولايتى دا دور. بېشىنچى قىز ، زىنپ سىلطان بېگىم ئېدى. كابل نى آلفاندا ، ئىم - قىتلىق نىگار خانىم - نىڭ سىيى بىلە آلدىم. خىلى سازوارلىق بۇلمادى. ايكى - اۈچ يىلدىن سۇنگ آبلە زىمىتى بىلە عالمىدىن باردى. ^{۱۳} ىنە بىر ، قىز مخدوم سىلطان بېگىم ئېدى. سىلطان على مىرزانىڭ بىر توقان اېگачى سى دور. حالا بدخشان ولايتى دا دور. ىنە ايكى قىز ، غونچە چى ^{۱۴} دىن بۇلۇپ ئېدى. بىرى نىڭ آتى رجب سىلطان ، ىنە بىرى نىڭ محب سىلطان دور.

^۱ سىلطان حسين مىرزا دن باشقەلر نىڭ ھالىتى

^۲ بابر نامە دە ، يىل نىڭ ذكرى يوق

^۳ سىلطان محمود مىرزانىڭ اۋغىلىرى: سىلطان مسعود مىرزا ، باي سىنغر مىرزا ، سىلطان على مىرزا ، سىلطان حسين مىرزا (اۋن اۈچ ياشدە وفات اېتگن) ، سىلطان ويس مىرزا (بابر نىڭ

چىن خالە بچە سى) بېش اۋغىل

^۴ سىلطان محمود مىرزانىڭ ۱۱ بىر قىزى بار اېكن: اۈچ قىز باي سىنغر مىرزانىڭ چىن اېگачى - سىنگىلىرى ئېدى. اباىر مىرزا كاشغرىنىڭ خانىتى ، بېكە بېگىم سىلطان حسين مىرزا

بايقرانىڭ كېلىنى ، قزاق بېگىم ، جهانگىر مىرزانىڭ خانىتى ، زىنپ سىلطان بېگىم بايقرانىڭ خانىتى ، مخدوم سىلطان بېگىم ، رجب سىلطان ، محب سىلطان

^۵ بابرنىڭ ھەك بچە سى

^۶ سىلطان حسين مىرزا ، سىلطان ابوسعید مىرزانىڭ كىياۋى بۇلردى. بو مسالەگە قرە گندە ، سىلطان حسين مىرزا فرزندلرى ، بابرنىڭ ھەك بچە لرى ، بۇلە دىلر.

^۷ حصار محاصره سى

^۸ پايندە سىلطان بطنىدىن سىلطان حسين اۋغلى. وفاتى ۹۰۸ ھجرى (شقيقه يارقىن: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۸۸) ۸۸۱ ش. ۱۵۰۲ م

^۹ عمرشېخ مىرزا - بابرنىڭ آنە سى - جهانگىر مىرزا نى ، اندىجان چرىكى بىلە ، سىلطان حسين مىرزاگە كېك بېرگن اېكن. بو ياردم ، عمرشېخ مىرزانىڭ وفاتىدىن اۋل ، واقع بۇلگن.

^{۱۰} ۹۲۰ ھ. ق. ۸۸۳ ھ. ق. ۱۵۰۵ م

^{۱۱} جهانگىر مىرزا ، سىلطان حسين بايقرانىڭ كىياۋى اېكن.

^{۱۲} بابر نامە يازىلە دىگن تارىخ - ۹۳۶ و ۹۳۷ لردە (۴) / ۹۰۸ - ۹۰۹ ھ. ق. ۱۵۲۹ م

^{۱۳} بابرنىڭ بىرىنچى خانىتى ، عايشە سىلطان بېگىم ؛ ھەك سى سىلطان احمد مىرزانىڭ قىزى - ئېدى. بابرنى ، بېش ياشىدە (۸۹۳ ھ. ق. ۱۴۸۸ م) سىمىر قندگە كېلگن

زمانىدە ، او يىل نامزد قىلدىلر. بابر ، اۋن يېتى ياشىدە (۹۰۵ ھ. ق. / ۸۷۹ ھ. ق. ۱۵۰۰ م) ، او يىلن اۋلىندى. اوندن بىرقىز بۇلدى. فخرالنىسا ات قۇيىلدى. اۈچ آى دن سۇنگ وفات

قىلدى. عايشە سىلطان بېگىم ، اېگачى سى نىڭ انگىزى بىلە ، بابردن ايرىلدى. سىلطان حسين مىرزا بايقرانىڭ بىر قىزى و كامران مىرزانىڭ ھم بىر ، بىر قىزى نىڭ آتلىرى عايشە

سىلطان بېگىم دىر. (گلبند نامە ، ۱۳۸۳) آتلىر كۆرسىتىچى

^{۱۴} قر. سۆزلۈك بۆلىمى ، غونچاچى مادە سى

[سلطان محمود مرزانيڭ حرمي كيملر ابديلر؟] خواتين و سراري^۱: اولوق خاتوني مير بزرگ ترمذي نينگ قیزی ، خانزاده بېگيم ابدی. ميرزا بسيار سيور ابدی. سلطان مسعود مرزانيڭ آنه سی ابدی. اول اؤلگان دا ميرزا بسيار قاتيق تعزيت توتقاندور.

اندين سؤنگ مير بزرگ نينگ نبیره سی- بو خانزاده بېگيم نينگ برادرزاده سی- نی آلدی. آنی هم خانزاده بېگيم دېرلار ابدی. بېش قیز بير اؤغلی نينگ اناسی ابدی.

ينه بير پشه بېگيم ابدی. قراقویلوک بهارلو ايماغی تورکمان بېگلاريدين- علی شکر بېگ نينگ- قیزی ابدی. جهان شاه ميرزا بارانی^۲ قراقویلوک نينگ اؤغلی محمدی مرزا ، آلیب ابدی. آذربایجان و عراق نی بو جهان شاه اولاديدين ، آق قویلوک اوزون حسن آغاندا ، علی شکر بېگ نينگ اؤغلانلاری ، تورت- بېش مينگ اویلوک قراقویلوک تورکمانلار بيله ، سلطان ابوسعید ميرزا ملازمتی غه کېلیب ؛ اېردیلار. سلطان ابوسعید ميرزا شکست تاپقاندا ، بو ولایت لار غه توشیلار. سلطان محمود مرزا سمرقنددين حصار کېلگاندا ، سلطان محمود ميرزا ملازمتی غه کېلديلار. بو پشه بېگيم نی ميرزا اول محلدا آلیب ابدی. بير اؤغول اوچ قیزی نينگ آنه سی ابدی. ينه بير ، سلطان نگار خانيم ابدی ، نسبی ، خانلار وقایعی دا مشروح و مذکور بؤلوبتور.

غومه و غونچه چی سی خیلی بار ابدی. معتبر غومه سی زهره بېگی آغه ابدی. اؤزبېک دين ابدی. سلطان ابوسعید مرزانيڭ تيریکلیکی دا آلیب ابدی. بير اؤغول بير قیزی نينگ آنه سی ابدی. غونچه چی ، خیلی بار ابدی. ایگی سیدين ایگی قیز بؤلوب ابدی ، کیم مذکور بؤلدى.

[سلطان محمود ميرزا -بابر عمکی سی- نينگ امراسی کيملر ابديلر؟]^۳: خسرو شاه ابدی. تورکستان ليق قېچاقديندور. کيچیک ليکيدا ترخان بېگ لاریگا ياووق خدمت قیلور ابدی. بلکه چهره ابدی. اوندين سؤنگ ، مزیدبېگ ارغون غه نؤکر بؤلدى. فی الجملة ، رعایت قیلیب ابدی. عراق بوزوغلوی^۴ دا ، سلطان محمود مرزا غه قوشولوب ؛ يۇلدا کېلوردا شایسته خدمتلار قیلغان اوچون ، سلطان محمود مرزا رعایت قیلیب ابدی. سؤنگرلار اسرو کؤپ اولغايیب ابدی. سلطان محمود مرزانيڭ زمانی دا اؤق ، نؤکری بېش- آلتی مېنگا يېتیب ابدی. آمو دریاسیدين هندوکش تاغی غه چه ولايات- غير بدخشان- تمام مونگا تعلق ابدی. دربست يېتر ابدی. شیلانی و سخاوتی یخشی ابدی. باوجود تورکلوک ، مُحکم پیدا کنندا ابدی. نېچوک کیم پیدا قیلور ابدی. یخشی هم خرج قیلور ابدی. سلطان محمود ميرزادین سؤنگ ، اؤغلانلاری نينگ زمانی دا خود اسرو کؤپ اولغايیب ابدی. نؤکری يېگيرمه مينگا ياووشوب ابدی. اگرچه نماز قیلور ابدی و طعامدا پرهیز قیلور ابدی ، ولی تیره و فاسق ابدی. گودن و بی فهم و بی وفا و حرام نمک کیشی ابدی. بېش کون

^۱ خانزاده بېگ مير بزرگ ترمذي نينگ قیزی ، خانزاده بېگيم مير بزرگ ترمذي نينگ نبیره سی ، پشه بېگيم قراقویونلو ، سلطان نگار خانيم ، زهره بېگی آغه غونچه چی ابدی. غومه ، غونچه چی کؤپ ابدی.

^۲ یونس خان- بابر نينگ باباسی- نېچه مدت ، شونينگ حمايتی ده یشه دی.

^۳ خسرو شاه ، احمد اېلچي بوغه قوجين ، ايوب ، ولی (ولی خسرو شاه) خسرو شاه نينگ اينيلری ، شيخ عبدالله برلاس ، محمود برلاس

^۴ سلطان ابوسعید مرزانيڭ ينگیلیشی و شونقار بؤلگن يیلى ۸۷۳ هـ. ۸۴۸ هـ. ۱۴۶۹ م.

اوتاردنيا اوچون بير اوزى اسراغن ولي نعمت زاده^۱ سىنى كۆر قىلدى. ينة بيرىنى اۆلتوردى^۲. تېنگرى قاشيدا عاصى و خلق قاشيدا مردود بۇلۇپ دور. دامن قيامتقەچە لعنت و نفرين سزاوارى بۇلدى. بو اوتار دنيا اوچون مونداق يامان ايشلار قىلدى و مونداق بسيار معمور ولايت و مونچە قالين ياراقلىق نۆكر بيله ، بير ماكيان بيله هم توتيشمادى^۳. بو تاريخ دا^۴ ذكرى كېلگوسيدور.

ينه بير^۵ احمد اېلچى بوغە اېدى. قوچين اېدى. بلخ اېشكى دا هزار اسپ^۶ اوروشيدا سلطان ابوسعيد ميرزا آلى دا دعوى بيله مشت يېتكوروب دور^۷. مردانه كيشى اېدى. مرزاغە دايم ملازمت قىلور اېدى. ميرزا رابى بيله عمل قىلور اېدى. سلطان حسين ميرزا قندوزنى قاباغندا^۸ خسروشاھ نىنگ تعصبى غە از كيشى بيله ياراق سىز ، بى حسيب شېخون كېلدى. ايش هم قىلاآلمادى. اونداق قالين چريگانى ايش قىلا آلفاى اېدى ؟ سۇنكيچە قاوغونچى باردى. اۆزىنى درياغە سالىدى. غرق بۇلدى.

ينه بير ، ايوب اېدى. سلطان ابوسعيد ميرزا قاشيدا خراسان چۇرهسى چرگا سيدا خدمت قىلور اېدى. مردانه كيشى اېدى. باي سنغر ميرزا نىنگ بېگ اتكەسى اېدى. يېماك و كيماكى صرفه بيله اېدى. هزال و حراف اېدى. سلطان محمود ميرزا ، بى حيا دېب مخاطب قىلور اېكاندور.

^۱ خسرو شاه نى ، سلطان محمود ميرزا ، اوغلى - سلطان مسعود ميرزا - گە بىك اتكە قىلگن اېدى. خسروشاھ ، اۆزى تربيه اېتكەن كيشى - سلطان مسعود ميرزا - نى ، كۆر قىلدى. ھمايون نامە بو واقعه حقيده كېلگن « قندوز و بدخشان ده خسروى شاه [خسروشاه] عسكرلى و آدملى تورر اېدى. او كېلىپ پادشاه بابام حضرتلى گە ملازمت قىلدى. خسروى شاه ، باي سنغر ميرزا اۆلدېرگن و سلطان مسعود مرزانيگ كۆزىگە ميل تارتگن اېدى. بو ھر ايكلە مرزا ، پادشا بابام نىنگ عىك وچە لرى اېدېلر . » (ھمايون نامە ، ۱۹۹۸) باير و باقى چغانى / چغانىاني نىنگ آرە لريده قرار شو اېدى كيم خسرو شاه ملازمت گە كىلگندە ، جان و مالي گە ضرر يېتتە سېن. شو قرار اساسيده ، باير ، خسرو شاه نى ، قانلىق (خون خواه) لريگە يېرمە دى . « خسرو شاهنى كۆزوب يانغان آخشامى ، مرزا خان ، مېنىنگ قاشىمغە كېلىپ : آغە لار يىنىنگ قانىنى دعوى قىلدى. يىزىنىنگ ارادا ، بعضيلار هم برين اېدېلار. فى الواقع شرع و عرف بيله هم مناسب اونداق اېدى كيم ، مونداق كيشيلار سزاسى غە يىنگاى . چون عهد بۇلۇپ اېدى ؛ خسرو شاهنى آزاد قىلىپ ؛ فرمان بۇلدى كيم اېلنا آلفانچە نېمە سىنى اېلتگاى . » بايرنامە ، وقايە ۹۱۰ .

^۲ سلطان باي سنغر ميرزا - سلطان مسعود مرزانيگ اينى سىنى اۆلدېردى.

^۳ خسرو شاه ، اميرلىك حياتى ده ، ھېچ كيم بيله اوروش قىلدى. بايرگە هم اوروش مسدن ، تسليم بۇلدى.

^۴ باير ، اثرىنى ، گاھى وقايە دېيدى و گاھى ده هم تاريخ . بايرنامە ، اصلى آتى اېمس . عبدالرحيم خان خانان ، ترجمه سىنى « تجارب الملوک » دېگن . هند نىنگ چاچى ده « توزوك بايرى » دېگن . احتمال كيم ، بيرىنچى مرتە ، انگليسىچە مۇرجى خانىم بيوريج ، بو آتىنى قۇيگن دىر . سۇنگرە ، « بايرنامە » گە مشهور بۇلگن « بو وقايە » و « بو تاريخ » عبارە سى ، بو كونكى بايرنامە دىر .

^۵ (بايرنامە ، ۱۹۹۵ ، ب . ۴۳) ده و (بايرنامە ، ۲۰۱۸ ، ب . ۸۸) « ينة بير ، محمد اېلچى بوغە ... » نى « ينة پىرمحمد اېلچى بوغە » آنگلر .

^۶ (باير نامە ۱۹۹۵ ، ب . ۴۰) ده بو كلمەنى هزار اسپى آلگن و شىخ نامى صفى ده ، « فېرست نام اشخاص » بۇلىمى ده كېلىرگن . (بايرنامە ۲۰۱۸) بو خاص اسى نى ، هزارە دىب قيد اېتكن . حال بو كە هزار اسپ خوارزم ده بير شېرنىنگ اسى دىر . « هزار اسپ بير ايسكى شېرنىنگ آتى دىر . اۆز بېكستان نىنگ خوارزم ولايتى ده بير قلە نىنگ اسى هم دىر . احتمال كە بو ات ، ضحاک (مىنگ اتلى) گە اشاره قىلە دى . سلطان سنجر و آتسىز خوارزم شاه نىنگ اوروشلريدن بيرى ده ، هزار اسپ ، سلطان سنجر تمانى دن قېل گە آلىندى . ادیب صابر [ترمىنى كە سلطان سنجر دربارى نىنگ شاعرلريدن بيرى اېدى] بو رباعى نى اؤق بيله ، قلەگە تشلە دى اى شاه ھمە ملك زمين حسب تراست // دولت و اقبال جهان كسب تراست // امروز به يك حمله هزار اسپ بگير // فردا خوارزم و صد هزار اسپ تراست . رشيد وطواط كە آتسىز خوارزم شاه نىنگ درباريده اېدى ، قوبيده گى رباعى نى ، قلە نىنگ ايجى دن ، تشقىرى گە اؤق يىلن سلطان سنجر لشكرى تمان آتېردى : « اى شاه كە به جامت مى صافى ست نه ذرد // اعداى تراز غصه خون بايد خورد // گر خصم تو اى شاه شود رستم گردد // يك خرز « هزار اسپ » نتواند بُرد » معجم البلدان كئايى ده ، بو شېر حقيده كېلگن « مستحکم بير قلە دىر و بير شېرى دىر كە توگىر گى نى سو آلگن . بير تمان دن قوروقە بۇلىكى بار . اوندن خوارزم گە چە ، اوج كونجىلىك يۇل دىر . بوتون بازارلريدن . برهان كئايى ده هم خراسان قلە لريدن بيرى ھمدە سو اؤرتە سيدة وصف اېتىلگن . تاريخ جهانكشاي جوينى ده كېلگن ، بو شېر ، چنگىز نىنگ يوريشيدن سۇنگ ، سوگە بائى . (ويكى پېديا) (باير انساىكلوپېديه سى ، ۲۰۱۴) ده بو شېرنى معرفى قىلگن يوق . رباعيلر مضمونى : صابر نىنگ رباعى سى ، اى پادشاه (سلطان سنجر) بو كون ، بوتون دنيا ، سىنى گى دىر . سىن دولت و اقبال نى كسب اېتكن سن . بو كون بير حمله بيله هزار اسپنى آلگن ، اېرتە يوزمىنگ ات سېنىكى بۇلە دى . وطواط رباعى سى : اى شاه كە سېنگ جامىنگ ده ، تونيق شراب بار نه ذردە ، دشمنىنگ قيفو دن قان يوتيشى كېرك . اگر دشمنىنگ ، رستم بۇلسە هم ، سېنىنگ « هزار اسپ » ينگ دن ، بير اېشك هم آلايميدى . هزار اسپ سۇزى تجنىس واقع بۇلگن هم شېرنىنگ اسى و هم بير مېنگ ات دېگىنى .

^۷ (بايرنامە ، ۲۰۱۸) بو جملەنى موندە ي نېنگلە گن : « بحث بايله شىب : مشت جنگى گە كېرگن . »

^۸ ۹۰۸ - ۹۱۶ هـ . ۸۸۲ - ۱۵۰۳ م . (؟) ۹۰۱ هـ

^۹ سلطان محمود مرزانيگ اوغلى ، خسروشاه اۆلدېردى ؛ احتمال قندوزده .

ینہ بیر ، ولی ابدی . خسرو شاہنینگ توقان اینی سی ابدی ^۱ . نؤکرینی یخشی ساخلار ابدی . سلطان مسعود مرزانیگ کۆزی گا میل تارتماغی غه و بای سنغر مرزانیگ اؤلتورماکی گا باعث اؤل ابدی . جمیع اہلنی غیبت قیلور ابدی . بدزبان و فحش گوی و خودپسند و تیرہ مغز مردک ابدی . ^۲ اؤزیدین اؤزگا ، هیچ کیشی نی هیچ ایش تہ پسند توتماس ابدی . قندوز ولایتی دین کہلگاندا و دوشی نواحی سیدا خسرو شاہنی نؤکر - سؤدریدین آیریپ ؛ رخصت بېرگان فُرستہ ، اؤل داغی ، اؤزبېک نینگ قۇرقونچیدین ، اندراب و سراب غه کھلیب ابدی . اؤل نواحی داغی ایماقلارنی باسیب ؛ تالاب ؛ بیزنی دېب ؛ کابل کھلدیلار . ولی ، محمد شیبانی قاشی غه باردی . سمرقند شھریدا بۇینی غه اوردوردی .

ینہ بیر ، شیخ عبداللہ برلاس ابدی . شاہ سلطان محمدنینگ بیر قیزی موند ابدی ، کیم ابابکر میرزاییلہ سلطان محمود خان نینگ خالہ سی بۇلغای . تۆننی پرشق و تار کییار ابدی . آدمی و اصیل کیشی ابدی .

ینہ بیر ، محمود برلاس ابدی . نونداک لیلیق برلاساردین دور . سلطان ابوسعید میرزا قاشیدا ہم بېگ ابدی . سلطان ابوسعید میرزاغہ عراق ولایاتی مسخر بۇلغاندا ، کرمانی محمود برلاس قہ بېریپ ابدی . ابابکر مرزاغہ ، مزید بېگ ارغون و قراقۇیلوق تورکمان بېگلاری قۇشولوب ؛ سلطان محمود مرزانیگ اوستیگا حصاردا کھلگان دا ، سلطان محمود میرزا آغہ سیغہ ^۳ سمرقندغہ باردی . محمود برلاس حصارنی بېرما یخشی ساخلادی . شاعر ابدی . دیوان ترتیب قیلیب ابدی .

سلطان محمود مرزانیگ فوتی دین سۇنگرا ، خسرو شاہ بو واقعہنی ایلیدین یاشوروب ؛ خزینہ غہ دست اندازلیق قیلدی . مونداق خبر نېچوک یاشورون قالور ؟ فی الحال باری شھر اہلی گا بو خبر یاییلدی . سمرقند اہلی غہ اؤل کون بیر اولوق عید ابدی . سپاہی و رعیت خسرو شاہنینگ اوستیگا هجوم قیلماق مقامیدا بۇلدیلار . احمد حاجی بېگ و ترخان بېگلاری غوغانی باسیب ؛ خسرو شاہنی چیقاریپ ؛ حصار اوزاٹیلار . سلطان محمود میرزا حیاتی دا اولوق اۇغلی ، سلطان مسعود مرزاغہ حصارنی بېریپ ؛ بای سنغر مرزاغہ بخارانی بېریپ ؛ اۇغلانلاری غہ رخصت بېریپ ابدی . بو واقعہدا هیچ قایسی حاضر اہماس ابدی . خسرو شاہنی چیقارغاندین سۇنگ ، سمرقند و حصار بېگلاری اتفاق بیلہ بخاراغہ بای سنغر مرزاغہ کیشی ییاریپ ؛ کھلتوروب ؛ سمرقند تختی غہ اؤلتورغوزدیلا . بای سنغر میرزا پادشاہ بۇلغاندا اؤن سېکیز یاشار ابدی .

اوشال فُرستہ سلطان محمود خان ^۴ ، سلطان جنید برلاس نینگ و سمرقندنینگ بعض اکابرینگ سوزی بیلہ ، سمرقند داعیہ سی بیلہ چیریک تارتیب کنبای نواحی سی غہ کھلدی . سمرقنددین ہم بای سنغر میرزا قالین و گوجوم و یاراقلیق چریک بیلہ چقیب کنبای نواحی سیدا

^۱ خسرو شاہنینگ اوج اینی سی بار ابدی : باقی جفانیانی ، ایوب و ولی . خسرو شاہ ، باقی جفانیانی ضمانتی بیلہ ، بایرگہ تسلیم بؤلگن ابدی .

^۲ بو جملہ کھلگن صفتلر ، بیر فحش دن باشقہ سی ، فارسجہ دیر .

^۳ سلطان احمد مرزاغہ باردی .

^۴ بایرنینگ تاغہ سی .

مضاف اوروشتیلار. حیدر كۆكلتاش- كیم مغول چریكى نینگ ركن اعظمى اېدى- اېراول اېدى. تمام آتین توشوب ؛ شیبە قۇیماقە مشغول بۇلدى. قالین آتلیق تعصب لوق سمرقند و حصار ییگیتلاری ، آت سالغان بیلە ، حیدر بیگ باشلیق توشكانلار ، تمام آت ایاغی نینگ آستی غە اۇق قالدیلار. مونى آلدورغان بیلە اوروشا هم آلمادیلار.^۱ قالین مغول كیشیسی قیریلدى. باى سنغر میرزا اؤز ایدا هم قالین كیشی نینگ بۇینى نى اوردوروتور ؛ اونداق كیم اؤلوك نینگ كثریدین اوچ یېردا خرگاهەنى بیوتكاب دورلار.^۲

[ابراهیم سارو فتنەسى قندەیین باسیلدى] بو فُرسَتَه ابراهیم سارو- كیم منگیلغ اېلدىن اېدى ؛ آتم نینگ آلدیدا كیچىكدین خدمتار قیلیب بیگ لیک مرتبه سى غە یتیب اېدى ؛ بیر جریمه جهتیدین سونگرالار مردود اېدى- اسفره قۇرغانى غە كیریپ ؛ باى سنغر مرزانینگ آتى غە خطبه اۇقوب ؛ مخالفت مقامى دا بۇلدى. شعبان آیى ،^۳ ابراهیم سارونینگ فتنە سى نینگ دفعی غە عزیمت قیلیب ؛ چریك آتلانیدى.

اوشبو آى نینگ ایاغى دا^۴ اسفره نى قباب توشتوك. اؤل كونی ییگیتلار شوخلوق قیلیب ؛ یتكان بیلە اۇق ؛ قۇرغانى نینگ تاشیدا ، یانگی تام قۇپاریب سالادورغان قۇرغانىنى ، آلدیلار. سیدقاسم اېشیک آقا ، بوكون بارچه دین یخشیراق یوروب ؛ اوزوب ؛ قیلیچ یتكوردى. سلطان احمد تېل^۵ هم قیلیچ یتكوردى. محمد دوست تغائی هم قیلیچ یتكوردى. ولی ، بهادرلوق اولوشینی سیدقاسم آلدی.

بهادرلوق اولوشى مغول دا قدیمی رسم دور. هر تۇى و آش بۇلغاندا ، هرکیم كه اېلدىن اوزوب ؛ قیلیچ یتكورگان بۇلسه ؛ اول اولوشنى اول آلور. شاهرخیه دا باریب تغائیم سلطان محمود خاننى كورگان دا ، بهادر لوق اولوشىنى سیدقاسم آلدی.

اؤلغى كون اوروش دا ، خدای بېردى ائكام گا ، تخش اۇقى تىكىب اۇلدى. چون یاراغسىز اوروش سالیلیب اېدى ؛ بعض ییگیت- یایلانگ ، ضایع بۇلوب ؛ خیلی كیشی یارالیق بۇلدى. ابراهیم سارونینگ قاشیدا بیر تخش انداز بار اېدى. بسیار یخشی آتار اېدى. انچه تخش انداز كۇرولمايدور اېدى. اكثر اېلنى اؤل یارالیق قیلدى. قۇرغان فتحیدین سۇنگ ، مېنینگ قاشیمدا بۇلور اېدى.

محاصره ممتد بۇلدى. بویرولدى كیم ايكی- اوچ یېردا سرکۇبلار یاساب ؛ نقبلار سالغایلار. قلعه گیرلیق اسبابی غە به جد مشغول بۇلغایلار. محاصره امتدادى قیرق كون گە تارتتى. آخر ابراهیم سارو

^۱ اوروشیب هم بیلمه دیلر. بابر نامە دن ، فعللرنینگ سۇنگى /- / قۇشیمچه سى ، بوكونگی /- / قۇشیمچه سى بیلە تېنگ دیر.

^۲ «سلطان محمود مرزانینگ فوتی دن سۇنگ...» تا «... بیوتکاب تورلار» باشقه موضوع گە عایدگه اۇخشه دی. سلطان محمود مرزا امراسی بحثی گە مربوط اېمىس.

^۳ ۸۹۹ ھ. شعبان- ۸۷۳ ھ. سنبله / ۱۴۹۴ م. اگوست.

^۴ شعبان آیى نینگ آخریده

^۵ سلطان احمد تېل ، سۇنگره لر ، بابرگه باغیتى. اونینگ فرغانه تاج و تختی ، بلکه بوتون تورکستان دن بدرغه بۇلگن سیبلردن بیرى ، سلطان احمد تېل نینگ دشمن لیگی اېدى.

عاجز بۇلۇپ ؛ خواجه مولاناي قاضى نىنگ توسيطى^۱ بيله ، قوللوقنى اختيار قىلىپ ؛ شوال آيى^۲ دا قىلىچ ساغداقنى بۇيىنغە آسىپ ؛ كېلىپ ؛ ملازمت قىلىپ ؛ قۇرغاننى تابشوردى .

[خجند تسليم بۇلدى] خجند هم مدت مدید ابدى كيم ، عمرشېخ ميرزا ديوانى غە تعلق ابدى . بو فترته ، اول سرکار^۳ دا فتور بۇلغان اوچون ، سلطان احمد مرزاغە باقىب ابدى . چون مونچه تقيرب بۇلدى ؛ انىنگ اوستىگا هم بارىلدى . خجند ايچيدا مير مغول نىنگ آتە سى ؛ عبدالوهاب شقاوول- ابدى . بېتگاچ اۇق قۇرغان نى ، بى مضايقه تاپشوردى .

[عمكى - سلطان محمود ميرزا- بيله كۇروش] بو فۇرستە سلطان محمود خان^۴ شاھرخيه غە كېلىپ ابدى . موندين بورون راق ، سلطان احمد ميرزا ، اندجان نواحى سى غە كېلگان دا ، خان هم كېلىپ اخسینى قاباب ابدى . نېچوك كيم مذکور بۇلدى . خاطرغە يېتتى كيم اراميز مونچه ياووق بۇلغاندا ، خان چون آتە- آغە دورلار ، بارىب ملازمت قىلسام ؛ اۆتكان كدورتلار رفع بۇلسە ؛ يېراقتە ياووقتە ايشيتور- كۇرارگا يىخشى بۇلغاي ديب ؛ كېلىپ شاھرخيه دين تاشقارى ، حيدرېگ سالغان باغ دا ، خان غە ملازمت قىلدىم . خان ، باغ نىنگ اورتاسيدا سالغان اولوق چاردەرە اۆييدا اۆلتوروب اېردىلار . اۆيدين كىرگاچ ، اوچ يوكوندوم . خان هم تعظيم قىلىپ ؛ قۇپتيلار . كۇروشوب ؛ يانيب ؛ يوكونگاندين سۇنگ ، يانلارغە تىلاب قالين شفقت و مهربانلىقلار كۇرسايتلار .

بىر- ايگى كوندین سۇنگ ، كندریك دابانى بيله اخسى و اندجان سارى عزیمت قىلدىم . اخسى غە يېتىب آتم نىنگ مزارىنى طواف قىلدىم . اخسى دين نمازجمعه وقتى چىقىپ ؛ بندسالار يۇلى بيله ، نماز شام بيله نماز خفتن اراسى ، اندجان غە كىلدىم . بو يۇل كيم بندسالار يۇلى بۇلغاي ، تۇقوز يىغاچ^۵ يۇل دور .

[چكر اېلى] اندجان ولايتى نىنگ صحرا^۶ نشينلاردین بىر ، چكر اېلى دور . قالین اېل دور . بېش- آلتى مینگ اۆيلوك اېل باردور . فرغانه بيله كاشغر اراسى داغى تاغلاردا بۇلورلار . آت لارى كۆپ و قۇيلارى قالین دور . اۆل تاغلاردا ، اۆى اۆرنى غە قۇتاس ساخلارلار . قۇتاسلارى هم بسيار بۇلور . چون تاغلارى بېرك و سرحدته واقع بۇلوتورلار . مال بېرماك ته رايچ ايماستورلار .^۷ چرىكنى قاسم بېگ كا باشلاتيب ؛ چكرگا يىبارىلدى كيم ، چكرك دين مال آلىب چرىگا نيمه يېتكورگاي . قاسم بېگ بارىب يىگىرمه مینگ كا ياووق قۇى و مینگ- مینگ بېش يوز آت آلىب ؛ چرىك اېلى كا اولاشتى .

^۱ اصل ده ، « واسطه » بيله ديم قىسى بىر متن ده « توسيط » ثبت بۇلگن ابدى . توسيط ، بابر سېكى گه يقينراق كۆرىندى . توسيط ثبت بۇلدى . توسيط ، ارده گه ساليش ، اۆرتە دن ايگى بۇلىش دير . واسطه ايسه ، فاعله وزنى ده ، ارده گه كيرووجى ، دلالة ... معنا بېره دى .

^۲ ۹۰۰ هـ . شوال ؛ ۸۷۴ هـ . ش . سلطان- ۱۴۹۵ م . جولای .

^۳ نېچه شق (اېنگ كيچىك ادارى و مالي اداره) بىر سرکار (ضلع) بۇلردى . اونىگ رېئسى نى شقدار شقداران يا شقدارلر رېئسى دېيىلدى . (حبیبى ، ۱۳۵۱ : ۱۰۰)

^۴ بابر نىنگ تاغه سى . ايتيش كېرك كيم بابر نىنگ اېه (عمكى) لرى ، مرزا سۆزى بىلن توصيف اېتيله دى ؛ تاغه لرى ايسه ، خان سۆزى بىلن .

^۵ ۳۶ كيلومتر .

^۶ افغانستان ده ، صحرا سۆزى ، چۆل ديب توشينيله دى . صحرا ، فصلى يا موسمى اۆتلاقى يا غلجىر يا مالجرا دير . قىلى جاى اېمس .

^۷ درست مال (ساليق ، تحمیل) بېرمييدىلر .

[اورا تېپە] چرىك ، چكركىدىن يانغاندىن سۋىنگ ، اوراتىپانىنگ اوستىگا-كىم مدتلاز عمرشىخ مىرزا تصرفىدا اېدى ؛ مىرزا اۋلارلى يىلى^۱ ، اېلىكىدىن چىقىپ اېدى. بو فرصتە باي-سنگر مىرزا جانىيىدىن اينى سى سلطان على مىرزا ، اوندان اېدى-عزىمت قىلىلدى. سلطان على مىرزا خبر تاپىپ ؛ اۋزى پۇلغور و مسچا^۲ كوهستانلارلى غە چىقىپ ؛ اتكە سى-شىخ ذوالنون^۳ نى-اوراتىپادا قۇيۇپ اېدى. خجندىن اۋتوب ارا يۇل غە يېتكەندە ، خليفە نى ، شىخ ذوالنون غە رسالت طرىقى بىلە يىبارىلدى. اول بى-هوش مردك ، جواب شافى بېرماي خليفەنى توتۇروب ؛ اۋلومگا بويوردى. چون خواست يوق اېكەندور خليفە خلاص بۇلۇپ ؛ يوز-تومان مشقت و عذابلار بىلە ايكى-اوچ كۈندىن سۋىنگ ، يايلاق و يىلانگاچ كېلدى. اوراتىپانىنگ نواحى سى غە كىلدوك. چون قىش ياۋوق بۇلۇپ اېدى. اېل آشلىق و تولوكىنى تمام كۇتارىپ ايردىلار. بو جەھت لاردىن نېچە كۈندىن سۋىنگ ، اندجان سارى مراجعت قىلىلدى. بىز يانغاندىن سۋىنگ ، خان كىشىسى اوراتىپا اوستىگا يورودى. اوراتىپا كىشىسى تورالماي ؛ سالىب چىقتى. خان اوراتىپانى محمد حسين كۇرگان^۴ گا بېردى. اوشل تارىخىدىن تارىخ تۇقۇز يوز سېكىز گاجە اوراتىپا محمد حسين كۇرگان دا اېدى.

^۱ ۸۹۹ ھ.ق. ۸۷۳ ھ.ش. ۱۴۹۴ م. عمر شىخ مرزىنىنگ شونقار بۇلگن يىلى

^۲ بو كۈن كى تاجىكىستان دە. جاپان جاپى ، مسىحا دىپ آلگن. تۇغرى ايسى. / دكتور واحدى.

^۳ بو شىخ ذوالنون بىلە ذوالنون ارغون ، بىر كىشى دىر. بابر يازە دى « يە ذوالنون ارغون اېدى. مردانه كىشى اېدى. سلطان ابوسعید مرزا قاشىدا ايكىلارلىدا ؛ يخشى قىلىلار چاپقاندور. اوندىن سۋىنگا هم هرېردا اېلىكى ايشگا يېتىپ دور. مردانه ليغىدا سۆز يوق اېدى. بىر نېمە تېلبە راک كىشى اېدى. بىزىنگ مرزالانىنگ قاشىدىن ، سلطان حسين مرزا قاشى غە باردى. غورنى و نكدرىنى بېردى. » وفاتى: ۹۱۳ ھجرى (شفیقه يارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۱) ۸۸۶ ھ.ش ۱۵۰۷ م.

^۴ محمد حسين كۇرگان ، بابرنىنگ باجە سى ، حیدر دوغلانىنگ آتە سى. بابر خراسان بارگندە ، او و میرزاخان ، و شاه بېگىم ، كابل دە کودتا قىلگن اېدىلر. بابر كېلگى بىلە ، اپكاۋىنى اسیر آلدی ؛ مگر ، توقانلىك (اۋزوق-قىاشلىك) اوچون ، اېكى سىنى بىخشە دى. قر. تارىخ رشیدی.

^۵ ۹۰۸ ھ.ق. / ۸۸۱ ھ.ش؛ ۱۵۰۳ م

وقایع سنه احدی و تسعمائے [۹۰۱ هجری قمری | ۸۷۴ شمسی | ۱۴۹۵ میلادی]

[سلطان حسین میرزا، قندوز و... دا] سلطان حسین مرزا، خراسان دین حصار اوستیگا چریک تارتیب قیش ترمذ توغریسی کهدی. سلطان مسعود میرزا هم چریک ییغیب؛ ترمذغه مقابله دا کبلیب اؤلتوردی. خسرو شاه اؤزی قندوزنی محکم قیلیب؛ اینی سی ولی نی، چریک گا ییباردی. قیش نینگ اکثرینی سو یاقاسیدا اؤتکار دیلار. اؤتا آلهادیلار. سلطان حسین میرزا کاردان و صاحب تجربه پادشاه ابدی. قندوز ساری سو یوققاری باقه کوچتی. اؤتروداغی چریک نی غافل قیلیب؛ عبداللطیف بخشی باشلیق بېش-آلتی یوز آبادان کیشی نی کلیف گذری گا یوباردی. اول چریک واقف بؤلغونچه، عبداللطیف بخشی-تعیین بؤلغان اېل بیله-کلیف گذری دین اوتوب سو یاقاسینی مضبوط قیلدی.

بو خبر، سلطان مسعود مرزاغه کېلگچ، ولی^۱ خسرو شاه کیم بو کچگان کیشی نینگ اوستیگا بارماقنی هر نېچه سعی قیلدی؛ سلطان مسعود میرزا بیدلّیغی دین یا باقی چغانیانی نینگ-کیم ولی نینگ ضدی ابدی-سعی دین، بو کچگان کیشی نینگ اوستیگا بارمادی. بوزولغان یوسونلوق، حصار ساری یاندیلار.

سلطان حسین میرزا، سو کچیب؛ بدیع الزمان^۲ مرزانی و ابراهیم حسین میرزا^۳ و محمد ولی بېگ و ذوالنون ارغون^۴ نی، خسرو شاه اوستیگا اېلغار ییباردی. مظفر میرزانی و محمد برندق برلاس نی، ختلان اوستیگا ییباردی. اؤزی حصار اوستیگا کهدی. یاووق بیتکان دا خبردار بؤلدیلار. سلطان مسعود میرزا حصاردا تورماق نینگ مصلحتینی تاپمای؛ کمروود رودی یوققاری، سره تاق بؤلّی بیله اینی سی بای سنغر میرزا قاشی غه سمرقندغه باردی. ولی، هم ختلان ساری تارتی. حصار قورغانی نی باقی چغانیانی و محمود برلاس شاه جهان و سلطان احمد قوچ بېگ نینگ آنه سی بېرکیٹیلار. حمزه سلطان و مهدی سلطان، نېچه ییل ابدی کیم، شیبانی خاندین ایریلیب؛ کبلیب؛ سلطان محمود میرزا ملازمتی دا ابدیلار. جمیع اؤزبیک لاری بیله محمد دوغلت، سلطان حسین دوغلت، جمیع حصار ولایتی اؤلتوروش لوق مغولار بیله، بو بوزوقلوقته، قراتیکین^۵ ساری تارتیلار.

^۱ خسرو شاه نینگ اینیسی. وفاتی: ۹۱۰ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۳۱۳) (۹۱۰ ق ۸۷۴ ش ۱۴۹۵ م)

^۲ بدیع الزمان میرزا، سلطان حسین میرزانینگ اولوغ اؤغلی ۹۲۰ هجری ده سلطان سلیم [عثمانی] گه باردی. (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۸۳) (۸۹۲ ش. ۱۵۱۴ م)

^۳ وفاتی: ۹۱۳ هجری ۸۸۶ ش. ۱۵۰۷ م

^۴ وفاتی: ۹۱۳ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۹۱) ۸۸۶ ش. ۱۵۰۷ م

^۵ بېر قراتیکین (مردم قراتیکان دېدیله) فاریاب ولایتی، قیصار تومنی نینگ شمالی ده هم بار. محمد نادر سعیدی-جان بی-یوزباشی نینگ چېره سی، فاریاب ولایتی نینگ ولایتی شورا سیده، قیصار مردمی نینگ وکیلی، مېنینگ ایستگیم گه بنا، بو یادداشت نی مسیح (پیام) قیلگن ابدی: «حرمتلی اولغوار استاد یخشی می سیز ان شاءالله. قره تیکن حقیده انیق معلوماتیم یوق. قره تیکن بېر للی منطقه دیر که اؤتیمشله ده، مېنینگ بابالاریم دن اېکن. بیزنینگ بابالار، کوهی قشلاقی ده یېرلشمسدن اول. اوشه منطقه ده یشر اېکتر. بیزنینگ کېکسه یاشلریمیز ایترا ایدیلر: کابل حکومتی، [احتمال امیر عبدالرحمن خان زمانی ده، سلطنت ۱۸۸۰-۱۹۰۱ م] تقی بېگ مېنینگ باش بابام-نی

سلطان حسین میرزا، بو خبرلارنى تاپیب ابوالمحسن میرزا^۱ نى و بعض ییگیتلارنى کمرود درهسى یوققارى، سلطان مسعود میرزا کیپنى گا ییباردى. تنگى گا کیرگان محلدا کیپنیدین ییتارلار. انچه ایش قیلاآلماسلار. میرزابېگ فرنگى باز اوندا قیلیچ ییتکورور.

ابراهیم ترخان و یعقوب ایوب^۲ و ینه بعض چریکنى حمزه سلطان نینگ و مغولار نینگ اوستیگا قراتیکین گا ییباردى. قراتیکین دا، کیپنیدین ییتیب اوروشیتیلار. سلطان حسین مرزانینگ ابلاغى نى باسیب؛ بو بېگلار نینگ اکثرى نى توشوروب؛ ینه قۇیا بېردیلار.

[مغول لر کبله دیلر] اوشول چیقان بیله، حمزه سلطان و مهدى سلطان و حمزه سلطان نینگ اۇغلى، مھاق سلطان^۳ و محمد دوغلت-کیم سۇنگرالار محمد حصارى غه مشهور بۇلوب ابدى-سلطان حسین دوغلت و بو سلطانلار غه تعلق اۇزبېكلار، حصار ولایتى اۇلتوروشلوق؛ سلطان محمود میرزا نۇكرى مغولار بیزنى دېب؛ رمضان آیى^۴ اندجان غه کبلدیلار. اۇل فرصت لار تېموریه سلاطینى دستورى بیله، تۆشک اوستیدا اۇلتورور اېدیم. حمزه سلطان بیله مهدى سلطان و مھاق سلطان کیم کبلدیلار؛ بو سلاطین نینگ تعظیمی قه قۇپوب تۆشکدین توشوب؛ بو سلطانلار بیله کوروشتوم. سلطانلارنى اۇنگ قۇلدا باغیش دا اۇلتورغوزدوم. محمد حصارى باشلیغ بارچه مغولار کبلدیلار. بارچه ملازمتنى اختیار قیلدیلار.

[سلطان حسین میرزا و نقب سالیش] سلطان حسین میرزا کبلیب؛ حصار قۇرغانىنى قاباب توشتی. نقب سالماق و قۇرغان آلماق و تاش اورماق و قزان قورماق نینگ ایش؛ کوچیدا کبچه و کوندوز آرام و قرارى یوق اېدى. تۇرت-بېش یېردا نقب سالدی. شهر سارى دروازه دا سالغان نقب خیلی اېلگارى کبلیب؛ قۇرغان اېلى داغى نقب سالیب بو نقبى تاپتیلار. قۇرغان اېلى یوقارى دین بولار غه دود قیلدیلار. اولار توشوکنى بېرکیتگان بیله، توتون یوقارى قۇرغان اېلى گا اۇق یانیب؛ قۇرغان اېلى اۇلوم ایچی بۇلوب؛ قاجیب؛ چیقتیلار. آخر کۆزه؛ کۆزه سو کېلتوروب؛ قۇپوب تاشقى اېلنى نقبیدین قاجوردیلار. ینه بیر نوبت بیر پاره جلد ییگیتلار چقیب؛ نقب آستیدا کی ییگیتلارنى قاجوردیلار. ینه میرزا توشکان شمال طرفیدین قزان قوروب؛ قالین تاش اوروب؛ بیر برجنى کاواک قیلیب اېردیلار. نماز خفتن برج اوچتی؛ بعض ییگیتلار تیزلیک قیلیب اوروش غه رخصت تیلادیلار. کبچه دور دېب؛ میرزا رخصت بېرمادی. تانگ آتقونچه خود قۇرغان اېلى، برجنى تمام قۇپاریب اېردیلار. تانگلاسى اوروش هم سالمادیلار. بو ایگى آى؛ ایگى یاریم آى دا غیر از سیاست و نقب سالماق و سرکوب قۇپارماق و تاش آتماق دین اۇزگا یخشی اوروش سالمادی.

عایله سى بیله کابلگه تېله ته دیلر، او بارمىسدن اول بار-یوق قورالى نى، انه شو منطقه ده کۆمه دى. تقى بیگنى کابل ده زهرلنتیریب اۆلدیره دیلر. بو کونكى عاشقان و عارفان گورستانى ده کۆمه دیلر.

^۱ وفاتى: ۹۱۳ ق ۸۸۶ ش ۱۵۰۷ م)

^۲ خسرو شاه نینگ اینى بچه (برادرزاده) سى.

^۳ حمزه سلطان نینگ اۇغلى وفاتى ۹۱۷ هجرى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۳۱۲) (۹۱۷ ق ۸۹۰ ش ۱۵۱۱ م)

^۴ ۹۰۲ ه. ق. رمضان-۸۷۵ جوزا: ۱۴۹۶ جون.

[بدیع الزمان میرزا و خسرو شاه]: بدیع الزمان میرزا و اوّل جماعت نی - کیم خسرو شاه اوستیگا یباریب ابدی ؛ قندوز دین اوچ - تۆرت یغاچ^۱ قوی راق توشکاندا ؛ خسرو شاه بۇلغان کیشیسی بیلە یاساتیب قندوز دین چیقیب ؛ ارا قونوب ؛ بدیع الزمان میرزا و بو چریک نینگ اوستیگا یاساب کېلدى . بولار مونچه میرزالار و مونچه سردار بیگلار ؛ باوجود کیم کیشیلاری ایگی خسرو شاه نینگ کیشیسی چه بۇلماسه ، بیر یاریم ؛ انچه دا خود نی سۆز ؟ حزم رعایت قیلیب ؛ خندقدین چیقما دیلار . خسرو شاه نینگ یخشی - یامان اولوق - کیچیک نۆکری تۆرت - بېش مینگ بۇلغای ابدی .

خسرو شاه بو اۆتار دنیای بی بقا اوچون و بو کھتار نۆکر بیوفا اوچون ، مونچه یامانلیق و بدنام لیق نی اختیار قیلیب و مونچه ظلم و بیداد قیلماق نی اۆزیگا شعار قیلیب ؛ مونچه اولوق ولایت لار آلیب ؛ مونچه قالین نۆکر و سۆدر ساخلاماق طرحین سالیب - بلکه سۆنگرالار نۆکر و چاکری^۲ ییگیرمه ؛ اۆتوز مینگا تارتیب ؛ ولایات و پرگناتی اۆز پادشاهی و میرزالار دین آرتیب - عمریدا قیلغان ایشی اوشبو بۇلدى . اوشمونچه بیلە خسرو شاه و توابعی نینگ آتی ، سردارلیقه چیقیب ؛ مردانه بۇل دیلار . خندقدین چیقماغانلار ، قورققلیق قیلیب ؛ بیدل لیک بیلە افسانه بۇل دیلار .

بدیع الزمان میرزا ، اوندین کۆچوب ؛ نېچه کۆچ بیلە تالقان نینگ اولوغ تاغی غه کھلیب توشتی . خسرو شاه قندوز قۇرغانیدا ابدی . اینیسی ولی نی ، بیر پاره آبادان ییگیتلار بیلە اشکیمیش و فلول و اول تاغ دامنه لاری غه یباریب ابدی کیم ینه تاشقاریدین خدوک و تشویش بېرگای . ینه محب علی قۇرچی ، بیر پاره آبادان ییگیتلارنی آلیب ؛ کھلیب ؛ ختلان سویی نینگ یاقاسیدا بولار نینگ کیشیسی گا اوچراب ؛ باسیب ؛ بیر پاره کیشی توشوروب ؛ بیر نېچه باش کھسیب باردی .

سۆنگی نوبت مونینگ تعصبی غه ، سیدیم علی دربان و اینیسی قلی بېگ و بهلول ایوب ، بیر پاره آبادان ییگیتلار بیلە کھلیب ؛ عنبر کوه دامنه سیدا خواجه چنگال نواحی سیدا ، خراسان چریکی کۆچکان محلدا ، اېلیک آلیشورلار . قالین کیشی یېتیب سیدیم علی و قلی بابانی و ینه بیر پاره آبادان ییگیتلارنی تمام توشوردیلار .

[سلطان حسین میرزا صلح قیلە دی] بو خبر سلطان حسین مرزا غه یېتیشتی . داغی حصار نینگ بهار یاغینلاری جهتیدین هم چریک خالی از تشویش اېماس ابدی . یاراش طرحین اراغە سالیب ؛ ایچکاریدین محمود برلاس کھلدى ؛ تاشقاریدین حاجی پیر بکاول و اولوق آغەلاری و نیکیم بۇلغان سازنده و خواننده کھلیب ؛ سلطان محمود میرزانینگ خانزاده بېگیم دین بۇلغان اولوق قیزی حیدر میرزا^۳ غه - کیم پایندا سلطان بېگیم دین بۇلوب ابدی ؛ سلطان ابوسعید میرزانینگ قیز نیره سی ابدی - آلیب ؛ حصار اوستیدین قۇیوب ؛ قندوز ساری یوزلاندى .

^۱ ۱۸-۲۴ کیلومتر .

^۲ چاکر ، مفرس (فارسیچە بۇلگن) املا . تورکجه املاسی ، چۆکر دیر . اوغانستان اۆزبیکلری چۆکر دیدیلر . نۆکر - چۆکر ، سۆدر اوج مترادف کله بیرمعناده (خدمتچی ، خدمتکار) کېلگن دیر . عیال خدمتچی ایسه چۆری دیبله دی . اوغانستان ده چۆکر هم دیبله دی معناسی پست و توبن انسان

^۳ سلطان حسین مرزانینگ اۇغلی .

قندوزغە كېلىپ ھەم بىر پارە سىياسەت قىلىپ ؛ محاصىرە مقامىدا بۇلدى. آخر بىدیع الزمان مىرزا اراغە توشوب ؛ ياراشىپ ؛ ايچكارى- تاشقارى توشكان بىگىت لارنى آلىشىپ ؛ ياندىلار.

خىروشاھىنىڭ مونچە اولغاي ماغى غە و مونچە خەدى يېتماس ايشلارنى قىلماغى غە ، سلطان حسين مرزىنىڭ ايگى قاتلە كېلىپ ؛ انى آلا آلماي يانماغى ، سبب بۇلدى.

[ماوراءالنهر اوچون] سلطان حسين ميرزا بلخقە يېتكەندە ؛ ماوراءالنهر ولايتى مصلحتى اوچون بلخنى بىدیع الزمان مرزاغە بېرىپ ؛ انىڭ ولايتى- استرآبادنى ، مظفرحسين مرزاغە بېردى. ھەر ايكالاسىنى بلخقە و استرآبادغە بىر مجلس تە يوكوندوردى. بو جەھتدىن بىدیع الزمان ميرزا ، تر بۇلدى. مونچە يىل ياغى لىقلار و فتنەلارنىڭ سببى اول اېدى

[ترخانلر فتنە سى] اوشبو رمضان آيى^۱ سمرقنددا ، ترخانلارنىڭ فتنەسى اېدى. شرحى بودور كىم ، باي سنغر مرزا ، اول مقدار كىم حصار ، بېگلارى و سپاھىلارى بىلە اختلاط و آمىزش قىلور اېدى ؛ سمرقند بېگلارى و سپاھىلارى بىلە ، انچە قىلماس اېدى. شىخ عبدالله برلاس اولوق اختياربېگ اېدى. اۇغلانلارى اونداق مقرب و ايچكى اېدىلار كىم عاشق لىق بىلە معشوق لوققە نسبت قىلورلار اېدى.

ترخان بېگلارى و بعض سمرقند بېگلارى بو جەھت لاردىن ، تر بۇلدىلار و درويش محمد ترخان بخارادىن كېلىپ ؛ سلطان على مرزىنى قرشىدىن كېلتورتوب ؛ پادشاھ كۇتارىپ ؛ باغ نوغە كېلدىلار. باي سنغر ميرزا باغ نودا اېدى. باي سنغر مرزىنى توتقون يوسون لوق قىلىپ ؛ نوكر- سۈدريدىن آيىرىپ ؛ ارگ گا كېلتوردىلار. ايكالا مرزىنى بىر يېردا اۇلتورغوزدىلار. كېچ نمازدىگر ، باي سنغر مرزىنى كۆك سراي غە چىقارور خيال قىلدىلار.^۲

باي سنغر ميرزا طھارت قىلماق بېھانەسى بىلە ، بستان سرايىنىڭ شىرق- شىمال طرفىداغى عمارت لاردىن بىر اۋىگا كىردى. ايشىكدا ترخانلار توروب اېردىلار. مرزىبىلە محمد قلى قوچىن حسن شىربىچى بىلە ، كىردىلار. القضا ميرزا طھارتقە كىرگان اۋىنىڭ ارقا طرفىدا ، خشت بىلە تېغە قۇپارغان^۳ اېشىكى بار اېكان دور كىم ، حويلى دىن تاشقارى چىقار اېكان دور. فى الحال بو تېغەنى يىقىپ ؛ چىقىپ ؛ ارگ نىڭ غاتفر طرفىداغى فصىلدىن ، بىرىدىن آب مورى بىلە چىقىپ ؛ دوناي فصىلى دىن تاشلاب ؛ خواجه كفشىرگا ، خواجه^۴ نىڭ اۋىيگا باردىلار. آبخانەنىڭ ايشىكى دا تورغانلار ، بىر زماندىن سۇڭ ملاحظە قىلورلار. كورارلار كىم ميرزا قاچىب تور. تانگلاسى ترخانلار يىغىلىپ خواجه^۵ نىڭ ايشىكى گا بارورلار. خواجه يوقتور دېب ؛

^۱ ۹۰۲ ه. ق. رمضان- ۸۷۵ ھىجوزا ؛ ۱۴۹۶ م. جون آيى.

^۲ كۆك سراي غە چىقارماق: اۆلدىرماق. «تېمورىيگ سالغان عالى عمارت لاردىن بىرى كۆك سراي دور كىم ، سمرقندنىڭ ارگى دا واقع بۇلوتور. عجب خاصىت لىق عمارت تور. تېمورىيگ اولادىدىن ھركىم باش كۇتارىپ ؛ تختقە اۆلتورسە ھەم ، مونددا اۆلتورور ، ھەر كىم تخت داعىيەسى بىلە باش قۇيسە ھەم ، مونددا قۇيار. حنى كىم كىنايتى بۇلۇب اېدى كىم قلان پادشاھ زادەنى كۆك سراي غە چىقاردىلار ؛ يعنى اۆلتوردىلار.»

^۳ سىنچ شىكلى دە ايشلىنگن اېكن.

^۴ خواجه ناصر الدىن عىبدالله احرار(۸۹۵- ۸۰۶ ھ. ق. ۷۸۳ ؛ ۸۶۹ ھ. ق. ۱۴۰۴ ؛ ۱۴۹۰ م.) نىڭ اۇغلى.

^۵ خواجه عىبدالله احرارنىڭ اۇغلى

بېرماس. بولار هم زؤربيله آلاآلماسلار. خواجه لارنېنگ جنابى اوندین عالی ابدى كیم زؤر قیلاآلغایلار ابدى.

بیر ایگی کوندىن سؤنگ خواجه ابوالهكارم و احمد حاجى بېگ و ینه بعض بېگ و بېگ آت و سپاهیلار و جمیع شهر اېلى هجوم عام قیلیب ؛ خواجه نېنگ اؤییدین مرزانی کیلتوروب ؛ سلطان علی مرزانی و ترخانیلارنى ارگنه قبادیلار. ارگنى بیر کون هم ساخلاى آلمادیلار.

محمد مزید ترخان ، چهارره دروازه سى بيله چقیب ؛ قاچیب ؛ بخارا باردی. سلطان علی میرزایله درویش محمد ترخان اېلیگا توشتی. باى سنغر میرزا ، احمد حاجى بېگ نېنگ اؤییدا ابدى كیم ، درویش محمد ترخان نى كېلتوردیلار. بیر- ایگی سؤز سؤردى. یخشی جواب بېراآلمادى. اونداق ایش قیلمايدور ابدى كیم ، جواب بېراآلغای. اؤلومگا بویوردی. درویش محمد ترخان بی طاقتلیقتین ، ستون غه یاپشتی. ستون غه یاپشقان بيله قۇیغایلارمو ؟ سیاسته ییتکوردیلار.

سلطان علی مرزانی بویوردى كیم كؤك سرای غه چیقاریب ؛ كؤزلاریگا میل تارتقیلار. تېمور بېگ سالغان عالی عمارتلاردین بیرى كؤك سرای دور كیم ، سمرقند نېنگ ارگى دا واقع بؤلوبتور. عجب خاصیتلیق عمارت تور. تېمور بېگ اولادیدین هرکیم باش كؤتاریب ؛ تخت غه اؤلتورسه هم ، موندا اؤلتورور ؛ هر کیم تخت داعیه سى بيله باش قۇیسه هم ، موندا قۇیار. حتی کیم کنایتی بؤلوب ابدى كیم فلان پادشاه زاده نى كؤك سرای غه چیقاردیلار ؛ یعنى اؤلتوردیلار.

سلطان علی مرزانی كؤك سرای غه چیقاریب ؛ كؤزلاریگا میل تارتقیلار. جراح نېنگ اختیاری بيله یا بی خواست ، میل دین ، سلطان علی میرزانیگ كؤزلاریگا آسیی یېتمادى. فى الحال اظهار قیلمی خواجه یحیی نېنگ اؤییگا باردی. ایگی- اوچ کوندىن سؤنگ قاچیب ؛ بخارا غه ترخانیلار غه باردی. **[باى سنغر مرزانیگ شکستی]** حضرت خواجه عبیدالله نېنگ اولادى نېنگ اراسیدا بو سببدین تعصب توشتی. اولوغى ، اولوغى غه مربى بؤلدى ؛ کیچىكى کیچىکیگا مقوى. بیر نېچه کوندىن سؤنگ خواجه یحیی هم بخارا غه باردی. باى سنغر میرزا چریک تارتیب بخارا غه سلطان علی میرزانیگ اوستیگا باردی. بخارا غه یاووق یېتکان بيله ، سلطان علی میرزا و ترخان بېگلاری یاساب چیقتیلار. آز- آغلاق اوروش بؤلدى. فتح سلطان علی میرزا ساری بؤلوب ؛ باى سنغر میرزا شکست تاپتی. احمد حاجى بېگ و ینه بیر پاره آبادان ییگیتلار ایلگه توشتی. اکثرینی اؤلدىردیلار. احمد حاجى بېگ نى درویش محمد ترخان نېنگ قانى نېنگ تهمتی بيله قول- دادكى چقیب ؛ بی عزتانه اؤلتوردیلار.^۱ سلطان علی مرزا ، باى سنغر مرزانیگ کېنجه اؤق سمرقند غه یورودی.

[سمرقند داعیه سى] بو خبر شوال آیى^۲ اندجان دا ییزگا کېلدى. ییز هم سمرقند داعیه سى بيله اوشول شوال آیى ، اؤق چریک آتلاندوک. حصار و قندوزدین سلطان حسین میرزا یانیب ابدى. سلطان مسعود مرزانیگ و خسرو شاه نېنگ خاطرى جمع بؤلوب ابدى. سلطان مسعود میرزا هم

^۱ ۹۰۱ هـ. شوال ؛ ۸۷۵ هـ. سرطان - ۱۴۹۶ م. جولای

^۲ ۹۰۱ هـ. شوال ؛ ۸۷۵ هـ. سرطان - ۱۴۹۶ م. جولای

سمرقند دغدغەسى بىلە شەھەرسىز اوستىگا كېلدى. خسرو شاھ ، اينيسى ولىنى مرزاغە قاتتى. اوچ-تۇرت آى بو اوچ طرفىدىن سمرقندنى محاصره قىلدوك.

[سلطان على ميرزا بىلەن كۆرىش] خواجه يحيى ، سلطان على ميرزا^۱ قاشىدىن كېلىپ ؛ اتفاق و يك جهت لىق سۆزىنى اراغە سالدى. سۆزنى ، كۆرشماقە قۇيۇپ سمرقندىن ايگى- اوچ شرعى^۲ قوئى راق ، سفد طرفىدىن مېن چرىكىم بىلە باردىم. اول طرفىدىن سلطان على ميرزا چرىكى بىلە كېلدى. نارىدىن تۇرت- بېش كىشى بىلە سلطان على مرزا ، بېرىدىن تۇرت- بېش كىشى بىلە مېن ، كوھك سويى نىنگ ارالغىغە كىچىپ ؛ آت اوستىدا اۇق كۆرۈشۈپ و سوروشۈپ ؛ اولار اۇل طرف باردىلار ، مېن بو طرف كېلدىم.

[ملا بنائى و محمد صالح] ملا بنائىنى و محمد صالح ئنى اوندا ، خواجه خدمتىدا كۆردۈم. محمد صالحنى اوشول بىر قاتلە اۇق كۆردۈم. ملا بنائى خود سۇنگرالار خىلى مېنىنگ خدمتىمدا بۇلدى. [سمرقند محاصره سى] سلطان على مرزا بىلە كۆرۈشگاندىن سۇنگ ، چون قىش ياووق كېلىپ اېدى ؛ سمرقند اېلى نىنگ هم خىلى تنقىص لىقى يوق اېدى ؛ مېن اندجان غە ، سلطانعلى ميرزا بخاراغە مراجعت قىلدوك.

سلطان مسعود مرزا ، شىخ عبدالله برلاس نىنگ قىزىغە بىسيار مايىل اېدى. اونى آلىپ ؛ ملك گىرلىك دغدغە سىنى قۇيۇپ ؛ حصارغە ياندى. بلكە بو كېلماكىدىن غرض اوشبو اېكاندور. شىراز و كىناى نواحى سىدىن ، مەدى سلطان قاجىپ ؛ سمرقند باردى. حمزە سلطان ، زامىندىن اجازت بىلە سمرقند باردى.

^۱ سلطان على مرزا ، بابر نىنگ عىك بچەسى بۇلە دى. سلطان احمد مرزا نىنگ اۇغلى دىر.

^۲ شرعى: فرسخ مەناسىدە ۵۴۰ مترگە تېپىنگ مسافە ، يعنى ۶۲۴۰ متر مسافە دن بىر از كمراق مسافەنى انگلەتە دى. بىراق شرعى مسافە اسلامى دىنى دە ، كېسكىن فرق قىلە دى. حنفى مەزھىبلەر يۈز مېنگ قدم يا كە چەسى ۷۵ كيلومتىرنى شرعى مسافە حسابلە سە لر ، جەفرى ققە دە بو مسالە فقط ۸ شرعى يعنى ۴۳ كيلومتىر دن عبارت. يعنى مذكور مسافە دە ، روزە توتىلمىيدى ، نماز قىسقۇرتىرىلىپ اوقىلە دى. (بابر نامە ۱۳۹۹) يعنى ۱۲-۱۸ كيلومتىر

^۳ محمد صالح ميرزا خوارزمى چغتايى شىبباني نامە نىنگ ناظمى وقاتى ۹۴۱ (شفيقە يارقىن: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۸) (۹۴۱ ق ۹۱۳ ۱۵۳۴ م)

وقایع سنه اثنی و تسعمائه [۹۰۲ هـ.ق | ۸۷۵ شمسی | ۱۴۹۶ میلادی]

[سلطانلار] اوشبو قیشلیق ته بای سنغر مرزانینگ ایشی فی الجملة ، ترقی دا ابدی . عبدالکریم اشرت کیم سلطانعلی میرزا جانبیدین کوفین و اول نواحی غه کبلیب ابدی ؛ سمرقنددین مهدی سلطان ، بای سنغر مرزانینگ ایلغارینی باشلاب ؛ کبلیب ؛ بولارنینگ اوستیگا یورودیلا . عبدالکریم اشرت بیله ، مهدی سلطان ، اوق رو به رو بؤلدی . عبدالکریم نینگ آتینی ، مهدی سلطان چرکسی قیلچ بیله سانچقاچ ؛ اوق آتی یقیلیدی . اؤزی قۇپار حالتّه ، مهدی سلطان ابلیکینی بندیدین توشورا چاپتی . اونی آلیب ؛ اول ابلغارینی یخشی باستیلار . بو سلطانلار سمرقند ایشینی و میرزالارنینگ ایشیکینی مذذب کؤروب ؛ ابرته یازیغه^۱ شیانی خان قاشی غه باردیلار .

[بخارا اوستیگا یوریش] اوشمونچه بیله سمرقند کیشیسی اوماقلانیب ؛ سلطان علی مرزانینگ رو به رویی غه چریک تارتیب ؛ چیقیتیلار . بای سنغر میرزا سرپل کبلیدی . سلطان علی مرزا ، خواجه کاردزن کبلیدی . اوشبو فرصّه خواجه منیر اوشی نینگ انگیزی بیله ، خواجه ابوالهکارم و اندجان بیگلار دین ، ویس لاغری و محمد باقر وینه قاسم دؤلدای و بای سنغر مرزانینگ بیر پاره ایچکیلاریدین ، بخارا اوستیگا ایلغادیلار . یاووق بیتا بخارا داغیلار خبردار بؤلیدیلا ، بولارنینگ ایشی یوروما یانیدیلا .

[ینه هم سمرقند] سلطان علی میرزاییله کؤروشکاندا^۲ ، اونداق مقرر بؤلوب ابدی کیم یاز ، اؤلار بخارادین ، مبن اندجانیدین کبلیب ؛ سمرقندنی محاصره قیلغای بیز . اوشال میعادبیله رمضان آیی^۳ اندجانیدین آتلاانیب ؛ یار یایلاق نواحی سی غه یتکاندا ؛ میرزالارنینگ روبه رو اؤلتورغان خبرینی تاییب ؛ تولون خواجه مغولنی ایگی - اوچ یوز قزاق بیگیتلار بیله ، ابلغار بیباردوک . بولار یاووق یتکان محلدا ، بای سنغر میرزا ، بیزنینگ خبریمیزنی تاییب ؛ بوزولغان یوسونلوق یانار . بو بیگیتلار - اوشول کچه - کؤندلانگدین کیریپ ؛ قالین کیشینی اؤقلاب ؛ آلیب ؛ قالین اؤلجه کبلتوردیلار .

^۱ ینگ ییل نینگ یازیده . ۹۰۲ هـ.ق . ۸۷۶ هـ.ش : ۱۴۹۷ م . یا ۹۰۳ هـ.ق

^۲ ۹۰۱ هـ.ق / ۸۷۵ هـ.ش : ۱۴۹۴ م .

^۳ ۹۰۲ هـ.ق رمضان . ۸۷۶ هـ.ش . ثور / اردی بهشت ، ۱۴۹۷ م . قی

[شیراز^۱ قۇرغانى] بىر-ايگى كۈندىن سۇنگ شىراز قۇرغانى غە يىتۈك. شىراز قاسم دۇلداي دا ابدى. داروغەسى شىرازنى ساخلاي آلماي؛ قۇرغانى بېردى. شىراز قۇرغانى ابراھىم ساروغە عەھدە بۇلدى. تانگلاسى عىد فطر نمازىنى^۲ اۈندا قىلىپ؛ سمرقند اۈستىگا متوجە بۇلوب؛ آبيار قۇرۇغى غە تۈشتۈك. اۈشبۈ كۈن قاسم دۇلداي، ويس لاغرى، حسن نبىرە، سلطان محمد سيفل، سلطان محمد ويس^۳، اوچ-تۇرت يۈز كىشى بىلە كېلىپ ملازمت قىلدىلار. سۇزلارى بو ابدى كىم، باي-سنگر ميرزا كۈچۈب يانغاچ؛ بىز ايرىلىپ پادشاھ قولۇغى غە كىلدۈك. آخر معلوم بۇلدى كىم بولار دعوى بىلە، باي-سنگر ميرزادىن ايرىلىپ؛ شىرازنى ساخلاغالى كېلگان اېكان دورلار. شىراز ايشى مۇنداق بۇلغاچ؛ بىچارە بۇلوب؛ كېلىپ تورلار.

[قربۇلاق واقىلار^۴] قرا بۇلاق تۈشكاندا بعض كىرگان كىنت-كېساگا^۵ باش سىزلىق قىلغان مغۇلارنى تۈتۈب؛ كېلتۈردىلار. قاسم بېگ سياست اوچون ايكى-اوچنى پارە پارە قىلدوردى. تۇرت-بېش يىلدىن سۇنگرا قزاق لىقلاردا، مسچادىن خان قاشى غە متوجە بۇلغاندا، قاسم بېگ اۈشبۈ جەھتتىن بىزدىن ايرىلىپ؛ حصارغە باردى. قربۇلاق دىن كۈچۈب؛ سو كېچىپ؛ يام تۇغرىسى دا تۈشتۈك. اۈشبۈ كۈن بعض اىچكى بېگلار، خىابان باشىدا باي-سنگر مرزانىنگ كىشىسى بىلە اىلىك آلىشتىلار. سلطان احمد تىنبل نىنگ بوغزى غە نىزە لىب تىقتىلار؛ ولى تۈشمادى.

[خواجە كلان نىنگ آغەسى ملاصدر^۶] خواجگى ملاصدر، كىم خواجە كلان نىنگ اولوق آغەسى ابدى؛ يوغان بۇيىنى غە اۈق تېگدى. اۈشال زمان تېنگرى رحمتى غە باردى. خىلى يىخشى يىگىت ابدى. آتم ھم رعايت قىلىپ مۇھردار قىلىپ ابدى. طالب علملىغى بار ابدى. لغتنى خىلى بىلور ابدى. انشاسى ھم يىخشى ابدى، قوشچى لىغنى و يده چى لىغنى ھم بىلور ابدى.

[يام بازارى نىنگ تالانى^۷] يام نواحى سىدا اېكاندا شەھردىن قالىن اېل؛ بازارى و غير بازارى-چىقىپ اوردو بازاردا بۇلوب سود و سودا قىلورلار ابدى. بىر نمازدىگر بە يك بار غوغاى عامى بۇلوب؛ بو مسلمانلار تەمام تالان غە باردىلار. چرىك ضبطى بو مرتبە دا ابدى كىم فرمان بۇلدى كىم جمىع اېل نىنگ جەھتتىن، ھىچ كىم ساخلاماي تەمام ياندورا بېرگايلار. تانگلاسى بىر پەر بۇلمايدور ابدى كىم يىپ اوچى-ايگنە سىنوغي چە نىمە، چرىك اىلى دا قالمايدى. بارچە سىنى اىگالارىگا ياندورا بېردىلار.

^۱ بو سۇزنى چىراس ھم بازە دىلر. فارياب ولايتى نىنگ كۈھستان تۈمەنى دە، چىراس دېگن جاي ھم بار. چىراز، شىرازە، دىوان اللغات تۈرك دە، تراس املاسى بىلن كېلن. (اېلمراد ارغۈن فاريابى) تۈركچە لىجە لىدە، /ت/ و /چ/ تاۋۇشلىرى بىر-بىرلىرى بىلن ئالماشتۇرۇپ تۈرە دى: توقماق، چوقماق؛ چۈمۈچى، تۈمۈچى؛ قىچىقلاماق، قىتىقلاماق (فرەنگ اۈزبېكى-دىرى، ۱۳۹۶) شىراز، چراس، تراس ھەم سى بىر كىلەنلىك ايرىچە امالارى بۇلىشى مېكەن.

^۲ ۹۰۲ھ شۋال آيى. ۸۷۶ھ شۋال/خرداد ۱۴۹۷م. جون، رمضان يىرىمى، روزە تەمام بۇلگن دن سۇنگ آينە دېگن يىرىم.

^۳ بايرىننىڭ جىن خالە بىجە سى.

^۴ كىنت-كېسكە كىرگان «كىنت-كېساگا باش سىزلىق قىلغان مغۇلارنى تۈتۈب؛ كېلتۈردىلار». كېساك چكە قشلاق — تۇرت بېش عابىلە، اېكىنجىلىك يا چاۋارجىلىك ايشلىرى بىلن شغەلە نىپ، قشلاخ دن اوزاق، يىردە يىشە گن-بۇلىشى مېكەن.

[خان یورتیدا چاپقولاشلار] اوندین کؤچوب سمرقندینگ شرق طرفی ، خان یورتی غە توشولدی . سمرقنددین اوچ کروہ^۱ بۇلغای . قیرق ؛ ایلک کون ، بو یورتہ اۇلتورولدی . بو یورتہ اہکاندا ، نہچہ نوبت تاشقاریدین - ایچکار دین کؤنگولوک ییگیتلار ، خیابان دا یخشیلار چاپقولاشتیلار . بیر مرتبہ خیاباندا ابراہیم بیکچیک چاپقولاشتی . یوزیگا چاپتیلار . موندین سؤنگ ابراہیم چاپیق دہرلار اہدی . ینہ بیر نوبت ہم خیابان دا - پُل مفاک تہ - ابوالقاسم کوہر ، پیازی ، یتکور دی .^۲ ینہ بیر قاتلہ ہم خیابان دا ؛ ترناو نواحی سیدا - چاپقولاش بۇلدی . میر شاہ قوچین پیازی یتکور دی . میرشاہ قوچین نی اونداق چاپتیلار کیم بۇینی نینگ یاریمی غە یاووق چاپیلیب اہدی . غایتش^۳ ، شہ رگی کیسلیمایدور اہدی .

[پل مفاک واقعہ سی] خان یورتی دا اہکاندا قۇرغانداغیلار ، فریب بیلہ کیشی یباریب ، دہیلار کیم کبچہ بیلہ غار عاشقان طرفی غە کہلینگ کیم قۇرغانی بپروریز . بو خیال بیلہ کبچہ ، آتلا نیب پُل مفاگا کہلیم . بیر پارہ آبادان ییگیتلارنی و پیادہ لار نی میعاد ییریگا یباریلدی . ایچکاریدین ییزینگ پیادہ لار دین تۇرت - بېش پیادہ نی چیقاریب اہدی لار کیم واقف بۇلدیلار . خلی جلد پیادہ لار اہردیلار . بیرسی نینگ آتی حاجی اہدی . منگا کیکچیکتین خدمت قیلیب اہدی . ینہ بیرینی محمود کوندرسنگک دہر اہردیلار . بارچہ سینی اۇلدوردیلار .

[ارکت قۇرغانی] بو یورتہ اہکاندا سمرقنددین ، شہری و بازاری ، اۇل مقدار چیقیب اہدی کیم اوردو شہری بۇلوب اہدی . ہرنی شہرلاردا تیلالار ؛ اوردودا تاپیلور اہدی . بو مدتہ بیر سمرقنددین اۇزگا تمام قۇرغانلار و تاغ و توز کیریب اہدی . شاہ دار تاغی نینگ دامنہ سیدا ارکت آتلیق قۇرغانی بیر جماعت بیکیتیلار . ضرورت بۇلوب ؛ بو یورتدین کؤچوب ارکت اوستیگا باریلدی . طاقت کیلتورا الہای خواجہ قاضی نی اراغہ سالیب ؛ کیردیلار . ییزداغی گناہ لار ی نی عفو قیلدوک . ینہ سمرقند محاصرہ سی غە یاندوک .

[آتہ - اوغول اوربشی] اوشبو ییل^۴ ، سلطان حسین میرزاییلہ بدیع الزمان میرزا اراسیداغی نقارلار ، اوروشقہ تارتی . تفصیلی بودور کیم ، اۇتکان ییل بلخنی و استرآبادنی بدیع الزمان مرزاغہ و مظفر میرزاغہ بیریب ؛ یوکوندوروب اہردیلار - نہچوک کیم مذکور بۇلدی - اوشول مدتین بو مدتقہ چہ غلبہ اہلجیلار باردیلار و کہلیدیلار . آخر علی شیربگ ہم اہلجیلیگا کہلدی . ہر چند سعی قیلیدیلار استرآبادنی اینیسیگا بہرماگا رضا بۇلما دی . دہدی کیم مہنینگ اۇغولوم محمد مومن مرزانی ختنہ قیلغاندا میرزا اونگا باغیشلابتور .

^۱ ۶ کیلومترگہ یقین

^۲ پیازی ییلن اوردی . قر . بارنامہ سۆزلیگی

^۳ غایتش ، عربچہ (غایت) و فارسچہ (اش) دن تۇلگن بیریکبہ دیر . مہناسی سؤنگی دہ ، آخری دہ ، آخری ، سؤنگی دیر . بارنامہ دہ بیرار جاہدہ ایسہ ، اما ، بیراق مہناسینی افادہ قیلہ دی .

^۴ ۹۰۲ هـ / ۸۷۶ ش / ۱۴۹۷ م .

[علی شیربېگ تائىرى] بىر كۈن على شىرېبگ بىلەن مرزىنىڭ اراسىدا بىر سىھىتى ئوتتى كىم مرزىنىڭ تىزفېم لىغى غە و على شىرېبگ نىڭ رقتى قىلى غە دال دور. على شىرېبگ سىرى سۆزلارنى مرزاغە گوشە كى غلبە ايتتى ؛ داغى دەدى كىم: بو سۆزلارنى اونوتونگ! ميرزا فى الحال ايتتى كىم: قايسى سۆزلارنى ؟ على شىرېبگ بىسار متاثر بولوب ؛ كۆپ يىغلادى.

[بديع الزمان مرزا باسىلدى] آخر ، آتە لىق - اوغولۇق اراسىدا بو گفت و گويلار ، اونگا منجر بۇلدى كىم آتە سى ، اوغلى نىڭ اوستىگا ، اوغلى ، آتە سى نىڭ اوستىگا ، بلخ و استرآبادقە چرىك تارتىلار. گرزوان نىڭ اياغى دا- بلچراغ اولانگىگا- قويدىن سلطان حسين مرزا ، يوققارىدىن بديع الزمان ميرزا كېلدىلار. چەار شنبە كۈنى رمضان آيى نىڭ غرە^۱ سىدا ، ابوالحسن مرزا^۲ ، سلطان حسين مرزىنىڭ بىرنېچە بېگ لارى و بىر پارە ايلغارى بىلەن ايلكار راك كېلدى. اونداق اوروش ھم بۇلھادى. باسىلدى. قالىن آبادان يىگىتلارنى ايلىگىگا توشتى. سلطان حسين ميرزا بارچە سى نىڭ بۇيىنى غە اوردوردى. نې يالغوز مۇندا اېماس اېدى ھەر قاچان بىر اوغلى كىم ياغى غە يورودى^۳ ؛ باستى ؛ ايلىگىگا توشكان نۇكرلارنى نىڭ تمام بۇيىنى غە اوردوردى. نى قىلسون ؟ حق اونىڭ طرفى اېكاندور.

[بديع الزمان ميرزا عياشلىگى] بو ميرزالار انداق افراط بىلەن فسق و عيش غە مشغول اېدىلار كىم ، آتە سىدىك كاردىدە و كاركرده پادشاھ ، توشچى لىك يۇل كېلىپ^۴ ؛ رمضان دېك متبرك و عزيز آى غە ، كېچە لىك فۇرست قالىپ^۵ ؛ آتە سىدىن ايمانماي ؛ تېنگرىدىن قۇرقماي ؛ ھنوز ، ايشى چاغىر ايجماك اېدى نشاط بىلەن و مجلس ارالىق اېدى انبساط بىلە. مقرر دور كىم مۇنداق بوتكان كىشى ، اونداق شكست تاپقاي و بو نوع اۇتكان^۶ اېلگا ھەر كىم دست تاپقاي.

نېچە يىل كىم استرآباد حكومتى بديع الزمان ميرزادا اېدى ؛ حوالى و حواشى سى و يىگىت - يايلانگى بىسار پۇرشق و پىرېزىب بۇلوب اېدى. آلتون و كۇموش آلات و ادواتى بىسار بۇلوب اېدى و قماش پوش يىگىتى و تۇپچاق آتى بې شمار بۇلوب اېدى. بارچە سىنى مۇندا باي بېردى و قاچردا ، تاغ يۇلى غە اوچراب ؛ اېنىش و اوچمە يېرگا يولوقوب ؛ اۋزى تشوېش بىلە ، بو اوچمە دىن توشتى. كۆپ اېلى بو اوچمە دا ضايە بۇلدى.

[سلطان حسين ميرزا ، بلخ نى آلە دى] سلطان حسين ميرزا اوغلىنى باسقاندىن سۇنگ ، بلخ قە كېلدى. بديع الزمان ميرزا ، بلخ تە شىخ على تىغاي نى قۇيۇب اېدى. چارە قىلا آلماي ؛ كىرىپ ؛^۷

^۱ ۹۰۲ ھى رمضان ۱ / ۸۷۶ ھى. ئور (اردىبېشت) ۲۲ / ۱۴۹۷ م. مى ۱۲.

^۲ سلطان حسين مرزىنىڭ بىنە بىر اوغلى.

^۳ ھەر قاچان بىر اوغلى ياغى بۇلۇپ دىشمېلىك قىلدى و سلطان حسين مرزا اۋنى ، پېنگىدى ...

^۴ بىر كۈندە يۈرۈلە دېگەن مسافە. (واژه ياب) بىرمىزل ، كرۋان قەدىمى گە كۆرە بىر كۈندە يۈرۈلە دېگەن مسافە.

^۵ رمضان آيى دە بىر كېچە قالىپ اېدى.

^۶ بو تۈرلى يىشە گەن اېلگا ، اېگا بو يېردە شىخ معناسى دىققراق كۆرىنە دى. شىخ و مردم.

^۷ تىلىم بۇلۇپ.

بلخنى تاپشوردى. سلطان حسين ميرزا بلخنى ابراهيم حسين ميرزا غه بېرىب ؛ محمدولى بېگ و شاه حسين چهرهنى اونىنگ بيله قۇيدى. اۇزى خراسان غه مراجعت قىلدى.

[**بدیع الزمان ميرزا و خسرو شاه**] بدیع الزمان مرزا ، شکست دین سۇنگ ، تالانیب ؛ آلدوروب ؛ ییگیت - ییلانگی و یایاق ؛ یالنکی بيله قندوزغه ؛ خسرو شاه غه - تارتی. خسرو شاه هم یخشی خدمتلا قىلدى. آت و تیوه دین و خیمه و خرگاه دین ، بلکه جمیع سپاهی لیک یراغیدین ، مرزاغه و مرزاییله بۇلغانلاریغه ، اۇل مقدار خدمت و آدمیگریک قىلدى کیم ، کۇرگانلار دېدیلا کیم بورونى یاراغ بيله بو یراغ نىنگ اراسیدا ، تفاوت مگر طلا آلات و نقره آلات بۇلغای اېدى.

[**حصار اوریشی**] سلطان مسعود مرزاییله خسرو شاه نىنگ اراسیدا - اونىنگ بی اعتدال لیغلاریدین و مونیگ اولغایماغلاریدین - نقارلار و کدورتلار بۇلوب اېدى. ولىنى و باقىنى ، بدیع الزمان مرزاغه قۇشوب ، سلطان مسعود مرزانیگ اوستیگا حصارغه ییباردى. قۇرغان غه یقین هم کیلاآلما دیلار. اطراف و نواحی دا بیر - ایگی قاتله اۇل طرفیدین - بو طرفیدیدین ، قیلچ آلیشتیلار. بیر نوبت حصار نىنگ شمال قوشخانه دا محب علی قۇرچی اېلدىن ایریلیب ؛ کېلیب یخشی چاپتی. آتین ییقیلیب آلور محلدا ینه اول طرفیدین زۇرلاب خلاص قیلدیلا. بیر نېچه کوندىن سۇنگرا ، گُگ آشتی راق ^۲ قیلیب یاندىلار.

[**قیرق مىنگ قۇی**] بیر نېچه کوندىن سۇنگ ، بدیع الزمان مرزا ، تاغ یۇلی بيله قندهار و زمینداورغه و ذوالنون ارغون و اۇغلی - شاه شجاع ارغون - غه اۇزینی تارتی. ذوالنون ارغون ^۳ باوجود خست و بخیلیق ، یخشی خدمتلا قىلدى. بیر پیشکش قیلغاندا قیرق مىنگ قۇی پیشکش قىلدى.

[**غرایب واقعه لار**] بو غرایب واقعاتین دور کیم اوشول چهار شنبه کونی کیم سلطان حسين ميرزا ، بدیع الزمان مرزانی باسار. اوشول کونی استرآبادته مظفر ميرزا ، محمد مومن ميرزا ^۴نى باسار. ینه بو عجب راق کیم ، چهار شنبه آتلیق کیشی ، محمد مومن مرزانی توشوروب کھلتورور.

^۱ ابراهيم حسين ميرزا ، وفاتی ۹۱۰ هجرى. سلطان حسين ميرزانیگ اۇغلی (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۷۸) (۹۱۰ ق ۸۸۳ ش ۱۵۰۴ م)

^۲ «گُگ آشتی» فارسجه بیر تعبیر دیر. یوزلماکایی یَرَش دېگنی بۇله دى. اۇزبېکجه تېنگی «یورینگ باره لینگ» بۇلیشی ممکن.

^۳ بدیع الزمان ميرزا ، ذوالنون ارغون نىنگ کبیایى اېدى.

^۴ بدیع الزمان مرزانیگ اۇغلی ، سلطان حسين مرزانیگ نېبره سى.

«چریکے ضبطی بو مرتبہ دا ای دی کیم فرمان بے وادی کیم جمیع
 ای لنینگے جھانین، ہیچ کیم ساخلا مای تمام یاندورا بے رگایار. تانگلاسی
 بیر پھر بے ولامایدور ای دی کیم بیپے اوچی - ایگنہ سینوخی چہ نیمہ،
 چریکے ایلے دا قالما دی. بارچہ سینے ایگالاریگا یاندورا بے ردیلار.»

وقايە سنە ثلاث و تسعمائە

[۹۰۳ ھجری قمری | ۸۷۵ ھجری شمسی | ۱۴۹۶ میلادی]

[ینە ھم سمرقند] باغ میدانینگ ارقاسی قلبە اولانگی گا توشولدی. سمرقند اہلی سپاہی و شہری ، پل محمد چپ نواحی سی غە قالین چیقیتلار. چون ییزینگ اہل طیار اہماس اہردیلار ؛ بیگیتلار مستعد بؤلغونچہ ؛ سلطان قلی بابا قلی^۱ نی توشوروب ؛ قۇرغان غە اہلتیلار.

بیر نچہ کوندین سۇنگ کۇچوب گھک نینگ ارقاسی قلبە نینگ باشی غە توشولدی. سیدیوسف بیگنی اوشبو کون سمرقنددین چیقاردیلار. اوشبو یورتہ کبلیب ؛ ملازمت قیلدی. سمرقند داغیلار اول یورتدین کۇچوب ؛ بو یورتقہ کبلمان ییمزنی ؛ یاندی ؛ تصور قیلیب ؛ کۇمکی سپاہی و شہری ، میرزا کۇپروکیگہ چہ ، شیخ زادہ دروازہ سیدین محمد چپ کۇپروکیگہ چہ چیقیتلار.

بویوردوک کیم بۇلغان ییگیتلاری یاراغلانیب ؛ اتلاندیلار. ایگی طرفدین پل میرزادین و پل محمد چب دین زۇر کەلتور دیلار. تہنگری راست کەلتوردی. یاغی باسیلدی. آبادان آبادان بېگلارنی و یخشی یخشی ییگیتلارنی توشوروب کەلتوردیلار. اول جملہ دین بیر محمد مسکین ، حافظ دۇلای اہدی. شہادت برماغینی توشورا چاپیب ؛ آلیب ؛ کەلتوردیلار. ینہ محمد قاسم نبیرہ نی ، اینیسی ؛ حسن نبیرہ- توشوروب کەلتوردی. مونداق سپاہی و اہل تانیغودیک ییگیتلردین خیلی بار اہدی. ینہ شہر یتیملاریدین دیوانہ جامہ بافنی و کل قاشوقنی کەلتوردیلار کیم جنگ سنگ دا و یتیم لیکلاردا خبرہ و سرآمد اہردیلار. غار عاشقاندا اولگان پیادہ لارنینگ قصاصی غە بویوردی کیم عذابلاریلہ اولدوردیلار.

سمرقند اہلیگا بو کُلی شکست اہدی. موندین سۇنگرا قۇرغاندین چیقماقلاری برطرف بۇلدی. ایش اونگا یېتی^۲ کیم ییزینگ اہل خندق یاقاسی غە چہ باریب ؛ قول و دادک کەلتورورلار اہدی.

[قیش سرانجامی] آفتاب میزانغہ^۳ تحویل قیلدی. ساووق توشتی. باری کبنگاشگا کیرار بېگلارنی تیلاب ؛ کبنگاشیب ؛ سۇز مونگا قرار تاپتی کیم شہر کیشیسی مونچہ عاجز بۇلوتور. تہنگری عنایتی بیلہ بو کون ھم بۇلسہ آلور ییز تانگلا ھم بۇلسہ آلور ییز. تاشقاری ساووقتہ تشویش تارتقونچہ ، شہرنینگ یاووغیدین قۇپوب ؛ بیر قۇرغاندا قیشلاق سالماق کیراک. کبتاری ھم بۇلسہ اول محلدا بی ترددراق کبتار بۇلور. قیشلاقہ خواجہ دیدار قۇرغانینی مصلحت کۇروب ؛ کۇچوب ؛ خواجہ دیدارنینگ آلیداغی اولانگا توشولدی. قۇرغان غە کیریپ ؛ اوی و کپہ یېرلارینی تعیین

^۱ متن دہ سلطان قلی و بابا قلی اہدی. بایرنینگ مقصودی سلطان قلی ، بابا قلی بېگ اہدی. شیخ علی بہادر نینگ نسلیدین اہدی. شیخ مزید بېگ اولگاندین سۇنگ ، انی مېنگا بېگ انکہ قیلدیلار.

^۲ فارسجہ دہ ، «کار بہ آنجا رسید» دیلہ دی.

^۳ ۹۰۳ ھق. صفر آیی. ۸۷۷ ھش میزان / مہر آیی. ۱۴۹۸ م. October آیی.

قیلیب ؛ استاکار و مُحصل قۇیوب ؛ یورتقە کەلدوک. نېچە کون قیشلاقی اویلار ، طیار بۇلغونچە اولانگدا اۇلتورولدی.

[شیبانی خان کیله دی] بو مدته ، بای سنغر میرزا تورکستان غە شیبانی خان غە متواتر کیشیلاری بیاریب ؛ شیبانی خان نی کۆمک تیلاپ دور. قیشلاق اویلاری طیار بۇلوب قۇرغان غە کیردوک. شیبانی خان تورکستان دین اېلغاب ؛ اوشول سحری ییزینگ یورتومیز اوستیگا کیلیب توردی. ییزینگ چریکیمیز یقین اېماس اېدی. قیشلاق مصلحتی غە ، بعض رباط خواجه غە ، بعض کابدغە ، بعض شیرازغە بیاریب اېردیلار. باوجود^۱ ، حاضر چریک کیشیسی ییله یاساب چیقیلدی. شیبانی خان توروش بېرماي ؛ سمرقند ساری اۇزینی تارتی. سمرقند نواحی سی غە باردی. چون بای سنغر مرزانیگ مدعا سیدېک بۇلمادی ؛ یخشی اختلاط قیلمادی.^۲ نېچە کون دین سۇنگ هیچ ایش قیلا آلماي ؛ مایوس تورکستان غە مراجعت قیلدی.

[بای سنغر میرزا، قندوز باره دی] بای سنغر میرزا ، یېتی آی قبال تارتی. بیر امیدوارلیقی مون دین اېدی. مون دین هم نومید بۇلدی. ایکی- اوچ یوز ، آچ ؛ آروغی ییله قندوزغە ؛ خسرو شاه غە- اۇزینی تارتی. ترمذ نواحی سیدین آمونی کېچە دور گان محلدا ، سید حسین اکبر- کیم سلطان مسعود مرزانیگ هم اوروغی هم معتبر کیشیسی اېدی ؛ ترمذ حاکمی اېدی- خبر تاپیب بای سنغر مرزانیگ اوستیگا کېلدی. میرزا سودین اۇتوب اېدی. میریم ترخان اوندا سوغە باردی. کپین قالغان کیشی- قرا ، پارتال ؛ مرتالنی آلدی. بای سنغر مرزانیگ طاهر محمد آتلیق چهره سی داغی اېلیگا توشتی. بای سنغر میرزانی ، خسرو شاه داغی یخشی کوردی.

[سمرقند مسخر بۇله دی] بای سنغر میرزا چیقاق ییزگا خبر کېلدی. خواجه دیداردین آتانیب ؛ سمرقندغە متوجه بۇلدوک. بۇلدا اکابر و بیگلار و ییگیتلار متعاقب استقبال غە کېلدیلار. ربیع الاول آی^۳ نینگ اواخری دا ، کیلیب ارگ ته ؛ بستان سراغە- توشتوم. تېنگری تعالی عنایتی ییله سمرقند شهری و ولایتی مُیسّر و مسخر بۇلدی.

[لطیف شهر] ربع مسکون دا ، سمرقندچە لطیف شهر کمراق دور. بېشینچی اقلیم دین دور. طولی «صط» نو درجه و دقیقه دور. عرضی «م» درجه و دقیقه دور.^۴ شهری سمرقند دور ولایتینی ماوراءالنهر دېرلار. هیچ یاغی قهر و غلبه ییله مونگا دست تاپماغان اوچون بلده محفوظه^۵ دېرلار. سمرقند ، حضرت امیرالمومنین عثمان زمانیدا مسلمان بۇلغان دور. تابعین دین قثم ابن عباس اوندا بارغان دور. قبری آهنین دروازه سی نینگ تاشیدا دور. حالا مزار شاه قه مشهور دور.

^۱ شونده ی بۇلسه هم.

^۲ یخشی مناسبته بۇله دی. یخشی کۆتوب آله دی.

^۳ ۹۰۳ ھ.ق. ربیع الاول ؛ ۸۷۶ ھ.ش. آذر (قوس) ؛ ۱۴۹۷ م. نومبر

^۴ طولی «صط» (۹۹) نو/ئه (۵۶) درجه و دقیقه دور. عرضی «م» (۴۰) درجه و دقیقه دور. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۰۴. (بابرنامه ۲۰۱۸) نجومی رمز لرنی کبلیترمه گن.

^۵ حفاظت بۇلگن شهر. قۇرولگن شهر. سمرقند ، «لطیف شهر» ربع مسکون دا ، سمرقندچە لطیف شهر کمراق دور. «آراسته شهر» «سمرقند شهری ، عجب آراسته شهریدور. بو شهردا بیر خصوصیتی بار کیم ، اۆزگا کم شهردا اونداق بۇلغای. «دېب ؛ تعریف قیلینه دی.

سمرقندنی اسکندر بنا قیلغاندور. مغول و تورک اولوسی سېمیزکند^۱ دېرلار. تېمور بېگ پایتخت قیلیب اېدی. تېمور بېگ دین بورون ، تېمور بېگ دېک اولوق پادشاه سمرقندنی پایتخت قیلغان اېهاستور. قورغانینی فصیل نینگ اوستیدین بویوردوم کیم قدم اوردیلار. اؤن مینگ آلتی یوز قدم چیققی.

[ماوراءالنهر ائمه سی] اېلی تمام سنی و پاک مذهب و متشرع و متدین اېل دور. حضرت رسالت زمانیدین بېری ، اول مقدار ائمه اسلام کیم ماوراءالنهر دین پیدا بؤلوتور ؛ هیچ ولایتین معلوم اېهاس کیم مونچه پیدا بؤلایش بؤلغای. شیخ ابومنصور کیم ائمه کلام دین دور ؛ سمرقندینگ ماترید آتلیق محله سیدین دور. ائمه کلام^۲ ایگی فرقه دور بیرنی ماتریدیه^۳ دېرلار. ینه بیرنی اشعریه. ماتریدیه بو شیخ ابومنصورغه منسوب دور. ینه صاحب صحیح بخاری خواجه اسماعیل خرتنک ، هم ماوراءالنهر دین دور.

ینه صاحب هدایه- کیم امام ابوحنیفه مذهبی دا هدایه دین معتبرراق کتاب فقه کم بؤلغای- فرغانه نینگ مرغینان آتلیق ولایتیدین دور کیم اول هم داخل ماوراءالنهر دور. معموره نینگ کناره سیدا واقع بؤلوتور.

[سمرقندینگ حدودی و توصیفی] شرقی فرغانه و کاشغر ، غربی بخارا و خوارزم ، شمالی تاشکند و شاهرخیه- کیم شاش و بناکت^۴ بیتیرلار ؛ جنوبی بلخ و ترمذ. کوھک سویی شمالیدین آقار. سمرقندین ایگی گروه^۵ بؤلغای. بو سویله سمرقند اراسیدا بیر پشته توشوبتور. کوھک دېرلار. بو رود مونینگ تویدین آقار اوچون کوھک سویی دېرلار. بو سودین بیر اولوق رود آیریب تورلار ؛ بلکه دریاچه دور ؛ درغم سویی دېرلار. سمرقندینگ جنوبیدین آقار. سمرقندین بیر شرعی بؤلغای. سمرقندینگ باغات و محلاتی و ینه نېچه توماناتی ، بوسویله معمور دور. بخارا و قراکول گه چه- کیم اوتوز- قیرق یغاچ^۶ یؤل غه یاووقلاشور- کوھک سویی بیله معمور و مزروع دور. مونداق اولوق دریا اصلا زراعت دین و عمارت دین آرتماس ؛ بلکه یازلار اوچ- تورت آی بخاراغه سو یتماس.

اوزومی و قاوونی و المه سی و اناری بلکه جمیع میوه سی خوب بؤلور ؛ ولی ایگی میوه سمرقندین مشهور دور: سیب سمرقند و صاحبی سمرقند. قیشی مُحکم ساووق تور. قاری اگرچه کابل قاریچه توشماس. یازلار یخشی هوا سی بار اگرچه کابل چه یوقتور.

^۱ سېمیزکند: کوپ آشلیق (پر نعمت) کجنت. احتمالدن اوزاق اېس که سمرقند ، سېمیزکند (سېمیزکنت) نینگ مُصَحَّفُ (غلط اوقیلغن ، غلط یازیلغن) بولسه.

^۲ کلام علی نینگ اماملری

^۳ ابومنصور محمد بن محمد بن محمود ماتریدی (۹۱۰-۹۶۰ م) قیین بیر شرایطده ، سمرقندینگ ماتریدیه توغیلدی. بویوک بیر متکلم و مفکر ، مشهور بیر فقیه صغیده تانیلدی. اوزیگه خاص کلامی مکتبی نی ایجاد ایتتی. حنفی مذهبی نینگ بیراغی نی کوتردی. اهل سنت و جماعت عقیده لرینی مستحکمیش بیلن ، اولر نینگ عقیده لریدن کیسکین حمایه ایتتی. معتزله ، اسماعیلیه ، قرامطیه و باطنیه لر اعتقادلرینی بی اساسلیکینی ثبوت قیلدی. / شرعی جوزجانی

^۴ تاشکینت نینگ اېسکی آتی: چاچ (عربچه املا بیلن ، شاش) ؛ شاهرخیه نینگ اېسکی آتی بناکت ، بناکت هم دیدیلر. سؤنگره لر شاهرخیه آت قۇیدیلر. (واژه باب)

^۵ گروه: بو گروهلار نی میل بیله موافق تعین قیلیلدی ، نېچوک کیم مُبْتَن دا مذکور دور: تورت مینگ دور قدم بیله بیر میل* بیر گروه آنی هند اېلی دېر بیل* دېدیلار بیر یاریم قاری بو قدم* هر قاری بیل که بار دور آلتی توتام. «بیر قاری ۵۰ سانتیم. بیر قدم ۷۵ سانتیم گه تېنگ کبله دی. ۲ گروه اېسه ۴ کیلومتر بؤلّه دی. بیر گروه ایگی کیلومتر

^۶ ۲۴۰-۱۸۰ کیلومتر.

[تېمور بېگ نینگ عمارتلىرى و باغلىرى] تېمور بېگ نینگ و اولوغ بېگ مرزانینگ عمارات و باغاتى سمرقند و محلاتیدا كۆپتور. سمرقندینگ ارگیدا تېمور بېگ بیر اولوق كوشك سالیب تور ، تورت آشیان لیق كۆك سرای غە مشهور دور. بسیار عالی عمارتور.

ینه آھنین دروازه سی غە یاووق قلعه نینگ ایچیدا بیر مسجد جمعه سالیب تور ، سنگین. اکثر هندوستان دین اہلتکان سنگتراشلار اندا ایش قیلیب تورلار. مسجد نینگ پیش تاقی کتابه سیدا بو آیتنى « وَ اِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهِيْمُ الْقَوَاعِدَ... الى آخره »^۱ اونداق اولوق خطیبله بیتیب تورلار کیم ، بیر کروہ^۲ یاووق یېردین اؤقوسه بؤلور. بو هم بسیار عالی عمارتور.

سمرقندینگ شرقیدا ایگى باغ سالیب تور: بیرى کیم یېراقراق تور باغ [بۇلداى دور. یاووق راغى باغ]^۳ دلکشا دور. دلکشادین پیروزه دروازه سی غە چه خیابان قیلیب ؛ ایگى طرفیدا تېرك یغاچى اېكتوروب تور. دلکشادا هم اولوق كوشك سالدوروب تور. اؤل كوشكته تېمور بېگ نینگ هندوستان اوروشینی تصویر قیلیب تورلار. ینه پشتۀ عیش نینگ دامنه سیدا ، کان گل نینگ قراسویى^۴ نینگ اوستیدا- کیم بو سونى آب رحمت هم دېرلار ؛ بیر باغ سالیب تور نقش جهان غە موسوم. مېن كۆرگان محلدا بو باغ بوزولوب اېدى. آتى بېش قالمايدور اېدى.^۵ ینه سمرقندینگ جنوبیدا باغ چنار دور. قلعه غە یاووقتور. ینه سمرقندینگ قویی یانیدا ، باغ شمال و باغ بهشت تور.

تېمور بېگ نینگ نبیره سی جهانگیر میرزانینگ اۇغلى ، محمد سلطان مرزا ، سمرقندینگ تاشقورغانیدا ؛ چاقدرا- بیر مدرسه سالیب تور. تېمور بېگ نینگ قبرى و اولادیدین هر کیم که سمرقندته پادشاه لیق قیلیب تور ، اولار نینگ قبرى اول مدرسه دا دور.

[اولوغ بېگ میرزا عمارتلىرى] اولوغ بېگ مرزانینگ عمارتلاریدین سمرقندینگ قلعه سی نینگ ایچیدا مدرسه و خانقاه دور. خانقاه نینگ گنبدى بسیار اولوق گنبد دور. عالیدا اونچه اولوق گنبد کم نشان بېرورلار. ینه اوشبو مدرسه و خانقاه غە یاووق ، بیر یخشی حمام سالیبتور. میرزا حامى غە مشهور دور. هر نوع تاشلاردین فرشلار قیلیب تور. خراسان و سمرقندته اونچه حمام معلوم اېماس کیم بۇلغای.

ینه مدرسه نینگ جنوبیدا بیر مسجدی سالیب تور. مسجد مقطع دېرلار. بو جهتین مقطع دېرلار کیم ، قطعه ؛ قطعه یغاچلارنى تراش قیلیب « اسلیمی و ختائی نقشلار سالیب تورلار. تمام دیوارلارى و سقفى اوشبو یوسونلوق تور. بو مسجد نینگ قبله سی یبله مدرسه نینگ قبله سی نینگ

^۱ « وَ اِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهِيْمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَنِيْنَ وَ اِسْمَاعِيْلُ رُبُّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ (البقره/ ۱۲۷) وقتی که کوتارور اېردى ابراهيم و اسماعيل كعبة شريف دیوارلارین (دېرلار دیلار) ای ییز نینگ پروردگارمیز قبول اېت ییزلاردین (بو خدمتنی) به تحقیق سین کنه اېشیتکوجى و ییلگوجى سن (قران کریم ، ۱۴۰۱ هـ. ق)

^۲ کیلومترگه یاووق

^۳ ایچى مانونینگ علاوه سی.

^۴ کؤل ، کۆلمک ، بېرار کېنگراق چقورلېگته توشگن و چیقیش بۇلى بۆلمه گن سو.

^۵ آتیدن باشقه نرسه قالگن یوق اېدى.

اراسیدا بسیار تفاوت تور. غالباً بو مسجد قبله سی نینگ سمتینی ، مُنَجَّم طریقى 'یبله عمل قیلیب تورلار.

[زیچلر] ینه عالی عمارتی پشته کوھک دامنه سیدا رصد دور ، کیم زیچ بیتیماک نینگ آلتی دور. اوچ آشیانلیق دور. اولوغ بیگ میرزا بو رصدیبله زیچ کۆزگانی نی بیتیب تور کیم عالما حالا بو زیچ مستعمل دور. اؤزگا زیچ یبله گم عمل قیلورلار. موندین بورون زیچ ایلخانی مستعمل ابدی کیم خواجه نصیر طوسی ، هلاکو خان زمانیدا ؛ مراغه دا- رصد باغلاب تور. هلاکو خان- چنگیزخان نینگ اوغلی- دور کیم ایلخان هم دېرلار.

غالباً عالما بیتى ؛ سېکیز رصد بېش باغلامای دورلار.^۱ اؤل جمله دین بیر مأمون خلیفه رصد باغلابتور کیم ، زیچ مأمونی نی اوندین بیتیب تورلار. بیر بطلموس^۲ هم رصد باغلابتور. ینه هندوستان دا راجه بکرماجیت هندو زمانی دا اجین و دھاردا- کیم مالوه ملکی دور ؛ حالا مندوغه مشهور دور- ینه بیر رصد قیلیب تورلار کیم ، حالا هندولار نینگ مستعمل [ی]- هندوستان دا- اؤل زیچ دور. بو رصدنی باغلاغانی مینگ بېش یوز سکسان تۆرت ییل دور. بو ، اؤل زیچلرغه باقه ، ناقصراق دور.

[اولوغ بیگ مرزانیگ باغلی] ینه پشته کوھک نینگ دامنه سیدا- غرب ساری- باغی سالیب تور ، باغ میدان غه موسوم. بو باغ نینگ اؤرته سیدا بیر عالی عمارت قیلیب تور ، چهل ستون دېرلار ؛ دو آشیانه. ستونلاری تمام تاشدین. بو عمارت نینگ تۆرت برجیدا تۆرت مناردېک برجلار قۇپاریب تورلار کیم ، یوققاریغی چیقار یۇلار بو تۆرت برجیدین دور. اؤزگا تمام پېرلاردا تاشدین ستونلاردور. بعضینی ماریچ خیاره قیلیب تورلار. یوققاریغی آشیانی نینگ تۆرت طرفی ایواندور. ستونلاری تاشدین. اؤرته سی چاردره اوی دور. بو عمارت کرسی سینی تمام تاشدین فرش قیلیب تورلار.

بو عمارت تن پشته کوھک ساری دامنه دا ینه بیر باغچه سالیب تور. اوندایا بیر اولوق ایوان عمارت قیلیب تور. بو ایوان نینگ ایچیدا بیر اولوق تاش تخت قۇیوب تور. طولی تخمیناً اؤن تورت- اؤن بېش قاری^۳ بۇلغای. عرضی یېتی ؛ سېکیز قاری ، عمقی^۴ بیر قاری. مونداق اولوق تاشنی خلی بیراق یۇل دین کھلتور و بتورلار. اؤرتاسیدا بیر درز بۇلوتور. دېرلار کیم ، اوشبو پېردا کھلتورگان دین

^۱ قبله جهتی نی ، نجوم طریقہ سی یبله تاپکن. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۰۵) مُنَجَّم ؛ (بابرنامه ۲۰۱۸) مُنَجَّم (استرونومیک)

^۲ عالمدہ بیتى- سېکیز رصدن کۇپراق ، رصد باغلنگن یوققور.

^۳ (بابرنامه ۱۹۹۵) بطلمیوس آلگن. اسلامی منبع لردہ بطلمیوس کھلگن.

^۴ قۇل نینگ تیرسگی دن اؤرته برماق نینگ اوجیگه قدر مسافه اولجای ، آلتی تۆتم. شرعی گز ییلن برابر اوزونلیک ، افغانستان نینگ شمالی ولایتلردہ ، بوزچیلیک قۇل صنعتی رونقده بۇلگن ، بوندن چمه سی اؤنیز- قیرق ییل الدین قری ، بۇز الجہ و ایپ و ایپک دن توقبلہ دیکن هر بیر متاع نینگ اولجای بیرلیگی صفتیده قۇللار ابدی. بیراق بو قری ، بابر نظردہ توتگن ققری ییلن ، اوزونلیک نقطه ی نظردن ، فرق قیلہ دی. بابر نیک اوشه شرعی گز اېسه ، بوزچیلیک قری سی چمه سی ، ۱۰۸ متر اوزونلیککە ایگہ ابدی. و اولجہ له دیکن یاغاج بویوم ، قری چوب دېپ آتاردی. (بابرنامه ، ۱۳۹۹) اوزونلیگی بېش متر ، یېنی (عرضی) اوج یاریم ؛ تۆرت متر و بلندلیگی بریم متر.

^۵ ارتفاع سی- بلندلیگی- دېگنی.

سۈنگ بو درز بۇلغاندور. اوشبو باغچه دا ينه بير چاردره ساليب تور. اېزاره [ازاره] سى تمام چىنى. چىنى خانه دېرلار. ختاي دين كىشى يېباريب كېلتوروتور.

سمرقندىنىڭ قلعه سى نىڭ ايچىدا ينه بير قديمى عمارت تور ، مسجد لقلقه دېرلار. اۇل گىزىنىڭ اورتاسىدا يېرگا تېپسە لار ، تمام گىزىدىن لقلق ، اۇن كېلور. غريب امرى دور. هېچ كىم مونىڭ سىرىنى بىلماس.

[بېگ و بېگ آت^۲ باغ و باغچه لرى] سلطان احمد مرزانيڭ زمانىدا هم ، بېگ و بېگ آت قالين باغ و باغچه سالدېلار. اۇل جملە دين درويش محمد ترخان نىڭ چىر باغى چە صفاليق و هواليق و مې نظرلىق چىر باغ كم بۇلغاي. باغ ميداندين قويمى راق ، بلندى نىڭ اوستىدا قىلە اۋلانگىگا مشرف ، بير چىر باغ ساليب تور. تمام بو اۋلانگ اياق آستىدا دور. چىر باغ دا هم مرتبه مرتبه يېرلارنى سىياق بىلە توزاتىب ؛ يىخسى نارونلار و سرو و سفىدارلار تىكىب تورلار. خىلى سرآمد منزلى دور. عىبى بودور كىم اولوق سويى يوقتور.

[آراسته شهر] سمرقند شەرى ، عجب آراسته شەرىدور. بو شەردا بير خصوصىتى بار كىم ، اۋزگا كم شەردا اونداق بۇلغاي. هر حرفه گر نىڭ بير باشقه بازارى بار. بير-بيرى لارىگا مخلوط اېھاستور. طور رسمى دور. خوب نانوالىقلارى و آشپزلىقلارى باردور. عالمدا يىخسى كاغذ سمرقندىن چىقار. جواز كاغذلار سويى ، تمام كان گلدين كېلە دور. كان گل سياه آب ياقاسىدا دور كىم ، بو قراسونى آب رحمت هم دېرلار. سمرقندىنىڭ ينه بير متاعى قىرمىزى مخمل دور كىم ، اطراف و جوانب قە اېلتارلار.

[سمرقند اولانگلىرى] گىردا گر دىدا يىخسى اولانگلار بار. بير مشهور اولانگ كان گل اولانگى دور. سمرقند شەرىدىن شرق طرفىدور. بير نىمە شىمال غە مايل. بير شرعى^۳ بۇلغاي. قراسو كىم آب رحمت هم دېرلار ، كان گل نىڭ اۋرتە سىدىن آقار. يېتى ؛ سېكىز تېگىرمان سويى بۇلغاي. بو سونىڭ اطرافى تمام آبگىر دور. بعض دېرلار كىم ، بو اولانگ نىڭ اصلى آتى كان آبگىر اىگندور ؛ ولى تاريخ لار دا تمام كان گل بىتيرلار. خىلى يىخسى اولانگ دور. سمرقند سلاطينى هميشە بو اولانگنى قۇرۇق قىلورلار. هر يىل بو اولانگا چىقىب بير آي-ايگى آي اۋلتورورلار.

بو اۋلانگدىن يوققاراق شرق-جنوب سارى ، ينه بير اولانگ واقع بۇلوتور ، خان يورتى غە موسوم. سمرقندىنىڭ شرقىدور. سمرقندىن بير يىغاچ^۴ بۇلغاي. بو قراسو اونىڭ اراسى بىلە اۋتوب كان گل بارور. خان يورتى دا بو قراسو اونداق توقاي اېورولوب كېلىب توركىم ، ايچىدا بير اوردو

^۱ اصلده توتىق / پرده معناسىدە دىر. فارسجه ده ازار (ايشتان) كىلەسى هم شوندىن كېلىپ چىققن. مهندسلىك و بنا قورىشىدە ، تاملر دېوال لرىنىڭ فرشىگە يقىن قىستلرى. پىزاره (بى اېزاره) هم دېرلار.

^۲ بو سۆز بېگ-آت دىر. يەنى بېگ آتلى ، بېگ اتلگن. هانز بېگلىك مقامى ده اېرىشمە گن. بېگلىكە نامزد كىشى.

^۳ فرسخ معناسىدە ۵۴۰۰ مترگە تېنىڭ مسافە ، يەنى ۶۲۴۰ متر مسافە دن بير آز كېراق مسافەنى انگلته دى. يىراق شرعى مسافە اسلامى دىنى ده ، كېسكىن فرق قىلە دى. حنفى مذهبىلەر يوز مىڭ قدم يا كە چمەسى ۷۵ كىلومەترنى شرعى مسافە حسابلە سە لر ، جعفرى فقه ده بو مسافە قىلۇ ۸ شرعى يەنى ۴۳ كىلومەتر دن عىبارت. يەنى مذكور

مسافە ده ، روزه توتىلمىيدى ، نماز قىسقۇرتىرىلىپ اۋقىلە دى. (بايرنامە ۱۳۹۹) ۶ كىلومەتر

^۴ ۶ كىلومەتر.

توشکونچه بېر بۇلغای. چيقار بېر خيلي تار واقع بۇلوتور. بو بېرنينگ صرفه سيني کۇزلاب^۱؛ سمرقند محاصره سيدا نېچه محل موند اۇلتورولوب اېدى. ينه بېر اولانگ بۇدنه قۇروغى دور. دلکشا باغى بيله سمرقند اراسيدا واقع بۇلوتور. ينه کۇل مفاک اولانگى دور. سمرقنددين ايگى شرعى^۲ غه ياووشقاي. غرب سارى دور؛ بېرنيمه شمال غه مايلى. بوهم طور اولانگى دور. بېر يانيدا بېر اولوق کۇل واقع بۇلوتور. بو جهتن کۇل مفاک اولانگى دېرلار. سمرقند محاصره سيدا امين خان يورتيدا اۇلتورغاندا، بو اولانگدا سلطان على ميرزا اۇلتوروب اېدى. ينه بېر قله اولانگى دور، بو مختصر راق اولانگ دور؛ شمالي قله کېنتى و کوھک درياسى، جنوبي باغ ميدان و درويش محمد ترخان نينگ چرباغى، شرقى پشته کوھک.

[سمرقند توماناتى / بخارا] يخشى ولاياتى و توماناتى بار. اولوق ولايتى کيم سمرقند قرينه سيدور؛ بخارا دور. سمرقندنينگ غربى طرفى. بېگيرمه بېش يغاچ^۳ يۇل دور. بخارائينگ هم نېچه توماناتى بار. طور شېرى واقع بۇلوتور. ميوهسى کۇپ بۇلور و خوب بۇلور. قاوونى بسيار يخشى بۇلور. ماوراءالنهردا بخارا قاوونچه کۇپ و خوب قاوون بۇلماس. اگرچه فرغانه ولايتيدىن اخسىنينگ بېر نوع قاوونى کيم ميرتيمورى دېرلار؛ مونينگ قاوونيدىن چوچوکرک و نازکراک بۇلور؛ ولى بخارادا هر جنس قاووندين کۇپ بۇلور و يخشى بۇلور. ينه آلوى بخارى مشهور دور. بخارا آلوسيدىک آلو، هيچ بېردا بۇلماس. تېرىسنى سۇيوب؛ قوروتوب؛ تېرکولكلار بيله، ولايتين ولايتقه اېلتارلار. تليين اوچون بسيار يخشى تداوى دور. پروارى تاووغى و قازى بسيار بۇلور. ماوراءالنهردا بخارا چاغيرلاريدىن ئندراق چاغير بۇلماس. مېن سمرقندته اول ايچکاندا، بخارا چاغيرلاريني ايچر اېديم. ينه کش ولايتى دور. سمرقندنينگ جنوبى دور. تۇقوز يغاچ^۴ يۇل دور. سمرقندبيله کش اراسيدا بېر تاغ توشوبتور. ايتماک دابانى دېرلار. سنگتراشلىق قىلور تاشلارنى تمام بو تاغدين اېلتارلار. بهارلار صحراسى و شېرى و بامى و تامى خوب سبز بۇلور اوچون، شېر سبز هم دېرلار. تېمور بېگ نينگ زاد و بودى^۵ کشدين اوچون، شېر و پايتخت قىلورى غه کۇپ سعى و اهتماملار قىلدى. عمارتلار کشدا بناقىلدى. اۇزىگا ديوان اۇلتورور اوچون بېر اولوق پيش تاق و ينه اۇنگ يانيدا و سۇل يانيدا تواچى بېگلارى بيله ديوان بېگلارى اۇلتوروب؛ ديوان سورار اوچون ايگى كيچىک راک پيش تاق قىلىب تور. ينه سورون^۶ اېلى اۇلتورور اوچون، بو ديوان خانه نينگ هر ضلعيدا كيچىک- كيچىک تاقچه لار قىلىب تور. مونچه عالى تاق عالمدا کم نشان بېرورلار. دېرلار کيم کسرى تاقيدىن بو بويوک راک تور. ينه کش ته مدرسه، مقبره قىلىب تور. جهانگير ميرزا و ينه

^۱ بو بېرنينگ فايدهسى و يخشىلىگىنى کۇز اۇنگيدا اېلىب؛

^۲ ۱۲ كيلومتر

^۳ ۱۵۰ كيلومتر

^۴ ۵۴ كيلومتر.

^۵ زاد- بوم (توغىلگن بېر) بۇلىشى كېرک

^۶ (ف. اسحاقف، ۲۰۰۸) شو املا بيلن قيد قىلىپ؛ شكايت چى معنا قىلگن.

بعضى اولادى نىنگ مقابرى اوندا دور. چون كش نىنگ قابلىتى شهر بۇلماقە ، سمرقندچە اېماس اېدى ؛ آخر پايتخت اوچون تېمور بېگ سمرقندنى اۇق اختيار قىلدى. يەنە قرشى ولايتىدور كيم نسف و نخشب هم دېرلار. قرشى مغولچە آت تور. گورخانهنى مغولى تىلى بىلە قرشى دېرلار. غالباً بو آت چنگيزخان تسلطى دىن سۇنگ بۇلغاندور. كم آب راق يېردور. بهارى خوب بۇلور. اېكىنى قاوونى يخشى بۇلور. سمرقنددىن جنوب سارى دور ، يېرىمە غربقە مايلى. اۇن سېكيز يغاچ^۱ يۇلدور. باغرى قرا يۇسونلوق قوشغىنە بۇلور كيم ، قىل قويروق دېرلار. قرشى ولايتى دابى حد و بى نهايت بۇلور اوچون ، او نواحى دا مرغك قرشى دېرلار. يەنە خزار ولايتى دور. يەنە كرمنىە ولايتى دور. سمرقندبىلە بخارا ارا سىدا دور. يەنە قراكول ولايتىدور. بارچە دىن پاين آب راق دور. بخارادىن يېتى ياغاچ غرب-شمالىدور. يخشى توماناتى بار. اول جملە دىن سفد تومانى و سفدغە پيوست تومانلار دور. باشى ، يار يايلاق ، اياغى بخارا ، يېر يغاچ^۲ يۇل يوقتور كيم ، كېنت و معموره بۇلماغاي. اونداق مشهور دور كيم تېمور بېگ دېگان دور كيم مېنىنگ يېر باغيم بار كيم ، طولى اوتوز يغاچ^۳ دور. بو توماناتى دېگان دور. يەنە شاددار تومانىدور. شهر ، محلاتقە پيوست تور. خىلى يخشى توماندور. يېر طرفى سمرقندبىلە شهرسبز اراسىداغى تاغ واقع بۇلوبتور. كېنتلارى اكثر بو تاغ نىنگ دامنه سىدا توشوبتور. يەنە يېر طرفى كوھك دريا سىدور. خوش هوا و پر صفا ، سويى فراوان ، نعمتى ارزان ، خىلى يخشى تومان توشوب تور. مصر و شام كۇرگان روندىلار ، مونچە چاغلىق يېر نشان بېرماي دورلار. اگرچە يەنە تومانلارى هم بار ، بو مذكور بۇلغانلارچە اېماس. اوشمونچەبىلە اكتفا قىلىلدى.

[سمرقند تېموريلرى] تېمور بېگ سمرقندنىنگ حكومتىنى جهانگير مرزاغە بېرىپ اېدى. جهانگير ميرزانىنگ فوتىدىن سۇنگ ، اولوق اۇغلى محمد سلطان جهانگير غە بېردى. شاھرخ ميرزا جميع ماوراءالنهر ولاياتىنى اولوق اۇغلى بېگ مرزاغە بېرىپ اېدى. اۇلوع بېگ ميرزادىن اۇغلى ، عبداللطيف ميرزا آلىدى. بو بېش كونلوك اۇتاردىنيا اوچون ، اونداق دانشمند و قارى آتە سىنى شهيد قىلدى. اۇلوع بېگ مرزانىنگ فوتىنىنگ تاريخى طورى واقع بۇلوبتور: نظم

اۇلوع بېگ بحر علوم و خرد كه دنيا ودين را ازو بود پُشت

ز «عباس» شهد شهادت چشيد شدش حرفِ تاريخ «عباس كشت»^۴

اگرچه اۇزى هم بېش-آلتى آى بېش ، سلطنت قىلمادى. بو بيت مشهور دور كيم. بيت

پدرگش پادشاهى را نشايد اگر شايد به جز شش مه نپايد^۵

^۱ ۱۰۸ كيلومتر

^۲ ۶۶ كيلومتر

^۳ ۱۸۰ كيلومتر

^۴ علم و عقل دېنگىزى بۇلگن دنيا وئ دىن نىنگ تېنجى اېدى. «عباس» قۇلىدىن شهيدلىك بالىنى تاتدى. «عباس كشت» حرفىلىرى اۇلىم تاريخى بۇلدى «عباس كشت» (عباس اۇلدىردى) حرفىلىرى «ابجد حسابى» بىلەن رقمكە ايلانتىرىلسە ۸۵۳ هجرى [قەبرى] (۱۴۴۹-۱۴۵۰) بۇلە دى. «عباس كشت» تاريخى مادە سى نىنگ عددى تېنگى ۸۵۳ هق

۸۲۸ ه. ش. ۱۴۵۰ م

^۵ آتە سىنى اۇلدىرگن (پدرگش) پادشاه بۇلالىمىدى. اگر بۇلسە هم ، آلتى آيگە يېتەيمىدى. (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۰۹) آتە سىنى اۇلدىرگن كىشى ، پادشاهلىككە مناسب اېمىس.

اونینگ تاریخی هم طوری واقع بؤلوتور:

عبداللطیف خسرو جمشید فر که بود
 در سلک بندگانیش فریدون و زردشت
 بابا حسین کشت شب جمعه اش به تیر تاریخش این نویس که «باباحسین کشت»^۱
 عبداللطیف میرزادین سؤنگرا شاهرخ میرزانینگ نبیره سی ابراهیم سلطان مرزانینگ اؤغلی عبدالله
 میرزا کیم اؤلوغ بېگ مرزانینگ کییاوی ابدی؛ تخت غه اؤلتوردی. بیر یاریم ییل ایگی ییل غه
 یاووق غه پادشاهلیق قیلدی. اوندین سؤنگرا سلطان ابوسعید میرزا^۲ آلدی. اؤز حیاتیدا اولوق اؤغلی
 سلطان احمد مرزا^۳ غه بېریب ابدی. سلطان ابوسعید میرزادین سؤنگ ، سلطان احمد میرزا
 پادشاهلیق قیلدی. سلطان احمد مرزانینگ فوتیدین سؤنگ ، سلطان محمود مرزا^۴ سمرقند
 تختی غه اؤلتوردی. سلطان محمود مرزادین سؤنگ ، بای سنغر مرزا^۵ پادشاه قیلدی. ترخانلار
 ترخانلارینینگ غوغاسیدا^۶ بای سنغر مرزانی توتوب؛ اینیسی سلطان علی مرزانی بیر-ایگی کون
 اؤلتورغوزدی. ینه بای سنغر میرزا اوق آلدی-نېچوک کیم بو تاریخدا مذکور بؤلدی. بای سنغر
 میرزادین مېن آلدیم. موندین سؤنگی وقایعدا اؤزگا کیفیتلار معلوم بؤلغوسیدور.
 [سمرقند تختی / تنقیصلیق] سمرقند تختی غه اؤلتورغاچ^۷ ، سمرقند بېگلارینی بورونگی دېک اوق
 رعایت و عنایت قیلدیم. ییزینگ بیلە بؤلغان بېگلارنی هم فراخور حالاری غه یاراشه ، تربیت و
 شفقت قیلدیم. سلطان احمد تنبل نینگ باره سی غه رعایت کؤپراک واقع بؤلدی. ایچکی بېگلار
 چیرگه سیدا ابدی. اولوق بېگلار چیرگه سیدا رعایت قیلدیم.
 سمرقندنی کیم بېتی آی محاصره قیلیب؛ تشویشلاریله آلدوک؛ اؤل کېلگاندا چریک اېلیگا
 اولجه؛ مولجه دېک نیمه توشوب ابدی. بیر سمرقنددین اؤزگا جمیع ولایات مینگا کیریپ ابدی یا
 سلطانعلی مرزاغە. بو کیرگان ولایتلارنی ، چاپیب بؤلماس ابدی. مونچه تالان و تاراج تارتقان
 ولایتلاردین نیمه آلماق ، خود نېچوک میسر بؤلغای. چریک اېلی نینگ اولجه سی توکاندی.
 سمرقندنی آغاندا ، سمرقند اونداق خراب ابدی کیم ، مدد و تخم و تقاوی غه احتیاجی بار
 ابدی؛ چه جای^۸ اولکیم کیشی اوندین نیمه آلاغا.

^۱ عبداللطیف، جمشید شکوهلی پادشاه ابدی. فریدون و زردشت، قوژرینینگ قطاریده ابدی. اونی، باباحسین-جمعه کبچه سی- اوق بیلن اؤلیدی. اؤلیم تاریخی نی
 «باباحسین کشت» دېب یازگین. «باباحسین کشت» حرفلرینی «ابجد حسانی» بیلن رقمه ایلنیریلسه ۸۵۳ هجری [قبری] (۱۴۵۰-۱۴۴۹) بؤله دی. «بابا حسین کشت»:
 تاریخی ماده سی نینگ عددی تېنگی ۸۵۳ هق ۸۲۸ ه.ش. (۱۴۵۰ م) (بایرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۱۰۹)

^۲ بایرینینگ باباسی

^۳ بایرینینگ ابه (عمکی) سی

^۴ بایرینینگ باشقه ابه (عمکی) سی

^۵ بایرینینگ اوه بجه (ابه بجه، عمک بجه) سی

^۶ قر. ترخانلر فتنه سی، ۱۰۲۰ نچی وقایع سیده.

^۷ بایر یازده دی که سمرقندگه یوز کون پادشاهلیک قیلدیم. شو اساس ده او ۸۰۳ هق ربیع الثانی، ۸۷۶ هق قوس / اذر، ۱۴۹۷ December آبی ده سمرقند تختی ده اؤلتیرگن.

^۸ فارسجه بیر افاده، نریگه نوره بېرسین / نریگه تورسین (?)

بو جەت لاردین چریک اہلی کۆپ تنقیص لیق تارتیلار. بیز ھم اہلگا نیمە بیتکوراالمادوک. اویلارینی ھم ساغیندیلا. بیرار-ایگی رار، قاقماق ھە یوز قۇیدیلا. اۆل کیشی کیم قاجتی خانقلی بیانقلی اہدی. ینە ابراھیم بېگچک اہدی. مغولار تمام قاجتیلار. سۇنگرا سلطان احمد تنبل ھم قاجتی.

[اوزن حسن فتنە سی] بو فتنە نینگ تسکینی اوچون خواجه قاضی نی بېباردوک-کیم اوزون حسن، خواجه غە اۆزینی خیلی مخلص و معتقد توتار اہدی- [کیم] اوزون حسن نینگ اتقاقی بیلە قاققانلار نینگ بعض سی غە سزا بېرگا یلا؛ بعضی سینی بیز نینگ قاشیمیز غە بېبارگا یلا. بو فتنە لار نی انگیز قیلغوچی موندین قاجیب بارغانلار نی یامانلیق ھە قیلغوچی خود اوزون حسن حرام نمک اېکاندور. بارچە سی سلطان احمد تنبل بارغان بیلە ظاهر و آشکارا یامانلیق مقامیدا بۇلدیلار. **[بېگلر ھم قاجە دیلر]** سمرقندنی آلماق داعیە سی بیلە نېچە ییل کیم بە جد چریک تارتار اېدوک؛ سلطان محمود خاندین اگرچە معتدبە مدد و کۆمک بۇلماس اہدی؛ ولی سمرقند فتحیدین سۇنگ، اندجان نی طمع قیلورلار اہدی. بو فُرسَتَ کیم اکثر چریک اہلی و مغولار تمام قاجیب؛ اندجان و اخسی غە باردیلار؛ اوزون حسن و تنبل، اۆل ولایتلار نی جھانگیر مرزا غە طمع قیلدیلا. نېچە جھتن مەکن اېماس اہدی کیم اولار غە بېریلگای.

[اوزون حسن تھکمی] ییری اۆل کیم، اگرچە خان غە بو ولایت لار نی وعدە قیلمايدور اہدی؛ ولی، خان تیلا ب اہدی. خان تیلا ب توروب جھانگیر مرزا غە بېریلسە؛ خان بیلە تمام یکرو بۇلماق^۱ کبرا ک اہدی. ینە بیر بوکیم مونداق محلدا کیم اہل قاجیب؛ اۆل ولایتقە باردی؛ تحکم طریقی بیلە طمع قیلادور. اگر بورونراق بو سۇز ارادا بۇلسە اہدی؛ فی الجملة، وجہی بار اہدی. اولار نینگ تحکمی نی کیم تارتار.

بۇلغان مغول و اندجان چریکی و بعض بېگلار دین ایچکی لاردین ھم اندجان غە باریب اېردیلار. مہنینگ بیلە سمرقندتە بېگ و بېگ آت یخشی؛ یامان مینگا یاووق چە کیشی قالب اہدی. اولار نینگ استدعاسیدیک چون میسر بۇلمادی؛ قاجیب بارغان توھم لوق اہلار نی تمام تیلا ب اۆزلاریگا قۇشتیلار. توھم لوق اہلار خود مونداق واقعە نی اۆز قۇرقونچیدین تېنگریدین تیلا ب اېردیلار. اخسی دین اندجان اوستیگا چریک تارتیب؛ یامانلیق و یاغیلیقنی صریح و آشکارا قیلدیلا.

[تولون خواجه کیم اہدی] تولون خواجه آتلیق بارین نینگ مردانہ و سرآمد و قزاق ییگیتلاریدین اہدی. آتام عمر شیخ میرزا رعایت قیلیب اہدی و ھنوز رعایت قیلماقتە اہدی. مہن خود تربیت قیلیب بېگ قیلیب اېدیم. عجب مردانہ و قزاق ییگیت اہدی. رعایت ارزندە سی اہدی. مغولار ایچیدا رعایت قیلغان اعتمادلیق کیشیمیز تولون خواجه اوچون سمرقنددین مغول اولوسی قاجا

^۱ یکرو بۇلماق: بیراونی اۆزینگە دشمن قیلماق / دشمن تونماق

کیریشکانده ؛ تولون خواجهنى یبباریلیب ابدى کیم اېلگا نصیحت قیلیب ؛ توهمنى خاطرلاریدین چیقارغای تا اېل قۇرقونچ تن ، سر ، به باد بېرماغایلار.^۱

[فایده سیز وعد – وعید لر] اېلنى خود بو مفتنلاریله حرامنمكلار ، اونداق قیلیب اېردیلار کیم ، وعده و وعید و نصیحت و تهدید هیچ فایده قیلماست ابدى. تولون خواجهنینگ کوچی ایگى سو اراسیدا ابدى کیم- بو ایگى سو اراسینى رباطک اورچینى دېرلار- اوزون حسن بیله سلطان احمد تنبل بیر پاره اېلغار ، تولون خواجهنینگ اوستینگا یبباردیلار. باریب غافلئقته آلیب ؛ کېلتوروب ؛ اۆلدوردیلار. اوزون حسن و تنبل ، جهانگیر[مرزا]نى آلیب کېلیب ؛ اندجاننى محاصره قیلدیلار. [اندیجان محاصره سى] چیریک آتلانوردا^۲ ، اندجاندا علی دوست تغایىنى و اخسىدا اوزون حسننى ، قۇبولوب ابدى. سؤنگرا خواجه قاضى هم کېلیب ابدى. سمرقندین بارغان چریک اېلیدین هم خىلى ییگیتلار بار ابدى. خواجه قاضى اول قلعه دارلىق ته مېنینگ دولتخواه لیغیم اوچون اؤن سېکیز مینگ قۇینى قۇرغانداغى ییگیتلارگا و ییزنینگ بیله بۇلغان ییگیتلارنینگ کۇچلاریگا اولاشتى. محاصره مدتیدا مېنینگ والدهلار یمدین و خواجه قاضى دین متصل بو مضمون بیله خطلار کېلور ابدى کیم ییزلارنى مونداق محاصره قیلیب تورلار ؛ اگر کېلیب فریادیمیزغه یېتماسانگیز ؛ ایش اوسال بۇلغوسیدور. سمرقند ، اندجان قوتى بیله آلیب ابدى. اگر اندجان اېلیکته بۇلسه ؛ ینه تېنگرى راست کېلتورسه ؛ سمرقندنى اېلیک لاسه بۇلور. متعاقب بو مضمون بیله خطلار کېلدى.

[اۆلیم تۇشكى] اول فُرصتّه بیر مرتبه بې حضور بۇلوب ؛ یخشى بۇلوب اېدیم. نقاھت ایامینى ، آبادان رعایت قیلا آلمادیم. اوزولدوم. بو نوبت اسرو یامان بى حضور بۇلدوم ؛ اونداق کیم تۇرت کونگه چه تیلیم توتولدى. آغزیمغه پخته بیله سو تامیزورلار ابدى. مېنینگ بیله قالغان بېگ و بېگ آت ییگیت ؛ ییلانگ مېنینگ تیریلماکیمدین مایوس بۇلوب ؛ هر کیم اؤز فکریدا بۇلدیلار. اوشمونداق محلدا ، اوزون حسننینگ نۇکرینی کیم اېلچى لیگا کېلیب ؛ پریشان سؤزلار کېلتوروب ابدى ؛ بېگلار ، رایدا غلط قیلیب ؛ کؤرساتیب ؛ رخصت بېردیلار.

[اندجان واقعه لرى] تۇرت- بېش کوندین سؤنگ اؤل حالیدین بیرنیمه یخشى راق بۇلدوم ؛ ولى تیلیمدا کلالت قالدی. نېچه کوندین سؤنگ ، اؤز حالیمغه کېلیدیم. چون انا لاریمیدین- کیم آنم و آنمنینگ آنهسى اېسن دولت بېگیم بۇلغای- ینه استاد و پیریم دین- کیم خواجه مولانا قاضى بۇلغای- بو نوع خطلار کېلیب ؛ مونداق اهتماملار^۳ بیله تیلاگایلار ؛ نى کؤنگول بیله کیشى تورغای؟^۴

^۱ فارسجه بیر تعبیر. باشلارنى بادگه بیرمسینلر. یعنى اؤزلىرىنى اؤلیمگه بیرمسینلر.

^۲ جهانگیرمرزا ، اؤن اوج یاشته دیر.

^۳ سمرقند جانىگه لشکر حرکت قیلگن وقتده

^۴ جدی بیر شکله ، تاکیدلر بیله

^۵ باب ، اؤن بېش یاشته.

[يوز کون پادشاه ليق] رجب آبي شنبه^۱ کوني^۲ اندجان عزيمتي بيله سمرقنددين چيقتوک. بو نوبت سمرقند شهريدا يوز کون^۳ پادشاه ليق قىلديم. ينه شنبه اېدى کيم خجندغه يېتىم. اوشول کوني اندجان دين بير کيشى بو خبرنى كېلتوردى کيم ، بېتى کون موندین بورون اوشول شنبه کيم بيز سمرقنددين چيقيب توربیز ، اوشول شنبه ، على دوست تغايى اندجان قلعه سینی مخالفلارغه بېرىب تور. تفصیلی بو دور کيم اوزون حسن نینگ نؤکرىنى کيم مېنينگ بى حضورلوغومدا مېنگا کؤرساتيپ ؛ اجازت بېردیلار ؛ مخالفلار اندجان قۇرغانىنى قباغاندا ؛ باريب دېب تورکيم ، پادشاه نینگ تېلى توتولوب اېدى. آغزى غه پخته بيله سو تاميزه دورلار اېدى. اوشبو تعريف قىلغان يوسونلوق ، باريب على دوست نینگ قاشيدا آنت ايچيب ايتيب دور. خاکان دروازه سيدا على دوست اېدى. بو سؤزدین بى پاي بۇلوب ؛ مخالفلارنى تىلاب ؛ عهد و شرط قىليب قلعه نى بېردى. ذخيره دين و اوروشور کيشيدین قۇرغاندا هيچ گم ليک يوق اېدى. غاييتش اول منافق نمک حرام مردک نینگ نامردليغى اېدى. بو مذکور بۇلغان سؤزلارنى اۇزيگا بهانه راست قىلدى.

[خواجه قاضى] اندجان نى آغاندين سۇنگ مېنينگ خجند كېلگانىمنى ايشيتيب ؛ خواجه مولانا قاضى نى ارگ دروازه سيدا بى عزتانه آسيب شهيد قىلدیلار. خواجه مولانا قاضى نینگ آتى عبدالله دور ، بو آت بيله مشهور بۇلوب اېدى. آتا طرفيدین نسبى شيخ برهان الدين قىليچ قه منتهى بۇلور. انا طرفيدین سلطان اېلىک ماضى غه يېتار. فرغانه ولايتى دا بو طبقه مقتدا و شيخ الاسلام و قاضى بۇلا كېلگان دورلار. خواجه قاضى ، حضرت خواجه عبیدالله نینگ مريدى اېدى. اولاردین تربيت تاپيب اېدى. خواجه قاضى نینگ ولى ليغيدا ، مېنينگ هيچ شکيم يوقتور. قايسى ايش ولايتقه موندین يخشى راق دليل دور کيم ، اولارغه قصد قىلغانلاردین ، آز فُرستّه آثار و علامت قالمادى. خواجه قاضى عجب کيشى اېدى. قورقماق اوندا اصلا يوق اېدى. اونچه دلير کيشى کؤرولگان اېماس. بو صفت هم ولايت دليلى دور. ساير اېل هر نېچه بهادر بۇلسه ؛ اندک دغدغه سى و توهمى بۇلور ؛ خواجه دا اصلا دغدغه و توهم يوق اېدى.

خواجه نینگ واقعه سيدین سۇنگ خواجه غه منسوب اېلار مثل نؤکر و چاکر و اؤيماق و احشامنى تمام توتۇروب ؛ تلاڭيلار. مېنينگ اولوق آنمى و اؤز آنمى بعض مېنينگ بيله بۇلغانلار نینگ کؤچلار بيله ، خجندغه مېنينگ قاشيم غه يېباردیلار.

اندجان غه بۇلا ، سمرقندنى اېلىکدين بېردوک. اندجان هم اېلىکدين چيقميش. بيز غافل «ازينجا رانده و از آنجا مانده»^۴ دېگانديک بۇلدى. بسيار شاق و دشوار كېلدى ؛ نى اوچون کيم تا پادشاه

^۱ بيرينچى شنبه ، رجب آبي نینگ ايگىسى بۇله دى ايگىچى شنبه رجب آبي نینگ ۸ بۇله دى.

^۲ ۸۷۶ حوت / اسفند هـ. ۱۴۹۸ March

^۳ ۹۰۳ نچى هـ. ، ربيع الثانى ؛ ۸۷۶ هـ. ، جدى ؛ ۱۴۹۷ م. ديسيمبر آييده ، سمرقندنى آلگن اېکن.

^۴ بو يېردن قوللگن ، او يېردن اجرلگن (آراسرسان بۇليپ قالگنى دن کنايه) (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۱۲)

بۇلۇب اېدیم ؛ بو نوع نۇكردين و ولايتين ايريلمايدور اېدیم ؛ تا اۋزومنى بېلىب اېدیم ؛ بو يوسونلوق رنج و مشقتنى بېلمايدور اېدیم .

[خان دادا^۱ اوروشمه دى] خجندقه كېلگچ ، بعض منافق شيوه اېلار ، خليفه نى مېنىنگ اېشيكىمدا كورا آلمادېلار . محمد حسين مرزاني و بعضيلارنى برين قىلدېلار . خليفه غه تاشكند سارى رخصت بېرىلدى . قاسم بېگ نى تاشكند گا ، خان قاشى غه يېبارىب ؛ اندجان اوستىگا يوروماكنى استدعا قىلىلدى . خان هم چرىك تارتىب آهنگران جلگاسى بىلە كېلىپ ؛ كندرلىك دابانى نىنگ توبىگا توشكاندا ، مېن خجنددين بارىب ؛ خان دادامنى كۆردوم . كندرلىك دابانىنى آشيب اخسى طرفى غه توشولدى .

[خان دادا سپاهى اېمىس] اول طرفدين مخالفلار هم ، بۇلغان چرىكلارنى يىغىپ ؛ اخسى كېلدېلار . بو فۇرصەتتە پاپ قۇرغانىنى مېنى دېب بېركىتىلار . خان نىنگ بىرنىمە جىل يوروشىدىن ،^۲ مخالفلار پاپ قۇرغانىنى زۇرلاب آلدېلار . خان نىنگ اگرچە اۋزگا اخلاق و اطوارى خوب اېدى ؛ ولى سپاهى لىق بىلە سىردارلىقدىن بسىار بى بهره اېدى . ايش بو يېرگا يېتكاندا كىم اگر يەنە بىر كۈچ يورولسە اېدى ؛ كۆپراكى بو اېدى^۳ كىم اوروش سىز اۋق ولايت مىسر بۇلغاي اېدى . اوشمونداق محلدا مخالفلارنىنگ فريب آمىز سۇزلارنى قولاقە آلىپ ؛ اصلاح حكايىنى اراغە سالىپ ؛ خواجه ابوالمكارم بىلە تېنل نىنگ آغە سى - بېگ تىلە ؛ نى - كىم اۋل محل دا ، خان نىنگ اېشيك آغەسى اېدى - اېلچى لىگا يېباردىلار . اول جمع اۋزلارنى نىنگ خلاصلىغى اوچون بىر نېچە چىن و يالغان سۇزلار ايتىپ ؛ خان غە يا اراداغىلارغە پارە و رشوه قبول قىلدېلار . خان اوشمونچە بىلە مراجعت قىلدى .

[بېگلار كېتە دىلر] بېگلار و اىچكىلار و يىگىتلار كىم مېنىنگ بىلە قالىپ اېردىلار ؛ اكثرى نىنگ كۆچلارى اندجان دا اېدى . چون اندجان [نى] آماقتىن مايوس بۇلدىلار ؛ بېگ و بېگاتدىن و يىگىت ؛ يىلانگدىن يېتى ؛ سېكيز يوز كىشى مېندىن تمام ايرىلدىلار . ايرىلغانلاردىن - بېگلار دىن - على درويش بېگ ، على مزىد قوچىن ، محمد باقر بېگ ، شىخ عبدالله اېشيك آغە ، مىریم لاغرى مېنىنگ بىلە قالغانلار .

[غربت و محنت] غربت بىلە محنتنى اختيار قىلغانلار يىخشى يامان تخمىنأ ايگى يوزدىن كۆپراک ، اوچ يوزدىن آزاراق بۇلغاي اېدى . بېگلاردىن : قاسم قوچىن بېگ ، ويس لاغرى بېگ ، ابراهيم ساروى مىنگلىغ بېگ ، شىرىم تغاى ، سىدى قرابېگ ؛ اىچكىلاردىن : مىر شاه قوچىن ، سىد قاسم اېشيك آغە جلاير قاسم عجب ، محمد دوست ، على دوست تغاى ، محمدعلى مبشر^۴ ، خداى

^۱ «خان دادا» بايرىنىنگ اۈگە تاغەسى بۇلە دى . شونىنگ اوچون ، بايرگە ياردەم بېرمىدى . اوندىن حذر قىلە دى .

^۲ حبلە و نېرنگ قىلىشىدىن .

^۳ احتمالى كۆپ اېدى .

^۴ وفاتى : ۹۱۱ ھجرى (شفيقه يارقىن : ۱۳۸۶ ، ب . ۳۰۹) (۹۱۱ ق ۸۸۴ ش ۱۵۰۵ م)

بېردى تۇغچى ، مغول يارك تىغاي ، سلطان قلى بابا قلى^۱ ، پىر ويس ، شىخ ويس ، يارغلى بلال ، قاسم مىراخور ، حيدر ركاب دار .

مىنگا بىسار دشوار كېلدى . بى اختيار غلبه يىغلادىم . اوندىن خجندقە كېلدىم . مېنىڭ ئىمىنى و اولوق ئىمىنى و بعض مېنىڭ بىلە قالغانلارنىڭ كۇچلارى بىلە ، خجندقە ، مېنىڭ قاشىمغە بىباردىلار .
[سمرقند ، سمرقند] اول رمضان نى^۲ خجندتە اۆتكارىلدى . سلطان محمود خان غە كىشى يىبارىب كۆمك تىلاب سمرقند اوستىگا اتلانىلدى . اۇغلى سلطان محمد سلطان خانىكەنى و احمد بېگنى تۇرت- بېش مىنگ چرىك بىلە سمرقند اوستىگا تىيىن قىلىپ ؛ خان ھم اتلانىپ اوراتپاگچە كېلدىلار . اوندا ، خان نى كۆروب سمرقند اوستىگا يار يايلاق بىلە متوجە بۇلدىم . سلطان محمد سلطان و احمد بېگ اۆزگا يۇل بىلە ايلگارراك يار يايلاق كېلىپ تور . مېن بوركە يايلاقى بىلە سنگزارغە- كىم يار يايلاق نىڭ داروغە نشىنى اول قۇرغاندور- كېلدىم . سلطان محمد سلطان و احمد بېگ ، شىبانى خان نىڭ كېلىپ ؛ شىراز و اول نواحىنى چاپقان خبرىنى تاپىپ ؛ يانىپ تورلار . ضرور بۇلدى مېن ھم يانىپ خجندغە كېلدىم .

[تاشكىنت يۇلى] چون سلطنت دغدغەسى و ملك گىرلىك داعىيەسى بار ؛ بىر قاتلە ، اىگى قاتلە ايش يوروماگان بىلە باقىپ ؛ اۆلتوروب بۇلھاس . اندجان غە يوروشماك خىالى بىلە كۆمك تىلاي تاشكندگا ، خان قاشى غە باردىم . شاه بېگىمىنى و اۋروق ؛ قياشنى ھم يېتى ؛ سېكىز يىل بار اېدى كىم كۆرمايدور اېدىم . بو بهانە بىلە اولارنى ھم كۆرۈلدى .

[نسوخ قۇرغانى] نېچە كۈندىن سۇنگ ، سىد محمد مىرزا دوغلتنى و ايوب بېگچىك و جان حسن بارىن نى ، يېتى ؛ سېكىز يوزچە چرىك بىلە كۆمك تىيىن قىلدىلار . بو كۆمكىن آلىپ ؛ كېلىپ ؛ خجندتە توقف قىلماي ؛ اۋتاجىقىپ ؛ ايلغاب ؛ كىندبادامنى سۇل قۇل دا قۇيۇپ ؛ كېلىپ ؛ كېچە بىلە شاتو قۇيۇپ ؛ نسوخ قۇرغانىنى- كىم خجندىن اۋن يىغاچ^۳ يۇلدور ، كىندبادامدىن اوچ يىغاچ^۴ ؛ اۋغورلاب آلدوك . قاوون پشىغى اېدى . نسوخ دا بىر نوع قاوون بۇلور كىم اسماعىل شىخى دېرلار . تېرىسى سارىق كىمخت لوق . آسودە قاوون بۇلور . تخمى آلْمَچە ، گوشتى تۇرت اېلىك . عجب لذىذ قاوون دور . اونچە قاوون اول نواحيدا بۇلھاس .

تانگلاسىغە ، مغول بېگلارى عرض غە يېتكوردىلار كىم كىشىمىز آز ، بو بىر قۇرغانى آلغان بىلە ، نې ايش آچىلغاي ؟ فى الواقع اونداق اېدى . اوندا تورارنىڭ يا قۇرغانى بېركىتورنىڭ مصلحتىنى تاپماي ؛ يانىپ ؛ يەنە خجندغە كېلدىك .

^۱ سلطان قلى ، بابا قلى نىڭ اۋغلى

^۲ ۹۰۳ ھى رمضان / ۸۷۷ ھى . ثور / ۱۴۹۸ م . مى

^۳ ۶۰ كىلومتر

^۴ ۱۸ كىلومتر

[خسرو شاه نینگ فتنه سی] اوشبو ییل ، ^۱ خسرو شاه ، بای سنغر میرزا بیله ، چریک تارتیب ؛ چغانیان کبلیب ؛ مکر و فریب بیله آلدی. سلطان مسعود مرزاغه ایلچی ییباردی کیم کبلینگ سمرقند اوستیگا یورولینگ. سمرقند مئسر بۇلسه ؛ بیر میرزا سمرقندته اۆلتورغای ؛ ینه بیر میرزا حصار دا. سلطان مسعود مرزانیگ بیگ و ایچکی سی و ییگیت ؛ ییلانگی ، آزردہ بۇلوب اېردیلار. بو جهتن کیم شیخ عبدالله برلاس ، بای سنغر میرزا قاشیدین ، سلطان مسعود میرزا قاشیغه کیم باردی ؛ چون مرزاغه قاین آته ابدی ؛ اسرو اولوق رعایت تاپتی.

باوجود کیم حصار ولایتی محقر و مختصر ولایت دور ، علوفه سینی مینگ تومان فلوس قیلیب ؛ ختلان ولایتینی دربست بېردی. ختلان ولایتی دا سلطان مسعود مرزانیگ خیلی بیگلاری نینگ و ایچکیلاری نینگ تنی بار ابدی. بارچه نی متصرف بۇلدی. اؤزی و اؤغلانلاری کلی و جزئی ، ایشیک اختیارینی آلدیلار. آزردہ بۇلغانلار قاجیب- قاجیب بای سنغر مرزاغه کباباشلادیلار.

فریب آمیز سۇزلار بیله سلطان مسعود میرزانی غافل قیلیب ؛ چغانیان دین ایلغاب ؛ نقاره وقتیدا حصار قۇرغانینی قباى آلدیلار. سلطان مسعود میرزا قۇرغاندین تاشقاری محلاته ؛ آناسی سالغان دولت سرا آتلیق عمارته- ابدی. قۇرغان غه کیرا آلمای ، قاجیب ؛ شیخ عبدالله برلاس بیله ختلان ساری تارتی. ارادا شیخ عبدالله برلاس دین ابریلیب ؛ اوباج گذری بیله اۆتوب ؛ سلطان حسین میرزاغه باردی.

[شبرغان تالانی] حصار ولایتی میسر بۇلغاچ ؛ بای سنغر مرزانی حصاردا اۆلتورغوزوب ، ختلان نی اینیسی- ولی- غه بېردی. نېچه کوندین سۇنگ بلخ نی قباماق داعیه سی بیله آتلاندى. اؤزیدین ایلگارداک ، نظربھادر آتلیق اولوق نۇکرینی ، اوچ- تۇرت مینگ کیشی بیله بلخ نواحی سی غه ییباریب ؛ اوچ- تۇرت کوندین سۇنگ ، بای سنغر مرزانی آلیب کبلیب ؛ بلخ نی محاصره قیلدی. بلخ ته ابراهیم حسین میرزا ^۲ ابدی. ینه سلطان حسین مرزانیگ بیگلاری دین هم خیلی بار ابدی. اینیسی ؛ ولی- غه قالین چریک قۇشوب ؛ شبرغان نی قباماقه و اول نواحینی تالان و تاراج قیلماقہ ییباردی. ولی ، باریب ؛ شبرغان نی یاووقدین هم قباى آلمادی ؛ بۇلغان چریکنی زردک چۇلی داغی اېل و اولوسنی چاپقالی ییباردی. باریب زردک چۇلینی چاپیب یوز ۱۰۰ مینگدین آرتوقراق قۇی و اوچ مینگگا یاووق تېوه آلیب کھلدیلار. ولی ، اوندین سان و چاریک ^۳ ولایتینی چاپیب ؛ تالاب ؛ تاغدا بعض بېرکیتگان اېلارنی آلیب ؛ کبلیب ؛ بلخ ته ، آغه سیغه ^۴ ملحق بۇلدی.

[بلخ محاصره سی] خسرو شاه ، بلخ نی محاصره قیلغان فۇرستہ ، بیر کون ، مذکور بۇلغان نظربھادر آتلیق نۇکرینی بلخ نینگ اریقلارینی ییقالی ییباردی. ایچکاری دین تېنگری بېردی سمانچی

^۱ ۹۰۳ هـ. ۸۷۷ هـ. ۱۴۹۸ م.

^۲ سلطان حسین مرزانیگ اؤغلی

^۳ بو کونکی سان چارک تومنی ، اوغانستان نیگ سریل ولایتی ده.

^۴ خسرو شاه

کیم- سلطان حسین مرزانیڭ رعایت قیلغان بیگی ابدی- یتیمیش- سېکسان بیگیت بیله چقیب ؛ کھلیب ؛ نظربهادریله روبه رو بؤلوب ؛ بیقتیب ؛ باشینی کھسیب ؛ آلیب ؛ قلعه غه کیردی. بسیار مردانه باریب ؛ نمایان ایش قیلدی.

[سلطان حسین بُست باره دی] هم اوشبو ییل ، سلطان حسین میرزا ، ذوالنون ارغون نینگ و اوغلی شاه شجاع نینگ- کیم بدیع الزمان مرزاغه نوکر بؤلوب ؛ قیز بېریب ؛ فتنه و فساد مقامیدا اېردیلار ؛ دفعی غه چریک تارتیب کھلیب ؛ بُست قه توشتی. چریکیگا هیچ طرفدین آشلیق کھلمادی. آچلیقدین به تنگ کھلایاوشوب اېدیلا کیم ، بست داروغه سی ، بُست نینگ قورغانینی بېردی. بُست نینگ ذخیره سی نینگ مددی بیله خراسان غه مراجعت قیلدی.

[اتفاقات حسنه] سلطان حسین میرزا دېک اولوق پادشاه مونچه اسباب و طمطراق بیله نهچه نوبت قندوز و حصار و قندهار اوستیگا چریکلار تارتیب ؛ آلا آلمادی یانغان اوچون ، اوغلان لاری و بېگلاری مونچه دلیر بؤلوب ؛ یاغی لیقلار و فتنه لار قیلدیلا.

یازی غه سلطان حسین میرزا اوغلی محمد حسین مرزانیڭ دفع ضرری غه- کیم استرآبادقه مسلط بؤلوب ؛ یامانلیق مقامیدا ابدی- محمد ولی بېگ باشلیق بېگلارنی ، قالین چریک بیله اېلغار یباریب ؛ اؤزی نشین اولانگی دا ، اؤلتوروب ابدی کیم ، بدیع الزمان میرزا و ذوالنون نینگ اوغلی ؛ شاه شاه بېگ- غافلئته چریک تارتیب مرزانیڭ اوستیگا کھلدیلار. اتفاقات حسنه دین ، سلطان مسعود میرزا کیم حصارنی آلدوروب ؛ سلطان حسین مرزاغه کھلادور ابدی ؛ اوشبو کون یتیشتی. استرآبادقه بارغان چریک هم کھلیب ؛ اوشبو کون مرزاغه ملحق بؤلدی. روبه رو بؤلغاچ اوق ، اوروشه هم آلمادی. بدیع الزمان مرزاییله شاه بېگ قاچتی.

[اوچ پادشاه زاده] سلطان حسین میرزا ، سلطان مسعود مرزانی یخشی کوروب ؛ کییاولوکگا یوکوندورب ؛ عنایت و شفقت مقامیدا ابدی کیم ، خسرو شاه نینگ اینیسی ، باقی چغانیانی- کیم مونددین بورونراق کھلیب ؛ سلطان حسین میرزا ملازمتیدا بؤلور ابدی- انگیزیله خراسان دا تورمای ؛ بیر بهانه بیله چقیب سلطان حسین میرزادین بی رخصت خسرو شاه غه باردی.

خسرو شاه ، حصاردین بای سنغر مرزانی تیلا کھلتوردی. اوشبو فرصته ؛ اولوغ بېگ مرزانیڭ اوغلی ؛ میران شاه میرزا- ^۱ آته سی بیله یاغی قیب ؛ هزاره غه کیریپ ؛ هزاره دا هم بی اعتدال لیقلار قیلیب هزاره دا تورآلمای ؛ اول هم خسرو شاه قاشی غه کھلیب ابدی. بعض کوته اندیشه لار ، خود برین اېردیلار کیم ، اوچالا پادشاه زاده ئنی اؤلتوروب ، خسرو شاه آتی غه خطبه اؤقوتتایلار.

[سلطان مسعود مرزانیڭ کؤزلاریگا نیشتر سوقوله دی] اول شقنی مصلحت کورمای ؛ سلطان مسعود میرزانی- کیم کیچیک لیکیدین بېری ساخلاپ ؛ اولغا یتیب ابدی ؛ بېگ انکه سی ابدی- بو

^۱ اولوغ بېگ میرزا کابلی نینگ اوغلی ، عبدالرزاق مرزا نینگ اینی سی.

^۲ سلطان مسعود مرزا ، بایسنغر مرزا و میران شاه مرزا

بېش کونلوک دنیا مصلحتی جهتی دین- کیم نې اونگا وفا قیلدی و نې هیچ کیمگا وفا قیلغوسیدور- توتوب ؛ بو کۆرنمک مردک کۆزلاریگا نشتر سالیب ؛ کۆر قیلدی.

بیرنچه کۆکلداش- اېمکداشی و بایرسی ، سلطان مسعود مرزانی آلیب ؛ سمرقندغه ، سلطان علی میرزا قاشی غه کېلتورور خیالی بیله ، کش قه کېلدیلار. اؤل جماعت هم قصد مقامی دا بۆلدیلار. کش دین قاجیب ؛ چارجو^۱ گذری بیله اؤتوب ؛ سلطان حسین میرزا قاشی غه باردی.

[لعت] هرکیمگا کیم مونداق شنیع حرکتگا اقدام قیلغای و اؤل کیشیگا کیم بو نوع ایشگا اهتمام قیلغای ؛ یوز مینگ لعت دور ، دامن قیامت قه چه.^۲ هر کیم خسرو شاه نینگ بو افعالینی اېشیتسه لعت قیلسون. بو افعالینی اېشیتیب لعت قیلما ماغانی^۳ هم سزاوار لعت بیلسون.

بو شنیع حرکت سؤنگ ، بای سنغر مرزانی پادشاه قیلیب ؛ حصارغه رخصت بېردی. میران شاه مرزاغه ، سید کامل نی کۆمک قۇشوب ؛ بامیان ساری یېباردی.

^۱ نې بنیاد بېک، بیر اولوق یا شلی تورکمن کمپیر دن روایت قیلدی که چارجوی اصلیده «چارزو» دیر معناسی اېسه قۇینینگ قۇبروغی.

^۲ قیامت کونی گه چه

^۳ لعت قیلمه گن کیشینی هم

«سلطان مسعود میرزائی - کیم کیچیکے لیکیدین بجیری سا خلا بے؛
 اولغایتیبے ای دی؛ بجے گے اتکھسی ای دی - بو بجیش گونلوکے دنیا
 مصلحتی جھتی دین - کیم نی اونگا وفا قیلدی و نی ہیچ کیمگا وفا
 قیلغوسیدور - توتوبے؛ بو گورنمکے مردکے گورلاریگا نشتر سالیبے؛
 گور قیلدی.»

وقايە سنە اربع و تسعمائە [۹۰۴ قەرى | ۸۷۷ شەمسى | ۱۴۹۸ مىلادى]

[خجند، محقر يەر دەر] سمرقند و اندجان غە مکرراً يوروب ؛ هيچ ايش اچيلماي ؛ ينة يانيب خجندغە کەلدوک. خجند محقر يېرى دور. يوز ؛ ايگى يوز نۆکرليک کيشى نينگ اوقاتى تشويش بيله اۇتار. داعيه ليق کيشى نېچوک باقىب اۇلتورغاي.

[پشاغرنى امانت بېرىنگ] محمد حسين کورگان دوغلت ^۱ کيم اوراتيپادا ابدى ؛ سمرقندغە يوروشماک داعيه سى بيله اونگا کيشيلارى بباريب ؛ سۆزلاشيپ ؛ يار يايلاق کەنتلاريدىن پشاغرنى- کيم حضرت خواجه نينگ ملک کەنتلاريدىن دور- بو فترائە اونگا تعلق بۇلوب ابدى- تيلادوک کيم بو قيش عاريتى بېرگاي تا اوندا اۇلتوروب ؛ سمرقند ولايتى غە اېلىکدىن کېلگىنچە ايوروشگاي ييز. محمد حسين ميرزا هم راضى بۇلدى. خجندتن ، اتلانيب پشاغرنە متوجه بۇلدوم.

[آغیر ايسېتمە] زامين غە يېتکان فرصتە ايسېتيم. باوجود ايسېتمە ، زامين دين اتلانيب ؛ اېلغار قىليب ؛ تاغ يۇلى بيله اۇتوب ؛ رباط خواجه نينگ اوستيگا کېلديم کيم غافليقتە شاتو قۇيوب ؛ چىقىپ ؛ رباط خواجه قۇرغانىنى- کيم شاودار توماني نينگ داروغە نشىنى اۇلدور- آيلغاي. صبح وقتى يېتىلدى. اېلى خبردار بۇلدیلار. ينة يانيب هيچ يېردا توقف قىلماي ؛ پشاغرنە کېلىلدى. باوجود ايسېتمە اۋن اوچ- اۋن تۇرت ^۲ ياغاچ يۇلنى صعوبت و مشقت بيله قطع قىلديم.

[عيارلىق، اينچکاليک] نېچە کوندىن سۇنگ ، ابراهيم سارونى و ويس لاغرىنى و شيريم تغابىنى ايچكى بېگلار و يىگىتلار بيله ، اېلغار تعين قىلدوک کيم باريب ؛ يارايلاق قۇرغانلارنى سۆز بيله يا زۇربيله اېلىکلاگايلا. اول فُرستە ، يارايلاق ، يوسف بېگ دا ابدى. مېن سمرقنددىن چىقانداندا قالىپ ابدى. سلطان على ميرزا هم رعايت قىليب ابدى. سيد يوسف بېگ اينى اۋغلىنى ^۳ يارايلاق قۇرغانلارنى نينگ ضبط و ربطى غە يېباريب ابدى. احمد يوسف- کيم بو تارىخ دا سيالكوت حكومتى اوندا دور- اول قۇرغانلاردا ابدى. يىز نينگ بېگلار و يىگىتلار هم باريب ، تمام قيش بعض قۇرغاننى صلح بيله ايلىکلاديلار ؛ بعضىنى اوروشوب زۇربيله آلدیلار. بعضىنى عيارلىق و اينچکاليک بيله اۋغورلاب ؛ متصرف بۇلدیلار. اۋل ولايتلاردا مغول و اۋزبېک جھتيدىن هيچ کەنت يۇقتور کيم اونينگ قۇرغانى بۇلماغاي. اوشبو فُرستلاردا يىز نينگ جھتى ميزدين ، سيد يوسف بېگ و اينى اۋغلى دين بدگمان بۇلوب ؛ خراسان غە رخصت بېردیلار.

^۱ بابر نينگ خاله سى نينگ اپرى. عمر شيخ مرزاني نينگ باجه سى

^۲ ۷۸-۸۴ كيلومتر

^۳ برادرزاده ، اينى بجە

[چارە سىزلىكدن، صلح] بوقىش بونوع تلاش و تارتىش بىلە اۋتۇ. ياز بۇلا، صلح اوچون خواجه يحيى نى يىباردىلار. اۋزىلار ھم چرىك انگىزى بىلە شىراز و كابد نواحى سىغە كېلدىلار. بىزنىڭ بۇلغان سپاھىمىز، ايگى يوزدىن كۇپراک و اوچ يوزدىن آرزاق بۇلغاي اېدى. ھر طرفدا كوچلوک غنىملار. اندجان غە ابوروشوب؛ طالع ھىچ مدد قىلمادى. سمرقندغە اېلىك قۇيوب ھىچ ايش اچىلمادى. ضرورتىن صلح گونە قىلىپ؛ پشاعردىن مراجعت قىلىلدى.

[ايگى يىللىك مشقت] خجند بىر محقر يېر. بىر بېگ نىڭ اوقاتى اوندە تشويش بىلە اۋتار. بىر يارىم يىل؛ ايگى يىلغا ياووق اھل و عيال بىلە اوندە اېدوگ. اول مسلمانلار ھم بو مدتە امكانى بارچە خرج تارتماقدا و خدمت قىلماقتە؛ تقصير قىلمادىلار. يەنە، نى يوزىلە خجندغە بارىلغاي؟ خجندقە بارىپ ھم كىشى، نى قىلغاي؟

بارماققە نى مسكنى ميسر تورماقە نى مامنى مقرر

حيرانلىك و سرگردانلىك. آخر اوشبو تردد و تفرقه بىلە اوراتىپانىڭ جنوب طرفىداغى يايلاقلارغە باردوگ. نېچە كون اول نواحىدا اۋز ايشىمىزگا حيران، بارور، تورار يىمىزنى بىلماي؛ سرگردان اۋتكارىلدى. بىر كون اوشبو يېردە اېكاندا، خواجه ابوالھكارم كىم بىزنىڭ دېك جلاي وطن بۇلوب؛ سرگردان اېدى؛ مېنى كۇرا كېلدى. بارار-تورار يېرىمىزدىن و قىلور؛ قىلماس ايشىمىزدىن، استعلام و استفسار قىلىپ؛ متأثر بۇلوب؛ بىزنىڭ حالىمىزغە رقت قىلىپ؛ فاتحە اۋقوب؛ باردى. مېنگا ھم بىسار تاثير قىلدى. رقت قىلدىم.

[على دوست تغايى] اوشبو كون كېچ نمازديگر درەنىڭ اياغىدىن بىر آتلىق كىشى پىدا بۇلدى. بو خود على دوست تغايى نىڭ نۇكرى اېكاندور؛ بۇلجوق آتلىق. بو مضمون بىلە يىبارىپ توركىم، اگرچە مىندىن عظيم گناھلار صادر بۇلدى؛ ولى اميدىم بار كىم عنایت قىلىپ گناھىمنى باغىشلاپ؛ بىزگا متوجه بۇلسەلار؛ مرغىنان نى تاپشوروب؛ نى نوع قولۇق و خدمتگارلىق قىلغايىمىن^۲. گناھىم اريب حجايم رفع بۇلغاي^۳.

[اوچ كېچە-كوندوز، يوروش] موندەق متحيرلىق و سرگردانلىق دا بو خبر كېلگن بىلە، ھىچ اندىشە و توقف قىلماي؛ اوشول زمان اۋق كىم آفتاب اۋلتورور چاغ اېدى؛ مرغىنان غە اېلغار طريقە بىلە متوجه بۇلدىم. بو يېرىلە مرغىنان اراسى تخمىنا يىگىرمە-يىگىرمە تۇرت-يىگىرمە بېش يىغاچ^۴ بۇلغاي اېدى.

اۋل كېچە تانگ آتقونچە و اۋل كوني نماز پىشىن گەچە ھىچ يېردە توقف قىلماي؛ يورولدى. نماز پىشىن خجندىنىڭ ئىك آب آتلىق كېنتىگا توشولدى. آت ساووتوب؛ آتقە بۇغوز بىرىپ؛ تون

^۱ متن ده، بارار؛ تورور اېدى. گرامر اساسى ده، بارار-تورار يا دە بارور-تورور بۇلىشى كېرەك.

^۲ نى نوع قولۇق و خدمتگارلىق بۇلسە قىلە من.

^۳ پادشاه مېنىڭ صداقتىمنى بىلىسن، پادشاه مېنىڭ كېملىگىمنى بىلىسن. دوستلىگىم دە، شك و شە ارە دە قالەه سىن.

^۴ ۱۵۰-۱۲۰ كىلومتر

يارىمى نقاره وقتى دا ئىك آبدين اتلانيلدى. اۇل كېچە تانگ اتقونچە و اۇل كونى آفتاب باتقونچە و ينه كېچەسى تانگدين بورونراق ، مرغينان نىنگ بيرىغاچى غە ^۱ يېتكاندا ؛ ويس بېگ و بعض تردد قىلىپ ؛ عرض غە يېتكوردىلار كيم: على دوستنى نوع يامانلىق قىلغان كىشى دور. ارادا بير نوبت ؛ ايگى نوبت كىشى بارماي ؛ كېلماي ؛ گف و گو و عهد و شرط بۇلماي ؛ نى اعتمادبيله بارادوريز ؟ فى الواقع ، تردددارى نىنگ وجهى بار ابدى. بير زمان توروب ؛ كېنگاش قىلدوك. آخر مونگا قرار تاپتى كيم بو تردددارى نىنگ اگرچه وجهى بار ؛ ولى موندين بورونراق كېراك ابدى. اوچ كېچە ؛ كوندوز تىنماي ؛ توقف قىلماي ؛ يىگيرمه تۇرت- يىگيرمه بېش ياغاچ يۇلنى كېلدوك ؛ نى آتھ مجال قالىب تورونى كىشى دا ؛ بو يېردىن نى نوع يانيلغاي ؟ يانيب هم قاي ساريگا چىقىلغاي ؟ چون مونچە كېلىب توريز ؛ بارماق كېراك. هيچ نيمه تېنگرى نىنگ خواستيدىن اۇزگا بۇلماس. و سۇزنى مونگا قۇيوب ؛ توكل قىلىپ ؛ تېرادوك.

[على دوست تغايى ، مرغينان نى بېرە دى] سنت وقتى ابدى كيم مرغينان قۇرغانى نىنگ اېشىكىگا كېلديم. على دوست تغايى دروازه نىنگ ارقاسيدا توروب ؛ دروازه نى آچماي ؛ عهد التماس قىلدى. عهد و شرط قىلغاندىن سۇنگ ، دروازه نى آچىپ ؛ دروازه اراسيدا ملازمت قىلدى. على دوستنى كۇرگاندىن سۇنگ ، قۇرغان ايچيدا بير مناسب حويلى دا توشولدى. مېنىنگ بيله بۇلغان كىشى اولوق و كىچىك ايگى يوز قىرق كىشى ابدى.

اوزون حسن و سلطان احمد تنبل ولايت اېلىگا بسيار ظلملار اۇتكارىپ ؛ يامان معاش قىلىپ اېردىلار. ولايت اېلى تمام مېنى تىلار اېردىلار. مرغينان غە كىرگاندىن ايگى- اوچ كوندىن سۇنگ ، قاسم بېگ گا پشاغردىن و يانگى نۇكر بۇلغانلاردىن و على دوست بېگ نىنگ نۇكرلارىدىن ، يوزدىن كۇپراك كىشى قۇشوب ؛ اندجان نىنگ جنوب طرفىداغى تاغ اېلارىگا ؛ مثل اشپاريان و توروق شاران و چىكراك و اول نواحى لار غە- يېبارىلدى كيم استمالت بيله يا زۇربيله بو اېلارنى كېلتورگاي. ابراهيم سارونى و ويس لاغرىنى و سىدى قرانى اخسى طرفى غە ؛ يوزگا ياووق كىشى بيله- يېبارىلدى- كيم خجند سويىنى كېچىپ ؛ اۇل يوزدا كى قۇرغانلاربيله تاغ اېلارىنى هر طور قىلىپ بىزگا باقتورغايلار.

[حسن و تنبل مرغينان اطرافيدا] بير نېچە كوندىن سۇنگ ، اوزون حسن و سلطان احمد تنبل ، جهانگيرمىرزانى آلىب ؛ نىكىم بۇلغان سپاهى و مغولنى يىغىپ ؛ اندجان و اخسى نىنگ چرىگا چىقار كىشى ^۲ سىنى چرىگا چىقاراپ ^۳ ؛ مرغينان نى قاباماق داعيهسى بيله ، مرغينان نىنگ بير شرعى ^۴ سىدا- شرق سارى ، سبان اتلىق كېنتگا كېلىپ توشتىلار. بير- ايگى كوندىن سۇنگ

^۱ ۶ كيلومتر^۲ اوريش قىبله آله ديگن كىشى.^۳ اوروشوب بيله ديگان كىشىلرنى ، اوروش اوچون يىغىپ ،^۴ ۶ كيلومتر.

ياساب ؛ ياراغلانيب ؛ مرغينان نینگ محلاتى غە كېلدىلار . باوجود كيم قاسم بېگنى و ابراهيم سارو و ويس لاغرى باشلىقلارنى ، ايگى طرفغە اېلغار يېبارىلىپ اېدى ؛ مېنىڭ بىلە معدودى قالىپ اېدى ؛ بۇلغان يىگىتلەرى اسانيب ؛ چىقتىلار . محلات تن اېلگارى كېلگانى قۇمادىلار . اول كون خىل چۇرە دستارپېچ^۱ ، يىخى يوروب ؛ اېلىكى ايشگا يېتى .^۲ كېلىپ ھىچ ايش قىلا آلمايدىلار . يەنە ايگىلاي^۳ قۇرغان ياووغى غە كېلمايدىلار .

[**وضعيت اۆزگەردى**] قاسم بېگ كيم اندجان نینگ جنوبى تاغلارنى غە بارىپ اېدى ؛ اشپاريان و توروق شاران و چكر و اول نواحى داغى تاغ و توزداكى رعيت و اۋىماق ، تمام كىردىلار . سپاھىدىن ھم بىرار- ايگى رار بىزگا قاجىب ؛ كېلا باشلايدىلار . ابراهيم سارو و ويس لاغرى باشلىقلارغە كيم اخسى طرفى غە سودىن اوتوب اېدىلار ؛ پاب قۇرغانى و يەنە بىر ايگى قۇرغان كىردى .

[**اخسى تاشقورغانى**] اوزون حسن و تنبل ، ظالم و فاسق و كافروش اېلار اېدى . رعيت و ولايت اېلارى ، بولاردىن ، بىسار آغرىب اېردىلار . اخسى اولوقلارى دىن حسن دېكچە جماعتى بىلە و يەنە اخسى نىڭ بىر پارە لوند و اوباشىنى برىن قىلىپ- قراتياق قىلىپ- اخسى نىڭ تاشقورغانى داغى لارنى ، ضرب راست^۴ ارگا تىقىپ ؛ ابراهيم سارو و ويس لاغرى و سىدى قرا باشلىقلارنى ، تىلاب ؛ اخسى نىڭ تاش قۇرغانى غە كىوردىلار .

[**سلطان محمود خان ياردىمى**] سلطان محمود خان ، بىندە على و حىدر كۆكداشنى و حاجى غازى منغىت نى- كيم اوشول فرصتە شىبىنى خان دىن قاجىب ؛ خان قاشى غە كېلىپ اېدى- يەنە بارىن تومانىنى بېگلەرى بىلە بىزگا كۆمك تەيىن قىلىپ اېدى ؛ اوشبو محلا كېلدىلار .

بو خبر اوزون حسن غە يېتىپ ؛ بى پاى بۇلوب ؛ رعيت قىلغان نۇكرلارنى و آبادان يىگىتلەرىنى ، اخسى نىڭ ارگىگا كۆمك تەيىن قىلىپ ؛ يېباردى . سحر وقتى دريا ياقاسى غە يېتىلار .

[**حسن و تنبل اندجان گاندىلار**] بىزىڭ چرىك و مغول چرىكى خبر تاپىپ ؛ بىر پارە كىشىنى آت يالانگاچلاپ ؛ تۇروب^۵ ؛ سودىن كېچوردىلار . كۆمك كېلگانلار ، آلداب ؛ كېمەنى يوققارى تارتماي ؛ كېچگان يېردىن اۋق قۇيا بېردىلار . قۇرغان غە اۋتالماي ؛ قوئى توشتىلار . بىزىڭ چرىك و مغول چرىكى تۇش- تۇشىدىن ، آت يالانگاچ لاب كىرا باشلايدىلار . كېمە داكىلار ھىچ اوروشا آلمايدىلار . قارلۇغاچ بخشى ، مغول بېگ اۋغلانلار دىن ، بىرىنى تىلاب ؛ اېلكىنى توتوب ؛ چاپقولاپ ؛ اۋلتوردى . نى فايدە كيم ايش اوندىن اۋتوب اېدى . اكثر كېمە داكىلارنىڭ اۋلۇمگا بارماغى غە بو حرەك سەبب بۇلدى . بىر زماندا دريا داغىلارنى ارقى آلىپ ؛ بارىنى قىردىلار .

^۱ اۇ زمانلار دە ، دستارپېچلىك ، بىر مھارت ايكن . ھر كيم ، دستارنى ، زمانە نىڭ طلبىگە خاص ، اۋزب بىلمس ايكن . موندە ي كىشىلر ، كۆپىنچە ، پادشاھ لار ، شاھزادە لار و بېكرلارنىڭ سىللە سېنى اۋزىر ايكنلر . (ف . اسحاقف ، ۲۰۰۸) چەرە دستارپېچنى چەرە دستار پېچ ، سەلە اۋرە ي دېگن ، تن قوروقچى معنا قىلگن .

^۲ يىخى ايش قىلدى . قۇلى دن يىخى ايش كېلدى .

^۳ ايگىلاي : دوبارە ، قېتە

^۴ ھەمە نى ، برچە نى ، بار- يوق نى

^۵ آت يالانگاچلاپ سودن كېچماق ، موندە ي دىر كە آت نىڭ اېگر و جلى نى آلىپ ؛ آت نىڭ يالدىن توتىپ ، آت نىڭ سوزىشى و قونى بىلە ، تېكىن تورىپ ؛ سودن كېچە دىلر .

اوزون حسن نینگ معتبر كيشيلاريدىن قارلۇغاچ بخشى اېدى. خليل ديوانه اېدى. قاضى غلام اېدى. بولاردىن بىر قاضى غلام ، قولۇق بهانه سى بىلە خلاص بۇلدى. يەنە معتبر يىگىتلاريدىن سىدعلى-كىم حالا مېنىڭ قاشىمدا معتبر دور-يەنە حيدرقل ، يەنە قلەكە كاشغرى. يېتىمىش ؛ سىكسان آبادان يىگىتنىن اوشبو بېش-آلتى معدودى بېش ، خلاص بۇلمادى.^۱ بو خبرلارنى اېشىتىپ ، مرغىنان نواحى سىدا اۋلتورالماي اندجان سارىگا بوزولغان يوسونلۇق اېتىپ كۈچتىلار.

[اندجان بابرگا بېرىلە دى] اندجاندا ناصربېگنى قۇيۇپ اېردىلار كىم ، اوزون حسن نینگ يەنە سى اېدى. اگر ثانى سى بۇلماسه ؛ ئالتى دا خود ، نې سۆز اېدى كىم بار اېدى.^۲ صاحب تجربه كىشى اېدى. مردانه لىغى هم بار اېدى. بو كىفیت لارنى بىلىپ ؛ اولارنىڭ بى بنیادلىغىنى معلوم قىلىپ ؛ اندجان قۇرغانىنى بېركىتىپ ؛ مېنگا كىشى يىباردى. بولار اندجان غە يېتكەندا قۇرغان بېركىتكەننى معلوم قىلىپ ؛ سۆزلارنى بىر-بىرىگا قاووشماي ؛ بوزولوب ؛ اوزون حسن كۈچى گا ؛ اخسى سارى-تارتى. سلطان احمد تنبل اۈز ولايتى غە-اوش غە ؛ باردى. جهانگیر ميرزانىڭ بىرنېچە اېچكىلارنى و يىگىتلارنى ، اوزون حسن دىن آلىپ ؛ قاچىپ ؛ تنبل غە-كىم ھنوز اوش غە يېتمايدور اېدى-بارىپ قۇشولدىلار.

[اندجان تھان] اندجان نىڭ بېركىتگان خبرى مېنگا كېلدى. ھېچ توقف قىلماي ؛ مرغىنان دىن آفتاب چىقا ، آتلاىپ ؛ توش قاتىپ اېدى كىم^۳ ، اندجان غە كېلدىم. ناصر بېگ نىڭ و اۋغلانلارنى كىم دوست بېگ و ميرىم بېگ بۇلغاي ؛ كۈروب ؛ سۈروب ؛ عنايت و شفقتىن اميدوار و سرافراز قىلدىم. آتا ولايتى-كىم ايكى يىلگا ياووقالاشىپ اېدى ؛ اېلىكىدىن چىقىپ اېدى-تېنگرى عنايتى بىلە دى القعدە آبى دا ؛ سەنە تۇقۇز يوز و تۇرتدا-يەنە مىسر و مسخر بۇلدى.^۴

[اوش ھەم مسخر بۇلدى] سلطان احمد تنبل كىم جهانگیر ميرزابىلە قاتىلىپ ؛ اوش سارى تارتىپ اېدى ؛ اوش قە كىرگاچ ؛ اوش دا ھەم قىزىل اياق-قراتياق قىلىپ ؛ ضرب راست اورا ؛ اورا ، اوش دىن قولاب ؛ قۇرغاننى بىزىڭ اوچون ساخلاپ ؛ بىزگا كىشى يىباردىلار. جهانگیر و تنبل معدودى بىلە سراسىمە وار بارىپ اۈزكەندگا كىردىلار.

[اوزون حسن تسليم بۇلە دى] اوزون حسن كىم اندجان غە كىرالماي ؛ اخسى طرفى غە بارىپ اېدى ؛ خبر كېلدى كىم بارىپ اخسى نىڭ ارگى غە كىرمىش. چون سردار و سرفتنە بو اېدى ؛ بو خبر كېلگاچ ؛ اندجاندا تورت-بېش كۈندىن آرتۇق توقف قىلماي ؛ اخسى عزىمتى قىلدۇك.

^۱ سناقلى ، بېش-آلتى كىشى دن باشقە خلاص بۇلە دى.

^۲ بو جەلەنىڭ باشقە چە افادە سى: اگر مردانه لىك و تجربه دە ، ايكىنچى بۇلە سە ؛ اوچىنچى سى حتمى اېدى.

^۳ كەنە توش بۇلگن اېدى. بابر ، تون قاتىپ اېدى نى «كېچە يىشىپ اېدى» مەھۇمى دە ھەم استعمال قىلگن: «كېچە سى ھېچ يېردا تۇرماي ؛ تون قاتىپ ، صباخى اخسى غە توشۇك.»

^۴ اندجان-بابر آتە سى ؛ ھەمىرشىخ ميرزانىڭ پايتختى ، ۹۰۲ھ. ۸۷۶ھ: ۱۴۹۷م. دە بابر نىڭ قۇلىدىن چىققن اېدى. ۹۰۴ھ/ ۸۷۶ھ: ۱۴۹۹م. دە ايكىلاي ، اېلىكلەندى.

اخشى غە يېتگاچ ، چارە قىلا آلماي عهد و امان تىلاب ؛ قۇرغاننى تابشوردى . بىر نېچە كۈن اخسىدا تورۇب ؛ اخسى و كاسان اول يۈزىنىڭ ايش - كوچىنى ضبط و سرانجام قىلىپ ؛ اېلغار كېلگان مغول بېگلار يىگا رخصت بېرىپ ؛ اوزون حسننى كۆچ و متعلق لارى يىلە آلىپ ؛ اندجان غە كېلىلدى . اخسىدا قاسم عجبىنى كىم ايچكى چىرگا سىدا اېدى - ايمىدى بېگلىك مرتبە سى غە يېتىپ اېدى - عارىتى قۇيولدى . چون عهد قىلىپ اېدى ؛ جان و مالى غە ضرر و نقصان يېتكورماي ؛ قراتېگىن يۇلى يىلە حصار سارى گا اجازت بېرىلدى . معدودى يىلە حصار غە باردى . اۋزگا تمام نۇكرلارى ايرىلىپ قالدىلار .

[بوزوغچىلار بىلە نە بۇلسون ؟] بو فترتلاردا ، بىزگا تعلق اېل ؛ كۈننى و خواجه قاضى و متعلقلارنى توتقان - تالاغان - بولار اېردىلار . بعض بېگلار بىلە اتفاق قىلىپ ؛ سۈزنى مونگا قۇيدوك كىم مونچە چوغۇلۇق^۱ و بوزوق چىلىق قىلغان و مونچە بىزگا تعلق مۇمن و مسلماننى توتقان - تالاغان - بو جماعت اېردىلار . اۋزلارنىڭ بېگلار يىگا ، نى وفا قىلدىلار كىم بىزگا وفا قىلغايىلار . بولارنى تۇتۇرساك و تالاتساك ؛ نې عىب بۇلغاي ؟ بە تخصيص بىزنىڭ كۆزۈمىزنىڭ اۋترو سىدا ، بىزنىڭ آتېمىزنى مېنىپ ؛ بىزنىڭ تۇنومىزنى كىيىپ ؛ بىزنىڭ قۇيۇمىزنى يىپ ؛ يورگايىلار . مونگا خود كىم تحمل قىلا آلغاي ؟ اگر ترحم قىلىپ ؛ تۇتۇرولماسا ؛ يا تالاتىلماسە ؛ بىزنىڭ بىلە قزاقلىقلاردا و محتىلاردا بۇلغان جماعتىنىڭ ، حاضر تانىغان مالارى غە بارى فرمان بۇلسە كىم ، اېلىكلار يىگا كىرسا .^۲ اوشمونچە بىلە قوتولسalar ؛ منتلار توتۇسلار كىراك .

[بى ملاحظە حكمدىن ، اېل ، هوركىيدى] فى الواقع معقول كۆروندى . فرمان بۇلدى كىم ، بىزىڭ بىلە بۇلغانلار ؛ تانىغان نىمە لارنى آلسونلار . اگرچە معقول و مۇجە اېدى ؛ بىزنىمە شتاب بۇلىش . جهانگىر مرزادېك مۇدى يانيمىزدا اۋلتورۇب ؛ اېلنى مونداق هوركوتماك ، هېچ معناسى يوق اېدى . ملك گىرلىكدا و مملكت دارلىقتە اگرچە بعض ايشلار ، ظاهرده معقول و مۇجە كۆرونور ؛ ولى هر ايشىنىڭ ضمنىدا يوزمىڭ ملاحظە واجب و لازم دور . اوشبو بىر بى ملاحظە حكم قىلغانىمىزدىن - نى مقدار شور و فتنە لار قۇپتى . آخر اندجان دىن ايگىنچى نوبت چىقانىمىز غە سبب ، اوشبو بى تامل حكم قىلغانىمىز بۇلدى . بو جەتتىن مغوللار اۋزلار يىگا دغدغە و توهم يۇل بېرىپ ؛ رباطك اورچىنى دىن - كىم ايگى سو آراسى هم دېرلار - اۋزگند طرفى غە كۆچۈپ ؛ تىبل غە كىشى يىباردىلار .

[مغوللار] مېنىڭ آنم قاشىدا ، مىنگ بېش يۈز - ايكى مىنگ گا ياووق مغول اولوسىدىن بار اېدى . يىنە حصار دىن ، حمزە سلطان و مەدى سلطان و محمد دوغلار بىلە اوشمونچە چاغلىق مغول كېلىپ اېدى . ھىمىشە يامانلىق و بوزوقچىلىق ، مغول اولوسىدىن بۇلا كېلگان دور . اوشبو تارىخ قەچە بېش نوبت مېنىڭ بىلە ياغىقتىلار . اونداق اېماس كىم مېنىڭ بىلە بى مناسبتلىق جەتتىدىن

^۱ بوزوغچولۇق قە گندە ؛ چوغۇلچولۇق ، بۇلىشى كېرك .

^۲ يەنى فرمان بېرىلسە كىم ھركىم تانىگن مالىنى آلسىن .

یاغیقمیش بۇلغايلار. مونداق حرکتلارنى اۇز خانلارى غە مکرر قیلدیلار. بو خبرنى سلطان قلى جناق- کیم آتەسى خداییردی بوقاقنى مغولار اراسیدا رعایت قیلیب ایدیم؛ آتەسى بورونرق اۇلوب ابدى اۋزى؛ مغولارییلە بۇلور ابدى- کەلتوردى. یخشی باردى. اۋز ابل و اولوسیدین ایریلیب؛ بو خبرنى ییتکوردى. اگرچه موندایخشی باردى؛ ولى سۇنگرا اونداق قباحتلار قیلدى کیم یوز مونیگ دېک خدمت بۇلسا یاپقاي. نېچوک کیم مذکور بۇلغوسیدور. سۇنگى قباحتلارى هم غۇلىق نینگ نتیجه سیدین ابدى.

بیزگا خبر کەلگاچ، بېگلارنى ییغیب؛ مشورت قیلیدى. بېگلار عرض غە ییتکوردیلار کیم بو جزوى ایش دور. پادشاه آتلانماق، نى احتیاج؛ قاسم بېگ جمیع بېگلارنى و چریکنى باشلاب بارسون. سۇز مونگا قرار تاپتى. سهل توئیلار. بو رأى غلط اېکاندور. بو کونى قاسم بېگ، بېگلارنى و چریکنى باشلاب چىقتى. ارالاغونچه^۱ تنبل خود کەلیب؛ مغولار غە قوشولغان اېکاندور. تانگلاسى اېرتە بیله، ایلامیش دریاسى نینگ کېچیت آتلىق گذرىنى اۋتگاچ، اۇق روبه رو بۇلورلار؛ یخشی چاپقولا شورلار.

قاسم بېگ اۋزى، سلطان محمد ارغون بیله روبه رو بۇلیب ایگى اوچ نوبت چاپقولا ب؛ باش چىقارغالى قۇیماس. غلبه ییگیتلار چاپقولا شورلار. آخر شکست تاپارلار. قاسم بېگ، على دوست تغایى، ابراھیم سارو، ویس لاغرى، سیدی قرا، ینه اوچ- تۇرت بېگدین و ایچکیدین چىقتیلار؛ اۋزگا اکثر بېگلار و ایچکیلار اېلیگا توشیتیلار. اېلیگا توشکان بېگلاردین و ایچكى لاردین على درویش بېگ، میرم لاغرى، توقە بېگ، تغایى بېگ، محمد دوست، على دوست، میرشاه قوچین، میریم دېوان.

بو اوروش دا ایگى ییگیت^۲ طورى چاپقولا شورلار. بیزنینگ ساریدین ابراھیم سارونینگ اینیلاریدین صمد آتلىق، اولار ساریدین حصارى مغولاردین شەسوار آتلىق، رو به رو بۇلورلار. شەسوار اونداق چاپار کیم دوول غە دین اۋتوب صمدنینگ باشى غە خىلى اۋلتورور. باوجود بو زخم، صمد اونداق چاپار کیم شەسوارنینگ باشیدین کف دست چه پارچه سونگاکنى قیلچى آلیب کەتار. شەسوارنینگ دوول غە سى یوق اېکاندور. شەسوارنینگ باشینی اۋیدیلار^۳. یخشی بۇلدى. صمدنینگ باشینی اۋیار کیشی یوق ابدى. اوچ- تۇرت کوندین سۇنگ اوشول زخم بیله اۇق باردى. [بى وقت شکست] قزاقلىقلاردین و فلاکتلاردین خلاص بۇلوب؛ تانگلا ولایت آلمان محلدا^۴، عجب بى وقت شکست ابدى. قنبرعلى مغول کیم بیر رکن اعظمى میز اۋل ابدى؛ اندجاننى آلمان چاغدا ولایتی غە باریب ابدى. یوق ابدى. اوشمونچه بیله، تنبل جهانگیرنى آلیب؛ کەلیب؛

^۱ تا مغولر و تنبل سلطان نینگ ارە لریدە توشگینچه؛ ارە لریدە فاصله بۇلگینچه.

^۲ بابرنینگ چریكى (لشکرى) شکست تاپە دى.

^۳ يعنى صمد و شەسوار.

^۴ اۋیماق: تداوى قىلماق. معالجه اېتىش

^۵ ینگە گینه، دولنگە اېگە بۇلگندە.

اندجان نینگ بیر شرعی^۱سى پشتە عیش نینگ الیداغی اولانگە توشتی. بیر ایگى قاتله چهل دختران بيله یاساب ؛ پشتە عیش نینگ دامنه سی غه کەلدى. بیزینگ ییگیتلار ، محلات و باغاتین تاشقاری اۇق ، یاساب ؛ چیتیلار. ایلگاری کەلاآلمادی ؛ دامنه دین اۇق ، ناری یاندى. اوشبو نواحی غه کەلگاندا ، توشکان بېگلاردین میرم لاغری نی و توقه نی اولدوردی. بیر آی غه یاووق بو تېگرا دا اۇلتوروب ؛ هیچ ایش قیلا آلمادی. اوش ساریگا باقه یاندى. اوش نی ابراهیم ساروغه بېریلیب اېدی. اونینگ کیشیسی اوندا اېدی. اوش نی بېرکېتیلار.

^۱ ۶ کیلومتر

وقايە سنە خەمس و تەسەمائە [۹۰۵ قەرى | ۸۷۷ شەمسى | ۱۴۹۸ مىلادى]

[سىپاھى يىغىشتىرماق] ولايات نىنگ اتلىق ؛ يايلاق چرىكلارىغا ، قەدغە يىلە تواجىلار و محصلار يىبارىلدى . قەبرىلىغە و يەنە ھەرنى ولايتلارغە بارغان چرىكلارغا اھتمام بىلە تواجىلار چاپتورۇپ ؛ تورا و كېتمان و بالتوونى كىم بۇلغان چرىك مەسالىھ و اسبابىغە اھتمام لىق محصلار تەيىن قىلىلدى . ولايتن چرىككا كېلور اتلىق - يايلاقنى سۈرۈپ ؛ اول طرف ، بو طرف ايش ؛ كوچكا بارغان نۇكر و سىپاھىنى يىغىشتورۇپ ؛ تېنگرىغا توكل قىلىپ ؛ محرم آيى نىنگ اۋن سېكىزىدا^۱ ، حافظ بېگ نىنگ چىر باغىغە سۈر قىلدىم .

[مخالفلار اوستىگە] بىر - ايكى كۈن چىر باغدا تورۇپ ؛ قالغان اسباب و آلاتنى طيار و مەكل قىلىپ ؛ اوش سارى مخالفلار نىنگ اوستىگە برانغار و جوانغار و غۇل و ھراول و اتلىق - يايلاقنى ياساب ؛ ياسال بىلە اۋق مەتوجە بۇلدۇك . اوشقە يىقىن يېتىكان مەلدا ، خىر تاپىلدى كىم مخالفلار اوش نواحى سىدا تورا آلماي ؛ رباط سەرھنگ اورچىنى سارىغە - كىم اوش نىنگ شەمالى دور ؛ تارتىمىش . اول آخشام لات كېنئە توشۇلدى . تانگلاسى ياساب اوش دىن اۋتكاندا ، خىر كېلدى كىم مخالفلار اندجان سارى بارمىش . بىز ھم اۋزكىنت اوستىگە مەتوجە بۇلدۇك . اۋزومىزدىن ايلگار راک اۋزكىنت نواحى سىنى چاپقالى چاپقونچى ايردۇك .

مخالفلار كىم اندجانغە بارورلار ، كېچە بىلە خەندقە كىرىپ ؛ فصىلغە شاتو قۇيار چاغدا ، قۇرغانداغىلار تورارلار . ھىچ ايش قىلالماي ياندىلار . بىز نىنگ چاپقونچى ھم بارىپ اۋزكىنت نواحى سىنى كىم چاپار ؛ اونچە نىمە اېلىك لارىغا توشماي ؛ يانىپ كېلدىلار .

[مازو قۇرغانى آلىندى] اوش قۇرغانلار يىدىن مازو قۇرغانىدا - كىم اول ارادا رۇستلوق بىلە مشھور قۇرغاندور - تىبل ، اينىسى - خىللىنى - ايگى يوز - ايگى يوز اېلىك كىشى بىلە قۇيۇپ ؛ اول قۇرغاننى بېركىتىپ اېدى . يانىپ ؛ كېلىپ ؛ مازو قۇرغانىغە اوروش سالىپ ؛ زۇركېلتوردۇك . مازو قۇرغانى خىلى رۇست قۇرغاندور . شەمالى سارى كىم ساي دور ؛ خىلى بلند واقع بۇلۇبتور . اگر سايدين اۋق آتسالار ؛ شايد كىم فصىلغە يېتىكاي . آب دزدى اوشبو طرف واقع بۇلۇبتور . قۇرغاندىن قوبىغە باقە ، كۈچە دېك ايگى طرفدىن فصىل قۇپارىپ ؛ كېلتورۇپ ؛ سوغە يېتكۈرۈبتورلار . پىشتە طرفلارى خەندق دور . سايغە ياقۇق اوچون ساي تاشلار يىدىن ، اولوق اولوق قازان دېك تاشلار ،

^۱ ۹۰۵ ھەق محرم آيى ، ۱۸ يەكشەنبە : ۸۷۸ ھەش ، سەنبە آيى ، يەك شەنبە : ۱۴۹۹ م . سەپتەمبەر آيى . يەك شەنبە

قۇرغان غە چىقارېب اېردىلار. اول مقدار اولوق تاشلار كېم مازو قۇرغانىدا آتۇلار ؛ اوشمونچە قۇرغان اوروشى بۇلۇب ؛ هېچ قۇرغاندىن مونداق تاشلار آتمادىلار. عبدالقدوس گەبۇر ؛ كتە بېگ نىنگ آغە سى - فصیل تويىگا چىقىپ اېدى. فصیلدىن اونداق تاش اوردىلار كېم ، هېچ يېرى ، يېرگا تېگمى. درست معلق آشىپ اوشانداق بلند يېردىن قۇرغان نىنگ خاكىزى نىنگ تويىگە چە يومالانە - يومالانە كېلدى ؛ ولى هېچ بۇشمادى. اوشال زمان اۇق ، آتلاىب يورودى. دوتەي^۱ آب دزدتە يارعلى بلال نىنگ باشىغە ، بىر ضرب تاش اوردىلار. باشىنى آخر اويدىلار. قالىن كىشى تاش بىلە ضايە بۇلدى.

صباحى كېم اوروش سالىلدى ؛ چاشتگاه دىن بورونراق آب دزد آلىلدى. آخسام غە چە اوروش اېدى. آب دزد كېم آلىلدى ؛ بۇلدورا آلماي ؛ تانگلاسى غە امان تىلاب چىقتىلار. تىبل نىنگ اينىسى خلیل باشلىق ، يېتمىش - سىكسان - يوز آبادان كىشىنى بند قىلىپ ؛ اندجان غە يېبارىلدى - كېم احتياط بىلە ساخلاغايلار. بىزىنگ هم بېگلارىمىز و ايچكىلارىمىز و آبادان كىشىلارىمىز اولارنىنگ بندى غە توشوب اېدى. بو ايش طورى واقع بۇلدى. مازونى آلىپ ؛ كېلىپ ؛ اوش نىنگ كېنتلارىدىن اونجو توبە^۲ دېگان كېنتە توشولدى. اول طرفدىن تىبل اندجان دىن يانېپ ؛ رباط سرهنگ اورچىنى كېنتلارىدىن آب خان دېگان يېرگا توشتى. بو ايگى چرىك نىنگ اراسى بىر يىغاچ^۳ بۇلغاي اېدى. بو فرصتە قىبرىلى بى حضورلوق جەتيدىن ، اوش قە باردى.

[قىرىق كۈن اوروش اوچون] بىر آي ؛ قىرىق كۈنگە چە اۋلتورولدى. اوروش بۇلمادى. ولى هر كۈندا بىزىنگ آشلىغىچى و اولارنىنگ آشلىغىچىسى آتقولاشورلار اېدى. بو مدتە كېچەلار اوردو گىردىنى مۇحكىم احتياط قىلىلور اېدى. خندق قازىلور اېدى. خندق بۇلماغان يېردا شاخ توتولور اېدى. بۇلغان سپاهى تمام يراغلانېب خندق ياقاسى غە چىقارلار اېدى. باوجود مونچە احتياط ، هر اوچ - تۇرت كۈندا ، كېچە بىلە چرىكدا بىر غوغا و سوران چىقار اېدى. بىر كۈن آشلىق چى نىنگ آلى غە سىدى بېگ تىغايى بارىپ اېدى. غنىم نىنگ كىشىسى زۇرراق كېلىپ ؛ بە يىكبار اوروش ائناسىدا سىدى بېگنى آلدىلار.

[باي سنغر ميرزا شهيد بۇلە دى] اوشبو يىل ، خسروشاھ ، بلخ اوستىگا چرىك بارور خيالى بىلە ، باي سنغر مرزانى تىلاب ؛ قندوزغە كېلتوروب ؛ بلخ اوستىگا آتلاندى. اوباج قە يېتكەن چاغدا ، خسروشاھ بىدبخت كافرىنعمت ، سلطنت دغدغەسى بىلە - كېم سلطنت اونداق ناكس و بې هنلارغە نى نوع يېتكاي ؟ نې اصل ، نې نسب ، نې هنر ، نې حسب ، نې تدبير ، نې شجاعت ، نې انصاف ، نې عدالت - باي سنغر مرزانى بېگلارى بىلە توتوب ؛ باي سنغر مرزاغە كېرىش سالىپ -

^۱ بو سۆز ھندى چە دىر. معناسى قۇرغان نىنگ اضافە سۈيى نى چپ قىلىش اوچون تۈزۈلگەن اوستى يايىق ارىق. بو سۆز ، ماوراءالنهرده ايشلە تېلمە گن. بو موضوعنى كۆز اۋنگى دە آلىپ ايته آلەمىز كە بابر ، كابل - ھندوستانده ، وقايە يازىرى باشلە گن.

^۲ بو جاي اسى نىنگ املاسى ، اونجوت اوبە بۇلىشى مېكەن. اونجوت ، قوم يا گياھ ، اۋبە قشلاق. اونجوت قشلاغى

^۳ ۶۰ كىلومېتر.

محرم آيى نينگ اۋنى ابدى كيم- مونداق خوش طبع و پرفضايلت و حسب و نسب بيله ارسته پادشاه زادهنى شهيد قىلدى.^۱ بېگلارى و ايچكىلاردىن هم بير نېچەنى اۋلدوردى.

[**باي سنغر مرزا، ولادت و نسبى**] ولادت و نسبى: ولادتى سېكىز يوز سىكسان ايگى دا حصار ولايتىدا ابدى. سلطان محمود مرزانينگ ايگىنچى اۋغلى دور. سلطان مسعود ميرزادىن كىچىك ؛ سلطانعلى ميرزا و سلطان حسين و سلطان ويس مرزا- كيم خان مرزاييله مشهور دور ؛ اولوق. اناسى پشه بېگىم ابدى.

شكل و شىمايلى: اولوق كۆزلوك ، قۇبە يوزلوك ، اۋرتە بۇيلوق ، توركمان چهرە ليك ، ملاحتلىق يىگىت ابدى. اخلاق و اطوارى: عدالت پيشە و آدمى و خوش طبع و فضيلت ليق پادشاهزاده ابدى. استادى سيد محمود ، شيعى اېكاندور. بو جەتتەن باي سنغر ميرزا هم مطعون ابدى. سۇنگرا دېدىلار كيم سمرقندتە اول يامان عقيدەدىن يانيب ؛ پاك اعتقاد بۇلوتتور. خىلى چاغىرغە حرصى بار ابدى. چاغىر ايچماس محلدا ، نماز اۋتار ابدى. سخاوتى و بخششى اعتدال بيله ابدى. نسخ تعليق خطىنى خىلى خوب بيتير ابدى. نقاشلىقتە هم اېلىكى يامان اېمىس ابدى. شعرنى هم طورى ايتور ابدى. عادلى تخلص قىلور ابدى. شعرى ديوان ترتيب قىلغونچە بۇلمايدور ابدى. بو مطلع اونينگ دور كيم:

سايە وار از ناتوانى جابه جا مى اوفتم گر نگرىم روى ديوارى ، ز پا مى اوفتم^۲
سمرقندتە باي سنغر مرزانينگ غزلارى اونچە شايع دور كيم ، گم اۋى بۇلغاي ابدى كيم مرزانينگ اشعارى اول اۋپدا بۇلماغاي ابدى.

مصافلارى : ايگى مصاف اوروشتى. بير قاتلە سلطان محمود خان بيله ، اول تخته اۋلتورغانىدا. سلطان محمود خان ، سلطان جنيد برلاس و بعضى نينگ اغوا و انگيزى جەتتەدىن سمرقند آماق داعيەسى بيله چرىك تارتىپ ؛ آق كۆتلىدىن اۋتوب ؛ رباط سفد و كىناي نواحى سى غە كېلدى. باي سنغر ميرزا سمرقنددىن چىقتى. كىناي دا اوروشوب ؛ يخشى باستى. اوچ- تۇرت مينگ مغول نينگ بۇيىنى غە اوردوردى. حيدر كۆكداش- كيم خان نينگ حل و عقدى^۳ ابدى- بو اوروش دا اۋلدى. يەنە بير مرتبە بخارادا سلطان على ميرزاييله اوروشوب مغلوب بۇلدى.

ولاياتى: آتاسى-سلطان محمود ميرزا- بخارانى بېرىپ ابدى. آتاسيدىن سۇنگ ، آتاسى نينگ بېگلارى يىغىليب ؛ اتفاق بيله سمرقندتە پادشاه قىلدىلار. بخارا هم نېچە محل غە چە مونينگ ديوانى غە داخل ابدى. ترخانلارياغى ليغيدىن سۇنگ ، اونينگ تصريفدين چىقتى.^۴ مېن سمرقندنى آغاندا خسروشاھ غە تارتا باردى. خسروشاھ حصارنى آليب بېردى. اوندىن هيچ اولاد

^۱ باي سنغر ميرزا ، ۲۳ ياشدە اۋلدېرىلگن. ۸۸۲ھ / ۸۵۶ھ / ۱۴۷۸م. تولدى. ۹۰۵ھ / ۸۷۸ھ سنبلە ۴ / ۱۴۹۹م. اگوست ۲۶.

^۲ كۆچىسىزلىكدن سايە دېك او بير و بو بېرگە توشە من. اگر ديوارنى اوشلمە سم ، يىقىلە من. ((بايرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۲۶))

^۳ لغوى معنای سى آچماق و باغلىماق دير. بير اتبە صفتى دە ، ايشلرنى سرانجام قىلە دېگن. شرعى اتبە دير. بوندى كيشلرنى «اهل حل و عقد» صلاحيتلى ، ايش كورگن(تجربه لى) ايش بيله دېگن كيشلر هم تعريف قىلە ديلر. ايشبىلرمان

^۴ قر. ۹۰۱ نچى يىل نينگ وقايعسى دە.

قالمدى. خسروشاھغە كېلگان محلدا آباغە سى - سلطان خلیل میرزا-نینگ قیزینى آلدی. اۇرگا خاتون و غومەسى یوق اېدی. اونداق استقلال بیلە سلطنت قیلمادی کیم ، بیر کیشینی اۇز آلیدین اولغایتیب ؛ معتبر بېگ قیلیمیش بۇلغای. بېگلاری آتا- آباغە سىنینگ اۇق ، بېگلاری اېدی.

[باي سنغر مرزا واقعه سيدین سۇنگ] باي سنغر مرزانینگ واقعه سيدین سۇنگ^۱ ، سلطان احمد قراول و قۇچ بېگنینگ آتاسى ، آقا- اینیسى و كۇچ و متعلق لاری بیلە ، قراتیکین ولايتیدین چقیب ؛ بیزنى دېب كېلدى. قنبرعلی کیم اوشدا بی حضور اېدی ؛ بیحضور لوقدین قۇپوب ؛ اول هم كېلدى. مونداق محلدا غیب كۇمكى ؛ سلطان احمد قراول جماعتی بیلە كېلیب ؛ قاتیلغانى-نى شگون توتوب ؛ صباحی اۇق غنیم اوستیگا یاساب یورودوک. آبخاندا توروش بېرماي یورتیدین كۇچتى. بعض چادر و گلیم و پارتال دېك نیمه لاری ، چریك اېلكیگا توشتی. كېلیب اونینگ یورتی غە توشتوك.

[تنبل و جهانگیر] اوشبو آخسامی تنبل ، جهانگیرنى آلیب ؛ اۇنگ یانیمزدین ایورولوب ؛ خوبان دېگان كېنتگا- کیم اندجان ساری یانیمیزدا ، بیزدین اوچ یغاچ^۲ بۇلغای اېدی- كېلیب کیردی. اېرتە سیگا بیزهم برانغار ، جوانغار ، غۇل ، هراولنى ترتیب قیلیب ؛ کیم کیب ؛ یاراغلانیب ؛ یاسال یاساب ؛ تورا كۇتارگان ییغلارنى آلیمیزغە سالیب ؛ غنیم اوستیگا یورودوک. بیزنینگ برانغار ، علی دوست تغایى اېدی ، توابعی بیلە. جوانغار ، ابراهیم سارو و ویس لاغری ، سیدی قرا ، محمد علی مبشر ، خواجه کلان بېگ نینگ آغەسى کیچیک بېگ^۳ ، ینه بعض ایچکیلار. سلطان احمد قراولنى و قۇچ بېگنى آغە- اینی لاری بیلە جوانغارغە بیتیلدى. قاسم بېگ غۇل دا ، مېنینگ قاشیمدا اېدی. ایراول قنبرعلی و ینه بعض ایچکیلار.

[خوبان اوریشی، اۆل مصاف اوریش] خوبان نینگ شرق- جنوب طرفیدین سقا آتلیق كېنتگا کیم خوبان دین بیر شرعى^۴ بۇلغای یېتیشیب ؛ اېدوک کیم ، غنیم کیشیسی ، خوبان كېنتیدین یاساب چىقتى. بیزهم ایلدام راق ، اۇق یورودوک. حزم و احتیاطنى مرعى توتوب ؛ تورا ، یایاق کیم ترتیب قیلیب اېدی ؛ مقابله بۇلور محلدا ، كېین اۇق قالدیلار. تېنگرى عنایتی بیلە اولارغە هیچ احتیاج بۇلمادی. یېتگان بیلە بورونراق بیزنینگ جوانغار کیشیسی ، اونینگ برانغارى بیلە اېلیك آلیشتی. خواجه کلان نینگ آغەسى کیچیک بېگ اونها یخشی چاپقولاشتی. محمد علی مبشر هم کیچیک بېگ دین سۇنگرا چاپقولاشتی. اوشمونجه بیلە تاب كېلتورا آلمای ؛ یاغی قاچتی. برانغار بیلە ایراولگا پیشاپیش اوروش یېتمادی. قالین ییگیتلار كېلتوردیلار. بۇیونلاریغە- بویرودوک کیم- اوردیلار. بیزنینگ بېگلار قاسم بېگ و علی دوست بېگ ؛ كۇپراکی علی دوست ؛ حزم و سردارلیغنى رعایت قیلیب قاوغونچینی یېراق یېبارگالی مصلحت كۇرمادیلار. بو جهتن قالین کیشیسی اېلیگا توشمادی.

^۱ ۹۰۵ ھ. ق / ۸۷۸ ھ. سنبله ۴ / ۱۴۹۹ م. اگوست ۲۶.

^۲ ۱۸ کیلومتر

^۳ وفاتی: ۹۱۱ ھجرى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۶) (۹۱۱ ق ۸۸۴ ھ ۱۵۰۵ م)

^۴ آلتی کیلومتر

خوبان كېنتىگا اۋق توشتوك. مېنىڭ اۋل مضاف اوروشى اوروشقانم اوشبو اېدى. تېنگرى تعالى اۋز فضل و كرمى بىلە فتح و ظفر روزى قىلدى. شۈگون توتۇك. تانگلاسى غە اۋق ، آنم نىڭ اناسى^۱ ؛ مېنىڭ اولوغ آنم - شاه سلطان بېگىم اندجان دىن كېلدى. بو خيال بىلە كىم جهانگىر اگر اېلىگا توشگان بۇلسا ؛ درخواست قىلغاي.

[ينكى قشلاق] چون قىش ياووقلاشىب اېدى ؛ يازىدا آشلىق ؛ تولوك قالمايدور اېدى ؛ اۋزكىنت اوستىگا بارورنى مصلحت كۇرماي ؛ اندجان غە مراجعت قىلىلدى. نېچە كوندىن سۇنگ كېنگاشىب ؛ سۇزنى مونگا قرار بېرىلدى كىم ، اندجان دا قىشلماقدين^۲ ، غنىم كىشىسى گا هېچ ضرر و آسىبىي پېتماس ؛ بلكە اۋغورلوق و قزاق لىق بىلە كوچلاتماكى نىڭ احتمالى باردور. بىر يېردا قىشلماق كېراك كىم چرىك اېلى آشلىق سىزلىقتن عاجز بۇلماغاي و غنىم كىشىسى گا هم قېل يوسونلوق عاجزلىغى بۇلغاي. بو مصلحت اوچون رباطك اورچىنى دا- كىم بو رباطك اورچىنى نى ايكى سو اراسى هم دېرلار ؛ ارمان و نوشاب نواحى سىدا ، قىشلماق خيالى بىلە اندجان دىن كۇچوب ؛ مذكور بۇلغان كېنتلارنىڭ نواحى سى غە كېلىب ؛ قىشلاق سالدوك.

[قراغول اېتى] بو نواحى يىخشى اولاق يېرلار بۇلور. ايلامىش درياسى نىڭ يىقىنى داغى قالىن جنگلاردا بوغو ، مرال و تنگوز كۆپ بۇلور. اوشاق- اوشاق جنگلاردا ، قىرغول و تاووشقان قالىن بۇلور. پشته سىدا تولكوسى بىسار بۇلور و رنگىن بۇلور. تولكوسى اۋزگا يېرنىڭ تولكوسىگا باقە يوگوروك بۇلور. بو قىشلاقدا اېكاندا هر ايكى- اوچ كوندا ، آوغە آتلانور اېدىم. اولوق جنگلارنى اۋرتاب ؛ بوغو مرال اولار اېدوك. اوشاق جنگلارنىڭ چرگا سالىب ؛ قىرغول غە قوش سالىب ؛ كېزلار اېدوك.^۳ قىرغاولارنى بې حد سېمىز بۇلور. تا اۋل قىشلاق تە اېدوك ؛ قىرغول اېتى فراوان اېدى.

اوشبو قىشلاق تە اېكاندا ، خدای بېردى تۇغچى- كىم يىڭى رعايت قىلىپ بېگ قىلىپ اېدىم- ايكى اوچ قاتلە توشوب ؛ تېل نىڭ قزاغىنى باسىب ؛ باشلار كېسىپ كېلتوردى. اندجان و اوش نواحى سىدىن هم قزاق يىگىتلار ، عيارلىق بىلە تىنماي ؛ بارىب ؛ ايلقىلارنى سوروب ؛ كىشىلارنى اۋلتوروب ؛ بىسار عاجز قىلدىلار. اگر اۋل قىشنى اوشول قىشلاق تە اۋتكارىلسا اېدى ؛ كۆپراك احتمالى بو اېدى كىم يازغە چە اوروشسىز اۋق بوزولغايلار اېدى.

[بې ماسكە مردك] اوشموندق غنىمنى زبون و عاجز قىلغان محلدا ، قنبرعلى ولايتى غە بارماققە اجازت تىلادى. هر نېچە بو حساب لارنى خاطر نشان قىلىپ منع قىلىلدى ؛ كۆپراك جھل قىلدى. عجب يىنگىل و بې ماسكە مردك اېدى. ضرورت بۇلدى ولايتى غە اجازت بېرىلدى. بورون ولايتى خجند اېدى. بو نوبت اندجاننى آغاندا اسفەرە و كندبادامنى هم اونگا بېرىلدى. بىزىڭ بېگلار ارا

^۱ شاه سلطان بېگىم يا شاه بېگىم ، بابر آنە سى ؛ قتل نكار خانم- نىڭ ، اۋگى آنە سى دىر. ايسن سلطان بېگىم نىڭ كونداشى

^۲ قىش ايلرىنى اۋتكۇرماقدين ،

^۳ چرگە و قوش سالىب ؛ منتظر قالدرك ، ياشىنردىك

سیدا ، قالین ولایتلیق و کۆب نۆکرلیک ، قنبرعلی ابدی . هیچ کیم نینگ نۆکری و ولایتی اونچه اېماس ابدی . قیرق - اېللیک کون اول قیشلاق ته اېدوک . قنبر علی نینگ تقریبی بیلە بعض چریک اېلیگا هم رخصت بېریلدی . اۋزومیز هم اندجان غە کېلدوک .

[تېل نینگ تالاشلری] بو مدته کیم قیشلاق ته و اندجان دا اېدوک ؛ تېل نینگ کیشیسی تینمای ، خان قاشی غە - تاشکندگا - بارور ابدی و کېلور ابدی . احمد بېگ - کیم خان نینگ اۋغلی - سلطان محمد سلطان - نینگ ، بېگ اتکەسى و خان نینگ اولوق رعایت قیلغان بېگی ابدی - تېل نینگ توقان آباغەسى ابدی . بېگ تېلبە کیم خان نینگ اېشیک آغەسى ابدی ؛ تېل نینگ توقان آغەسى ابدی . بارە - کېلە ، خان نی برین قیلدیلار کیم تېل غە کۆمک بېبارگای .

کۆمکدین بورونراق بېگ تېلبە - کیم تا توغوب ابدی ؛ مغولستان دا ابدی ؛ مغول ارا سیدا اولغایب ابدی ؛ ولایت قە کیرمایدور ابدی ؛ ولایت پادشاهلار ی غە خدمت قیلمايدور ابدی ؛ خانلار غە اۋق خدمت قیلیب ابدی - کۆچ و اهل و عیالینی تاشکند ته قۇیوب ؛ اۋزی کېلیب اینیسی تېل غە قۇشولدی .

[عجب حادثه] بو فرصته عجب حادثه دست بېردی . قاسم عجب نی - کیم اخسی دا عاریتی قۇیولوب ابدی ؛ آز - اغلاق قزاق کینیچە چیقیب قاولاب ؛ بیجراتە بیلە خجند سوییدین اۋتار - تېل نینگ قالین کیشیسی گا اوچراب اېلیگا توشتی .

تېل چون چریکی میز نینگ تارقالغان خبرینی تاپتی و آغە سی ؛ بېگ تېلبە - خان بیلە سۇزلاشیب کېلیب ابدی ؛ کۆمک کېلماگا مُتَعَيِّن و مُتَقَيَّن ابدی ؛ اۋزکندتین آتلانیب ؛ ایگی سو اراسی غە کېلدی . اوشبو ائنادا کاسان دین تحقیق خبر کېلدی کیم خان ، تېل نینگ کۆمکیگا اۋغلی - سلطان محمد خانیکە نی - کیم سلطانیم غە مشهور ایدی - احمد بېک بیلە تعین قیلیب ؛ بېش - آلتی مینگ چریک قۇشوب تور . ارچه کبنت یۇلی بیلە ، آشیب ؛ کېلیب ؛ کاسان نی ، قبادیلار .

[تېنگریگا توغل] ییز داغی ، یېراق داغی کیشیمیزگا باقمای ؛ حاضر کیشیمیز بیلە بی توقف - قیش نینگ ضرب ساووغی دا - تېنگریگا توکل قیلیب ؛ اندجان دین ، بند سالار یۇلی بیلە ، سلطانیم بیلە احمد بېگ نینگ اوستیگا آتلاندوک . کېچەسى هیچ بیردا تورمای ؛ تون قاتیب ، صباحی اخسی غە توشتوک . اول آخشام ، مُحکم ضرب ساوق ابدی . انداق کیم بعضی نینگ اېلیک ایاغین ساوق آلدی . کۆپ کیشی نینگ قولاولاری ، الهه دیک ، قبارچولانیب ابدی . اخسی ده توقف قیلماي ؛ قاسم عجب نینگ اۋرنیغە ، یارک تغای نی هم عاریتی قۇیوب ؛ کاسان اوستیگا اوئوک . کاسان غە بیر شرعی^۱ پتکاندا ؛ خبر کېلدی کیم احمد بېگ خبر تاپیب ؛ سلطانیم بیلە ، بوزولغان یوسونلوق ، ایلدام یاندی .

[شكار قاچە دى] تىبل ، يىزىنگ اتلانغانىمىزنى بىلىپ ؛ آغە سىگە كۆمك اېلغاب ؛ كېلادور اېكاندور. كون ، ايگى نماز اراسى بۇلغان اېدى كىم تىبل نىنگ قراسى نوكد سارى دىن پيدا بۇلدى. آغاسى نىنگ مونداق يىنگىل يىنگاندىن ، دنگ و متحير بۇلوب ؛ تورا قالدى. دېدوك كىم خدای مونی ، مونداق كېلتوردى. آتى نىنگ بۇينى قاتىب ؛ كېلىپ تور.^۱ يوروب ؛ اېلىك قوشغاندىن كىبن ، تېنگرى راست كېلتورسە ؛ يىرىسى چىقماس.

ويس لاغرى و يەنە بعضىلار ، دىدىلار كىم ، كون كېچ بۇلوبتور. بو كون بۇلماسا ، تانگلا ، قاين غە بارغوسىدور. صباح هرقداق بۇلسا ؛ اوچراتورىز دېپ ؛ اېلىك قوشماق^۲ نى صلاح كۆرمادىلار. اوشمونداق قابو^۳ دا كېلگان غنىم ، هېچ نوع متضرر بۇلماي ؛ اجراشتى. مثل باركىم: « قابغوداغى نى قاپماسە ؛ قارىغوجە قايفورور » يىت:

كارها را به وقت بايد جست كار بى وقت ، سست باشد سست^۴

[ارخيان قۇرغانى] تانگلاغە چە فرصتى غنىمت توتوب ؛ كېچە سىگا ، هېچ يېردا توشماي ؛ بارىپ ؛ ارخيان قۇرغانى غە كېردىلار. اېرتە سىگا غنىم نىنگ اوستىگا يوروب تاپماي ؛ سۇنگىچە كېلىپ ؛ ارخيان قۇرغانىنى ياووق قاباماق نىنگ صلاحين تاپماي ؛ يىر شرعى^۵ سىدا غزە ؛ نىنگان غە توشولدى. اۋتوز- قىرق كون يىز بو يورثە اېدوك. تىبل ارخيان نىنگ قۇرغانىدا اېدى. آز- آز كىشى بېرىدىن بارىپ ؛ نارىدىن كېلىپ ؛ ارا يۇلدا آتقولايشىپ ؛ يانارلار اېدى. يىر كېچە شىخون كېلدىلار. اوردونىنگ تاشقارى سىدىن ، يىر پارە اۋق قۇيوب ؛ ياندىلار. اوردو گىردىنى خندق قىلىپ ؛ شاخ توتوب ؛ احتياطلار قىلىپ ؛ اېدى. هېچ ايش قىلا آلمە دىلار. اوشبو يورثە اېكاندا قىزىلغىلى ايگى- اوچ قاتلە يامانلاپ ولايتى غە بارماقچى بۇلدى. يىر قاتلە خود آتلاىپ تېىراب اېدى. بعض بېگلارنى يىبارىپ تشويشلار بىلە ياندوردوك.

[سىد يوسف مجمى] بو ائنادا سىد يوسف مجمى ، سلطان احمد تىبل غە كىشى يىبارىپ اونگا باقتى. اندجان كوه پايە لار دىن اويغور مجم دېرلار. ايگى كوه پايە دور. سىد يوسف ، مجم نىنگ اولوغى اېدى. سۇنگرالار ايشىكدا تانىمال بۇلوب اېدى. ايشى اولوغ لوقتىن اۋتوب اېدى. بېگلىك دعواسى بار اېدى. اگرچە هېچ كىم بېگ قىلمايدور اېدى. عجب منافق و بى پاشنه مردك اېدى. مېن اوشبو نوبت اندجان نى آلماندىن اوشبو تارىخ قەچە شايد كىم ايگى- اوچ قاتلە مېنگا كىرىپ ؛ تىبل غە ياغىقنى اېكىن. يەنە ايگى- اوچ قاتلە تىبل غە كىرىپ مېنگا ياغىقنى ، اېكىن. آخر ياغى بۇلغانى اوشبو اېدى. اونىنگ بىلە اېل و اولوس و اۋىماق خىلى بار اېدى. تىبل غە قوشولماسون

^۱ آت ، كۆپ منزل اورسە ، بۇينى قاتىپ قالە دى. اۋنگ و سۇلگە بۇينىنى قىردە تە آلهيىدى. شو اوچون اوروش ميدانده ، جنگى نىنگ اراده سىدە بۇلە ي قالە دى. همايون نامه ده هم ، شونده ي بىر خادنه گە اوچرە ي مىز.

^۲ اېلىك قوشماق ؛ اوروشماق. فارسجه تېنگى ، « دست بردن » دست بردن به جنگ. « ... سبک دست بردن به تیغ »

^۳ بو املا ، معرب دور. تورکجه املاسى ، قابو ، قايى دىر.

^۴ ايشلارنى اۋز وقتى ده بىریش كېرک. بىرلىمە گن ايش ، سست بۇلە دى سست. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۳۰)

^۵ ۶۰ كيلومتر

دیب ؛ ارالای آتلاندوک. ارا قۇنوب پشخاران نواحی سى غە كېلدوك. پشخاران قۇرغانىغە ، تنبل نىنگ كىشىسى كېلىپ كىرگن اپكندور. بىزىنگ اېلغار بېگلارى ەلى درویش بېگ و قۇچ بېگ آغە- اينىسى بىلە پشخاران اېشىكىگا بارىپ ؛ يىخىيلار چاپقۇلشتىلار. قۇچ بېگ آغە- اينىسى بىلە يىخىيلار باردىلار. اېلىكلارى اكثر ايشگا تېگدى. پشخاران نىنگ بىر شرعى سىدا بىر بلندى اوستىدا توشتوك. تنبل جهانگىرنى آلىپ ؛ پشخاران قۇرغانىنى ارقاى توشتى.^۱

[ولايتلار تقسيماتى] اوچ- تۇرت كۈندىن سۇنگ ، بىزىنگ مخالف بېگلار- كىم ەلى دوست و قنبرەلى سالاخ تۋاع و لواحقى بىلە بۇلغايلار- ياراش سۇزىنى اراغە سالاكىريشتىلار. مېنىنگ دولتخواه لارى مېنىنگ بو ياراشدىن اصلا علم و خبرلارى يوق اېدى و بىزلار بو صورتقە اصلا رضا اېرماس اېردوك. چون ايگى اولوق بېگ- بو ايگى مردك- اگر بولارنىنگ سۇزىگا قولاق سالماي صلح بۇلماسا ؛ اۇزگا احتمالارى ەم بار اېدى. ضرورت بۇلدى بو يوسونلوق صلح بۇلدى كىم خجند سۈيى نىنگ اخسى طرفى ولايتلار ، جهانگىرغە تعلق بۇلغاي. اندجان طرفى ولايتلار مېنگا تعلق بۇلغاي. اۇزكندى ەم كۇچلارنى چىقارغاندىن سۇنگ ، بىزىنگ ديوان غە قۇيغايلا. ولايتلار قرار تاپقاندىن كېين ، مېن و جهانگىر مرزا ، اتفاق قىلىپ سمرقند اوستىگا يۈرۈگاي بىز. سمرقند تختى مىسر و مسخر بۇلغاچ ؛ اندجان نى جهانگىر ميرزاغە بېرىگاي.^۲

سۇزنى مونگا قرار بېرىلدى. جهانگىر ميرزا و تنبل ، تانگلاسى غە كېلىپ- رجب آي نىنگ^۳ اواخريدا- ملازمت قىلدىلار. اوشبو مقرر بۇلغان يوسونلوق ەھد و شرطلار بۇلدى. جهانگىر مرزاغە اخسى سارى رخصت بېرىپ ؛ اۈزۈم اندجان غە مراجعت قىلدىم.

[آزادبۇلەدىلر] اندجان غە كېلگاچ ؛ تنبل نىنگ اينىسى خلیل و جمعى كىم بىندتە اېردىلار ؛ بىندىن چىقارىپ ؛ خلعتلار كىدورۈپ ؛ رخصت بېرىلدى. اولارداغى ، بىندتە غى بېگلارنى و ايچكىلارنى- كىم تىغايى بېگ و محمد دوست و مير شاه قۈچىن و سىدى بېگ و قاسم عجب و پير ويس و ميرىم ديوان باشلىقلار بۇلغاي ؛ بىندىن چىقارىپ بېباردىلار.

[ەلى دوست نىنگ اۈزگاچە دۈرانىشى] اندجان غە كېلگندىن سۇنگ ، ەلى دوست نىنگ اطۋارى تمام اۈزگەچە بۇلدى. مېنىنگ بىلە قزاقلىقلاردا و محتىلاردا بۇلغان كىشىلار بىلە ، يامان معاش قىلاكىريشتى. اۋل خليفەغە رخصت بېردى. اوندىن سۇنگ ابراهيم سارۈنى و ويس لاغرىنى بى گنا بى جەت توتۇرۈپ ؛ تالايىب ؛ ولايتلاردىن آيىرىپ ؛ رخصت بېردى. قاسم بېگ بىلە ، چىرماشىب ؛ يۈرۈر اېدى. ظاهردا مونى سەند قىلدى كىم خليفە و ابراهيم ، خواجە قاضى نىنگ ەوادارلارى دور. مېندىن انتقام آلفولارى دور. اۋغلى ، محمد دوست خود پادشاهانە بنيادلار قۇيدى. صحبت- شىلان و ديوان و دستگاھ بارچەنى ، سلاطين دستورى بىلە قىلا باشلا دى.

^۱ ارقاى: ارقايسگا

^۲ بو كۈنگى املاسى بېرىلگاي. بېرىلە دى. (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب.) بېرىلگە ى.

^۳ ۹۰۵ ھ. ق. رجب ، ۸۷۸ ھ. ش / دلو / آذر ، February ۱۵۰۰

[اختیار قالمەدی] بو آتالیک ؛ اۇغوللوق تىبل غە ارقالانىب ؛ مونداق حرکتلار بنیاد قیلدیلار. مېندا هم انچه اختیار و اقتدار قالمادی کیم بو نوع نامعقول حرکتلاردین بولارنى منع قیلە آلاي مېن- نې جهتین کیم تىبل دېک دشمن مونیگ ارقا و حمایتی. هرني کؤنگولاری تیلار ابدی ؛ اونداق قیلورلار ابدی. عجب نازک محلی ابدی. هیچ نیمه دېب بؤلماست ابدی. بو آتە لیک ؛ اۇغولوقتین اول مدته ، غلبه خوارلیقلار تارتیلدی.

[بیرینچی کدخدالیک] سلطان احمد مرزانیگ ، عایشه سلطان بیگم آتلیق قیزی- کیم آتە- آباغە تیریک اېکاندا ، مینگا قالینلیق قیلیب اېردیلار ؛ خجندتە کېلیب ابدی- شعبان آیی 'دا آلدیم. اول آغاندا اگرچه مېریم یامان اېماس ابدی ؛ ولی اول کدخدالیغ ابدی ؛ حیا و حجاب جهتیدین هر اؤن- اؤن بېش- ییگیرمه کوندا بیر نوبت بارور اېدیم. سؤنگرالار خود اول مېر هم قالمادی ؛ ولی حجاب هنوز کؤپراک بؤلدی. بیر آی دا و قیرق کوندا ، آتم خانېم ، محصلیقلاریله سوره- سوره ، تشویشلاریله یبارور ابدی.

[بیرینچی شیدالیک] بو فرصتلاردا بیر اوردو بازاری نینگ اۇغلی بار ابدی ؛ بابری آتلیق. آتی هم طوری مناسب توشوب ابدی. شعر:

مېن اونگا غریب میل پیدا قیلدیم بلکیم اونگا اؤزنی زار و شیدا قیلدیم
آندین بورون هیچ کیشیگا مایل بؤلغان اېماس اېدیم ؛ بلکه مېر و محبت گفت و شنودین
اېشیتماس اېدیم ؛ دېماس اېدیم. اول محللار بیرار بیت ؛ ایگیرار بیت فارسی دین ایتور اېدیم. بو
بیتنی اوندا ایتیپ اېدیم. بیت:

هیچکس چون من خراب و عاشق و رسوا مباد

هیچ محبوبی چو تو بیرحم و بی پروا مباد^۲

احیاناً بابری مېنینگ قاشیم غە کبلورایدی ؛ ولی مېن حیا و حجاب جهتیدین ، بابری ساری توز باقه آلماس اېدیم. نې جای اول کیم اختلاط و حکایت قیلە آلاي مېن ؛ و نشا و اضطراب سببیدین شکر قیلە آلماس اېدیم ؛ نې امکان اولکیم کېتگە نیدین شکایت قیلە آلاي مېن. ملازمت تکلیفی قیلماق لیققه خود کیمگا طاقت بار ابدی.

بیر کون اوشول مېر و محبت اوانیدا ، جمعی همراه ابدی ؛ بیر کؤچه دا کبلە دور اېدیم. به یک بار ، بابری روبه رو اوچرای توشتی. مېنگا انفعالدین اونداق حال بؤلدی کیم یقین ابدی کیم اېریگای مېن. توز باقماقلیق یا سؤز قاتماقلیق نینگ خود امکانی یوق ابدی. یوز حجاب و تشویشیله اؤتولدی. محمد صالح نینگ بو بیتنی خاطر غە کېلدی ، بیت:

شوم شرمندا هرگا یار خود را در نظر بینم

^۱ ۹۰۵ هـ ، شعبان آیی ؛ ۸۷۸ هـ ش. جوت / اسفند ؛ ۱۵۰۰ Msrch.

^۲ هیچ کیم مېنینگ دېک ، عاشق ، خراب و شیدا بؤلە سین- همده هیچ کیم هم سېنینگ دېک ، رحمسیز و بی پروا بؤلە سین.

رفیقان سوی من بیند و من سوی دگر بینم^۱

بو بیت عجب حسب حال واقع بۆلدى. عشق و محبت طغیانیدین شىباب و جنون غلباتیدین ،
باش يالانگ ، اياق يالانگ ، كۆی و كۆچەدا و باغچە دا ، سیر قیلور اېدییم. نې التفات آشنا و بېگانە
و نې پروای اۆز و غیر قیلور اېدییم. بیت:

عاشق اۇلغاچ بیخود و دیوانه بۆلدوم بیلما دییم

کیم پرى رخساره لار عشقى غە بو اېرمیش خواص^۲

گاھى تېلبەلار دېك يالغوز پشته و دشتقه بارور اېدییم. گاھى باغات و محلاتنى كۆچە بە كۆچە
آختارور اېدییم. نې يوروماكتە اختياریم بار اېدى ؛ نې اۆلتور ماقته ؛ نې بارماقتە قراریم اېدى ؛ نې
تورماقتە. شعر:

نې بارور غە قۆتیم بار نې تورارگا طاقتیم

بیزنى بو حالتقه سېن قیلدینگ گرفتار ای كۆنگول

[ترخانلر جدالی] اوشبو بیل سلطانعلی میرزا بیله ، محمد مزید ترخان نینگ اراسیدا مخالفت
توشتی. سببی بو اېدی کیم ترخانیلار اسرو كۆپ اعتبار و اختیار بۆلوب اېردیلار. بخارانی دربست ،
باقی ، آلیب اېدی. بخارا سرکاریدین دانگی کیشیگا بېرماس اېدی. محمد مزید ترخان هم سمرقندته
صاحب اختیار. تمام ولایاتنى اۇغلانلاری غە و توابع و لواحقى غە آلیب اېدی. شھردین ھرنیمە
راتبە کیم تعین قیلیب اېدیلا ؛ اوندین اۆزگا بیر فلس ، هیچ مھردین سلطانعلی مرزاغە تېگماس
اېدی.

سلطان علی مرزا ، اولوق ییگیت بۆلوب اېدی. بولار نینگ مونداق معاشی غە نېچە تحمل قیلسون ؟
بیر نېچە ایچکی لاری بیله محمد مزید ترخان نینگ قصدی مقامیدا بۆلدى. محمد مزید ترخان
تۆیوب نوکر ؛ سودری و توابع و لواحقى بیله ینە اونینگ بیله بار کیشی ، بار بېگلار بیله ، مثل
سلطان حسین ارغون ، پیر احمد خواجه حسین ، اوزون حسن نینگ اینیسی قرا برلاس ، صالح
محمد ، ینە بعض بېگلار و ییگیتلار بیله شھردین چیقتی.

[خان میرزا ایریلە دی] اول فرصتلاردا خان مرزا^۳ غە ، خان ، محمد حسین دوغلتنی و احمد
بېگنی و ینە قالین مغول بېگلارینی قوشوب ؛ سمرقند اوستیگا تعین قیلیب اېدی. حافظ بېگ
دۆلادی و اۇغلی طاهر بېگ ، خود خان مرزانینگ بېگ اتکەسى اېردیلار. حسن نبیره و ھندوبېگ و
بعض ییگیتلار ، حافظ بېگ و طاهر بېگ مناسبتی جھتیدین ، سلطانعلی میرزادین قاجیب ؛ میرزا
خان قاشی غە باریب اېردیلار.

^۱ ھر قجان یاریمنى كۆز اۆنگیم ده كۆرسیم ؛ شرمندە بۆلە من. دوستلر ، مېن تھان باقە دېلر و مېن باشقە تھان باقە من.

^۲ بو بیت اگر باربدن بۆلسە ، (دریا در گوهر ، ۱۳۸۷) دە ، كېلە گن.

^۳ خان مرزا (ویس مرزا) سلطان محمود نینگ اۇغلی ، بابر نینگ عېك بچەسى

محمد مزید ترخان کیشیلاری یباریب ، خان مرزانی و مغول چریکینی تیلاب شاودار نواحی سیدا کبلیب ؛ میرزا خان نی کوروب ؛ مغول بیگلاری بیله ملاقات قیلدی. مغول بیگلاری نینگ ، محمد مزید بیگلاری بیله ، یخشی غینه اختلاطی چیقمادی.^۱ بلکه محمد مزید ترخان نی توتار خیال هم قیلغان دورلار. بو بیگلار انگلاب ؛ مغول چریکیدین بیر بهانه بیله ایریلدیلار. بولار ایریلغاچ ، مغول چریکی هم تورا آلمادی ؛ یانیب ؛ یاریایلاق توشکاندا ؛ سلطانعلی میرزا آز کیشی بیله سمرقندین ابلغاب ؛ خان میرزاییله مغول چریکی نینگ اوستیگا یبتار. اورشاهم الماسلار. بوزولوب قاجارلار. آخر چاغدا سلطان علی میرزا^۲ نینگ بیر یخشیغینه ایشی بو بۇلدی.

[سمرقند ساری یوروش] محمد مزید ترخانلار ، بو میرزالاردین مایوس بۇلوب ؛ مغول عبدالوهاب نی- کیم موندین بورونراق هم مہنینگ قاشیمدا بار ابدی ؛ اندجان قَبلی دا هم خواجه قاضی بیله یخشی یک جهت لیقلار قیلیب ؛ جانلار تارتیب ابدی- مہنگا یباریب ؛ مہنی تیلاب دورلار. بیز خود ، خراب بو معامله ابدوک. اوشبو مصلحت اوچون ، صلح قیلیب ؛ سمرقند اوستیگا یوروماگا جازم ابدوک. فی الحال میرمغول نی اخیسی غه جهانگیر میرزا قاشی غه بُلچار بیله یباریب ؛ سمرقند اوستیگا چریک آتلائیپ ؛ ارا ایگی قونوب ؛ قباغه کبلیب ؛ توشتوک. نماز دیگری خبر کبلیدی کیم سلطان احمد تنبل نینگ اینیسی- خلیل- کبلیب ؛ اوش قۇرغانینی اۇغورلاب آلیب تور. [ینه هم تنبل نینگ فته سی] تفصیلی بو دور کیم صلح بۇلغاندا تنبل نینگ اینیسی ؛ خلیل- باشلیق بندیلارنی قۇیولوب ابدی ؛ نېچوک کیم مذکور بۇلدی. تنبل ، خلیل نی اؤزکنددا کی کؤچ و اوروقنی چیقارماق اوچون یباریب ابدی. کؤچ چیقارماق بهانه سی بیله باریب ؛ اؤزکندگا کیریپ ؛ بو کون چیقای ، تانگلا چیقای دېب ؛ حیل قیلیب ؛ چیقمايدور ابدی. بیز چریک آتلانغاندا فُرست تاپیب ؛ اوش خالی قالغاندا ، کبچه بیله کبلیب ؛ اوش قۇرغانینی اۇغورلاب آلیب تور. بو خبر بیزگا کبلیگچ ؛ تورماق نینگ وینه بولاریله چیرماشماق نینگ مصلحتینی ، نېچه جهتین تاپمای ؛ سمرقند ساری اؤق متوجه بۇلدوق. بیر بو کیم ، بیزینگ سپاهی آتاغلیق^۳ تمام چریک ، یاراغینی قیلماق اوچون ، اؤیلوک ، اؤیگا هرساری غه تارقاب ابدی. صلح قه اعتماد قیلیب ؛ بولار نینگ بو مکر و غدريدین بیخبر و غافل ابدوک. ینه بیر بو کیم- علی دوست و قنبرعلی دېک اولوق بیگلاریمیزدین نېچه نوبت حرکتلار ظاهر بۇلدی کیم اولار غه اعتماد قالمادی. نېچوک کیم مذکور بۇلدی. ینه بو کیم ، جمیع محمد مزید ترخان باشلیغ سمرقند بیگلاری مہنی تیلاب ؛ میر مغول نی یباریب اپردیلار. سمرقند دېک پایتخت تورغونچه نی کرای اول قیلغای کیم اندجان دېک بیر اوچون ، کیشی اوقات ضایع قیلغای.

^۱ یعنی مغول بیگلاری ، محمد مزید بیگل و باشقه لر بیله بیر قرارگه کبلمه دیلر.

^۲ بابر نینگ هم عییک بجه سی ، هم خاله بجه سی.

^۳ چریک اوچون اجره تیلگن بارچه ییگیتلر

[ینە اتفاقات حسنە] قبادین مرغینان غە كېلىلدى. قۇچ بېگ نىنگ آتە سى - سلطان احمد بېگ كا مرغینان نى بېرىلىپ ابدى - علايق و عوايق جھتیدین مېنىنگ بىلە اپرگاشا آلمادى - مرغینان دا قالدى. اۋغلى قۇچ بېگ ، بىر - ايگى آغە - اينىسى بىلە مېنىنگ بىلە باردیلار. اسپرە يۇلى غە بۇلدوك. اسپرە نىنگ توابعى محن آتلىق كېنتگا كېلىپ ؛ توشتوك. اتفاقات حسنە دین قاسم بېگ جماعتى بىلە ، على دوست جماعتى بىلە ، سید قاسم ینە بىر پارە قالین يىگىتلار بىلە اوشبو اخشام محن دا اپكاندا ، بۇچار قىلغاندىك ، بارچە كېلىپ ؛ قاتىلدیلار.

اوندىن آتلاىب ؛ دشت خىسبان بىلە يوروب ؛ چوپان كۇپروكى دین اۋتوب ؛ اوراتپا كېلدىم. قنبرعلى اۋز ولايتى - خجندتین - تىبل غە اعتماد قىلىپ ؛ چرىك مصلحتىنى سۇزلاشا ، اخسى غە كېلور. بو واقعه بۇلغاچ ، تىبل اونى بند قىلىپ آلىپ ؛ ولايتلار نىنگ اوستىگا يورور. اۋل بىر توركى مۇل بار كیم «اينانماغىل دوستونگ غە سامان تيقار پوستونگ غە» يۇلدا كېلتورا دور. اوند اياق قاجىب ؛ يوز تشويشلار بىلە اورا تپپه گا اپكاندا كېلدى.

[شىبانی خان خبرى] اوراتپادا اپكاندا ، خبر كېلدى كیم شىبانى خان قلعه دېوسى دا ، باقى ترخان نى باسىپ ؛ بخارا اوستىگا بارىپ تور. اوراتپا دین بوركه يىلاغى يۇلى بىلە سنگزار غە كېلدوك. سنگزار داروغه سى قۇرغاننى بېردى. قنبرعلى چون توتوروب ؛ آلدوروب ؛ كېلىپ ابدى ؛ اونى سنگزاردا قۇيوب اۋتوك. كېلىپ خان يورتى غە توشكاندا ، محمد مزید ترخان باشلىق سمرقند بېگلارى كېلىپ ملازمت قىلدیلار. سمرقند تسخیری نىنگ كیفیتىنى ، بولاربىلە مشورت قىلىلدى. دېدىلار كیم خواجه یحیی هم پادشاه نىنگ خواهانى دور. اگر خواجه برین بۇلسا ؛ سمرقند بى جنگ و جدل آسانلىق بىلە مۇسر بۇلور. بو جھتین نېچە نوبت خواجه یحیی غە كىشىلارى بىبارىپ ؛ سۇزلاشىلدى. خواجه یحیی بىزنى سمرقند غە كېتورماكنى جزم آيتىپ بىبارمادى ؛ ولى ماۋوس بۇلغودىك سۇز هم آیتمادى.

خان يورتى دین كۇچوب درغم ياقاسى غە كېلدوك. درغم ياقاسیدین خواجه یحیی غە ، خواجه محمد على كىتابدارنى بىبارىلدى. خبر كېلتوردى كیم كېلسونلار. شېرنى بېرور بىز. درغم دین كېچگا ياووق آتلاىب شېر غە متوجه بۇلدوك. سلطان محمود دۇلداى - سلطان محمد سلطان محمود دولداى نىنگ آتە سى - يورثین اۋق قاجىب ؛ بارىپ ؛ بو اتفاق دین اولارنى خبردار قىلىپ تور. چون خبر تاپتیلار ؛ اۋل قىلغان خيال مىسر بۇلمادى. يانېب درغم ياقاسى غە توشتوك.

[على دوست ، بايرى بېگ] ابراهيم ساروى مېنگلىغ - كیم مې نىنگ بىر يىخشى رعايت قىلغان بېگىم ابدى ؛ على دوست توتوروب ؛ قاولاىب ابدى - مېن يارياىلاق كېلگان فۇستە ، سید يوسف بېگ نىنگ اولوق اۋغلى - محمد يوسف - بىلە كېلىپ ؛ ملازمت قىلدى. بىزىنگ بايرى بېگلاریمىز و ايچكىلاریمىز كیم على دوست نىنگ ضدى اپردیلار ؛ بولارنىنگ بعض سىنى قاولاب ؛ بعض سىنى تالاب ؛ بعض سىنى توتوروب ابدى ؛ بىرار - بىرار يىغىلىپ كېلدیلار. على دوست ضعيف بۇلوب

ابدی. نې اوچون کیم تنبل نې ارقالانیب ؛ مېنگا و مېنینگ دولتخواه لار یم غه جفا و عذابلار قیلور ابدی. مېنینگ هم طبعیم ، بو مردک بیله یامان ابدی. هم انفعالدین و هم توهمدین تورا آلهادی. رخصت تیلادی. مېن داغی مئت توتوم. رخصت بېردیم. علی دوست و محمد دوست اوشول رخصت آغان بیله تنبل قاشی غه باردیلار.

تنبل غه مقرب بؤلوب ؛ غلبه یاغلیقلار و یامانلیقلار بو آته لیک ؛ اؤغولوق تین ظهور غه کېلدی. بیر- ایگی ییلدین سؤنگ علی دوست نینگ اېلیکیگا قارت چیقیب ؛ اؤلدی. محمد دوست اؤزبیک گا کیریب ابدی. فی الجملة ، یامان ایماس ابدی ، اوندین هم کۆرنمک لیک قیلیب ؛ قاجیب ؛ اندجان نینگ کوه پایه لاری غه باریب ؛ یاغلیقلار و فتنه لار انگیز قیلدی. آخر اؤزبیک اېلیکیگا توشتی. کۆزلارینی کۆر قیلدیلار. «کۆزلارینی توز توتی» نینگ بو معنی سی بار اېمیش.

[شیبانی خان سمرقندنی آله دی] بولار غه رخصت بېرگندین سؤنگ ، غولی^۱ برلاس نی بیر نېچه ییگیتلار بیله خبر اوچون بخارا ساری یېباریلیب ابدی. خبر کېلدی کیم شیبانی خان بخارانی آلیب سمرقند اوستیگا متوجه بؤلدی. اول نواحی دا بؤلماقنی مصلحت کورمای ؛ کش ساری عزیمت قیلدوک. بو سمرقند بېگلاری نینگ اکثر کۆچلاری هم کش دا ابدی. کش گا کېلگندین بیر- ایگی هفته دین سؤنگ خبر کېلدی کیم سلطان علی میرزا سمرقندنی شیبانی خان غه بېردی.

[زهره بېگی آغه ، سمرقندنی بېره دی] تفصیلی بو دور کیم سلطان علی مرزانیگ اناسی ؛ زهره بېگی آغه- بېلماس لیگی و بی عقلیغیدین ، مخفی شیبانی خان غه کیشی یېبارور ؛ بو مضمون بیله کیم ، شیبانی خان اونی آلور بؤلسه ؛ اؤغلی شیبانی خان غه سمرقندنی بېرگای. آته سی نینگ ولایتینی آغاندین سؤنگ ، سلطان علی میرزا غه بېرگای. بو رأی دین ابویوسف ارغون نینگ خبری بار اېکاندور ؛ بلکه بو رأی نی کؤرساتگوچی اوشول غدار اېکاندور.

^۱ بو اسم نی ایچی مانو (۱۹۹۵) ، غوری برلاس آلگن. (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۱۷۵ ، ۱۷۷) ده غولی برلاس آلگن. وفاتی: ۹۱۹ هجری ش. یارقین (۹۱۹ ق ۸۹۱ ش ۱۵۱۳ م)

اتفاقات حسنه

«اتفاقات حسنه دين قاسم بېگ جماعتي

بيله ، علي دوست جماعتي بيله ، سيد

قاسم ينه بير پاره قالين ييگيتلار بيله

اوشبو اخشام محن دا اپكاندا ، بُلچار

قىلغانديك ، بارچه كېليب ؛ قاتيلديلار.»

وقايە سنە ست و تسعمائە [۹۰۶ قمرى | ۸۷۹ شمسى | ۱۵۰۰ ميلادى]

[شىباني خان سمرقند دە] شىباني خان اوشبو خاتون نىنگ وعدەسى بىلە كېلىپ ؛ باغ ميدان غە توشتى. توش وقتى دا سلطانلى مرزانيىگ بېگ و بېگاتىگا ، يىگىت- يىلنگىگا هيچ كىمگا خبر قىلماي ؛ هيچ كىم بىلە كېنگاشماي ؛ بىر نېچە يايووغىداغى كىچىك ؛ كىرىم بىلە چاررە دروازە سىدىن باغ ميدان غە ، شىباني خان قاشى غە باردى. شىباني خان خىلى يخشى ھەم كۆرمايدى. كۆرۈشگندىن سۇنگ ، قويى ياندا اۆلتورغوزدى.

خواجە يحيى ، مرزانيىگ چىقانىنى خبر تاپىپ ؛ اضطرابتە بۇلدى. هيچ چارە تاپالماي خواجە ھەم چىقتى. شىباني خان قۇپماي اۇق كۆرۈشتى. بىر پارە شكائىت آمىز سۇزلار ايتتى. خواجە يحيى قۇپاندا ؛ شىباني خان تعظيم قىلىپ قۇپتى.

جان على- خواجە على باي نىنگ اۇغلى- رباط خواجە دا اېدى. ميرزاسى نىنگ چىقان خبرىنى اېشىتىپ ؛ اول ھەم شىباني خان قاشى غە كېلدى.

[بې دولت خاتون] بو بې دولت خاتون- چون ناقص عقل اېدى- اېرگا تېكماك- تېگار ھواسى بىلە ، اۇغلى نىنگ خان و مانىن برباد بېردى. شىباني خان بىر ذرە پروا ھەم قىلمادى ؛ بلكە غومە غونچە چى چە ھەم كۆزگا ايلمايدى.

سلطان على مرزا ھەم اۈز ايشىگا حيران و چىقانىدىن بې حد پشيمان اېدى. بعض يايووقلارى ، كىفيتىنى انگلاب ؛ مرزاني آلىب قاجماق خيالى قىلدىلار. سلطان على ميرزا رضا بۇلدى. چون اجل يېتىپ اېدى ؛ قوتولمايدى. تېمورسلطان بىلە توشار اېدى. تۇرت- بېش كۈندىن سۇنگ قلبە اولانگى دا اۆلتوردىلار. بو بېش كۈنلۈك اۋلارجان اوچون ، يامان آت بىلە باردى. خاتون سۇزىگا كىرىپ ؛ اۈزىنى نىك ناملار چرگاسىدىن چىقاردى. مۇنداق كىشى نىنگ وقايەين مۇندىن آرتۇق بىتىپ بۇلماس. بو يوسۇنلۇق شىع حرکاتنى ، مۇندىن آرتۇق اېشىتىپ بۇلماس.

سلطان على مرزاني اۆلتورگاندىن سۇنگ ، جان على نى ھەم مرزاسى قاشى غە يىباردى. خواجە يحيى دىن ، چون شىباني خان متوھم اېدى ؛ ايگى اۇغلى ؛ خواجە محمد زكريا و خواجە باقى باقى- بىلە خراسان سارى رخصت بېردى. كىيىندىن بىر نېچە اۈزبېك بارىپ ؛ حضرت خواجە نى ايگى يىگىت اۇغلى بىلە خواجە كارد زن نواحى سىدا ، شھيد قىلدىلار. شىباني خان نىنگ سۇزى بو اېكاندور كىم خواجە نىنگ ايشى مېندىن اېماس اېدى. قنبر بې و كۆپىك بې قىلدىلار. بو اوندىن يامان راق. مثل

بار کیم «عذرش بتر از گناه» مونداق ایشلارنى بېگلار اۈزباشى بىلە خانى دىن ، پادشاهى دىن بې وقوف قىلە باشلاسا ؛ پس خان ليقه و پادشاه ليقه ، نې اعتبار ؟
[اۈچۈرۈم يۇلار و كۇتلار] سمرقندنى اۈزبېك آغاچ ، كش دىن ، حصار سارى متوجه بۇلدوك . محمد مزید ترخان باشلىق سمرقند بېگلارى ، كۈچ و اهل و عيالارى بىلە ، يىزىنگ بىلە تېرادىلار . چغانيان نىنگ جلتو اولانگىگا توشكاندا ، محمد مزید ترخان باشلىق سمرقند بېگلارى ايرىلىب ؛ بارىب ؛ خسروشاھغە نۇكر بۇلدىلار .

[شهر و ولايت دن محروم] يىز شهر و ولايتىن محروم ، بارور-تورار^۱ يېرىمىز نامعلوم . باوجود كيم خسرو شاه ، نى مقدار يىزىنگ خانوادەغە حىفلار اۈتكارىب اېدى ؛ چاره تاپاآلماي ضرورتىن اونىنگ ولايتى نىنگ ايجى بىلە اۋق اۋتوك . بىر خيال قىلىلىب اېدى كيم قراتىكىن و الاى بىلە اۋتوب ؛ كىچىك خان دادام غە- كيم الچە خان ، بۇلغاي-بارىلغاي . اول ميسر بۇلمادى . كمرود يوققارى يوروب ؛ سرە تاق دابانىدىن آشماق بۇلدوق .

نونداك نواحى سىغە يېتىگاندا ، خسروشاھنىنگ نۇكرى بىر تۇقۇز آت و بىر تۇقۇز پارچە كېلتوردى . كمرود آغزىغە توشكاندا ؛ شىرعلى چۇرە قاچىب ؛ ولى خسروشاھ قاشىغە باردى .^۲ تانگلاسىغە قۇچ بېگ ايرىلىب ؛ حصار باردى . كمرود درە سىغە كىرىب ؛ يوققارى باقە يورودوك . تنگى و اوچمە يۇلاردا و تند و تېز كۇتلاردا ، قالين آت و تيوە قالدى . اوچ- تۇرت ارا قۇنوب ؛ سرە تاق كۇتلىگا يېتوك . كۇتل؟! و نې نوع كۇتل؟! هرگز مونداق بلند و تنگ كۇتل كۇرولگان اېماس . هېچ وقت مونداق تنگى و اوچمە يۇلاربىلە يورولگان اېماس . كۇپ تشويش و صعوبت بىلە مخاطره تنگى و اوچمەلار دىن اۋتوب ؛ يوز رنج و مشقت بىلە مۇھلك ، بلند و تنگ كۇتلاردىن آشىب ؛ فان نواحى سىغە كېلدوك .

فان تاغلارنى نىنگ ارسىدا بىر اولوق كۇل توشوبتور . محيطى تخمىنأ بىر شرعى^۳ بۇلغاي . طور كۇلى دور . غرابىتىن خالى اېماس . خبر تاپىلدى كيم ابراهيم ترخان شىراز^۴ قۇرغانىنى بېركىتىب ؛ اۋلتوروتور . يارايلاق قۇرغانلاردا هم قنبرعلى و ابوالقاسم كۇبىر^۵ - كيم خواجه دىداردا اېدى- اۈزبېك سمرقندنى آلغاندا خواجه دىداردا تورالماي ؛ يارايلاق كېلىب ؛ قويىغى قۇرغانلاردا اېدى- بېركىتىب اۋلتوروتورلار . فان نى اونگ قۇلدا قۇيۇب كشتود سارى يورودوك .

[ساختولى ، خسىس بۇلدى] فان ملىكى كيم كرم و سخاوت و خدمتگارىلىق و انسانيت بىلە مشهور و معروف اېدى ؛ سلطان مسعود مرزا- سلطان حسين مرزا حصار اوستىگا كېلىگاندا ؛ اينيسى باي سنغر مرزاغە - سمرقندغە بو يۇل بىلە بارىب اېدى- فان ملىكى ، يېتمىش- سىكسان آت

^۱ گرامر اساسىدە ، يا «بارار-تورار» ؛ يا هم ، «بارور-تورور» بۇلىشى كېزك .

^۲ خسروشاھنىنگ ولى دېگن اينيسى نىنگ قاشىغە باردى .

^۳ ۶۰ كىلومتىر

^۴ شىراز ، چراس ، تراس : تراس ، فرهنگ ارغون فارسىدە ، ديوان لغات الترك گە حوالە بېرىلگن .

^۵ قاسم بېك كۇبىر چغتاي ، قۇچ بېگ نىنگ آتە سى وفاتى ۹۲۸ ھجرى

پیشکش کیلیدی. اؤزگا خدمتگارلیقلارنی ہم اوشبو یوسونلوق کیلیدی. مہنگا بیر فروودراق آت یباریب ؛ اؤزی ہم کہلمادی. ییزگا یتگاندا سخاوت بیلہ مشہور بؤلغان اہل ، خسیس بؤلور ؛ مروت بیلہ مذکور بؤلغان اہل نینگ مروتی اونوتولور.

[خسروشاه ہم یاردم اہتمہ دی] خسرو شاہ کیم سخاوت و کرم بیلہ معروف و مشہور اہدی-بدیع الزمان مرزاغہ نی نوع خدمتگارلیقلار کیلغانی مذکور بؤلدی. ینہ باقی ترخان غہ و اؤزگا بېگلارگا اسرو کؤپ انسانیت و بخششلار کؤرسائی. ایگی نوبت انینگ ولایتی دین عبورومیز واقع بؤلدی. ییزینگ ابنای جنسی میز دیماہی کہ ادنی[ادنا] نؤکریمیزگا کیلغان انسانیتنی ییزگا کیلمادی ؛ بلکہ نؤکریمیزچہ ییزنی کؤزگا ایلمادی. بیت:

کیم کؤروبتور ای کؤنکول اہل جہانددین یخشیلیق ؟

کیم کہ اونددین یخشى یوق ، کؤز توتمہ اونددین یخشیلیق.^۱

فان دین اؤتگاچ ، کشتود قۇرغانیدا اؤزبېک کیشیسی بار خیال کیلیب ؛ کشتود اوستیگا ابلغادوک. کشتود قۇرغانی خود بوزوغ اېکاندور. بو مدتہ اوندہ کیشی اؤلتورغان اېماس اېکاندور. اونددین اؤتوب کوھک سوبی نینگ یاقاسی غہ کیلیب ؛ توشتوک. یاری نینگ تۇغریسیدین ، گھک سوییدین کؤپرک بیلہ کپچتوک. قاسم بېگ باشلیق بېگلارنی یباریلدی کیم رباط خواجہ قۇرغانینی اؤغرولوق بیلہ آلغایلار. یاری دین اوتوب شونقارخانہ تاغیدین آشیب ؛ یاریایلاقہ کېلدوک. رباط خواجہ غہ بارغان بېگلار ، شاتو قۇیار محلدا توبوتورلار یا تويدوروب تورلار. آلاآلماہی یانیب کېلدیلار. قنبرعلی ، سنگزاردا اہدی. کېلیب کوردی. ابوالقاسم گہر و ابراہیم ترخان ابدان کیشی لاری نی ملازمتقہ یباریب ؛ قولوق و اخلاص اظہارینی کیلدیلار. یاریایلاق کھنتلاریددین اسفیدک قۇرغانی غہ کېلدوک.

[سمرقند آرزوسی] اول فُرسَتہ شیبانی خان ، خواجہ دیدار نواحی سیدا اؤلتوروب اہدی. اوچ-تؤرت مینگ اؤزبېکی بار اہدی. ینہ یپرلیک سپاہی دین ہم مونچہ چاغلیق کیشی ییغیلیب اہدی. سمرقند داروغہ لیغینی ، جان وفا مرزاغہ بېریب اہدی. بېش-آلتی یوز کیشی بیلہ سمرقند قۇرغانی نینگ ایچیدا اہدی. حمزہ سلطان بیلہ مہدی سلطان ، توابع و لواحقی بیلہ سمرقندینگ یاووغیدا بؤدنہ قۇروغیدا اؤلتوروب اہدی. ییزینگ کیشیمیز یخشى و یامان ایگی یوز قیرق^۲ کیشی اہدی.

^۱ بو بیت بو غزل نینگ بیر بیتى دېر: «... گر زمانى نفى قىلىسم عیب قىلمہ اى رفیق // کۆردیم هرگز نېتاین بو زماندین یخشىلیغ // دلربالاردین یامانلیغ کېلدى محزون کۆنگلومہ // کھلمادی جانیم غہ هیچ آرام جاندین یخشىلیغ // اى کۆنگول چون یخشى دین کۆردونگ یامانلیغ اسرو-کؤب // اہمدی کۆزوتماق نی یعنى ، هر یامانددین یخشىلیغ // بارى اېلگا یخشىلیغ قىلغیل کہ موندین یخشى یوق // کیم دېگایلار دھارا قالدى فلان دین یخشىلیغ // یخشىلیغ اھل جہانددین ایستہ مہ بابر کى // کیم کؤروبتور اى کۆنگول ، اھل جہانددین یخشىلیغ (دربا در گوھر ۱۳۸۷)

^۲ بابرینگ چریکی نېچہ مرتہ ایگی یوز ، ایگی یوز قیرق و اوندن کؤپراق بؤلېب قالگن. « مېنېنگ بیلہ بؤلغان کیشی اولوق و کچېک ایگی یوز قیرق کیشی اہدی. » / وقایع ۹۰۴ھ « مین سمرقندنی آغاندا ؛ سناغلیق ایگی یوز قیرق کیشیم بار اہدی. » وقایع ۹۰۶ھ « اولوق - کچېک مېنى امېدوارلیق بیلہ ابراشېب یورودورگانلار ، ایگی یوزدین کؤپراک ، اوچ یوزدین آزاراق بؤلغای اہدی. » وقایع ۹۱۰ھ

باری بېگلار و يىگیت ؛ يىلنگ بیلە سۆزلاشیپ ؛ سۆزنى مونگا قۇیدوک کیم شیبانی خان سمرقندنى یقیندا آلیب ؛ هنوز اېل اونگا و اۇل اېلگا كۆنگول توختامای دورلار. اوشبو فُرستە بیر ایش قیلا آلساک خود قیلغای بیز. اگر سمرقند قۇرغانینی ، شاتو قویوب اۇغورلوق بیلە آلساق سمرقند اېلی خود بیزینگ دور. نې چارهسی بار اگر بیزگا مدد قیلماسالار. اۆزبېك اوچون خود اوروشماغولاری دور.^۱ سمرقندنى اېلیکلاگاندىن سۇنگ هر نې تېنگرى نېنگ خواستی بۇلسا ، اۇل بۇلغوسیدور.

بو قرار بیلە نماز پیشین دین سۇنگ یاریایلاق تین آتلا نیب ؛ کېچە تون قاتیب ؛ یاریم کېچە خان یورتی غە یېتوک. اۇل آخشام اېل خبردار بۇلوتور دېب ؛ قۇرغان نېنگ یاووغی غە کېلماي ؛ خان یورتیدین اۇق یانیلدى. تانگ آتیب اېدی کیم رباط خواجه دین قوی راق ، گھک سویینی کېچیب ؛ ینە یاریایلاق کېلدوک.

[تقال / فال الیش] بیر کون اسفیدک قۇرغانیدا جمعی ایچکیلار ، مثل دوست دوست ناصر^۲ ، نویان کۆکلداش ، قاسم کۆکلداش ، خان قلی ، کریم داد ، شیخ درویش^۳ ، خسرو کۆکلداش ، میرم ناصر ، بارى حاضر اېدیلار. مېنینگ قاشیم دا اۇلتوروب اېردیلار. هر طرفدین سۇز اۇتادور اېدی. دېدیم کیم کېلینک آیتینگ کیم تېنگرى راست کېلتورسه ؛ سمرقندنى قاچان آلغای بیز ؟ بعض دېدیلار کیم یازغە آلغای بیز. اۇل محل کېچ کوز اېدی^۴. بعض بیر آی ، بعض قیرق کون ، بعض ییگیرمه کون دېدیلار. نویان کۆکلداش^۵ دېدی کیم اۇن تۇرت کوندا آلور بیز. تېنگرى راست کېلتوردی. راست اۇن تۇرت کوندا اۇق سمرقندنى آلدوک.

[عجب توش] اوشول فُرستە عجب توش کۆردوم. توش کۇرار مېن کیم حضرت خواجه عبیدالله کېلیمیشلار. مېن استقبالاری غە چیقمیش مېن. خواجه کېلیب اۇلتوردیلار. خواجه نېنگ آلی غە غالباً بی تگلف راق دستار خوان سالمیشلار. بو جهتین حضرت خواجه نېنگ خاطری غە نیمه کېلیمیش. ملا بابا مېنینگ ساری باقیب اشارت قیلادور. مېن هم ایما بیلە دېدیم کیم مېندین ایماستور. دستارخوان سالغوجی تقصیر قیلیب تور. خواجه فهم قیلیب ؛ بو عذر مسموع توشتی.^۶ قۇیتیلار. اوزاتا^۷ چیقتم. اوشبو اوی نېنگ دالانیدا اۇنگ قۇلومدین یا سۇل قۇلومدین ، توتوب اونداق کۇتاردیلار کیم بیر ایاغیم یېردین قۇپتی. تورکی دېدیلار کیم: « شیخ ، مصلحت بېردی.»^۸ اوشول نېچە کوندا اۇق سمرقندنى آلدیم.

^۱ یعنی اۆزبېك اوچون اولر اوروشمیدیلر.

^۲ وفاتی ۹۲۵ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۱) ۸۹۷.ش. ۱۵۱۹.

^۳ بایر شاه نېنگ قۇرچی سی وفات ۹۱۱ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۰) ۸۸۴.ش. ۱۵۰۵ م

^۴ کوز فصلی نېنگ آخرلی.

^۵ بو کیشی نى مۇمن دېگن کیشی ، آغیزلاغالی چرلب ، اۆلدیره دی.

^۶ یعنی بو عذر قبول بۇلدى. بو عذر اېشیتیلدى.

^۷ بدرقه سی اوچون چیقتم: رخصت بېریش اوچون چیقتم. یۇلش اوچون چیقتم. جونیش اوچون

^۸ (ایچی مانو ، ۱۹۹۵) ایندکس بۇلیبی ده ، «شیخ مصلحت» ثبت اېتیب ؛ بیر کیشی نېنگ اسمی دېب قید اېتگن. او ، بو جملە نى بو شکله اۇقیگن «شیخ مصلحت ، بېردی.» مېنیمجه ، جملە نېنگ اصلی شکلی بو دیر: «شیخ ، مصلحت بېردی» یعنی شیخ اجازه بېردی. خواجه عبید الله احرار ، اۇزینی «شیخ» خطاب قیلگن بۇلیشی مېکن.

بیر ایگی کوندىن سۇنگ ، اسفیدک قۇرغانىدىن وسمند قۇرغانى غە كېلىلدى . باوجود كىم بیر قاتلە سمرقند نواحى سى غە بارىب ؛ تویدوروب ؛ كېلىب اېدوك . يەنە تېنگرىگا توكل قىلىب ؛ اوشول خيال بىلە وسمندىن نماز پېشىن دىن سۇنگ ، سمرقند اوستىگا اېلغادوك . خواجە ابوالمكارم هم همراہ اېدى . يارىم كېچە خياوان نىنگ پل مفاكى غە يېتىب ؛ يېتمىش - سىكسان ابدان يىگىتلارنى ، ايلگارى يىباردوك كىم غارِ عاشقان تۇغرىسىدىن شاتو قۇيوب ؛ چىقىب ؛ كىلىب ؛ فيروزە دروازە سىداغىلارنىنگ اوستىگا يوروب ؛ دروازەنى اېلىكلاب ، بىزگا كىشى يىبارگايلا .

[فاضل ترخان، قاپىنى آچە دى] بو يىگىتلار بارىب غارِ عاشقان تۇغرىسىدىن شاتو قۇيوب ؛ چىقىب تورلار . هيچ كىم تويمايدور . اوندىن فيروزە دروازە سى غە كېلىب ؛ فاضل ترخان - كىم اول بېگ ترخانلاردىن اېماس توركىستانى سوداگر ترخانلاردىن بۇلور - شىبانى ترخان غە توركىستاندا خدمت قىلىپ رعايت تاپىب اېدى - اوستىگا تورلار . فاضل ترخاننى بير نېچە نۇكرى بىلە چاپقولا ؛ اۇلتوروب ؛ دروازەنىنگ قفلىنى بالتويىلە چاپىب ؛ دروازەنى آچتىلار .

اوشبو قُرسَته ، مېن يېتگان بىلە اۇق فيروزە دروازە سىدىن كىردىم . ابو القاسم كُھبُر اۋزى كېلمايدور اېدى ؛ اينىسى احمد قاسمنى اۋتوز - قىرق چە نۇكرى بىلە يىبارىب اېدى . ابراھىم ترخان نىنگ كىشىسى خود يوق اېدى ؛ شەرغە كىرىب ؛ خانقاهدا اۇلتورغاندا ، احمد ترخان اتلىق اينىسى ، بير نېچە نۇكرى بىلە كېلدى . شەر اېلى هنوز اۋيقودا اېدىلار . دكاندارلار ، دكانلاردىن باقىب ؛ تانىب ؛ دعا قىلورلار اېدى . اندك قُرسَتن سۇنگ ، شەر اېلى خبردار بۇلدىلار .

[عجب بشاشت] بىز نىنگ اېلگا و شەر اېلىگا غرىب بشاشت و نشاء اېدى . تېلبە ايتلاردېك اۋزبېكلارنى كۈچە - سايالاردا ، تاش بىلە ، تاياق بىلە اۇلتوردىلار . تخمينا تورت - بېش يوز اۋزبېكنى اوشبو دستور بىلە اۇلتوردىلار اېركىن . شەر داروغەسى جان وفا ، خواجە يحيى نىنگ اۋىلاردا اېدى . قاچىب ؛ چىقىب ؛ شىباق خان قاشى غە باردى . دروازەدىن كىرىب ؛ مدرسە و خانقاه سارى اۇق يورودوم . كېلىب خانقاه نىنگ طاقىنىنگ اوستىدا اۇلتوردوم . تانگ آتغونچە ، تۈش - تۈشدىن سوران اېدى و غوغا اېدى . بعض خبردار بۇلغان ارباب و دكاندارلار كېلىب ؛ نشاء و بشاشت بىلە كۈروب ؛ ماحضرى كېلتوروب ؛ دعالار قىلدىلار . تانگ آتقاندىن سۇنگ ، خبر كېلدى كىم آھنىن دروازە سىدا ايگى دروازە نىنگ اراسىنى اۋزبېكلار بېركىتىب ؛ اوروشا دورلار ، فى الحال آتلاىب ؛ آھنىن دروازە سى غە متوجە بۇلدوم . مېنىنگ بىلە اۋن - اۋن بېش - يىگىرمە كىشى بۇلغاي اېدى . اېل قلاش ، يانگى ، شەر اېلىگا توشوبتور .^۱ هر كىم گنج كولو قە بىر گوشەدا مشغول . مېن يېتكونچە آھنىن دروازە سىدىن اۋزبېكلارنى چىقارىب تورلار .

[شىباق خان يانە دى] شىباق خان بو خبرنى تاپىب اضطراب بىلە آفتاب چىقاندا ، يوز - يوز اېلىك كىشى بىلە آھنىن دروازە سى غە يېتىب كېلدى . غرىب قابودا كېلىب اېدى ؛ ولى مېنىنگ بىلە كىشى

^۱ شەر ، اېدى گىنە قۇلگە توشكن .

كۆپ آز ابدى. نېچوك كيم مذكور بۇلدى. شىباق خان كۆردى كيم هيچ قىلا آلماس. تورمادى. بات اۋق ياندى. اوندىن يانيب ؛ كېلىب ؛ ارگ تە بستان سراغە توشتوم. اكابر و اشراف و شەر اولوغلارى مېنى كېلىب ؛ كۆرۈپ ؛ مبارك بادليغلار قىلدىلار.

يوز قىرق يىل غە ياووق ، سمرقند پاى تختى بىزىنگ خانوادەدا ابدى ، قانداغى^۱ يات ؛ ياغى اۋزېك كېلىب ؛ متصرف بۇلۇپ ابدى. اېلىكدين كېتگان مۇلكنى ، يەنە تېنگرى بېردى. غارت-تاراج تاپكان ولايت تصرفومىزغە كىردى.

[سلطان حسين- بابر] سلطان حسين مرزا هم ، ھىرىنى اوشبو يوسونلوق ، غافلىقتە آلىپ تور. ولى ايش يىلور كىشى آلىدا ، روشن و انصافلىق اېل قاشىدا مۇيىن دور كيم بو ايش بىلە ، اۋل ايش اراسىدا تفاوتلار دور و اۋل آلىش بىلە بو آلىش اراسىدا ، كۆپ فرق باردور.

اۋل بو كيم سلطان حسين ميرزا كۆپ ايشلار كۆرگان ، بسيار تجربەلار كىچورگان ، اولوق ياشلىق پادشاه ابدى. ايگىنچى بو كيم غنىمى يادگار محمد ميرزا^۲ ابدى ؛ اۋن يېتى- اۋن سېكىز ياشلىق ، بى تجربە اۋغلان كىشى ابدى. اوچونچى بو كيم غنىمىنىڭ ايجىدىن كىفيات و حالاتنى بىلگان كىشى مير على ميرآخور ، مرزاغە كىشىلار يىبارىب ؛ غافلىقتە ، غنىم اوستىگا كېلتوردى. تۇرتونچى بوكيم غنىمى قۇرغاندا اېماس ابدى. باغ زاغاندا ابدى. سلطان حسين ميرزا آلمان محلدا ، يادگار محمد ميرزا و توابى اونداق اىچكولوگا توشگان اېكاندورلار كيم ، اۋل كېچە يادگار محمد مرزانيگ اېشىكىدا ، اوچ كىشى اېكاندور. اولار هم مست ، اۋزى هم مست. بېشىنچى بو كيم اول مرتبە غافلىق تە اۋق كېلدى و آلدى.

[بىرىنچى] مېن سمرقندنى آلماندا اۋن تۇقوز^۳ ياشتە اېدىم. نې كۆپ ايش كۆرۈپ اېدىم ؛ نې تجربە بۇلۇپ ابدى. ايگىنچى بوكيم مېنىڭ غنىمىم شىباق خان دېك پرتجربە و كۆپ ايش كۆرگان و اولوق ياشلىق كىشى ابدى. اوچونچى بو كيم بىزگا سمرقنددىن هيچ كىشى كېلمايدور ابدى. اگرچە شەر اېلى مېنگا كۇنگولوك ابدى ؛ ولى شىباق خاننىڭ قۇرقونچىدىن ، هيچ كىشى بو خيالىنى قىلا آلماس ابدى. تۇرتونچى بو كيم مېنىڭ غنىمىم قۇرغاندا ابدى ؛ هم قۇرغاننى آلىدى ؛ هم غنىمنى قاچورولدى. بېشىنچى بو كيم بىر مرتبە سمرقند قىلدى غە كېلىپ ؛ غنىمغە تۇيدورۇپ ؛ ايگىنچى مرتبە كېلگاندا تېنگرى راست كېلتوردى. سمرقند فتح بۇلدى.

^۱ قى يانداغى ، قىسى يانداكى ، قىبرىدىن تاپىلگەنى معلوم اېمىس

^۲ گوهرشاد بېگىم نىڭ نېرەسى.... تولدى ۸۳۲ھ. ۸۰۷ھ ۱۴۲۸م. وفاتى ۸۴۹ھ / ۸۲۴ھ. ۱۴۴۵م. اصلى آسى سلطان يادگار محمد تېمورى. سلطان حسين بايقرانىڭ هم جېنىنى و هم كىياوى. « يەنە بىر قىزى نىڭ آتى ، فاطمە سلطان ابدى. تېمورى بېگ نىسلىدىن يادگار محمد ميرزاغە بېرىپ اېردىلار. » سلطان حسين بايقرا اۋنى اۆلدېرىپ ؛ پادشاه بۇلدى.

^۳ ۹۰۶ھ. ۸۸۰ھ. ۱۵۰۱م. « فتح بابر بهادر » نىڭ عددى تېنگى ۹۰۵ بۇلە دى. بىر يىل فرق كۆرىنە دى. بو ايسە انجە مېم اېمىس حسابلىنمە سەھم بۇلە دى. ايجد حسابىدە ، بىر عدد فرقى بار تارىخىي مادە نى ، درست آله دىلر.

[غرض و مقصود] بو دېگانلاردین غرض اېلگا ، سنگ کم اورماق اېماس ؛ بیان واقعی بو اېدی کیم مذکور بۇلدى . بو بیتیلگانلاردین مقصود ، اؤزنى آرتورماق اېماس ؛ راستى بو اېدی کیم مسطور بۇلدى . بو فتح دا ، شعرا تاريخلار ايتيب اېدیلار . اۇل جملهدین بیر بیت خاطر دا قالیب تور . بیت : باز گفتا خرد که تاريخش « فتح ، بابر بهادر » ست بدان^۱

[تومانان رجوع قیله دیلر] سمرقند فتحیدین سۇنگ شاودار و سفد و تومانان یاووغی قۇرغانلار بیرار- بیرار مېنگا رجوع قیلا باشلادیلار . بعض قۇرغانلاردین اؤزبېک داروغه لاری توهم قیلیب ؛ سالیب چیتیلار . بعض قۇرغانلار اؤزبېک کیشیسینى قاولاب ؛ ییزگا کیردیلار . بعض داروغه لاری نى توتوب ؛ قۇرغانلارینى بېرکیتیلار . اوشبو فۇرستّه شىباق خان نینگ و اؤزبېکلاری نینگ کؤچ و اۇروقلاری تورکستان دین کېلدىلار . شىباق خان ، خواجه دیدار و علی آباد نواحى سیدا اېدی . قۇرغانلار نینگ مونداق کیرگان لاری نى و اېل نینگ بو نوع رجوعینى کؤروب ؛ اۇلتورغان بیریدین ، بخارا ساری کؤچتى . تېنگرى عنایتی بیلە ، سفد و میان کال قۇرغانلاری اوچ- تۇرت آى دا ، اکثر ییزگا رجوع قیلدىلار . باقى ترخان هم فۇرست تاپیب ؛ کېلیب ؛ قرشى قۇرغانی غه کیردى . خزار و قرشى هم اؤزبېک تصرفیدین چیتى . قراکؤل نى هم ، مرو دین ابوالمحسن مرزا^۲ نینگ کیشیسی کېلیب ؛ آلدی . ایشیمیز بسیار ترقى اوستیدا بۇلدى .

[تونغیچ فرزند] مېنینگ والده لاریم و کؤچ و اۇروقلاریم ، مېن اندجان دین چیقاندین سۇنگرا ، یوز تشویش و مشقتلار بیلە ، اوراتیپا کېلیب اېردیلار . کیشی یېباریب ؛ سمرقندغه کېلتوردوک . اوشول نېچه کوندا ، سلطان احمد مرزانیگ قیزی- عایشه سلطان بېگیم دین- کیم اۇل مېنینگ عقد نکاحیم غه کیرگان بو اېدی- بیر قیز بۇلدى . فخرالنساغه موسوم بۇلدى . مېنینگ تونغوچ فرزندیم بو اېدی . اۇل تاریخ دا مېن اۇن توقوز یاشته اېدیم . اوشول بیر آى- قیرق کوندا ، اۇق تېنگرى رحمتی غه باردی .^۳

[سهل انگارلیک ، توهم] سمرقند فتحیدین سۇنگ کرات و مرات اطراف و جوانب داقى خوانین و سلاطین و امرا و سرحدنشینلار غه استمداد و استعانت اوچون متواتر و متعاقب اېلچیلار و تواچیلار باردیلار و کېلدىلار . بعض باوجود تجربه لار سهل انگارلیق قیلدىلار . بعضیدین کیم نسبت بو طبقه غه بى ادب لىقلار و ناخوش لوقلار واقع بۇلوب اېدی ؛ اؤز توهملاریدین تغافل

^۱ « فتح ، بابر بهادر » نینگ عددی تېنگى ۹۰۵ بۇله دی . (بابرنامه ، ۱۹۶۰ . ب . ۱۴۱) و (بابرنامه ۲۰۱۸ . ب . ۱۴۸) ده « فتح بابر بهادر » الکلر بو صورتده ، تاریخ غلط چیقہ دی . فتح دن سۇنگره کسره / زیر « فتح » نى ، اؤن ۱۰ الگنده . تاریخ اېسه ۹۱۵ بۇله دی . گرچه موندە ين موقعلرده ، کسره / زیر حساب بۇله ی ، بنه هم دقت اوچون ، « فتح ، بابر بهادر » آلینسه ، تاریخ ، دققرق چیقہ دی . « مضمونی : عقل ینه تاریخی نى ایلە دی تحریر * بابر بهادر نینگ ظفر ، فتحی دیر . » (بابرنامه ۲۰۱۸ . ب . ۱۴۹) « عقل ینه ایئى که : اونینگ تاریخی » فتح بابر بهادر » بۇلور (۹۰۶ ییل) عقل دېدی : ییل کیم که تاریخی « فتح بابر بهادر » دیر .

^۲ سلطان حسین بایقرا نینگ اۇغلى

^۳ « شو ییل سلطان احمد مرزانیگ قیزی ، اؤن پیتی یاشلی ، عایشه سلطان بېگیم بیر قیز توغدی . بو قیز شو آى نینگ باشیده یاق ، نابود بۇلدى . » (همایون نامه ، ۱۹۹۸ . ب . ۳۳) « اؤن پیتی یاش » ، بارگه عاید دیر نى عایشه سلطان بېگیم گه . همایون نامه ده کېلگن جمله بو دیر : « در هفده ساله گى ، از عایشه سلطان بېگیم — دختر سلطان احمد میرزا — دختری تولد شده بود و در سه ماهه گى فوت شد . » (گلبدن نامه ، ۱۳۸۳ . ص . ۳۵) بو جمله نینگ دقیق ترجمه سی بو دیر : « اؤن پیتی یاشته [بابر نینگ ۱۷ یاشی ده] سلطان احمد مرزا قیزی- عایشه سلطان بېگیم ؛ دن بیر قیز تولد بۇلدى . اوچ آیلگی ده وفات اېتی . » / گلبدن بېگیم ، بابر نینگ یاشی حقیده اشتباه قیلگن .

قەلدیلار. بعضیلار کیم کۆمک یېباردیلار ؛ معتمدیه کۆمک اېماس اېدی. نېچوک کیم هر قايسى اؤز یېرىدا مشروح مذکور بۇلغوسیدور.

[علی شېر بېگ، ملا بنایی] بو ایگینچی نوبت سمرقندنی آغاندا علیشیر بېگ^۱ تیریك اېدی. بیر نوبت مېنگا کتابتی هم کېلیب اېدی. مېن هم بیر کتابت یېباریب اېدیم. ارقاسیدا ، تورکی بیت آیتیب ؛ بیتیب ؛ یېباریب اېدیم. جواب کېلگونچه تفرقه و غوغا بۇلدى.

شیباق خان سمرقندنی آغاندا ؛ ملا بنایی نی ملازم قیلیب اېدی. شیباق خان بیله اېدی. سمرقند فتحیدین نېچه کوندىن سۇنگرا سمرقندغه کېلدى. قاسم بېگ اوندىن بدگمان بۇلوب ؛ شهر سبز ساری رخصت بېردى. نېچه کوندىن سۇنگ ؛ چون فضیلت لىق کیشی اېدی ؛ گناهی صادر بۇلمايدور اېدی- سمرقندغه کىلتوردوک. دايم قصیده و غزل اؤتکارور اېدی. «نوا» دا بیر «عمل» مېنىنگ آتیمغه باغلاب اؤتکاردى. اوشول ائنادا بیر رباعی آیتیب اؤتکاردى. رباعی

نی غله مرا کزو توانم نوشید نی مهمل غله^۲ تا توانم پوشید
آن را که نه خوردنی ست ونی پوشیدن در علم و هنر کجا تواند کوشید؟^۳
اول فرستلاردا بیرار- ایگی رار بیت ایتور اېدیم ؛ ولی غزل توکاتمايدور اېدیم. بیرگینه تورکی رباعی آیتیب یېباردیم. رباعی:

ایشلار باری کۇنگلونکداکی دېک بۇلغوسیدور انعام و وظیفه باری بویرولغوسیدور
اؤل غله و مهمل که دېب اېدینگ ، بیلدیم مهمل^۴ غه بؤی و غله دین اؤی تۇلغوسیدور
ملا بنایی بو رباعی نینگ سۇنگی مصراعی نینگ قافیه سینی ردیف قیلیب ؛ اؤزگا قافیه بیله ینه بیر رباعی آیتیب اؤتکاردى. رباعی:

میرزام که شاه بحر و بر بۇلغوسیدور عالم دا هنر بیرله سمر بۇلغوسیدور
بیر مهمل اوچون مونچه عنایت بۇلدى معقول اگر دیسام نیلار بۇلغوسیدور
اول فرستّه خواجه ابوالبرکه فراقی شهر سبز دین سمرقندغه کېلیب اېدی. دېدی کیم اوشول قافیه دا آیتماق کېراک اېدی. بو رباعی نی خواجه ابوالبرکه آیتتى. رباعی:

بو جور که قیلدى دؤر سؤر بۇلغوسیدور سلطان کرم بو عذر نی قۇلغوسیدور
تۆکولگان اگرچه تۇلماسا ای ساقی تۆکولگانیمیز بو دؤردا تۇلغوسیدور

[ترقی ساری] بو قیشلیقتە ایشیمیز بسیار ترقی دا اېدی. شیباق خان نینگ ایشی تنزل دا اېدی. بو ائنادا بیر- ایگی ایش یاراماسراق بۇلدى. مرودىن کېلیب ؛ قرا کؤل نی آغانلار تۇختا تا آلمادیلار. قرا کؤل ینه اؤزبېکلار تصرفی غه کیردى. قلعه دبوسى دا ابراهیم ترخان نینگ احمد ترخان آتلیق

^۱ ۹۰۶ هـ. ق. ۸۸۰ هـ. ق. ۱۵۰۱ م.

^۲ غله نینگ مهملی «مله» غله-مله» دیر. مله دن مقصود ، مله رنگلی پخته دن توقیلگن کیم. کوپینچه مله تۇن.

^۳ نى بېشگه غله م بار و نه کیشگه کیمیم بار. بېگولگی و کیمگولگی بۇلمه گن کشى علم و هنرگه قنده ی اورینه آلسین. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۴۲)

^۴ مهمل دن منظور ، غله سۆزى نینگ مهملی (مله) دیر. کیم ؛ کیمچیک

اینیسی ابدی. شیباق خان کلبی قبادی. بیز چریک یغیب استعداد طیار قیلغونچہ ، زۇرلاب آلدی. اپلینی تمام قتل عام قیلدی.

[**کھلر، کبلہ باشلەدی**] مین سمرقندنی آلفاندا ؛ ساناغلیق ایگی یوز قیرق کیشیم بار ابدی. بېش-آلتی آی نینگ ارا سیدا تېنگری تعالی نینگ عنایتی بیلە آنچه بۇلدى کیم شیباق خان دېک کیشی بیلە سرپل دا مصاف اوروشتوک. نېچوک کیم مذکور بۇلغوسیدور. اطراف و جوانب داغیلاردین-خان دین-ایوب بېگچیک و قشقه محمود و بارینلار ، تۇرت- بېش یوز کیشی کۇمگا کلبی ابدی. جهانگیر میرزا دین ، تېل نینگ اینیسی خلیل ، یوز- ایگی یوز کیشی بیلە کۇمگا کلبی ابدی. سلطان حسین میرزا دېک صاحب تجربه لبق پادشاه دین- کیم شیباق خان نینگ افعال و اطوارینی میرزادین یخشی راق کیشی بیلەس ابدی- هیچ کیشی کۇمگا کلبی ابدی. بدیع الزمان میرزادین هم کیشی کلبی ابدی. خسرو شاه خود اۇزی نینگ تۆھمیدین کیشی بېبارمادی ؛ چون ني مقدار یامانلیقلار اوندین نسبت بو خانوادەغە واقع بۇلوب ابدی- نېچوک کیم مذکور بۇلدى- بیزدین قۇرقونچی کبراک ابدی.

[**مصاف اوریش**] شوال آیی دا^۱ ، شیباق خان بیلە اوروشماق داعیەسى بیلە سفر قیلیب ؛ باغ نوغە چیتیم. بېش- آلتی کون باغ نو دا ، چریک یغیلماق و استعداد طیار بۇلماق مصلحتی اوچون اۇلتورولدی. باغ نودین آتلا نیب ؛ کۆچ بر کۆچ متوجه بۇلدوق. سرپل دین اۇتوب توشتوک. اوردو گردینی تمام شاخ و خندق بیلە احتیاط قیلیب ؛ مضبوط قیلدوک. شیباق خان ناریدین کلبی ؛ خواجه کاردزن نواحی سی غە توشتی. ارا ، تخمیناً بیر یغاچ^۲ بۇلغای ابدی.

تۇرت- بېش کون ، بو یورته اۇلتورولدی. بیزینگ کیشیمیز و یاغی کیشیسی ، کوندا ناریدین کیلیب ؛ بیریدین باریب ، آتقولا شیب اوروشورلار ابدی. بیر کون غنیم کیشیسی کۇبراک کلبی. خلی اوروش بۇلدى. هیچ طرفدین آرتوقسی لبق بۇلمادی. بیزینگ بیر تۇغلوق کیشی بېنگیلاراک یانیب^۳ ؛ خندق کیریپ تور. بعض سیدی قرا بېگ نینگ تۇغی ابدی دېدیلا. سیدی قرا گرچه سۇزیگا ، اۇز ابدی ؛ قیلیچی غە حولیا^۴ ابدی.

اوشبو اوقاته بیر کچه شیباق خان شبخون کلبی. چریک گردینی شاخ و خندق بیلە مستحکم و مضبوط قیلیب ابدی. کلبی هیچ ایش قیلا آلمادی. خندق نینگ تاشیدین ، سوران سالیب ؛ بیر پاره اۇق قۇیوب ؛ یاندیلار.

^۱ ۹۰۶ ه.ق. شوال ؛ ۸۸۰ ه.ش. ثور / اردی بهشت ؛ ۱۵۰۱ م. قی.

^۲ ۶ کیلومترگه یقین

^۳ بیزینگ «بیرقدار» قطعہ لریمزدین بیر قطعہ سی ، قاجیب خندق کیریبتی. بابر ، همیشه بنگیلگن حالتلری نی « بنگیلراک یانماق » بیلە ملایم گینه بیان ایتە دی. ^۴ (ایچی مانو ، ۱۹۹۵) بو سۇزنی ، «فهرست لغات و ترکیبات مشکل» گە کیریبتگن. حاشیه ده ایسه ، نسخه لر واریانتلرینی زبونراک ، چولیا ، حولی قید ایتگن. (بابرنامه ، ۲۰۱۸) بو کلمه نی احتمال کیم (ایچی مانو ، ۱۹۹۵) نسخه بدلی نینگ اساسی ده «کوچسوزاق» دېب تبدیل ایتگن. جمله نینگ کلبیسی دن هم شو تبدیل مناسب کورنه دی. جمله نینگ معناسی بو بۇله دی که سیدی قرا ، اۇز سۇزیگه تورگن کیشی ابدی ، اما اوریشیگه ، ضعیف و کوچسوز ابدی.

اوروش ایشیگا مېن سەى و اھتھام قىلدىم. قنبرەلى ھەم سەى اېدى. باقى ترخان ، مىنگ - ايگى مىنگ ياراغلىق كىشى بىلە كەش گا توشوبتور. ايگى كوندە بىزگا قوشولور. سىد محمد مىرزا دوغلت ھەم خان دادام قاشىدىن كۆمك كېلىپ ؛ مىنگ - مىنگ بېش يۈز كىشى بىلە ديول توشوبتور. ارا ، تۇرت يىغاچ^۱ يۇلدور. صباھى غە بىزگا قوشولور. اوشموندەق مەلدا تەجىل قىلدوك. اوروشتوك. بىت:

بە تەندى سېك دەست بىردىن بە تىغ بە دندەن گەزدە پىشت دەست درىغ^۲

[سېكىز يۈلدۈز شۈملىگى] مېنىڭ اھتھامىم نىڭ جەتە بو اېدى كىم ، اوروش كۈنى سېكىز يۈلدۈز ارالىق تە اېدى. اكر اۋل كۈندىن اۋتسە ؛ اۋن اوچ - اۋن تۇرت كۈنگاچە ، سېكىز يۈلدۈز غنىم ارقاسى سارى بۇلور اېدى. اۋل ملاحظە لار ھىچ اېكاندور. بې تەقريب ، تەجىل قىلىپ تورىز. صباھى اوروش داعىيەسى بىلە ، جىيە لائىب اتلار غە كىم كىچىم سالىپ ؛ برانغار ، جوانغار ، غۇل ، ايراول و يسال ياساب ؛ مەتوجە بۇلدوك. برانغار ابراھىم سارو ، ابراھىم جاني ، ابو القاسم كە بۇر يەنە بەض بېگلار اېدى. جوانغار ، محمد مزىد ترخان ، ابراھىم ترخان ، يەنە سەمرقەند بېگلارى سلطان حسين ارغون ، قرا برلاس ، پىر اھمەد ، خواجه حسين اېدى. غۇل دا قاسم بېگ و يەنە بەض ياووق اېچكىلار اېدى. ايراول قنبرەلى سالاخ ، بىندە على ، خواجه على ، مىر شاھ قوچىن ، سىد قاسم اېشىك آغە ، خالدار ، بىندە على نىڭ اينىسى قۇچ[بېگ] ، حىدر قاسم - قاسم بېگ نىڭ اۋغلى. بۇلغان ابدان يىگىتلارنى و اېچكىلارنى تەم اېراولگا بىتىلىپ اېدى.

بىز كىم ياساب چىقتوك ؛ غنىم ھەم اوترودىن ياساب پىدا بۇلدى. برانغارى محمود سلطان ، جاني بېگ سلطان ، تېمور سلطان ؛ جوانغارى حمزە سلطان ، مەھدى سلطان ، يەنە بەض سۇلتانلار اېدى. يسالار ياووق يېتگاچ ، غنىم نىڭ برانغارى نىڭ اوچى بىز نىڭ ارقامىز سارى بورولدى. مېن ھەم يۈزۈمنى اولار سارى قىلدىم. بىز نىڭ ايراول - كىم ، نې كىم بۇلغان ، ايش كۇرگان قىلىچ چاپقان يىگىتلارنى تەم اېراولگا بىتىلىپ اېدى - اۋنگ قۇل سارى قالدى. آلەمىزدا ھىچ كىشى قالمايدى. باوجود كىم اېلگارى كېلگەن كىشىلارنى اوروب ؛ ياندوروب ؛ قۇلى غە تىقدوك. اۋنگا يېتى كىم شىباق خان نىڭ بەض قارى اولوق لارى شىباق خان غە دىتورلار كىم: شىباق ، يۈروماك كىراك. تورماق دىن ايش اۋتى. اۋزى توختاب توروبتور. غنىم نىڭ برانغارى ، جوانغارىمىزنى باسىپ ارقاغە بورولدى. ايراول ھەم اۋنگ قۇل سارى قالىپ آلەمىز يالانگ بۇلدى. كېندىن و ايلگارىدىن غنىم كىشىسى زۇرلاب اۋق قۇياكىرىشتى.

مەغل چرىكى كىم كۆمگا كېلىپ اېدى ؛ اوروشور غە خۇد طاقتلارنى يوق اېدى ؛ اوروشماقنى قۇيۇب ؛ بىز نىڭ اېلنى اۋق ، تالاب آتەن توشورا كىرىشتىلار. بىر بو اېھاس ھەمىشە بدبخت

^۱ ۲۴ كىلومەتر

^۲ كىشى آلەسە تەجىل اېلە قۇلگە تىغ * تېشى غە اور پىشت دەست درىغ (گەلستان ، ۲۰۰۵: ۲۰۹) اېنگىلىك اچىقلىغىدە ، تىغ بىلەك - قۇلىنى كېسەر. سۇنگرە افسوس قۇلى آرقەسى تېش بىلەن جېنر (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۴۴) قەربىلەن تېزلىككە ، قىلىچ تارتىش نىڭ نەتىجەسى ، افسوس و نەدات بىلەن ، قۇل نىڭ آرقەسىنى تېشلەماق دېر.

مغول نینگ عادتى اوشمونداق تور. باسسا ھم اۆلجە آلور ؛ باستورسا ھم اۆز اېلىنى تالاب ؛ توشوروب ؛ اۆلجە آلور.

[تۆلگمە] آليپىزداغىلارنى نېچە نوبت زۇرلاب كېلگان دا اوروب ؛ ياندوردوك. ايلگارىمىز ھم زۇرلادى كىم ايورولگان كىشى ھم كېلىپ ؛ بىزنىڭ تۆڭە ، اۇق قۇيا كىرىشتىلار. ايلگارىدىن كېيىندىن زۇرلادىلار. بىزنىڭ ايلنى تېپراتىلار. اۆزبېك نىڭ اوروشتە بىر اولوق ھىزى اوشبو تۆلگمە دور. ھىچ اوروشى تۆلگمە سىز بۇلماس. يەنە بىر بو دور كىم ايلگارى و كېين بېگ و نۆكر تمام اۇق قۇيوب جىلاولوق كېلادورلار. يانغاندا ھم پرىشان يانماي ؛ جىلاولوق يانا دورلار.

[آت اوزدورماق] مېنىڭ بىلە اۋن- اۋن بېش كىشى قالىپ اېدى. كۆك درياسى يقين اېدى. برانغانىڭ اوچى درياغە تۆقونوب اېدى. دريا سارى اۇق تارتوك. كۆك درياسى نىڭ كىرگان محلى اېدى. درياغە يېتگان بىلە ، جېبەلىك كىچىملىك اۇق سوغە كىردوك. يارىمىدىن كۆپراک يايلاق اۇق كېلىلدى. اوندىن سۇنگرا ، اوزدورمە^۱ اېدى. بىر تىرگىز آتىمى يېر ، جېبەلىك ، كىچىملىك ، آت اوزدوروب اۋتوك. سودىن اۋتگاچ ، كىچىمنى كېسىپ تاشلادوك.

[شوم مغول] سودىن شىمال سارى گا كىم اۋتولدى ؛ ياغىدىن اجراشتوك. ولى يگە- يارىمنى تالاب ؛ توشورگۇچى ؛ يالانگاچ لاغۇچى تمام بو شوم مغول اېدى. ابراھىم ترخاننى و يەنە خىلى آبدان آبدان يىگىتلارنى مغول تالاب آتېن توشوروب ؛ ضايە قىلدىلار. كۆك درياسى نىڭ شىمال طرفى بىلە كېلىپ قىلە نواحى سىدىن كۆك درياسىنى كېچتوك. اىگى نماز اراسى بار اېدى كىم شىخ زادە دروازە سىدىن كىرىپ ؛ ارگگا كېلدىم.

[اۋچ ابراھىم] اولوق- اولوق بېگلار و يىخى- يىخى يىگىتلار و قالىن كىشى ، بو اروشتە تلف بۇلدى: ابراھىم ترخان و ابراھىم سارو و ابراھىم جانى. بو غرىب توركىم بىر اروشتە اۋچ ابراھىم آتلىق اولوق بېگ تلف بۇلدى. يەنە ابوالقاسم گھېر ، حىدر[قاسم]- قاسم بېگ نىڭ اولوق اۋغلى ، خدای بېردى توغچى ، سلطان احمد تېنل نىڭ اينىسى خىل- كىم بورونراق نېچە قاتلە مذكور بۇلوب اېدى- بو اروشتە تلف بۇلدىلار. يەنە بعضىلار ھەر سارىگا قاچتىلار. اول جىملەدىن محمد مزىد ترخان ، خسرو شاهە حصار و قندوز سارى باردى. يەنە قىزىرغىلى سالاخ مغول- كىم اولوق رعايت قىلغان بېگىمىز اول اېدى ؛ مونچە رعايت تاپىپ اېدى ؛ مونداق محلدا ھم جەھتلىق قىلماي ؛ كېلىپ ؛ سىمىرقتىن كۆچىنى آلىپ ؛ بو ھم- خسرو شاهە باردى. يەنە بعضى اىچكىلار و يىگىتلار مىثل كرىم داد خىداىداد توركىمان^۲ و جانىكە كۆكلاش و ملابابا پشاغرى ، اوراتىپا سارى چىقتىلار. اۋل قۇرستە ملابابا نۆكر اېماس اېدى ؛ مېھمان يوسونلوق يورور اېدى.

^۱ اوزدورمە (سوزدورمە) يعنى سوزىپ اۋتېلە دېگن جقور بىر (بابىرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۴۵)

^۲ مەن دە ، كرىم داد و خىداىدا توركىمان اېدى. بو ايسە ، كرىم داد خىداىداد توركىمان نىڭ اۋغلى دېگنى دىر. « اوشبو زاماندا مېنىڭ بىلە اۋچ كىشى قالىپ اېدى. بىر دوست ناصر يەنە مىرزا قلى كۆكلاش يەنە كرىمىداد خىداىداد توركىمان » وقايە ۹۰۸ ھ. ۸۸۱ شىمى و ۱۵۰۲ م

ینە بعضیلار مثل شیریم تغایی جماعتی بیلە- باوجود کیم ییزینگ بیلە سمرقندغە کیردی ؛ مشورت قیلیب ؛ اؤلوک- تیریکنی سمرقند قۇرغانی نینگ ایچیدا کیوروب قۇرغانی بېرکیتماک بۇلدوک- مېنینگ آنم ، اېگاچی- سېنگلیم قۇرغاندا توروب- بۇلغان کۆچ و اۇرۇق و کیشی- قرا سینی اوراتیپاگا چیقاریب یېباردی ؛ اۇزی بیر نېچە کیشی- قراسی بیلە جریدە قۇرغاندا توردی. بیر بو اېماس دایم مونداق قاتیق ایشلار توشگاندا ؛ مونداق یوپقالیق و ناھم جھت لیکلار اوندىن صادر بۇلغاندور.

تانگلاسیغە خواجه ابوالھکارم و قاسم بېگ و جمیع بېگلار و ایچکیلار و سۇزتېگار ییگیتلارنى چرلاب ؛ مشورت قیلیب ؛ سۇزنى قۇرغانی بېرکیتماگ و اؤلوک- تیریکنی قۇرغان ایچیدا کیورماگە ، قۇیدوک. مېن و قاسم بېگ و یاووغوم داغی ایچکیلار و ییگیتلار بیلە کۆمک بۇلدوک. بو مصلحت اوچون شھرنینگ اۇرتاسی دا اولوغ بېگ مرزانیگ مدرسه سی نینگ تامی نینگ اوستیدا ، آق اوی تیکیب اۇلتوردوم. اۇزگا بېگلارگا و ییگیتلارگا دروازەلار دا و گردا-گرد قلعه نینگ فصیلی دا بۇلچارلار اولاشیلدی.

[سمرقند او باشلری] ایکی ؛ اوچ کوندىن سۇنگ شیباق خان کېلیب ؛ قۇرغاندىن یېراق راق توشتی. سمرقند نینگ محله- محله ، کۆی- کۆی اوباش و یتیملاری ، فوج- فوج ییغیلیب ؛ یتیمانه صلواتلار چېکيب ؛ مدرسه ایشیککیگا کېلیب ؛ اوروش غە چیقارلار اېدی. شیباق خان اوروشقە کیم آتلور اېدی ؛ قۇرغان نینگ یاووغی غە هم کیلا آلماس اېدی. نېچە کون بو وتیره بیلە اۇتۇ. اۇق و قیلیچ زخم و ضرینی و مصاف و میدان قتال و حرینی کۇرماگان اوباش و ایتام ، بو معاملەدىن دلیر بۇلوب ؛ یېراق- یېراق چىقاکیرىشتیلار. ایش کۇرگان ییگیتلار مونداق بی صرفه چیقیشلاردین منع قىلسالار ، طعن قىلا کیرىشتیلار.

[سمرقند قەلدە] بیر کون شیباق خان آھنین دروازەسى ساری اوروش کېلتوردی. یتیملار چون دلیر بۇلوب اېدیلار ؛ دایمغی دېک ، دلیر و یېراق چىقتیلار. بولار نینگ ارقاسی غە بعض ییگیتلارنى آتلیق چیقاریلدى. اشترگردن طرفیدا کۆکلداشلار و یاووق ایچکیلار چىقییب اېدی ؛ مثل نویان کۆکلداش ، قل نظر تغایی و مزید و بعضیلار.

شیباق خان کېلیب ؛ قۇرغاندىن یېراق راق توشتی. اندین بیر- ایکی- اوچ اۇزبېک بولارغە آت سالدی. قلنظر بیلە قیلیچ آلیشتیلار. بۇلغان اۇزبېکلاری یاقلاپ ، زۇر کېلتوردیلار. شھر یتیملارینی تېبرائییلار. آھنین دروازە سی غە تیقتیلار. قۇچ بېگ و میرشاه قوچین ، خواجه خضر مسجدی نینگ یانیدا توشوب قالدیلار. یایاقلارنى تېبراتگان بیلە ایلگاریکی آتلیقلاری ، خواجه خضر نینگ مسجدی غە ییغیلیب کېلدیلار. قۇچ بېگ چیقیب اوشبو ایلگاری کېلگن اۇزبېکلار بیلە یخشی چاپقولشتی. نمایان ایش قیلدی.

باری اہل باقیب ؛ توروب اہدی۔ قویغی قاقچانلار خود قاقچاق لاری بیلہ اۋق بۇلوب اہردیلار۔ اۋق آتاردین و اوروش قہ توراردین ایش اۋتوب اہدی۔ مہن دروازہ نینگ اوستیدین ناوک آتادور اہدیم۔ ینہ بعض یاووغوم داغیلار اۋق آتہ دور اہدیلار۔ یوققاریغی اۋق نینگ ضربیدین ، خواجہ خضر مسجیدین ایلگاری اۋتا آلمادیلار۔ اۋشانیدین اۋق یاندیلار۔

محاصرہ آوانیدا ، قۇرغان فصیلی نینگ اوستیدین ہرکچہ اہورولور اہدوک۔ گاهی مہن ، گاهی قاسم بېگ ، گاهی ینہ بېگلاردین و ایچکیلاردین اہورولورلار اہدی۔ فیروزہ دروازہ سیدین ، شیخزادہ دروازہ سی غہ چہ فصیل اوستیدین آت بیلہ یوروسہ بۇلور اہدی۔ اۋزگا بېرلاردا یایاق یورولور اہدی۔ بعضیلار کیم یایاق یوروب اہورولورلار اہدی ؛ بیر اہورولگونچہ تانگ آتار اہدی۔

[شیباق خان تدبیری] بیر کون شیباق خان آھنین دروازہ سی بیلہ شیخزادہ دروازہ سی اراسیدا اوروش کھلتوردی۔ مہن کیم کۆمک اہدیم ؛ اوروش موندا بۇلغاچ ؛ موندا کھلدوم۔ گازرستان دروازہ سی بیلہ سۆزن گران دروازہ سی طرفیدین پروا قیلمادوک۔ اۋل کونی شیخ زادہ دروازہ سی نینگ اوستیدین ، اۋق اوچیدا بیر بوز آتلیق نینگ آتینی ناوک اۋقی بیلہ یخشی آتیم۔ اۋق بیلہ اۋق باردی۔^۱ بو ارالیکتہ انچہ زور کھلتوردیلار۔ ییز موندا حرب و ضربقہ مشغول اۋل طرفیدین تمام غافل۔

یگیرمہ ہش- یگیرمہ آلتی شاتو طیار قیلغان اہکان دورلار ، کیم ہر شاتونینگ کینگلیگی انچہ کیم اوچ کیشی- ایگی کیشی یانداشا چقا آلغای۔ یتہ- سېکیز یوز آبدان ییگیتنی بو شاتولاریلہ گازرستان دروازہ سی بیلہ سۆزن گران دروازہ نینگ ارالیغی تۇغریسی بوسوغہ قۇیوب ؛ اۋزی اۋل طرفیدین اوروش سالغان اہکاندور۔ اہل تمام بو طرف اوروشقہ مشغول بۇلوب ؛ بۇلچار خالی بۇلغان محلدا ، بوسقان یېردین چقیب ؛ ایلدام کیلیب ؛ بو شاتولارنی ایگی دروازہ نینگ ارالیغی ؛ محمد مزید ترخان نینگ حویلی سی نینگ تۇغری سیدین ، بیر یۋلی اۋق فصیل غہ قۇیارلار۔ قۇچ بېگ نینگ ، محمد قلی قوچین نینگ ، ینہ بیر بۇلاک ییگیتلار نینگ بۇلچاری ، بو بیر اہدی۔ بو ییگیتلار محمد مزید ترخان حویلی سیدا بۇلورلار اہدی۔ سۆزن گران دروازہ سی ، قرا برلاس نینگ بۇلچاری اہدی۔ گازرستان دروازہ سی شیریم تغای نینگ و آغہ- اینی سی نینگ و قتلخ خواجہ کۆکلداش نینگ بۇلچاری اہدی۔

[اوریش و تلاش] اوروش اۋل طرف بۇلغان اوچون بۇلچار اہلی غافل بۇلوب ؛ قۇل و قۇلوقچی ایش- کوچ اوچون اۋیگا و بازارغہ باریب ؛ تارغاشیب اہردیلار۔ بۇلچار بېگلاری بیر- ایگی یتیم- پېسیرییلہ قالیب اہردیلار۔ قۇچ بېگ ، محمد قلی قوچین ، شاہ صوفی ینہ بیر ییگیت یخشیلار باریب ؛ مردانہ لیقلا قیلدیلار۔ فصیل اوستیگا یاغی کیشیسی بعضی سی چقیب اہردیلار ؛ بعض چیقماقتہ اہردیلار۔ بو مذکور بۇلغان تۇرت کیشی یوگوروب ؛ یتیب ؛ چاپقولاشا ، ضرب راست اورا

^۱ اوشہ اۋق بیلہ در حال دنیادن کھتی

یورودی. توشوروب ؛ قاجوردیلار. باریدین قۇچ بېگ یخشی راق باردی. قۇچ بېگ نینگ بیر پسندیده و نمایان ایشی بو ابدی. بو محاصره‌دا ایگى قاتله خوبلار اېلیکی ایشگا تېکدی. قرابرلاس هم سۇزن گران دروازه‌سی بۇلچاریدا ، یالغوز قالیب ابدی. اول هم یخشی تۇختادی. قتلخ خواجه کۆکلداس و قل نظر میرزا بۇلچارلاریدا گازرستان دروازه سیدا اېردیلار. اولار هم آز کیشی بيله یخشی تۇختاب کۇندالاندىن یخشیلار آتقولادیلار.

ینه بیر نوبت ، قاسم بېگ ییگیتلارنى باشلاب ؛ سۇزن گران دروازه سیدین چیقیب ؛ اۇزبېکلارنى خواجه کفشیرگاچه قولاب ؛ بیر نېچه اۇزبېکنى توشوروب ؛ باش کېسیب کېلدى.

آشلیق اېمدى پیشقان چاغ ابدی. هیچ کیم یانگی آشلیق کیوورمايدور ابدی. محاصره ایامی ممتد بۇلدى. اېلگا بسیار تنقیص ليق بۇلدى. اونگا یېتى کیم فقیر و مسکین ایت اېتى ؛ ایشاک اېتى یی کیريشتیلار. آتقه بۇغوز کیم کم یافت بۇلدى ؛ درختلارنینگ برگینی آتقه بېرورلار ابدی. اوندان تجربه بۇلدى بارى یاپراقلاردین ، توت یاپراغى و قره یاغاچ یاپراغى ، آتقه سازوارراق ایمیش. بعض قوروغ یغاچلارنى رنده قیلیب ؛ تراشه سینی سوغه ایییتیب ؛ آتقه بېرورلار ابدی.

اوچ- تۇرت آی غه چه شیباق خان قۇرغان نینگ یاووغى غه کېلماى یېراق راقیدین ، قۇرغاننى اېورولوب ؛ کۇچوب یورور ابدی. بیر آخشام اېل غافل ، یاریم کېچه گا یاووق پېروزه دروازه‌سی طرفیدا کیلیب ؛ نقاره‌لار چالیب ؛ سوران سالدیلار. مېن مدرسه‌دا اېدیم. بسیار تردد و دغدغه بۇلدى ، موندین سۇنگ هر کېچه کېلیب ؛ نقاره چالیب ؛ سوران سالیب ؛ غوغا قیلورلار ابدی.

[کېمک کېلدى] هر نېچه اطراف و جوانب‌قه اېلچیلار و کیشیلار یېباریلدى ؛ هیچ کیمدین کۆمک و مددی یېتیشمادی. اول محل‌دا کیم زۇر و قوتیمیز بار ابدی ؛ هیچ نوع شکست و نقصانی بۇلمايدور ابدی ؛ کۆمک و مدد قیلمايدیلار ؛ موندان محل‌دا خود ، نې حساب بيله مدد قیلغایلار. بولارنینگ امیدى بيله قېل دارلیق قیلماق ليق بې تقریب اېکاندور. بورونغیلار دېب تورلار کیم «قۇرغان بېرکیتماکلیگا باش کبراک ، ایگى قۇل کبراک ؛ ایگى بوت کیراک» باش ، سردار بۇلغای. ایگى قۇل ، ایگى طرفدین کېلور کۆمک و مدد بۇلغای. ایگى بوت ، قۇرغان نینگ سویی بيله ذخیره‌سی بۇلغای. بیز بو اطراف و جوانب داغیلاردین کۆمک و مدد کۆز توتار بیز ، بولار خود هر قیسی بیر اۇزگا خیال‌دا.

سلطان حسین میرزا دېک مردانه و صاحب تجربه پادشاه بیزگا مدد قیلماى ؛ بیزگا کۇنگول کۆمکلار بېریب^۱ ؛ اېلچى ؛ شیباق خان غه کمال الدین حسین گازرگهی نی ؛ محاصره زمانیدا- اېلچى لیگا یېباردی.

[بې دلانه اقوال] تېنبل ، اندجان دین بیسکینت نواحى سى غه کېلدى. خان نی هم ، احمد بېگ و جمعی ، تېنبل نینگ مقابله سى غه چیقاردیلار. لکلگان و توراک چرباغى نواحى سیدا رو به رو بۇلدىلار. اوروش- توروش بۇلماى ؛ اجراشتیلار. سلطان محمود خان ، اوروش کیشیسی اېماس

^۱ تسلى ، خاطر جمع لیک ، معنوی یاردم معنا سیده.

وقايە سنە سەبە و تەسەمەيە [۹۰۷ قەبرى | ۸۸۰ شەمسى | ۱۵۰۱ مىلادى]

[محاصره ايامى چوزىلدى] محاصره امتدادى اوزاقە تارتتى. ذخيره و آزوق ھېچ طرفدىن كېلمەدى. كۆمك و مدد ھېچ جانبدىن يېتىشمەدى. سىپاھى و رعيت نومىد بۆلۈپ ؛ بىرەر-ايگىرەر قۇرغاندىن تاشلاپ ؛ قاچا كىرىشتىلار.^۱ شىباق خان قۇرغان اېلىنىڭ عاجزلىغىنى انگلاپ ؛ كېلىپ ؛ غار عاشقان نواحى سىدا توشتى. مېن ھەم شىباق خاننىڭ رو برويى غە ، كۆى بايان دا ، ملك محمد مىرزانىڭ اۆيلارىغا كېلدىم. اوشبو كونلاردا ، اوزون حسن خواجه حسين^۲ - كىم جھانگىر مىرزانىڭ ياغىلىغى غە و سمرقنددىن چىقماغىمىز غە اول باعث بۆلۈپ اېدى ؛ يەنە نې مقدار فتنە و فساد اوندىن ظاهر بۆلۈپ اېدى ؛ نېچوك كىم بورون مذكور بۆلدى ؛ اۋن-اۋن بېش نۆكرى بىلە كېلىپ قۇرغان غە كىردى.

[ذخيره توكاندى] سىپاھى و شەھرى غە عسرت و تنقىصلىق كۆپراک بۆلدى. ياووق كىشىلار و معتبر كىشىلار اۆزىنى فصىلدىن تاشلاپ ؛ قاچا كىرىشتى. بېگ آتلىغدىن ،^۳ بىر ، ويس شىخ و ويس لاغرى بايرى اېردىلار ؛ قاچىپ توشتى. اطراف و جوانبىتىن بالكل مایوس بۆلۈك. ھېچ طرفدىن اميدوارلىق قالماىدى. آزوق و ذخيره كم اېدى ، بۇلغانى ھەم توكاندى. ھېچ طرفدىن آزوق و ذخيره كېلمەدى.

[صلح سۆزى] بو محل دا ، شىباق خان صلح سۆزىنى اراغە سالىدى. اگر بىر طرفدىن اميدوارلىق بۆلسە اېدى ؛ يا ذخيره بۆلسە ؛ صلح سۆزىغا كىم قولاق سالور اېدى. ضرورت بۆلدى صلح گونه قىلىپ ؛ كېچەدىن ايگى پەر بۇلا ياووشوب اېدى كىم شىخزادە دروازه سىدىن چىقىلدى. والدم خانىمنى آلىپ ؛ چىقتىم. يەنە ايگى خاتون كىشى چىقتى: بىرى بىچكا خليفە اېدى. يەنە بىرى مېنگلىك كۆكداش اېدى. مېنىڭ ايگاجىم ؛ خانزادە بېگىم-اوشبو چىقان دا شىباق خاننىڭ اېلىكىغا توشتى.^۴

[آت تارتىشماق] سەغدىنىڭ اولوق شاھ جوى لارى غە ، قرانغو كېچەدا اورونوب ؛ پول ايتوروب ؛ يوز تشويش بىلە تانگ آتقاندا ، خواجه دىداردىن اۆتوب ؛ سنت وقتى دا ، قاربوغ پشته سى غە

^۱ قاچماقە باشلە دىلر. قاچە بېردىلر.

^۲ اوزون حسن ، خواجه حسيننىڭ اۋغلى

^۳ ؛ يعنى ، بېگ مرتبە لى كىشىلر دن.

^۴ خانزادە بېگىم ۲۴ ياشىدە اېكن. باير ، خانزادە بېگىم حقيده يازگن اېدى « بارى قىزلاردىن اولوق ، خانزادە بېگىم اېدى مېنىڭ بىلە بىر توقان اېدى مېن دىن بېش ياش اولوق اېدى. » خانزادە بېگىم نىڭ تولى ۸۸۳ ھق / ۸۵۷ ھش / ۱۴۷۸ م. دە اېكن.

یارماشتوک. قاربوغ پشته سى نىنگ شىمالىدىن جودك كېنتى نىنگ اياغى بىلە ، ایلان اۋتىنى توشلاّب ؛^۱ تېرادوك. يۇلدا باروردا ، قنبرعلی و قاسم بېگ بىلە آت تارىشتوك. مېنىنگ آتىم اۋتى. اۋنىنگ آتى نىنگ قالغانىنى ، باقار خيال قىلىپ ؛ قايرىلدىم. تىنگ بۇشاب اېكاندور. اېگار اېورولدى. باشىم بىلە يېرگا يىقىلدىم. اگرچە اوشول زمان قۇپوب آتلاندىم ؛ ولى عقلىم آخسام غە چە قرارى غە كېلمايدى. بو عالمدا اۋتگان وقایع توش و خيال دېك كۆزومگا و كۈنگلومگا كۆرونور و كېچار اېدى. [وهم و عسرت] كېچ نمازديگر ، ایلان اۋتىدا توشوب ؛ آت اۋلتوروب ؛ اېتىنى شىشلاّب ؛^۲ كباب قىلىپ ؛ آتنى لحظه يى تىندوروب ؛ آتلاندىك. تانگىدىن بورونراق ، خىلىيە كېنتىگا كېلىپ ؛ توشتوك. خىلىيەدىن دزك كېلىلدى. اول فُرستە ، دزك تە حافظ محمد بېگ دۇلداى نىنگ اۋغلى طاهر دۇلداى اېدى. سېمىز اېتلار و مېدە اېتماكلار ارزان^۳ ؛ چوچوك قاوونلار و يخشى اوزوملار فراوان. اونداق عسرتىن ، مونداق ارزا نلىقە و اونداق بَلَيَّتَن مونداق امانلىقە كېلدوك. بيت:

وهم و عسرتىن امانى تاپتوق يانگى جان ، تازه جهانى تاپتوق

اۋلوم دغدغەسى خاطردين رفع بۇلوب ؛ آچلىق شددى اېلدىن دفع بۇلدى. عمرومىزدا مونچە فراغت كېلمايدور اېدوك. مدت العمر امانلىق و ارزانلىق قدرىنى ، مونچە بېلمايدور اېدوك. عسرت ، عسرتىن سۇنگ ؛ فراغت ؛ مشقتىن كېين ، لذتلىق راق و يخشىراق كۆرونور. تۇرت-بېش نوبت اوشمونداق شددىن ، راحتقە و مشقتىن ، فراغتقە منتقل بۇلوتور. اۋلغى نوبت بو اېدى. مونداق دُشمن بلاسىدىن و آچلىق ابتلاسىدىن ، خلاص بۇلوب ؛ امانلىق راحتى غە و ارزانلىق فراغتى غە يېتىشتوك.

[سَير دېوانەسى] اوچ-تۇرت كون دزك تە استراحت قىلدوك. اوندىن سۇنگ اوراتپا سارى عزىمت قىلدوك. پشاغر بىرنىمە يۇلدىن قاقاسراق تور.^۴ چون مدتى اوندا بۇلوب اېدىم ؛ اۋتوب باروردا ، بارىب ؛ انى سَير قىلدىم. پشاغرىنىنگ قۇرغانىدا آتون-كىم مدت مدید اېدى مېنىنگ آتم خانىم غە ملازمت قىلور اېدى ؛ بو نوبت اولاق سىزلىقتىن سمرقندتە قالىپ اېدى-اوچراى توشتى. كۆرۈشتوم. سۆردوم. سمرقنددىن بو يېرگا ، يايلاق كېلىپ تور. مېنىنگ آتم خانىم نىنگ سىنگىلى-خوب نگار خانىم^۵ -عالم فانىنى وداع قىلغان اېكاندور. اوراتپادا خانىم غە و مېنگا اېتىشتوردىلار. مېنىنگ آتام نىنگ آنەسى هم ، اندجاندا فوت قىلغان اېكاندور. انى هم موندا اېشىتوردىلار.

خانىم^۶ ، خان بابام شونقار بۇلغالى^۷ ، انالارى ، اينىلارى ، سېنگىلارىنى-كىم شاه بېگىم و سلطان محمود خان و سلطان نگار خانىم و دولت سلطان خانىم بۇلغايلاز ؛ كۆرمايدورلار اېدى. مفارقت

^۱ تۇشلاّب ایلان اۋنىنى مقصد قىلىپ. ایلان اۋتىگە بارىنى ، نېت قىلىپ ، كۆزلب ؛ نشان آلب

^۲ آت سويىپ ، اېتىنى سېخگە اۋتكزىپ ؛ كباب قىلىپ

^۳ اېتماك: مېدە مال (قۇي و اېچكى) اېتى اوچون سويىلە دېگن مال. (؟)

^۴ يۇلدىن اوزاقراق اېدى.

^۵ يونس خان نىنگ اوچىنچى قېزى. بابرىنىنگ خالەسى ، محمد حسين كورگان نىنگ خاتىنى.

^۶ بابرىنىنگ آنەسى ، قتلوق(قوتلوق) نگار خانم.

^۷ يونس خان نىنگ وفاتى بېرى.

امتدادی اؤن اوچ-اؤن تۆرت ییلگا تارتیب اېدی. بو توققان لارنى كۆرگالى ، تاشكندگا متوجه بۆلدیلار.

[تاشکینت عزیزمى] مېن ، محمد حسین میرزا بیله سۆزلاشیپ ؛ اوراتیپانینگ کېنتلاریدین ، دخکت دېگان یېردا قیشلاماق بۆلدوم. باریب ؛ اوروقنى دخکت ته قویوب ؛ بیر نېچه کوندىن سۆنگ ، شاه بېگېمنى و خان دادامنى و اوروق ؛ قیاشنى كۆرگالى ، مېن هم تاشکند عزیزمى قیلدیم. باریب ؛ شاه بېگیم و خان دادامغه ملازمت قیلیپ ؛ بیر نېچه کون اوندا بۆلدوم. مېنینگ آنم نینگ توقان اېگачى سى- مېرنگار خانیم- هم سمرقنددین کېلدیلار. مېنینگ آنم خانیم ، بى حضور بۆلدیلار. خىلى یامان بى حضورلوق اېدی. مُحکم مخاطره اؤتکاردیلار.

حضرت خواجه گا خواجه^۱ سمرقنددین چیقیپ ؛ کېلیپ ؛ فرکتّه اؤلتوروب اېردیلار ، فرکتقه باریب ؛ خواجهنى كۆردوم. امیدوار اېدیم کیم خان دادام رعایت وعنايت مقامیدا بۆلوب ؛ ولایت و پرگنه^۲ بېرگایلار. اوراتیپانى وعده قیلدیلار. محمد حسین میرزا بېر مادی. بیلمان اؤزلوکیدین بېرمادی مو ، یا یوققاریدین اشارت بۆلدى مو؟

[۱۱۰ یاشلى خاتین] نېچه کوندىن کېین دخکت گا کېلدیم. دخکت اوراتیپانینگ کوه پایه کېنتلاریدین دور. اولوق تاغ نینگ توبیدا توشوبتور و بوتاغدىن اؤتگاج مسچا بۆلور. اېلى اگرچه سارت و ده نشین دور ؛ ولى اتراک دېک گلّه و رمه لىق اېلار دور. دخکت نینگ قۇيىنى قىرق مىنگ چېنارلار اېدی. بو کېنتّه رعایانینگ اؤیلاریگا توشتوک. مېن بېر کلانتى نینگ اؤیگا توشتوم. قارى کیشى اېدى آلتىمىش- يىتمىشدا بار اېدى ؛ ولى اناسى هنوز بار اېدى. خىلى عمر تاپقان خاتون اېدى. يوز اؤن بېر ياشته^۳ اېدى. تېمور بېگ ، هندوستان غه کيرگاندا ؛ بو خاتون نینگ اوروق- قياشىدىن بېرى ، اؤل چرىکگا باریب اېکاندور. اؤل خاطریدا بار اېدى. حکایت قیلور اېدى. بېر دخکت ته اوشبو خاتون نینگ اؤزیدین توقان و نبیره و قیز نبیره ، نبیره نبیره تۇقسان آلتى کیشى حاضر اېدى. اؤلگان لارى بیله ایگى يوز حساب قیلورلار اېدى. نبیره سى نینگ نبیره سى ، بېر ییگیت ییگىرمه بېش- ییگىرمه آلتى ياشار- قاب قرا سقالیق- ییگیت اېدى.

[يالانگ اياق] دخکت ته اېکاندا ، دخکت نینگ گىرد و نواحى سیداغى تاغلارنى همیشه ياياق يوروب ؛ سیر قیلور اېدیم. اکثر يالانگ اياق يورور اېدیم. يالانگ اياق كۆپ يوروغاندىن اياقلار اونداق بۆلوب اېدى کیم تاغ و تاش ، تفاوت قىلماس اېدى. اوشول سیر اثناسیدا بېر کون نماز دىگىریله نماز شام اراسیدا ، بېر اینچکا نامشخص يؤل بیله بېر اؤى توشوب ؛ بارادور اېدى. مېن

^۱ سلطان حسین باقرانینگ اؤغلى.

^۲ خواجه عبیدالله احرار نینگ اؤغلى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۰) ده اونى بابر شاه نینگ نوکرلردین دېپ قید ایتگن

^۳ بابر نینگ زمانى ده اینگ مهم ادارى و مالى تشکيلات پرگنه اېدى. بابر زمانى هند مملکتى نینگ ۴۷ ولايتى و ۱۱۶۰۰۰ پرگنه سى بار اېدى. بوکونگى هندوستان ده «تحصیل» اتلده. بابر زمانى ده شق هم دېیلردى. اونىگ اداره جیسى ، شقدار دېیلردى. (حبیبى ، ۱۳۵۱: ۱۰۰)

^۴ بو خاتین ۷۹۶ نچى هق. توغیلگن اېکن. هس. هسایى بیله ۷۷۳ و م. هسایى بیله ۱۳۹۴ اؤله دى. (وقایع ۹۰۷)

دېدیم کیم بو یؤل قایان غه بارور اېکین. اوی غه کؤز سالینگ. اوینی يتورمانگ تا یؤل نینگ قایساری چیقاری معلوم بؤلغای.

خواجه اسدالله ظرافتی قیلدی. دېدی کیم: گاؤگم شودچه کار کنیم؟^۱
[اؤگوق قیلیچ] اوشبو قیش، سپاهییلار دین بعضی سی بیز نینگ ییله قزاقلیکلاردا یوروی آهای؛ اندجان غه بارمقه رخصت تیلادیلار. قاسم بېگ مبالغه لار بیله عرض غه یتکوردی کیم چون بو کیشی بارادور؛ جهانگیر مرزا غه مخصوصانه اؤز کیگانینگیزنی ییبارینگ. بیر آس بورکومنی ییباردیم. قاسم بېگ ینه مبال غه قیلدی کیم تنبل غه هم بیرنیمه ییبارسانگیز نی بؤلغای؟ اگرچه راضی اېماس اېدیم؛ قاسم بېگ نینگ مبال غه سی جهتیدین، نؤیان کؤکلداش نینگ بیر اؤگوق^۲ یاسی قیلیچینی کیم سمرقندته اؤزی اوچون یاساتیب اېدی؛ تنبل غه ییباریلدی. مېنینگ باشیم غه تیکگان قیلیچ، اوشبو قیلیچ اوق اېدی. نېچوک کیم کېلور ییل نینگ وقایعی دا^۳ مذکور بؤلغوسیدور.

نېچه کون دین سؤنگ، مېنینگ اولوغ آنم اېسن دولت بېگیم- کیم مېن سمرقند دین چیقاندا قالب اېردیلار- سمرقندته قالغان کؤچ و اوروق و آچ و آروق بیله کېلیدیلار.

[۱۶ آلتی قتله] اوشبو قیش اورتاسیدا، شیباق خان خجند سویی نینگ موزی بیله چیقیب^۴؛ شاهرخیه و پیس کینت نواحی سینی چاپتی. خبر کېلگچ- کیشیمیز نینگ آزیغی غه باقمای- چاپا آتلاندوک. خجند نینگ قویغی کینت لاری هشتیک تۇغریسی بیله متوجه بۆلدوک. مُحکم- ضرب ساووق اېدی. بو نواحیدا هادرویش ییلى اوکسوماس. همیشه تند قۇپار. اؤل مرتبه دا ساووق اېدی کیم، اوشول ایکی- اوچ کوندا، ایگی اوچ- کیشی بو ارادا ساووق نینگ شدتیدین اؤلوب اېدی. مېنگا غسل غه احتیاج اېدی. بیر اریق سویی دا- کیم یاقالاری تمام موز تونکوپ اېدی؛ اورتاسی سونینگ تیزلیکی جهتیدین یخ باغلامایدور اېدی- بو سوغه کیریپ غسل قیلدیم. اؤن آلتی قتله سوغه چومدوم. سونینگ ساووقلۇغی خیلی تأثیر قیلدی.

[مؤمن یاراماس] تانگلاسی، خجند سویینی خاص لار تۇغریسیدین موز اوستیدین اؤتوک. سودین اؤتوب؛ تون قاتیپ^۵، پیس کینت گا کېلدوک. شیباق خان خود شاهرخیه نواحی سینی اوق چاپیب یانغاندور. اول فُرصتّه، پیس کینت ملا حیدر نینگ اؤغلی عبدالمنان دا اېدی. عبدالمنان دین کچیک راک، مؤمن آتلیق بیر یاراماس و پریشان اؤغلی؛ مېن سمرقندته اېکاندا-

^۱ (بابرنامه، ۲۰۱۸) بو فارسجه جمله نی، ناتوغری نقل اېتگن «گاؤگم شود چی گاؤگم کار کنیم». مضمونی «قاره مال یوقالسه نېمه قېله مېز» فارانغی توشسه نېمه قېله مېز» خواجه اسدالله نینگ ظرافتی بو دیر کیم «گاؤگم» سۆزینینگ ایگی تورلی اوقیش گه مجبور مېز بیرى «گاؤ، گم شود» دیر بویېرده اگر اؤی یتسه معنا بېره دی. ایگینجی اېسه «گاؤگم» دیر. «گاؤگم» اوندە ی بیر قرانگھولیک کیم اوندە، اؤی یا خود اؤی گودە لی حیوان کۆزینمېیدی. باشقهجه قېلیب ایتگن ده سوپوقراق قرانگھولیک.

^۲ ایچی مانو. (بابرنامه ۱۹۹۵) ده اولوق قید اېتگن. (ف. اسحاقف، ۲۰۰۸) اؤگوق یعنی تابلنگن قید اېتگن. تابلنگن، ابدیده، شمشیر و خنجر صفتی دیر. شونینگ اوچون اؤگوق، ثبت قیلیندی.

^۳ ۹۰۸ ه. ق. ۸۸۲ ه. ش. ۱۵۰۳ م.

^۴ موز اوستیدین،

^۵ کچهه ییشیب اېدی.

مېنىڭ قاشىم غە كېلىپ اېدى. فى الجملة ، رعايت قىلىپ اېدىم. بىلمان ، نوپان كۆكلىداش سىمىرىقىدا انىڭ بىلەنى طور يامان معاش قىلور. بو كۆت بېرگۈچى كىنە ساخلاپ اېكاندور. اۆزبېك چاپقونچى سىنىڭ يانلىغان خبرى كېلىچ ، خان قاشى غە كىشى بېبارىپ پىس كېنتىن كۆچۈپ آھنگران كېنت لارىدا اوچ- تۇرت كۈن توقف قىلدوك.

[نوپان كۆكلىداش اۆلدىرىلەدى] سىمىرىقىداغى آشنالىق بىلە ملاحىدىرنىڭ اۋغلى مۇمن ، نوپان كۆكلىداشنى و احمد قاسمىنى يەنە بعضىلارنى آغىزلاغالى چارلار^۱. مېن كىم پىس كېنتىن كۆچتوم ؛ بو جمع پىس كېنتە قالدىلار. بو جماعتقە بىر جر ياقاسىدا صحبت بېرور. بىز كۆچىپ آھنگران كېنتلارىدىن سام سىرك دېگان كېنتىغا توشتوك. تانگلاسى خبر كىلدى كىم نۇپان كۆكلىداش^۲ جردىن مستىلىغدا يىقىلىپ اۆلۈبتور.

حق نظرنى- كىم نوپاننىڭ توقان تىغايى سى اېدى- يەنە بىر جمع بىلە بېبارىلدى. بارىپ نوپاننىڭ يىقىلغان يېرلارنى احتياط قىلىپ ؛ نوپاننى پىس كىنت تە تۇپراققە تاپشوروب كېلىدۇلار. بولار صحبت توتقان بېردىن ، بىر اۋق آتىمى بىر بلند جرنىڭ استىدا نوپاننىڭ اۆلۈكىنى تاپىپ تورلار. بعضى غە گمان بۇلدى كىم سىمىرىقىداغى كىنەنى ساخلاپ ؛ مومىن ، نوپان غە قصد قىلدى. تحقىقنى كىشى بىلمادى. مېنگا غرىب تاثير قىلدى. گم كىشى نىڭ فوتى غە مونچە متاثر بۇلۇپ اېدىم. بىر ھفتە- اۋن كونگاچە ھىمىشە يىغلار اېدىم. فوتى نىڭ تارىخى «فوت شد نوپان»^۳ تاپىلدى. نېچە كۈندىن سۇڭ يانىپ دخكت گا كېلدىم.

[مسچا كوھستانى] ياز بۇلا ، شىباق خان نىڭ اوراتىپا اوستىگا كېلور خبرى بۇلدى. دخكت توز بېر اوچون آب بردىن دابانى بىلە مسچا كوھستانى غە آشتوك. مسچاننىڭ قويىغى كىنتى آب بردىن دور. بو آب بردىن [دىن] قوبى راق ، بىر چشمە توشوبتور. بو چشمە باشىدا مزارى دور. اوشبو چشمە دىن يوققارى ، مسچا داخلى دور. قوبى پلغرىغە تعلق دور. اوشبو چشمە باشىدا ، چشمە ياقاسىداغى تاشىدا ، قازىپ بو اوچ بيتنى ثبت اېتىم.

شنىدىم كە جمشىد فرخ سرشت
برىن چشمە چون ما بسى دم زدند
بىر چشمە بر روى سنگى نوشت
برفتند تا چشم برهم زدند
ولیکن نېردىم با خود به گور^۴
گرفتیم عالم به مردی و زور

اۆل كوھستاندا بو رسم دور كىم تاشقە قازىپ ابىات و نىمەلار بىتيرلار. اوشبو مسچادا اېكاندا ، ملا ھجرى شاعر ، حصار طرفىدىن كېلىپ ؛ ملازمت قىلدى. بو مطلقنى اوشول ايامدا آيتىپ اېدىم:

^۱ مېھمان قىلىبتى.

^۲ بو ، ۹۰۶ ھق دە تقال قىلگن اېدى كە سىمىرىقىدا ۱۴ كۈندە الەمىز. اوشىندە بىن ھم بۇلگن اېدى : «نوپان كۆكلىداش دېدى كىم اۋن تۇرت كۈندە اۋور بىز. تېنگرى راست كېلتۈردى. راست اۋن تۇرت كۈندە اۋق سىمىرىقىدا اۋق. قر. وقايىع ، ۹۰۶ ھق

^۳ «فوت شد نوپان» نىڭ عددى تېنگى ۹۰۷ ھق / ۸۸۱ ھش / ۱۵۰۲ م. بولەدى.

^۴ تايستان بۇلىپ ،

^۵ «اېشىتىم كە قوتلوغ طبعىت لى جمشىد ، بىر بولاق باشىدا تاش اوستىگە شۈندە دېپ يازگن اېدى: بو بلاق تېپە سىدە بىزلر سېنگرى كۆپ كىشىلر كېلىپ اۆلتىردىلر. كېتىدىلر و يوق بۇلدىلر. عالم نى مردلىك و زورلىك بىلن آلدىك ؛ لېكن اۆزىمىز بىلن گۆرگە يېلتمە دىك. (بايرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۵۵) سەدى نىڭ «بوستان» كىتابى دن اوچ بيت.

تکلف ھر نېچە صورتە بۆلسە اوندىن آرتوق سېن

سېنى جان دېرلار اما بې تکلف جاندىن آرتوق سېن^۱

[شىباق خان بوزوقچىلىقى] شىباق خان اوراتىپا نىنگ گىرد و نواحى سى غە كېلىپ ؛ بىر پارە بوزوقچى لىق قىلىپ ؛ ياندى. شىباق خان اوراتىپا نىنگ اوستىدا اپكاندا ، كىشىمىز نىنگ آزلىقى غە و ياراغ سىزلىقى غە باقمى ؛ مسچادا اوروقنى قۇيۇپ ؛ آب بردىن داباندىن آشيب ؛ دخكت نواحى سى غە كېلدوك كىم كېچە - اپرته ياووق سىغىنىپ ؛ قابوغە كېلگن ايشنى تقصير قىلماغاي بىز. شىباق خان بات اوق ياندى. يىنە دابان[نى] آشيب ؛ مسچاغە كېلدوك.

[خان قاشىغە] خاطرغە كېچتى كىم مونداق تاغدىن تاقە الاخان و الامان ولايتىمىز يوق ، بېرىمىز يوق ، يوروماك ؛ بى تېرىپ دور. خان قاشى غە تاشكندگا اوق بارالينگ. قاسم بېگ بو يوروماقە رضا بۆلمادى. قىزىق تە اوچ- تۇرت مغول نى ضبط و سياست اوچون اۆلتوروب اېدى. نېچوك كىم مذکور بۆلدى. غالباً اوشول جھتىدىن بارماقە تردد قىلدى. ھر نېچە مبال غە قىلدوك بۆلمادى. آغە- اينى و توابع و لواحقى بىلە حصارغە تارتى. بىز آب بردىن كۆتلى بىلە آشيب ؛ خان قاشى غە ؛ تاشكند قە- متوجه بۆلدوك.

اوشبو ايامدا تنبل چرىك تارتىپ ؛ آھنگران جلگا سىگا كېلدى. چرىك اوستىدا ، محمد دوغلت- كىم محمد حصارى غە مشهور اېدى- يىنە اينىسى- سلطان حسين دوغلت- قىبرىلى سالاخ متفق بۆلۈپ ؛ تنبل غە قصد قىلدورلار. بو مېھنى تنبل سېزىرگانگاچ ؛ تورالمادىلار. خان قاشى غە قاچىپ كېلدىلار.

[تاشكىنت تھان] بىزگا قربان عىدى شاھرخىھدا بۆلدى. بې توقف اۆتۈپ ؛ خان قاشى غە تاشكندگا باردىم. بو رباعىنى ايتىپ اېدىم. معمول قافىھ سىدا ترددوم بار اېدى. اۆل محلدا شعر مصطلحاتى غە مونچە تتبع قىلمايدور اېدىم. خان خوش طبع كىشى اېدى. شعر ايتور اېدى. اگرچە سرو سامانلىق غزلى كمراق اېدى. بو رباعى نى خان غە اۆتكارىپ ؛ ترددومنى عرض قىلدىم. كۆنگول تىنقودېك شافى جواب تاپمادىم. غالباً شعر مصطلحاتى غە كمراق تېغ قىلغان دورلار. اۆل بو دور ور:

شاد اېتماس اېمىش كۆنگلى غىرتە كىشى
غىرت تە سېوونماس اېمىش البتە كىشى

ياد اېتماس اېمىش كىشىنى محنتە كىشى
كۆنگلوم بو غىربلىقتە شاد اۆلمادى ھىچ

^۱ غزلىنىڭ بوتونى مەنى: «تکلف ھر نېچە صورتە بۆلسە اوندىن آرتوق سېن* سېنى جان دېرلار اما بې تکلف جاندىن آرتوق سېن* پرى نىنگ حُسن اىچرە گرچە آتى بې نھايت تور* مېن دېوانە قاشىمدا ولېکن آندىن آرتوق سېن* پرى ، بو حُسن بىرلە كۆرسە يوزونگى ، بۆلۈر تېلە* سېنى تەرىف اېتار ، لېکن صفت قىلغاندىن آرتوق سېن* قەد رنجىدە قىل ، كۆنگلوم اوچون اى يارنىڭ اۆقى* مېنىڭ بو ناتوان كۆنگلومگا ، چون درمەندىن آرتوق سېن* اقامت چونكە قىلدىڭك بابرا اۆل حور كۆيىدا* مقامىڭك روضە دن اولى ، اۆزۈڭك رضواندىن آرتوق سېن» (دريا در گوهر ۱۷۶: ۱۲۸۷)

^۲ «قرا بولاقە توشكاندا بعض كېرگان كىنت- كېساگا ، باش سىزلىق قىلغان مغوللارنى توتوپ ؛ كېلنوردىلار. قاسم بېگ سياست اوچون ايكى- اوچنى پارە- پارە قىلدوردى.» وقایع ۹۰۲ھق/ ۸۷۵ھش/ ۱۴۹۶م
^۳ تنبل نى اۆلدورماقچى بۆلە دىلر.

سۈنگرا معلوم بۇلدى كيم توركى لفظى دا ، محل اقتضاسى بيله / تا/ و / دال/ ينه / غين/ و / قاف/ و / كاف/ ، بير- بيرلارى بيله مُبدل بۇلورلار اېميش .

[مغول دستورى] بير نېچە كوندين سۈنگ تنبل اوراتيپانينگ اوستيگا كېلدى . بو خبر كېلگاچ ، خان تاشكندتين چريك آتلاندى . پيس كېنت بيله سام سيرك نينگ اراسيدا ، برانغار و جوانغار ياسال ياساب ، دَم كۆرديلار .^۱ مغول دستورى بيله تۇغجاديلار .^۲ خان آئين توشتي . تۇقوز تۇغنى خان نينگ آليدا تورغوزوب ؛ بير مغول ، بير اوۋى نينگ اۋرتە ايليكيگا ، بير اوزون آق بۇزنى باغلاب ا بليكيگا توتوبتور . ينه اوچ پرچە اوزون بۇزنى ، اوچ تۇغ نينگ قۇتاسى دىن قويى راق ، باغلاب ؛ تۇغ نينگ يغاچى نينگ آستيدىن آليب ؛ كېلتوروب ؛ بير بۇز نينگ اوچىنى خان باسيب توردى . ينه بير تۇقە باغلاغان بۇز نينگ اوچىنى مېن باسيب توردوم . ينه بير بۇز نينگ اوچىنى سلطان محمد خانىكه . اۋل مغول ، بۇز باغلاغان اوۋى نينگ اۋرتا ايليكىنى ايليكيگا آليب ؛ مغول چە نيمەلار ديب ؛ تۇقە باقىب اشارت قىلادور . خان و تمام تورغانلار ، تۇغ سارى گا قمىزلار ساچا دورلار . تمام نفىرلارنى و نقارەلارنى ، بير يۈلى چالا دورلار . بۇلغان ، ياسالدا تورغان چريك اېلى ، بير يۈلى سوران سالادورلار . اوچ نوبت اوشمونداق قىلا دورلار . اوندين سۈنگ آتلانيب ؛ سوران ساليب ؛ اوشمونچە چريك دۈرين چاپا دورلار .

[چنگىزخان توزوكى] مغول اراسيدا چنگىزخان نينگ توزوكى حالاغچە ؛ چنگىزخان ياساب قۇيغاندىك- اۋق تور . برانغار ، برانغار ؛ جوانغار ، جوانغار ؛ غۇل ، غۇل . اباً عن جد يېرلىك يېريدا اۋق تورار . برانغار بيله جوانغاردا هر كيم نينگ اعتبارى كۇپراك تور ، اوچ سارراق تورارلار .^۳ برانغاردا چراس بيله بېگچىك اوروغى نينگ هميشە اوچقە چىقماق تالاشلارى بار . اۋل فُرستە چراس نينگ تومان بېگى سى قاشقە محمود اېدى . خىلى مردانه يىگيت اېدى . بېگچىك تومانى نينگ- كيم تومانگا اۋق مشهور دور ؛ تومان بېگى سى ، ايوب يعقوب اېدى . اوچقە چىقماق اوچون اوروشتيلار . بير- بيرلار يىگا قىلىچلار سوغوروشتيلار . آخر غالباً موندق قرار تاپتى كيم چرگادا بيريسى يوققارى تورغاي ؛ ياسال دا ، ينه بيرى اوچقە چىقاي .

[غزلىرتىبى] تانگلاسى غە سام سىراك نواحى سىنى ، چرگا ساليب اولاديلار . كېلىب توراك چرباغى غە توشولدى . اۋل غزلى كيم توكاتيم ؛ اوشبو كون ، اوشبو يورته توكاتيم . اۋل توكانگان غزل بودور :

جانيمدين اۋزگا يار و فادار تاپماديم

^۱ (بابرنامه ، ۲۰۱۸) موندە ي تېدىل قىلگن « بير نېچە كوندىن سونگ ، تنبل ، اوراتېپە اوستيگە كېلدى . بو خبر يېتگچ ، خان تاشكنددىن لشكر جونتدى . پيس كېنت بيله سام سىراك آره سىدە ، چپ قنات و اۋنگ قناتى ، تيزگن اېدىم . كېلىپ كۆرديلار . بو تېدىل دە نېچە «تحرىف» بۇلگن . (۱) خان لشكر جونتگن يوق ؛ اۋزى كېلدى . (۲) بابر صف تيزگن يوق ، خان صف توگن . (۳) دَم كۆرماق ، نينگ معناسى ، سان كۆرماق معناسىدە دېر . دَم كۆرماق ، لشكرنى ، معاينە قىلماق . يېنە بير معناسى اېسە ، استراحت قىلماق . لشكرگە دَم بېرىش « كرمان نواحىسىدا بير كون دَم كۆرديلار . » وقايع ۹۰۷

^۲ (بابرنامه ، ۲۰۱۸) تۇغ باغله ديلر تېدىل قىلگن .

^۳ اوچ تمان راق

كۈنگلومدىن اۋزگا محرم اسرار تاپمادىم^۱

[بايريلر كېتە ديلر] آلتى بىت دور. موندىن سۇنگ هرغزل كيم توكاندى ؛ اوشول ترتيب يىلە اۋق يىتىلدى.^۲

موندىن كۈچ بە كۈچ ، خجند درياسى نىنگ ياقاسى غە كېلديلار. بىر كون سىر طريقى يىلە سودىن اۋتوب ؛ آش پيشوروب ؛ يىگىتلارنى و چەرەلارنى شوخلوقە سالدوك. اوشبو كون ، مېنىنگ تكبندىم نىنگ آلتون قلابىنى اۋغورلاديلار. تانگلاسى غە اۋق خانقلى ، بيانقلى يىلە ، سلطان محمد ويس قاجيب ؛ تنبل غە بارديلار. بارچە غە گمان بۇلدى كيم بو حركت بولاردىن صادر بۇلوتور.^۳ اگرچە تحقيق بۇلمادى. احمد قاسم كەبۇر هم اجازت تىلاب اوراتيپاگا باردى. اۇل هم اوشبو بارغان يىلە كېلمادى. تنبل غە باردى.

^۱ غزل نىنگ تىمى بو دور: جانىمدېك اۋزگا جاننى دل افگار كۆرمدىم // كۈنگلوم كىي ، كۈنگلۈنى گرفتار تاپمادىم // اوسىروك كۆزىگا تا كە كۈنگۈل بۇلدى مېتلا / هرگز بو تېلبەنى يەنە هوشيار تاپمادىم // ناچار فرقتى يىلە خۇي اېتمىشام ، نېنای // جون وصلى غە اۋزومنى سزاوار تاپمادىم // بارى بارى ايشىكىگا بو نوبت اى كۈنگۈل // نېچە كە بارىم ايشىكىگا ، بار تاپمادىم // بابر اۋزۈنگى اۋرگاتا كۆر يارسىز ، كە مېن // ايستاب جهاننى مونچە قىلىپ يار تاپمادىم (دريا در گوهر ۱۳۸۷)

^۲ يەنى كە ردیف اساسى دە يىتىلمە دى.

^۳ آلتون قلابنى اۋغورلش حركتى

وقايە سنە ئىمان و تىسەمايە [۹۰۸ قەرى | ۸۸۱ شەمسى | ۱۵۰۲ مىلادى]

[قلاشلىق] خان نىنگ بو يوروشى بى فائىدە راق يوروش اېدى. قۇرغان آماق و ياغى باسماق يوق. باردىلار. كېلدىلار. بو مدتە كىم تاشكند تە اېدىم ؛ خىلى قلاشلىق و خوارلىق تارتىلدى. ولايت يوق. ولايت اميدوارلىقى يوق. نۇكر اكثر تارقادى. معدودى كىم قالىب اېدى ؛ قلاشلىقتىن مېنىنگ بىلە يوروى آلماس اېردىلار. خان دادام نىنگ اېشىكىگا بارسام ؛ گاھى بىر كىشى بىلە ، گاھى ايگى كىشى بىلە بارور اېدىم ؛ ولى يىخشى ليغى بو اېدى كىم يات اېماس اېردىلار ؛ توقان اېردىلار. خان دادام غە كۆرونوش قىلىپ ؛ شاه بېگىم قاشى غە كېلور اېدىم. اۆز اۆيوم دېك ، باش يالانگ ؛ اياق يالانگ كىرار اېدىم. آخر مونداق سرگردانلىقتىن و بو نوع بى خان و مانلىقتىن جان غە بېتىم.

[سېر آرزوسى] دېدىم كىم مونداق دشوارلىق بىلە تىرىلگونچە ، باش آلىب ايتسام يىخشى^۱ ؛ بو نوع خوارلىق و زارلىق بىلە اېل بىلگونچە ، اياغىم يېتگانچە كېتسام يىخشى. ختاي غە بارماقنى جزم قىلىپ ؛ باش آلىب كېتماگا عزم قىلدىم. كىچىكلىكىدىن بېرى ، ختاي سارى غە ھوسىم بار اېدى. ولى سلطنت و علايق جھيتىدىن مۇسەر بۇلماس اېدى. سلطنت خود باردى.^۲ آنم ھم انالارىغە ، اينى لارى غە قۇشولدىلار. سېر موانعى رفع بۇلدى ؛ اول دغدغەلار دفع بۇلدى.

[مۇساوى ضرر] خواجه ابوالكارم نىنگ توسيطى^۳ بىلە بو سۆزنى اراغە سالىدىم كىم شىباق خان دېك غنىم پىدا بۇلۇبتور. مونىنگ ضررى تورگا و مغول غە مۇساوى دور. مونىنگ فكرينى حالالىقتە- كىم اولوسنى ھنوز يىخشى باسمايدور و كۆپ اولغايمايدور- قىلماقلىق واجب تور ؛ نېچوك كىم دېب تورلار:

امروز بکش چو مى توان کشت آتش چو بلند شد جهان سوخت
مگذار که زه کند کمان را دشمن چو به تیر مى توان دوخت^۴

[نیمه غرضیم بار اېدى] كىچىك خان دادام^۵ ھم ، يىگىرمە تۇرت- يىگىرمە بېش يىل دور كىم ملاقات قىلماي دورلار. مېن ھم ، الارنى كۆرگان اېماس مېن. بۇلا آلاغى مو كىم مېن بارسام ھم كىچىك خان دادامنى كۆرسام ؛ ھم ملاقات قىلماققە واسطە و ساعى بۇلسام ؟ غرضیم بو اېدى كىم

^۱ يعنى باشىمىنى آلىپ ؛ گم بۇلىپ كېتسم يىخشى دىر.

^۲ يعنى سلطنت قۇلدىن چىقتى.

^۳ اصل دە: توسطى

^۴ سۇندىر مېكىن اېرسە سۇندىر* چۈنكە اۆت يۈكسك اۆلور ؛ عالم ياقىر* قۇيۇغىل ياوغە كىرىش اۆتكۈرمە سىن* ياو مېكىن اۆلسە اۆق اور كىم اۆلر. (گلستان ، ۲۰۰۵ ، ب. ۲۵۶)

«كۈچىنگ اېتراپكن آلانى شوان اۆچىر* اگر النگە آلسە ؛ جھانى كۆيدىرە دى. دشمنى كه اۆق بىلن اورىشكە قادر اېكن سن- اونى كىمان كىرىشكە قۇيمە (بايرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب.

۱۵۹)

^۵ سلطان احمد خان ، الجە خان گە مشهور. بىر نكتەنى اضاف قىلىش كېزك كىم ، سلطان محمود خان و سلطان احمد خان ، بايرىنگ اۆگە تغايلرى دىر. بولرىنگ آنە سى ،

شاه بېگىم دىر.

بو بهانه بیلە ؛ بو ارادین چیقسام. مغولستان و ترفان غە بارغاندا خود هیچ مانعی و دغدغە قالماس. اۆز جیلام ، اۆزوم نینگ اېلیکیمدا بۇلور. بو خیالیمدین هیچ کیشی صاحب وقوف اېماس اېدی. کیشینی صاحب وقوف هم قیلیب بۇلماس اېدی ؛ نی جەتتین کیم آنم غە خود ممکن اېماس اېدی کیم ، مونداق سۆزلارنی آیتە بۇلغای.

[خانلر ناموس قیلە دیلر] ینە بیر نېچە اولوغ ؛ کیچیک- کیم گرد و گوشامدا بۇلورلار اېدی- اۆزگا امیدوارلیقلار بیلە مېنگا اېریشیب ؛ سرگردانلیق تارتیب یورورلار ؛ اولار غە هم مونداق سۆزلارنی ایتماق نینگ هیچ لطفی یوق اېدی. خواجه ابوالھکارم ، شاه بېگیم گا و خان دادامگا بو سۆزنی ایتقاچ. الاردین رضایی فھم بۇلور. ینە خاطرلاری غە کپچار کیم رعایت تاپماغاندین مگر رخصت تیلایدور مېن. بو جەتتین ناموس قیلیب ؛^۱ رخصتە اندک تأمل قیلدیلار.

[اچە خان کېلە دی] اوشبو فُرستە ، کیچیک خان دادامدین بیر کیشی کېلدى کیم ، تحقیق کیچیک خان کېلادور. بو خیال هم بۇلما دی.^۲ ینە بیر کیشی کېلیب ؛ کیچیک خان نینگ یقین یېتگانی نینگ خبرینی ایتقاچ. شاه بېگیم و کیچیک خان دادام نینگ سېنگیلاری- سلطان نگار خانیم و دولت سلطان خانیم- و مېن و سلطان محمد خانیکە و میرزاخان- بارچە- کیچیک خان دادام غە اۆترو چیتوک. تاشکندیلە سیرام نینگ اراسیدا ، یغمان^۳ دېگان کېنت و ینە بیر نېچە کېنت گینەلار بار^۴. ابراهیم آتا و اسحاق آتانینگ قبری اوندادور. بو کېنتلار گاچە باریلدی.

[اۆلتیریشلر ، ایتیشلر] کیچیک خان دادام نینگ بو زمان کېلورینی تحقیق بېلمای ؛ خالی ذهن^۵ ، سرعت بیلە آتلا نیب اېدیم. به یک بار ، خان اوچرای اۇق توشتیلار. ایلگاری یورودوم. مېن توشگاندا اۇق ، کیچیک خان دادام واقف بۇلدى. خیلی اضطرابتە بۇلدى. غالباً اونداق خیالی بار اېکاندور کیم بیر یېردا توشوب ؛ اۆلتوروب ؛ مېنینگیلە تعظیم بیلە کۆروشگیلار. یاووق یېتیشیب ؛ توشتوم. محل ، اۇل تقاضا قیلما دی. یوکونگونچە فُرست هم بۇلما دی. یوکونوب ؛ باریب ؛ کۆروشتوم. اضطراب و انفعالدا بۇلوب ؛ فی الحال سلطان سعید خان بیلە بابا خان سلطان نی بویوردیلار کیم توشوب ؛ مېنینگیلە یوکونوب ؛ کۆروشگیلار. خان نینگ اۇغلانلاریدین اوشبو ایگی سلطان ، اۇق کېلیب اېدی. اۇن اوچ- اۇن تۆرت یاشتە بۇلغایلار اېدی.^۶ بو سلطانلار بیلە کۆروشوب ؛ آتلا نیب ؛ شاه بېگیم قاشی غە کېلدوک. کیچیک خان دادام شاه

^۱ ننگ قیلیب

^۲ کیچیک خان دادا سی نینگ ملکی گە بارماق خیال.

^۳ بو کېنت نینگ آتی ، متن ده یغما اېدی و حاشیه دین یغمان. مېن ایسه ، یغمان وزنی گە کېلگەنی اوچون ، یغمان ثبت قیلدیم. معناسی یغمه اېل یا یغمالر وطنی / قشلاقى. (یغمه ، یغما+ان)

^۴ (بابرنامە ، ۲۰۱۸ ، ۱۶۷) کېنت نی ، منزل دېب الگن: «تاشکند بیلن سیرام نینگ آرە سېدە ، یغما دېگن منزل و ینە بیر نېچە منزله لر بار».

^۵ (بابرنامە ، ۲۰۱۸) خالی ذهن نی ، هلیتدن (؟) الگن. ص ۱۶۷. (بابرنامە ، ۱۹۶۰) «خالی دین» الگن. ب. ۱۶۰. خالی ذهن نینگ معناسی ، بیر نرسە بارە سېگە ، هیچ بیر نرسە بېلمسلیک دیر.

^۶ بابر اۆزی ایگیرمه یاشتە دیر.

ہیگیم نی و خانیملارنی کوروب ؛ کوروشوب ؛ اۆلتوروب ؛ اۆتگان- کپچگان کیفیت و حالاتین- یاریم کپچہ گاجہ ، اۆلتوروب- آیتیشیلار.

[مغولچہ رسم لیک باش-ایاق] تانگلاسی کیچیک خان دادام ، مہنگا مغولچہ رسم لیک ، باش-ایاق و قۇرینی و اہگارلیک خاصہ آتینی^۱ عنایت قیلدی. مفتون لوق مغولی بۇرک و سانچمہ تیگان^۲ ختایی اطلس تۇن و ختایی قۇر بورونغی رسملیق تاشی چنتایی بیلہ چنتایی سۇل ساری ، ینہ اوچ- تۇرت نیمہ خاتون کیشی نینگ یاقاسی غہ آسار عنبردان و خریطہسی دہک نیمہ لار آسیب تورلار. اۇنگ ساری ہم اوشموندق اوچ- تۇرت نیمہ آسیب تورلار.

[خانلر کۆریشہ دیلر] اۇل یپردین تاشکند ساری بۇلدیلار. اولوغ خان دادام ہم تاشکندتین اوچ- تۇرت یغاچ^۳ یۇل اۆترو چیقیب کہلدی. بیر یپردا شامیانہ لار تکیب ؛ اولوغ خان اۆلتوردی. کیچیک خان روبہ رودین کہلادور اہدی. یاووق ییتگاچ ، خان نینگ سۇل قولی بیلہ کیہندین اہورولوب ؛ کہلیب ؛ خان نینگ آلیدا توشوب کہلدی. کۆروشور بیرگا ییتیشیب ؛ تۇقوز قاتلہ یوکونوب ؛ کہلیب ؛ کۆروشتی. اولوغ خان ہم ، کیچیک خان یقین ییتگاچ ، قۇپوب ؛ کۆروشیتیلار. غلبہ قۇچوشوب ؛ توردیلار. یانغاندا ہم کیچیک خان تۇقوز قاتلہ یوکوندی. تارتیق تارتقاندا ہم قالین یوکوندی. اوندین سۇنگ کہلیب اۆلتوردیلار.

[غیر مکرر زیب] کیچیک خان نینگ کیشی لاری تمام مغولچہ یاسانیب اہدیلار: مغولچہ بورکلار ، ختائی اطلس و سانچمہ تیگان تۇنلار و مغولچہ یاشیل ساغرلیق ساقداقلار و اہگارلار و مغولی آتار و طورى غیرمکرر زیب بیلہ کہلدی. کیچیک خان آزارق کیشی بیلہ کہلیب اہدی. مینگدین کۇپراک ایگی مینگدین آزارق بۇلغای اہدی.

[قیلیچغہ مُحکم] کیچیک خان دادام ، غریب اطوارلیق کیشی اہدی. قیلیچی غہ مُحکم اہرکلیک و مردانہ کیشی اہدی. بو ، اسلحہ دین قیلیچغہ کۇپراک معتقد اہدی. دہر اہدی کیم: شش پر و پیازی و کہستن و تبرزین و بالتو کیم بار ، تہکسہ بیر پیری کارگر دور ؛ قیلیچ اگر تہکسہ باشتین ایاغی کارگر دور ؛ کہسار.^۴ قیلیچینی ہرگز اۆزیدین اییرماس اہدی ؛ یا بیلیدا اہدی یا اہلیکیدا. یاقاپیردا^۵ اۇلغایغان اوچون ، بیرنیمہ روستائی راق و درشت گوی راق اہدی. اوشبو مغولچہ زیب بیلہ کیم

^۱ (بابرنامہ ، ۲۰۱۸) خاصہ آتینی «ذات دار آت» کپلترنگن. خاصہ آتینینگ معناسی ، ذات دار آت اہس ، بلکہ مخصوص بۇلگن آت ، اتلگن آت ، آتاغلیق آت دیر.

^۲ سانچمہ تیکماق نی ، اوغانستان دہ ، ادرم دوزلیک دیدیلر. (؟)

^۳ ۱۸-۲۴ کیلومتر

^۴ سومرلر حماسہ سی نینگ قہرمانی کپلگمش نینگ سہوگیلی سلاح سی ، بالته / آی بالته اہیش: «پس دستادست بہ نزدیک آہنگران شتافتند.»^{*} پیشہ وران با یکدیگر بہ کنکاش رای زدند. «پس تبرزین های تیغہ بلند کشیدہ دستہ بی سازکردند.» و تبرہایی سازکردند ہر یکی سہ تالان. «(کپلگمش ، ۱۳۸۷ ، ص ۵۳) ترجمہ سی: سۇنگرہ قۇل مہ-قۇل ، تہمیرجیلر یانگہ یوگوردیلر^{*} کسپیلر ، بیر-بیرلری ییلن کپنگاشتیلر^{*} سۇنگرہ ، اوزون دستہ لی آی بالته لر تۇزٹیلر^{*} شونہ بالته لر تۇزٹیلر کیم ہر بیرى ، ۷۸ کیلوگرام آغرم لیک. امیر تہمور آت ییلن اوروش بۇلہ دیگن جنگلردہ ، بارجہ سالخلردن ، بالته / بالتو / آی بالته تبرزین نی سہوردی. بو سلاح نینگ تاثیرات حقیدہ ایتدی: «آت نینگ اوستیدہ قیلینہ دیگن جنکدہ ، آل بالته دن فایدہ لنگن افضل راق. اونیگ دستہسی انجہ اوزون و آل بالته ییلن بیریلگن کوچلی ضربہ ، ہر بیر حمایہ ماسلمہ لی و قلین جنگچی نی ہم بیر تیشلہ تہ دی. (مہن تہمور جہانگشا ، آدیو ، ۹نجی البوم ، تۇرتینجی دقیقہ) بہترین سلاح ہنگام حملہ سوران تہر است. بہ شرطی کہ دستہ بلند[دراز] داشتہ باشد. چون تہر وقتی ہر سرباز خصم فرود بیاید او را از پا دیر می آورد ولو کہ ہر زہہ اصابت نہاید و ضربت شدید تہر ، برای از پا درآوردن سرباز دشمن کافی ست.» (منم تہمور جہانگشا ، ۱۳۸۶ ، ص ۷۶) گپلگمش ، سومرلر حماسہ سی قہرمانی نینگ سہوگیلی سلاح سی ، بالتو / بالته دیر.... دہرلر کیم نادر افشارنینگ سہوہ دیگن سلاح سی بالته اہکن.

^۵ شہردن اوزاق کتہ بۇلگنی اوچون. شہرگہ کتہ بۇلگہ گئی(یشہ مہ گئی) اوچون

مذکور بۇلدى ؛ كىچىك خان دادامبىلە كېلدىم. خواجه ابوالمكارم ، اولوغ خان دادامبىلە ۋەدى. مېنى تانىمايدور. سۈرۈبتور كىم: بۇلار قىسى سلطان دور ؟ ايتقاندىن سۇنگ تانىب تور. [انديجان اوستىگە چرىك] تاشكېنت گا كېلىب ؛ بات اۋق ، سلطان احمد تېل نىنگ اوستىگا- اندگان¹ غە- چرىك تارتىلار. كندىلىك دابانى نىنگ يۇلى بىلە متوجه بۇلدىلار. آھنگران جىلگاسى يېتا ؛ كىچىك خان نى و مېنى اېلگار راک ايرىدىلار. داباندىن آشيب ؛ زېرقان ، كرنان نواحىسىدا ، اىگى خان قاتىلدىلار. كرنان نواحىسىدا بىر كون دم كۆردىلار. چرىك لارى نى اۋتوز مىنگ كىشى چىنادىلار. اىلگاريدىن خبر كېلە باشلادى كىم تېل ھم چرىكىنى يىغىب ؛ اخسى غە كېلىب تور. خانلار مشورت قىلىپ ؛ راي لارى مونگا قرار تاپتى كىم مېنگا بىر پارە چرىك قۇشقايلار. خجند سويىنى اۋتوب ؛ اوش و اۋزگند سارى باريب ؛ ارقاسى غە اېورولگاى مېن. سۈزنى مونگا قۇيوب ؛ ايوب بېگچىكىنى تومانى بىلە ، جان حسن بارىن نى ، بارىن لارى بىلە ، محمد حصارى دوغلت نى ، سلطان حسين دوغلت نى ، سلطان احمد ميرزاي دوغلت نى- اۋزلارنى دوغلت تومانى بولاردا اېماس اېدى- قنبر على نى ساريغ باش ميرزا اېتارچى نى چرىك داروغەسى قىلىپ ؛ مېنگا قۇشتىلار. [قولۇغنى قبول قىلدىلار] كرنان دا ، خانلاردىن ايرىلىپ ؛ سكان نواحىسىدىن خجند سويىنى سال² بىلە كېچىپ ؛ خوقان اورچىنى بىلە اۋتوب ؛ قبانى باستوروب ؛ الايلوق اورچىنى بىلە اوش اوستىگا اېلغادوك. سحر وقتى اوش قۇرغانى غە غافل لىقتە يېتىشتوك. اوش اېلى چارە قىلا آلمايدىلار. اوشنى تاپشوردىلار. بالطبع ولايت اېلى يىزنى كۆپ تىلاراپردىلار. تېل نىنگ قۇرقونچىدىن و يىزىنگ يېراق لىقىمىزدىن ، چارەلار ين تاپاآلماسلار اېدى. اوش قە كېلىپ كىرگاچ ، اندجان نىنگ شرق و جنوب داغى تاغ و توز اېل و اولوسلارى تمام كىردىلار. اۋزگندىنگ- كىم بورون فرغانە نىنگ پاى تختى اۋل اېكان دور ؛ يىخشى قۇرغانى بار. سرحدتە واقع بۇلۇبتور. اېلى يىزىنگ قولۇغومىزنى قبول قىلىپ ؛ كىشى يېبارىب ؛ مېنگا كىردىلار.

[قايم بۇلگن شۇر و فتنە] نېچە كۈندىن سۇنگ ، مرغىنان لىق ھم داروغە سىنى اوروب ؛ قاۋلاب ؛ مېنگا كىردىلار. خجند سويى نىنگ اندجان طرفى داغى قۇرغانلار دىن ، بىر اندجان دىن اۋزگا ، تمام كىردىلار. بو ايامدا باوجود كىم مونداق قۇرغانلار بىزگا كىردى و ولايتتە مونداق شور و فتنە قايم³ بۇلدى ؛ تېل ھنوز اۋزىگا كېلتورماى ؛ اخسى بىلە كرنان ارالىغىدا ، آتلىق ؛ يايلاق چىرىكى بىلە ، خان لارى بىلە رو برو بۇلۇپ ؛ اۋزىنى شاخ و خندىق بىلە بېركىتىپ ؛ اۋلتوروب ؛ اېدى. بىر نېچە نوبت اۋل طرفدىن و بو طرفدىن آز-اغلاق اوروش-موروش⁴ بۇلور ؛ ولى ھىچ جانب تىن غالىبت و مغلوبىت مشخص و معلوم بۇلماس. چون اندجان طرفىداغى اېل و اولوس و قۇرغان و ولايت اكثر

¹ اندجان نىنگ عجمى املاسى. اندجان ، بو شېرنىنگ عربى املاسى دىر.

² جال ، جالە ، پشتو دە زالە

³ عربچە املاسى ، قائم.

⁴ موروش ، اوروش نىنگ مېھلى دىر.

مېنگا كېردىلار ؛ اندجان نىنگ اېلى هم بالطبع مېنى تىلار اېردىلار ، ولى چاره لار ىنى تاپا آلماسلار اېدى .

[خام خيال] خاطرغه يېتى كيم بير كېچە اندجان نىنگ ياووغى غە بارىب ؛ كىشى كيوروب ؛ خواجه و ارباب لارى بيله سۆزلاشساك . احتمالى بار كيم بىز نى ، بير طرفدىن كيورگايلا . بو خيال بيله اوش دىن آتلاىب ؛ يارىم كېچە اندجان نىنگ بير گروهى^۱ دا ، چل دختران رو به روى غە كېلدىك . قنبرعلى بېگ و ينه بعض بېگلارنى ايلگارراك يىبارىلدى كيم اينچكا ليك بيله قۇرغان غە كىشى كيوروب ؛ خواجه و ارباب بيله سۆزلاشگا يلا . بىز ، بو بارغان بېگلارنىنگ انتظارىدا ، آت اوستيدا ، اۇق توروب اېدوك .

[اېل قاچەدى] بعض اوركوداماكته^۲ بعض خواب آلود ، كېچە نىنگ اوچ پېرى^۳ بۇلغاي اېدى . به يك بار طبل باز اونی و سوران چىقتى . ياغى نىنگ كۆپىنى - آزىنى بىلماي ؛ غافل و اويقۇلوق اېل بير يۇلى ، اۇق بير-بىرگا باقماي ؛ دورلاب ؛ قاپايىردىلار . مېن اېلنى تىيگونچە فُرست هم بۇلمادى . ياغى سارى اۇق يورودوم . ميرشاه قوچىن ، بابا شيرزاد ، دوست ناصر مېنىنگ بيله اۇق تېرادىلار . بىز تۇرت كىشىدىن اۋزگا جمیع اېل قاچماقّه اۇق يوز قۇيدىلار . آزاراق چە يانىب اېدىم كيم بو دارىنغانلار ؛ اۇق قۇيوب ، سوران ساليب ؛ يېتىشىب ؛ كېلدىلار . بير قاشقه آتلىق كىشى مېنگا ياقىن سيغىنىب كېلدى . آتىنى اۇقلادىم . يومالانىب باردى . بىرنېمە يانىلغاندىك بۇلدىلار .

[قالگن كىشىلر] مېنىنگ بيله بۇلغان اوچ كىشى دېدىلار كيم قرانغو كېچە ، ياغى نىنگ كۆپى - آزى معلوم و مشخص اېماس . بۇلغان چرىك اېلى تمام كېتىلار ؛ بىز تۇرت كىشى دىن ، نى مقدار متضرر بۇلغايلا ؟ بارىب ؛ بو دورماگان اېلگا يېتىب ؛ اوروشماق كېراك . قاتراب ؛ اېلگا يېتىب ؛ اوروب ؛ قامچى لاب ؛ هرچند قىلىب ؛ اېل تېلىمادى . ينه بو تۇرت كىشى بيله يانىب ؛ اۇق قۇيدوك . آزاراقچە تۇختادىلار . چون بير-ايگى نوبت كۇردىلار ؛ بىز اوچ-تۇرت كىشى بېش اېماس بىز ؛ ينه اېلنى قاولاماققە و توشورماكگا مشغول بۇلدىلار . اوشبو دستورييله اوچ-تۇرت قاتله بارىب ؛ اېلنى تېپىدىم . اېل تېلىماغاچ . ينه اوشبو اوچ كىشى بيله يانىب اۇق قۇيوب ؛ غنىمنى ياندوردوم . ايگى-اوچ گروه گاچە اېلنى ؛ خرابوك و پشامون نىنگ رو به روى داغى پشته غە چە-قۇلاي كېلدىلار . پشته غە يېتگاندا محمد على مبشر اوچرادى . مېن دېدىم كيم بو آز كىشى دور ؛ يوروب ؛ آت سالالينگ . يوروب ؛ آت سالدوك . اېرىشە ، توروب قالدىلار . پرىشان بۇلغان اېل اول طرفدىن بو طرفدىن يىغىلىب ؛ كېلدىلار . بعض آبدان آبدان يىگىتلار اوشبو دارىتقان بيله راست اوش قە بارىب تورلار .

^۱ ۲۱ كيلومتر

^۲ اوركوداماق نى (بايرنامه ، ۲۰۱۸) پىنك معنا قىلگن . اوغانستان ده پىنكى دېيىدلىر .

^۳ پېر : اصلى ده ۲۴ ساعت نىنگ سېكيز بۆلىمى دن بىرى . يعنى كه اوچ ساعت بير پېر دېيله دى . بايرنامه ده كېلگن معلومات گە كۆره هند نجومى حساباتى ده ، كوندوز ۴ پېر / پاس دىر و كېچە ۴ پېر / پاس . اوغانستان ده پېر سۆزى ، پېرە شكلى ده اۋزلىشگن و ساقى چى معنا سېده استعمال بۇله دى .

بو کیفیت مونداق اېكاندور كيم ، ايوب بېگچىك نىنگ تومانيدين بير نېچە مغول ، اوشدا بيزدين ايرىلىپ ؛ قزاقلىق قە اندجان نىنگ گردى غە كېلگن اېكان دورلار. بيز نىنگ چرىك نىنگ غوغاسين اېشىتىپ ؛ اينچكالىك بىلە ايلگارراك كېلىپ ؛ اورانداشورلار.

[اوران تورلرى] بو اوران¹ ايگى نوع بۇلور. هر قوم نىنگ نېچوك كيم بعض قوم نىنگ اورانى ، دردانه دور و بعضى نىنگ تۇقباي ، بعضى نىنگ لوءلو. يەنە بير تمام چرىكگا ايش محلیدا ، ايگى لفظنى اوران قۇيارلار كيم ايش وقتیدا اوچراشقاندا ، بىرى ، بير لفظنى ايتغاندا ، يەنە بىرى اول معهود لفظنى ايتقاي تا بو طريق بىلە اېل ياغيدىن ايرىلغاي و اۇزى نىنگ كىشىسى نى ، ياتدين فرق قىلغاي. اۇل يوروشته معهود اوران الفاظى ، تاشكند بىلە سىرام اېدى. تاشكند دېسە سىرام دېلگاي ؛ سىرام دېسە تاشكند. بو اورانداشوردا خواجه محمد على ايلگارراك اېكاندور. مغولار «تاشكند تاشكند» دېب كېلورلار. خواجه محمد على سرت كىشى اضطرابته بۇلور. مقابله دا اۇل هم «تاشكند تاشكند» دېر. مغولارياغى كىشىسى خيال قىلىپ ؛ سوران سالىب ؛ طبل باز چالپ ؛ اۇق قۇيارلار. اوشبو طريق ، غلط غوغايىلە تورماب ؛ پرىشان بۇلدوك. اول قىلغان خيال بۇلمادى. يەنە يانپ اوش قە كېلدوك.

[بې دل و بې پاى] بېش- آلتى كوندن سۇنگ تاغ و توز و دژ و قۇرغان مېنگا رجوع قىلغانيدىن ، تنبل و توابى بې دل و بې پاى بۇلوب ؛ چرىكى و اېلى ، اوچار- تۇرتار تاغ و توزگا قاچا كىرىشتىلار. بعض اينىنگ ايجيدىن كېلگانلار دېدىلار كيم تنبل نىنگ ايشى بوزولماققە يېتىپ تور. اوشبو اوچ- تۇرت كوندا تحقيق بوزولوب ؛ يانغوسيدور. بو خبرلار كېلگچ ؛ اندجان اوستىگا آتلاندوق. اندجان قۇرغاندا ، تنبل نىنگ كىچىك اينىسى- سلطان محمد گلپك- اېدى. توتلوق يۇلى بىلە كېلىپ ؛ اندجان نىنگ جنوب طرفى غە خاكان غە نماز پېشىن دا ، چاپقون قۇبولدى. اۇزوم هم چاپقونچى نىنگ كېيىنچە يوروب ؛ پشته عيش نىنگ خاكان طرفىداغى دامنه سى غە كېلدىم.

چاپقونچى هنوز يىغىلمايدور اېدى. چاپقونچى نىنگ يىغىلورى غە باقمای ؛ بې توقف ، ياغى سارى تېز اۇق تېبرادىم. گلپك نىنگ كىشىسى بېش يوزدين كۇپراك بۇلغاي اېدى. اگرچه بيز نىنگ كىشىمىز اوندين كۇپراك اېدى ؛ ولى چرىك اېلى چاپقون غە تارقاب اېدى. رو به رو بۇلغان محلدا ، اۇشانچە اۇق بۇلغاي اېدوك. ياسال و ترتيبنى ملاحظه قىلماي ؛ جيلوريز اۇق غنيم سارى متوجه بۇلدوك. ياقوچ يېتگاچ تۇختاي آلمادى. بير- ايگى قىلىچ آليشغونچە هم بۇلمادى. قاچا بېردى. كىشىسى نى خاكان دروازه سى نىنگ ياووغى غە چە توشارا- توشارا باردىلار. ياغىنى باسيپ ؛ محله نىنگ ياقاسى خواجه كته غە يېتگاندا نماز شام بۇلوب اېدى. تېز اۇق دروازه غە يېتار خياليم بار اېدى. اولوق قارى ، تجربه لىق بېگلار ناصر بېگ- دوست بېگ نىنگ آتە سى- قنبرعلى بېگ عرض غە يېتكوردىلار كيم كېچ بۇلوتور ؛ قرانغودا قۇرغان غە يقين سيغىنىپ بارماق ؛ بې حساب

¹ اوغانستان ده ، «نام شب» (كېچە آتى) ، دىلە دى. كوندوز آتى هم بار.

دور. كېين راک تارتىپ ؛ توشالينك. تانگلانى چاره لارى باردور. قۇرغانى بېرورلار. بو تجربه ليق بېگلر نينگ سۇزىگا كىرىپ ؛ محلات نينگ ياقاسىدىن اۇق ياندوك. اگر قۇرغان اېشىكىگا بارساق اېكاندور ؛ بىشك و شېه قۇرغان اېلىكگا كىرار اېكاندور.

نماز خفتن اېدى ؛ كېلىپ ؛ خاكان اريغىدىن اۋتوب ؛ رباط زورق كېنتى نينگ يانى غە توشولدى. باوجود كىم تنبل نينگ بوزولوب ؛ يانېپ ؛ اندجان غە كېلور خبرى بار اېدى ؛ بى تجربه ليقدىن غفلتى بۇلدى. خاكان اريغى دېك بېرك اريغى نينگ ياقاسىنى بېركىتىپ ؛ توشماي ؛ اريغىدىن اۋتوب ؛ كېلىپ ؛ رباط زورق كېنتى نينگ يانى غە توب- تۈز يېرگا توشولدى. قراول يوق ؛ چاغداول يوق ؛^۱ غافل ياتىلىپ اېدى.

[ياغى يېتى] تانگ باشىدا اېل چوچوك اۋيقودا اېدى كىم قنبرعلى بېگ قاتراب ؛ يېتىپ ؛ قىچقىرىپ ؛ ايتى كىم: ياغى يېتى ؛ قۇپونگ! اوشمونچە دىب ؛ لحظه توقف قىلماي ؛ اۋتاجىقتى. يانماي. مېن ھمىشە امانلىق دا ھم تۈن اۋقواق چىقارماي ؛ اۋق تكيه قىلور اېدىم. قۇپچاق ؛ اۋق قىلىچ ، ساغداقنى باغلاب ؛ فى الحال اتلاندىم. تۇغى ، تۇغ باغلاغونچە فۇرست بۇلماي. تۇغنى اېلىكىگا آلىپ ؛ اۋق اتلاندى. ياغى كېلادورگان سارى اۋق متوجه بۇلدوق. اۋل اتلانغاندا اۋن- اۋن بېش كىشى ھمراھ اېدى. بىر اۋق آتىمى كېلىپ ؛ اېدوك كىم ياغى نينگ چاققونچى سى غە يېتوك. بو حالتە مېنىنگ بىلە اۋنچە كىشى بۇلغاي اېدى. ايلدام يوروب ؛ يېتىپ ؛ اۋق قۇيوب ؛ ايلگار بىكى كىشىسىنى آلغان بىلە تېرادوك. يەنە بىر اۋق آتىمى قاولاب ؛ بارىپ ؛ اېدوك كىم غۇلى غە يېتوك.

[سرسىز گوشه گير] سلطان احمد تنبل يوزچە چاغلىق كىشى بىلە تۇختاب ؛ توروب تور. تنبل اۋزى يەنە بىر كىشى بىلە ياساليدىن اېشىكلىك توورلوك^۲ ايلگارراك ؛ اور اور- دېب ؛ توروب تور. ولى اېلى اكثر يانلارنى بېرىپ ؛ قاچاي قاچماي دېگاندىك اېتىپ- توروب تورلار. اوشبو زماندا مېنىنگ بىلە اوچ كىشى قالىپ اېدى. بىر دوست ناصر يەنە ميرزا قلى كۆكلداس يەنە كرىمداد خدايداد توركمان.^۳ بىر اۋق كىم شىستىم دا اېدى. تنبل نينگ دۋول غە سى غە اۋق آتىم. يەنە ساغداقە اېلىك اېلتىم. خان دادام بىر سرسىز گوشه گير بېرىپ اېدى.^۴ اۋل چىقتى. تاشلاغالى

^۱ بايرنامە ايجى مانو ، (۱۹۹۵) چىنگداول آلگن. (بايرنامە ، ۱۹۶۰) «چىنگداول» آلگن. (بايرنامە ، ۲۰۱۸ ب. ۱۶۳) جىنگ داوئى جالاوچى يوق. دېب تېدىل قىلگن. ب. ۱۷۲. بو سۇز چىنگداول اېس ؛ بلكە چاغداول دىر. بايرنامە وقايع ۹۱۱ ھىق دە كېلگن: «كېچە چاغداوللوقە چىقئانلار ، قار اولوق جېتىدىن ، تانگ آتقونچە ، ات اوستىدا اۋق اېدىلار.» چاغداول ، ساقچى ، كۆپىنچە كېچە ساقچىلرى. اوغانستان دە يېرە دار

^۲ (بايرنامە ۲۰۱۹) «... اېشىكلىك تورلوك» نى تشلە ب اۋتېتىتى.

^۳ (بايرنامە ، ۲۰۱۸) «تۇرت» كىشى آلگن. دوست ناصر ، ميرزا قلى كۆكلداس ، كرىمداد ، خدايداد توركمن. كرىمداد ، خدايداد توركمن نينگ اۋغلى دىر. بابر كۆپ يېرلردە ، كىشلىرى ، آتەسى يا اېنىسى بىلن ات توتە دى: «دوست ناصر ، ناصر بېگ نينگ اېنىسى ، احمد قاسم قاسم بېگ يعنى احمد قاسم ، قاسم بېگ نينگ اۋغلى ؛ ولى خسروشاھ يعنى ولى ، خسروشاھ نينگ اېنىسى...»

^۴ (بايرنامە ، ۲۰۱۸) «يشىل قېرە لى اۋق» تېدىل قىلگن (۴)

حیفیم كېلدى. يەنە ساغداقە سالغۇچە ، ايگى اۋق آنگونچە ، فُرست بۇلدى اېكىن. يەنە بىر اۋقنى ھولى لاب^۱ ايلگارراك يورودوم. بو اوچ كىشى ھم كېين راک قالدى.

[تنبل باشگە چاپەدى] اوتروم داغى ايگى كىشىدىن بىرى-كىم تنبل اېكاندور- اول ھم ايلگارراك يورودى. ارادا بىر شاھراھ اېدى. مېن بو ساريدين ، اۋل ، اۋل ساريدين ، بۇلغە كىرىپ ؛ يۇلدا روبە رو بۇلدى. اونداق كىم مېنىڭ اۋنگ قۇلوم ياغى سارى ، تنبل نىڭ اۋنگ قۇلى يىزىڭ سارى بۇلدى. تنبل نىڭ بىر كىچىم دىن اۋزگا بارچە ياراغى بار اېدى. مېنىڭ ساغداق قىلىچىدىن اۋزگا ھىچ ياراغىم يوق اېدى. اېلىكىم داغى اۋق بىلە ، قالقانىنى غرىپچى سىغە كۆكلاي آتيم.^۲ اوشبو حالته اۋنگ بوتومغە شىبە اۋقى بىلە اۋتكار آتيلار. باشىمدا دوولغە بوركى اېدى. تنبل باشىمغە چاپتى. باشىم قىلىچ ساريدين كىرخت بۇلدى. باوجود كىم دوولغە بوركى نىڭ بىر تارى كېسىلمادى ؛ باشىمغە خىلى يارا بۇلدى.^۳ قىلىچنى بالداغلامايدور اېدىم. قىنىدا اېدى. قىلىچ سوغورغۇچە ، فُرست بۇلمادى. قالين دشمن ايچىدا يەكە و يالغوز قالدىم. تورار محل اېماس اېدى. جىلاونى ياندوردوم. يەنە بىر قىلىچ ھم اۋقلىرىمغە توشوبتور. يېتى ؛ سېكىز قدم يانېب اېدىم كىم يياغ اوچ كىشى مېنگا قاتىلدى. مېندىن سۇنگرا ، تنبل ، دوست ناصرغە ھم قىلىچ سالغاندور. بىر نشانە آتيمى^۴ كېنىمىزچە كېلدىلار.

[آبدان يىگىتلەر توشىرىلدىلار] خاكان ارىغى اولوق شاھ جوى دور و چوقور آقار. ھەر يېرىدىن كېچىپ بۇلماس. تېنگرى راست كېلتوردى ؛ بو ارىغىنىڭ بىر گىزىغە تۇپ ؛ تۇغرى اۋق كېلدى. ارىغىدىن كېچىگەچ ، دوست ناصرىنىڭ آتى ضعيف راق اېدى ؛ يىقىلدى. توروب انى آتلاتتوروب ؛ خرابوك بىلە فراغىنەنىڭ ارالىغى داغى پىشتە بىلە اوش سارى تارتۇك. بو پىشتەغە چىقان محلدا ، مزىد تغابى كېلىپ قاتىلدى. انىڭ ھم اۋنگ اياغىغە ؛ تىزىدىن قوبى راق- اۋق تېگىپ تور. اگرچە اۋتا چىقمايدور اېدى ؛ ولى اوشقە بىسار تشویش بىلە كېلدى. مېنىڭ آبدان كىشى لارىمنى توشوردىلار. ناصر بېگ ، محمد على مبشر ، خواجە محمد على ، خسرو كۆكداش ، نعمان چەرە ، مۇندا توشىتىلار.^۵ يەنە ھم يىگىت ؛ يىلانگىدىن خىلى كىشى توشتى.

[قۇشتېگىرمان واقىعەسى] خانلار ، تنبل نىڭ سۇڭىچە اۋق كېلىپ ؛ اندجان نىڭ نواحى سىغە توشىتىلار. اولوغ خان ، قوروق نىڭ يانىدا ، مېنىڭ اولوغ آتم- ايسان دولت بېگىم نىڭ باغىغە- كىم قۇش تېگىرمانگا موسوم دور ؛ توشتى. كىچىك خان بابا ، توكل لىنگرى نىڭ

^۱ (بابرنامە ، ۱۹۹۵) «ھولى لاب» فېرست لغات و تركىيات مشكل» دە كېلىتىرگن. (بابرنامە ، ۲۰۱۸) «ھولى لاب» نى «پېسىلماق» تېدىل قىلگن. ب. ۱۷۳. پېسىلماق: قۇل بىلن سىلە ب ؛ اوشلە ب كۆرماق. (حاضرگى اۋزىك تېلى فعال سۆزلىرى نىڭ اىضاحلى لغتى ، ۲۰۰۱)

^۲ (بابرنامە ، ۲۰۱۸) بو جملەنى مۇندە بىن تېدىل قىلگن: «قۇلىم دە گى اۋق بىلن ، قلقانى نىڭ تونىچ تېمانى كۆزىپ ؛ آتدىم». ب. ۱۷۳. بو تېدىل ، ناتۇغرى چىقن. نېگە كە ، غىرىپچ ، بىلگە كېلە دىگن ، اوروش قورالى دىر. اونىڭ وظيفە سى ، قۇل نى- بىلگىدىن تېرسىگە قىر- كۆپىنچە قىلىچ دن ، حفاظت قىلىش دىر. جملەنىڭ مەنا بو دىر كە شۇندە ئى نشان آلىپ ؛ آتيم كە غىرىپچى سى ، قلقانىگە كۆكلىدى.

^۳ قاسم بېگ نىڭ مېالغەسى جەتتىدىن ، نۇبان كۆكداش نىڭ بىر اولوق ياسى قىلىچىنى كىم سىمىر قىلدە اۋزى اوچون ياساتىپ اېدى ؛ تنبلغە يېبارىلدى. مېنىڭ باشىمغە تېكگان قىلىچ ، اوشبو قىلىچ اۋق اېدى. / وقایع ۸۹۹.

^۴ ۲۰۰-۱۰۰ مترچە تخمىن قىلىش مېكەن.

^۵ اسىر بۇلدىلار

یاووغی غە توشتی. ایگى کوندىن سۇنگ اوش دین کەلدىم. اولوغ خاننى قۇش تېگىرماندا كۆردوم. خاننى كۆرگەن زمان اۇق ، مېنگا كىرگەن يېرلارنى ، كىچىك خان غە بېردىلار. مېنگا مۇنداق عذر ايتىلار كىم شىياق خان دېك غنىم سمرقند دېك شەرنى آلیب ؛ اولغايب بارا دور. اوشبو مصلحت اوچون كىچىك خان نى ، نى يېردىن كېلتوروب تورلار. مۇندا يېرى يوق. اۇل ولايتلارنى يېراق. خجند درياسى نىنگ جنوبى اندجان باشلىق ولايتلارنى كىچىك خان غە بېرماك كېراك كىم اوندا يورتلانغاي. خجند درياسى نىنگ شمالى اخسى باشلىق ولايتلارنى مېنگا وعدە قىلدىلار. دېدىلار كىم مۇندا تۇختاغاندین سۇنگ يوروب ؛ سمرقند ولايتىنى آلیب ؛ مېنگا بېرگايلار. اوندین سۇنگ فرغانە تمام كىچىك خان غە بۇلغاي. غالباً مېنگا بو سۇزلار فريب اېكاندور! مىسر بۇلغاندىن سۇنگ ، وقوعى معلوم اېماس اېدى. چارە يوق اېدى. خواھى ناخواھى راضى بۇلدم.

[بولردن ايش آچىلماس] اولوغ خان نىنگ قاشىدىن آتلاىب ؛ كىچىك خاننى كۇرا بارادور غاندا ، قنبرەلى بېگ- كىم سلاخقە مشهور اېدى- مېنگا يانداشىب ؛ كېلىب ايتى كىم: كۆردونگىزمو ، فى الحال بۇلغان ولايتلارنى آلدیلار ؟ سىزگا بولاردین ، ايش آچىلماس. ^۱ حالا كىم اوش و مرغىنان و اۇرگند و كىرگان ولايت و اېل و اولوس اېلىكىنگىزدا دور ؛ فى الحال بارىب ؛ اوشقە كىرىب ؛ قۇرغانلارنى بېركىتىب ؛ سلطان احمد تىبل غە كىشى يبارىب ؛ ياراشىب ؛ مغولنى اوروب ؛ چىقارىب ؛ ولايتلارنى آغە- اينى حصە قىلىشىنگ. مېن دېدىم كىم: روا بۇلغاي مو؟ خانلار ، توقانلاریم. بولارغە نۇكرلىك قىلغانیم ؛ تىبل غە پادشاهلىق قىلغاندىن آرتوق راق دور. كۆردى كىم سۇزى تائىر قىلمادى ؛ ايتقانىدىن پشیمان بۇلوب ؛ ياندى.

[بھادر اېمىش سىز] مېن بارىب كىچىك خان دادامنى كۆردوم. بورون كۇروشگاندا بى خبر يېتىب باردیم. كىچىك خان توشكونچە فُرست بۇلماىدى. بى تعظیم راق كۇروشوب اېدى. بو نوبت ياووقراق كېلدىم اېرسە ؛ چادرىنىگ طنابى نىنگ اوچى غە يوگوروب چىقتى. اياغىمدا اۇق ياراسى جھتىدىن ، عصا توتوب ؛ تشویش بىلە يورور اېدىم. يېتىب ؛ كۇروشوب «اينىم بھادر ايمىش سىز دېب» اېلىكىمدىن قۇلداپ ؛ چادرغە كېلتوردى. كىچىك راک چادر تىكىب تورلار. ياقا يېردا اولغايبان اوچون چادر و اۇلتورور يېرى ، بى تكلفانە و قزاقانە. قاوون و اوزوم و ركابخانە اسبابى تمام اۇزى اۇلتورور چادردا اۇق.

[آتیکە بخشى] كىچىك خان نىنگ قاشىدىن قۇپوب ؛ اۇزوم نىنگ اوردوسى غە كېلدىم. يارامنى باققالى ، آتیکە بخشى آتلىق مغول جراحىنى يبارىب تور. مغول اېلى جراحىنى هم بخشى دېر. جراح لىقدا بسىار حاذق اېدى. كىشى نىنگ مغزى چىقسە ؛ دارو بېرور اېدى. ایلدیزدىن ، ^۲ هر تورلوك يارا

^۱ «ايش ، يوریش مېيدى» (بابرنامە ، ۲۰۱۸) ب. ۱۷۴.

^۲ بو جملەنى (بابرنامە ، ۲۰۱۸) مۇندەى «تېدىل» قىلگن: «هر تورلى يره لرنى ، ایلدیزدن قىلگن ملهم بىلن آسان معالجه قىلردى.» بو تېدىل ناتۇغرى بۇلگن. بو بېر يلدیز سوزى ، رگ ، تامير ؛ عصب معناسىدە دېر. يعنى رگ تاولنگن بۇلسە يا باشقە بېران عصى كىلىك بۇلسە آسان معالجه قىلردى. بىرىنچى يلدیز ، گېاھ نىنگ ريشە سى ، اېكىنچى يلدیز اېسە ، رگ ، تامير ، عصب.

[شهباز نینگ اوستيگه] اوچ- تۆرت كۈندىن كېيىن قىبرىلى ، ايتقان سۆزلار يىدىن متوھم بۇلۇپ ؛ قاچىب ؛ اندجان غە كىردى. بىر نېچە كۈندىن سۈنگ ، خانلار اتفاق قىلىپ ؛ ايوب بېگىچىك نى ، تومۋانى بىللە ؛ جان حسن بارىن نى ، بارىن تومۋانى بىللە ؛ سارىغ باش مرزانى چرىك بېگى قىلىپ ؛ مىنگ- ايگى مىنگچە كىشى مېنگا قۇشوب ، اخسى طرفى غە يىباردىلار. اخسىدا تىبل نىنگ اينى سى- شىخ بايزىد- ابدى. كاساندا شهباز قارلق ابدى. اول قۇستە شهباز كېلىپ ؛ نوكدىنىنگ قۇرغانى نىنگ آلىدا اۇلتورۇپ ابدى. خجند درياسىدىن بىچر آتانىنگ آلىدىن كېچىپ ؛ نوكدىغا شهباز نىنگ اوستىغا ابلغادوك.

تەنگ ئاققاندا قۇرغان گىردىدا آز-اغلاق اوروش بۇلدى. بەجد اوروش سالىمادوك. نوكوندىن تاغ سارى بىشخاران طرفىغە چاپقون مصلحتىغە بارىلدى. شىھاز قارلق قۇستىنى غنىمەت توتوب ؛ نوكوندى تاشلاب ؛ قاچىپ ؛ كاسانغە باردى. بىز يانىپ كېلىپ نوكوندە ئولتوردوك.

بو ايامدا ، اطراف و جوانبى نېچە قاتلە بىزىنگ چرىك بارىپ چاپتىلار. بىر نوبەت اخسى نىنگ كېنت لارىنى چاپتىلار. يەنە بىر قاتلە بارىپ كاساننى چاپتىلار. شىھاز بىلە اوزون حسن نىنگ مىرم اتلىق-ساخلاغان اۋغلى-اوروشىغە چىقتىلار. اوروشتىلار. باسلىدىلار. مىرم اوندا اۋلدى.

اخسى نىنگ بېرك قۇرغانلارىدىن بىرى ، پاپ قۇرغانى دور. پاپ لىقلار ، پاپ قۇرغانىنى بېركىتىپ ، بىزگا كىشى بېبارىپ تورلار. سىد قاسمنى بىر نېچە بىگىتلار بىلە بېبارىلدى. اخسى نىنگ يوققارىغى كېنت لارىنىنگ تۇغرىسىدىن ، دريانى اۋتوب ؛ بارىپ ؛ پاپ قۇرغانىغە كېرىدىلار.

۲ تاشکنت، سمرقند و بخارا و...

[غریب ایش] بیر نېچہ کوندىن کېښ ، غریب امری واقع بۇلدى . اول محل ابراہیم چاپیق تغایى ، احمد قاسم گھېر ، قاسم خانیکه ارغون^۱ شیخ بايزيد بيله ، اخیسی دا اېردیلار . بو مذکور بۇلغانلارغہ ایگى یوزجہ آبادان ییگیتلارنى قۇشوب ؛ غافلئق تہ بیر کچہ پاب قۇرغانى نینگ اوستیگا ییباروب ؛ سید قاسم احتیاط قیلماي ؛ غافل یاتقان اېکاندور . قۇرغان غہ ییتیب ؛ شاتو قۇبوب ؛ چقیب ؛ دروازہنى آلیب ؛ پل روان سالیب ؛ ییتیش ؛ سیکسان چہ آبدان یاراغلیق ییگیتلار کیرگاندا ؛ سیدقاسم خبر بۇلور . اۇیقولوق ، کۇنگلاک چان قۇبوب ؛ بېش - آلتی کیشی بيله آتقولا ؛ اورا - اورا بولارنى چیقارور . بیر نېچہ باش کسسیب ؛ ییباردی . اگرچہ مونداق غفلت بيله یاتماق لیغی ، کۇپ ناسردارانہ اېدی ؛ ولی ، آز کیشی بيله مونداق یاراغلیق آبدان قالین ییگیتلارنى ، ضرب راست اوروب ؛ چیقارماغی ، خیلی مردانہ اېدی .

بو مدتہ ، خانلار ، اندجان قۇرغانى نینگ محاصرہ سى غہ مشغول اېردیلار . قۇرغان اېلی قۇرغان نینگ یقینى غہ کېلگانی قۇیماسلار اېدی . ییگیتلار ، آتلیق چقیب ؛ تاشقاری چاپقولا شورلار اېدی .

[دولت خواهلیک پیاملری] اخیسی دین شیخ بايزيد دولتخواهلیق اظهاری قیلیب ؛ کیشی ییبارا باشلادی . بیزنى بہ جد تیلادی . بو تیلماکتین غرضی بو اېدی کیم هر حیلہ بيله مېنى خانلاردین ایریغای . مېن خانلاردین ایریلغاندین سۇنگ خانلار تورا آلماسلار اېدی . بو تیلماکی آغہسى تنبل نینگ اتقاقی بيله اېکاندور . خانلاردین ایریلیب ؛ بولاریله اتقاق قیلماغلیق بیزنینگ قاشیمیزدا ، مُحال اېدی . مونینگ تیلارنى خانلارغہ ایما قیلدوک . خانلاردېب تورلار کیم بارسون ؛ هر طور قیلیب شیخ بايزيدنى توتسون . بو مکر و فریب بیزینگ داب و طریقیمیز اېماس اېدی . علی الخصوص کیم ارادا عہد بۇلغای . بو نوع بدعہدلیق خود نېچوک بۇلغای ؟

خاطرغہ بو کچتی کیم هر طور قیلیب ؛ اۇزومیزنى اخیسی غہ سالساک ؛ یا شیخ بايزيد ، تنبل دین قطع قیلیب بیزینگ ساری بۇلغای ؛ یا بیر نقشی ایورولگای^۲ کیم مناسب دولت بۇلغای . بیز ہم کیشی ییباردوک . عہد و شرط قیلیب بیزنى اخیسی غہ تیلادی . باردوک . اۇترو چقیب ؛ اینیم - ناصر میرزانى ہم کھلتوروب ؛ بیزنى اخیسی قۇرغانى غہ آلیب باردی . تاش قۇرغاندا آتام نینگ عمارتلاریدا مېنگا یورت و مقام تعین قیلیب تور . باریب ؛ اوندا توشتم .

تنبل ، شیباق خان غہ ، آغہ سى ؛ بېگ تیلہ - نى ییباریب ؛ اطاعت اظهاری قیلیب ؛ تیلاب اېدی . بو فُرستہ ، شیباق خان نینگ نشانلاری کھلدى . یورور مېن دېب ؛ ییتیب تور . بو خبر خانلارغہ یېتگاچ بی پای بۇلوب ؛ اۇلتورا المای ؛ اندجان اوستیدین قۇپتیلار .

[بد معاش مغولر] کیچیک خان نینگ عدل و مسلمانلیق بيله شہرتی بار اېدی . اوش و مرغینان و بو کیرگان قۇرغانلاردا ، قۇیغان مغولاری ، اېل نینگ چشم داشتی نینگ خلافی ، ظلم و بدمعاشلیق

^۱ (بابرنامہ ، ۱۹۹۵) «فہرست نام اشخاص» بۆلیمى دە بو اسمنى قاسم ختيكه آلگن .

^۲ ینگى بیر حالتی بولگای ، وضعیت تغییر قیلگای

قیلا باشلادیلار. خانلار اندجان دین قۇپقاچ ، اوش و مرغینان ابلی هجوم قیلیب ؛ قۇرغانداغی مغوللارنی توتوب ؛ تلاب ؛ اوروب ؛ قاولاب ؛ چیقاردیلار.

خانلار ، خجند دریاسینی کپچمای ؛ مرغینان و کندبادام بیله یانیب ؛ خجند دین دریانی کیچتیلار. تنبل ، خانلارنینگ کپینیچە ، مرغینان غە کبلدی. بیز بو حالته متردد ایدوک. تورماققە ، بولارغە خیلی اعتماد یوق ایدی. بی جهت سالیب چیقماق ؛ خوش یاقمایدور ایدی.

[**جهانگیر میرزا قاجیب کبلدی**] بیر صباحی مرغینان دین جهانگیر میرزا ، تنبل دین ایریلیب ؛ قاجیب ؛ کبلدی. مبن حمامدا ایدیم کیم میرزا کبلدی. کوروشتوم. اوشبو زمان شیخ بازید هم اضطراب بیله کبلدی. آلدارابتور. میرزا و ابراهیم بیگلار دبدیلار کیم شیخ بازیدنی توتماق کبراک. ارگنی اہلیک لاما ک کبراک. فی الواقع ایشنینگ حسابی بو ایدی. مبن دبدیم کیم عهد قیلیب توربیز. نپچوک نقض عهد قیلغای بیز ؟ شیخ بازید ارگا باردی. کؤپروگا کیشی قۇیماق کبراک ایدی. کؤپروگا هم کیشی قۇیمادوک. بی تجربه لیقدین مونداق اوسالار بۇلدی. تانگ باشیدا تنبل ایگی- اوچ مینگ یاراغلیق کیشی بیله کبلیب ؛ کؤپروکدین اؤتوب ؛ ارگا کیردی.

[**اخسی جنجالی**] مبنینگ اصلدا کیشیم آزاراق ایدی. اخسی غە کیرگاچ ، ینە بعضینی قۇرغانلارغە و بعضینی داروغەلیق و تحصیل غە هر طرف ، هر طرف ییباریلیب ایدی. مبنینگ بیله اخسیدا یوزدین کؤپراک کیشی بۇلغای ایدی. بۇلغان کیشی بیله آتانیب ؛ کؤچە- کؤچەنینگ باشیدا ییگیتلارنی تعین قیلماق و اوروش یاراغیدا ایدوک کیم شیخ بازید وقمبرعلی و محمد دوست ، تنبل قاشیدین اصلاح اوچون ، قاتراب کبلدیلار. اوروشقە تعین بۇلغانلارنی یپرلیک یپرگا تورغوزوب ؛ مشورت قیلماققە آتامنینگ گورخانه سی غە کبلیب ؛ توشوب ؛ جهانگیر مرزانی هم تیلادیم. محمد دوست یاندى. شیخ بازید بیله قنبرعلی همراه کبلدیلار. مقبرەنینگ جنوبی ایوانیدا اؤلتوروب ؛ مشورت قیلماققە ایدوک کیم جهانگیر میرزا ، ابراهیم چاپیق بیله ، سۇزنی بولارنی توتماققە قۇیغان اہکان دورلار. جهانگیر میرزا مبنینگ قۇلاغیم غە ایٹی کیم ، بولارنی توتماق کبراک. مبن دبدیم کیم اضطراب قیلمانگ ؛ حالا ایش توتماق دین اؤٹی. کۇرالینگ شاید کیم اصلاح بیله ایش بیرنیمە گا اؤخشاغای ، نی اوچون کیم اولار اسرو قالین ، بیز کؤپ آز. اؤزگە ، بو قۇیلیق بیله اولار ارگتە و بو ضعیفلیق بیله ، بیز تاش قۇرغاندا.

شیخ بازید و قنبرعلی هم بو کینگاشته ، حاضر ابردیلار. جهانگیر میرزا ، ابراهیم بیگل ساری باقیب ؛ بو ایشیدین منع قیلا اشارت قیلدی. بیلمان عکس فہم لادی مو یا خود تغافل قیلیب ؛ بو حرکتنی قیلدی مو. فی الحال شیخ بازیدنی توتی. قۇرغان ییگیتلاری تۇش- تۇشدین یاپیشیب ؛ بو ایگی کیشینی ترت- پرت قیلدیلار. ایش ، صلح و اصلاح دین اؤٹی. بو ایگی کیشینی تاپشوروب ؛ اوروشقە آتلاندوک.

[ياغى نىنگ اۋرتەسى] شەھرىنىڭ بىر تەرىپىنى جەھانگىر مىرزانىڭ عەھدەسى غە قىلىلدى. مىرزانىڭ كىشىسى آزايدى. بىر پارە اۋز كىشىمىدىن ھەم مىرزاغە كۆمك تەيىن قىلدىم. اۋل اندا يېتىپ ؛ ھەر يېردا اوروشقە اېلنى تەيىن قىلىپ ؛ يەنە بىر تەرەققە كېلدىم. شەھرىنىڭ اۋرتاسىدا ، توزرا ك بىر بار اېدى. اوندان بىر پارە يىگىتلەرنى قۇيۇپ ؛ بارىلىپ اېدى. بو جماعتنى ، قالىن آتلىق- يايلاق كېلىپ ؛ اۋل يېردىن كۆتارىپ ؛ كۆچە گا تىقىپ تورلار. اوشبو ھالەتتە مېن يېتىپ باردىم. يېتگاچ اۋق ات يۇگوروتۇم. توروش بېرماي ؛ دوركوراب قاچا بېردىلار. كۆچەدىن قاچورۇپ ؛ توزگا چىقارپ ؛ قىلىچ يىتكورۇر مەھلدا ، آتىم نىڭ اياغىغە ، اۋق لادىلار. آتىم بوكولۇپ ؛ ياغى نىڭ اۋرتاسىدا ، مېنى يېرگا اوردى. چىست قۇيۇپ ؛ بىر اۋق آتىم. صاحىقىم كاھل نىڭ بىر زبون غىنە آتى بار اېدى. توشوب مېنگە تارتتى. مىندىم. موندان كىشى تەيىن قىلىپ ؛ يەنە بىر كۆچە باشى غە مەتوجە بۇلدوم. سلطان مەھمۇد وىس آتىم نىڭ زبونلۇغىنى كۆرۈپ ؛ توشوب ؛ آتىنى مېنگە تارتتى. اول اتقە مىندىم.

[مەتھىر بۇلدوك] اوشبو فۇرستە ، قەبرىلى بېگ ؛ قاسم بېگ نىڭ اۋغلى- يارالىق ، جەھانگىر مىرزا قاشىدىن كېلدى. ايتتى كىم مەتتى بۇلدى كىم جەھانگىر مىرزانى زۇرلاب ؛ تېبىراتىلار. جەھانگىر مىرزا چىقىپ كەتتى. بىز مەتھىر بۇلدوك. اوشبو فۇرستە ، سىد قاسم كىم پاپ قۇرغاندا اېدى. يېتىپ كېلدى. عىجب بى مەھل كېلىش اېدى. موندان مەھلدا اوندان بېر قۇرغان اېلىكتە بۇلسە اېدى ؛ طورى اېدى! مېن ابراھىم بېگا دېدىم كىم: نى قىلماق كىرگە ؟ آزاراق ياراسى بار اېدى. اوندىن مو اېدى يا آلداراغانىدىن مو اېدى ؛ آبدان جواب بېرآلمايدى. بىر خىيال قىلدىم كىم كۆپرۈكىدىن اۋتوب ؛ كۆپرۈكنى بوزۇپ ؛ اندجان سارى مەتوجە بۇلغاي بىز.

بابا شىرزاد اوندان خىلى يەخشى باردى. دېدى كىم دروازەدىن اۋق زۇرلاب چىقار بىز. بابا شىرزادنىڭ سۆزى بىلە دروازە سارى اۋق مەتوجە بۇلدوك. خواجه مىر مىران ھەم اۋل ھالدا مەردانە سۆزلەر ايتتى. كۆچە اراسىدا كېلە دورگاندا ، سىد قاسم و دوست ناصر ، باقى حىزىيەلە چاپقۇلاشورلار. مېن و ابراھىم بېگ و مىرزا قلى كۆكلىداش ايلگارراك اېدوك. دروازەغە رو بە رو بۇلغاچ اۋق كۆردۈم كىم شىخ بايزىد كۆنگىلا ك اوستىدا ، فرجى كىيىپ ؛ اوچ- تۇرت آتلىق بىلە دروازەدىن كىرىپ ؛ كېلا دور. شىستىم داغى اۋقنى تۇلدورۇپ آتىم. بۇيىندىن يازدىم. ^۱ خىلى يەخشى آتىم. اضطراب بىلە دروازەدىن كىرگاچ ، اۋنگ قۇل سارى بارور كۆچە ، بىلە قاچا بېردى. بىز ھەم انىڭ كېيىنچە اۋق يورۇدوك. صباھ ، شىخ بايزىد الارنى بى خواست توتۇرۇلغاندا ؛ جەھانگىر نىڭ كىشى لارىدا اېكاندور. اولار چىقاچ ، شىخ بايزىدىن ھەم بىلە آلىپ چىقارلار. بىر خىيال قىلۇرلار كىم اۋلتورغايلار. يەخشى كىم اۋلتورماي قۇيا بېرورلار. الاردىن خلاص بۇلۇپ ؛ دروازەدىن كىرىپ كېلا دورگاندا ؛ مېنگا اوچراي توشتى.

^۱ بو جەملە نى ، (بابرنامە ، ۲۰۱۸) تەشلەپ اۋتۇن. مەناسى بو كىم ، بۇيىنى ئالەب اۋقنى آتىم.

[دروازەنى آلدوک] میرزا قلى كۆكلىداش بىر يايلاق ، پىيازى يېتكۈردى. يەنە بىر يايلاق ، میرزا قلى اۋتگاچ ، ابراهيم بېگا اۋق تولدوردى. ابراهيم بېگ ھى ھى دېب اۋتاپېرگاچ ، اېشىكىلىك-تورولوك يېردىن مېنىڭ قۇلتوغومغە اۋق اتتى. قىلماق جىيەنىڭ ايگى قات ياپراغىنى كېسىپ تور. قاچا بېردى. ارقاسى غە اۋق. اوشبو حالئە بىر يايلاق ، فصیل اوستىدىن قاچىپ بارا دور. بوركىنى فصیل نىڭ كىگرە سىگا كۆكلای اۋق. بوركى كىگرە گا قادا^۱ اۋق عىلىق قالدى. دستارى اېلىكىگا چوبولوب ؛ باردى. يەنە بىر اتلىق مېنىڭ يانمىدىن ، شىخ بايزىد قاچقان كۆچە سارى قاچىپ بارا دور. قىلىچ بىلە چۇقوسى غە سانچتىم. اۋق اېگىلىپ اېدى كىم كۆچە تامىغە ، تاياندى. يىقىلمادى. تشویش بىلە قاچىپ قوتولدى. دروازەدا بۇلغان اتلىق ؛ يايلاقنى قاولاب ؛ دروازەنى آلدوک.

[ايش تېبىردىن اۋق] ايش ، تېبىردىن اۋتوب اېدى. نېچوك كىم ايگى-اۋچ مىنىڭ ياراغلىق كىشى ارگتە ، بىز يوز-ايگى يوز كىشى تاشقورغاندا. يەنە جھانگىر مرزانى بىر سوت پىشىمى بورونراق قاولاب ؛ چىقارىپ تورلار. كىشىمىزنىڭ يارىمى انىڭ بىلە چىقىپ تور. باوجود بو حال بى تجربەلىقتىن ، دروازەدا توروب ؛ جھانگىر مىرزاغە كىشى يېبارىلدى كىم ياۋوق بۇلسە كېلسون. يەنە زورلە لىنگ. ايش اوندىن اۋتوب اېدى.

ابراهيم بېگ نىڭ اتى ضعيف اېدى مو يا يارالىق مو اېدى ؛ مېنگا دېدى كىم اۋق خراب تور. محمد على مېشرنىڭ سىلېمان اتلىق نۇكرى بار اېدى. اوشبو حالئە ھىچ كىشى تكلېف قىلماي ؛ توشتى. اۋق ابراهيم بېگا بېردى. خىلى مردانە ايش قىلدى. اوشول دروازەدا تورغاندا كىچىك على-كىم كۆل شقدار^۲ دور-مردانەلىق اظھارى قىلدى. اول محلدا سلطان محمد ويس نۇكرى اېدى. اوشدا ايگى بارھم يىخى باردى.

مرزاغە بارغان كىشى كېلگۈنچە ، دروازەدا درنگ قىلدوك. بارغان كىشى كېلىپ ؛ دېدى كىم: مدتى دور كىم جھانگىر مىرزا چىقىپ ؛ كېتىپ تور. توراردىن اۋق. بىز ھم تېبرادوك. مونچە ھم كىم تورولدى بى حساب^۳ اېدى. يىگىرمە-اۋتوزچە كىشى بىزنىڭ بىلە قالىپ اېدى. بىز تېبراگاچ ، قالىن اۋچىن لىق^۴ كىشى يېتىپ اۋق كېلدى. بىز پۇل رواندىن اۋتوب اېدوك كىم پۇل روان نىڭ شېھر طرفىغە ، ياغى كىشىسى يېتى. قاسم بېگ نىڭ اۋغلى ؛ حمزەنىڭ اناسى نىڭ آتە سى-بندە على بېگ ، ابراهيم بېگا قىچقىرىپ ؛ ايتادور كىم دايم تعصب و لافىنىڭ بار اېدى ؛ تور ؛ قىلىچ آلىشالينك. ابراهيم بېگ مېنىڭ يانمىدا اېدى. دېدى كىم: كېل! نى مانع دور ؟ بېھوش كىشى مونداق شكست محلدا تعصب قىلا دور. بى محل تعصب دور. درنگ و توقف چاغى اېماس اېدى.

^۱ تاقي سى ، كىگرە دە قۇلىپ ؛ اوزان بۇلىپ قالدى.

^۲ بايرنىڭ زىمانى دە اېنگ مېم ادارى و مالى تشكىلات پرگە اېدى. باير زىمانى ھىند مېلكىتى نىڭ ۴۷ ولايتى و ۱۶۰۰ پرگە سى بار اېدى. بوكونىڭ ھىندوستان دە «تحصيل» اتلەدى. باير زىمانى دە شق ھم دېپىلدى. اونىڭ اداره جىسى ، شقدار دېپىلدى. (جىبى ، ۱۳۵۱: ۱۰۰)

^۳ باير موندەينىن حالئەدە «بى حىسب» ھم ايشلتىڭ: «خىروشاھنىڭ تعصبى غە آز كىشى بىلە ياراق سىز ، بى حىسب شىخون كېلدى. ايش ھم قىلالاھادى.»

^۴ اۋچىن: زەرە ، ساوت معنا سىدە دىر. (بايرنامە ، ۲۰۱۸) «اسلحە» دېپ تېدىل قىلگن.

ايلدام اۇق يورودوك. ياغى كيشىسى بىزنىڭ سۈنكىمىزچە جىلاورىز ، كىشىمىزنى توشورا ؛ توشورا كېلا دور .

اخسى نىڭ بىر شرعى ^۱سى غە گنبذ چمن دېگان بىر بار . گنبذ چمندين اۋتا ، ابراهيم بېگ مېنى چارلايدور . كېين باقسام ؛ شيخ بايزىدنىڭ بىر چهره سى ، ابراهيم بېگ گا قىلىچ بېتكورور . جىلاومىنى ياندوردوم . خان قلى بيانقلى مېنىڭ يانېمدا اېدى . بى محل يانماقدور دېدى . جىلاومنى آلب تېبرادى . سىنگا بېتكونچە اكثر كىشىمىزنى توشوردىلار . سىنگ اخسىدىن ايگى شرعى ^۲ دور .

[سكىزكىشى] سىنگىن اۋتگاچ ، كېنىمىزدا ياغى كىشىسى كۈرونماي ، سىنگ سۈيى يوققارى اۋق يورودوك . اوشبو حالته سېكىز كىشى قالىب اېدوك . دوست دوست ناصر ، قنبر على ، قاسم بېگ ، خانقلى بيانقلى ، مىرزا قلى كۈكداش ، شاھىم ناصر ، عبدالقدوس سىدى قرا ، خواجه حسىنى . سېكىزىنچى مېن اېدىم . بو سو يوققارى طور يۇلغىنە اوچرادى : قۇل نىڭ ايچى ، كىشى مەرىدىن بىراق ، خلوت يۇل . قۇل يوققارى اۋق يوروب ؛ سۈنى اۋنگ قۇل غە قۇيوب ؛ يەنە بىر قوروق قۇل غە كىردوك . اېرتە نماز دىگر بار اېدى كىم قۇلدىن توزگا چىقىلدى .

[قاووغونچى كېلدى] توزدا بىراقدىن بىر قرا كۈروندى . اېلى پناھدا تورغوزوب ؛ اۋزوم ياياق ، بىر پشته غە چىقىپ ؛ قراول لوق قىلادور اېدىم كىم ، قالىن آتلىغ ارقامىزدىن ، بىر پشته نىڭ اوستىگا قاتراب چىقتىلار . كۈپ و آزىنى تحقيق قىلغونچە بۇلمادى . آتلاىب ؛ يوروى بېردوك . قاووغونچى يىگىرمە - يىگىرمە بېش كىشى اېكاندور . بىز سېكىز كىشى اېدوك ؛ نېچوك كىم مذكور بۇلدى . اگر اول وهلهدا مونچە كىشى اېكانىنى تحقيق بىلساك اېدى ؛ يىخشى اوروشور اېدوك . خيال غە كېچتى كىم قاووغونچى بولارنىڭ كېنىدا پىوست بۇلغوسىدور . بو جەتدىن يوروى بېردوك . قاچغان ياغى كۈپ بۇلسە ھم ، آز قاووغونچى بىلە چىرە ^۳ بۇلاالھاس . نېچوك كىم دىبتورلار «صف مغلوب را هوىى بسنده است» ^۴ .

[يۇلداشلىر قالەدىلر] خانقلى دېدى كىم مونداق بىلە بۇلھاس . بارچە مىزنى آلور . ايگى يىخشى آتنى بو ارادىن آلب ؛ سىز و مىرزا قلى كۈكداش آت قۇشلاب ؛ ايلدام يورونگ ؛ شايد چىقا آلغاي سىز . يامان ايتمايدور اېدى . چون اوروش ايشى بۇلمادى ؛ بو بۇلسە امكان خلاصلىق بار اېدى . فى الحال بىراونى ياغى اراسىدا توشوروب ؛ قۇيماغلىق ؛ خوش ياقمادى . آخر خود بىرار - بىرار تمام قالدىلار . بو مىنگان آتىم بىرنىمە سست راق اېدى . خانقلى توشوب آتىنى بېردى . اوستىدىن اۋق ساچراب مىندىم . خانقلى مېنىڭ آتىم غە مىندى .

^۱ ۶۶ كىلومتر^۲ ۱۲ كىلومتر^۳ اصل ده: چهره^۴ (بايرنامە ، ۱۹۹۵ : ۱۷۲) «فهرست امثال و حكم» آلگن .

[فقط ایگی کیشی] اوشبو حالته شاهیم ناصر بیله ، عبدالقدوس سیدی قرا نی ، کیم کبین قالیب اپردیلار ؛ توشوردیلار. خانقلی هم قالدی. محل حمایت و مدد ایهاس ابدی. آتنینگ زوری غه اوق بیلدوروب ؛ باریلا دور ابدی.^۱ آتی باراماغان ؛ قالادور ابدی. دوست بیگنینگ آتی هم بؤلدوردی. قالدی. بو مینگان آتیم هم سستلیق قیلا باشلادی. قنبرعلی توشوب آتینی بېردی. میندیم. قنبرعلی هم آتیم غه میندی و قالدی. خواجه حسین بیگ لنگ کیشی ابدی. پشته لار غه اؤزینی تارتی. مېن قالدیم و میرزا قلی کؤکلداش. آتنینگ قۇش ایاق آلور غه مقدوری قالمايدور ابدی. قاتراب اوق بارا دور اپردوک.

[غریب حالت] میرزا قلی نینگ آتی هم سستلیق قیلا باشلادی. مېن دېدیم کیم: سېنی تاشلاب قایان بارای ؟ یورو ؛ اؤلوک ؛ تیریک بیله اوق بؤلای. نېچه نوبت میرزا قلی غه باقا یوردوم. آخر میرزا قلی دېدی کیم مېنینگ آتیم بؤلدوروبتور. بارا آلهاس. سیز مېنگا باقا آلدورمانگ.^۲ یورونگ ؛ شاید چيقا آلاغای سیز. مېنگا غریب حالتی بؤلدى. میرزا قلی هم قالدی. مېن یالغوز قالدیم. یاغیدین ایگی کیشی پیدا بؤلدى. بیرى نینگ آتی بابا سیرامی ، ینه بیرى بنده علی. مېنگا یاووقراق کېلدىلار. آتیم بؤلدوروب ابدی و تاغ هم بیر کروه گگا یاووق بار ابدی. بیر سنگ توده اوچرادى. بیر خیال قیلدیم کیم ، آت هاریب تور و تاغ هم بیراقراق. قیان بارای. ساغداغیمدا هم بیگرمه چه اوق بار ابدی. توشای بو سنگ توده دا اوقوم بارىچه آنقولاشای. ینه خاطر غه یېتتى کیم شاید تاقه یېتیشا آلاغای مېن. تاقه یېتگاندىن سۇنگرا ، بیر پاره اوقنى بېلیمگا سانچیب ؛ تاقه یارماشای. ضرب یاییم غه خیلی اعتمادیم بار ابدی.

بو خیال بیله یوروی بېردیم. آتیم نینگ ایلدام قاترار مجالی قالمايدور ابدی. بولار هم اوق یېتار یېرگا یېتیلار. مېن هم اوقومنى ایاب ؛ آتمادیم. بولار هم احتراز قیلیب ؛ یاووقراق کېلمادیلار. اوشول دستوریله اېراشیب کېلا دورلار ابدی. آفتاب اۇلتورا ؛ تاقه یاووق یېتیم. بیردست^۳ اییتیلار: مونداق یېتیب قیان باراسیز ؟ جهانگیر مرزانی توتوب ؛ کېلتوردیلار. ناصر میرزا خود الارنینگ اېلیکیدا ابدی.

مېنگا بو سۇزلاریدىن خیلی دغدغه بؤلدى. بو جهتدىن کیم بارچه میز ، انینگ اېلیکیدا بۇلساک ؛ خطر احتمالی کؤپتور. جواب بېرمادیم. تاغ ساری یوردوم. ینه خیلی یول باریلیب ابدی کیم ، ینه سۇز ایتاکیریشیتیلار. بو نوبت اۇلغیدین ملایمراق حکایت قیلدىلار. آتین توشوب ؛ سۇز ایتاکیریشیتیلار. بولارنینگ سۇزیگا قولاق سالماي ؛ یوروی بېردیم. دره یوققاری اوق بارا دورمېن. نمار خفتن غه چه باردیم. آخر ، بیر اویچه تاشقه یېتیم. تاشدین ایورولدوم. سېکریتمه لار بؤلدى.

^۱ بو جله نی (بابرنامە ۲۰۱۸) موندە ی تبدیل قیلگن «آتنینگ اؤزی ، قیاقه ییلدیریب بارسه ؛ اوشه یاقه کېتردیک.» ب. ۱۸۱.

^۲ مین اوچون اؤزینگیزنی دشنگه اسیر اېتمینگ

^۳ ایکی کېلومتر

^۴ بیر آوازده

آت بارا آلمادی. اولار هم توشتیلار. حرمت و تعظیم بیلە ھنوز ملایمراق ایتاکیریشتیلار. دېدیلار کیم مونداق ایتیپ ؛ قرانغو کېچە ، یؤل یوق ؛ قیان غە باراسیز ؛ آنتلار ایچادورلار کیم سیزنی سلطان احمد بېگ ، پادشاه کۆتارور. مېن دېدیم کیم مېنینگ کۆنکلوم توختامایدور.^۱ اوندان بارماق خود ممکن اېماس. اگر سیزلارنینگ بەجاگاہ خدمت قیلور خیالینگیز باردور ؛ خود مونداق خدمت قابوسی ییلاردا تاپیلماست. مېنی بیر یؤل غە باشلانگ کیم خانلار قاشی غە بارای. سیزلارگا کۆنگۆلارینگیز تیلانگاندین آرتوقراق رعایت و شفقت قیلای. یوق اگر مونى قیلماسانگیز ؛ کېلگن یۆلۆنگیز بیلە یانینگ. مېنینگ آلینیم ؛^۲ آتیغیم.^۳ بو هم بیر یخشی خدمتی دور. دېدیلار کیم کاشکی کېلماساک اېدی. چون کېلدوک سیزنی مونداق سالیب ؛ نی طور یانالینگ ؟ چون بارمايسیز هر قیان بارسانگیز خدمت بۆلغومیز دور. مېن دېدیم پس صدق قۆلۆنگیز غە عهد قیلینگ. مصحف و مُعَلِّظَه^۴ بیلە عهد قیلدیلار.

منگا فی الجملة ، اطمینان بۆلدى. دېدیم کیم اوشبو درەنینگ یقینی دا کېنگ قؤل یۆلینی نشان بېریب اېردیلار. اوشول یؤل غە باشلانگ. اگرچە عهد قیلدیلار ؛ ولی اطمینان تمام بۆلمايدور اېدی. الارنی ایلگاری یوروتوب ؛ کېینلاری چە یورودوم. بیر-ایکى کروە^۵ یؤل باریلیب اېدی ؛ بیر ساي سویی غە یېتۆک. دېدیم کیم کېنگ قؤل یۆلی اوشبو بۆلماغای. بولار استبعاد قیلدیلار. دېدیلار کیم اول یؤل خیلی ایلگاری دور. کېنگ قؤل یۆلی خود اوشول اېکاندور. بولار غدر مقامیدا بۆلوب ؛ یاشوروتورلار. یاریم کېچە گاچە باریب ؛ ینە بیر سوغە یېتۆک. بولار بو زمان ایتیلار کیم غافل بۆلۆبتوریز ؛ کېنگ قؤل یۆلی کېین قالمیش. دېدیم کیم پس نە قیلماق کېراک. دېدیلار کیم آلمیزدا ، غوا یۆلی یقین دور. اول یؤل بیلە فرکت قە آشارلار. اول یؤل غە باشلادیلار.

اوچ پاسی^۶ غە چە یؤل کېلدوک. کران سایی غە کیم غوادین چیقیب ؛ کېلور ؛ یېتۆک. بابا سیرامی دېدی کیم: سیز موندان تورونگ ؛ مېن باریب ؛ غوا یۆلینی احتیاط قیلیب کېلای. مدتیدین سۇنگرا کېلدى. دېدی کیم: بورکە باشلیق بیر نېچە کیشی بو یؤل غە کېلیب تور. موندین اؤتوب بۆلماس. بو سۇزنی اېشیتیب ؛ متحیر بۆلدم. ولایت^۷ اراسی ، تانگ یاووق و مقصد یېراق. مېن دېدیم کیم بیر یېرگا باشلانگ کیم کوندوز اوندان بوقوب ؛ کېچە بۇلغاچ آت ؛ مات اېلیکلاب ؛ خجند سوییینی کېچیب ؛ اول یوزبیلە خجند ساری بارالینگ. دېدیلار کیم موندان بیر پشته باردور ؛ اوندان بوقسە ؛ بۆلور. کران داروغەسى بندە علی اېدی. دېدی کیم آتیمیز غە و اؤزیمیزگا بۇغوزدین گزیر یۇقتور. مېن کران غە بارای ؛ هر نیمە مۇسر بۆلسە ؛ کېلتورای. اول یېردین یانیب کران غە یوزلاندوک.

^۱ کونگولوم ، ایشان مېدید.

^۲ (بابرنامە ، ۱۹۹۵) آیم. آین پېشانە مەناسیدە دیر. یعنی مېنینگ پېشانم و قسٹیم. باشقچە قلیب اینگندە: پېشانم دە نیمە یازیلگن بۆلسە اونى کۆرە من.

^۳ «مېنینگ آدیم ؛ آدیم» (بابرنامە ، ۲۰۱۸ ، ب. ۱۸۳)

^۴ قران و خاتین طلاقلیقہ آنت ایچیتیلر.

^۵ ۴ کیلومتر

^۶ اوچ پاس ، تۆقیز ساعتگە تېنگ بیر مدت.

^۷ دشمن ولایتی نینگ اراسی

کرنان نینگ بیر کروھی^۱ دا توردوک. بىندە ەلى باردى ، مدت مدید قالدى. صبح اۇزلاپ كېلادور.^۲ بو ھىچ كېلمايدور. خىلى اضطراب بۇلدى. تانگ آتیب اېدى كىم بىندە ەلى قاتراب كېلدى. آت بۇغزى كېلتورمادى. اوچ نان كېلتوردى. ھەر يىرىمىز ، بىر ناننى قۇيۇن غە سالىب ؛ اضطراب بىلە يانىب ؛ يوقار پىشتە نىنگ اوستىگا چىقىپ ؛ بىر قۇلدا آتلارنى باغلاپ ؛ ھەر قايسى مىز ، ھەر طرفغە ، بىر بلىندى غە چىقىپ ؛ قراوولۇق قىلىپ اۇلتوردوك.

توشگا ياووشوب اېدى كىم احمد قوشچى - تۇرت آتلىق بىلە - غوادىن اخسى سارى غە بارادور. بىر خيال قىلدىم كىم احمد قوشچىنى چارلاپ ؛ وعدە و استمالت بېرىپ ؛ آتلارنى آللىنىگ كىم آتلارمىز بىر كېچە - كوندوز ؛ حرب و ضرب دا اېدى. بۇغوز ھم تاپمايدور اېدى. خراب بۇلوب اېدى. يىنە كۇنگول توختاماي ؛ بولارغە اينانا آلمادوك. قاشىمداغىلار بىلە سۇزنى مونگا قۇيدوك كىم بولار ، بو آخسام كرناندا بۇلغولاريدور كېچە اينىچكالىك بىلە كىرىپ ؛ آتلارنى چىقارالىنىگ كىم اۇزومىزنى بىر يىرگا يىتكورا آلگاي بىز.

كون ، توش بار اېدى كىم كۇز يىتار يېردا ، بىر آت نىنگ اوستىدا ، بىرىنمە ايلتراب كۇرونادور. ھىچ بىلمادوك كىم ، نې نىمە دور. بو خود محمد باقر بېگ اېكاندور. اخسىدا بىز نىنگ بىلە اېدى. اخسىدىن چىقان دا ھەر كىم بىر طرف توشوب اېدى. محمد باقر بېگ بو سارى توشوب ؛ ياشونوب ؛ يورويدور اېكاندور. بىندە ەلى بىلە بابا سىرامى ايتىلار كىم ، آتلار ايگى كوندور كىم بۇغوز تاپمادى. جلگاگا توشوب ؛ آتلارنى اۇت غە قۇيالىنىگ. اول يېردىن آتلانىب ؛ جلگاگا توشوب ؛ آتلارنى اۇت غە قۇيدوك.

نماز دېگر اېدى كىم بىر آتلىق كىشى ، بىز بوقان پىشتە غە چىقىپ بارا دور. تانىدىم ؛ غوانىنگ اولوغى قادر بېردى. بولارغە دېدىم كىم: قادر بېردىنى چارلانگ. چارلادىلار. كېلدى. كۇروب ؛ سۇروب ، عنایت ، شفقت سۇزلار ايتىپ ، وعدەلار قىلىپ ؛ استمالتلار بىرىپ ؛ يىباردىم كىم ، ارغىچى و اۇراق و بالتو و سو كېچماك اسبابى و آت بۇغزى و يېگولوك ؛ و اگر مىسر بۇلسە ؛ آت ھم - كېلتورگاي. نماز خفتن غە ميعاد قىلدوك كىم اوشبو يېردا اۇق كېلگاي.

كېچ نماز شام اېدى كىم ، بىر آتلىق كرنان طرفىدىن غوا سارى اۇتوب بارا دور. كىم سىن دېب سۇردوك. جواب بېردى. بو خود محمد باقر بېگ اېكاندور. بايا ، كون توشتە كۇرگان يېردىن ، يىنە بىر يىرگا ياشونغالى بارا دور اېكاندور. اونداق اونىنى تىغىر بېردى كىم باوجود كىم يىللار مېنىنگ بىلە اېدى ؛ اصلا تانى آلمايدىم. اگر آنى تانىب اۇزىمىزگا قۇشساک ؛ خوب اېدى. مونىنگ اۇتگانىدىن خىلى دىغدغە بۇلدى. قادر بېردى غوايى غە قىلغان ميعادقە تورا آلمادوك. بىندە ەلى دېدى كىم كرنان نىنگ محلاتىدا خلوت باغچەلار بار - كىم اوندا ھىچ كىشى گمان اېلتماس - اوندا

^۱ ايگى كيلومتري سیده^۲ «تانگ آتیب كېلماقده» (بابرنامە ، ۱۸۰ ، ۲۰۱۸ ب. ۱۸۵)

باریب قادر بېردیگا کیشی یېبارالینگ ؛ اوندا کېلسون. بو خیال بیلە آتلانېب کرنان نینگ محلاتی غە کېلدىم.

قىش اېدى. خېلى ساووق اېدى. بىر اېسكى گۆل پوستىن تاپىب كېلتوردى ؛ كىيىدىم. بىر اياق ، يېمىدان آشى تاپىب كېلتوردى. اىچتىم. عجب حضور قىلدىم. بىندە على غە دېدىم كىم قادر بېردى غە كىشى يېباردینگ مو ؟ دېدى كىم: يېباردىم. بو بى سعادەت روستائى مردكلار ، خود بو كىشىنى اتفاق بىلە اخسى غە ، تېل قاشى غە يېبارمىشلار. بىر تام اۋىگا كىرىب ؛ اۋت ياقىب ؛ بىر زمان كۆزوم اۋىقوغە باردى.

بو مردكلار ، پىكارلىق قىلىپ ؛ يەنە مېنگا ايتا دورلار كىم قادر بېردى دىن خبر بۇلماغونچە ، خود بو يېردىن ، تېباب بۇلماس. بو بىر محلات نینگ اراسى دور. ياقادا ، خالى باغلار بار. اوندا بارساك ؛ هېچ كىم گمان اېلتماس. يارىم كېچەدا آتلانېب ؛ ياقا باقە باردىم. بابا سىرامى ، تام اوستىدىن اۋل سارى بو سارى قرالايدور اېدى. كون ، توشگا ياووق ، تامدىن توشوب ؛ مېنىنگ قاشىمدا كېلىپ ؛ ايتادور كىم: يوسف داروغە كېلاردور. مېنگا غرىب دغدغە بۇلدى. دېدىم كىم انگلاغىل كىم مېنى بىلىپ كېلادور. چىقىپ ؛ سۆزلاشىپ ؛ كېلدى. دېدى كىم يوسف داروغە ايتادور اخسى دروازه سىدا بىر يايلاق اوچرادى. دېدى كىم پادشاه كرنان دا ، فلان يېردا دور. مېن كىشىگا بىلدورماي بو يايلاقنى ؛ ولى خزانە چى بىلە كىم اوروشته مېنگا توشوب ؛ اېدى- بىر يېردا ساخلاپ ؛ اۋزوم سىزگا چاپا كېلدىم. بېگلارنىنگ بو ايشىدىن خبرى يۇقتور. دېدىم كىم سېنىنگ خاطرىنگ غەنى يىتادور ؟ ايتى كىم بارچە نۇكرلارنىنگىز دورنى چارەلارى بار ؟ بارماق كېراك. سىزنى پادشاه كۇتارورلار. دېدىم كىم مونچە غوغا و اوروش بۇلۇپ ؛نى اعتماد بىلە باراى.

اوشبو مكالمەدا اېدوك كىم ، يوسف ايگى تىزى بىلە آلېمدا يوكونوب ؛ ايتى كىم: نى ياشوراي ! سلطان احمد بېگ نىنگ خبرى يوقتور. شىخ بايزىد بېگ سىزىنگ خبرىنگىزنى تاپىپ ؛ مېنى يېباردى. مونى دېگاچ ، مېنگا غرىب حالتى بۇلدى. عالمدا جان وهى دىن يامانراق نىمە بۇلماس اېمىش. دېدىم كىم راستلىغىنى ايت ؛ اگر ايش اۋزگاچە راک بۇلغودېك تور ؛ خود وضۇ قىلاى. يوسف آنتلار اىچتى. ولى اونىنگ آنتى غە كىم اينانا دور. اۋزومدا بى طاقتلىغ فھم قىلدىم. قۇپتوم. باغ گوشە سى غە باردىم. اۋزوم بىلە اندىشە قىلدىم. دېدىم كىم كىشى اگر يوز و اگر مىنگ ياشاسا آخر اۋلماك كىراك.

اگر صد سال مانى ور يىكى روز بىايد رفت ازىن كاخ دل افروز^۱

[اۋلومگە قرار] اۋزومنى اۋلومگا قرار بېردىم. اوشال باغدا بىر سو آقىب كېلادور اېدى. وضۇ قىلدىم. ايگى ركعت نماز اۋقودوم. باشىمنى مناجات غە قۇيۇپ ، تىلاک ، تىلايدور اېدىم كىم ، كۆزوم اۋىقىغا بارىپ تور. كۆرادورمېن كىم خواجه يعقوب- خواجه يحيى نىنگ اۋغلى حضرت

^۱ اگر يوز بىل و اگر بىرگىنە كون يشە سنگ هم ، كۆنگول آچوجن بو قىردىن كېتىشىنگ كېرەك بۇلور. (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۷۴)

خواجە عبیداللہ نینگ نبیرەلاری - رو بە رویم غە ، ابلق آت مینیب ؛ کۆپ جماعت ابلق سوارلار بیلان کەلدیلار. دېدیلار کیم: غم یېمانگیز! خواجە احرار ، مېنى سیزگا یېباردیلار. دېدیلار کیم: بیز الارغە استعانت یېتکوروب ؛ پادشاهلیق مسندی غە اۆلتورغوزوب بیز. هر یېردا مشکل ایش توشسە ؛ بیزنى نظرغە کەلتوروب ؛ یاد اېتسون. بیز اوندا حاضر بۆلوربیز. حالا اوشبو ساعت فتح و نصرت سیزینگ ساری دور. باش کۆتارینگ! اؤیغانینگ!

[باغلاماق خیالی] اوشال حالدا خوش حال بۆلوب ؛ اؤیغاندیم کیم ، یوسف داروغە و همراہلاری بیر- بیرگا مصلحت قیلا دورلار کیم: بهانه قیلیب ؛ حیئل قیلادور. توتوب ؛ باغلاماق کبراک. بو سۆزنى مېن اېشیتیپ ؛ دېدیم کیم: سیزلار بو یوسونلوق سۆزلارسیز ؛ اما کۆرایم کیم قایسینگیز مېنینگ قاشیمغا کەلألور. اوشبو سۆزینگ اوستیدا اېدیم کیم ، باغینگ دیواریدین تاشقاری قالین آتلیق نینگ کەلور آوازی کەلدى. یوسف داروغە دېدى کیم: بیز اگر سیزنى آلیب تبیل قاشی غە بارساک اېدى ؛ بیزینگ ایشیمیز ایلگاری بارور اېدى. حالا ینه کۆپ کیشی یېباریب تور ؛ سیزنى توتقالی. اول یقین قیلدى کیم بو آواز تېل نینگ یېبارگان کیشی لارینگ آتی نینگ تاووشی بۇلغای.

[جان تارتکن نۆکرلر] بو سۆزنى ایشیتگاچ مېنگا اضطراب کۆپراغ بۆلوب ؛ قیلور ایشیمنى بیلما دیم. اوشال حیندا بو آتلیقلار باغینگ ایشیکینى تاپارغە فُرصت قیلماي ؛ دیوارنى کیم اېسکی بۇلغان بېردین رخنه قیلیب ؛ کیردیلار. کۆرسام کیم قتلک محمد برلاس و بابای پرغری کیم مېنینگ جان تارتقان نۆکرلاریم- اؤن- اؤن بېش- ییگىرمە کیشی بۇلغای- یېتیب کەلدیلار. بولار یاووق کەلیب ؛ آتین اۆزلارینى تاشلاب ؛ یېراغدین یوکونوب ؛ تعظیم قیلیب ؛ مېنینگ ایاغیمگا ییقیلدیلار. اوشال حالدا مېنگا اونداق حالت بۇلدى کیم ، گویا مېنگا یانگی باشتین خدای جان بېردى. مېن دېدیم کیم: اۆل یوسف داروغەنى و بو تورغان مزدور مردکلارنى توتوب ؛ باغلانگ. اوشال مردکلار قاچا بېریب اېدى کیم- بیر یېردا بیرونى توتوب ؛ باغلاب ؛ کەلتوردیلار.

[خواجە عبید الله بویروغی] مېن دېدیم کیم سیزلار قایدین کەلاسیز ؟ نېچوک خبر تاپتینگیز ؟ قتلک محمد برلاس ایتتى کیم اخسى دین قاچیب چیقاندا سیزدین ایریلا توشگاندا ، اندجان کەل دیم کیم خانلارهم اندجان کەلیب تورلار. مېن توش کۆردوم کیم خواجە عبیدالله دېدیلار کیم: بابر پادشاه کرنان دېگان کەنت تا دور ؛ باریب انى آلیب کەلینگ کیم پادشاهلیق مسندی اونگا تعلق بۆلۆبتور. مېن بو توشنى کۆروب ؛ خوشحال بۆلوب ؛ اولوغ خان و کىچىک خان غە عرض قیل دیم. خانلارغە دېدیم کیم: مېنینگ بېش- آلتى اینى اؤغلوم بار ؛ ینه بیر نېچە ییگیت قوشونگیز ، کرنان طرفیدین باریب خبر آلايىن. خانلار دېدیلار کیم: بیزینگ خاطریمیزغە هم یېتا دور کیم اوشال یۇلغا بارغان بۇلغای. اؤن کیشی تعین قیلدیلار. دېدیلار کیم اوشال ساری باریب ؛ خوب تحقیق قیلیب خبر آلینگ. بارى کیم ظاهراً خبر تاپقاي سیز! اوشول سۆزدا اېدوک کیم ، بابای پرغری

دہدی کیم مہن ہم باریب ایستار مہن. اول ہم ایگی ییگیت اینیسی بیلان اتفاق قیلیب آتلان دوک. بو کون، اوچ کون دور کیم یؤل کیلا ییز. الحمد للہ سیزنی تاپتوک دہدی لار. ایٹیلار کیم یورونگ؛ آتلا نینگ؛ بو باغلاغانلارنی ہم آلیب بارالینگ. مونداتورماغ یخشی اہماس تور. تنبل سیزنی موند کپلگن خبرینگیزنی تاپیب تور. ہر طور قیلیب باریب خانلارغہ قوشولالینگ.

اوشال زمان آتلا نیب؛ اندجان طرفی غہ یوروی بہردوک. ایگی کون بؤلوب اہدی کیم ہیچ طعام یہمایدور اہدیم. نماز پیشین بؤلوب اہدی کیم، بیر قۋینی تاپیب؛ کپلیب؛ بیر یپردا توشوب؛ اۋلتوروب؛ کباب قیلدی لار. اوشال کبابدین تۋیغونچہ ییدیم. اوندین سۋنگرا آتلا نیب؛ بیش کونلوک یۋلنی، ایگی کپچہ و کوندوز، اہلغار قیلیب؛ کیلیب؛ اندجان غہ کپریب؛ اولوغ خان دادامنی و کیچیک خان دادامنی کۋرونوش قیلدیم و اۋتگان کونلارنی تمام بیان قیلدیم. خانلار بیلان تۋرت آی بیرگا بۋلاندى. ہر یپردا، بارغان کۋرگان نۋکرلاریم بیغیلدی لار. اوچ یوزدین کۋپراک کیشی بار اہدی. خاطریم غہ کپلدى کیم تا کی بو فرغانہ ولایتیدا سرگردان بؤلوب؛ یوروماق کپراک؟ بیر طرف غہ طلب قیلا یین دیب؛ محرم آیداً^۱ فرغانہ ولایتیدین، خراسان طلبی غہ آتلا نیب؛ چیقیدیم.

وقایع کابل

وقایع سنه عشر و تسعمائه^۱ [۹۱۰ هجری قمری | ۸۸۳ هجری شمسی | ۱۵۰۴ میلادی]

محرم آی،^۲ فرغانه ولایتیدین خراسان عزیمتی بیلە ایلاک یایلاغیغە- کیم حصار ولایتی نینگ یایلاغلاریدین دور کھلیب؛ توشتموم. اوشبو یورته، بیگیرمه اوچ یاش نینگ ابتدا سیدا، یوزومگا استره قۇیدوم. اولوق- کیچیک مېنى امیدوارلیق بیلە ایراشیب یورویدورگانلار، ایگی یوزدین کۇپراک، اوچ یوزدین آرزاق بۇلغای اېدی. اکثر یایاق و اېلیکلاریدا تایاق و ایاق لاریدا چاروق و اېکین لاریدا چپان اېدی.^۳ عُسرت، بو مرتبه دا اېدی کیم بیزینگ ارادا ایگی چادر اېدی. مېنینگ چادریم، والدغمە تیکیلور اېدی؛ مېنگا هر یورته الاچوق یاسار اېردیلار. الاچوقدا اۇلتورور اېدیم.

[خراسان عزیمتی اوچون انگیزلر] اگرچه خراسان عزیمتی قیلیلیب اېدی؛ ولی اوشبو حال بیلە بو ولایتین و خسرو شاه نینگ نۇکرلاریدین امیدوارلیق بار اېدی. بیر نېچه کوندا، بیر کیشی کھلیب؛ او ولایتین و اېل و اولوسدین سۇزلار تقریر قیلور اېدی کیم، موجب امیدوارلیق بۇلور اېدی. بو فُرستە ملا بابا پشاغری نی کیم خسرو شاه قە اېلچی لیگگا یېباریلیب اېدی؛ کھلیدی. خسرو شاه دین کۇنگولگا یاقۇدېک سۇز کھلتورمادی؛ ولی اېل و اولوسدین سۇزلار کھلتوردی.

ایلاک تین اوچ- تۇرت کۇچ بیلە، حصار نواحی سی غە؛ خواجه عماد دېگان یېرگا- کھلیب؛ توشولدی. بو یورته محب علی قۇرچی، خسرو شاه دین اېلچی لیگا کھلیدی. خسرو شاه کیم کرم و سخاوت بیلە مشهور اېدی؛ ایگی نوبت مرویمیز انینگ ولایتیدین واقع بۇلدی. ادنی کیشیلارگا قیلغان انسانیت نی بیزگا قیلمادی.

[نامردراق تغای] چون اېل و ولایتین امیدوارلیق بار اېدی؛ بیرار منزل دا درنگ بۇلور اېدی. شیریم تغای^۴- کیم اول فُرستە اون دین اولوق راق کیشیمیز یۇق اېدی- خراسان بارووغە تاب کیلتورمای؛ ایریلور خیالی بار اېدی. سرپل دین شکست تاپیب کھیلگاندا داغی، کۇچنی یېباریب؛ اۇزی جریده قلعه دارلیقتە توروب اېدی. نامردراق کیشی اېدی. نېچه نوبت مونداق حرکت قیلدی.

^۱ (بایرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۱۷۷) و (بایرنامه ۲۰۱۸) بو بۇلیم نی «وقایع تسع و تسعمائة» (۹۰۹) آلگن. وقایع ۹۱۰ اولردە- عنوان صفتیدە- یوق. موندن (۹۰۹) سۇنگ. وقایع ۹۱۱ هق کبلە دی (بایرنامه ۲۰۱۷ / انگلیسجه) (بایرنامه ۱۹۹۵) ده، وقایع ۹۰۹- عنوان صفتیدە- یوق. بو بۇلیم نی وقایع ۹۱۰ آلگن. ایشیپیزنینگ اساسی، (بایرنامه ۱۹۹۵) بۇلگنی اوچون، بیز هم «وقایع ۹۱۰» آلدیک.

^۲ ۹۰۸ هق محرم. ۸۸۱ هق. سرطان / تیر. July ۱۵۰۲

^۳ توغوم بیلینی کوز اۇنگی ده آلگن ده، بایر ۹۱۱ هق ده، ۲۳ یاشر بۇلە دی.

^۴ ایگی یوز کیشی پیاده- اېلکه لریده چپان، آیاقلریده، چاریق، قۇلریده تایاق بۇلگن حالده، بی یراق- خداگە توکل قیلیب، بدخشان و کابل گە قۇرب، یۇل آلدیلر. «همايون نامه، غظیم جانوه، ۱۹۹۸» خود برآمدند با دوویست کس پیاده، در کتف چپان، در پای آنها چاروق، اېلیکلاریدا چوماق. «(گلبدن نامه، ۱۳۸۳)

^۵ بو کیشی، قوتلوق نگار خانیم-بارنننگ آنه سی-نینگ تغای سی بۇلە دی. نېچه مرتبه، بایر حقیقه یامان لیقلر قیلگن. ایگی مرتبه سی، شو پره گراف ده کبلگن.

[باقی چغانیانی نینگ دولت خواهلیغی] قبادیان غه یتگاندا ، خسرو شاهنینگ اینیسی^۱ ؛ باقی چغانیانی^۲ کیم چغانیان و شهر صفا و ترمذ اوند ابدی- خطیب قرشینی یباریب ؛ دولتخواهلیق اظهار قیلیب ؛ بیزگا قوشولماق بۇلدى. آمو سوییى اوباج گذریدین اؤتگاندا کھلیب ؛ ملازمت قیلدى. باقی نینگ استدعاسیدین ترمذ تۇغریسى کھلیب ؛ کؤجلارینی- آمودین بی باقی^۳ کچجوروب- اؤزمیزگا قۇشوب ؛ کهمرد و بامیان ساری گا- کیم اول فۇستّه بو ییرلار اۇغلی احمد قاسم غه کیم خسرو شاهنینگ خواهرزادهسى دور^۴ ؛ تعلق ابدی- متوجه بۇلدوق- کیم کهمردنینگ آجر آتلیق دره قۇرغانی دا ، اؤی- اېلنی بېرکیتیپ ؛ ینه بیر مصلحت روى بېرسه ؛ اونگا کؤزا عمل قیلغای بیز. [یارعلی بلال نینگ یخشی سؤزلری] آی بېک گا یتگاندا ، یارعلی بلال- کیم بورون مېنینگ قاشیمدا ابدی ؛ یخشی قیلیجلار چاپیب ابدی ؛ بو فترتلاردا مېندین ایریلیب ابدی ؛ خسرو شاه قاشیدا بۇلور ابدی- بیر نېچه ییگیت بیلە قاجیب کھلدى. خسرو شاهنینگ مغولاریدین دولتخواهانه سؤزلار عرض قیلدى. درّه زندان غه یتگاندا ، قنبرعلی بېگ- کیم قنبرعلی سالاخ هم دېرلار ؛ قاجیب کھلدى.

اوچ- تۇرت کؤچ بیلە کهمرد کھلیب ؛ آجر قۇرغانیدا ، اؤی- اېلنی قۇیدوک. آجردا اېکاندا سلطان محمود مرزانینگ خانزاده بېگیم دین بۇلغان قیزی- کیم بورون جهانگیر مرزاغه - میرзалار تیریک لېگیدا- قۇلوب اېدیلا- جهانگیر میرزاغه نکاح بۇلدى.

[جهانگیر میرزا حقیده مصلحتلر] اوشبو اثنادا باقی بېگ مېنگا کرات و مرات ایتوردی کیم ، بیر ولایتقه ایگى پادشاه و بیر چریکگا ایگى میرسپاه ، موجب تفرقه و ویرانلیق ، سبب فتنه و پریشانلیق دور ؛ نېچوک کیم دېتورلار:

«ده درویش در گلیمی بخسبند و دو پادشاه در اقلیمی ننگجند»^۵.

نیم نانی گر خورد مرد خدای	بذل درویشان کند نیم دگر
مُلک و اقلیمی بگیرد پادشاه	همچنان در بند اقلیم دگر» ^۶

^۱ ولی نینگ ، ایوب دېگن اینیسی هم بار. خسرو شاهنینگ. باقی چغانیانی ، ولی نینگ صدی دین ، بایرگه « دولت خواهلیق اظهاری » قیلگن. بابر ایته دی کیم ، سلطان مسعود مرزانینگ کؤز قیلیشیگه و سلطان بایسنغر نینگ اۆلدیریلیشیگه سبب بۇلگن ، ولی ابدی. بو ایگیسی ، بابر نینگ هم عېک بجه و هم خاله بجه لری اېدیلا. بابر ، باقی چغانی بیلن عهد قیلگن ابدی کیم خسرو شاهنینگ جان و مالیگه ضرر یتیمییدی. شونینگ اوچون ، خسرو شاه تسلیم بۇلگن دن سۇنگ ، اولر نینگ قانلیق (خون خواه) لری نینگ انگیزیگه هم عمل قیلیمه دی.

^۲ چغان سؤزی مغولجه بۇلیب ، آق معنا بېره دی. (فرهنگ ارغون فارابی ، چاپ بۇلمه گن)

^۳ بیرته هم قالسندن

^۴ باقی چغانی و خسرو شاه ، باخناق هم اېکنلر.

^۵ (بابرنامه ، ۱۹۹۵: ۴۳۷) با مسجع جملهنی بیر بیت دېب ، « فهرست اشعار » بۇلیمی ده الگن.

^۶ اؤن درویش بیر گلیم ده اوخله بورلر ، اما ایگی پادشاه بیر اقلیم ده سیغفسلر. « گر بریم نان اېسه مرد خدا » یرمی نی درویشلرگه خبر اېتر " پادشاه اقلیم ملکین آله هم " باشقه بیر اقلیم آلیشگه فکر اېتر » (گلستان سعدی ، ترجمه اوزبکی ، (گلستان ، ۲۰۰۵ ، ب. ۳۴) اؤن درویش بیر گلیم ده یانه دی. اما ایگی پادشاه بیر اقلیم ده سیغفسیدی. مرد خدا بیرنرانینگ یریمینی یېسه ؛ قالگن یریمینی درویشلرگه بېره دی. پادشاه اېسه بیر اقلیم ملکینی آله ؛ ینه باشقه اقلیم نی هم آلیش فکریگه توشه دی. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۷۹) سعدی نینگ گلستان کتابیدن.

اميد اونداق تور كيم ، اوشبو كون- تانگلا ، خسرو شاه نينگ جميع نوكر- سودرى كېلىپ ؛ پادشاه قولوغىنى قبول قىلغايلا. اوندا بسيار مفتن ايلار بار ؛ مثل ايوب^۱ نينگ اوغلانلارى^۲ و ينه هم بعضيلار بار كيم بيزينگ ميرزالار نينگ اراسيدا هميشه يامانلىق و فتنه غه باعث و محرر ابدىلار. حالا اوشبو فرصته جهانگير ميرزاغه خراسان سارى خير و خوبلوق بيله رخصت بېرىلسه- كيم تانگلا لىق كوندا موجب ندامت و پشيمانلىق بولماي.

[توقانلىق مسأله سى] چون مېنينگ شائىمدا بو اېھاس اېدى كيم ، آغه- اينى و اوروق- قياش دين ، بير نېچه بى ادالىق واقع بولسه ؛ مېندين متضرر بولغايلا ؛ اگرچه جهانگير ميرزابيله بيزينگ اراميزدا ، بورون ملك و نوكر جهتيدىن كدورتلار و تقارلار خىلى بولوب اېدى ؛ ولى بو نوبت اول ولايتين مېنينگ بيله همراھ بولوب كېلىپ اېدى. توقانلىق و خدمتگارلىق مقامى دا اېدى. بو زمان اوندىن هيچ نېمه هم ظاهر بولمايدور اېدى كيم سبب كدورت بولماي. هر نېچه تكرار بيله عرض قىلدوردى ؛ مېن قبول قىلمايدىم. آخر باقى بېگ ايتغان دېك اوشول مفتنلار- كيم يوسف ايوب و بېلول ايوب^۳ بولماي ؛ مېنينگ قاشىمدين جهانگير ميرزاغه قاچىپ بارىپ ؛ شر و فتنه مقامى دا بولوب ؛ جهانگير مرزاني مېندين ايرىپ ؛ خراسان اېلتىلار.

[سلطان حسين بايقرا مکتوبى] اوشبو فرصتلار ، سلطان حسين ميرزادىن ، بديع الزمان ميرزاغه و مېنگا و خسرو شاه غه و ذوالنون^۴ غه بير مضمون بيله اوزون- اوزاق نشانلار كېلدى. اول نشانلار بو تاريخ قه دېگرو مېن دا دور. مضمونى بو اېدى كيم: سلطان احمد ميرزا و سلطان محمد ميرزا و سلطان محمود ميرزا و اولوغ بېگ ميرزا و اول آغه- اينىلار ، اتفاق قىلىپ يوروغاندا ، مېن مرغاب ياقاسىنى بېركيتىم. ميرزالار ياووق يېتىپ ؛ هيچ ايش قىلالماي [لار]. ياندىلار. حالا هم اگر اوزبېك متوجه بولسا ؛ مېن مرغاب ياقاسىنى بېركيتاي ؛ بديع الزمان ميرزا بلخ و شېرغان و اندخوى قورغانلارى غه مضبوط كىشى لارىنى قۇيوب ؛ اوزى گرزوان و دره زنگ و اول كوهستاننى بېركيتسون.

مېنينگ بو نواحى غه كېلگن خبرىم بارىپ اېدى. مېنگا هم يېتىپ اېدى كيم: سېن كېمرد و آجر و اول كوه پايه نى بېركيتىپ ؛ خسرو شاه حصار و قندوز قورغانلاريدا ، اعتمادلىق كىشى لارىنى قۇيوب ؛ اوزى و اينيسى- ولى- بدخشان و ختلان تاغلارنى بېركيتسونلار. اوزبېك ايش قىلالماي يانغوسيدور ؛ دېب تور.

^۱ خسرو شاه نينگ اينى سى وفاتى ۹۲۰ هجرى. (شفيفه يارقين: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۸۱) (۹۲۰ ق ۸۹۲ ش ۱۵۱۴ م)

^۲ يعقوب ايوب و يوسف ايوب ، باقى چغانىانى همده خسرو شاه نينگ اينى اوغلىرى / اينى بېگ لرى (برادر زاده لرى) جوزجان ولايتى درزاب تومى نينگ مردمى ، برادرزاده نى ، اينى بېگ ديدىلر.

^۳ ايوب ، خسرو شاه نينگ اينيسى ايدى. بولار خسرو شاه نينگ اينى بېگ (برادرزاده) سى دىلر. باقى چغانى ، بو اينى بېگ (برادرزاده) لارى نى يىخشى تائير اېدى و خوش كورمس اېدى. شونينگ اوچون اولر حقيده بايرگه اگاهلىك بېرگن اېدى.

^۴ شيخ ذوالنون كيم سونگره لر ذوالنون ارغون آت بيله مشهور بوله دى. اوللر باي سنفر مرزاني بېگ اتكەسى اېدى. باي سنفر مرزا ، خسرو شاه قىلگى و اولدىرلىگى دن سونگ ، خسرو شاه بيلن بولر اېدى.

^۵ احتمال ۹۳۰ دن سونگره كى يىللر منظورى دور. نيگه كه بايرنامه يا وقايع ، هند ده يازىلگن. بابر ۹۲۵ دن سونگ هندده بولر اېدى.

سلطان حسین مرزانیڭ بو خط لاری موجب ناامیدلیک بۇلدى. نې اوچون کیم تېمور بېگ نینگ یورتیدا بو تاریخ دا^۱، اوندین اولوق راق پادشاه- هم یاش و هم ولایت و هم چریک بیلە- یوق اېدی. اونداق کۆز توتولور اېدی: پیایی ایلچیلار و تواچیلار جد و قدغه بیلە کېلیب؛ مونداق حکملار کېلتورگای اېدی کیم: ترمذ و کلف و کرکی گذرلاریدا کیمه مونچه یاسانگ! کۆپروک اسبابی بو مقدار طیار قیلینگ! یوقاری؛ تۆقوز اؤلوم گذرلاری- نی یخشی احتیاط قیلیب؛ تا بو نېچه ییل اۆزبېک تفرقه سیدین دل شکسته بۇلغان اېلارنینگ کۆنگلی قوی بۇلوب؛ امیدوار بۇلغایلار اېدی. سلطان حسین میرزادېک تېمور بېگ اۆرنی غە اۆلتورغان اولوق پادشاه، غنیم نینگ اوستیگا یوروماکنی دېهای؛ یېر بېرکیتماکنی دیسا؛ اېل و اولوسقه نې امیدوارلیق قالغای؟

[قۇشیلشیلر] ییزینگ بیلە کېلگان- نې کیم بۇلغان آچ- آروق- اېلنی و باقی چغانیانی و اۇغلی احمد قاسم نینگ بۇلغان سپاهی لارینینگ و اویماق لارینینگ، کۆچ و مالارینی، تمام آجردا قۇیوب؛ چریکنی آلیب چیقتوک. خسرو شاه نینگ مغوللاریدین، متواتر کیشی کېلاباشلادی کیم، طایخان آدین پادشاه نینگ دولتخواه لیغینی تیلا ب؛ بۇلغان مغول اولوسی کۆچوب؛ اشکیش و فلول ساری تارتوک. پادشاه جهد قیلیب باتراق یېتاکیلسونلار کیم خسرو شاه نینگ اکثر کیشیسی بوزولوب؛ پادشاه قولوغی غە کېلگوسیدور.

بو محل دا، شیباق خان نینگ اندجان نی آلیب؛ حصار و قندوز اوستیگا چریک آتلانغان^۲ خبری کېلدى. بو خبرنی اېشیتیب؛ خسرو شاه، قندوزدا توختای آلمای؛ بۇلغان کیشیسی نی کۆچوروب؛ کابل عزیمتی قیلدى. خسرو شاه قندوزدین کۆچوب چیقان اۇق، قندوزنی ملا محمد تورکستانی آتلیق آبدان اعتمادلیق بایری کیشیسی، شیباق خان اوچون بېرکیتی.

بیز سمتو یۆلی بیلە قیزیل سو ساری اېنگان فُرستّه، اوچ- تۆرت مینگ اۆیلوک- کیم خسرو شاه غە تعلق، حصار و قندوزدا بۇلور- مغول اولوسی کۆچلاری بیلە کېلیب؛ قۇشولدیلار.

قنبر علی^۴ مغول- کیم ذکری مکرر کېلیب تور- پریشان گوی کیشی اېدی. انینگ اطواری باقی بېگ گا یاقمادی، باقی بېگ نینگ خاطری جهتیدین رخصت بېریلدى. اۇغلی عبدالشکور اوندین بېری، جهانگیر میرزا ملازمی بۇلدى.

[خسرو شاه نینگ اېلچی سی] خسرو شاه، مغول اولوسی نینگ بیزگا قۇشولغانینی اېشیتیب؛ خیلی بی پای بۇلوب؛ چاره سیننی تاپا آلمای؛ کییاوی؛ یعقوب ایوب- نی اېلچی لیگا یېباریب؛ قوللوق و دولتخواه لیک اظهار قیلیب؛ استدعا قیلیب تورکیم اگر عهد قیلسه لار؛ قوللوق غە کېلگوم

^۱ ۹۱۰ ه. ق. ۸۸۴ ه. ش. ۱۵۰۵ م. ده

^۲ بو کۆنگی تالقان، افغانستان شمال شرقیده. بو جای نینگ آتی، تمام تاریخلر و جغرافی کتابلرده، تالقان کېلگن. بو تالقان، البته که قدیمی تالقان اېس. قدیمی تالقان خرابه لری، بو کۆنگی قاریاب ولایتی چل گزی تومنی ده دیر. بو ایگی جای اېسه، قاریاب ولایتی گه قره شلی، قیصار تومنی ده دیرلر. قر. برکهایی از تاریخ قیصار، ۱۳۹۵، تالقان مقاله

سی

^۳ لشکر تارتماق

^۴ قنبرعلی سلاخ (بابرنامه ۲۰۱۸) ده سلاخ نی بیر یېرده قصاب آلگن. حال یوکه قصاب ایری بیر ایش دیر و سلاخ ایری بیر کسب.

دور. چون باقى چغانىيانى [اولوق] اختيار اېدى؛ هر نېچە كيم اۋزىنى دولتخواه توتار اېدى؛ آغە سى نىنگ طرفىنى هم قويماس اېدى.^۱ اۋل برىن بۇلدى؛ بو يوسونلوق عهد بۇلدى كيم انىنگ جاني اماندا بۇلغاي، مالى غە هم هر مقدار كيم اۋزى اختيار قىلسە؛ مضايقه بۇلماغاي. يعقوب قە اجازت بېرگاندىن سۇنگ، قىزىل سو قويى كۈچوب؛ اندراب سويى نىنگ قاتلىشى غە ياووق توشولدى.

[بويوك اۋزگريش] تانگلاسى - ربيع الاول آيى نىنگ واسطى دا^۲؛ جريده اندراب سويىنى اۋتوب؛ دوشى نواحى سىدا، بير اولوق چنار توپىدا اۋلتوردوم. اول طرفدىن خسرو شاه حشمت و تجملى بىلە قالين كىشى بىلە كېلدى. قاعده و دستوريىلە يىراقدين توشوب؛ كېلدى. كۈرۈشوردا اوچ قاتلە يوكونوب؛ يانغاندا هم اوچ قاتلە. سۇرغاندا و تارتىق تارتقاندا بيرار يوكوندى. جهانگير ميرزا بىلە ميرزاخان آغە داغى اوشبو دستوريىلە يوكوندى. قارى، تنبل مردك نېچە يىللار اۋز مرادىچە يوروب؛ سلطنتىن تېك بير خطبە اۋز آتى غە اۋقوتمايدور اېدى. يىگىرمە بېش - يىگىرمە آلتى قاتلە بىپايى يوكوندى و باردى و كېلدى. تالقيب؛ تمام يىقىلارباردى.^۳ نېچە يىل قىلغان بېگ ليكى و سلطنتى، تمام بورىندىن چىقتى. كۈرۈشوب تارتىق تارتقاندىن سۇنگرا، بويوردوم كيم اۋلتوردى. بير گرى، ايگى گرى اۋلتوروب؛ اول طرفدىن بوطرفدىن سۇز و حكايت ايتىلدى. باوجود نامردلىق و نمك حراملىق، كاواك و بې مزە گوى هم بار اېكاندور. مونداق محل دا - كيم اعتماد و اعتبارلىق نۇكرلارى، كۈزى نىنگ آليدا، خىل - خىل كېلىب؛ مېنگا نۇكر بۇلا دورلار. اۋزى نىنگ ايشى بو بيرگا يېتىب دور كيم پادشاهلىق قىلىپ يوروييدورگان مردك مونداق خوار و زار و خواهى و ناخواهى كېلىب؛ نى طورلار بىلە كۈرۈشتى - ايگى غريب حرفى اوندىن صادر بۇلدى:

[غريب حرفلار] بىرى بو كيم نۇكرلارى ايرىلغان جھتىدىن، اونگا كۈنگۈل بېرىلادور اېدى. ماقبلەدا مونداق دېدى كيم: بو نۇكر تۇرت قاتلە اوشمونداق مېندىن ايرىلىپ تور؛ يىنە كېلىپ تور. يىنە بىرى بو كيم، اينيسى؛ ولى - نى سۇردوم كيم اول قاچان كېلگوسىدور. آمو درياسىدىن قايسى گزىرىلە اۋتكوسىدور؟ دېدى كيم: اگر گذر تاپىلسە خود بات كېلگوسى دور. ولى گذرلار سو اولغايفاج تغير تاپار. اۋل مثل بار كيم «آن گذر را آب برد»^۴ انىنگ دولتى نىنگ و نۇكرى نىنگ انتقالى دا بو حرفنى انىنگ تىلىگا تېنگرى سالىدى. بير - ايگى گرى^۵ دىن سۇنگ، مېن آتلاىب اوردوغە كېلدىم؛ اول داغى توشگان بېرىگا باردى.

^۱ باقى چغانى نىنگ اۋج آغە - اينىسى (آغە ينى) بار اېدى: خسرو شاه، ايوب - ايوب بېكچىك دن ايرى - ولى كيم گاهى ولى خسرو شاه فارسچە اسى عبارت يىلن كېلە دى.

(بايرنامە، وقايع كابل، ۱۳۸۶ ب. ۳۱۷) ده ايگى ايوبنى بير كىشى دېپ آلگن «يعقوب ايوب بېكچىك، ايوب نىنگ اۋغلى، خسرو شاه نىنگ كىياوى»

^۲ ۹۱۰ ه.ق. ربيع الاول؛ ۸۸۳ ه.ش. سنبلە شېرىور؛ August. ۱۵۰۴ بايرنىنگ آمو سويى دن اۋتېشى، خسرو شاه نىنگ تسلىم بۇلىشى، تخمين اۋن كون ايچى ده واقع بۇلگن.

^۳ سلطان مسعود مرزا و سلطان باي سنغر ميرزا نىنگ اينىسى. بايرنىنگ اۋگە ي خاله بچەسى و هم عىك بچەسى. بايرنىنگ اۋگە ي بى - بىسى؛ شاه بېگىم نىنگ چين نېبرە

سى. باير خراسان كېنگن يىلى - ۹۱۲ دە - حسين كۈرگان بىلە، بيرگە ليكتە، باير مقابلى دە عصيان كۈتريب؛ كابلنى تصرف اېتگن اېدى.

^۴ چرچە ب؛ هارپ؛ يىقىلگى دېك بۇلدى.

^۵ اۋل كېچىتنى سو ايدى.

^۶ ھندچە اتمە، ۲۴ دقيقەگە تېنگ

اوشبو كوندین ، اولوق - كیچیک ، یخشی - یامان بیگ و بیگ نؤكرلاری ، خیل - خیل ، كۆچ و مالاری بیلە اوندین ایریلیب ؛ ییزگا کیلاباشلادی. تانگلاسی نماز پیشین [دین] ،^۱ نماز دیگرگاچه هیچ کیشی ایننگ قاشیدا قالمادی. «قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكِ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِیْدِكَ الْخَیْرُ اِنَّكَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ / آل عمران / ۲۶»^۲ [عجب قادری!] عجب قادریدور! بیر کیشی کیم بیگیرمه ؛ اؤتوز مینگ نؤكرنینگ اېگاسی ابدی ؛ قلعه دین - کیم دربند آهینن هم دېرلار ؛ هندوکش تاغی غه چه - سلطان محمود مرزاغه تعلق ولایات - تمام اونینگ تحت تصرفیدا ابدی ؛ بیر محصلی حسن برلاس آتلیق ؛ قاری مردک ؛ ایلاک تین ، اوباجه چه درشت لوقلار بیلە ، محصلیق قیلیب ؛ ییزنی کؤچوروب ؛ توشورور ابدی^۳ ؛ بیر یاریم کوندا ؛ اوروش یوق ؛ تالاش یوق ؛ ییزینگ دېک قلاش و مفلوک ایگی یوز - ایگی یوز اېلیک کیشی نینگ قاشیدا - اونداق خوار و زار و زبون و عاجز قیلدی کیم ، نې نؤكریگا اختیاری قالدی ؛ نې مالیه ، نې جانیه!

[قان دعواسی] خسرو شاهنی کؤروب یانغان آخشامی ، میرزا خان ، مېنینگ قاشیم غه کېلیب ؛ آغلار ییزینگ قانینی دعوی قیلدی.^۴ ییزینگ ارادا ، بعضیلار هم برین ابدیلار. فی الواقع شرع و عرف بیلە هم مناسب اونداق ابدی کیم ، مونداق کیشیلار سزاسی غه ییتگای. چون عهد بؤلوب ابدی ؛ خسرو شاهنی آزاد قیلیب ؛ فرمان بؤلدی کیم اېلتا آلمانچه نیمه سینی اېلتگای. اوچ - تورت قطار خچیر و تبوه دا ، بؤلغان جواهر و آلتون و کوموش و نفیس نیمه لاری نی یوکلاب ؛ اېلتی. شیریم تغاینی قؤشوب ؛ اوزاتوک کیم ، خسرو شاهنی غوری و دهانه بیلە خراسان ساری بیباریب ؛ اؤزی کهمرد باریب ؛ کؤچنی سؤنگیمیزچه ، کابل کېلتورگای. اؤل یورتین کابل عزیمتی بیلە ، کؤچوب خواجه زید کېلیب توشتوک. اوشبو کونی اؤزبېک نینگ چاپقونچی سینی ، حمزه حمزه بی منکغیت باشلاب ؛ کېلیب ؛ دوشی نواحی سینی چاپتی. سید قاسم اېشیک آغەنی و احمد قاسم گھېرنی بعض ییگیتلار بیلە بیباریلدی. باریب چاپقونچینی یخشی باسیب ؛ بیر نېچه باش کېسیب ؛ کېلتوردیلار. اوشبو یورته خسرو شاه نینگ جیباخانه^۵ سی داغی ، جیبالارنی ، اولاشیلدی. یېتی ؛ سېکیز یوزچه جوشن و کوهه بؤلغای ابدی. خسرو شاه دین قالغان نیمه لار دین بیر بو ابدی. ینه چینی لاری داغی خیلی توشتی. اؤزگا کؤزگا کؤرونکودېک نیمه یوق ابدی.

^۱ خسرو شاه نینگ تسلیم بؤلیشی ، ربیع الاول آبی نینگ اؤن یېشی آلیسه ، «تانگلاسی» ۹۱۰ ه. ق. ربیع الاول ، ۱۶ : ۸۸۳ ه. ش. سنبله / شهر یو ، ۱۵ ، ۱۵۰۴ م. September ۶ بؤله دی.

^۲ «سیر دینک ای الله تمام ملک نینگ مالکی! سین کیم غه خواھلا سنگ سلطنت بیروز سن و کیم دین خواھلا سنگ ، سلطنتنی تارتوب آور سن. و خواھلا گان بندە نگی عزیز قیلورسن و خواھلا گان قولى نگی خوار قیلور سن. همه خیر سینینگ قؤلینکده دور. البته سین هر بیرنیرسه غه قادر دورسن.» (قران کریم ، سید محمد بن سید نذیر الطراز ترجمه سی ، ۱۴۰۱ قهری)

^۳ احتمالی کیم بابر مونداق یامان قیلیمیشلارنی ۹۰۶ ده کؤرگن بؤلسه: «بیز شهر و ولایتین محروم ، بارور - تورار بیریمیز نامعلوم. باوجود کیم خسرو شاه ، نی مقدار ییزینگ خانوادە غه حیفلار اؤتکاریب ابدی ؛ چاره تاپا آلمای ضرورتین اونینگ ولایتی نینگ ایچی بیلە اؤتوک.»

^۴ ویس مرزا ، سلطان محمود خان - بابر نینگ عمکی سی - نینگ اؤغلی و بای سنفر مرزا و سلطان مسعود مرزا نینگ اېنی سی.

^۵ جیبا: بو سؤز ، کؤیینجه جیبه / جبه یازیلە دی. معناسی اېسه ، «کېنگ و اوزون کیمیم کیم باشقه کییملر نینگ اوستیدن کیبلە دی.» (فرهنگ فارسی ، ۱۳۸۹) «اسلحه ، کیمیم ، ساووت ، جوشن ، اسلحه انباری ، اوریش مهماتی ، قورخانه» (فرهنگ اؤزبېکی - دری ، ۱۳۹۶) بو بیرده ، خانه سؤزی بیلە کېلگی اوچون ، براق ، اسلحه معنا بیرە دی. جیباخانه ، قورخانه ، اسلحه خانه. اوغانستان حربی اتمه سی ده ، سلاح کؤت.

[کابل تهمان] خواجه زیدتین تورت-بیش کوچ بیله غوربند کهلدوک. اشتر شهر^۱ غه توشگاندا، خبر تاپتوک کیم شیرکه ارغون کیم مقیم نینگ اختیار بیگی^۲ ابدی-بیزدین بیخبر-چریکلاب^۳؛ کلبیپ؛ آب باران^۴ یاقاسیدا اؤلتوروتور کیم پنجهیر^۵ یولی بیله اؤتگان کیشینی، عبدالرزاق میرزا^۶ غه-کیم اول محلدا کابل دین قاجیب؛ باریب؛ ترکلانی افغان ارا سیدا-لمغان نواحی سیدا ابدی-بارغالی قویماغای.

بو خبر تاپقاچ، ایگی نماز اراسیدا، اوندین کؤچوب؛ تون قاتیپ^۷، صبح وقتی هوپیان^۸ کؤتلی بیله آشتوک. سهیل نی هرگز کورگان اېماس اېدیم. کؤتلاک چیقاق اوق، جنوب طرفی پست یاروق یولدوز کوروندی. دېدیم کیم سهیل بولماغای؟ دېدیلا کیم سهیل دور. باقی چغانیانی بو بیتنی اؤقودی کیم.

تو سهیلی تا کجا تابی و کی طالع شوی؟ چشم تو بر هر که می افتد نشان دولتست.^۹ آفتاب بیرنی زه بؤیی چیقیب ابدی کیم، سنجدره^{۱۰} یاغیدا کلبیپ؛ توشولدی. بیزنینگ ایلکاری بارغان قراول ییگیتلاری و بعض ییگیتلار، قراباغ نینگ ایاغی، ایگری یار نواحی سیدا شیرکه گا یېتگان بیله اوق، اهلک قوشارلار. آز-اغلاق اوروشقاندېک قیلور، بات اوق آلمان بیله تېررلار. شیرکهنی و ینه یېتمیش-سکسان، یوز آبدان^{۱۱} ییگیتلارنی توشوروب؛ کېلتوردیلار. شیرکهنینگ قانینی باغیشلاب؛ ملازم قیلیدلی.

خسرو شاه کیم قندوزدین اېل؛ کونیکا باقمای؛ کابل عزیمتی بیله چیقار؛ اونگا تعلق اېل و اولوس بېش-آلتی بؤلاک بؤلورلار. بدخشان داغیلار بیر بؤلاک. سیدیم علی دربان-کیم روستا هزاره سیدین ابدی-پنجهیر یولی بیله آشیب؛ اوشبو یورته بیزگا ملازمت قیلدی. ینه بیر بؤلاک یوسف ایوب و بهلول ایوب^{۱۲}، اولارداغی بو یورته ملازمتقه کېلدیلار. ینه بیر بؤلاک ختلاندین-اینیسی ولی^{۱۳}، ییلانچوق و نکدری و قاقشال و قندوز ولایتی اؤلتوروشلوق ایماقلار-بو هر ایگی

^۱ باشقه منبعلرده اشترگرام یازیلگن.

^۲ بو دولتی مقام، کؤپینجه «صاحب اختیار یازیله دی:» محمد مزید ترخان هم سمرقندته صاحب اختیار. تمام ولایاتنی اؤغلانلاری غه و توابع و لواحق غه آلیب ابدی.

^۳ لشکر تارتیب

^۴ «و از راه تل به هندکش برآمده و از پنجه شیر-به پنج شیر مشهور است-عبورکرده به ملکاری باران که از آنجا تا کابل قریب پنج فرسنگ است؛ به مرغزاری نزول فرمودند.»

تېمورنامه، عبدالرحمن غیرت. (۲۸۳)

^۵ بو کون پنج شهر یازیله دی. کلمه نینگ ایلدیزی، سانسکریت بؤلیشی کبرک و یازیلیشی هم پانیر یعنی دریا. (۴)

^۶ بابرنینگ همک بجه سی، میرزا اولوغ بېگ کابلی نینگ اؤغلی. اولوغ بېگ میرزا کابلی وفات اېتکنی دن سؤنگ، مقیم ارغون، کابل نی، اوندن تارتیب الدی. بابر اېسه، کابل نی، مقیم ارغون-ذوالنون ارغون نینگ اؤغلی-دن آلدی.

^۷ کېچه بېشیپ ابدی.

^۸ بو سؤزنی، (بابرنامه، ۲۰۱۸) خوبیان آلگن. هوپیان شریف، اوغانستان نینگ پروان ولائی ده مشهور بیر زیارت دیر.

^۹ سین سهیل یولدوزی سن. قېبرگه تابله نیب؛ کؤزینگ کیم توشسه؛ دولت نشانه سی بؤلور. (بابرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۱۸۳) سین سهیل یولدوزی سن. معلوم اېمس کیم قېبرگه و قچان چیه سن. سېنینگ کؤزینگ (نورینگ) هر کیم گه توشسه، دولتی بؤلیشی نینگ نشانه سی دیر. بو بیت امیر شیخیم سهیلی دن. (لغت نامه دهخدا)

^{۱۰} بو کونلر، جیگده لیک دېبله دی.

^{۱۱} آبدان: آبادان مخفی (فرهنگ رشیدی)

^{۱۲} خسرو شاه نینگ اینی سی-ایوب-نینگ اؤغلانلری.

^{۱۳} خسرو شاه نینگ اینی سی. ینه بیر اینی سی، باقی چغانی، باقی بیگ، باقی چغانیان دور کیم ترمزده، بابرگه تسلیم بؤلدی و بابرنینگ اختیار بیگی ابدی.

بۇلاک- اندراب و سراب بیلە کەلبەب ؛ پنجهیر آشار خیال دا ابدیلار. ایماقلار ایلگار راک سراب ته ابدیلار کیم کیندین ولی کەلدى. ایماق ، یۇلینی تۇسوب ؛ اوروشوب ؛ باستیلار. اۇزی قاجیب ؛ اۇزیک گا کەتتى. شىباق خان ، سمرقندینگ چارسوبى دا بۇینی غە اوردوردى. و بۇلغان نوکر^۱ ؛ سودرى تالانیب ؛ آلدوروب ؛ ایماقلار بیلە اوشبو یورته قولۇقه کەلدىلار. سید یوسف بیگ اۇغلاغچى هم ایماقلار بیلە کەلدى.

بو یورتن کۈچوب ، قرا باغ یانیداغى ، آق سرای^۲ اولانگیگا توشولدى. خسرو شاه نینگ اہل- کونی ، ظلم و بی سرلیقه اۋرگانگان ، اہلگا ظلم قیلا باشلادیلار. آخر سیدیم علی دربان نینگ بیر آبدان نۆکرى [نى] ؛ بیراۋنینگ بیر کۈزه یاغینی تارتیب ؛ آلمان اوچون- ایشیگا کەلتورتوب ؛ تایاغ لاتیم. تایاغ آستیدا اۋق جانی چىقتى. اہل ، بو سیاستن تمام باسیلدیلار.

اوشبو یورته اہکاندا کابل نینگ اوستیگا فى الحال بارورنى- بارماسنى ، کینگاشیلدى. سید یوسف بیگ و بعضى نینگ رایى برین ابدى کیم ، قیش یاووق تور ؛ فى الحال لمغان باریلغای ؛ اوندین ینە نه مصلحت روى بېرسە ؛ اونگا یراشە عمل قیللغای بیز. باقى چغانیانی و بعضى ، کابل اوستیگا بارماقنى مصلحت کۈردیلار. سۈزنى کابل اوستیگا بارماقه قۇیوب ؛ اوندین کۈچوب ؛ کەلبەب ؛ ابا قۇروقى غە توشولدى.

[صعب مخاطره لر] اوشبو یورته مہنینگ والدم خانیم و کهمردته قالغان اوروق ، صعب مخاطره ، اۋتکاریب ؛ کەلبەب قۇشولدیلار. تفصیلی بودور کیم ، شیریم تغایى نى ، خسرو شاه قە قۇشوب یېباریلیب ابدى کیم ، خسرو شاهنى خراسان اوزاتیب ؛ اۇزی باریب ؛ اوروقنى کەلتورگای. دھانەغە یېتکاندا ؛ شیریم ، بى اختیار بۇلور.^۳ خسرو شاه ، شیریم بیلە اۋق کهمرد بارورلار. خواهرزاده سى احمد قاسم کهمردته ابدى. خسرو شاه ، احمد قاسمنى برین قیلیب ؛ اوروقه یامانلیق مقامیدا بۇلورلار.

[مخفی تصمیم لر] باقى چغانیانی نینگ قالین مغول نۆکرلارى اۋروق بیلە کهمردته اېردیلار. مخفی ، شیریم بیلە سۈزنى بیر یېرگا قۇیوب ؛ خسرو شاه و احمد قاسمنى توتماق بۇلورلار. خسرو شاه بیلە احمد قاسم ، آجر دره سى نینگ یانیداغى یۇلى بیلە ، قاجیب خراسان بارورلار. مغولار نینگ بو یک جهت لیقیدین غرض ، اۋزلارینی ، آلاردین اییرماغلیق اہکاندور. اوروق بیلە بۇلغان اہل ، خسرو شاه نینگ دغدغه سیدین خلاص بۇلوب ؛ آجر دین چیقیب ؛ کهمردغه یېتگان محل سیقانچی^۴ اہلى یاغیقیب ؛ یۇلینی تۇسارلار. اکثر اوروقنى ، باقى بیگ گا تعلق اہل- اولوسینی اولار

^۱ بو سۈزنى افغانستان ده عموماً نۆکر تلفظ قیله دیلار. فارسجه ده نۆکر ، بیراق یازە دیلر نۆکر.

^۲ بو آق سرای نینگ موقعیتی معلوم بۇلمە دی. قرا باغ ، بو کونی پروان ولایتی نینگ بیر تومنی دیر. بیر آق سرای ، هرات ته هم بار اېکن: «... سلطان ابوسعید مرزا سالغان دروازه عراق نینگ باشیدا آق سرای و پوران و صفه تیر اندازان و چرغالاتک و امیر واحد و پل مالان...» ایتیش کېزک کیم چغان (مغولچه) هم آق معنا بېره دی. چغان سرای ، بو کون چغه سرای- اوغانستان نینگ لوکر ولایتی ده ؛ هم آق سرای معنا سیده دیر.

^۳ خسرو شاه ، شیریم تغایى نى ، توتقون دېک قیلر.

^۴ بو اسم تۈرلى شکلار ده یازیلگن: «اسقانچی ، سیقانچی ، سیغانچی» (بابرنامه ، ایزى مانو ، ۱۹۹۵) بو کون سیغان یازیلله دی و دیبله دی. اوغانستان نینگ ، بغلان ولایتی ده دیر.

تالاديلار. قل بايزيدنىڭ اۋغلى ؛ تېزك ؛ كىچىك اېدى. اونداسىر^۱ توشتى. اوچ- تۇرت يىلدىن سۇنگرا كابلدا كېلدى. اوروق ، تلاتىب ؛ آلدوروب ؛ بىز اۋتگان قىچاق^۲ يۇلى بىلە آشيب ؛ ابا قۇروغدا كېلىپ ؛ بىزگا قۇشولدىلار.

[مقيم بىلە سۆزلە] اندىن كۈچگان بىلە ، ارادا بىر قۇنوب ؛ چالاك اولانگىگا توشولدى. چالاك اولانگىگا كېنگاشىب ؛ سۆزنى محاصره قىلماقە قۇيوب ؛ كۈچوب ؛ مېن اۋزوم- نى كىم بۇلغان قۇل كىشىسى بىلە- حيدر تقىنىڭ باغى بىلە قۇل بايزيد بكاول نىڭ گورخانه سىنىڭ ارالغىدا توشتم. جهانگىر مىرزا ، برانغار آدمى بىلە ، بىزنىڭ اولوق چىراپقە^۳ توشتى. ناصر مىرزا ، جوانغار اېلى بىلە ، قتلقدىن گورخانه سىنىڭ ارقاسىدا قى اولانگا توشتى.

دايم كىشىمىز بارىپ ؛ مقيم بىلە سۆزلاشور اېدى. گاھى عذر كېلتوروب ؛ گاھى يوشماق سۆز ايتور اېدى. جىلى مومىنىڭ اوچون اېدى كىم بىز شىركەنى آغاچ ، اۋق آتە سىغە^۴ ، آغە سىغە^۵ ، كىشى چابئورغاندور. آتە- آغە سىدىن اميدوارلىغى بار جھتىدىن درنگ قىلور اېدى.

بىركون ، فرمان بۇلدى كىم غۇل ، برانغار ، جوانغار تمام جىبە كىيب ؛ آتلارى غە كىچىم سالىب ؛ ياووغراق بارىپ ؛ ھم ياراق كۆرولگاى ؛ ھم ايچكارىكى اېلگا سىياسىتى بۇلغاى. جهانگىر مىرزا ، برانغار تۇغرىسىدىن كۈچە باغ بىلە ايلگاراك كېلدىلار. غۇلنىڭ آلى چون سو اېدى ؛ مېن غۇل كىشىسى بىرلە ، قتلقدىن گورخانه سى طرفىدىن كېلىپ ؛ پشته دىن ايلگارىگى تىپە اوستىگا چىقتىم. اېراول كىشىسى ، قتلقدىن گورخانه سى كۆپروكى نىڭ اوستىگا تىقىلىپ باردىلار. اۋل محل ، كۆپروك يوق اېدى. يىگىتلار شوخلىق قىلىپ ؛ چرمگرلار^۶ دروازه سى غە چە چاپتىلار. آز- اغلاق چىقان كىشىسى ، اوروشقە تورماى ؛ قاچقان بىلە قۇرغان غە كىردىلار.

[اېل تفرجى] ارگىنىڭ خاك رىزى بلىندى يانيدا^۷ ، قالىن كابل اېلى تفرجقە چىقىپ اېدىلار. قاچقان بىلە ، قالىن گرۇلاشىب اېندىلار. كۆپروك بىلە دروازه اراسىداغى بلىندلىق ، پشتهنىڭ اوستىدا ؛ يۇل اۋرتاسىدا- قالىن چوقور چاهلار^۸ قازىپ ، خىس پۇش قىلىپ اېردىلار. سلطان قلى

^۱ (ف. اسحاقف ، ۲۰۰۸) اسير ئېت اېتگن.

^۲ قىچاق يۇلى يا قىچاق درە سى ، بو كون درە قىچاق دېرلر. بو درە دە ، ھمايون و كامران اراسىدە ھم اوروش بۇلگن. بو تون واقىعەنى اوقىش اوچون قر. (تذكرة الواقعات ، ۲۰۱۵) ھمايون نامە دە ، بو واقىعە حقىدە كېلگن: «خود شو وقتدە ، حضرت ، كابل دن دشت قىچاق تامانگە كېلىپ ؛ بى خبر بىر تېپە ليگە توشگن اېدىلر. مىرزا كامران بىر بلىندلىكدن ، مكمل قرالنگن خالندە ، كېلدى و حضرت دشمنلرىگە قرشى اۋزىنى اۋردى. سۇنگ خدانىڭ خواھشى شۇندە بۇلدى. بىر كۆر ، خىانتىچى ، سىتمگر و ظالم ، بدبخت ، نابە كار ، پادشاه حضرتلرىگە زخم اېتكزدى. او ، اۋق حضرت نىڭ ، مبارك باشلىرىگە تېگىپ ؛ پىشانە و كۆزلىرى نى ، قانگە بۇيە دى. مغوللر بىلن بۇلگن جىگدە ، بىر مغول حضرت فردوسى مكان بار پادشاهنىڭ مبارك باشلىرىگە زخم اېتكزگندە ، تۇنلرى و سەلە لرى ، توشمە گن اما ، مبارك باشلىرى يره لنگن اېدى. حضرت ھمايون پادشاه ھمە وقت تعجىلە نىب ، عجب باش كى دۇبى بىلن سەلە توشىپ كېتمەى ، باش يره لندى ؛ دېر اېدىلر. (ھمايون نامە ، ۱۹۹۸ ، ب. ۹۸) بابور و ھمايوننىڭ باشلىرى يارىلە دى ؛ مگر ، تاقي كېسلىمىدى. علت نىمە دىر دەپ سۆرە گندە ؛ اېتىش كېرك كىم ، قدىمكى تاقىلرنى ، چار تۇرك قىلىپ ، اىپك يا پختە بىلن بىلنە (فنىلە) كىش قىلىپ تىكرىدىلر. اىپك و پختە ، ھلە بولەگە كېسلىمىدى. باش نىڭ تېرى ، اىگى قىتىق نرسە (قىلىچ ضرىو باش نىڭ سۈيە گى) ارە سىدە قالىپ كېسلىلە دى.

^۳ بابور كابلنى آلكى دن سۇنگ ، بو جاى نى ، چىراغ قىلگن.

^۴ ذوالنون ارغون ، سلطان حسين بايقرا طرفى دن ، غزنى ، زمينداور و قندھار والى سى اېدى. بدیع الزمان نىڭ قىيىن آتەسى بۇلردى.

^۵ مقيم نىڭ آتە سى ، ذوالنون ارغون اېدى و اىنىسى شاه شجاع ارغون / شاه بىك. اولر اېسە ، قلات و قندھار و زمينداور دە حاكم اېدىلر.

^۶ بو كون سراجى دىلە دى.

^۷ ارگ خاك رېزى نىڭ يانيدە گى بلىندلىگە ، دېگى

^۸ (بابرنامە ، اىچى مانو ۱۹۹۵) حاشىيە دە قىد اېتىلگن «بو جاى نىڭ آتى تورلى املا بىلە يازىلگن: چوقورچاق ، چوقورجا ، چوقورجا. حال بوكە جاى نىڭ آتى اېسە بلكە چوقور چالر ، چوقور قدوقلر دىر.

چناق و بعضی ییگیتلار چاپقاندا ؛ تیقلیب ؛ ییقلیب اېردیلار. برانغار طرفیدین بیر- ایگی ییگیت کۆچه باغ ارا چیقانلار بیلە ، بیر- ایگی قیلیچ سالیشیب ؛ آلیشورلار. چون اوروشقه فرمان یوق اېدی ؛ اوشمونجه بیلە یاندیلار.

[مقیم قولوقه کېلدی] قۇرغان ایلی بسیار الدارادیلار. مقیم ، بېگلارنی ارابه سالیب ؛ قولوقه کېلیب ؛ کابلنی تاپشورماق بۇلدی. باقی بېگ چغانیانی نینگ توسیطی بیلە کېلیب ؛ ملازمت قیلدی. بیز داغی عنایت و شفقت مقامیدا بۇلوب ؛ دغدغه و توهمنی ، ایننگ خاطریدین رفع قیلدوک. مقرر بۇلدی کیم تانگلاسی ، بۇلغان نوکر و سودر و مال و جهاتی بیلە چقیب ؛ قۇرغاننی تاپشورغای. خسرو شاهقه تعلق اېلار ، بی سړلیق و دست اندازلیقه اۇرگانگان اېلار اېدی. مقیم نینگ کۆچینی چیقارماقه ، جهانگیر مرزانی و ناصر مرزانی و اولوق بېگلارنی ایچکیلارنی تعین قیلدوک کیم ، مقیمنی و مقیمغه تعلق اېل- کون نی ، مال و جهاتلاری بیلە ، کابل دین چیقارغایلار. مقیم غه ، یورت ، تیپانی تعین قیلدوک.

[کابل مسخر بۇلدی] صباحی میرزالار و بېگلار دروازه لار غه باریب ؛ خلاق نینگ هجوم و غوغاسینی کۆپ کۆرۈب ؛ مینگا کیشی بېباردیلار کیم سیز کېلماگونچه ، بو اېلنی کیشی منع قیلیب بۇلماس. آخر اوزوم اتلاندىم. تورت- بېش کیشینی اۇقلاپ ؛ بیر- ایگی کیشینی پاره پاره قیلدوردوم. غوغا باسیلدى. مقیم ، متعلقلاری بیلە سالم و سلامت باریب ؛ تیپا گا توشتی.^۱ ربیع الاول آیی نینگ^۲ اواخریدا ، تېنگری تعالی فضل و کرمی بیلە کابل و غزنی ، ملک و ولایتینی بی جنگ میسر و مسخر قیلدی.

[کابل / حدود اربعه] کابل ولایتی ، تۇرتونچى اقلیمیدین دور. معموره نینگ اۇرتاسیدا توشوبتور. شرقی ، لمغانات و پرشاور و هشنغر و بعض هند ولایتی دور. غربی ، کوهستانلار دور کیم گزیو و غور اۇل کوهستان دا دور. بو تاریخ^۳ دا هزاره و نکدری قومى نینگ مأمّن و مسکنی بو تاغلار دور. شمالی ، قندوز و اندراب ولایتی دور. هندوکش تاغی واسطه دور. جنوبی فرمل و نغر و بنو و افغانستان دور.

[کابل / جغرافیایی وضعیت] مختصر ولایت تور. طولانی واقع بۇلوبتور. طولی مشرق دین مغربقه باقه دور. اطراف و جوانبی تمام تاغ دور. قلعه سی تاقه پیوست دور. قلعه نینگ غرب- جنوب طرفی کیچیک راک پارچه تاغ دور. اۇل تاغ نینگ قله سیدا ، شاه کابل ، عمارت قیلغان اوچون ، بو تاغنی شاه کابل دېلار. بو تاغ نینگ ابتداسی دیورین تنگی سیدین دور. ده یعقوب تنگی سیدا توکانور. گردا- گردی ایگی شرعی^۴ بۇلغای. بو تاغ نینگ دامنه سی تمام باغات دور.

^۱ بو جای ، کابل نینگ غربی ده اېکن. « غربی دیورین اولانگی دور. اگرچه موندایکى اولانگ دور: بیر تېپا اولانگی ، ینه بیر قوش نادر اولانگی. »

^۲ ۹۱۰ ه. ق. ربیع الاول ؛ ۸۸۳ ه. ش. سنبله / ۱۵۰۴ م. اگوست.

^۳ ۹۱۰ هجری قمری ، ۸۸۳ ه. ش. ۱۵۰۴ م. ده ۸۸۳ ه. ش. ۱۵۰۴ م.

^۴ ۱۲ کیلومتر

مېنينگ عميم- اولوغ بېگ ميرزا- زمانيدا ، ويس آتکه- مرزانينگ آتکه سى- بو تاغ نينگ دامنه سيدا ، بير اريق چيقاريب تور. دامنه داغى باغات تمام بو اريق بيله معمور دور. پايان آب ، کلکنه آتلىق محله دور. خلوت ، گوشانه دور. غلبه لوندليقلار ، اوندان قىلىلىب ابدى. گاهى مطاييه يۇسونلوق خواجه حافظ^۱ نينگ بو بيتىنى تغييرييله اۇقولور ابدى كيم:

اي خوش آن وقت كه بى پا و سر ، ايامى چند ساكن كلگنه بوديم به بد نامى چند^۲
[كابل / كابل ارگى] قلعه^۳ نينگ جنوبى دا- شاه كابل نينگ شرقيدا- بير اولوق كۆل توشوبتور. گىردا- گىردى بير شرعى^۴ ياووشور. شاه كابل تاغيدىن ، كابل سارى باقه ، اوچ كيچيك راک چشمه چيقار. ايگى سى گلكنه نواحى سيدا دور. بير چشمه باشيدا خواجه شمو آتلىق مزار دور. ينه بيريدا خواجه خضر^۵ نينگ قدمگاهى دور. بو ايگى بير كابل اېلى نينگ گشت گاهى دور. ينه بير چشمه خواجه عبدالصمد تۇغرىسى دا دور. خواجه روشنائى دېرلار.

شاه كابل تاغيدىن بير تومشوق ايرىلىب ؛ كېلىپ تور. عقابىن^۶ دېرلار. عقابىن دين باشقه ينه بير پارچه غينه تاغ توشوبتور. كابل قلعه سى نينگ ارگى ، بو تاغ نينگ اوستيدا دور. اولوق قۇرغان ، ارگ نينگ شمالى طرفيدا دور. بو ارگ غريب مرتفع و يخشى هوالىق بير واقع بۇلوتتور. بو اولوق كۆل^۷ و اوچ اولانگا كيم: سيه سنگ و سۇنگ قۇرغان و چالاک بۇلغاي ؛ مُشرف دور. بارچه اياق آستيدا دور. اولانگلار سبزلىق محلى دا ، بسيار يخشى كۆرونور.

يازلار ، كابل دا ، شمالى يېلى كيم ايسادور ؛ پروان يېلى دېرلار. ارگ ته شمالى سارى دريچه لىق اؤيلار ، اسرو خوش هوا دور. ملا محمد طالب معمايى^۸ ، كابل ارگى نينگ تعريفى دا ، بير بيتنى بديع الزمان ميرزا^۹ آتى غه باغلاب ؛ اۇقور ابدى كيم:

بخور در ارگ كابل مى ، بگردان كاسه پى در پى

كه هم كوهست و هم دريا ، و هم شهر است و هم صحرا^{۱۰}

[كابل / سوداخانه سى] هندوستانى ، غير هندوستانى نى خراسانى دېر. نېچوك كيم عرب ، غير عربنى عجم دېر. هندوستان بيله خراسان ارا سيدا ، خشكى يۇليدين ايگى بندر دور: بير كابل ، ينه بير قندهار. فرغانه و توركستان و سمرقند و بخارا و بلخ و حصار و بدخشان دين ، كاروان ، كابل غه

^۱ خواجه حافظ شيرازى وفاتى ۷۹۱ (شفيفه يارقين: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۱) ۷۶۷ ش. ۱۳۸۹ م

^۲ قندهى يخشى وقتلر ابدى كيم كېچه-كونلر- باش اياق سېز بير قنجه يامان آت كۆترگلر بيلن بيرگه كلگنه ده تورر ابدىك. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۸۶). حافظ نينگ بيتى بودير: «ايخوش آن وقت كه بى پا و سر ، ايامى چند ساكن مى كده بوديم به بد نامى چند» كلگنه نينگ باشقه چه املاسى كلگينه (واژه ياب) دېر و معناسى ايسه حمام.

^۳ بو كۆن «بالاحصار» ديهله دى.

^۴ ۶ كيلومتر

^۵ عقابىننى (بابرنامه ۲۰۱۸) ده ايگى بورگوت ثبت اېنگن.

^۶ بو كۆنكى «كۆل حشمت خان»

^۷ وفاتى: ۹۱۸ هجرى (شفيفه يارقين: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۰) (۹۱۸ ق. ۸۹۱ ش. ۱۵۱۲ م)

^۸ سلطان حسين ميرزا اؤغلى نېگ بو بيتدن بېلى بۇله دى كه بديع الزمان ميرزا- شايد الوغ بېگ ميرزا كابللى زمانى ده- كابل گه كېلگن اېكن.

^۹ كابل ارگيده مى ايچ. كاسه لرنى كېيت-مه- كېيت ايلنتير كه بو بير هم تاغ دېر ، هم دريا ، هم شهر و هم صحرا. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۸۶) تاغ: كابل ارگى تاغ اوستى ده واقع بۇلگن. تاغلى بير زمين. دريا: كابل دريا و بو كۆنكى آتى ايسه «كۆل حشمت خان» دېر كه اؤتميشلرده بير كته كۆل اېكن. شهر: كابل شهري. صحرا: كابل اولانگلر.

كېلورلار. خراسان دین کاروان قندهارغە كېلور. هندوستان بیلە خراسان غە واسطە بو ولایت تور. بسیار یخشی سودا خانە دور. سوداگرلار ختای غە ، یا روم غە بارسالار ؛ اوشمونچە اوق سودا قیلغایلار. هر بیل بیتى- سېكيز- اؤن مینگ آت ، کابل غە كېلور. قوی هندوستان دین اؤن- اؤن بېش- ییگرمە مینگ اؤبلوق کاروان ، کابل غە كېلور. هندوستان متاعی ، برده و آق رخت و قند و نبات و شکر و عقاقیر کھلتورولار. کۆپ سوداگر بؤلغای کیم دە سی- دە چل غە راضی بؤلماغای. خراسان و عراق و روم و چین متاعی ، کابل دا تاپیلور. هندوستان نینگ خود بندری دور.

گرم سېر و سرد سېری یاووق تور. کابل دین بیر کوندا ، اونداق یېرگا بارسا بؤلور کیم ، هرگز قار یاغماس. ایکی ساعت نجومی دا ، اونداق یېرگا بارسا بؤلور کیم هرگز قاری اؤکسوماس. مگر احياناً اونداق یاز کھلگای کیم قار قالماغای.

[کابل / میوه لر] گرم سېری و سرد سېری میوه لار کابل توابعی دا کۆپ تور و یاووق تور. کابل دا و کینت لاریدا سرد سېری میوه لار دین اوزوم و انار و اوروک و آلمه و بهی و امرو و شفتالو و آلو و سنجد و بادام و ینانگ کۆپ تور. مېن آلبالو نهالی کھلتوروب ؛ اپکتوروب مېن. یخشی آلبالولار بؤلدی و هنوز ترقی دا ابدی.^۱ گرم سېری میوه لار ، مثل نارنج و ترنج و املوک و نیشکر لمغانا تین کھلتورولار. نیشکر مېن کھلتوروب ؛ اپکتوروب ابدیم.^۲ جلفوزه^۳ نى نجر اودین کھلتورولار. کابل اطرافى داغى کوهستان دین ، عسل بسیار کھلور. شهدخانه لاری باردور. بیر غزنی طرفیداغی کوهستان دین عسل کھلماس. کابل نینگ ریواجی^۴ خوب بؤلور. بهی بیلە آلوسی هم یخشی دور. بادرنگی داغی یخشی بؤلور. بیر نوع اوزوم بؤلور ؛ آب انگور دېرلار. خیلی یخشی اوزوم دور.

[کابل / کابل نینگ شرابی] مست چاغیرلاری بؤلور. خواجه خاوند سعید دامن کوهی نینگ چاغیری ، تندلوق بیلە مشهور دور. اگرچه حالا تقلید یوزیدین تعریف قیلیلا دور. [مص] «لذت می ، مست داند هوشیاران راجه حظ؟»^۵

[کابل / ابکینی] ابکینی یخشی بؤلماس. یخشی بؤلغان زراعتی چاردهی و پنج دهی دور. قاوونی هم یخشی بؤلماس. اگر خراسان تخمی بؤلسا ؛ فی الجملة ، یامان بؤلماس.

[کابل / هواسی] بسیار لطیف هواسی بار. کابل هواسیدېک هوایق بیر ، عالم دا معلوم ابماس کیم بؤلغای. یازلاردا کېچە لار بی پوستین یاتیب بؤلماس. قیشلار اگرچه قاری اکثر اولوق توشار ؛ ولی ،

^۱ بابر هندوستان ده بؤلگنی اوچون ، آلبالونینگ ابنگ ترقی سینی کۆرمە گن.

^۲ بابر ، کابل ولایتی ده نیچه نباتی ترویج قیلگن: بیرى آلبالو « مېن آلبالو نهالی کھلتوروب ؛ اپکتوروب مېن. یخشی آلبالولار بؤلدی و هنوز ترقی دا ابدی » و یبنه بیرى نیشکر « نیشکر مېن کھلتوروب ؛ اپکتوروب ابدیم. » ینە بیرى کبله « پھار خانى باسب ؛ لاهور و دیپالپورنى فتح قیلغان ییلى ، کبله کھلتوروب اپکتوروب ابدیم. سبز بؤلوب ابدی. اوندین بورونقى ییلى ، نیشکر داغی ابکیلیب ابدی. یخشی نیشکرلار بؤلوب ابدی. بدخشان و بخاراغە اؤل نیشکرلاردین ییباریلیب ابدی. »

^۳ جلفوزه هم یازیلە دی (واژه یاب)

^۴ رواش ، چوکری همایون نامە ده ریواج کھلگن

^۵ «مى نینگ لذتىنى مست بیلە دی. هوشیارلرگە موندىن نېمە بېرە بار؟» (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۸۷) جامی نینگ بیر غزلی دن بیر مصرع. غزل نینگ مطلع سی: از لب میگون تو پرهیزگارن راجه حظ؟ لذت مى مست داند ؛ هوشیاران راجه حظ؟ (گوگل) سېنېنگ مى گون- قیزیل- لېنينگ دن ، پرهیزگارلرگە نېمە لذت بار؟ «مى نینگ لذتىنى مست بیلە دی. هوشیارلرگە موندىن نېمە بېرە بار؟» (بابرنامە ، ۱۹۹۵ : ۲۰۱) بو مصرعنى «فهرست امثال و حکم» ده آلگن.

مفرط ساووغی یوقتور. سمرقند و تبریز هم خوش ھوالیقہ مشہور دور ؛ ولی مفرط ساووغ لاری باردور.

[کابل / اولانگلر] اطرافی دا ، تۇرت خوب اولانگ واقع بۇلۇبتور. شرق-شمال طرفی سۇنگ قۇرغان اولانگیدور. کابل دین ایگی کروہ^۱ بۇلغای. یخشی اولانگ دور. اۇتی ، آتقہ سازوار دور. چینی کم بۇلور. غرب-شمالی چالاک اولانگی دور. کابل دین بیر کروہ^۲ دور. کینگ اولانگ دور. یازلار چینی آتقہ تشویش بېرور. غربی دیورین اولانگی دور. اگرچہ موندایگی اولانگ دور: بیر تېپا اولانگی ، ینہ بیر قوش نادر اولانگی. بو حساب بیلہ بېش اولانگ بۇلغای. هر ایگی اولانگ کابل دین بیرار شرعی^۳ بۇلغای. مختصر اولانگلار دور. ولی اۇتی ، آتقہ بسیار سازوار دور. چینی بۇلماس. کابل اولانگلاریدا بو اولانگلارچہ اولانگ یوقتور. شرقی ، سیہ سنگ اولانگی دور. چرمگلار دروازہسی بیلہ بو اولانگ اراسیدا واسطہ قتل قدمینگ گۇرخانہسی دور. یازلار چینی کۆپ بۇلور اوچون ، بو اولانگی گم قۇرورلار. بو اولانگا پیوست کمری اولانگی هم بار. بو اعتبار بیلہ کابل گردیدا آلتی اولانگ بۇلغای ؛ ولی تۇرت اولانگ مشہور دور. [کابل / کابل یۇلاری]

کابل ولایتی بېرک ولایت دور. یات ؛ یاغی نینگ بو ولایتقہ کیرماکی مشکل دور. بلخ و قندوز و بدخشان بیلہ کابل اراسیدا ، هندوکش تاغی توشوبتور. بو تاغ دین یېتی یۇل آشار. اوچ یۇل پنجهیردا دور: یوقاراق خواک کۆتلی دور ؛ اوندین قویی راق طول ، اوندین قویی راق بازارک. بو اوچ کۆتلدین یخشی راغی طول دور ؛ ولی یۇلی بیرنیمہ اوزونراق تور. غالباً بو جھتدین طول دېرلار. تۇغری راغی بازارک دور. طول و بازارک سراققہ توشار. بازارک کۆتلینی سراب اېلی ، پارندی آتلیق کېنتیگا اېنار اوچون ، پارندی کۆتلی دېرلار.

ینہ بیر ، پروان یۇلی دور. اولوق کۆتل بیلہ پروان اراسیدا ، ینہ یېتی کۆتلی بار اوچون هفت بچہ دېرلار. اندراب طرفیدین ایگی یۇل کھلیب ؛ اولوق کۆتل توبی دا ، قاتیلیب ؛ هفت بچہ بیلہ پروان غہ کھلورلار. بسیار پُرمشقت یۇل دور. ینہ اوچ یۇل غوربندتہ دور. پروان یۇلی غہ یاووقراق یۇل ، یانگی یۇل کۆتلی دور. ولیان و خنجان غہ اېنار. ینہ بیر یۇل قېچاق کۆتلی^۴ دور. اندراب سویی بیلہ قیزیل سو^۵ نینگ قاتیلیشی غہ اېنار. بو یۇل داغی یخشی یۇل دور. ینہ بیر یۇل شېرتو کۆتلی دور. یازلار سو اولغایسا ؛ شېرتو کۆتلیدین آشیب بامیان و ساقان بیلہ یورورلار. قیشلار آب درہ بیلہ یوروشورلار.

^۱ کروہ: بیر فرسخ نینگ اوچتن بیرى. ایگی کیلومتر (واژه باب)

^۲ کیلومتر.

^۳ کیلومتر

^۴ ھمایون پادشاه بیلہ کامران مرزانیگ اوریشى واقع بۇلگن جای. (تذکرۃ الوقعات / جوهر آفتابہ جی) ده ، درۃ قېچاق کېلگن.

^۵ بو کون سرخاب دیبلہ دى.

^۶ بو کون سیغان دیبلہ دى و یازیلہ دى

قىشلار ، تورت- بېش آى جمیع يۇلار باغلانور ؛ بىر شېرتو يۇلىدىن اۇرگا. بو كۇتلىدىن آشيب آب درەبيلە يورورلار.^۱

يازلار ، سولار كىرگاندا^۲ ھم بو يۇلارنىڭ قىشقى ھكىمى بار^۳ ، نى اوچون كىم تگاب يۇلارى سو اولوق بۇلغاندىن ، اۋتوب بۇلماس. تگ آب بيلە يوروماى ؛ تاغ بيلە يورور خيال قىلسەلار ؛ عبور متعذر دور. كوزلار اوچ- تۇرت آى كىم قار كم دور و سولار كىچىك ، بو يۇلارنىڭ عبورى محلى دور. تاغلاردىن و تنگيلاردىن^۴ قطاع الطريق كافر كم اېماس تور. خراسان طرفىدىن كېلور يۇل ، قندھار بيلە كېلور. بو يۇل ، توب- توز يۇل دور. بو يۇل دا كۇتل يوقتور.

[كابل / ھندوستان يۇلارى] ھندوستان طرفىدىن ، تۇرت يۇل چىقار. بىر يۇل لمغانات بيلە. بو يۇلدا خىبر تاغ لارىدا آرزاق چە كۇتل بار. يەنە بىر يۇل بىنگش بيلە. يەنە بىر يۇل نغر بيلە. يەنە بىر يۇل فرمل بيلە. بو يۇلدا ھم آرزاق چە كۇتلار بار. سىند سويىنىڭ ، اوچ گزىدىن اۋتوب بو يۇلار بيلە كېلورلار. نىلاب گزىدىن اۋتوگانلار لمغانات بيلە كېلورلار. قىشلار كابل سويى بيلە سىند سويىنىڭ قاتىلىشىدىن يوققاراق ، سىند سويىنى و سواد^۵ سويىنى و كابل سويىنى گزى بيلە اۋتارلار. مېن اكثر ھندوستان چرىكلارىغا كىم كېلدىم ؛ گزىلار بيلە اۋتوم. بو نوبت كىم كېلىپ ؛ سلطان ابراھىمنى باسىپ ؛ آلىپ ھندوستان نى فتح قىلدىم ؛ نىلاب گزىدىن كېمە بيلە اۋتوم. اوشموندىن اۋرگا ، سىند سويىدىن ، ھىچ يېردىن كېمە سىز اۋتسا بۇلماس. دىنكوت گزى بيلە اۋتوگانلار ، بىنگش بيلە كېلورلار. چوبارە گزى بيلە اۋتوگانلار ، اگر فرمل بيلە كېلسالار ، غزنى كېلورلار. اگر دشت بيلە بارسالار ، قندھار بارورلار.

[كابل / قوملارى و حدودى] مختلف اقوام ، كابل ولايتى دا باردور. جلگاسىدا و توزلارىدا ، اتراك و ايماق و اعراب دور. شھرىدا و بعض كېنت لارىدا سارتلار دور. يەنە بعض كېنت لارىدا و ولاياتى دا پشايى و پراچى و تاجىك و بركى و افغان دور. غربى تاغلارىدا هزارە و نكدرى دور. هزارە و نكدرى اراسىدا ، بعض مغولى تىل بيلە ھكايت قىلورلار. شرق- شىمالى طرفىداغى تاغلاردا كافرىستان دور: مثل كتور و گېرك. جنوبى افغانستان دور.

[كابل / تىللىرى] اۋن بىر- اۋن ايگى لفظ بيلە كابل ولايتى دا تلفظ قىلورلار: عربى ، فارسى ، تركى ، مغولى ، ھندى ، افغانى ، پشايى ، پراچى ، گېرى ، بركى ، لمغانى. مونچە مختلف اقوام و متغايير الفاظ ، معلوم اېماس كىم ھىچ ولايتە بۇلغاي.

^۱ درە شكارى نىڭ يۇلى بۇلىشى مېكن. درە شكارى ، كابل و ھندوكش شىمالى دە گى ولايتلارنىڭ قىدىمكى قىناو يۇلى اېدى. سالنگ يۇلى تۈزلگن دن سۇنگ ، ۱۳۴۳ ھ. ۱۹۶۴ م. قىناو يۇلىك دن تۈشتى.

^۲ قارلر يېرىپ ، سولر اولغا بىگندە.

^۳ قىشقى ھكىمى بار: يەنى قىش دېك دېر. قىش يۇلارى دېك بولار.

^۴ «تاغلار بىدە ، تنگىلار بىدە» بۇلىشى كېرەك. يا خود «اۋكسىماي دور» بۇلىشى مناسب راق دېر.

^۵ بو كۈن سوات دىيەلە دى.

[کابل / ولايات و تومانات] ولاياتى ، اۇن تۇرت توماندور. سمرقند و بخارا و بو نواحيدا ولايتچەلار نى كيم ينه بير اولوق ولايت نينگ تحتى دا بۇلغاي ؛ تومان دېرلار. اندجان و كاشغر و اۇل ارادا اورچين ، هندوستان دا پرگنه. اگرچه بجور و سواد^۱ و پرشاور و هشنغر بورون كابل توابعيدين ايركاندور ؛ بو تاريخ دا^۲ افغان قومى جهتيدين ، بعض بوزولوب ؛ بعضى سى افغان غه كيريب تور. ولايتلىغى قالمايدور.

[كابل / لمغانات] شرقى لمغانات تور. بو ولايت بېش تومان و ايگى بۇلوك تور. لمغان توماندلاريدىن اولوق راغى نىگنهار دور. بعض تاريخلاردا نگرهار بيتيب دورلار. داروغه نشين يېرى ، ادينه پور دور. كابل دين شرقى سارى اۇن اوچ يغاچ^۳ يۇل دور. نىگنهاربيله كابل اراسى اسرو قاتيق و يامان يۇل دور. اوچ- تۇرت يېردا كيچيك راک ، كيچيك راک كۇتلارى بار. ايكي- اوچ يېردا تنگيلارى بار. خرلجى و جميع قطاع الطريق افغانلار بو يۇلنى اورارلار ابدى. بو اراليقتە معموره يوق ابدى. قوروق ساي نينگ اياغى- قوراتونى مېن معموره قىلدوردوم. بو جهتدين يۇل امن بۇلدى. گرم سېربيله سردسېر اراسيدا فاصله ، بادام چشمه كۇتلى دور. بو كۇتل نينگ كابل طرفيدا قار ياغار. قوروق ساي و لمغانات طرفيدا قار ياغماس. بو كۇتلدن اېنگاچ ، كيشى اۇزگا عالمى ملاحظه قىلور: يغاچلار اۇزگا چه ، اۇتلار اۇزگا چه ، جانورلار اۇزگا چه ، اېلى نينگ راه و رسمى اۇزگا چه.

[نىگنهار / باغ وفا] نىگنهار^۴ تۇقوز رود تور^۵. شالى سى و بوغدايى يخشى بۇلور. نارنجى و ترنجى و انارى بسيار بۇلور و يخشى بۇلور. ادينه پور قۇرغانى نينگ اليدا ؛ جنوبى طرفيدا- بير بلندى دا تاريخ تۇقوز يوز اۇن تۇرت^۶ ، بير چرباغ سالدېم ؛ باغ وفاغه موسوم. رودقه مشرف. رود ، قۇرغان بيله باغ نينگ اراسيدا دور. نارنجى و ترنجى و انارى بسيار دور. پھار خانى باسيب ؛ لاهور و ديبالپورنى فتح قىلغان يىلى ، كېلە كېلتوروب ؛ اېكتوروب اېدېم. سبز بۇلوب اېدى. اوندين بورونغى يىلى ، نيشكرداغى اېكيليپ اېدى. يخشى نيشكرلار بۇلوب اېدى. بدخشان و بخاراغە اۇل نيشكرلاردىن يېباريلىپ اېدى. يېرى مرتفع ، آقار سويى متصل ، هواسى قيشلار معتدل. باغ^۷ نينگ اۇرتاسيدا ، بير كيچيك راک پشته واقع بۇلوبتور ، بير تېگيرمان سويى باغ نينگ اۇرتاسيدىن و بو باغ نينگ ايچيداكى پشته نينگ اوستيدىن ، هميشه جارى دور. باغ اۇرتاسيداغى چارچمن ، بو پشته نينگ اوستيدا واقع بۇلوبتور. باغ نينگ غرب- جنوب طرفيدا ، ده در ده حوضى دور. اطرافى تمام نارنج درختلارى دور.

^۱ بو كونكى باجور و سوات ، پاكستان ده.

^۲ ۹۱۰ هـ / ۸۸۳ هـ / ۱۵۰۴ م. دن سۇنگ

^۳ ۷۸ كيلومتر

^۴ بو كون نىنگرهار يازيله دى. اوغانستان نىگ جنوب شرقى ولايتلريدن يېرىدېر.

^۵ تۇقېز رودى بار. تۇقېز رود بيله ، سوغاريله دى.

^۶ ۹۱۴ هـ / ۸۸۷ هـ / ۱۵۰۹ م.

^۷ باغ وفانىنگ اۇرتە سيدة

انار درختلاری هم بار. بو حوض نینگ گِردا-گردی تمام سه برگه زار دور. باغ نینگ عین ییری^۱، اوشبو دور. نارنجلار سارغارغان محلدا، بسیار یخشی کُورونور. خیلی یخشی باغ واقع بُولوبتور. کوهِ سفید^۲ نیگنهار نینگ جنوبی دا واقع بُولوبتور. بنگش بیله نیگنهار غه واسطه اوشبو تاغ دور. آتلیق قه یؤل یوقتور. تۆقوز رود اوشبو تاغ دین چیقار. بو تاغ دین قار هرگز اوکسوماس. بو جهت دین غالباً کوهِ سفید دېرلار. قویی جلگادا هرگز قار توشماس. فاصله توشچی لیک^۳ یؤل دور. بو تاغ دامنه سیدا یخشی هوالیق ییرلار بار. سولاری ساووق دور. یخقه احتیاج بُولماس.

آدینه پور قورغانی نینگ جنوبی طرفی سرخ رود تور. قورغان بلندی دا واقع بُولوبتور. رود طرفی، قیرق-اېلیک قاری^۴، یک انداز تاغ دور. شمالی دا بیر پارچه تاغ توشوبتور. خیلی بېرک قورغان دور. بو تاغ، نیگنهار بیله لمغانات نینگ اراسیدا دور. هر قاچان کابل دا قار یاغسا بو تاغ نینگ قله سی غه قار توشار. لمغان اېلی کابل دا قار یا قاننی مون دین بیلورلار.

[لمغانات یؤل لری] بو لمغانات قه، کابل دین کبلور یؤل: اگر قوروق سای بیله کېلسالار؛ بیر یؤل دیری کُتلی دین آشیب باریب؛ بُولان دین باران سوییدین اُتوب؛ لمغانات ساری اُتار. ینه بیر یؤل قوروق سای قویی، قوراتودین اُتوب؛ اولوق نوردین باران سویینی کچیب؛ باد یخ کُتلی دین اُتوب؛ لمغان بارور. اگر نجراوی بیله کېلسه لار؛ بدرادین اُتوب؛ قرامانکریق^۵ دین اُتوب؛ باد یخ کُتلیگا بارور. اگرچه لمغان نینگ بېش تومانی دین بیر تومانی نیگنهار دور و لمغانات نی اُل اوچ تومانگا اطلاق قیلورلار^۶.

اُل اوچ توماندین ییری، الیشنگ^۷ تومانی دور. شمالی دا هندوکش تاغی غه پیوسته قارلیق اولوق بېرک تاغلار دور. بو تاغ، تمام کافرستان دور. الیشنگ غه یاووغراق کافرستان، میل دور. الیشنگ رودی میل دین چیقار. حضرت نوح پیغمبر نینگ آتەسی مهترلام نینگ قبری الیشنگ تومانی دا دور. بعض تاریخ دا مهترلام نی لمک و لمکان هم دیب تورلار. اُل اېلنی خیلی ملاحظه قیللیب تورکیم بعض محل /گاف/ اُرنی غه /غین/ تلفظ قیلورلار. بو جهت دین غالباً بو ولایتی لمغان دېب تورلار. ینه بیر تومان الینگاردور. الینگار غه یاووغراق کافرستان، کواردور. الینگار رودی کواردین چیقار. بو ایگی رود الیشنگ بیله الینگاردین اُتوب بیر-بیریگا قاتیلیب؛ ینه بیر توماندین-کیم مندراور دور-قویی راق باران سویی غه قاتیلور.

^۱ مرکزی، اُرتە سی. آبدانی، کورکمی

^۲ بو آتانی المشترب، سبب غر(آق تاغ) قویگلر. غر، گر، قبر بیر ایلدیزدن دیرلر. پشتو اېمسلر.

^۳ توشچی لیک، بیر مرحله یۆلدن عبارت دیر. بیر مرحله یا بیر منزل، بیرکوندە یۆرلە دیگن مسافه دیر؛ البته کاروان ایاغی بیله. بابرنامە دن کېلگن چریک آتلنماق و سفر اتمە سی(کۆچ) شو اصطلاح بیلن تېنگ بۆلیشی مېکن.

^۴ ۲۵-۲۰ متر. هر قاری / قری بریم متر دیر.

^۵ قرامان قۇریق بۆلیشی هم مېکن. اوغانی تیلده / ق / حرفی یوق. گریق(گریک) قۇریق نینگ اوغانی تلفظی بۆلە آله دی.(؟)

^۶ اوچ تومان الیشنگ، الینگار و کتر-تورگل

^۷ اصلی متن ده، الیشنگ، علیشنگ یازیلگن و الینگار، ایسه الینگار. بیز بو متن ده، علیشنگ نی، الیشنگ یازدیک چون کیم بو اسملار عربجه اېمس که عرب حرفی (ع) بیلن یازیلسه.

اول ايگى بۇلوكدين بىر دره نور دور. غير مكرر يېرى واقع بۇلوتتور. دره نىنگ پىشگاھى دا قۇرغانى بىر تومشوق نىنگ اوستيدا توشوب تور كيم ايگى طرفيدىن رود تور. شالى پايله سى بسياردور. بۇل سىز يوروب بۇلماس. نارنج و ترنج و گرم سىرى ميوه لارى باردور. آزارق چه خرما يغاچى هم باردور. قۇرغان نىنگ ايگى طرفيدا رود ياقالارى ، تمام درخت دور. كۇپراكى املوك يغاچى دور. بو ميوه نى بعض توركلار قرايېمىش دېرلار. دره نوردا بسيار بۇلور. اۇزگا يېردا بو ميوه كۇرولمادى. اوزومى هم بۇلور. اوزومى تمام درخت اوستيدا دور. لمغاناڭ دره نور چاغىرى مشهور دور. ايگى نوع چاغىر بۇلور. اره تاشى و سوهان تاشى دېرلار. اره تاشى زردچه دور. سوهان تاشى خوش رنگ ، قىب- قىزىل بۇلور. ولى اره تاشى كىفيت لىق راق دور. اگرچه ايكالاسى نىنگ كىفيتى ، شهرتى چه يوقتور. يوققارى سردره لار يدا ميمون بۇلور. موندين قويى هندوستان سارى هم ميمون بۇلور. موندين يوققارى بۇلماس. بو اېل بورون تونگوز ساخلار اېردىلار. بىزىنگ زاماندا برطرف قىلدىلار. ينه بىر تومان ، كىر و نورگل دور. بو تومان لمغاناڭ باشقه راق واقع بۇلوتتور. كافرىستان نىنگ ايجيدا ولايت نىنگ سرحدى دور. اگرچه اولوق لوغى لمغان تومان لارى چه باردور ؛ ولى بو جهتن^۱ مالى كم دور. آزارق بېرورلار.

[باران سويى] چغان سراى سويى ، شرق- شمالى طرفيدىن كافرىستان نىنگ ايجى يىله كېلىب ؛ بو ولايت نىنگ اراسى يىله اۋتوب ؛ كامه بۇلوكى دا ، باران^۲ سويى غه قۇشولوب ؛ شرقه باقه آفر. نورگل ، بو سونىنگ غرب طرفى دور ؛ كىر شرق طرفى. مير سيدعلى همدانى رحمة الله سياحت قىلىب ؛ كېلىب ؛ كىردىن بىر شرعى^۳ يوققاراق نقل قىلىپ تورلار. مريدلار ، موندين ختلان غه اېلتىپ دورلار. نقل قىلغان يېرلارى حالا مزارى بۇلوتتور. تاريخ تۇقوز يوز يىگىرمه بېش دا^۴ كيم چغان سراى نى^۵ كېلىپ آلدیم ؛ طواف قىلىپ اېدیم. نارنج و ترنج و گرنجى بسيار بۇلور. تند چاغىرلار هم كافرىستاندىن كېلتورورلار.

[عجب روايتلار] بو اېل عجب نېمه روايت قىلدىلار. مُحال كۇرۇنادر. ولى بو خبر تواتر غه يېتىشتى. بو تومان نىنگ قويى اياغى كيم لَمَتَه گندى دېرلار- كيم اوندىن قويى دره نور و اترغە تعلق دور ؛ اوشبو لمتە كندىدىن يوقارى تمام بو كوهستاندا كيم كىر و نورگل و بجور و سواد و اۋل نواحى بۇلغاي ؛ بو شايع دور كيم هر خاتون كيم اۋلسا انى كتفه ساليب ؛ تۇرت طرفيدىن توتوب ؛ كۇتارورلار. اگر يامان ايش قىلماغان بۇلسا ؛ بو كۇتارگانلارنى بى خواست متحرک قىلور. بو مرتبه دا

^۱ كافرىستان نىنگ حدوديده بۇلگى اوچون

^۲ باران ، گلېهار يانېده بىر جاى نىنگ آنى. « سېزه و گلار يىله جنت بۇلور. كابل ، بهار * خاصه بو موسمدا باران يازىسى و گلېهار » بو كۈنكى چارىكار نىنگ شمال قىسىلرېده.

باران سويى يا آب باران ، شو يېردن اۋتە دىگن دريانىنگ اسمى دىر. بو دريا اېسه جنوبى سالنگ و غورېند سولرېند عبارتدېر.

^۳ ۶۳ كيلومتر

^۴ ۹۲۵ هـ.ق. : ۸۹۸ هـ.ش : ۱۵۱۹ م

^۵ چغان سراى ، آق سراى. قر. آق سراى

کیم اگر تگلف قیلیب ؛ اؤزلارینی ساخلا سالار ، اؤلوک ، گئین توشار. اگر یامان ایش قیلغان بولسا ؛ حرکت قیلماس.

مونى يالغوز بو ابلدين ايشيتيلمادی ؛ بجور و سواد و جمیع بو کوهستان ابلې ، متفق الکمله بو حرفنى روايت قیلدیلار. حیدر علی بجوری- کیم بجورنینگ سلطانی ابدی ؛ اول ولایتنى خلی یخشی ضبط قیلیب ابدی- آنهسى اؤلگاندا ییغلاماس ؛ عزا توتماس ؛ قرا چرماس. دېر کیم بارینگ کتقه سالینگ ؛ اگر متحرک بولماسا کؤیدورگوم دور. کتقه سالورلار. معهود حرکت اؤل اولوکدین صادر بولور. مونى ایشیتگاچ ؛ قرا چیرماب عزا توتار.

[چغان سرای بؤلکی] ینه بیر بؤلوک ، چغان سرای^۱ دور. بیر کبنت تور. محقر یېرى دور. کافرستان نینگ آغزی دور. ابلې کافرلاریله آمیخته اوچون ، اگرچه مسلمان دور ؛ ولی کفار رسومی نی به جای کبلتورولار. اولوق رود کیم چغان سرای سویى غه مشهور دور ؛ چغان سرای نینگ شرق- شمالیدین و بجورنینگ ارقاسیدین کبلور. غرب طرفیدا پیچ ، آتلیق کافرستاندین ینه بیر کیچیک راک سو کبلیب ؛ بو سوغه قاتیلور.

[چغان سرای شرابی] چغان سرای نینگ زردچه ، تند چاغیرلاری بولور. دره نور چاغیری غه هیچ نسبتی یوقتور. اؤزی نینگ اوزومی و باغی بولماس. سو ، یوقاریغی کافرستاندین و پیچ کافرستاندین کبلتورولار. مېن چغان سرای نی آلفاندا^۲ ، پیچ ، کافرلاری بو اېلگا کؤمک کبلیب ابدی. چاغیر اوندا ، اونداق شایع دور کیم هر کافرنینگ بؤینیدا بیر خیک چاغیر ابدی. سو اؤرنی غه چاغیر ایجیب یورولار ابدی. کامه ، اگرچه باشقه یېر اېماس ؛ نیگنهار توابعیدین دور ؛ ولی مونى هم بؤلوک دېرلار.

[نجر او / نجراب تومنى] ینه بیر نجر او تومانی دور. کابل نینگ شرق- شمالی دا ، کوهستاندا واقع بولوبتور. ارقاسیدا تاغلار تمام کافرستان دور. طور گوشانه دور. اوزوم و میوهسى بسیار ، چاغیری هم غلبه بولور ؛ ولی جوشیده^۳ قیلورلار. قیشلار تاووقنى بسیار پرواری قیلورلار. ابلې ، شراب خوار و بی نماز و نا وهم و کافروش اېل دور. تاغلاریدا ناژو و جلغوزه و بلوط و خنچک یاغاچلاری بسیار بولور. ناژو جلغوزه و بلوط درختی موندین قویى بولور. نجر او دین یوققاری اصلا بولماس. هندوستانی درختلاردین دور. بو کوهستان ابلې نینگ چراغلاری تمام جلغوزه یغاچیدین دور. شمع دېک یانار. خلی غرابتی باردور.

نجر او تاغلاریدا ، روبه پړان [روبه پړان] بولور. روبه پړان بیر جانوری دور موشوکدین اولوق راق. ایگى قولى بيله ایگى بوتى نینگ اراسیدا پرده دور ؛ شب پره نینگ قناتی دېک. دایم کبلتورولار ابدی. دېرلار کیم یاغاچ دین یغاچه نشیب گاباقه ، بیر گز آتیمی اوچار. مېن خود اوچغانینی

^۱ چغان (مغولچه) آق ، چغان سرای یعنی آق سرای.

^۲ ۹۲۵ھ ق. : ۸۹۸ھ ش. : ۱۵۱۹م

^۳ قر. سؤزلیک بؤلیمی ، جوشیده مدخلی

كۆرمايدىم. يىغاچقە قۇيدۇك. چىست يارماشىپ چىقتى. اوندىن قولادىلار. قناتىنى يايىپ ؛ اوچقان دېك ايتىپ ؛ بى آزار توشتى.

بو تاغلاردا لۇچە قوشى ھەم بۇلور. بو قوشنى بو قلمون دېرلار. باشىدىن ، قویروغى غەچە بېش - آلتى مختلف رەنگى بار. كېوتىنىڭ بۇيىنى دېك براق دور. اولوق لۇغى ، كېك درى چە بۇلغاي. غالباً ھندوستان ، كېك درى سىدور. اۇل اېل عجب نېمە رويات قىلدىلار ، قىش بۇلغاچ ، تاغ دامەلار ى غە توشار. اگر اوچورسەلار كېم اوزوم باغىدىن اۇتسا ؛ يەنە اصلا اوچالماس. توتارلار.

يەنە بىر سىچقان ، نىراودا بۇلور اېمىش. موشى مشكىن دېرلار. مشك اېدى اوندىن كېلور اېمىش. انى مېن كۆرمايدور مېن.

[پنجھير تومنى] يەنە بىر پنجھير تومانى دور. ^۱پنجھير يۇل اوستىدا واقع بۇلۇبتور. كافىستان اونگا بىسيار ياووق تور. قطاع الطريق كافىرىنىڭ مرورى پنجھيردىن دور. كفارغە ياووق اوچون موندىن ھەم كېسىم آلورلار. ^۲مېن بو نوبت كېلىپ ھندوستاننى فتح قىلغاندا ؛ كافىرلار كېلىپ ؛ پنجھيردىن قالىن كىشى اۇلتورۇپ ، كۆپ خرابلىقلار قىلىپ تورلار.

[غورىند] يەنە بىر غورىند تومانى دور. اول ولايتلار دا كۆتلى ، بىند دېرلار. غور سارى ، بو كوتل بىلە بارورلار. غالباً اول جەھتدىن غورىند دېك تورلار. سەردەرلار ىنى ھزارەلار شغل ^۳قىلىپ تور. بىر نېچە كېنتور. كەم حاصل راق بېر دور. دېرلار كېم غورىند تاغلاردا كۆموش كانى و لاجورد كانى بۇلور.

[كۈە دامەن] يەنە كۈە دامەن ^۴كېنتلار دور. باشى مەتكچە و پروان و اياغى درنامە. اۇن ايكى - اۋن اوچ كېنتور. مېوەلىك كېنتلار دور. چاغىرلار كىفەتلىق دور. بو ارا دا ، خواجە خواند سەيدىنىڭ چاغىرلار بارىدىن تىندراق تور. بو كېنتلار تمام تاغ اېتاكى دا و تاغدا واقع بۇلغان اوچون ، اگرچە مالارنى ادا قىلورلار ؛ ولى خىرج دا رايچ ايماستورلار. ^۵بو كېنتلاردىن قوۋى دامەن دا ، تاغ بىلە باران سۈيى ^۶نىڭ ارالىغى دا ، ايكى پارچە ھەموار دشت واقع بۇلۇبتور ، بىرىنى كۈە تازيان دېرلار ، يەنە بىرىنى دشت شىخ. يازلار چىكىن تالا اۋتى بىسيار يىخشى بۇلور. ايماق و اتراك ، ياز ، مۇندا كېلورلار.

[لالە لر / رىگ روان] بو دامەن دا رەنگا ؛ رەنگا ھەر نۇع لالەلار بۇلور. بىر قاتلە سەناتىم. اۋتوز ايكى - اۋتوز اوچ نۇع غېرىمكەر لالە چىقتى. بىر نۇع لالە دور ، اوندىن اندك قىزىل گل اېدى كېلور. لالە گلبۈى دېر اېردۇك. دشت شىخ دا ، بىر پارچە يېردا بۇلور ؛ اۋزگا يېردا بۇلماس. يەنە اوشبو دامەن دا

^۱ كابل تومەنلىرى دن بىرى

^۲ كافىستان اېلى ، پنج ھېر اېلىدىن جەزىە آله دېلر. كېسەم ، انگلىسچە castum گە جودە كۆپ اوخشىلىگى بار.

^۳ شغل نېڭ بىر مەناسى مقام دېر (واژە باب) يەنى ھزارەلار او يېردە مقام قىلگن.

^۴ بعضاً «دامەن كۈە» ھەم يازە دى.

^۵ خىرج يېردە ، تابع اېمىدېرلر. درىست خىرج بېر مېيدىلر.

^۶ « يازلار ، كابل قوشلاغى قالىن دور. اكتر قوش نېڭ گەزى ، باران ياقاسى دور. نى اوچون كېم شەرقى ، تاغلار دور. غەرب طرفى ھەم تاغلار دور. اوشبو يېرىنىڭ تۇغرىسىدىن كېم باران ياقاسى بۇلغاي ؛ بىر اولوق [كۆتلى] ھندوكش كۆتلى دور و بىس. اۋزگا كۆتلى يوقتور. بو جەھتتىن تەمام قوشلار ، مۇنۇنگ بىلە اۋتار. اگر بېل بۇلسا يا ھندوكش كۆتلى اوستىدا اندك بولوت بۇلسا ؛ قوشلار اۋتا آلەماس. تەمام باران تۈزىگا توشارلار. بو مەحل ، اۋل نواحى داغى ايلار قالىن قوش آلورلار. » بو جاي نى (بابىرنامە / كابل واقعە لرى ، ۱۳۷۸) پنج شىر درياسى آلكن. (بابىر انساىكلوپېدىيە سى ، ۲۰۱۴) سىدە جاي اسى قېد اېتېلگن: « ھندوستان دن كابل گە چە بۆلگن يۆلدە گى جاي نامى حاضىرگى گلبھار شەھرى يېقىنى دى. بابىر بو يېردە توختە ب اۋتگن » (بابىر انساىكلوپېدىيە ۲۰۱۴ ب. ۴۰۴). بو جاي و بو دريا ، جەنۇبى سالنگ درياسى و اونىڭ ياقالارى دېر.

پروان دین قویی راق ، صدبرگ لاله بۇلور. اول هم بیر پارچه بیردا غوربند تنگی سی نینگ چیقیشی دا بۇلور.

بو ایگی دشت نینگ اراسیدا ، بیر کیچیک راک تاغ توشوبتور. بو تاغ دا بیر پارچه قوم توشوبتور. تاغ نینگ باشیدین توییگاچه خواجه ریگ روان دېرلار. یازلار ، دېرلار کیم نقاره و دهل اونی بو قومدین کبلور.

[کابل / کبنتلر] ینه کابل توابعی کبنتلار دور. کابل نینگ غرب جنوبی دا اولوق قارلیق تاغ توشوبتور. قاری ، قارغه یتار. گم ییل بۇلغای کیم قارغه یتماگای. کابل دا یخدانلار ، یخی توکانسا ؛ بو تاغ دین قار کبنتوروب ؛ یخاب قیلیب ؛ ایچرلار. کابل دین اوچ شرعی^۱ بۇلغای. بامیان تاغی و بو تاغ بېرک ، تاغ واقع بۇلوتور. هیرمند و سُد و دوغابه ، قندوز و بلخاب بو تاغ دین چیقار. دېرلار کیم بیر کوندا هر تۇرت دریا سوییدین ایچسه بۇلور.

بو کبنتلار اکثر بو تاغ نینگ دامنه سیدا واقع بۇلوتور. باغ دا اوزومی قالین بۇلور. هر جنس میوه سی هم بسیار بۇلور. بو کبنتلار اراسیدا ، استالیف و استرغچ چه کبنت یوقتور. اولوغ بیگ مرزا^۲ بو کبنت لارنی خراسان و سمرقند دېر ابکاندور. پمغان^۳ هم بو کبنتلار تیری^۴ دا دور. اگرچه اوزومی و میوه سی اول کبنتلارچه بۇلماس ؛ ولی هواسی نینگ هیچ نسبتی یوقتور. قارلیق تاغ پمغان تاغی دور.

استالیف چه کبنت معلوم ابماس کیم ، خیلی بیرلاردا بۇلغای. اولوق رود ، کبنت نینگ ایچیدین آقر. رود نینگ هر ایگی طرفی باغات دور. سبزه لیک ، صفالیقینه باغچه لاری باردور. سویی ساووق تور. یخاب چه احتیاج بۇلماس. اکثر صاف تور. بو کبنته ، باغ کلان آتلیق ، اولوغ بیگ مرزانینگ بیر مغضوب باغی بار ایدی. مېن ابگالاریگا بها بېریب ؛ آلدیم. باغ دین تاشقاری اولوق چنارلار بار. چنارلار نینگ توبی ، سبزه لیک ، سایه لیک ، صفالیق منزلی دور. باغ نینگ اورتاسیدین بیر تېگیرمان سویی همیشه جاری دور. بو اریغ یاقاسیدا- باغ اورتاسیدا- چنارلار و درختلار دور. بورون بو اریق ابگری- بۇگری و بی سیاق ایدی. مېن بویوردوم کیم بو اریقنی رجه و سیاق بیله قیلدیلا. بسیار یخشی بیر بۇلدی.

[کابل / خواجه سیاران] بو کبنتلاردین قویی راق ؛ دشتین بیر کروه ؛ بیریاریم^۵ کروه یوقاری باقه- دامنه دا تاغ نینگ توبیدا چشمه واقع بۇلوتور. خواجه سیاران دېرلار. بو چشمه دا و بو چشمه نینگ اطرافیدا ، اوچ نوع درختلار دور. چشمه نینگ اورتاسیدا ، قالین چنار درختلاریدور.

^۱ ۱۸ کیلومتر

^۲ مرزا اولوغ بیگ سلطان ابوسعید میرزانینگ اوغلی بابر نینگ عمکی سی ۹۰۷ هـ. ق / ۱۵۰۱ م ده ، غزنی ده وفات اپتی. اوشه بیرده دفن اپتلیدی. حبیبی عبدالحی (۱۳۵۱)

ظہیرالدین محمد بابر شاه : ۱۵

^۳ بو کونکی پمغان کابل ولایتی ده.

^۴ پمغان هم بو قشلاقلر قطاریده دور. یخشی آب و هواسی بار. میوه سی کۆپ (؟)

^۵ بیر یریم- ایکی کیلومتر

لطیف سایه‌سی باردور. چشمه‌نینگ ایگی طرفیدا؛ تاغ توبی‌داکی پشته‌لار دا؛ قالین بلوط درختیدور. اوشبو ایگی پارچه بلوط ستان‌دین اؤزگا کابل‌نینگ غربی‌تاغیدا بلوط درختی اصلا بؤل‌ماس. چشمه‌نینگ الیدا کیم دشت طرفی بؤل‌غای؛ قالین ارغوان زار واقع بؤل‌وبتور. بو ولایتته، اوشبو ارغوان زاردین اؤزگا ارغوان زار اصلا یوقتور. دېرلار کیم بو اوچ جنس درخت، اوچ عزیزنینگ کرامتی دور. سیاران^۱ غه وجه تسمیه مونی دېرلار.

بو چشمه‌نینگ اطرافینی مېن سنگ کارلیق قیلدوردوم. چشمه‌نی گچ و ساروج‌بیلده در ده قیلدوردوم. بو چشمه‌نینگ چارحدی سیاقلیق گونیالیق تختی بؤل‌دی. تمام ارغوانزارغه مشرف. ارغوان گلی آچیلغان محلدا، مونچه بیر، معلوم اېماس کیم عالمدای بؤل‌غای. ساریق ارغوانی هم بسیار بؤل‌ور. ساریق ارغوان‌بیلده قیزیل ارغوان، دامنه‌دا درهم آچیلورلار.

[کابل / جوی خوش] بو چشمه‌نینگ غرب جنوب طرفیدا، بیر دره دین، همیشه یاریم تېگیرمان سویی جاری دور. بو سونی مېن اریق قازدوروب؛ سیاران‌نینگ غرب-جنوب طرفیداغی پشته‌نینگ اوستیگا کېلتوردوم. پشته‌نینگ اوستیدا اولوق گرد صفه سالدوردوم. صفه‌نینگ گردیدا تمام تال درخت‌لاری اېکیلدی. خیلی یخشی منزلی بؤل‌دی. بو صفه‌دین یوقاراق، پشته‌نینگ یانیدا، اوزوم باغی سالدوردوم. بو اریق‌نینگ تاریخی «جوی خوش»^۲ تاپیلدی

[کابل / لهوگر] ینه لهوگر تومانی دور. اولوق کېنتی چرخ دور، حضرت مولانا یعقوب قدس سره^۳ بو چرخ‌دین دور. ملازاده ملا عثمان هم چرخ‌ی دور. سجاوند هم لهوگر کېنتلاریدین دور. خواجه احمد و خواجه یونس بو سجاوند‌دین دورلار. چرخ‌نینگ باغاتی قالین دور. لهوگر‌نینگ اؤزگا کېنت‌لاریدا باغ بؤل‌ماس. اوغان شال^۴ اېل دور. کابل‌دا بو لفظ شایع دور. غالباً افغان شعاردور کیم اوغان شال دېرلار.

[غزنی ولایتی]^۵ ینه بیر، غزنی ولایتی دور. بعض تومانی هم دېرلار. سبکتگین^۶ بیلده سلطان محمود‌نینگ اولادی‌نینگ پای تختی غزنی اېکاندور. بعض غزنین هم بیتیب تورلار. سلطان شهاب الدین غوری^۷ نینگ هم پای تختی بو اېکاندور. سلطان شهاب الدین‌نی طبقات ناصری‌دا و بعض هند تاریخی‌دا، معزال‌دین بیتیب تورلار.

^۱ سه یاران:^۲ ۹۲۵ هـ / ۸۹۸ هـ: ۱۵۱۹ م.^۳ وفاتی: ۸۵۱ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۳۱۱) (۸۵۱ هـ / ۸۲۶ ش ۱۴۴۷ م)^۴ اوغان شال قر. ایضاحلر: اوغان شال بابر بو ایگی کلمه (اوغان و افغان) نی، بیر-بیری ییلن التباس قیلگن. افغان، بیر قبیله‌نینگ اسمی دیر و اوغان، خدا، تېنگری، الله معناسیده. اوغان شال، سانسکریت سؤزلر بؤل‌یب، عبادت گاه معنا بیرده دی. افغان شعار اېسه، افغانلرگه اوخشه گن، افغانلردېک^۵ غزنی‌نینگ وجه تسمیه‌سی توغریسیده، تورلی نظرلر و سؤزلر بار. بو نظرلر و سؤزلر کۆپینجه، جعل و انکار قیلش انگیزه سیدن، دیر. بو سؤز اصلیده «غوز+این، لن» دیر. تورکجه دیر. معناسی اېسه، (غزل‌نینگ جای، غزل‌نینگ وطنی، غزستان) بو سؤز فصاحت بؤل‌یب؛ غزنی تزلگن. منوچهری دامغانی (و. ۴۳۲ هـ / ۱۹ هـ / ۱۰۴۰ م)؛ سلطان محمود و سلطان مسعود دربارلری‌نینگ شاعرلری‌دن بیرینینگ بیر بیتیه گه قره گنده، غزنی ده، غز شیوه سیده، تورکجه ادبیات بار اېکن. او بیر غز(تورک-غوز) شاعرگه ایتنه دی «به شعر تورکی مانا که خوبتر گوئی» تو شعر تورکی برگوی مرا و شعر غزی» (اؤبله من که تورکجه گه یخشی شعر ایتنه سن. سېن، مېن اوچون تورکی شعر و غزی شعر ایتگین.)^۶ وفاتی: ۳۸۷ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۹۲) ۳۷۵ ش. ۹۹۷ م^۷ وفاتی ۶۰۲ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۹۴) ۵۸۴ ش. ۱۲۰۵ م

اوجونچى اقليمدين دور. زابل هم دېرلار. زابلستان بو ولايتين عبارت تور. بعض قندهارنى هم زابلستان داخلى توتوبتورلار. كابل دين غرب قه باقه ، اؤن تۇرت يغاچ^۱ يۇلدور. بو يۇلنى بارلار^۲ ، تانگ باشيدا غزنى دين تېرراب ؛ ايگى نماز اراسى و نماز ديگر ، كابل غه بارىليب تور. آدينه پور كيم اؤن ، اوچ يغاچ^۳ يۇل دور ؛ يۇلى نينگ يامانليغيدىن ، هرگز بير كوندا كېلىلگان اېماس.

محقر ولايت تور. رودى تۇرت- بېش تېگيرمان سويى بۇلغاي. غزنى نينگ شېرى ، ينه تۇرت- بېش كېنتى اوشبو سوييله معمور دور. ينه اوچ- تۇرت كېنتى كاريزيله معمور دور. كابل اوزومى دين ، غزنى اوزومى يخشىراق بۇلور. قاوونى هم كابل قاوونى دين آرتوق راقدور. آلمهسى هم يخشى بۇلور ، هندوستان غه اېلتارلار. اېكىنى بسيار پُرمشقت تور. هر مقدار يېر كيم اېكارلار ، يوزيگا تمام يانگى توپراق ؛ هر يىل- كيورورلار. ولى كابل اېكىنىدىن موينىگ اېكىنى نينگ حاصللى ارتوقراق دور. روين^۴ اېكارلار. تمام هندوستان غه بارور. بو اېل نينگ يخشى محصولى روين دور. صحرانشينى ، هزاره و افغان دور. كابل غه باقه ، غزنى هميشه ارزان ليقدور. اېلى ، حنفى مَذْهَب ليق ، پاكيزه اعتقادلىق ، مسلمان ، اېل دور. سه ماهه روزه دار^۵ اېلى خيلى باردور. اهل و عيالارى بسيار محفوظ و مستور دور. ملا عبدالرحمن^۶ غزنى نينگ اكابريدين اېدى. دانشمند كيشى اېدى. هميشه درس ايتور اېدى. بسيار متدين و متقى و پرهيزگار كيشى اېدى. ناصر ميرزا^۷ اؤلگان يىلى ، عالمدين نقل قىلدى.

سلطان محمود نينگ قبرى غزنى نينگ محلاتيدا دور كيم- سلطان قبرى اوندا اوچون- روزه دېرلار. غزنى نينگ يخشى اوزومى ، روزه دين دور. اولادى ؛ سلطان مسعوديله سلطان ابراهيم^۸ نينگ قبرى هم غزنى دا دور.

[مجاورلر تزويرى] متبرك مزارات غزنى دا بسيار دور. كابل و غزنى نى آلمان يىلى^۹ - كيم گهت و بنو و دشت و افغانستان نى چاپيب ؛ غلبه قتل قىليب ؛ دو كىيله اوتوب ؛ آب ايستاده نينگ يانى ييله غزنى غه كېلديم. دېدىلار غزنى نينگ كېنت لاريدا بير مزار باردور كيم ، صلوات ايتقاچ ، قبر متحرک بۇلور. بارىب ملاحظه قىلىلدى. قبر نينگ تېبرانگانى محسوس بۇلدى. سؤنگرا معلوم بۇلدى كيم مجاورلار نينگ تزويرى اېكاندور. قبر نينگ اوستيگه ، بير چليه^{۱۰} يسابتورلار. هر زمان چليه غه تېگادورلار ؛ چليه تېبراگاچ ، قبر تېبرانگان دېك محسوس بۇلادور. نېچوك كيم كيمه گا گيرماگان

^۱ ۸۴ كيلومتر

^۲ فارسجه تعبيرى ، بارها. فارسجه سؤزنى ، اؤزبيجه جمع علامتى /لر/ بيلن كېلىرگن.

^۳ ۶۰-۷۲ كيلومتر

^۴ باشقه چه املاسى ، روينگ ، دير. مخ ، شيرين بويه هم دېرلر. دارى وار گياه لردين دير.

^۵ اوچ آي چىلىك روزه لى ؛ اوچ آي روزه توتگن انسانلر

^۶ وفاتى: ۹۲۱ هجرى (شفيفه يارقين: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۰) (۹۲۱ ق ۸۹۳ ش ۱۵۱۵ م)

^۷ ناصر مرزا ، مرزانينگ واقعاتى (وفاتى نينگ تاريخلىرى) ، بابرنامه نينگ ، يوقالغن قسملريگه ، حتمن بار اېكان دير.

^۸ وفاتى: ۴۹۲ هجرى (شفيفه يارقين: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۲ ق ۴۷۷ ش ۱۰۹۸ م)

^۹ ۹۱۰ هـ / ۸۸۳ ش ۱۵۰۵ م.

^{۱۰} اوغانستان ده چيله ديديلر.

اہل ، کیمہ گا کیرگاچ ، ساحل متحرک محسوس بؤلور. بویوردوم کیم مجاورلار چلیه دین ییراق توردیلار. هر نهچه صلوات ایٹیلار ؛ قېردا حرکتی محسوس بؤلما دی. بویوردوم چلیه نی بوزوب ؛ قېرنینگ اوستیدا گنبد قیلدیلار. مجاورلارنی بوحرکتین تهديد بيله ، منع قیلیدی.

اسرو محقر یېردور. پادشاه لار کیم هندوستان و خراسان الارنینگ تحت ضبطی دا اپکاندور ؛ باوجود خراسانات^۱ نهچوک مونداق محقر یېرنی پایتخت قیلدیلار اپکین ؟ همیشه تعجب قیلیلور. سلطان^۲ زمانیدا اوچ- تورت بند بار اپکاندور. بیر بند اوشبو غزنی سویدا ، غزنی دین شمال ساری- اوچ یغاچ^۳ سو یوققاری- سلطان بیر اولوق بندی سالیب تور. بو بندنینگ بلندلیغی قیری- اېلیک قاری^۴ بؤلغای. اوزون لوغی تخمینا اوچ یوز قاری^۵ بؤلغای. سونی اوندا ذخیره قیلیب ؛ به قدر احتیاج اپکینگا سو آچارلار اېرکاندور. علاءالدین جهانسوز غوری^۶ بو ولایتقه مسلط بؤلغاندا ، بو بندی بوزوبتور و سلطان نینگ اولادی نینگ بسیار مقابرینی کؤیدورب تور. غزنی شهرینی بوزوبتور و کؤیدوروب تور. اېلینی تالابتور. اؤلتوروبتور. قتل و بوزوغلوغ دین دقیقه نامرعی قؤیمايدور. اوندین بېری بو بند بوزوغ دور.

[بند اوچون یارماق] هندوستاننی فتح قیلغان ییل^۷ ، بو بندی یاساماغ اوچون خواجه کلان دین یارماق یېباریلدی.^۸ تېنگری عنایتیدین امید بار کیم بو بند آبادان بؤلغای. ینه بیر بند سنخن دور. غزنی نینگ شرقی دا. بو هم غزنی دین ایگی- اوچ یاغاچ بؤلغای. بو هم مدتلار دور خراب تور. آبادان قیلور قابلیت هم یوقتور. ینه بیر ، سرده بندی دور. بو بند معمور دور.

کتابلار دا بیٹیپ تورلار کیم ، غزنی دا بیر چشمه بار دور کیم اگر نجاست و قاذوراتنی بو چشمه غه سالسالار ؛ اوشال زمان تلغاق و توفان و یاغین و چاپقون^۹ بؤلور. ینه بیر تاریخ دا کؤرولوبتور کیم ، رأی هند ، سبکتگیننی غزنی دا محاصره قیلغاندا ؛ سبکتگین بویوردور کیم ، بو چشمه غه نجاست بيله قاذورات سالورلار. تلغاق و توفان و یاغین و چاپقون بؤلور. بو حيله بيله اول غنیمنی دفع قیلور. مېن غزنی دا هر نهچه تجسس قیلدیم ؛ بو چشمه دین هیچ کیم نشان بېرمادی.

^۱ خراساننی عربچه ، تأیث نشانہ سی / ات- بیلن جمع قیلیب ؛ خراسانات یازگن. بابرنامه تعریفی بيله ، خراسان ، هرات و مشهد دیر. معلوم اېمس کیم ، خراسانائین منظوری ، قیسی اولکه لر دیر.

^۲ سلطان محمود غزنوی (۴۲۱-۳۶۱ هق / ۳۵۰-۴۰۸ هس / ۹۷۱-۱۰۳۰ م)

^۳ ۱۸ کیلومتر

^۴ ۲۵-۲۰ متر

^۵ ۱۵۰ متر

^۶ وفاتی: ۵۵۶ هجری

^۷ ۹۳۵ هق / ۹۰۷ هس : ۱۵۲۸ م

^۸ بو حادثه نینگ تاریخی ۹۳۵ هق. پنجشنبه کونی- ربیع الاول آیی نینگ اونی اوچی ؛ ۹۰۷ هس. چارشنبه کونی ، قوس آیی نینگ اونی تورتی ؛ ۱۵۲۸ م. دسیمبیر آیی نینگ بېشی نجی سی دیر.. شو ییلده ، بابر ، خواجه کلان نینگ قۇلی دین ، همايون گه بیر خط یېره دی. او مکتوبده ، اجرا اېتيله دیگن ایشلارنی بیرمه بیر تاکید لییدی. او جمله دن بیرى: « ضروریات بولار دور... ینه غزنی نینگ بندی نینگ مرمتی. »

^۹ بو سؤز اگر چاغین / چاقین (ایلدریم) ضبط بؤلسه یاغین بيله سجع بؤله دی. بابر املاسی شونده ی بؤلیشی ممکن. سؤنگره لار چاپقون بؤلگندیر. چاپقون کؤینجه قار یاغیشی نینگ صفی دیر.

بو ولایتلاردا ، غزنی و خوارزم ساووق لوق بیلە مشهور دور . نېچوک کیم عراقین و آذربایجان دا ، سلطانیە بیلە تبریز ساووق لوق بیلە شهرتی بار .

[کابل / زرمت] ینە بیر زرمت تومانی دور . کابل نینگ جنوبی دور ؛ غزنی نینگ شرق - جنوبی . کابل دین اۋن ایگی - اۋن اوچ یغاچ^۱ و غزنی دین یتى - سېکیز یغاچ^۲ یۈل بۇلغای . سېکیز کېنت تور . داروغە نشین پیری گردیز دور . گردیز قۇرغانی نینگ ایچیدا اکثر سە طبقە و چار طبقە اۋیلار دور . گردیز خالی از استحکامی اېماس . ناصر میرزاییلە یاغیقیب ؛ مرزاغە خیلی تشویش بېردی . زرمت ایلی اۋغان شال^۳ اېل دور . اېکین و زراعت قیلورلار . درخت و باغ و باغات بۇلماس . بو تومان نینگ جنوبی دا تاغ دور . برکستان تاغی دېرلار . بو تاغ نینگ دامنه سیدا مرتفع پېردا چشمه توشوبتور . شیخ محمد مسلمان نینگ قبری بو پېردا دور .

[کابل / فرمل] ینە بیر فرمل تومانی دور . محقر پیری دور . المەسى یامان بۇلماس . ملتان و هندوستان غە اېلتارلار . هندوستان دا افغان زمانیدا رعایت تاپقان ، شیخ محمد مسلمان نینگ اولادی شیخ زاده لار فرمل دین دورلار .

[کابل / بنگش] ینە بیر بنگش تومانی دور . گۇدا - گردی تمام قطاع الطریق افغانی دور ، مثل خوکیانی و خرلچی و توری و اندر . بیر یاقادا توشوبتور . بو جھتلاردین خاطرخواه مال بېرماسلار . مېنگا هم اولوغ ایشلار اراغە توشتی ؛ مثل : قندهار^۴ و بلخ و بدخشان و هندوستان فتحی^۵ . بو سبب لاردین بنگش نینگ ضبطی غە فرصت بۇلمادی . تېنگری راست کېلتوروب ؛ فرصت تاپغاچ ، بنگش نینگ قطاع الطریق بیلە ضبطی غە متیقن دور مېن .

[کابل / اله سایی^۶ / بدراو] کابل بۇلوکاتیدین بیر بۇلوک اله سایی بۇلوی دور . نجرادین ایگی - اوچ شرعی^۷ بۇلغای . شرق ساری نجراد طرفیدین توب - توز کېلور . کۆرە دېگان یېرگا یېتگاچ ؛ اۋق آلە سایی ساری کیچیک راک کۆتل اېنار . بو طرف گرم سېریلە سردسېر اراسیدا فاصله کۆرە کۆتلی دور . اوشبو کۆرە کۆتلی دا اېرتە یازلار^۸ ، قوشلار نینگ گذری دور . نجراد توابعی دین پېچان اېلی ، بو کۆتل دا قالین قوش توتارلار . کۆتل نینگ چیقیشی دا هر پېردا تاشدین پناه لار یاساب تورلار . قوش توتار کیشیلار ، بو پناه لار دا اۋلتوروب ؛ تۆرنینگ بیر اوچینی بېش - آلتی قاری^۹ یېراق راق بېرکیتورلار . تۆرنینگ بیر طرفینی پېردا - تاشقە - باستورولار . ینە بیر طرفیدا تۆرنینگ یاریمی غە چە ،

^۱ ۷۲ - ۶۶ کیلومتر

^۲ ۴۲ - ۴۸ کیلومتر

^۳ متقی ، پرهیزگار ، مذهبگه بېریلگن . شاید هم بودیست (؟)

^۴ ۹۱۳ هجری قمری / ۸۸۶ شمسی / ۱۵۰۷ میلادی

^۵ ۹۳۵ هق / ۹۰۷ هس / ۱۵۲۸ م

^۶ سایی سۆزینی هم اوغانلر بشتو کلە دیدیلر .

^۷ ۱۸ - ۱۲ کیلومتر

^۸ بهار ایامی

^۹ ایگی یریم - اوچ متر

اوج- تورت قاری^۱ یاغاچ باغلارلار. یاغاچ نینگ بیر اوجی پناہدا اؤلتورغان کیشی نینگ اہلکیدا دور. یاساغان پناہ نینگ توشوکلاریدین منتظر دور. قوشلاری اووق کہلگاچ ، اۇق تۇرنی کۇتارورلار. قوشلار اۇزی اۇق تۇرغہ کیرار. بو تدبیر بیلہ غلبہ قوش توتارلار. اونداق مبال غہ قیلورلار کیم گاهی اونداق قالین قوش توتارلار کیم بۇغوزلاریغہ^۲ فُرصت بۇلماس. اول ولایتہ الہ سای اناری مشہور دور. اگرچہ اعلی انار اہماس ؛ ولی اول ولایتہ الہ سای اناریدین یخشی راق انار بۇلماس. مونینگ انارلارینی تمام ہندوستان غہ اہلتارلار. اوزومی ہم یامان بۇلماس. نجراو چاغیرلاریدین ، الہ سای چاغیرلاری تندراق و خوشرنگ راقفور. ینہ بیر بدر او بۇلوکی دور. الہ سای نینگ یانیدا دور. موندایمیو بۇلماس. کارندہسی کافر دور. آشلیق آلورلار.

[کابل / صحرائین لر] نچوک کیم خراسان و سمرقندتہ ، اُتراک و ایماق صحرائین دورلار ، بو ولایت نینگ صحرائینی ، ہزارہ و افغان دور. ہزارہلار دین گلی راغی^۳ ، سلطان مسعودی ہزارہ دور. افغانلاردین کلی راغی مہمند افغانی دور. کابل نینگ جمعی^۴ نی ، ولایت و تمغا و صحرائینی بیلہ ، سہکیز لک شاہرخی جمع قیلدیلا.

[کابل / تاغلر ، یایلاقلر] کابل ولایتی نینگ شرق طرفیداغی تاغلاری ایگی تورلوک دور. غرب طرفیداغی تاغلاری ایگی تورلوک دور. اندراب و خواست^۵ و بدخشانات تاغلاری تمام ارچہ لیک ، قالین چشمہ لیک ، یومشاق پشته لیک تاغلار دور. اؤتی- تاغی نینگ و پشته سی نینگ و جلگاسی نینگ- بیر دہک بۇلور و خوب بۇلور. اکثر بوتکہ اؤتی بۇلور. آتقہ بسیار سازوار اؤت تور. اندجان ولایتی دا بو اؤتنی بوتکہ اؤتی دہرلار. وجہ تسمیہ سی معلوم اہماس اہدی. بو ولایتلاردا معلوم بۇلدی. بو اؤت ، بوتہ- بوتہ چیقار اوچون ، بوتکہ دہرلار اہمیش.

حصار و ختلان و سمرقند و فرغانہ و مغولستان نینگ یایلاقلاری تمام ، اوشبو وضع لیک یایلاقلار دور. اگرچہ فرغانہ بیلہ مغولستان نینگ یایلاقلاری نینگ بو یایلاقلارغہ ہیچ نسبتی یوقفور ؛ ولی بیر یوسونلوق تاغلار و یایلاقلار دور.

[کابل / نجراو] ینہ بیر نجراو و لمغانات و بجور و سواد تاغلاری قالین ناژو و جلغوزہ و بلوط و زیتون و خنجکلیق تاغلار دور. اؤتی ، بو تاغلار نینگ اؤتی دہک ایماستور. قالین بۇلور و بلند بۇلور ؛ ولی بی فایدہ اؤت تور. آت بیلہ قوی غہ سازوار اہماستور. اگرچہ اؤل تاغلارچہ بلند اہماستور ؛ کوزگا حقیر کؤرونور ؛ ولی غریب بہرک تاغلار دور. ہموار ؛ ہموار پشته لار کؤرونور ؛ ولی تمام پشته سی و تاغی بہرک تاش لیک پشته و تاغ دور. ہر پیریدین آت بیلہ یوروب بۇلماس. بو تاغلاردا ہندوستان

^۱ بیر یریم- ایگی متر

^۲ سۇيماغیغہ. بۇینینی کبسماغیغہ

^۳ سہرجمعی ، کۆپ نفوسلی ، کؤبراغی

^۴ کابل نینگ مالہ سی ، کابل نینگ تولووی

^۵ بو جای نینگ اسمی ، بو کون اہسہ «خوست» یازیلہ دی. «فرنگ» اسمی بیلن بیرگہ ایشلہ تیلہ دی. «خوست و فرنگ» اوغانستان جنوبی دہ ہم بیر خوست بار. ینہ بیر خوست اہسہ قدیمی سبزواری (بو کونگی شیندند) دہ واقع بۇلگن.

قوشلاری ، هندوستان جانورلاری بسیار دور ؛ مثل طوطی و شارک و طاووس و لوجه و میمون و نیله گاو و کوه پای بیله. بو مذکور بؤلغان جانورلاردین داغی اؤزگا- اؤزگا جنس قوشلار و جانورلار بؤلور کیم هندوستان دا داغی اونداق جانورلارنی ایشیتیلمايدور.

[کابل / تاغلر] غرب طرفی داغی تاغلار ، دره زندان و دره صوف و گرزوان و غرجستان تاغلاری ، بیر یوسونلوق تاغلاردور. اؤتلاغی اکثر جلگالاریدا بؤلور. اؤل تاغلاردېک تاغی و پشته سیدا ، یک دست اؤت بؤلماس. اونداق قالین یغاچی و ارچه سی هم یوقتور ؛ ولی اؤتی آتقه و قوی غه سازوار دور. بو تاغلارنینگ اوستی. تمام آت چاپقو دېک همواردور. اېکین لاری تمام اوندا بؤلور. بو تاغلارنینگ کبیکي قالین بؤلور. تگ آب لاری ، بېرک دره لار دور. اکثر یېرلاری یک انداز دور. هر یېردین توشوب بؤلماس. بو عجب تور جمیع تاغلارنینگ بېرک یېرلاری ، بلندیلاردا بؤلسا ؛ بو تاغلارنینگ بېرک یېرلاری ، پستی لاریدا واقع بؤلوبتور.

غور و گریو و هزاره تاغلاری هم بویوسونلوق تاغلاردور. اؤتلاغی جلگا سیدا بؤلور. تاغلاریدا یغاچی هم کم دور. ارچه یغاچی خود یوقتور. اؤتی آتقه و قوی غه سازوار دور. کبیکي قالین بؤلور. مذکور بؤلغان تاغلارنینگ بېرک یېرلاری ، قوی لاریدا بؤلور. بوتتاغلار اونداق اېماستور.

[کابل / افغانستان تاغلری]: ینه خواجه اسماعیل و دشت و دوکی و افغانستان تاغلاری بیر یوسونلوق تاغلار دور: پست پست ، اؤتی آز ، سویی تنقیص ، یاغاچ سیز ، بدنمای ، یاراماس تاغلاردور. تاغلاری اېلاریگا مناسب توشوبتور. ^۱ نېچوک کیم «تېنگ بؤلماغونچه ، توش بؤلماس» دېب تورلار. عالما مونداق یاراماس وضع لیک تاغلار کم بؤلغای.

[کابل / اؤتونی]: کابل نینگ اگرچه قیش ، قاری اولوق توشار ؛ ولی یخشی اؤتونلاری باردور. یاووق دور. بیر کوندا باریب ؛ کېلتورسا بؤلور. اؤتونلاری خنچک و بلوط و بادامچه و قرقد دور. بولاردین یخشیراغی ، خنچک دور. یاروق کؤیار. توتونی نینگ یخشی اېدی [هېدی] بؤلور. چؤغی هم غلبه تورار. اؤلی [هؤلی] هم کؤیار. بلوط هم یخشی اؤتون دور. اگرچه تیره راق کؤیار ؛ ولی تابلیق کؤیار. چؤغی قالین تورار. بلوط یغاچی دا ینه بیر عجیب خاصیتی دور. سبزبرگ لیک شاخ لاری غه ، اؤت قوی سالار ؛ غریب شُرفه بیله کؤیار. ^۲ ایاغیدین باشی غه چه شُرفه بیله ، بیر زماندا کؤیار. بو یاغاچ نینگ کؤیماکي ، خیلی یخشی تفرج دور. بادامچه بارچه دین کؤپراک و شایع راق تور. چؤغی تورماس. قرقد پست پست تیکانلار بؤلور. اؤلی [هؤلی] ، قوروغی تېنگ کؤیار. تمام غزنی ایلی نینگ اؤتونی بو دور.

[کابل / کبیک]: کابل ولایتی ، تاغ ارالاری دا واقع بؤلوبتور. یؤرونچه پلاری دېک تاغلار توشوبتور. ارالاریدا توز- توز جلگلاری واقع بؤلوبتور. اکثر کینت لاری و آبادانلیق لاری بو ارالیقلاردا دور. کبیکي و آوی آزاراق دور. کوز و یاز فصلاری دا قیزیل کبیک- کیم ارقارغلچه بؤلغای- قیشلاقه ،

^۱ یعنی اوشنداق کیم تاغلری یرمَسَدیر ، مردم / اېلی هم یرمَسَدیر
^۲ سبسی بیله یانه دی. ملایم سبسی بیلن یانه دی. ایاق سبسی دېک سبسی بیلن یانه دی.

یایلاقه اوتاردا ، معین توتقاوآلاری باردور. هوسلیق و ایتلیک ییگیتلار باریب ؛ توتقاوولنی ساخلاب ؛ کبیک آلدورولار. خورد کابل و سرخاب طرفی قولانی هم بؤلور. آق کبیک خود اصلا یوقتور. غزنی نینگ آق کبیک و قولانی بؤلور. غزنی نینگ آق کبیک چە سېمیز کبیک کم بیردا بؤلغای. کابل / قوشلار / آب باران^۱ یازلار ، کابل قوشلاغی قالین دور. اکثر قوش نینگ گذری ، باران یاقاسی دور. نې اوچون کیم شرقی ، تاغلار دور. غرب طرفی هم تاغلار دور. اوشبو پېرنینگ تۇغریسیدین کیم باران یاقاسی بؤلغای ؛ بیر اولوق [کۆتل] هندوکش کۆتلی دور و بس. اؤزگا کۆتل یوقتور. بو جهتن تمام قوشلار ، مونونگ بیله اوتار. اگر ییل بؤلسا یا هندوکش کۆتلی اوستیدا اندک بولوت بؤلسا ؛ قوشلار اوتا آلماس. تمام باران توزیگا توشارلار. بو محل ، اؤل نواحی داغی ایلاز قالین قوش آلورلار.

[کابل / قوش توتماق / آب باران] باران یاقاسیدا ، قیش نینگ آخرلاریدا ، اوردک قالین کبلور. بسیار سېمیز بؤلور. اوندین سؤنگرا تورنه و قرقره ، اولوق قوشلار ، قالین و بی حد بؤلور. باران یاقاسیدا تورنه غه طناب آتیب ؛ طناب بیله قالین توتارلار. اوقار و قرقره و قۇتان نی هم طناب بیله قالین توتارلار. بو نوع قوش توتماق ؛ غیرمکر دور. توتماغی نینگ کیفیتی بو تورلوک دور کیم ، بیر گز آتیمی ، اینچکه طناب اېشارلار. بو طناب نینگ بیر اوچیدا گزنی بېرکیتورلار. ینه بیر اوچیدا شاخدین بېلدورگا یاسابتورلار. بو بېلدورگانی بېرکیتورلار. ینه بیر بیلاک چه یاغاچ دور. اوزونلوقی بیر قاریش بؤلغای. گز طرفیدین بو طناب نی ، بو یغاچه توکانگوچه چېمارلار. طناب توکانگاندین سؤنگ ، بېلدورگانی بېرکیتورلار. اوندین سؤنگ بیلاکچه یاغاچ نی ، طناب ایچیدین چیقارورلار. طناب چیرماغلیق کاواک اوق تورار. بېلدورگانی اېلیگه سالیب ؛ کېلادورگان قوش نینگ آلی ساری ، گزنی آتارلار. قوش نینگ قناتی غه یا بؤینی غه توشار. چېرماشیب ؛ قوش ییقیلور. تمام باران اېلی^۲ بو طریق بیله قالین قوش توتارلار.

ولی بو قوش توتماق نینگ خیلی مشقتی بار. یامغورلوق و قرانغو کچه لاری کبراک. بو کچه لار دا ، بو قوشلار ، سباع و درنده لار جهتیدین ، تانگ آتقونچه تینماسلار و متصل اوچارلار و پست اوچارلار. قرانغو کچه لار دا قوشلار نینگ یولی ، آقار سو دور. قرانغودا آقرب کورونور. قورقونچدین ، سو یوققاری ، سو قوی تانگ آتقونچه بارورلار و کبلورلار. طنابنی بو محل دا آتارلار. مېن بیر قاتله کچه طناب آتیم. طناب اوزولدی. قوش هم تاپیلما دی. تانگلاسغی غه قوشنی اوزولگان طناب بیله ، تاپیب کېلتوردیلار. بو طریق بیله باران اېلی قالین اوقار توتارلار. ساچ

^۱ بابر نینگ اېضاحلری دن معلوم بۆله دی گیم آب باران دن مقصود ، جنوبی سالنگ نینگ دریاسی دیر. بو جای نی (بابرنامه / کابل واقعه لری ، ۱۳۷۸) پنج شیر دریاسی آلگن. بابر انسکلوپدیه سیده ، جای اسمی قید اېتیلگن: « هندوستان دن کابل گه چه بۆلگن بۆلده گی جای نامی حاضری گلېهار شهری یقینی ده. بابر بو بیرده توخته ب اۆتگن» (بابر انسکلوپدیه ۲۰۱۴) ب. ۴۰۴.

^۲ آب باران یاقالریده اۆلتوروشلوق اېل. آب باران قیرغاغریده اۆلتیره دیگن مخلوق. اولنگ دن تا جبل السراج گه چه مسکون خلقلر. جنوبی سالنگ نینگ مردمی.

اوتاغەسى اوقاردین بۇلور. عراقه و خراسان غە ، کابل دین بیر متاعی کیم بارور ؛ ساچ اوتاغەسى دور.

[کابل / صیاد قولر] ینە جمعی صیاد قولر دور. ایگی یوز ؛ اوچ یوز اویلوک بۇلغایلار. تېمور بیگ اولادیدین بیرسی ،^۱ بو قوللارنی ملتان نواحی سیدین کۋچوروب کېلگاندور. ایشلاری- کوچلاری قوش توتماق دور. کۇلار یاساب ؛ قالین ملواح لار تیکیب ؛^۲ کۆل اورتاسیدا تۇر قۇیوب ؛ هر جنس قوش توتارلار. نې یالغوز صیاد قوش توتار ؛ باران اۆلتوروشلوق اېلار^۳ طناب آتیب ؛ توزاق قۇیوب ؛ هر تدبیر بیلە ، قالین قوش و هر انواع ، قوشلار توتارلار.

[کابل / آب باران / بلیق] اوشبو موسمدا باران سویدا بالیغ نینگ گذری بۇلور. تۇریلە ینە چچ^۴ باغلاب قالین بالیق توتارلار. ینە کوز محلاریدا کیم قولان قویروغی دېگان اۆت چیقیب ؛ کمالی غە یېتیب ؛ گل قیلیب ؛ دانه باغلار ، بو قولان قویروغیدین اؤن- اؤن ایگی پشتواره ، ینە کۆک شیباقیدین ییگیرمە- اۆتوز پشتواره ، سو باشی غە کېلتوروب ؛ یانچیب ؛ سوغە سالورلار. سالغان زمان اۇق ، سوغە کیریپ ؛ مست بۇلغان بالیغنی توتا کیریشورلار. قوی راق بیر مناسب یېردا چچ^۵ باغلارلار. چچ باغلاماق اونداق تورکیم ، تال خینچە لار یدین^۶ بارماغچە ؛ بارماغچە خینچە لار ینی چیغ دېک تۇقورلار. بو چیغنی سونینگ تۆکولور یېردا ، کاواک قۇیوب ؛ اطرافی غە تاش قلا رلار. اونداق کیم سو بو چیغە شاریلاب توشگای. توشگان بیلە ، قوی اۇق بارغای ؛ سوقوی بارور ؛ بالیق ، چیغ نینگ اوستیدا قالور. مست بۇلغان بالیغنی یوققاریدین توتا- توتا کېلورلار. بو چچدا قالین توتارلار. گلېهار سوی دا ، پروان سوی و استالیف سوی دا بو طریقه بیلە توتارلار.

[لمقانائە بلیق توتماق] ینە قیش ، لمقانائە غریب طور بالیق توتارلار. سو تۆکولور یېرلاردا اوی اۆرنیچە یېرنی ، چوقورراق قیلیب ؛ اۇچاق پایە سیدیک تاشلارنی بو چوقورلاردا قۇیوب ؛ اوستیگا تاش قالارلار. بو یېرگا سو قوییدین بیر ایشیک قۇیارلار. تاشنی اونداق قالارلار کیم ، اوشبو بیر ایشیکدین اۆزگا هیچ یېردین بالیغ کیریپ چیقاآلماس. بو قاللان تاش نینگ اوستیدین سو آقر. ماهی خانه عملی قیلورلار. قیشلار ، هر قاچان بالیغ کبراک بۇلسە ؛ بو چوقورلار نینگ یېرنی آچیب ؛ قیرق- اېللیک بالیغ ، بیر زماندا کېلتورورلار. بو طریق آچارلار کیم ، اول چوقورنی معین بیلگولوک یېردا قیلورلار. اؤل چوقور نینگ بیر ایشیکدین باشقە تمام اطرافی غە گرنج پالالی قۇیوب ؛ اوستیگا تاش قۇیارلار. ایشیکگا چیغ دېک نیمە تۇقوب ؛ ایگی باشینی بیر- یېرگا قاتیب باغلارلار. ینە مونینگ ایچیدا ینە بیرنیمە چیغ دېک تۇقوب بېرکتورلار. اونداق کیم آغزی بو

^۱ ۸۱۲-۸۱۳ھ شگەچە امیر تېمور اولادین بو کیشیلر کابل ، قندهار ، غزنه و هندگە «خان» صفتی ده حکومت قیلگنلر: قایدو بن یېرمحمد ۸۱۲-۸۲۰؛ سېورغتمش بن شاھرخ ۸۲۱-۸۳۰؛ مسعود بن سېورغتمش ۸۳۰-۸۴۳؛ قراتشر بن سېورغتمش ۸۴۳-۸۶۵ھ. (تیموریان ، ۱۳۸۴)

^۲ بو خیل ملواحلرنی حاضر نۇر دېیدیلر.

^۳ باران دریاسی نینگ بۇلیریدە اۆلتیرە دېگن اېلر

^۴ (ف. اسحاقف ، ۲۰۰۸) ج. چچ به معنای پنج شاخ یا پنج شاخه (واژه باب)

^۵ جچ و چچ املا لری بیلن کېلگن.

^۶ (ف. اسحاقف ، ۲۰۰۸) خونجه قید اېتگن. خیمجه هم دیله دی و یازیلە دی. خین یا خیم سۆزی ، ایری بیر کلمه بۆلیشی مېکن- نیگه که /-چه/ قوشیمجه سی بیلن کېلگن.

چیغ بیلە برابر بۇلغای. اوزونلۇغى بورونغى چیغ نینگ یاریمی چە بۇلغای. ایچکاریکی آغزینی تار قیلورلار. بو ایچکاریکی چیغ نینگ ایچکاریکی آغزیدین کیم کیرار؛ اولوق چیغ نینگ ایچیگا کیرار. اولوق چیغ نینگ قویغی آغزینی اونداق قیلیب تورلار کیم بالیغ چیقآلماس. ایچکاریکی چیغ نینگ قویغی ایچکاریکی آغزینی اونداق قیلیب تورلار؛ یوققاریغی آغزیدین بالیغ کیم کیرار؛ ایچکاریکی آغزیدین بیرار-بیرار اۇتار. بو ایچکاریکی آغزى نینگ یاغاچ لارینینگ اوچینی، بیر قیلیب تورلار. بو آغزیدین اۇتوب؛ اولوق چیغ نینگ ایچیگا کیم کیرار-چیقار آغزینی خود بېرکیتیپ تورلار-بالیغ چیقآلماس. یانسا بو کیچیک چیغ نینگ ایچکاریکی آغزى نینگ تیشلاری جهتیدین اۇتا آلماس. بو چیغنی اۇل قۇیغان اېشیکگا کیم بېرکیتورلار؛ ماهی خانه نینگ اوستونی آچارلار. گِردا-گِردی خود گرنج پالالی بیلە مضبوط تور. هرنی اېلیکگا کیلسا؛ بو چوقوردا توتارلار. هر بالیغ کیم قاچسا-اېشیک خود بیر اۇق تور-اوشول مذکور بۇلغان چیغّه توشار. اوند توتارلار. بو نوع بالیق توتماق اۇزگا یېردا کۆرولگان اېماس.

[مقیم، قندهار ساری] کابل آغاندین بیر نېچه کون سۇنگ مقیم، قندهار ساری گا رخصت تیلادی. چون عهد و شرط بیلە کېلیب اېدی؛ تمام کیشی-قرا و رخت و متاعی بیلە سالم و سلامت آتە-آغه سی ساری رخصت بېریلدى.^۱

[کابل نینگ تقسیماتی] مقیم غه رخصت بېرگاندین سۇنگ، کابل ولایتینی میرزالار غه و تمام مهمان بېگلارگا اۇق تقسیم قیللدى. غزنی نی توابع و لواحقی بیلە جهانگیر مرزا غه بېریلدى. نینگهار تومانی و مندرآور و دره نور و دره کتر و نورگل و چغان سرای نی ناصر میرزا غه بېریلدى. [اندجانیلار و...]] اوزوم بیلە قزاق لیقلاردا بیلە بۇلوب؛ کېلگن بېگلارگا و ییگیت لار گا بعض سی غه کېنت و تیول دېک بېریلدى. ولایت خود هیچ بېریلمادی. یالغوز بو اېماس؛ هر قاچان کیم تېنگری تعالی دولتی بېردی؛ مهمان و غریب بېگلارنی و ییگیت لارنی بایرلاردین و اندجانیلاردین آرتوغراق و یخشى راق کۆردوم. باوجود بو عجب بلایى دور کیم همیشه اېل مینی غیبت قیلورلار کیم بایریدین و اندجانیدین اۇزگانی رعایت قیلماس. مثل بار کیم: «دشمن، نې دېماس، توشگا، نې کیرماس.»

دروازه شهر را توان بست نتوان دهن مخالفان بست^۲

چون سمرقند و حصار و قندوز دین، قالین اېل و اولوس کابل ولایتی غه کېلیب اېردیلار؛ مصلحت اونداق کۆرولدی کیم کابل محقر یېری دور؛ سیفی دور؛ قلمی اېماس.^۴ بارچه اېلگا

^۱ مقیم ارغون، ذوالنون ارغون نینگ کیچیک اۇغلی اېدی. آتە سی، ذوالنون ارغون تمانیدن- غزنی حاکمی بۇلیب تعینلنگن اېدی. مرزا اولوغ بېگ کابلی؛ (تولد: ۱۴۶۰م هرات، وفات: ۱۵۰۳ کابل) - وفات قیلگن دن سۇنگ، غزنی دن کېلیب، کابل نی تصرف قیلدی. ۹۱۰ هجری قمری ده، کابل نی- چاره سیز قالبب- عهد و پیمان بیلە، بابرگه تاپشیردی. ۹۱۰ هق. ۸۸۳ ش. ۱۵۰۴ م

^۲ بو کونگی اوغانستان نینگ کتر ولایتی ده. چغان، مغولجه سۆز بۇلیب: آق معنا بېره دی. چغان سرای، یعنی آق سرای.

^۳ شهر دروازه سینی یاپیب بۇله دی یو دشمن آغزینی یاپیب بۇلیمیدی (بابرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۲۰۴) گوگل ده فارسیجه مقال قید اېتگن.

^۴ لشکر جایی دور؛ عایداتی جایی اېماس(؟)

یارماق خود یتکوروب بۇلماس. بو اېل و اولوس نینگ كۈچ لاريگا بيرار نيمه آشلىق بېرىب ؛ چرىك و چاپقون غە آتلا نىلغاي. سۈز مونگا قارار تاپىب ؛ كابل و غزنى ولايت و توابعى غە اۋتوز مينگ خروار آشلىق تحمیل^۱ بۇلدى. كابل نینگ درآمد و حاصلینی بيلمای ؛ مونداق گلى تحمیل بۇلغان اوچون ، ولايت خىلى خراب بۇلدى. اوشبو محلاردا بابرى خطنى اختراع قىلدىم.^۲

[سلطان مسعودى هزاره سى] سلطان مسعودى هزاره سيفه ، قالین قوی و آت سالیلدى. تحصيلدارلار يېباریلدى. نېچه كوندین سۇنگ تحصيل دارلاردین خبر كېلدى كیم هزاره لار مالنى بېرماي ؛ سرکش ليک مقاميدا دورلار. موندین بورونراق هم نېچه نوبت گردیز و غزنى يۇلارینی اوروب اېردیلار. بو جهتلاردین سلطان مسعودى هزاره نى چاپا آتلا نىلدى. ميدان يۇلى بيله كېلىب نرخ كۇتليدين تونلاب اۋتوب ؛ فرض وقتى دا چتو نواحى سيدا هزاره لار نى چاپیلدى. خاطرخواه چاپيلمادی. اوندین سنگ سوراخ يۇلى بيله يانیب ؛ جهانگیر مرزاغه ، غزنى غە رخصت بېرىلدى. كابل غە توشگاندا ، درياخان نینگ اۋغلى يارحسین ، بهره^۳ طرفیدین قولۇقه كېلدى. نېچه كوندین سۇنگ چرىك طرحنی سالیب^۴ ؛ پیر ؛ سو بیلور كیشی لار نى^۵ چارلاب ؛ اطراف و جوانبى تحقیق قىلیدى. بعض دشتنى دېدیلار بعض بنگشنى مناسب كۇردیلار. بعض هندوستان نى مصلحت كۇردیلار. كېنگاش هندوستان يوروشیگا قارار تاپتى.^۶

[هندوستان ساری] شعبان آیى دا^۷ ، آفتاب ، دلو برجى دا اېدى كیم كابل دین هندوستان عزیمتى بيله آتلا نىلدى. بادام چشمه و جگداليك يۇلى بيله ارا آلتى قۇنوب^۸ ؛ آدینه پور كېلىلدى. گرم سیر ولايت لارنى و هندوستان نواحى سینی هرگز كۇرولگان اېماس اېدى. نینگهارغه يېتگاچ ، اۋزگا عالمى نظرغه كېلدى: گیاه لار ، اۋزگاچه ويغاچلار ، اۋزگاچه و وحوش ، اۋزگاچه و طیور ، اۋزگاچه ، اېل اولوسى نینگ راه و رسمى ، اۋزگاچه. حیرتى بۇلدى. فى الواقع جای حیرت تور. ناصر میرزا كیم ایلگاراراك ولايتی غە كېلىب اېدى^۹ ؛ آدینه پوردا كېلىب ؛ ملازمت قىلدى. اۋل يوزدین كېلگن اۋیماق و احشام^{۱۰} ، قیشلاق مصلحتی غە^{۱۱} تمام كۈچوب ؛ لمغانات كېلىب اېدیلار. الارنینگ چرىكلارینی و كېین قالغان چرىكلارنى- بیر- ایگى كون اول نواحى دا توروب-

^۱ بو كونكى اتمه سى- اوغانستان ده- «حواله» ، «انداز»

^۲ قر. (حليم يارقين ، بابرى خط ،)

^۳ بو جای نینگ اسمى نى ، بهيره هم يازه ديلر.

^۴ حمله گه طيارگرليك قىلماق

^۵ تاغ و توز و سو و درياگه بلد كيشى

^۶ هندوستان ، ۹۳۵ ده فتح بۇلدى. ۲۵ يىل ، هندوستان فتحى ، ميسر بۇله دى. بابري وقایع ۹۳۲ هـ. ده يازه دى. « تاريخ تۇقۇز يوز اۋن دا كیم كابل ولايتى مسخر بۇلدى- اۋل تاريخدين بو تاريخ قه چه^۱ - هميشه هندوستان هوسى قىلپلور اېدى. گاهى بېگلار نینگ سست راي لېغى دین ، گاهى آغه ؛ اېنى نینگ ناھم پای لېغى دین ، هندوستان يوروشى ميسر و ممالكى مسخر بۇلماس اېدى. آخر مونداق موانع قالماي. كىچىك ؛ كېرىم بېگ- بېگائين ، هېچ كیم خلاف مقصود سۇز ايتا آلهادى.»

^۷ شعبان ۹۱۰ هـ. ؛ ۸۸۳ جدى ؛ ۱۵۰۵ جنورى

^۸ آلتى كۈچ يا آلتى منزل بيله يا آلتى تۇشچىلىك (دم آليش)

^۹ نېگهار توماني و مندرآور و دره نور و دره كتر و نورگل و جغان سراي نى ناصر ميرزاغه بېرىلدى.

^{۱۰} توركستاندين كېلگن اۋيماق - احشام. اگر وقایع هندوستان گه مربوط بۇلسه ، «اۋل يوز» كابل و توركستان دن عبارت دير.

^{۱۱} زمستان نى اۋتكريش اوچون

اۈزۈمیزگا قۇشوب ؛ كېلىپ ؛ جۈي شاھىدىن^۱ اۋتوب ؛ قۈيى- قۇش گىنىڭا- توشۇلدى. ناصر مىرزا نوكر ؛ سودرىگا ولايتىدىن بىرار نىمە يىتكۈروب ؛ ايگى- اوچ كۈن كېيىن راكدين كېلاي دېب ؛ قوش گىنىدىن رخصت تىلاب ؛ قالدى.

قوش گىنىدىن كۈچۈب گرم چىشمە غە توشگاندا ، گاگيانى نىنگ اولوغلاريدىن- پخى[نى] ، كىم كارۋانى بىلە اېكاندور- كېلتوردىلار. يۇل ؛ آير^۲ مصلحتى جھتىدىن ، پخى نى ھىمراھ قىلىلدى. بىر- ايگى كۈچ بىلە خىبرىدىن اۋتوب ؛ جام^۳ غە توشۇلدى.

[كۈرە مەبىدى] كۈرە- كترى نىنگ تەرىفىن اېشىتىلىپ اېدى. جوگىلارنىڭ و ھىندولارنىڭ بىر مەبىدى بو اېمىش. يىراق يىرلاردىن كېلىپ ؛ كۈرە- كترى دا ، ساچ و سقال قىر قار اېرمىشلار. [بگرام سىرى] جام غە توشگاچ بگرامنى سىر قىلە آتلاندىم. اولوق بىر ياغاچنى كۈروب ؛ بگرامنىڭ نواحى سىنى سىر قىلدىم. باشچى ، ملك بوسىع كىمى اېدى. ھىرنېچە كۈرە ؛ كترىنى سۈردۈك ؛ ايتىمادى. يانېب ؛ اوردوغە ياۋوق يىتگاندا ، خواجه محمد امين غە ايتىپ توركىم كۈرە- كترى بگرامنىڭ قاشىدا اېدى. تار غار و مخاطرە بىر اوچون ايتىمادىم. خواجه فى الحال خىثاىت قىلىپ ؛^۴ انىڭ دېگانىن ، ايتى. كۈن ، كېچ بۇلۇب اېدى و يۇل ھىم يىراق اېدى ؛ بارا ھادوك.

[سند سۈيى] بو يورثە سىند سۈيى كېچارنى و قاي سارى متوجە بۇلورنى مشورت قىلىلدى. باقى چغانىانى عرض غە يىتكۈردى كىم سو كېچماي ؛ اوشبو يىردىن ارا قۇنوب ؛ كھت آتلىق يىرگا بارسا ؛ بۇلور اېمىش ، كىم قالىن جمىعتلىق و مالىق اېلار اېمىش. بىر نېچە كابلىنى كېلتوردى كىم اۋزى نىڭ سۈزىگا موافق ، عرض غە يىتكۈردىلار. بو يىرلارنى ھىرگز اېشىتىلگان اېماس اېدى. اولوق اختيار^۵ ، كىشى ، كھت سارىنى مصلحت كۈروب ، اۋزى نىڭ مدعا سى نىڭ اثباتى غە نېچە تانوق ھىم اۋتكاردى ايسا ؛ سو اۋتماكى و ھىندوستان عزمىتىنى فسخ قىلىپ ؛ جامدىن كۈچۈب ؛ بارە سۈيىنى اۋتوب ؛ محمد پخ ، دابانى غە ياۋوغراق كېلىپ ؛ توشۇلدى.

اۋل محلدا ، گاگيانى افغانى پرشاۋوردا اېدى. چرىك وھمىدىن بو تاغ دامنەلارى غە تارتىپ اېدىلار. گاگيانى نىڭ اولوغلاريدىن ، خسرو گاگيانى ، بو يورثە كېلىپ ؛ ملازمت قىلدى. انى ھىم پخى بىلە يۇل اير مصلحتى جھتىدىن ، ھىمراھ قىلىلدى. بو يورثىن يارىم كېچە كۈچۈب ؛ كۈن چىقا ، محمد پخنى اۋتوب ؛ چاشتگاھدا كھتنى چاپىلدى. قالىن گاۋ و گاۋمىش توشتى. افغانلاردىن داغى قالىن اسىر توشتى. اسىرنى تمام آيرىپ آزاد قىلىلدى. اۋىلارىدا آشلىق خود بى نھايت اېدى.

^۱ جۈي شاھى ، بو كۈنكى جلال آبادنىڭ بىر قىسمى دىر. معظم خان خانان ، جلال الدىن اكرىنىڭ تاغەسى يىڭى شېرىنىڭ اساس قۇيىدى و جلال آباد اتە دى. (اكرىنامە دە اۋقىگن اېدىم شېكىلى)

^۲ يۇل باشچىلىك مصلحتى

^۳ بو جام ، ھرات نىڭ «جام»ى دن ، باشقە دىر. بو پاكىستان نىڭ خىبر-پختونخوا ايالتى دە دىر.

^۴ بابر ، ملك بوسىع كىمى نىڭ تەبىرى نى ، معقولب ، خواجه محمد امين نى ؛ ملك بوسىع كىمى نى چوغولگىنى اوچون- خىث دېيىدى.

^۵ اولوق اختيار ، اختياربېگى ، صاحب اختيار معناسىدە دىر. اختيار ، بو كۈنكى توركىە توركچە سىدە ، ياشلىق ، كھت ياشلىق معناسىدە دىر. بو معنا كۈز اۋنىڭ دە آلىنسە ؛ كھت آق سقال دېگن معناگە اېگە بۇلە دى.

چاقونچی سئد درياسی یاقاسی غه چه چاپیب ؛ ارا قونوب ؛ کلبیب ؛ بیزگا قوشولدیلار. باقی چغانیانی عرض غه یبتکورگان دېک نیمه ، چریک اېلیگا توشمادی. باقی بېگ بو سعی دین شرمندہ راق بؤلدى.

کھت ته ایگی قونوب ؛ چاقونچینی ییغیب ؛ قایساری یورور مصلحتینی کینگاشیلدی. سؤز مونگا قرار تاپتی کیم بنگش و بنو^۱ نواحی سی داغی افغانلارنی چاپیب ؛ نغر یؤلی بیله یا فرمل یؤلی بیله یانیلغای.

یارحسین- دریا خان نینگ اؤغلی- کیم کابل دا کلبیب ؛ ملازمت قیلیب اېدی- استدعا قیلدی کیم ، دلہ زاک و یوسف زیی و گاگیانی غه فرمانلار بؤلسه کیم مېنینگ سؤزومدین چیقماسالار. سئد سویی نینگ اول یوزیدا پادشاه قیلیچین چاپسام^۲. مدعاسیدېک فرمانلار بېریب ؛ کھت تین رخصت بېریلدى.

کھت تین کؤچوب ؛ یوققاری بنگش ساری هنگو یؤلی بیله متوجه بؤلدوک. کھت بیله هنگونینگ ارا سیدا بیر دره توشوبتور. ایگی طرفی تاغ. یؤل بو دره بیله بارور. کؤچوب بو دره غه کیرگاندا ، کھت نینگ و اول نواحی نینگ افغانلاری تمام ییغیلیب ؛ دره نینگ ایگی طرفی داغی تاغ اوستیگا چیقیب ؛ سوران سالیب ؛ غوغا قیلا باشلادیلار. ملک بوسعید کمری- کیم جمیع افغانستانی یخشی بیلور اېدی ؛ بو یوروش دا باشچی اول اېدی- عرض غه یبتکوردی کیم ایلگار راک ، یؤل نینگ راست طرفیدا پارچه تاغ توشوبتور. اگر بو افغانلار بو تاغ دین اول تاغ اوتسالار ؛ باشقه تاغ دور ، چرماب آلسا بؤلور. تېنگری راست کېلتوروب ؛ بو افغانلار اېریشیب ؛ کلبیب ؛ اوشول پارچه تاغ چیقیتیلار. بیر پاره ییگیتلارنی یېباریلدی کیم فی الحال ایگی تاغ نینگ ارا سیدا غی گردنه نی آغاییلار. اؤزگا چریک اېلیگا فرمان بؤلدى کیم اول یوزدین- بو یوزدین ، توشلوق- توشیدین یوروب ؛ بو افغانلارنی جزاسی غه یبتکورگاییلار. توشلوق توشیدین یوروگان بیله ، اوروشا هم آلهادیلار. بیر زمان دا یوز- یوز اېللیک افغاننی چاپقولا ب ؛ آلیب ؛ بعض سینى تیریک ، اکثر نینگ باشینی کېلتوردیلار.

[اؤت تیشلماق] افغانلار اوروشماقدین عاجز بؤلسه لار غنیم لارینینگ آلیدا ، اؤت تیشلاب کېلور اېمیشلار. یعنی مېن ، اؤیونگ دورمېن دېگان اېمیش. بو رسمنی اوند کؤردوک. عاجز بؤلغان افغانلار اؤت تیشلاب کېلیدیلا. تیریک کېلتورگانلارنی هم بؤیونلارینی اوردوروب ؛ توشگان یورته کله مناره قۇپاریلدى.

[ینه هم یوریش] تانگلاسی اوندین کؤچوب ؛ هنگوغه توشولدى. بو نواحی داغی افغانلار بیر پارچه تاغنی سنگر قیلیدیلا. سنگر لفظینی کابل غه کبیلگاندا اېشتیلدى. بو اېل تاغنی بېرکیتگاننى ،

^۱ شو آنگه بیر قشلاق ، اندراب تومنی (اولوسوالیگی) بغلان ولایتی ده بار.

^۲ پادشاه اوچون قیلیچ چاپسم یا پادشاه نینگ اسمی گه قیلیچ چاپسام.

سنگر دېرلار اېرمېش. چريک اېلى يېتگان بيله اۋق ، افغانلارنىڭ سنگرىنى اوشاتيپ ؛ يوز-ايگى يوز متمد افغانلارنىڭ باشلارنى كېسىپ ؛ كېلتوردىلار. مونداهم كلهمناره قۇپارىلدى. **هنگودين كۈچوب** ؛ ارا قۇنوب يوقارى بنگش نىڭ اياغى تىل دېگان يېرگا توشولدى. مونداهم چريک اېلى بو گرد و نواحى داغى افغانلارنى چاپا بارىپ اېدىلار. يېر سنگردىن بعض چاپقونچى ، يېنگىلاراك يانېپ تور.^۱

موندىن كۈچوب ؛ **يۇل سىز يوروب** ؛ ارادا يېر قۇنوب ؛ تانگلاسى ، يېر تىپ ؛ تىك اېنىشىدىن اېنىپ ؛ اوزون- اوزاق تنگىدىن اۋتوب ؛ بنوغه توشولدى. چريک اېلى و تبوه و ات بو اېنىشدا و تنگىدا اسرو كۇپ اېمگاندىلار. توشگان اۋلجە ، اۋىلار خود اكثرى قالدى. عامه يۇل اۋنگ قۇلومىزدا ، يېر-ايگى كروه^۲ اېكاندور. بو يۇل اتلىق يۇلى اېماس اېكاندور. قۇيچى و چوپان ، گاھى گلە و رمەنى بو يۇل و تنگى بيله اېندورور اوچون ، بو يۇلنى گوسفند ليار^۳ دېر اېرمىشلار. يۇلنى افغان تىلى بيله ، ليار دېرلار. باشچى ملك بوسعيد كمرى اېدى. اكثر چريک اېلى ، يۇل چپ توشگانىنى ، ملك بوسعيددىن كۇردىلار.

بنگش و نغر تاغلاريدىن اۋتگاچ اۋق ، بنو توب- توز يېردا واقع بۇلوتور. شمالي ، بنگش و نغرنىڭ تاغلاريدور. بنگش رودى بنوغه چىقار. بنو بو سوبيله معمور دور. جنوبى جوباره و سۇند سوبى دور. شرقى دىنكوت ، غربى دشت ، كيم بازار و تاك هم دېرلار. افغان قبايليدىن كورانى ، كيوى ، سور ، عيسى خيل ، نيازى بو ولايتنى اېكارلار.

بنوغه توشگاچ اۋق ، خبر تاپيلدى كيم ، توزداكى قبايلى شماليداغى تاغلار دا سنگرلاب تورورلار. چريكنى جهانگير ميرزاغه باشلايتىپ يېبارىلدى. كيوى نىڭ سنگرى اېكاندور. بارىپ يېر زماندا آلب قتل عام قىلىپ ؛ قالين باش كېسىپ كېلتوردىلار. اق رختين چريک اېلىگا ، خيلى توشتى. بنوداهم كلهمناره قۇپارىلدى. بوسنگر آلىنغاندىن سۇنگ ، كيوى نىڭ اولوغلاريدىن ، شادى خان اتلىق ، ملازمتقه ، اۋت تيشلاب كېلدى. اسىرلارنى بغيشلادوك.

[**احتياطلر**] كهتنى چاپقاندا مونداق مقرر بۇلوب اېدى كيم بنگش و بنو نواحى سىداغى افغانلارنى چاپىپ ؛ نغر يۇلى بيله ، يافرمل يۇلى بيله يانيلغاي. بنونى چاپقاندىن سۇنگ ، يېر ؛ سونى بيلور كيشيلار عرضە يېتكوردىلار كيم دشت ياووق تور. اېلى هم جمعيتلىق اېل دور. يۇلى هم يىخشى دور. فرملغه چىقار. سۇزنى ، دشتنى چاپىپ ؛ اول يۇل بيله چىقارغه قۇيوب ؛ تانگلاسى اوندىن كۈچوب ؛ اوشبو رودنىڭ ياقاسيدا عيسى خيل نىڭ كېنتىگا توشولدى. عيسى خيل خبر تاپىپ ؛ جوباره تاغلارنى اۋزلارىنى تارتىپ تورلار. عيسى خيل نىڭ كېنتىدىن كۈچوب ؛ جوباره تاغلارنى نىڭ دامنه سىغا توشولدى. چاپقونچى تاغلارغه بارىپ ؛ عيسى

^۱ يېنگىلاراق يانماق : مغلوب بۇلماق ، شكست تاپماق^۲ ۲۰ كىلومتر^۳ قۇي يۇلى

خیل نینگ بیر سنگرینی اوشاتیب ؛ قوی و گله و رخت کەلتوردیلار. اوشبو آخشام عیسی خیل افغانلاری ، شبخون کەلتوردیلار. اول یوروشدا بسیار احتیاط قیللور ابدی. هیچ ایش قیلا آلهادیلار. مونداق احتیاط قیللور ابدی کیم برانغار ، جوانغار ، غول ، ایراول ، هر قایسی بودالیق ، بودالیدا توشوب ؛ هر قۇل اۇز تۇشیدین یاراغلانیب ؛ یایاق اوردونینگ گردی غه چادرلاردین بیر اۇق آتیمی بیراق راق چیقیب ؛ کچه اوشاندا اۇق بۇلورلار ابدی.

هر کچه بو دستور بیلە تمام چریک اہلینی چیقاریلور ابدی. ایچکیلاردین اوچ- تۇرتی مشعل بیلە هر آخشام نوبت بیلە ایورولور اپردیلار. مہن ہم بیرار نوبت ایورولور اہدیم. چیقماغان کیشی نینگ بورنینی تہشیب ؛ چریکیدن ایوروتور اپردوک.

برانغار جهانگیر میرزا ، باقی چغانیانی ، شیریم تغایی ، سید حسین اکبر و ینہ بعض بېگلار ابدی. جوانغار میرزا خان ، عبدالرزاق مرزا ، قاسم بېگ و ینہ بعض بېگلار ابدی. غولدا اولوق بېگلاردین کیشی یوق ابدی ؛ تمام ایچکی بېگلار ابدی. ایراولدا سیدقاسم اہشیک آغہ ، بابا اۇغلی ، اللہ بېردی و ینہ بعض بېگلار ابدی. چریکنی آلتی بۇلاک قیللیب ابدی. هر بۇلاکغا بیر کچه ؛ کوندوز چاغدا اولوق نوبتی ابدی.

[غریگہ باقہ] اول دامنه دین کؤچوب ، غرب قہ باقہ یوروب ؛ دشت بیلە بنونینگ اراسیدا ، بیر سوسیز قۇلدا توشولدی. چریک اہلی ساینی قازیب ؛ اۇزلاری و گله ؛ قرالاری غه سو آلدیلار. بو سایدین بیر قاری ؛ بیر یاریم قاری^۱ قازسا ؛ سو چیقار ابدی. نی یالغوز بو سایدین مونداق سو چیقار. هندوستان نینگ جمیع رودلاری نینگ بو خاصیتی بار. بیر قاری ؛ بیر یاریم قاری قازسا البتہ سو چیقار. عجب قادری دور هندوستاندا کیم دریالاردین اۇزگا آقار سو بۇلماس ؛ رودلاری مونداق سوغہ یاووق واقع بۇلوتور.

اوشبو قوروق روددین ، سحر کؤچوب نماز دیگر دشت نینگ کہنت لاریگا جریدہ آتلیق چریک اہلی بیتیشتی. چاپقونچی بیر نچہ کہنتی چاپیب ؛ گله و رخت و سودا آتالاری کەلتوردیلار. بو آخشام تانگ غه چہ ، تانگلای توشگاچہ ، کہین قالغان یوکلوک گله و تیوہ و یایاق- یالانگ کہلا قالدی. بو کون کیم موندا تورولدی ؛ چاپقونچی باریب دشت نینگ کہنتلاریدین قالین اوی و قوی کەلتوردیلار. افغانلار نینگ سوداگرلارینی یولوقتوروب ؛ قالین آق رخت و عقاقیر و قند و نبات تۇپچاق آتار و سودا آتالاری کەلتوردیلار. خواجہ خضر نوحانی کیم افغانلار اراسیدا مشہور و معتبر سوداگرلاردین ابدی ؛ ہندی مغول توشوروب ؛ باشینی کسب کەلتوردی. شیریم تغایی چاپقونچی نینگ کہینچہ باریب ابدی. بیر یایاق افغان ، شیریم تغایی بیلہ روبہ رو بۇلوب ؛ شیریم تغایی نینگ شہادت بارماغینی توشورا چاپتی.

[كۆچ برکۆچ] تانگلاسى غە كۆچوب ؛ دشت نىنگ كېنت لارنىنگ اراسىدا ياووغراق توشولدى .
اوندىن كۆچوب گومل سوبى نىنگ ياقاسى غە توشولدى . دشت تن ، غزنى طرفى ايگى يۇل چىقار
ابرېمىش : بىر سنگ سوراخ يۇلى كىم برك دىن اوتوب ؛ فرمل كېلور . يىنە بىر گومل رودىنى ياقالاب
برك گا يېتماي ؛ بو هم فرمل كېلور . گومل يۇلىنى بعض خوش لادىلار . دشت تە اېكاندا ، ايگى -
اوچ كون پىاپى يامغورلار ياغدى . گومل رودى خىلى اولغايب اېدى . اونداق كىم تشويش بىلە گذر
تايىب ؛ اؤتوك . يۇل بىلور كىشىلار عرض قىلدىلار كىم گومل يۇلىدا ، بو رودنى نېچە قاتلە
كېچماك كېراك . اگر سو مونداق اولوق بۇلسا مشكل دور . بو يۇل دا هم تردد بۇلدى . هنوز سۇزنى
بىر يىرگا قۇيولماي دور اېدى . تانگلاسى طبل كۆچ چالدوروب ؛ آت اوستىدا اوق سۇزلاشىب ؛
قايسى يۇل بىلە يورورنى قرار بېرور خيال دا اېدىم . عيد فطر اېدى .^۱ مېن عيد غسلى غە مشغول
بۇلدم .

[كۆرىلمگن يۇللار] جهانگير ميرزا و بىگلار سۇزلاشىب تورلار . بعضىلار دېتورلار كىم دشت نىنگ
غربى تاغى نىنگ كىم كوه مهتر سليمان دېرلار ؛ اوشبو تاغ دشت بىلە دوكنى نىنگ اراسىدا توشوب
تور - تومشوغىدىن ايورولسا ؛ يۇل توزدور . اگرچه بىر - ايگى كۆچ تفاوت قىلور . راي لارى مونگا قرار
تايىب ؛ تومشوق يۇلى غە بۇلوتورلار . غسلىدىن فارغ بۇلغونچە ، چرىك اېلى تمام تومشوق يۇلى غە
تۇز آلىب ؛ اكثر گومل رودىدىن هم كېچىب تورلار . چون كۆرولگان يۇللار اېماس اېدى ؛ يۇل نىنگ
يېراق - ياووغىنى بىلماي ؛ اراجيف سۇزىلە بو يۇل غە كىردوك . عيد نمازىنى گومل رودى نىنگ
ياقاسىدا اؤتالدى .^۲ نوروز اول عيدقه ياووق كېلىب اېدى . تفاوت بىر - ايگى كون اېدى اول
تقريب بىلە بوغزلىنى ايتىب اېدىم :

يانگى آى يار يوزى بىرلە كۇروب اېل ، شاد بىرملار^۳

منگا يوز و قاشىنگىدىن ايرو ، بىرم آيىدا غملار^۴

يوزى نوروزى وصىلى عىدىنى بابىر غنىمت توت

كه موندىن يخشى بۇلماس بۇلسا يوز نوروز و بىرملار^۵

گومل رودىنى اؤتوب ؛ جنوب سارى باقه ، تاغ دامنه سى بىلە يورودوك . بىر - ايگى كروه^۶ بارىلىب
اېدى كىم ، قانى توتولغان بىر نېچە افغان ، تاغ اېتاكى داكى پشتلار دا پيدا بۇلدىلار . جىلاورىز
اول سارى متوجه بۇلدوك . اكثرى قاجتيلار . بعض سى جهل قىلىب ؛ دامنه داغى اوشاق تاغلاردا و

^۱ ۹۱۰ هـ. شوال : ۸۸۳ هـ. حوت : ۱۵۰۵ م. مارچ

^۲ عيدنىنگ نمازى ادا بۇلدى .

^۳ بىرم قىلە دىلر .

^۴ غزل نىنگ همه سى بو دور : « مېنىنگ بو تار مو نىنگلىغ تېنمغه ، تابلار سالىدى * اول آى نىنگ يوزىدا سنبىل كېلىقداغى تابلار * هواغه دود آھىن بوتراتور عشق اھلى غېرىن * صبا تحريكىدىن هرگه پريشان بۇلسه برچملار * آچىلدى زلفى و خويلاز نمودار بۇلدى اول يوزدا * گل اوزرا چون بۇلور پيدا ، كېچە آچىلسه ، شېنملار * مېن و كنج غم و آھ و فغان و اشك خون آلود * نې خوشتور گوشه خالى ، مې صافى و هېدملار . (دريا در گوهر ، ۱۳۸۷)

^۵ بو بيت . (دريا در گوهر ، ۱۳۸۷) يوق

^۶ ۲۰ كيلومتر ، ۴ كيلومتر

کمرلاردا بېرکیندیلار. بېر افغان، بېر پارچه تاغ نینگ اوستیدا توروب ابدی. غالباً ناری یانی اوچمه ابدی. کبتار بېری هم یوق ابدی. سلطان قلی چناق جیبالیک چقیب؛ چاپقولا ب آلدی. مېن نینگ قاشیمدا بېر قیلغان ایشی اوشبو ابدی. اوشبو ایشی سبب رعایتی و ترقی سی بؤلدى. ینه بېر کمردا، قتل ق قدم، بېر افغان بیلە چاپقولا شیب؛ توتاغلا شیب؛ اؤن- اؤن ایگی قاری^۱ بېردین بیلە اؤق اوچتیلار. باشینی کھسیب کھلتوردی. ینه بېر تاغ نینگ اوستیدا، کیپا، بېر افغان بیلە دست و گریبان بؤلوب؛ تاغ اوستیدین تاغ نینگ یاریمی سی غه چه، یومالانیب کھلدیلار. انینگ هم باشینی کھلتوردی. بو افغانلار نینگ داغی اسیری خلی توشوب ابدی. تمام آزاد قیلیدى.

دشت تن کؤچوب، مهتر سلیمان تاغینی دامنه لاب؛ جنوب ساری باقه یوروب؛ اوچ ارادا قؤنوب؛ سئد سویى نینگ یاقاسیداغی ملتان توابعی کھنتلاردین، بېله دېگان قصبه چه غه یېتیشیلدى. اېلى کھمه لار گا کیریپ؛ سو اؤتیلار. بعض اؤزلارینی سوغه سالیب؛ اؤتیلار، اوشبو کھنت تۇغریسی دا بېر ارال بار ابدی. کھین قالغان اېلار، ارال دا کؤرونیدیلار. اکثر چریک اېلى آت و یاراق بیلە اؤزلارینی سالیب؛ اؤتیلار. بېر نېچه کیشی سوغه باردی. مېنینگ نؤکرلاریمدین بېر، قل احمد آروق ابدی. بېر مهتر فراش ابدی. جهانگیر میرزا نؤکرلاریدین، بېر، قایتماس تورکمان ابدی. بو ارال دا بعض رخت و پرتال دېک نیمه لار، چریک اېلیگا توشتی. بو نواحی نینگ اېلى کیمه لار بیلە تمام سئد سویى نینگ اؤل یوزیگا اؤتیلار.

اوشبو ارال تۇغریسیدین اؤنگانلار بېر پاره سی، سونینگ اولوغ لوغی غه اعتماد قیلیب؛ قیلچ لاری اېلیک لاریگا آلیب؛ شمشیر بازلیق قیلیب؛ تیکه^۲ قیلا باشلادیلار. ارال غه اؤنگانلاردین، قول بایزید بکاوول یالغوز- یالانگاچ- آت بیلە- الار نینگ مقابله سیدین اؤزینی سوغه سالدی. ارال نینگ اؤل یوز داکى سو ایگی- اوچ حصه بؤلغای ابدی؛ بو یوزداکی سو بېر حصه. آت اوزدوروب؛ اول یوزداکیلار نینگ مقابله سیدا، بېر اؤق آتیمی بېردا، پایابقه چقتی. سو آت نینگ قبتالی دا بؤلغای ابدی. بېر سوت پیشیمی غه یاووق درنگ قیلدى. غالباً حَمْلَى نى توزدی اېکین.^۳ کھیندین هیچ کیم کؤمک کھلمادی وکؤمک کھلور احتمالی هم یوق ابدی. اوشاندین بولار نینگ اوستیگا ایلدام یورودی. بېر- ایگی اؤق آتیلار. بؤلدورا آلمادی لار. قاچا بېردیلار. یالغوز- یایداق آت بیلە؛ کؤمک سیز- سئد سویى دېک دریادین اوزدوروب؛ کھچیب؛ غنیم لارنى قاچوروب؛ بېرلارینی آلدی. مُحکم؛ مردانه ایش- قیلدى.

یاغینی قاچورغاندین سؤنگرا، چریک اېلى اؤتوب؛ رخت و گله- قرا، اؤلجه کھلتوردیلار. اگرچه موندین بورون هم خدمتیدین و مردانه لیغلاریدین- کیم نېچه نوبت ظاهر بؤلوب ابدی- رعایتی و

^۱ ۵-۶ متر

^۲ آتن قیله باشله دیلر. تیکه (اوغانستان ده اتن) بېر تورلی رقص. احتمال که انسانلر حیاتی نینگ «اؤچیلیک دوره سیدن» (شکار دوره سیدن) قالگن بؤلسه. انسانلر بو دوره ده، بېر حیواننی اؤله گن دن سؤنگ، حیوان جسدی نینگ تۇگریده، رقص قیلیب، سونگره اپنی تقسیم قیلر اېکینلر. اتن سؤزی آتگن سؤزی بیلن بېر ریشه دنگه اؤخسه ى.

^۳ دَمَى نى آلدی. نفسی نى راست قیلدى. چرچاغی نى چیغردى.

شفقتى مقامىدا بۇلۇپ ؛ باورچى لىق مرتبە سىدىن ، خاسە بكاوول لوق مرتبە سى غە يېتكۈرۈپ ايرىدىم. بو ايشىدىن خود انىنگ بارە سىدا ، گلى عنایت و تربیت مقامىدا بۇلدوم و کلی عنایت و تربیت قىلدىم.^۱ نېچۈك كيم مذکور بۇلغوسىدور. فى الواقع ، عنایت و تربیت ارزندهسى هم بار اېدى.

[سند سویی یاقاسی] ينه ايگى كۈچ سىند سويىنى ياقالاب ؛ سو قویی غە باقه ، كۈچۈلدى. چرىك اېلى ، چاپقون چاپا- چاپا ، آت لارىنى خراب قىلدیلار. مالی هم ارزنده چاپقون اېماس ، تمام اوی دور. دشته خود قوی و بعض ييردا رخت دېك نيمه لار هم چرىك اېليگا توشار اېدى. دشت تين اۋنگاچ ، اوی دين اۋزگا نيمه يوق اېدى. سند سویی ياقاسیداغى كۈچلاردا خود اونداق بۇلدى كيم بير قولۇقچى ،^۲ اوچ يوز اوی- تۇرت يوز اوی كېلتورور اېدى. نېچۈك كيم كېلتورور اېدىلار ؛ كۈپلۈكىدىن ، هر كۈچدا ينه اوشانداق قالور اېدى.

[آلتى آيلىك يوريش] اوچ كۈچ ، سند ياقاسى بيله اۋق كېلدۈك. اوچ كۈچدين سۈنگ پىرکانو مزارى تۇغرىسىدىن ، سند درياسىدىن ايرىلىپ ؛ پىرکانو مزارى غە كېلىپ ؛ توشتۈك. چرىك اېلىدىن بعضى ، مزارىنىنگ مجاورلارى غە مزاحم بۇلغان اوچون ، يىرىنى- سياست اوچون- پاره پاره قىلدوردوم. بو مزار هندوستاندا بسيار معتبر مزار دور. مهتر سليمان تاغى نىنگ پيوستى تاغلارنىنگ دامنه سىدا واقع بۇلۇبتور.

بو مزاردين كۈچۈب ؛ كۈتل اوستىدا توشۇلدى. اوندىن كۈچۈب دوكى ولايتى غە تعلق رودغە توشۇلدى. اول يورتنى كۈچگاندا ، شاه بېگ^۳ نۇكرى ؛ فاضل كۈكلاش^۴ نىنگ كيم سىوى نىنگ داروغەسى اېدى- يىگىرمە چە قراولۇق قە كېلگن كىشىسىنى ، توتوب كېلتوردىلار. اول محل چون كدورتى يوق اېدى ؛ آت و ياراغلار بيله اۋق قۇياپىردۈك.

ارا قۇنوب ؛ دوكى نىنگ كېنتلارىدىن چوتالى دېگان كېنت نىنگ ياووغى غە توشتۈك. سند سويىدىن نارىراق و سند سويى نىنگ ياقاسىدا. اگرچه تىنماي چاپقون قىلور اېدىلار ؛ ولى آت بۇغزى و كۈك خۇب^۵ بسيار اېدى ؛ آت قالماس اېدى. سند درياسىدىن كيم پىرکانو سارى باقه چىقىلدى ؛ كۈك ، خۇب خود يوق اېدى. احيانا ايگى- اوچ كۈچ تە ، آز- اغلاق خۇب زار[خېدزار]

^۱ كۈپ عنایت و تربیت قىلدىم.

^۲ ملازمت گە كېلگن هر بير انسان (بابرنامە ، ۲۰۱۸)

^۳ شاه بېگ نىنگ اصل آتى ، شاه شجاع ارغون دير. او ايسە ، ذوالنون ارغون نىنگ اۋغلى بۇلە دى. ذوالنون ارغون بديع الزمان نىنگ قين آتەسى ايدى. غزنى و قندهار و زابل دە يىلرچە حكمدار ايدى. قدرتى شونچە ايدى كە گاه دە سلطان حسين بايقراگە تن بېرمىس ايدى. شىباني خان هرات گە هجوم قىلگن يىلى ، اونىنگ مقابلە سىدە چىقىپ ؛ جنگ دە اۋلدى. «بىر بۇلاک شاه شجاع ارغون- كيم شاه بېگ كە مشهور دور. موندىن سۈنگ شاه بېگ اۋق يېتىلگۈسىدور. ينه بير بۇلاک اينىسى مقيم.» وقايە ۹۱۳ هق. شاه بېگ بيرقنچە اوروشلار و يوروشلار دە ، بابربيله همراہ ايدى. بو شاه بېگ نىنگ اوغلى ، شاه حسين ارغون / شاه حسن ارغون ؛ كە بو كۈنى كى سند و بلوچستان دە حكمدار اېدى ؛ همايون نى ، ۹۴۶ كيم هق. ۹۱۸ هق. ۱۵۴۰. دن تا ۹۵۰ هق. ۹۲۲ هق. ۱۵۴۴ م. گە قدر سىند و تېتە و بلوچستان دە آواره ايدى- جودە هم بيزاوتە قىلدى. همايون نى ، اۋلديرماقچى بۇلدى. همايون بلوچستان دن ، قندهار تمان كېلىش گە مجبور بۇلدى. هرات و پارس طرف ، بارىپ ؛ تېماسپ شاه ، پارس پادشاه سى غە سېغىندى. / قر. همايون نامه ، گلبدن بېگم اثرى ، تذكرة الواقعات. جوهر آفتابه جى اثرى.

^۴ وفاتى: ۹۳۰ هجرى

^۵ خويد ، پېد و زنى دە. بو سۆزدە كېلگن / و / تلفظ بۇلېمىدى. واوئى «واو معدوله» دېدىلار. خویش ، خواهر ، خواهش سۆزلارى دە هم شو قاعده بار. خېد

تاپیلور اېدى ؛ آت بۇغزى خود تاپىلماس اېدى. اوشبو يورتلاردىن چرىك اېلى نىنگ آتلارى قالا باشلادى.

چونالى دين اۋتوب توشگان يورته ، اولاق سىزلىقدىن مېنىنگ خرگاهىم هم قالدى. اوشبو يورته آخسامى اونداق يامغور بۇلدى كىم ، چادر اىچىدا سو اىنچىگا پاىچە دىن اېدى.^۱ گلىملارنى بىر يېردا يىغىشتوروب ؛ بلند قىلىپ ؛ اوستىدا اۋلتوردوم. بو كېچە اوشمونداق عسرت بىلە تانگ آتى. يەنە اىگى كۈچدىن سۈنگ ، جهانگىر ميرزا كېلىپ ؛ قولاغىم غە دېدى: كىم خلوت سۈزوم بار. خلوت قىلىلدى. عرض قىلدى كىم: باقى چغانىانى^۲ مېنگا كېلىپ دېدى كىم ، پادشاهنى بېتى- سېكىز ؛ اون كىشى بىلە رخصت بېرىپ ؛ سىند سويىنى اۋتكارىپ ؛ سىزنى پادشاه كۇتارالىنگ. مېن ايتىم: كىم يەنە كىملار اېمىش ، بو كىنگاش تە ؟

ايتى كىم: مېنگا فى الحال باقى بېگ ايتى اۋزگا سىنى بىلمايدىم. مېن دېدىم: يەنە اۋزگلارنى داغى تحقيق قىلىنگ. غالباً سىد حسين اكبر و سلطان على چهرە يەنە بعض خسرو شاهی بېگ ؛ بېگات ، يىگىت- يالانگ هم بار اېدى اېكىن. فى الواقع جهانگىر ميرزا موندا اسرو خوب باردى ، توققان لىقنى^۳ به جا كېلتوردى. جهانگىر مرزانینگ بو ايشى ، مېنىنگ اۋل ايشىم نىنگ مقابله سىدا اېدى كىم ، كھمرددا ؛ اۋل هم بو بدبخت مردك نىنگ اغوا و افسادى بىلە اېدى.^۴

اۋل يورتنى كۈچوب ؛ يەنە بىر يورته توشگاندا ، چرىك اېلىدىن آتى يارار^۵ كىشىنى جهانگىر مرزاغە باشلاتىپ ؛ اول نواحىدا اۋلتورور افغانلارنى چاپقالى يېبارىلدى. اوشبو يورتلاردا چرىك اېلى نىنگ آتلارى ، كۆپ قالا باشلادى. كۈنى بۇلور اېدى كىم ، اىگى يوز آت- اوچ يوز آت قالور اېدى. آبدن- آبدن كىشىلارى ياقلا دىلار. شاه محمود اۋغلاغچى كىم مېنىنگ آبدان اىچكىلارىمىدىن اېدى ؛ آتلارى تمام قالىپ ؛ يايلاق كېلدى. غۇزنى غە چە چرىك اېلى نىنگ آتلارى غە بو حال اېدى.

[غۇزنى كۆلى / آب اىستاده] اوچ- تۇرت كۈچدىن سۈنگرا ، جهانگىر ميرزا بىر پارە افغانلارنى چاپىپ ؛ بىر پارە قۋى كېلتوردى. بىر- اىگى كۈچدىن سۈنگ آب اىستاده غە يېتوك. غرىب اولوق سو نظرغە كېلدى. اۋل يوزداكى دشتلار خود اصلا كۆرونمايدور. سو آسمان بىلە پىوست كۆرونە دور. اۋل يوزداكى تاغلار و پشته لار ، نې طور كىم سرآب نىنگ اول يوزىداكى تاغ و پشته لار معلق كۆرونور ؛ بو تاغلار و پشته لار هم يېرىلە كۆك نىنگ اراسىدا معلق كۆرۈنا دور. موندا يىغىلور

^۱ آشغىلغ دىن يوقارى اېدى.

^۲ باقى چغانىانى ، خسرو شاه ، ايوب و ولي نىنگ اېنىسى. او ، ترمذە بابىرگە تسليم بۇلىپ ؛ خسرو شاه نىنگ قدرتن... سبب بۇلدى. شو خدمتى اوچون ، بابىر اونى «اولوغ اختيار» قىلگن اېدى.

^۳ اېنى لىگى نى

^۴ «آجرىدا اېكاندا سلطان محمود مرزانینگ خانزاده بېگىم دىن بۇلغان قىزىنى- كىم بورون جهانگىر مرزاغە - ميرزالار تېرىك لېگىدا ، قۇلوب اېدىلار- جهانگىر ميرزاغە نكاح بۇلدى.» سلطان محمود مرزانینگ اىگى خانى نىنگ آتلى خانزاده بېگىم اېدىك بىرى ميربزرگ ترمذى نىنگ اېگاچىسى يا سىنگلى و يەنە بىرى اېسە شو كىشى نىنگ نېرە سى. احتمال كىم بو قىز ، ميربزرگ ترمذى نىنگ جېنى بۇلسە.

^۵ آتى ، چاپقونگە تېزە دېگن كىشى

سولار كُتواز وادی سی نینگ و زرمات جیلگاسی نینگ و غُزنی رودی نینگ ، قرا باغ اولانگی نینگ ، بهار یامغورلاری نینگ سیلاری و یازلار ، سو اولغايفاندا زراعتین آرتقان سولاری اېمیش.^۱

آب ایستاده غه بیر گروه^۲ بیتگاندا عجب نیمه ملاحظه قیلدوک. هر زمان بو سو بیلله آسمان نینگ اراسیدا شفق دېک قیب- قیزیل كُورونه دور ؛ ینه برطرف بۇلادور. یاووق بیتکونچه بو حال اېدی. یاووق بیتگاندا معلوم بۇلدی کیم ، باغلان قاز اېکاندور. نې اؤن مینگ و نې ییگیرمه مینگ ، اسرو کؤپ باغلان قاز. قالین باغلان قاز اوچوب ؛ قنات اورغندا قیزیل پرلاری ، گاه کُورونوب ؛ گاه کُورونماس اېکاندور.

نی یالغوز بو قوش ، هر قوشدین بی حد و حصر. بو سو یاقاسیدا قالین قوش نینگ یومورتقه سی. بوسو قیرغاغیدا ، بو قوشلار نینگ یومورتقه لاری نی آغالی کېلگان ایگی افغان ، بیزنی کُورگان بیلله اؤزینی سوغه سالدی. بیر نېچه کیشی یاریم گروه^۳ گا یاووق باریب کېلتوردیلار. غرض کیم مونچه یؤل کیم باردیلار ؛ سو بیر قاعده بیلله ، آت نینگ قارنی دا اېدی. توز بیر اوچون غالباً سوئی چوقور اېهاستور.

[کتواز دشتی] کُتواز دشتی نینگ آب ایستاده غه کېلور رودی نینگ یاقاسی غه کېلیب توشتوک. بو رود ، قوروق رودتور. موندا هرگز سو آقماس. نېچه نوبت کیم موندین اوتوبتور بیز ، هرگز بو رودته آقار سو کُورولمايدور. بو نوبت یاز یاغین لاری جهتیدین ، بو رودته اونداق سو کېلیب تورکیم اصلا گذر تاپا آلمادوک. اگرچه خیلی عریض اېماس ؛ ولی بسیار عمیق اېدی. تمام آت و تیوهنی اوزدوروب کېچیلدی. بعض پرتال دېک نیمه نی ارغمی غه باغلاب ؛ اول یوزدین تارتیب آلدیلار.

بو سودین اؤتوب ، کهنه نانی بیلله سرده بندیدین اؤتوب ، غُزنی غه کېلدوک. جهانگیر میرزا بیر- ایگی کون مهمان دارلیق قیلیب ؛ آشلار تارتیب ، پیش کشلار قیلدی.

اؤل ییل ، اکثر سولار اولوق کیریب اېدی. اونداق کیم ده یعقوب سويیدین گذر تاپیلماس اېدی. مېن کؤل دا یاساتغان کېمه نی کېلتوروب- کمری توغریسیدا- ده یعقوب سوئی غه سالیب ؛ اېل کېمه بیلله اؤتار اېردیلار. بو جهتدین سجانود کؤتلیدین اؤتوب ؛ یک رویه کېلیب ؛ کمریدین کېمه بیلله سونی کېچیب ؛ ذی الحجه آبی^۴ دا کابل غه کېلدوک. سیدیوسف بېگ^۵ بیر نېچه کون بورونراق ، قولونج زحمتی بیلله ، تېنگری رحمتی غه باریب تور.

ناصر میرزا نوکر- سودریگا ، ولایتلاریدین بیرار نیمه بیتکوروب ، ایگی- اوچ کون کبېن راکدین کېلای دېب ؛ قوش گنبددین رخصت تیلاب قالیب اېدی. بیزدین ایریغلاچ ، دره نور اېلی ، بیر

^۱ «آب ایستاده» حقیقه گی بو معلومات ، شاید کیم بیرینچی معلومات و تحقیقات دیر.

^۲ ۲ کیلومتر

^۳ ۱ کیلومتر

^۴ ۹۱۰ هـ. ذی الحجه ؛ ۸۸۴ هـ. جوزا / خرداد ؛ ۱۵۰۵ م. می آبی.

^۵ بو یوریش ، اوچ آی چیلیک یوریش اېکن.

^۶ بو کیشی سید یوسف بېگ اؤغلاچی دیر. سید یوسف اؤغلاچی ، سلطان احمد مرزانیگ امراسیده ایدی. قر. وقایع ۹۱۰ هـ. سلطان احمد میرزا حقیقه گی معلوماتلرگه.

نېچه سرکش لیک قیلغان جهتیدین ، چریکینی دره نور اوستیگا یېبارور. دره نورنینگ قورغانی نینگ بېرکلیگی و بېرلاری نینگ شالی زار جهتیدین پورتاغ لیغی بورون مذکور بولوب اېدی. **بو چریک نینگ سرداری - فضلی** - چریکینی احتیاط قیلماي ؛ موندایک یکه ره یول و پورتاغ یېردا پریشان چاپقون غه قویار. دره نور کیشیسی چقیب پریشان بارغان چاپقونچینی تېراتگان بیلله اوزگالار هم تورا آلماسلار. قاجارلار. بیر پاره کیشینی اؤلتوروب قالین آت و یراق آلدیلار. اؤل چریکدا کیم فضلی دېک کیشی سردار بولغای ، حالی اوشموندایک اوق بولغوسیدور. بو جهتین مو ، یا ناصر میرزانینگ کونگلی دا اېگری لیک بار اېدی اؤل جهتین مو ، بیزینگ سؤنگیمیزچه کېلمادی. قالدی.

[ناصر میرزا] ینه ایوب نینگ اؤغلانلاری ؛ یوسف و بهلول کیم ، بولارچه شریر و مفتن و مدمغ و متکبر کیشی بولماغای اېدی. الینگارنی یوسف قه و الیشینگنی بهلول غه بېریلیب اېردی- بولار هم ولایتلاریدین بیرار نیمه آلیب ناصر میرزاییله کېلماکچی اېردیلار. چون ناصر میرزا کېلمادی ؛ بولار هم کېلمادیلار. بو قیش ناصر مرزانینگ هم کاسه و هم صحبتی بولار اېدیلار. بو قیش بیر قاتله باریب ترکلانی افغانی نی چاپارلار. یاز بولا ، تمام ایماقات و تاشقی اېل و اولوس نینگ کوچ و مالاری کیم نیگنهار ولمغانات کېلیب اېردیلار ؛ کۆچوروب ؛ سوروب ؛ باران یاقاسی غه کېلدی. ناصر میرزا ، باران و اول نواحیدا اېکاندا ، بدخشانیلارنینگ اؤزبیکلارنی ، اؤلتوروب ؛ اؤزبیک بیلله یکروی بولغان خبری کېلدی.

تفصیلی بو دور کیم شیبانی خان قندوزنی قنبر بېگ گا بېریب ؛ اؤزی خوارزم باردی. قنبری بدخشان اېلیگا استمالت بېرور جهتیدین ، محمد مخدومی نینگ محمود آتلیق اؤغلی نی بدخشان غه یېباردی. مبارکشاه کیم آتالاری بدخشان شاهلار ینینگ بېگلاریدین اېکاندور ؛ باش کؤتاریب ؛ مخدومی نینگ اؤغلی نینگ ینه نېچه اؤزبیک نینگ باشینی کېستی. قلعه ظفرنی - کیم بورون شاف تیوار غه مشهور اېکاندور - قورغان قیلیب بېرکیتی ، قلعه ظفر آتینی اؤل قویدی. **ینه محمد قورچی** - کیم خسرو شاه نینگ بیر قورچی سی اېدی ؛ اؤل وقت خملنگان اُنینگ اېلکیدا اېدی - روستاق دا ، شیبانی خان نینگ صدرینی بیر نېچه اؤزبیک بیلله اؤلتوروب ؛ خملنگان نی مستحکم قیلدی. زییر راغی^۲ هم آتالاری شاهلارنینگ بېگلاریدین اېکاندور ؛ راغدا یاغیقتی.

^۱ بو سؤز ، متن ده تیور و جایلر کؤرسیتکچیده تور کېلگن. (بابر نامه ، واقعات کابل ؛ ۱۳۸۶) ده تیوره قید اېتگن. تیوره ، افغانستان ده ، نېچه جای نینگ آتی دیر. شاف اسمی هم ؛ ساف / صاف املای سی بیلله ؛ فاریاب ولایتی نینگ گرزوان تومنی ده بار ، کوه صاف یازیلده دی. (۴) (قاموس جغرافیایی افغانستان ، ۲۰۱۴) ده کېلگن « تیواره قلعه یی ست به فاصله ۶۷ کیلومتری در شمال شرق پرچمان در علاقه داری غورات [حاضر ۱۴۰۱ ولایت] مربوط ولایت هرات که بین ۶۴ درجه و ۲۳ دقیقه ۵۶ ثانیة طول البلد شرقی و ۳۳ درجه و ۲۱ دقیقه و ۶ ثانیة عرض البلد شمالی ». ترجمه سی: تیواره بیر قلعه دیر کیم پرچمان نینگ ؛ غورات تومنجه سیدده و هرات ولایتی گه باغلیق. ۶۴ درجه و ۲۳ دقیقه ۵۶ ثانیة طول البلد شرقی و ۳۳ درجه و ۲۱ دقیقه و ۶ ثانیة عرض البلد شمالی. ایتیش کبرک کیم تیواره نینگ (تی) «واره» اېگنچی جزء یعنی واره سؤزی ، قلعه و قورغان معنا سیدده دیر. بو سؤزنینگ باشقچه واریانتلری اېسه ، باره و بارو دیر. معناسی تای / تایی ؛ دای / دایبلر قلعه سی بؤله آله دی. (۴)

^۲ وفاتی ۹۱۴ (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۲) (۹۱۴ ق ۸۸۷ ش ۱۵۰۸ م) عبدالحی حبیبی اونینگ وفاتینی ۹۱۵ قید ایتگن و اونینگ باره سیدده بو معلوماتنی کېلتیرگن. بدخشان امیرلردین بیری زییر راغی اېدی. او ، بدخشان نی ، شیبانی خان و بابر تصرفیند چقردی. چوپان اېدی. چوپان بولریگه قره مسدن ، مردمنی نوگه رگیده ییغیب بیر ملی حرکتینی باشلله دی. بابر ، بدخشان نی قولگه کیریترا اوچون اېه سینینگ اوغلی - خان مرزا - نی کیم آنه سی بدخشان بیگلری بیلیم قیاش ایدی - بدخشان گه جوندی. خان میرزا ینگیلدی. زییر راغیگه تسلیم بولدی. بېراق یوسف علی - خان میرزانی نوکلرلردین بیری - زییر راغی نی اولدیردی. اونینگ وفاتی بیلله ، بدخشان بابرگه کیردی. خان میرزا تا وفاتیگه چه (۹۲۷ ق. ۱۵۲۰ م) بدخشاندده قالدی. (حبیبی: ۱۷ ، ۱۳۵۱)

جهانگیر تورکمان- کیم ولی خسرو شاه^۱ نینگ نۆکری ابدی- بو بوزوغ لوغدا بېگیدین ایریلیب ؛ بیر نېچه قالغان- قاچقان سپاهی و ایماقنى ییغیب ؛ اؤزینی بېرگا تارتی. ناصر میرزا بو خبرلارنى تاپیب ، بدخشان هواسی بیلە بیر نېچه بیعقل و کوتە اندیش نینگ انگیز و اغواسیدین ، جمیع اؤل یوزدین کېلگن تاشقى اېلارنینگ کۆچ و مالارین کۆچوروب ؛ سوروب ؛ شېرتو و آب دره یۇلى بیلە اؤل یوزگا اۆتى.

[اوج قاقچقن] خسرو شاه ، احمد قاسم بیلە آجردین قاجیب ، خراسان ساری کیم باردیلار ؛ یۇلدا بدیع الزمان میرزا^۲ آغە و ذوالنون بېگا ملاقى بۇلوب ؛ بارچه لاری باریب ؛ هری دا سلطان حسین مرزاغە ملازمت قیلدیلار. بولار کیم نېچه ییلا مرزاغە یاغی لىقلار قیلیب ؛ انواع بی ادا^۳ لىقلار بولاردین ظاهر بۇلوب ابدی. بولاردین مرزانینگ کۆنگلی ده ، نی داغلار کیم یوق ابدی ؟ بارچه لاری ، مېنینگ سبیمیدین مونداق خوارلیق و زاریقلاربیلە باریب ؛ مرزانی کۆردیلار. خسرو شاه نی نوکر- سودریدین اییریپ ؛ مونداق زبون قیلماسام ابدی ؛ کابل نی ذوالنون نینگ اؤغلی- مقیم دین- آلهاسام ابدی ؛ باریب مرزانی کۆرماک لاری ممکن اېماس ابدی. بدیع الزمان میرزا خود بولارنینگ اېلکیدا خمیر ابدی. بولارنینگ سۆزلاریدین تجاوز قیلا آلهاس ابدی. سلطان حسین میرزا ، باریغە ، احسان مقامیدا بۇلوب ؛ یامانلیق لاری نی یوزلاریگا کېلتورماي ؛ انعاملار هم قیلدی.

[اجل قوولگن] خسرو شاه ، نېچه محلدین سۆنگ ، اؤز ولایتلاری ساری رخصت تیلادی کیم مېن بارسام اؤل ولایتلارنى تمام آلورمېن. چون بو کېلماک^۴ یراق سیز ، بی حساب ابدی ؛ رخصتی غە حیل قیلدیلار. اولار حیل قیلغان سایى ، بو رخصتنی تکرار قیلدی. چون ابرام^۵ کۆپ قیلدی ؛ محمد بزندوق طور جواب بېردی. ایتنی کیم: اؤتوز مینگ نۆکرینگ بیلە تمام ولایتلارینگ کیم اېلکینگ دا ابدی ؛ نی قیلدینگ کیم حالا بېش یوز کیشینگ بیلە اؤزبېک تصرفی داغی ولایتلارغە نی قیلغای سېن ؟ هر نېچه نصیحتلار قیلیب ؛ معقول سۆزلار دېدیلار ؛ چون اجل یتیب ابدی- تاثیر قیلمادی. ابرام کۆپراک قیلدی. آخر اجازت بېردیلار. اوج- تورت یوز کیشیسی بیلە ، راست دهانه^۶ حدی غە کیریپ کېلدی.

^۱ خسرو شاه نینگ اینیسی.

^۲ بدیع الزمان مرزا ، ۹۰۹ هـ. ۸۸۳ م. ده ، بلجراغ ده آتە سی- سلطان حسین میرزا بیلن اوریشتی. بېنگیل دی. قاجیب ؛ قین آتە سی ؛ ذوالنون ارغون- گە ، زمینداور و قندهارگە سیغین دی. اولر ، سلطان حسین مرزا یانیده- احتمال ذوالنون ارغون واسطەسی بیلە- تیش اوچون بارر ده ، خسرو شاه بیلن اوچرای توشیبتیلر.

^۳ (بابرنامه ، ۱۹۹۵) ده «بی ادبلیق» بابر ، بیر مرتە بی ادب لىق نینگ اؤرنیده ، بی ادبلىق ایشلنگن: « چون مېنینگ شائیم دا بو اېماس ابدی کیم ، آغە ؛ اینی و اوروق- قیاش دین ، بیر نېچه بی ادبلىق واقع بۇلە ؛ مېندین متضرر بۇلغایلار ؛ » (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۱۷۹) ایضاح ده « بی ادبلىق واریانتی نی بېرگن. همایون نامه ده هم بی ادبلىق کېلگن: «قۇل نی یوگن دن سۆنگ ، مرزا سلیمان ، بوریننی ، یامان تېرئى. مرزا عسکری و مرزا هندال کۆپ قتیق پېشآمد قیلدیلر. «... بو بورونی تېرئیش ادا لرینی نیمه معناسی بار» گلبدن نامه ، ۱۳۸۳ ، ب. ۱۲۲) دن ترجمه

^۴ خسرو شاه نینگ اؤز ولایت لری- بدخشان و قندوز و حصار- گە بارماغی ، تۇغری اېس ابدی.

^۵ ابرام بیلە اصرانینگ آره سیده ، انچه لر فرق بار. ابرام ، یخشی ایشگە تېرگە نیش. اصرار اېسه ، یامان ایشگە تېرگیش دیر. بیراق ، حاضر اېسه ، اصرار ، ابرام اؤرنیدین ایشلە تېلە دی. بابر ، اصرانینگ اؤرنیده ، ابرام نی کېلتېرگن.

^۶ دهانه غوری تومنی بقلان ولایتی ده.

[بدخشانیلر و ناصر مرزا] اوشول فرصتتە ناصر میرزا ، اۇل یوزگا اۇتوب اېدی . کھلیب ناصر مرزانی دهانه نواحی سیدا کوردی . بدخشان سردارلاری ناصر مرزانی یالغوز تیلار اېردیلار ؛ خسروشاهانی تیلاماس اېردیلار . ناصر میرزا هر نېچه سعی قیلدی ؛ خسرو شاه انگلاب ؛ کوهستان بارورغه راضی بؤلما دی . [ناتوغری حساب] خسروشاهنینگ خیالی بو اېدی کیم ناصر مرزانی تعبیه دېک آلیب یوروب ؛ ولایتی اېلیکلاگای . آخر صحبت چیقما ی ؛ اشکمش نواحی سیدا یاساشیب ؛ جیبه لار کییشیب ؛ اوروشا یازیب ^۱ ؛ ایریلیب ؛ ناصر میرزا بدخشان ساری تارئی . خسرو شاه بۇلاک لنگ و لوندنی ییغیب ؛ یخشی ؛ یامان مینگ چه کیشیسی بیلە ؛ قندوزنی قاباماق داعیه سی بیلە ، کھلیب ؛ بیر- ایگی یغاچ ^۲ خواجه چارتاق قه توشتی .

محمد شیبانی خان- کیم اندجان دا ، سلطان احمد تنبل نی آلیب- حصار اوستیگا متوجه بؤلغان بیلە ، اوروش سیز و تلاش سیز ولایت لارنی تاشلاب چیقیتیلار . شیبانی خان حصار کھلیدی . حصار دا ، شیریم چهره ^۳ و بیرپاره آبادان ییگیت لاری اېدی . باوجود کیم بېگلاری ^۴ ولایتلارینی تاشلاب کھتیلار ؛ بولار حصار قورغانینی بېرما ی ؛ بېرکیتیلار . شیبانی خان حصارنینگ محاصره سینی حمزه سلطان بیلە مهدی سلطان غه عهده قیلیب ؛ اؤزی قندوز کھلیب ؛ اینیسی- محمود سلطان ^۵ غه قندوز ولایتی نی بېریب ؛ اؤزی بی توقف خوارزم غه ؛ چین صوفی نینگ اوستیگه- متوجه بؤلدی . هنوز سمرقندغه ییتمايدور اېدی کیم اینیسی محمود سلطان قندوزدا اؤلدی . قندوزنی قنبربی مروی غه بېردی .

خسرو شاه کھلگن محل ، قندوزدا ، قنبر بی اېدی . قنبربی ، متعاقب حمزه سلطان غه و اؤزگا قالغان سلطان لار غه کیشیلار چاپتوروب ؛ تیلادی . حمزه سلطان آمو یاقاسیغه ، سرای ^۶ غه کھلیب ؛ چریکینی اؤغلانلاری و بېگلاریگا باشلاتیب ؛ قندوز یېباردی . بولار ییتگان بیلە اۇق چیقیتیلار . اوروشاهم آلما دی . تنبل مردک قاچا هم آلما دی . اوشال زمان اۇق حمزه سلطان نینگ کیشی لاری توشوردیلار . خواهرزاده سی احمد قاسم نی ، شیریم چهره نی ، ینه بعض آبادان ییگیت لارنی اؤلتوردیلار . قندوز غه کھلتوروب ؛ خسرو شاه نینگ بؤینی غه اوروب ؛ باشینی خوارزم غه ؛ شیبانی خان قاشیغه- یېباردیلار .

^۱ موافقت بؤلما دی .

^۲ اوروش قصدی بؤلپ ؛ اوروش قیلماقچی بؤلپ

^۳ آلتی- ۱۲ کیلومتر

^۴ وفات ۹۱۰ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۰) ۸۸۳ ش. ۱۵۰۴ م

^۵ شیریم چهره نینگ بېگلاری

^۶ محمد شیبانی خان نینگ اینی سی وفاتی ۹۱۰ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۹)

^۷ تخار ولایتی ده کی سرای سنگ تومنی بؤلشی ممکن .

خسروشاہ ایتقان دېک ، ^۱ خسرو شاہ قندوز نواحی سیدا کېلگن بیله ، ^۲ مېنینگ قاشیمداغی نوکر-سودری نینگ طورلاری ، اؤزگاچه راک بۆلدى. اکثر کؤچوب ؛ خواجه ریواج و اول طرفلار اؤزلارینی تارتیلار. مېنینگ قاشیمدا کؤپراکی انینگ نوکر ؛ سودری اېدی. مغولار یخشی باردیلار. یک جهت لیق مقامیدا اېردیلار. بو خبر کېلگن بیله ، اؤتقه ، سو اؤرغان دېک باسیلا قالدیل

^۱ دوشی ده ، خسرو شاه بایرگه تسلیم بولگن زمانده ، « نؤکرلاری ایریلغان جهنیدین ، اونگا کؤنگول بېریلادور اېدی. مقابله دا مونداق دېدی کیم: بو نؤکر تۆرت قاتله اوشمونداق مېندین ایریلیپ تور ؛ ینه کېلیپ تور.»

^۲ خسرو شاه قندوز نواحی سیدا بارگن بیله ،

وقايە سنە احدى عشر و تسع مائە

[۹۱۱ قمرى / ۸۴۴ شمسى / ۱۵۰۵ مىلادى]

[قتلق نىگار خانم وفات قىلە دى] محرم آيىدا^۱ مېنىڭ ئىم- قتل نىگار خانىم ؛ غە حصبە مرضى عارض بۇلدى. قىلدىلار. ناقص واقع بۇلدى. بىر خراسان لىق طبیب بار اېدى. سید طبیب دېرلار اېدى. خراسان دستورى بىلە ھندوانە بېردى. چون اجل يېتىپ اېكاندور ، آلتى كوندین سۇنىڭ شىنبە كۈن تېنگرى رحمتى غە باردى. اولوغ بېگ مىرزا تاغ دامنه سیدا باغ عمارت قىلىپ اېدى ؛ باغ نوروزى آتلىق. ورثە سى نىڭ رخصتى بىلە ، يکشنبە كۈنى بو باغ قە كېلتۈرۈپ ؛ مېن و قاسم كۆكلىداش توپراق تەبشۈردۈك.

بو عزادا كىچىك خان دادام-الچە خان-نى و اولوق ئىم ايسان دولت بېگىم نى مېنگا ايشيتۈردىلار. خانىم نىڭ قىرقى ياقوشوب اېدى كىم ، خراسان دىن خانلارنىڭ والدهسى شاھ بېگىم^۲ ، مېنىڭ خالەم ، سلطان احمد مىرزانىڭ حرمى مېرنگار خانىم- محمد حسين كۆرگان دوغلت^۳ كېلدىلار. عزالار تازە بۇلۇپ ؛ فراقلار اۋتى بې اندازە بۇلدى.

[قندھار اوستى] عزا رىسمىنى بە جا كېلتۈرگەندىن سۇنىڭ ، آش و طعام فقير و مساكين غە تارتىلىپ ؛ ختم و دعالار بارغانلارنىڭ ارواحى غە^۴ قىلىپ ؛ كۈنگۈلارنى آلىپ ؛ قرالارنى سالىپ^۵ ؛ بو مېھمانىن فارغ بۇلغاندىن سۇنىڭ ، باقى چىغانىنى^۶ نىڭ سىيى بىلە ، قندھار اوستىغا چرىك آتاندۈك.

سفر قىلىپ ؛ كېلىپ ؛ قوش نادىر اولانگىغا توشوب اېدىم كىم ، مېن ايسىتتىم. عجب طور بې حضورلوق اېدى. مېنى ھەر نېچە سىيى قىلىپ اۋىغاتسالار ؛ يەنە اوشال زمان كۆزۈم اۋىقوغە بارور اېدى. تۆرت- بېش كۈندىن سۇنىڭ ، فى الجملە ، يىخشىراق بۇلدوم.

[دەشتلى زلزە] بو ائنادا اونداق زلزە بۇلدى كىم قۇرغان نىڭ فىيىلارى و باغلارنىڭ تاملارى اكثر يىقىلىپ ؛ شەھردا و كېنتلاردا كۆپ اۋىلار ھىوار بۇلۇپ ؛ اۋى و تام آستى غە قالىپ اۋلگان بىسار بۇلدى. پىمغان كېنتى نىڭ اۋىلارى تام يىقىلدى. يېتمىش ؛ سىكسان آبدان كىدخالار تام آستى غە قالىپ اۋلدىلار. پىمغان بىلە بېك توت ارا سىدا ، بىر پارچە بىر كىم عرضى بىر كتە تاش

^۱ ۹۱۱ ھ. ق. محرم. ۸۸۴ ھ. ش. سرطان / تير ؛ ۱۵۰۵ م. جون

^۲ ايسان دولت بېگىم نىڭ كۈنداشى ، سلطان محمود خان و سلطان احمدخانلارنىڭ ئەنىسى.

^۳ بايرىنىڭ ئىمكىسى

^۴ بايرىنىڭ ئەنىسى- عمر شېخ مىرزا-نىڭ باجەسى. بايرىنىڭ خالەسى مېرنگار خانىم نىڭ اېرى.

^۵ وفات اېتكەنلارنىڭ ارواحىغە

^۶ قرا كىيىلەر ؛ عزا و ماتم كىيىلەرنى چىقارىپ ؛

^۷ باقى چىغانىنى ، ۹۱۰ ، بايرىنى ، ھىند سارى جونە تېپ ، جىھانگىر مىرزا نى ، پادشاھ كۆتەر ماغىچى اېدى.

آیتمی بۇلغای ؛ اوچوب ؛ بیر اۇق آیتمی قویى باردی. اوچغان یېرنینگ اۋرنیدین چشمەلار پیدای بۇلدى. استرغچ دین میدان غە چە - تخمینا آلتی - یېتى یغاچ^۱ یۇل بۇلغای - یېر اونداق یاریلیب اېدی کیم بعض طرفی پیل چە بلند بۇلوب اېدی. بعض طرفی پیل چە پست. یاریلغان یېرگا بعض یېردا ، کیشیسی غار اېدی. زلزله بۇلغان زمان جمیع تاغلارنینگ باشیدین گردلار قۇپتی. نورالله تنبوره چی قاشیمدا ساز چالا دور اېدی. ینە بیر ساز هم بار اېدی. اوشال زمان هر ایگی سازینی اېلیکیگا آلدی. اونداق بی اختیار بۇلدى کیم سازلار بیر - بیرگا اوروندىلار. جهانگیر میرزا تپادا اولوغ بېگ میرزا سالغان عمارتلاردین بیر بالاخانەنینگ ایوانیدا اېدی. زلزله بۇلغاچ ، اۋزینی تاشلادی. آسیی یېتمەدی. جهانگیر مرزانیگ یاووغلاریدین بیر کیشی اوشبو بالاخانەدا اېکاندور. بالاخانە تامی اوستیگا ییقیلیب تور. تېنگری ساخلادی. هیچ یېریگا آزاری یېتمەدی. تپادا کی اۋیلار ، اکثر توب - توز بۇلدى. اوشول کون اۋتوز اوچ قاتلە یېر تېراندی. بیر آی غە چە هر کېچە ؛ کوندوزدا ایکی - اوچ قاتلە یېر تېراندور اېدی. قۇرغان نینگ برج و بارو سی نینگ شکست و ریختینی بېگلارگا و سپاهی لار غە فرمان بۇلدى کیم اصلاح و مرمت قیلغایلار. ییگیرمە کون - بیر آی دا جد و اهتمام بیلە قۇرغان نینگ سینوغ - بوزوغینی^۲ بوتکاریب ؛ قۇباریلدی.

[قندهار عزیمتی] بورون قندهار طرفی قیلغان عزیمت بی حضور لوق و زلزله جهتیدین کپین راک قالیب اېدی. بی حضور لوغنی اۋتکاریب ؛ قۇرغان نی بوتکاریب ؛ بورونغی عزیمت مصمم بۇلدى. هنوز قندهار طرفی بارماغنی یا چاپقون اوچون تاغ و توزنی اختارماقنی جزم قیلمايدور ایدوک. شنیزنینگ ایاغی غە توشگاندا ، جهانگیر مرزانی و بېگلارنی ییغیب کېنگاشیلدی. سۈز قلات نینگ اوستیگا بارماقە قرار تاپتی. جهانگیر میرزا و باقی چغانیانی بو یوروشگا کۋپراک سعی قیلدیلار. تازی ییتگان محلدا ، خبر تاپتوک کیم شیر علی جُهره و کیچیک باقی دیوانه^۳ و ینە بیر نېچە کیشی نینگ قاچار خیالاری بار اېمیش. بولارنی توئوروب ؛ شیرعلی جُهره دین کیم انواع فتنه لار و یامانلیقلار ؛ مېنینگ قاشیمدا اېکاندا و غیر مېنینگ قاشیمدا اېکاندا - اۋل ولایت و بو ولایتە ظاهر و واقع بۇلوب اېدی ؛ یاساقە ییتکورولدی. اۋزگالارینی آت و یراغیدین ، آیریب قۇیدوک.

[قلات امان تیلییدی] قلات قە ییتگاندا بی یراق و بی اسباب ، ییتگان بیلە اۋق ، هر طرفدین اوروش سالدوک. خیلی اوروش بۇلدى. خواجه کلان نینگ آغەسی کیچیک بېگ^۴ خیلی مردانه ییگیت اېدی. نېچە نوبت مېنینگ آلیمدا قیلچلار چاپیب اېدی - نېچوک کیم بو تاریخدا مذکور بۇلۇبتور - قلات نینگ غرب - جنوب طرفی برجیدین یاپیشیب چیقار. یاووشقان محلدا کۈزیگا

^۱ ۳۶-۴۲ کیلومتر

^۲ سینوق - بوزوق نینگ فارسجه تېنگی شکست و ریخت دیر.

^۳ قلات ده وفاتی: ۹۱۱ هجری

^۴ خواجه کلان نینگ ینە بیر آغەسی « خواجه ملا صدر ، کیم خواجه کلان نینگ اولوق آغەسی اېدی ؛ یوغان بۇینی غە اۋق تېگدی. اوشال زمان تېنگری رحمتی غە باردی. خیلی یخشی ییگیت اېدی. آتم هم رعایت قیلیب مھردار قیلیب اېدی. طالب علم لیغی بار اېدی. لغتنی خیلی بیلور اېدی. انشاهی هم یخشی اېدی ، قوشچی لیغنی و یدە چی لیغنی هم بیلور اېدی. » وقایع ۹۰۲ هق

نیزه بیله سانچتیلار. بیر- ایگی کوندین کبین، قلاتنی آغاندین سؤنگ، اوشبو یاراییله باردی. کیچیک باقی دیوانه کیم شیرعلی بیله قاچا دور غاندا توتورولوب ابدی؛ موندا اول قباحتی نینگ تدارکیگا دروازه دا فصیل توییگا کیرگاندا، تاش زخمی بیله اؤلدی. ینه بیر ایگی کیشی هم اؤلدی. نماز دیگرگاچه اوشبو دستور، اوروشولدی. ییگیتلار اوروشوب؛ زورلاب؛ سست بؤلغان محلدا، ایچکاریکیلار امان تیلاب؛ قورغاننی تابشوردیلار. قلاتنی ذوالنون ارغون، مقیم غه بیریپ ابدی. مقیم نینگ نؤکرلاری دین فرخ ارغون، و قرا بولوت قلاته ابدیلار. ساغداق، قیلیچ لاری نی بویون لاری غه آسیب؛ کلدیلار. گناه لاری نی عفو قیلدوک. بو طبقه غه مزاحم بؤلماق، مہنینگ غرضیم اہماس ابدی. نی جہتین کیم اؤزبیک دیک غنیم یانیمیزدا توروب اہکین، ارادا مونداقلار بولسا؛ بیراقتین- یاووققین اہشیتگان- کورگانلار، نی دہگایلار. بو یوروش چون جہانگیر میرزانینگ و باقی بېگ نینگ سعی بیله بؤلوب ابدی؛ قلاتنی ساخلاماقتی مرزا غه عہدہ قیلدوک. قبول قیلمادی. باقی هم بو بابته یخشی جواب تاپاآلمادی. قلاتنی مونچه اوروشوب؛ زورلاب آغانیمیز، بی فایده بؤلدی. قلاتین جنوب ساری باقه سواسنگ و آلاتاغ و اؤل نواحی داغی افغانلارنی چاپیب؛ کابل کلدوک. کابل توشگان آخشامی، مہن قورغان غه باردیم. چادر و طویله، چرباغدا ابدی. خرلجی اؤغریسی کلبیب؛ مہنینگ بیر جیبہ لار چردہ آتیمنی^۱ و ینه بیر خاصہ خچیریمنی، چرباغدین چیقاریپ اہلتی.

[باقی چغانی نینگ بی ادبلیقلری] باقی چغانیانی آمو یاقاسیدا کلبیب بیزگا قوشولغالی،^۲ اوندین اعتبارراق و اختیارراق کیشی یوق ابدی. هر سؤز دہسا؛ هر ایش قیلسا؛ سؤز اینینگ سؤزی ابدی؛ ایش اینینگ ایشی ابدی. اگرچه اوندین خدمتی که شایسته بؤلغای و انسانیتی که بایسته بؤلغای؛ هرگز ظہور غه کلمادی؛ بلکه انواع بی ادبلیقلار و یامانلیقلار، اوندین واقع بؤلدی. خسیس، زمخت، حسود، بداندرون، ناتوان بین و کج خُلق کیشی ابدی. خستی بو مرتبه دا ابدی کیم ترمذنی سالیب؛ کؤچ و مالی بیله کیم بیزگا قوشولدی؛ اؤزی نینگ خاصہ قوی شاید کیم اؤتوز- قیرق مہنگ بؤلغای ابدی. هر یورته قالین قویلار بیزینگ الیمیزدین اؤتار ابدی. بیزینگ ییگیت- ایلانگاچلیقتین عذاب تارتار اہردیلار؛ بیر قوی بېرمادی. آخر کهمردقه بارغاندا، اہللیک قوی بېردی.

باوجود کیم مہنی پادشاه کؤتاریپ ابدی؛ نقاره سینی اؤزی نینگ اہشیکیدا چالدورور ابدی. هیچ کیم بیله صاف اہماس ابدی. هیچ کیمنی کؤراآلماس ابدی. کابل نینگ حاصلی کیم بار تمغادین دور؛ تمغانی دربست و کابل نینگ داروغه لیغی و پنجهیر و کدی^۳ هزاره و کوشکک و اہشیک

^۱ «زہ لنگن توروق آتیم نی» (باہرنامہ، ۲۰۱۸، ب. ۲۳۴) اگر دہ جیبہ قیلینہ دیکن، اوریش کونلری مینیلہ دیکن، (چردہ اہسہ قرہ، مشکئی) آتیم نی؛ دہب، افادہ اہتیلہسہ؛ تۇغری کبلہ دی. نېگہ کہ جیبہ لار، جیبہ قیلینہ دیکن و چردہ، قرا/ قارہ رنگلی نرسہ، معنا بېرہ دی.

^۲ ۹۰۹۶ ه.ق. ۸۳۳ ه.ش. ۱۵۰۴ م.

^۳ بو کونگی بدخشاندہ بیر جای نینگ اسمی.

اختیاری تمام اوند اېدی. اوشمونچه رعایت تاپیب ؛ اصلا راضی و شاكر اېماس اېدی. باوجود کیم نى نوع فاسد خیالار قیلیب اېدی ؛ نېچوک کیم مذکور بۇلدى. اصلا اۆزومیزگا آلمادوق ؛ یوزیگا سالمادوق.

همیشه ناز قیلیب رخصت تیلار اېدی. نازینی تارتیب عذرخواه ليقلاریله منع قیلور اېدوک. بیر- ایگی کون باسیلیب ؛ ینه رخصت مقامیدا بۇلور اېدی. نازی و رخصتی حدین آشتی. بیز هم ایننگ اخلاق و افعالیدين جان غه یتوک. رخصت بېردوک. رخصت تیلانگانیدين سۇنگ پشیمان بۇلدى. اضطرابلار قیلاکیریشتی ؛ فایده قیلمادی. مېنگا ایتوروب ییباریب تورکیم شرط قیلیب اېدیلا کیم تۆقوز گناه میندين صادر بۇلماغونچه سؤره ماغایلا. مېن ملا بابادین ، اؤن بیر گناهینی بیرار- بیرار خاطر نشان قیلیب ایتب ییباردیم. ملزم بۇلدى. کۆچ و مالی بیله هندوستان طرفی غه رخصت بېریلدى. اۆزی نینگ بیر نېچه نؤکرلاری خیبردين اۆتکاریب ؛ کېلدىلار. باقى گایانی نینگ کاروانی غه قاتیلیب ؛ نیلابنى کېچتی.

اول محلدا ، یارحسین دریاخان^۱ ، کچه کوته اېدی. کھت تین آلیب بارغان فرمانلاری نى ، سَنَد قیلیب ؛ دله زاک بیله یوسف زئی دین بیر پاره افغانلارنى و ینه بیر پاره جت ، گجرنى اۆزیگا یار و نؤکر قیلیب ؛ ایش ؛ کوچی تلاماق ؛ بۇل اورماق اېدی. باقى نینگ خبرینی اېشیتیب ؛ بۇلینی تۆسوب ؛ باقى بیله باغانلارنى اریق آلدی. باقىنى اۆلتوروب ؛ خاتونینی آلدی. اگرچه بیز باقى غه هیچ یامانلیق قیلماي ؛ قۇیایردوک ؛ ولی اۆزیمانلیغی آلی غه کېلیب ؛ اۆز عملی غه گرفتار بۇلدى.

تو ، بدکنده خود را به روزگار سپار که روزگار ترا ، چاکریست کینه گزار^۲

[تورکمن هزاره سى] ابو قیش ، بیر- ایگی قاتله قار یاقونچه چرباغ دا ، اؤق اۆلتوروب اېدوک. بیز کابل کیلگالی ، تورکمان هزاره سى انواع بی ادب ليقلار و رهنز ليقلار قیلیب اېردیلار. الارنى چاپماق خیال قیلیب ؛ شهردا اولوغ بېگ مرزانینگ بستان سرا آتلیق عمارتی غه کیریپ ؛ اوندین ، شعبان آیی^۳ دا تورکمان هزاره سینی چاپا آتلاندوک. دره خوش آغزیدا جنگلک ته ، چاپقون قۇیدوک. آز- اغلاق هزاره چاپیلدى.

دره خوش یاووغی دا ، بیر سمج دا ، بیر پاره هزاره یاشونغان اېکاندور. شیخ درویش کؤکلداش- کیم اکثر قزاقلیقلاردا بیله اېدی. قۇربیگی لیک منصبی اوند اېدی. یای نى ، کوچلوک تارتار اېدی. اؤقنى خوب آتار اېدی- بو سمج نینگ آغزی غه غافل ، یاووق اؤق کیریپ بارور. ایچکاریدين بیر هزاره اېمچاکیگا اؤق ، اؤقلار. اوشال کون اؤق اؤلدى.

^۱ یار حسین دریاخان نینگ اؤغلی

^۲ سېن ، اۆزینگه یامانلیق قیلوچى نى ، تورموش حکمی گه حواله قیلې. تورموش سېنگه اؤچ آلیب بېروچى خدمتکار دى. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۱۸) فرخى سیستانی (۳۷۰ تولد هق / ۳۶۱ هق / ۹۸۰ م) وفات (۴۲۹ هق / ۴۱۶ هق / ۱۰۳۷-۱۰۳۸ م). غزنویلر دورانی نینگ بیر شاغری- دن بیر بیت (گولگل)

^۳ ۹۱۱ هق. شعبان- ۸۸۴ هق. جدی ؛ ۱۵۰۶ م. جنوری.

تورکمان هزاره سى نىنگ كۇپراكى ، دره خوش ته ، قىشلاغان اېكاندور. الارنىنگ اوستىگا متوجه بۇلدىق. دره خوش طور دره توشوبتور. ياريم كروه اگا ياووق ، دره آغزىدا تنگى توشوبتور. يۇل ، تاغ نىنگ كمرىدا واقع بۇلتور. يۇلدىن قوئى هم ، اېلىك- آلتىش قارى ^۱ ، يك انداز دور. يۇلدىن يوققارى هم يۇل چېورتىمە ^۲ دور. آتلىق بىرار- بىرار اۇتار. بو تنگىدىن اۇتوب ؛ اۇل كون ايگى نماز اراسى غەچە بارىب ؛ اېلگا يىتماي ؛ بىر يېردا قۇندوك. هزاره نىنگ بىر سېمىز لۇك تېوھ سىنى تاپىپ ؛ كېلتوردىلار. انى اۇلتوروب ؛ گوشتىدىن بىر پارە كباب قىلدوك. بىر پارە سىنى آفتابەدا پىشوروب ؛ يېدوك. انچه لذىذ تېوھ اېتى ھرگز يېىلگان اېماس اېدى. بعض قۇي اېتىدىن فرق قىلا آلمايدىلار.

اندىن اېرتە كۇچوب ؛ هزاره لارنىنگ قىشلاغان يورتلارى اوستىگە ، متوجه بۇلدىق. بىر يېر ^۳ بار اېدى كىم ، ايلگارىدىن كىشى كېلدى. دېدى كىم: بىر تنگىدا هزاره لار سو گزىنى شاخلار بىلە بېركىتىپ ؛ يۇلنى تۇسوب ؛ اوروشا دورلار. مونى ايشىتگاچ تېز اۇق تېرادوك. بىر پارە يۇل باردوك. هزاره لار تۇسوب ؛ اوروشادورغان يېرگا يېتوك. اول قىش ، قار بىسار اولوغ توشوب اېدى. يۇل سىز يوروماك نىنگ اىشكالى بار اېدى. تگاب سولارنىنگ ياقالارى تمام موز باغلاب اېدى. بو سودىن يىخ و قار جھتىدىن يۇل سىز يېردىن اۇتوب بۇلماس اېدى. هزاره لار بو سونىنگ چىقار يېرىدا ، قالىن شاخ كېسىپ ؛ سالىب ؛ اېردىلار. اۇزلارى تگابدا و يانلاردا ، آتلىق وياياق ، اۇق قۇيىب اوروشا دورلار اېدى.

محمد على مبشر بېگ ، مېنىنگ يانگى رعايت قىلغان بېگلار يىمىدىن اېدى. خىلى مردانه و قابل رعايت ، يىخشى يىگىت اېدى. جىبەسى يۇق ايلگارراك ، شاخ سالغان يۇل غە متوجه بۇلدى. بىقىنى غە اۇقلادىلار. اوشول زمان جان تسلىم قىلدى. ايلدام كېلىپ اېدى. اكثر نىنگ جىبەسى يوق اېدى. بىر- ايگى اۇق ، اۇتوب- اۇتوب توشتى. احمد يوسف بېگ اضطرابلار قىلىپ ؛ ھر زمان ايتادور كىم يالانگاچ مونداق كىرىب باراسىز. ايگى- اوچ اۇقنى كۇردوم كىم باشىنگىزدىن اۋى. مېن دېدىم كىم سىز مردانه بۇلونگ. مېنىنگ باشىمىدىن مونداقلار خىلى اۋتوبتور.

اوشمونچە اېدى كىم اۋنگ قۇل طرفىدىن قاسم بېگ ، اوپچىنى بىلە بوسودىن گذر تاپىپ ؛ كېچىپ ؛ آت سالغان بىلە ، هزاره لار توختاي آلماي قاچا بىردىلار. اېلىك آلىشىب ؛ تورغانلار توشورا- توشورا كېنچە تېرادىلار. قاسم بېگ گا بو ايش اوچون بنگشنى جلدو بېرىلدى. حاتم

^۱ بىر كىلومتر^۲ ۲۵-۳۰ متر^۳ (بابرنامه ، ايجى مانو ، ۱۹۹۵) چېورتىمە سۆزى نى «فهرست لغات و تركيبات مشكل» ده آلگن. بو سۆز بابرنامه ده ايگى مرته كېلگن يېرمرتە ، سېركنو املاسى بىلە «بو يېردا اوروش بۇلغان اوچون» نكە سىركنو اوروشى «اۋل ولايتە تارىخ بۇلوتور.» وقايع ۸۹۹. ھق بىنە بىر مرته ، چېورتىمە املاسى بىلەن. چېورتىمە نىنگ معناسى ، اوچمە ، اوچوروم دىر. باشقەچە املاسى اېسە ، سېكىرمە / سكرمه ، سېكىرتىمە / سكرتیه. تۇركچە لىجە لر اراسىدە ، /چ / تاووشى / س / تاووشى بىلەن المىشىنىپ تۇرە دى: سقور ، چقور ، ساتاشماق / چاتاشماق ؛ ساقىنماق / چېكىنماق... (فرھنگ اوزبېكى درى ، ۱۳۹۶)^۴ ھندجە اتىمە. بىر كېچە و كوندوز نىنگ ۸د بىرى يعنى اوچ ساعت. بابرنىنگ اىضاحلىرى گە قرە گندە ، ھندىلر بىر كېچە و كوندوزنى ۸ پېرگە تقسىم اېتگىلر. ۴ پېرى كوندوز و ۴ پېرى اېسە كېچە.

قۇربىگى ھەم بۇ يۈرۈش دا يامان اېماس اېدى. بۇ جەھتدىن شىخ درۈيش كۆكلىداش نىنگ مۇچە سى ؛ قۇربىگى لىگ-نى حاتم غە عنایت بۇلدى. كېپىك قلى بابا ھەم بۇ يۈرۈش دا يىخشى يورگان اوچون ، بىر كىنت نى كېپىك گا عنایت قىلدۇك.^۱ سلطان قلى چناق بولارنىنگ سۇنگى چە اېدى. قار اولوق جەھتدىن چىغىردىن ، چىقىب بۇلماس اېدى. مېن ھەم بۇ يىگىتلار بىلە اۇق كېلدىم.

ھزارەلارنىنگ قىشلاقلىرى ياۋوغيىدا ، قۇى و ايلقىلار غە يېتىشتۇك. مېن اۋزوم تۇرت- بېش يۈزچە قۇى و يىگىرمە بېش ات يىغدىم. سلطان قلى يەنە ايگى- اوچ كىشى ياۋوق اېردىلار. چاققونچى بۇلدۇك. ايگى نوبت اۋزوم چاققون چاپىب تورمېن. بىر بۇ دور ، يەنە بىرقاتلە ھەم اوشبو توركمان ھزارە سىنى خراساندىن كېلادورگاندا ؛ چاققونچى بارىب ؛ قالىن قۇى و ات كېلتوردىلار. ھزارەلارنىنگ كۆچ و اۋغلان- اوشاقلىرى ، ياياق لاب قارلىق پىشتەلار غە چىقىب توردىلار. بىرنىمە كاھل لىق قىلدۇك. كۈن ھەم كېچ بۇلۇب اېدى. يانېب ھزارەلارنىنگ اۋىل لارىگا اۇق توشۇلدى. بۇ قىش قار خىلى اولوق توشۇب اېدى. اوشبو يېردا ؛ يۇلدىن تاشقارى- قار راست اتنىنگ قابتالى دا اېدى. كېچە چاغداۋوللۇقە چىقانلار ، قار اولوق جەھتدىن ، تانگ آتقونچە ، ات اۋستىدا اۇق اېدىلار.

[قانى توتىلگانلار] تانگلاسى يانېب ؛ درە خوش نىنگ اىچىدا ھزارەلارنىنگ قىشلاغىدا قۇنۇب ؛ اوندىن كۆچۈب جىنگىلگا توشۇلدى. يارك تىغايى و بعضىلار كېين راكدىن كېلىب اېدى. اولار غە بۇيرۇلدى كىم شىخ درۈيشنى اۋقلاغان ھزارەلار نى بارىب آلىنگىز. قانى توتۇلغان بدبختلار سىمچ تە اېكاندور ، بۇلار بارىب توتۇن قۇيۇب يېتىمىش ؛ سىكسان ھزارەنى آلدىلار. كۆپراكى قىلىچقە باردى. ھزارە يۈرۈشىدىن يانېب ؛ نجراۋدىن مال آلور مصلحتى غە باران نىنگ اياغى ، آى توغدى نواحى سى غە كېلدۇك. جەھانگىر مىرزا غۇزنى دىن آى توغدى نواحى سىدا اېكاندا ، ملازمتقە كېلدى. بۇ اثنادا رمضان آبى اۋن اوچىدا^۲ مېنگا صعب قويانگ تشۈيشى بۇلدى. اونداق كىم قىرق كۈنگاچە ، مېنى بۇ ياندىن اۋل يانغە ، كىشى اىورور اېدى.

[ناۋھىلەر] نجراۋ درەلار دىن پىچغان درە سى ، على الخصوص بۇ درەدا غىن كېنتى نىنگ اولوغى ، حسين غىنى ، آغە- اينى سى بىلە سرکش لىك و ناۋھىم لىق بىلە مشهور و معروف اېدىلار. چرىكىنى جەھانگىر مىرزاغە باشلاتىب ؛ يىبارىلدى. قاسم بېگ ھەم باردى. چرىك بارىب سرکۇبگا چىقىب ؛ سىنگرلاغان يېرىنى زۇرلاب آلىب ؛ بىر پارە سىنى سياستقە يېتكۈردىلار.

قويانگ تشۈيشى جەھتدىن محفە دېك نىمە ياساب ؛ باران ياقاسىدىن شەرغە چە مېنى كۇتارىب بستان سىراغە كېلتوردىلار كىم ، اوشول قىش اۇق ، بىر نېچە كۈن ، بستان سىرادا اۋلتوردۇم. بۇ

^۱ احتمال كە كابل دە گى «دە كېپىك» كېنتى ، بۇلسە. مېن ايسە «بىرگىھى اىز تارىخ قىصار» عنوانلى كىتابىم دە ، اشتباھە اېتىپ يازگن مەن كە بابىر بۇ جىنى سلطان حسين بايقرا اۋغلى- كېپىك مىرزاغە ھىدىە قىلگن. (بىرگىھى اىز تارىخ قىصار ، ص ۴۱)
^۲ ۹۱۱ھ ق.. رمضان ، ۱۳ ؛ ۸۸۴ھ ق. دلو/ بېمەن ۲۸ ؛ ۱۵۰۶م. فېرۋرى ۱۷.

بى حضورلوق ھنوز يخشى بۇلمايدور ابدى كيم ، اۇنگ يوزوم غە دابغولى چىقتى. نشتر سالدیلار. بو مرض اوچون مسهل ھم ايچتيم. صحت تاپيب چرباغ قە چىقتيم.

[جھانگير ميرزا باشقە چە بۇلەدى] جھانگير ميرزا ملازمت قە كېلدى. ايوب اۇغلانلارى يوسف و بھلول ، ميرزا قاشى غە بارغالى فتنە و شرانگيزلىك مقاميدا اېردیلار.^۱ بو نوبت جھانگير مرزانی بورونقى دېك تاپيلمادى. نېچە كوندین سۇنگ تىپادین كۇچوب ؛ جيبالانيب ؛ ايلدام غۇزنى غە باردى. نانى قۇرغانىنى آليب ؛ بير نېچە كيشىسىنى اۇلتوروب ؛ اېلىنى تمام تالادى. بۇلغان كيشى-قراسىنى كۇچوروب ، هزاره اراسى بيلە ، باميان طرفى يوزلاندى. تېنگريگا روشن دور كيم مېندین و مېنگا تعلق اېلدين ، ھىچ ايش و سۇزى واقع بۇلمادى كيم سبب مونچە كدورت و نقار بۇلغاي.

سۇنگرا اېشيتيلدى كيم بو سۇزنى كېتماكى نىنگ سىبى قىلميش. جھانگير ميرزا غۇزنى دين كىلادورگاندا ، قاسم بېگ و بېگلار اۇترو بارىب اېردیلار. ميرزا بۇدنه گا قوش سالور. يېتىب قوش اياغين سالور محلدا ، بۇدنه اۇزىنى يېرگا اورار. قىچقىروشورلار كيم: آلدېمو؟ آلدېمو؟ قاسم بېگ دېر كيم غنىمنى مونداق زبون قىلغاندا قچان قۇيار. آلور. بو سۇز اولارغە بلائى بۇلور. بير كېتماكلارى نىنگ جھتى بو ابدى. ينە ، بير-ايگى موندین خراب راق و سست راق بير سۇزنى ھم سىند قىلدیلار. داغى غۇزنىنى اۇل حال قىليب ؛ هزاره اراسى بيلە اۇزلارنى ايماقە تارتیلار. اول قۇستە ، ايماقلار ناصر ميرزادین ايرىليب اېردیلار. ولى اۇزبېك گا كيرمايدور اېدیلار. باى و استراب و اول نواحى نىنگ يايلاقلاريدا اېدیلار.

[جھانگير مرزانینگ مضرتى] اوشبو محالاردا ، سلطان حسين ميرزا ، محمد شيبانى خان نىنگ دفعى غە عزم جزم قىليب ؛ تمام اۇغلانلارنى تىلائى. مینى داغى- سید سلطان على خواب بين نىنگ اۇغلى ، سید افضل نى يېبارىب- تىلاب ابدى. خراسان جانبى عزیمت قىلماق بىزگا نېچە جھتین لازم بۇلدى. بير بو كيم سلطان حسين ميرزا دېك تېمور بېگ اۇرنى غە اۇلتورغان اولوق پادشاه يىغىناق قىليب ؛ اطراف و جوانبدين اۇغلانلارنى و بېگلارنى تىلاتيب ، شيبانى خان دېك غنىم نىنگ اوستىگا عازم بۇلغاندا ؛ اېل ، اياق بيلە بارغاندا ؛ بىز باش بيلە بارغاي بىز. اېل ، تاياق بيلە بارغاندا ، بىز تاش بيلە بارغاي بىز. ينە بو كيم جھانگير ميرزا مونداق مكدور و يامانلىق بيلە كيم باردى ؛ يا كدورتىنى رفع قىلغاي بىز يا مضرتىنى دفع.

[خوارزم ده چين صوفى] اوشبو يىل شيبانى خان ، چين صوفىنى خوارزمدا اۇن آى محاصره قىليب آلدى. بو محاصره دا ، قالین اوروشلار بۇلدى. خوارزم يىگىتلارى بسيار مردانه لىقلار قىلدیلار. ھىچ تقصير قىلمادیلار. اونداق تيراندازلىق قىلدیلار كيم بارلار ، قالقاندين جيبه دين بعض محلدا ايگى جيبه دين اۇتكارا- اۇتكارا آتيب تورلار. اۇن آى قبلدارلىق تارتیلار. ھىچ بېردین

^۱ بولر ، بير نوبت جھانگير مرزانی ، ۹۰۹ ھ. ۸۸۲ ھ. ۱۵۰۴ م. كېمرددن خراسان غە آليب كېتگن اېدیلر. « آخر باقى بېگ ايتغان دېك اوشول مفتنار- كيم يوسف ايوب و بھلول ايوب بۇلغاي ؛ مېنىنگ قاشىمېدين جھانگير ميرزاغە قاچىب بارىب ؛ شر و فتنە مقامى دا بۇلوب ؛ جھانگير مرزانی مېندین ايرىب ؛ خراسان اېلتیلار. »

امیدوارلىق بۇلمادى. بعض يىگىت- يىلانگى ، بىدلىق قىلىپ ؛ اۋزىبىك بىلە سۈزلاشىپ ؛ اۋزىبىكنى قۇرغانغە چىقاردىلار. چىن صوفى خىردار بۇلۇپ ؛ اۋزى كېلىپ ؛ قۇرغانغە چىقاندلارنى اورۇپ ؛ توشورور محلدا ، شىبە^۱ اۋقى تېگىپ ؛ اۋزىنىڭ چەرەسى كېيىندىن اۋقى بىلە اوردى. اۋلدى. اوروشور كىشى قالمادى. قۇرغاننى اۋدىلار. رحمت چىن صوفى غە! مردانه لىق بىلە ، جان تارتماق دا دىققە نامىرى قۇيىمادى. شىبىنى خان خوارزمى كۆپىك بېگ گا بېرىپ ، اۋزى سىمرقند كېلدى. بو بىل نىڭ آخرى دى الحجە^۲ آيى دا سلطان حسين مىرزا ، شىبىنى خان نىڭ اوستىگا چرىك تارتىپ ؛ بابا الھى غە يېتگاندا ؛ تېنگرى رحمتى غە باردى.

[سلطان حسين بايقرا] ولادت و نسبى: ولادىتى سېكىز يوز قىرىق ايگى^۳ دا ھىرى دا شاھرخ مىرزا زمانىدا اېدى. سلطان حسين مىرزا ابن منصور ابن بايقرا ابن عمرشېخ ابن امير تېمور. منصور مىرزا بىلە بايقرا مىرزا ، پادشاھلىق قىلغان اېھاس. اناسى فيروزە بېگىم^۴ اېدى. تېمور بېگ نىڭ نېرە سى. سلطان حسين مىرزا ، مىرانشاھ مىرزانىڭ ھىم نېرەسى بۇلور اېدى. سلطان حسين ، كرىم الطرفىن^۵ اېدى. اصىل پادشاھ اېدى. بىر توقان^۶ ايگى اۋغول ، ايگى قىز اېردىلار: بايقرا مىرزا و سلطان حسين مىرزا ، اكا بېگىم و ىنە احمد خان آلفان قىز بدكە بېگىم.

بايقرا مىرزا ، سلطان حسين مىرزا دىن اولوق اېدى. نۆكرى اېدى. ولى دىوان باشىدا حاضر بۇلماس اېدى. غىر دىوان دا بىر تۇشك دا اۋلتورولار اېدى.^۷ اىنى سى^۸ بلخ ولايتى نى بېرىپ اېدى. نېچە يىل بلخ تە حكومت قىلدى. اوچ اۋغلى بار اېدى: سلطان محمد مىرزا و سلطان ويس مىرزا و سلطان اسكندر مىرزا^۹.

اكا بېگىم مىرزانىڭ اېگاچى سى اېدى. مىرانشاھ مىرزانىڭ نېرە سى- سلطان احمد مىرزا ؛ آلىب اېدى. بىر اۋغلى بار اېدى كىچىك مىرزا اتلىق. بورونلار تغاى سى غە ملازمت قىلور اېدى. سۇنگرا سپاھى لىقنى ترك قىلىپ ؛ مطالعە غە مشغول بۇلدى. دېرلار كىم دانشمند بۇلۇپ اېكاندور. طبع نظمى ھىم بار اېكاندور. بو رباعى انىڭ دور:

در شیوه زهد می نمودم خود را
المنه لله آزمودم خود را^{۱۰}

عمری به صلاح می ستودم خود را
چون عشق آمد کدام زهد و چه صلاح؟

^۱ (واژه باب) ده ، شىبەنى اۋق آنوچى معنا قىلگن. بىر تورلى اۋق بۇلىشى ھىم مېكىن.

^۲ ۹۱۱ھ.ق. ذى الحجە : ۸۸۵ھ.ش. ثور / اردى بېشت : ۱۵۰۶ م.

^۳ ۸۴۲ھ.ق. ۸۱۸ھ.ش. ۱۴۳۹ م.

^۴ وفاتى: ۸۷۴ھجرى (شفيقه يارقىن: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۴) (۸۷۴ھ.ق. ۸۴۸ش ۱۴۶۹م)

^۵ آتە ، آتە دن اصل زاده

^۶ يعنى بىر آتە و بىر آتە دن. توقان سۆزى اوچ معنادە ايشلە تېلە دى بابرنامە ده: (۱) چىن ابىنى و خوھر (۲) آتە داش اىنى و خواھر (۳) اۋزوق ؛ قياش ، قوم و قرىنداش

^۷ بايقرا مىرزا ، سلطان حسين مىرزا دن كتە بۇلسە ھىم ، اونىڭ نۆكرى اېدى. غىر رسمى وقتلر دە ، اونىڭ يىلن بىر توشك دە اۋلتېرر اېدى. مغولى تۇرەگە كۆرە ، ھىچ كىم نىڭ حقى يوق اېكن كە پادشاھ نىڭ تۇشكى دە اۋلتېرسە. يىلغىز خانزادە بېگىم ،

^۸ يعنى سلطان حسين مىرزا

^۹ وفاتى ۹۰۸ھجرى (شفيقه يارقىن: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۳) (۹۰۸ھ.ق. ۸۸۱ش ۱۵۰۲م)

^{۱۰} «عمر بۇيىچە اۋزىمنى پىخشىلىك بىلن مەتتە دىم. اۋزىمنى زاهد و تقوادر كىي كۆرسىتىدىم. عشق كېلگچ زاهدلىك قىدە قالدى يو پىخشىلىك نېمە بۇلدى. خداگە شكر كە اۋزىمنى

سىنە دىم. (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۲۲) وقایع ۹۱۱ھ

ملا^۱ نینگ رباعىسى بىلە تۈردە بۇلۇبتۇر. آخرلار حج طوافى ھەم قىلدى. بىدكە بېگىم ھەم مرزانيىنگ اېگىچىسى اېدى. قزاق لىق لارىدا احمد خان حاجى ترخانى غە بېرىپ اېدى. اېگى اۋغلى بۇلۇپ اېدى. ھرىدا كېلىپ ؛ خىلى مدت مىرزا ملازمتى دا بۇلدىلار. **شكىل و شماليى:** قىيىق كۆزلۈك ، شىر اندام بۇيلۇق كىشى اېدى. بېلىدىن قوئى اينچكا اېدى. باوجود كىم اولۇق ياش ، ياشاب^۲ ؛ آق سقالىق بۇلۇپ اېدى ؛ خوش رنگ ، قىزىل ياشىل اېرىشمىنە كىيار اېدى. قرا قۇزى بورىك كىيار اېدى ؛ يا قىلپاق. احياناً^۳ عىدلاردا كىچىك سە پىچ دستارنى ياب-ياسى ، نىمايان چىرماب ؛ قىرغە اوتاغەسى سانچىب^۴ ؛ نمازغە بارور اېدى. **اخلاق و اطواری:** اۋل تىخت آلفاندا ، خىالى بار اېكان دور كىم دوازداھ امامنى خىطبەدا اۋقوتقاى. عىلىشىر بېگ و بعضىلار منع قىلىپ تورلار. سۇنگرلار خود جمىع ايش-كوچى سنت و جماعت مذهبى بىلە موافق اېدى. مفاصل زىھتى جەھتىدىن نماز قىلالماس اېدى. روزە ھەم توتماس اېدى. حراف و خوش خۇلق كىشى اېدى. خۇلقى بىرنىمە گذرراق واقع بۇلۇپ اېدى. سۇزى ھەم خۇلقى دېك اېدى. بعض معاملاتە شرعىنى بىسىار رعايت قىلور اېدى. بىر قاتلە بىر اۋغلى بىر كىشىنى اۋلتورگان اوچون ، قانلىقلارغە^۵ تاپشوروب ؛ دارالقضاغە بىباردى. **اۋل تىخت آلفان محلدا^۶،** آلتى-يېتى يىل تائب اېدى. اوندىن سۇنگرا اىچكوگا توشتى. قىرق يىل غە ياووق كىم خراساندا پادشاھ اېدى ؛ ھىچ كۈن يوق اېدى كىم ، نماز پىشىن دىن سۇنگ اىچماگاي. ولى ھرگز صېوحى قىلماس اېدى. اۋغلانلار و جمىع سېاھى غە و شېرى غە بو حال اېدى. افراط بىلە عىش و فسق قىلورلار اېدى. **شجاع و مردانه كىشى اېدى.** بارلار^۷ اۋزى قىلىچ يېتكوروب دور ؛ بىلكە ھەر مەركەدا بارلار قىلىچ يېتكوروب دور. تېمور بېگ نىسلىدىن ھىچ كىم معلوم اېماس كىم سلطان حسين مىرزاچە ، قىلىچ چاپمىش بۇلغاي. **طبع نظمى بار اېدى.** ديوان ھەم تىرتىپ قىلىپ اېدى. توركى ايتور اېدى. تىخلىسى حسينى اېدى. بعض بىتلارنى يامان اېماستور ؛ ولى مرزانيىنگ ديوانى تمام بىر وزن دا دور. باوجود كىم ھەم ياش و ھەم سىلنت بىلە ، اولۇق پادشاھ اېدى ؛ كىچىكلاردېك قۇچقار ساخلاپ ؛ كېوتەر ساخلاپ ؛ كېوتەر اۋىنار اېدى. تاووق ھەم اوروش قە سالور اېدى.^۸

^۱ ملا عبدالرحمن جامى / مولانا عبدالرحمن جامى

^۲ كۆپ عمر كۆرىپ

^۳ كاھى دە ؛ اندە-سندە

^۴ يعنى قىرغە قوش نىنگ بىر دىن بۇلگن اوتاغەسىنى سانچىب...

^۵ اشدى راق ، افراطى راق.

^۶ قان دعا قىلە دىكانلر ؛ خونخواھلر.

^۷ ۸۷۳ھ. ۸۴۸ھ. ۱۴۶۹م.

^۸ فارسچە «بارھا» نىنگ تىرجمەسى دىر.

^۹ خوراز ھەم اورىشتىراردى. ۹۰۰ھ. ۸۷۴ھ. ۱۴۹۵م ، بىر يىل تېوھ يىغىشتىرىشگە مېل قىلگن. بىر يىل دىن سۇنگ ، بو ايشىن بىزار بۇلگن. نوابى ، بىر تارىخى مادە دە ، بو واقعەنى موندە يىيان اېتگن. «بە اشتر جمىع كىم مىل فرمود» خىيال شاھ ابوالغازى بېھادر* پس از يك سال شىزان جمىع كىم* ضمىر پاك آن شە را تنفر* «شتر» بود اولش را

مصاف و اوروش لاری : قزاقلیق لاریدا بیر مرتبه گرگان سویینی اوزدوروب ؛ کیچیب ؛ بیر پاره اؤزبیکنی یخشی باستی. ینه بیر قاتله سلطان ابوسعید مرزا ، محمد علی بخشی باشلیغ اوچ مینگ کیشینی ابلغار یباریب ابدی. سلطان حسین میرزا آلتیش ییگیت بیله کلبیب ؛ تېگیب ؛ ضرب راست باستی. سلطان حسین مرزانیگ بیر یخشی ایشی و نمایان ایشی بو دور. ینه بیر مرتبه استرآبادته ، سلطان محمود میرزاییله اوروشوب ؛ باستی. ینه بیر مرتبه استرآبادته سعدیق سعد بن حسین تورکماننی اوروشوب ؛ باستی. ینه تخت آلفاندین سؤنگ چناراندا یادگار محمد میرزا بیله اوروشوب ؛ باستی. ینه سرپل مرغاب دین ابلغار ؛ کلبیب ؛ باغ زاغان دا ، یادگار محمد مرزانی ایچیب ؛ یاتیب ؛ ابدی ؛ آلدی. اوشول آلفان بیله خراساننی توختاتی. ینه اندخود و شبرغان نواحی سیدا ، چیکماندا سلطان محمود مرزاییله اوروشوب غالب بؤلدی. ینه ابابکر مرزانی کیم عراق دین کبلگن قراقویلوک تورکمانلارغه قوشولوب ؛ کلبیب ؛ اولوغ بیگ مرزانی تکانه و خماردا باسیب ؛ کابلنی آلدی ؛ عراق دغدغهسی بیله کابلنی تاشلاب ؛ خیبردین اوتوب ؛ خوشاب بیله ملتان نواحی سیدین اوتوب سیوی چیقی ؛ اوندین باریب ؛ کرماننی آلیب ؛ توختاته آلمای خراسان ولایتی غه کیرگاندا- سلطان حسین میرزا ابلغار ؛ باریب ؛ آلدی. ینه بلچراغ ته بیر اؤغلی بدیع الزمان مرزانی باستی. ینه حلوا چشمه دا ایگی اؤغلی ابوالمحسن میرزا و کپیک میرزا نی باستی. ینه بیر مرتبه چریک تارتی. کلبیب قندوزنی قباب ؛ آلاآلمای یاندی.^۳ ینه بیر مرتبه حصارنی هم قباب ؛ آلاآلمای یاندی. ینه بیر نوبت ذوالنون بیگ^۴ نینگ ولایتی نینگ اوستیگا کبلدی. بست داروغهسی بستنی بپردی. اؤزگا هیچ ایش قیلمادی. بستی هم تاشلاب ؛ یاندی.

سلطان حسین میرزادبک مردانه و اولوک پادشاه بو ایکی- اوچ یوروشدا پادشاهانه عزمی به جای کپلتورمای ؛ هیچ ایشنی بوتکارمای ؛ یاندی.

ینه ، نشین اولانگی دا اؤغلی میرزا بدیع الزماننی کیم ذوالنون نینگ اؤغلی شاه بیگ بیله کلبیب ابدی ؛ اوروشوب ؛ باستی. موند اعب امور اتفاقی واقع بؤلور. سلطان حسین میرزاییله چریک آز اپکاندور. اکثر چریکنی استرآباد نواحی سی غه یبارگان اپکاندور. اوشول اوروش کونی استرآبادقه بارغان چریک کلبیب ؛ قوشولور. بو ساریدین سلطان مسعود میرزا کیم حصارنی بایسنغر مرزاغه آلدوروب ؛ سلطان حسین مرزاغه کپلادور ابدی ؛ اول هم اوشبو کون کبلور. حیدر میرزا کیم سبزوآردا بدیع الزمان اؤتروسی غه ابلغار باریب ابدی ؛ اول هم اوشبو کون کبلدی.

سال تاریخ* دوم را بعد سال گشت «اشتر» شاه ابوالغازی بهادر نینگ خیالی تویه بیغیشگه میل قیلدی. بیر ییلدن سؤنگ او پادشاه نینگ پاک کؤنگلی ، تویه بیغیشدن نفرتلندی. تویه بیغیش نینگ اولگی تاریخ ییلی ، «شتر» (تویه) ابدی. بیر ییلدن کپین ایکنجیسی نینگ تاریخی «اشتر» بؤلدی. (علی شیرنوازی ۲۰/۲۰۳: ۷۶). ایتیب اؤتیش کبرک کیم ، بو منبع ده ، تاریخی سؤزلرنینگ عددی تېنگی بېریلمه گن. همده ، فارسجه ده ، تویه نی ، «شتر» هم دیدیلر هم «اشتر» شتر آلینگن حالده ، ۹۰۰ هق بؤله دی و «اشتر» آلینگن حالده «۹۰۱» هق.

^۱ بو یادگار محمد میرزا اؤزی نینگ کیباوی هم بؤلردی. سلطان حسین میرزا ، فاطمه سلطان اتلیق قیزی اونگه بېرگن ابدی. «ینه بیر قیزی نینگ آتی ، فاطمه سلطان ابدی.

تېمور بیگ نسلی دین یادگار محمد مرزاغه بېریب اېردیلار.»

^۲ وفاتی: اصلی اسمی محمد محسن میرزا. وفاتی: ۹۱۳ هجری

^۳ بابر تعبیری بیله ، بو فایده سیز اوروشلار ۹۰۹ هق. ۸۸۳ هق. ۱۵۰۴ م. ده ابدی. بابر بیرینجی مرته سلطان حسین بایقرانی شو سنه و شو بیرده ملاقات قیلدی.

^۴ ذوالنون بیگ ، هلمند و قندهار و غزنی نینگ مطلق حاکمی ابدی. بدیع الزمان میرزا- سلطان حسین بایقرانیگ تونفج اؤغلی ؛ اونینگ کیباوی بؤلردی.

ولایاتی: خراسان ولایتی ابدی، شرقی بلخ، غربی بسطام و دامغان، شمالی خوارزم، جنوبی قندهار و سیستان. چون هری دېک شهر اېلیکیگا توشتی؛ تون و کون عیش و عشرتین اؤزگا ایشی یوق ابدی؛ بلکه توابع و لواحقى دا عیش و عشرت قيلماس کیشی یوق ابدی. جهانگیرلیق و لشکرکش لیک رنج و تعب ین تارتمادی. لاجرم بارغان سایى نؤکر و ولایتی کم بؤلدى و آرتمادی. اولادی: اؤن تؤرت اؤغول، اؤن بیر قیز قالیب ابدی. بارى اؤغلانلاریدین اولوق، بدیع الزمان میرزا ابدی. آنهسى سنجر میرزای مروی نینگ قیزی ابدی.^۱

ینه شاه غریب میرزا ابدی. ^۲بوکری ابدی. اگرچه هیئتى یامان ابدی؛ طبعی خوب ابدی. اگرچه بدنی ناتوان ابدی؛ کلامی مرغوب ابدی. غریبی ^۳تخلص قیلور ابدی. دیوان هم ترتیب قیلیب ابدی. تورکی و فارسی شعر ایتور ابدی. بو بیت انینگ دور کیم:

در گذر دیدم پری رویی، شدم دیوانه اش

چیست نام او؟ کجا باشد ندانم خانه اش؟^۴

نېچه محل هری حکومتینی سلطان حسین میرزا، شاه غریب مرزاغه بېریب ابدی. آته سى نینگ زمانیدا اؤق نقل قیلدى. اوندین اؤغول- قیز قالمادی.

ینه بیر مظفر حسین میرزا ابدی. سلطان حسین میرزا نینگ سېوکلوک اؤغلی بو ابدی. اگرچه خیلی سېوگودېک اخلاق و افعالی هم یوق ابدی. اؤغلانلاری مونى کؤپ آرتوق کؤرگان اوچون، اکثر یاغیقتیلار. بو اېکالاسی نینگ اناسی، خدیجه ^۵بېگیم ابدی. کیم سلطان ابوسعید میرزانینگ غونچه چى سى ابدی. میرزادین ^۶آق بېگیم آتلیق، بیر قیزی هم بار ابدی. ینه ابوالمحسن میرزا ابدی و کپک مرزا ابدی- کیم آتی محمد محسن میرزا ابدی- بو ایگی نینگ اناسی لطیف سلطان آغهچه ابدی.

ینه ابوتراب مرزا ابدی. بورونلار اوندین خیلی رشدى روایت قیلورلار ابدی. آته سى نینگ بی حضورلوغی آرتقاندان، اؤزگاچه خبر اېشیتب؛ اینیسی ^۸- محمد حسین مرزا بیله- قاجیب عراق قه

^۱ نوایی «تحفة الافکار» قصیده سیده، ایگی سنجردن آت توتہ دی. «ملک دل پیر و جوان را هست ابادن ز عشق» بانیی مرو کهن سنجر ز نو هم، سنجر است. (چهار اثر نوایی، ۱۳۹۵) ترجمه سى (یاش و قری یوراک نینگ ملکی، عشق دن آبادان دیر. اوشنده ی کیم ایسکی مرو و ینگی مرو نینگ ابادان قیلگن کیشیلر، سنجرلر دیر.) بو سنجرلردن بیرى اېسه سلطان سنجر سلجوقی (حیاتى: ۱۰۸۵-۱۱۵۷) (سلطنتى: ۱۰۹۷-۱۱۱۸ م.) و ینه بیرى اېسه، سنجرمروى دیر. سنجر مروی، سلطان حسین باقیرانینگ قیین آته سى ابدی. بدیع الزمان مرزانینگ بویه- انه تمان دن سى بؤلر ابدی. سلطان حسین باقیرا، سنجر مروی نینگ قیزی نى قوی بېرگن ابدی. «اول آلغان خاتونى بیگا سلطان بېگیم ابدی. سنجر میرزای مروی نینگ قیزی ابدی. بدیع الزمان میرزا موندین توغوب ابدی. کؤپ کج خلق ابدی. سلطان حسین مرزانی کؤپ اغریتور ابدی. کج خلق لیغیدین مرزا به تنگ کهلدى. آخر قؤیدی و خلاص بؤلدى. نى قیلسون؟ حق مرزا جانبی ابدی.. زن بد در سرای مرد نکو* هم درین عالم است دوزخ او» دبیلیشی چه که ۴۲ ییل مرو- تورکمنستان مارى ولایتی و اوغانستان باى غیز (بادغیس) ولایتی- ده حکومت قیلدى. شو مدت ده هیچ کیم اوندن آزده بؤلمه دی.

^۲ وفات: ۹۰۲ هجرى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۹۸) ۸۷۵ ش. ۱۴۹۶ م

^۳ اونینگ دیوانی نى دکتر شفیه یارقین (شاه غریب میرزا دیوانی، ۱۳۸۸) کابل ده چاپ ایتگن. بو غزل، او نشر نینگ ۱۵۶ نچی صفحه سیده کېلگن.

^۴ گذرده بیر پری یوزینی کؤریب؛ دیوانه بؤلیب من. اونینگ اسمی نیمه، اؤیى قېبرده اېکن لیگینی یېلمیمن. (بابرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۲۲۴)

^۵ یعنی مظفر حسین میرزا و آق بېگیملرنینگ آنه سى، خدیجه بېگیم ابدی.

^۶ بو سؤز نینگ عربچه املاسی خدیجه، زبیده وزنى ده، دیر. خدیجه املاسی بیلن اؤزleşگن. اوغانستان نینگ شمالی ده، «خجه» دیدیلر.

^۷ سلطان ابوسعید مرزا دن

^۸ چین اینی سى

باردی. عراق دا سپاهیلیق نی ترک قیلیب ؛ درویش لیک اختیار قیلیب تور. ینە اوندین خبری تاپیلمادی. بیر اؤغلی بار ابدی سهراب میرزا آتلیق ، مېن حمزه سلطان بیله مهدی سلطان^۱ باشلیق سلطانلارنی باسیب ؛ حصارنی آلفاندا ، مېنینگ قاشیمدا ابدی. بیر کۆزی کۆر ابدی. غریب بدهیئت ابدی. اخلاقی هم هیأتی دېک ابدی. بیر بی اعتدال لیق قیلدی. تورالهادی. کیٹی. استرآباد نواحی سیدا بی اعتدال لیغیدین ، نجم ثانی^۲ عذاب بیله اؤلتوردی.

ینە بیر محمد حسین میرزا^۳ ابدی. عراق ته مونی و شاه اسماعیل نی بیر بیردا بند قیلغان اېکاندورلار. اؤل وقت اونگا مرید بؤلوب اېکاندور. سؤنگرا غلیظ رافضی بؤلوب ابدی. باوجود کیم آتە- آغە- اینیسی باری سنی ، بو مونداق رافضی. استرآبادته اوشول گمراه لیق و بطالت بیله اؤلدی. انی ، خیلی مردانه و بهادر دېرلار ابدی. هیچ اونداق ایشی ظاهر بؤلمادی کیم بیتماککا لایق بؤلغای. طبع نظمی بار اؤکاندور ، بو بیت انینگ دور کیم:

آلوده گردی! ز پی صید که گشتی؟ غرق عرقی! در دل گرم که گذشتی؟^۴

ینە بیر فریدون حسین میرزا^۵ ابدی. یای نی کوچلوک تارتیب ؛ اؤقنی یخشی آثار ابدی. کمان گروهه سینی دېرلار کیم قیرق باتمان اېکاندور. اؤزی خیلی مردانه ابدی ؛ ولی فیروزجنگ اېماس ابدی. هر بیردا کیم اوروشتی ؛ مغلوب بؤلدی. رباط دودردا فریدون حسین میرزا و اینی سی ابن حسین میرزا^۶ ، تېمور سلطان و عبید سلطان بیله- شایق خان نینگ اېلغار- بیله اوروشتیلار. مغلوب بؤلدیلار. اوند فریدون حسین میرزا خیلی یخشیلار باریب تور. دامغان دا فریدون حسین میرزا و محمد زمان مرزا^۷ ، شیبانی خان اېلکیگا توشتی. هر ایگی سینی اؤلتورمادی ؛ قۇیا بېردی. سؤنگرا شاه محمد دیوانه قلاتنی بیرکیگاندا ؛ اوند باریب ابدی. قلاتنی اؤزبیک آلفاندا ، اېلیگا توشتی. اؤلتوردیلار. بو اوچالاسی مینگلی بی آغە چه آتلیق مرزانینگ اؤزبیک غونچاچی سیدین بؤلوب اېردیلار.

ینە حیدر مرزا ابدی. اناسی پاینده سلطان بېگیم ابدی. سلطان ابوسعید میرزانینگ قیزی ابدی. آتەسی زمانیدا مشهد و بلخ ته نېچه محل حکومت قیلدی. سلطان حسین میرزا حصارنی قاباغاندا ، سلطان محمود میرزانینگ خانزاده بېگیم دین بؤلغان قیزی مونگا آلب ؛ یاراشیب ؛ حصار اوستیدین قۇپتیلار. بیرگینه قیزی قالب ابدی. شاد بېگیم آتلیق. سؤنگرا کابل غە کېلدی. عادل سلطان غە بېریلدی. حیدر مرزا ، آتەسی زمانیدا اؤق عالمیدین باردی.

^۱ مهدی سلطان اوزبیک وفاتی: ۹۱۷ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۳) (۹۱۷ ق. ۸۹۰ ش ۱۵۱۱ م)

^۲ میرزا یاراحمد. صفویلر نینگ وزیر. ۹۱۸ هجریه اؤزبیکلر اؤلدیردی. (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۳) (۹۱۸ ق. ۸۹۱ ش ۱۵۱۲ م)

^۳ حصار اوریشی ۹۰۹ ه. ۸۸۳ ش. ۱۵۰۴ م.

^۴ «آو کتیدن یوریشینگ بیلن چنگه باتدینگ. قیزغین یورگه تاثیرینگ بیلن ، ترگه باتدینگ (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۲۵) چنگه باتگن سن ، کیم نی اولش اوچون تلاشدینگ ؟ ترگه باتگن سن- کیم نینگ ایسیق یورگی دن اؤتینگ ؟

^۵ وفاتی: ۹۱۵ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۳) (۹۱۵ ق. ۸۸۸ ش ۱۵۰۹ م)

^۶ وفاتی ۹۱۹ هجری. سلطان حسین میرزا اؤغلی (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۷۹) (۲۷۹ ش. ۸۹۱ م. ۱۵۱۳ م)

^۷ محمد زمان مرزا سلطان حسین بابقرانینگ نبیره سی دیر: «ینە اسد بېگ و تهمتن بېگ اېردیلار. آغە- اینی اېردیلار. تهمتن بېگ نینگ قیزی بدیع الزمان میرزا آلب ابدیکیم ، محمد زمان میرزا اوندین دور.» او نی شیبانی خان اؤلدیرمه گن. سؤنگره لر هندوستان ده باریب ، بایرنینگ کیلوی بؤلدی.

ينه محمد معصوم مرزا اېدى. قندهارنى اونگا بېرىب اېدى. بو مناسبت بيله ، اولوغ بېگ مرزانينگ بير قيزىنى بو اۋغلى غه قۇلدى. هرى گا كېلتورگاندا ، اولوق تۋى قىلىب ؛ يخشى چارتاق باغلادى. اگرچه قندهارنى بېرىب اېدى ؛ ولى ، آق قىلسه قرا قىلسه شاه بېگ ارغون^۱ قىلور اېدى. بو ميرزادا اختيارى و اعتبارى يوق اېدى. بو جهتين قندهاردا تورماي ؛ خراسان باردى. آته سى نينگ حياتى دا اۋق كېچتى.

ينه فرخ حسن مرزا^۲ اېدى. اول خود زياده عمرى تاپمادى. اينيسى - ابراهيم حسين مرزا-دين بورونراق ، بودنيادين رحلت قىلدى.

ينه ابراهيم حسين ميرزا اېدى. طبعى يامان اېماس اېكاندور. هرى چاغيرىنى افراط بيله ايچا- ايچا اۋق آتەسى زمانيدا اۋلدى. ينه ابن حسين مرزا بيله محمد قاسم مرزا اېدى. ذكزلارى كېلگوسى دور.

بو بېش ميرزا نينگ^۳ اناسى پاپا آغه چه اېدى. غونچاچى اېدى.^۴
[سلطان حسين ميرزا قىزلرى] باريدىن اولوق قىز ، سلطانيم بېگيم اېدى.^۵ يالغوز توغوب اېدى.^۶ اناسى چولى بېگيم آتلىق ، اذاق بېگلارى نينگ قىزى بۇلور. خىلى سۇز بيلور اېدى. سۇزگا مونكى^۷ يوق اېدى.^۸ آغەسى ، بايقرا مرزانينگ اۋرتانچى اۋغلى- سلطان ويس ميرزا غه- چيقاريب اېدى. بير قىز ، بير اۋغول بۇلوب اېدى. قىزىنى شيبانى سلطانلاريدىن- اېلبارس^۹ سلطان نينگ

^۱ وفاتى: ۹۳۰ هجرى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۹۷) شاه بېگ ارغون ، ذوالنون ارغون نينگ اۋغلى اصلى آتى شاه شجاع اېدى. هندوستان اوروشلار نينگ بير قنجه سیده ، بابر بيله ، بيله اېدى. ۹۳۰ ه. ۹۰۲ ش. ۱۵۲۳ م

^۲ وفاتى: ۹۱۵ هجرى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۳۰۳) (۹۱۵ ق ۸۸۸ ش ۱۵۰۹ م)

^۳ حیدر میرزا ، محمد معصوم میرزا ، فرخ حسین میرزا ، ابراهیم حسین میرزا و ابن حسین میرزا لار نينگ آنه لاری پاپا آغجه اېدى.

^۴ سلطان حسین مرزا اۋغلىرى بير بولردن عبارت: بدیع الزمان مرزا ، شاه غریب مرزا ، مظفر حسین مرزا ، ابوالحسن مرزا ، محمد محسن مرزا (کېک مرزا) ، ابوتراب مرزا ، محمد حسین مرزا ، فریدون حسین مرزا ، ابن حسین مرزا ، حیدر مرزا ، محمد معصوم مرزا ، فرخ حسین مرزا ، ابراهیم حسن مرزا و قاسم مرزا

^۵ «عبدالباقي میرزا کبکچا ؛ سلطان حسین میرزا هم یخشی رعایتینی قیلیب ؛ کیبا و قیلیب ؛ سلطانیم بېگیم نی- کیم محمد سلطان میرزانینگ آنه سی اېدی- بیردی.» عبدالباقي میرزا عراق دن کېلگن ایدی. عراق تورکمنلریدن بۇلردی.

^۶ بير خاتون دن شو بيرگينه قىز اېدى.

^۷ يقينى «اۋلارلى حیاتلاریده قاریب راست قیلیب قويغان بير كچه كیریب استقامت قیلغان نعمت آباد مونگی حدلاریگه تاریخ نگ توقوز یوز توقسان توقوزیدا دفن قیلیندلار. انا الیه راجعون» / تواریخ موسیقیون / قۇلبازمه ۱۲۷۱ ب. R16

^۸ «بو جمله نی ، بیرم خان خانان» خیلی سخندان بود ؛ اما در سختش ، مزه و حالتی نبود» ترجمه قیلگن. بایرنامه نينگ تورکجه مُترجمی «چوک سۇز بیلیر و سربست کونیشیر» ترجمه اېتکن. دکتور شفیه یارقین «سخن بسیار میدانست و در سخندانی مانند نداشت» دب اۋگیرگن. بایرنامه ، اۋزبېکستان اکادېمیک نشرى ، «خیلی سۇز بیلور اېدی. سۇزگه مونگی یوق اېدی.» قید اېتکن.... نسخه لره شونده ی کېلگن و ترجمه لر هم فرقلی. اۋزبېکستان نينگ اکادېمیک نشریده «سۇزده مونگی یوق اېدی» یارگن بیراق مونگ غم و قیغو معنا سینی افاده قیلده دی. خاتیم شفیه یارقین اونى «نظیر و مانند» ترجمه قیلگن. لغتلرده هم بو سۇز ، اۋخشش معناده کېله گن. «(لیب ، ۲۰۲۲) بو جمله نينگ ينه بير کلمه سی حقیقه: مېنينگ فکريمچه ، سۇز بو بيرده ، (گپ ، سخن) معناسیده ايشله تېله گن. نيگه دېگنده بابر ، کۆپ گېره دېگن کيشى نى «حراف» (عريجه کۆپ گېره دېگن) صفتی بيله تانيته دى: سلطان حسين بايقرا: «روژه هم توتماس اېدى. حراف و خوش خُلق کيشى اېدى» وقایع ۹۱۱. سيديم علی: «طرافت و لطافتی رنگین ، اختلاط و حکایتی شیرین خوشخلق و حراف و هزال کيشى اېدى.» وقایع ۹۱۲. مونداق کيشيلر حقیقه «پرگوى» (فارسجه ، کۆپ گېره دېگن) صفتی نى هم ايشله ته دى. خدیجه بېگيم: «اۋزینی عاقله توتار اېدى ؛ ولی ی عقل و پرگوى خاتون اېدى.» وقایع ۹۱۱. سۇز کلمه سى ، حراف و پرگوى معناسیده آلبنک حالده ، جمله نينگ فعلری «سۇزله شردى» و «سۇزجیلیکده» مونكى یوق اېدى ؛ بۇلیشى کېزک. مېنينگ فکريمچه ، «سۇز» لغتی بو بيرده ، بير کلمه اېس ؛ بلکه موسیقه چیلیگه عاید بير آتمه دير. «سۇز» ، نای ؛ نای ، یار- یار ، سبزوآن کبیلر- بير تورلی سرود و ترانه بۇلیشى مېکن. بو هم محتمل که «سۇز» اذاق اېلى نينگ مخصوص قۇشبیغی بۇلسه. نيگه کیم اۋنینگ آنه سى ، اذاق اېلى دن دير. بابر ، تورک اولوسى سیگه عاید ، ينه بير سروددن هم یاد اېتکن. «بو اۋیگا کېلگاندا ، جانک ، تورکی ایتی. بایرنامه وقایع ۹۱۲. «تورکی / تورکوز... نام سرودی که در وزن رمل مثنی مقصور (فاعلاتن فاعلاتن فاعلان) واقع شده است. (فرهنگ اۋزبېکی- درى ، ۱۳۹۶) تواریخ موسیقیون کتابی ده سور کلمه سى ، شعر معناسیده ايشله تیلگن «گاهی نوایی سۇزیدین حمد ایلغاب ؛ بعضی لطفی اشعاریدین نعت یادلاپ ؛ تنبوروم سیمالریغه ، زخمک اورغای من.» / تواریخ موسیقیون ، ۱۲۷۱ ه. قۇلبازمه

^۹ اصل ده ییلی بارس سلطان. دکتور واحدی ایلبارس سلطان تصحیح قیلگن. اولو بارس بۇلیشى مېکن کته بارس معناسینده

اینیسی اېسان قلی سلطان-غە چیقاریب اېدی. اۇغلی محمد سلطان میرزا دور کیم ، بو تاریخدا قنوج ولایتی نی اونگا بېریب تورمېن. سلطانییم بېگیم کابل دین اوشبو تاریخ دا^۱ ، نبیره سینی آلیب ؛ هندوستان غە کپلادورگاندا نیلاب ته تېنگری حکمی نی بوتکاریب تور. سونگا کینی کیشی-قراسی آلیب یاندیلار. نبیره سی کېلدى.

ینه پائنده سلطان بېگیم دین توقان ، تۇرت قیزی اېدی. بارچه دین اولوق ، آق بېگیم اېدی. بابر میرزا آئینگ سېنگیلی بېکه بېگیم نینگ نبیره سی- محمد قاسم ارلات قە- چیقاریب اېدی. بېرگینه قیزی بۇلوب اېدی ، قراکۆز بېگیم^۲ آتلیق. ناصر میرزا آلیب اېدی.

ایگینچی قیز ، کچیک بېگیم اېدی. سلطان مسعود میرزا بسیار مایل اېدی. هر نېچه سعی قیلدى ؛ پائنده سلطان بېگیم ، قیسقه ملاحظه قیلیب ؛ بېرمادی. سۇنگرا سید آتانیگ نسلی ، ملا خواجه غە چیقاریب اېدی.

اوجونچی قیزی بېگا بېگیم نی و تۇرتونچی قیزی آغا بېگیم نی سېنگیلی- رابعه سلطان بېگیم نینگ^۳ اۇغلانلاری ، بابر میرزا بیله سلطان مراد میرزا- غە بېریب اېدی.

مېنگلی بی آغە چه دین ایگی قیز بۇلوب اېدی. اۇلوغی نینگ آتی ، بیرم سلطان اېدی. اندخود سیدلاریدین سیدعبدالله میرزا غە کیم باقرا مرزانیگ قیز نبیره سی اېدی ؛ بېریب اېدی. بېر اۇغلی بار اېدی ، سید برکه آتلیق. مېن سمرقندنی آغاندا ملازمت قیلور اېدی. سۇنگرا اۇرگنج ساری توشوب ؛ سلطنت دعواسی قیلدى. استرآبادته قیزیل باشلار اۇلتوردیلار.

ینه بېر قیزی نینگ آتی ، فاطمه سلطان اېدی. تېمور بېگ نسلی دین یادگار محمد میرزا^۴ غە بېریب اېردیلار.

پاپا آغە چه دین اوچ قیز بۇلوب اېدی. اولوغی ، سلطان نژاد بېگیم اېدی. سلطان حسین میرزا ، آغە سی^۵ آئینگ کچیک اۇغلی ، اسکندر مرزا غە چیقاریب اېدی.

ایگینچی قیزی ، بېگیم سلطان اېدی. سلطان مسعود میرزا غە- کۆزی معیوب بۇلغاندین سۇنگ- بېریب اېدی. بېر اۇغول بۇلوب اېدی ، قیزی نی سلطان حسین میرزانیگ حرمی ، آق بېگیم ساخلاپ اېدی. هر دین کابل غە کېلدى. سید میرزا آق قە بېریلدى. بېگیم سلطان ، سلطان مسعود مرزانی اۇزبېک اۇلتورگان دین سۇنگ ، اۇغلی نی آلیب کعبه ساری باردی. بو قۇستّه خبر کېلدى کیم اۇزی و اۇغلی مکەدا اېمیش. اۇغلی اولوقینه بۇلغان اېمیش.

^۱ ۹۳۵ دن سۇنگ

^۲ ابوالقاسم بابر بن بای سنفر بېگ بن شاهرخ میرزا بن امیر تیمور. تولدی: ۸۰۱ ه.ق. ۷۷۸ ه.ش. ۱۳۹۹ م. وفاتی: ۸۳۶ ه.ق. ۸۱۲ ه.ش. ۱۴۳۳ م. (ویکی پیدیا) بعض منبعلرده بابر قلندر دیلگن. سلطان حسین میرزانیگ هم خواهرزاده سی و هم کیباوی.

^۳ سلطان حسین میرزانیگ نبیره سی ناصر میرزانیگ زوجه سی. (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۵)

^۴ سلطان حسین باقرا نینگ سینگلی سی

^۵ سلطان ابوسعید مرزا دن سۇنگ ۸۴۸ ه.ش. ۱۴۶۹ م. ده پادشاه بۇلدى. آلتی هفته پادشاه لیک قیلدی. ۸۴۹ ه.ش. ۱۴۷۰ م. ده سلطان حسین میرزا سلطنت نی اوندن آلدی. شو بیل وفات قیلدی. سلطان حسین مرزا نینگ کیباوی هم بۇلردی. بلکه سلطان حسین مرزا اۇلدیردی. بېر منبع ده کۆزدە چلیندی که یادگار محمد مرزا ۱۷ یاشده اېدی. (۹)

^۶ باقرا میرزا

^۷ سلطان محمود خان نینگ اۇغلی کیم خسرو شاه کۆزیگە میل تارنگن اېدی. بابر نینگ تاغە بجه سی بۇلردی.

اوچونچى قیزینى سید میرزا دېگان اندخود سیدلاریگا بېریب اېردیلار. ارتوقسى سید مرزاغه مشهور اېدی.

ینه بیر غونچه چى دین بیر قیز بؤلوب اېدی ، عایشه سلطان آتلیق. آنهسى زییده آغه چه اېدی. حسن شیخ تېمورنینگ نبیرهسى اېدی. شیبان سلطانلاریدین- قاسم سلطان غه- بېریب اېردیلار. اوندین بیر اؤغلى بؤلوب اېدی ؛ قاسم حسین سلطان آتلیق. هندوستان دا مېنینگ ملازمتیم غه کېلدى. راناسنگانینگ غزویدا بار اېدی. بداون نی اونگا بېریلدى. قاسم سلطان دین سؤنگ بوران سلطان آتلیق- اوروقلاری دین- آلدی. اوندین بیر اؤغلى بار ؛ عبدالله سلطان آتلیق. بو تاریخ دا مېنینگ ملازمتیم دا دور. باوجود کیم کیچیک یاشلیق تور. خدمتی یامان اېماس.^۱

خواتین و سراری: اول آلمان خاتونی بېگا سلطان بېگیم اېدی. سنجر میرزای مروی نینگ قیزی اېدی. بدیع الزمان میرزا موندین توغوب اېدی. کۆپ کچ خُلق اېدی. سلطان حسین مرزانی کۆپ اغریتور اېدی. کچ خُلق لیغیدین میرزا به تنگ کېلدى. آخر قویدی و خلاص بؤلدى. نی قیلسون؟ حق میرزا جانبی اېدی.

زن بد در سرای مرد نکو هم درین عالم است دوزخ او^۲
تېنگری هیچ مسلمان غه بو بلانی سالماغای. یامان خوی لوق ، کچ خُلق خاتون ، الهی عالما
قالماغای. ینه بیر چولی بېگیم اېدی. اذاق بېگلارینینگ قیزی اېدی. سلطانیم بېگیم اوندین توغوب اېدی.

ینه شهربانو بېگیم^۳ اېدی. سلطان ابوسعید مرزانیگ قیزی اېدی. تخت آلمان دین سؤنگ آلیب اېدی. چکمن اوروشیدا مرزانیگ جمیع حرم لاری محفه دین چقیب ؛ آتقه مینگاندا ، بو اینی سی نینگ اعتمادی غه محفه دین چقماس و آتقه مینماس. مونی مرزاغه بیتکورورلار. بوجهتدین شهربانو بېگیم نی قویدی و سینگلی پاینده سلطان بېگیم نی آلدی. اؤزبیک خراسان نی آلمان دین سؤنگ ، پاینده سلطان بېگیم عراق قه باردی. عراق ته غریب لوق ته نقل قیلدی.^۴

ینه خدیجه بېگیم اېدی. سلطان ابوسعید مرزانیگ غونچاچی سی اېدی. مرزادین بیر قیزی بار اېدی ، آق بېگیم آتلیق. عراق ته سلطان ابوسعید مرزانیگ شکستی دین سؤنگ هری غه کېلدى. هری دا سلطان حسین میرزا آلدی و سېودی. غونچاچیلیق مرتبه سیدین ، بېگیم لیک مرتبه سی غه ترقی قیلدی. سونگرالار خود اسرو اختیارلیق بؤلوب اېدی. محمد مؤمن میرز^۵ انی انینگ سعیی ییله

^۱ سلطان حسین باقرانینگ قیزلری: سلطانیم بېگیم ، آق بېگیم ، کیچیک بېگیم ، بېگا/ بېکه/ بېکا بېگیم ، آغا بېگیم ، بیرم سلطان ، سلطان نژاد بېگیم ، بېگیم سلطان ، بیر قیزی نینگ آتی کېله گن. عایشه سلطان. ایکی قیزی ذکر بؤلله گن.

^۲ سعدی نینگ گلستان کتابی نینگ ایکینجی بابی دن بیر بیت. شعرنینگ مکملی: زن بد در سرای مرد نکو* همدین عالم است دوزخ او* زینهار از قرین بد زینهار* وَقْنَا رَبَّنَا غَذَابَ الثَّار. ترجمه سی: « پخشینینگ اؤبی گه یامان خاتنی* بو جهان دیر انکه جهنم اوچون* بد فریندین پناه سؤنگره پناه* سقله گیل اؤت عذابیدن الله(گلستان سعدی ، ۱۳۸۴ ، ملا مراد خواجه ترجمه سی ب. ۱۱۴) پخشی کیشی نینگ حاوی سیده یامان خاتین ، شو دنیانینگ اؤزیده یاق ، اونینگ دوزخی دور. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ب. ۲۳۱)

^۳ سلطان ابوسعید نینگ قیزی ، سلطان حسین نینگ زوجه سی (بابرنامه) (واقعات کابل) ۱۳۸۶ ، ۲۹۹

^۴ یعنی غریبلیق ده وفات اېتی.

^۵ بدیع الزمان مرزانیگ اؤغلی ، سلطان حسین مرزانیگ نبیره سی

اۆلتوردیلار. سلطان حسین مرزانیڭ اؤغلانلاری کیم یاغیقتیلار ؛ کۆپراکی مونینگ جەتیدین ابدی. اۆزینی عاقلە توتار ابدی ؛ ولی بی عقل و پرگوى خاتون ابدی. رافضیه هم اېکاندور. شاه غریب مرزاییله مظفر حسین میرزا موندین توغوب ابدی.

ینه آتاق بیگیم ابدی. اوندین هیچ اؤغول و قیز بۆلمادی. پاپا آغه چه کیم مونچه سېوکلوک ابدی ؛ مونینگ کۆکلداشی ابدی. چون اؤغلی قیزی یوق ابدی. پاپا آغه چه نینگ اؤغلانلاری نی ، اؤغلی دېک ساخالار ابدی. مرزانیڭ بی حضورلوق لاریدا ، بسیار یخشی خدمت قیلور ابدی. حرملاریدین هیچ کیم مونچه خدمت قیلا آلماس ابدی. مېن هندوستان غه کېلور بیل ،^۱ هری دین کېلدى. مېن هم تعظیم و احترام لارین اېلیکدین کېلگونچه قیلدیم. چندیری نی محاصره قیلغاندا ؛ خبر کېلدى کیم ، کابل دا تېنگری حکمینی بوتکارمیش.^۲

غومە لار دین: بیر لطیف سلطان آغه چه ابدی. چارشنبه یی لاردین دور کیم ابوالمحسن میرزاییله کپک میرزا ، اوندین توغوب ابدی. ینه مېنگلی بی آغه چه ابدی. اۆزبېک ابدی. شهر بانو بیگیم^۳ کیشی - قرا سیدین بۆلور ابدی. ابوتراب میرزا و محمد حسین میرزا و فریدون حسین میرزانیڭ اناسی ابدی. ینه ایگی قیزی هم بار ابدی.

ینه پاپا آغه چه ابدی. آتاق بیگیم نینگ کۆکلداشی بۆلور ابدی. میرزا کۆروب ؛ سیووب ؛ آلدی. بېش اؤغول ، تۆرت قیزی نینگ اناسی ابدی. نېچوک کیم مذکور بۆلدى.

ینه بیر ، بیگی سلطان آغه چه ابدی. اوندین اؤغول قیز بۆلمادی. ینه کيچیک - کیریم غوما - غونچه چی بسیار ابدی. خاتونلاردین و غومالاردین معتبر بولار ابدی کیم ، مذکور بۆلدى.

[فسق و فجور] سلطان حسین میرزا دېک اولوق پادشاه ، هری دېک اسلام شهرى نینگ پادشاهی بو عجب تورکیم ، بو اؤن تۆرت اؤغلی دین اوچی ، ولدالزنا اېماس ابدی. فسق و فجور اۆزیدا ، اؤغلانلاریدا و اېل - اولوسى دا اسرو شایع ابدی. اوشبولار نینگ شأمتی دین ابدی کیم ، مونداق اولوق خانوادە دین ییتی - سېکیز بیلدا ، بیر محمد زمان میرزادین^۴ اۆزگا آثار و علامت قالما دی.

امراسی: بیر محمد بوروندوق برلاس ابدی. چاکو برلاس نسلی دین دور. محمد برندوق ابن علی ابن برندوق ابن جهان شاه ابن چاکو برلاس. بابر میرزا^۵ قاشیدا بیگ ابدی. اوندین سؤنگ سلطان ابوسعید میرزا هم رعایت قیلیب ؛ مونگا جهانگیر برلاس ییله کابل نی بېریب ؛ اولوغ بیگ میرزا^۶ آغه

^۱ ۹۳۵ ه.ق. ۹۰۸ ه.ش. ۱۵۲۹ م.

^۲ یعنی وفات قیلدى

^۳ سلطان ابوسعید مرزانیڭ قیزی و سلطان حسین مرزانیڭ خاتینی. سلطان حسین مرزا ، اونى قۇی بېریب ، خواهری - پاینده سلطان بیگیم - ییله اۆیلندی.

^۴ محمد زمان میرزا ، سلطان حسین مرزانیڭ نېیرهسى بدیع الزمان نینگ اؤغلی ابدی « ینه اسد بیگ و تهمتن بیگ اېریدیلار. آغه - اینی اېریدیلار. تهمتن بیگ نینگ قیزی بدیع

الزمان میرزا آلیب ابدی^۵ کیم ، محمد زمان میرزا^۴ اوندین دور. « ایدی. بابر قیزلاری دن بیرینی اونگه اۆیلنتیرگن ایدی. بابر خدمتی ده ایدی. همایون ، پادشاه بۆلگن سؤنگ ، او بیلن مخالفت مقامی ده بۆلدى. نېچه مرته یاغیقېب ؛ همایون غه قینچیلیکلر توغیزدیردی. همایون دولتی شکستی نینگ سبب لاری دن بیرى محمد زمان میرزا و فرزندلاری نینگ یاغیلیغلاری ایدی.

^۵ ابوالقاسم بابر ، بابر قلندرگه هم مشهور دیر.

^۶ مقصود ، الوغ بیگ مرزا کابلی دېر که ۴۳ یا ۴۸ ییل کابل گه حکومت قیلدى. ۹۰۷ یا ۹۰۸ ه.ق. ۸۸۲ ه.ش. ۱۵۰۳ م. ده وفات ایئی و غزنی ده دفن قیلیندی. عبدالرازق مرزا ، شو اولوغ بېک نینگ اؤغلی ابدی.

آنکه قیلیب اېدی. سلطان ابوسعید میرزادین سؤنگ ، اولوغ بېگ مرزا ، برلاس لارغه قصد قیلور مقامیدا بۇلدى. بولار تویوب مرزانی توتوب ، اېل و اولوسینی کۆچوروب قندوز ساری کۆچتیلار. هندوکش نینگ اوستیدین مرزانی آدمیانه کابل ساری اوزاتیب ؛ اۇزلاری ، خراسان غه سلطان حسین میرزاغه باردیلار. میرزا هم یخشی رعایت لارین قیلدی. محمد بوروندوق اسرو بیلیم لیک کیشی اېدی. بسیار سردار کیشی اېدی. قوشقه اسرو کۆپ میلی بار اېدی. اونداق کیم بیر قوشی اۆلسه یا ایتسه ، اۇغلانلاری نینگ آتینی توتوب ؛ ایتور اېکاندور کیم ، بوقوش اۆلگونچه یا ایتکونچه ، فلانی اۆلسه ؛ نى اېدی ؟ یا فلان نینگ بۇینی سینسه ؛ نى اېدی ؟

ینه مظفر برلاس اېدی. مرزانینگ قزاق لیق لاریدا بار اېدی. بیلیمان مرزاغه قایسی طورى ، خوش یاقیب ؛ اسرو اولوق رعایت قیلیب اېدی. اعتباری بو مرتبه دا اېدی کیم سلطان حسین قزاقلیغی دا انینگ بیلە مونداق شرط قیلیب اېدی: هر ولایت کیم مسخر بۆلسه ؛ چهار دانگ مرزانینگ بۇلغای دو دانگ انینگ. بو عجب شرطی دور ! پادشاه لیفته قاچان راست کېلگای کیم ، بیر قراچو کیشینی اۆزی بیلە شریک قیلغای. اینی - اۇغول بیلە مونداق شرط مۇسر بۇلماس ، بېگ کیشی بیلە خود نېچوک میسر بۇلور. تخت آلمان دین سؤنگ ، بو شرطین پشیمان بۇلدى ؛ ولی سود قیلما دی. بو تیره مغز مردک هم مونچه رعایت تاپیب مرزاغه زیاده سرلیقلار قیلور اېدی. میرزا رایى بیلە عمل قیلماس اېدی. آخر دېدیلار کیم مسموم بۇلدى. والله اعلم بحقیقة الحال.^۱

ینه علی شېر بېگ نوایى اېدی. بېگی اېماس اېدی ؛ بلکه مصاحبی اېدی. کیچیک لیکى دا هم مکتب اېکاندورلار. خصوصیت بسیار اېکاندور. بیلیمان نې جریمه بیلە سلطان ابوسعید میرزا هری دین اخراج قیلدی. سمرقندغه باردی. نېچه ییل کیم سمرقنددا اېدی. احمد حاجی بېگ مربی و مقوی سی اېدی. علی شېر بېگ نینگ مزاجی ، نازکلوک بیلە مشهور دور. اېل نزاکتی نى دولتی نینگ غروریدین تصور قیلور اېردیلار. اونداق اېماس اېکاندور. بو صفت اونگا جلی اېکاندور. سمرقندته اېکاندا هم ، اوشمونداق نازک مزاج اېکاندور.

علی شېر بېگ نظیری یوق کیشی اېدی. تورکی تیل بیلە تا شعر ایتیب تورلار ؛ هیچ کیم انچه کۆپ و خوب ایتقان اېماس. آلتی مثنوی کتاب نظم قیلیب تور. بېشى خمسە جوایدا ، ینه بیرى منطق الطیر وزنى دا لسان الطیر آتلیق. تۇرت غزلیات دیوانی ترتیب قیلیب تور: غرایب الصفر ، نوادر الشباب ، بدایع الوسط ، فواید الکبر آتلیق. یخشی رباعیاتى هم بار.

ینه بعض مصنفاتی بار کیم بو مذکور بۇلغانلارغه باقه ، پست راق و سست راق واقع بۇلوبتور. اول جمله دین انشأ لارینی ، مولانا عبدالرحمن جامی غه تقلید قیلیب ؛ جمع قیلیب تور. حاصل کیم هر کیمگا هرایش اوچون هر خط کیم بیتیب تور ؛ ییغیشتور و بتور. ینه میزان الاوزان آتلیق عروض

^۱ الله ، حالر حقیقتی نى ، کۆپ بیلە دیگن ذاتیر (بابر انسیکلوپیدیە سى ، ۲۰۱۴) ده بو عریجه جمله ، «ظهیرالدین محمد بابر اثرلریده عریجه عبارە و جمله لر» بۆلیمى ده ، کپلتیریلگن.

بیتیب تور. بسیار مدخول دور. بیگیرمه تورت رباعی وزنیدا ، تورت وزندا غلط قیلیب تور. بعض بحورنینگ اوزانیدا هم یانگیلیب تور. عروض غه متوجه بؤلغان کیشیگا معلوم بؤلغوسیدور. فارسی دیوان هم ترتیب قیلیب تور. فارسی نظم دا فانی تخلص قیلیب تور. بعض اییاتی یامان ایماستور. ولی اکثری سست و فرود تور. ینه موسیقی دا یخشی نیمه لار باغلابتور. یخشی نقش لاری و یخشی پیش رولاری باردور.^۱

اهل فضل و اهل هنر غه علی شېر بېگ چه مربی و مقوی معلوم ایماس کیم هرگز پیدا بؤلیمیش بؤلغای. استاد قل محمد و شیخی نائی و حسین عودی- کیم سازدا سرآمد اپردیلار- بېگ نینگ تربیت و تقویت دین مونچه ترقی و شهرت قیلدیلار.

استاد بهزاد و شاه مظفر تصویردا بېگ نینگ سعی و اهتمامی بیلە مونداق مشهور و معروف بؤلیدیلار. مونچه بنای خیر کیم اؤل قیلدی ؛ کم کیشی مونداق موفق بؤلیمیش بؤلغای. اؤغول و قیز و اهل و عیال یوق ، عالم نی طوری فرد و جریده اؤتکاردی. اوایل مهربدار ابدی. واسط بېگ بؤلوب نېچه محل استرآبادته حکومت قیلدی. اواخر سپاهی لیقنی ترک قیلدی. میرزادین نیمه آلماس ابدی ؛ بلکه بیلدا مرزاغه کلی مبلغلار پیشکش قیلور ابدی. سلطان حسین میرزا استرآباد چریکیدین یانغاندا ، استقبال غه کهلدی. مرزاییله کؤروشوب ؛ قۇپغونچه ، بیر حالتی بؤلدی. قۇپا آلمادی. کؤتاریب ابلتیلار. طبیبلار اصلاً تشخیص قیلا آلمادیلار. تانگلاسی غه اوق تبنگری رحمتی غه باردی. بیر بیتى حسب حال واقع بؤلوبتور:

بو درد ایله که اؤلارمېن مرض چو ظاهر ایماس

طبیبلار بو بلاغه ، نی چاره قیلغای لار ؟

ینه احمد ئوکل^۲ برلاس ابدی. بورونلار مدتی قندهار حکومتی موند ابدی.

ینه ولی بېگ ابدی. حاجی سیف الدین بېگ نینگ نسلیدین دور. نکوز دور. مرزانینگ اولوق بېگی ابدی. سلطان حسین میرزا تخت آغاندین سؤنگ خیلی عمر تاپمادی. بات اوق اؤلدی. مسلمان و نمازگزار و تورک و صادق کیشی ابدی.

ینه حسن شیخ تېمور ابدی. مونی بابر میرزا^۳ رعایت قیلیب ؛ بېگ لیک مرتبه سی غه یتکوروب ابدی.

ینه نویان بېگ ابدی. آتەسی ترمذ سیدلاریدین دور. انا طرفیدین هم سلطان ابوسعید مرزا ، هم سلطان حسین مرزاغه اؤروق بؤلور. سلطان ابوسعید میرزا هم رعایت قیلیب ابدی. سلطان احمد میرزا^۴ قاشیدا معتبر بېگ ابدی. سلطان حسین میرزا قاشی غه هم باردی ؛ یخشی رعایت تاپتی.

^۱ نقش و پیشرو ، موسیقه چیلیک اتمه لری

^۲ (بابرنامە ، واقعات کابل ، ۱۳۸۶) ، ئوگل آگن. ئوکل ، تورکی قبیلە لریدین بیرى دیر.

^۳ ابوالقاسم بابر یا بابر قلندر

^۴ بابرنینگ همکی سی / ایه سی

لَوْنَد و خوش باش و شراب خواره و عیاش کیشی ابدی. حسن یعقوب [نی]، انینگ خدمتی دا بؤلغان اوچون، حسن نویان هم دېرلار ابدی.

ینه جهانگیر برلاس ابدی. کابل دا نېچه محل، محمد برندوق بیله شریک لیک حکومت قلیب تورلار. سؤنگرا سلطان حسین میرزا قاشی غه باردی. یخشی رعایتین قیلدی. حرکات و سکناتی ظرافت و لطافت بیله ابدی. خوش معاش کیشی ابدی. آو و قوش نینگ راه و روشی نی یخشی بیلور اوچون، سلطان حسین میرزا اکثر بو ایش لارنی اونگا رجوع قیلور ابدی. بدیع الزمان مرزانینگ مصاحبی ابدی. میرزا مصاحب لیغین یاد قلیب؛ تعریف قیلور ابدی.

ینه میرزا احمد علی فارسی برلاس ابدی. اگرچه شعر ایتماس ابدی؛ خوش طبع و شعرشناس و ظریف و یتیم چه^۱ کیشی ابدی.

ینه عبدالخالق بېگ ابدی. فیروز شاه بېگ-کیم شاهرخ میرزانینگ اولوق رعایت قیلغان بېگی ابدی-مونینگ اولوق آتەسی دور. بو جەتتین عبدالخالق فیروز شاه دېرلار. بیرنېچه محل خوارزم موند ابدی.

ینه ابراهیم دؤلدای ابدی. ایش حسابی نی و ملک دارلیق طریق نی یخشی بیلور ابدی. محمد برندوق نینگ ثانی اثنین^۲ ابدی.

ینه ذوالنون ارغون ابدی. مردانه کیشی ابدی. سلطان ابوسعید میرزا قاشیدا ایکنلیکلاریدا؛ یخشی قیلیچلار چاپقاندور. اوندین سؤنگرا هم هر یبردا ایلکی ایشگا یتیب دور. مردانه لیغیدا سؤز یوق ابدی. بیرنیمه تېلبه راک کیشی ابدی. بیزینگ میرزالارینگ قاشیدین، سلطان حسین میرزا قاشی غه باردی. غورنی و نکدری نی بېردی. یتیمیش-سیکسان کیشی بیله قالین-قالین هزاره و نکدرینی یخشیلار باستی. هزاره و نکدری نی انچه کیشی ضبط قیلغان اېماس. نېچه محلدین سؤنگ زمین داورنی هم بېردیلار.

اؤغلی شاه شجاع ارغون هم آتەسی بیله کیچیک لیک لاریدا یوروب؛ قیلیچلار چاپتی. سلطان حسین میرزا آتە سی نینگ رغمی غه رعایت قلیب؛ قندهارنی آتەسی بیله شریک لیک بېردی. سؤنگرا بو آتە و اؤغول، اؤل اوغول بیله آتە اراسیدا یاغلیقلار سالیب؛ فتنه لار قیلدیلار. آخر مېن خسرو شاهنی توتوب؛ نوکر-سودریدین آیریب، کابل نی ذوالنون نینگ کیچیک اؤغلی-مقیم-دین آغان بیلی، ذوالنون و خسرو شاه، مېنینگ جەتیمدین بیچاره بؤلوب؛ باریب سلطان حسین مرزانی کؤردیلار.

سلطان حسین میرزادین سؤنگرا کؤپراک اولغایدی. هری نینگ دامن کوه ولایت لارینی-مثل اوبه و چخچران^۳-مونگا بېردیلار. بدیع الزمان میرزا و مظفر میرزا کیم شریک لیک پادشاه بؤلدیلار؛ بدیع

^۱ بجه باز، بېزازی، بی بند و بار

^۲ ایکننجی سی

^۳ جعفران هم یازیلە دی. بو کونگی غور ولایتی نینگ مرکزی. اونینگ آتی نی ۲۰۰۰ دن سؤنگ المشتیریب، فیروزکوه قویگنلر.

الزمان میرزا ایشیکیدا ، بو ، صاحب اختیار ابدی و مظفر میرزا ایشیکیدا محمد برندوق برلاس صاحب اختیار ابدی. اگرچه مردانه لیغی بار ابدی ؛ ولی بیرنیمه تېلبه راک وگول کیشی ابدی. تېلبه و گول بولماسه ؛ مونداق خوشامدنی قبول قیلیب ؛ اؤزینی رسوا قیلور مو ؟ تفصیلی بو دور کیم هری دا مونداق کیم [صاحب] ^۱ اعتبار و اختیار بؤلدى ؛ بیر نېچه شیخ و ملا اونگا کېلیب ؛ دېرلار کیم ، قطب ییزینگ بیله اختلاط قیله دور. سنگا هژبرالله لقب بؤلدى. سېن ، اؤزبېکنى آلفونگ دور. بو خوش آمدنی اینانیب ؛ بؤینی غه فوطه سالیب ؛ شکرلار قیلیب تور.

بادغیس ^۲ نواحی سیدا- شیبانی خان کیم میرزالاریننگ اوستیگا کېلیب ؛ بیرینی- بیریگا قۇشقالی قۇیمای ؛ باستی ؛ ذوالنون یوز ؛ یوز اېلیک چه کیشی بیله ، قرا رباط ته شیبانی خان روبه روسیدا- اوشبو سؤزگا چین توتوب ^۳- توردی. قالین کیشی یتگان بیله ، آلیب ؛ اؤق تېرادیلار. ذوالنوننى آلیب ؛ اؤلتوردیلار.

پاک مذهب کیشی ابدی. نمازینی ترک قیلماس ابدی. ارتوقسى نمازلار هم خیلی اوتار ابدی. شطرنج غه کؤپ مشعوف ابدی. اېل بیر اېلیک بیله اؤیناسا ؛ اؤل ایگی اېلیک بیله اؤینار ابدی. هر نېچوک کؤنگلی تیلار ؛ اؤینار ابدی. إمساك و خست طبیعتی دا غالب ابدی.

ینه دور یش علی بېگ ابدی. علی شېر بېگ نینگ توقان اینیسی ابدی. نېچه محل بلخ نینگ حکومتی موندا ابدی. بلخ دا یخشی بېگ لیکلار قیلدى. تیره مغز و مدمغ و بی هنرراق کیشی ابدی. سلطان حسین میرزا اؤل قندوز و حصار اوستیگا کېلگان دا ، تیره مغزلیغی دین توتوردیلار. بلخ حکومتی دین معزول بؤلدى. تاریخ تۇقوز یوز اؤن آلتی دا ^۴ مېن قندوز کېلگان دا ؛ مېنینگ قاشیم غه کېلیب ابدی. مسخ و مېهوت ابدی. بېگ لیک قابلیتیدین دؤر ؛ ایچکی لیک صلاحیتی دین مهجور ابدی. غالباً علی شېر بېگ واسطه سیدین مونچه رعایت تاپقاندور.

ینه مغول بېگ ^۵ ابدی. نېچه محل هری حکومتی اوندا ابدی. سؤنگرا استرآبادنى بېردیلار. استرآبادتین عراق قه ، یعقوب بېگ قاشی غه قاجیب باردی. یتیم چه ^۶ کیشی ابدی. همیشه قمار قیلور ابدی.

^۱ [صاحب] سؤزی اصل متن ده یوق ابدی.

^۲ اصلی اسمی باغیوز دور. هرات عادى اهالى سى ، بادغیس دن بؤلگن کیشیلرنی باغیسی دییدیلر. (حاجی غلام فاروق بهروزیان روایتی) «مېنینگ آتم ، قوی جلاب ابدی. ایترو ابدی: بادغیس گه باریب ؛ باغیزی قوی کلنیردیک» / محمد یعقوب ایوبی ، گزویوانلی نینگ روایتی. (دکتور واحدی ، نېچه ییل آلدین بلکه ۱۳۹۱ بیرنچی ییللری ده ، بیر بیت نی ، باغیزی و پسته حقیده روایت قیلگن ایدلر: «آغزینگ بیله تېنگلیک تالاشور پسته ، اویالمس* اؤل آغزی آجیق باغییزینینگ یوچلیغین کؤر (دکتور واحدی افاده سی) مولانا لطفی هروی دیوانی ، ۱۳۹۹) ده ، مفردات بؤلیمی ده بو بیت کېلگن.

^۳ یعنی که اولرنینگ (شیخ و ملالرنینگ) سؤزلرینی چین ییلیب ؛ تور.

^۴ ۹۱۶ ه.ق. ۸۸۹ ه.ش. ۱۵۱۱ م.

^۵ کمال الدین بنایی هروی ، بو امیرننگ مقتاوی ده بیر قصیده یازگن.. قصیده نینگ مطلع سی بو دیر: «بودم شب گذشته ز چشم بد جهان* در خانه چو مردمک چشم خویش نهان... میر مغول ، امیری فلک قدر کر علو* در قصر اوست طارم نه پایه نردبان» (دیوان بنایی هروی ، ۱۳۹۶)

^۶ بجه باز ، لوند ، ییزارى...

ینه سید بدر ابدی. بسیار زور و اسرو شیرین حرکات کیشی ابدی. عجب صاحب اصول کیشی ابدی. غریب خوب رقص قیلور ابدی. غیر مکرر رقص قیلور ابدی. غالبا اول رقص، انینگ اختراعی ابدی. همیشه میرزا ملازمتیدا بؤلور ابدی. دایم حریف شراب و هم صحبتی ابدی.

ینه اسلیم برلاس ابدی. تورک کیشی ابدی. قوشچی لیغنی یخشی بیلور ابدی. بعض ایش لارنی طوری قیلور ابدی. اوتوز- قیرق باتمان کوچ یای بیل، اوقنی آتیب؛ تخته دین اوتکارور ابدی. قبق میداندا، میدان باشیدین چاپیب؛ یاینی توشوروب؛ قوروب؛ آتیب؛ قبقنی اورار ابدی. ینه زه گیرنی بیر قاری- بیر یاریم^۱ قاری رشته غه باغلاب؛ رشته نینگ ینه بیر اوچینی بیر یغاچه باغلاب؛ ایورولور ابدی. ایورولور حالته اوقنی آتیب؛ زه گیردین اوتکارور ابدی. مونداق غریب ایشلاری خیلی بار ابدی. همیشه ملازمت قیلور ابدی. هر صحبت بار ابدی.

ینه سلطان جنید برلاس ابدی. سؤنگرالار سلطان احمد میرزا^۲ قاشی غه کلبیب ابدی. بو سلطان جنید برلاس نینگ- کیم بو تاریخ دا^۳ چونه پور حکومتی شرکت بیلله اونگا تعلق دور؛ آتەسی دور.^۴ ینه شیخ ابوسعید خان درمیان ابدی. بیلمان بیر اوروش ته مرزاغه آت کیلتوروب مودور یا مرزاغه قصد قیلغان غنیمنی دفع قیلیب مو دور؛ اول جهتن بو لقب بیلله ملقب بؤلوبتور.

ینه بهبود بیگ ابدی. بورونلار چهره لار چرگا سیدا خدمت قیلور ابدی. مرزانینگ قزاقیق لاریدا خدمتی یاقیب؛ بهبود بیگ گا بو عنایتنی قیلیب ابدی کیم، تمغادا و سگه دا انینگ آتی ابدی. ینه شیخم بیگ ابدی. سهیلی تخلص قیلور اوچون، شیخم سهیلی^۵ دبرلار ابدی. بیر طور شعر ایتور ابدی. قورقودبک الفاظ و معانی درج قیلور ابدی. انینگ ایباتیدین دور:

شب غم، گرد باد آهم از جا برد گردون را فرو برد ازدهای سیل اشکم، ربع مسکون را^۶
مشهور دور کیم بیر قاتله بو بیتنی مولانا عبدالرحمن جامی نینگ خدمتی دا اوقوبتور. مولانا ایتیب تورلار کیم، مرزا، شعر ایته سیز یا آدم قورقوته سیز؟ دیوان ترتیب قیلیب ابدی. مثنویاتی هم بار. ینه محمد ولی بیگ ابدی. ولی بیگ نینگ؛ کیم مذکور بؤلدی- اوغلی ابدی. آخرلار میرزا قاشیدا اولوق بیگ، بؤلوب ابدی. باوجود کیم اولوق بیگ ابدی. هرگز خدمتینی ترک قیلماس ابدی. کچه و کوندوز ایشیککه یاستانیب ابدی. اونداق کیم آشی و شیلانی دایم ایشیک ته اوق تارتیلور ابدی. مونداق ملازمت قیلور کیشی مقرر دور کیم، اونداق رعایت تاپقای.

^۱ ۷۵-۵۰ سانتی متر

^۲ بایرنینگ عمکی سی / بایرنینگ ایه سی

^۳ ۹۳۵ ه.ق. دن سؤنگ ۹۰۷ ش. ۱۵۲۸ م

^۴ بو سلطان جنید برلاس واسطه سی ییلن، شیرخان سور یا سور، باب میرزا درباری گه کبلدی. (منتخب التواریخ، سوریلر بؤلیمی، کتاب فارس تیلیده یازیلگن) باب درباری نینگ کیف و کانی نی اؤرگندی و دبدی که اگر صاحب داعیه کیشی بؤلسه، مغول نی یقار. او شنده ی هم قیلدی. همایون نی شکست بیریب؛ دهلی تختی نی ایگه له دی.

قر. منتخب التواریخ ۱، عبدالقادر بدایونی اثری. سوریلر بؤلیمی

^۵ وفاتی ۹۱۸ هجری (شفیه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۳۰۰) ۸۹۱ ش. ۱۵۱۲ م

^۶ غملی کچه لرده، آهم نینگ قویونی آسمانی اوزنیدن قوزغانی کوزاشیم، سیلی نینگ آزدهاسی، بیر یوزینی یوتیب یوباردی. (بابرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۲۳۶)

عجب بلایی دور بو زماندا بیراو کیم بېگ آتاندی ؛ کېینی دا بېش - آلتی کل و کۆرنی کۆردی ؛ تکلیفلارییلە اېشیکگا کېلتورماک کېراک. اول نوع ملازمت خود قاندا^۱ دور ؟ اۆزلاری نینگ بېدولتلیغی اېکین.

محمد ولی بېگ نینگ آشی و شیلانی یخشی اېدی. نۆکرنی بیر شق و رنگ گا ساخلار اېدی. فقیر و مسکینگا ، اۆز اېلیکی ییلە غلبە خیر قیلور اېدی. فحش گوی و بدزبان کیشی اېدی. تاریخ تۆقوز یوز اۆن یېتی^۲ آدا مېن سمرقندنی آغاندا ، محمد ولی بېگ و درویش علی کتابدار مېنینگ قاشیمدا اېدیلا. اول وقت افلیج بۆلوب اېدی. نی سۆزیدا مزە بار اېدی ؛ نی اۆزیدا. مونچە رعایت قابلی اېماس اېدی. غالباً خدمت انی اۆل مرتبەغە یېتکورگاندور.

ینە بابا علی ایشیک آغا اېدی. اۆل علیشیر بېگ رعایت قیلیب اېدی ، سۆنگرا ، مردانه لیغیدین ، میرزا آلیب ایشیک آقا قیلیب ؛ بېگ لیک مرتبە سیغە یېتکوروب اېدی. یونس علی کیم بو تاریخ دا^۳ مېنینگ قاشیمدا بېگ و مقرب و ایچکی دور ؛ ذکرى مکرر کېلکوسی دور ؛ مونینگ اۇغلی دور. ینە بدرالدین اېدی. بورون سلطان ابوسعید میرزا نینگ صدری ، میرک عبدالرحیم قاشیدا اېدی. خیلی چست و چسپان اېکاندور. دېرلار کیم ، یېتی آتین ساچراغان دور. بو و بابا علی مصاحبلا اېدی

ینە حسن علی جلایر اېدی. اصلی آتی حسن علی جلایر دور ؛ ولی حسن علی غە مشهور دور. آتەسی علی جلایر نی ، بابر میرزا^۴ رعایت قیلیب بېگ قیلغاندور. سۆنگرا یادگار محمد میرزا ھری نی آغاندا ، علی جلایردین اولوق راق کیشی سی یوق اېدی. حسن علی جلایر ، سلطان حسین میرزا قاشیدا قۇش بېگی^۵ اېدی. شاعر اېدی. طفیلی تخلص قیلور اېدی. قصیدەنی بسیار یخشی ایتور اېدی. اۆز زمانیدا قصیدەدا سرآمد اېدی. تاریخ تۆقوز یوز اۆن یېتی^۶ آدا کیم سمرقندنی آلدیم ، مېنینگ قاشیمغە کېلدى. بېش - آلتی ییل ، مېنینگ قاشیمدا بۆلدى. مېنینگ آتیمغە ھم یخشی قصیدەلار ایتتى. بی باک و موتلف کیشی اېدی. چەرە ساخلار اېدی و ھمیشە نرد اۋینار اېدی. قمار قیلور اېدی.

^۱ قاندا: قای یاندا ، قایسی یاندانینگ مخفی بۆلیشی ممکن.

^۲ ۹۱۷ھ. ۸۹۰ھ.ش. ۱۵۱۲م.

^۳ ۹۳۵ھ دن سونگ

^۴ ابوالقاسم بابر یا بابر قلندر

^۵ قوشون بېگی نینگ مخفی بۆلیشی ممکن.

^۶ ۹۱۷ھ. ۸۹۰ھ.ش. ۱۵۱۲م.

ینه **خواجہ عبداللہ مروارید**^۱ ابدی. بورون صدر^۲ ابدی؛ سؤنگرا ایچکی و مقرب و بېگ بؤلوب ابدی. پرفضایل کیشی ابدی. قانون نی انچه، کیشی چالمايدور. قانون دا «گرفت قیلماق» مونینگ اختراعی دور. خطوطنی خوب بیتیر ابدی. تعلیقنی خوبراق بیتیر ابدی. انشانی خوب قیلور ابدی. خوش صحبت کیشی ابدی، شعر ایتور ابدی، بیانی تخلص قیلور ابدی. شعری اؤزگا حیثیتی غه باقه، کۆپ فرود ابدی. ولی شعرنی خوب تانیر ابدی. فاسق و بی باک ابدی. فسق نینگ شأمتیدین آبله مرضی غه گرفتار بؤلوب؛ اېلیک-ایاغیدین قالیب؛ نهچه ییل تورلوك-تورلوك عذاب و مشقتلار تارتیب؛ اوشبو بلیه بیله اؤق عالمیدین نقل قیلدی.^۳

ینه **محمد سید اؤروس** ابدی. اؤروس ارغون-کیم سلطان ابوسعید میرزا تخت آلفاندا اولوق و اختیار بېگ اول ابدی-مونینگ آتەسی دور. اول زماندا یخشی آتیشلیق^۴ ییگیتلار بار ابدی. اول سرآمدلاردین بیرى بو دور. یایی قاتیق، اؤقی اوزون، بېرک آتیش لیق و یخشی آتیشلیق اېکاندور. اندخود حکومتی نهچه محلار اوندا ابدی.

ینه **میر علی میرآخور** ابدی. بو، اول دؤر کیم سلطان حسین مرزاغە کیشی یېباریب؛ یادگار محمد میرزا^۵ نینگ غافللیغی دا اوستیگا کېلتوردی.

ینه **سید حسن اؤغلاغچی**^۶ ابدی. سید اؤغلاغچی نینگ اؤغلی سیدیوسف بېگ نینگ آغەسى ابدی و میرزا فرخ آتلیق حیثیتلیق و قابلیت لیق اؤغلی بار ابدی. تاریخ توقوز یوز اؤن یېتى^۷ دا، مېن سمرقندنی آلفاندا، مېنینگ قاشیم غه کېلیب ابدی. شعرنی اگرچه کم ایتیب ابدی؛ ولی طورى ایتور ابدی. اسطرلاب و نجومی یخشی ییلور ابدی. صحبتی و اختلاطی هم یخشی ابدی. بیرنېمه بدشراب^۸ ابدی. غجدوان اوروشیدا اؤلدى. ینه **تېنگرى بېردى** سمانچی ابدی. تورک و مردانه و قیلچ لیق ییگیت ابدی. بلخ اېشیکیدا نظر بهادر آتلیق خسرو شاه نینگ اولوق نؤکرینی یخشی چاپقولا ب ابدی. نهچوک کیم مذکور بؤلدى.

ینه بیر نهچه **تورکمان بېگلاری** ابدی کیم، میرزا قاشی غه کېلیب رعایت تاپیب اېردیلار. بورون کېلگان بیر علیخان بایندر ابدی. ینه اسد بېگ و تهمتن بېگ اېردیلار. آغە-اینى اېردیلار. تهمتن

^۱ آلتینچی پیری عبدالله مروارید حضرتلار سمرقندین اېردیلار بو عزیز هم بو فن نگ اوستادلاریدین بولوب اېردیلار. کوپ یاشی رساله بو فن حقیده یونودیلار. یوزدین تولراق شاگرد چقاردیلار اوز زمانه لاریده مشهور موسیقون لاردین بولوب اېردیلار. تاریخ نگ سکیز یوز سکسان بیر دا ولایتیدا مدفون بولدیلار. / تواریخ موسیقون، قۇلیازمه، وفاتی ۹۲۲ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۹۰) ۸۹۴ ش. ۱۵۱۶ م

^۲ صدر: رئیس، سردسته، مقام محترم. «مهمان نامه بخارا» ده کېلگن معلوماتگه کؤره، صدر شهزاده نشین شهرلرنینگ موقوفات مسؤلی ابدی. مملکت بویجه موقوفات (وقفلر) مسؤلی کیشی سی، «صدور» خطاب بؤلدى. (تاریخ بلخ، ۱۳۹۲) پاشاخواجه بلخی اؤزینینگ مقاملری حقیده شونده دېگن: «گرچه اول صدر ایلب ییزنی بدنم اېتیلر* لطف ایتیب آخر هری دا «شیخ الاسلام» ایتیلر» (ادبیات اؤزبیککی افغانستان، پاشا خواجه عنوانی. بو کتاب چاپ بۆلمه گن)

^۳ بیر نهچه مدت، سلطان حسین باقرانینگ وزیرى هم بؤلدى. نوابی، خواجه عبدالله مروارید وزیر بؤلگن دن سؤنگ، اونگه بیر خط هم یازگن. بو نامه ده، حکومت دارلیک، یول یوروغلرینی کؤرسنگن.

^۴ نشانچی، نشان زن

^۵ سلطان حسین مرزانینگ کینایو ابدی.

^۶ وفاتی: ۹۱۸ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۹۶) ۸۹۱ ش. ۱۵۱۲ م

^۷ ۹۱۷ ه. ۸۹۰ ش. ۱۵۱۲ م.

^۸ قطره مست هم دیله دی. یعنی کیم ۵۰ گرام شراب ایچسه، ۵۰۰ گرام بدمستلیک قیله دیگن کیشی.

بېگ نینگ قیزی بديع الزمان میرزا آلیب ابدی^۱ کیم ، محمد زمان میرزا^۲ اوندین دور. ینہ ابراهیم چغتای ابدی. ینہ امیر عمر بېگ ابدی. سؤنگرالار بديع الزمان میرزا قاشیدا بؤلور ابدی. مردانه و تورک و یخشی کیشی ابدی. ابوالفتح آتلیق بیر اوغلی عراق دین مېنینگ قاشیم غه کېلدى. بو تاریخ دا هم باردور. بسیار سست و بی جرأت و بؤلوم سیز دور.^۳ انینگ دېک آتە دین مونیگ دېک اوغول!

سؤنگرا کېلگانلاردین- کیم شاه اسماعیل عراق و آذربایجان غه متصرف بؤلغاندا ، اوندین خراسان کېلیب اېردیلار- بیر عبدالباقي میرزا^۴ ابدی. تېمور بېگ نسلیدین دور. میرانشاهی دور. بوروندین بولارنینگ نسلی ، اول ولایتلار غه باریب ؛ سلطنت داعیه سینی باشلاریدین چیقاریب ؛ اول پادشاهلار غه ملازمت قیلیب ؛ رعایت تاپا کېلگان دورلار. بو عبدالباقي مرزانیگ عَمّی- تېمور عثمان- یعقوب بېگ قاشیدا اولوق و معتبر بېگ اېکاندور. بیر نوبت خراسان اوستیگا قالین چریک قۇشوب ؛ یېبارماک خیال هم قیلغاندور. عبدالباقي میرزا کېلگاچ ؛ سلطان حسین میرزا هم یخشی رعایتینی قیلیب ؛ کییاو قیلیب ؛ سلطانیم بېگیم نی- کیم محمد سلطان مرزانیگ آنەسی ابدی- بېردی. ینہ سؤنگرا کېلگانلاردین مراد بېگ بایندر ابدی.

صدور: بیر میر سربرهنه ابدی. اندجان نینگ کھنتلاریدین دور. غالباً متسید دور.^۵ بسیار خوش صحبت و خوش طبع و شیرین کلام کیشی ابدی. خراسان فضالسی و شعراسی قاشیدا انینگ دخلی و سؤزی معتبر و سَند ابدی. امیر حمزه قصه سی نینگ مقابله سیدا ، عمری ضایع قیلیب ؛ اوزون- اوزاق ، یالغان قصه باغلایتور. بو امر مخالف طبع و عقل دور.

ینہ کمال الدین حسین گازرگاهی ابدی. اگرچه صوفی اېھاس ابدی ؛ متصوف^۶ ابدی. علی شېر بېگ قاشیدا مونداق متصوفلار ییغیلیب ؛ وجد و سماع قیلورلار اېکاندور. اکثریدین مونیگ اصولی یخشیراق اېکاندور. غالباً سبب رعایتی ، اصولی بؤلوبتور. اوزگا دېگودېک حیثیتی یوق ابدی. بیر تصنیفی بار مجالس العشاق آتلیق. سلطان حسین مرزانیگ آتی غه باغلاب ؛ بیتیب تور. بسیار سست و اکثری یالغان و بی مزه. یالغان و بی ادبانه حرفلار بیتیب دور. اونداق کیم بعضیدین تَوَهْم کفر دور. نېچوک کیم خیل انبیا نی- علیهم السلام-^۷ و اولیانی ، مجازی عاشق لیقّه منسوب قیلیب ؛ هر قایسی غه معشوق و محبوبی پیدا قیلیب تور. ینہ بو عجب گولانه امریدور. کیم ، دیباچه دا- سلطان حسین میرزا- اوزوم نینگ تحریر و تصنیفیم دور دېب ؛ بیتیب دور.

^۱ بديع الزمان مرزانیگ بیرخاتینی ، ذوالنون ارغون نینگ قیزی ابدی.

^۲ بابر نینگ کییاوی اولوغ سرکرده لریدن. بابر وفاتی دن سؤنگره ، همایون بیله ، تاج و تخت اوروشلری نینگ بیر داعیه داری بو ابدی. همایون نی قفشتیج ضربه لر اوردی. شیرخان سور نینگ قوتلنیشی نینگ سببلریدن بیرى ، محمد زمان مرزانیگ عصبانلری ابدی.

^۳ بؤلیمیدیکن. هیچ بیر ایشکه یره مییدیکن.

^۴ عبدالباقي میرزا (میرانشاهی ، سلطان حسین مرزانیگ کییاوی (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۱)

^۵ اۆزینی سید توتە دیکن.

^۶ صوفی من دېب یوره دیکن.

^۷ اولرکه سلام تقدیم بولسین

کتاب اراسيدا کېلتورولگان کمال الدين حسين نینگ اشعار و غزلياتی نینگ باشیدا تمام لمحرره^۱، بیتیلیب دور. اوشبو کمال الدين نینگ خوش آمدیدین، ذوالنون ارغون هژبر الله غه ملقب بۆلدى.^۲ وزرا: بیر مجدالدین محمد ابدی. شاهرخ میرزانینگ يك قلمه دیوانی، خواجه پیر احمد پیر احمد خوافی نینگ اؤغلی ابدی. بورونلار سلطان حسین مرزانینگ دیوانیدا، خاطر خواه ترتیب و نسقی یوق ابدی. اسراف و اتلاف بسیار بۆلور ابدی. نې رعیت معمور ابدی، نې سپاهی مشکور.^۳ اؤل فرصته مجدالدین محمد، پروانچی ابدی. میرک دېرلار ابدی. مرزاغه آرزاق یارماق مهم بۆلوب؛ دیوانیلاردین تیلاگاندا، دیوانیلار یوقتور؛ حاصل بۆلماس دېب؛ جواب بیروزلار. مجدالدین محمد حاضر اپکاندور. تبسم قیلور. میرزا جهت سؤرسا؛ خلوت قیلیب؛ کونگیلداکینی عرض قیلیب دېر کیم، میرزا شرط قیلسالار کیم مېنینگ اېلیکیمنی قوی قیلیب؛ سؤزومدین تجاوز قیلماسالار؛ آز فرصته اونداق قیلای کیم رعیت معمور و سپاهی مشکور و خزانه موفور بؤلغای. میرزا هم ایننگ دلخواهی، عهد و شرط قیلیب؛ تمام خراسان ممالکی دا اُنی اختیار قیلیب؛ جمیع مهمات نې ایننگ عهده سی غه قیلدی.

بو هم امکانی باریچه سعی و اهتمام قیلیب؛ آز فرصته سپاهی و رعیتنی راضی و شاکر قیلدی. خزانه دا هم وافر یارماقلار توشوردی. ولایاتنی معمور و آبادان قیلدی. ولی، علی شهر بیگ باشلیغ جمیع بیگلار و اهل منصب بیله ضدانه معاش قیلدی. بو جهتین بارچه ایننگ بیله یامان بۆلدیلار. سعی و اغوا قیلیب مجدالدین محمدنی توتوروب؛ معزول قیلدیلار.

ایننگ اؤرنی غه نظام الملک، دیوان بۆلدى. نېچه محلدین سؤنگ نظام الملک نې هم توتوروب؛ اؤلتوروب؛ خواجه افضل نې عراق تین کېلتوروب؛ دیوان قیلدیلار. مېن کابل کېلگان فرصته^۴ خواجه افضل نې بیگ قیلیب اېردیلار. دیوان دا هم مھر باسار ابدی.

ینه خواجه عطا ابدی. اگرچه اولار دېک صاحب منصب و دیوان اېماس ابدی؛ ولی جمیع خراسانات ته، خواجه عطانینگ بی مشورتی، هیچ مهم فیصل تاپماس ابدی. متقی و نمازگزار و متدین کیشی ابدی. مشغولوغی هم بار اپکاندور!^۵

سلطان حسین مرزانینگ توابع و لواحقى بولار ابدی کیم مذکور بۆلدى. سلطان حسین میرزانینگ زمانی، عجب زمانی ابدی. اهل فضل و بی نظیر اېلدین، خراسان به تخصیص هری شهری مملو ابدی. هر کیشی نینگ کیم بیر ایشگا مشغوللوی بار ابدی؛ همتی و غرضی اؤل ابدی کیم اول ایشنی کمال غه بیتکورگای.

^۱ یازگن کیشی دن. محرر دن

^۲ الله نینگ ارسلانی، اسدالله، شیر خدا

^۳ اصل ده شاکر ابدی. بو جمله نینگ «اونداق قیلای کیم رعیت معمور و سپاهی مشکور و خزانه موفور بؤلغای.» اساسی ده، مشکور آېندى.

^۴ ۹۱۲ هق ۸۸۵ هشی. ۱۵۰۷ م.

^۵ دیوان ایشلری دن باشقه ایشی هم بار اېکن.

[مولانا جامی] بو جملہ دین بیر مولانا عبدالرحمن جامی ابدی کیم ، ظاهر و باطن علومى دا اؤل زماندا ، اؤل مقدار کیشی یوق ابدی. شعرى خود معلوم دور. ملانینگ جنابى اوندین عالی راق دور کیم ، تعریف قه احتیاجى بؤلغای. غایتش خاطرغه کچتی کیم بو محقر اجزا 'دا تيمُن و تَبَرُک جهتیدین ، الارنینگ آتالاری مذکور و شمه یی صفتلاریدین مسطور بؤلغای.

ینه شیخ الاسلام سیف الدین احمد ابدی. مولانا سعدالدین تفتازانى آنینگ نسلیدین دور. اوندین بیری خراسان ممالکی دا شیخ الاسلام بؤلا کهلگان دورلار. بسیار دانشمند کیشی ابدی. عربیه علومى نى و نقلیه علومىنى خوب بیلور ابدی. بسیار متقى و متدین کیشی ابدی. اگرچه شافعی مذهب ابدی. مذاهب نى رعایت قیلور ابدی. دبرلار کیم یېتمیش ییلگا یاووق ، جماعت نمازینی ترک قیلمايدور. شاه اسماعیل هری نى آغاندا شهید قیلدی. الارنینگ نسلیدین کیشی قالمادی.

ینه مولانا شیخ حسین ابدی. اگرچه ملا شیخ حسین نینگ ظهور و ترقیسی سلطان ابوسعید میرزا نینگ زمانیدا اېکاندور ؛ چون سلطان حسین میرزا زمانیدا هم بار اېکاندور ؛ اول جهتین مذکور بؤلدی. حکمیات و عقلیات و کلام علمى نى خوب بیلور ابدی. آز الفاظ دا ، کؤپ سؤز تاپیب ؛ دقت بیله گفت و گو قیلماق ؛ انینگ اختراعى دور. سلطان ابوسعید میرزانینگ زمانیدا ، بسیار مقرب و اختیار ابدی. جمیع ممالك مهماتی دا انینگ دخلی بار ابدی. احتساب نى خود اوندین یخشی راق کیشی قیلغان اېماستور. اوشبو جهتین کیم سلطان ابوسعید میرزا قاشیدا مقرب اېکاندور. سلطان حسین مرزانینگ زمانیدا موندق بی نظیر کیشیگا ، اهانتلاری بئکوردیلار.

ینه ملازاده ملا عثمان ابدی. کابل توماندلاریدین لوگر تومانی نینگ چرخ آتلیق کنتیدین دور. اولوغ بیگ میرزا زمانیدا ، اؤن ثورت یاشیدا ، درس ایتقان اوچون ، ملا مادرزاد دبرلار اېرکان دورلار. سمرقنددین باریب ؛ کعبه نى طواف قیلیب ؛ هری گا کهلگاندا ؛ سلطان حسین میرزا منع قیلیب ؛ ساخلادی. بسیار دانشمند کیشی ابدی. اول زماندا ، انچه دانشمند کیشی یوق ابدی. دبرلار کیم اجتهاد مرتبه سى غه یېتگاندور ؛ ولی اجتهاد قیلماى دور. اوندین منقول دور دبر اېرمیش کیم «کیشی بیرنیمه نى کیم ایشیتی ینه نېچوک اونوتور؟» قوی حافظه سى بار اېکاندور.

ینه میر مرتاض ابدی. حکمیات و معقولات نى یخشی بیلور ابدی. انینگ اوچون بو لقب بیله ملقب بؤلوبتور کیم بسیار روزه توتار اېکاندور. شطرنج غه کؤپ شعفى بار اېکاندور. بو مرتبه دا کیم اگر ایکی حریف اوچراسا ؛ بیرى بیله شطرنج اؤیناب ؛ ینه بیرنینگ اېتاکینی توتوب ؛ اؤلتورور اېکاندور کیم کېتماگای دېب. ینه ملا مسعود شیروانى ابدی.

ینه ملا عبدالغفورلاری ابدی. مولانا عبدالرحمن جامی نینگ هم مریدی ، هم شاگردی ابدی. ملانینگ اکثر مصنفاتی نى ملا قاشیدا اؤتکاریب ابدی. نفحات قه شرح یوسونلوق بیرنیمه بیتیب تور. علوم ظاهرى غه بسیار مستحضر ابدی. باوجود علوم ظاهرى علوم باطنی دین هم بهره مند

^۱ یعنی وقایع / تاریخ (بابرنامه) ده

^۲ مولانا سعدالدین تفتازانى وفاتی: ۷۹۲ هجرى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۲) (۷۹۲ ق ۷۶۸ ش ۱۳۸۹ م)

اېدی. عجب بې تعین و بې تګلّف کیشی اېدی. هرکیم نی ملا دیسالار ؛ انینگ آلیدا جزو تارتماق دین عاری یوق اېدی. هر یېردا درویشی نشان بیرسه لار ؛ انینگ قاشی غه یېتماگونچه قراری یوق اېدی. مېن خراسان بارغاندا ، ملا عبدالغفور مریض اېدی. ملانینگ مزارینی طواف قیلغاندا ، ملا عبدالغفورنینگ عیادتی غه باریب اېدیم. ملانینگ مدرسه سیدا اېدی. نېچه کون دین سؤنگ اوشول مرض بیلّه اؤق نقل قیلدی.

ینه میر جمال الدین محدث اېدی. حدیث علمی نی خراساندا انچه بیلور کیشی یوق اېدی. خیلی معمر دور. بوتاریخ قه^۱ چه تیریک اېدی.

ینه میر عطاءالله مشهدی اېدی. عربیه علمی نی یخشی بیلور اېدی. قافیه دا بیر فارسی رساله بیتیب تور. طوری بیتیب تور. عیبی بو دور کیم امثله اوچون تمام اؤزی نینگ ایباتینی کېلتوروب تور. ینه هر بیتین بورون ، «چنان که درین بیت بنده» لفظی نی لازم توتوبتور. قافیه رساله سیدا بعض معارض لاری ، مَوْجّه دخلار قیلیب تورلار. ینه صنایع شعردا ، بدایع الصنایع ، اتلیق رساله بیتیب تور. خیلی یخشی بیتیب تور. مذهبی دا انحرافی بار اېکاندور.

ینه قاضی اختیار^۲ اېدی. قاضیلیق نی خوب قیلدی. فقه دا بیر فارسی رساله بیتیب تور. طور رساله دور. ینه بیر مضمون بیلّه اقتباس اوچون آیات کلامینی جمع قیلیب تور. مرغاب ته میرزالاربیلّه ملاقات قیلغاندا ، قاضی اختیار ، محمد میر یوسف بیلّه کلبیب ؛ مېنی کؤردیلار. بابری خطتن سؤز چیقتی. مفردات نی تیلادی. بیتیدیم. اوشال مجلس دا ، مفردات نی اؤقوب ؛ قواعدینی بیلیب ؛ نیمه لار بیتیدی.

ینه محمد میر یوسف اېدی. شیخ الاسلام نینگ شاگردی اېدی. سؤنگرا شیخ الاسلام اؤزی نینگ یېردا ، انی نصب قیلدی. بعض مجلسدا ، قاضی اختیار یوقاری اؤلتورور اېدی ؛ بعض مجلسدا بو. سؤنگرالار سپاهی لیق بیلّه سردارلیق ایشیگا ، اونداق مفتون و مشعوف اېدی کیم ، بو ایکی ایشیتین اؤزگا انینگ الفاظی دین ، نې علم ، معلوم بؤلور اېدی و انینگ کلامی دین ، نې فهم ، مفهوم. اگرچه هر ایکالاسیدین نصیب و بهره سی یوق اېدی. عاقبت اوشبو دغدغه لار دین ، مال و جانی و خان و مانی برباد باردی. شیعی اېکاندور.

شعرا دین: بو جمع نینگ هم سرآمد و سردفتی مولانا عبدالرحمن جامی اېدی.

ینه شیخم سهیلی و حسین علی طفیلی جلایر^۳ اېدی کیم ، آتاری و صفتلاری سلطان حسین مرزانیگ بېگلاری و ایچکی لاری جرگاسیدا مذکور و مسطور بؤلدی.

^۱ ۹۱۲ ه.ق. ۸۸۵ ه.ش. ۱۵۰۷ م. گهجه

^۲ وفاتی: ۹۲۸ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۴) (۹۲۸ ق. ۹۰۰ ش ۱۵۲۱ م)

^۳ وفاتی ۹۲۵ هجری. (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۸۷) (۹۲۵ ق. ۸۹۷ ش ۱۵۱۹ م)

ینه آصفی^۱ ابدی. وزیرزاده اوچون آصفی^۲ تخلص قلیب تور.^۳ شعرى رنگ و معنادین خالی اېهاساتور. اگرچه عشق و حالدين بى بهره دور. اؤزى نینگ دعواسى بو ابدى کیم، مېن هرگز هیچ غزلیم نى ییغیشتورماق وادى سیدا بؤلما دیم. غالباً تَکَلُّف بؤلغای.^۴ بو غزلیاتی نى، اینیسی یا قرابتى جمع قلیب تور. غزل دین اؤزگا نوع شعر، کم ایتیب تور. مېن خراسان بارغاندا، ملازمت قلیب ابدى.

ینه بنایى ابدى. هری لیک دور. آتەسى استاد محمد سبز بئاً^۵ اوچون، مونداق تخلص قلیب تور. غزلى دا رنگ و حال باردور. دیوان ترتیب قلیب تور. مثنوی لاری هم بار. بیر مثنوی سی بار میوه لار بابیدا، متقارب بحریدا. بى محصل نیمه دېب تور. بیگاری قلیب تور. ینه بیر مختصر مثنوی سی بار، خفیف بحریدا. ینه بیر اولوغ راق مثنوی سی بار اول هم خفیف بحریدا. بو مثنوینى سؤنگرالار توکاتیب ابدى. بورونلار موسیقی دین بیخبر اېکاندور. بو جهتین علی شېر بېگ طعن قیلور اېکاندور. بیر ییل میرزا مروغه قیشلاى بارغاندا؛ علیشیر بېگ هم بارور. بنایى هری دا قالور. اول قیش موسیقی مشق قیلور. یازغه چه انچه بؤلور کیم ایشلار باغلار. یاز، میرزا هری گا کېلگاندا، صوت و نقش اؤتکارور. علی شېر بېگ تعجب قلیب؛ تحسین قیلور.^۶ موسیقیدا طور ایشلار باغلا بتور. اول جمله دین بیر نقشی بار، نه رنگه موسوم. تۆقوز رنگ نینگ توکانیشی و نقش نینگ یللاسی راسته دور.^۷

علی شېر بېگا خیلی متعرض اېکاندور. بو جهتین خیلی جفالار تارتی. آخر تورالماى عراق و آذربایجان غه یعقوب بېگ^۸ قاشی غه باردی. یعقوب بېگ^۹ قاشیدا یامان اېماس ابدى. حریف مجلس بؤلوب ابدى. یعقوب بېگ اؤلگان دین سؤنگ اول ولایتلاردا تورماى؛ هری گا کېلدى. هنوز ظرافت و تعرضی بار ابدى. اول جمله دین بیرى بو دور کیم، بیر کون شطرنج مجلسى دا علی شېر

^۱ وفاتی: ۹۲۰ یا ۹۲۶ ه. ق. (بابرنامه (واقعات کابل، ۱۳۸۶) (۹۲۰ ق ۸۹۲ ه. ش ۱۵۱۴ م) (۹۲۶ ق ۸۹۸ ه. ش ۱۵۲۰ م)

^۲ آصفی هروی وفاتی ۹۲۰ یا ۹۲۶ قمری، سلطان حسین میرزا دوربینگ شاعرلى دن. (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۷۸) (۹۲۰ ق ۸۹۲ ه. ش ۱۵۱۴ م) (۹۲۶ ق ۸۹۸ ه. ش ۱۵۲۰ م)

^۳ آصف بن برخیا حضرت سلیمان نینگ وزیرى ابدى؛ شونینگ اوچون، وزیرلرگه آصف و پادشاهلرنى سلیمان دېب مفته

^۴ فکر قیله من که راست ایتمايدور. خود نهایتیک قیله دور

^۵ (بابرنامه ۲۷۹: ۱۹۹۵) ده، سبزی سر آلب، سربنا ثبت اېنگن. بو سربنا اېس؛ بلکه محمد سبز بئاً سبز اونینگ عاموی توصیف دیر، ولی قزبل، سریع باش مرزا، روى زرد کى.

^۶ توارىخ موسیقون کتابیده، نوایى نى بو فن (موسیقی) نینگ سیکیزینجی پیری دىب توصیف قیلگن (سیکیزینجی پیری، حضرت امیر نظام الدین علی شیر نوایى دور. بو عزیزینگ عموم فضل شرافتلا اوزلاری یونیکان شعر کتابلاری دین معلوم دور. کلیات چهار دیوان لاری، خسه لاری، بولاردین باشقا ایلگریکین کوپ از بولوب یونگان اوتیز آلتی فارسجه کتابلاری دین فقیر بهره مند بولوب اوزلاری دیکى خصلت و عشق و محبت لارینى معلوم قیلدیم. بو یوسونلیغ شریف علملاری نگ اوستینگه پیر اوستادلاری حضرت جامی دین موسیقی فن نى خوب اورگاندیلار. هر کیچه هرکیچه سه تار طنبوللارینى چالیب اوزلاری ایتقان غزلار ییلن حمد ایتیب بیهوش بولور ایردیلا. نوا دیگن بیر مقام نى اختراع قلیب عالمگه شایع بولدیلا. بو عزیز تاریخ نگ سیکیز یوز و قیرق اوچونجی ییلى جمادى الثانی دنیاغه کیلیب اتمیش اوج ییل عمر کوروب اتمیش اوج فارسجه کتاب پوتوب تاریخ نگ توفوز یوز آلتینجی ییلى هرات سکنه کسلى ییلان وفات بولوب کیتلار. (توارىخ موسیقون ۱۲۷-۱۸ نجی بیتلر)

^۷ صوت، نقش، ایش، نه رنگ، یلا، راسته، موسیقه چلیک اتمه لریدن

^۸ اوزن حسن آق قویونلو پادشاه سى نینگ اؤغلى یعقوب بېگ، آغه سى، خليل سلطان وفاتی ۸۸۳ ه. ق [۸۵۷ ه. ش ۱۴۷۹ م]. دن سؤنگ پادشاه بؤلدى. تاریخچیلار اونى، بیلمى و شاعر سبورلیک صفتلری ییلن تعریف قیلگنلر. یعقوب بېگ، بیر کسللیک طفیلی ۱۱، صفر ۸۹۶ [۸۶۹ ه. ش جدی ۱۲ جمعه/ ۱۴۷۸ م. می ۲۳] قره باغده وفات اېتى. بنایى هروی، اونینگ وفاتی اوچون بیر تاریخ ماده سی باغله گن: «شاه یعقوب آنکه شاهانش همه چاکر شدند و او خسرو بود کیخسرو زمانه خویش رفت. تاریخ ماند خسرو» ۸۹۶ ه. ق. (دیوان بنایى هروی، ۱۳۹۶ ص ۴۲۹) بنایى دیوانى ده، بو پادشاه حقیقه بیرقچه مدحیه قصیده لر و بیر مرثیه بار. همده، فضل بن روزبهان اصفهانی، : ابوبکر محمد بن عبدالملک بن طفیل اندلسی (۴۹۴-۵۸۱ ه. ق) نینگ «حی بن یقطان» رساله سى نى، فارسجه گه «بدیع الزمان فی قصة حی بن یقطان» اسمی بیله، ترجمه قلیب، سلطان یعقوب باندیری گه تقدیم اېنگن. (بجه آدم، ۱۳۴۵: ۷۴)

^۹ یعقوب بېگ تورکمان وفاتی ۸۹۶ هجرى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۳۱۳) (۸۹۶ ق ۸۶۹ ه. ش ۱۴۹۰ م)

بېگ اياغینی اوزاتور. بنایی نینگ کۆتنگا تېگار. علی شېر بېگ مطایبه بیلە دېر کیم: عجب بلایی ست در هری، اگر پای دراز می کنی به کون شاعر میرسد. بنایی دېر کیم اگر جمع می کنی هم به کون شاعر میرسد. آخر بو ظرافتلاریدین ینه هری دین، سمرقند عزیمتی قیلدی.

علی شېر بېگ قالین نیمه لار اختراع قیلیب ابدی و یخشی نیمه لار اختراع قیلیب ابدی. هر کیشی کیم هر ایشته بیرنیمه پیدا قیلدی؛ اول نیمه نینگ رواج و رونقی اوچون، علی شېری دېر ابدی. بعض ظرافت بیلە علی شېر بېگ گا اسناد قیلورلار ابدی؛ نېچوک کیم علی شېر بېگ قولاغ آغریغیدا یاغلیق باغلان اوچون، خاتونلار کۆک یاغلیقنی قیق باغلانانی، ناز علی شېری آت قۇیدیلار. بو جمله دین بنایی هری دین عزیمت قیلور وقت، اېشاکی اوچون پالاندوزغه، غیرمکرر^۱ پالانی^۲ بویورور. آتینی علی شېری دېر. پالان علی شېری مشهور بۇلدی.

ینه سیفی بخاری^۳ ابدی. فی الجملة، ملالیغی بار ابدی. اوقوغان کتابلارنینگ مُفَصَّلینی ایلگا کؤرساتیب؛ ملالیغینی اثبات قیلور ابدی. دیوان ترتیب قیلیب تور. ینه بیر دیوانی هم بار کیم جمیع حرفه گرلار اوچون ایتیب دور. مثل نی کۆپ ایتیب تور. مثنوی سی یوقتور، نېچوک کیم بو قطعە سی اونگا دال دور.

مثنوی گرچه سنت شعراست من، غزل، فرض عین میدانم
پنج بیتى که دلپذیر بود بهتر از خمستین^۴ میدانم^۵

بیر فارسی عروضی بار. بسیار کم سخن دور. بیر حساب بیلە اسرو پرسخن دور. گم سخن، بو معنایله کیم، کبراکلیک نیمه لار نی بیتیمایدور. پرسخن، بو معنایله کیم روشن و ظاهر کلمه لار نی نقطه و اعرابی غه چه بیتیب تور. چاغیرنی یامان ایچر اېکاندور. بدشراب^۶ اېکاندور. مُحکم ضربِ مثنوی^۷ بار اېکاندور.

ینه عبدالله مثنوی گوی^۸ ابدی. جام دین دور. ملانینگ خواهرزاده سی بۇلور. تخلصی هاتفی ابدی. خمسه مقابله سیدا، مثنویلار ایتیب تور. هفت پیکر مقابله سیدا ایتقان مثنوی سیغه، هفت منظر آت قۇیوبتور. سکندر نامه مقابله سیده، تېمورنامه ایتیب تور. بو مثنویلاریدین لیلی و مجنون مشهورراق دور. اگرچه لطافتی شهرتیچه یوقتور.

^۱ تېنگی بۆلە گن، مئلی کۆرینمه گن. عربچه سۆزلار (غیر، مکرر) بیلن فارسچه بیر عبارت

^۲ بیر پالان، قارسجه ترکیب

^۳ مولانا سید محمود عروضی بخاری وفاتی ۹۰۹ هجری (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۹۷) ۸۸۲ ش. ۱۵۰۳ م

^۴ نظامی گنجوی و امیر خسرو دهلوی خمسه لری.

^۵ مثنوی شعرنینگ سئتی بۆلسه هم، مین غزلی فرض عین دېب بیلە من. دلگه یاققن بېش بیتتی، ایگی خسمه دن یخشیراق بیلە من» (بابرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۲۴۳) خمستین:

گنجه لی نظامی و دهلی لی امیر خسرو خمسه لریدن عبارت دیر.

^۶ ۵۰۰ گرام عرق / شراب ایچیب ۵۰۰ گرام عربده قېله دیگن کیشی اېکن

^۷ قۇلی آغیراېکن. مثنوی نینگ ضربه سی، جوده کوچلی ابدی.

^۸ مثنوی ایتە دیگن.

ینه میر حسین معمایی^۱ ابدی. غالباً معمانی انچه ، هیچ کیم ایتقان اہماس. ہمیشہ اوقاتی ، معما فکری غه مصروف اہکاندور. عجب فقیر و نامراد و بی بخت کیشی اہکاندور!

ینه ملا محمد بدخشی ابدی. اشکمیش دین دور. اشکمیش بدخشان داخلی اہماستور. عجب دور کیم بدخشی تخلص قلیب تور. شعرى بو مذکور بؤلغان شاعرلارنینگ شعرچه یوقتور. معمادا رساله بیتیب تور. معماسی هم خیلی یخشی اہماس. خوش صحبت کیشی ابدی. سمرقندته مہنگا ملازمت قلیب ابدی.

ینه یوسف بدیعی ابدی. فرغانه ولایتیدین دور. قصیدہنی یامان ایتماس اہکاندور.

ینه آہی ابدی. غزلنى طورى ایتور ابدی. سؤنگرالار ابن حسین میرزا^۲ قاشیدا بؤلور ابدی. صاحب دیوان دور.

ینه محمد صالح ابدی. چاشنى ليق غزلاری بار. اگرچه ہموارلیغی چاشنى سى چه یوقتور. تورکی شعرى هم بار. یامان ایتمايدور. سؤنگرا شیبانی خان قاشی غه کلبیب ابدی. فى الجملة ، رعایت قلیب ابدی. شیبانی خان نینگ آتی غه بیر تورکی مثنوی بیتیب تور. رمل مسدس مخبون وزنیدا کیم سبحة وزنى بؤلغای. بسیار سست و فرود تور. انی اؤقوغان کیشی محمد صالح نینگ شعریدین بی اعتقاد بؤلور. بیر یخشی بیتى بو دور.

بؤلدى تنبل غه وطن فرغانه
قیلدى فرغانهنى تنبل خانه

اندجان ولایتینی تنبل خانه هم دہرلار. اؤل مثنویدا مونچه بیت معلوم اہماس کیم بؤلغای. شریر و ظالم طبع و بی رحم کیشی ابدی.^۳

ینه شاه حسین کامی ابدی. مونیگ شعرلاری هم یامان اہماس. غزل گوی دور. غالباً دیوانی هم باردور.

ینه ہلالی ابدی^۴. بو تاریخدا هم باردور^۵. غزلاری ہموار و رنگین و کم خدشه دور. دیوانی باردور. بیر مثنوی سى بار خفیف بحریدا ، شاه و درویش قه موسوم. اگرچه بعض بیت لاری طورى واقع بؤلوبتور ؛ ولی بو مثنوی نینگ مضمونی و استخوان بندلیغی ، بسیار کاواک و خراب تور. شعرای ماتقدم ، عشق و عاشقلىق اوچون مثنویلار کیم ایتیب دورلار ، عاشق لیقنى اہرگا و معشوقلوقنى خاتون غه نسبت قلیب تورلار. ہلالی درویشنى عاشق قلیب تورو شاهنى معشوق. اییاتی کیم شاهنینگ افعال و اقوالیدا دہبتور ؛ حاصل کیم شاهنى جلبی و فاحشه قلیبتور. اؤز مثنوی سى نینگ مصلحتی غه بیر ییگیت نی ؛ و ینه شاه ییگیت نی - بسیار بی صورتور کیم جلبلار و فاحشه لاردہک تعریف قیلغای. بسیار قوی حافظہ سى بار اہمیش. اؤتوز - قیرق مینگ بیت یادیدا

^۱ نیشاپوری . وفاتی : ۹۰۴ ہجری (شفیقہ یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۳) (۹۰۴ ق ۸۷۷ ش ۱۴۹۸ م)

^۲ سلطان حسین مرزانینگ اؤغلی

^۳ محمد صالح بابر حقیدہ اینہ دی :

^۴ بدرالدین ہلالی جغتایی وفاتی : ۹۳۹ ہجری (شفیقہ یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۶) (۹۳۹ ق ۹۱۱ ش ۱۵۳۲ م)

^۵ ۹۳۵ هـ / ۹۰۷ ش / ۱۵۲۸ م. دن سؤنگ

بار اہمیش. دہلار کیم خمستین نینگ اکثر ابیاتی یادیدا بار. عروض و قافیہ و شعر علمی غہ مستحضر دور.

ینہ اہلی دور. عامی دور. شعرلاری یامان اہماس دیوانی ہم باردور. خوش نویسار دین: اگرچہ خیلی کیشی بار ابدی ؛ ولی باری نینگ سرآمدی نسخ تعلیق دا سلطانعلی مشہدی ابدی. میرزا اوچون و علی شہر بیگ اوچون قالین کتابتلار قیلدی. ہر کوندا اوتوز بیت ، میرزا اوچون و ییگیرمہ بیت ، علی شہر بیگ اوچون بیتیر ابدی. مَصورلار دین: بہزاد ابدی. مَصورلیق ایشینی بسیار نازک قیلدی ؛ ولی سقال سیز اہل نینگ چہرہ سینی یامان آچہ دور ، غبغبی نی کۆپ اولوغ تارتادور. سقالیق کیشینی یخشی چہرہ کشایلیق قیلا دور.

ینہ شاہ مظفر ابدی. تصویرنی کۆپ نازک قیلور ابدی. تشعیرنی خود گذرا نازک قیلور ابدی. خیلی عمرتاپمادی. ترقی محلیدا اوق عالم دین باردی. اہل نغمہ دین: قانونی خواجہ عبداللہ مروایدچہ کیشی چالہاس ابدی ؛ نہچوک کیم مذکور بۆلدی.

ینہ قل محمد عودی ابدی. غیچکنی ہم خوب چالور ابدی. غیچک گا بو ، اوچ قیل تاقنی. اہل نغمہ دین و اہل سازدین ہیچکیم مونچہ کۆپ و خوب پیشرو باغلاغان اہماستور. پیشرو دین اۆزگا ایشلاردا مونچہ اہماستور.

ینہ شیخی نائی ابدی. عودنی و غیچکنی ہم خوب چالور اہکاندور. اؤن ایگی- اؤن اوچ یاشیدین بیرى ، ئى نى خوب چالور اہکاندور. بیر نوبت بدیع الزمان مرزانیگ صحبتی دا بیر ایش نی ، ئى دین خوب چیقارور. قل محمد غیچک دا اول ایشنی چیقارا آلہاس. دہر کیم غیچک ناقص ساز دور. شیخی فی الحال قل محمدنینگ اہلیکیدین غیچکنی آلیب ؛ اول ایشنی غیچکدا خوب و پاکیزہ چالور. شیخی دین ینہ بیرنیمہ روایت قیلدیلا. نغماتقہ اونداق مستحضر اہکاندور کیم ہر نغمہ کیم ایشیتسہ ؛ دہر اہکاندور کیم فلانی نینگ فلان پردہسی مونگا آہنگ دور. ولی خیلی ایش باغلامایدور. بیر ایکی نقشنی اوندین دہرلار.

ینہ شاہ قلی غجکی ابدی. عراقی دور. خراسان غہ کیلیب ساز مشق قیلیب ترقی قیلدی. خیلی نقش و پیشرو و ایشلار باغلابتور.

ینہ حسین عودی ابدی. عودنی مزہلیق چالیب ، مزہلیق نیمہ لار ایتور ابدی. عودنینگ تارلارینی یکہ قیلیب بو چالیب تور. عیبی بو ابدی کہ بسیار نازیله چالور ابدی. شیبانی خان بیر نوبت ساز بویورور. تکلف قیلیب ہم یامان چالور ؛ ہم اۆز سازینی کہلتورمای ؛ یاراماس ساز کہلتورور. شیبانی خان فہم لار . بویورور کیم صحبتہ اوق غلبہ گردنی غہ اؤرارلار. شیبانی خان نینگ عالم دا بیر یخشی

ایشی کیم بار ؛ بو دور. فی الواقع خوب باردور. اوشمونداق نازک مردکلارگا موندین کؤپراک سزا کپراک.

ینه مصنفلاردین غلام شادی ابدی. شادی خواننده نینگ اوغلی ابدی. اگرچه ساز چالور ابدی ؛ ولی بو سازنده لار چرگاسیدا چالماس ابدی. یخشی صوت لاری و خوب نقشلاری بار. اول زماندا انچه صوت و نقش باغلار کیشی یوق ابدی. آخر شیبانی خان ، قزان خانی- محمد امین خان- غه ییباردی ، ینه خبری کپلمادی. ینه میر عزو ابدی. بو ساز چالماس ابدی ؛ مصنف ابدی. اگرچه آز ایش باغلانور ؛ ولی مزه لیلیق ایشلاری بار. بنایی مصنف ابدی. یخشی صوت و نقشلاری باردور.

ینه بی نظیر ابلدین بیر پهلوان محمد بوسعید ابدی^۱. کشتیگیرلیقا خود سرآمد ابدی. شعر هم ایتور ابدی و صوت و نقشلار هم باغلار ابدی. چارگاهدا بیر یخشی نقشی بار. خوش صحبت کیشی ابدی. کشتیگیرلیق بيله مونچه حیثیتی جمع قیلماق نینگ ، غرابتی بار.

^۱ تواریخ موسیقیون کتابی ده اونینگ احوال مفصلراق کیلگن. بو معلومات باشقه منبع ده بوله گنی اوچون ، بوتونله کیلتیريله دی. « اون تورتنجی پیری حضرت پهلوان محمد کشتین گیردور. بو کیشی غه خدای تعالی شونداغ بیر قابلیت اوز فضلای کرمی دین عطا قیلیب ایردی که هم اولوغ علما هم قطب اولیا هم پهلوان زیر دست کیم مینگ ییللر اوتوب مونونگ دیک پهلوان کیلماگان. هم شاعر ، هم معنی هم اغنیا علی هذا القیاس بو نیکدیک خوش خلق ، خوشگوی کیشی یوق ایردی. یوقیردا اسم لاری ذکر بولغان اولوغ استادلار مقابله سیدا موسیقی فنی باره سیدا اثر پوتودی ایشلار یاسیدی. تورلوک تورلوک نقشلار قولار آهنگلار ایجاد قیلدی. اولاری یاسیغان مقام عملارینگ بیررسی چهار ضرب دور کیم همه اوستادلارنگ عمل لاریدین خوشراق و دلکشراق بولوب فات شهرت توتی. مشهور ایجادی مقاملاریدین بیرى چهارضرب بیرى چارگاه مقامی ایردی. چهارگاه نی مولانا طوطی علیه الرحمه ننگ اوشبو غزل لاریغه باغلاب ایردی. مطلع: ساقیا دی رفت هست احوال امروز ناپدید* خوش را امروز خوش داریم فردا را که دید میریزرگ ترمذی آتیغه باغلاب دور کیم بیغایت خوش آیند و ملایم ایش دور. دلیل بو کیم خراسان ملکی ده عراق سمرقند و یارکند اهل ده بونی ییلماس معنی یوقتور. و ینه بیرى دوگاه مقامی دور کیم که میرخسرو دهلوی نیکبو شعر یغه باغلادور کیم شعر: ای ز تاب عارضت روشن ... هر خانه یی *وی اسیر هر خم زلفت دل ویرانه یی. بونی بابر سلطان نینگ آتیغه باغلاب دور که بی نهایت مؤثر و خوش آینده مقام بولوب دور. ینه پنج گاه مقامی نی ایجاد قیلیب حضرت مولانا کاتبی نینگ بو شعر یغه باغلاب ایردیلاز کیم ایشیتگان انگلارگان آدم غه حضور بولورلاز کیم عجم ماوراءالنهر شهرلاریده مشهور بولوبدور مولانا کاتبی نینگ اول شعرلاری نینگ مطلعی بو کیم مطلع: گپی کی رنگ تو در قتل اهل دید برآمد* به یک مشاهده مقصود صد شهید برآمد. بو شعر نی باخلمایقیدین غرضلاری بو مقطع ابدی کی: مقطع: مثال کاتبی از شام غم کی صبح امید* به ین دولت سلطان ابو سعید برآمد. بو نی سلطان ابوسعید میرزا آتیغه باغلاب ایردی کیم نهایت دین تاشقوری دلپذیر ایش بولوب عالم خلقی اراسیده شهرت توتی. بو عزیز ، بو لاریدین باشقا نخى یی حد و بی عدد غزل مقاملار آهنگلار ایجاد قیلدیلاز. مشهور لاری مشهور یک یادک ... باشقا یوقیردا ذکر بولغان چهار ضرب ، دوگاه سی گاه چهارگاه پنج گاه لار دور کیم مشرق مغرب اراسیده معروف دور همه نی بو قسقا رساله غه سفیدورماق نینگ اورنی یوقتور.

بو عزیز اول بابرشاه نینگ حضوریدا خدمت قیلدیلاز کیم میرزا ابوسعید نینگ بارگاهیدا بویوک اورون توتیلار کیین سلطان صاحب قران حسین بهادرخان نینگ درگاهیدا مقرب بولدیلاز. بو عزیز نینگ بیر اولوغلیقى شو بیردین معلوم بولور کی امیر نظام الدین علی شیر نوایی حضرتلاریدیک بیر عالی جناب ذات بیلات قیریق ییل هم صحبت و دوستلوق قیلدیلاز کیم اگر بو کیشیدا ذره چاغلیق اسفل طبعیتلیق بولسا ایردی اولار بو عزیزنی دوستلوققه قبول قیلماق ایردی بلکه اولار من قیریق ییل پهلوان محمد کشتین گیر ییلان هم صحبت بولدوم بو اثنا ده بیر ده بیر ایشدا کونگلوم ملول پریشان بولغو دیک ایش صادر بولمیبیدی بلکه کوندین کونگه دوستلوق محبتیمیز زیاده بولور ایردی دیب بیتیبدورلاز. معلوم دور که بو عزیز نوایی حضرتلاریغه اخلاق افعال اقوال خوش کلور ایکان توصیف و تعریف موندین اوتماس کی حضرت نوایی نایاب عمللارینی صرف قیلیب بو عزیز نینگ توصیفلاریدین اوز قلملاری ییلان تاریخ حکایت پوتودیلاز. وقتی که بو عزیز شعر معما فنی دا یگانة دروان نادر زمان ایردی بو فنده علیحده جلد جلد کتابلار تصنیف قیلدی انداق که زامان شعراسی نیک یوزینگ بیریدا بونداغ شعور قابلیت یوقتور کیم اکثر نظم اهل هر نوع شعر اینسا ایردی پهلوان نینگ حضورلاریغه تیکورورلاز و اولارینگ اصلاح و ایضاحین قبول قیلور ایردیلاز بو فنده طبعی ... بیغایت ملایم ایردی انداگی بو مطلع پهلوان نینگ دور مطلع: گفتمش در عالم عشق تو کارم با غم است ... و کوشتیگیر تخلص قیلور. هرات نینگ بیرگذرگاهیدا کیم ثورت پول نینگ بندری ایردی انداق بیر عالی عمارت یاسادیلار یش مینگ کیشیلیک اوی و باغلار مهیا قیلیب بو لنگرینگ آتی نی نعمت آباد قویدیلار فقیرلار درویشلار مسافرلار بولوجیلار کیلیب بیر آی کی بلکی بیر ییل ایکی ییل شو جایده استقامت قیلسه اوج وقت اوج قسم عالی طعام تارتار و اولاغاریغ ارفه فجان طیار ایردی. کاته کیچک هرات خلقی نعمت آباد دین طعام پییر ایردی. فقیرلاریدین باشقه بایلاز هم شهزاده لار وزیرلار بلکه سلطان حسین بهادر خان غه موهرچان طیار بولغان اشیدین اوج وقت نیکوزولور ایردی. هر جایدین مشایخ لار علماز کیلیب حضرت پهلوان محمود استفاده تیغیب یش اون ییل قالورلاز ایردی حاتم طی بو نینگ دیک سخی بولماس. حضرت مولانا جامی ییلن یقین لیتی بار ایردی. تصوف ده مخصوص التقاتلار کورگان ایردی. سبحان الله یوزمینگ حمد مینگ ننگ انا اول خالق بیچون غه بولسون کیم بیر قطره خون دین آفریده بولغان بیر بنده سیگه مونجه کمال و قابلیت عطا قیلور پس بو عزیز پادشاه دین گداغه جه ، اولیا دین ترسا غه جه دوست توتیا ایرورغان کیشی یوق ایردی. هر کیم بيله معامله قیلسا اولگی جان قیلور ایردی. پهلوان نینگ میندین یقین راق دوستی یوقتور پس مینگ مینگ کیشی بو عزیزدین قران یاد آلدی. علم شریعت اورگونوب عالم بولدی. حرب ده کیم سلطان حسین بهادر خان نینگ لشکرلاری نینگ همه سیگه اوستاد ایردی. همه شاعر نینگ اوستادی ایردی موسیقی فیندا خیل خیل مقاملار مینگ مینگ شاگردلار یادگار قیلدی طریقت ده نوع نوع مشایخ عظام اولیای زبردست کرام لارینگ مرشدی ایردی دنبادا شو زامانده مونونگ دیک اغنیا یوق ایردی. حسین بهادر خان مونونگ سبز مجلس آراسته قیلماق مونتینگ مصلحتی سبز ایش قیلماق ایردی. آخر بیر کونی تصادف بیهوش بولوب یقیلغانجه عالم دن کیتی پادشاه اوزیدین تارتیب ، گداغه جه خراسان مملکتی صاحب مصیبت بولوب گویا قیامت قائم بولغاندیک بیر احوالدا قالدی. اولارلی حیاتلاریده قاریب راست قیلیب قویغان بیر کیجه کیریب استقامت قیلغان نعمت آباد مونگی حدلاریگه تاریخ نگ توفوز یوز توفسان توفوزیدا دفن قیلندیلار. انا الیه راجعون (تواریخ موسیقیون ۱۲۷۱ق. صص ۲۴-۳۲)

[سلطان حسین میرزا دن سؤنگ] سلطان حسین میرزا عالم‌دین نقل قیلغاندا ؛ میرزالاردین بدیع الزمان میرزا و مظفر حسین میرزا حاضر ابدیلار ؛ چون سېوکلوك اوغول مظفر حسین میرزا ابدی و محمد برندوق برلاس کیم صاحب اختیار بېگ ابدی ؛ اتکەسی ابدی. اناسی خدیجه بېگیم ابدی ؛ مرزانینگ اعتبارلیق خاتونی ابدی. مرزانینگ اېلی هم مظفر میرزاغه رجوعی خیلی بار ابدی ؛ بو جهتلاردین بدیع الزمان میرزا تردد قیلیب ؛ کېلماس خیالی دا ابدی. مظفر میرزا و محمد بېگ اوڭلاری آتلائیب ؛ باریب ، ترددنی ؛ مرزانینگ کؤنگلیدین ، رفع قیلیب ؛ بدیع الزمان مرزانی کېلتوردیلار.

سلطان حسین مرزانی هری‌غه کېلتوروب ؛ پادشاهانه رسم و آیین بیلە برداشت قیلیب ؛ مدرسه سیدا دفن قیلدیلار. بو فُرصتّه ذوالنون بېگ هم حاضر بؤلدى. ^۱ محمد برندوق بېگ و ذوالنون بېگ و ینه سلطان حسین میرزادین قالغان و بو میرزالاربیلە بؤلغان بېگلار ییغیلیب ؛ اتفاق قیلیب ؛ بدیع الزمان بیلە مظفر حسین مرزانی هری تختی‌دا به شرکت پادشاه قیلدیلار. بدیع الزمان میرزا ، اېشیکیدا صاحب اختیار ، ذوالنون بېگ ؛ مظفر حسین میرزا اېشیکیدا صاحب اختیار محمد برندوق بېگ. بدیع الزمان میرزا جانبیدین شهرداروغه سی ، شیخ علی تغایى ، مظفر میرزا طرفیدین یوسف علی کؤکلناش.

بو غریب امری ابدی. هرگز پادشاه لیقتە ، شرکت اېشیتیلگان اېماس. شیخ سعدی سؤزی‌نینگ مضمونى‌نینگ خلافى واقع بؤلدى. نېچوک کیم گلستان‌دا کېلتوروبتور: «ده درویش در گلیمی بخسپند و دو پادشاه در اقلیمی نگنجند.»^۲

^۱ یعنی قندهار و زمينداور دن کېلدى.

^۲ گلستان سعدی دن بیر جمله: « اؤن درویش بیر گلیم ده اوخله یورلر ؛ افا ایگی پادشاه بیر اقلیم ده سیغمسالر » (گلستان ، ۲۰۰۵ ، ب. ۳۵) ایجی مانو (بابرنامه ۱۹۹۵) ده بو مسجع جمله‌لار نی بیت شکلی ده ثبت اېنگن.

وقايە سنە اثنى عشر و تسعمائە [۹۱۲ قمرى | ۸۸۵ شمسى | ۱۵۰۶ ميلادى]

[خراسان عزىمىتى] محرم آيى^۱ اۋزبېك دفعى جەتتەدىن خراسان عزىمىتى قىلىلدى. غوربند و شىرتو يۇلى بىلە متوجە بۇلدوق. جەھانگىر مىرزا اول ولايتتىن چون ناخوشلوق بىلە چىقىپ اېدى ؛ ايماقنى اۋزىگا قۇشسا ؛ بعض شىرير و مفتنلار ، يەنە نې انگىزلار قىلور اېكان دېب- اشترشەردىن اوروقدىن ايرىلىپ ؛ اوروققە ولى خازن نى و دولت قدم قراول نى قۇيۇپ ؛ ايماقنى باتراق ايلىكلالينگ دېب ؛ جريدە ، تېز تېبرادوك.

اۋل كون ضحاك قلعه سى غە كېلدوك. اوندىن گنېذك كۈتلى بىلە آشيب ؛ سايقاننى باستورۇپ ؛ دندان شكن كوتلىدىن اوتوب ؛ كەمەرد اولانگىگا توشولدى. سىد افضل خواب بين^۲ گا ، سلطان محمد دۇلداىنى قۇشوب ؛ كابلىدىن متوجە بۇلغانىمىزنىڭ كىفەيتىنى عرضە داشت قىلىپ ؛ سلطان حسين مرزاغە يىبارىلدى.

[جەھانگىر مىرزا كۈچەدى] جەھانگىر مىرزا ، كېين راك قالغان اېكاندور. باميان توغرىسى غە يېتگاندا ؛ يىگىرمە- اۋتوز كىشى بىلە بامياننىڭ سىرى غە كېلدور اېكاندور. باميان غە ياووق يېتگاندا ؛ يىزىنگ كېين قالغان اوروقنىڭ چادرلارنى كورارلار. يىزنى خيال قىلىپ تېز اۋق يانارلار. اوردولارى غە يېتگاچ ھېچ نىمە گا باقمى ؛ كوچارلار. كېين لارىگا باقمى ؛ يەكە اولنگ نواحى سى غە تارتارلار.

[شىبىانى خان بدخشان سارى] شىبىانى خان بلخنى محاصره قىلىپ اېدى. بلخ تە سلطان قلىنچاق اېدى. شىبان خان ايكي ؛ اوچ سلطاننى اوچ- تۇرت مىنگ كىشى بىلە بدخشاننى چاپقالى يىباردى. اول فۇرستە مباركشاھ و زىير ، يەنە ناصر مىرزاغە كېلىپ ؛ قۇشولوب اېردىلار. اگرچە بورونراق نقار و كدورتلارى بار اېدى ؛ كشمىنىڭ اياغىدا شاخدان دا ، كشم سويىنىڭ شىرقى طرفىدا چرىكلاب ، اۋلتورۇپ اېردىلار كىم بو اۋزبېكلار تانگ باشىدا ، شىبخون كېلىپ ؛ كشم سويىنى اۋتوب ؛ ناصر مرزانىڭ اوستىگا يورودى.

[ناصر مىرزا و اۋزبېكلار] ناصر مىرزا فى الحال اۋزىنى پشته غە تارتتى. پشتهدىن اېلىنى يىغوشتورۇپ ؛ نفىر چالدورۇپ ؛ يورۇگان بىلە ، اۋزبېكلارنى آلغان بىلە ، اۋق تېبرادى. كشم سويى اولوغ اېدى. بو سودىن كېچىپ ؛ كېلىپ ؛ اېردىلار. قالىن كىشى سى اۋقە قىلىچقە بارىپ ؛

^۱ ۹۱۲ ھ.ق. محرم : ۸۸۵ ھ.ش. جوزا / خرداد ؛ ۱۵۰۶ جون / يون
^۲ وفاتى : ۹۲۱ ھجرى (شفیہ یارقین : ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۶) ۸۹۳ ھ.ش. ۱۵۱۵ م

غلبە كىشىسى اېلىكگا توستى. سودا ھەم كۆپ كىشىسى ئۆلدى. مباركشاھ و زىير ، مىرزادىن يوققاراق كىشى سارى اېردىلار. الارنىنگ اوستىگا ايرىلغان ئۆزبېكلار ، الارنى پىشتەغە قاچوردى. ناصر مىرزا ياغى سىنى قاچورغاندا ؛ مونى خىر تاپىپ ؛ بو جماعت نىنگ اوستىگا يورودى. يوققارىدىن كوهستان بېگلارى ھەم اتلىق ؛ يايلاقىنى يىغىپ ؛ يوروكان بىلە توروش بىرا آلمادىلار. قاچتىلار. بو جماعتىن ھەم قالىن كىشى اېلىكگا توشوب ؛ كۆپ كىشى ئۆقە و قىلىچقە و سوغە باردى. شايد كىم مىنگ ؛ مىنگ بېش يوز ئۆزىك ئۆلدى ايكىن. ناصر مىرزانىنگ بىر يىخى فتى بو اېدى. بو خىرنى كھەرد جىلگاسىدا اېكاندا ، ناصر مىرزا كىشىسى كېلتوردى.

[سلطان حسين وفاتى] بو نواحىدا اېكاندا بىزىنگ چرىك بارىپ ؛ غورى و دھنە دىن آشلىق كېلتوردىلار. اوشبو نواحىدا ، سىد افضل بىلە ، سلطان محمد دۆلدايدىن كىم خراسانغە يېبارىلىپ اېدى ؛ خىللار كېلدى. سلطان حسين مىرزانىنگ فوتى نىنگ خىرى اېدى. باوجود بو خانوادە نىنگ ناموسىنى قرالاب^۱ خراسان جانبى غە متوجه بۆلدوق. اگرچه بو توجهدا ئۆزگا غرضلار ھەم بار اېدى.

[ئۆزبېك چاپقونچى سى] آجر درە سى نىنگ اىچى بىلە ئۆتوب ؛ توپ و منداغان بىلە بلخاب بىلە اېنىپ ؛ كوه ساف^۲ قە چىقىلدى. ئۆزبېك نىنگ سان- چھارىك چاپقاننى خىر تاپىپ ؛ قاسم بېگىنى چرىك بىلە چاپقونچى نىنگ اوستىگا يېباردوك. بارىپ ؛ اوچراتىپ ؛ يىخى باسىپ ؛ قالىن باش كېسىپ ؛ كېلتوردىلار. جھانگىر مرزاغە و اىماقلارغە كىشىلار يېباردوك. الاردىن خىر آلفونچە ، نېچە كون كوه ساف^۳ يىلاغىدا ، ئۆلتوردوك. بو نواحى كېكى اسرو قالىن بۆلور. بىر مرتبە ئۆلادوك. [جھانگىر مىرزا مجبور بۆلە دى] بىر- اىكى كوندىن سۆنگ ، تمام اىماقلار كېلىپ ؛ ملازمت قىلدىلار. اىماقلارغە ، جھانگىر مىرزا بىر نېچە قاتلا كىشىلار يېباردى. بىر نوبت عمادالدىن مسعودنى يېباردى. بارمادىلار. مېنىنگ قاشىمغە كېلدىلار. آخر مرزاغە ضرورت بۆلدى ؛ كوه سافدىن درە باىغە توشگاندا ؛ مېنى كېلىپ كۆردى. چون بىزگا خراسان دىغدەسى اېدى ، مرزاغە باقماي ؛ اىماقە پرواى قىلماي ؛ گرزوان و المار و قىصار و چېچكتو^۴ بىلە يوروب ؛ فخرالدىن اولومىدىن ئۆتوب ؛ بادغىس^۵ توابىدىن درە بام^۶ دېگان يېرگا كېلدوك. چون ئېرتىرقە عالمى اېدى ؛ ھەر كىم دىست اندازلىق قىلىپ ؛ ولايتدىن و اېلدىن نىمە ئۆر اېدىلار. بىز ھەم بىر ياقدىن ئۆل نواحى داغى اىماق و اثراك گا تھمىل قىلىپ ؛ نىمە آلاكىرىشتوك. بو بىر آى- اىكى آى نىنگ اىچىدا ، شايد كىم اوچ يوز تومان كېكى آلىلدى اېكىن.

^۱ بو كون ، اىكى سىنى بىر قىلىپ ؛ دھنە غورى دىلر.

^۲ قرالاب: بو سۆزنى (بابرنامە ، ۲۰۱۸) دە ، ئۆلپ ، مھنا اېنگن. احتمالى بار كىم كىلە اصلى شكلى ، «قراغلاب» ، (كۆز ئۆنگى دە آماق) بۆلسە.

^۳ بو اسمنى كوه ساف يازە دىلر. ئۆغرى دى. ئۆغرىسى ساف يا شاف دىر. بو جاي ، قارىاب ولايتى نىنگ گرزوان تومنى دە دىر.

^۴ بو كۆنگى قارىاب ولايتى نىنگ گرزوان تومنى دە املاسى ، كوه ساف يازىلە دى.

^۵ بو سۆزنى قىصار اوغانلرى چىكتو ، ئۆزبېكلرى چىچىتى تىلفظ قىلە دىلر

^۶ ئۆغرى املاسى ، بايغوز / بايغىز دىر.

^۷ بو جاي نىنگ آتى ، «تارىخ بېھقى» دە ، «درە بون» كېلگن. اھالى «درە بوم» دىدىلر.

[مرزالر ھرى دن چىغە دىلر] بىزدىن بىر نېچە كۈن بورونراق ، اۋزبېك نىنگ چاپقونچى سىنى ، خراسان اېلغارى و ذوالنون بېگ نىنگ كىشىلار ، پندە^۱ و مروچاق تە ، يىشى باسىب ؛ قالين اۋزبېك اۋلتوروتورلار. بديع الزمان مرزا ، مظفر حسين ميرزا و محمد برندوق برلاس و ذوالنون ارغون و اۋغلى شاه بېگ ، شىباني خان نىنگ اوستىگا كىم بلخدا سلطان قلىنچاق نى محاصره قىلىپ ابدى ؛ يوروماكنى جزم قىلىپ ؛ جميع سلطان حسين ميرزانىنگ اۋغلانلار غە كىشىلار بيارىب ؛ تىلاتىلار. داغى بو عزىمت بىلە ھرى دىن چىقتىلار.

[كېپك مرزانىنگ تعصبى] كېپك ميرزا كىم مشھد تە ابدى ، ھر نېچە كىشىلار بىباردىلار ؛ نامعقول سۈزلار ايتىپ ؛ نامردلىق قىلىپ ؛ كېلمادى. انىنگ تعصبى مظفر ميرزابىلە ابدى. يعنى اۋل پادشاه بۇلغاندا ؛ مېن نېچوك انىنگ قاشى غە بارغاي مېن دېپ ؛ مونداق محلدا كىم جميع آغە- اينى بىر يېردا يىغىلىپ ؛ اتفاق قىلىپ ؛ شىباني خان دېك غنىم اوستىگا عزم جزم قىلىپ ؛ يوروي دورگاندا ، مونداق بى مزە تعصب قىلىپ ؛ كېلمادى. انىنگ بو كېلما مائىنى ؛ حالا كىم تعصب قە حەل قىلور ؛ بلكە بارچە نامردلىق قە حەل قىلغولار يودور. غرض كىم بو دنيادا كىشىدىن اوشمونداق نىمە لار قالور. ھر كىم عقلدىن بېرە ور بۇلسا ، نېگا اونداق حركت غە اقدام قىلغاي كىم ، اوندىن سۈنگ يامان دېگايلا و ھر كىشىگا ھوشدىن اثرى بۇلسا ؛ نېگا اونداق امر غە اقدام و اھتمام قىلماغاي كىم ، قىلغاندىن سۈنگ مستحسن دېگايلا. [مص] «ذكر نامى را حكيمان عمر ثانى گفته اند»^۲

مىنگا داغى اېلچىلار كېلدىلار. سۈنگرا محمد برندوق برلاس ھم كېلدى. مېن خود نېگا بارماغاي مېن ؟ يوز- ايگى يوز يىغاج^۳ يۈلنى بو مصلحت اوچون طى قىلىپ تورمېن. محمد بېگ بىلە اۋق متوجه بۇلدم. اول فۇرستە ميرزالار ، مرغاب^۴ قە كېلىپ اېردىلار.

[مرزالر بىلە ملاقات] دوشنبە كۈنى جمادى الآخر آيى نىنگ سېكىزى^۵ دا ميرزالار بىلە ملاقات بۇلدى. ابوالمحسن ميرزا يارىم كروە^۶ استىقبال كېلىپ ابدى. ياووق يېتىشتۈك مېن بو طرفدىن آتېن تۈشتۈم ؛ ابوالمحسن ميرزا اول طرفدىن آتېن تۈشتى. يوروب ؛ كۈرۈشۈب آتلا نىلدى. ايلگاراك كېلا ، اوردونىنگ ياووغىدا مظفر ميرزا و ابن حسين ميرزا كېلدىلار. بولار ابوالمحسن ميرزادىن ، ياشقە كىچىك اېدىلار. كېراك كىم بورونراق استىقبال غە كېلسە لار ابدى. غالباً بو تاخير خمار جھتىدىن اېكاندور ؛ نى تكېردىن و بو تقصير ، عيش و عشرت سېبى دىن ايكاندور ؛ نى

^۱ بۈگۈن كى پنجدە ، توركىستان دە.

^۲ [يىشى] «شھرت بىلن يىشنى حكىملر ، ايگىچى عمر دېمېشلىر» (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۴۹) بو مصرع نىنگ مېكىل يېتى موندە ي دېر «ذكر باقى را حكيمان عمر ثانى گفته اند» اين ذخيره بس ترا كالباقبات الصالحات. (وقف نامه ربع رشيدى. گوگل) (بابرنامە ، ۱۹۹۵ : ۲۹۰) بو مصرعنى «فهرست امثال و حكم» قطاريدە الگن.

^۳ ۱۲۰۰-۶۰۰ كىلومتر

^۴ بو اسم نى ، مرغاب يازىپ ، قوش سۈبى معناسىنى انگلە تە دىلر. حال بو كىم ، تۇغرى املاسى ، مرغاب دېر يعنى زنگارى سو. بو وجە تسميه ، سۈرنگى نىنگ اساسى دن چىققن. كۈتل سېزكىنى ھم ، تۈپراغى نىنگ رنگى اساسى دە ، كۈتل سېزك دىيدىلر. يعنى زنگارى كۈتل.

^۵ ۹۱۲ ھ.ق. جمادى الآخر ، ۸ : ۸۸۵ ھ.ش. عقرب ، ۱۳ : ۱۵۰۶ م. نومبر ۵.

^۶ بىر كىلومتر

تکدردین. مظفر میرزا مبالغە قیلدی. آت اوستیدا کۆروشتوک. ابن حسین مرزاییلە ھەم اوشبو نوع کۆروشلودی. کەلیب بدیع الزمان مرزانینگ اېشیککیگا تۆشتوک. غریب ازدحام و جمعیت اېدی. اونداق غلو اېدی کیم تیقیلش دین بعضی نینگ اوچ-تۆرت قدم یۇل، ایاغی بېرگا تېگمەس اېدی. بعض کیم ایش؛ کوچ اوچون یانماق خیال قیلسا اېدی؛ تورت-بېش قدم یۇل کەینگا باقە، بې اختیار آلیب بارورلار اېدی.

[دربارده اۆلتیریش تۆرەسى] بدیع الزمان مرزانینگ دیوان خانە اۋی گاییتوک. مقرر اونداق اېدی کیم مەن اۋیدین کیرگاچ؛ یوکونگای^۱ مەن. بدیع الزمان میرزا قۇیوب؛ عرقە (؟) کەلگای؛ داغی کۆروشلوگای.

مەن اۋیدین کیرگاچ بیر یوکوندوم؛ داغی بیدرنگ متوجە بۆلدم. بدیع الزمان میرزا اھستە راق قۇیوب؛ سست راق یورودی. قاسم بېگ چون دولتخواه اېدی؛ و مەنینگ ناموسوم انینگ ناموسی اېدی-بېل باغیمدین بیر تارتی. واقف بۆلدم. تانییلە یوروب؛ مقرر بۇلغان یېردا کۆروشلودی. بو اولوغ آق اۋیدا، تۆرت تۆشک سالیب اېردیلار. بدیع الزمان مرزانینگ آق اۋیلاری البتە یان اېشیککیک بۆلور اېدی. میرزا دایم بو اېشیک نینگ یانیدا اۆلتورور اېدی. بیر تۆشکینی بو اېشیک نینگ یانیدا سالیب اېردیلار. بدیع الزمان میرزا و مظفر میرزا بو تۆشکدا اۆلتوردیلار. یەنە بیر تۆشکینی راست تۇردا سالیب اېردیلار. ابوالمحسن میرزا و مەن بو تۆشکدا اۆلتوردوک.

بدیع الزمان مرزانینگ تۆشکیدین قوی، چپ یانیدا یەنە بیر تۆشک سالیب اېردیلار. قاسم سلطان اۋزبېک؛ شیبان سلطانلاریدین کیم مرزانینگ کییاوی بۆلور اېدی؛ قاسم حسین سلطان نینگ آتەسى بۇلغای-یەنە ابن حسین میرزا بو تۆشکدا اۆلتوردیلار. مەنگا سالغان تۆشکیدین قوی، اۋنگ قۇلومدا، یەنە بیر تۆشک سالیب اېردیلار. جەهانگیر میرزاییلە عبدالرزاق مرزا، اول تۆشکدا اۆلتوردیلار.

محمد برونдық بېگ و ذوالنون بېگ و قاسم بېگ اۋنگ یاندا، قاسم سلطان ییلە ابن حسین میرزادین خیلی قوی راق اۆلتوردیلار. آش تارتیلدی. باوجود کیم صحبت یوق اېدی؛ آش تارتادورغان یېردا شیرە قۇیوب؛ آلتون و کوموش صراحی لارنی شیرە اوستیگا تېردیلار. بورونلار ییزینگ آتە-آغە، چنگیز تۆرە سینی غریب رعایت قیلورلار اېدی. مجلسدا و دېواندا و تۇیدا و آشدا، اۆلتورماقدا و قۇپماقدا، خلاف تۆرە ایش قیلماسلار اېدی. چنگیزخان نینگ تۆرەسى، نصی قاطع اېماستور کیم البتە کیشی انینگ ییلە عمل قیلغای. ھەر کیمدین یخشی قاعدە قالغان بۇلسە؛

^۱ «تۆرە دېگەر آن کە ھەر گاه شخصی بە خدمت بزرگان شرف استسعاد یافته؛ یک زانوی به زمین گذاشته و دیگر زانو برمیداشت. جدا از آن دست بالای سر گذاشته بر میخواست است. یا زانوی آن کس را می بوسیده. این وضع را در تۆرە چغتای، اولجامیش می گویند. (لغت چغتای، نذرعلی، قۇل یازمە). ترجمە: یەنە بیر تۆرە بو دیر کیم، اگر بیرار کیشی گە، اولوغلر خدمتیگە باریش سعادتى نصیب بۇلسە؛ بیر تیزەگە چۆکە لە نیب اۆلتیرر اېکن. سۆنگرە، قۇلنی باشی نینگ اوستیدە قۇیوب، تورر اېکن. یا او کیشی نینگ تۆرە سینی اۋیر اېکن. بو وضع نی (یوکونماق نی) چغتای تۆرە سیدە، اولجامیشی دیرلر.

انینگ بیلە عمل قىلماق كېراك. اگر آتە يامان ايش قىلغان بۇلسا ؛ يخشى ايش بىلا بدل قىلماق كېراك. آشدين سۇنگ آتلاىب توشگان يېرگا كېلدىم.

[ياشدە كىچىك ، تۆرە دە اولوغ] يىزىنگ اوردوبىلە مىرزالارنىنگ اوردو سى نىنگ اراسى ، بىر شرعى^۱ بۇلغاي اېدى. ايگىنچى نوبت كېلگاندا ؛ بديع الزمان مىرزا بورونقى دېك تعظيم قىلمادى. محمد بىردوق بېگ گا و ذوالنون بېگ گا ايتوردوم كىم ، اگرچە ياشىم كىچىك تور ؛ ولى توروم اولوغ دور. آتە تختىدا ؛ كىم سمرقند بۇلغاي- ايگى نوبت ضرب راست آلىب ؛ اۇلتوروب تورمېن. بو خانوادە اوچون ، يات- ياغى بىلە كىم ، مونچە جنگ و جدل قىلىب تورمېن- كىم قىلىب تور ؟^۲ مېنىنگ تعظيمىمدا تاخير بې وجه دور. بو سۇز مذكور بۇلغاچ ؛ چون معقول اېدى ؛ معترف بۇلوب ؛ تعظيمى خاطر خواه قىلدىلار.

ينە بىر نوبت بديع الزمان مىرزا قاشى غە بارغاندا ، نماز پيشين دين سۇنگ ، چاغىر مجلسى بۇلدى. مېن اول محللار ايچماس اېدىم. طور آراسته مجلسى اېدى. خوانلاردا هر نوع گزكلار ياساب اېردىلار. تاووق كبابى و قاز كبابى و هر جنس اطعمە دين تارتىلار. بديع الزمان مرزانينگ مجلسىنى خىلى تعريف قىلورلار اېدى. فى الواقع بى غل و غش و آرميدە مجلسى اېدى.

مرغاب ياقاسىدا اېكاندا ؛ ايگى- اوچ قاتلە مرزانينگ چاغىر مجلسىدا حاضر بۇلدوم. ايچماسىمنى چون بىلورلار اېدى ؛ تكليفى قىلمادىلار. مظفر مىرزانينگ مجلسىدا هم بىر نوبت باردىم. حسن على جلاير و مير بدر ، مظفر مىرزا قاشىدا اېردىلار. اول مجلسدا بار اېردىلار. كيفيت بۇلغاندا^۳ ؛ مير بدر رقص قىلدى. خوب رقص قىلدى. غالباً اول نوع رقص ميربدرنىنگ اختراعى دور.

مىرزالار هرى دين چىقىب ؛ اتفاق قىلىب ؛ يىغىلىب ؛ مرغاب قە كېلگونچە ، اوچ- تۇرت آى بۇلدى. سلطان قىلنچاق بە تنگ كېلىب ؛ بلخ قلعه سىنى اۋزىبك گا بېردى. اۋزىبك بلخنى آلغاندىن سۇنگ ، بو جمعيت نىنگ استماعى دين ، سمرقندغە مراجعت قىلدى.

[سپاهى لىك دن بېخبر مرزالر] بو مىرزالار ، اگرچە صحبت و صحبت آرايلىقدا و اختلاط و آمىزشدا طورى اېردىلار ؛ ولى سپاهىلىق ريو و رنگىدىن يىراق و مردانه لىق و جنگ و جدلدىن قىراق اېردىلار. مرغابدا اۇلتورغان محللاردا خبر كېلدى كىم حق نظر چىا ، تۇرت- بېش يوز كىشى بىلە كېلىب ؛ چېچكتو نواحى سىنى چاپتى. بارچە مىرزالار حاضر بۇلوب ؛ هر نېچە قىلىب ؛ بو چاپقونچى نىنگ اوستىگە ، ايلغار يىبارا آلمادىلار. مرغاب بىلە چېچكتونىنگ اراسى اۋن يغاچ^۴ بۇلدور. بو ايشنى مېن تىلادىم ؛ ناموس قىلىب مېنگا هم رخصت بېرمادىلار.

^۱ ۶ كيلومتر^۲ متن ده: قىلىب تور مېن^۳ مجلس نىنگ كېفى كۆترىلگندە.^۴ ۷۲ كيلومتر

[پر شر و شور ولایت] چون شیباق خان یاندى ؛ ییل هم کچ بۇلوب ابدى. اونداق قرار تاپتى کیم بو قیش مرزالار هر قايسى بیر مناسب یېردا قیشلاب ؛ اېرتە یاز ، جمعیت قیلیب ؛ غنیم دفعی غە متوجه بۇلغایلار. مېنگا هم خراسان نواحیسیدا قیشلاق تکیلی قیلیدیلار. چون کابل و غزنی پرشر و شور یېرلار ابدى ؛ تورک و مغولدىن و اؤیماق و احشامدىن^۱ و افغان و هزاره دین مختلف اېل و اولوس اوندایيغیلیب اېردیلار ؛ ینە خراسان بیلە کابل اراسى یاووقراق یۇلدىن- کیم تاغ یۇلى بۇلغای- اگر قار و هیچ نیمە مانع بۇلماسە- بیر آچى لىق یۇل ابدى ؛ توزیله قیرق ؛ اېللیک کونلوك یۇل ابدى ؛ ولایت هم هنوز یخشی کۇنگول باسمى دور ابدى ؛ دولتخواه لار دین هیچ کیم بیزینگ- اوندای- قیشلاریمیزنى صلاح کۇرما دیلار.

میرزالار غە عذر آیتوق. قبول قیلما دیلار. کۇپراک تکیلی قیلیدیلار. هر نېچە عذر دېدوک ؛ تکیلینى به جدراق قیلیدیلار. آخر بدیع الزمان میرزا و ابوالمحسن میرزا و مظفر میرزا آتلا نیب مېنینگ اؤیومگا کېلیب ؛ قیش تورماق تکیلینى قیلیدیلار. میرزالار یوزیگا یوق دې آلهادوک.

[هرى سارى/هبرى] مونداق پادشاه لار ، اؤزلارى کیلیب ؛ تورماق تکیلینى قیلیدیلار. ینە هرىنى کیم ربع مسکوندا اونداق شهر یوقتور و سلطان حسین مرزانینگ زمانیدار ، مرزانینگ تصرفی و تکیلیدىن هرى نینگ زیب و زینتى بیرگا ، اؤن ، بلکه ییگیرمه ترقى قیلیب ابدى ؛ کۇرماک آرزوسى خیلی بار ابدى. بو جهتلاردین تورماقنى قبول قیلدوک.

ابوالمحسن مرزا ولایتی غە ؛ مروغە- باردى. ابن حسین میرزا هم تون و قاین غە باردى. بدیع الزمان میرزا و مظفر میرزا هرى گا عزیمت قیلیدیلار. ایگى- اوچ کون کینیراکدین چل دختران و تاش رباط یۇلى بیلە ، مېن هم هرى گا متوجه بۇلدوم.

[بېگیملر بیلە اوچرەشو] بارچە بېگیملار ؛ مېنینگ عمم پاینده سلطان بېگیم ، خدیجە بېگیم- آتاق بېگیم ، ینە سلطان ابوسعید مرزانینگ قیزلارى عمە بېگیملار -بارچە- سلطان حسین مرزانینگ مدرسه سیدا ییغیلیدیلار. بارچە بېگیملار مرزانینگ مقبره سیدا اېردیلار ؛ کیم باریب کۇردوم.

اؤل پاینده سلطان بېگیم بیلە یوکونوب ؛ کۇروشتوم. اوندین سۇنگ آتاق بېگیم بیلە یوکونمای کۇروشتوم. اوندین کین خدیجە بېگیم بیلە یوکونوب ؛ کۇروشتوم. بیر زمان موندایولتوروب ؛ حافظلار قرآن اؤقوغاندین سۇنگ جنوبی مدرسه دا کیم خدیجە بېگیم نینگ اوینى تکیب اېردیلار ؛ باردوک. خدیجە بېگیم نینگ آشینى تارتیلار. آش تارتیلغاندین کین پاینده سلطان بېگیم نینگ اویگا باردیم ، اول کېچە اوندای بۇلدوم.

[هرى ده/هبرى] اؤل مینگا باغ نودا یورت تعین قیلیب اېردیلار. تانگلاسى کیلیب ؛ باغ نودا توشتموم. باغ نودا بیر کېچە بۇلدوم. انى مناسب کۇرماى ؛ علی شهر بېگ نینگ اویلارینی تعین قیلیدیلار. هرى دین چیقونچە علی شهر بېگ نینگ اویلاریدا اېدیم. هر ایکی- اوچ کوندا باریب ؛ باغ

^۱ (بابرنامە ، ۱۸ ، ۲۰) ده احشام سۆزینی آله گن. احشام نینگ معناسى: نوکر و خدمتکار. ۲- گله و رمه (فرهنگ فارسى معین ، ۱۳۸۳)

جہان آرادا ، بدیع الزمان مرزاغہ کۆرونوش قیلور ابدیم . نېچہ کوندين سؤنگ مظفر میرزا ، اؤيىگا چارلادی . مظفر میرزا باغ سفیدتہ اؤلتورور ابدی . خدیجہ بېگیم اوند ابدی . جہانگیر میرزا ، مېنىنگ بیلہ باردی . خدیجہ بېگیم قاشیدا آش و طعام تارتیلغاندين کيىن مظفر میرزا بيزنى بابرمرزا سالغان طربخانہ آتلیق عمارتقہ آلیب باردی . طربخانہ دا چاغير مجلسی بۆلدى .

[**طربخانہ و طربخانہ مجلسی**] طربخانہ باغچہ نینگ اؤرتاسیدا واقع بۆلوبتور . مختصرراق عمارت تور . ايکى آشيانه ليق ^۱ ؛ ولى شيرينغينه عمارت تور . يوقاريغى آشياني دا تگلف کؤپراک قىليب تورلار . تۆرت کنجى دا ، تۆرت حجرہ دور ، اؤزگا بو تۆرت حجرہ نینگ اؤرتاسى و مابين لارى تمام بير اؤى داخلى دور . بير اؤيى دور کيم حجرہ لار نینگ مابينى ، تۆرت شہ نشين يوسونلوق بۆلوبتور . بو اؤى نینگ هر ضلعى مْصور دور . اگرچہ بو عمارتنى بابر میرزا قىلغاندور ؛ ولى بو تصويرلارنى سلطان ابوسعید میرزا بويورغاندور . مصاف و اوروشلارنى تصوير قىليب تورلار .

شمالى سارى غہ شہ نشين دا ايکى توشک سالدیلار ؛ بير - بيرىگا روبہ رو . تۆشکلار نینگ يانلارى شمال سارى ابدی . بير تۆشک دا مظفر میرزا و مېن اؤلتوردوک ؛ يەنہ بير تۆشک دا سلطان مسعود میرزا و جہانگیر میرزا اؤلتوردیلار . مظفر مرزانينگ اؤييدا چون مېمان ابدوک ، مېنى مظفر میرزا اؤزيدين يوقارى آلدی .

عشرت پیمانہ لار ين تۆلدوروب ؛ ساقيلار يوروب ؛ مجلس اھلى غہ توتا کيريشتيالار . مروق چاغيرلارنى مجلس اھلى ہم حيوان سويى دېک يوتا کيريشتيالار . مجلس قيزيقتى . چاغيرلار باشقہ چيقتى . بو خيالدا اېردیلار کيم مېنگا اچورگايلا . مېنى ہم بو دايەرغہ کيورگايلا .

[**چاغير اچماق ميلی**] مېن اگرچہ بو چاقہ چہ نشأ بۆلغونچہ چاغير ارتکاب قىلمايدور ابدیم . مستليق و سرخوشلوق کيفيتى و حالتى نى کما هو حقہ ^۲ بيلمايدور ابدیم ؛ ولى چاغير اچماکگا ميليم بار ابدی و بو وادىنى طى قىلماقہ کؤنگلوم تارتار ابدی . کيچيک ليکتہ بى ميل ابدیم . چاغير نینگ نشأ و کيفيتىنى بيلماس ابدیم . آتام گاهى کيم چاغير تکليفى قىلسە لار ہم عذرلار ايتيب ؛ ارتکاب قىلماس ابدیم . آتامدين سؤنگ خواجه قاضى نينگ يُمَن قديمدين ^۳ ، زاهد و متقى ابدیم . شېبھه ليق طعامدين اجتناب قیلور ابدیم ؛ نى جاي اول کيم چاغير ارتکاب قىلغاي مېن .

سؤنگرالار ييگيتلىک هواسيدين و نفس تقاضا سيدين کيم چاغيرغہ ميل پيدا بۆلدى ؛ تکليف قیلور کيشى يوق ابدی ؛ بلکه چاغيرغہ ميليمنى بیلور کيشى يوق ابدی . کؤنگلوم اگرچہ مايلى ابدی ؛ مونداق قىلماغان امرنى اؤزلوک ^۴ بیلہ قىلماق مشکل ابدی .

^۱ ايکى قېتلىک ، ايکى منزلىک ، دومنزله ، دو طبق

^۲ اوندہ ي کہ حقى بار .

^۳ يُمَن قدم ، قدمى نينگ برکتى دن ، توجه سى نينگ طفيلى دن ، پرورشى نينگ طفيلى دن

^۴ اؤزدن اؤزى ، اؤزباشچہ

خاطرغه کبچتی کیم چون مونچه تکلیف قیلادورلار ، ینه هری دېک آراسته شهرغه کبلیب توربیز کیم جمیع عیش و عشرت اسباب و آلاتی مکمل و مهیا و باری تکلف و تنعم اشیا و ادواتی آماده و پیدا ؛ حالا ایچماسام ؛ قاچان ایچرمېن دېب ؛ ایچماکگا عزم قیلدیم و بو وادینی طی قیلماقنی جزم قیلدیم.

[چاغیر ایچماقه تردد] ولی خاطرغه کبچتی کیم بدیع الزمان میرزا ، آغه دور ؛ اینینگ اېلکیدین و اینینگ اؤییدا ایچمای ؛ اینیسی نینگ اېلکیدین و اینی سی نینگ اؤییدا ایچسام ؛ خاطرغی نیمه کبلاگی دېب ؛ بو ترددومنی ایتیم. بو عذرومنی معقول دېب ؛ بو صحتّه چاغیر تکلیفی قیلما دیلار. مقرر اونداق بؤلدی کیم بدیع الزمان مرزاییله مظفر میرزا ، بیر یېردا بؤلغاندا ایکالا مرزانینگ تکلیفی بیله ایچیلگای.

[نغمه اهلی] مجلسسته نغمه اهلیدین حافظ حاجی اېدی. جلال الدین^۱ محمود نائی اېدی. غلام شادی نینگ اینیسی ، شادی بچه اېدی. چنگ چالور اېدی. حافظ حاجی خوب اؤقور اېدی. هری ایلی پست و نازک و هموار اؤقورلار. جهانگیر مرزانینگ بیر خواننده سی بار اېدی ؛ میرجان آتلیق. سمرقندی اېدی. بلند و درشت و نا هموار اؤقور اېدی. جهانگیر مرزا ، کیفیت محلیدا بویوردی کیم اؤقوغای. غریب بلند و درشت و بیمزه اؤقودی. خراسان ایلی پر ظرافت ، تیریلور اېل.^۲ مونینگ بو اؤقوشیدین بیرسی قولاغین توتامو دور ؛ ینه بیرى چرایین چیتامو دور. میرزا جهتیدین هیچکیم منع قیلالمايدور. نماز شام دین سؤنگ طربخانه دین ، مظفر میرزا سالغان یانگی قیشلاقی اؤیگا^۳ کېلدوک. اوشبو اؤیگا کېلگاندا آخر مستلیغ لار دا ، یوسف علی کؤکلش قۇپوب ؛ رقاصلیق قیلدی. صاحب اصول کیشی اېدی. یخشی رقص قیلدی. بو اؤیگا کېلگاندا صحبت خلی گرم بؤلدی. مظفر میرزا بیر کمرشمشیر ، بیر قوزی جیبه ،^۴ بیر بؤز تۇپچاق مېنگا بېردی. بو اؤیگا کېلگاندا ، جانک ، تورکی^۵ ایتى. مظفر مرزانینگ کته ماه و کیچیک ماه آتلیق قولاری بار اېدی. مستلیق محلا ریدا بیر پاره بیمزه ، گرم خولوقلار قیلدیلار. کبچگاچه گرم صحبت اېدی. مجلس تارقادی. مېن بو آخشام اوشبو اؤیدا اؤق بؤلدم. منگا چاغیر تکلیفی قیلور خبرینی ، قاسم بېگ اېشیتیب ؛ ذوالنون بېگ گا کیشی یباریتور. ذوالنون بېگ میرزالارغه نصیحت یوسونلوق ، قاتیق قاتیق ایتیب ؛ چاغیر تکلیفینی تمام برطرف قیلیب تورلار.

^۱ بابر حکومتی نینگ اعزازی لقبیلریدن بیرى «جلال الدین» ایکن نېچه کیشیگه بو اعزازی لقب بېریلگن: جلال الدین حسرو کؤکلش ، جلال الدین شاه حسین یارکی مغول غانچی ، جلال الدین شاه منصور برلاس ، جلال الدین قتلوق قدم قراول ، جلال الدین محمود نابى ، جلال الدین هندو بېک قوجین

^۲ هزل بیله تبرک دیرلر. کۆپ هزلجی مردم دیرلر. طریف و خوش طبع اېل دیرلر. (بابرنامه ، ۲۰۱۸) اساسی ده

^۳ زمستان فصلی ده یشی دیگن اؤی

^۴ (بابرنامه ۲۰۱۸ ، ب. ۲۷۳) قوزی پوستین آلگن. قوزی: تورک اؤروغلاریدن بیرى دیر. (عظیم خنجانی ، ۲۰۲۰) قوزی جیبه ، قوزی اؤروغی توزه گن جیبه. قلماق اؤروغی توزه گن جیبه هم مشهور اېکن «بو عنایتلاردین سؤنگ محمد علی چنگ چنگ غه خاصه فرا مخمل باشلیق قلماقی جیبه نی بېردیم.» وقایع ۹۳۵ ه. ق.

^۵ تورکی / تورکو: ... نام سرودی که در وزن رمل مثنی مقصور (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن) واقع شده است. (فرهنگ اؤزیبکی دى ، ۱۳۹۶) ترجمه سی: بیر اوشولەنینگ اسى که رمل مثنی مقصور وزنی ده دیر. مثالی: «راست» لبق حقى ، «مخالف» بؤله دیم هیج ، ای نگار * «ئى» بېکین یغریم تیلیب ، «اینگره تمه» مېنى زار -زار مولانا لطفی هروی دیوانی (۱۳۹۹) بو بیتده هم ، موسیقی اتمه لری کېلگن: راست ، مخالف ، ئى ، زار-زار ، اینگره ماق. دیدی بو یېرده اؤقیدى. معناسیده ایشله تیلگن. خواننده نی ، ایتیمی هم دیدیلر. دېش ، اوشله و اوشوله چیلیک معناسیده هم کېلگن. رومی نینگ بیر مصرع سی بار «هم مېن چاغیر ایچر من ، هم مېن دېش بیلر من»

[مهماندارلیق ترتیبی] بدیع الزمان میرزا ، مظفر میرزانینگ مهماندارلیغینی اېشیتیب ؛ باغ جهان آرادا ، مقوی خانه دا ، مجلس ترتیب قیلیب ؛ مېنى تیلادی. بیزینگ بعض ایچکیلارنى و ییگیتلارنى هم تیلادیلار. مېنینگ یاووقداغی لاریم ، مېنینگ جهتیمدین ایچا آلماسلار اېدی. اگر ایچارلاری هم بولسا ؛ بیر آی- قیرق کوندا اېشیک لارینى باغلاب ؛ یوز دغدغه بیلل ایچار اېردیلار. اونداق کیشیلارنى چارلادیلار. مونداهم کیم کهلدیلار ؛ گاهی مېنى غافل قیلیب ؛ گاهی اېلیک لارینى پناه قیلیب ؛ یوز تشویشلاریله ایچار اېردیلار. اگرچه مېندین ، صحبتداغی کیشیگا رخصت عام بولغان یوسونلوق بولوب اېدی ؛ نى جهتدین کیم بو صحبت ، آته- آغه میزدېک کیشی نینگ صحبتی اېدی.

مؤلّه بیدلارنى کھلتوردیلار. بیلمان شاخلاری نینگ یا عملی شاخلاری 'نینگ ارالاری غه کسماننى شاخ نینگ اوزونلوقی بیلل اینچکه- اینچکه کېسیب قویوبتورلار. طورى کورونا دور. بو صحبتّه مېنینگ الیم غه قازکبابی قویدیلار. چون قوش بوزماغینى و تورغاماغینى قیلغان اېماس اېدیم ؛ اېلیک اېلتمادیم.

بدیع الزمان میرزا دېدی: کیم نېگا میل قیلماس سیز ؟

مېن دېدیم: تورغاماق دین عاجز دور مېن.

فى الحال بدیع الزمان میرزا مېنینگ الیمداغی قازنى بوزوب ؛ تورغاب ؛ آلیمدا قویدی. مونداق ایشلاردا بدیع الزمان میرزا بى نظیر کیشی اېدی. آخر صحبتّه بیر مرصع کهرخنجر^۱ ، چارقب ، تۇپچاق مېنگا بېردى.

[یېگېرمه کون هری ده] یېگېرمه کون کیم هری دا اېدیم ، هر کوندا کورماگان یېرلارنى آتالایب ؛ سیر قیلور اېدیم. عجزیمیز^۲ ، بو سیرلاردا یوسف علی کؤکلتناش اېدی. هر قایسى سیرگاهه قه توشولوب اېدی ؛ یوسف علی کؤکلتناش بیر نوع آش تارتار اېدی. بو یېگېرمه کوندا مشهور سیرگاهلار دین بیر ، سلطان حسین مرزانینگ خانقاهى دین اوزگا بېر ، کورولماگان شاید قالمادی اېکین. گازرگاه و علی شېر بېگ نینگ باغچه سى و جوازگاغذ و تخت آستانه و پل کاه و کهدستان و باغ نظرگاه و نعمت آباد و گازرگاه نینگ خیابانى و سلطان احمد مرزانینگ حظیره سى و تخت سفر و تخت نوایى و تخت برگر و تخت حاجى بېگ و شیخ بهاء الدین عمر و شیخ زین الدین^۳ و مولانا عبدالرحمن جامى نینگ مزارات و مقابرینى و نمازگاه مختار و حوض ماهیان و ساقسلمان^۴ و بلورى- کیم اصلى ابوالولید اېکاندور- و امام فخر و باغ خیابان و مرزانینگ مدارس و مقابرینى و

^۱ بیلله دیم گه مجنون تال نینگ حقیقى شاخلى اېدی می یا کیم مجنون تال شاخلى دېک تۆزگن شاخلى اېدی می ؟

^۲ بېلگه باغلنه دېگن خنجر. ایتیش کيرک کیم: مرصع کبر ، مرصع کبرشمیر ، مرصع کهرخنجر ، و... لر نینگ خودی بو کونکی مدالّر / مدالیله لر دېک ایری=ایرى اهمیتی بار اېکن.

^۳ رهنا ، یول باشچى. احتمال کیم بو سؤز تورکجه بولسه. اگر تورکجه بولسه ، اجزجى یازیلیشى کبرک. نېچون کیم تورکجه ده / ع / حرفى یوقتور.

^۴ بابر شاه حضوریده گى یازووجى و شاعر وفات ۹۴۰ (بابرنامه) (واقعات کابل ، ۱۳۸۶ ، ۹۴۰) بابر نینگ منشى سى ؛ شیخ زین الدین خوافى- بو شیخ زین الدین نینگ نېهره سى بۇلر اېکن.

^۵ بنایى هروى نینگ هم ؛ بو دشت حقیده- بیر بیتى بار: « خوشی عیدگاه و پای قیق * بند قارون و دشت سقسلمان » (دیوان بنایى هروى ، ۱۳۹۶)

گوهرشاد بیگم نینگ مدرسه و مقبره سینی و مسجد جامعینی و باغ زاغان و باغ نو و باغ زبیده و سلطان ابوسعید میرزا سالغان دروازه عراق نینگ باشیدا آق سرای و پوران و صفه تیراندازان و چرغالانگ و امیر واحد و پل مالان و خواجه تاق و باغ سفید و طربخانه و باغ جهان آرا و کوشک و مقوی خانه و سوسنی خانه و دوازده برج و جهان آرانینگ شمال طرفیداغی اولوغ حوض و تورت طرفیداغی تورت عمارت و قلعه نینگ بېش دروازه سی و دروازه ملک و دروازه عراق و دروازه پیروز آباد و دروازه خوش و دروازه قپچاق و بازار ملک و چارسو و شیخ الاسلام نینگ مدرسه سی و ملکلار نینگ مسجد جامعینی و باغ شهر و بدیع الزمان مرزانینگ جوی انجیل یاقاسیداغی مدرسه سی و علی شېرېگ نینگ اۆلتورور اۆیلاری کیم اُنسیه دېرلار ؛ مقبره و مسجد جامعینی کیم قُدسیه دېرلار ؛ مدرسه سی و خانقاهی نی کیم خلاصیه و اخلاصیه^۱ دېرلار ؛ حمام و دارالشفای سینی کیم صفاییه و شفاییه دېرلار. بارینی اندک قُرصته سیر قیلدیم.^۲

[قیز خوشلماق] سلطان احمد میرزا آنینگ کیچیک قیزی نی ؛ معصومه سلطان بیگم نینگ - اناسی ؛ حبیبه سلطان بیگم - بو فترتلاردین بورونراق ، خراسان آلیب کېلگن اېکاندور. بیر کون مېن اکامنی^۳ کؤرا کېلگاندا ؛ اناسی ییله کېلیب مېنی کوردی. کؤرگاچ اؤق ، مېنگا خیلی مېل پیدا بؤلدى. مخفی کیشیلار بیباریب - اکام ییله ینگا ییله - پائنده سلطان بیگم نی اکا دېر اېدیم - حبیبه سلطان بیگم نی ینگا دېر اېدیم - سؤزلایشیب ؛ اونداق مقرر قیلدی کیم مېنینگ کېنیمچه ینگا ، قیزی آلیب ؛ کابل غه کېلگای.^۴

[قشلاق تکلیمی و قشلاق بهانه سی] مېنی ؛ قیشلانگ دېب - محمد برندوق بېگ و ذوالنون بېگ به جد سعیلار قیلا دورلار اېدی ؛ ولی قشلاق یېری و قیشلاماق اسبابینی یخشی سامان بېرماي دورلار اېدی. قیش بؤلدى و اراداغی تاغلاردا قارلار یاغدی. کابل طرفیدین هنوز دغدغه کؤپراک بؤلدى. بولار ، نی قیشلاقلیق یېرنی سامان بېرا دور ؛ نی سامانلیق یېردا قیشلاق. آخر ضرورت بؤلدى ؛ صریح ایتا المادوق.

قیشلاق بهانه سی ییله هری دین شعبان آبی نینگ یتى سیدا^۵ چقیب ؛ بادغیس نواحی سیدا هر یورته بیرار کون - ایگی رار کون توقف قیلا - قیلا ؛ کؤچ قیلور ایدوک تا ولایتلار غه تحصیل و ایش -

^۱ بو مدرسه و خانقاه Tika تمانیدن ترمیم بؤلگن.

^۲ بابر بو ایگېرمه کون اره سیدیه آتھیش جای نی سیر قیلگن اېکن. بنایی نینگ مجمع الغراب قصیده سیدیه هم بو جایلر نینگ اسمی و توصیفی کېلگن. قر. (دیوان بنایی هروی ، ۱۳۹۶)

^۳ بابر نینگ همگی سی. بابر شو همگی سی نینگ ایگی قیزی ییلن اؤیلنگن: عایشه سلطان بیگم ۹۰۵ ه. ق. قولندی. ۹۱۷ ده اؤیلندی. سؤنگره ایریلدی اصلاح شود. « اوچونچى قیز ، عایشه سلطان بیگم اېدی ، بېش یاشیدا سمرقندغه کېلگاندا ؛ مېنگا قویوب اېدیلا. سؤنگرا قزاق لیقلاردا خجندقه کېلدى. آلیب اېدیم. سمرقندنی ایگینچی نوبت آغاندا ، بیرگینه قیزی بؤلوب اېدی. نېجه کوندین سؤنگ تېنگری رحمتی غه باردی. تاشکند بوزوغلوی دین بورونراق ، اېگای سی نینگ انگیزی ییله مېندین چقتی. » وقایع ۸۹۹ ه. ق / ۸۷۲ ه. ش / ۱۴۹۳ م

^۴ اکام ، پائنده سلطان بیگم ، سلطان ابوسعید میرزانینگ قیزی. بابر نینگ عمه سی.

^۵ بیرار ایرانی منبع ده یازیلگن که بابر ، همایون نینگ آنه سی - کیم شیخ الاسلام احمد جام نسلی دین دیر - ییلن هرات ته اؤیلندی. بو سوز ناتوغری دیر.

^۶ ۹۱۲ ه. ق. شعبان ۸۸۵ / ۱۲ ه. ش. جدی ۱۵۰۷ / ۱۱ م. جنوری ۲.

کوچ اوچون بارغانلار کھلیب ؛ قۇشولغايلار.^۱ اول مقدار مکت و درنگ بۇلدى کیم لنگر میرغیاث دین ایگی - اوچ ، کوچ اۆتکاندا ؛ رمضان آیی کۆرولدى.^۲ ولایتلارغە ایش ؛ کوچ اوچون بارغان بیگیت - ییلانگ دین بعضی سی کھلیب قاتیلدى. بعضی سی بیگیمه کون - بیر آی دین سۇنگ کابلدا کھلیدیلار. بعضی سی قالیب میرزالارغە نۆکر بۇلیدیلار. بو جملە دین بیر سیدیم علی دربان ابدی. قالیب بدیع الزمان مرزاغە نۆکر بۇلدى. خسرو شاه نینگ نۆکرلاریدین هیچ کیمنی انچه رعایت قیلمايدور ابدیم. جهانگیر میرزا غزنی تاشلاب چیقان دا ، غزنی سیدیم گا بېریلیب ابدی. اۆزى نینگ قایین اینیسی ، دوست انکو شیخنی غزنیغە قۇیوب ؛ اۆزى چریک گا کھلیب ابدی. فی الواقع خسرو شاه نۆکرلارینینگ اراسیدا بو ایگی کیشیدین کیم سیدیم علی دربان ییلە محب علی قۇرچی بۇلغای ؛ یخشیراق کیشی یوق ابدی. سیدیم یخشی اخلاق و اطوارلیق کیشی ابدی. قیلچقە مردانە کیشی ابدی. اؤییدا بی مجلس و صحبتی اہماس ابدی. خیلی سخاوتی بار ابدی. عجب کفایتلیق و سامانلیق کیشی ابدی. ظرافت و لطافتی رنگین ، اختلاط و حکایتی شیرین خوشخلق و حراف و هزال کیشی ابدی. عیبی بو ابدی کیم گذرا فاسق و مُعلم ابدی. مذهبى دا انحرافى بار اېكاندور. بیرنیمه منافق شیوه راق کیشی ابدی. بعض ، نفاقینی هُزل غە حَمَل قیلورلار ابدی. ولی بی چیزى اہماس اېكاندور. بدیع الزمان میرزا هری نی شایق قە^۳ آلدوروب ؛ شاه بېگ گا کھلگاندا ، مرزاییله شاه بېگ نینگ اراسیدا نفاق آمیز سؤز ایتقان اوچون ، میرزا اۆلتوروب هیرمند سوییغە تاشلاتور. محب علی نینگ حکایتی وقایع ذیلیدا کھلگوسیدور.

لنگر میرغیاث دین اۆتوب ؛ غرجستان نینگ یاقا کھنتلارنى باستوروب ؛ چخچران غە کھلیلدى. لنگردین اۆتوب غرجستان نواحى سیدا ییتگاندا پیوسته قار ابدی. بارغان سایی قار اولوغراق بۇلور ابدی. چخچران^۴ نواحى سیدا خود قار آت نینگ تیزی دین یوقاراق ابدی. چخچران ، ذوالنون بېگ کا تعلق ابدی. میرک جان اپردی آتلیق نۆکری اوند ابدی. ذوالنون بېگ نینگ آشلیقلارینی تمام ، بها بېریب آلدوک.

چخچران دین ایگی - اوچ کوچ اۆتگاچ ، قار اسرو اولوغ بۇلدى. اۆزانگودین یوقار راق ابدی ؛ بلکه اکثر ییردا آت نینگ ایاغی ییرگا ییتماس ابدی. ینه قار دایم یاغار ابدی. چراغدان دین اۆتگاچ ، هم قار کۆپ اولوغ بۇلدى ؛ هم یؤل نامعلوم بۇلدى.

^۱ بابر نینگ بو سفری ، آلتی آیچیلیق ابدی. ۹۱۲ ه. ق. محرم ؛ ۸۸۵ ه. ش. جوزا / خرداد ؛ ۱۵۰۶ جون / یون / دن تا ۹۱۲ ه. ق. شعبان ۸۸۵ / ۱۲ ه. ش. جدی ۱۵۰۷ / ۱۱. جنوری ۲. قُدر.

^۲ ۹۱۲ ه. ق. رمضان / ۸۸۵ حوت / ۱۵۰۷ فبرری

^۳ شیباق خان

^۴ بو کلمه نینگ اصلی املاسی (چوچوران دیر. چوچور = کۆپ شدتلی نیشابلی + لن / بن = جای ، بیر ، خانه یعنی کۆپ نیشابلی جای / دریا) دیر. چوچور یا چوچور « در زبان مغولی به معنای تند و پرنشیب است. مغولان ، رودخانه هرات ، ؛ شاید هریرود - را چوچوران نام نهاده بودند. » (فهرست تطبیقی واژگان تورکی با هزارگی ، http://gunturk.tk/ ترجمه سی : چوچور - مغولجه ده - کۆپ شدتلی نیشابلی دېهاق دیر. مغولر هرات دریا / هریرود دریا - سینی چوچوران دېرلردی.

لنگر میرغیاث نواحی سیدا ، کابل غە ، نې یۇل بیلە بارورومیزنی ، کېنگاشتوک . مېن و اکثر برین اېدوک کیم قیشدور ؛ تاغ یۇلیدا کۆپ دغدغە و تردد تور ؛ قندھار یۇلی ، اگرچە بیرنیمە یېراققتور ؛ ولی بی تردد و بی دغدغە باریلور . قاسم بېگ ، اۇل یۇلنی یېراق دور ؛ بو یۇل بیلە باروریز دېب ؛ کۆپ جھل قیلدی . بول یۇل غە بۆلدوک . بیر^۱ سلطان آتلیق پشائی باشچی اېدی . قاریلیغی دین مو یا آلداراغانیدین مو یا قارنینگ اولوغلوغیدین مو یۇلنی یوقاڭی ؛ باشلاى آلمادی . چون قاسم بېگ نینگ سعیی بیلە بو یۇل غە بۆلوب اېدوک ؛ قاسم بېگ ناموسقە توشوب ؛ اۇزی و اۇغلانلاری اۇق قار تېپیب ؛ یۇل تاپیب ؛ اېلگاری یورولار اېدی .

بیر کون ، هم قار اسرو اولوغ بۆلدى ؛ هم یۇل نامشخص . هر نېچە سعیلار قیلدوک ؛ بارا آلمادوک . چاره تاپا آلمای ؛ یانیب ؛ بیر اوتونلوق یېرگا توشوب ؛ یېتمیش - سېکسان ابدان ییگیتلارنی تعین قیلدوک کیم ایزیمیز بیلە یانیب ؛ قۇل ؛ قوی دا قیشلاغان هزاره ؛ مزاره دین تاپیب ؛ یۇل باشلاغالی کېلتورگایلار . اۇل بارغانلار کېلگونچە اوچ - تۆرت کون ، بو یورتین کۆچولمادی . بارغانلار هم ابدان یۇل باشلار کیشی کېلتورمادیلار . ئوکل قیلیب ؛ سلطان پشائی نی اېلگاری سالیب ؛ اوشبو یۇل غە اۇق - کیم یۇل تاپا آلمای یانیلیب اېدی - بۆلدوک . اۇل نېچە کون بسیار تشویش و مشقتلار تارتیلدی ؛ اونداق کیم مدت العمر مونچە مشقت کمرق تارتیلیب اېدی . بو مطلع نی اوشول فرصتە ایتیلدی :

چرخ نینگ مېن کۇرماگان جور و جفاسی قالدی مو ؟

خسته کۇنگلوم چېکماگان درد و بلاسی قالدی مو ؟^۲

بیر هفته غە یاووق ، قار تېپیب ؛ کوندا بیر شرعی^۳ ، بیر یاریم شرعی^۴ دین آرتوق کۆچولماس اېدی . قار تېپار کیشی مېن اېدیم ؛ اۇن - اۇن بېش ایچکی بیلە و قاسم بېگ اېدی ؛ ایگى اۇغلی تېنگری بېردی و قنبرعلی بیلە . ینە ایگى - اوچ نۆکری هم بار اېدی . اوشبو مذکور بۇلغانلار یایاق یوروب ؛ قار تېپار اېدی . هر کیشی بېتى - سېکیز ؛ اۇن قاری^۵ ایلگاری یوروب ؛ قار تېپار اېدی . هر قدم قۇیغاندا بېلیگاچە - کۆکسیگاچە ، باتە - باتە قار تېپار اېدی . بیر نېچە قدم بارغاندین سۇنگ ، ایلگاریکی کیشی نینگ حَملى کۆیوب تورار اېدی . ینە بیر کیشی ایلگاری اۇتار اېدی .

بو اۇن - اۇن بېش - ییگىرمە کیشی یایاق قارنی کیم تېپار اېدی ؛ انچە بۇلور اېدی کیم بوش آتنی تارتسا بۇلور اېدی . بۇش آتنی تارتیلور اېدی . اۇزانگو سى غە چە ، قابتالی غە چە ، کۆپ - کۆپ ، باتە - باتە ، بو بۇش آت هم ، اۇن - اۇن بېش قدم چە یۇل یوروب ؛ تالیقور اېدی . بو آتنی یاقاغە تارتیب ؛

^۱ (بابرنامە ۱۹۹۵ ، ب. ۳۰۲) دە پیر آلگن . سلطان آتلیق بیر کیشی معناسیدە

^۲ غزل نینگ تولیق متنى : چرخ نینگ مېن کۇرماگان جور و جفاسی قالدی مو ؟ // خسته کۇنگلوم چېکماگان درد و بلاسی قالدی مو ؟ // مېنى خوار اېتى و قیلدی مدعی نی پرورش // دهر دون پرورگه اۇزگا مدعاسی قالدی مو ؟ // عاشق اۇلغاچ کوردوم اۇلومنی اوزومگا ، ای رفیق // اۇزگا کۇنگلوم نینگ بو عالمدە هراسی قالدی مو ؟ // ای گونگول ، گر بابر اۇل عالم نی ایستار ، قیلما عیب // تېنگری اوچون دې بو عالم نینگ صفاسی قالدی مو (دریا در گوهر ، ۱۳۸۷)

^۳ ۶ کیلومتر

^۴ تۆقیز کیلومتر

^۵ اوچ یاریم ؛ تۆرت ، بېش متر

ینہ بیر بۇش آنتی اېلگاری تارتیلور اېدی. اوشبو دستور بیلە ، بیز اۋن- اۋن بېش- ییگرمە کیشی اۋق قار تېپتوک. اوشبو اۋن- اۋن بېش- ییگرمە کیشی نینگ اۋق ایلگاری تارتیلدی. اۋزگا تمام ابدان- ابدان ییگیتلار و بېگ آتاناغلار ، اۋلاریدین هم توشماي ؛ طیار تېپیلگان و باسیلغان یۇل غە کیریپ ؛ باشلارین قوی سالیب ؛ کېلورلار اېدی. محلّ اۋل اېماس^۱ اېدی کیم کیشیگا تکلیف و زوری قیللغای. هر کیم نینگ همت و جرأتی بۇلسا مونداق ایشلارنی اۋزی تیلاب قیلور.

اوشبو طریق بیلە قار تېپیب ؛ یۇل قیلیب ؛ انجوغان دېگان بیردین اوچ- تۇرت کوندا ، کۇتل زرین نینگ توییگا ، خوال قوتی دېگان خوال غە کېلدوک. اوشبو کون غریب چاپقون بیلە قار ، یاغار اېدی. اونداق کیم بارچەغە اۋلوم وھمی بۇلدی. اۋل اېل تاغداغی غار و کاواکیلارنی خوال دېرلار. بو خوال غە یېتگاندا ، چاپقون بی حد تېز بۇلدی. اوشبو خوال قاشیدا اۋق توشولدی. قار اولوغ ، یۇل یک رهه. تېپیلگان- باسیلغان ، یۇل بیلە هم آت به حیلە بارا دور. کونلار غایت قیسقە لیقّه. ایلگاریکی کیشی یاروقته ، خوال آلی غە کېلدیلار. نماز شام- نماز خفتن غە چە اېل کېلقالدی. اوندین سۇنگرا تورغان ، تورغان یېردا اۋق توشتی. کۆپ اېل آت نینگ اوستیدا اۋق تانگ آتوردی. خوال تارراق کۆرونیدی. مېن خوال نینگ آغزیدا ، کوراک آلیب ؛ قار کوراب ؛ اۋزومگا بیر تکه نمد اۋرنی یېر یاسادیم. قارنی ، کۆکوس گاچە قازدیم. هنوز یېرگا یېتمایدور اېدی. بیرنیمە یېلگانپناه بۇلدی. اوشاندا اۋق اۋلتوردوم. هر نېچە دېدیلا کیم خوال غە بارینگ ؛ بارمادیم. کۆنگولگا کېچتی کیم بارچە اېل قاردا و چاپقوندا ، مېن ایسیق اۋیدا و استراحت بیلە ، موندا بارچە اولوس تشویش بیلە مشقتّه ، مېن موندا اۋیقوبیلە فراغتّه ، مروتن یېراق و هم جهت لیق تین قیراق ایشتور. مېن هر تشویش و مشقت بۇلسا ؛ کۆرایین ؛ هر نېچوک اېل طاقت قیلیب تورسا ؛ تورایین. بیر فارسی مثل بار: «مرگ با یاران سور است»^۲

اوشانداق چاپقوندا ، قازغان ، یاساغان ، چوقوردا اۋلتوردوم. نماز خفتن غە چە قار ، انچه چاپقوداب^۳ یاغدی کیم- مېن اینگیشیب اۋلتوروب اېدیم- ارقام غە و باشیم غە و قوللاغیریم نینگ اوستیگە ، تۇرت اېلیک قار بار اېدی. اوشول کېچە قوللاغیم غە ساووق تاثیر قیلدی. نماز خفتن دا ، غارنی یخشی ملاحظه قیلغانلار ؛ قیچقیریشتلار کیم خوال ، اسرو کینگ خوالدور ؛ بو اېلگا تمام یېر بار. مونى که اېشیتم اوستومداکی قار- مارنی^۴ سیلکیب ؛ خوال غە کېلدیم. خوال نواحیسی داغی ییگیتلارنی هم تیلادیم. قیرق- اېلیک کیشیگا فراغت بیلە ، یېر پیدا بۇلدی. آزوق و یخنی و قاوورداق و هر نیمە کیم حاضر اېدی ؛ هر کیم نینگ کیم بار اېدی- کېلتوردیلار. مونداق ساووق و قار و چاپقوندا ، عجب ایسیق و آمن و فراغتلیق یېرگا کېلدوک.

^۱ اونڭین وقت اېماس اېدی. فارسچە سی: وقت آن نبود.

^۲ «دوستلر بیلن بیرگە بۆلگن اۆلیم ، تۆی دیر» (بايرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۵۷)

^۳ یعنی چاپقونلاپ

^۴ متن ده قار- بار اېدی. بار ، قار کلمەسی اوچون مھمل دیر. اۆزبیکچە ده اکثر مھملار /م/ حرفی بیلە بۆلە دی مثال: کېچە- مېچە ؛ کوندوز- موندوز و... شو قاعدەنی کۆز اۆنگی ده آلیب ؛ حاشیہ ده کی ضبط نی افضل کورپ ؛ قار- مار ثبت قیلدی.

تانگلاسى غە قار و چاپقون توردى. اپرتە كۈچۈب ؛ اوشول دستور بىلە- قار تېپىب ؛ يۇل ياساب- دابان اوستىگا چىقتوك. يۇل خود قىرلاب يوققارى چىقار اپكاندور. كۈتل زرين دېر اپمىشلار. بىز يوقارى چىقماي ؛ درە قوئى اۇق اپندوك. داباندىن تويىگا يېتكۈنچە ، كون كېچ بۇلدى. درە آغزىدا اۇق قۇندوك. اول آخشام بىسار ضرب ساووق اېدى. اسرو كۈپ مشقت و صعوبت بىلە ، اول آخشامنى اۆتكاردوك. كۈپ كىشى نىنگ اېلىك ؛ اياغىن ساووق اېلتى. كپە نىنگ اياغىن ، سيوندوك توركمەن نىنگ اېلىكىن ، يەنە اخى نىنگ اياغىن ، اوشول كېچە ساووق اېلتى. اپرتە سىگا درە قوئى غە اۇق يورودوك. باوجود يۇل بو اېماس اېكانىنى بىلىپ ؛ كۈرۈب ؛ توكل قىلىپ ؛ درە قوئى اۇق يورولدى. يامان اوچمە ؛ سېكرىتمە يېرلاردىن توشولدى. كېچ نماز شام اېدى كىم درە نىنگ آغزى غە چىقتوك.

ھىچ قارى ؛ اولوغ ياد بىلھاس كىم بو كۈتل نىنگ ؛ مونداق اولوغ قارى بار اېرکاندا- كىشى عبور اېتمىش بۇلغاي ؛ بلكە بو فصلدا معلوم اېماس كىم بو كۈتلدىن عبور اېتماك ؛ كىشى نىنگ كۈنگلىگا يېتمىش بۇلغاي.

اگرچە اولوغ قاردىن نېچە كون خىلى تشوېش كۆردوك ؛ ولى آخر اوشبو اولوغ قار سببىدىن اوزومىزنى منزل غە يېتكوردوك. نى اوچون كىم اگر مونداق اولوغ قار بۇلھاسا ؛ اونداق بىرھە اوچمە و سېكرىتمە دىن كىم اۇتا آلغاي اېدى ؟ بلكە اگر اولوغ قار بۇلھاسا ؛ اۇلغى اوچمەدا اۇق اېل نىنگ ات و تيۋەسى تھام قالغاي اېدى.

ھر نىك و بدى كە در شمار است تا در نگرى ، صلاح كار است^۱

[يكە اولنگ راحتى] نماز خفتن بۇلوب اېدى كىم يكە اولنگا كېلىپ ؛ توشوك. يكە اولنگ اېلى بىز كېلىپ توشگاندا ، اۇق خبر تاپتىلار. ايسىق اۋىلار ، سېمىز قۋىلار ، آتقە اۋت و بورسو بى نهايت ؛ اۋت ياقماقە ، اۋتون و تېزك بى حد و بى غايت. اونداق ساووق و قاردىن قوتولوب ؛ مونداق كېنت و ايسىق اۋىلار تاپماق ؛ اونداق مشقت و بلادىن خلاص بۇلوب ؛ مونداق قالين نان و سېمىز قۋىلار تاپماق ؛ حضورى دور كىم مونداق مشقتلارنى كۆرگانلار بىلور ؛ فراغى دور كىم مونداق بلالارنى كېچورگانلار فھم قىلور. خاطر جمع و كۈنگۈل تىنچ بىر كون يكە اولنگدا توقف قىلدوك.

يكە اولنگ دىن كۈچۈب ؛ اىگى يغاچ^۲ يۇل كېلىپ توشولدى. تانگلاسى رمضان^۳ عىدى بۇلدى. باميان بىلە يوروب ؛ شېرتو كۈتلىدىن آشيب ؛ جنگلك گا يېتھاي ؛ توشولدى.

^۱ ھر بىر يۈزگە كېلگن يېشى- يامانلىك نى ، تېكشېرىپ قرە سنگ ؛ تورموش اوچون خىرىتلى دېر. (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۵۸) نظامى نىنگ « لىلى و مېنۇن » داستانى دن بىر بېت (گۈگل)

^۲ ۱۲ كىلومېتر

^۳ ۹۱۲ھ. رمضان / ۸۸۵ حوت / ۱۵۰۷ فېبرى

[تورکمان ہزارہ سى] تورکمان ہزارہ سى کۋچلارى و مالارى بيله يۋلوميزنينگ اوستيدا اۋق قيشلاغان اپکاندور. بيزدين اصلا خبرلارى يوق. تانگلاسى کۋچوب کبلوردا ؛ بولارنينگ اغيل و آلاچوقلارى نينگ اراسى غه کبلا توشتوک. ايکى- اوچ بۈلک اغيل ، تالان و تاراج غه باردى. اۋزگالارى ، اۋى و روزگارين ساليب ؛ اۋغلان- اوشاغن آليب ؛ تاقه تارتيلار. ايلگاريدىن خبر کبلدى کيم بير نجه هزاريه چريک ،^۱ ابل نينگ ، آلىنى بيرتنگى دا تۋسوب ؛ اۋقلاشيب ؛ کيشىنى اۋتکالى قۇيمى دورلار. بو خبر کبلگچ ايلدام اۋق يورودوم. بېتىب کۋردوم ابرسا ، تنگى هم اېماس. بير نجه هزاريه بير تومشوقدين کبليپ ؛ اۋق قۇيا دورلار. پرتال ييغيليپ توروبتور ابدان ابدان ييگيتلار دېک.

دنگ و حيران بۈلوب توروبتورلار
يور- يورو دېب ايلگارى يورودوم
ياغى بيرلە ستېز قىلماق اېدى
هيچکيم هم اېشيتماى سۋزنى
ميندا بار اېردى ليک اۋق و ساداق
ياغى گويا بولارنى اۋلتوردى
ياراغى بير محلدا جانينگ اوچون
نۋکر آسوده و بېگى چوروگاي
نى ايشينگگا يارار ، نى آشقە قاتيق
سوروبان تاقه يوقارى يورودوم
قالدى ابلدين کيىنگا قۇرقاغى
اۋقى غه باقمايىن- يوروب ؛ آشتوک
يوروبان ايلگاريجا جرأتلىق
زور کۋرگاچ ساليب ، يوروى بېردى
قىر و قۇلدا کيىک کيى آلاب
تالابان مال و قۇيىنى بۈلادوک
ايلادوک بند کيشى- قاره سىنى
اهل و اولادىنى اسير ايتۈک

قرا سين ياغى نينگ کۋروبوتورلار
مېن بېتىب تېز اول سارى يورودوم
غرضيم اېلنى تېز قىلماق اېدى
تېز اېتىب اېلنى تارتيم اۋزنى
يوق اېدى جيبه و کيچيم و يراق
يورودوم ابرسه ، تمام ابل توردى
سېن نۋکر کيم قىلورسېن انينگ اوچون
يوق که نۋکر توروب ؛ بېگى يوروگاي
نۋکرى کيم بو طور دور ، نى آسيق ؟
آخر آت سالدیم ؛ ايلگارى يورودوم
مېنى کۋروب يورودى ابل داغى
بېتىبان تېز تاقه يارماشتوک
گاھى آئين توشوب گھى آتلىق
ياغى هم تاغدين اۋق قۇيار اېردى
تاقه چيقتوک هزاريه قولاپ
داريغاننى کيىک دېک آتقولاوک
قىريبان تورکمان هزاريه سىنى
اېر آتاغلىغنى دستگير ايتۈک

[مال ييغىشتيرماق / اسيرلرگه ترحم] هزاريه ماليدىن مېن هم بير پاره قۇي ييغىشتوردوم. يارک تغاي غه تابشوروب ؛ اۋزوم ايلگارى اۋتوم. قيرلاربيله ، قۇلاربيله يوروب ؛ هزاريه لارنينگ آت و قۇيلارنى سوروب ؛ تېمور بېگ لنگرى غه کبلتوروب ؛ توشتوک. تورکمان هزاريه سى نينگ اۋن

^۱ هزاريه نينگ چريکى.

تۆرت- اۋن بېش سرکشی و رهن اولوغلاردین اېلیکگا توشوب اېدی. خیالیمدا بو اېدی کیم توشگان یورته ، تورلوک ؛ تورلوک عذاب و عقوبت بیلە اۋلتورگایلار کیم ، جمیع رهن و سرکشلارگا عبرت بۇلغای. یۇلدا قاسم بېگ گا یولوقوب ؛ بی موقع ترحم قیلیب ؛ خلاص قیلیب تور.

زمین شوره سنبل برنی ارد
نکویی با بدن کردین چنان است
درو تخم و عمل^۱ ضایع مگردان
که بد کردین به جای نیکمردان^۲
اسیرلارنی هم ؛ ترحم قیلیب- آزاد قیلیلیدی.

[کابل ده عصیان] اوشبو تورکمان هزاره سینى چاپقاندا ؛ اېشیتیلیدی کیم محمد حسین مرزا دوغلت^۳، ینه سلطان سنجر برلاس و جمعی کابل دا قالغان مغولارنی اۋزلاریگا تارتیب ؛ میرزا خان^۴نی پادشاه قیلیب ؛ کابل نی قاپاب تورلار. اېل ارا سیدا بو خبرنی سالیب تورلار کیم ، بدیع الزمان میرزا و مظفر میرزا پادشاهنی توتوب ؛ هری نینگ قلعه اختیارالدین نی غه- کیم حالا الاقۇرغان غه مشهور دور ؛ چیقاربتورلار.

کابل قۇرغانیدا ملا بابای پشاغری خلیفه و محب علی قۇرچی و احمد یوسف و احمد قاسم باشلیقلار اېدی. بولار یخشی باردیلار. قۇرغاننی مضبوط و مستحکم قیلیب ؛ اسرادیلار. تېمور بېگ لنگریدین ، محمد اندجانی آتلیق قاسم بېگ نینگ نۇکری ؛ توقبای- دین کابل داغی بېگلارگا بو بېرگا کېلگانیمیز نینگ کیفیتنی بیتیب بېباردوک. اونداق مقرر بۇلیدی کیم غوربند تنگی سیدین چقیب ؛ الار نینگ اوستیگا اېلغاغومیز دور. نشانه بو بۇلسون کیم منار^۵ تاغیدین اۇنگاچ ؛ اۋق اۋت ياندورغومیز دور. سیزلار هم ارگته اېسکی کوشک نینگ اوستیدا- کیم حالا خزینه دور- اولوغ اۋت ياندورونگیز تا بیلگای بیز کیم بیز نینگ کېلگانیمیزنی بیلیب سیزلار. بیز بو ساریدین پیتگاچ ؛ سیز ایچکاریدین چقیب ؛ اېلیکینگیزدین کېلورینی تقصیر قیلمانگ. بو سۇزلارنی بو توروب ؛ محمد اندجانی نی بېباریلیدی.

تانگلاسی لنگردین آتلا نیب ؛ اشترشهر تۇغریسی غه توشولیدی. اندین اېرته آتلا نیب ؛ توشگا یاووق غوربند تنگیسیدین چقیب ؛ کۋپروک باشیدا توشتوک. آت سوغاریب ؛ آننی تیندوروب ؛ نماز پیشین کۋپروک باشیدین آتلاندوک. توتقاۋول^۶ غه چه قار یوق اېدی. توتقاۋول دین اۋتا ، بارغان

^۱ (بابرنامه ، ۱۹۹۵ ، ب. ۳۰۸) ده «تخم عمل» الگن. بو تعبیر (آرزو تخمی) قبول بۇلسه ، املاسی «تخم امل» بۇله دی. «عمل» (ایش و محنت) قبول اېتیلسه ، تۇغری شکلی «تخم و عمل» بۇله دی. یعنی تخم و محنت.

^۲ سعدی نینگ گلستان کتابی دن ایکنی بیت. ترجمه سی: «زمین گر شوره بۇلسه سنبل اۋنمس» امل [آرزو ، تیلک] تخمی نی ضایع قیلله انگه* یامان لرگه اویولوک اول کی دیر* یامان لیک گیک اولور غه جهانگه (گلستان ، ۲۰۰۵) شور تۇپراق بیرده سنبل بیت مېبیدی ؛ اوندە بین بیرده ، اومید اۋرۇغی نی ، نابود قیلله. شونگه اۋخشش یامان لرگه یخشی لیک قیلیش و یخشیلرگه یامانلیک هم اۋرنیده بۇلمیدیدی. (بابرنامه ، ۱۹۶۰) بو ایکنی ترجمه ده ، «تخم و عمل» نی «تخم امل» آلگنلر. بو حالده ، «اومید و آرزو تخمی» نی ضایع قیلله بۇله دی. بیراق (گلستان ۲۰۰۵) ده ، «تخم و عمل» کېلگن. بو شکل قبول بۇلگن صورته ، زحمت و تخم ضایع قیلله دیگنی دیر. ترجمه سی: شوره زمین ده سنبل بیتمیدیدی. اوندە- شوره زمین ده- ، محنت و تخم نی ضایع قیلله. یامان کیشیلرگه یخشیلیک قیلماق ؛ در حقیقت ، یخشی انسانلرگه یامان لیک قیلماق دیر.

^۳ عمر شیخ مرزانی نینگ باجه سی ، تاریخ رشیدی نینگ مؤلفی- حیدر دوغلت - نینگ اته سی

^۴ ویس مرزا ، بابر نینگ عمک بجه سی.

^۵ بو منار ، احتمال کیم چکری مناری بۇلسه کیم ۱۹۹۸ ییمیلیدی.

^۶ کبیک توتیله دیگن جایلردن بیری

سایى ؛ قار اولوغراق بۇلدى. ذمە- یخشی^۱ بیلە منار ارا سیدا ، اونداق ساووق ابدى- کیم مدت العمر ، انچه ساووق گم کۇرولوب ابدى.

احمد یساول بیلە قرا احمد یورتچی نى داغى کابلداغى بېگلارگا یېباریلدى کیم اوشول میعادیلە کېلدوک ؛ واقف و مردانه بۇلونگ. منار تاغیدین اۇتوب ؛ دامنه دا توشوب ؛ ساووقدین بیطاقت بۇلوب ؛ اۇتلار یاندوروب ؛ ایسیندوک. اگرچه اۇت یاندورور محل اېماس ابدى ؛ ساووق ضربیدین بیطاقت بۇلوب ؛ اۇت یاندورولدى.

[عصیان نى باسیش] تانگ آنا یاووشوب ابدى کیم منار تاغى نینگ دامنه سیدین آتلاندوک. مناریلە کابل نینگ اراسیدا ، قار آت نینگ تیزیدا بار ابدى. قاتقان بۇلوب ابدى. یۇلدىن چیقان کیشی تشویش بیلە یورور ابدى. بو ارالیقنى تمام چوبوروب کېلدوک. بو جھتدین فرض وقتیدا کابل غه به حیلە یېتوک. بى بی ماه روى غه یېتاردین بورونراق ، ارگدین اولوغ اۇت چىقتى. معلوم بۇلدى کیم خبردار بۇلمیشلار.

سید قاسم نینگ کۇپروکیگا یېتا ؛ شیریم تغایى بیلە برانغار کیشیسی نى ، ملا بابانینگ کۇپروکی ساری یېباریلدى. جوانغار و غۇل ، بابا لولى یۇلى بیلە بۇلدوک. اول محل خلیفه باغى نینگ اۋرنیدا بیر کیچیک راک باغچه ابدى. اولوغ بېگ میرزا^۲ سالیب ابدى ؛ لنگر یوسونلوق. اگرچه درخت و یغاچى قالمايدور ابدى ؛ ولى محوطه سى بار ابدى. میرزا خان اوند اۇلتوروب ابدى. محمد حسین میرزا ، اولوغ بېگ میرزا سالغان باغ بهشت ابدى. مېن ملا بابانینگ باغى نینگ کۋچه طرفى داغى گورستان غه یېتیب اېدیم کیم ، تیزلیک قیلیب ؛ ایلگارى بارغانلارنى اوروب ؛ یاندوروب ؛ بیزگا تیقتیلار. ایلگارى باریب ؛ میرزا خان اۇلتورغان حوالی^۳ غه کیرگانلار ، تۇرت کیشی ابدى. بیر سید قاسم اېشیک آقا ابدى. ینه بیر قنبرعلی قاسم بېگ ابدى. ینه بیر شیرقولى قراول مغول ابدى. ینه بیر سلطان احمد مغول ابدى ؛ شیرقولى نینگ جماعتیدین ابدى. بو تۇرت کیشی یېتگان بیلە ، بې تحاشی ، اۇق ، میرزا خان اۇلتورغان حوالی غه کیرارلار. غوغا بۇلور. میرزا خان بیر آتقە مینیب ؛ قاچیب چیقار. ابوالحسن قۇربېگى نینگ اینیسی ، محمد حسین هم میرزا خان غه نۇکر بۇلوب ابدى. بو تۇرت کیشیدین ، شیرقولى نى چاپیب ییقار. باشینی کیسار محلدا خلاص بۇلور. بوتۇرت کیشی قیلیچ یېب ؛ اۇق یېب ؛ یارالیق بۇلوب ؛ مذکور بۇلغان یېردا بیزگا تیقتیلیب کېلدیلار. تار کۋچه دا آتلیق اېل تیقتیلدیلار. توردیلار. نې ایلگارى یوروی آلدورلار ؛ نې کېینگا یانه آلدورلار. مېن یاووغومداغى ییگیتلارگا دېدیم کیم: توشوب زورلانگ. دوست ناصر ، خواجه محمد علی کتابدار ، بابا شیرزاد ، شاه محمود و ینه بیر نېچه ییگیت توشوب ؛ یوروب ؛ اۇق قۇیدیلار. یاغى قاچا بېردى.

^۱ (قاموس جغرافیایی افغانستان ، ۲۰۱۴) زمه- شیخو دېپ قید اېنگن. کوهدامن گه تېگیشلى ایگى قشلاق نینگ آتلىرى.

^۲ اولوغ بېگ میرزا کابلی ، بابر نینگ اېه سى

^۳ بو کلمه ، مُصَحَّف بۇلگن سۇزلار دن بۇلۇپ ، اصلى املاسى (حوالى) اوغانستان ده حولى بۇلگن- اۆزبېکستان ده هاۋلى. اصلى معناسى اېسه تۇگىر ، گرداگرد.

قۇرغانداغى لارنى غلبە كۆز تۇتۇك. ایش وقتیدا يېتىشالمايدىلار. ياغىنى تېبراتگاندىن سۇنگ ، بىرىن-ايكىن ، چاپىشىپ ؛ كېلا باشلادىلار. ھنوز مىرزا خان اۇلتورغان چىراق كىرمايدور اېدىم كىم قۇرغانداغى اېلدىن احمد يوسف سىد يوسف كېلدى. مېنىڭ بىلە ھىمراھ اۋق مىرزا خان اۇلتورغان باقە كىردوك. كۆردوم مىرزا خان يوقتور. قاجىب ؛ چىقىپ تور. تېز اۋق ياندىم. احمد يوسف مېنىڭ سۇنگىمچە اېدى.

چىراغ نىڭ اېشىكىدىن دوست سىرپىلى پىادە^۱ كىم كابل دا مردانه ليغى جھتىدىن رعايت قىلىپ ؛ كۇتوالىق منصبىنى بىرىپ ؛ كابلدا قۇيولوب اېدى ؛ يالانگاچ ، قىلىچ اېلىكىدا ، كىرىپ كېلدى. مېنگا اۋق تىكىلىپ كېلا دور. مېن جىبە كېيىپ اېدىم. غرىپچى باغلامايدور اېدىم. دوول غە ھىم كىمايدور اېدىم. بىر نېچە قىچقىردىم: ھى دوست! ھى دوست! دېب. احمد يوسف ھىم قىچقىردى. مېن ساووققە و قارغە كۇنگانىمىدىن مو ، مېنى تانىمادى يا اوروش اضطرايىدىن مو اېدى ؛ بى تھاشى يالانگ بازوم غە اۋق قىلىچ سالدى. تېنگرى عنائىتى اېدى سىرمويى كار قىلمادى.

اگر تيغ عالم بجنبد ز جاى تېرد رگى تا نخواهد خداى^۲

مېن بو دعانى اۋقوب اېدىم. انىڭ خاصىتىدىن اېدى كىم تېنگرى تعالى بو مضرتنى دفع قىلدى و بو متوجه بۇلغان بلانى ، رفع قىلدى. اول دعا بودور:

بسم الله الار حمن الار حيم

اللهم انت ربى لا اله الا انت عليك توكلت و انت رب العرش العظيم ماشاء الله كان و ما لم يشأ لم يكن و لا حول و لا قوت الا بالله العلي العظيم و اعلم ان الله على كل شىء قدير و ان الله قد احاط بكل شىء علما و احصى كل شىء عددا. اللهم انى اعوذ بك من شر نفسى و من شر غيبرى و من شر كل ذى شر و من شر كل دابة انت آخذ بناصيتها انك رب العرش العظيم.^۳

اندىن چىقىپ ؛ محمد حسين مىرزا اۇلتورغان باغ بهشت قە كېلدىم. محمد حسين مىرزا قاجىب ؛ چىقىپ ؛ ياشونغان دور. محمد حسين مىرزا اۇلتورغان باغچە نىڭ رخنە سىدا ، يېتى-سېكىز اۋقلىق-يىللىق كىشى توروتور. مېن بو كىشىلارنىڭ اوستىگا آتىمنى پاشنە قىلدىم. توختاى آلمادىلار. قاچا بىردىلار. مېن يېتىپ بىرىگا قىلىچ سالدىم. اونداق يومالانىپ باردى كىم تصور قىلدىم كىم مگر باشى اوچوب كېتى. اۋتاجىقتىم. مېن قىلىچ سالغان كىشى ، مىرزا خان نىڭ كۆكلىشى-تولك كۆكلىش-اېكاندور. قىلىچ ، اېگىنىگا توشگان اېكاندور. محمد حسين مىرزا اۇلتورغان اۋىلارنىڭ اېشىكىگا يېتگاندا ؛ تام اوستىدىن بىر مغول كىم مېنىڭ نۆكرىم اېدى-

^۱ وفاتى ۹۱۳ ھجرى (شفيعه يارقىن: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۱) ۸۸۶ھ. ۱۵۰۷م

^۲ اگر عالم تيغى اۋز جايى دن قۇزغالسه ؛ خدا خواه لمسه ، بىر تامىرنى ھىم قىرقالمىيدى. (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ۲۶۲)

^۳ ترجمه سى: «الله نامى بىلن باشلە دىم. اى الله ھىم ، سېن اۋزىڭ پروردگارىم سىن. سېن دىن اۋزگە ھىچ قندى اله يوق. بويوك عرش صاحىبى گە توكل قىلدىم. الله خواه له گن نرسە بۇلور. اگر خواه له مسه ؛ ھىچ نرسە بۇلمىس. كوچ ھىم قۇت ھىم فقط بويوك ، اولوغ الله (سبحانه و تعالى) مددى بىلن دىر بىلە مەن كە الله برچە نرسە گە قادر بۇلگن و ھىم نرسەنى اۋز علمى بىلن احاطە قىلىپ الگن ، ذات دىر. اى الله ھىم در حقيقت مېنىڭ نىقسىم يامانلىگىدىن ، مېن دن باشقە لرنىڭ يامانلىكى دن و اۋزىمە له گن نرسە بار كە اولرنىڭ يامانلىگىدىن پناه بېرىشىڭنى سۇرە ب التجا قىلورمىن. زىرا سېن اولرنىڭ پېشانە سىدىن آلوچىدىرسىن. (يعنى برچەسى اۋل ذات نىڭ قۇلى آستى دە دىر.) در حقيقت سېن بويوك عرش پروردگارى سىن.» (بابر انسكلوپىدە سى ، ۲۰۱۴ ب. ۶۷۴)

مہن آنی تانیر اہدیم- اہشیکیلیک- تورلوک یپردین تارتی ؛ اۋقنی یوزومگا. اول طرفدین بو طرفدین ہی ہی پادشاہ دور دپیشتیلا. اۋقنی یاندوروب ؛ سالیب ؛ قاچتی. اۋق آتماقدین ہم ایش اۋتوب اہدی. میرزاسی و سردارلاری قاچتی. گرفتار بۋلدی. کیم اوچون اۋق آتار ؟

[سنجر برلاس / مرزاخان] اوشبو یپردا سلطان سنجر برلاس نی کیم رعایت قیلیب نیگنہار تومانینی اونگا عنایت قیلیب اہدیم- اول ہم بو فتنہدا بولارییلہ شریک اہدی- توتوب ؛ بۋینی باغلاب ؛ کپلتوردیلار. مضطرب بۋلوب ؛ قیچقیرا دور کیم: ہی مہندا نی گناہ ؟ گناہ موندین آرتوق بۋلورمو کیم بو جمع ییلہ ہم جہت و ہم مشورتلاردین بیر اولوغراغی سین ؟ چون خان دادامنینگ والدہ سی- شاہ بیگیم- خواہرزادہسی بۋلور اہدی ؛ بویوردوم کیم مونداق بی عزتانہ کیردورمانگ. اۋلوم یوقتور. موندین چیقیب ؛ احمد قاسم گہبونی- کیم قۋرغانداغی بیگلاردین بیر اہدی- بیر پارہ ییگیتلارییلہ میرزا خان نینگ سۋنگیچہ ییباردیم.

اوشبو باغ بہشت نینگ یانیدا ، شاہ بیگیم و خانیم^۱ اۋیلار یاساب اۋلتوروب اہردیلار. بو باغدین چیقیب شاہ بیگیم نی و خانیم نی کۋر اباردیم.

[منفعلر و خجلر] شہر اہلی و قراتیاق ہجوم قیلیب تورلار. گوشہ و کناردا ، اہل توتماقہ ؛ مال تالاماقہ ، اہلیک قۋیوبتورلار. کیشیلار قۋیوب ؛ بارچہ اہلنی ، اوروب- سوروب چیقاریلدی. شاہ بیگیم و خانیم بیر اۋیدا اۋلتوروب اہردیلار. دایم غی یپردا توشوب ؛ کھلیب ؛ بورونغی دپک ادب و تعظیم ییلہ یوروب ؛ کۋروشتوم. شاہ بیگیم و خانیم بی حد و بی قیاس مضطرب و منفعل و سرافکندہ و خجل بۋلوبتورلار. نی معقول عذر ایتا آلا دورلار ؛ نی مشفقانہ سورماق طرحین سالا آلا دورلار. بولاردین طمعیم مونداق اہماس اہدی. بو جمع ہر بدبختلیق مقامیدا بۋلسالار اہدی ؛ اونداق اہماس اہدی کیم بیگیم نینگ و خانیم نینگ سۋزلاریگا ، قولاق سالماغایلار اہدی. میرزا خان ، خود شاہ بیگیم نینگ توقان^۲ نبیرہ سی ، کبچہ و کوندوز بیگیم قاشیدا بۋلار. سۋزلاریگا کیرماسہ ، میرزا خان نی قۋیمای ؛ اۋزلاری نینگ قاشیدا ساقلاسا خود بۋلور اہدی.

[رعایت و شفقت کۋرمگن بابر] نہچہ قاتلہ ہم کیم زمانہ ناہمواریلیغیدین و دوران ناسازگارلیغیدین تخت و ملک ، نوکر و سودردین ایریلیب ؛ الارغا التجا اہلیم- آنم ہم باردی- ہیچ نوع رعایتی و شفقتی کۋرمادوک. مہنینگ اینیم ، میرزا خان^۳ نینگ و اناسی ؛ سلطان نگار خانیم ؛ نینگ عین و معمور ولایت لاری بار اہدی ؛ مہن و آنم ؛ ولایت خود تورسون بیر کہنت و بیر نہچہ قۋش^۴ اہگاسی بۋلا آلمادوک. مہنینگ آنم یونس خان قیزی و مہن نبیرہسی اہماس مو اہدیم ؟

^۱ خوب نگار خانیم ، بابر نینگ خالہ سی ، محمد حسین کۋرگان نینگ خاتینی.

^۲ چین نبیرہ سی

^۳ میرزاخان خالہ بچہسی بۋلہ دی. بو پیردہ اینی خطاب قیلگن.

^۴ اہکینچیلیک بیر اتمہ. یعنی بیر قۋش اۋکیز ہیدہب ییلہ دیگن مقدار زمین. بیر اندازہ سینی تعینلش اوچون ، مخصوص اتمہلر بار. اوغانستان نینگ اندخوی تومنی دہ ، زمین اندازہ سی ، موندہین اتمہلر بیلن بیلگی لہ دی: « یکال: ۸ اۋکیز ۵۰۰ جریب ، ۱۰۰ ہکتار. بیر اۋکیز: ۶۲،۵ جریب ، ۱۲ ایگی ہکتار. ایغ: ۱۵ جریب زمین ۳ ہکتار. سیناغ: ۳،۹۰ جریب زمین. ۷۸، ۰۰ ہکتار. (ناصر کارگر ۲۰۲۲) بابر نینگ مقصودی بو کیم مہن ییلہ آنمگہ ۶۰ جریب یا ۱۲ ہکتار بیرہم ہیریلہ دی.

[توقانلیک حرمتی] اول طبقە دین ھر کیم که مېنینگ سروقتیم غە توشتی ؛ اېلیکیم دین کېلگانچە ، توقانلیغنی و یخشیلیغنی به جا کەلتوردوم. نېچوک کیم شاه بېگیم کەلدیلار ؛ پمغاننی کیم کابل نینگ اعلی یېرلا یدین دور ؛ بېردیم. ینە ھر نوع فرزندلیق و خدمتکارلیغته تقصیر قیلما دیم.

سلطان سعید خان - کاشغر خانی - بېش - آلتی یایاق - یالنگ بیلە کەلدی. توقان اینی لاریمدېک کۆروب ؛ لمغان تومانلاریدین ، مندراور تومانی بېردیم. شاه اسماعیل ، شیبانی خاننی مرودا آغاندا ؛ قندوزغە کیم اوٹوم ؛ اندجان ولایتی مېنینگ ساری باقیب ؛ بعض داروغە لارینی قۇلاب ؛ بعض یېرلارینی بېرکیتیپ ؛ مېنگا کیشی یېباردیلار. مېن سلطان سعید خان غە بایری نۆکرلاریمنی تاپشوروب ؛ کۆمک قۇشوب ؛ زاد و بود ؛ اندجان - ولایتینی باغیشلاب ؛ خان قیلیپ ؛ یېباردیم. بو تاریقە چە ۲ ھم اۇل طبقە دین ھر کیم که کەلدی ؛ اۆز توقانلاریم دین اۆزگا کۆرما دیم. نېچوک کیم چین تېمور سلطان و ایسن تېمور سلطان ۳ و تۇختە بوغە سلطان ۴ و بابا سلطان بو تاریخدا مېنینگ قاشیمدا دورلار. بارچەنی اۆز توقانلاریم دین یخشیراق کۆروب ؛ رعایت و شفقتلار قیلیپ تورمېن.

[غرض و مقصود] بو بیتیلگانلاردین غرض ، شکایت اېماس ؛ راست حکایتورکیم یتیب تورمېن. بو مسطور بۇلغانلاردین مقصود اۆز نینگ تعریفی اېماس ؛ بیان واقعی بو اېدی کیم تحریر اېتیب تورمېن. چون بو تاریخدا اونداق التزام قیللیپ تورکیم ھر سۆز نینگ راستینی بیتیلگای و ھر ایش نینگ بیان واقعی تحریر اېتیلگای. لاجرم آتە - آغە دین ھر یخشیلیق و یامانلیغ کیم شایع اېدی ؛ تحریر قیلدیم و خویش و بیگانه دین ھر عیب و ھنر کیم بیان واقع اېدی ؛ تقریر ایلا دیم. اۇقوغۇچى ، معذور توتسون - اېشیتکۇچى ، تعرض مقامیدین اۇتسون.

مون دین قۇپوب ؛ میرزا خان اۇلتورغان چرباقە کەلیپ ؛ ولایتلارغە و اویماق و احشام غە ۵ فتحنامە لار یېباریلدی. اوندین سۆنگ آتالایب ارگگا کەلدیم. محمد حسین میرزا ، خانیم نینگ ۶ تۇشک خانە سىغە ؛ قۇرقونچیدین - قاجیب ؛ کیریپ ؛ تۇشک نینگ بوغ جامە سىغە اۆزینی باغلاتیب تور. قۇرغاندا غیلاردین میریم دېواننی و ینە بعضینی قۇیدوک کیم بو اۇیلارنی اختاریپ ؛

^۱ زاد بوم (توغیلکن یېر) بۆلیشی کېرک. بلیکیم کاتابلار کۆچیرگینچە ، اشتباه قیلگنلر دیر.

^۲ ۹۳۶ ھق / ۹۰۸ ھش / ۱۵۲۹ م دن سۆنگ

^۳ الاجە خان نینگ اۇغلی ، بابر نینگ کییایوی ، گلرنگ بېگیم نینگ اېری (شفیقە یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۱۸۱) الاجە خان ، بابر نینگ تاغە سی.

^۴ «کسلک اثنا ده آتم که:» گلرنگ بېگیم بیلن گلچەرە بېگیم لونی اېرگە بېریش لازم دېب حکم قیلدیلر و اگر عمە حضرتلری کېلسە لر ؛ او کیشی گە پادشاه ، مېنینگ فکریمچە ، گلرنگ بېگیمنی ایسن تېمور سلطان گە و گلچەرە بېگیمنی تۇختە بوغا سلطان گە بېرسک دېگنلر دېب ؛ خبردار قیلگنلر ، دېدیلر. آتە جانیم تېسم قیلیپ کولیدیلر و اولرگە خودی شو فکر مېنینگ ھم کۆنگلیم دن اۇنگن اېدی. نېمە گە راضی بۆلسە لر شونندە ی قېلیش کېرک دېدیلر. «(ھمایون نامە ، ۱۹۹۸) بابر ، پېش از مرگش ، ایسن تېمور سلطان و تۇختە بوغە سلطان ، به دامادی پذیرفته بود:» در حین بیماری حکم کردند به اکام ، که گلارنگ بېگیم و گلچەرە بېگیم را کد خدا باید کرد. و ھرگاه که حضرت عمە تشریف ارزانی فرمایند ؛ معلوم ایشان بکنید که پادشاه می گوید به خاطر من می رسد که گلارنگ را به ایسن تېمور سلطان و گلچەرە را به تۇختە بوغا سلطان نسبت کنم. جیجیم ، [جیجیم] خود و بدیع الجمال بېگیم و آق بېگیم ، ھر دو عمە را به دالان بردند. صفا داده و بساطها انداخته ساعت را ملاحظه کرده ؛ بېجە ماھیم ، ھر دو سلطانان را زانو زانانید ؛ به دامادی سرافراز بکنند. (ھمایون نامە ، ۱۳۸۳) بابر نینگ تاغە سی الاجە خان نینگ اۇغلی بابر نینگ کییایوی. (بابرنامە) (واقعات کابل ، ۱۳۸۶ ب. ۲۸۵)

^۵ نۆکرلر ، خدمتچیلر (واژه یاب)

^۶ خوب نگار خانم ، بابر نینگ خالەسی و محمد حسین کۆرگان نینگ خاتینی

محمد حسین مرزانی تاپیب ؛ کپلتورگایلار. خانیم نینگ ایشیکیگا کپلیب ؛ درشتراق ، بی ادبانہ راق سۆزلار ایتیپ تور. باری به هر حال محمد حسین مرزانی خانیم نینگ تۆشک خانہ سیدین تاپیب ؛ ارگتہ ، مہنینگ قاشیم غہ کپلتوردیلار.

[یہان نینگ جزاسی] مہن بورونفی دپک اؤق تعظیم قیلیب ؛ قۇیتوم. خیلی ہم درشت یوزیگا کپلہادیم.^۱ محمد حسین میرزا کیم مونداق زشت و شنیع حرکاتقہ اقدام قیلدی و بو نوع شور و فتنہ انگیزلیق بنیادی غہ اہتمام ایلادی ؛ اگر پارہ-پارہ قیلسام ؛ ییری بار ابدی. تورلوک-تورلوک عذاب و عقوبت بیلہ اؤلماکگا ، سزاوار ابدی ؛ چون ارادا بیر نوع اؤرغولوق بؤلوب ابدی ؛ مہنینگ توقان خالم- خوب نگار خانیم- دین اؤغلانلاری و قیزلاری بار ابدی ؛ بو حقوقنی یاد قیلیب ؛ محمد حسین مرزانی آزاد قیلدیم. خراسان ساری رخصت بیریلدی. بو بی مروت و حق ناشناس کیشی مہنینگ مونداق یخشیلیغیم نی کیم- جانینی باغیشلادی- بالکل اونوتوب ؛ شیباق خان قاشیدا ، مہندین غیبتلار و شکایتلار قیلیب تور. آز فرصت اؤتمادی کیم شیباق خان اؤق اؤلتوروب ؛ جزاسی غہ یبتکوریدی.

تو ، بد کنندہ خود را به روزگار سپار کہ روزگار ترا چا کریست کینہ گزار^۲
[خراسان تمان رخصت] احمد قاسم گہر و ینہ بعض بیر نچہ بیگیت نی کیم میرزا خان نینگ سؤنگیچہ یباریلیب ابدی ؛ قرغہ بولاق^۳ پشته لار یدا ، میرزاخان غہ یبتارلار. قاچا ہم آلماس. اہلیک تہراتکونچہ ، قوت و جرأتی ہم یوق ابدی. آلیب کپلدیلار. مہن اہسکی دیوانخانہ نینگ شرق شمالی ساریغی ایوانیدا اؤلتوروب اہدیم. مہن دہدیم: کپل کؤروشالینگ! الداراغاندین یوکونوب ؛ کپلگونچہ ایگی قاتلہ ییقیلدی. کؤروشگاندین سؤنگ ، یانیمدا اؤلتورغوزوب ؛ کؤنگول بپردیم. شربت کپلتوردیلار. میرزا خان نینگ دفع توہمی غہ ، شربت نی اؤل اؤزوم ایچیب ؛ اونگا بپردیم.

چون میرزا خان غہ کیرگان سپاہی و رعیت و مغول و چغتای متوہم و مذذب اپردیلار ؛ نچہ کون احتیاطنی مرعی توتوب ؛ میرزا خان نی اہگایچیسی نینگ اؤییدا اؤق بویوردوک کیم بؤلغای. بو مذکور بؤلغان اہل و اولوسدین ، چون ہنوز دغدغہ و تردد بار ابدی. میرزا خان نینگ کابلدا بؤلماغینی صلاح کورمای ؛ بیر نچہ کوندین سؤنگ ، خراسان ساری رخصت بیریلدی. بولارغہ رخصت بیرگاندین سؤنگ باران و چاشتوپہ و گلہبار دامنہسی سیری غہ باردوک. بہارلار ، باران یازیسى^۴ و چاشتوپہ دشتی و گلہباردامنہسی بسیار خوب بؤلور. سبزہسی کابل ولایتی نینگ اؤزگا یبرلاریگا باقہ ، خیلی یخشی بؤلور. تورلوک-تورلوک لالہ لار آچیلور. بیر قاتلہ لالہ لار انواعینی-

^۱ یامان معاملہ دہ بؤلہ دیم. یامان رفتار قیلہ دیم.

^۲ ترجمہ سی: «سین اؤزینگہ یامانلیق قیلگن نی ، تورموش[حیات]گہ تاپشیر ؛ تورموش سہنینگ اوچون ، اؤچ آلووچی خدمتکارینگ دیر. (بابرنامہ ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۶۴)

^۳ بو کون قرغہ دہیلہ دی.

^۴ باران دشتی. باران جای نینگ اسمی. آب باران اہسہ ، باران دن اؤتہ دیگن دریانینگ اسمی. «بو کپنتلاردین قوبی دامنہ دا ، تاغ بیلہ باران سوپی^۵ نینگ اراہیغی دا ، ایگی پارچہ ہموار دشت واقع بؤلونور ، بیرینی گرہ تازیان دہرلار ، ینہ بیرینی دشت شیخ. یازلار جیکن تالا اؤتی بسیار یخشی بؤلور. ایماق و اتراک ، یاز ، موندلا کپلورلار.» وقایع ۹۱۰ھ.

بویوردوم کیم-سانادیلار. اوتوز تورت نوع لاله چیقتی. نېچوک کیم بو یېرلارنینگ تعریفیدا بیر بیتي ایتیلیب اېدی.

سبزه و گلاربیله جنت بؤلور. کابل بهار خاصه بو موسمدا باران یازیسى^۱ و گلېهار، اوشبو سیر کېلگاندا بو غزلى توکائیم.

مېنینگ کونکولم که گل نینگ غنچه سیدېک ته به ته قاندور

اگر یوزمینگ بهار اولسه ؛ آچیلماغى نی امکاندور؟^۲

فی الواقع بهارلار ، سیر قیلماقه و قوش سالماقه و قوش آتماقه ، بو یېرلارچه یېر ، کم اوق بؤلغای. نېچوک کیم کابل و غزنى ولایتی نینگ تعریف و توصیفیدا شمه یی مذکور و مسطور بؤلدى.

[ناصر میرزا کیله دی] اوشبو ییل^۳ ناصر مرزانینگ و تربیت کرده لاری نینگ اختلاط معاشیدین ، بدخشان بېگلاری کیم محمد قورچی و مبارکشاه و زبیر و جهانگیر بؤلغای ؛ رنجیده ؛ بلکه یاغی بؤلدیلا. بارچه اتفاق قیلیب ؛ چریک تارتیب ؛ کؤکچه سویى نینگ یفتل و راغ ساری توزی بیله ، آتلیق ؛ ییاغنى ییغیب ؛ یاساب ؛ پشتلار بیله خمچان^۴ نینگ یاووغى غه کېلدیلا. ناصر میرزا و قاشیداغى بی تجربه ییگیتلار ، اندیشه و ملاحظه قیلماى ؛ بولاریبیله اوروشقه ، پشتلار دا کېلیب ؛ اوروشورلار.

یېرى پورتاغ ، یاياغى قالین ، بیر ایگی قاتله آت سالغاندا ، توختاب ؛ اوروب که^۵ ياندورورلار. بؤلدورا آلھاسلار. قاچا بېرورلار. بدخشانی لار ، ناصر مرزانی باسیب ؛ بؤلغان توابع و لواحقینی تالان و تاراج قیلدیلا. ناصر مرزا یاوغیداغى لاری بیله ، باستوروب ؛ تالانیب ؛ اشکمیش و نارین بیله کېلاگای^۶ کېلیب ؛ قیزیل سو یوققاری اوق یوروب ؛ آبدره یولی غه کیریپ ؛ شېرتو کؤتلیدین آشیب ؛ کابل غه ؛ یتیمیش-سیکسان تالالغان ، آلدورغان ، آچ ، یالانگاچ نوکر-سودری بیله کېلدى.

[ینه هم عجب قادر] عجب قادریدور. ایگی-اوچ ییل موندین بورون ، ناصر میرزا تمام اېل و اولوسنى کؤچوروب ؛ سوروب ؛ کابل دین یاغیقیب ؛ چیقیب ؛ بدخشان غه یتیب ؛ دره و قورغانلارینی بېرکیتیپ ؛ نی خیالاریبیله یورور اېدی ؛ بورونغی قیلغانلاریدین ، سرافکند و خجل ،

^۱ باران منطقه سى ، باران یازیسى ، بو کونگی پروان ولایتی نینگ مرکزی بؤلگن چاریکار دن تا جبل السراج گه چه بؤلگن حدودلرگه تېنگ کېله دی. باران یازیسى یعنی باران یا بلاغى ، باران یورتی

^۲ غزل نینگ تولىق متنى: «مېنینگ کونکولم که گل نینگ غنچه سیدېک ته به ته قاندور // اگر یوزمینگ بهار اولسه ؛ آچیلماغى نېامکاندور // اگر اول قاشی یا سبزه باغ گشتین آرزو قیلسام // کوزومگا اوق دورور سرو و کونگولمگا غنچه پیکاندور // بهار و باغ سېرینى قیلای کیم دل ستانیم نینگ // یوزى ، گل ، زلفى ، سنبل ؛ قامتى ، سرو خراماندور // وصالى لذتیدین ، روح تاپماغلیق ابرور دشوار // فراقى شدتیدا یوقسه جان بېرماکلیک آسان دور // باشیدین ابرولور ارمانی ییرله اولدوم ، ای بابر // مېنینگ نعشیم نی بارى اول پرى کؤییدین ایلاندور (دریا در گوهر ، ۱۳۸۶)

^۳ ۹۱۲ هـ. ق. ۸۸۵ هـ. ق. ۱۵۰۷ م.

^۴ بدخشان نینگ مشهور وادیلریدن بیرى (قاموس جغرافیایى افغانستان ۲۰۱۴)

^۵ بو جمله ده [که] سؤزى انیق معنا یتکیزمیدى.

^۶ بو کونگی کېله گى بغلان ولایتی ده بیر تومن.

اۇل نوع ايريلغانلار يېدىن ، شىرمىندە و منفعل بۇلۇبتور . مېن داغى ھېچ نوع يوزىگا كېلمادىم . يىخشى
سورۇب ؛ ايستاب ؛ انفعالدىن چىقاردىم.^۱

^۱ «ناصر مىرزا بو خىرلارنى تاپىپ ، بدخشان ھواسى بىلە يېر نېچە يى عىل و كوتە اندىش نېنگ انگىز و اغواسىدىن ، جىمىع اۇل يوزدىن كېلگن تاشقى ابلارنىڭ كۈچ و مالارنى
كۆچۈرۈپ ؛ سورۇب ؛ شېرتو و آب درە يۇلى بىلە اۇل يوزگا اۋى .» وقايع ۹۱۰ ھق .

وقايە سنە ثلاث عشر و تسعمايە [۹۱۳ ھجرى قمرى | ۸۸۶ ھجرى شمسى | ۱۵۰۷ مىلادى]

[غلجى نى چاپماق دغدغە سى] غلجى نى چاپماق دغدغەسى بىلە كابل دىن اتلاندى. سەردە گا توشگاندا ، خبر كېلتوردىلار كىم مەشت [دشت] و سە گانە دا- كىم سەردەدىن بىر يىغاچ^۱ بۇلغاي- قالىن مەھمەد غافل اۆلتورۇتۇر. بۇلغان بېگلار و يىگىتلەر ، برىن بۇلدىلار كىم مەھمەدنى چاپماق كېرەك. مەن دەيدىم كىم روا بۇلغاي مو؟ نى عزىمەت بىلە اتلانغاي بىز ؟ مقصدقە يېتمەي ؛ اۆز رەئىيەتمىزنى اۇق چاپىپ يانغاي بىز ؟ بو ايش مەكەن اېماس .

سەردەدىن اتلانىپ ؛ كىتواز توزىنى كېچە بىلە- قرانغودا- طى قىلدۇك . قى- قرانغو كېچە توپ-توز بىر . نې تاغ و پەشتە كۆرۈنۈدۈر ؛ نې يۇل و ايز معلوم بۇلادۇر . ھىچ كىم باشلاي االمادى . آخر مەن اۇق باشلادىم . بىر- ايگى قاتلە بو نواحى غە يېتىپ اېدىم . اوشول قىياس بىلە ، قىطبىنى اۋىنگ ياغرىنىم غە اېلىپ ؛ تەبىرادىم . تەنگرى راست كېلتۈردى . راست قىياقتو و اولابە تو رودىغە ، اۇق كېلىدى كىم غلجى اۆلتۈرغان بېرگا- كىم خواجه اسماعىل سىرىنى بۇلغاي- اوشو رودتىن يۇل چىقار . اول رودتە توشوب ؛ اۆزۈمىز و ايتىمىز بىر زمان اوخلاپ^۲ ؛ دم اېلىپ ؛ تانگ اتقاندا ، اوندىن تەبىرادۇك . آفتاب چىقىپ اېدى كىم بو پەشتەلار دىن و قۇلاردىن ، توزگا چىقتۇك . اوشو بىردىن غلجى اۆلتۈرغان بىر ، بىر يىخشى يىغاچ^۳ يۇل بار . توزگا چىقاچ ، غلجى نىنگ قراسى مو يا توتونى مو كۆرۈندى يا خود دلە^۴ گا يا بە تاز ، چرىك اېلى تمام چاپقون قۇيدىلار . بىر- ايگى كروە^۵ گاچە چاپىپ ؛ كىشىنى اتنى اۇقلاپ ؛ اېلى تېپىدىم . مۇنداق جىلاورىز ؛ بېش- آلتى مىنگ- چاپقون قۇيغان چرىك نىنگ تېپماغى نىنگ خىلى اىشكالى بار . تەنگرى راست كېلتۈردى . چرىك تېپىلدى . يەنە بىر شەرىغە^۶ يايوق يۇل كېلىپ ؛ افغان نىنگ قراسىنى كۆرۈپ ؛ چاپقون قۇيولدى . قالىن قۇي بو چاپقوندا توشتى . ھىچ چاپقوندا مۇنچە قالىن قۇي توشگان اېماس اېدى .

[اوروش انگىزى] مالنى ياندۇرۇپ ؛ توشگاندىن سۇنگ ، ھەرطرفدىن بۇلاک ؛ بۇلاک كېلىپ ؛ توزگا توشوب ؛ اوروش انگىزى قىلدىلار .^۷ بىر بۇلاكنى بەزى بېگلار و اىچكىلار بارىپ ؛ اريق

^۱ ۶ كىلومەتر

^۲ بو كىلەمە اوج املا بىلەن كېلگەن : اويخولاب « يارىم كېچە گاچە اتلارنى تېندۈرۈپ ؛ اويخولار . » اۇيقولاب « اۇل آخسام كېمە دا اۇق اۇيقولاب ؛ سحرغە يايوق اوردوغە كېلدۇك . » وقايە ۹۳۵ ھ .

^۳ ۶ كىلومەتر دن كوپراق

^۴ ات نىنگ يۇرغە يۈرىشى . قۇش اياق ، ات نىنگ چارخىز يۈرىشى .

^۵ ايگى كىلومەتر

^۶ ۶ كىلومەتر

^۷ اوروش نىتىنى قىلدىلار . اوروشماقچى بۇلدىلار .

آلیب^۱؛ تمام اۆلتوردیلار. ینە بیر بۆلاکینی ناصر میرزا آتلائیپ؛ بارپسینی قیردی. اۆلگەن افغانلارنینگ باشیدین کلەمنارە قۇپاریلدى. دوست پیادە کۆتوال^۲نینگ-کیم آتی مذکور بۆلۈپ اېدی-یاغی غە اۇق تېگدى. کابل غە کېلگەندا اۆلدى.

خواجه اسماعیل دین کۆچۈپ اولابە توغە کېلیپ؛ توشتوک. موندان فرمان بۆلدى کیم بعض بېگلار و ایچکیلار، یوروب؛ اهتەم قیلیپ؛ بو غنایم نینگ خەمسى^۳نى آلتايلار. قاسم بېگ و بعضیلاردین رعایت قیلیپ؛ خەمسین المادوک. قلم غە کېلگەن خەمس، اۇن آلتی مینگ قۇی چىقتی کیم سېکسان مینگدین خەمسى بۇلغای. تلف بۇلغان و رعایت قیلغان بیله، بیر لک قۇیدا هیچ سۆز یوق اېدی.

[سېمیز قولان] اۆل یورئین، اېرتە بیلا آتلائیپ؛ کتواز توزیدا آو اوچون چرگە قۇیولدى. بو دشت نینگ ھمیشە کېیک و قولانی سېمیز بۆلۈر و کۆپ بۆلۈر. چرگە اراسی غە قولان^۴ و کېیک قالین کیردی. قالین قولان و کېیک اۆلتوردیلار. آو اثناسیدا بیر قولان نینگ سۇنکیچە چاپتیم. یاووغراق یېتیب؛ بیر اۇق اوردوم. ینە بیر اۇق ھم اوردوم؛ ولی بو زەملاری یقیلغۇچە، کارى اېماس اېدی. بو ایگى زەخم نینگ ضریدین، بورونغى یوگوروشیدین آھستە راق بۆلدى. پاشنە قیلدیم. یقین سیغینیب؛ کېلیپ ایگى قولاغیدین کېینکی چکاسیغا اۇق چاپتیم. کېکیرتاکىگا اۇق ایلینیب قالدى. معلق آشیپ باردی. کېین یاغى اوزانگومگا تیگا؛ یازیپ؛ قالدى. قیلچیم خیلی یخشى کېستى. غریب سېمیز قولان اېدی. قازیسى^۵ کیشى نینگ بیر قاریشیدین جزىی کھراک بۇلغای اېدی. شیریم تغایى و بعض مغولستان کېیکینی کۆرگانلار تعجب قیلیپ؛ دېدیلار کیم مغولستان دا ھم مونچە سېمیز کېیک کم کۆرۈتۈریز. بو کون ھم، ینە بیر قولان آتیم. اوشبو اودا توشگان قولان و کېیک اکثرى سېمیز اېدی؛ ولی هیچ قایسى سى مېن اۆلتۈرگان قولانچە، سېمیز اېماس اېدی. بو چاپقوندین یانیپ؛ کېلیپ کابل توشتوک.

[شاه منصور نەمک حرام] اۆتگان ییل نینگ ایاغیدا^۶، شیباق خان سمرقنددین خراسان داعیەسى بیله، چریک آتلاندى. شاه منصور بخشى کۆت بېرگۈچی، نەمک حرام-کیم اندخود اوندان اېدی-شیباق خان غە کیشیلار یېباریب؛ شیباق خاننى آتلانماقە تیزراک قیلیپ تور. اندخود نواحىسى غە کېلگەندا، بو کۆت بېرگۈچی-اۆزبېک گا کیشى یېباریب تورمېن دېب-اعتماد قیلیپ؛ یاساتیپ؛ باشى غە اوتاغە سانچیب؛ پېشکش-تارتیق آلیب؛ چیقاردا؛ باشسيز اۆزبېک

^۱ اسیر آلیب؛ اۆلدریدیلر.

^۲ وفاتی ۹۱۳ ھجری (شفیقہ یارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۹۱) ۸۸۶ھ. ۱۵۰۷م

^۳ بېش دن بیر. شریعت گە مطابق، اوروشلردن توشگن غنایم دن، بېش دن یېرى، حکومت گە بېریلر اېکن. عشر اېسە، اۇن دن بیر. ھر بیر تجارتی مال دن، اۇن دن یېرى، حکومتنى کی بۆلە دی.

^۴ یاوايى آت. اسب وحشى، گورە خر

^۵ قازى: انسان قرنى نینگ یوزیدە گى اېت(دیوان لغات الترک، ۲۰۱۸)

^۶ ۹۱۲ھ. ۸۸۵ھ. ۱۵۰۷م. ییل نینگ سۇنکی آیلى ده

توش- توشدین^۱ رېز قىلىپ^۲؛ بو گندەنى و تارتىق و پىشكش و كىشى- قراسىنى تىرت- پىرت قىلىپ تورلار.

[سراسىمە وار] بديع الزمان مىرزا و مظفر مىرزا و محمد بىرندوق بىرلاس و ذوالنون ارغون بارى ، بابا خاكى نواحىسىدا چرىك بىلە اۆلتوروب اېردىلار. نې اوروشماققە عازم اېردىلار ؛ نې قۇرغان بېركىتماككا جازم. هېچ ايشىنى مشخص قىلماي ؛ هېچ ايشىنىنگ قىلورىن محقق بىلماي ؛ سراسىمە وار اۆلتوروب اېردىلار.

[محمد بىرندوق تدبىرى قبول بۆلمە دى] محمد بىرندوق بېگ حساب بىلور كىشى اېدى. اۆل دېگاندىر كىم مظفر مىرزا و مېن ھىرىنىنگ قۇرغانىنى بېركىتالىنگ ، بديع الزمان مرزايىلە ذوالنون بېگ ھىرىنىنگ اطراف و نواحىسىداغى تاغلارغە بارىپ ؛ سىستان دىن سلطان ەلى ارغوننى قندھار و زمىنداوردىن شاھ بېگنى و مقىمنى چرىكلارى بىلە اۆزلارىگە قوشسونلارنى كىم بۇلغان ھزارە و نكدرى چرىكلارىنى يىغىپ ؛ مستعد و مكمل يوروسونلار. غنىمىنىنگ خود تاققە بارماغى مشكلدور. تاشقارىغى چرىكىنىنگ دغدغە سىدىن- قۇرغان اوستىگە ھم كىلا آلماس. خوب ايتىپ تور. حسابلىق رآى خاطرغە يېتىپ تور. ذوالنون ارغون اگرچە مردانە كىشى اېدى ؛ ولى خسىس و مال دوست و رآى و حسابدىن بىراق و گولاراك و تېلبە راک كىشى اېدى. بو فۇرستلاردا كىم ھىرىدا آغە- اىنى شرىك بىلە پادشاھ اېردىلار ؛ بديع الزمان مىرزا قاشىدا ، بو صاحب اختيار اېدى. ؛ نېچوك كىم مذكور بۇلدى. مال دوست لىغى جھتىدىن- محمد بىرندوقىنىنگ شھردا تورماغىغە راضى بۇلمادى. اۆزى شھردا تورار خيال قىلدى. انى ھم اۇخشاتە آلمادى. انىنگ گۆل لوک و تېلبە لىكىگە هېچ نىمە موندىن يخشىراق دلىل بۇلور مو كىم زراق و طماع اېلنىنگ يالغان و خوشامدىن قبول قىلىپ ؛ اۆزىنى فضىحت و رسوا قىلدى. تفصىلى بو دور كىم ھىرىدا مونداق كىم [صاحب]^۳ اعتبار و اختيار بۇلدى ؛ بىر نېچە شىخ و ملا اونگا كېلىپ ؛ دېرلار كىم قطب بىزىنگ بىلە اختلاط قىلا دور. سىنگا ھىزىر الله لقب بۇلدى. سىن اۆزبېكنى آلفونگ دور. بو سۆزگا اينانىپ ؛ بۇىنىغە فوطە سالىپ ؛ شىكرلار قىلىپ تور. اوشبو جھتىلاردىن محمد بىرندوقىنىنگ معقول رآى بىلە عمل قىلماي ؛ نې قۇرغان ايشىنى مضبوط قىلىپ تور ؛ نې اوروش ياراغىنى مربوط. نې قراول ، نې چاغداول كىم ياغى كېلورىدىن آگاه قىلغاي ؛ نى ياسالدا ترتىب و نسق كىم ياغى كېلسا ؛ اوروش خاطرخواه قىلغاي.

^۱ بى امر و فرمان- اۆز باشىمىچەلىك بىلن

^۲ (بايرنامە ، ۱۹۹۵ ، ب. ۳۲۱) نىنگ نىسخە بدلىگە « تېغىلىشىپ » ھم بار. تېغىلىشماق / تېغىلىشماق ، جمعيت و تۇپلان بىلن بىر جايى كىرماق ، زور بىلە اۆزىنى بىر جايدە تېقماق معنا بېرە دى. (فرھنگ اۆزبېكى- درى ۱۳۹۴) بابر ، موندە ى حالتلر دە ، « جىلاورىز » بىرگە سىنى ايشلتىگن. « مونداق جىلاورىز ؛ بېش- آلتى مىنگ- چاپقون قۇيغان چرىكنىنگ تېپماغىنىنگ خېلى اىشكالى بار. » وقايە ۹۱۰ ھق. جىلاورىز اول سارى متوجە بۇلدىك. اكترى قاچتىلار. » وقايە ۹۱۰ ھق.

^۳ نېچە سطر يوقارى ، ذوالنون ارغون نى ، « صاحب اختيار » دىب توصيف اېتگن. شونىنگ اوجون ، « صاحب » سۆزى قۇشىلدى

[شېباق خان مەرغاب دە] شېباق خان محرم آيىدا^۱ مەرغاب دین اۆتوب ؛ سراکای نواحیسی غە یاووق يېتگاندا اۇق خبردار بۇلورلار. سراسیمه بۇلوب هیچ ایش قیلا آلماسلار. نې اېل ییغا آلورلار ؛ نې یاسال قیلا آلورلار. تۇشلوق- تۇشیدین یوروی بیورلار. ذوالنون ارغون اوشبو خوشامدغه غرّه بۇلوب ؛ قیرق- اېلیک مینگ اۆزبېک نینگ اۆترو سیدا ، یوز- یوز اېلیک چە کیشیسی بیلە قرا رباطتە تورار. قالین کیشی يېتگان بیلە اۇق آلیب تېرارلار. ذوالنون نى آلیب ؛ اۆلتوروب ؛ باشینی کېستیلار.

[اله قۇرغان، شېباق خانگە بېریلە دی] میرزالار نینگ انا ، اېگاجی ، سینگیلی و حرملاری و خزاینی تمام قلعه اختیارالدین دا ابدی کیم- اله قۇرغان غە مشهور دور. میرزالار کبچ شهرغە يیتارلار. یاریم کبچە گاچە آتارینی تیندوروب ؛ اۇیخولارلار^۲. سحر وقتی ، سالیب تېرارلار. قۇرغان بېرکیتورنی خود خیال قیلا آلماسلار. مونچە قُرصت و فرجه دا ، انا ، اېگاجی ، سینگیلی و کۆچ و اۇغلان- اوشاقتی هم آلیب چیقماي اۆزبېک نینگ اسیر لیکیگا تاشلاب ؛ قاچارلار. پاینده سلطان بېگیم ، خدیجە بېگیم باشلیق ، سلطان حسین میرزانینگ حرملاری و بدیع الزمان مرزانینگ و مظفر میرزانینگ حرملاری و اۇغلان- اوشاقلارینی کیم بۇلغای ؛ میرزالار نینگ خزاین و بیواتاتی تمام اله قۇرغان نینگ ایچیدا ابدی. قۇرغاننی خاطرخواه ضبط و سرانجام قیلمايدورلار ابدی. قۇرغان کۆمکی بیگیتلار هم يېتمايدورلار ابدی. عاشق محمد ارغون- مزید بېگ نینگ اینیسی- یایاق ، چریکیدین قاجیب ؛ کیلیب ؛ قۇرغان غە کیردی. ینە علی خان امیر عمر نینگ اۇغلی ابدی. ینە شیخ محمد عبدالله بکاول ابدی. ینە میرزابېگ کیخسروی ابدی. ینە میرکی کۆر دېوان ابدی.

شېباق خان کېلگاج ایکی- اوچ کون دین سۇنگ شیخ الاسلام و اکابر عهد و شرط قیلیب ؛ تاش قۇرغان نینگ کلیدلارینی آلیب باردیلار. قۇرغاننی بو عاشق محمد اؤن آلتی- اؤن یېتی کون ساخلادی. تاشقاریدین- آت بازاری طرفیدین- نقب سالیب ؛ اؤت اوروب ؛ بیر برجینی اوچوردیلار. قۇرغان اېلی دست پاچه بۇلوب ؛ قۇرغاننی ساخلاي آلمادیلار. آلدوردیلار.

[شېباق خان هرات دە نیمه ایشلر که قیلیمیدی] شېباق خان هری نی آغاچ ، بو پادشاهلار نینگ زه و زادی بیلە یامان معاش قیلدی. نی یالغوز بو جمع بیلە ، باری خلايق بیلە. روستائی و نادیده کیشی ، بېش کونلوک اؤتاردنیا اوچون ، مونداق یامان آت قازغاندی. شېباق خان دین ناشایست حرکات و افعالی کیم هری دا صادر بۇلدى ؛ اۆل بو کیم چرک دنیا اوچون خدیجە بېگیم نی ، شاه منصور بخشى کۆت بېرگوچیگا توتۇروب ؛ تورلوک ؛ تورلوک قینلار قیلدوردی. ینە شیخ پوران دېک ولی- عزیز کیشی نی ، مغول عبدالوهاب غە توتۇردی. بیر اۇغلینی ینە بیر کیشیگا توتۇردی. ینە جمیع اهل شعر و اهل طبع نی ، ملا بنایى غە توتۇردی. خراسان ظرفاسیدین بو مادهدا بیر قطعە مشهور بۇلدى:

^۱ ۹۱۳ھ. ق. مُحَرَّم ؛ ۸۸۶ھش جوزا/ خرداد ؛ ۱۵۰۷م. جون.

^۲ (بابرنامە ، ۱۹۹۵ ، ب. ۳۱۹) اۇیوخلاب

به جز عبدالله کیرخر امروز
بنایی زر طمع دارد ز شاعر

ندیده هیچ شاعر روی زر را
مگر خواهد گرفتن کیر خر را^۱

ینه مظفر میرزانینگ خانزاده خانیم آتلیق حرمینی ؛ هری نی آغاچ اوق ، عدت چیقاری غه باقمای ؛ نکاح قلیب ؛ آلدی. ینه قاضی اختیاربیله محمد میر یوسف غه- کیم هری نینگ مشهور و خوش طبع ملالاریدین ابردیلاز ؛ باوجود عامیلیق- تفسیردین سبق ایٹی. ینه ملا سلطان علی مشهدی بیله بهزاد مَصورنینگ خط و تصویر غه قلم کیوروب ؛ اصلاح قیلدی. ینه هر نچه کوندا بیر بیمزه بیت کیم ایتور ابدی ؛ منبردا اوقوتوب ؛ چارسودا آستوروب ؛ شهر ایلیدین صله آلور ابدی. اگرچه سحرخیز ابدی و بیش وقت نمازینی ترک قیلماس ابدی ؛ قرائت علمینی طوری بیلور ابدی ؛ ولی مونداق گولانه و ابلهانه و گستاخانه و کافرانه اقوال و افعال اوندین بسیار صادر بؤلور ابدی.

هری نی آغاندین اؤن-اؤن بیش کوندین سؤنگ کهدستان دین ، پُل سالار غه کلب ؛ بؤلغان چریکینی تهمور سلطان بیله عبید سلطان غه باشلاتیب ؛ ابوالمحسن میرزاییله کبیک میرزانینگ اوستیگا- کیم مشهد ته غافل اؤلتوروب ابردیلاز ؛ یباردی. بیر مرتبه ، کلاتنی بیرکیتماک خیال قلیب تورلار. ینه بیر مرتبه ، بو چریک نینگ کیلادورگانینی ایشیتیب ؛ اؤزگا بؤل بیله ، شیباق خان نینگ اوستیگا ایلغاماق بؤلورلار. بو عجب یخشی خیال اېکاندور. هیچ ایشگا سؤزنی قرار بیره آلمای ؛ اؤلتورغاندا ، تهمور سلطان بیله عبید سلطان ، چریک بیله ابلغاب ؛ بیتیشور. میرزالار هم یاساب چیقارلار. ابوالمحسن مرزانی بات اوق آلیب تېرلارلار. کبیک میرزا آرزاق کیشی بیله آغه سی نینگ غنیمی غه چاپار. آنی هم کؤتارورلار. ایگالا آغا- اینینی توشورورلار. بیر یپردا اؤلتورغوزغاندا ، آغه- اینی بیر- بیرینی قوچوشوب ؛ اؤبوشوب ؛ وداع قیلورلار. ابوالمحسن میرزادین بیدللیق ظاهر بؤلور. کبیک میرزا غه چندانی تفاوت قیلماس. ایکالا مرزانینگ باشلارینی شیباقخان غه ، پل سالاردا اېکاندا یېبارورلار.

[مکرر اېلچیلر] بو ایامدا شاه بېگ و اینیسی ؛ محمد مقیم- شیباق خان نینگ توهمیدین ، مکرر اېلچیلار و عرضداشتلار یېباریب ؛ اظهار یکجهت لیق و دولتخواه لیلار قیلدیلاز. مقیم خود بیر عرض داشتیدا صریح مبنی تیلاز ابدی. اؤزبیک ، ولایتی مونداق بالکلی آغان محلدا ، یزینگ باقیب تورماغیمیز مناسب کورونمادی. چون مونچه اېلچیلار و عرضه داشتلار یېباریب ؛ یزنی تیلاز دیلاز. الارنیک کلب ؛ ملازمت قیلماق لاریدا ، تردد کمراق قالدی. باری ، بېگلار و صاحب رای کیشیلار بیله مشورت قلیب ؛ سؤزنی مونگا قویلدی کیم چریک آتانیلغای. بو ارغون بېگلاری قاتیلغاندین سؤنگ ، خراسان اوستیگا یوروماکنی ؛ یا هر مصلحت بؤلسا ، بولارنیک صلاح و صواب دیدی بیله قرار بېریلگای.

^۱ بو گون اېشک آلت [لی] عبدالله دن باشقه هیچ شاعر آلتین بیتینی کورگن اېمس. بنایی ، شاعر [لر] دن آلتین طمع قیلدی. بیراق اولردن اېشک آلتی نی آله دی ؛ خلاص (باېرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۷۰) (باېرنامه ، ۱۹۹۵ : ۴۳۶) فهرست اشعار بۆلیهی ده ، بو ایکی مصرع نی بیر مصرع آلگن.

بو عزیمت بیلە قندھار ساری متوجە بۆلدوک. حبیبە سلطان بیگیم- کیم ینگا دەر ایدیم- نېچوک کیم مذکور بۆلدى- قیزی ؛ معصومه سلطان بیگیم نى ھرى دا مقرر بۇلغان یوسونلوق- آلیب کەلدى. غۇزنى دا ملاقات قىلدوک. خسرو کۆکلداش و سلطان قولى چناق و گدايى بلال ، ھرى دین قاجیب ؛ ابن حسین مرزاغە باریب اېردیلار. اوندین ابوالمحسن میرزا قاشى غە بارورلار. اوندا ھم تورالماي ینە بیزگا متوجە بۆلدیلار.

[هندوستان سوداگرلىرى] بولاربیلە قلاتغە یېنگاندا ، قالین هندوستان سوداگرى کیم قلاتقە سودا قىلغالى کېلگن اپکان دورلار ؛ قاچا آلمادیلار. چریک اپلى الارنینگ اوستیگا اۇق یېتیب باردی. اکثر برین بۆلدیلار کیم مونداق یاغلیق محلدا^۱ ، یاغى ولایتی غە کېلادورگانى ، تالاماق کیراک. مېن رضا بۆلمادیم. دېدیم کیم سوداگرنینگ گناھى بار ؟ مونداق جزىی ؛ جزىی فایده دین ، تېنگرى رضاسینی ارادا کۆروب ؛ کېچساک ؛ مونینگ مقابله سیدا ، گلى- گلى فواید تېنگرى تعالی روزى قىلغوسیدور. نېچوک کیم اوشبو نېچە کوندا ، غلجى نى چاپا آتلانغاندا ، مېمەند افغانى قۇى و مال و اهل و عیالی بیلە چریک نینگ بیر یغاچى^۲ دا اپکاندا ، اکثر ، اُنى چاپماق ھە برین بۆلدونگیز.^۳ اوشمونی ملاحظه قىلیب ؛ مېن رضا بۆلمادیم. تانگلاسى غە اۇق تېنگرى تعالی یاغى افغان نینگ مالیدین- کیم غلجى بۇلغای- انچه چریک اېلیگا روزى قىلدى کیم ھېچ چاپقوندا مونچه قۇى توشمايدور اېدى. قلاتین اۆتوب ؛ توشوب ؛ بو سوداگرلاردین پیشکش رسمى بیلە بیرار نیمە آیلدى.

میرزا خان^۴ نى کیم کابل نى آلفاندىن سۇنگرا ، خراسان ساری رخصت بېریلیب اېدى ؛ ینە عبدالرزاق مرزا^۵- کیم مېن خراساندىن چیقاندا قالیب اېدى ؛ قلاتین اۆتگاندا ، بو ایگى میرزا قندھاردین قاجیب کەلدىلار. بهار مرزانینگ نبیره سى ، جهانگیر مرزانینگ اۇغلى- پیرمحمد مرزا.^۶ بو پیرمحمد مرزانینگ اناسى ، میرزالار بیلە- کېلیب ملازمت قىلدى.^۷

[روستایانە جوابلار] شاه بېگ بیلە مقیم غە ، کیشیلار و خطلار یېباریلدى کیم سیزینگ سۆزونگیز بیلە ، کەلدىوک. اۆزبېک دېک یات- یاغى خراسان نى آلدی. کېلینگ نى طور کیم صلاح دولت بۇلسا ؛ سیزینگ اتفاق و صوابدیدینگیز بیلە قرار بیرالى. خط بیتماکتین و ییزنى تیلماکدین مُنکر بۇلوب ؛ روستایانە و درشت جوابلار یېباردىلار. اۆل روستایلیقلاردین بیرى بو اېدى کیم شاه بېگ مېنگا بیتیلگان خطى نینگ ارقاسیدا ، بېگلار ، بېگلارگا ، بلکه اولوغراق مرتبه لىق بېگلار ، کىچىکراک چرگالیک بېگلارگا ، مُهر باسار یېردا ، کاغذینگ اورتاسیدا مُهر باسیب

^۱ قشاقلیک ، یوقسېلیک ، یوقلیق بۆلیشى کېرک.

^۲ ۶۶ کیلومتر

^۳ قصد قىلدىنگیز ، تصمیم آلدینگیز

^۴ بابر نینگ خاله بچه سى. بابر مقابلى ده (۹۱۲ھ) عصیان / قۇزغالان ایتگن کیشیلردن بیرى.

^۵ اوقات ۹۱۵ هجرى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۱) ولوغ بېک مرزا کابلی نینگ اۇغلى ، بابر نینگ اۆه (ابه) بچه سى. ۹۱۵ھ. ۸۸۸. ۱۵۰۹

^۶ امیر تیمور نینگ سوگلى نبیره سى « پیرمحمد میرزا ، تېموریلردن. بهار مرزانینگ نبیره سى جهانگیر میرزا دېگن اۇغلى نینگ فرزندى. » (بابر انسکلوپیدیه سى ، ۲۰۱۴)

^۷ بو جملە دىن بېلى بۆلە دى که جهانگیر میرزا ، ۹۱۲ یا خود ۹۱۳ ده وفات ایتگن. معلوم اېمىس کیم بابر نیمە اوچون ، بو گپ یازمە گن بلکه اونونگن دیر.

یېباربیتور. اگر مونداق روستایانه حرکتلار قیلماسا ابدی و بونوع درشت جوابلار یېبارماسا ابدی ؛ ایش مونگا یېتماس ابدی نهچوک کیم:

ستېزه به جایی رساند سخن که ویران کُند خاندان کهن^۱
اوشبو ستېزه لار دین و روستایلیغلاریدین ابدی کیم خان و مان لاری نی و اؤتوز- قیرق ییل
قازغانغانلارینی برباد بېردیلار.

[کرزغه توشتوک] شهر صفا نواحی سیدا اېرکاندا ، بیر کون اوردو ایچیدا غلط غوغایی توشتی. بارچه چریک اېلی یاراغلانیب ؛ آتلاندیلار. مېن غسل و طهارت غه مشغول اېدیم. بېگلار غلبه اضطرابلار قیلدیلار. فارغ بؤلوب ؛ آتلاندیم. چون غوغا غلط ابدی ؛ بیر زماندین سؤنگ باسیلدی. اوندین کؤچ بر کؤچ یوروب ؛ کیلیب ؛ کرزغه^۲ توشتوک. مونداهم بیر نهچه سؤزلاشماک طرحینی سالدوق. پروا قیلماي ؛ عناد و سرکشلیک مقامیدا اؤق اېردیلار. پیر- سونی ییلور دولتخواه لار ، عرض قیلدیلار کیم قندهارغه کبلور رودلارنینگ باشی ، بابا حسن ابدال و خلیشک^۳ طرفیدور. اؤل یوزگا اؤتوب قندهارغه کبلور رودلارنی تمام ییقمای کبراک. سؤزنی مونگا قویوب ؛ صباحی جیبالانیب ؛ برانغار- جوانغار یاسال یاساب ؛ خلیشک ساری کؤچولدی.

[اېلیک آلیمشاق] شاه بېگ و مقیم ، قندهار تاغی نینگ ؛ مېن تاش عمارت قازدورغان^۴- تومشوغي نینگ آلیدا شامیانه تیکیب ؛ اؤلتوروب اېردیلار. مقیم نینگ کیشیسی تیزلیک قیلیب ؛ یاغاچ اراسیدا ، یقین راق کېلدیلار. طوفان^۵ ارغون- کیم شهر صفا نواحی سیدا اېکاندا قاجیب ؛ کېلیب ؛ ابدی- یالغوز ، ارغونلارنینگ یاسالی ساریراق ، سیغینیب تور. عشق الله دېگان بیتی- سېکیز کیشی بیله ایریلیب ؛ تیزراک کبلور. عشق الله بیتی ؛ سېکیز کیشیدین ایلگاراراک ایریلور. طوفان ارغون ، یالغوز باریب ؛ روبه رو بؤلوب ؛ قیلیچ آلیشیب ؛ آتین ییقیب ؛ باشینی کسپیب ؛ مېن سنگ لخشک تۇغریسیدین اؤتگاندا ؛ کېلتوردی. شگون توتوق. چون بو پیر ، محلات و یاغاچ آراسی ابدی ؛ مونداق اوروشماقنی صلاح کورمای ؛ دامنه بیله اؤتوب ؛ خلیشک نینگ آلیدا رودنینگ قندهار طرفیداغی اولانگ دا ، یورت تعین قیلیب ؛ توشادور اېدوک کیم شیر قولى قراول ، ایلدام کېلیب ؛ عرض قیلدی کیم: یاغی یاساب یېتیشتی.

^۱ فردوسی شاهنامه سیدین بیر بیت « زوغم ییلن ایتلیگن سؤز شو درجه گه اېتکه زه دی کیم قدیمی خاندانلارنی ویران قیلیب یوباره دی. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۷۱) چهل قیلماق ، گپ نی ، قدیمی خاندانلر بوزیب تشلیشکه قدر ، کؤتره دی.

^۲ متن ده ، کر. حامد کرزی — اوغانستان نینگ باشلیقی و جمهوری ریسى ؛ ۲۰۰۱-۲۰۱۴م. گه چه نینگ آته سی ؛ عبدالاحد خان کرزی ، محمد ظاهر شاه نینگ اعتبارلی خاندلریدین بیرى بؤلگن و کرزی تخلصلی کیشیلر- انه شو کرز قشلاغی دن دیر. کرز نینگ بیر معناسی ، گرد ، سو توره دیگن بیر ، اېکن اوچون ، گرد بؤلگن زمین دیر. (گوگل) بو املانی کؤز اؤنگی ده آلسک ، حامدکرزی ، باید اوقیلسه ، بیراق مُصَحَف (ناتوغری اوقیلیب ، ناتوغری یازیلیب) بؤلیب کرزی بؤلگن. کرزی اوقیلگن حالت ده ، اوغانلر نینگ بیر قبیله سی معنا بېردی ؛ احمدزی ، اچکزی ، اسحاق زی کی.

^۳ (قاموس جغرافیایی افغانستان ، ۲۰۱۴) ده ، بو قشلاقلار نینگ آتلى کبلگن اېمس ؛ بلکه یوقالگندیلر.
^۴ «جل زینه قندهار» گه اشاره قیله دی بلکه. بو تاغ تومشوغي ، بو کون جل زینه دېب ایتيله دی. بو عمارت ۹۱۳ هـ. ۸۸۶ هـ. ۱۵۰۷ م. ده قازیلگن اېکن.
^۵ تۈرکجه- اۈزبکجه املاسی: تۆپ ، توپان. توپالان ، تۈپلم ییلن بیر ایلدیزدن دیر.

[بوتراگان- ترقاگان چریک] قلائین اۆتكالی چریک اېلى خىلى آچلىق- تنقىص لىق تارتىب اېدى. خلىشك نواحى سى غە كېلگچ يوققارى قوۋى ، قۇۋى و اۋى و آشلىق و سامان جھتيدىن ، چرىك اېلى نىنگ كۆپراكى ، بوتراپ ؛ تارقاب اېدى. چرىك نىنگ يىغىلورى غە باقمای ؛ چاپا آتلا نىلدى. بىزىنگ نى كىم بۇلغان كىشىمىز ايگى مىنگا ياووشقاي اېدى. موندا توشار محلدا ؛ نېچوك كىم مذكور بۇلدى- يوققارى ؛ قوۋى چرىك اېلىدىن ، خىلى كىشى بارىب اېدى. اوروش وقتى ، اولار قۇشولا آلمادىلار. اوروشته حاضر كىشىمىز ، مىنگ چاغلىق بۇلغاي اېدى. اگرچه كىشىمىز آز اېدى ؛ ولى خىلى يىخشى توزوك و مضبوط ياسال ، تعبیه و ترتيب قىلىب اېدىم. هېچ محل انچه ترتيب و نسق بىله ياساميدور اېدىم.

[چرىك تعبیه سى] خاصه تابىن دا- كىم تمام اېلىكىدىن ايش كېلور بىگىت لارنى ايرىلىب اېدى- تمام اۋن- اۋن و اېلىك- اېلىك بىتلىب- بىتلىب ؛ اۋن اولوغى و اېلىك اولوغى تعين اېتىب اېدىم. هر اۋن و هر اېلىك ، اۋنگ قۇلدا و سۇل قۇلدا تورار يېرلارنى بىلىب ؛ اوروش چاغى ، قىلور ايشلارنى معلوم قىلىب ؛ حاضر و ناظر اېردىلار. برانغار و جوانغار ، اۋنگ قۇل و سۇل قۇل ، اۋنگ يان و سۇل يان.

اۋنگ و سۇل چاپا آتلانچاق ، بې كلفت ياساماق و بې مئت تواچى ، چرىك اېلى يېرلىك- يېرى بىله اۋق متوجه بۇلدىلار.

اگرچه برانغار و اۋنگ قۇل و اۋنگ يان و اۋنگ ، بىر معناسى بار ؛ ولى الفاظ تغيىرى بىله- تشخيص اوچون- مختلف معانى غە مېن اطلاق قىلدىم. نېچوك كىم مېمنه و مىسرە كىم برانغار و جوانغار دېرلار. ياسالدا ، قىل نىنگ كىم غۇل دېرلار ؛ داخل اېماس. موندا بو نوع ياسالنى اوشول صرافتى بىله برانغار و جوانغار دېلدى. يىنە غۇل كىم باشقه ياسالدور ، مونىنگ يىمىن و يسارىنى امتياز اوچون ، اۋنگ قۇل ، سۇل قۇل بىتلىدى. يىنە غۇلدا كىم خاصه تابىن دور ، مونىنگ يىمىن و يسارىنى ، اۋنگ يان و سۇل يان ايتىلدى. يىنە خاصه تابىن دا كىم بۇى تېنگى دور ؛ ؛ توركى لفظيدا مجردنى هم بۇى دېرلار موندا اۋل بۇى مراد اېماس دور ؛ يقين ، مراد تور- مونىنگ يىمىن و يسارىنى اۋنگ و سۇل آتالدى.

برانغار: مىرزا خان ، شىرىم تىغايى ، يارك تىغايى آغە- اينىلارى بىله ، چلمه مغول ، ايوب بېگ ، محمد بېگ ، ابراهيم بېگ ، على سىد مغول ، مغوللارى بىله. سلطان على جُهره ، خدای بخش و ابوالحسن آغە- اينىلارى بىله.

جوانغار: عبدالرزاق مىرزا ، قاسم بېگ ، تېنگرى بېردى ، قنبرعلى ، احمد اېلچى بوغە ، غولى برلاس ، سىد حسين اكبر ، مىر شاه قوچىن.

اېراول: ناصر مىرزا ، سىد قاسم اېشىك اقا ، محب على قۇرچى ، پاپا اۋغلى ، الله وىرن توركمان ، شىر قولى قراول مغول ، آغە- اينىسى بىله ، محمد على.

غۇلدا: ؛ مېنىڭ ئۇنىڭ قۇلۇمدا- قاسم كۆكلىداش ، خسرو كۆكلىداش ، سۇلتان محمد دۇلداي ، شاھ محمود پروانچى ، قۇل بايزيد بكاوول ، كمال شربتچى .
سۇل قۇلۇمدا: خواجە محمد على ، دوست ناصر ، ميريم ناصر ، بابا شيرزاد ، خانقلى ، ولى خزانە جى ، قتلىق قدم قراول ، مقصود سوچى ، بابا شىخ .
غۇلدا تمام ايچكىلار ابدى . اولوغ بېگلاردىن كىشى يوق ابدى . بو مذكور بۇلغانلاردىن ، ھنوز ھىچكىم بېگلىك مرتبە سىغە يېتمايدور ابدى .
بۇيدا يېتىلگان: شىر بېگ ، حاتم قۇربېگى ، كېپىك قولى بابا^۱ ، ابوالحسن قۇرچى ؛ مغۇللاردىن اوروس على سىد ، درويش على سىد ، خوش كېلدى چلمە ، دوست كېلدى چلمە تاغچى ، دامانچى ھندى .

توركمانلاردىن: منصور و رستم آغە- اينيسى يىلە شاھ نظر سېوندوك .
[غنىم كىشى سى] غنىم كىشىسى ايگى بۇلاک بۇلدى . يىر بۇلاک شاھ شجاع ارغون - كىم شاھ بېگ كا مشهور دور . موندىن سۇنگ شاھ بېگ اۋق يېتىلگوسىدور . يىنە يىر بۇلاک اينيسى مقىم . بو ارغونلارنىڭ قراسىنى آلتى- يېتى مىنگ چىنارلار ابدى . تۇرت- بېش مىنگ ياراغلىق كىشىسىدا خود ھىچ سۇز يوق ابدى كىم بار ابدى .

[اوروش قىزىدى] غۇل يىلە و برانغارىيەلە اۋزى روبە رو بۇلدى . مقىم جوانغارىيەلە روبە رو بۇلدى . مقىمىنىڭ چرىكى ، آغە سىنىڭ چرىكىدىن جزى كىمراق بۇلغاي ابدى . بىزىڭ جوانغارغە كىم قاسم بېگلار بۇلغاي محكم زۇر كېلدى . اوروش وقتىغە چە ايكى- اوچ كىشى قاسم بېگدىن كېلىپ ؛ كۆمك تىلادى . چون آلىمىزدا بىزىڭ غنىمى مىز ھم زۇر ابدى ؛ كىشى ايرىر آلمادوق . غنىم طرفىغە بى درنگ متوجه بۇلدوك . اۋق كېلا باشلاغان فرصتە ، بىردىست بىزىڭ ابراولومىزنى اوروب ، ياندوروب ؛ غۇلغە تىقتىلار . اۋق قۇيۇپ كىم يورودوك ؛ اندك فۇرست اۋق قۇيۇپ ؛ توختاغاندىك قىلدىلار . اۋترومدا يىر كىشى اېلنى چاقىرىپ آتىن توشوب ؛ اۋق قۇيار خيال قىلدى . بىز بى توقف يوروب ؛ كېلگانىمىزىلە بۇلدورا آلمادى . آتلاىپ يوروى بېردى . بو يايلاق توشگان ، شاھ بېگ اۋزى اېكاندور .

اوروش اثناسىدا پرى بېگ توركمان ، تۇرت- بېش ، آغا- اينيسى يىلە دستارلارنى آلىپ ؛ ياغىدىن يوز ايوروب ؛ بىزگا كىردىلار . بو پرى بېگ ، اۋل توركمانلاردىن دور كىم شاھ اسماعىل ، بايندر سلاطينىغە مسلط بۇلۇپ ؛ عراق ممالكىغە متصرف بۇلغاندا ، عبدالباقى مىرزا و مراد بېگ بايندر باشلىق توركمان بېگلارى يىلە كېلىپ اېردىلار .

^۱ بو كىشى درە خوش دە هزارە مسعودىنى چاپكەن دە ، بخشى باردى . بابر ، بو كۈنگى كابل دە گى «دە كېپىك»نى اونگە تيول اولەك بېردى . «كېپىك قولى بابا ھم بو يوروشدا بخشى يورگان اوچون ، بىر كىنتنى كېپىك كا غنايت قىلدوك .» وقايع ۹۱۱ ھق .

برانغاریمیز ، یاغینی بورونراق آلیب ؛ تېبرادی. برانغاریمیزنینگ اوچی ، مېن یاساغان باقە^۱ سانچیلیب باردی. جوانغاریمیز بابا حسن ابدال دین خلی قویی راق ، اولوق اخمیل اریقلارغە تیکیلیب ؛ باردی. بیزینگ جوانغارنینگ اوتروسیدا ، مقیم ابدی ؛ تواب و لواحقی بیله. جوانغار کیشیسی غنیمی مقیم غە باقە اسرو آز ابدی. تېنگری راست کەلتوردی. قندهار غە و کەنت لاری غە بارور اوچ- تۆرت اولوغ اخمیل اریقلار ، بیزینگ جوانغار بیله غنیم ارا سیدا واقع بۆلدى. گذر باشینی توتوب ؛ اۆتکالی قۇیمادیلار. جوانغار کیشیسی باوجود آزیق ، یخشیلار توختاب ایاق بېرکیتی.^۲ ارغونلار طرفیدین حلواچی ترخان ، سو ایچیدا قنبرعلی و تېنگری بېردی بیله چاپقولاشتیلار. قنبرعلی یارالیق بۆلدى. قاسم بېگ نینگ پیشانه سى غە اۇق تېگدى. غولی برلاس نینگ قاشی نینگ اوستیگا اۇق تېگدى. قاچاری نینگ اوستیدین چىقتی.

[بیر تۇپچاقلى] اوشبو فرصتە ، یاغینی قاچوروب ؛ بو اریقلاردین مرغان تاغی نینگ تومشوغی ساری اۆتوک. اریقلاردین اۆتار فرصتە ، بیر بوز تۇپچاقلىق کیشی ، تاغ دامنه سیدا اۆلساری ؛ بولساری بارماقە متردد بۆلۇب ؛ آخر بیر ساری باقە تېبرادی. شاه بېگ گا اوخشايم. غالباً شاه بېگ ابکاندور. یاغینی باسقاچ ، تمامی چریک کیشی ، توشورماکگا و یاغینی قولاماقە باردیلار. مېنینگ بیله ساناغلیق ، اؤن بیر کیشی قالیب ابدی. اؤل اؤن بیر کیشیدین بیرىسى ، عبدالله کتابدار ابدی. مقیم هنوز توروب ؛ اوروشادور ابدی. کیشیمیزنینگ آزی غە باقمای ؛ تېنگریگا توکل قیلیب ؛ نقاره لار نی قاقیب ؛ غنیم ساری باقیب ؛ یورودوک.

كۆپ و آزغە تېنگرى دور بېرگۈچى
بو درگەدا يوقتور كىشى نىنگ كوچى
كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً يٰۤاٰدُنَ اللّٰهُ^۳

[مقیم هم قاچتى] نقاره اونینی استماع قیلیب ؛ بیزینگ متوجه بۇلغانیمیزنی بیلیب ؛ قرار طریقین اونوتوب ؛ فرار یۇلین توتی.^۴ تېنگری راست کەلتوروب ؛ یاغینی قاچوروب ؛ قندهار ساری یوروب ؛ فرخزاد بېگ نینگ چرباغیقه ، کیم بو تاریخدا اوندین اثر قالمايدور ؛ کیلیب توشتوک. شاه بېگ و مقیم کیم قاچتیلار ؛ قندهار قلعه سى غە کیرا آلمايدیلار. شاه بېگ شال مستونگ^۵ ساری چىقتی مقیم زمینداور طرفی باردی.

^۱ بابر ، قندهارده ، چل زینە بیله باغ هم توزه تگن اپکن.

^۲ فارسجه ده ، پای افشرد

^۳ بقره سوره سی ۲۴۹ نجی آیت. ترجمه سی: «که بیر مونجه آز جماعت اۆتکاندور که الله تعالی حکمی ایله ، کته کته جماعه غە غالب بۆلگان دور. (قران کریم ۱۴۰۱ھ)

(بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ۲۷۴) بو آیت نی ، عربجه جمله دېب قید قیلگن.

^۴ فارسجه ده یازە دیلار: «فرار را بر قرار ترجیح داد.»

^۵ بو کلمه همايون نامە ده «شال مستان» املاسی ییلن کېلگن. «حضرت اېندی نېمه قېلیش کېرک و قېرگه باریش کېرک دېب ؛ اؤیلە ب حیران بۆلیب قالدیلر. کېنگش قېلیندی. توردی محمد خان ییلن بیرم خان قندهار چگه ره سیگه (جایلیشگن) شال مستان دن باشقه جایگه باریش ممکن اېمس ، دېب ؛ مصلحت بېریشدی.» (همايون نامە ، ۱۹۶۸ ، ب. ۷۷-۷۸) تذکرة الواقعات ده هم «شال مستان» املاسی ییلن کېلگن: «از آنجا کوچ کرده در مقام شال مستان که پرگنه قندهار است ؛ فرود آمده بودند.» (تذکرة الواقعات ، رامپور لیبری ب. ت. ص. ۹۷) ترجمه سی: «او بیردن کۆچیب ؛ شال مستان ده که قندهار پرگنه سیدن دیر ، قۇندیلر.» بو سۆز سانسکریتجه بۆلیب ؛ ایگی جزء دن تۆزلگن: شال / سال و مستونگ ، مستان. شال / سال ، شهر و اوی و خانه معنا بېره دی. مستان ، مستونگ ، مستانگ خبیته روحلر اۆی- جای دېگینی دیر. خبیته روحلری جای ، خبیته روحلر وطنی. بو بیرکمه ، درم سال / درم شال بیرکمه سی نینگ قرشی سی دیر. درم / درم: محکم و اساسی توزوک ۲- رسم و رواج ۳- مذهب ۴- ایمان- عقیده ۵- دستور- قاعده ۶- انصاف ۷- یخشیلیک ۸- خصوصیت- علامت ، ۹- خاص بۆلگن بیر مراسم ۱۰- نذر قربانلیک (زیب اللغات ۱۳۸۸) درم سال: عبادنگاه ، نذر قیلنه دیگن جای. مسان:

قۇرغان بېرىكتىگۈنچە كىشى قۇيمايدور اېدى. قلى بېگ ارغون نىنگ آغە- اينى سىيدىن احمد على ترخان و بعضىلار كىم مېنگا اخلاص و عقيدەلارى معلوم بۇلوب اېدى ؛ قۇرغاندا اېردىلار. سۇزلاشيب ؛ آغە- اينى لارنىنگ جاني غە امان تىلادىلار. مذکور بۇلغانلار عنایت بىلە مشمول بۇلوب ؛ قىلغان استدعالارى مبذول بۇلدى.

قۇرغان نىنگ ماشور دروازه سىنى آچتىلار. اېل نىنگ باش سىزلىغىنى ملاحظە قىلىپ ؛ اۇزگا دروازه لارنى آچىلمادى. اوشبو آچىلغان دروازه دا شىرىم بېگ نى و يارك بېگ نى تعين قىلدى. اۇزوم بىر نېچە ايچكىلار بىلە كىرىپ ؛ باشسىز اېل نى آتقولاپ ؛ سياست اوچون بىر- ايگى كىشىنى هم بويوردوم كىم اۇلتوردىلار.

[خزىنەلر آچىلدى] اۇل مقىم نىنگ خزىنە سى غە يېتىم كىم تاش قۇرغاندا اېدى. عبدالرزاق مىرزا ، مېندىن ايلگارى كېلىپ ؛ توشگان اېكاندور. عبدالرزاق مرزاغە بىرار نىمە خزىنەدىن عنایت قىلىپ ؛ بو خزىنە نىنگ اوستىگا ناصربېگ نى و قول بايزيد بكاول نى و بخشىلاردىن^۱ ، سلطان محمد بخشى نى تعين قىلدىم. موندىن اۇتوب ارگا باردىم. شاه بېگ نىنگ خزىنە سى نىنگ اوستىگا خواجه محمد على نى و شاه محمود نى و بخشىلاردىن تغاى شاه بخشى نى مقرر قىلدى. مىرجان دېگان ذوالنون نىنگ دىوانى نىنگ اۋيىگا ، مىرىم ناصرنى و مقصود سوچى نى يېبارىلدى. ناصر مىرزاغە تۇتۇرولدى. مىرزا خان غە ، شىخ ابوسعيد ترخان نى تۇتۇرولدى. عبدالرزاق غە [...]»^۲ تۇتۇرولدى.

اۇل ولايتلاردا مۇنداق قالىن آق يارماق نى ھرگز كۇرونگان اېماس اېدى ؛ بلكە مۇنچە يارماق كۇرگان كىشىدىن ھم اېشىتىلگان اېماس اېدى.

اۇل كېچە سى ارگتە اۇق بۇلدم. شاه بېگ نىنگ سىنبل قولىنى توتۇپ كېلتوردىلار. اول محلدا اگرچە محرمى اېدى ؛ انچە رعايت تاپمايدور اېدى. بىراوگا تاپشوردوم. بخشى احتياط قىلماي ؛ قاچورۇبتور. تانگلاسى فرخزادىنىڭ چىراغى غە كىم اوردو اوندان اېدى ؛ كېلدىم.

[قندھار ولايتى ، ناصر مرزاگە بېرىلدى] قندھار ولايتى نى ناصر مىرزاغە بېردىم. خزانەلار نى ضبط قىلىپ ؛ يوكلاپ ؛ چىقار محلدا ارگ داغى خزانەدىن بىر قطار تىوۋە يوكى آق تىگە نى ناصر مىرزا آلىپ ؛ قالىپ تور. انى تىلاماي ؛ ناصر مرزاغە اۇق عنایت قىلدىم.

ھندولر ، اۆلىكلىرىنى كۆيدىرە دېگن جاي. ۲- بىر تورلى بالە لر كىلىگى كە اونگە يولۇقن بالە ، سې-سرىغ بۇلىپ ، ارىغلىيدىلر. ۳- جادو جنبل ۴- خېىت ، پلىد روح (اۋشە منبع) / مستان / مستونگ / مستانگ باشقە چە املالارى دىر. شالا: خانە ، منزل ، اتاق ، ايش محلى ، مانند دھرم شالا. (اۋشە منبع) شال / سال باشقە چە املالارى. ۱- قر. سۇزلىك بۇلىمى ، بخشى مادە سى. متن دد ، شال و مستونگ كېلگن.

۲- بو بىردن نېچە كلە با نېچە جملە ، توشگن گە اوخشە دى. (بابرنامە ، كابل واقعه لرى ، ۱۳۸۶) نىنگ حاشىيە سىندە بو جملە بار: « قازان: بو جملە قوبى دە كى چە و مىرجان آتلىق دىوان نىنگ اۋيى گا ، مىرزاخان شىخ گا ابوسعيد مرزانى تۇتۇرولدى » (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۷۵) دە ح. ۱۸ دە كېلگن « و مىرجان آتلىق دىوان نىنگ اۋيىگە مىرزاخان شىخ گە ابوسعيد مرزانى تۇتۇرولدى. ذوالنون بېك و مىرىم ناصر و مقصود سوچى نى يېبارىپ ؛ ناصر مىرزاگە تۇتۇردوق »

[بوروڭغى اردو اېماس] اندىن كۆچۈپ قۇشخانىە اولانگىگا توشۇلدى. اوردونى كۆچۈرۈپ ؛ اۆزۈم سىر قىلىپ ؛ كىچراک اوردوغە كېلدىم. بورونڭغى اردو اېماس. تانيغوسىز اوردويى^۱ بۇلۇبتور. يىخى تۇپچاق ائالار و قطار- قطار نر و مايە تيۈەلار و خچىرلار و قماش رختلىق ، خرزىنلىق مايەلار و سقرلات و مخمل چادرلار و شاميانەلار و هر كارخانىە دا ، خروار- خروار صندوقلار. بو ايگى آغە- اينى^۲ نىڭ جھاتىنى باشقە- باشقە خزانە قىلىلىپ اېدى. هر خزانەدا صندوق- صندوق ، تېنگ- تېنگ رختلار و آرتماق ؛ آرتماق و قاپ ؛ قاپ آق تىڭەلار . هر كىم نىڭ اۋتاغىدا و چادريدا هر جنس اۋلجەدىن بىسار اېدى. قۇي ھەم بىسار اېدى. قۇي غە چىندان ھەم پروا قىلمايدىلار. قاسم بېگ گا ، قلات نىڭ ايچىداكى لارنى كىم مقيم نىڭ نۇكرلارى اېدى- باشلىغى قۇچ ارغون و تاج الدين محمود اېدى- مال و جھاتلارى بىلە عنایت قىلدىم. قاسم بېگ چۈن حساب بىلور كىشى اېدى ؛ قىندھار نواچىسىدا كۆپ توراريمىزنى صلاح كۆرماي ؛ ايتا- ايتا محصللىق لارى بىلە ، كۆچتوردى. نېچۈك كىم مذكور بۇلدى ؛ قىندھارنى ناصر مىرزاغە عنایت قىلىپ ؛ ناصر مىرزاغە رخصت بېرىپ ؛ كابل عزىمى قىلىلدى.

[خزانە اولشماق] قىندھار نواچىسىدا خزانە اولاشگۈچە ، فۇرت بۇلمادى. قىرباغدا تۇرت- بېش كۈن توروب ؛ خزانەنى اولاشىلدى. ساناماغ نىڭ اشكالى بار اېدى. ترازويىلە تارتىلىپ اولاشىلدى. بېگ و بېگ آت نۇكر و تايىن خروار- خروار و قاپ- قاپ آق تىڭەنى وجە و علوفەلار غە يۈكلاب ؛ كۆتارىپ ؛ اېلتارلار اېدى. قالىن اۋلجە و مال و اولوغ آبرو و ناموس بىلە ، كابل غە كېلىلدى. سلطان احمد مىرزا نىڭ قىزى ، معصومە سلطان بېگىمنى كىم خراساندىن تىلاب ؛ كېلتۈرۈپ اېدىم ؛ اوشبو كېلگانىمدا عقد قىلدىم.^۳

[شىباق خان قىندھار دە] آلتى- يېتى كۈندىن سۇڭگ ناصر مىرزانىڭ نۇكرلارىدىن بىر كىشى شىباق خان كېلىپ ؛ قىندھارنىڭ قاباغانى نىڭ خېرىنى كېلتوردى. بورون مذكور بۇلۇپ اېدى كىم مقيم ، زمىنداۋر طرفى قاچتى. بارىپ شىباق خاننى كۆرۈر. شاھ بېگدىن ھەم متواتر كىشىلار بارور. بولارنىڭ اغوا و انگىزىدىن شىباق خان ھىرىدىن ، تاغ يۇلى بىلە ، مېنى قىندھاردا خيال قىلىپ ؛ قىندھار اوستىگا ايلغار. اوشمۇنى ملاحظە قىلىپ ؛ قاسم بېگ تېجربەلىق كىشى محصللىقلاربىلە قىندھاردىن بىزنى كۆچوردى.

^۱ فارسچە عبارت دور: يك اردو ، بىر اردو ، تانيغوسىز بىر اردو بۇلۇبتور.

^۲ ذوالنون ارغون و مقيم ارغون

^{۳۳۳} باير ، سلطان احمد مىرزا (اېە سى ، عىمكى سى) نىڭ ايگى قىزى بىلەن اۋلىندى: بىرى عايشە سلطان بېگىم اېدى. «اوشول نېچە كۈندا سلطان احمد مىرزانىڭ قىزى- عايشە سلطان بېگىم دىن- كىم اۋل مېنىڭ عقد نكاحىم غە كىرگان بو اېدى- بىر قىز بۇلدى. فخرالنساغە موسوم بۇلدى. مېنىڭ تونعۇچ فرزندىم بو اېدى. اۋل تارىخدا مېن اۋن تۇقۇز ياشتە اېدىم. اوشول بىر آي- قىرق كۈندا ، اۋق تىڭىرى رحمتى غە باردى.... وقایع ۹۰۶ ھ.ق. سلطان احمد مىرزانىڭ ، عايشە سلطان بېگىم آتلىق قىزىنى- كىم آتە- آباغە تىرىك اېكاندا ، مېنگا قالىنلىق قىلىپ اېردىلار ؛ خجندتە كېلىپ اېدى- شىعبان آيىدا اۋلدىم. اۋل آلفاندا اگرچە مېرىم يامان اېماس اېدى ؛ ولى اۋل كىدخالىغ اېدى. حىيا و حجاب جھتدىن ھر اۋن- اۋن بىش- يىگىرمە كۈندا بىر نوبت بارور اېدىم. سۇڭگىرلار خود اول مېر ھەم قالماي ؛ ولى حجاب ھنوز كۆپراک بۇلدى. بىر آيدا و قىرق كۈندا آتە خانم ، محصللىقلاربىلە سۈرە- سۈرە ، تىشۋىشلاربىلە يېبارور اېدى.... وقایع ۹۰۵ ھ.ق. بارىدىن كېچىك قىز ، معصومە سلطان بېگىم اېدى. آتە سى ، ارغوندىن- سلطان ارغون نىڭ برادرزادەسى حىببە سلطان بېگىم- اېدى. مېن خراسان غە بارغاندا ، كۆرۈپ ؛ خوشاب ؛ تىلاب ؛ كابل غە كېلتۈرۈپ اۋلدىم. بىر قىز بۇلدى اوشال فۇرتتە اۋق ، زاچە زىمىتى بىلە تېڭىرى رحمتى غە باردى. قىزى غە آتەسى نىڭ آتىنى اۋق قۇيۇلدى.» وقایع ۸۹۹ ھ.ق.

هر چه در آينه جوان بيند پير در خشت پخته آن بيند^۱

[قوی دشمن دين يېراق بۇلىش] كېلىب ناصر مرزانی قندهاردا محاصره قىلور. بو خبر كېلگچ ، بېگلارنى تىلاب مشورت قىلىلدى. بو سۆزلار اراغه توشتي كيم اۆزبېك و شىباق خان دېك يات اېل و قارى دشمن ، جميع تېمور بېگ نىنگ اولادى نىنگ اېلىكىداكى ولاياتقه متصرف بۇلدىلار. تورك و چغتاي دين هر گوشه و كناردا هم كيم قالب اېردىلار ؛ بعض رغبت ييله ، بعض گرەييله اۆزبېك گا پيوسته بۇلدىلار. پير مېن كابل دا قالب اېدديم. ولى مېنىنگ ايشيم اۇل پادشاه لارنىنگ ايشيگا اۇخساماس ؛ نى اوچون كيم سلطان محمود هندوستان نى كيم مسخر قىلدى ؛ خراسان تختى انىنگ تحت ضبطى دا اېدى و خوارزم و دارالمرز سلاطينى اونگه ، مطيع و منقاد اېدى. اۆزومىزگا پير- پير فكرىنى قىلغولوقدور و بو مقدار فرجه و فرصته قوی دشمن دين يېراقراق ايرىلغولوقتور. يا بدخشان جانبى يا هندوستان سارى عزم قىلماق كېراك. بو ايگى طرفدين پير طرفقه بارماقنى جزم قىلماق كېراك.

[هندوستان سارى] قاسم بېگ و شيريم بېگ توابعى ييله بدخشان بارماق بېرىن اېردىلار. اۇل فرسته بدخشان دا باش كۇتارگانلار ، بدخشانلاردين مباركشاه و زبير اېدى. ينه جهانگير توركمان و محمد قۇرچى اېدى. ناصر مرزانی چىقاريب اېردىلار. اۆزبېك گا هم كيرمايدورلار اېدى. مېن و بعض ايچكى بېگلار ، هندوستان طرفى بارماقنى ترجيح قىلىب ؛ لمغان غه متوجه بۇلدوك. قندهار فتحى دين^۲ سۇنگ ، قلات و ترنوگ ولايتىنى عبدالرزاق مرزاغه عنايت قىلىب ؛ عبدالرزاق مرزانی قلاته قۇيولوب اېدى. اۆزبېك ، قندهارنى كېلىب قاباغچ ، عبدالرزاق ميرزا قلاته تورا آلهادى. قلاتنى ساليب چىقتى. بيز كابل دين كۇچگان فرسته كېلدى. كابل دا عبدالرزاق مرزانی قۇيولدى.

[بدخشان سارى] بدخشان دا چون پادشاه و پادشاه زاده دين كيشى يوق اېدى. شاه بېگىم نىنگ مناسبتى ييله يا صوابدىدى ييله ، ميرزا خان بدخشان جانبى غه ميل قىلدى. ميرزا خان غه بدخشان سارى رخصت بېرىلدى. شاه بېگىم هم مرزاخان ييله متوجه بۇلدىلار. مېنىنگ خالم- مېرنگار خانيم- هم بدخشان بارماق بۇلدىلار. مېنىنگ ييله بۇلماغلارى نىنگ مناسبتى كۇپراك اېدى. توقانلارى اېدديم. هر نېچه منع قىلىلدى ؛ ممنوع بۇلمايدىلار. اولار هم تېبرادىلار.

[هندوستان عزىمتى] جمادى الاول آيى^۳ كابل دين هندوستان عزىمتى ييله ، كۇچولدى. خُرد كابل^۴ ييله يوروب ؛ سرخ رباط ييله قوروق ساي غه اېنىلدى. كابل ييله لمغان ارا سىداغى افغانلار

^۱ ياش كيشى آيينه گه قره ب نيمه كۆرسه ؛ كېكسه آدم ، خشت گه قره ب اوندىن هم يخشى راق كۆره دى. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۷۶) يېگيت آيينه ده كۆرگن نرسه لرنى ، قرى ، پيشق خشت گه اولرنى كۆره دى.

^۲ ۹۱۳ هجرى قېرى | ۸۸۶ شمسى | ۱۵۰۷ ميلادى

^۳ ۹۱۳ هـ جمادى الاول ؛ ۸۸۶ هـ شمسى. ميزان- ۱۵۰۷ اكتوبر

^۴ (بابرنامه ، ۲۰۱۸ ، ب. ۳۰۱) خرد كابل نى «كابل نىنگ اۆزى» آلگن

امانلیقتە ، ھەم دزد و دزد افشار دورلار .^۱ مونداق وقایعنی خود تیلاب تاپاآلماسلار . مېنى كابلنى تاشلاب ؛ ھندوستان غە بارادوردېب ؛ بىر يامانلىقلارنى اۇل بۇلدى . يخشى لارى ھەم يامانلىق ھەم ابورولدى . اونگا بېتى كىم جىگدالىك تىن كۇچگان صباحى ، ارالىقداغى افغان لارى مثل خضر خىل و ھموخىل و خولجى و خوگيانى افغان لارى جىگدالىك كۇتلىنى تۇسماك خيال قىلىپ ؛ شمال طرفىداغى تاڧە ياساب كېلىپ ؛ دۇلار چالىپ ؛ قىلىچلار اۋىناب ؛ تىكە قىلا باشلادىلار . آتلانغان بىلە ، بويوردوم كىم چرىك اېلى تۇشلوق - تۇشىدىن ، تاڧە يوروكايلار . چرىك اېلى ھەر قۇل ھەر قانگشار^۲ بىلە ، چاپقان بىلە متوجە بۇلدىلار . افغان لار بىر زمان تۇختاب ؛ بىر اۋق ھەم قۇيا آلمادىلار . قاچا بېردىلار . افغان لارنى قاولاب تاڧە چىقتىم . بىر افغان قۇيى يانېمدىن ، يانلاب قاچىپ بارا دور . قۇلى غە اۋقلا دىم . بو اۋق تېكگان افغاننى يەنە بىر نېچە افغاننى تۇتوب كېلتوردىلار . سياست اوچون بعض سىنى سىخقە اۋلتورغوزولدى . نىگنھار تومانيگا آدېنە پور قۇرغانى نىنگ آلى غە توشولدى .

بورونراقدىن دور اندىشلىك قىلىپ ؛ ھىچ بىر يورت فكرىنى قىلىلمايدور اېدى . نې بارماڧە يېرى مقرر ، نې تورماڧە يورتنى معين . يوقارى قۇيى يەنە بىر خبر آلفونچە ، يورت تازە قىلىپ ؛ كۇچولور اېدى . كېچ كوز اېدى^۳ شالىنى توزلاردا اكثر كۇتارىپ اېردىلار . يېر - سو بىلور كىشىلار عرض غە يېتكوردىلار كىم ، الېشىنگ^۴ توماني نىنگ رودى يوقارى - ميل كفارى - شالىنى قالىن اېكارلار . چرىگا قىشلىق - آشلىق احتمالى بار كىم اوندىن حاصل بۇلغاي .

نىگنھار جلگاسىدىن آتلاىپ ؛ ايلدام كېلىپ ؛ ساىگل دىن اوتوب ؛ پرائىن درە سى غە چە بارىلدى . قالىن شالى ، چرىك اېلى آلدىلار . شالىزلارنى تاغ نىنگ تويىدا اېدى . اېلى قاچىپ چىقتى . بىر نېچە كافر قتل غە باردى .

پرائىن درە سى نىنگ تومشوغىدا بىر نېچە يىگىتنى سر كۇپقە چىقارلىپ اېدى . يانار محلدا ، كافرلار ، تاغ اوستىدىن ايلدام كېلىپ ؛ اۋق قۇيدىلار . قاسم بېگ نىنگ كىياوى پوراننى يېتىپ ؛ بالتويىلە چاپىپ ؛ آلور محلدا ، يەنە يىگىتلار يانېپ ؛ زۇرلاب ؛ قاچوروب ؛ پوراننى آيىرىپ آلدىلار . كفار نىنگ شالىزارىدا بىر كېچە قۇنوب ؛ قالىن آشلىق آلىپ ؛ اوردوغە كېلىلدى .

اوشبو ايامدا مندراور توماني نواحىسىدا مقىم نىنگ قىزى ماھ چوچوك^۵ نى - كىم حالا بوتارىخدا^۶ شاھ حسن^۷ نىنگ نكاھىدا دور ؛ قاسم كۇكلاش قە عقد قىلىلدى .

^۱ ھەم اۋغرىدىلر ھەم اۋغرىنىنگ شېرىى (شېرىكى) دزد افشار / دزد افشار ، اۋغرى نىنگ معاۋنى ، اۋغرى نىنگ شېرىكى . (فرھنگ فارسى معين ، ۱۳۸۹) . (باىرنامە ، ۲۰۱۸ ، ب . ۳۰۱) دزد افشار نى ، كۇذاب آلگن .

^۲ بو سۇزنى (ف . اسحاقف ، ۲۰۰۸) قانگسار ئېت اېتگن .

^۳ قوس / نومېر - دىسېمېر آيلىرى بۇلىشى مېكن .

^۴ الېشىنگ سۇزى ، ھىشە ، علېشىنگ يازىلگن . بو سۇزدە «الى» - بۇلىمى نى ، «على» فكر اېتىپ ، «علېشىنگ» يازگنلر .

^۵ مقىم ارغون نىنگ قىزى ، ذوالنون ارغون نېرە سى . شاھ حسين ارغون نىنگ عىمكى سى نىنگ قىزى .

^۶ ۹۳۵ھ دن سۇنگ ۹۰۷ . ش . ۱۵۲۸ م

^۷ شاھ شجاع ارغون نىنگ اۋغلى وفات ۹۶۲ ھجرى (شقيقه يارقىن : ۱۳۸۶ ، ب . ۲۹۸) ۹۳۳ . ش . ۱۵۵۴ م

[خيلي خوش ياقتي] چون هندوستان جانبي بارماق صلاحى تاپيلمادى ؛ ملا باباي پشاغرىنى ، بىر نېچە يىگىتلار بىلە كابل غە يىبارىلدى. مىندراور نواحىسىدىن كۆچۈپ ؛ اتر و سيوه غە كېلدوك. بىر نېچە كۈن اول نواحيدا اۆلتۈرۈلدى. اتردىن كىر و نورگل نى بارىپ سىر قىلدىم. كىردىن جالە غە اۆلتۈرۈپ ؛ اوردوغە كېلدىم. اوندىن بورون جالە غە اۆلتۈرغان اېماس اېدىم. خىلى خوش ياقتى. موندىن سۇنگ جالە شايع بۇلدى.^۱

[قندهار خبرى] اوشبو ايامدا ملا مىرك فركتى ، ناصر مىرزا قاشىدىن كېلدى. شىباق خان قندهارنىنگ تاش قۇرغانىنى آلىب ؛ ارگىنى آلاى- آلماي ؛ يانغانىنى و شىباق خان يانغاندىن سۇنگ بعض جەتلاردىن ناصر مرزا ، قندهارنى سالىب ؛ غۇزنى غە كېلگەنىنىنگ خبرىنى ، مشروح عرض قىلدى.

[شىباق خان صلح قىلە دى] بىر نېچە كۈندىن سۇنگ شىباق خان قندهار اوستىگا غافلىقتە كېلور. تاش قۇرغانى بېركىتا آلماسلار. قۇيارلار. ارگىنىنگ گرديد نېچە يېردا نقب سالورلار. نېچە قاتلە اوروش كېلتۈرۈرلار. ناصر مىرزانىنگ بۇيىنى غە اۇق تېگار. اولار ياووشقان اېكان دورلار. اوشموندق اضطراب حالتىدا ، خواجه محمد امين ، خواجه دوست خاوند ، محمد على ، پياده ساقى ، قۇرغاندىن تاشلاپ ؛ چىقارلار. قۇرغان اېلى مايوس بۇلۇپ ؛ آلدورور محلدا ، شىباق خان صلح سۇزىنى اراغە سالىب ؛ قندهار اوستىدىن قۇپار. قۇپماغىنىنگ جەتى بو بۇلور كىم ، قندهار اوستىگا كىلوردا ، حرملارىنى نېرە توگا يىبارىپ اېكاندور. نېرە تودا بىر كىشى باش كۇتارىپ ؛ قۇرغان غە متصرف بۇلور. بو جەتدىن صلح گۈنە قىلىپ يانار.

بىر نېچە كۈندىن سۇنگ باوجود كىم قىش اورتاسى اېدى ؛ بادىخ يۇلى بىلە ، كابل غە كېلدوك. بادىخنىنگ اوستىدا بىر تاشدا ، بويوردوم كىم بو عبور و مرورىنىنگ تارىخىنى قازغايلا. حافظ مىرك بېتىدى. استاد شاه محمد سنگتراشلىق قىلدى. شتاب اوچون آبادان قازىلمادى. غۇزنى ناصر مىرزاغە عنايت قىلدىم. عبدالرزاق مرزاغە نىگنهار تومانى و مىندراور و درە نور و كىر و نورگل نى بىرىلدى. اوشبو تارىقە چە تېمور بېگىنىنگ اولادىنى باوجود سلطنت ، مىرزا دېرلار اېدى. اوشبو نوبت بويوردوم كىم مېنى پادشاه دېگايلا.

[همايون تولد بۇلە دى] اوشبو يىلنىنگ آخريدا سە شنبە كېچەسى دى القعدا آيىنىنگ تۇرتىدا^۲ ، آفتاب حوت برجىدا اېدى. كابلنىنگ ارگىدا همايون^۳ متولد بۇلدى. تارىخ ولادتىنى مولانا مسندى شاعر «سلطان همايون خان»^۴ تايىپ اېدى. كابل شاعرچەلار دىن بىراو «شاه ،

^۱ كۆپ سولردن جالە بىلە اۆتېلدى ؛ دېگى.

^۲ ۹۱۳ھ. دى القعدە ۴. ۸۸۶ھش. حوت / اسفند ۲۵. ۱۵۰۸م. تارخ / مرت ۱۶.

^۳ نصرالدين همايون مىرزا وفاتى ۹۶۳ ھجرى (شفیقه يارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۶) (۹۶۳ق ۹۳۴ش ۱۵۵۵م)

^۴ «سلطان همايون خان» ابجد حسابىگە: ۹۱۳ھ. ۸۸۶ھش. ۱۵۰۸م بۇلە دى.

فیروز قدر^۱ تاپیب اېدی. اوچ-تۇرت كۈندىن سۇنگ «ھمايون»^۲ اسمى بىلە موسوم بۇلدى. ھمايون نىنگ ولادتىدىن بېش-آلتى كۈن سۇنگ چىراقە چىقىپ ؛ ھمايون نىنگ ولادتى نىنگ تۇيى بۇلدى. بېگ و بېگات^۳، اولوغ-كىچىك ساچىق كېلتوردىلار. قالىن آق تىنگە اۋكۈلدى. اوندىن بورون ، انچە قالىن آق يارماقنى بىر يېردا كۆرۈلمايدور اېدى. خىلى يىخشى تۇى بۇلدى.

^۱ «شاه ، فيروز قدر» ۹۱۳ھ.ق. ۸۸۶ھ.ش. ۱۵۰۸م بۇلە دى. (بايرنامە ، ۲۰۱۸ ، ب. ۳۰۳) «شاه فيروز قدر» آلگن. «شاه فيروز قدر» ابجد حسابىگە ، ۹۲۳ بۇلە دى. ناتۇغرى چىقە دى.

^۲ اصل آتى ، نصيرالدين ، لقبى ھمايون دىر. ھمايون گە مشهور بۇلگن.

^۳ بېگات سۆزى ، كۆكن سىز بىر سۆز دىر. بېگ سۆزى (سانسكىرىتچە-تۈركچە) سۆزدىر. /-ات / ايسە ، عربچە قۇشېمچە بۇلىپ ، مونث كۆپلىگىنى بيان قىلە دىگن قۇشېمچە دىر. بو سۆزنىنگ معناسى ، اصلى دە ، «خاتىن بېگلر» دىر. بايرنامە دە ، ھىچ بىر خاتىن ، بېگ درجەسى يىلن معرفى بۇلگن اېمىس. بۇسۆزنى حرمتلى ، برھان الدىن نامق ، (بايرنامە ، ۱۳۹۹ ، فارسچە ترجمە) دە ، بېگچە آلگن. يعنى بېگ درجە سىگە يېتمە گن سرکردە لىر. باشقەچە قىلىپ ايتگندە ، بېگلىك درجە سىگە نامزد بۇلگن كىشى.

وقایع سنه اربع عشر و تسعمایه

[۹۱۴ هجری قمری | ۸۸۷ هجری شمسی | ۱۵۰۸ میلادی]

بو یاز ، مقر نواحیسیدا ، مهمند افغان نینگ بیر بۇلاکینی چاپیلدی . چاپقوندین کبلیب ؛ توشگانندین نېچه کوندین کبېن ، قوچ بېگ و فقیرعلی کریمداد و بابا چهره ، قاچار خیالی قیلیب تورلار . خبر تاپیب کیشی یبباریلدی . استرغچ نینگ ایاغیدین آلیب کبلیدلار . جهانگیر میرزانینگ تیریک لیگیدا^۱ هم بولاردین بعض یاراماس سۆزلار عرض غه یتیب ابدی . بویوردوم کیم بارچانی ، بازار باشیدا یاساقه یتکورگایلار . دروازه غه ابلتیب ؛ ایپ سالیب ؛ آسار محلدا ، خلیفه نی ، قاسم بېگ یبباریب ؛ مبال غه لار بیله گناه لار نی تیلادی . بېگ نینگ خاطری جهتیدین قانلارین باغیشلادیم . زندان غه بویوردوم کیم سالغایلار .

[خسرو شاه نینگ نوکرلری] حصاری قندوزی^۲ - نېکیم خسرو شاه نۆکری مغولار اولوغلاری چلمه علی سید شکمه^۳ شیرقلی ایکو سالم ، ینه خسرو شاه نینگ چغتای دین رعایت قیلغان نۆکرلاری ، سلطان علی چهره ، خدابخش باشلیق ، ینه تورکماندین سیوندوک و شاه نظر باشلیق ایکی - اوچ مینگ آبادان ییگیتلار بو مدته بیر - بیرلاری بیله سۆزلاشیب ؛ سۆزنی بیر ییردا قویوب ؛ یامانلیق مقامیدا بۆلوتورلار .

بو مذکور بۇلغانلار ، خواجه ربوچ نینگ آلیدا ، سۆنگ قۇرغان اولانگیدین چالاک اولانگیگاچه اۆلتوروب ابردیلار . عبدالرزاق میرزا نینگهاردین کبلیب ؛ ده افغان دا اۆلتورور ابدی . بیر ؛ ایگی نوبت بولارنینگ مونداق تیرسانگانی نی^۴ محب علی قۇرچی ، خلیفه بیله ملا بابا غه ایتور . مېنگا هم ایماپی قیلدیلار . اینانغودېک سۆز اېماس ابدی . پروا قیللمادی .

[مغولر یاغیقماقچی] بیر آخشام چرباغدا ؛ دیوانخانه دا - اۆلتوروب ابدیم کیم کبچ نماز خفتن دا ، یانندین ، موسی خواجه ینه بیر کیشی بیله ایلدام کبلیب ؛ قولایم غه ایتتی کیم مغولار تحقیق

^۱ وقایع ۹۱۰ هجری جهانگیر میرزا تیریک دیر « ینه ایگی کؤجیدین سۆنگ ، جهانگیر مرزا کبلیب ؛ قولایم غه دبدی : کیم خلوت سۆزوم بار . خلوت قیلیلدی . عرض قیلدی کیم : باقی چغانیانی مېنگا کبلیب دبدی کیم ، پادشاهانی یتتی - سبکیز ؛ اون کیشی بیله رخصت بیریب ؛ سئد سوبینی اۆتکاریب ؛ سیزنی پادشاه کوتارالینگ . » او ، ۹۱۰ دن سۆنگ وفات اینگن . معلوم اېمس که بابر نیمه اوچون ، اونینگ اۆلیمی حقیده ، هیچ نرسه دېمه گن .

^۲ یعنی خسرو شاه نینگ حصاری و قندوزلی نوکرلری ...

^۳ (بابرنامه ، ۱۹۹۵) « فهرست نام اشخاص » ده علی سید سمکه ثبت قیلگن

^۴ بو سۆزنی ایچی مانو (بابرنامه ۱۹۹۵) ده سمکه قید اېتگن ، مگر دکتور واحدی شکمه اصلاح قیلگن . واحدی نینگ تصحیح سی قبول بۆلدی . شکمه احتیالی بار که شکمه نی کۆپ سوبه دېگن بۆلسه یا خود ، کته قرن بۆلشی هم ممکن . کته قرن کیشی نی شکمه دیلیدیلر . « قاری شکمه » صدرالدین عینی نینگ (؟) بیر رهانی نینگ آتی دیر .

^۵ مخالفت مقامی ده بۆلگنلری نی . پادشاه لیک ادعا قیلگنلری نی .

ياغىقماقچى بۇلدىلار. عبدالرزاق مرزا^۱ نى اۆزلارىگا قۇشارنى تحقيق بىلمادوك. بولارنىنگ هم اوشبو آخشام ياغىغورى جزم اېماس اېدى.

تغافل قىلىپ ؛ بىر لحظه دىن سۇنگ ، حرم سارى متوجه بۇلدم. اول محلدا حرملار باغ خلوتە و باغ يۇرونچقه دا اۆلتورولار اېدى. حرم غە ياووق يېتگاندا ، چۇرە ؛ چوريە و يانىش اېلى^۲ ، ياندىلار. اېل يانغاندىن سۇنگ ، مېن و سرور قول ، شهر سارى يورودوك. خندق يۇلى بىلە آھنين دروازه سى غە يېتىپ اېدىم كيم اۇل طرفدىن - بازار يۇلى بىلە - خواجه محمد على كېلدى. بىلە كېلىپ ؛ مېن حمام نىنگ تاقى نىنگ^۳

^۱ عبدالرزاق ميرزا بابر نىنگ اېنگ سۇنگى رقىبى ، بابر بىلن اوروشدە يا اونىگ امرى بىلن اۆلدېرىلدى. آتەسى نىنگ گېنى - غزنى دە - دفن اېتىلدى. وفات تارىخى موندە دىر: «شاهى كە ز فرقتش فلک گشته خراب* شمس و قمر از هجر شده در تب و تاب* تاريخ وفات آن شهنشاه شهيد* بر لوح فلک نوشته با» خير و صواب» خير و صواب كلمە لريدن ۹۱۵ھق چىقە دى. (حبیبى: ۱۳۵۱: ۱۶) ۹۱۵ھق / ۸۸۸ھش / ۱۵۰۹م.

^۲ پادشاهنى حرمگە جە بدرقە قىلىپ ، سۇنگرە يانە دېگن اېلر. بو معمول صورتە ، پادشاه نىنگ بادىگاردى كە چۇرە لردن تشكىل بۇلدى ، چوريە لر و باشقە... دن عبارت بۇلر اىكتلر.

^۳ بىرچە نىسخەلار و ترجمەلار نىسخەلارى بو يېرگا كېلىپ كېسىلە دى. اۇن. اۇن بىر يىل لىك واقعهلار بيانى هم بابرنامەلار دا موجود اېمس. واحدى

وقایع سنه خمس و عشرين و تسعمایه

[۹۲۵ هجری قمری | ۸۹۸ شمسی | ۱۵۱۹ میلادی]

[ینه هم دهشتلی زلزله] دو شنبه کونی محرم آیی نینگ غره^۱ سیدا ، چنداؤل جلگاسی نینگ ایاغیدا ، قاتیق زلزله بۇلدى ؛ اونداق کیم امتدادی یاریم ساعت نجومیغه^۲ یاقین لاشتی .

[بجور تمان / بجور فتح بۇله دی] تانگلاسی غه بو یورتین کؤچوب ؛ بجور قۇرغانی غه زورلاماق داعیه سی بیلہ ، بجور قۇرغانی نینگ یاقینی غه توشوب ؛ دلہ زاک افغانی دین ، بیر معتبر کیشینی بجورگا ییباردوک کیم ، بجور سلطانی غه و اہلیگا نصیحت قیلغای کیم قولوق مقامیدا بۇلوب ؛ قلعه نی تاپشورغایلار . اؤل جمع بی سعادت جاہل نصیحتنی قبول قیلماي ؛ پریشان جوابلار ییباردیلار . فرمان بۇلدى کیم چریک اہلی تورا و شاتو و قۇرغان آلماق اسبابی نی طیار قیلغایلار . بو مصلحت اوچون بیر کون اوشول یورته اۇلتورولدى .

پنجشنبه کونی محرم آیی نینگ تۇرتیدا ،^۳ بویورولدى کیم ، چریک اہلی جیبہ کییب ؛ یاراغلانیب ؛ آتلا نغایلار . جوانغار ایلگاری یوروب ؛ بجور قۇرغانی نینگ یوقاری یانیدا سوکیرشیدا ، سودین اۇتوب ؛ قۇرغانی نینگ شمال طرفیدا توشغای . غؤل کیشیسی ، قۇرغان نینگ غرب - شمالیدا ؛ سونی کبچمای - ناہموار بلندلیق و پستلیق ییردا توشگای . برانغار قویغی دروازہ نینگ غرییدا توشگای .

دوست بېگ باشلیق جوانغار بېگلاری سودین اۇتوب ؛ توشار محلدا ، قۇرغاندین یوز - یوز اہلیک چہ یایاق چیقیب ؛ اۇق قۇیدیلار . بو بېگلاردا غی یوروب ؛ آتقولاشیب ؛ یایاقلارنی ، قۇرغان غه تیقیب ؛ فصیل توییگا یپتکوردیلار . ملا عبدالملک خواستی^۴ ، دیوانہ وار ، آت بیلہ فصیل نینگ توییگا کیریب ؛ یوروب اہدی . اگر شاتو و تورا طیار بۇلوب ؛ کون کچ بۇلماسا اہدی ؛ اوشال ساعت قۇرغان آلیلور اہدی .

^۱ ۹۱۴ هق . محرم ، ۱ سہ شنبہ ؛ ۸۸۷ هسش ثور / اردی بهشت ۲۲ ؛ ۱۵۰۸ م . می ۱۲ . یادداشت : کؤرہ میز کہ بابر دوشنبہ کونی دېگن - مگر «باحساب» تقویمی نینگ اساسی ده ، سہ شنبہ کېلگن . معمول اولہ رک آی نینگ ۱ ینجی ۲ ینجی ۳ ینجی کونلری نی «غره» دېیدیلر .

^۲ بیر ساعت نجومی ، ایکی بریم گھریان (واژه باب) هر گری ، ۲۴ دقیقه دیر . ایکی بریم گھریان ۶۰ دقیقه بۇلہ دی . بریم ساعت نجومی ۳۰ دقیقه دن عبارت بیر زمان نی بیلدیرہ دی .

^۳ ۹۲۵ هق . محرم ۴ ؛ ۸۹۷ هسش . جدی / دی ۲۵ ؛ ۱۵۱۹ م . جنوری ۱۶ .

^۴ بایرنامہ ۱۹۹۵ ، خوستنی همه جایده خواست یازہ دی .

ملا تورک علی و تېنگرى بېردى نىنگ نۇكرى ، ياغى بىلە چاپقولا شىب ؛ غنىمنى آلىب ؛ باشىنى كېسىپ ؛ كېلتوردىلار. ھەر قايسى غە جلدو وعدە بۇلدى. بجور اېلى چون تفكىنى كۆرمايدور اېردىلار ؛ اۆل تفك اونىدىن ھىچ پرواى قىلمايدىلار ؛ بلكە تفك اونىنى ايشىتىگاج ؛ تىمسخر قىلىپ ؛ ماقبلەدا شىنعى حرىكتلار قىلورلار اېدى.^۱ اوشال كۈنى استاد على قلى ، بىش كىشىنى تفك بىلە آتېپ يىقتى. ولى خازن ھم ايگى كىشىنى تفك بىلە يىقتى. اۆزگا تفك اندازلار ھم ، تفك آتماق تە بىسار جلادت كۆرساتىپ ؛ يىخىلار آتتار. قالقان دىن ، جىبە دىن ، گاوسردىن اۆتكارا-اۆتكارا ، يىقىتا- يىقىتا آتتار. آخشام غە چە شايد كىم پېتى ؛ سېكىز- اۆن بجورى تفك ضربى بىلە يىقىلدى. اوندىن سۇنگرا اونداق بۇلدى كىم تفكىنىگى ضربىدىن باش چىقارا آلماسلار اېدى. فرمان بۇلدى كىم آخشام بۇلۇبتور. چرىك ، اسبابى طيار قىلىپ ؛ سحر قۇرغان غە ياپىشسونلار. آدىنە كۈنى محرم آيى نىنگ بېشىدا^۲ ، فرض وقتىدا^۳ فرمان بۇلدى كىم ، اوروش نىقارەسى چالىپ ؛ ھەر قايسى يېرىك ؛ يېرىدىن يورۇب^۴ ؛ قۇرغان غە ياپىشقايلار. جوانغار بىلە غۇل اۆز ملچارلارىدىن ، يك دست تورا كېورۇب ؛ شاتو قۇيۇب ؛ ياپىشتىلار. خلىفە ، شاھ شاھ حسن ارغون^۵ ، احمد يوسف باشلىق تمام غۇل نىنگ سۇل قۇلى غە فرمان بۇلدى كىم ، جوانغار غە كۆمك بۇلغايلار.

قۇرغان نىنگ شىرق- شىمالى برجى نىنگ تويىگا ، دوست بېگ كىشىسى كىرىپ ؛ قازماق و يىقماق مشغول بۇلدىلار. استاد علىقلى ھم اوندان اېدى. اۆل كۈن ھم يىخىلار تفك آتتى. ايگى قاتلە فرنگى آتتى. ولى خازن ھم بىر كىشىنى تفك بىلە يىقتى. غۇل نىنگ سۇل قۇلىدىن ، ملك على قىطى ، شاتوغە بورون چىقىپ ؛ مدتى حرب و ضربقە مشغول اېدى. غۇل مۇلچارىدا ، محمد على جنگ جنگ و اينىسى ؛ نوروز- ھەر قايسى بىرار شاتوغە چىقىپ ؛ نىزە و قىلىچ بېتكوردىلار. يەنە بىر شاتوغە بابا يساول چىقىپ ؛ بالتوبىلە قۇرغان نىنگ تامىنى يىقماق و بوزماق مشغول اېدى. اكثر يىگىتلار اوندان يىخشى يورۇب ؛ قالىن شىبە اورۇب ؛ غنىمنى ، باش چىقارغالى قۇيمايدىلار. يەنە بعض يىگىتلار ياغى نىنگ حرب و ضربىدىن ھىچ پرواى قىلماي ؛ اۇقى بىلە تاشىنى ذرە يى كۆزگا ايلماي ؛ قۇرغان تېشماك^۶ بىلا ، بوزماق مشغول و مشغول اېردىلار.

چاشت بار اېدى كىم شىرق- شىمالى برج- كىم دوست بېگ نىنگ كىشىسى قازادور اېدى- تېشىلىپ دوست بېگ نىنگ كىشىسى غنىمنى قاچورۇب ؛ برج اوستىگا چىقتىلار. اوشال زمان ، غۇل كىشىسى ھم شاتودىن قلەغە چىقتىلار. غۇلدىن اۆل قۇرغان غە چىقتى. تېنگرى تعالى نىنگ لطف

^۱ شايد ، اۆسىر اېدىلر.

^۲ ۹۲۵ھ. محرم ۵ : ۸۹۷ھ. جدى / دى ۲۶ : ۱۵۱۹م. جنوری ۱۷.

^۳ فرض وقتى ، ئانگ نمازىنى اوده ماق زمانى. معمولدە ، ۳۰ دقيقە سىتتن سۇنگ اۇقىلە دى. سنت وقتى دە سۇنگ

^۴ تەبىئى بۇلگن جايلىرىدىن. تۇش- تۇشىدىن (ھەر كىم اۆز كوچى دن) گە اوخشە گن بىر تەبىر.

^۵ بو شاھ حسن ارغون ، شاھ شجاع (شاھبېگ) نىنگ اۇغلى و ذوالنون ارغون نىنگ نېرەسى. حاضرىگى بابرنامە دن معلوم بۇلىيىدى كىم نى زمان و قندە ي بۇلىپ بابرىنىنگ ملازمتى گە كېلگن. نېگە بابر ، اونىنگ آتەسى — شاھ بېك ارغون- نى قندھار دە يىنگىپ ، اۆتىز- قىرىلېك يىقتى- تېرگىنى آلىپ ؛ چرىكلرىگە اولشگن اېدى. اوندە شاھ بېك

ارغون ، شىبانى خان گە سېغىنگن اېدى.

^۶ بابر ، تېشىك سۆزىنى توشوك ھم يارگن. « ياساغان پناھ نىنگ توشوكلاردىن منظر دور. » وقایع ۹۱۰ھ. ق. تېشىك و توشوك ، ایرى ایرى سۆزلر بۇلىشلىرى مېكەن. توشوك ، بىر يوزىدە بۇلگن چقورلىك ، توشىلە دىگن جاي. تېشىك ، مرە لە دىگن جاي ، ترصد قىلىنە دىگن جاي. تېبىلە شە دىگن جاي. اۆتېلە دىگن جاي. بۇلىشى مېكەن (۴)

و عنایتیدین مونداق مضبوط و مستحکم قۇرغان ایگی - اوچ ساعت نجومی^۱ دا فتح بۇلدى. ییگیت - یلانگ اۇلچە امکان جد و اهتمام ابدی ؛ ظاهر ایتیلار و بهادرلوق آتی و ننگ و نام حاصل ایلا دیلار.

[کفار رسومی] بجور اہلی چون یاغی اہدیلا ، اسلام اہلی بیله یاغی اہدیلا ، باوجود بغی و دشمن لیق کفار رسومی بو اہل ایچیدا شایع اہدی و اسلام آتی اؤل خیل ارا سیدا ضایع. قتل عام غه باریب ؛ اهل و عیالاری اسیر بۇلدى. تخمینا اوچ مینگدین کۇپراک کیشی قتل غه باریب تور. چون شرق ساری اوروش توشمايدور اہدی ؛ آزارق چہ کیشی اول طرفیدین قاجیب چیقیتیلار.

[بی نہایت اؤلوک] قۇرغان فتح بۇلغاندین سۇنگ ، کیریپ ؛ قۇرغانی سیر قیلیدى. تاملاردا و اوی و کۇچہ لار دا و کۇیلاردا ، بی نہایت اؤلوک یاتیپ اہدی. اؤتگۇچی - کبتگۇچی اؤلوکلارنینگ اوستیدین عبور و مرور قیلورلار اہدی. سیردین یانیب ؛ سلطانلارنینگ اوییدا اؤلتوروب ؛ بجور ولایتینی خواجه کلان غه عنایت قیلدوک. کؤمک اوچون آبادان ییگیتلاردین قالین کیشی تعین قیلیب ؛ نماز شام اوردوغه کبیلیدى.

[خواجه کلان نینگ شفاعتی] تانگلاسی کۇچوب بجورنینگ جلگاسیدا بابا قرا چشمه سی غه توشولدى. بیر نچہ بندى کیم قالیب اہدی خواجه کلان نینگ شفاعتی بیله گناہ لار ین باغیشلاب ؛ اهل و عیالارینی الارغہ قاتیپ رخصت بپریدى. بعض سلطانلاری و سرکش لاری کیم اہلیگا توشوب اہدی ؛ یاساقہ یتى. سلطانلارنینگ باشی بیله بیر نچہ باش بو فتح خبری بیله ، کابل غه یمباریلدى. بدخشان و قندوز و بلخ قہ ہم فتح نامہ لار بیله باشلار یمباریلدى.

شاہ منصور برلاس یوسف زی^۲ کیم یوسف زی^۳ دین کبلیب اہدی ؛ بو فتح دا و بو قتل عام دا بار اہدی. تۇن کیدوروب شاہ منصور یوسف زی گا ، سیاستلار بیله فرمانلار یتیب ؛ رخصت بپریدى.

بجور قۇرغانی نینگ مہماتیدین خاطر جمع قیلیب ؛ سہ شنبہ کونی آیینگ تۇقوز پدا^۴ ، کۇچوب ؛ بیر کروہ^۵ قوی راق ، اوشبو بجور جلگاسیدا اۇق توشوب ؛ بیر بلندیدا کلہ منارہ بو یورولدى.

چہارشنبہ کونی محرم آیینگ اؤنیدا^۶ ، سیر قیلا آتلا نیب بجور قلعه سی غه باریب ؛ خواجه کلان نینگ اوییدا شُرب مجلسی بۇلدى. بجور نواحی سیداغی کافرلار بیر نچہ تولوم دا ، چاغیرلار کبلتوردیلار. بجورنینگ چاغیری و میوہ سی ، تمام نواحی سیداغی ، کافرستاندین کبلور.

^۱ بیر نجومی ساعت ، ایگی یریم گری حسالنه دی. ۶۰ دقیقه گہ تہنگ دیر. باشقہ قیلیب ایتگندہ ، بیر نجومی ساعت یا ساعت نجومی ، ۶۰ دقیقه دن عبارت دیر.

^۲ شاہ منصور یوسف زای نینگ بابر درباریگہ کبلیشی و قیزی نی بابرگہ یمباریشی ، بابر و افغانلار مناسبتلاری نی ، ینگی بیر مرحلہ گہ کیریٹی

^۳ زی ، زوی ، زای سۇزلاری فرزند و اولادہ معنا بیرہ دی. پشتو تیلیدہ کۇپ ایشلہ تیلہ دی. تۈرکۈہ تۈرکچہ سیدہ یو کلہ لار نینگ املاسی ، «سوی» دیر. ملای روم «رومی» بیر ملہع غزلیگہ کبلیترگن: «ماہی چو شمس تبریز غیبت نمود ؛ گفتا^۴ از من دیگر نپرسید ؛ بن سۇیلاریم ارز من» ترجمہ سی «شمس تبریزگہ اوخشہ گن بیر آی ، غیب بۇلدى (یتى) و دہدی کیم مہنی آخرت منگیزلر ، مہن ، اصل و نسبیم یا کیملیگیم نی اخترہ من. بو بیت نینگ مفہومی ، اونینگ مثنوی معنوی سیدہ گی بیت ییلن تہنگ دیر: «ہر کسی کو دور ماند زاصل خویش^۵ باز جوید روزگار وصل خویش» ترجمہ سی: ہرکیم اؤزلیگی دن اوزاق قالسہ ، ینہ ہم اصل و نسب نی تہنگ وصلی نی اخترہ دی. یعنی اصل و نسبیکہ ابریشیش اوجون کۇشش اپتہ دی. فارسچہ «زہ» کلہ سی ییلن ہریشہ بۇلیشی ممکن.

^۴ ۹۲۵ھ. محرم ۹: ۸۹۷ھ. جدی / دی ، ۳۰: ۱۵۱۹ھ. جنوری ۲۱.

^۵ ایگی کیلومتر

^۶ ۹۲۵ھ. محرم ۹: ۸۹۷ھ. جدی / دی ، ۳۰: ۱۵۱۹ھ. جنوری ۲۱.

كېچە اوندا بۇلۇب ؛ صباحی^۱ قۇرغان نینگ برج و بارو سینی ملاحظه قیلیب ؛ آتلانیب اوردو كېلیم. تانگلاسی^۲ كۆچوب خواجه خضر رودی یاقاسی غه توشولدی.

[بیرگینه قطعه] اندین كۆچوب چندول رودی نینگ یاقاسی غه توشتوك. فرمان بۇلدى كیم بجور قۇرغانی غه كۆمك بۇلگان ابل-بی باقی^۳ بجور غه بارغایلار. یکشنبه كونی آی نینگ اؤن تۇرتیدا^۴ خواجه کلان غه تۇغ عنایت قیلیب ؛ بجور قۇرغانی غه رخصت بېریلدى. خواجه کلان غه رخصت بېرگاندین ، بیر-ایگی کون سۇنگ ، بوغینه قطعه خاطر غه كېلدى. خواجه کلان غه بیتیب بیباریلدى :

قرار و عهد به یار این چنین نبود مرا گزید هجر و مرا کرد بیقرار آخر
به عشوه های زمانه ، چه چاره سازد کس بجور^۵ کرد جدا ، یار را زیار آخر^۶
چهار شنبه کونی محرم آیی نینگ اؤن ییتی سیدا^۷ سلطان علاءالدین سوادى ، سلطان ویس سوادى نینگ معارضی^۸ كېلیب ملازمت قیلدی.

[سیر و شرب و کمالی] پنجشنبه كونی آی نینگ اؤن سېكیزی دا^۹ بجور بیله چندول ارا سیداغی تاغنی اولادوك. بو تاغ نینگ بوغو-مرالی^{۱۰} ، قب-قره رنگ لېك بۇلادور. قویروغی ، ینه بیر اؤزگاچه رنگ لیک. غالباً موندین قویى هندوستان بوغو-مرالی تمام قب ؛ قرا بۇلور. اوشبو کون ینه بیر ساریق قوش توشتی. اؤل داغی قرا ابدی. کۆزلاری هم قرا ابدی. اوشبو کون بورگوت بیر کبیک آلدی. چریک ابلیدا آشلیق کم راق بۇلوب ابدی. کهراج دره سی غه باریب آشلیق آلیب ؛ سوادقه ، یوسف زئی افغانی نینگ اوستیگا یوروماک عزیمتی بیله آدینه کونی^{۱۱} كۆچوب ؛ چندول سوی بیله بجور سوی نینگ قاتیلیشی بیله ، پنج کوره سوی نینگ ارالیغی غه توشولدی. شاه منصور یوسف زئی بیر نهچه خوش خور و پُرکیفیت کمالی^{۱۲} کھلتوروب ابدی. بیر کمالی نی اوچ بۇلوب ؛ بیر

^۱ ۹۲۵ھ. محرم ۱۰ : ۸۹۷ھ. دلو / بهمن ۱ : ۱۵۱۹م. جنوری ۲۲.

^۲ ۹۲۵ھ. محرم ۱۱ : ۸۹۷ھ. دلو / بهمن ۲ : ۱۵۱۹م. جنوری ۲۳.

^۳ یعنی برجہ سی. هیچ کیم قالهسدن.

^۴ ۹۲۵ھ. محرم ۱۴ : ۸۹۷ھ. دلو / بهمن ۵ : ۱۵۱۹م. جنوری ۲۶.

^۵ بجور کله سی تجنیس واقع بۇلگن : به جور ، زور و ستم ییلن. بجور ، جای نینگ آتی. خواجه کلان بیک بجور ده قالگنی اوچون بو شعر یازیلگن. بجورنی باجور هم یازه دیلار.

بۇ املاییلن هم تجنیس بۇله دی. سۇنگی مصرع ده ، سۆز اؤینی بار.

^۶ ترجمه سی « مینینگ یار ییلن عهد و قراریم بونده ی اہمس ابدی ؟ آخریده جورى چیقپ بیقرار قیلدی مہنی. زمانه عشوه لر یگه کیشی نیمه چاره قیلہ دی ؟ آخردہ به جور

یاری ، یاردن جدا قیلدی. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۲۸۵)

^۷ ۹۲۵ھ. محرم : ۸۹۷ھ. دلو / بهمن-۱۵۱۹م. جنوری.

^۸ مخالفی ، دشمنی

^۹ ۹۲۵ھ. محرم ۱۸ : ۸۹۷ھ. دلو / بهمن ۹ : ۱۵۱۹م. جنوری ۳۰.

^{۱۰} بابر ، بوغو-مرالی گوزن الگن. وقایع ۹۲۵ھ. (بابر انسابکلوپیدیہ سی ، ۲۰۱۴ ب. ۳۸۴ دن سۇنگی الیوم) بیراق نوایی (محاكمة اللغتين ۱۳۸۷ ب. ۶۴) ده ، بوغونی ایرکک

کبیک ، غزال و مرل نی ، اورغاجی کبیک دېگن.

^{۱۱} ۹۲۵ھ. محرم ۱۹ : ۸۹۷ھ. دلو / بهمن ، ۱۰ : ۱۵۱۹م. جنوری ۳۱ و

^{۱۲} بیر مشهور کیف کھلتروچی ماده. سلاطین و امرا دربارلریده ، شراب و معجون دېک «اختیار» بۇلر اېکن. همايون ، او مجلس ده که سلطان آدم ککر ، کامران میرزانی ، همايون گه تسلیم بیررکن ، کمالی اختیار قیلہ دی. «حضرت پادشاه کمالی را طلبیدند. یک درهم پوری خوردند و نیبی به مرزا کامران دادند. یک پوری شاهزاده عالمیان و شاه ابوالمعالی را دادند و یک پوری به تردی بیگ خان و سلطان آدم دادند.» (تذکره الوقعات ، رامپور ، ۲۰۱۵ ، ب. ۱۸۸). ترجمه سی : «حضرت پادشاه ، کمالی تیلہ دیلر. بیر درهم پوری بیدیلر. و یریم درهم پوری میرزا کامران گه بېردیلر. بیر پوری عالمیان شاهزاده سی [جلال الدین اکبر] و شاه ابوالمعالی گه بېردیلر و بیر پوری ، توردی بیگ خان و سلطان آدم ککر گه بېردیلر.»

حصه نى مېن يېدىم ؛ بېرىنى گدايى تغايى ، ينه بېرىنى عبدالله كتابدار . غريب گذرا كىفیت قىلدى . اۇل مرتبه دا كيم نماز شام دا بېگلار يىغىلغاندا ، كىنگاشگا چىقالمايدىم . عجب نېمه دور . اېھدىلار اگر اوشال جنس كمالى دين بېرىنى درست يېلىسا ، معلوم اېماس كيم انىنگ يارىمى چە كىفیت قىلغاي .

[**آشلىق تحمیل بۇلدى**] اندین كۈچوب كھراج دره سى نىنگ و پېچ گرام^۱ دره سى نىنگ آغزى غە ياووق ، پنج كورە نىنگ آلى غە توشولدى . اوشبو يورته اېكاندا ، قار اوشوقدين ياغدى .^۲ بو ارادا احياناً قار ياغار اېكاندور .^۳ اۇل اېل تعجب قىلدیلار . سلطان وېس سوادى نىنگ اتفاقى بىلە چرىك مصلحتى جھتيدىن ، كھراج اېلىگا ، تۇرت مىنگ خروار آشلىق تحمیل بۇلدى . بو آشلىق تحصیلی غە سلطان وېس نى يېبارىلدى . روستائى ؛ كوهى اېل هرگز مونداق تحمیلارنى تارتقان اېماسلار . آشلىق بىراآلماي ؛ بوزولدىلار .

سە شنبە كۈنى آى نىنگ يىگىرمە اوچىدا^۴ ، چرىكنى هندو بېگ كا باشلاتىب ؛ پنج كورە غە چاپقون يېبارىلدى . پنج كورە ، تاغ نىنگ اۋرتاسىدىن يوققاراق واقع بۇلۇبتور . بىر كروە قە ياووق دابان چىقماق كھراك تا پنج كورە نىنگ كېنت لارىگا كىشى يېتگاي . اېلى قاجىب ؛ چىقىب اېدىلار . بىر پاره گلە - قرالارىنى و اۋىلاردىن قالین آشلىق لارىنى كېلتوردیلار . تانگلاسى چرىكنى قۇچ بېگكا باشلاتىب ؛ چاپقون يېبارىلدى .

پنجشنبه كۈنى آى نىنگ يىگىرمە بېشىدا^۵ ، چرىك اېلى آشلىق آلور مصلحتى جھتيدىن كھراج نىنگ دره سى نىنگ اېچىگا ، ماندیش كېنت لارىگا توشولدى .

[**ھندال نى فرزند چىلاي سقلىماق**] ھمايون دين سۇنگرا ، ھمايون بىلە بىر توقان^۶ ، نېچە فرزند بۇلدى . تورمادى . ھندال^۷ ھنوز توغمايدور اېدى . بو نواحيلاردا اېكاندا ، ماھىم^۸ دين خط كېلدى . بىتیب دور كيم خواھى اۋغول بۇلسون - خواھى قىز . مېنىنگ بخت و طالعىم . مېنگا بېرىنگ ، مېن فرزند چىلاي ساخلاي .

آدينە كۈنى آى نىنگ يىگىرمە آلتى سىدا^۹ ، اوشبو يورته اېكاندا ھندال نى ، ماھىم غە بېرىب ؛ خطلار بىتیب ؛ يوسف على ركاىدارنى كابل غە يېبارىلدى . ھنوز ھندال توغمايدور اېدى .^{۱۱}

^۱ متن ده پيش گرام .. توغرى امالاسى ، پېچ گرام دىر . پېچ تركىبى بىلە باشقە جاى آتېلرى ھم بار : دره پېچ اوغانستان كىر ولايتى ده ، پېچ پاى اوغانستان قندھار ولايتى ده . (قاموسى جغرافىايى افغانستان ، ۲۰۱۴)

^۲ قار ، آشوقلوقە (آشغىلىق) قدر ياغدى .

^۳ انده - سنده قار ياغر اېكن .

^۴ ۹۲۵ھ . محرم ۲۳ : ۸۹۷ھ . دلو / يېمىن ۱۴ : ۱۵۱۹م . فېبرى ۴

^۵ ايگى كيلومتر

^۶ ۹۲۵ھ . محرم ۲۵ : ۸۹۷ھ . دلو / يېمىن ۱۶ : ۱۵۱۹م . فېبرى ۶ .

^۷ بىر آنە دن بۇلگن .

^۸ عبدالناصر محمد ھندال مىرزا وفاتى ۹۶۳ ھجرى (شقيقه يارقىن : ۱۳۸۶ ، ب . ۳۱۶) (۹۶۳ق ۹۳۴ش ۱۵۵۵م)

^۹ ھمايون نىنگ آنە سى .

^{۱۰} ۹۲۵ھ . محرم ۲۶ : ۸۹۷ھ . دلو / يېمىن ۱۷ : ۱۵۱۹م . فېبرى ۷ .

^{۱۱} ھندال نى ، تولدى بۇلەس دن آلدین ، ماھىم يىگىمگە بېرگن اېكن .

بو سۆزىنىڭ تەفصىلى **بودور كىم** ، چۈن انىڭ ^۱ بىلە توقانلاردىن ، اول زمان غە چە ، بىر اۋغول كىم بار ابدى ؛ اوندىن كىچىك اۋزگا بارىدىن اولوغ ، يەنە اوچ قىز ، بىر مەھراجان ^۲ ، يەنە ايكىسى ، كىچىك لىك دا تورمادىلار و بىر توقان ھوسى خىلى بار ابدى. اول زماندا ، دلداز آغە چەنى بۈيى آغىر ابدى. مېن دېر اېدىم كىم ، نى بۇلغاي ابدى اونگا بىر توقان بۇلسا ابدى. حضرت والده ^۳ دېدىلار كىم: اگر دلداز آغە چە اۋغول توغسا ؛ آلىب اسراسام ؛ نېچوك دور ؟ مېن دېدىم: بىسار خوبتور. ^۴

غالباً ضعفا ارا سىدا فالى رسم دور كىم ، اۋغول بۇلور مو يا قىز بۇلور مو ايكىن دېب ؛ اىڭى كاغذا بىرىدا على يا حسن بىتیب ؛ يەنە بىرىدا فاطمە بىتیب ؛ اىڭى كلولە بالچىق اىچىدا قۇيۇب ؛ اول بالچىق لارنى بىر اياغ سو اىچىگا قۇبارلار. ھر قايسى بورنا آچىلسا ؛ اوندىن استىلال قىلورلار. اېر كېلسا ؛ اېر بۇلور ، قىز كېلسا ؛ قىز بۇلور دېرلار. قال قىلدىلار. اېر كېلدى. چۈن مۇدە بۇلدى. انىڭ يوزىدىن اۋق خط بىتیب يىباردوك. نېچە كۈندىن سۇنگرا اېر اۋغول تېنگرى كرم قىلدى. خىردىن بورنا ، اوچ كۈن توقان دىن سۇنگرا ، آنەسى اېلىدىن خواھى و ناخواھى آلىب ؛ اۋبى مىزگا كېلتۈروب ساخلايتورلار. چۈن ولادتى نىڭ خېرىنى يىباردوك. بېرەنى آغاندا بو خېر يېتار. تېمنا و تىقاولا آتىنى ھىندال قۇيدىلار. بو مناسىبلاردىن مېنگا ھم اىنى دور و ھم فرزند.

اوشبو يورثە اېكاندا ، مەندىش ولايتى دا درە نىڭ اۋرتا سىدا بىر بلندى نىڭ اوستىدا ، بىر اولوق صفە ، تاش بىلە ياسالدى كىم ، آق اۋى ، پىشخانەسى بىلە سىغدى. بو صفە نىڭ تاشلارنى تمام اىچكىلار و سپاھىلار تاشىدىلار.

[**يوسف زى مصلحتى**] يوسف زى افغان دىن ، ملك شاه منصور- ملك سليمان شاه نىڭ اۋغلى- كېلىب ابدى. دولتخواھلىق مقامىدا ابدى. يوسف زى اولوسى نىڭ مصلحتى غە انىڭ قىزىنى ^۵ تىلالىب ابدى. بو يورثە خېر كېلدى كىم شاه منصور نىڭ قىزى ^۶ بىلە يوسف زى نىڭ مالى كېلا دور. نماز شامدا چاغىر صىحتى بۇلدى. صىحتە سلطان علاء الدىننى چارلاب اۋلتورغوزوب ؛ خاصە خلعت عنایت بۇلدى.

^۱ ھاميون بىلە

^۲ گلبىن بېگىم در بارە اين دختر بابر مى نويسد: ھمە فرزندان در كابل شەدە اند ؛ غىر دو بېگىم كە در خوست شەدە اند: مەھراجان بېگىم از ماھىم بېگىم و گلرنگ بېگىم از دلداز بېگىم. (گلبىن نامە ، ۱۳۸۳)

^۳ بو «حضرت والە» جەھانگىر مىرزانىڭ آنەسى دىر. «يەنە بىر اۋغول جەھانگىر مرزا ابدى. مېن دىن اىڭى ياش كىچىك ابدى. آنەسى مېھول نىڭ تومەن بېگلارنى دىن ابدى ؛ فاطمە سلطان آتلىق.» وقايع ۸۹۹ھ. اۋزى نىڭ آنەسى (قتلىق نىگار خانم) ۹۱۱ھ قەدە كابل دە وفات اېتگەن. ناصر مىرزانىڭ آنەسى ، عىرشىخ مرزا دىن ، ۲-۱ پىل آلدىن وفات اېتگەن ابدى. «يەنە بىر اۋغول ناصر مىرزا ابدى. آنەسى اندجانلىغ ابدى. غونچاجى ابدى ؛ امىد آتلىق.» وقايع ۸۹۹ھ. «غوما و غونچاجى خېلى بار ابدى. بىر ، امىد آغە چە ابدى. مىرزا دىن بورون اولوب ابدى.» وقايع ۸۹۹ھ.

^۴ ھىندالنى اول ماھىم بېگىم- ھاميون نىڭ آنەسى- فرزندچىلاي آلقچى اېگەن. «حضرت والە» اونگە قۇل قۇيگەندىن سۇنگ ، ماھىم بېگىم ، گلبىننى فرزند چىلاي اېگەن.

^۵ بو قىزىنىڭ آتى ، بىبى مېركە دور. بابرايىلە سىدە ، افغانى آغە چە مشھور. قر. ايضاحلرگە

^۶ بىبى مېركە وفاتى ۹۶۳ھجرى (شەفېقە يارقىن: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۱۰) ھاميون نامە دە ، «افغانى آغە» دېيىلە دى. تذكرة الوقايع دە «بىبى صاحبە ، بېكە بېگىم» قر. تذكرة الوقايع رضا لايبىرى ۲۰۱۵ ب. ۱۴۴. (۹۶۳ ق. ۹۳۴ ش. ۱۵۵۵ م)

[بی بی مبارکه / افغانی آغه چه نی کبلیتیردیلر] یک شنبه کونی ، آی نینگ ییگیرمه سبکیزیدا^۱ ؛ کۆچوب کهراج دره سیدین چیقیب ؛ توشتوک. طاووس خان یوسف زیی ؛ شاه منصور نینگ اینی سی - مذکور بؤلغان برادرزاده سینی بو یورته کبلیتوردی. بیسوت اہلی نینگ بجور قۇرغانیدا مناسبتی بار جہتیدین بو یورٹین یوسف علی بکاول نی ییباریلدی کیم کۆچوروب ؛ بجور قۇرغانی غه کبلیتورگای. کابل دا قالغان چریگا فرمانلار بیتیب ییباریلدی کیم کبلیگایلار.

آدینہ کونی ، صفر آی نینگ اوچی آدا پنج کورہ سویی بیله بجور سویی نینگ قاتیلیشی غه توشولدی.

یکشنبہ کونی آی نینگ بېشیدا^۲ بو یورٹین بجور باریب ؛ خواجہ کلان اوییدا چاغیر صحبتی توتولدی.

[براصل فکر] سہ شنبہ کونی آی نینگ ییتی سیدا^۳ ، بېگلارنی و دلہ زاک افغان لاری اولوق لاری نی تیلاب ؛ کبنگاشیب ؛ سؤزنی مونگا قۇیلدی کیم ییل آخر بؤلوبتور. حوت قہ بیر - ایگی کون قالیب تور. توز داکی آشلیقنی تمام کۇتاریب تورلار. بو فُرستہ سوادقہ بارساک ؛ چریک اہلی آشلیق تاپمای تنقیص لیق بؤلغوسیدور. انباہر و پانی یالی یولی بیله یوروب ؛ ہشنغر نینگ یوقاری یانی بیله ، سواد سویینی اؤتوب ؛ یوسف زیی نینگ سنگری ماہورا تۇغریسی توزداکی اؤلتورغان افغان لار نی - کیم یوسف زیی و محمد زیی بؤلغای - اہلغاب ؛ چاپماق کبراک. ینہ ییل^۴ ابرتہ راک ؛ آشلیق وقتی دا - کبلیب ؛ بو افغان لار نینگ فکرینی براصل قیلماق کبراک.

سؤزنی مونگا قۇیوب ؛ تانگلاسی چہار شنبہ کونی^۵ سلطان ویس و سلطان علاء الدین غه آتار و خلعتلار عنایت قیلیب ؛ استمالت لاری بیله رخصت بیریب ؛ کۆچوب ؛ بجور تۇغریسی توشولدی. شاه منصور نینگ قیزی نی ، چریکیدین مراجعت قیلغونچہ ، بجور قۇرغانیدا قۇبولدی.^۶

تانگلاسی^۷ کۆچوب ؛ خواجہ خضر دین اؤتوب ؛ توشتوک. خواجہ کلان غه بو یورٹین رخصت بېریلدی. اُروق - آتلیق بیله ، آرتوقسی چریک مصالحینی و آغیر پرتالنی کتر یولی بیله لمغان غه ییباریلدی.

[اوچ کۆتل] تانگلاسی کۆچوب آغیر پرتال و تیوہنی خواجہ میر میران غه باشلاتیب ؛ جورغاتو و دروازہ یولی بیله و قراکوپہ کۆتلی بیله ییباریب ؛ اؤزومیز جریدہ ، آتلیق بیله اہلغاب ؛ انباہر

^۱ ۹۲۵ ه.ش. محرم ۲۸: ۸۹۷ ه.ش. دلو/بہمن ۱۹: ۱۵۱۹ م. فبرری ۹.

^۲ ۹۲۵ ه.ش. صفر ۳: ۸۹۷ ه.ش. دلو/بہمن ۲۴: ۱۵۱۹ م. فبرری ۱۴.

^۳ ۹۲۵ ه.ش. صفر ۵: ۸۹۷ ه.ش. دلو/بہمن ۲۶: ۱۵۱۹ م. فبرری ۱۶.

^۴ ۹۲۵ ه.ش. صفر ۷: ۸۹۷ ه.ش. دلو/بہمن ۲۸: ۱۵۱۹ م. فبرری ۱۸.

^۵ ینگ ییل وقتراق ، محصولات وقتی دہ کبلیب ؛

^۶ ۹۲۵ ه.ش. صفر ۸: ۸۹۷ ه.ش. حمل/فروردین ۲۹: ۱۵۱۹ م. فبرری ۱۹.

^۷ خواجہ کلان نینگ اؤیدہ

^۸ ۹۲۵ ه.ش. صفر ۹: ۸۹۷ ه.ش. دلو/بہمن ۳۰: ۱۵۱۹ م. فبرری ۲۰.

کۆتلی بیلە آشیب ؛ ینە بیر اولوغ کۆتلدین هم آشیب ؛ نماز دیگردین اېرته راک ، پانی یالی غە توشولدی. «اوغان بېردی نی بیر نېچە کیشی بیلە تیل آغالی^۱ ، ایلگاراراک یېباریلدی. چون افغان لاری بیلە ارامیز یاووق اېدی. اېرته کۆچمادوک. چاشت بار اېدی کیم ، اوغان بېردی کېلدی. بیر افغان نی آلیب باشینی کېسیب تور. کیلوردا باشینی یۇلدا توشوروب تور. کۆنگول تیلاگودېک تحقیق خبر کېلتورمادی. توش بۇلا ، کۆچوب ؛ سواد سویینی اؤتوب نماز دیگردین ایرتاراک توشولدی. نماز خفتن دا آتلا نیب ایلدام یورودوک.

[**افغانلر قۇزغۇلشیدیرلر**] آفتاب بیرنی زه بویی چیقان دا ، رستم تورکمان نی- کیم قراوّلوقّه یېباریلیب اېدی- خبر کېلتوردی کیم افغان لار خبردار بۇلوب ؛ قۇزغالشیب تورلار. بیر پاره افغان تاغ یۇلی بیلە بارا دور. مونی اېشیتگاچ ایلدامراق یوروب ؛ چاپقونچی نی ایلگاراراک یېباردوک. باریب ؛ بیر نېچە افغان نی اؤلتوروب ؛ باشلارینی کېسیب ؛ بیر پاره اسیر و اوی و گله لاری نی کېلتوردیلار. دله زاک افغان لاری هم بیر نېچە باش کېسیب کېلتوردیلار. یانیب ؛ کاتلانگ نواحی سی غە توشولدی. اوروقنی کیم خواجه میر میران باشلاب کېلا دور اېدی ؛ اؤتروسى غە باشچی یېباریلدی کیم مقامدا کېلیب ؛ بیزگا قۇشولغای.

تانگلاسی^۲ کۆچوب کاتلانگ بیلە مقام نینگ اراسی غە توشولدی. شاه منصور نینگ کیشیسی کېلدی. خسرو کۆکلداش و احمدی پروانه چی نی بیر پاره کیشی بیلە اؤروق اؤتروسى غە یېباریلدی. [**شهباز قلندر ملحد**] سه شنبه کونی ، آی نینگ اؤن تورتیدا^۳ ، مقام غە توشگاندا اوروق کېلیب ؛ قۇشولدی. اوشبو اؤتوز- قیرق ییلدا شهباز قلندر^۴ اتلیق بیر ملحد بار اېکاندور. یوسف زی نینگ بیر جماعتی نی و دله زاک نینگ بیر جماعتی نی ملحد قیلغان- اوشبو قلندر اېکاندور. مقام نینگ تاغی نینگ تومشو غیدا بیر پارچه پست راق تاغ واقع بۇلوبتور ؛ تمام دشت لار غە مُشرف. خیلی پُرفضا و مدنظرلیق بلندی واقع بۇلوبتور. شهباز قلندر نینگ قبری اوندا اېدی. سیر قیلیب ؛ کېلیب ؛ ملاحظه قیللیدی. خاطر غە کېچتی کیم مونداق هوالیق یېردا ، ملحد قلندر نینگ قبری ، بی تقریب دور. بویوردوم کیم بوزوب ؛ یېریله هموار قیلدیلار. چون خیلی صفالیق و هوالیق یېر اېدی ، معجون اختیار قیلیب ؛ بیر زمان اوندا اؤلتورولدی.

^۱ جاسوسلیک اوچون ، خبرالر اوچون

^۲ ۹۲۵ھ. صفر/جمعه/ ۱۰/ ۸۹۷ھ. حوت/ اسفند ۱۰۱۹/ ۱۱م. فبرری ۲۱.

^۳ ۹۲۵ھ. صفر ۱۴/ ۸۹۷ھ. حوت/ اسفند ۱۰۱۹/ ۵م. فبرری ۲۵.

^۴ ترجمه: حضرت لعل شهباز قلندر (۷۲۴ھ) حسینی ساداتی نینگ بویوکلریدن دیر. اونینگ مشهور آتی و مبارک اسمی ، میرسید عثمان — خلیفه شیخ الاسلام بهاء الدین زکریا ملتانی نینگ مقبول مرید لریدن دیر. اونینگ اصلی وطنی اوغانستان جیگه سیدیر. اؤنیب- اؤسگن پیری اېسه ، سند — کابل نینگ اېسکی ناحیه لریدن ، بیراق حاضر اېسه انگلیس ایللیس تسلطی آستیده- دن دیر. ظاهری و باطنی کمالات نینگ صاحبی اېدی. اوندن ، خارقه ظاهری باطنی کمالات و صوری و معنوی تصرفات ، خارقه لر و کرامات- اختیارسیز- آشکار بۇلردی. جذبه و مستلیک کۆپلیگیدن ، شریعت نی اونجه رعایت قیلمس اېدی. ملامتیه طریقتی ده اېدی مردم نینگ نظریده ، شراب و یماق و ایچماق و مکفات بیلە مصروف قالدی. بنگ اب ، کۆپ ایچردی. قیزیل کییمی بار اېدی. اونگه ، پیر روشن ضمیر دن خطاب اعطا بۇلگن اېدی. حضرت شهباز قلندر گه مشهور بۇلدی. اوندن خوارق و کرامات کۆرینگنی اوچون مینگلرجه کیشی مرید بۇلدی. هانزگه چه اونینگ پرنور مزاریدن کۆپ کرامات ظاهر بۇله دی. اونینگ نسبی امام زین العابدین علی بن حسین رضی الله تعالی گه اېریشه دی. او عرفان باده سینینگ مستی نینگ وفاتی ، اهل اخبار اینگنلریدیک سنه یینی یوز ییگرمه هجریده واقع بۇلگن. اونینگ پرنور مزاری ، سند ملکی ده دیر. اونینگ وفات تاریخی نی ، خزینه الاصفیا نینگ مؤلفی موندە کېلتیرگن. «جو عثمان ولی از دار دنیا// برفت و باب جنت شد برو باز// ز مخدوم اجل جو ارتحالی// بفرما عارف محبوب شهباز. / سکینه الاصفیا/ بهار افغانی ، عبدالحکیم رستاقی ، به اهتمام عبدالغنی بلخی ، کابل: ۱۳۱۰ / ص ۴۰

[هندوستان مصلحتی] بجوردین کیم یانیلدی ؛ بهره^۱ خیالی بیله یانیلیب ابدی. تا کابل غه کبلیب ابدوک ، همیشه هندوستان یوروشی خیالیدا ابدوک. بعض موانع جهتیدین میسر بؤلماست ابدی. بجور چریکینی کیم اوچ- تورت آی چریکلادوک. چریک اہلی نینگ اہلکیگا معتدبہ نیمه توشمادی. چون هندوستان نینگ سرحدی ؛ بهره- یاووق ابدی ؛ خاطرغه کبچتی کیم فی الحال جریده کیرساک ؛ چریک اہلی نینگ اہلکیگا بیرنیمه توشسا.

بو خیال بیله یانیب ؛ افغان لارنی چاپیب ؛ مقام غه توشگاندا ، بعض دولتخواه لار عرض غه یبتکوردیلار کیم هندوستان غه کیریلور بؤلسا ؛ بیر بنیادلیق کیریلسا.^۲ بعض چریک کابل دا قالدی. بیر پاره آبدان ییگیت لارنی بجوردا قویولدی. لمغان غه هم آتلاری اروغ لوغیدین ، قالین چریک یانیدی. موندا کهلگانلار نینگ هم آتلاری اونداق خراب تورکیم بیر کون قاترار مجالی قالمايدور. اگرچه بو سؤزلار معقول ابدی ؛ چون عزیمت قیلیلیب ابدی ؛ بو حساب لار غه باقمای ؛ اہرتہ بیله کؤچوب سئند سویی نینگ گذری ساری متوجه بؤلدوک. سئند دریاسی نینگ گذرینی کؤرگالی ، میر محمد جالہ بان نی آغہ- اینیسی بیله ، ینہ بیر نہچہ ییگیتلارنی بولار غه اوردونی دریا ساری یوروتوب ؛ مہن سواتی طرفی کیم گرگ خانہ ہم دہلار ؛ گرگ آولاغالی باردیم. بیر نہچہ گرگ پیدا بؤلدی ؛ ولی جنگلی قالین ابدی. جنگل دین چیقما دی. بیر بوزاولیق گرگ توزگا چیقیب ؛ قاچا بہردی. خیلی اؤق اورولدی. جنگل یاووق ابدی. اؤزینی جنگل غه سالدی. جنگل غه اؤت سالدیلار. اؤل گرگ خود تاپیلما دی. ینہ بیر گرگ بوزاوی اؤتگا کؤیوب ؛ تیبرہ جیلاب یاتہ دور. بوغوزلاب ؛ ہر کیشی شیرال غه آلدی. سواتیدین یانیب ؛ خیلی سرگردانلیق تارتیب ؛ نماز خفتن اوردوغہ کهلدوک. گذر کؤرا بارغانلار ، گذر کؤروب کبلیب تورلار.

[نیلاب سویی] تانگلاسی پنجشنبہ کونی آی نینگ اؤن آلتی سیدا^۳ آت و تیوہ بیله و پارتال بیله کبچیتین کبچیلدی. اوردو بازاری و یایاق و اہشکنی جالہ بانلار جالہ بیله کبچوردیلار. اوشبو کون گذر باشیدا اہکاندا ، نیلابی لار کبلیب ؛ بیر کچیم لیک آت و اوچ یوز شاہرخی^۴ پیشکش قیلیب کؤردیلار. اہل تمام کبچگاچ ، اوشال نماز پیشین اؤق کؤچوب کبچہ نینگ بیر پاسی غہ چہ یوروب ؛ کچہ کؤت سویی نینگ یاووغی غہ توشولدی.

اندین اہرتہ کؤچوب ؛ کچہ کؤت سویینی اؤتوب ؛ توش قاتیل^۵ سنگداکی کؤتلینی آشیب ؛ توشولدی. سیدقاسم اہشیک آغا ، چاغداول ابدی. کبندین اوردو کبینیچہ کہلادورگان گجورلارنی توتوب ؛ بیر نہچہ باش کبسیب کہلتوردی. سنگداکی دین سحر کؤچوب کبچ نماز پیشین سوہان

^۱ (ہمایون نامہ ، ۱۳۹۳ ، ب. ۵۶ ، ۵۵) دہ پیرہ کہلگن.

^۲ بخشی تعبیه و کوچ ہمدہ پینیرلی چریک بیله کیریلین.

^۳ ۹۲۵ هـ. ربیع الاول ۱۶ : ۸۹۷ هـ. حوت / اسفند ۱۵۱۹ م. فبرری ۲۷.

^۴ شاہرخی:

^۵ کتہ توش بؤلگن ابدی.

سویینی اوتوب ؛ توشولدی. اوردونینگ کبینی ، تون یاریمی غه چه کبلا قالدی. مُحکم ، اوزاق کۆچ ابدی.^۱ آت نینگ بی مجالییغی و آروق لوغی محلی ابدی. بسیار زؤر بؤلدی. خیلی آت قالدی. [بیر آته نسلی دن] بهره دین ییتی گروه^۲ شمال ساری ، بیر تاغ توشوبتور. بو تاغ نی ظفرنامه دا و بعض کتابلاردا کؤه جود بیتیب دورلار. وجه تسمیه سی معلوم اېماس ابدی. سونگرالار معلوم بؤلدی. بو تاغ دا بیر آته نسلیدین ایگی خیل اېل بار. بیرینی جود دېرلار ، بیرینی جنجوه.^۳ بو تاغ داغی و نیلاب بیله بهره ارا سیداغی اېل و اولوس قه بولار قدیمدین حاکم و فرمان روا بؤلا کېلگن دورلار. ولی یارانہ و برادرانہ حکومت قیلار. هر نی خاطرلاری تیلار سا ؛ آلا آلماس. بیر کبسیم یوسونلوق قدیمدین هر نیمه کیم مقرر قیلیب تورلار ؛ بولار نینگ آلیشی و الار نینگ بیریشی بو مقرریدین آرتوق و اؤکسوک بؤلماس. مقررلاری بو دور کیم قؤش باشیدین^۴ ببر شاهرخی بیورولار. کدخالغ دا ییتی شاهرخی بیورولار. چریک لاریگا هم بارورلار.

جود هم نېچه شعبه بؤلوبتور ؛ جنجوه هم. بو تاغ کیم بهره نینگ ییتی گروهی دا واقع بؤلوبتور ؛ کشمیر تاغلاریدین- کیم هندوکش تاغی اوشبو تاغلار بیرله پیوست تاغلار دور ؛ ایریلیب ؛ غرب- جنوب ساری تارتیب ؛ باریب ؛ دینکوت نینگ ایاغیدا سئند دریاسی غه منتهی بؤلوبتور. اوشبو تاغ نینگ یاریمیدا ، جود دور و یاریمیدا جنجوه. بو تاغی جودقه منسوب قیلیب ؛ کوه جود دېب تورلار.

[رای، ملک] بولاردین بیر معتبر اولوغی ، رای ، خطاب تاپار ؛ اؤزگا اینی- اؤغلینی ملک دېرلار. بو جنجوه لنگرخان نینگ تغایلی لاری بؤلور. سوهان سویی نینگ نواحی سیداغی اېل و اولوس نینگ حاکمی نینگ آتی ملک هست ابدی. اصلی آتی اسد دور. هندوستانی لار مونداق حرکتلارنی ، گاهی ساکن اؤقورلار ؛ نېچوک کیم خبرنی خبردېرلار ؛ اسد نی ، اسد دېب تورلار. بارا- بارا هست بؤلوبتور.

^۱ کۆپ اوزون- اوزاق منزل قیلیش ابدی

^۲ ۱۴ کیلومتر

^۳ بو ایکی قوم نینگ آتی ، تذکره الوقاعات ده «سود» و «شحنه» شکلی ده کېلگن: «روز دیگر رانا آمده به رکاب بوسی حضرت پادشاه [همایون پادشاه] مشرف شد. عرض کرد که: آمدن حضرت پادشاه مبارک باشد. دو هزار سوار ، این بنده قوم سوده دارد و پنج هزار سوار قوم شحنه که یک جدی میان خود هستیم. جمله هفت هزار سوار به یک اتفاق اند. به دل و جان به خدمت پادشاه کوشیده ؛ تمام ملک تهته و بهکر را در عمل حضرت پادشاه خواهیم آورد.» ابرته سی ، رانا کبلیب ، پادشاه حضرتلری نینگ [همایون پادشاه] رکاب بوسیگه مشرف بولیب ؛ عرض اېتی پادشاه حضرتلری نینگ کبلیشی مبارک بولسین. بو بنده نینگ ایگی مینگ آتلیعی ، سوده قومنی دن بار و بیش مینگ آتلیق ، شحنه قومنی دن بار. همه میز بیر بابا دن میز «بیر ایستان باغ دن میز». جمله سی بیٹی مینگ آتلیق ، متفق دیر. جان و دل بیلن پادشاه حضرتلری خدمتی ده کوشش قیلیب ؛ تهته و بهکر ملکی نی- بوتونلی- حضرت پادشاه ملازمتلریگه کبلیتیره میز. (تذکره الوقاعات ، راپور (ب.ت.ب). ۸۵) محمد لطیف- تذکره الوقاعات نی ، دکتورا تیزی صفتی ده ایشله گن کیشی- بو ایگی قوم نینگ حقیقه ؛ حاشیه ده- یازه دی: «نسخه های فارسی ، نام این اقوام را سوده و شحنه نوشته اند. سوده از قبایل مشهور راجپوت است. راجه آن ، در امرکوت ، فرمانروایی می کرد. شحنه- گلبدن بیگم در همایون نامه و تذکره الوقاعات- به این املا نوشته اند. اما ارسکین ، سمنیجه قید می کند. مورخین انگریزی نیز در کتابهای خود ، سمنیجه نوشته اند. در «سندھ گرت» در فهرست اقوام هندی این نام موجود نیست. لاکن در شمار قبایل راجپوت ، قبیلہ بی به نام سحنه یا سهنه موجود است.» ترجمه سی: «برچه فارسجه نسخه لر بو قوملر نینگ آتلیری نی سوده و شحنه یازگنلر. سوده- راجپوت نینگ مشهور قبیلہ لریدن بیر دیر. اونینگ راجه سی امرکوت حاکمی ابدی. شحنه- گلبدن بیگیم همایون نامه دن و تذکره الوقاعات شونده بین یازگنلر- بیراق ارسکین ، سمنیجه قید قیلگن. انگریزی مورخلر هم کتابلریده سمنیجه یازگنلر. «سندھ گرت» کتابی دن- هندی قوملر قطاریده- بو اسم یوق ؛ مگر راجپوت قبیلہ لری نینگ قطاریده ، سحنه ، یا سهنه اسملی بیر قبیلہ بار. (تذکره الوقاعات ، علیگیره ، ۲۰۱۸ ب.)

^۴ «قؤش هوکیز» دهقانچیلیک اتمه لریدن بیر دیر. بیر دهقان نینگ ملکدارلیگی ، قوش هوکیز اتمه سی بیلن بیان ایتیلردی. یعنی کیم بیر قوش هوکیز بیر بار ، ایگی قوش هوکیز زمینی بار. بریم قوش هوکیز زمینی بار. کبسیملر هم ، شو اولجاو بیلن تعین بولردی. بیر قوش هوکیز اېگه سی ، مونجه کبسیم بېرسین و بریم قوش هوکیز اېگه سی ، مونجه. ایتیش کیره ک که بیر پیکال زمین ۵۰۰ جریب دیر که ۸ هوکوز بوله دی. بریم پیکال زمین ۲۵۰ جریب که ۴ هوکوز بوله دی. بیر هوکوز زمین ۴ ایاغ یا پایچه بوله دی که ۶۲،۵ جریب زمین. بیر ایاغ زمین ۴ سیناغ بوله دی که ۱۵،۶ جریب زمین ۳،۹۰ جریب زمین دیر. الحاج محمد ناصر کارگر یاداشتی

[ملکیمیز] لنگر خان نی ، ملک هست جنجوه غه توشگاچ ؛ اوق یبباریلدی . قاتراب ؛ باریب ؛ عنایت و شفقتی میزدین امیدوار قیلیب ؛ نماز خفتن دا آلیب کبلدی . بیر کیچیم لیک آت پیشکش کبلتوروب ؛ ملازمت قیلدی . ییگیرمه ایگی - ییگیرمه اوچ یاشدا بؤلغای ابدی . بولارنینگ گله - قرالاری اوردونینگ گرد و نواحی سیدا بسیار ابدی . چون همیشه هندوستان آلماق خاطر دا ابدی ؛ بو بیر نېچه ولایتلار کیم بهره و خوشاب و چاناب و چینوت بؤلغای - نېچه محل تورک تصرفیدا ابدی - بولارنی خود ملکیمیزدېک تصور قیلور ابدوک . زؤریله یا صلح بیله اؤزومیزنینگ متصرف بؤلوریمیز غه ، متیقن ابدوک . بو جهتین بو تاغ اہلی بیله ، یخشی معاش قیلماق ؛ واجب و لازم ابدی . فرمان بؤلدی کیم هیچکیم بولارنینگ گله - قرالاریغہ ، بلکه «ایپ اوچی ایکنه سینوغ» لاری غه ضرر و نقصان یتکورماسون .

انندین ابرته کؤچوب نماز پیشین کلدہ کھار غه کھلیب ؛ توشتوک . اطراف و نواحی دا قالین خؤبد زار ابدی . بو کلدہ کھار طور ییری واقع بؤلوبتور . بهرہنینگ اؤن کروهی آدا جود تاغی نینگ ارا سیدا ، هموار ییری توشوبتور . بو هموار ییرنینگ اؤرتاسیدا بیر اولوق کؤل دور . اطرافی داغی تاغلاردین یامغور سولاری ییغیلیب ؛ بو کؤل بؤلوبتور . گِردا - گردی اوچ کروهه یاووشقای . شمالی دا یخشی اولانگ واقع بؤلوبتور . غربیدا تاغ دامنه سیدا چشمه دور . بو چشمه سویی بلندی لارغہ کیم بو کؤلگا مشرف دور اؤلتورور . چون قابل ییر ابدی ؛ باغی سالدیم ؛ باغ صفاغہ موسوم . خیلی خوش هوا و صفا ییر واقع بؤلوبتور . نېچوک کیم شرحی کبلگوسی دور .

کلده کھار دین سحر آتلانیلدی . هماتو کؤتلی نینگ باشیدا بیرنېچه ییرلیک اہل ، محقر پیشکش بیله کھلیب ؛ ملازمت قیلدی . عبدالرحیم شیغاول غه کبلگن کیشینی قؤشوب ؛ بهره یبباریلدی کیم ، بهره اہلیگا استمالت بېریب ؛ دېگای کیم ، بو ولایتلار قدیمدین تورک گا تعلق بؤلا کبلگن دور . زنہار توهم و دغدغه اؤزلاریگا یؤل بېریب ؛ اہلنی بوزولغالی قؤیماسونلار کیم بو ولایت و اہل بیله باقی میز باردور . تالان و تاراج بؤلماغوسیدور .

چاشت ، کؤتل توییکا توشوب ؛ قربان چرخی عبدالملوک خاستی^{۴۳} باشلیغ ، یتتی ؛ سېکیز کیشینی ایلکاری ، خبر آغالی یبباریلدی . ایلکاری بارغانلاردین میرمحمد مہدی خواجہ ، بیر کیشی کبلتوردی . بو اثنادا افغانلارنینگ اولوغلاردین بیر نېچه سی ، پیشکش بیله کھلیب ؛ ملازمت قیلدی . لنگرخان غه قؤشوب ؛ استمالت جھتیدین بهره اہلیگا یبباریلدی . کؤتلدین آشیب ؛ جنگلیدین چیقیب ؛ برانغار ، جوانغار ، غؤل ، یاسال بیله ، بهره ساری متوجہ بؤلدوق . بهره غه یاووق یتگان محلدا ، دولخان یوسف خیل نینگ اؤغلی ، علیخان نینگ نؤکرلاریدین دیوہ هندو

^۱ بید(تال) دېک تلفظ قیلیش کبرک^۲ ۲۰ کیلو متر^۳ (بایرناہ ۱۹۹۵ ، ب. ۳۵۳) ده بو اسمنی خاستی آلگن و کؤرسٹیج ده مستی آلگن . احتمال کیم خوستی بؤلسه . خوستنی همه بیرده خواست ثبت اہتگن .^۴ بایرناہ ۱۹۹۵ ، ب. ۳۷۳ کؤرسٹیج ده ، بو سؤزنی مستی آلگن . احتمال کہ خوستی بؤلسه .

ینه سکتونینگ اۋغلی بهرەنینگ ارباب لاری بیله کبلیب ؛ بیر- بیر آت ، تیوه پیشکش قیلیب ملازمت قیلدیلار. نماز پیشین بۇلا ، بهره ایلگا ضرر و زحمت بیتکورمای بهرەنینگ شرقیدا بهت سوی نینگ یاقاسیدا بیر خوۋدزاردا توشولدی.

[تېموربېگ اولادی] تېمور بېگ هندوستان غە کیریب چیقانی بیری ، بو نېچه ولایت کیم بهره و خوشاب و چاناب و چینوت بۇلغای ؛ تېمور بېگ نینگ اولادی نینگ و تواع و لواحقی نینگ تصرفیدا ابدی. شاهرخ میرزانینگ نبیره سی سیورغتمیش میرزانینگ اۋغلی ، سلطان مسعود مرزانینگ- کیم کابل و زابل ایالت و حکومتی اول فرستە اونگا تعلق اوچون ، سلطان مسعود کابلی دېرلار ابدی- تربیت کرده لار دین میرعلی بېگ نینگ اۋغلان لاری بابا کابلی و دریا خان و آفاق خان سۇنگرا غازی خان دېرلار ابدی. سلطان مسعود میرزا و اۋغلی علی اصغر میرزادین سۇنگ ، متغلب لیق بیله ، کابل و زابل و بو مذکور بۇلغان هندوستان داغی ولایت و پرگنه لار غە متصرف بۇلوب اېردیلار.

سلطان ابوسعید میرزا^۱ زمانیدا ، کابل و غزنی بولار نینگ تصرفیدین چیقتی. هندوستان داغی ولایتلار بولار نینگ تصرفیدا ابدی. تاریخ تۇقوز یوز اۋن^۲ دا ؛ کابل غە اۋل کبگن ییلی کیم هندوستان غە کیرماک داعیه سی بیله ، خیبردین اۋتوب ؛ پرشاور کبگاندا ؛ باقی چغانیانی نینگ سعیی بیله ، قویی غی بنگش ساری- کیم کهت بۇلغای- یوروب ؛ قالین افغانستانی نی چاپیب ؛ قیریب ؛ بنو و دشتنی تالاب ؛ تاراج قیلیب ؛ دوکی بیله چیقیلدی.

اول فرست بهره و خوشاب و چناب حکومتی ، میرعلی نینگ نبیره سی ؛ غازی خان نینگ اۋغلی سید علی خان- غە تعلق ابدی. اسکندر بهلول نینگ آتی غە خطبه اۋقوب ؛ انینگ اطاعتی دا ابدی. اۋل چریک ، چریک لاگاندین متوهم بۇلوب ؛ بهرەنی تاشلاب ؛ بهت سوییدین اۋتوب ؛ بهره کبنتلاردین شیرکوت نی ، اۋلتورور ییر یاساب ابدی. بیر- ایگی ییلدین سۇنگ بیزینگ جهتیمیزدین سید علی خان بیله ، افغان بدگمان بۇلدی. اۋل هم بو سبیدین دغدغه و توهم اۋزیگا یۋل بېریب ؛ بو ولایت لارنی دولتخان تاتار خان یوسف خیل غە- کیم لاهور حاکمی اۋل وقت اول ابدی ؛ تاپشوردی. دولت خان اولوق اۋغلی ؛ علیخان غە بهرەنی بېریب ابدی. اۋل چاغ ، بهره علیخان نینگ تصرفیدا ابدی.

دولتخان نینگ آتە سی ؛ تاتار خان- اۋل آلتی- یېتی سرداردین بیرسی دور کیم خروج قیلیب هندوستان غە متصرف بۇلوب ، بهلول نی پادشاه قیلدیلار. سهرند و ستلچ دریاسی نینگ شمالی ولایت لاری تمام بو تاتار خان دا ابدی. بو ولایتلار نینگ جمعی ، اوچ کرور آدین کۋپراک بۇلور. تاتارخان اۋلگاندین سۇنگ ، سلطان سکندر- پادشاه لیغی دا- بو ولایتی تاتارخان نینگ اولادیدین

^۱ سلطنت مدتی: ۸۳۰ هـ. ق. ۸۰۶ هـ. ق. ۱۴۲۷ م. (سمرقند)- ۸۴۸ هـ. ق. ۸۲۳ هـ. ق. ۱۴۴۵ م. هرات (ویکی پیدیا)

^۲ ۹۱۰ هـ. ق. ۸۸۴ هـ. ق. ۱۵۰۵ م.

^۳ مالیه سی ، یا کبسیمی یا جمعی

آلیب ابدی. مہن کابل ولایتی غہ کہلگن تاریخدین بیر- ایگی ییل بورونراق ، بیر لاهورنی اوق دولتخان غہ بیریپ ابدی.

تانگلاسی بعض مناسب یبرلارگا چاپقونچی یباریلدی. اوشبو کون بہرنی سیر قیلدیم. سنگر خان جنجوهہ^۱ اوشبو کون کھلیب ؛ آت پیشکش قیلیب ؛ ملازمت قیلدی.

[مال امان] چہار شنبہ کونی- آیینگ ییگیرمہ ایگی سید^۲ ؛ بہرنینگ اولوق لاری نی و چودری لاری نی تیلاب ؛ تورت یوزمینگ شاہرخی ، مال امان قرار بیریلب ؛ محصلار تعین قیلیدی. داغی آتلا نیب ؛ سیر قیلیب ؛ کیمہ گا کیریپ ؛ معجون پیدوک. بہرہ و خوشاب اؤلتوروش لوق بلوچ لار غہ ، حیدر علمدارنی یباریلیب ابدی.

پنجشنبہ صباہی^۳ ، بیر گل بادام^۴ ، تۇپچاق پیشکش قیلیب ؛ ملازمت قیلدی. عرض غہ یپتی کیم چریک اہلی ، بہرہ اہلیگا ، بی سرلیق و دست اندازلیقلار قیلا دورلار. کیشیلاری بیریپ ؛ بی سرلیق قیلغان اہل نینگ بعض سینی یاساقہ بیتکوروب ؛ بعض سی نینگ بورنینی تہشیب ؛ اوردودین ایوروردیلار.

آدینہ کونی^۵ ، خوشاب اہلیدین عرضہ داشت کھلیدی. شاہ حسن شاہ شجاع ارغون نی تعین بؤلدی کیم خوشاب قہ بارغای.

[سولر سیری] شنبہ کونی آیینگ ییگیرمہ بېشی^۶ دا شاہ حسن نی خوشاب قہ یباریلدی. یکشنبہ کونی^۷ اونداق یامغور یاغدی کیم تمام توزلارنی سو توتی. بہرہ ییلہ اوردو توشگان باغلار اراسیدا آزعینہ شور سو ابدی. نماز پیشین گاچہ ، عرضی بیر اولوق دریاچہ بؤلدی. بہرنینگ یاووغیدا ، بیر تیر گز آتیمی ، یبردین کؤپراق گذر یوق ابدی. اوزدوروب^۸ اوتار اہردیلار. ایگی نماز اراسیدا ، کیرگان سولارنی سیرقیلا آتلاندیم. یاغین و چاقین^۹ اونداق بؤلدی کیم ینہ یانیب ؛ اوردوغہ کیلماگا توہم بؤلدی. ایگی نماز ارا سیدا اوشول کیرگان سونی اوزدوروب ؛ اؤتوم چریک اہلیگا ہم بسیار توہم بؤلدی. اکثر اہل اوتاق لاری نی و آغیر پرتالارینی تاشلاب ؛ جیبہ و کیچیم و یاراغلارینی اہکین لاریگا آلیب ؛ آت یالانگاچلاب ؛ اوزدوروب ؛ اؤتیلار. توزلارنی اکثر سو ، توتوب ابدی.

^۱ وفاتی: ۹۳۳ ہجری (شفیہ یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۵) ۹۰۵ ش. ۱۵۲۶ م

^۲ ۹۲۵ ہق. صفر ۸۹۸: ۲۲ ہش. حوت / اسفند ۱۵۱۹: ۵. مارچ ۵.

^۳ ۹۲۵ ہق. صفر ۸۹۷: ۲۳ ہش. حوت / اسفند ۱۵۱۹: ۶. مارچ ۶.

^۴ بیر تورلی تۇپچاق. تہریسی نینگ گلی و رنگی گہ قرہ ب اسم قۇیلگن تۇپچاق

^۵ ۹۲۵ ہق. صفر ۸۹۸: ۲۴ ہش. حوت / اسفند ۱۵۱۹: ۷. مارچ ۷.

^۶ ۹۲۵ ہق. صفر ۸۹۸: ۲۵ ہش. حوت / اسفند ۱۵۱۹: ۶. مارچ ۶.

^۷ ۹۲۵ ہق. صفر ۸۹۸: ۲۶ ہش. حوت / اسفند ۱۵۱۹: ۹. مارچ ۹.

^۸ آتارنی چقور سولرگہ تشلہ ب ؛ اوتماق

^۹ متن دہ چاپقون ابدی. کانلر تحریفی بؤلیشی ممکن. یاغین ییلن چاقین (ایلدیریم / یلدیریم) بؤلہ دی. چاپقون قار یاغیشی نینگ توصیفی دیر.

صباحی دریادین کبمه لار نی کبلتوروب ؛ اکثر چریک ایلی چادرلارینی و پرتالارینی کبمه بیلە اۆتکار دیلار. توشگا یاووق ، قۇچ بیگ نینگ کیشیسی بیر شرعی^۱ سو یوققاری باریب گذر تاپتی لار . قالغان اہل ، گذریلە اۆتیلار .

بهره نینگ قۇرغانی نینگ ایچیدا -کیم جهان نما دہلار- بیر کون توروب ؛ سه شنبه^۲ صباحی کۇچوب ؛ یامغور و سیل تردیدین بهره نینگ شمال ساری یانیداغی بلندیلار نینگ اوستیگا توشولدی .

[تقبل یارماغی] تقبل یارماغیدا اہمال قیلادورلار اہدی^۳ تۇرت سرکار قیلیب ؛ بیگلارگا بویورولدی کیم اہتمام قیلیب ؛ بوتکارگایلار . بیر سرکار خلیفہ غہ تعین بۇلدی ؛ ینہ بیر سرکار قۇچ بیگ قہ ، ینہ بیر سرکار دوست ناصر غہ ، ینہ بیر سرکار سید قاسم بیلہ محب علی غہ . چون تورک اۆلتوروشلوق ولایتلارنی اۆزومیز نینگ تصور قیلیب اہدوک ؛ اول جہتین تالان و تاراج بۇلما دی . ہمیشہ اہل نینگ سۇزی بو اہدی کیم ، اگر مصالحہ جہتیدین اہلچی بارسا ؛ تورکگا تعلق ولایتلار غہ ، مضایقہ قیلماغولار یدور .

[سلطان ابراہیم گہ اہلچی] پنجشنبہ کونی ربیع الاول آیی نینگ غرہ^۴ سیدا بو جہتین ، ملا مرشدنی سلطان ابراہیم غہ -کیم آتہ سی ، سلطان اسکندر^۵ اوشول بېش- آلتی آیدا اۆلوب ہند سلطنتی مونگا تہگب اہدی- اہلچی لیکگا تعین قیلیب ؛ بیر قارچیغای بیباریب ؛ قدیمی تورکگا تعلق ولایتلارنی تیلادوک . دولتخان غہ بیتیلگان خطلارنی و سلطان ابراہیم غہ بیتیلگان خطلارنی تاپشوروب ؛ اغیز سۇزلاری داغی ایٹیپ ؛ ملا مرشدقہ رخصت بېریلدی .

[بې ہوش اہل] بو ہندوستان اہلی- علی الخصوص افغانلار- عجب ہوش و خرددین یېراق و رأی و تدبیردین قیراق اہلار بۇلور اہمیش . نی یاغیلیق یوروش و توروشین قیلا آلدیلار ؛ نی دوستلوق راہ و روشین بیلہ آلدیلار . بارغان کیشیمیزنی- دولتخان- نېچہ کون ، لاہوردا ساخلا تیپ ؛ نی اۆزی کۇردی ؛ نی ابراہیم غہ بیباردی . نېچہ آبدین سۇنگ بارغان کیشیمیز ، ہیچ جواب تاپمای ؛ کابل غہ کھلدی .

آدینہ کونی- آی نینگ ایگی سیدا^۶- شیباق پیادہ بیلہ ، درویش علی پیادہ- کیم حالا تفک انداز دور ؛ کابل دین عرضہ داشتلار کبلتوروب ؛ ہندال نینگ توقان خبرینی ہم کبلتوردیلار . ہند نینگ تسخیری زمانیدا بو خبر کھلگن اوچون ، شگون توتوب ؛ ہندال آت قۇیدیم . قنبر بیگ ہم بلخ دین ، محمد زمان میرزانینگ عرضہ داشتلارنی کبلتوردی .

^۱ ۶ کیل متر

^۲ ۹۲۵ھ. ق. ۲۸: ۸۹۸ھ. حوت / اسفند ۱۹: ۱۵۱۹. مارچ ۱۱.

^۳ قبول قیلینگن مال امان نی بېریشگہ حاضر اہماس اہدیلاز .

^۴ ۹۲۵ھ. ق. ربیع الاول ۱: ۸۹۷ھ. حوت / اسفند ۲۱: ۱۵۱۹. مارچ ۱۳.

^۵ سلطان اسکندر لودی وفاتی: ۹۲۳ (شفیقہ یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۳) (۹۲۳ق ۸۹۵ش ۱۵۱۷م)

^۶ ۹۲۵ھ. ق. ربیع الاول ۲/ ۸۹۷ھ. حوت / اسفند ۲۲/ ۱۵۱۹. مارچ ۱۴. ابوالنصیر محمد (۴مارچ ۱۵۱۹. م). ہندال لقبی بیلن شہرت قازانگن. (ویکی پیدیا) ہندال تولدی نینگ خبری اؤن کوندن سۇنگ بابرگہ کھلہ دی .

[عرق ایچیلدی] تانگلاسی^۱ دیوان تارقاغاندین سۋنگ ، سیرغہ آتلائیپ ؛ کبمہ گا کیریپ ؛ عرق ایچیلدی. مجلس اہلی خواجہ دوست خاوند ، خسرو میرم ، میرزا قلی ، محمدی ، احمدی ، گدایی ، نعمان ، لنگر خان ، روحدم ، قاسم علی تریاکی ، یوسف علی ، تہنگری قلی. کیمہ نینگ باشی ساری تالار یاپیلیپ ابدی ؛ اوستونی ہموار. مہن بیر نہچہ کیشی بیلہ موندا اۋلتوروب اہدیم. ینہ بیر نہچہ ، تالارینگ آستیدا اۋلتوروب اہردیلار. کبمہ نینگ قویروغی ساری ہم اۋلتورور بیر بار اہدی. محمدی و گدایی و نعمان اوند اۋلتوروب اہردیلار. نماز دیگرگاچہ ، عرق ایچیلدی. عرق نینگ بدخوارلیغیدین متنفر بۋلوب ؛ بو یوزداکیلارینگ اتقاقی بیلہ ، معجون اختیار قیلدوک. کبمہ نینگ اۋل اوچیداغیلار ، معجون بیگانیمیزنی بیلما دیلار. عرق اۋق ایچتیلار.

[عرق کۋزہ سی] کبمہ دین نماز خفتن دا ، آتلائیپ ؛ کچ اوردوغہ کبلدوک. محمدی بیلہ گدایی مہنی عرق ایچادورگان خیال قیلیپ- شایستہ خدمتی^۲ قیلالینگ دہب- عرق کۋزہ سینی ، آت اوستیدا ، نوبت بیلہ کۋتاریشیپ ؛ غریب نشاء و بشاشت بیلہ کیریپ کبلدیلار. ہمین دیدورلار کیم مونداق قرانغو کبچہ دا ، کۋزہنی اۋزومیز ، نوبت بیلہ کۋتاریپ کبلدوک. سۋنگرا معلوم قیلدیلار کیم صحبت اۋزگاچہ اہمیش و کیفیت اۋزگاچہ. جمعی معجون و جمعی مست. چون ہرگز معجون صحبتی بیلہ چاگیر صحبتی راست کہلماس ؛ بسیار منفعل بۋلدیلار. مہن دہدیم کیم صحبتی برہم اورمانگ. عرق ایچرگا کۋنگۋلۋک کیشی عرق ایچسون- معجون یپرگا کۋنگۋلۋک کیشی معجون بیسون. ہیچ کیم بیر- بیرگا تعرض بیلہ گفت و گو قیلماسون. بعض عرق ایچتیلار ؛ بعض معجون یپدیلار. بیر زمان تکلف بیلہ صحبتی توتولدی.

بابا جان قۋبوزی ، کیم صحبتدا یوق اہدی. آق اۋیگا کہلگاندا انی تیلادوک. عرق ایچماک استدعا قیلدی. توردی محمد قیچاق نی ہم تیلاپ ؛ مستلار بیلہ ہم صحبت قیلدوک. چون معجون صحبتی بیلہ ہرگز عرق و چاگیر صحبتی راست کہلماس ؛ مستلار ہر طرفدین پریشان گفت و گو قیلا کیریشتیلار. اکثر تعریض لاری^۳ معجون و معجونیلار بیلہ اہدی. باباجان ہم مست بۋلوب ، غلبہ پریشان سۋزلار ایٹی. توردی محمدقہ ہم مستلار ، تۋلا- تۋلا ایاغلارنی ، پی درپی بیریب ؛ آز فرستہ ، مست لایعقل قیلدیلار. ہر نہچہ سعی و اصلاح مقامیدا بۋلدوک ؛ بہ ہم یتہادی^۴. شلایینلیق خیلی بۋلدی. صحبت بی مزہ بۋلدی ہر ساری گا تارقاشتیلار. دو شنبہ کونی آی نینگ بہشیدا^۵ بہرہ ولایتی نی ہندو بگ کا بہریلدی.

^۱ ۹۲۵ھ. ربیع الاول ۳/ ۸۹۷ھ. حوت / اسفند ۲۳/ ۱۵۱۹م. مارچ ۱۵.

^۲ فارسجہ بیر عبارت ، مناسب بیر خدمت ، بخشی بیر خدمت.

^۳ متن دہ تعرض. کتابہ ایتیش ، سۋزیلن تیلش دیر.

^۴ یعنی فایدہ قیلدی

^۵ ۹۲۵ھ. ربیع الاول ۵/ ۸۹۷ھ. حوت / اسفند ۲۵/ ۱۵۱۹م. مارچ ۱۷.

سە شنبە كۈنى^۱ چاناب ولایتینی حسین ابگیزاک کا عنایت قیلیب ؛ حسین ابگیزاک کا و چاناب ابلیگا رخصت بېردوک. بو فُرستە سید علی خان نینگ منوچەر خان آتلیق اۋغلی - کیم هندوستان دین بیزنی دېب ؛ یوققاریغی یۈل بیلە کیلادورگانی دا ، تاتار ککر گا یولوقور ؛ مونى قۇیمای ؛ ساخلاب ؛ قیزینى بېریب کییاو قیلور. نېچە محل اینینگ بیلە ابدى - کھلیب ملازمت قیلدى.

[ککر / کھکر / کاکر قبیلە سى] نیلاب بیلە بېرە تاغلاری ارالیغیدا جود و جنجوهه نینگ خلایقیدین باشقە ، کشمیر تاغلاری غە پیوستە جت و گجور و اۋل طوایفدین ینە قالین ابلاردور کیم هر قۇلدا ، هر پشته دا کھنتلار یاساب ؛ اۋلتوروب دورلار. بولارنینگ حاکم و اولوغی ککر قبیلە سیدین دور. بولارنینگ اولوغلۇغی هم جود و جنجوهه نینگ اولوق لوغی دېک تور. بو تاغ دامنه سى داغی خلایق نینگ اولوغلۇغی اول تاریخ دا بیر آتە - اۋغلی تاتار ککر بیلە ، هاتی ککر دا ابدى. عمزاده لار ابدى. بولارنینگ بېرک یېرلاری آب کندلار و جرلار بۇلادور. تاتارنینگ یېرى نینگ آتی پرهاله ابدى. قارلیق تاغ دین خیلی قویى راق ابدى. هاتی نینگ ولایتی تاغ پیوست دور و کالنجرى - کیم بابوخان بیسوت قە تعلق ابدى - آنی هم هاتی اۋزیگا باقتوروب ابدى.

تاتار ککر ، دولت خان نی کۋروب ابدى. فى الجملة ، اطاعت گۈنه قیلور ابدى. هاتی نی کۋرمايدور ابدى. فتنه و فساد مقامیدا ابدى. تاتار ، هندوستان بېکلاری نینگ سۋزی و اتفاقى بیلە کھلیب ؛ یېراق راق تین ، هاتی نی قباغان یوسونلوق قیلیب ؛ اۋلتوروب ابدى. اوشبو فُرستلاردا کیم بېرە دا ابدوک ؛ آو بهانه سى بیلە ، غافلېقته ، هاتی تاتارنینگ اوستیگە یوروب ؛ اولتوروب ؛ ولایتی و حرملاری بۇلغانی نی ابلیکلادی.

[عرق ایچیلدى ، سیر قیلیندى] نماز پیشین سیرغە آتلا نیب ؛ کېمە گا کیریپ ؛ عرق ایچیلدى. اهل مجلس: دوست بېگ ، میرزا قلی ، احمدی ، گدائی ، محمد علی جنگ جنگ ، عسس^۲ ، اۋغان بېردى مغول. اهل نغمه: روحدم ، بابا جان ، قاسم علی ، یوسف علی ، تېنگرى قلی ، ابوالقاسم ، رمضان لولى.

نماز خفتن غە چە کیمە دا ایچیب ؛ نماز خفتن کیمە دین ، مست طافح چیقیب ؛ آتلا نیب ؛ مشعلنی ابلیکیمگا آلیب ؛ دریا یاقاسیدین اوردوغە چە ، گا آت نینگ بو یوزیگا ابگیلیب ؛ گا اۋل یوزیگا ایگیلیب ؛ یک جیلاو چاپیب ؛ کھلیب تورمېن. غریب مست ایکان دور مېن. تانگلای غە مونداق مشعل آلیب ؛ اوردوغە چە یک جیلاو کھلگانیمنی شرح قیلدیلا. اصلا خاطریم غە کھلمادی. اۋیگا کھلگاندا خیلی استفراغ^۳ قیلیب تورمېن.

^۱ ۹۲۵ھ. ربیع الاول ، ۸۹۷: ۶ھ. حوت / اسفند ۹۲۶: ۱۵۱۹م. مارچ ۱۸.

^۲ بو کیشی ، احتمال کیم محمد علی عسس بۇلسە. همايون نامه ده ، اونینگ حقیدە کھلگن «پادشاه بابام حضرتلری نینگ مازارلری تېبە سیدە ، معرکه اۋنکه زیلدى. معلوم مبلغ اجره تیلدى و محمد علی عسس نی ، پادشاه حضرتلری — آتم مازاریگە متولی قیلیب تعینلە دلیر.» (همايون نامه ، ۱۹۹۸ ، ۴۶) «خواجہ محمد علی تغایى ماهم بېگیم نینگ اینی سی. (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۲)

^۳ (ف. اسحاقف ، ۲۰۰۸) ، بو سۋزنى استفراق قید قیلگن.

[سو تارتماق] آدینہ کونی سیر قیلا آتلا نیب ؛ کیمہ بیلہ سودین اوٹوک. اؤل یوزداغی باغات و شکوفہ لار نی و نیشکر ایککان یپرلارنی تفرج قیلیب ؛ دلو و چرخ لارنی کوروب ؛ سو تارتیب ؛ چیقارماق کیفیتینی سوروب ؛ بلکہ مکرر سولار تارتوردوک. سیر اثناسیدا معجون اختیار قیلیدلی. اوندین یانیب ؛ کھلیب ؛ کیمہ گا کیریلدی. منوچہر خان غہ داغی معجون بپرلیب ابدی. اونداق معجون بؤلوب ابدی کیم ، ایگی کیشی قۇلدا ب ؛ تورغوزوب ابدیلار. بیر زمان سونینگ اورتا سیدا کیمہ گا لنگر سالیب تورولدی. اوندین سۇنگ سو قوی خیلی باریلدی. مدّین سۇنگ ینہ کیمہ نی یوقاری باقہ تارتوردوک. اؤل آخشام کیمہ دا اۇق اۇیقولا ب ؛ سحرغہ یاووق اوردوغہ کبلدوک.

شنبہ کونی ربیع الاول آیی نینگ اۇنی دا ، آفتاب حَمَل غہ تحویل قیلدی. اوشبو کون نماز پیشین سیر قیلا آتلا نیب ؛ کیمہ گا کیریپ ؛ عرق ایچیلدی. اهل مجلس: خواجہ دوست خاوند ، دوست بېگ ، میرم ، میرزا قلی ، محمدی ، احمدی ، یونس علی ، محمد علی جنگ جنگ ، گدائی طغائی ، میر خرد ، عسس. اهل نغمہ: روحدم ، بابا جان ، قاسم علی ، یوسف علی ، تبنگری قلی ، رمضان. بیر شاخاب قہ کیریپ ؛ مدتی سو قوی باریلدی. بھرہ تۇغریسیدین خیلی قوی راق دین چیقیب ؛ کچ اوردوغہ کبلدوک. اوشبو کون شاہ حسین خوشاب دین کبلدی.

[توجیہ قیلینگن یارماق] چون ابلچی بیبار ؛ قدیم دین تورک کا تعلق ولایتلارنی تیلا ب مصالحہ اراغہ سالیلیب ابدی ؛ توجیہ قیلغان یارماقلار ، بیرنیمہ ابلگا توشتی. ایسیق ہم یاووشتی. هندوبیگ کا کؤمک ، شاہ محمد مہردارنی و اینیسی و دوست مہردارنی ینہ بعض مناسبت لیق ییگیتلارنی تعین قیلیب ؛ ہر قایسی غہ فراخور حالاری غہ یاراشہ وجہ استقامت مقرر و معین بؤلدی. لنگرخان غہ- کیم بو یوروش لار گا ساعی و باعث اؤل ابدی- خوشاب نی عنایت قیلیب ؛ توغ بیریپ ؛ مونی ہم هندوبیگ کا کؤمک مقرر قیلدوک. بھرہ دا بؤلغان تورک و بیریپک سپاہیلار نینگ داغی ، وجہ و علوفہ لار نی آرٹوروب ؛ ہندو بېگ کا کؤمک قۇیدوک. بو جملہ دین بیر منوچہر خان ابدی کیم آتی مذکور بؤلدی. ینہ نظر علی تورک ابدی ؛ منوچہر خان نینگ اۋروق- قیاشی بؤلور ابدی. ینہ سنگرخان جنجوهہ و ملک ہست جنجوهہ ابدی.

[کابل گہ مراجعت] ولایت ایشینی مصالحہ امید ییلہ ، بیر نوعی قرار بیریپ ؛ یکشنبہ کونی ربیع الاول آیی نینگ اۋن بیریدا^۱ بھرہ دین کۋچوب کابل غہ مراجعت قیلدوک. کلدہ ؛ کھارغہ کھلیب توشولدی. اؤل کون ہم غریب یامغور ابدی. کپنک لیک ، کپنک سیز کیشی برابر ابدی. اوردونینگ کپنی ، کچ نماز خفتن غہ چہ کبلا قالدی. بو پیر و ملک نینگ آب و تابینی بیلور کیشیلار علی الخصوص جنجوهہ کیم ککرنینگ قدیمی دشمنی ابدی ؛ عرض قیلدیلار کیم ہاتی ککر ، آرالیق تہ یامان کیشی واقع بؤلوبتور. یؤلنی ، اؤل اورار ؛ اہلنی اؤل بوزا. اونداق قیلماق کبراک کیم بو ارادین کبتگای ؛ یا اونگا گوشمال بلیغی یتگای.

^۱ ۹۲۵ھ. ربیع الاول ، ۱۱: ۸۹۷ھ. حمل / فروردین ۱۶: ۱۵۹۱ھ. مارچ ۲۳.

[پرهاله نینگ اوستیگه] بو اتفاق بیلە تانگلاسی غە خواجە میر میران نی ، میرم ناصر نی اوردوبیلە تعیین قیلیب ؛ اولوق چاشتە اوردودین ایریلیب ؛ هاتی ککرنینگ اوستیگا کیم اوشال نېچە کوندا تاتارنی اۆلتوروب ؛ ولایتی پرهاله غە متصرف بۆلۈب ؛ پرهاله دا اېدی - نېچۈک کیم مذکور بۆلدى - اېلغادۈک . نمازدیگدا توشوب ؛ آتقە بۇغوز بېریب ؛ نماز خفتن دا اۆل بېردین آتلا نیلدى . باشچی ملک هست نینگ سُرپا آتلیق گجور نۆکری اېدی . کېچە یۆلنی آزیقیب ؛ سحر غە یاووق توشولدى . بېگ محمد مغول نی اوردوغە ياندورولدى . یاووق بۇلغاندا آتلا نیلدى . چاشت ، جیبە کېیب ؛ ایلدام یورودۈک . بیر شرعی قالغاندا پرهاله نینگ سوادى کۆروندی . چاپقون قۇیولدى . برانغار نینگ شرقی طرفی باردی . قۇچ بېگ کیم برانغار اېدی . برانغار ارقاسى غە کۆمک بېباریلدى . جوانغار کیشیسی و غۇل کیشیسی پرهاله نینگ اوستیگا اۇق تیکیلیب باردی . دوست بېگ نی جوانغار نینگ پرهاله نینگ اوستیگا بارغان کیشی نینگ ارقاسى غە کۆمک بېباریلدى .

پرهاله جزلار نینگ ارا سیدا واقع بۆلۈبتور . ایگى یۆلى بار : بیرى شرق - جنوب طرفی کیم - بیز بو یۆل بیلە کېلدۈک - جزلار نینگ اوستی بیلە کېلور . ایگى طرفی آبکند جزلار واقع بۆلۈبتور . پرهاله نینگ یاریم کروھى دین یۆل اونداق بۆلور کیم دروازه سى غە بیتکونچە ، تۆرت - بېش بېردا ، ایگى طرفدین جر قیلیب یک رهه بۆلۈبتور کیم بیر تیرگز آتیمی چوبروب بارماق کېراک . ینە بیر یۆلى غرب - شمال طرفیدین دور کیم بیر کېنگ قۇل نینگ ایچی بیلە کېلیب پرهاله غە چیقار . بو هم یک رهه دور . اۆزگا هیچ طرفدین یۆلى یوق تور . اگرچه فصیلی و کنگره سى یوقتور ؛ ولی زورکېلتورگودېک بېرى هم یوقتور . اطرافى یېتى - سېکیز - اۆن قارى یک انداز جر دور .

ایلگار راک جوانغار کیشیسی تنگیلاردین اۆتوب ؛ دروازه غە تیقلیب باردی . هاتی اۆتوز - قیرق چە آتلیق جیبە لیک کیچیم لیک کیشی بیلە قالین یاياغى بیلە ، چاپقونچى نی ياندوروب سالدی . دوست بېگ کیم چاپقونچى نینگ ارقاسى غە کۆمک اېدی ؛ بیتیشیب ؛ یخشی زورلاب ؛ کۆپ کیشیسی نی توشوروب ؛ یاغینی باستی . هاتی ککر اۆل ارادا مردانه لىق بیلە مشهور دور . هر نېچە جدل قیلدى ؛ بۆلدورا آلمادی . قاچتی . چون بو تنگیلاردا توختای آلمادی . قۇرغانى غە بیتگاچ ، قۇرغانىنى هم بېرکیتا آلمادی . چاپقونچى کېنېچە اۇق ، قۇرغان غە کیردیلار . بو پرهاله قۇرغانى نینگ تنگى سى و جريدین غرب - شمالى ساریدین یوگوردیلار . هاتی جریدا قاچیب چىقتى . موندا هم دوست بېگ یخشی باردی . جلدو دوست بېگ نینگ آتى غە بۆلدى .

مېن اوشول زمان پرهاله قۇرغانى غە کیریب ؛ تاتار نینگ اۋى لاریگا توشتوم . چاپقون قۇیار محلدا مېنینگ بیلە تورار غە مقرر بۇلغان کیشیلاردین بعض چاپقون غە باریب اېردیلار . اۆل جمله دین امین محمد ترخان ارغون نی و قراچه نی بو جرمانه جهتیدین سُرپا آتلیق گجورنی ، باشچی قۇشوب ؛ اوردونینگ اۆتروسىغە ، بى سر و پا صحرا و بیابان غە بېباریلدى .

تانگلاسی غە غرب - شمالی جردین اۆتوب ؛ خویدزار غە توشولدى . ولی خزانه چى غە بیر نېچە آبادان ییگیت نی قۇشوب ؛ اوردو آلى غە بېباریلدى .

[اندرابه قۇرغانى] پنجشنبه كۈنى آى نىنگ اۋن بيشيدا ، كۈچۈب اندرابه غە - كىم سۇھان سۈيى نىنگ ياقاسيدا دور - توشولدى . بو اندرابه قۇرغانى ملك هست نىنگ آتە سى غە قديمدين تعلق اېكاندور . ھاتى ككر ، ملك هست نىنگ آتە سىنى اۋلتورگاندىن سۇنگ بوزولوبتور . اول فۇرستە بوزوق اېدى . اوشبو نماز خفتن كلده كھاردىن ايريلغان اوردو كىشىسى كېلىپ قۇشولدى . ھاتى تاتارنى آغاندا ، پربت آتلىق اوروغىنى كىچىملىك آت و پىشكش بىلە مېنگا يېبارگاندور . اوچراماى ، كېين قالغان اوردو اېلىگا يولوقوب ؛ اوروق بىلە ، كېلىپ ؛ پىشكش لارىن تارتىپ ملازمت قىلدى . لىنگر خان كىم بعض مھملار اوچون بېرەدىن كېين قالغان اوروق بىلە كېلىپ اېدى ؛ مھملارنى راست قىلىپ ؛ بعض يېرلىك اېل بىلە ، بېرە گا رخصت بېرىلدى .

داغى كۈچۈب سۇھان سۈيىدىن اۋتوب ؛ بىر پشته اوستىگا توشولدى . ھاتى نىنگ اوروغى پربت قە خلعت كېدوروب ؛ ھاتى غە استمالت فرمانلار بىتتېپ ؛ محمد على جنگ جنگ نىنگ نۇكرىنى يېبارىلدى . بابا دوست و ھالاھل باشلىق ھاميون نىنگ نېچە نۇكرى ، نىلاب قە و قارلوق ھزارە سى غە - كىم ھاميون غە بېرىلىپ اېدى - داروغە لىقە كېلىپ اېدىلار ؛ سىنگر قارلوق و مىرزا ملوى قارلوق باشلىق اۋتوز - قىرق چە كىشى قارلوق اولوقلارنى آلىپ كېلدىلار . بىر كىچىملىك آت پىشكش قىلىپ ؛ ملازمت قىلدىلار . دلە زاك افغانى نىنگ ھم چرىكى كېلدى .

ايرتەسى اوندىن كۈچۈب ؛ ايگى شرعى كېلىپ ؛ توشولدى . بىر بلندى غە چىقىپ ؛ اوردونى ملاحظە قىلىپ ؛ بويوردوك كىم اوردو تىوھ سىنى ساناغايلا . بېش يوز بېتىمىش تىوھ چىقتى .

[سىنبل يىغاجى] سىنبل درختى نىنگ تعريفى اېشيتىلىپ اېدى . بو يورثە كۆردوك . بو تاغ دامنه سىدا سىنبل درختى آزراق تور . بىرار - بىرار بۇلادور . ايلگارراك ھندوستان كۈھ دامنه سىدا سىنبل درختى بىسار بولادور . اولوق بۇلادور . ھندوستان نىنگ حيوانات و نباتاتىنى ذكر قىلغاندا مذكور بۇلغوسىدور .

بو يورثىن ، نقارە وقتى كۈچۈب چاشت بۇلا ، سىنگداكى كۈتلى نىنگ تويىگا توشوب ؛ نماز پىشىن اوندىن كۈچۈب ؛ كۈتلىدىن و رودتىن اۋتوب ؛ بىر بلندى غە توشولدى . اوندىن يارىم كېچە كۈچۈب ، بېرە باروردا ، اۋتگان گذرنى سىرقيلا بارىلىپ اېدى . اوشول اۋتگان گذردا بىر اولوق آشلىق جالەسى لايلابتور .^۱ اېگالارى ھر نېچە قىلىپ ؛ جالەنى تېپىرتا آلماي دورلار . بو آشلىقنى آلىپ ؛ بىزىنگ بىلە بۇلغانلار غە اولاشىلدى . اسرو درمحل آشلىق اېدى .^۲

[سودن اۋتماق] توشگا ياقوق كېلىپ ؛ كابل سۈيى بىلە سۇند سۈيى نىنگ قاتىلىشىدىن قوبى راق ، كېنە نىلابدىن يوققاراق ، ايگى سۈنىنگ اراسى غە توشولدى . نىلابدىن آلتى كېمە كېلتوروب ؛ برانغار ، جوانغار ، غۇل غە قسمت قىلىلدى . بە جد سو اۋتماكگا مشغول بۇلدىلار . بىز كېلگن دوشنبە كۈنى و سە شنبە آخشامى و سە شنبە كۈنى و چھارشنبە آخشامى ، چھارشنبە

^۱ يەنى لاىگە باتىبتور^۲ جودە ھم مناسب وقت دە اېدى .

کونیکاچه ، سوکېچە قالدیلار. پنجشنبه کونی هم آز- آغلاق کیشی سو کېچتی.^۱ هاتی نینگ پربت آتلیق اوروغینی کیم اندرابه نواحی سیدین محمد علی جنگ جنگ نینگ نۆکرینی قوشوب ؛ هاتی غە یبیاریلیب ابدی ؛ سو یاقاسیدا کېلیب ؛ هاتی دین بیر کیچیم لیک آت پیشکش کېلتوردی. نیلاب اپلی هم بیر کیچیم لیک آت پیشکش کېلتوروب ؛ ملازمت قیلدیلار.

محمد علی جنگ جنگ نینگ بهرەدا تورماققە هوسی بار ابدی. بهرە چون هندو بېگ کا عنایت بۆلدى ؛ بهرەبیلە سۇد دریا سی نینگ ارا سیدای و لايتلارنى و ابلارنى مثل قارلوق هزاره و هاتی و غیاث وال و گیب ، محمد علی جنگ جنگ غە عنایت بۆلدى. رعیتلیقه بۇیون قۇیغان- رعیتلیق ، قیلغای. هر پیر و هر ولایت بۇیون قۇیماسا:

هر کیم که بۇیون قۇیماسا انی نېنگای ؟ چاپقای! تالاغای! مطیع و منقاد ایتکای!
بو عنایتلاردین سۇنگ محمد علی جنگ جنگ غە خاصه قرا مخمل باشلیق قلماقی جیبەنى بېردیم. توغ هم عنایت بۆلدى. هاتی نینگ اوروغی غە رخصت بېریب ؛ هاتی غە قیلیچ و باش- ایاق و استمالت فرمانلاری یبیاریلدی.

[گلر تفرجی] پنجشنبه^۲ کونی آفتاب چیقما ، سو یاقاسیدین کۆچولدی. بو کون معجون ییلدی. غریب گلزارلارنى معجون ناک لیکنه تفرج قیلدوک. ساریق و ارغوانی پارچه- پارچه یېرلاردا یک دست ساریق گلار آچیلیب تور. ینە پارچه- پارچه یېرلاردا یک دست ارغوانی گلار آچیلیب تور. ینە بعض یېرلاردا افشان قیلغان دېک ، درهم آچیلیب تور. اوردو یاووغی دا بیر بلندی اوستیدا اۇلتوروب گلزار تفرجی قیلدوک. طراحلیق قیلغاندیک بو تپانینگ آلتی طرفیغه ، بیر دفعه ساریق گل و بیر دفعه ارغوانی گل خط- خط مسدس شکلی دا آچیلیب تور. ایگی طرفدا گل آزاراق ابدی کۆز کار قیلغونچه اوشموندق گلزار ابدی. پرشاورنینگ نواحی سیدا بهار وقتی یخشی گلزارلار بۆلادور.

[ببر تېریسی] سحر اول یورٹین کۆچتوک. کېلوردا دریا یاقاسیدین بیر ببر ، غیریقیراب چیقتی. آتار ، ببر اونى نى اېشىتگاچ ، بى اختیار هرسارى گا اېلنى آلیب ؛ تېرراب ؛ جر و چوقورقه اۇزینی تاشلادی. یانیب ینە جنگل غە کیردی. بو یوردوک کیم گاومیش کېلتوروب ؛ جنگل غە سالیب ؛ بېرنی چیقارغایلار. ینە غیریقیراب چیقتی. هر طرفدین اۇقلادیلار. مېن هم اۇقلادیم. خالوی پیاده ، نيزه بیلە سانچاردا ، نيزه نینگ سنانین اوشاته تیشلادی^۳. ببر ، قالین اۇق یېب ؛ بوتە غە سیقینیب ؛ توروب ابدی. بابا یساول قیلیچ سوغوروب ؛ یقین یوروب ابدی. ببر حملە قیلوردا باشی غە چاپتی. اوندین سۇنگ علی سیستانی بېلیگا چاپتی. ببر اۇزینی دریاهه سالدی. سو ایچیدا اۇق اۇلتوردیلار. سودین چیقاریب ؛ تېریسین بویوردوک کیم آغایلار.

^۱ ۹۲۵ھ. ربیع الاول ۱۲-۱۵ / ۸۹۸ھ. حمل / فروردین ۳-۶ / ۱۵۱۹م. مارچ / مرت ۲۴-۲۷.

^۲ ۹۲۵ھ. ربیع الاول ۱۵ / ۸۹۸ھ. حمل ۶ / ۱۵۱۹م. مارچ ۲۷.

^۳ نيزه نى شونده ى تيشله دى که نيزه نینگ سنانى (اوجى) سېندى.

[کوره کتيرا] اېرته سيگا کؤچوب ، بگرام غه ييتيب ، کوره- کتري نى تفرج قيلدوک. بير صومعه يوسونلوق تارراق و قرانغو اؤى گينه دور. اېشيكيدىن کيرگاچ ايکى- اوچ زينه قویي توشگاچ ، اوزاليب ؛ ياتيب ؛ کيرماک کيراک. شمع سيز کيريب بؤلماست. بو اؤى نينگ گرد و نواحى سيدا ، ساچ و سقال کيم قيرقيب تورلار ؛ بى نهايت ياتيب تور. بو کوره- کتري نينگ اطرافى دا بير مدرسه و رباط ، حجره لارى دېک خيلى حجره لار باردور. کابل غه اول کېلگن ييلى کيم کهت و بنو و دشتنى چاپيلدى. بگرام دا اولوق بير يغاچينى سير قيليب ؛ کوره- کتري نى کورماگانگا تأسف بير اېدوک. خيلى تأسف يېگودېک بير اېماس اېميش.^۱

اوشبو کون مېنينگ بير يخشى سنغريم^۲ ايتي. شيخيم ميرشکار ساخلاب اېدى. تورنانى و لک لکنى اسرو خوبلار آليب اېدى. ايگى- اوچ تولاب اېدى اوندانقلار آليب اېدى کيم مېن دېک هوس سيز کيشينى قوشچى قيليب اېدى.

[دله راک باشليغريگه ساوغه] ملک بوخان و ملک موسى باشليق ، دله زاک افغان لارى اولوغلاريغه- آلتى کيشى گا ، يوزار مثقال کوموش ، بيرار تونلوق ، اوچار ، اؤى ، بيرار گاوميش ، هندوستان سوغاتيدىن بيريب ؛ اؤزگالاريگا هم فراخور حالارى ، يارماق و پارچه وگا وگاوميش عنايت بؤلدى. على مسجده توشگاندا ، معروف آتليق دله زاک ، يعقوب خيل اؤن قؤى ، ايگى خروار گرنج ، سېکيز اولوق پنير پيشکش کېلتوردى.

على مسجدين يده بير^۳ توشولدى. يده بيردين جوى شاهى^۴ غه نماز پيشين ييتيب توشولدى. اوشبو کون دوست بېگ کا محرق ايسيتمه بؤلدى.

جوى شاهى دين سحر کؤچوب ؛ باغ وفادا توشلانيب ؛ نماز پيشين باغ وفادين تېبرادوک. گندمک^۵ نينگ سياه آبي دين اوتوب کېچ نماز شام دا ، بير خويديزاردا آت لارنى تويغاريب ؛ بير- ايگى گريدين سؤنگ آتلاندوک. سرخاب^۶ دين اوتوب ؛ کرکدا توشوب ؛ اويقولادوک.

تانگ آتماسدين بورون ، کرکدين آتلانيب قوراتونينگ يۇلى آيريليشيدىن ، مېن بېش- آلتى کيشى ييله قوراتودا سالغان باغنى تفرج کؤرا باردريم. خليفه و شاه حسن بېگنى و اؤزگا اېلنى تۇغرى يۇل ييله يېباريلدى کيم ، قوروق ساي دا مېنگا توقف قيلغايلار. قوراتوغه يېتگاندا ، شاه

^۱ باشچى ، ملک بوسعيد کيرى اېدى. هرنبچه کوره ؛ کتري نى سؤردوک ؛ ايتمايدى. يانيب ؛ اوردوغه ياووق يېتگاندا ، خواجه محمد امين غه ايتيب تورکيم کوره- کتري بگرام نينگ قاشسيدا اېدى. تار غار و مخاطره بير اوچون ايتمايديم. خواجه فى الحال خبانت قيليب ؛ ائينگ دېگانين ، ايتي. کون ، کېچ بؤلوب اېدى و يۇل هم يېراق اېدى ؛ بارا المادوک. (بايرنامه ، وقايع ۹۱۰)

^۲ ايچى مانو(بايرنامه ۱۹۹۵) بحريم. واحدى: سنغريم.

^۳ بو جاى نينگ آتى نى بوکونلار «يده بيره» يازه ديلاز.

^۴ جوى شاهى ، بو کونگى جلال آباد نينگ قديمى قسى دير.

^۵ گندمک: ننگرهار ولايتى که باغليق بير قشلاق. نهله قشلاقى دن ۱۰ كيلومتر جنوب- غرب سارى. (قاموس جغرافيايى افغانستان ، ۲۰۱۴) شو قشلاق ده ، اوغانستان پادشاه سى- امير محمد يعقوب خان — و لوئيس كيونارى ، آره سیده- ۱۸۷۹- بير بيتيم امضا بؤلدى. (روزشمار وقايع افغانستان ، ۱۳۸۲)

^۶ سرخاب: اوغانستان لوگر ولايتى نينگ بير تومانى.

بېگ ارغون نینگ ، قىزىل آتلىق تواچى سى ، شاھ بېگ نىنگ گاھاننى آلىب ؛ تالاب يانغان خبرىنى كېلتوردى. فرمان اونداق اېدى كىم ھىچ كىم اېلگارى خبر ايلتماگاي.

[كابل گە يېتۈك] نماز پېشىن بار اېدى كىم ، كابل غە يېتۈك. قىتلىق قىدىم نىنگ كۈپروكى گا يېتكۈنچە ھىچ كىم خبردار بۇلمادى. اوندىن سۇنگرا ھمايون بىلە كامران خبر تاپىپ ؛ آت مىنگۈنچە فۇرسەت بۇلمادى. چۇرەلار ى غە كۇتارتىپ ؛ شەر دروازەسى بىلە ارگ دروازە سى نىنگ ارالىغىدا كېلىپ ؛ ملازمت قىلدىلار. نمازدىگرا قاسم بېگ و شەر قاضى سى و كابل دا قالغان ملازملار و اربابلار ، كېلىپ ملازمت قىلدىلار.

آدىنە كۈنى ربيع الآخر آيى نىنگ غۇرە سىدا نمازدىگرا چاغير مجلسى بۇلدى. شاھ حسن غە خاصە باش - اياق عنایت قىلدىم.

[كېمە دە صبحى] شنبە سحرى كېمە گا كىرىپ ؛ صبحى قىلدۈك. ^۱ نوربېگ بو صېتە عود چالور اېدى. اۇل وقت تائب اېماس اېدى. نماز پېشىن كېمەدىن چىقىپ ؛ گلكنە بىلە تاغ نىنگ ارا سىدا غى باغنى سىر قىلىپ ؛ نمازدىگرا باغ بنفشە غە كېلىپ اىچىلدى. نماز شام گلكنە طرفىدىن ، فصىلدىن چىقىپ ؛ ارگگا كېلدىم.

[دوست بېگ وفات اېتى] سە شنبە كېچەسى آي نىنگ بېشىدا ، دوست بېگ كىم يۇلدا تند ايسىتىپ اېدى ؛ تېنگرى رحمتى غە باردى. بسى متأثر و متألم بۇلدۈك. دوست بېگ نىنگ نەشىنى غۇزنى غە اېلىپ ؛ سلطان [محمود] نىنگ روضە سى نىنگ اېشىكى نىنگ آلىدا قۇيدىلار.

دوست بېگ خىلى يىغشى يىگىت اېدى. بېگ لىگى دا ھنوز ترقى قىلور اېدى. بېگ لىكىدىن بورون ، اىچكىلىك لارى دا ، نېچە قاتلە يىخىلار باردى. اۇل جملەدىن بىر مرتبە اندجان نىنگ بىر يىغاچى ، رباط زورق تە سلطان احمد تىل شىبخون كېلگاندا ؛ مېن اۋن - اۋن بېش كىشى بىلە يورۇپ ؛ چاپقونچى سىنى اورۇپ ؛ ياندورۇپ ؛ غۇلى غە يېتگاندا ، يوزچە كىشى بىلە تورۇپ اېدى. اول فۇرسەتە اوچ كىشى قالىدى كىم مېنىنگ بىلە تۇرت بۇلغاي. اۇل اوچ كىشىدىن بىرىسى دوست ناصر ^۲ اېدى ، يەنە بىرى مىرزا قلى كۇكلتاش ، يەنە بىرى كرىمدا.

مېن اۋق جىبالاب اېدىم. تىل ، يەنە بىر كىشى بىلە يسالىدىن اېشىكلىك تورلۈك اىلگارراك تورۇپ ؛ اېدى. مېن ، تىل بىلە روبە رو بۇلدۈم. بىر اۋق دۈبۈل غە سى غە اوردۈم. يەنە بىر اۋق ، قالقانىنى غرىپچى سى بىلە كۇكلای اوردۈم. بىر اۋق بوتوم غە اۋتكارا آتيلار. تىل باشىم غە چاپتى. عجب تور كىم باشىمدا دۈبۈل غە بۇركى اېدى ؛ بىر تارى كېسىلمادى ؛ ولى باشىم غە خىلى يارا بۇلدى. يەنە ھىچ كۈمك يېتمەدى. مېنىنگ بىلە ھىچ كىم قالمادى. ضرورت بۇلۇپ جىلاو ياندوردۈم. مېنىدىن كېين راک دوست بېگ اېدى. مېنىدىن اۋتوب ؛ انى چاپىپ تور.

^۱ بو سىر ، كابل قۇرغانى نىنگ دامەنى دە كى كۆل - بو كۈنكى «كۆل حشمت خان» دە بۇلىشى مېكىن.

^۲ بو كىشى نىنگ آتى ، دوست ناصر ھم يازىلگن. دوست ناصر و دوست بېگ ، بىر كىشى نىنگ اسمى دىر. دوست ناصر ، دوست / دوست بېگ ، ناصر بېگ نىنگ اينىسى.

ینە اخسی دا ؛ چیقار محلدا ؛ باقی حیزبیلە کیم- اگرچە حیز دېرلار اېدی ؛ ولی قیلیچی غە محکم اېرکلیک اېدی- چاپقولاشتی. اخسیدین چیقاندا مېن سېکیز کیشی بیلە قالغاندا هم بیلە اېدی. ایگی کیشیدین سۆنگ دوست بېگنی توشوردیلار. بېگلیک لاری دا ، سیونجک خان سلطانلار بیلە کېلیب ؛ تاشکندە ؛ احمد قاسم نی قاباغاندا-الارنی باستوروب ؛ کیردی. قابالدا یخشی جانلار تارٹی. احمد قاسم بولار غە خبر قیلماي سالیب ؛ چیتتی. اونداهم خانلار و سلطانلارنی باستوروب ؛ تاشکندین یخشی چیتتی. ینە سۆنگرا شیریم تغای و مزید[باشلیقلار] ^۱ یاغیقاندا ، غزنی دین ایگی- اوچ یوز کیشی بیلە اېلغاب ؛ کیلا دورگانیدا ؛ بو مغولار اوچ- تورت یوز آبادان ییگیت لارنی دوست بېگنینگ آلی غە ییباردیلا. شروکان نواحی سیدا آلی غە بارغانلارنی یخشی باسیب ؛ قالین کیشی توشوروب ؛ غلبه باش کېسیب کېلتوردی.

بجور قۇرغانینی هم دوست بېگنینگ کیشیسی ، اېل دین بورونراق یېتیشیب ؛ فصیل غە چیتتی. برهاله دا هم دوست بېگ یوروب ؛ هاتینی باسیب قاچوردی. برهاله فتح بۇلدى. دوست بېگنینگ فوتیدین سۆنگ ، ولایتینی ، اینیسی- میرم ناصر- غە عنایت قیلدیم. آدینه کونی ربیع الآخر آیی نینگ سېکیزیدا ^۲ قۇرغاندین چرباقە چیقیلدی.

[حسین باقرانینگ اولوق قیزی] سه شنبه کونی آیینگ اؤن ایگی ^۳ سیدا ، سلطان حسین مرزانینگ اولوق قیزی ، محمد سلطان میرزا ئینگ اناسی ؛ سلطانیم بېگیم کیم بو فترتلاردا خوارزم غە توشوب اېدی ؛ اېلبارس سلطان نینگ اینیسی ایسان قلی سلطان ، سلطانیم بېگیم نینگ قیزی آلیب اېدی- کابل غە کېلیدیلا. اۆلتورغالی ، باغ خلوت تعین بۇلدى. اول باغ دا توشگان دین سۆنگ مېن باریب کۆردوم. چون اېگاچی اېردیلار ، تعظیم و احترام لاری جهتیدین یوکوندوم. اولار هم یوکوندیلار. یوروب ارادا کۆروشولدی. سۆنگرالار دایم بو قاعدەنی مرعی توتارلار اېدی.

یکشنبه کونی آیینگ اؤن یېتی سیدا ^۴ ، بابا شیخ حرام نمک نی- کیم خیلی مدت اېدی بندته اېدی- گناهین عفو قیلیب ؛ بندتین چیقاریب ؛ خلعت انعام بۇلدى.

[ایچکو بر طرف بۇلدى] سه شنبه کونی آیینگ اؤن تۆقوزیدا ^۵ ، توش قاتیلا ، خواجه سیاران سیری غە آتلا نیلدى. بو کون روزە اېدیم. یونس علی [باشلیق] لار ^۶ تعجب قیلیب دېدیلا کیم سه شنبه کونی و سیر و روزە؟! بوغریب تور! بهزادی غە کېلیب قاضی سی نینگ اؤبی گا توشولدی. کېچە سی صحبت انگیزی بۇلدى. قاضی ، عرض غە یېتکوردی کیم مېنینگ اویومدا ، مونداقلار

^۱ اصل ده مزیدلار. باب اؤندن زیاده جایدە ، شونده مین مورد لردە ، باشلیقلار سۆزینی ایشتلگن. شونینگ اوجون ، باشلیقلار ، سۆزی انتخاب بۇلدى « ویس لاغری باشلیقلار غە کیم اخسی طرفی غە سودین اوتوب اېدیلا ؛ باب قۇرغانی و ینە بیر ایگی قۇرغان کیردی. » / « و احمد قاسم باشلیقلار اېدی.

^۲ ۹۲۵ هـ. ربیع الآخر ۸/۸۹۸ هـ. حمل ۲۹. ۱۵۱۹ م. اپریل ۱۹.

^۳ ۹۲۵ هـ. ربیع الآخر ۱۲/۸۹۸ هـ. ثور ۲. ۱۵۱۹ م. اپریل ۲۳.

^۴ عبدالباقی میرزانینگ اوغلی ، سلطان حسین میرزانینگ نېرە سی. (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۳۰۸)

^۵ ۹۲۵ هـ. ربیع الآخر ۱۷/۸۹۸ هـ. ثور/اردی بهشت ۷. ۱۵۱۹ م. اپریل ۲۸.

^۶ ۹۲۵ هـ. ربیع الآخر ۱۹/۸۹۸ هـ. ثور/اردی بهشت ۹/۱۵۱۹ م. اپریل ۳۰.

^۷ اصل ده یونس علی لار

بۇلغان اېماس. پادشاه حاکم دورلار . باوجود کیم مجلس اسبابی مهیا بۇلوب اېدی ؛ قاضی نینگ استرضای خاطرې اوچون ، ایچکو ، برطرف بۇلدى .

[خواجه سیاران سیری] چهارشنبه کونی^۱ خواجه سیاران غە باریلدى . پنجشنبه کونی آى نینگ ییگیرمه بیریدا ، باغ سالغان تاغ نینگ توشوغیدا ، اولوغ ، گِرد صفه سالدوردوک . آدینه کونی^۲ کۆپروکدین جالغە اۇلتوردوک . صیادلار نینگ اۇیلاری نینگ تۇغرى سى غە ییتگاندا ، صیادلار بیر ، دینگ^۳ دېگان قوشنى توتوب ایکان دورلار ؛ کېلتوردیلار . موندین بورون دېکنى کۆرولگان اېماس اېدی . غریب هیئتلیق قوش تور . شرحی هندوستان حیواناتی نی ذکر قیلغاندا کېلگوسیدور .

[نھال تیکماق] شنبه کونی آى نینگ ییگیرمه اوچیدا^۴ ، بو گِرد صفه نینگ اوستیگه ، چنار نھالی و تال نھالی درهم تیکیلدى . نماز پیشین چاغیر صحبتی بۇلدى . سحرى اوشبو یانگی گِرد صفه نینگ اوستیدا صبوحي قیلدوک . توشدین سۇنگرا آتلا نیب ؛ کابل غە متوجه بۇلدوک . خواجه حسن غە کلّه مست لیغدا ییتیب ؛ لحظه اۇیقولادوک . خواجه حسن دین آتلا نیب ؛ یاریم کچه چرباقه کېلیدى . خواجه حسن دا مست لبق حالتیدا عبدالله ، تۇن - اوپراغی ییلە اۇزینی سوغه سالدی . آتلانغاندا کیچراک بۇلا ساووڤه تونکوب ؛ کیلا آلمای ؛ کچه سی قتلخ خواجه نینگ تیولیدا بۇلوب ؛ تانگلاسی اۇتگان کون نینگ بی اعتدال لیغیدین ، متنبه بۇلوب ؛ تائب کېلدى .^۵ مېن دېدیم فی الحال اۇل نوع توبه میسر بۇلغای یا یوق . بارى فی الحال مونداق توبه قیل کیم مېنینگ صحبتیمدین اۇزگا یېردا ایچماگای سېن . قبول قیلدى . بیر نچه آى بو قاعدەنى مرعى توئی . اۇزگا بۇلدورا آلمادی .

[صلح سۇزلریگا قولاق سالمدی] دوشنبه کونی آى نینگ ییگیرمه بېشیدا^۶ ، هندوبېگ کیم بهره و اول ولایتلاردا صلح امیدى ییلە بی استعدادراق قۇبولوب اېدی ؛ کېلدى . صلح و اصلاح سۇزلریگا قولاق سالماي ؛ ییزنی و سۇزلاریمیزنی کۇزگا ایلمای ؛ قولاقه آلمای ؛ ییز یانغاچ ، اۇق قالین افغان و هندوستانی نی ییغیب ؛ هندو بېگ نینگ اوستیگه ، بهره گا یورودى . یېرلیک اېل هم ، افغانلار ساری ایورولدى . هندوبېگ بهره دا تورالماي خوشاب کېلیب ؛ دینکوت ولایتی نینگ اراسی ییلە نیلاب کېلیب ؛ کابل غە کېلدى . دیوه هندو سکتونینگ اۇغلی و ینه بیر هندو کیم بهره دین بند

^۱ ۹۲۵ھ. ربیع الاخر ۸۹۸/۲۰ھ. ثور /اردی بهشت ۱۰/ ۱۵۱۹م. می. ۱. روزلر نینگ حسابی گه بیر کون فرق اېته دی .

^۲ آى نینگ ۲۱نجی کونی ، جمعه کېله دی . ۹۲۵ھ. ربیع الاخر ۸۹۸/۲۱ھ. ثور /اردی بهشت ۱۱/ ۱۵۱۹م. می. ۲.

^۳ (ایچی مانو ، ۱۹۹۵ ، ۳۷۲) ده بو سۇزنی متن ده دېک ثبت ایتکن ، بیراق ایضاحلرده بیر واریاتی نی «دنگ» قید ایتکن . ییز اېسه بایرنینگ تشریحاتی گه باقه ، دینگ قید قیلدیک . هندوستان قوشلری « اۇل جملە دین بیر دینگ دور . اولوق جملە لبق جانور دور . هر قناتی بیر قولاج باردور . باشی نینگ و بوتی نینگ توکی یوقتور . بۇغزیدا خریطه دېک بیر نیمه سالی نیب توروبتور . ارقاسی قرا و کۆکسی آق دور . احیاناً کابل غە بارور . بیر ییل کابل دا ، بیر دینگ توتوب کېلتوروب اېردیلار . یخشى رام بۇلوب اېدی . گوشنی تاشلاب بیرسالار ؛ هرگز خطا قیلماس اېدی . توشوغی ییلە آلور اېدی . بیر قاتله بیر شش نعل کفش نی بوتوب اېدی . ینه بیر نوبت بیر بوتون تاوو قنی قناتلاری و پرلاری ییلە درست یوئی . » ۹۲۵ھ. ربیع الاخر ۸۹۸/۲۳ھ. ثور /اردی بهشت ۱۳/ ۱۵۱۹م. می. ۴.

^۴ یعنی عبدالله قیلگن بی ادالیگیدن ، توبه قیلیب کېلدى . بو کیشی بلکه عبدالله کتابدار دیر . « شاه منصور یوسف زى بیر نچه خوش خور و پُرکفیت کمالی کېلتوروب اېدی . بیر کمالینی اوج بۇلوب ؛ بیر حصە نی مېن یېدیم ؛ بیرینی گدایی تغایی ، ینه بیرینی عبدالله کتابدار . غریب گذرا کفیت قیلدی . » (وقایع ۹۱۰ھ)

^۵ ۹۲۵ھ. ربیع الاخر ۸۹۸/۲۵ھ. ثور /اردی بهشت ۱۵/ ۱۵۱۹م. می. ۶

قیلیب ؛ کېلتورولوب اېدی ؛ مهم لاری نی بیرار نیمه بېریب ؛ قطع قیلدیلار. بو هندولارغه آتلار ، باش - ایاقلار انعام قیلیب رخصت بېریلدی.

[ایسیتمه] آدینه کونی آی نینگ ییگیرمه تۆقوزیدا^۱ ، بدنیم دا ایسیتمه حرارتی ظاهر بۆلدی. فصد قیلدیم. کون آلوش ، گاهی ایگی کون آشا ، گاهی اوچ کون آشا ایسیتور اېدیم. هر ایسیتقاند ، غرق عرق بۆلماغونچه ، ایسیتما قۇیماس اېدی. اؤن - اؤن ایگی کون دین کېین ملا خواجگا ، ممزوج چاغیرنی ، نرگس بیله بېردی. بیر - ایگی قاتله ایچتیم. فایده هم قیلما دی.

[ملازمتلر ، سیرلر ، ایچکولر] یکشنبه کونی جمادی الاول آی نینگ اؤن بېشیدا^۲ ، خواجه محمد علی خواست تین کېلدی. بیر اېگرلیک آت پیشکش قیلیب ؛ تصدقه ، یارماق هم کېلتوردی. محمد شریف منجم و خواست^۳ میرزاده لاری هم خواجه محمد علی بیله کېلیب ملازمت قیلدیلار.

تانگلاسی - دوشنبه کونی - ملا کبیر کاشغردین کېلدی.^۴ اندجان ولایتیدین ، کاشغریله اېورولوب کابل غه کېلیب تور. دوشنبه کونی آی نینگ ییگیرمه اوچیدا ،^۵ ملک شاه منصور یوسف زیی آلتی - یېتی یوسف زیی نینگ اولوق لاری بیله سواد دین کېلیب ؛ ملازمت قیلدی.

دوشنبه کونی جمادی الآخر آی نینگ غره سیدا^۶ ، شاه منصور باشلیغ یوسف زیی افغانی نینگ اولوغلاریغه ، خلعتلار کیدورولدی. شاه منصور غه قماش تۆن ، جیبه و تکمه سی بیله ، ینه بیر ییگا یېلک لیک قماش تۆن ، ینه آلتی کیشیگا ، قماش تۆنلار کیدوروب رخصت بېریلدی. اونداق مقرر بۆلدی کیم ابوهه دین یوققاری سواد ولایتی غه دخل قیلماغایلار و جمیع رعیتلارنی ایچلاریدین چیقارغایلار. ینه بجور و سواده اېکان افغان لار ، آلتی مینگ خرور آشلیغ ، دیوان غه توشورگایلار. چهارشنبه کونی - آی نینگ اوچیدا^۷ - جلاب ایچتیم. ینه ایگی کون جلاب ایچتیم. شنبه کونی آی نینگ آلتی^۸ سیدا داروی کار ایچتیم.

دوشنبه کونی آی نینگ سېکیزیدا^۹ خلیفه نینگ اولوق قیزیغه ، قاسم بېگ نینگ کیچیک اوغلی حمزه نینگ ساجیغی کېلدی. مینگ شاهرخی اېدی. بیر اېگرلیک آت هم تارتی.

سه شنبه کونی^{۱۰} شاه حسن شاه بېگ^{۱۱} چاغیر صحبتی غه رخصت تیلاب ، خواجه محمد علی باشلیق ، بعض بېگلاریله ایچکیلارنی اوییگا اېلتی. یونس علی و گدائی تغایی مېنینگ قاشیمدا

^۱ ۹۲۵ هـ. ق. ربیع الآخر ۸۹۸/۲۹ هـ. ثور / اردی بهشت ۱۵۱۹/۱۹ م. می ۱۰.

^۲ ۹۲۵ هـ. ق. جمادی الاول ۸۹۸/۱۵ هـ. جوزا ۱۵۱۹/۳ م. می ۲۵.

^۳ بو کون خوست یازیلده دی. خوست و فرینگ ، بغلان ولایتی ده ایگی تومن نینگ آتی. همده خوست ، پکتیا ولایتی ده ینه بیر خوست فراه ولایتی ده هم بار. (قاموس جغرافیایی افغانستان ، ۲۰۱۴)

^۴ ۹۲۵ هـ. ق. جمادی الاول ۸۹۸/۱۶ هـ. جوزا ۱۵۱۹/۴ م. می ۲۶.

^۵ ۹۲۵ هـ. ق. جمادی الاول ۸۹۸/۲۳ هـ. جوزا ۱۵۱۹/۱۱ م. جون ۲.

^۶ ۹۲۵ هـ. ق. جمادی الآخر ۸۹۸/۱ هـ. جوزا ۱۵۱۹/۲۱ م. جون ۱۰.

^۷ ۹۲۵ هـ. ق. جمادی الآخر ۸۹۸/۳ هـ. جوزا ۱۵۱۹/۱۹ م. جون ۱۲.

^۸ ۹۲۵ هـ. ق. جمادی الآخر ۸۹۸/۶ هـ. جوزا ۱۵۱۹/۲۴ م. جون ۱۵.

^۹ ۹۲۵ هـ. ق. جمادی الآخر ۸۹۸/۸ هـ. جوزا ۱۵۱۹/۲۶ م. جون ۱۷.

^{۱۰} ۹۲۵ هـ. ق. جمادی الآخر ۸۹۸/۹ هـ. جوزا ۱۵۱۹/۲۷ م. جون ۱۸.

^{۱۱} شاه حسن نینگ لقبی شاه بېک دیر. بابرنامه ده کۆپینچه شاه بېک یازیلده دی.

ابدیلار. مېن ھنوز چاغیردین پرهیز قیلادور ابدیم. دېدیم کیم: ھېچ اونداق بۇلمايدور کیم مېن ھشیار اۇلتوروب؛ جمعی چاغیر ارتکاب قیلغایلار و مېن ساب؛ ساغ توروب؛ بیر بۇلاک اۇزینی مست شراب قیلغایلار. کېلینگ مېنینگ قاشیمدا ایچینگ لار. زمانی تفرج قیلای؛ ھشیارلاریله مستلارینگ اختلاط و آمیزشی نېچوک بۇلورین بیلای.

چنارباغی نینگ اېشیکى دا سالغان صورت خانە نینگ شرق- جنوب ساری یانیدا، کىچىک راک آقینه اۇی تىکىلىپ اېدى. گاهی اوندا اۇلتورور اېدیم. اوندا مجلس بۇلدى. سۇنگرا غياث مسخره کېدى ھم کېلدى. نېچە قاتلە مجلس دین- مطایبە طریقى بیلە- بویورولدى کیم اخراج قیلدیلار. آخر شلايین بۇلوب؛ مسخره لی بیلە مجلس تە یۇل تاپتی. توردی محمد قېچاق بیلە ملا کتابدارنی ھم مجلس قە تیلادوک. شاه حسن غە و اۇيىداکی مجلس اهلی غە بو رباعینی، بدیهه ایتیپ یېباریلدى:

احباب که بزמידا گلستان خس تور یوق، لیک اولار بزמידا بیزگا دستور
اول جمع دا گر حضور و جمعیت بار یوز شکر بو جمع بی حضور ابرماستور
ابراھیم چھرە دین یېباریلدى. ایگی نماز اراسی غە یقین بو مجلس اهلی مست بۇلوب؛ تارقاتیلار.
بو بی حضورلوق مدتی دا، تخت روان بیلە کۇتارتیب؛ یوروراېدیم. بیر نېچە کون بورونراق، ممزوج چاغیر ایچیلیپ اېدى. ینە فایده قیلماغانیدین ایچیلمايدور اېدى. نقاھت ایامی نینگ آخریدا تالار چمن نینگ غرب- جنوب طرفیدا، آلمە توبیدا مجلس ترتیب قیلیپ؛ ممزوج چاغیر ایچتیم.
آدینه کونی آی نینگ اۋن ایگی سیدا^۱، احمد بېگ و سلطان محمد دۇلداى، کیم بجوردا کۆمک قۇبولوب اېدى؛ کېلدیلار.

چهارشنبه کونی آی نینگ اۋن یتى سیدا^۲- حیدرتقی نینگ باغیدا- تېنگری بېردى، بعض بېگلارگا و ییگیت لار گا صحبت بېرادور اېدى. مېن ھم اول صحبتقە باریب ایچتیم. کېچ نماز خفتن اوندین قۇپوب؛ کېلیپ اولوق آق اۋیدا ھم ایچیلدى.

پنجشنبه کونی آی نینگ ییگیرمە بېشیدا^۳، ملا محمود قاشیدا فقہ سبقی اۇقوماق تعین بۇلدى.
سە شنبە کونی آی نینگ سلخیدا^۴ شاه شجاع ارغون^۵ نینگ قاشیدین- ابومسلم کۆکلداش- اېلچی لیگا کېلدى. بیر تۇپچاق پېشکش کېلتوردی. اوشبو کون یوسف علی رکابدار چنار باغیداغی حوضنی اوزوب؛ قۇل سالیپ؛ یوز نوبت ایورولدى. باش- ایاق و ایگریک ات و یارماق انعام

^۱ ۹۲۵ھ. جمادی الآخر ۸۹۸/۱۲ھ. جۇزا ۱۵۱۹/۳۰م. جون ۲۱.

^۲ ۹۲۵ھ. جمادی الآخر ۸۹۸/۱۷ھ. سرطان ۱۵۱۹/۴م. جون ۲۶.

^۳ ۹۲۵ھ. جمادی الآخر ۸۹۸/۲۵ھ. سرطان ۱۵۱۹/۱۲م. جولای ۴.

^۴ ۹۲۵ھ. رجب ۸۹۸/۱ھ. سرطان ۱۵۱۹/۱۷م. جولای ۹.

^۵ بابر ۹۱۳ھ دە، شاه شجاع ارغون و مقیم ارغون- ذوالنون ارغون اۇغلیرى؛ دى قندھار دە شکست بېرگن اېدى. بابرنامە نینگ يوقلگن قىسىملىرىدە، اۇلار نینگ برە شى و شاه حسن ارغون- شاه شجاع ارغون نینگ اوغلى- قندە ی يۇلېپ بابر ملازمىتى کىرگى قىقىدە؛ بار بۇلگن معلوماتلار، يوقلگن. حاضرى بابرنامە نینگ ۹۱۴-۹۲۵ يىغى يىللار وقایعى بوق. يوقلگن.

بۇلدى. چہار شنبہ كۈنى رجب آيى نىنگ سېكىزىدا^۱، شاھ حسن نىنگ اۋيىگا بارىب ايچتىم. اكثر بېگلار و ايچكىلار بار ابدىلار.

[اېلچى كېلە دى] شنبہ كۈنى آي نىنگ اۋن يېرىدا^۲ مجلس اېدى. نماز ديگرىيلە نماز شام نىنگ ارا سىدا اولوق كېوترخانە نىنگ^۳ تامى نىنگ اوستىگا چىقىب ؛ ايچىلدى. كىچ راک بىر نېچە آتلىق دە افغان ساريدين يۇل بىلە شەر سارى اۋتوب بارا دور. تحقيق قىلىلدى. درويش محمد ساربان اېكاندور كىم ، ميرزا خان قاشىدين اېلچى لېككا كېلادور اېكان دور. تام اوستىدين چارلادوك. دېلىدى كىم تۇرە و تۇقەبىلە اېلچى لېك قىلورنى قۇيغىل ؛ بې تكلفانە كېل گىل. درويش محمد كېلىب ؛ تارتىق پىشكش تارتىب ؛ صېتە اۋلتوردى. اول قۇستە تائب اېدى. ايچماس اېدى. غايت شېقەچە مۇندا ايچىلدى. تانگلاسى ديوان اۋلتورغان دا ، رسوم و قاعدەبىلە كېلىب ؛ ميرزا خان^۴ يېبارگان پىشكش لارنى تارتتى.

[ايماكلرگە رخصت بېردى] اۋتگان يىل^۵، يوز تشويش و كۆپ وعدە و وعىدىلە تمام اول يوزداكى ايماق لارنى كۆچوروب ؛ كابل كېلتوروب اېدوك. كابل ، تار يېردور. ايماق و اتراك نىنگ گلە ؛ قراسى غە فراغت بىلە قىشلاق و يايلاق بېرماس. صحرانشين اېلنى ، اۋز كۈنگلىگا قۇيسە ؛ هرگز كابلنى هوس قىلماس. قاسم بېگگا خدمت قىلىب ؛ اۋل يوزگا اۋتار اوچون اراغە سالدىلار. قاسم بېگ كۆپ مبالغە قىلدى. آخر ايماق لارغە قندوز و بغلان سارى اۋتماك اوچون رخصت االدى.

[پولاد سلطانگە دېوان] حافظ جُبَيْر كاتب نىنگ آغە سى ، سمرقنددين كېلىب اېدى. بو قۇستە سمرقندغە رخصت بېرىب ؛ پولاد سلطان غە ، دېوانىمنى يېباردىم. دېوان نىنگ ارقاسىدا بوغىنە قطعەنى يېتتيدىم:

اۋل سرونىنگ حريمى غە گر يېتسانگ اى صبا
بىرگېل بو هجر خستە سىدين ياد كۈنگلىگا
رحم ايلابان ساغىنمادى بابرنى
بار اميد سالغاي خدای رحم نى پولاد كۈنگلىگا

^۱ ۹۲۵ھ. رجب ۸/۸۸۸ھ. سرطان ۱۹/۲۴م. جولای ۱۶.

^۲ ۹۲۵ھ. رجب ۸/۱۱۸۸ھ. سرطان ۱۹/۲۷م. جولای ۱۹.

^۳ بابرنىنگ آتەسى — عمرشېخ ميرزا «اوشبو تارىخدا دوشنبە كۈنى رمضان آيى نىنگ تۇرتىدا عمرشېخ ميرزا جردىن كېوترخانەبىلە اوچوب شونقار بۇلدى. اۋتوز تۇقوز ياشار اېردى.» وقايع ۸۹۹ھ. كېوت... بعض كتابلار د يازىلگن كە ھمايون كېوترخانەدىن يېقىلىپ — تۇرت- بېش كۈن دن سۇنگ وفات قىلدى

^۴ ويس مرزا سلطان محمود مرزانىنگ اۋغلى بابرنىنگ ەمك بچە سى

^۵ ۹۲۴ھ. / ۸۹۷ھ. / ۱۵۱۸م. يا ۹۲۳ھ. / ۸۹۶ھ. / ۱۵۱۷م

[ملازمتلر، رخصتلر] آدینه کونی آیینیڭ اۋن یتى سیدا،^۱ شاه مزید کۆکلتاش محمد زمان میرزا قاشیدین تصدق و پیشکش آت کپلتوروب؛ ملازمت قیلدی.

اوشبو کون شاه بېگ نینگ اېلچى سى؛ ابو مسلم کۆکلتاش-قه خلعت کييدوروب؛ انعام قىليب؛ رخصت بېرىلدى. خواجه محمد على بيله تېنگرى بېردى گا هم ولايت لاريگا خواست بيله اندراب-قه بارماقه اوشبو کون رخصت بۇلدى.

پنجشنبه کونی آیینیڭ يىگيرمه اوچيدا^۲ محمد علی جنگ جنگ کیمکچه کوت و قارلوق نواحى سیدا قۇبۇب؛ اۋل ولايت لارنى اونگا عهد قىلىپ اېدى؛ میرزا ملوی قارلوق نینگ اۋغلى؛ شاه حسين-ينه هاتى نینگ کيشىسى هم بيله کېلدیلار. اوشبو کون، ملا علی خان کیم سمرقندغه کۋچینی کپلتورگالی باریب اېدى؛ کېلیب ملازمت قیلدی.

عبدالرحمنی افغان، گردیز سرحدی دا اۋلتورولار اېدى. مال و معامله دا رایج^۳ اېماس اېدیلا. بارور-کېلور کاروانیلار هم بولاردین متضرر اېدیلا.

چهارشنبه کونی رجب آیینیڭ يىگيرمه تۆقوزيدا^۴، بو افغانلارنى چاپا آتانیلدى. تنگ[ي] وغجان نواحى سیدا توشوب؛ آش بېب؛ کچ نماز پيشين اوندين آتلاندوک. کچه سى يۋل آزيقيپ؛ پاتخاب شحنة نینگ شرق-جنوبى سارى پشته لار دا و دشتلار دا، خىلى سرگردانلىق تارتیلدى. مدّين سۇنگرا يۋل غه کېلیب کيردوک. چشمه تره نینگ کۋتليدين آشيب؛ گردیز سارى باقىش ليق قۇليدين فرض وقتى دا، توزگا چقيپ؛ چاپقون بېباریلدى.

[گرماش تاغلری] بېر بۇلاک چرىک اېلى گرماش تاغى سارى-غه-کیم گردیز نینگ شرق-جنوبى دور؛ چاپقون باردیلار. اول چاپقونچى نینگ ارقاسى غه خسرو میرزا قلى و سيد على باشلىغ غۇل نینگ اۋنگ قۇلىنى بېباریلدى. کۋپراک چرىک اېلى گردیز نینگ شرقى طرفى جلگا يوقارى باقا، چاپقون باردیلار. بو چاپقونچى نینگ ارقاسى غه سيد قاسم اېشىک آقا، میرشاه قوچين، قیام، هندوبېگ، قتل قدم، حسين باشلىق لارنى بېباریلدى. چون چرىک اېلى نینگ کۋپراکى جلگا يوققارى باقا چاپقون باریب اېدیلا؛ بولارنى اوزاتغاندين سۇنگ، مېن هم بولار نینگ کېيىنچه اۋق يورودوم.

[بې تېرىب آت قۇيه دى] بو جلگا يوققارى، اېل بېراق راق اېکاندور. جلگا يوققارى بارغان چرىک اېلى نینگ آتالارى، بولدوردى. انچه نيمه چرىک اېلىگا توشمادی. قىرق-اېللىک چه افغان ياياعى توزدا کۋرونور. بو چرىک ارقاسى غه بارغانلار، اولار سارى متوجه بۇلوب؛ مېنگا کيشى چاپتوردیلار. مېن داغى ایلدام راق يورودوم. مېن يیتگونچه حسين حسن^۵، بې تېرىب و

^۱ ۹۲۵ھ. رجب ۸۹۸/۱۷ھ. اسد ۱۵۱۹/۲۵. جولای ۲۵.

^۲ ۹۲۵ھ. رجب ۸۹۸/۲۳ھ. اسد ۱۵۱۹/۸. جولای ۳۱.

^۳ بو سۆزنى (ف. اسحاقف، ۲۰۰۸) ريج آليپ، گېگه کبروچى، مؤمن، معنا قىلگن.

^۴ ۹۲۵ھ. رجب ۸۹۸/۲۹ھ. اسد ۱۵۱۹/۱۴. اگوست ۶.

^۵ شايد ارغون، بابرشاه نینگ نوکرلريدین وفاتى ۹۲۵ هجرى. (شفیقه يارقین: ۱۳۸۶، ب. ۲۸۷) (۹۲۵ق ۸۹۷ش ۱۵۱۹م)

بې حساب ، يالغوز آت ساليب تور. افغانلارنىڭ ايچىگا كىرىب ؛ قىلىچ سالور محلدا ، آتىنى اۇقلاپ يىقارلار. قۇپچاچ ، اياغى غە چاپىب يىقىتورلار. تۇش- تۇشىدىن پىچاغلاق ؛ چاپقولاپ ؛ پارە پارە لادىلار. بو يىگىتلار باقىب ؛ توروب ؛ كۆمك يىتماسلار.

[كلە منارە] بو خبر كېلگچ ، گدائى تغائى ، پايندە محمد قىلان ، ابوالحسن قۇرچى ، مۇمن اتكە باشلىق ايچكى لارنى و يىگىت لارنى جىلاورىز ايلگارى يىبارىب ؛ اۋزوم هم تىز يورودوم. بارىدىن بورون مۇمن اتكە بىر افغان نى ، نىزەبىلە يىقىب ؛ باشىنى كېسىب كېلتوردى. ابوالحسن قۇرچى هم يالانگاچ ، يىخشى يوروب ؛ افغانلارنىڭ آلىن تۇسوب ؛ آت ساليب ؛ بىر افغان نى چاپقولاپ ؛ يىقىب ؛ باشىن كېسىب ؛ كېلتوردى. اۋزىگا اوچ يارا ، بۇلوب اېدى. آتى غە بىر يارە بۇلوب اېدى. پايندە محمد قىلان هم يىخشى يوروب ؛ بىر افغان نى چاپقولاپ ؛ آلىب ؛ باشىن كېلتوردى. اگرچە ابوالحسن بىلە پايندە محمد قىلان نىڭ يىگىت لىك لارى موندىن بورون هم معلوم بۇلوب اېدى ؛ بو يوروشته ، ايشلارنى كۆپراک يىلدوردىلار. بو قىرق- اېلىك چە افغان ، تىمىسى اۋقە ؛ قىلىچقە بارىب ؛ پارە لاندىلار. بو افغان لار قىرىلغاندىن سۇنگ ، بىر خويىزارغە توشوب ؛ بو يوردوك كىم بو افغانلارنىڭ باشلارنى كەلە منارە قىلدىلار.

[جانىغلىماق] يۇلدا كېلدورگاندا ، حسين بىلە بۇلغان بېگلار كېلدىلار. سياست و غضب بىلە دېدىم كىم: مونچە كىشى باقىب توروب ؛ بىر نېچە يايلاق افغان غە توپ-توز يېردا مونداق يىگىتنى آلدوروب سىزلار. سىزلارنى تۇرا موچەدىن اوزاتىب ، پرگنە ولايتىنىڭىزدىن يىراتىب ، سقالارنىڭىزنى قىرقىب ؛ شىھىرلاردا تشىھىر قىلماق كىراك تا هر كىم مونداق يىگىتنى مونداق غنىم غە آلدورسە ، مونداق توب-توز يېردا اېلىك تىبراتماي باقىب تورسە ؛ سزاسى بۇلغاي.

كرماس سارى بارغان چرىك اېلى ، قۇي و اولجە آلىب كېلدىلار. بابا قشقە مغول هم كرماس سارى بارغان چرىك بىلە بارىب اېدى. بابا قشقە غە ، بىر افغان قىلىچ يىتكورور محلدا ، يىخشى توختاب ؛ توروب ؛ اۋقىنى تولدوروب ؛ بو افغان نى اوروب ؛ يىقىب تور.

صباحى كۆچوب ؛ كابل سارى متوجە بۇلدوك. محمد بخشى و عبدالعزىز مىرآخور و مىرخورد بكاول گا حكم بۇلدى كىم چشمە ترەدا توروب اېلدىن غرغاول آغايلار.

[كۆرولمگن يۇل] اوزوم بىرنېچە كىشى بىلە ميدان رستم يۇلى بىلە كىم- كۆرولماگان يۇل اېدى- باردىم. ميدان رستم تاغلارنىڭ اراسىدا واقع بۇلۇبتور. تاغنىڭ باشى غە ياووقراق. خىلى صفالىق بىر اېماستور. اىگى تاغنىڭ اراسىدا كېنگ راک جىلگاسى توشۇبتور. جنوبى طرفىدا- پشته نىڭ اېتاكىدا- كىچىك راک چشمەسى بار. اولوق- اولوق رىم درخت لارى هم بار.

[ميدان رستم] بو ميدان رستم نىڭ گىردىز طرفىدا چىقىب كېلور يۇلىدا چشمە لارى بار. درخت لارى هم خىلى بار. بو كىچىك راک درختلار دور. اگرچە جىلگاسى تارراق تور ، ولى بوغىنە درختلارنىڭ توبى كۆپ- كۆك. يىخشى غىنە اولانگ دور. صفالىقىنە جىلگا دور. ميدان رستم نىڭ

جنوب طرفیداغی تاقه چیقیلدی. کرماس تاغلاری و بنگش تاغلاری ایاق آستیدا کورونا دور. کرماس تاغلاری دین ناری، پشکال بولوتلاری ته به ته کورونا دور. اول ولایتلار ساری کیم پشکال بولماس؛ اصلا بولوت کورونمايدور. نماز پیشین هولی غه کبلیب توشولدی.

[کابل گه صبحیلر] تانگلاسی محمد آغه^۱ کهنی نینگ نواحی سیدا توشوب؛ معجون ارتکاب قیلیب؛ بالیق داروسینی سوغه سالیب؛ بیر پاره بالیق توتولدی. یکشنبه کونی شعبان آی نینگ اوچیدا^۲ کابل غه کبلدوک.

سه شنبه کونی آی نینگ بېشیدا^۳، درویش محمد فضل ییله خسرونینگ نؤکرین تیلاب؛ حسین آیلغاندا، قیسقه لیق قیلغانلار نینگ کیفیتین سؤروب؛ تورا، موچه لار دین هورتوک. نماز پیشین چنار تویدا، چاغیر مجلسی بولدی. بابا قشقه مغول غه خلعت انعام بولدی.

آدینه کونی آی نینگ سبکزیدا^۴، کپه-کیم میرزا خان قاشی غه باریب ابدی-کبلدی. پنجشنبه نماز دیگر^۵ خواجه سیاران و باران و دامن کوه نینگ سیری غه آتلانیدیم. نماز خفتن ماما خاتون غه توشولدی. تانگلاسی استالیف کبلیب توشتوک. اؤل کون معجون یبلدی. شنبه کونی^۶ استالیف دا چاغیر صحبتی بولدی.

صباحی^۷ استالیف دین آتلا نیب؛ سنجدره نینگ اراسی ییله اوتوب؛ خواجه سیاران نینگ یقینی غه یبتگاندا، بیر اولوق ییلان-کیم یوغانلیغی بیلاکچه و اوزونلوقی بیر قۇلاچ بۇلغای ابدی-اؤلتورولدی. بو اولوغ ییلان نینگ ایچیدین بیر اینچکاراک ییلان چیقتی. غالباً اوشول یقیندا یوتوب اېکاندور. بارى اعضاسی بوتون ابدی. بو اینچکا ییلان، اول اولوغ ییلان دین جزیی قیسقه راق بۇلغای ابدی. بو اینچکا ییلان نینگ ایچیدین بیر کته سیچقان چیقتی. اول هم بوتون ابدی. هیچ بیرى حل بولمايدور ابدی.

کبلیب خواجه سیاران دا چاغیر مجلسی بولدی. اوشبو کون^۸ کیچکینه تون قنار دین، اؤل یوز داکی بېگلارگا بۇچار^۹ ییله فرمانلار بیتیب؛ یبباریلدی کیم چریک آتلانیدور. مقرر بۇلغان ملجار غه اهتام قیلیب؛ یبتیشا کېلسونلار.

صباحی^{۱۰} آتلان نیب؛ معجون ییب؛ پروان سوپی قاتیلیشیدا، پروان سوپیغ، بو اېل دستوری ییل، بالیق داروسى سالیب؛ قالین بالیق توتولدی. میرشاه بېگ، آش و آت تارتی. موندین

^۱ حاضر ایسه، لهوگر[لوگر] ولایتی نینگ مرکزی دیر

^۲ ۹۲۵ھ. شعبان ۸۹۸/۳ ه. ش. ۱۸ اسد. ۱۵۱۹/۱۰. اگوست ۱۰.

^۳ ۹۲۵ھ. شعبان ۸۹۸/۵ ه. ش. اسد. ۱۵۱۹/۲۰. اگوست ۱۲.

^۴ ۹۲۵ھ. شعبان ۸۹۸/۸ ه. ش. اسد. ۱۵۱۹/۲۳. اگوست ۱۵.

^۵ ۹۲۵ھ. شعبان ۸۹۸/۱۴ ه. ش. اسد. ۱۵۱۹/۲۹. اگوست ۲۱.

^۶ ۹۲۵ھ. شعبان ۸۹۸/۱۶ ه. ش. اسد. ۱۵۱۹/۳۱. اگوست ۲۳.

^۷ ۹۲۵ھ. شعبان ۸۹۸/۱۷ ه. ش. سنبله ۱۵۱۹/۱. اگوست ۲۴.

^۸ ۹۲۵ھ. شعبان ۸۹۸/۱۷ ه. ش. سنبله ۱۵۱۹/۱. اگوست ۲۴.

^۹ بو سۆز، بولجار/بولجار؛ مولجار/مولجار؛ مولجار املاری ییلن هم کبلگن.

^{۱۰} ۹۲۵ھ. شعبان ۸۹۸/۱۸ ه. ش. سنبله ۱۵۱۹/۲. اگوست ۲۵.

آتلانیب ؛ گلہار باریلدی . نماز شام دین سۋنگ چاگیر صحبتی بۋلدى . بو صحبتلاردا درویش محمد ساربان بۋلور اېدى . اگرچه ييگيت اېدى و سپاھى اېدى ؛ ولى چاگیر ارتکاب قيلماس اېدى . تايب اېدى . قتلخ خواجہ کۋکلتاش مدت مدید اېدى سپاھى ليقنى ترک قىليب ؛ درویش بۋلوب اېدى . ياشى هم خيلى بار اېدى . سقالى خود آڤاق - آقريب اېدى . هميشه بو صحبتلاردا حریف شراب اېدى . مېن درویش محمدقہ دېديم کيم : قتلخ خواجہ نینگ سقاليدىن اويات ^۱ . درویش و قارى و آق سقالیق . هميشه چاگیر اېچر . سين سپاھى و ييگيت و قاپ ؛ قرا سقالیق هرگز اېچماس سېن - نې معنا ؟ چون مېنينگ دأب و طريقيم اونداق اېماس اېدى کيم اېچماس کيشيگا چاگیر تکليفى قىلغاي مېن - اوشمونچه ييله اۋق هزل ييله اۋتى . چاگیر تکليفى قىللمادى . صباحى ، صبحى قىلدوک .

چهارشنبه کونى ^۲ گلہاردین آتلانیب ؛ ابون نینگ کېنتى دا توشوب ؛ طعام ييب ؛ آت لانیب ؛ باغات خم غه باريب ؛ توشولدى . نماز پيشين دین سۋنگ ، چاگیر صحبتى بۋلدى . تانگلاسيغه ^۳ اوندین آتلانیب ؛ خواجہ خواند سعید نینگ مزارينى طواف قىليب ؛ کېليب ؛ چينه قۇرغانيدین جالہ غه کيردوک . پنجهير سويى نینگ قاتيليشيدا ، جالہ ، تاغ نینگ تۇقونوشى غه اورونوب ؛ غرق بۋلا باردى . روح دَم ، تېنگرى قلى ، مير محمد جالہ بان ، جالہ تاڤه اورونغاچ ، سوغه ييقيلدیلار . روح دَم ييله تېنگرى قلى نى ، تشويشلار ييله ، تارتيب ؛ جالہ غه اۋق چيقاردیلار . چيني پيالہ و قاشوق و دايره سوغه باردى .

موندین اۋتوب سنگ بریده تۇغرىسى غه يېتگاندا ، جالہ سونینگ اۋرتاسيدا ، شاخقه مو يا بند اوچون قاقان قازوقه مو اوروندى ^۴ . شاه حسن شاه بېگ ارقان غه اۋق باردى . ^۵ ميرزا قلى کۋکلتاش ، نى آلا ، اۋق ييقيلىدى . ^۶ درویش محمد ساربان هم سوغه ييقيلىدى . ميرزا قلى طورى باردى . ييقيلىور محلدا ، اېليکيداکی قاوون کېسادور بيچاقنى ، جالہ نینگ اوستيداکی بورياغه سانچيب ؛ اۋق ييقيلىدى . ميرزا قلى جالہ غه کېلمای تۋن - اوپراغى ييله اوزوب ؛ چيقتى . جالہ دین چيقيب ؛ اول آخسام جالہ بانلار نینگ اۋييدا قوندوک . يعينه سوغه بارغان هفت رنگ پيالہ دېک ، پيالہ ، درویش محمد پيشکش قىلدى .

آدينه کونى ^۷ سو ياقاسيدین آتلانیلدى . اينچکه دین قويى غى کوه بچه نینگ دامنه سيدا توشوب ؛ اۋز اېليکيميز ييله غلبه مسواک آلدوک . اوندین اۋتوب ؛ خواجہ خضرى لار نینگ اۋييدا آش يېب ؛

^۱ جمله نینگ سياقى و مجلس نینگ حالتیگه باقه ، اويال بۋليشى کبره ک .

^۲ ۹۲۵ هـ . شعبان ۸۹۸ / ۲۰ هـ . سنبلہ ۱۵۱۹ / ۴ م . اگوست ۲۷ .

^۳ ۹۲۵ هـ . شعبان ۸۹۸ / ۲۱ هـ . سنبلہ ۱۵۱۹ / ۵ م . اگوست ۲۸ .

^۴ اورونادى نینگ باشقه چه املاسى . تېگدى .

^۵ ارقه سى ييله ييقيلىدى .

^۶ نى دن توتوبان ييقيلىدى . سو قيرغاني ده کى قميش دن توتيب ييقيلىدى .

^۷ ۹۲۵ هـ . شعبان ۸۹۸ / ۲۲ هـ . سنبلہ ۱۵۱۹ / ۶ م . اگوست ۲۹ .

آتلايدى. نماز پېشىن قتلۇ خواجه نىنگ تيولى ، لمغانى كېنتىگا توشتوك. قتلۇ خواجه ماحضرى حاضر قىلدى. تناول قىلىپ ؛ آتلايىپ ؛ كابل غە كېلىدى.

دو شنبە كۈنى - آي نىنگ يىگىرمە بېشىدا^۱ درويش محمد ساريان غە خاسە خلعت و اېگارلىك آت عنایت قىلىپ ؛ نۇكرلىكگا ، يوكوندورولدى.^۲

تۇرت- بېش آي ساچىمنى قىرقمايدور اېدىم. چهارشنبه كۈنى آي نىنگ يىگىرمە يېتى سىدا^۳ ، ساچىمنى قىرقتىم. بو كۈن چاغىر صحبتى بۇلدى.

آدينە كۈنى آي نىنگ يىگىرمە تۇقوزىدا^۴ ، ميرخوردىنى ھندال آتكە ليگىگا يوكوندورولدى. مىنگ شاھرخى ساچىق كىوردى.

چهارشنبه كۈنى رمضان آي نىنگ بېشىدا^۵ ، تولك كۆكلتاش نىنگ قاشىدىن ، برلاس چكىن آتلىق نۇكرى ، عرضە داشتىنى كېلتوردى. اۋزېك چاپقونچى سى اول نواحى غە كېلگن اېكاندور. تولك چىقىپ ؛ اوروشوب ؛ باسېب تور. بىر تىرىك اۋزېك ، بىر باش كېلتوردى.

شنبه آخسامى آي نىنگ سېكيزىدا^۶ ، قاسم بېگ نىنگ اۋيىگا باريپ ؛ آغيز آچتوك. بىر اېگارلىك آت تارتى.

يكشنبه آخسامى^۷ خليفە نىنگ اۋيدا آغيز آچىلدى. بىر اېگارلىك آت پېشكش قىلدى. تانگلاسى^۸ خواجه محمد على و جان نصيرنى كىم چرىك مصلحتى غە تىلالىپ اېدى ؛ ولايتلاردىن كېلىدىلار. چهارشنبه كۈنى آي نىنگ اۋن ايگى سىدا^۹ ، كامران نىنگ تىغايى سى ؛ سلطان على ميرزا كىم مېن خواستىن كابل غە بارور يىل ، كاشغر غە باريپ اېدى - نېچوك كىم مذكور بۇلدى - كېلدى.^{۱۰}

[يوسفزى دفعى اوچون] پنجشنبه كۈنى آي نىنگ اۋن اوچىدا ، يوسف زىي نىنگ دفعى و رفعى غە عزم جزم قىلىپ ؛ آتلايىپ ؛ دە يعقوب سويى نىنگ كابل طرفىداغى اولانگىگا توشولدى. آتلا نور چاغ ، بابا جان اختە چى آتنى ، يارامسىراق تارتى. اچىغىم دىن بىر مشت يوزىگا اوردوم. بنصر بارماغىم تويىدىن سىندى. اول فرصتە خىلى آغرىمادى. كېلىپ يورتقە توشگاندا ، خىلى تشويش بېردى. نېچە محل خىلى رياضت تارتىم. خط بيتى آلماس اېدىم. آخر چور بوئى. اوشبو سفر قىلغان يورثە ، مېنىنگ خالم ؛ دولت سلطان خانىم نىنگ قتلۇ محمد آتلىق كۆكلتاشى - كاشغردىن ،

^۱ ۹۲۵ھ. شعبان ۸۹۸/۲۵ھ. سنبلە ۱۵۱۹/۹م. سېتىمىر ۱.

^۲ تعظيم قلدېرىلدى ، دولنگە صادق بۇلىش اوچون آنت ايجدىرىلدى ،

^۳ ۹۲۵ھ. شعبان ۸۹۸/۲۷ھ. سنبلە ۱۵۱۹/۱۱م. سېتىمىر ۳.

^۴ آي نىنگ

^۵ ۹۲۵ھ. رمضان ۸۹۸/۵ھ. سنبلە ۱۵۱۹/۱۸م. سېتىمىر ۱۰.

^۶ ۹۲۵ھ. رمضان ۸۹۸/۸ھ. سنبلە ۱۵۱۹/۲۱م. سېتىمىر ۱۳.

^۷ ۹۲۵ھ. رمضان ۸۹۸/۹ھ. سنبلە ۱۵۱۹/۲۲م. سېتىمىر ۱۴.

^۸ ۹۲۵ھ. رمضان ۸۹۸/۱۰ھ. سنبلە ۱۵۱۹/۲۳م. سېتىمىر ۱۵.

^۹ ۹۲۵ھ. رمضان ۸۹۸/۱۳ھ. سنبلە ۱۵۱۹/۲۶م. سېتىمىر ۱۸.

^{۱۰} بابرنامە نىنگ يوقالغن وقايە لار نىنگ واقعه لارى گە ذكر بولغن دىر بلکہ.

خانيم قاشيدىن خط و بيلاك كېلتوردى. اوشبو كون دله زاكنىنگ اولوغلارى ؛ بو خان و موسى- كېلىپ پيشكشلار بىلە ملازمت قىلدىلار.

يکشنبه كوني آينىنگ اۋن آلتى سىدا^۱ ، قۇچ بېگ كېلدى.

چهارشنبه كوني آينىنگ اۋن تۇقوزىدا^۲ ، كۋچوب ؛ بتخاك دىن اۋتوب ؛ دايم توشار يېرگا- كيم اوشبو بتخاك رودى نىنگ ياقاسيدور- توشولدى. باميان و كهمرد و غورى ، قۇچ بېگ گا تعلق ولايتلار ، اۋزبېك كا يقين جھتىدىن ، قۇچ بېگنى بو چرىكىدىن معاف توتوب ؛ اوشبو يورتىن ، اۋزوم چرماغان مندىل و باش- اياق عنایت قىلىپ ؛ ولايتى غە رخصت بېرىلدى.

آدينه كوني آينىنگ يىگىرمە يىرىدا ، بادام چشمه غە توشتوك.

تانگلاسى بارىك آب توشولدى. اۋزوم ، قوراتونى سىر قىلىپ كېلدىم. اوشبو يورته ، يىغاچتىن عسل تاپىلدى. كۋچ برکۋچ متوجه بۇلدوق.

[**هشنفر اولوسى**] چهارشنبه كوني ؛ آينىنگ يىگىرمە آلتى سىدا^۳- باغ وفادا توشتوك. پنجشنبه كوني^۴ باغدا اۋق بۇلدوم.

آدينه كوني^۵ ، كۋچوب سلطان پوردين اۋتوب توشولدى. بو كون شاه ميرحسين ولايتىدىن كېلدى. بو خان و موسى باشلىق دله زاكنىنگ اولوغلارى هم بوكون كېلدىلار. سوادقه يوسف زىنىنگ دفعى غە عزىمت قىلىپ اېدى. دله زاك ملك لارى ، عرض غە يېتكوردىلار كيم هشنفر اولوس قالين دور. آشلىق هم كۋپ تاپىلور. هشنفر غە سعى قىلدىلار. مشورت قىلىپ سۋزنى مونگا قۇيولدى كيم چون هشنفردا آشلىق قالين اېمىش ؛ انداغى افغانلارنى چاپىپ ؛ هشنفر قۇرغانىنى يا پرشاور قۇرغانىنى رۇست قىلىپ ؛ بو آشلىق تىن ذخيره سالىپ ؛ شاه ميرحسيننى بىر پاره يىگىتلار بىلە اوندا قۇبولغاى.

بو مصلحت اوچون شاه مير حسين گا ، اۋن بېش كونلوك بولچار بىلە ، رخصت بېرىلدى كيم ولايتى غە بارىپ ؛ ياراغىنى قىلىپ ؛ كېلگاى. تانگلاسى غە كۋچوب جوى شاھى غە كېلىپ ؛ توشتوك. تېنگرى بېردى ، سلطان محمد دۇلداى ، كېنىدىن ، بو يورته كېلدىلار. حمزه هم قندوزدىن بو كون كېلدى.

[**چاغير و معجون**] يكشنبه كوني ؛ آينىنگ سلخىدا^۶- جوى شاھى دىن كۋچوب ؛ قىرق اريقه توشولدى. مېن بىر نېچە مخصوصلار بىلە جالە غە كىرىپ ؛ كېلدىم. عيد ھالالى بو يورته كۇرولدى. درة نوردىن بىر نېچە الاغ چاغير كېلتوروب اېردىلار. نماز شام دىن كېين ، چاغير مجلسى بۇلدى.

^۱ ۹۲۵ھ. رمضان ۸۹۸/۱۶ھ. سنبلە ۱۵۱۹/۲۹م. سېپتىمىر ۲۱.

^۲ ۹۲۵ھ. رمضان ۸۹۸/۱۹ھ. ميزان ۱۵۱۹/۱م. سېپتىمىر ۲۴.

^۳ ۹۲۵ھ. رمضان ۸۹۸/۲۶ھ. سنبلە ۱۵۱۹/۸م. اكتوبر ۱.

^۴ ۹۲۵ھ. رمضان ۸۹۸/۲۷ھ. سنبلە ۱۵۱۹/۹م. اكتوبر ۲.

^۵ ۹۲۵ھ. رمضان ۸۹۸/۲۸ھ. سنبلە ۱۵۱۹/۱۰م. اكتوبر ۳.

^۶ ۹۲۵ھ. رمضان ۸۹۸/۳۰ھ. ميزان ۱۵۱۹/۱۲م. اكتوبر ۵.

اهل مجلس: محب علی قورچی ، خواجه محمد علی کتابدار ، شاه حسن شاه بېگ ، سلطان محمد دؤلداي ، درویش محمد ساربان اېدی. درویش محمد تائب اېدی. کیچیکلیک دین بیرى مېنینگ شرطیم اونداق اېدی کیم ایچماس کیشیگا تکلیفی قیلماغای مېن. دایم صحبتلار دا ، درویش محمد بۆلور اېدی. هیچ نوع تکلیفی قیلیماس اېدی. خواجه محمد علی اېرکیگا قۇیمای ؛ تکلیف قیلا- قیلا چاغیر ایچوردی.

دوشنبه صباحی ، عید کونی^۱ کوچتوک. یۇلدا خمار دفعی غه معجون یېدوک. معجون ناکلیک ته ، بیر حنظل کېلتوردیلار. درویش محمد حنظل نی کۆرگان اېماس اېدی. مېن دېدیم کیم هندوستان نینگ هندوانه سیدور. بیر کچ کېسیب بېردیم. رغبت ییله تیشلادی. آخشام غه چه تلخلیغی آغزیدین کېتمادی. گرم چشمه نینگ بلندی سیدا توشوب ؛ یخنی تارتیلادور اېدی کیم ، لنگر خان ؛ کیم نېچه محل اؤز یېریدا اېدی- کېلیب آت و بیر پاره معجون تارتیب ؛ ملازمت قیلدی. کېلیب یدا بېرگا توشتوک. نماز دیگردا بیر نېچه مخصوص ییله جالغه کیریپ ؛ بیر کروچه قویى باریپ ؛ حقیقتوک.

تانگلاسی اوندین کۆچوب خیبر کوتلی نینگ تویيگا توشولدی. اوشبو کون سلطان بایزید ، نیلابدین ، باره یۇلی ییله اؤتوب ؛ ییزینگ خبریمیزنی تاپیب ؛ کینیمیزچه کېلیب ؛ عرض قیلدی کیم ، افریدی^۲ ، افغان ، کۆچ و مالی ییله باره دا اؤلتوروتور. شالی قالین اېکیب تورلار. شالیسی بېشیب ؛ تمام ایاق آستیدا دور. چون هشنغردا غی یوسف زیی افغانلار اوستیگا عزیمت قیلیب اېدوک ؛ اونگا پروا قیلمادوک. نماز پېشین خواجه محمد علی نینگ اؤتاغیدا شراب مجلسی بۇلدى. اوشبو مجلسه اؤق سلطان تیراهی دین بو ساریگا کېلگان کیفیتى نی مشروح بیتیب ؛ بجورغه خواجه کلان غه یېباریلدی. فرمان حاشیه سیدا بو بیتنى بیتیدیم:

صبا بلطف بگو آن غزال رعنا را
که سر به کوه و بیابان تو دادا ای ما را^۳

اندین صباح^۴ کۆچوب کؤتلدین اېنیب ؛ خیبر تنگیسی دین اؤتوب ؛ علی مسجدغه توشولدی. اوندین نماز پېشین آتلا نیب ؛ پارتال دین آیریلیب ؛ ایگى پاس بۆلوب اېدی کیم کابل سویى نینگ یاقاسی غه کېلیب ؛ آزارقچه اؤیوخلادوک.^۵

سحر^۶ گذر تاپیب ؛ سودین کېچیلدی. قراول دین خبر کېلدى کیم افغانلار ، خبر تاپیب ؛ قاچغان دورلار. یوروب سواد سوییدین اؤتوب افغانلار نینگ اېکینی نینگ اراسی غه توشولدی. تعریف

^۱ ۹۲۵ھ. شوال ۸۹۸/۱ ه.ش. میزان ۱۳/۱۵۱۹م. اکتوبر ۶

^۲ بو کلمه نی ، بو کون اېریدی یازده دېلر. بعضی لر ، تورک قبيله لریدن بۆلگن آئردی بیلن بیر دیدیلر.

^۳ «ای تانگ بیلى اول گۆزل آهوهگ [یارگه] یومشاقلیک ییله ایت که بیزنی تاغ و صحرالرگه اولاق تیرگن سېن سن. (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۳۰۹) حافظ شیرازی دن بیر بیت نینگ

ترجمه سی

^۴ ۹۲۵ھ. شوال ۸۹۸/۲ ه.ش. میزان ۱۴/۱۵۱۹م. اکتوبر ۷.

^۵ بابرنامه نینگ چاپلریده — نېچه مرته — شو املا بیلن کېلن. اؤیخولادیک ، یا هم اؤیخولادیک بۆلیشی کېرک.

^۶ ۹۲۵ھ. شوال ۸۹۸/۳ ه.ش. میزان ۱۵/۱۵۱۹م. اکتوبر ۸

قیلغان نینگ یاریمی ، بلکہ چاریکی چہ آشلیق تاپیلمادی . هشنغرنی بو آشلیق امیددی بیلہ یاساماق حسابی تغیر تاپتی . بو یوروشگا سعی قیلغان دلہ زاک ملک لاری بو جہتدین منفعل بۇلدیلار . نمازدیگر ^۱سواد سوی نینگ کابل طرفی غہ کچیب ؛ توشولدی . تانگلاسی ^۲سواد سوییدین کۋچوب ؛ کابل سوییدین کچیب ؛ توشولدی . کینگاشگا کیرار بېگلارنی چارلاب ؛ کینگاشیب ؛ سۋز مونگا قرار تاپتی کیم سلطان بایزید ایتقان افریدی افغاننی چاپیب ؛ ایننگ مالی و آشلیغی نینگ کۋچی بیلہ پورشاور قۇرغانینی یاساتیب ؛ کیشی قۇیولغای . هندوبېگ قۇچین و خواست میرزادہ لاری کیندین بو منزلدا کبلدیلار .

بو کون معجون ^۳یپلدی . درویش محمد ساربان ، محمدی کۋکلتاش ، گدایی تغایی ، عسس ابدی . سۋنگرا شاہ حسن نی ہم تیلادوک . آش تارتیلغاندین سۋنگ ، نماز دیگر جالہ غہ کیردوک . لنگر خان نیازی نی ہم جالہ غہ چارلادوک . نماز شامدا جالہ دین چیقیب ؛ اوردوغہ کبلیلدی . اوشول قراریلہ سو یاقاسیدین ، سحر ^۴کۋچوب ؛ جامدین اۋتوب ؛ علی مسجد سوی نینگ چیقیشیدا توشولدی .

ابوالہاشم سلطان علی کیم کیندین کلبیب ابدی ؛ دبدی کیم : عرقہ کچہسی جوی شاہی دین بدخشان دین کبلگان کیشی بیلہ جمرودتین اۋتوب ابدیم . اول دبدی کیم سلطان سعید خان ، جزم ، بدخشان اوستیگا کبلدی . مہن پادشاہقہ خبر قیلہ کبلہ دور مہن .

[بدخشان عزیمتی] بېگلارنی چارلاب ؛ مشورت قیلیب ؛ باوجود بو خبر قۇرغان یاساماق نینگ مصلحتینی تاپمای ؛ بدخشان عزیمتی بیلہ مراجعت قیلیلدی . لنگر خان غہ خلعت بېریب ؛ محمد علی جنگ جنگ گا کۋمک تعین قیلیب ؛ رخصت بېریلدی . اول آخسام خواجہ محمد علی نینگ چادریدا ، چاغیر مجلسی ابدی .

اہرتہ ^۵بیلہ بو یپردین کوچوب ؛ خیبر کوتلیدین آشیب ؛ کۋتل توییگا توشولدی . خضرخیلی دین کۋپ ناشایست حرکتلار ظاهر بۇلوب ابدی . چریک بارور دا- کبلوردا کیننگا قالغان- یاقاغہ توشگان چریک اہلیگا اۋقلار قۇیوب ؛ آتارینی اہلتورلار ابدی . اولارغہ تادیی قیلماق و گوشمالی بیرماک واجب و لازم کۋرونندی .

بو خیال بیلہ کۋتل تویییدین سحر ^۶کۋچوب ؛ دہ غلامان دا تۋشلاندوک . نماز پیشین آتقہ بۇغوز بېریب ؛ آتلانیلدی . محمد حسین قۇرچی نی کابل غہ چاپتورولدی کیم ، کابل دا بۇلغان خضر

^۱ ۹۲۵ھق . شوال ۸۹۸/۴ھش . مہر ۱۵۱۹/۱۶م . اکتوبر ۹ .

^۲ ۹۲۵ھق . شوال ۸۹۸/۶ھش . مہر ۱۵۱۹/۱۸م . اکتوبر ۱۱ .

^۳ ۹۲۵ھق . شوال ۸۹۸/۶ھش . مہر ۱۵۱۹/۱۸م . اکتوبر ۱۱ .

^۴ ۹۲۵ھق . شوال ۸۹۸/۷ھش . مہر ۱۵۱۹/۱۷م . اکتوبر ۱۲ .

^۵ ۹۲۵ھق . شوال ۸۹۸/۸ھش . مہر ۱۵۱۹/۲۰م . اکتوبر ۱۳ .

^۶ ۹۲۵ھق . شوال ۸۹۸/۹ھش . میزان / مہر ۱۵۱۹/۲۱م . اکتوبر ۱۴ .

خیلی نی بندلاب ؛ جهاتینی مُفَصَّل قیلیب ؛ عرض غه یتکورگایلار. بدخشان دین داغی هر خبر بؤلسه مشروح بیتیب ؛ بیر کیشیدین بات ییبارگایلار.

اؤل کبچه ، ایگی پاسقه چه یوروب ؛ سلطانپوردین آزراچه اؤتوب ؛ توشوب ؛ لحظه یی اوخلاب ؛ آتلاندوک. خضرخیل ، بهار و پیچ گرام^۱ دین کراسوغه چه اؤلتورغان ابکاندورلار.

[خضرخیل تالانی] تانگ بورنیدا^۲ بیتیب ؛ چاقون قویولدی. اکثر مالی و اؤغلان- اوشاغی چریک ابلیگا توشتی. آز- اغلاچه سی- [کیم] تاقه یاووغ ابدی ؛ تاقه تارتیب ؛ قوتولدی. تانگلاسی قیلاغوغه توشولدی. اوشبو یورته غیرغاول آیلدی. کپین قالغان اؤروق هم بو کون بو یورته کبلیب قوشولدی. وزیر افغان دایم یخشی غینه مال بېرماس ابدی ؛ بو سیاستدین ، اوچ یوز قوی پیشکش کبلوردی.

ابلیکیم چیققالی ، هیچ نیمه بیتیمایدور ابدیم. اوشبو یورته یکشنبه کون- [ذی القعه] آیینگ اؤن تورتیدا^۳ آزراق چه نیمه بیتیدیم.

تانگلاسی^۴ خرجی ، سموخیل^۵ باشلیق ، افغانلاریننگ اولوغلاری کبلدیلار. دله زاک نینگ اولوغلاری بو جماعه نینگ گناه لار ین مبالغه لار بیله درخواست قیلدیلار. گناه لار ین باغیشلاب ؛ اسیرلارینی آزاد قیلدوک. مالارین تورت مینگ قوی غه قرار بېریب ؛ اولوغلاری غه تونلار کیدوروب ؛ تحصیلدارلار تعیین قیلیب ؛ ییباریلدی.

[باغ وفا سیری] بو ایشلارگا قرار بېریب ؛ پنجشنبه کونی [ذی القعه] ؛ آیینگ اؤن سبکیزیدا^۶ کؤچوب بهار و پیچ گرام غه توشوب ؛ تانگلاسی^۷ باغ وفاغه کبلدیم. باغ وفانینگ خوبلوق محللاری ابدی. صحنلاری تمام سه برکه زار ، انار درختلاری ساب-ساریغ ، خوشرنگ خزان بؤلوبتور. انارلار درختلاردا قیپ قیزیل. نارنج درختلاری سبز و خرم. نارنجلار ، درختلاردا بی نهایت. ولی نارنجلار ، خاطرخواه سارغارامایدور ابدی. انارلاری یخشی انارلار. اگرچه ولایتلاریننگ یخشی انارلاریچه اېماس ابدی. باغ وفادین بیر یخشی محظوظ کیم بؤلدوک ؛ بو نوبت ابدی. بو اوچ- تورت کون کیم بو باغدا اېدوک ؛ باری اوردو اېلی افراطیبه انار یېدیلار.

[نارنج درختلری انعام بؤلدی] دوشنبه کونی^۸ ، باغدین کوچتوک. مېن ، بیر بهرغه چه یوروب ؛ بعض نارنجلارنی آلدوردوم. شاه حسن غه ایگی درخت نینگ نارنجی انعام بؤلدی.^۹ بعض بېگلارگا بیر درخت نارنجی ، بعضیلارغه ایگی کیشیگا بیر درخت نارنجی انعام بؤلدی. چون قیش لمغان

^۱ متن ده ، محکرام ، مسیحکرام ابدی. دکتور واحدی بیچ گرام تصحیح قیلگنلار. بیزهم بیچ گرام آلدیک. دره بیچ ، کتر ولایتی ده بیر جای نینگ آتی دیر.

^۲ ۹۲۵ هـ. ق. شوال ۸۹۸ / ۱۰ هـ. ش. میزان / ۲۲ / ۱۵۱۹ م. اکتوبر ۱۵.

^۳ ۹۲۵ هـ. ق. شوال ۸۹۸ / ۱۴ هـ. ش. میزان / ۲۶ / ۱۵۱۹ م. اکتوبر ۱۹.

^۴ ۹۲۵ هـ. ق. شوال ۸۹۸ / ۱۵ هـ. ش. میزان / ۲۷ / ۱۵۱۹ م. اکتوبر ۲۰.

^۵ (قاموس جغرافیایی افغانستان ، ۲۰۱۴) ده سموخیل کبلگن. اوغانستان پکتیا ولایتی ده بیر قشلاق. شمولزی هم یازیلده دی.

^۶ ۹۲۵ هـ. ق. شوال ۸۹۸ / ۱۸ هـ. ش. میزان / مهر ۳۰ / ۱۵۱۹ م. اکتوبر ۲۳.

^۷ ۹۲۵ هـ. ق. شوال ۸۹۸ / ۱۹ هـ. ش. عقرب / ابان ۱ / ۱۵۱۹ م. اکتوبر ۲۴.

^۸ ۹۲۵ هـ. ق. شوال ۸۹۸ / ۲۲ هـ. ش. عقرب / ابان ۴ / ۱۵۱۹ م. اکتوبر ۲۷.

^۹ (بابرنامه ، ۲۰۱۸) ده بو جمله کبلمه گن «شاه حسن غه ایگی درخت نینگ نارنجی انعام بؤلدی.» ق. ب. ۳۴۲.

سیرى قیلور خیالى بار ابدى ؛ حوض نینگ اطرافیدا ییگیرمه چه نارنج درختى نى بویوردوم کیم قۇرۇغایلار. بو کون ، باغدىن کوچتوك. مېن ، بیر بهرغه چه یوروب ؛ بعض نارنجلارنى آلدوردوم. شاه حسن غه ایگى درخت نینگ نارنجى انعام بۇلدى. گندمک گا توشوب ؛ تانگلاسى^۱ ، باغدىن کوچتوك. مېن ، بیر بهرغه چه یوروب ؛ بعض نارنجلارنى آلدوردوم. شاه حسن غه ایگى درخت نینگ نارنجى انعام بۇلدى. ، جیگدالیک کا توشولدى. نماز شام غه یقین ، چاگیر مجلسى بۇلدى. اکثر ایچکیلار بار ابدیلار. آخر صحبت ته قاسم بیگ نینگ خواهرزاده سى- گداىى محمد- خیل شالینلیق قیلدى. مست بۇلغاندا ، مېنینگ یانیمداغى تکیه غه تاياندى. گداىى تغایى مجلسدىن کۇتاریب چیقاردى.

[ییل قران آشى] اول یورتن ، ابرته^۲ ، کۇچولدى. قوروقسای یانیداغى ، باریک آب قویى- یوقارى سیر قیلا باردیم. بیر نېچه توراق درختلارى اسرو خوب خزان بۇلوتور. اوشول یېردا توشوب ؛ ییلقران آشىنى^۳ تارتورولدى.

خزان باعث بۇلدى ؛ چاگیر ایچیلدى. یۇلدىن ، قۇى کېلتوروب ؛ بویورولدى کیم ، کبابلار قیلغایلار. بلوط شاخلارى غه اۇتلار قۇیوب ؛ تفرج کوردوك. مېنینگ کیلادورگان خبریمنى ، ملا عبدالملک دیوانه استدعا قیلدى کیم کابل غه اېلتگای. کابل غه ملا عبدالملک نى یېباریلدى. حسن نییره ، میرزا خان قاشیدین مېنى دېب کېلگان اېکاندور ، بو یېردا کېلیب ملازمت قیلدى.

زوال وقتى غه چه موندا ایچیلدى. اوندین سۇنگ آتلانیلدى. مجلس اهلى گذرا مستلار بۇلوب اېردیلار. سید قاسم اونداق مست ابدى کیم ایگى نۇکرى تشویش بیله ؛ آت اوستیگا سالیب- اوردوغه یېتکوردیلار. دوست محمد باقر اونداق مست ابدى کیم امین محمد ترخان و مستى چُهره باشلیقلار ، هر نېچه سعى قیلیب ؛ آتلاندورا آلماسلار. باشى غه سو قۇیارلار هم بۇلماس. بو فُرستّه بیر پاره افغان پیدا بۇلور. امین محمد ترخان چاگیر کیفیتی دا خیال قیلور کیم مونى مونداق آتیب ؛ آلدورغونچه ، باشینی کېسیب ؛ آلیب ؛ کتاریز. بارى ، یوز مشقت بیله آت اوستیگا سالیب ؛ آلیب کېلورلار. یاریم کېچه^۴ دا کابل غه کېلدوك.

صباحی^۵ دیواندا ، قلى بیگ کیم کاشغر غه سلطان سعید خان قاشى غه اېلچى لیگگا باریب ابدى ؛ کېلیب ملازمت قیلدى. بېشکه میرزای اېتارچى نى ، قلى بیگ گا قاتیب ؛ اېلچى لیگگا یېباریب ابدى. اول ولایت نینگ متاعیدین ، بیر پاره سوغات کېلتوردى.

^۱ ۹۲۵ هـ. شوال ۲۳ / ۸۹۸ هـ. عرق / ابان ۵ / ۱۵۱۹ م. اکتوبر ۲۸.

^۲ ۹۲۵ هـ. شوال ۲۴ / ۸۹۸ هـ. عرق / ابان ۶ / ۱۵۱۹ م. اکتوبر ۲۹.

^۳ (ایچى مانو ، ۱۹۹۵) «ییلقران آشىنى» دېکن عبارتنى «فهرست کلمات و ترکیبات مشکل» ده سیفیدرگن. ییلقران: «نوعى طاعون ، بلا و کشتار عمومى» (فرهنگ اؤزبېکى-درى ۱۳۹۶) بیر تورلى طاعون ، قیرغین. ییلقران آشى: قیرغین و شونگه اوخشه گن بلالرنى دفع قیلش اوجون ، بېرله دیگن ، عمومى آش ، کته خیرات.

^۴ ۹۲۵ هـ. شوال ۲۶ / ۸۹۸ هـ. عرق / ابان ۸ / ۱۵۱۹ م. اکتوبر ۳۱.

^۵ ۹۲۵ هـ. شوال ۲۷ / ۸۹۸ هـ. عرق / ابان ۹ / ۱۵۱۹ م. نومبر ۱.

چهارشنبه كونی ؛ ذی القعدة آیى نینگ غُرّه^۱ سیده ؛ قابل نینگ گورى نینگ قاشیدا يالغوز باریب ؛ صبحی قیلدیم. سۇنگرا اهل مجلس بیرین-ایکین کیلدیلار. آفتاب یایلا ، باغ بنفشه غە باریب ؛ حوض یاقاسیدا ایچیلدی. توش بۇلا ، اۇيقولاب ؛ نمازپیشین ینە ایچیلدی. اوشبو نمازپیشین صحبتی دا تېنگرى قلى بیگ و مهدی غە کیم موندین بورون صحبتە چاغیر بېریلمايدور ابدی ؛ چاغیر بېردیم. نمازخفتن حمام غە کېلدیم. اول کېچە حمامدا اېدیم. پنجشنبه كونی^۲ یحیی نوحانی باشلیق هندوستان سوداگرلاریغە ، خلعتلار عنایت قیلیب ؛ رخصت بېریلدى. شنبه كونی ؛ آی نینگ تۇرتیدا^۳ - کاشغردین کېلگان بېشکە مرزاغە خلعت کیدوروب ؛ انعام قیلیب ؛ رخصت بېریلدى.

یکشنبه كونی ، ایشیک اوستیداکی کیچکینه صورتخانه دا صحبت اېدی. باوجود کیم تارغینه حجره اېدی ؛ اهل مجلس ، اۇن آلتی کیشی اېردیلار.

[استالیف سیری و چاغیر مجلسی] دوشنبه كونی^۴ ، خزان سیری غە استالیف غە باریلدى. بو کون معجون ارتکاب قیللیب اېدی. بو کېچە یامغور بسیار یاغدی. مېنینگ بیلە کېلگان بېگلار و ایچکیلار ، اکثر مېنینگ چادریم غە ؛ کیم باغ کلان نینگ ایچیدا تیکیلیب اېدی- کیردیلار. تانگلاسی اوشبو باغدا ، چاغیر مجلسی بۇلدى. آخشام غە چە ایچیلدی.

صبحی^۵ ، صبحی قیلدوک. مست بۇلوب ؛ اۇیخولاب ؛ نمازپیشین استالیف دین آتلائیپ ؛ یۇلدا معجون ییلدی. نمازدیگر بۇلا ، بهزادی غە کېلدوک. خزانلار اسرو خوب بۇلوب اېدی. خزان سیری اثناسیدا چاغیر غە مایل حریفلار ، چاغیر انگیزی قیلا باشلادیلار.^۶ باوجود معجون- چون خزانلار اسرو خوب بۇلوب اېدی- خزان بۇلغان درختلارنینگ توییدا اۇلتوروب ؛ چاغیر ایچیلدی. نماز خفتن غە چە ، اوشول یېردا اۇق صحبت اېدی. ملا محمود خلیفە کېلدى. انی هم صحبتە چارلادوک. عبدالله خلیلى مست اېدی. خلیفە طرفیدین بیر سۇز^۷ چیقتى. ملا محمودتین غافل بو مصراع نی اۇقودى کیم: «بر هر که بنگری به همین داغ مبتلاست»^۸

ملا محمود هشیار اېدی. عبدالله قە هزل طریقى بیلە بو مصراع نی اۇقوغان جهنیدین ، تعرضلار قیلدى. عبدالله واقف بۇلوب ؛ اضطرابلار قیلیب ؛ خلیلى شیرین گفت وگولار قیلدى.

^۱ ۹۲۵ھ. ذی القعدة ۸۹۸/۱ ه.ش. ع.قرب/ ابان ۱۲/ ۱۵۱۹م. نومبر ۴. شوال آیى نینگ غُرّه سی سە شنبه كونی کېلە دى. روزلر ترتیبی ، درست کېلمە گن.

^۲ ۹۲۵ھ. ذی القعدة ۸۹۸/۲ ه.ش. ع.قرب ۱۳/ ۱۵۱۹م. نومبر ۵ جارشنبه بۇلیشى کبرک. نېگە که آیى نینگ غُرّه سی سە شنبه اېدی

^۳ ۹۲۵ھ. ذی القعدة ۸۹۸/۴ ه.ش. ع.قرب ۱۵/ ۱۵۱۹م. نومبر ۷.

^۴ ۹۲۵ھ. ذی القعدة ۸۹۸/۷ ه.ش. ع.قرب ۱۸/ ۱۵۱۹م. نومبر ۱۰.

^۵ ۹۲۵ھ. ذی القعدة ۸۹۸/۸ ه.ش. ع.قرب ۱۹/ ۱۵۱۹م. نومبر ۱۱.

^۶ چاغیر ایچماق سېجى سی بۇلدى. چاغیر ایچماق ، تشویق قیلدى.

^۷ مجلس نینگ فضا سی ، عبدالله نینگ روایت قیلگن مصرع سی ، ملا محمود نینگ اعتراضی اینقسه «خلیفه طرفی دین بیر سۇز چیقدى» جمله نینگ حرکتی ، کۆز اۇنگی ده آلینسه ؛ «سېس» مناسباتق توشە دى. نېگە دېگندە ، سۇز چیقیبیدی ؛ بلکه سېس چیقە دى.

^۸ هر کیم نی کۆرسنگ ، انه شو داغقه ، مبتلا دیر.

پنجشنبه کونی^۱، خزانلار سیری قیلیب کیچ نماز شام چرباقه کبلیب توشتوم. جمعه کونی- آی نینگ اؤن آلتی سیدا- باغ بنفشه دا معجون یېب بعض مخصوصلاریله کبمه گا کیریلدی. همایون بیله کامران هم سؤنگرا کبلیلار. همایون بیر اؤردکنی یخشی آتی.

شنبه کونی- آی نینگ اؤن سېکیزیدا^۲- چرباغدین، تون یاریمیدا آتلاندىم. تون قاتار و اختاجینی یاندوردوم. ملا بابانینگ کۆپروکیدین اؤتوب، دیورین تنگیسی بیله چقیب؛ قوش نادر و بازارلارینینگ کاریزی بیله، خرسانه نینگ ارقاسیدین ایورولوب؛ اېرته، سنت وقتیدا، توردی بېگ خاکسارینینگ کاریزی غه کبلیدیم.^۳

توردی بېگ خبر تاپیب؛ اضطراب بیله یوگوروب؛ چیتی. توردی بېگ نینگ قلاشلیغی معلوم اېدی. اؤزوم بیله یوز شاهرخی آلیب باریب اېدیم. توردی بېگ گا بېردیم. دېدیم کیم: چاغیر و اسباب طیار قیلغیل کیم خلوت و لوندانه صحبت توتار خیالیم بار. توردی بېگ چاغیر اوچون بهزادی ساری باردی. آیمینی توردی بېگ نینگ قۆلیدین، بیر قۆل غه بېباردیم. اؤزوم کاریزنینگ ارقا سیدا، بیر پشته دا اؤلتوردوم.

بیر پاس بار اېدی کیم توردی بېگ، بیر کۆزه چاغیر کبلیتوردی. ایکاو دین- ایکاو ایچماگا مشغول بۆلدوک. توردی بېگ چاغیرنی کبلیتوروردا محمد قاسم برلاس و شاهزاده واقف بۆلۆبتورلار. مېندین خالی ذهن، توردی بېگ سؤنگیچه یایاق کبلیلار. صحبتقه چارلادوک. توردی بېگ دېدی کیم: هله اېناکانینگ ارمانی بار کیم سیزینگ بیله چاغیر ایچگای.

[خاتین بیله چاغیر] مېن دېدیم کیم: مېن هم خاتون کیشی نینگ ایچگانینی کۆرمايدور مېن. صحبتقه تیلانگ. شاهی دېگان قلندر بیله، ینه بیر کاریزلیق ربای نی هم صحبتقه چارلادوک. نماز شام غه چه کاریزنینگ ارقا سیداغی بلندی دا اؤلتوروب؛ ایچیلدی.

اندىن سؤنگ توردی بېگ نینگ اویيگا کبلیب شمع یاروغیدا، کېچ نماز خفتن غه چه ایچتیم. طور بی غل و غش صحبتی اېدی. مېن تکیه قیلدیم. اهل مجلس ینه بیر اویيگا باریب؛ نقاره وقتي غه چه ایچتیلار. هله اېناکا کبلیب؛ مېنگا بسیار شلائلیقلار قیلدی. آخر اؤزومنی مستلیقه سالیب؛ خلاص بۆلدوم. خیالیمدا بو اېدی کیم اېلنی غافل قیلیب؛ یالغوز آتلائیپ؛ استرغچ غه بارغای مېن. اېل واقف اېدی. میسر بۆلمادی. آخر نقاره وقتیدا آتلاندىم. توردی بېگ بیله شاهزاده غه خبر قیلیب؛ اوچاولان آتلائیپ؛ استرغچ ساری متوجه بۆلدوک.

[استرغچ سیری] فرض وقتیدا، استالیف نینگ ایاغی، خواجه حسن غه یېتوک. بیر زمان توشوب؛ معجون یېب؛ خزان سیری قیلدوک. آفتاب چیقا، استالیف باغی غه توشوب؛ اؤزوم یېب؛ آتلائیپ؛ استرغچ توابعیدین، خواجه شهاب غه توشوب؛ اویقولادوک. آتا میرآخورنینگ

^۱ ۹۲۵ هـ. ذی القعدة ۸۹۸/۱۰ هـ. ع. ۱۵۱۹/۲۱ م. نومبر ۱۳.

^۲ ۹۲۵ هـ. ذی القعدة ۸۹۸/۱۸ هـ. ع. ۱۵۱۹/۲۹ م. نومبر ۲۱.

^۳ بوجمله دن بیلینه دی کیم، کابل شمالي ده کی کاریز دېگن مشهور جای نی، توردی خاکسار بنا اېتگن اېکن.

اۋىي ، اۋل ارادا اپكاندور . اۋيغانغونچە آش پيشوروب ؛ بير كۈزە چاغير حاضر قىلىپ تور . خىلى
يخشى خزان ابدى . بير نېچە پياله ايچىپ ؛ آتلاندوك . نماز پيشين استرغچ تە بير يخشى خزانلىق
باغدا توشوب ؛ صحبت توتولدى . بير لحظه دين سۇنگ خواجه محمد امين كېلدى . نماز خفتن غە چە ايچىلدى .
اول كوني و آخشامى ، كابل دين عبدالله عسس ، نور بېگ و يوسف على كېلدلار .
صباحى آش يېب ؛ آتلاىب ؛ استرغچ نىنگ اياغيداغى پادشاهى باغنى سىر قىلىلدى . بير آلەم نهالى
يخشى خزان بۇلوب ابدى . هر قايسى شاخيدا بېش - آلتى برگ ، ساق بيله قالىب ابدى . اونداق كيم
اگر نقاشلار تكلف بيله تارتسالار ، انچه تارتا آلماغاي اېردىلار . استرغچ دين آتلاىب ؛ خواجه
حسن دا آش يېب ، نماز شام بهزادى كېلىپ ؛ خواجه محمد امين نىنگ ، امام محمد آتلىق
نۇكرى نىنگ اۋيدا چاغير ايچىلدى .

تانگلاسى - سە شنبە كوني ^۱ - كابل چرباغى غە كېلىلدى .

پنجشنبه كوني - آي نىنگ يىگىرمە اوچيدا ^۲ - كۈچۈب ؛ قلەغە كىرىلدى .

آدينە كوني ^۳ ، محمد على حيدر ركايدار ، بير تويغون توتوب ؛ كېلتوروب تارتى .

شنبه كوني - آي نىنگ يىگىرمە بيشيدا ^۴ - چنار باغدا صحبت ابدى . نماز خفتن آتلاىلدى . سيد قاسم نىنگ

اۋتكەن واقعه دين انفعالى بار ابدى . كېلوردا انىنگ اۋيىگا توشوب ؛ بير نېچە اياغ ايچىلدى .

پنجشنبه كوني - دى الحجه آيى نىنگ غُرە سيدا ^۵ ؛ قندهاردين تاج الدين محمود كېلىپ ؛ ملازمت

قىلدى .

دوشنبە كوني - آي نىنگ اۋن تۇقوزيدا ^۶ - محمد على جنگ جنگ نيلاپ دين كېلدى .

سە شنبە كوني ^۷ سنگرخان جنجوه بهرەدين كېلىپ ؛ ملازمت قىلدى .

[منتخبات بيتى] آدينە كوني - آي نىنگ يىگىرمە اوچيدا ^۸ - على شير بېگ نىنگ تۇرت ديوانيدىن ،

بحور اوزان ترتىبى بيله ، غزلار و ابياتلار كيم انتخاب قىلىلا دور ابدى ؛ اتمامى غە بيتى .

سە شنبە كوني - آي نىنگ يىگىرمە يىتى سيدا ^۹ ؛ آزگىنە صحبت ابدى . بو صحبتە اونداق فرمان

بۇلدى كيم صحبتىن هر كىشى مست بۇلوب ؛ چىقسا ؛ ينە اول كىشىنى صحبتە تىلاماگايلار .

آدينە كوني دى الحجه آيى نىنگ سلخى ^{۱۰} دا لمغان سىرى عزىمتى بيله آتلاىلدى .

^۱ ۹۲۵ھ. دى القعه ۸۹۸/۲۲ھش. قوس ۱۵۱۹/۳. نومبر ۲۵.

^۲ ۹۲۵ھ. دى القعه ۸۹۸/۲۳ھش. قوس ۱۵۱۹/۴. نومبر ۲۶. آي نىنگ ۲۳ى جار شنبە كېلە دى .

^۳ ۹۲۵ھ. دى القعه ۸۹۸/۲۵ھش. قوس ۱۵۱۹/۶. نومبر ۲۸.

^۴ ۹۲۵ھ. دى القعه ۸۹۸/۲۶ھش. قوس ۱۵۱۹/۷. نومبر ۲۶. شنبە كوني آي نىنگ ۲۶ آلتى سى بۇلە دى .

^۵ ۹۲۵ھ. دى الحجه ۸۹۸/۱ھش. قوس ۱۵۱۹/۱۲. دىسمبر ۴.

^۶ ۹۲۵ھ. دى الحجه ۸۹۸/۱۹ھش. قوس ۱۵۱۹/۳۰. دىسمبر ۲۲.

^۷ ۹۲۵ھ. دى الحجه ۸۹۸/۲۰ھش. جدى ۱۵۱۹/۱. دىسمبر ۲۳.

^۸ ۹۲۵ھ. دى الحجه ۸۹۸/۲۳ھش. جدى ۱۵۱۹/۴. دىسمبر ۲۶.

^۹ ۹۲۵ھ. دى الحجه ۸۹۸/۲۷ھش. جدى ۱۵۱۹/۸. دىسمبر ۳۰.

^{۱۰} ۹۲۵ھ. دى الحجه ۸۹۸/۲۹ھش. جدى ۱۵۱۰/۱۰. جنورى ۱.

وقايە سنە ست و عشرين و تسع مائه [۹۲۶ قمرى | ۸۸۹ شمسى | ۱۵۲۰ ميلادى]

[سیر و صبحی و جالە] شنبە كۈنى - محرم آیى نینگ غُرَّه^۱ سىدا - خواجه سیاران كېلىلدى. پشته اوستىدا يانگى اریغ كیم چىقاریلیب اېدى ، یاقاسیدا ، شُرب مجلسى بۇلدى. صباح^۲ آتلا نیب ؛ ریگ روان نی سیر قیلیب ؛ سید قاسم بلبلی نینگ اۋی غە توشوب صحبت توتولدى. صباح^۳ اوندىن آتلا نیب ؛ معجون ییب ؛ باریب ؛ بلگر غە توشوك. بى اۋل كیم آخشام ایچیلگای ، صباحی ، صبحی قیلدوك. نماز پېشین باریب ؛ درنامە^۴ غە توشولدى. شرب مجلسى بۇلدى.

اېرتە صبحی قیلدوك. حقداد ، درنامە نینگ اولوغى ، باغى نی پېشكش قیلدى. پنجشنبه آتلا نیب^۵ ؛ نجر اودا تاجیکلار كېنتى گا توشولدى.^۶ آدینه كۈنى^۷ چهل قله بیلە باران سویی نینگ اراسیداغى تاغنى اولادوك. خلی كېك توشتی. اېلیكیم آردە بۇلغالی ؛ اۋق آتمايدور اېدیم. بیر نرمدیک یای بیلە ، بیر كېك نینگ قۇلتوغى غە آتیم. اۋق پرخانه سى نینگ یاریمی غە چه كیردى. نماز دیگر اودین یانیب ؛ نجر اوغە كېلدوك. تانگلاسى^۸ نجر اوا اېلى پېش كشی نی آلتیمیش آلتون غە قرار بېرىلدى.

دوشنبە كۈنى^۹ ، لمغان سیرى عزیمتى غە آتلا نیلدى. خیالدا بو اېدى كیم بو سیردا همایون هم بیزینگ بیلە بۇلغای. تورماقە میل قیلدى. كۈرە كۈتلیدین رخصت بیریلدى. كېلیب ؛ بدراوغە توشوك. اوندىن آتلا نیب ؛ اولوغ بوغە توشوك. باران سویی دا صیادلار بیر پاره بالیق توئیلا. نماز دیگر دا ، جالە غە اۋلتوروب ؛ ایچیلدى. نماز شامدین كېچراك ، جالەدین چیقیب ؛ آق اۋیدا هم ایچیلدى. حیدر علمدار نی ، داورتین کافرلاری غە یېباریلیب اېدى. بادېخ^{۱۰} نینگ توبیدا ،

^۱ ۹۲۶ هـ. ق. محرم ۸۹۸/۱ هـ. ش. جدی ۱۱/ ۱۵۲۰ م. جنوری ۲. محرم آی نینگ غُرَّه سی جمعه كېله دی.

^۲ ۹۲۶ هـ. ق. محرم ۸۹۸/۲ هـ. ش. جدی ۱۲/ ۱۵۲۰ م. جنوری ۱۴.

^۳ ۹۲۶ هـ. ق. محرم ۸۹۸/۳ هـ. ش. جدی ۱۳/ ۱۵۲۰ م. جنوری ۴.

^۴ ... كایسا ولایتی ده بیر تومن (قاموس جغرافیایی افغانستان ، ۲۰۱۴)

^۵ ۹۲۶ هـ. ق. محرم ۸۹۸/۴ هـ. ش. جدی ۱۴/ ۱۵۲۰ م. جنوری ۵

^۶ بارنامە نینگ بو معلوماتی دن معلوم بۇله دی که نجراب نینگ اۋلتوروشلوق اېلى ، تاجیک اېهس اېکن. سؤنگره لر تیلری الیه شېبیدی. حاضر اېسه اولر ، اۋلارینی تاجیک دېدیلر.

^۷ ۹۲۶ هـ. ق. محرم ۸۹۸/۸ هـ. ش. جدی ۱۸/ ۱۵۲۰ م. جنوری ۹.

^۸ ۹۲۶ هـ. ق. محرم ۸۹۸/۹ هـ. ش. جدی ۱۹/ ۱۵۲۰ م. جنوری ۱۰.

^۹ ۹۲۶ هـ. ق. محرم ۸۹۸/۱۱ هـ. ش. جدی ۲۱/ ۱۵۲۰ م. جنوری ۱۲.

^{۱۰} بادېخ/ بادېخت (بادیش) : لغمان ولایتی ده بیر كۈتل نینگ آتی

کافرینىڭ اولوغلارى بىر نېچە تولوم چاغىر كېلتۈرۈپ ؛ ملازمت قىلدىلار. كوتلدىن اينگاندا ، عىجب غلبە چىورتگا كۆرۈلدى.

تانگلاسى^۱ جالەغە كىرىپ ؛ معجون يېپ ؛ بولان دىن قوبى راق چىقىپ ؛ اوردوغە كېلدۈك. ايگى جالە اېدى.

آدينە كۈنى^۲ كۆچۈپ مندرآوردىن قوبى راق ، دامەندە توشۇلدى. كېچە شىرب سىھتى اېدى.

شىنبە كۈنى^۳ جالەغە كىرىپ ، درۈنتە تنگى سىدىن اۋتوب ؛ جهان نمايدىن يوققاراق ، جالەدىن چىقتۈك. آدينە پور آليداغى باغ وفاغە باردۈك. قيام اوردو شاھ ، نىگنھار تومانى نىنگ حاكىمى ،

جالەدىن چىققاندا كېلىپ ؛ ملازمت قىلدى. لىنگر خان نىازى نېچە محل اېدى كىم نىلاب تە اېدى. يۇلدا كېلىپ ملازمت قىلدى. باغ وفادا توشۇتۈك. نارىنجلارى خوب سارغارىپ تور. سىزەلارى خوب يېتىلىپ تور. بىسار صفالىق بۇلۇبتور. بېش-آلتى كۈن باغ وفادا توردۈك.

چۈن بو دغدغە بار اېدى كىم قىرق ياشدا تائب بۇلغاي مېن. قىرق ياشقە بىر يىلدىن آزاراق قالىپ اېدى ؛ افراطىيلە ايچىلور اېدى.

يکشنبە كۈنى ؛ آى نىنگ اۋن آلتى^۴ سىدا- صېوحى قىلىپ ؛ ھوشيار بۇلۇپ ؛ معجون اختيار قىلغاندا ، ملا يارك پنجاگەدا مېخس دورىدا باغلاغان نقشىنى اوتگاردى. يىخشى نقش باغلاپتور.

نېچە محل اېدى مۇنداق نىمەلار گا مشغۇلۇق قىلمايدور اېدىم. مېنگا ھم دغدغە بۇلدى كىم بىرنىمە باغلاغاي مېن. بو تېرىپىيلە چارگاھ صوتىنى باغلادىم. نېچۈك كىم محلىدا مذكور بۇلغوسىدور.

چهار شنبە كۈنى^۵ ، صېوحى قىلغاندا ، مطايە جھتىدىن دېلدى كىم ھر كىم سارتچە^۶ آيتسە ؛ بىر اياغ ايچسۈن. بو جھتىن كۆپ كىشى اياغ ايچتى. سنت وقتىدا چمن اۋرتاسىداغى تالار آستىدا اۋلتورۇلدى. دېلدى كىم ھر كىشى تۈركىچە^۷ آيتسە ؛ بىر اياغ ايچسۈن. مۇندا ھم غلبە كىشى اياغ ايچتى. آفتاب چىقا ، نارىنجلار تويىدا حوض ياقاسىدا بارىپ ؛ ايچىلدى.

تانگلاسى^۸ درۈنتەدىن جالەغە كىرىپ ؛ جۈى شاھى دىن چىقىپ ؛ آترغە باردۈك. آتردىن آتلاىپ ؛ درە نۇرنى سىر قىلىپ ؛ سوسان كېنتىگاچە يېتىپ ؛ يانىپ ؛ املەغە توشۇلدى.

خواجە كلان ، بجورنى يىخشى ضبط قىلىپ اېدى. چۈن مصاحب اېدى ؛ انى تىلاب ؛ بجورنى شاھ مىرحسین عھدە سى غە قىلىلدى.

^۱ ۹۲۶ھ. محرم ۸۹۸/۱۲. جدى ۲۲/ ۱۵۲۰م. جنورى ۱۳.

^۲ ۹۲۶ھ. محرم ۸۹۸/۱۵. جدى ۲۵/ ۱۵۲۰م. جنورى ۱۵.

^۳ ۹۲۶ھ. محرم ۸۹۸/۱۶. جدى ۲۶/ ۱۵۲۰م. جنورى ۱۷.

^۴ ۹۲۶ھ. محرم ۸۹۸/۱۷. جدى ۲۷/ ۱۵۲۰م. جنورى ۱۸. يك شنبە آى نىنگ ۱۷ سى بۇلە دى.

^۵ ۹۲۶ھ. محرم ۸۹۸/۲۰. جدى ۳۰/ ۱۵۲۰م. جنورى ۲۱.

^۶ سارت/ سرت اۋرتە آسپادە بىر قۇمى گروھنىڭ آتى دىر. گاھى اولرنى آق سارت ھم دېدىلر. اولر كۆپىنچە شېھردە يىشاۋچى دىرلر. سارتلر ، اۋزىكلر ، تاجىكلر و باشقە قوملر دىن تەشكىل تاپكەن دىرلر. ساپىرىيا دە ، ساپىرىيالى بخارايلرنى سارت دېدىلر (كوكل)

^۷ تۈركىچە ، تۈركى تىلدە. بو كۈن ئاتۇغرى شىكلىدە ، تۈركچە آيتىلە دى. تۈركچە دېگەن خالەد ، تۈركە اۋخسەى دېگەن بۇلە دى. خطاب ، بىر قومگە قرە تىلە دى. اۋزىكچە ، قىرغىزچە و... ھم شو قاعدەگە شامل. بايد كىم اۋزىكچە ، قىرغىزچە ، فارسى چە ، عربى چە يازىلىپ ؛ اۋقېلىپ آيتىلسە.

^۸ ۹۲۶ھ. محرم ۸۹۸/۲۱. دلو/ يېمەن ۱/ ۱۵۲۰م. جنورى ۲۲.

شنبه كونی - آي نینگ يېگيرمه ايگى^۱ سيدا - شاه ميرحسين غه رخصت بۇلدى. بوكون هم امله دا ايچيلدى.

تانگلاسى يامغور ياغدوروب ؛ كندا كله گرام غه - كيم ملك قلى نینگ اۋىي اوندا ابدى - كېلىب ؛ اۋرتانچى اۋغلى نینگ اوييدا ؛ كيم نارنج زارغە مُشرف ابدى - توشولدى. يامغور جھتيدىن نارنجزارغە بارماي ؛ اوشاندا اۋق ايچيلدى. ياغين كۆپ ييحد بۇلدى. بير طلسمى بيلور اېديم.^۲ ملا على خان غه اۋرگا ئيم. تۇرت پارچە كاغذغە بيتيب ؛ تۇرت طرف غه آستى. اوشول زماندين يامغور توروب ؛ هوا آچيلماق بنياد قيلدى.

صباحى جالغە كيردوك. ينه بير جالغە بعض ييگيتلار كيردىلار. بجور و سواد و كتر و اۋل نواحيدا بير بوزە قىلورلار ، بير «كيم» دېگان نيمه بار اۋتلار ايلديزىدين و بعض ادويه دين قىلىپ تورلار. نان دېك گرد گرد ياساب ؛ قوروتوب ؛ ساخلاب تورلار. بو بوزە مايەسى بو كيم بۇلادور. بعض بوزەلارى غريب پركيفيت بۇلادور ؛ ولى غريب تلخ و بى مزە بۇلادور.

بو بوزەنى ايچماق خيال قىلدوك. تلخلىغى دين ايچا آلماي ؛ معجون اختيار قىلىلدى. عسس و حسن اېگيزك^۳ و مستى غه ؛ كيم ينه بير جالغە دا اۋلتوروب اېردىلار ؛ فرمان بۇلدى كيم بو بوزە دين ايچگايلا. ايچىب ؛ مست بۇلوب ؛ حسن اېگيزك بيمزه شلاين ليق قىلا كىريشتى. عسس اۋزى گذرا مست بۇلوب ابدى. مكرر ناخوش حركتلار قيلدى. اونداق كيم به تنگ بۇلدوك. بير خيال قىلديم كيم جالغە دين چىقاريپ ؛ سونينگ اول يوزيدا اۋتكارگاي بيز ، ينه بعضيلار درخواست قىلدىلار.

بو فۇرصت بجورنى شاه مير حسين غه عنايت قىلىپ ؛ خواجه كلاننى تىلاب اېدوك. نىگا كيم خواجه كلان مصاحب ابدى. بجوردا تورماغى ممتد بۇلدى. بجور ايشىنى هم آسان راق تصور قىلىلدى. شاه مير حسين بجورغە باروردا كتر سويى نىنگ گذرى غه يېتگاندا يولوقتى. تىلاب ؛ بعض آغيز سۆزلارنى آيتيب ؛ خاصه قۇرنى عنايت قىلىپ ؛ رخصت بيريلدى.

نورگل توغرىسى يېتگاندا بيرقارى كېلىپ ؛ گدائى ليق قيلدى. جالغە داغىلار هر قايسى تۇن و دستار و فوطه دېك نيمه بيردىلار. قارى خىلى نيمه آلدى.

ياريم يۇلدا بير يامان يېردا جالغە دكه اوردى. خىلى توهم بۇلدى. اگرچه جالغە غرق بۇلمادى ؛ مير محمد جالغە بان سوغە يىقىلدى. كيچه اترينىنگ ياووغيدا بۇلدوك.

^۱ ۹۲۶ هـ. ق. محرم ۲۲ / ۸۹۸ هـ. ش. دلو / يھن ۲ / ۱۵۲۰ م. جنوری ۲۳.

^۲ بو عبارە دە ، ايگى بيرلىك بېلگىسى كېلگن: بيرى ايسه ، (بير) اۋزبېكچە ينه بيرى ايسه / سى / طلسم غى . فارسجه

^۳ (بايرنامە ، ۱۹۹۵ ب. ۳۹۸) بو اسمنى بير مرته حسن اېكرک آلگن ينه بير مرته حسين اېكرک

سە شنبە كۈنى ^۱، مندراور كېلىلدى. قتلۇق قەدەم و آتەسى دولتقەم، قلەھ نینگ ايچىدا، صحبت ترتيب قىلىپ؛ اېردىلار. اگرچە صفاسىز يېر اېدى؛ الارنىنگ خاطرى اوچون، بىر نېچە اياغ ايچىپ؛ نمازديگر اوردوغە كېلىلدى.

[خرمالىق كېنت] چەشە شنبە كۈنى ^۲، كندىر چەشە سىغە بارىپ؛ سىر قىلدوك. كندىر مندراور تومانيگا تعلق كېنتور. تمام لمغانات تە اوشبو كېنتە اۇق خرما باردور. بوكېنت تاغ اېتاكىدىن يوقارراق، واقع وۇلوبتور. نخلستانى شرق سارىدور. بو چەشە نخلستان نینگ يانيدا دور. يان يېردا دور. چەشە باشىدىن آلتى- يېتى قارى ^۳ قوبى راق، تاشلارنى قالاپ؛ غسل قىلغالى پناھى قىلىپ تورلار. بو مسىرغە سونى مۇشرف قىلىپ تورلار كىم، غسل قىلور كىشى نینگ باشىدا، سو تۇكولادور. بو چەشە سويى بسيار ملايم. قىش كۈنلارى كىشىغە بو سو اۋل جزوى ساووق محسوس بۇلادور؛ سۇنگرا تورغان سايى ^۴، كىشىگا سو خوش ياقە دور.

[مجلس كە مجلس] پنجشنبه كۈنى ^۵ شىرخان تركلانى، اۋيىگا توشوروب؛ ضيافت قىلدى. نمازپيشين آتلاىب؛ ياساغان ماھىخانەلار دا بالىق تۇيىلار. بورناراق، بو ماھىخانە نینگ كىفیتی، مذکور بۇلوب اېدى. ^۶

آدينە كۈنى ^۷ خواجه مير مىران نینگ كېنتى نینگ يقىنىغە توشتوك. نماز شامدا مجلس بۇلدى. شنبە كۈنى ^۸ ايشىنىنگ بىلە الينگارنىنگ آراالىغىداغى تاغنى اولادوك. بىر طرفدىن الينگارلىق يەنە بىر طرفدىن ايشىنىنگ لىق، چرگا قىلىپ؛ تاغدىن كېيىكى اېندوردىلار. خىلى كېيك اۋلدى. اوندىن يانىب؛ الينگار دا، ملكلارنىنگ باغىغە توشوب؛ صحبت توتولدى. ايلگار يىكى تيشىم نىنگ يارىمى سىنىپ؛ يارىمى قالىپ اېدى. بو كۈن طعام يېدورگاندا، قالغان يارىمى هم سىندى. صباحى ^۹ آتلاىب؛ بالىق تورسالدوردوك. توش بار اېدى كىم ايشىنىنگ گا بارىپ باغدا ايچىلدى. تانگلاسى حمزە خان ايشىنىنگ نىنگ ملىكىنى كىم يامان ايشلار قىلىپ؛ ناحق قانلار تۇكوپ اېدى؛ قانلىقلارىغە تاپشورولدى. قصاصغە يېتكوردىلار.

^۱ ۹۲۶ھ. ق. محرم ۲۶ / ۸۹۸ھ. ش. دلو / يېمەن ۶ / ۱۵۲۰م. جنوری ۲۷.

^۲ ۹۲۶ھ. ق. محرم ۲۷ / ۸۹۸ھ. ش. دلو / يېمەن ۷ / ۱۵۲۰م. جنوری ۲۸.

^۳ اۋج-اۋج يريم متر

^۴ ايچى مانو، بو كلمە نى «پناھى» ضبط قىلىپ، «فهرست لغات و تركيبات مشکل» دە سيفديرگن. دوكتور واحدى، «سايى» تصحيح اېتگن. دكتور واحدينىنگ تصحيح سى قبول بۇلدى.

^۵ ۹۲۶ھ. ق. محرم ۲۸ / ۸۹۸ھ. ش. دلو / يېمەن ۸ / ۱۵۲۰م. جنوری ۲۹.

^۶ وقایع ۹۱۰ھ / ۸۸۳ھ / ۱۵۰۴م.

^۷ ۹۲۶ھ. ق. محرم ۲۹ / ۸۹۸ھ. ش. دلو / يېمەن ۹ / ۱۵۲۰م. جنوری ۳۰.

^۸ ۹۲۶ھ. ق. محرم ۳۰ / ۸۹۸ھ. ش. دلو / يېمەن ۱۱ / ۱۵۲۰م. جنوری ۳۱.

^۹ ۹۲۶ھ. ق. صفر ۱ / ۸۹۸ھ. ش. دلو / يېمەن ۱۱ / ۱۵۲۰م. فېبرى ۱

سه شنبه کونی^۱، ورد اوقوب؛ یان بولاغ یولی بیلە، کابل غە مراجعت قیلدوک. نماز دیگر، اولوغ
نوردین سوکچیب؛ نماز شام قوراتوغه کبلیب؛ آتقە بۇغوز بېریب؛ ماحضری حاضر قیلدیلا. آت
ارپە سینی توکاتگاچ؛ آتلاندوک.^۲

^۱ ۹۲۶ ه.ق. صفر ۸۹۸ / ۳ / دلو / بهمن ۱۳ / ۱۵۲۰ م. فبرری ۳.

^۲ بابر نامه نینگ همه نسخه لار یدا و ترجمه لار یدا ۹۲۷ نجی ییلدین تا ۹۳۱ نجی ییل گچە بولگن واقعه لار بیانی هم موجود ایس / واحدی

وقایع هندوستان

وقایع سنه اثنی و ثلاثین و تسع مائه

[۹۳۲ قمری | ۹۱۲ شمسی | ۱۵۲۶ میلادی]

[هندوستان عزیمتی] آدینه کونی - صفر آیی نینگ غُرّه سیدا تاریخ تۇقوز یوز اۋئیز ایگی ده ^۱ دا کیم آفتاب ، قوس برجیدا ابدی - هندوستان عزیمتی بیلە سفر قیلیب ؛ یک لنگه پشته سیدین اۋتوب ؛ ده یعقوب ^۲ سویی نینگ غربی طرفیداغی اولانگ گا توشولدی . بو یورته عبدالملوک قۇرچی - کیم یتي ؛ سېکیز آی ابدی ^۳ ؛ سلطان سعید خان ^۴ قاشی غه اېلچیلیک گا باریب ابدی - خان نینگ یانگی بېگ کۆکلتاش آتلیق کیشیسی بیلە کېلدی . خانیملاردین و خاندین خطلاری بیلە محقر سوغات و بیلاک کېلتوردی .^۵

ایکی کون ، ^۶ چریک مصلحتی اوچون بو یورته توروب ؛ موندین کۋچوب ؛ ارا قۇنوب ، بادام چشمه توشولدی . بو یورته معجون پېدوک .

چهار شنبه کونی ^۷ ، باریک آب توشگاندا ، هندوستان دا قالغان نوربېگ نینگ اینیلاردین ییگیرمه مینگ شاهرخی لیق آلتون و اشرفی و تنگا - کیم خواجه حسین دیوان ، لاهور خالصاتیدین یباریب ابدی - کېلتوردی . اکثرینی ملا احمد - بلخ اربابی - دین ، بلخ مصلحتی اوچون یباریلدی . آدینه کونی - آی نینگ سېکیزیدا - گندمک کا توشگاندا ، مېنگا تند ریزنده لیق بۇلدی . بحمد الله آسانلیق بیلە اۋئی .

شنبه کونی ^۸ باغ وفادا توشولدی . بیر نېچه کون همایون میرزا و اۋل یوزنینگ چریکی اوچون ، باغ وفادا توقف قیلیدى . باغ وفانینگ حد و حدودی و صفا و لطافتی ، بو تاریخ دا مکرر مذکور بۇلۇبتور . اسرو صفالیق باغ واقع بۇلۇبتور . هر کیم خریدارلیق کۆزی بیلە کۆرسه ؛ بیلگای کیم نی تورلوک پېردور . نېچه کون کیم اوند اېدوک ؛ ایچر کونلاری اکثر ایچیلدی و صبوحي قیلیدى . ایچماس کونلاری معجون صحبتی ابدی . همایون غه میعاددین کۋپ کېین قالغان جهتیدین ، درشت خطلار بیتیب ؛ عنیف خطابلار قیلیب ؛ یباریلدی .

^۱ ۹۳۲ هـ ق ۱/۴ ۹۰۴ هـ قوس ۱۵۲۵/۶ م. نومبر ۷

^۲ بگرام دن ۷ کیلومتر مسافه سی . شیوه کی نینگ غری ده . لوگر سویی ، اونینگ اۋرته سیده اۋته دی . (قاموس جغرافیایی افغانستان ، (قاموس جغرافیایی افغانستان ، ۱۴/۲۰)

^۳ ۹۳۱ هـ ق . جمادلی الاول یا خود جمادی الثاني ۹۰۳ هـ ق . دلو یا حوت / ۱۵۲۵ م . مرت ایلری ده بۇلگه چیقن ایکن

^۴ « سلطان سعید خان - کاشغر خانی - بېش - آلتی یایاق - یالنگ بیلە کېلدی . تۇقان اینی لاریمېک کوروب ؛ لیغان تومانلاریدین ، مندراور تومانی بېردیم . شاه اسماعیل ، شیبانی خانی ، مرودا آلفاندا ؛ قندوز غه کیم اۋئوم ؛ اندجان ولایتی مېنینگ ساری باقیب ؛ بعض دارو غه لاری نی قۇلاب ؛ بعض پېرلارینی بېرکیتیب ؛ مېنگا کیشی یباردیلا . مېن سلطان سعید خان غه بایری نۇکرلاریمنی تاپشوروب ؛ کۆمک قۇشوب ؛ زاد و بود ؛ اندجان - ولایتینی باغیشلا ؛ خان قیلیب ؛ یباردیم . »

^۵ « اوشبو سفر قیلغان یورته ، مېنینگ خاله م ؛ دولت سلطان خانیم نینگ قتل ق کۆکلتاشی - کاشغردین ، خانیم قاشیدین خط و بیلاک کېلتوردی . » وقایع ۹۲۵ .

^۶ ۹۳۲ هـ ق . صفر ۳/ ۹۰۴ هـ قوس ۱۵۲۵/۸ م . نومبر ۲۹

^۷ ۹۳۲ هـ ق . صفر ۶/ ۹۰۴ هـ قوس ۱۵۲۵/۱۱ م . دېسمبر ۲ .

^۸ ۹۳۲ هـ ق . صفر ۹/ ۹۰۴ هـ قوس ۱۵۲۵/۱۴ م . دېسمبر ۵ .

[همایون گه درشت خطابلر] یکشنبه کونی - صفر آیی نینگ اؤن ییتی سیدا^۱؛ صبحی قیلیلب ابدی کیم همایون کهلدی. کچ کهلگانی جهتیدین ، بیر پاره قاتیق - قاتیق ایتمیم. خواجه کلان هم غزنی دین اوشبو کون کهلدی. اوشول دوشنبه آخشامی^۲ ، اؤق کؤچوب سلطان پوریله خواجه رستم نینگ اراسیدا سالغان ، یانگی باقه توشولدی.

چهارشنبه کونی^۳ ، موندین کؤچوب ؛ جالعه کیریپ ؛ قوش گنبذغه چه چاگیر ایچیپ ؛ باریپ ؛ قوش گنبذدین چیقپ ؛ اوردوغه توشولدی.

تانگلاسی^۴ هم اوردونی کؤچوروب ؛ جالعه کیریپ ؛ معجون اختیار قیلیلدی. دایم توشار یورت ، قیرق اریق ابدی. قیرق اریق تۇغریسی غه ییتگاندا ، هر نچه ملاحظه قیلیلدی ؛ اوردودین اثری ظاهر بؤلما دی. آتارلار هم پیدا بؤلما دی. خاطرغه کپچتی کیم گرم چشمه یاووق تور ؛ شاید اوردو اوندا توشوب اېکین دېب ؛ بو یپردین اؤتولدی. گرم چشمه غه ییتگان چاغ ، خود کون کچ بؤلوب ابدی. اوندا هم تورما ؛ کپچه سی هم یورولدی. بیر یپردا جالهنی تورغوزوب ؛ بیر پاره اؤیقولا ؛ سنت وقتی ، یدابیر^۵ غه چیتوک. کون بورنی بیله چریک ایلی کھلا باشلادی. اوردو خود قیرق اریق نواحی سی غه توشگان اېکان دور. بیزگا کورونمای دور.

[مطایبه لر] جالهدا شعر ایتور اېل خیلی بار ابدیلار: مثل شیخ ابوالوجد^۶ و شیخ زین و ملا علی خان و توردی بېگ خاکسار ، ینه بعضیلار هم بار ابدی. صحبت محمد صالح نینگ بو ییتی مذکور بؤلدی کیم:

محبوبی هر عشوه گری راجه کند کس ؟ جایی که تو باشی دگری راجه کند کس ؟^۷
دېدوک کیم بو گوشه دا^۸ ایتسونلار. طبع نظمی بار اېل ایتماق مقامیدا بؤلدىلار. چون ملا علی خان بیله خیلی مطایبه قیللور ابدی ؛ هزل طریقى بیله بو بیت بدیهه دا خاطرغه کهلدی:
مانند تو مدهوش گری راجه کند کس ؟ نرگاوکون ماده خری راجه کند کس ؟^۹

[هجو ایتش دن واز کپچماق] موندین بورون یخشی و یامان جد و هزل هرنی خاطرغه ییتسا ابدی ؛ مطایبه طریقى بیله گاهی منظوم بؤلور ابدی. هر نچوک قبیح و زشت نظم هم بؤلسا ؛ مرقوم بؤلور ابدی. اول فرصته کیم مبینی نظم قیلا دور ابدیم ؛ خاطر فاطرغه خطور اېتی و

^۱ ۹۳۲ھ.ق. صفر ۹۰۴/۱۷. ه.ش. قوس ۱۵۲۵/۲۲.م. دېسمبر ۱۳.

^۲ ۹۳۲ھ.ق. صفر ۹۰۴/۱۸. ه.ش. قوس ۱۵۲۵/۲۳.م. دېسمبر ۱۴.

^۳ ۹۳۲ھ.ق. صفر ۹۰۴/۲۰. ه.ش. قوس ۱۵۲۵/۲۵.م. دېسمبر ۱۶.

^۴ ۹۳۲ھ.ق. صفر ۹۰۴/۲۱. ه.ش. قوس ۱۵۲۵/۲۶.م. دېسمبر ۱۷.

^۵ بو کون بده بیر یازيله دی.

^۶ وفات ۹۴۰ هجرى (شفیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۹) ۹۱۲.ش. ۱۵۳۳.م

^۷ هر بیر ناز-کیریشمه چی نینگ محبتینی نیمه قیلسین کیشی - سېن بؤلگن جایده باشقه نی نیمه قیلسین کیشی ؟ (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۳۲۳) بو جایده ، بیرنجی مصرع ، ایکنچی مصرع اؤرنیده و ایکنچی مصرع ، بیرنجی نینگ اؤرنیده کهلگن. ترجمه سی: سېنگ بؤلگن جایده ، باشقه سی نی نیمه قیلسین کیشی ؟ باشقه کیریشمه چیلرنینگ سېوگی و محبتینی نیمه قیلسین کیشی ؟

^۸ بو وزن و قافیه ده (؟)

^۹ سېنگه اؤخشه گن - هوش سیز و کرنی نیمه قیلسین کیشی ؟ هر بیر هوکیزگه اؤخشه گن و اورغاجی اېشکنی نیمه قیلسین کیشی ؟ (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۳۲۳) ایکنچی مصرع نینگ دقیق راق ترجمه سی: هر بیر هوکیز کوت (کۆتی هوکیزنینگ کۆتینگه اؤخشه گن) و اورغاجی اېشکنی نیمه قیلسین

حزين كۈنگولگا مونداق بيتى كيم حيف بۇلغاي اۇل تيلدين كيم مونداق الفاظنى درج قىلغاي ؛
ينه فكرىنى قبيح سۇزلارگا خرج قىلغاي ؛ و دريغ بۇلغاي اۇل كۈنگولدين كيم مونداق معانى ظهور
اېتكاي ؛ ينه زشت خيالار اوندا خطور اېتكاي. اوندين بېرى هجو و هزل شعر و نظميدىن تارك و
تائب اېدىم. بو بيتنى ايتور محل ، اصلا خاطرغه يېتمادى و بو معنى هرگز كۈنگولگا خطور
اېتمادى.

بىر- ايكي كوندين سۇنگ بگرامدا توشگاندا ، ريزانده ليق بۇلوب ايسيتيم. بو ريزانده ليق سرفه غه
منجر بۇلدى. هر يوتالگاندا قان توكورا كيريشتيم. بيلديم كيم بو تنبيه قاندين دور^۱ و بو
تشويش^۲ ، نې قىلغان دين: «فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ
فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا» (فتح / ۱۰)^۳

نى قىلاين سېنىنگ بيله اى تيل
نېچه يخشى دېسانك بو هزل ايله شعر
گر دېسانك كۇيماين بو جرم بيله
«...رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ» (الاعراف / ۲۳)^۴

ينه باشتين استغفار و اعتذار مقاميدا بۇلوب ؛ بو نوع باطل انديشه دين و بو يوسونلوق نالايق
پيشه دين ، كۈنگولنى تيندوروب ؛ قلمنى سىندوردوم. اۇل درگاه دين ، عاصى بنده لار غه بو نوع تنبيه لار
، دولتى دور عظيم ؛ هر بنده هم كيم مونداقلاردىن متنبه بۇلغاي ؛ سعادتى دور جسيم.

اندين كۈچوب على مسجدغه توشولدى. بو يورت نىنگ تارليغيدىن ، دايم مېن بىر پشته اوستيگا
توشار اېدىم. چريك اېلى تمام بىر قۇلدا توشار اېدى كيم مېن توشگان پشته ، بارى غه مُشرف
اېدى. كېچە چريك اېلى نىنگ اۋتيدىن عجب يخشى چراغان بۇلور اېدى. هر نوبت كيم بو يورته
توشولوبتور ؛ بو جھتين البته ايجىليب تور. بو قاتله هم موندا توشگاندا ايجىلدى. صبحدين
بورون ، معجون اختيار قىليب اتلاندىم. اول كون روزه هم توئوم. كىليب ؛ بگرام نىنگ ياووغى غه
توشولدى.

[كرك آوى] تانگلاسى^۵ اول يورته توقف قىليب ؛ كرك آوى غه اتلاندوك. بگرام آليداغى سياه
آب^۶ دين اۋتوب ؛ سو قويى باقه جرگه سالدوك. مدتى بارىلغاندين سۇنگ كېيندين كيشى كېلدى

^۱ قى تماندن دور ، قيسى تماندن دور. قيسى ياندن دور.

^۲ بايرنامه و هبايون نامه ده ، تشويش سۇزى ، كسليك ، رنج ، عذاب و مشقت معناسيده ايشله تيله دى.

^۳ آيت نىنگ تولقى متى «إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَذُوقُونَ أَلْيَهُمْ فَهُمْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا» (۱۰)
ترجمه: (اى محمد) در حقيقت سېنگه بيعت - قسم قيله ديگن ذاتلر هيج شك-شبهه سىز الله گه بيعت قىلورلر-الله نىنگ قۇلى ، اولر نىنگ قۇلرى اوستيده بۇلور. اېندى كيم
(اۋز قسم يادى نى) بوزسه ، بس ، او فقط اۋز زباني گه بوزور. و كيم الله بيلن عهد - پيمان قىلگن نرسه گه وفا قىلسه ؛ او حالده (الله) اونگه اولوغ اجر-مكافات عطا ايتور. (قران
كريم ، ۱۹۹۲)

^۴ ترجمه: «اولار (پوردارگا) بىزلر اۋز جانمېزگه جبر-ظلم قىلدىك. اگر بىزلرگه مغفرت و رحم قىلمه سنگ شېبه سىز زيان كورگۈچىلردن بۇلېپ قالورىز» (دېدلر. قران ، ۱۹۹۲)

^۵ ۹۳۲ هـ. ق. صفر ۲۲ / ۶۰۴ هـ. ق. ۱۵۲۵ / ۲۷ م. دىسمبر ۱۸.

^۶ كۈل و كۈلمه ك نى ، قراسو هم دېگن. «ابراهيم نىنگ اوردوسى نىنگ ايجى بيله ، اۋتوب ؛ سراج لار نى و اۋى لار نى سىر قىليب ؛ بىر قراسو ياقاسى غه توشوك.»

کیم بگرام نینگ یاووغیدا اۇق آزاراق چە جنگل غە کرگ کیردی. تېگراسینی آلیب توروب تورلار. اوشانندین جیلاریز تېرراب ؛ یبتوک. جنگل غە جرگە سالیب ؛ غوغا قیلغان بیلە ، کرگ چیقیب توزگا قاجابېردی. همایون و اول یوزدین کېلگانلار هیچ کیم کرگنی کورگان اېماس ابدی. باری خاطرخواه تفرج قیلدیلار. بیر کرهه گا یاووق^۱ قاوولاب ؛ قالین اۇقلاپ ییقتیلار. بو کرگ هیچ کیشیگا و آتقە ، یخشی حمە قیلمادی. ینە ایگی کرگنی هم اۇلتوردیلار.

دایم خاطرغە کېچار ابدی کیم فیل بیلە کرگنی روبه رو قیللسا نېچوک معاملە قیلغایلار. بو نوبت فیل بانلار ، فیلارنی کېلتورا دور اېکاندورلار کیم بیر کرگ روبه رو اۇق چیقار ، فیل بانلار ایلگارراک یوروگان بیلە کرگ روبه رو کېلماس. اؤزگا ساری قاچار.

اۇل کون کیم بگرام دا تورولدی ؛ بعض بېگلارنی و ایچکیلارنی بخشیلار و دیوانلار بیلە ، آلتی- یېتی سرکار قیلیب ؛ نیلاب گذری دا کیمە لارنینگ اوستیگا تعین قیلیدی کیم ، جمیع چریک اېلینی نام به نام بیتیب ؛ سانلارین آلغایلار. آخشامی ریزانده لیک بۇلوب ایسیئیم ، بو ریزانده لیک یوتالگا تارتی. هر یوتالگان دا ، قان توکورور اېدیم. خیلی توهم بۇلدی. الحمدلله ایگی- اوچ کونندین سۇنگ برطرف بۇلدی.

بگرام دین کۆچوب ؛ یامغور یاغدوروب ؛ کابل سویی یاقاسی غە توشولدی. هندوستان دین خبر کېلدی کیم دولت خان و غازی خان ییگیرمه ؛ اوتوز مینگ چریک ییغیب ؛ کلانورنی آلدی. لاهور اوستیگا کېلماچی دور. مؤمن علی تواچی نی قدغه بیلە چاپتورولدی کیم: بیز کۆچ بر کۆچ متوجه دور بیز. بیز یبتکونچه ، اوروشقونچی بۇلماسونلار. ایگی قۇنوب ؛ پنجشنبه کونی- آیینینگ ییگیرمه سېکیزیدا^۲- سۇد یاقاسی غە توشتوک.

شنبه کونی- ربیع الاول آیینینگ غُرّه^۳ سیدا- سۇد سویینی کېچیب ؛ کچه کوت سوییدین اۇتوب ؛ دریا یاقاسیدا توشولدی. کیمە لار اوستیگا قۇیغان بېگلار و بخشیلار و دیوانلار چریک گا کېلگن ایل نینگ ساننی عرض غە یبتکور دیلار. اولوق ؛ کیچیک ، یخشی- یامان ، نؤکر و غیرنؤکر ، اۇن ایگی مینگ کیشی قلم غە کېلیتور.

بو ییل ، توزده پشکال آز بۇلغان دور. تاغ دامنه سی داغی ولایتلاردا پشکال یخشی بۇلغان دور. آشلیق مصلحتیدین ، تاغ دامنه سی بیلە ، سیال کوت یولی بیلە متوجه بۇلدوق. هاتی ککرنینگ ولایتی تۇغریسی غە یبتگاندا ، بیر رودته هر یېر دا ، هر یېردا قالین سولار توروبتور. بو سولار تمام یخ باغلاب تور. اگرچه خیلی قالین اېماس ، بیر اېلیک چە قالین لیغی بۇلغای. هندوستان ولایتی دا بو نوع یخ غریب تور. یخنی اوشاندا اۇق کۇرولدی. بو نېچه ییل که هندوستان دا اېدوک ؛ قار و یخدین آثار و علامت کۇرولمادی.

^۱ ۲۱ کیلومترگه یاووق^۲ ۹۳۲ھ. صفر ۲۸ / ۹۰۴ھ. جدی ۳ / ۱۵۲۵م. دېسمبر ۲۴.^۳ ۹۳۲ھ. ربیع الاول ۱ / ۹۰۴ھ. جدی ۵ / ۱۵۲۵م. دېسمبر ۲۶.

سنددین بېش کۆچ ، کۆچوب-آلتی نچی دا جود تاغی غە پیوست- بال نات جوگی نینگ تاغی نینگ تویدا ؛ بکیالار یورتی رودقە- کبلیب توشولدی .

تانگلاسی^۱ ابل آشلیق آلور مصلحتی اوچون ، اؤل یورته توردوک . اول کون عرق ایچیلدی . ملا محمد پرغری کۆپ حکایت قیلدی کیم انچه پرگولوق قیلیب ابدی . ملا شمس خود ابرتاکی شالاین ابدی . بیر شالاین لیق باشلاسا ؛ کبچگاچه توکاته آلماس ابدی . آشلیقه بارغان قول و قولوقچی و یخشی و یامان آشلیقدین اؤتاقچیب ؛ جنگل و تاغ و قاتیق و پورتاغ یبرلارگا پریشان و بی حسیب باریب ؛ بیر نچه کیشی آلدوردیلار . کبچکینه تون قتار^۲ اوند اؤلدی .

[ولی قیزیل گە عتاب] اندین کۆچوب ؛ بهت سویینی ؛ جيلم دین قویی راق- گذریله کبچیب ؛ توشتوک . ولی قیزیل کیم پرگنه سی بیمرو کری اکریا^۳ ده ابدی ؛ سیالکوت کۆمکی ابدی . موند کبلیب کۆردی . سیال کوتنی اسراماغان جهتیدین عتاب و خطاب مقامیدا ابدوک کیم عرض قیلدی کیم مبن پرگنه گا کبلیب ابدیم ؛ خسرو کۆکتاش سیالکوتین چیقاری دا ، مبنگا خبر هم قیلما دی . بو عذر مسموع ابدی . دییلدی کیم چون سیالکوتنی اسرامادینگ ، لاهور دا ، بېگلارگا نېگا باریب ؛ قوشولمادینگ ؟ ملزم بؤلدی . چون ایش یاووق ابدی انینگ بو جریمه سینی پروا قیلما دوک .

اوشبو یورتن سید طوفان و سید لاجیننی لاهورداغیلارغه قۇش آت^۴ بیله ، چاپتورولدی کیم اوروشقوچی بؤلما ننگ . سیالکوت ته یا پرشوردا کبلیب ییزگا قۇشولونگ . هر کیم نینگ سؤزی بو ابدی کیم غازی خان^۵ اؤتوز- قیرق مینگ کیشی ییغیب تور . دولت خان ، اؤل قاریلیغی بیله بېلیگا ایگی قیلچ باغلا بتور . بولار جزم اوروشورلار . خاطرغه کبچتی کیم اول مثل بار کیم « یار ده ، به که نه »^۶ چون بو کبتماس ، لاهورداغیلارنی اؤزومیزگا قۇشوب ؛ اؤق اوروشالینگ .

بېگلارگا کیشی یېباریب ؛ اراقؤنوب ؛ چاناب سویی یاقاسی غە توشولدی . یؤل دین باریب ؛ بهاول پور^۷ [نی]- کیم خالصه ابدی- سیر قیلدوک . قۇرغانی چاناب سویی نینگ یاقاسیدا بلند جر اوستیدا واقع بؤلوبتور . خیلی خاطرغه یاقتی . سیالکوت اېلینی موند کیلتورور خیال قیلدوک . ان شاء الله فرصت بؤلغاچ ، اؤق کبلتورولگوسی دور . بهاول پور دین اوردوغه چه کبمه بیله کبلدوک . صحبت

^۱ ۹۳۲ هـ . ربیع الاول ۲ / ۹۰۴ هـ . جدی ۶ / ۱۵۲۵ م . دسمبر ۲۷

^۲ بو سؤز نینگ توزه لیشی : تون = کبچه + قنار / قنار = یوره دیگن . اصلی معناسی کبچه یوره دیگن . نظامی اتمه صفتی ده ، عمومی معناده کبچه نماندن شاه و امیر جادرنی محافظت قیله دیگن کیشی . خاص معناده ، شاه و امیر خیمه و جادری و رکابخانه سنی کبچه و کندوز محافظت قیله دیگن کیشی .

^۳ بو اسم ایگی ته بؤلایشی ممکن : خوشاب — چناب دېک .

^۴ یامچیلردیک ایگی آت بیلن .

^۵ اونینگ اصلی آتی آتاق خان دیر . « سلطان مسعود مرزانیگ- کیم کابل و زابل ایالت و حکومتی اول فرسته اونگا تعلق اوچون ، سلطان مسعود کابلی دېرلار ابدی- تربیت کرده لار دین میرعلی بېگ نینگ اؤغلان لاری بابا کابلی و دریا خان و آتاق خان سونگرا غازی خان دېرلار ابدی . »

^۶ بو مقالنی (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب . ۳۲۵) ده «گاه یازده گاه نه به» و (بابرنامه ، ۲۰۱۸ ، ب . ۳۵۵) ده موند ی کبلیترگن : «گاه اؤن بیر یخشی ، گاه تۆقیز» مقال نینگ دقیق معناسی ، قشلاقلی یار نینگ بؤلمه گنی یخشی .

^۷ متن ده : بهلول پور

اہدی. بعض عرق ، بعض بوزہ ایچتیلار. بعض معجون ییدیلار. کہمہ دین نماز خفتن دین کیچراک چیقیب ؛ خرگاہدا ہم آرزاق چہ ایچیلدی. آت مصلحتی غہ بیر کون بو سو یاقاسیدا ، آتقہ دم بہردوک.

[باشسیر تالانچیلر] آدینہ کونی- ربیع الاول آیی نینگ اؤن تورتیدا^۱- سیالکوت گا توشوک. دایم ہندوستان غہ بارساک ؛ گا وگاومیش اولجہ سی غہ تاغ دین و توز دین جت و گجور بی حد و بی قیاس کبلورلار اہدی. باشسیرلیق و ظلم قیلغونچی ، اوشبو بدبختلار اہدی. بورون ولایتلار یاغی اہدی. خلی تیلیق- قیسیق یوق اہدی. بو نوبت کیم بو ولایتلار تمام اہل بؤلوبتور ؛ اوشونداق معاملہ قیلاکیریشیتیلار. سیالکوت نینگ یالانگ ؛ یالانگاچ فقیر- مسکینی کیم اوردوغہ کھلیب اہردیلار ؛ بہ یک بار غوغایی توشتی ؛ تالان غہ باردیلار. باش سیرلیق قیلغان ایلنی تاپتوروب ؛ ایگی- اوچنی پارہ پارہ قیلدوردوم.

سیالکوتین شایم نوربگنی ہم لاهور بیگلاریگا چاپتورولدی کیم یاغی ، نی ییردا اہکانین تحقیق قیلیب ؛ قایدا قاتیلورلارینی ، صاحب وقوف کیشیدین ایشیتیپ ؛ ایتیپ ؛ ییبارسونلار. اوشبو یورثہ بیر سوداگر کھلیب ؛ عالم خان ، سلطان ابراہیم غہ باستورغانینی عرض قیلدی.

[افغان بیگلر و سلطان ابراہیم] شرحی بو دور کیم عالم خان رخصت آغاندین سؤنگ ، اوشمونداق ایسیق هوادا ہمراہ قا باقمای ؛ ایگی کؤچنی بیر قیلیب ؛ لاهور کبلور. عالم خان غہ رخصت بہرگان فُرصت ، اؤزبیک خانلاری- سلطانلاری تمام کھلیب ؛ بلخنی قاباب اہدی. عالم خان غہ ہندوستان ساری رخصت بہریب ؛ اؤزومیز بلخ اوستیگا آتلاندوق.

لاہور غہ کھلگان دین ، سؤنگ ہندوستان داغی بیگلارگا محصل کیرار کیم پادشاہ سیزلارنی مہنگا کؤمک بؤلسون دہبتور. مہنگا قاتیلیب ؛ یورونگ غازی خاننی اؤزومیزگا قوشوب ؛ دہلی^۲ و آگرہ اوستیگا یورولینگ.

بولار ، دہرلار کیم غازیخان غہنی اعتمادییلہ قاتیلالینگ ؟ فرمان ہم مونداتقورکیم ہر قاچان غازی خان اینیسی- حاجی خان ؛ نی اؤغلی بیلہ درگاہ غہ ییبارسا یا اؤل کیم لاهور غہ یباریب ؛ گرو یوسونلوق تورسا ، سیزلار قاتیلینگ. یوق ایرسا قوشولغوجی بؤلماغای سیز دہب ؛ سیز ہم توناکون اوروشوب ؛ باستوروب سیز ، ینہنی اعتمادییلہ قوشولاسیز ؟ سیزگا ہم مصلحت اہماس کیم قاتیلغای سیز.

ہر نہجہ بو یوسونلوق سؤزلار ایتیپ ؛ منع قیلورلار ؛ یتیقہ کیرماس. اؤغلی- شیر خان-نی ییباریب ؛ دولت خان و غازی خان بیلہ سؤزلاشیپ ؛ کؤروشورلار. دلاورخان- کیم نہجہ محل بندتہ اہدی- ایگی- اوچ آی بؤلوب اہدی کیم لاهور غہ بندتین قاجیب ؛ کھلیب اہدی- انی ہم اؤزی بیلہ

^۱ ۹۳۲ھق. ربیع الاول ۹۰۴/۱۴ھ. جدی ۱۸/۱۵۲۶م. جنوری ۸.

^۲ (بابرنامہ ، ۱۹۹۵ ب. ۴۳۵) دہ دلی یازیلگن. ییز اہسہ ، عربجہ املا ییلن معمول بؤلگن شکلی نی آلدیک. ہندوستان دہ اہسہ دہلی یازیلہ دی.

آلیب بارور. محمود خان خان جہان خان جہان کیم لاهوردا پرگنہ بہرلیب ابدی ؛ انی ہم ہمراہ اہلتار.

غالباً سؤزنی بو بہرگا قویارلار کیم ، دولت خان و غازی خان ہندوستان دا قویولغان بېگلارنی ، بلکہ تمام بو طرفنی اؤزیکا آلور. دلاورخاننی و حاجی خاننی ، عالم خان غہ قاتار. بولار دہلی و آگرہ طرفینی اؤزلاریگا آلورلار. اسماعیل جلوانی و ینہ بعض امرا کھلیب ؛ عالم خاننی کورارلار. بې توقف دہلی ساری ، کۆچ بر کۆچ تہبرارلار. اندری غہ یتگاندا سلیمان شیخ زادہ ہم کھلیب ؛ کؤرار. بولارنینگ جمعیتی اؤتوز- قیرق مینگا تارتار. کھلیب دہلینی قابرلار. اوروش ہم سالالاماسلار. قورغان اہلیگا تنقیص ہم بیرا آلماسلار.

سلطان ابراہیم بولارنینگ جمعیتیدین خبر تاپیب ؛ بولارنینگ اوستیگا چریک آتلانور. یاووقراق یتگاچ ؛ بولار ہم خبر تاپیب قورغان اوستیدین قۇپوب ؛ مقابلہ غہ یورورلار. سؤزنی مونگا قویارلار کیم اگر کوندوز اوروشساک ؛ افغان بیر- بیر ناموسدین قاجماسلار. اگر شبخون بارساک ؛ قرانغو کچہدا کیشی ، کیشینی کؤرماس. باشلیق- باشی غہ بؤلورلار دېب ؛ ارا آلتی کروہ یپردین ، شبخون کھلورلار. ایگی قاتلہ شبخون غہ کون- توشتہ آتلانیب ؛ ایگی پاس^۱ ، اوچ پاس غہ چہ ، آت اوستیدا اؤق توروب ؛ نی کھین یانیب ؛ نی ایلگاری یوروب ؛ سؤزنی بیر بیرگا قویا آلمای ؛ اوچونچی سیدا ، کچہنینگ بیر پھری قالا ، شبخون کھلورلار. بولارنینگ شبخونی ، چادر غہ و اؤتاقہ ، اؤت قۇیماق اہمیش. کھلیب ؛ بیرباشدین اؤت قۇیوب ؛ غوغا سالورلار. جلال خان جکھت و ینہ بعض امرا کھلیب ؛ عالمخاننی کؤرارلار.

سلطان ابراہیم ، اؤز سراچہ سیدین اؤق بیر نېچہ خاص خیلی بیلہ تہبرانماس. مونگاچہ تانگ آتار. عالم خان نینگ بؤلغان کیشیسی اہل تالاماقہ و اولجہ آلماقہ مشغول بؤلورلار. سلطان ابراہیم نینگ چریکی کؤرار کیم بولارنینگ کیشیسی اسرو آز دور. اوشانددین بیر آزارق فوج بیر فیل بیلہ بولار ساری متوجہ بؤلور. فیل ایلگاراک یوروگاچ ؛ بولار توختای آلماسلار. قاجارلار. اوشانددین قاقچان بیلہ ، عالم خان ، میان دو آب ساری کھچیب ؛ پانی پت نواحی سیدین ، ینہ پانی پت ساری اؤتارلار. اندری غہ یتگان محلدا ، بیر بھانہ قیلیب ؛ میان سلیمان دین اوچ- تورت لک آلیب ؛ قویارلار. اسماعیل جلوانی دین ، عالم خان نینگ اولوغ اؤغلی- جلال خان ؛ بولاردین ایریلیب ؛ میان دو آب ساری اؤزلارینی تارتارلار. عالم خان غہ ییغیلغان چریکدین بیر پارہسی مثل سیف خان ، دریا خان ، محمود خان ، خان جہان و شیخ جمال فرملی ینہ بعضیلار ، اوروشدین بورون اؤق قاجیب ؛ ابراہیم غہ بارورلار.

^۱ آلتی ساعت ، ہر پاس اوچ ساعت دیر. بو سؤز اوغانستان شمالی و اؤزبیکستاندہ اؤزلشگن سؤزلردن بۇلیب ؛ ہنوز ہم(بیر پیس ، بیر آز دن سؤنگ ، بیر وقت) شکلی دہ ایشلہ تیلہ دی

عالم خان و دلاور خان و حاجی خان سهرنددين اوتا ، بيزنينگ كهليلب ؛ ملوتنى آلفانيميزنى خبر تاپارلار. دلاورخان چون هميشه دولتخواهلىق مقاميدا ابدى و بيزنينگ اوچون اوچ- تورت آى بند تارتيب ابدى ؛ ايريليب ؛ سلطان پورغه كۈچى گا كهليلب ؛ بيز ملوتنى آلفاندين اوچ- تورت كون سۈنگ ملوت نواحى سيدا ، بيزگا كهليلب ؛ ملازمت قىلدى.

[افغان بېگلىرى ملازمتتە كېلە دىلر] عالم خان و حاجى خان ، شتلت سوييدىن كېچىپ ؛ دون يىلە دشت نىنگ اراسيداغى تاغدا ، گنگوتە آتلىق بير بېرك قۇرغانغە كهليلب ؛ كىرارلار. بيزنينگ چاپقونچى ؛ افغان دين و هزاره دين- كهليلب ؛ بولارنى قابارلار. اوشانداق بېرك قۇرغاننى آلا ياووشقان اېكاندورلار كيم كېچ بۇلور. چىقار خيال قىلورلار. آتالارنينگ دروازەغە يىقىلغان جهتيدىن ، چىقا آلماسلار. فيلارى بار اېكاندور. فيلارنى ، ايلگارى سالورلار. اكثر آتالارنى فيلار باسيب اۇلتورور. باوجود هم آت يىلە چىقا الماسلار. قرانغو دا ، ياياق چىقىپ ؛ يوزمينگ تشويشلار يىلە ، غازى خان [گە]- كيم ملوتتە كىرماي تاغ سارى قاجىپ ؛ ابدى- بارىپ ؛ قۇشولورلار. غازىخان يخشى غىنە آشنالىق هم بېرماس. ضرورت بۇلوب ؛ دون نىنگ اياغيدا پهلور نواحى سيدا ، عالم خان كهليلب ملازمت قىلدى. سيالكوت تە ، لاهوردا غيلاردىن كىشى كېلدى كيم تانگلا بارچە كهليلب ؛ ملازمت قىلورلار.

تانگلاسى ، كۈچوب پرسرورغە توشتوك. محمد على جنگ جنگ خواجه حسين يىنە بعض يىگىتلار موندا كهليلب ؛ ملازمت قىلدىلار. ياغى نىنگ دايره سى ، راوى سويى نىنگ لاهور طرفيدا اېكاندور. بوچكە^۱ باشلىق لارنى ، خبر اوچون يىباردوك. كېچە نىنگ اوچ پهرى بۇلا ياووشوب ابدى كيم خبر كهلتوردىلار كيم ياغى خبر تاپقاج ، بير- بيرىگا باقمای ؛ بوزولوب ؛ قاچارلار. اېرتە كۈچوب- پرتالدين- اۋروقدىن ايرىلىپ ؛ شاه ميرحسين نى ، يىنە جان بېگنى اۋروقه قۇيوب ؛ اۋزومىز ايلدام تېبرادوك. ايگى نماز اراسى كلانورغە كهليلب ؛ توشتوك. محمد سلطان ميرزا و عادل سلطان اۋزگا بېگلار موندا كهليلب ؛ ملازمت قىلدىلار.

كلانوردين اېرتە كۈچوب ، يۇلدا غازى خان و قاچقانلارنينگ خبرىنى ياووق- سالىق بېردىلار. محمدى و احمدى و قتلقدىم وولى خازن باشلىق و اكثر ايچكى بېگلارنى- كيم بو نوبت كابلدا بېگلىك گا يوكوندورولوب ابدى- بو قاچقانلارنينگ كېيىنگا قاوغونچى اىپردوك. اونداق مقرر بۇلدى كيم يېتا آلسالار خود خوب ، اگر يېتا آلماسلار ؛ ملوت قۇرغانى نىنگ گردا- گردينى ، يخشى احتياط قىلغايىلار كيم قۇرغان اېلى قاجىپ كېتماگايلار. بو احتياطلاردىن غرض ، غازى خان ابدى. بو بېگلارنى ايلگارى يبارىپ ؛ كانوهين تۇغرىسىدىن بياھ سويىنى كېچىپ ؛ توشولدى.

اندىن ارا ايگى قۇنوب ؛ ملوت قۇرغانى نىنگ قولى نىنگ آغزىدا توشتوك. بورون كېلگن بېگلار يىلە هندوستان داغى بېگلارگا حكم بۇلدى كيم قۇرغاننى يقين قاباب توشگايلار. دولت خان نىنگ

^۱ بو اسم بېشكە هم يازىلگن.

نبیرہ سی ، اولوق اۋغلی ، علی خان نینگ اسماعیل خان آتلیق اۋغلی ، موندا کھلیدی . بیر پارہ وعدہ و وعید و استمالت و تھدیدیلہ ینہ قۇرغان غہ یبباریب ؛ آدینہ کونی ،^۱ اوردونی ایلگاری کؤچوروب ؛ قۇرغان غہ یاریم کروہ^۲ یاووق توشتوک . اۋزوم کھلیب ؛ قۇرغانی کؤروب ؛ برانغار ، جوانغار ، غۇل غہ ، بۇلجارلار تعین قیلیب ؛ یانیب ؛ اوردوغہ توشتوم .

[دولت خان نینگ عرضی و اۋلیمی] دولت خان کیشی یبباریب ؛ عرض قیلدی کیم غازی خان قاجیب تاقہ باردی . مہنینگ گناہیمنی عفو قیلسالار ؛ قوللوۋقہ باریب ؛ قۇرغانی تاپشورای . خواجہ میر میران نی یبباریلدی . توہمنی خاطریدین چیقاریب ؛ کھلتوردی . دولتخان و اۋغلی ، علی خان بیلہ کھلدیلار .

بویوردوم کیم اوشال ایگی قیلیچ کیم ییزینگ بیلہ اوروشور اوچون بیلگا باغلاب اہدی ؛ بۋینی غہ آستیلار . مونداق روستائی و لادہ مردک بۇلغایمو کیم ایشی بو یبرگا ییتیب ہنوز تعلل قیلادور . ایلگاراراک کھلتوردیلار . بویوردوم کیم قیلیچلارنی بۋینیدین آلدیلار . کؤروشور وقت ، یوکونماکتہ تأخیر قیلادور . بویوردوم کیم ایاغینی تارتیب ؛ یوکوندوردیلار .

ایلگاری اۋلتورغوزوب ؛ بیر ہندوستانی بیلور^۳ کیشیگا بویوردوم کیم بو سۋزلارنی بیرار-بیرار اونگا خاطر نشان قیلا ایتقیل . مونداق دہگیل کیم: مہن سہنی آتہ دہدیم ؛ تعظیم و احترامینگنی اول طریق کیم سی نینگ خاطرینگ تیلار اہدی ؛ اوندین یخشی راق قیلدیم ؛ اۋزونگنی و اۋغلانلارینگ نی ، بلوچلارنی^۴ دربہ درلیقلاردین قوتقاردیم ؛ خیل خانہ لاری نگیزنی و حرم لاری نگیزنی ابراہیم نینگ ہندی خانہ سیدین خلاص قیلدیم ؛ اوچ کرور^۵ تاتارخان نینگ ولایتینی ، سنگا عنایت قیلدیم ؛ سہنینگ حقینگدا یامان باردیم مو کیم بو شقینگ بیلہ بیلینگا ایگی قیلیچ باغلاب ؛ چریک تارتیب ؛ ییزینگ ولایتلارینگ اوستیگا کھلیب ؛ مونداق شور و فتنہ سالورسہن ؟

قاری مہہوت مردک ، بیر-ایگی سۋز آغزیدا اۋق پویپادی . مقابلہ دا ہم دہمادی . مونداق مُسکِت سۋزلار گا ، نہی دی ہم آلفای اہدی . اونداق مقرر بۇلدی کیم خیل خانہ لاری و حرم لاری نی بولارغہ تاپشوروب ؛ اۋزگا بۇلغان جمیع جہات لاری نی ضبط قیلغایلار . فرمان بۇلدی کیم خواجہ میر میران بیلہ توشگای .

شنبہ کونی-ربیع الاول آیی نینگ ییگیرمہ ایکسی^۶ دا-بولارینگ خیلخانہ و حرم لاری نی سالم چیقارماق اوچون اۋزوم کھلیب ؛ ملوت قۇرغانی نینگ دروازہ سی نینگ روبہ رویی داغی بلندی غہ

^۱ ۹۳۲ھ. ربیع الاول ۱۰۴۲ھ. جدی ۲۵/۱۵۲۶م. جنوری ۱۵.

^۲ بیر کیلومتر

^۳ ہند تیلینی بیلہ دیگان

^۴ اصل دہ: بلوچلارینگ...

^۵ اۋتیز ملیون

^۶ ۹۳۲ھ. ربیع الاول ۱۰۴۲ھ. جدی ۲۶/۱۵۲۶م. جنوری ۱۶.

توشتوم. علی خان چقیب ؛ بیر پاره اشرفی پیش کش قیلدی. نماز دیگرگا یاووق خیلخانەلار ینی و حرم‌لاری چیقارە کیریشتیلار.

[غازی خان قاچە دی] غازی خان‌نی اگرچە چقیب ؛ کیتیپ ؛ تورددورلار ابدی ؛ ولی بعضیلار دبدی کیم بیز کوردوک کیم قۇرغاندا دور. بو جهتن بعض ایچکیلارنی و جُهرەلارنی ، دروازه‌دا قۇیولدی کیم گمانلیق کیشینی اختارغایلار کیم غازخان مغلطە قیلیب ؛ چیقماغای کیم کلی غرض اول ابدی. ینە بعض جواهر و جرانوی هم یاشوروب ؛ چیقارا دورغان بۇلسا ؛ ضبط قیلغایلار. اوشول دروازه‌نینگ آلیداغی بلندی چادر تیکتوروب ؛ کبچە اوندا اۇق بۇلدم.

صباحی^۱ محمدی و احمدی و سلطان جنید و عبدالعزیز و محمد علی جنگ جنگ و قتل قدم و بیر نېچە ایچکی بېگلارگا فرمان بۇلدی کیم ایچکاری کیریپ ؛ خزانه‌لاری و بۇلغان جهات‌لارینی ضبط قیلغایلار. ابل قۇرغان ایشیکی‌دا بسیارغلو قیلادورلار ابدی. سیاست اوجون بیر نېچە اۇق آتیم. به یک بار تیرقضا اۇقی ، همایون نینگ قصه خوانیگا بیتگاچ ؛ اۇق جان تسلیم قیلدی.

[ملایانە کتابلر] ایگی کبچە اوشول بلندی‌دا قۇنوب دو شنبه کونی^۲ ، قۇرغان‌غە کیریپ ؛ سیر قیلیب ؛ غازی خان نینگ کتابخانه‌سی‌غە کېلدیم.^۳ بیر نېچە نفیس کتابلار چیققی. بیر نېچە سینی همایون‌غە بیریپ ؛ بیر نېچە سینی کامران‌غە یېباردیم. ملایانە کتابلار خود بسیار ابدی. ولی انچه نفیس کتابلارکیم کؤز توتولور ابدی ؛ انچه چیقمادی. کبچە‌سی اوندا قۇنوب ؛ تانگلاسی^۴ اوردوغە کېلدیم. غازی خان‌نی قۇرغاندا تصور قیلور ابدوک. اول بی حَمِيَّت نامرد ، آته ، آغه اینیسی‌نی و انا ، اېگاچی ، سینگیلی‌نی ملوئە تاشلاب ؛ معدودی بیلە تاغ ساری قاچیب تور.

مبین آن بی حمیت را که هرگز
نخواهد دید روی نیک بختی^۵
تن آسای گزیند خویشتن را
زن و فرزند بگذارد به سختی^۶

[غازی خان‌نی قیدیریش] چهار شنبه کونی^۷ ، اول یورتین کؤچوب ؛ غازخان قاچقان تاغ ساری متوجه بۇلدوک. ملوت نینگ آغزیداغی یورتین بیر کروه^۸ یؤل کېلیب ؛ بیر قۇلدا توشتوک. دلاور خان موند کېلیب ؛ ملازمت قیلدی. دولتخان‌نی و علی خان‌نی و اسماعیل خان‌نی و ینە بیر نېچە اولوق‌لاری‌نی بند قیلیب ؛ کته گا تاپشوردوک کیم بهره داغی ملوت قۇرغانی‌غە اېلتیب ساخلاغای.

^۱ ۹۳۲ھ. ربیع الاول ۹۰۴/۲۳ھ. جدی ۱۵۲۶/۲۷م. جنوری ۱۷.

^۲ ۹۳۲ھ. ربیع الاول ۹۰۴/۲۴ھ. جدی ۱۵۲۶/۲۸م. جنوری ۱۸.

^۳ «ایران و بابر» اسملی کتابده ، بابر و بابرلر کتابخانه لری حقیده ، به تفصیل معلومات بار. قر. ایران و بابر ، ۱۳۸۹.

^۴ ۹۳۲ھ. ربیع الاول ۹۰۴/۲۵ھ. جدی ۱۵۲۶/۲۹م. جنوری ۱۹.

^۵ (بابرنامە ، ۱۹۹۵: ۴۳۹) یا ایگی مصرعی ، بیردېپ مصرع قید اېتگن.

^۶ «قرا ، اول بی اهمیت‌غە که هرگز* کوررمی نیک بختلیک یوزینی* که اؤز نفسی‌غە اسایشنی ایزله ب* قۇیوب کلفت‌غە فرزند و زنی‌نی (گلستان ، ۲۰۰۵ ، ب. ۵۵) اوندە ی بی حمیت‌نی کؤرمه ، او هیچ قېان خوشبخت‌لیک یوزینی کورمیییدی او ، اؤز گوده سینی قوتقیریب ، خاتین ، باله چقه سینی یامان حالده قالدیره دی. (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۳۲۹) اول بی غیرت و ناموس سیز یوزیگه قره مه کیم ، اؤز آسایشته لیگینی ایسته ب ، «خاتین ، باله چقه سینی یامان حالده قالدیره دی. او اېسه هیچ قېان خوشبختلیک یوزینی کورمیییدی. «(بابرنامە ، ۱۹۹۵: ۴۳۶) «فهرست اشعار» بۆلیمی ده ، بو ایگی مصرع نی ، بیر مصرع آلگن.

^۷ ۹۳۲ھ. ربیع الاول ۹۰۴/۲۶ھ. جدی ۱۵۲۶/۳۰م. جنوری ۲۰.

^۸ ایگی کیلومتر

اؤزگالارینی کیم ہر کیشیگا توتورولوب ابدی ؛ دلاور خان نینگ اتقاقی بیلہ خون بہا تعین قیلیدی. بعضینی کفیلگا بېریب ؛ بعضینی بند قیلیب ؛ ساخلادیلار. کتہ ، بندیلارنی اہلتی. دولتخان سلطان پورغہ پیتا ، اؤلدی.

ملوت قۇرغانینی محمد علی جنگ جنگ نینگ عہدہ سیدا قیلدوک. اؤز جانبیدین آغہ سی ارغوننی بیر پارہ ییگیت بیلہ اوندا قۇیدی. ہزارہ و افغان دین ہم ایگی یوزاہلیک چہ کیشی ، قۇرغان غہ کؤمک تعین بؤلدی.

خواجہ کلان ، غزنی چاغیرلاریدین ، بیر نہچہ تیوہدا یوکلاتیب ابدی. خواجہ کلان نینگ یورتی بیر بلندی واقع بولوب ابدی کیم قۇرغان غہ و اوردوغہ مُشرف ابدی. اوندا صحبتی توتولوب ؛ بعض اہل چاغیر ایجتیلار بعض اہل عرق ایجتیلار. طور صحبتی ابدی.

انندین کؤچوب ؛ ملوت نینگ بیر ارغادال لیق اوشاق تاغلاردین آشیب ؛ دون غہ کیلدوک. ہندوستان تیلی بیلہ جلگانی ، دون دہرمیشلار. ہندوستان دا بیر آقرسو اوشبو دون دادور. دون نینگ اطرافی قالین کھنتلار دور. جسوال پرگنہ سی ہمیش کیم دلاور خان الارنینگ تغایی لاری بؤلغای.

دون طور جلگایی توشوبتور. رودنینگ اطرافی اولانگ دور. بعض ییردا شالی اہکیب تورلار. اورتاسیدین اوچ- تۇرت تېگیرمان سو آقیب بارا دور. جلگانینگ کھنگ لیگی بیر کروہ ، ایگی کروہ ، بعض ییری بؤلغای کیم اوچ کروہ^۱ ہم بؤلغای. تاغلاری کیچیک راک- کیچیک راک پشتہ یوسونلوق تاغلار دور. کھنتلاری بو تاغلارنینگ دامنه لاریدا واقع بولوبتور. کھنت بؤلماغان ییرلاردا طاووس و میمون بسیار دور. اؤی تاووغی دېک تاووغ ہم کؤپتور. بعینہ تاووق دور ؛ ولی اکثر بیر رنگ دور.

چون غازی خان نینگ خبری بیر ییردا مُحَقَّق اہماس ابدی ؛ توردیکہنی و پریم دیو ملیہاس بیلہ تعین قیلدوک کیم ، ہر ییردا غازی خان بؤلسہ ؛ باریب ہر نوع قیلیب اہلیکلاگیلار.

[**قۇرغانلر شرحی**] بو دون اطرافی داغی اوشاق تاغلار دا ، طور مضبوط قلعه لار توشوبتور. شرق- شمال طرفیدا بیر قلعه واقع بولوبتور کؤتلہ آتلیق. اطرافی بیتیش- سېکسان قاری^۲ یک انداز. اولوغ دروازہ سی طرفی پیتی- سېکیز قاری^۳ بؤلغای. پُل روان سالور ییری نینگ کھنگ لیگی اؤن- اؤن ایگی قاری^۴ بؤلغای. ایگی اوزون یاغاچنی کؤپروک قیلیب تورلار. آتنی و گلہنی اونندین اؤتکارورلار. بو کوہستان دا ، غازی خان نینگ بېرکیتگان قۇرغانلاردین ییری بو دور. کیشیسی بار

^۱ ۶،۴،۲ کیلومتر

^۲ ۳۵-۴۰ متر

^۳ اوچ یریم- تۇرت متر

^۴ بېش-آلٹی متر

اېكاندور. چاقونچى يېتىپ ؛ اوروش سالور. اولار ياووشقاندورلا. كېچ بۇلغاچ ، قۇرغان نىنگ ايجيداكيلار ، مونداق رۇست قۇرغاننى تاشلاب ؛ قاچارلار.

بو دون نواحيسيدا ، ينه بير رۇست قۇرغان ، گنگوته قۇرغانيدور. انىنگ هم اطرافى اوچمه دور ؛ ولى اول مونچه رۇست اېماستور. عالم خان اوشبو گنگوته قۇرغانى غه كىرىپ اېدى. بورون مذکور بۇلدى.

[سلطان ابراهيم اوستيگه] غازى خان نىنگ اوستيگا اېلغار اييرغاندين سۇنگ همت ركابى غه آياق قۇيوب ؛ توكل عنانى غه اېلىك اوروب ؛ سلطان ابراهيم بن سلطان سكندر بن سلطان بهلول لودى افغان نىنگ اوستيگا- كيم اول تاريخ دا^۱ دهلى پايتختى و هندوستان ممالكى انىنگ تحت تصرفيدا اېدى ؛ حاضر چريكىنى بيرلك دېرلار اېدى ؛ اۇزيدا و بېگ لاريدا مىنگا ياووق فيل چېنارلار اېدى- متوجه بۇلدوق.

بير كۇچدين سۇنگ ، باقى شىغاول غه دييال پورنى عنایت قىلىپ ؛ بلخ قه كۆمك يىباريلدى. بلخ مصلحتى جهتيدين ، قالين يارماق و كابل داغى اوروق ؛ قياش و اۇغلان- اوشاق قه ملوت فتحى دا توشگان متاعدين ، سوغاتلارى يىباريلدى.^۲

دون قوئى بير- ايگى كۆچدين سۇنگ شاه عماد شيرازى ، آرايش خان^۳ نىنگ و ملا محمد مذهب نىنگ خطلارىنى آليب ؛ كېلدى. بير پاره دولتخواهلىق اظهارى قىلىپ ؛ بو يوروشگا سعى و اهتاملار قىلىپ تورلار. ييز داغى بير ياقدين عنایت فرمان لارى يىباريب ؛ ايلگارى كۆچتوك.

ملوت تين بارغان چاقونچى هرور و كهلور و اول نواحى داغى تاغ قۇرغان لارىنى- كيم مدتلاز اېكاندور ؛ اول اراغه بيرك ليكىدين هيچ كيم بارغان اېماس اېكاندور- تمام آليب ؛ اېلىنى تالاب ؛ بيزگا كېلىپ قۇشولدىلار. عالم خان هم خرابلاب ؛ يياغ- يالانگ كېلدى. اوتروسى غه بېگلاردىن و ايجيكيلاردىن يىباريب ؛ آتلاز هم يىباردوك. اوشبو نواحى دا كېلىپ ؛ ملازمت قىلدى.

بو نواحى نىنگ تاغ و دره لارى غه داغى چاقونچى باريب ؛ بير- ايگى قۇنوب ؛ كېلدلار. معتدبه نيمه اېلىكگا توشمادى. شاه ميرحسين و جان بېگ و بعض ييگيتلار ، چاقون غه رخصت تىلاب باردىلار.

^۱ ۹۳۲ ه. ق. / ۹۰۴ ه. ش. ۱۵۲۶ م.

^۲ ۹۳۲ ه. ق. / ۹۰۴ ه. ش. ۱۵۲۶ م.

^۳ آرايش خان ، بابريلر دولتخواه لريدن اېدى. بابرنىنگ وفاتى دن سۇنگ ، اونىنگ تدبيرى ييلن ، دهلى ده آسايشته ليك برقرار بۇلدى. اونىنگ تدبيرى بۇلمه گنده ، همايون گه پادشاه ليك نىنگ بيرينچى كونلرى قولى كېچمه سى محتمل اېدى. همايون نامه ده اۇقييمىز: « بو واقعه نى [بابرنىنگ شوقنار بۇلگه نىنى] بشيرين تۇتيلر آخرى آرايش خان ناملى هند اميرى بار اېدى. » او پادشاه وفاتىنى معلوم قىلسليك يخشى اېمس ؛ چونكه هندوستان ده بيرار پادشاه نىنگ باشيگه شونده ي كون توشكه نىنى ايشيتسه ؛ آدملىر بازارنى تۇش عادتلرى بار ، « دېدى. مبادا مغولر بيلمسدن حاوالى [حوالى] جاى كىريشمه سين. شونىنگ اوجون بير كيشيگه قىزىل كىيگىزيب ؛ فيل اوستيگه ميندريلسين. او ، فيل اوستيدن همه گه جر ساليپ ؛ » بابر پادشاه حضرتلرى درويش بۇلدلير ؛ دولت نى همايون گه تاپشردلير. » دېب ؛ خبر قىلسين. همايون پادشاه حضرتلرى شونده قىلىنگلر دېب ؛ بويوردلير. تېزده شونده ي خبر قىلىندى. خلق بير آز تسلى تاپدى. همه خلق ، همايون پادشاه حقلريگه دعا قىليشدى. « (همايون نامه ، ۱۹۹۸) » « و واقعه ايشان را پنهان مى كردند. آخر الامر آرايش خان نام ؛ يكي از امرای هند ، بود- او عرضه داشت كه پنهان كردن اين امر خوب نيست. از براى آنكه در هندوستان رسم است كه اگر پادشاهان را واقعه يى چنين دست مى دهد ؛ مردم بازاری را تاراج مى كنند. مبادا مغلان نادانسته ؛ در خانه ها و حويلي هاى در آمده تاراج بكنند. مناسب آن است كه به يك كسى جامه سرخ پوشانند و بر فيل سوار بكنند. او از بالاي فيل منادى بگند كه حضرت بابر پادشاه درويش شدند و پادشاهى خود را به همايون پادشاه دادند. و حضرت همايون پادشاه حكم فرمودند كه چنين كنند. به مجرد منادى كردن- مردم را خيلى تسلى شد و همه دعای دولت ايشان مى كردند. (گلبدن نامه ۱۳۸۳) (همايون نامه ، ۱۳۹۳) »

دوندا اېکاندا ، ايگي- اوچ نوبت اسماعيل جلوانی نینگ و بين نینگ عرضداشت لاری كېلدى . موندین هم الارنینگ كۆنگلی تىلاگان دېك فرمانلاری بېاریلدى . دون دین كۆچوب ؛ اروپر كېلدوك . اروپردا اېکاندا قالین يامغورلاری اغدى . فى الجملة ، ساووق بۇلدى . آچ- يالانگاچ هندوستان يلار قالین قیریلدى .

اروپردین كۆچوب سهرند تۇغریسى گرمال غه توشوب اېدوك كیم ، بیر هندوستانی ، سلطان ابراهیم نینگ اېلچىسى دور مېن دېب كېلدى . اگرچه خط و کتابتى يوق اېدى ؛ بیزدین بیر كیشی اېلچى ليكگا استدعا قیلیب تور . بیز هم انینگ مقابله سیدا بیر سوادى تون قاتار^۱ بېباردوك . بو فقیرلار يېتگاچ ؛ هر ايگي سینی ابراهیم بند قیلدورور . اوشال كون كیم ابراهیم نى باستوك ؛ اوشال زمان ، سوادى خلاص بۇلوب كېلدى .

ارا قۇنوب ؛ بنور و سنور رودى ياقاسى غه توشوك . هندوستاندا دريالاردین باشقه بیر آقرسو كیم بار ؛ بودور . مونى ككر سویی دېرلار . چتر هم بو سو ياقاسیدا دور . بو سو يوقارى سیر قیلا ، آتلاندوك . چتردین اوچ- تۇرت كروه^۲ يوقارراق ، بو سو ، رودنینگ زهى دین چیقیب كېلدورور . رود يوقارى كیم سیر غه باریلدى ؛ بیر كېنگ دره دین تۇرت- بېش تېگيرمان سو چیقیب ؛ كېلدورور . يوقارراق خىلى لطيف و خوش هوا و مناسب يېرلار . اوشبو سونینگ كېنگ دره دین چیقیشىدا بیر چرباغ بويوردوم . بو سو تۇزگا توشوب ؛ بیر- ايگي كروه^۳ يۇل باریب ؛ رود غه سینگادور . ككر سویی زهاب دین چيقار . بو سو سینگار بېردین اوچ- تۇرت كروه^۴ قویی راق بۇلغای . پشكالدا بو رود سویی قالین كېلیب ؛ ككر سویی غه قاتیلیب ؛ سامانه و سنام غه بارورلار .

بو يورته خبر تاپتوك كیم سلطان ابراهیم- كیم دلی نینگ بېرى يانیدا اېدى- اوندین ایلگارى باقه كۆچوب تور . ينه حصار فیروزه نینگ شقداری ؛ حمید خان خاصه خیل- حصار فیروزه و اول نواحی نینگ چریكى بیل ، حصار دین اؤن- اؤن بېش كروه^۵ بېرى راک چیقیب ؛ كېلیب تور . كته بېگ نى خبر اوچون ، ابراهیم نینگ اوردوسى غه بېباریلدى . مؤمن اتكه نى حصار فیروزه چریكىگا ، خبر اوچون بېباریلدى .

يكشنبه كونی- جمادى الاول آبی نینگ اؤن اوچیدا^۶- انباله دین كۆچوب ؛ بیر كۆل ياقاسى غه توشوب اېدوك كیم ، مؤمن اتكه و كته بېگ اوشبو كون كېلدیلار .

^۱ بو سۆز اصل ده تقطار يازیلگن دیر . تون ، كېچه معناسیده و قاتار / قاتار يوره دگن معناده دیر . تون قاتار / تون قاتار كېچه گېزه دیگنی . كېچه نهمادین شاه و امیرنینگ خېبه و چادری نینگ ساقچى سی . بیر خېبه (چادر) محافظتی كه سوات دین اېدى ، بېباردېك .

^۲ آلنى سېكيز كيلومتر

^۳ ايگي تۇرت كيلومتر

^۴ ۶-۸ كيلومتر

^۵ دھلی نینگ سۆزی ، دېلى و . دېلهی هم يازيله دى . هندوستان ده دېلى يازيله دى .

^۶ ۲۰۳۰ كيلومتر

^۷ ۹۳۲ هـ . جمادى الاول ۱۰۱۳ / ۹۰۴ هـ . حوت ۱۴ / ۱۵۲۶ م . مارچ ۷ .

ھمایون نى، تمام برانغار كىشىسى بىلە- كىم خواجە كلان و سلطان محمد دۇلداى و ۇلى خازن بۇلغاي و ھندوستان دا قالغان بېگلاردىن خسرو و ھندوبېگ و عبدالعزىز و محمد ەلى جىگ جىگ و غۇلدىن اىچكىلاردىن و يىگىتلاردىن شاھ منصور بىلاس و كىتە بېگ و محب ەلى^۱؛ و بىر پارە كىشى قۇشوب؛ حمىد خان اوستىگا تەيىن قىلدوك.

[بىن ملازمت گە كەلدى] بىن ھم اوشبو يورنە كەلىپ ملازمت قىلدى. بو افغانلار كۆپ روستايى و بىھوش اېل بۇلادور. باوجود كىم دلاورخان ھم نۆكر و ھم مرتبەگە اوندىن اولوق راق، اۇل اۇلتورماس، عالم خان نىنگ اۇغلانلار كىم پادشاھ زادەلار دور؛ اولار اۇلتورماس؛ بو اۇلتورماق استىدا قىلدى. انىنگ نامىقولىگە كىم قولاق سالور.^۲

[ھمایون نىنگ قراسى] دوشنبە كۈنى- صباھى آى نىنگ اۋن تۇرتىدا^۳- حمىد خان اوستىگا، ھمایون متوجە بۇلدى. اېلغاب ھمایون اۋزىدىن اىلگارراك يوز- يوز اېللىك ابادان يىگىتنى قراول اىرور. ياقوق يىتىپ؛ قراول كىشىسى اېللىك آلىشىپ؛ بىر- اىگى دست اېكارىشكان محدا، كېنىدىن ھمایون نىنگ قراسى پىدا بۇلغاچ اۋق؛ غنىم قاچار. يوز- اىگى يوز كىشى توشوروب؛ يارىمى نىنگ بۇنىنى اوروب؛ يارىمىنى يېتى- سېكىز فىل بىلە كېلتوردى. ھمایون نىنگ بو فتحى نىنگ خېرىنى آدېنە كۈنى- آى نىنگ اۋن سېكىزىدا^۴- بېگ مىرك مغول، اوشال يورنە اۋق كېلتوردى. فى الحال خاصە باش- اياق و طويلە داغى خاصە آتارلاردىن بىر آت عنایت قىلىپ؛ جلدو ھم وعدە بۇلدى.

دوشنبە كۈنى- آى نىنگ يىگىرمە بىر يىدا^۵- اوشال يورنە ھمایون- يوزچە بىندى بىلە و يېتى- سېكىز فىل بىلە كەلىپ؛ ملازمت قىلدى. بىندىلارنى استاد عىقلى و تفك اندازلارغە بويورولدى كىم سياست جھتىدىن بارىنى تفك بىلە قىردىلار. اۋل يوروشى و اۋل ايش كۇرگانى بو اېدى. شۇگونغە بىسار يىخشى بۇلدى.

قاوغونچى قاچقان اېلىنى قاولاب؛ حصار فيروزەگە يېتگان بىلە اۋق آلورلار. حصار فيروزەنى تالاب كېلدىلار. ھمایون غە حصار فيروزەنى تواع و لواحقى بىلە- كىم بىر كرور^۶ ولايت تور- يەنە بىر كرور يارماق، جلدو بېرىلدى.

^۱ «بو كىشى محب ەلى قۇرچى دىر. در اصل، خسروشاھ نىنگ بېگلردىن اېدى. خسرو شاھ كىم ۹۰۹ ھق دە، بايرگە تسلىم بۇلدى، بو ھم بابىر بىلەن بۇلدى. كۆپ رعايتلار تاپتى.» فى الواقع خسرو شاھ نۇكرلارنى نىنگ اراسىدا بو اىگى كىشىدىن كىم سىدىم ەلى دربان بىلە محب ەلى قۇرچى بۇلغاي؛ يىخشىراق كىشى يوق اېدى. «وقايە ۹۱۲ ھق^۲ بىن نىنگ سۇنگرىكى دشمنلىكلرى، انه شو واقعه دن سۇنگ باشلندى. يعنى كه بابىر، اونگه، مجلس ده اۇلتىرىش ده اجازه بىرمە دى. دربارده اۇلتىرىش تۇرە لىگە باقه، تېكىن تۇختە شى كېرەك اېدى.

^۳ ۹۳۲ ھق. جمادى الاول ۹۰۴/۱۴ ھش. حوت ۱۵۲۶/۱۵ م. مارچ ۸.

^۴ ۹۳۲ ھق. جمادى الاول ۹۰۴/۱۸ ھش. حوت ۱۵۲۶/۲۱ م. مارچ ۱۲.

^۵ ۹۳۲ ھق. جمادى الاول ۹۰۴/۲۱ ھش. حوت ۱۵۲۶/۲۴ م. مارچ ۱۵.

^۶ بىر مىليون

اۇل يورتىن كۆچۈپ ؛ شاھ آباد كېلدوك. تىل توتا^۱ سلطان ابراهيم نىنگ اوردوسى غە كىشى بېبارىب ؛ نېچە كۈن بو يورته توقف بۇلدى. رحمت پيادەنى فتح نامەلار بىلە كابل غە بېبارىلدى. اوشبو يورته ، دوشنبە كۈنى - جمادى الاول آيى نىنگ يىگىرمە سېكيزدا^۲ - آفتاب ، حمل برجى غە تحویل قىلدى. اوشبو يورته اوشبو كۈن ، ھاميون يوزىگا استرە يا مقراض تېگوردى. ^۳ ابراهيم نىنگ اوردو سىدىن ھم متواتر خبرلار كېلاباشلادى كىم بىر كروھ ، ايگى كروھ^۴ كۆچۈپ ؛ ھەر يورته ايگى - اوچ كۈن مقام قىلە - قىلە كېلە دور.

[اوروش عزمى ، معجون بزمى] بىزھم متوجه بۇلوب ؛ شاھ آباددىن ارا ايگى قۇنوب ؛ جون درياسى نىنگ ياقاسى غە ؛ سرساوه تۇغرىسى - كېلىپ توشتوك. خواجه كلان نىنگ نۇكرى حيدر قلى نى تىل توتا بېبارىلدى. مېن جون درياسىنى گزىلە كېچىپ ؛ بارىب ؛ سرساوهنى سىر قىلدىم. اۇل كۈنى معجون ھم يېپ اېدوك. سرساوه نىنگ چشمەسى بار. آزاراچە سو بو چشمەدىن چىقىپ بارادور. يامان پىر اېماس. بىر توردى بېگ خاكسار تعريف قىلدى. مېن دېدىم كىم سېنىكى بۇلسون. بو تېرىپ بىلە توردى بېگ كا سرساوه بېرىلدى.

بىر كېمە دا ، تالار ياسايتىپ ؛ گاھى كېمە سىر قىلور اېدىم ؛ گاھى كۆچلار دا كېمە بىلە اوندىن كېلور اېدىم. اول يورتىن دريا ياقالاي قوبى غە باقە ايگى كۆچ كۆچولوب اېدى كىم ، تىل توتا بارغانلاردىن ، حيدر قلى خبر كېلتوردى كىم داود خان و ھىتم خان نى بېش - آلتى مىنگ كىشى بىلە ميان دو آب سارى كېچوروب تور. اوچ - تۇرت كروھ^۵ ابراهيم نىنگ دايرە سىدىن بېرى راک ، دايرە اۋروب^۶ ؛ اۋلتوروب تور.

[فوج تعبيه سى] بو فوج نىنگ اوستىگە ، بىكشنبە كۈنى - جمادى الآخر آيى نىنگ اۋن سېكيزدا^۷ - چىن تېمور سلطان نى و مەھدى خواجه^۸ نى و محمد سلطان مرزانى و عادل سلطان نى تمام جوانغار كىشىسىنى كىم سلطان جنيد و شاھ مىرحسىن و قتلوق قدم بۇلغاي ؛ غۇلدىن ھم - يونس على و عبداللہ و احمدى و كتە بېگ نى - اېلغار ايرىدوك.

نمازپىشىن بو پىردىن سو كېچىپ ؛ نمازدىگر و نماز شام اراسىدا ، اۇل يوزدىن تېراديلا. بىن اوشبو اېلغار بھانەسى بىلە سودىن اۋتوب ؛ قاچتى. فرض وقتى دا ، غنىم اوستىگا يىتارلار. آز -

^۱ تىل توتماق: جاسوسلىك قىلماق

^۲ ۹۳۲ھ. جمادى الاول ۹۰۴/۲۸ھ. حمل ۱/۱۵۲۶م. مارچ ۲۲.

^۳ «جون حضرت مرحومى [بابر] استرە قۇبماق نى يوزگا اۇل وقايە دا [بابرنامە] ذكر قىلىپ تورلار ؛ بئندە داغى بئعآنى ذكر قىلدى. اۇل تارىخدا ، اۋن سېكيز ياشدا اېدىم ، در حالاقىرق سېكيز ياشدا مېن كىم بۇلغاي.» حرره محمد ھاميون. نقل از خط آن حضرت انارالله برھانہ. (۴) «اوشبو يورته ، يىگىرمە اوچ ياش نىنگ ابتدا سىدا ، يوزومگا استرە قۇبىدوم.» وقايە ۹۱۰ھ. ۸۸۳ھ/۱۵۰۴م

^۴ ... ۲-۴ كىلومتر

^۵ ۸-۶ كىلومتر

^۶ دايرە اۋرماق ، جىرى قارگاھ آلمان. دايرە مونىنگ اوچون ايتىلە دى كە چرىك نى ، دشمن چاپقۇنى و هجومى دن محافظت قىلىش اوچون ، چرىك ، دايروى شكىلى دە ، اوردو توز دىلر. بو تكتىك بىلە دشمن ھر تھاندن كېلر بۇلسە ؛ خبر بۇلردىلر.

^۷ ۹۳۲ھ. جمادى الآخر ۹۰۴/۱۸ھ. حمل ۲۱/۱۵۲۶م. اپرىل ۱۱.

^۸ گلبدن بېگىم نىنگ عمر يولداسى.

اغلاق یساب چیقان دېك قیلورلار. بیزنینگ کیشی ییتگان بیلە اۋق ، آلیب ؛ تېبرارلار. ابراهیم نینگ دایرەسی تۇغریسی غەچە توشورا بارورلار. هیتەم خان نی- کیم داود خان آغەسی و بیر سرداری اۋل ابدی- توشوروب ؛ ییتمیش- سېکسان بندی بیلە ، آلتی- یېتی فیل بیلە کھلیب ؛ کۆردیلار. سیاست اوچون اکثری یاساقە یېتی.

اندىن كۆچوب ؛ برانغار ، جوانغار ، غۇل ، یسال یساب ؛ دَم كۆرولدى^۱. اۋل مقدار کیم قیاس قیلور اېدوک ؛ انچه چریک نظرغە کېلمادی. بو یورتە فرمان بۇلدى کیم جمیع چریک اېلی فراخور حالاری غە ارابه کېلتورگایلار. یېتی یوز ارابه بۇلدى. استاد علی قلی غە فرمان بۇلدى کیم روم دستوری بیلە ارابه لارنینگ ارا سیدا ، زنجیر اۋرنی غە اۋی نینگ خامیدین ارغامچیلار اېشیب ؛ بیر- بیرگە باغلاغايلار. هر ایگی ارابه اراسیدا ، آلتی- یېتی تورا بۇلغای. تفک اندازلار بو ارابه لار و تورالارنینگ کېینی دا توروب ؛ تفک آتقایلار. بو اسباب نینگ ترتیبی جهتیدین بېش- آلتی کون بو یورتە توقف بۇلدى و بو اسباب و آلات طیار و مکمل بۇلغاندین سۇنگ ، تمام بېگلارنی و سۇزییلور آبدان ییگیتلارنی داغی کېنگاشگا نیلاب ؛ عام کېنگاش قیلیب ؛ رایلار مونگا قرار تاپتی کیم ، پانی پت شهری دور[کیم] محلات و اۋیلاری قالین. بیر طرف محلات و اۋیلار بۇلور. ینە اطرافینی ارابه و تورابیلە بېرکیتیپ ؛ تفک انداز ویایاقنی ارابه و تورا ارقاسیدا تعین قیلماق کیراک.

بو قراربیلە كۆچوب ؛ ارا قونوب ؛ پنجشنبه کونی- جمادی الآخر آیی نینگ سلخی^۲- پانی پت کېلدوک. اۋنگ قۇل شهر و محلات بۇلدى. آلیمیزدا ترتیب قیلغان تورالار بۇلدى. سۇل قۇلدا و بعض یېرلاردا خندق و شاخ بۇلدى. هر بیر اۋق آتیمی یېردا یوز- یوز اېللیک آتلیق چیقودېک یېرلار قۇبولدی.

[متردد چریک] چریک اېلی بعض خیلی متردد و متوهم اېردیلار. توهم و تردد بی تقریب دور ؛ نی کیم ازل دا تېنگری تقدیر قیلیب تور ؛ اوندىن اۋزگا بۇلماس. اگرچه الارنی هم عیب قیلیب بۇلماس. حق اولار جانبی ابدی. نی اوچون کیم وطندین ایکی- اوچ آی چى لىق یۇل کھلیلیب ابدی. غریب قومی بیلە اېل نینگ ایشی توشوب ابدی. نی ییز ، الارنینگ تیلارینی بیلور اېدوک ؛ نی اولار بیزنینگ تیلیمیزنی.

پریشان جمعی و جمعی پریشان گرفتار قومی و قومی عجایب^۳

[حریض و بی تجربه ییگیت] غنیم نینگ حاضر چریکینی بیر لک^۴ چېنارلار ابدی. اۋزی نینگ و امراسی نینگ مینگ گا یاووق فیلی بار دېرلار ابدی. ایگی- آتە^۵ سیدین قالغان خزینە- خود نقد اېلیکیدا ابدی. هندوستان دا بیر رسمی بار دور کیم مونداق ایش توشگانلار دا ، یارماق بېریب ؛

^۱ استراحت قیلیندی.

^۲ ۹۳۲ھ. جمادی الآخر ۹۰۴/۲۹ھ. ثور ۱/۱۵۲۶م. اپریل ۲۲.

^۳ بیر سرسان و پریشان جمعیت ، بیر قوم گە یولوق و اۋل قوم هم عجایب بیر قوم

^۴ یوزمینگ تخمین قیلر اېدیلر

^۵ آتە ، بابا سیدن قالگن خزینە لر

مېعادىيەلە نۆكر توتارلار. بو اېلنى بدهندى دېرلار. اگر مونداق خيال قىلسە اېدى ؛ بىر لك- ايگى لك هم نۆكر توتا آلور اېدى.

تېنگرى تعالى راست كېلتوردى. نې يىگىتى نى راضى قىلا آلدى ؛ نې خزىنە سىنى اولاشا آلدى. يىگىتى نى ^۱ قاندىن رضا قىلا آلور كىم طبعىي غە ائمساك كۆپ غالب اېدى ؛ اۆزى يارماق يىغىشتورماقە بې حد طالب. بې تجربە يىگىت اېدى. نې كېلىشى سرانجام لىق اېدى ؛ نې توروشى ؛ نې يوروشى اھتمام لىق اېدى ؛ نې اوروشى.

اول فۇرستە كىم پانى پتە چرىك اېلى نىنگ اطراف و جوانى نى ، اراپە و شاخ و خندق بىلە مضبوط و مرتب قىلىلا دور اېدى. درويش محمد ساربان عرض غە يېتكوردى كىم: مونچە احتياط كىم بۇلدى ؛ اۇل نې امكان دور كىم كېلگى.

دېدىم كىم: سىن بولارنى اۆزبېك خان و سلطانلارنى غە قىياس قىلامو سىن ؟ اۇل يىل ^۲ سمرقندىن چىقىپ حصار كېلگاندا ، اۆزبېك نىنگ جمىع خان و سلطانلارنى يىغىلىپ ؛ اتفاق قىلىپ ؛ بىزىنگ اوستومىزگا كېلور عزىمت بىلە درىندىن اوتتارلار. بىز جمىع سپاھى و مغول نىنگ كۆچ و ماللارنى محلاتقە كېوروب ؛ محلاتنى كۆچە بند قىلىپ ؛ بېركىتوك.

چون اۇل خانلار و سلطانلار يوروش- توروش نىنگ حساب و يراغىنى بىلور اېردىلار. كۆردىلار كىم اۇلوك- تىرىكنى حصاردا كېوروب ؛ حصارنى بېركىتوك ؛ حصار اوستىگا كېلماك نىنگ حساين تاپا آلماي ؛ چغانيان نواحى سى نوانداك دىن اۇق ياندىلار. بولارنى اولارغە اۇخشاتمە ، ايش حسابى نى و يوروش يراغىنى قاندا بىلورلار. تېنگرى راست كېلتوردى. مېن دېگان دېك اۇق بۇلدى. [آز- اغلاق اوروشلر] يېتى- سېكىز كون كىم پانى پتە اېدوك ؛ آز- آز كىشىمىز بارىپ ؛ دايرە سى غە چە قالىن كىشىلارنىڭ اۇق قۇيارلار اېدى. باش كېسىپ ؛ كېلتورورلار اېدى. اولار ھىچ حركىتى و جنبشى قىلماسلار اېدى. آخر بعض دولت خواه هندوستانى بېگلارنىنگ راىى بىلە عمل قىلىپ ؛ مھدى خواجه و محمد سلطان مىرزا و عادل سلطان و خسرو و شاه مىر حسين و سلطان جنيد برلاس و عبدالعزيز مىرآخور و محمد على جنگ جنگ و قتل قدم و ولى خازن و محب على خليفه و محمد بخشى و جان بېك و قرا قوزى باشلىغ تۇرت- بېش مىنگ كىشىنى شېخون غە يېباردوك. كېچە بىلە ابدان اتفاق قىلا آلماي ؛ پرىشان بارىپ تېگارلار. ^۳ ايش قىلا آلمايدىلار. تانگ آتېب ؛ ياروق بۇلغونچە غنىم نىنگ دايرە سى نىنگ يقىنى دا اېدىلار. غنىم كىشىسى نقارەلارنى چالدوروب ؛ فىللارنى بىلە ياساب ؛ چىقتىلار. اگرچە ايش قىلا آلمايدىلار ؛ اونداق قالىن كىشى بىلە اېلىك آلىشىپ ؛ ولى ھىچ كىشى- قرا آلدورماي ؛ سالم و سلامت چىقتىلار. محمد على جنگ جنگ نىنگ اياغى غە اۇق تېگدى. اگرچە مھلك اېماس اېدى ؛ ولى اوروش كونى ايشگا يارامادى.

^۱ يىگىت بو بېردە چرىك ، جنگى ، عسكر معناسىدە دىر.

^۲ ۹۰۶ھ. ۸۷۹ھ. ۱۵۰۱م. (بابر انسكلوپېدىيە سى ، ۲۰۱۴)

^۳ مقابل بۇلە دىلر.

بو خبرنى تاپىپ ؛ ھمايوننى چرىكىيىلە بىر كروھ- بىر يارىم كروھ^۱ ، بولارنىڭ ئۆتۈسىغە يېبارىپ ؛ اوزوم ھم قالغان چرىكىيىلە ياساب چىقتىم. شىبخون بارغانلار ھمايونغە قوشۇلۇپ كېلىدۇلار. چۈن غنىم كىشىسى ايلگارراك كىلمادى. يىزھم يانېب توشتوك. بو كېچە اوردودا غلط غوغايى توشتى. بىر گرى گا^۲ ياووق سوران اېدى و غوغا اېدى. مونداق غوغالارنى كۆرماگان اېلارگا خىلى تردد و توھم بۇلدى. بىر زماندىن سۇنگ غوغا باسىلدى.

[غنىم كېلە دور] آدینه كۈنى ، رجب آيى نىڭ سېكىزىدا-^۳ فرض وقتىدا ، قراولدىن خبر كېلدى كىم غنىم ياساب ؛ كېلادور. بىز داغى جىبە لانیب و ياراغلانیب ؛ آتلاندوك. برانغار: ھمايون و خواجه كلان و سلطان محمد دۇلداى و ھندوبېگ و ولې خازن و پىرقلى سىستانى اېدى. جوانغار: محمد سلطان مىرزا و مەھدى خواجه و عادل سلطان و شاه مىرحسین و سلطان جنىد برلاس و قوتلوق قەدەم^۴ و عبدالله و ولې جان بېگ و محمد بخشى و شاه حسين ياركى مغول غانچى ، اېدى. غۇل نىڭ ئۇڭ قۇلى: چىن تېمور سلطان و سلیمان مىرزا و محمدى كۆكداش و شاه منصور برلاس و يونس على و درويش محمد ساربان و عبدالله كىتابدار اېدى. غۇل نىڭ سۇل قۇلى ، خلیفە و خواجه مىرمیران و احمدى پروانچى و تۇردى بېگ و قوچ بېگ و محب على خلیفە و مىرزا بېگ ترخان اېدى. اېراول خسرو كۆكتاش و محمد على جنگ جنگ اېدى. عبدالعزيز مىراخورنى طرحە تعین قىلىپ اېدوك. برانغارنىڭ اوچىدا ، ولې قىزىل^۵ و ملك قاسم ، بابا قشقه نى مغوللارنى بىلە تۇلغە^۶ غە مقرر قىلدوك. جوانغارنىڭ اوچىدا ، قراقۇزى و ابوالمحمد نىزە باز و شىخ على و شىخ جمال بارىن و ھندى و تېنگرى قلى تىنگرى قلى پشغى مغولنى تۇلغەغە ياسادوك كىم غنىم كىشىسى ياووق كېلگاچ ؛ بو ايگى بۇلاک تۇلغە ، ئۇڭ قۇلدىن- سۇل قۇلدىن غنىم نىڭ ارقاسىغە اېورولگايلا.

غنىم نىڭ قراسى كۆرونگاندا ، برانغار سارى مىلى كۆپراك اېدى. بو جەھتىن عبدالعزيزنى- كىم طرحە تعین اېدى- برانغارغە كۆمك يېبارىلدى. سلطان ابراھىم نىڭ قراسى يېراقدىن كىم كۆرۈندى ؛ ھېچ يېردا درنگ قىلماى ؛ تېز اۋق كېلادور اېدى. ايلگارراك كېلا ؛ بىز نىڭ قرامىز كىم

^۱ ۲-۳ كىلومېتر

^۲ ۲۴ دېقە

^۳ ۹۳۲ھ. رجب ۴/۸. ئور ۹۰۴/۹. ۱۵۲۶م. اپرېل ۳۰.

^۴ قوتلوق قەدەم قراول: وفاتى ۹۳۴ھجىرى

^۵ اگرچە بابر ، ولې قىزىل دن آرازلە نىب ؛ بى او ، اوروشگە كېلماق نىتى بارايدى ؛ مگر ضرورت اوچون ، اونى ھم ، ھىمراھ قىلگن اېكن. يا خود ولې قىزىل ، عذر سۆرە ب اوروشگە قىلگن اېكن. « ولې قىزىل كىم پرگنەسى بېمرو كرى اكرا دە اېدى ؛ سيالكۆت كۆمكى اېدى. مۇندا كېلىپ كۆردى. سيال كوتنى اسراماغان جەھتىدىن عتاب و خطاب مقامىدا اېدوك كىم عرض قىلدى كىم مېن پرگنە گا كېلىپ اېدىم ؛ خسرو كۆكتاش سيالكۆتىن چىقارى دا ، مېنگا خبر ھم قىلمادى. بو عذر مسموع اېدى. دېلىدى كىم چۈن سيالكۆتنى اسرامادىڭ ، لاھور دا ، بېگلارگا نېگا بارىپ ؛ قوشولمادىڭ ؟ ملزم بۇلدى. چۈن ايش ياووق اېدى انىڭ بو جريمە سىنى پروا قىلمادوك.... خاطرغە كېچتى كىم اول مىل بار كىم «يار دە ، پە كە نە» چۈن بو كېنماس ، لاھورد اغىلارنى اوزومىزگا قۇشوب ؛ اۋق اوروشالېڭ.

^۶ بابر ، تۇلغە تكتىكى نى ، اۋزىبىكلرنىڭ اوروشلرى نىڭ تكتىك لرىدن دېپ قىداپتە دى. « اۋزىبىك نىڭ اورۇشتە بىر اولۇق ھنرى اوشىو تۇلغە دور. ھېچ اورۇشى تۇلغە سىز بۇلماى. يەنە بىر بو دور كىم ايلگارى و كېىن بېگ و تۆكر تمام اۋق قۇيۇپ جىلاولۇق كېلادورلار. يانغاندا ھم پرىشان يانماى ؛ جىلاولۇق يانا دورلار. « منم تېمور جھانكشا » كىتابى دە ، بىان اېتىلگى دېك ، امىر تېمور ، اكثر اوروشلرىدە ، بو تكتىك دن فايده لە ندى. قر. (منم تېمور جھانكشا ، ۱۳۸۶)

اولارغہ کۋرونندی ؛ بو ترتیب و یاسالنی کیم ملاحظہ قیلدیلار ؛ حصر بۇلوب ، تورای - تورمای ؛ کېلای - کېلمای ؛ دېگان دېگ قیلیب ؛ نی تورا آلدی ؛ نی بورونقی دېک بی درنگ کېلاآلدی .

[تۇلغمه گه فرمان] فرمان بۇلدى کیم تۇلغمه غه تعین بۇلغان کیشی ، اۇنگ قۇلدىن - سۇل قۇلدىن غنیم نینگ ارقاسی غه ایورولوب ؛ اۇق قۇیوب ؛ اوروشقه مشغول بۇلغایلار . برانغار ، جوانغار هم یوروب ؛ غنیم بیلە تېکیشگایلار . تۇلغمه کیشیسی ارقاسی غه ایورولوب ؛ اۇق قۇیا کیریشتیلار . جوانغاردین ، مەدی خواجە ، بورونراق تېکیشتی . مەدی خواجە نینگ اۋتروسى غه بیر فوج ، بیر فیل بیلە کېلدى . بولار هم قالین اۇق قۇیوب ؛ اۇل فوجنى ياندوردیلار . جوانغارغہ کۆمک غۇلدىن احمدی پروانچى و توردى بېگ ، قۇچ بېگ و محب علی خلیفه نی یېباریلدى . برانغاردا هم اوروش قايم بۇلدى . محمدی کۆکلتاش و شاه شاه منصور برلاس و یونس علی و عبدالله قە ، فرمان بۇلدى کیم ، غۇل نینگ آیدا ، روبە رودین یوروب ؛ اوروشقه مشغول بۇلدىلار . استاد علی قلی هم غۇل نینگ آیدین نېچە قاتلە یخشی فرنگیلار آتی . مصطفى تۇپچی هم غۇل نینگ سۇل قۇلیدین ، ارابه اوستیداکی ضرب زنلاربیلە یخشی ضربزنلار آتی .

برانغار ، جوانغار و غۇل و تۇلغمه ، غنیم نینگ گردا - گردینی آلب ؛ شییه قۇیوب ؛ بە جد اوروشقه مشغول بۇلدىلار . بیر - ایگى قاتلە جوانغار و برانغار بیلە ینە غۇلی غه تیقتیلار . غنیم نینگ اۇنگ قۇلی و سۇل قۇلی ، بارى بیر ییردا تیقیلیب ؛ اۇنداق تیقیلیش بۇلدى کیم ، نی ایلگاری کیلا آلدیلار ؛ نی قاچغالی یۇل تاپاآلدیلار .

[اعدا مغلوب بۇلدى] آفتاب بیر نیزه بۇیی چقیب ابدی کیم اوروش انگیزی بۇلدى .^۱ کون توشگا چە ، ضرب اوروش ابدی . کون ، توش بۇلا ، اعدا مغلوب و مقهور و احبا مبتهج و مسرور بۇلدىلار . تېنگرى تعالی فضل و کرمی بیلە مونداق دشوار ایشنى بیزگا آسان قیلدى و اونداق قالین چریک نی ، یاریم کوندا ، یېریلە یکسان قیلدى . بېش - آلتی مینگ کیشی ابراہیم نینگ یاقینی دا ، بیر ییردا اۇق قتل غه یېتیب تورلار . اۇزگا هر ییردا اۇلگان لار نی ، بو معرکہ دا ، اۇن بېش - اۇن آلتی مینگ تخمین قیلور اېدوک . سۇنگرا اگرہ گا کېلگاندا ، هندوستان ایلی تقریری دین ، اونداق معلوم بۇلدى کیم قیرق ؛ اېللیک مینگ کیشی ، بو معرکہ دا اۇلگان اېکان دور .

یاغینی باسیب ، توشورا - توشورا یورولدى . اۋترودىن توشورگان امرالار نینگ و اۋغلان لار نی ، آلیب کېلا باشلادیلار . سوروک ؛ سوروک فیلارنى فیلان لاری کېلتوروب ؛ پېشکش قیلدیلار .

یاغی نینگ کېنیچە یوروب ؛ خاصە تاینیدین ، قسم تاي میرزانی و بابا چهره نی و بوچکە باشلیق لار نی - ابراہیم نی چیقان خیال قیلیب - قاوغونچی تعین قیلدوک کیم اگرہ گا یېتکونچە ، تعجیل بیلە باریب ؛ اېلیک لای کۆرگایلار .

^۱ اوروش نیتی بۇلدى .

[دەلى دە سیاحت] ابراھیم نینگ اوردوسى نینگ ایچی بیلە ، اۋتوب ؛ سراچەلار ىنى و اۋىلار ىنى سیر قىلىپ ؛ بیر قراسو یاقاسى غە توشتوک. نماز دىگر بار ابدى کیم ، طاهر تبرى - خلیفە نینگ قاین اینیسى - سلطان ابراھیم نینگ اۋلۇكىنى ، قالین اۋلۇك نینگ ایچیدا تاپیب ؛ باشینی کەلتوردى .

اوشبو کون اۋق ھمایون مرزانی و خواجە کلان و محمدی و شاه منصور برلاس و یونس علی و عبداللہ و ولی خازن ىنى تعیین قىلدوک کیم جریدە ایلدام یۋروب ؛ اگرەنى اېلیکلاب ؛ خزانه ىنى ضبط قىلغایلار. مەدی خواجەنى و محمد سلطان میرزا و عادل سلطان و سلطان جنید برلاس و قتل قىلدوک کیم ، پرتالدىن ایریلیپ ؛ اېلغاب ؛ دەلى قۇرغانى غە کیریپ ؛ خزانه لار ىنى احتیاط قىلغایلار. تانگلاسى غە کۋچوب ؛ بیر کرۋە^۲ یۋل کەلیپ ؛ آت مصلحتی غە ، جون یاقاسى غە توشتوک .

ارا ایگى قۇنوب ؛ سە شنبە کونى^۳ ، شیخ نظام اولیانینگ مزارینى طواف قىلىپ ؛ دەلى تۇغرىسى - جون یاقاسیدا توشولدى . اوشبو چەارشنبە^۴ آقشامى اۋق دەلى قۇرغانى ىنى سیر قىلىپ ؛ کەچەسى اوندان بۇلۇپ ؛ تانگلاسى چەارشنبە کونى ، خواجە قطب الدین نینگ مزارینى طواف قىلىپ ؛ سلطان غیاث الدین بلبن و سلطان علاءالدین خلجى نینگ مقبرە و عمارت لارى و منارى ىنى و حوض شمسى و حوض خاص ىنى و سلطان بھلول و سلطان اسکندر نینگ مقابرى و باغاتینى سیر قىلىپ ؛ کەلیپ ؛ اوردوغە توشوب ؛ کەمە کیریپ ؛ عرق ایچیلدى . دەلى نینگ شقدارلیغى ىنى ولی قیزیل غە عنایت قىلىپ ؛ دوست ىنى دەلى ولایتى دا دیوان قىلىپ ؛ بۇلغان خزانه لار نیمە ر قىلىپ ؛ بولار نینگ عەدەسى غە قىلدوک .

پنجشنبه کونى^۵ اوندین کۋچوب - تغلق آباد تۇغرىسى - جون یاقاسى غە توشولدى . آدینە کونى^۶ اۋل یورثە توقف قىلدوک . مولانا محمود و شیخ زین ینە بعض باریب ؛ دەلى دا جمعه نمازى قىلىپ ؛ مەنینگ آتیم غە خطبە اۋقوتیلار . فقرا و مساکین غە بیر پارە یارماق اولاشیب ؛ اوردوغە کەلدیلار .

شنبه کونى^۷ ، اول یورثین کۋچوب ؛ کۋچ بر کۋچ اگرە عزیمتى قىیلدى . مەن باریب ؛ تغلق آبادنى سیر قىلىپ ؛ کەلیپ ؛ اوردوغە توشتوم .

^۱ سلطان ابراھیم ، اۋلشکرى نینگ تېقېلىشىدە ، ایاق آستیدە قالیب ؛ اۋلگن اېکن .

^۲ ایگى کیلومتر

^۳ ۹۳۲ھ. رجب ۹/۱۲ . ۹۰۴ھ. ثور ۱۳/۱۳ . ۱۵۲۶م . می ۴ .

^۴ ۹۳۲ھ. رجب ۹/۱۳ . ۹۰۴ھ. ثور ۱۴/۱۴ . ۱۵۲۶م . می ۵ .

^۵ ۹۳۲ھ. رجب ۹/۱۴ . ۹۰۴ھ. ثور ۱۵/۱۵ . ۱۵۲۶م . می ۶ .

^۶ ۹۳۲ھ. رجب ۹/۱۵ . ۹۰۴ھ. ثور ۱۶/۱۶ . ۱۵۲۶م . می ۷ .

^۷ ۹۳۲ھ. رجب ۹/۱۶ . ۹۰۴ھ. ثور ۱۷/۱۷ . ۱۵۲۶م . می ۸ .

آدینه کونی- رجب آیی نینگ ییگیرمه ایگی^۱ سیدا- آگره نینگ محلاتی دا ؛ سلیمان فرملی نینگ منزلی غه- توشولدی. چون بو یورت خلی قورغاندین ییراق ابدی ؛ تانگلاسیغه^۲ کؤچوب ؛ جلال خان جکھت نینگ عمارتی غه توشولدی.

همایون کیم ایلگارداک کھلیب ابدی ؛ قورغانداغیلار عذر ایتیپ ؛ جیل قیلیب تورلار. بولار هم اهل نینگ بی سرلیغینی ملاحظه قیلیب ؛ خزانه غه دست انداز بولغای دهب ؛ بیز کهلکونچه ، چیقار یۇلارینی احتیاط قیلیب ؛ اۇلتوروتورلار.

[کوه نور الهاسی] بکرماجیت هندو- کیم گوالیار راجه سی ابدی ؛ یوز ییلدین کؤپراک گوالیار ولایتی دا آته لاری سلطنت قیلیب ابدی لار ؛ اسکندر ، گوالیارنی آلور مصلحتی غه ، نېچه ییل آگره گا اۇلتوردی. سؤنگرا ابراهیم زمانیدا ، اعظم همایون سروانی نېچه محل به جد اوروشتی. آخر صلح ییله آلیب ؛ شمش آبادین ی اونگا بېردی. بکرماجیت ، سلطان ابراهیم نی باسقاندا ؛ دوزقه باردی- اولادی و خیل خانه سی آگره دا ابدی. همایون آگره گا کهلگاندا ؛ بکرماجیت نینگ خیل خانه سی نینگ قاچار خیالی بار اپکاندور کیم ، همایون قویغان کیشیلار توتوب ؛ احتیاط مقامیدا بۇلورلار. همایون هم تالاغالی قویماس. اؤز رضالاری ییله قالین جواهر و جراو همایون غه پیشکش قیلورلار. بو جمله دین بیر اشهر الهاس ابدی کیم ، سلطان علاءالدین کھلتورگان اپکاندور. اونداق مشهوردور کیم بیر مُقیم^۳ ، مونینگ قیمتینی تمام عالم نینگ ایگی یاریم کونلوک خرجی دېتور. غالباً سېکیز مئقال دور. مېن کهلگاندا همایون مېنگا پیشکش قیلدی ، مېن همایون غه اؤق باغیشلادیم.^۴

[بیلگولکلر حیلہ لری] قورغان ایچیداکی سپاهیلاردین بیلگولوک کیشیلاردین بیر ملک داد کرانی ابدی. ینہ ملی سوردک ، ینہ فیروزخان میواتی ابدی. بیرنیمه جیل بولاردین ظاهر بۇلدی. سیاست قیلیب ؛ بېباریلدی. ملک داد کرانی نی چیقاریب بعض استدعالار قیلیب تورلار. بارا ؛ کھلا بو سۇزلار قرار تاپقونچه ، تۇرت- بېش کون اوئی. الارننگ مدعاسی دېک عنایت و شفقت قیلیب ؛ جمیع جهات لاری نی اۇزلاریگا اؤق معاف توتوک.

ابراهیم نینگ آنہ سی غه یتتی لک لیک پرگنه نقد عنایت بۇلدی. بېگلاریگا هم هر قایسی غه پرگنه لار بېریلدی. ابراهیم نینگ اناسینی بایریلاری ییله چیقاریب ؛ آگره دین بیر کروه^۵ سوقوی ، یورت بېریلدی.

^۱ ۹۳۲ هـ. رجب ۹۰۴/۲۲ هـ. ش. ثور ۱۵۲۶ م. می ۱۴.

^۲ ۹۳۲ هـ. رجب ۹۰۴/۲۳ هـ. ش. ثور ۱۵۲۶ م. می ۱۵.

^۳ بها بیجه دېکن.

^۴ بو الهاس ، اوشه مشهور کوه نور الهاسی دیر. بو الهاس نینگ سرگذشتی و تاریخی حقیقه ، «بايرنامیده گی خلق ارا جمغرمه فوندى» بیر کتاب نشر قیلگن. قر. (کوه نور بايرننگ الهاسی. ۲۰۱۹).

^۵ ۲ کیلومتر

پنجشنبه کونی - رجب آیی نینگ ییگیرمه سېکیزیدا^۱ - نماز دیگر آگره گا کیریپ ؛ سلطان ابراهیم نینگ منزلی غه توشولدی.

تاریخ تۆقوز یوز اۋن^۲ دا کیم کابل ولایتی مسخر بۆلدى - اۋل تاریخ دین بو تاریخ قه چه^۳ - همیشه هندوستان هوسی قیللور ابدی. گاهی بیگلار نینگ سست رای لیغی دین ، گاهی آغه - اینی نینگ ناهم پای لیغی دین ، هندوستان یوروشی میسر و مهالکی مسخر بۆلماس ابدی. آخر موندق موانع قالما دی. کیچیک ؛ کیریم بیگ - بیگ آئین ، هیچ کیم خلاف مقصود سۆز ایتا آلمادی.^۴

تاریخ تۆقوز یوز ییگیرمه بېش دا^۵ ، چریک تارتیب ؛ بجورنی زؤریله ایگی - اوچ گریدا آلیب ؛ ابلینی قتل عام قیلیب ، بهره غه کبلدوک. تالان و تاراج قیلماي ؛ بهره ابلگا مال امان سالیب ؛ نقد و جنس دین تۆرت لک شاهرخی آلیب ؛ چریک ابلگا ، نؤکر عددی بیله اولاشیب ؛ کابل غه مراجعت قیللیدی. اوشبو تاریخ دین تۆقوز یوز اۋتوز ایگی گاچه هندوستان غه به جد ، یوروشوب ؛ یپتی - سېکیز ییلدا ، بېش نوبت هندوستان غه چریک تارتوک. بېشینچی نوبته تېنگری تعالی اۋز فضل و کرمی بیله ، سلطان ابراهیم دېک غنیمتی مقهور و ابتر قیلیب ؛ هندوستان دېک وسیع مهالکی نی بیزگا میسر و مسخر قیلدی.

[هندوستان ده مسلط بۆلگن لر] حضرت رسالت زمانیدین بو تاریخ قه چه^۶ اۋل یوز^۷ پادشاهلار دین ، اوچ کیشی هندوستان ولایاتی غه مسلط بۆلوب ؛ سلطنت قیلیب تورلار. بیر سلطان محمود غازی و اولادی هندوستان مملکتی دا مدت مدید سلطنت تختی غه اۋلتوروب تورلار. ایگینچی سلطان شهاب الدین غوری و قولاری و توابعی ، کۆپ ییلار بو مهالک دا پادشاهلیق سوروبتولار. اوچونچی مېن دور مېن. ولی مېنینگ ایشیم اۋل پادشاهلار نینگ ایشیگا اۋخساماس ؛ نی اوچون کیم سلطان محمود هندوستان نی کیم مسخر قیلدی ؛ خراسان تختی انینگ تحت ضبطی دا ابدی و خوارزم و دارالمرز سلاطینی اونگه ، مطیع و منقاد ابدی. سمرقند پادشاهی انینگ زیردستی ابدی. چریکی ایگی لک بۆلماسه ؛ خود بیر لکته ، نی سۆز ابدی. ینه غنیم لاری راجه لار ابدی. تمام هندوستان بیر پادشاه دا اېماس ابدی. هر راجه بیر ولایت ته اۋزباشی چه پادشاهلیق قیلور ابدی.

ینه سلطان شهاب الدین غوری ، اگرچه خراسان سلطنتی اوندا اېماس ابدی ؛ آغه سی سلطان غیاث الدین غوری دا ابدی. طبقات ناصری دا کبلتوروبتور کیم بیر نوبت بیرلک و ییگیرمه مینگ

^۱ ۹۳۲ھ. ق. رجب. ۲۸/ ۹۰۵ھ. ثور. ۲۹/ ۱۵۲۶م. می. ۲۰.

^۲ ۹۱۰ھ. ق. / ۸۸۴ھ. / ۱۵۰۵م.

^۳ ۹۳۲ھ. ق. / ۹۰۵ھ. / ۱۵۲۶م. بابر ایگیرمه ایگی ییل ، هندوستان نی فتح قیلش فکریده اېکن. هندوستان ایشینی ۹۲۵ھ. / ۸۹۷ھ. / ۱۵۱۹م ده باشله دی و ۹۳۲ھ. ق.

^۴ ۹۰۴ھ. / ۱۵۲۵م. ده ، دهلی نی فتح قیلش ییلن توگندی.

^۵ بابر ۹۱۰ تا ۹۳۵ھ. ق. گه بېش مرته هند گه هجوم قیلگن. (۱) دوشنبه غره محرم ۳۲/ ۹۲۵م. (۲) ۱۳ رمضان ۹۲۵ھ. / ۸ سېپتمبر ۱۵۱۹م. (۳) ۹۲۶ھ. ق. / ۱۵۲۲م. نینگ سونگیلریده. (۴) ۹۲۹ھ. ق. / ۱۵۲۳م. غره صفر ۹۳۲ھ. ق. / ۱۷ نومبر ۱۵۲۵م. (عبدالحی حبیبی (۱۳۵۲) ظهیرالدین محمد بابر شاه ، کابل ۲۰-۳۱ پېتله

^۶ ۹۲۵ھ. ق. / ۸۹۸ھ. / ۱۵۱۹م.

^۷ ۹۳۵ دن سونگ

^۸ کابل ، خراسان و ماوراءالنهر و تورکستان پادشاهلریدن

برگستوان دار بیلە ، هندوستان غە چریک تارتیب دور. مونینگ غنیم لاری هم رأی و راجە لار ابدی. تمام هندوستان بیر کیشی دا اہماس ابدی.

اول نوبت کیم بہرہ گاہ کلدوک ؛ مینگ بیش یوز ، نہایتی ایگی مینگ کیشی بؤلغای ابدوک. بیشینچی نوبت کیم کلب سلطان ابراہیم نی باسیب هندوستان مہالکینی فتح قیلدیم ؛ ہیچ قاچان هندوستان یوروشی دا مونچہ چریک بیلہ کلبیلمایدور ابدی. نوکر و سودر و چاکر و جمیع چریک بیلہ بؤلغانلار ، اؤن ایگی مینگ کیشی ، قلم غہ کلدی.

منگا تعلق ولایات بدخشان و قندوز و کابل و قندہار ابدی. ولی بو ولایتلاردین معتدبہ نفعی یوق ابدی ؛ بلکہ بعض ولایتلار ، یاغی غہ یاووق واقع بؤلغان اوچون ، کلی مددلار قیلماق لازم ابدی. ینہ جمیع ماوراءالنہر ولایت لاری اؤزبیک خوانین و سلاطینی نینگ تصرفیدا ابدی. **یوز مینگا یاووق چریک لاری بار** ابدی. قدیمی دشمن ابدی. ینہ هندوستان مملکتی بہرہ دین بہارغہ چہ ، افغان تصرفیدا ابدی. پادشاہی سلطان ابراہیم ابدی. ولایت حسابی بیلہ بیش لک چریکی بؤلماق کہراک ابدی. اول فرستہ پورب امراسی مخالفت مقامی دا اپردیلار. حاضر چریکینی بیر لک چہنارلار ابدی. اؤزی نینگ و امراسی نینگ چاغلیق فیلی بار دہرلار ابدی.

بو حال و بو قوت بیلہ ، توکل قیلیب ؛ اؤزبیک دہک ؛ یوزمینگ قاری ،^۱ یاغینی ارقادا قویوب ؛ سلطان ابراہیم دہک قالین چریک لیک و وسیع ملک لوک پادشاہ بیلہ روبہ رو بؤلدوک. تۆگولومیزگا یاراشہ تہنگری تعالی رنج و مشقتی میزنی ضایع قیلماق ؛ مونداق زؤر غنیمتی مغلوب قیلیب ؛ هندوستان دہک کہنگ مملکتی مفتوح ایلادی. بو دولتنی اؤزومیز نینگ زؤر و قوتیدین کورماس بیز ؛ بلکہ تہنگری نینگ محض لطف و شفقتی دین دور و بو سعادتنی اؤزومیز نینگ سعی و ہمتی دین بیلہماس بیز ، بلکہ تہنگری نینگ عین کرم و عنایتیدین دور.

[هندوستان مہالکی] هندوستان مہالکی وسیع و پرمردم و پرحاصل ولایت واقع بؤلوبتور. شرقی و جنوبی بلکہ غربی ہم محیط دریاسی^۲ غہ منتهی بؤلور. شمالی بیر تاغ دور کیم هندوکش و کافرستان و کشمیر تاغلاری بیلہ پیوست تور.^۳ غرب- شمالی [دا] کابل و غزنی و قندہار واقع بؤلوبتور. جمیع هندوستان ولایتی نینگ پای تختی دہلی اہرمیش. سلطان شہاب الدین غوری دین سؤنگ ، سلطان فیروز شاہ نینگ آخر عہدی غہ چہ ، اکثر هندوستان ، دہلی سلاطینی نینگ تحت ضبطی دا اہکاندور.

^۱ ۵۰ مینگ متر. مسافہ تعینلش تخمین دیر. بیر لک/یوزمینگ قاری ، ۵۰ کیلومتر بؤلہ دی. حال بو کہ بابر باسیب اؤنگن مسافہ ۵۰۰۰ کیلومتر دن ہم کۆپ دیز.

^۲ ہند دینگیزی.

^۳ مہالیا تاغلی

[یپتی سلطنت] بو تاریخدا کیم مېن هندوستان نی فتح قیلدیم^۱؛ بېش مسلمان پادشاه و ایگی کافر، هندوستاندا سلطنت قیلورلار اېدی. اگرچه کیچیک؛ کیریم رأی و راجه، تاغ و جنگلدا خیلی بار اېدیلا؛ ولی معتبر و مستقل بولار اېریدیلا.

بیر افغانلار اېدی کیم دهلی پای تختی اولاردا اېدی. بهره دین بهارغه چه قابض اېریدیلا. افغانلاردین بورون، جون پور، سلطان حسین شرقی نینگ قبضی دا اېدی. بو جماعت نی پوری دېرلار. بولار نینگ آته لاری - سلطان فیروز شاه - اول سلاطین نینگ آیدا سقا اېکان دورلار. فیروز شاه دین سؤنگ، چونه پور مملکتی غه مسلط بولوبتورلار. دهلی، سلطان علاءالدین نینگ اېلیکیدا اېدی. بو طبقه سیدتور. تېمور بېگ دهلی نی آغاندا، دهلی حکومتینی بولار نینگ آته لاری غه بېریب؛ باریب؛ اېدی. سلطان بهلول لودی افغان و اوغلی سلطان اسکندر، دهلی پای تختی بیلله چونه پور، پای تختی غه قابض بولدیلا. هر ایگی پایتخت بیر پادشاه نشین بولدی.

ایگینچی، گجرات ته سلطان مظفر اېدی. سلطان ابراهیم فتحیدین بیر نېچه کون بورونراق عالمیدین نقل قیلدی. بسیار متشرع پادشاه اېدی. طالب علملیغی بار اېدی. حدیث مطالعه قیلور اېدی. دایم مصحف کتابت قیلور اېدی. بو طبقه نی تانگ دېرلار. بولار نینگ هم آته لاری سلطان فیروز شاه و اول سلاطین غه شراب دار اېکان دورلار. فیروز شاه دین سؤنگ گجرات ولایتی غه قابض بولوبتورلار.

اوچونچی دکن دا بهمنی لار اېدی؛ ولی بو تاریخدا دکن سلاطینی غه اختیار و اقتدار قالمايدور اېدی. تمام ولایتلار نی اولوغ بېگلار اېلیکلاب اېدی. هر نیمه گا احتیاج بولسه؛ بېگلاردین تیلار اېدی. تورتونچی، مالوه ولایتی دا - کیم منداو هم دېرلار؛ سلطان محمود اېدی. بو طبقه نی خلجی دېرلار. مونی راناسنگا کافر باسیب؛ اکثر ولایتی غه قابض بولوب اېدی. بوهم ضعیف بولوب اېدی. بولار نینگ هم آته لاری فیروز شاه نینگ تربیت کرده لار دین اېکاندور. اوندین سؤنگر مالوه ولایتی غه قابض بولوبتورلار.

بېشینچی، بنگاله ولایتیدا نصرت شاه اېدی. آته سی بنگاله دا پادشاه بولوب اېدی. سید اېدی. سلطان علاءالدین غه ملقب اېدی. مونگا سلطنت میراث تېگیب اېدی.

عجب رسمی دور، بنگاله دا. سلطنت میراثی کمراق بولور. پادشاهی نینگ بیر معین تختی بار. امرا و وزرا و صاحب منصبلار نینگ هر قایسی نینگ بیر مقرر یېری باردور. بنگاله اېلی قاشیدا معتبر اول تخت و یېرلار دور. هر قایسی یېرگا توابع و مطیع نؤکر و چاکر و جمعی معین و مقرر دور. پادشاهی نینگ نصب و عزل خاطری تیلاسا؛ هر کیمنی کیم بیرا و نینگ یېرگا اولتورغوزدی؛ اول یېرگا توابع و مطیع نؤکر و چاکر تمام بو کیشی نینگ بولور؛ بلکه پادشاهی نینگ تختی دا هم بو خاصیت تور. هر کیم پادشاهی نی اولتوروب؛ تخت قه چیقونچه فرصت تاپسه، اول پادشاه بولور.

امرا و وزرا و سپاهی و رعیت بارچه اونگا اطاعت و انقیاد قیلورلار. بورونگی پادشاهی دېک پادشاه و فرمان روا بیلورلار.

بنگاله اېلی نینگ سۆزی بو دور کیم بیز، تخت، حلال خواری دوربیز. هر کیم تخت اوستیدا بؤلسه؛ بیز اونگا مطیع و منقاد دور بیز. نهچوک کیم نصرت شاه نینگ آتہ سی سلطان علاء الدین دین بورون بیر حبشی پادشاهی نی اؤلتوروب؛ تخت قہ چقیب؛ مدتی سلطنت قیلدی. حبشی نی سلطان علاء الدین اؤلتوروب؛ تخت قہ چقیب؛ پادشاه بؤلدی. سلطان علاء الدین دین سؤنگ ارث طریق ییلہ حالا اؤغلی پادشاه بؤلوتور.

ینہ بنگالہ دا بو رسم دور کیم هر کیشی کیم پادشاه بؤلدی؛ بورونگی پادشاهلار نینگ خزانہ لاری نی صرف و خرج قیلماغلیق؛ کُلی عیب و عار دور. هر کیم پادشاه بؤلسه؛ ینہ یانگی خزانہ ییغماق کیراک. خزانہ جمع قیلماغلیق؛ اؤل اېل نینگ قاشیدا فخر و مباہات تور.

ینہ بیر رسم بو دور کیم خزانہ و پایگاه و بلکه سلاطینی نینگ جمیع بیواتی نینگ، قدیم دین مقرر و معین تنلاری، پرگنہ لاری بار دور کیم اؤزگا بیرگا اصلا خرج بؤلما.

اولوق و معتبر و مسلمان و قالین چریک لیک و بسیار ولایت لیک بو بېش پادشاه اېدی کیم مذکور بؤلدی.

کافرلاردین اولوق راغی ولایت و چریک بیلہ، بیجانگر راجہ سی دور. ینہ رانا سنگا دور کیم بو یاووقلار دا، اؤزی نینگ جرأتی و قیلیچیدین مونچہ اولغاییب اېدی. اصلی ولایتی چیتور اېدی. منداو سلاطینی نینگ سلطنتی خلل تاپقاندا، منداوغہ تعلق قالین ولایت قہ قابض بؤلدی. مثل رنتن پور و سارنگ پور و بہ لسان و چندیری. تاریخ تۆقوز یوز اوتوز تۆرتہ^۱ تېنگری عنایتی بیلہ- چندیری کیم نهچہ ییل اېدی دارالحرب بؤلوب اېدی. میدنی راو اتلیق رانا سنگا نینگ اولوق و معتبر کیشیسی تۆرت- بېش مینگ کافر بیلہ اوندا اېدی- بیر- ایگی گری^۲ دا زؤرلاب؛ آلیب؛ کافرلارنی قتل عام قیلیب؛ دارالاسلام قیلدیم. نهچوک کیم شرحی مذکور بؤلغوسی دور.

ینہ هندوستان نینگ اطراف و جوانبی دا غلبہ رأی و راجہ دور. بعض مطیع الاسلام بعض بیراغلیغیدین یا پیری بېرکلیگیدین اسلام پادشاهلاری غہ اطاعت قیلماي دورلار.

[اؤزگہ ولایت] هندوستان اؤلغی اقلیم دین و ایگینچی اقلیم دین و اوچونچی اقلیم دین دور. تۆرتونچی اقلیم دین هندوستان دا یوقتور. غریب مملکتی واقع بؤلوتور. بیزینگ ولایت لارغہ باقہ، اؤزگا عالمی دور. تاغ و دریاسی و جنگل و صحراسی، مواضع و ولایاتی و حیوانات و نباتاتی اېلی و تیلی و یامغوری و ییلی، بارچه اؤزگاچہ واقع بؤلوتور. کابل توابعی گرم سیرلار، اگرچہ بعض

^۱ هق. / ۹۰۷. هس. / ۱۵۲۸ م.

^۲ هر گری ۲۴ دقیقه دیر.

ایش دا هندوستان غه مشابہتی بار ؛ بعضی دا یوق. سُنډ سويینی اؤتگاچ پیر و سو و یاغاچ و تاش و اہل و اولوس و راہ و رسم ، تمامی هندوستان طریقی دا دور.

[هندوستان تاغ و دریالری] شمالی داغی تاغ- کیم مذکور بؤلدی ^۱ - هند دریاسیدین اؤتگاچ. بو تاغ دا کشمیر توابعی ولایتلار دور. اگرچه بو تاریخ دا ^۲ بو تاغ داغی ولایتلار مثل پکلی و شهمک اکثری کشمیرگا اطاعت قیلماس ؛ ولی برون کشمیر داخلی اہکاندور. کشمیردین اؤتگاچ بو تاغ دا بی نہایت اہل و اولوس و پرگنہ و ولایتلار دور. بنگالہ ؛ و بلکہ محیط ^۳ یاقاسی غہ چہ- بو تاغ دا پیوست خلایق دور. هندوستان اہلیدین مونچہ تحقیق و تفتیش قیلیدی ؛ ہیچ کیم بو طوایف دین تحقیق خبر آیتاآلمادی. اوشمونچہ دہدورلار کیم بو تاغ اہلینی ، کس دہرلار. خاطرغہ یبتی کیم هندوستانی شین نی سین تلفظ قیلور. چون بو تاغ دا معتبر شہر کشمیر دور ؛ بلکہ کشمیردین اؤزگا بو تاغ دا ینہ شہری ایشیتیلمای دور ؛ بو جہتین بؤلالور کیم کشمیر دہمیش بؤلغايلار. بو تاغ اہلی دین متاع ، نافہ مشک و قوتاسی بحری و زعفران و سرب و مس دور. بو تاغنی هند اہلی سوالک پربت دہرلار. هند تیلی بیلہ سوا ، ربع ، لک یوزمینگ پربت تاغ. یعنی ربع و یوز مینگ تاغ کیم یوز ییگیرمہ بېش مینگ تاغ بؤلغای. بو تاغلار دا ، قار اؤکسومای هندوستان نینگ بعض ولایتیدین مثل لاهور ، سہرند و سنبل دین بو تاغ دا قار آقرب کورونور. اوشبو تاغ ، کابل دا هندوکش غہ موسوم دور. کابل دین بو تاغ شرقہ باقہ باریب تور ؛ بیرنیمہ جنوب قہ مایل. جنوب تمام هندوستان ات تور. بو تاغ نینگ و بو نامعلوم اولوسلار نینگ- کیم کس دہرلار- شمالی تبت ولایاتی دور.

بو تاغ دین قالین دریا چیقیب ؛ هندوستان نینگ ایچی بیلہ آقر. سہرند دین شمال ساری باقہ آلتی دریا- کیم سُنډ و بہت و چاناب و راوی و بیاہ و سُنډ بؤلغای- اوشبو تاغ دین چیقیب ؛ ملتان نواحی سی دا بارچہ بیر پیردا قاتیلور. بارچہ بیر پیردا قاتیلغاندا ہم سُنډ دہرلار. غرب ساری آقیب ؛ تہ ولایتی نینگ ایچی بیلہ اؤتوب ، عمان غہ ^۴ قاتیلور. بو آلتی دریادین اؤزگا دریالار مثل جون و گنگ ^۵ و ربت و کومتی و ککر و سرو و کندک و ینہ قالین دریالار دور کیم باری گنگ دریاسی غہ قاتیلیب ؛ گنگ اؤق آتالور. شرق ساری آقیب ؛ بنگالہ ولایتی نینگ اراسی بیلہ اؤتوب ؛ محیط قہ تۆکولور. باری نینگ منبعی اوشبو سوالک پربت تور.

ینہ بعض دریالار دور کیم هندوستان تاغلاردین چیقار مثل جنبل و بناس و بیتوی و سون. بو تاغلاردا ، قار اصلا بؤلماس. اولار ہم گنگ دریاسی غہ قاتیلور.

هندوستان دا ہم تاغلار باردور. اول جملہ دین بیر تاغی توشوبتور ؛ شمال دین جنوب قہ باقہ باریب تور. بو تاغ نینگ ابتداسی دہلی ولایتی دا ، فیروز شاہ نینگ جہان نما آتلیق عمارتیدین دور کیم

^۱ ہمالیا تاغی

^۲ ۹۳۵ھق. / ۹۰۸ھش. / ۱۵۲۹م. دن سؤنگ

^۳ ہند دینگیزی

^۴ عرب بحیرہ سی

^۵ گنگا دریاسی

پارچه غینه تاشلیق تاغ نینگ اوستیدا واقع بۇلۇبتور. و موندین اۇتگاچ ، دەلی نواحی سیدا پارچه- پارچه کیچیک راک- کیچیک راک اوند ؛ موند تاشلیق تاقینه لار پیدا بۇلۇبتور. میوات ولایتی غه بیتا ، بو تاغلار اولوغ راق بۇلور. میواتین اۇتوب ؛ بیانه ولایتی غه بارور. سیکری و باری و دولپورنینگ تاغلاری هم اوشبو تاغلار دین دور. اگرچه پیوست اېماس. گوالیارنینگ- کیم کالیور- بیتیرلار ، تاغلاری اوشبو تاغ نینگ شعبه لار دین دور. رتنن پور و چیتور و منداو و چندیری تاغلاری هم اوشبو تاغ ، رگلار دین دور. بعض بیرلاردا بیتّی- سبکیز کروه^۱ منقطع بۇلۇبتور. بو تاغلار پست ؛ پست و درشت و تاشلیق و جنگل لیک تاغلار دور. بو تاغلاردا قار اصلا یاغماس. هندوستان دا بعض دریا لار نینگ منبعی بو تاغلار دور.

هندوستان نینگ اکثری ولایاتی توز ییردا واقع بۇلۇبتور. مونجه شهرلار و مونجه ولایتلار کیم بار ، هیچ ییردا آقار سو یوقتور. آقرسویی دریا لار دور. بعض بیرلاردا قراسولار دور. بعض شهرلار نینگ کیم اریق قازیب ؛ سو چیقارور قابلیت بارهم ، سو چیقارمای دورلار. بو نبچه جهتین بۇلا آتور: بیر بو کیم زراعت و باغاتی غه اصلا سو احتیاج اېماس. خریفی محصولی^۲ ، خود پشکال یامغوری بیله بۇلا دور. بو غریب تورکیم ریعی^۳ محصولی غه ، اگر یامغور بۇلماشسا هم بۇلا دور. درختلار نینگ نهالی غه بیر- ایگی ییل سونی تاشیب ؛ یا چرخ بیله یا دلوبیله سو بیرا دورلار ؛ اوندین سۇنگ اصلا سو بیرماک احتیاج اېماس. بعض سبزی لار غه سو بیرا دورلار.

[سو غاریش] لاهور و دیبالپور و سهرند و اول نواحی دا ، چرخ بیله سو بیرا دورلار. ایگی اوزون اپینی چاه نینگ قدی چه ؛ حلقه قیلیب تورلار. ایگی ایپ نینگ اراسی غه یغاچلار باغلاب ؛ کۆزه لار نی یغاچلار غه بیرکیتیپ تورلار. بو کۆزه لار نی بیرکیتگان اپینی چاه اوستیدا کی چرّقه سالیب تورلار. بو چرخ نینگ تیری نینگ ینه بیر باشیدا ، ینه بیر چرخ قیلیب تورلار. بو چرخ نینگ قاشیدا ینه بیر چرخ قیلیب تورلار کیم اوقی تیک توروبتور. اوی ، بو چرخنی ایورگاچ ، پره لاری ایگینی چرخ نینگ پره لاری غه کیریپ ؛ اول کۆزه لیک چرخ ایورولور. سو تۆکولور ییردا ، ناو قویوب تورلار. ناودین هر قایان سو اېلتارلار.

ینه اگره و چندوار و بیانه و بو نواحیدا ، دلوبیله سو بېرورلار. بو مشقتلیق تور و مُردارلیغی هم بار. چاه یاقاسیدا ابری یاغاچنی بیرکیتیپ ؛ ابری نینگ اراسیدا غلتک ترتیب قیلیب تورلار. اوزون ارغامچی غه اولوق دلونی باغلاب ؛ بو غلتک اوستیگا سالیبتورلار. ارغامچی نینگ بیر اوچینی اوی غه باغلا بتورلار. بیر کیشی اوینی هایداماق کبراک. بیر کیشی دلو سویینی تۆکماک کیراک. هر قاتله اوی تارتیب ؛ دلونی چیقاریب یانار محلدا ، بو اؤل[هؤل] ارغامچی اوی نینگ یولی غه- کیم اوی

^۱ ۱۴-۱۶ کیلومتر^۲ تیرماهی محصولات^۳ بهاری محصولات

سیدوک و تیزاکی بیلە مُلوُت دور- تېگېب ؛ ینە چاهقە توشار. بعض زراعت لارغە سو احتیاج بۇلسە ؛ کۆزەبیلە ابر و خاتون سو تاشیب ؛ سوغارا دورلار.

هندوستان نینگ شەرلاری و ولایت لاری **اسرو بی صفا دور**. باری شەرلاری و باری پیرلاری ، بیر وضع لیق. باغاتی غە تام بۇلماس. اکثر پیرلاری توب- توز واقع بۇلوتور. بعض دریا لار نینگ و رود لار نینگ یاقاسی پشکال یاغین لاری جهتیدین آبکندلار بۇلوتور کیم هر پیردین عبور و مرور متعذر دور. توزلاری دا بعض پیرلاردا تیکانلیک درخت جنگلی بار دور کیم پرگنە لار نینگ اہلی ، بو جنگلاردا قۇرغاداب ؛ متمرذلیق قیلیب ؛ مال بېرماسلار.

هندوستان دا آقرسو ، دریا لار دین **اؤزگا** ، **گم دور**. احياناً بعض پیردا قراسولار بار. اوشمونچە شهر و ولایت ، چاه سویی بیلە یا حوض سویی بیلە- کیم پشکال یامغوریدین ییغیلیش بۇلغای- معیشت قیلورلار.

هندوستان دا مواضع و کینتلار نینگ ، بلکه شەرلار نینگ بوزولماق و توزالماکی بیر زماندا بۇلادور. اوشمونداق اولوق شەرلار کیم اہل اوند متوطن دورلار ؛ اگر قاجارلاری بۇلسە ؛ بیر کوندا ، بیر- یاریم کوندا ، اونداق قاجادورلار کیم آثار و علامت لاری قالمايدور. اگر توزالماکی گا بوز قۇیسە لار ؛ اریق قازماغی و بند باغلاماغی احتیاج اہماس. اہکین لاری تمام للمی دور. اہلیگا خود نہایت یوقتور. جمعی ییغیلدیلار بیر حوض یاسادیلار یا چاه قازدیلار. اوی یاساماق و تام قۇپارماق خود یوقتور. خس بسیار و درخت بی شمار.^۱ چری لار^۲ قیلدیلار ؛ فی الحال کینت یا شهر بۇلدی.

حیوانات کیم هندوستان مخصوصی دور : وحوشدین بیر ، فیل دور. هندوستانی ہاتی دہر- کیم کالپی ولایتی نینگ سرحدلاریدا بۇلور. اوندین یوققاری شرق ساری باقہ بارغان سایی ، صحرائی فیل کۇپراک بۇلور. اؤل ارادین فیل توتوب کہلتورولار. کرہ و مانک پوردین اؤتوز- قیرق موضع نینگ ایشی ، فیل توتماق دور. دیوان غە فیل اوق جواب بېرورلار.^۳

فیل ، عظیم الجثہ و زیرک جانوری دور ہرنی دہسہ لار ؛ ییلور و ہرنی بویورسہ لار ؛ قیلور. بہاسی اولوق لوغی غە یاراشہ دور. قاریلاب^۴ ساتارلار. ہرنچہ اولوق راق ، بہاسی کۇپراک. اونداق روایت قیلدیلار کیم بعض جزایردا اؤن قاری^۵ فیل بۇلور اہمیش. بو ارادا ، خود تۇرت- بېش قاریدین اہکراک^۶ کورولمادی.

فیل نینگ بېماکی و ایچماکی تمام خرطومی بیلە دور. خرطومی بۇلماسہ ؛ تیریلماس. خرطومی نینگ ایگی یانی دا یوقاریغی اہنگاکی دا ، ایگی اولوق تیشی بار. تام غە و یاغاچ قہ اوشبو تیش لاری نی

^۱ فارسجہ بیر فقرہ ترجمہ سی: خس کۆپ ، یاغاچ سناق سیز.

^۲ خس بیلە یاغاچ دن تۆزلگن اۆیلار. خسہ کپہ دیسہ ہم بۇلار.

^۳ یعنی ، مالیوی (مالیاتی) و خراجات حسابلاری نی فیل بیلە اؤدیدیلا. یعنی کہ پول اورنیدہ ، فیل نی بھالپ بیرہ دیلا (؟)

^۴ بیر قاری ، ۵۰ سانتی متر دیر. فارسجہ اتمہ سی بیلہ بیرقاری ، بیر ارش دور. اؤرتہ برماغ نینگ اوجبدن تا تیرسگہ چہ.

^۵ بېش متر

^۶ آرزاق ، کمراق. عثمانلی تورکچہ سیدہ ، اہگریک / اہکسیک دیلہ دی. اہکسیکراق

قویوب ؛ زورلاب یقیتور۔ اوروشماق و ہر زور ایشلار کیم بۇلسہ ؛ اوشبو تیشلاری بیلہ قیلور۔ عاج ، بو تیشلارنی دہلار۔ بو تیشلارنینگ ہند اہلی نینگ قاشیدا خیلی قدری بار۔ فیل نینگ توکی یاققور۔ ہندوستان اہلی نینگ قاشیدا فیل نینگ بسیار اعتباری بار۔ چریک لاریدا ہر فوج کیم بار ، البتہ بیر نہچہ فیل ہمراہ دور۔ فیل نینگ بعض یخشی حیثیت لاری بار۔ اولوق سولاردین و تند و تیز سولاردین ، قالین یوک کوتاریب ؛ آسان اوتا دور۔ ینہ تورت-بیش یوز کیشی تارتار قزان اراہہ سینی ، اوچ-تورت فیل آسان تارتیب ؛ بارا دور۔ ولی بۇغزی خیلی اولوق تور^۱۔ بیر قطار تیوہنینگ بۇغزینی بیر فیل بیر۔

ینہ کرگ^۲ تور۔ بو ہم اولوق جانوری دور۔ ضخامتی ، اوچ گاومیش چہ بۇلغای۔ اؤل سۆز کیم اول ولایتلاردا مشہور دور کیم ، کرگ فیلی شاخ بیلہ کۆتارور اہمیش۔ غالباً غلط تور۔^۳ بیر شاخ بار بورنی نینگ اوستیدا۔ اوزون لیغی بیر قاریشیدین کۆپراک۔ ایگی قاریش خود کۆرولہای دور۔ بیر اولوق شاخیدین بیر آبخوہ کشتی بۇلدی۔ ینہ بیر نردنینگ طاسی بۇلدی۔ ینہ اوچ-تورت ایلیک ہم شاید آرئی اہکان۔ تہریسی بسیار قالین بۇلور۔ قاتیق یایی بیلہ بغل کشای و خوب تۇلدوروب ؛ اورسہ لار ؛ یخشی کیرسہ ؛ تورت ایلیک کیرار۔ دہلار کیم پوستی نینگ بعض یہرلاریدین اؤق خیلی اؤتار اہرمیش۔ ایگی قوی نینگ قاشیدین و ایگی بوتی نینگ قاشیدین تہی توشوبتور۔ یہراقیدین یاپوغ یاپقان دہک کۆرونور۔ اؤزگا حیوانائین آتقہ مشابہتی کۆپراک دور۔ نہچوک کیم آت نینگ اولوق قارنی بۇلماس ؛ مونینگ ہم اولوق قارنی یوقتور۔ نہچوک کیم آت نینگ آشوق اؤرنیدا ، پارچہ سونگاکی بۇلور ؛ مونینگ ہم آشوق اؤرنیدا ، پارچہ سونگاکی بار۔ نہچوک کیم آت نینگ اہلکید ، کوموک بۇلور ؛ مونینگ ہم اہلکید کوموک بار۔ بو ، فیل دین درندہ راق تور۔ ولی انچہ مطیع و منقاد بۇلماس۔ پرشاور و ہشنغر نینگ جنگلاریدا قالین بۇلور۔ ینہ سئد سویی بیلہ بہرہ ولایتی نینگ اراسی داغی جنگلاردا ہم قالین بۇلور۔ ینہ ہندوستان دا سرو دریا سی نینگ یاقاسیدا ہم قالین بۇلور۔ اکثر ہندوستان یوروش لاری دا ؛ پرشاور و ہشنغر جنگلاریدا-کرگ اؤلتورولور اہدی۔ طور شاخلار اورار بو۔ اولاردا غلبہ کیشینی و آتنی شاخ اوروبتور۔ بیر اودا مقصود آتلیق جُہرہنینگ بیر آتنی شاخی بیلہ ، بیرنی زہ بۇیی تاشلادی۔ بو جہت دین مقصود کرگ گا ملقب بۇلدی۔

ینہ صحرائی گاومیش دور۔ بوگاومیش دین خیلی اولوق راق دور۔ شاخی بوگاومیش نینگ شاخی دہک کپینگا باقہ یاتوق اہماستور۔ بو ، مُحکم مضر و درندہ جانور دور۔

^۱ خوراک کۆپدور۔

^۲ کرگدن

^۳ « دایم خاطر غہ کبچار اہدی کیم فیل بیلہ کرگنی روبہ رو قیللسا نہچوک معاملہ قیلغایلا۔ بو نوبت فیل بانلا ، فیلارنی کپلتور دور اہکاندورلار کیم بیر کرگ روبہ رو اؤق چقار ، فیل بانلا اہلکاراک یوروگان بیلہ کرگ روبہ رو کپلماس۔ اؤزگا ساری قاجار۔ »

ینە نیلە گاو دور. بلندلیغی آت چە بۇلغای. آتین بیرنیمە اینچکاراک تور. ایرکاکى كۆك تور. بو جەتتین- غالباً- نیلە گاو دېرلار. ایگى كىچىك راک شاخى بار. بۇغزیدا بیر قارىشىدىن اوزون راق توکى باردور. بحرى قوتاسقه مشابھتى بار. تواغى اۋى نینگ تواغى دېك آیرى دور. مادە سى نینگ رنگى بوغو مرال نینگ رنگى دېك دور. شاخى هم يوقتور. بوغزیداغى توکى هم يوقتور. اېرکاکىغا باقا ، بو ، تېپچاق وضع دور.^۱

ینە کوتە پای دور. اولوق لوغى آق كېيىك چە بۇلغای. مونینگ ایگى قولى و ایگى بوتى قىسقه راق دور. بو جەتتین کوتاه پای دېرلار. مونکوزى ، بوغو مونکوزى دېك شاخ چەلىق دور ؛ ولى كىچىك راک تور. هر يىل بوغو دېك بو هم مونکوز سالور. يوگوروشدا زبونراق دور. بو جەتتین جنگلدىن چىقماس.

ینە بیر ، جیران نینگ اېرکاکى ؛ هونە يوسونلوق- كېيىك دور. ارقاسى قرا ، ايواكى آق. هونە نینگ شاخى دین ، مونینگ شاخى اوزون راق تور و پرىچ راق تور. هندوستانى ، کلهره دېر. اصلدا کالا- هر ن اېکاندور. يعنى قرا كېيىك تخفیف قىلىپ ؛ کلهره دېتورلار. مادەسى آق دور. اوشبو کلهره بیلە كېيىك توتارلار. بو کلهره نینگ شاخى غە توزاق نینگ حلقه سىنى بېرىتورلار. اياغى غە توبوقدىن اولو ق راق تاشنى آویزان باغلارلار. يعنى كېيىك ايلتغاندىن سۇنگ يىراق كېتارىگا مانع بۇلغای. اوندین سۇنگ ، کلهره سىنى كۆروب ؛ مقابله سىدا قۇيا بېرورلار. بو كېيىك ، اوروشقه غریب حریص دور. فى الحال اوروشقه كېلور. شاخ بیلە اوروشوب ؛ سويوشوب ؛ اېلگارى ؛ كېين باروردا- كېلوردا ، اۇل كىيىك نینگ شاخى ، بو كىيىك نینگ شاخى غە بېرىكىتگان توزاقه كىرار. اول قاچماقه مېل قىلسه ؛ رام كېيىك قاچماس. غالباً اياغى غە باغلاغان تاش هم مانع بۇلور. بو نوع بیلە قالین توتارلار. توتقاندىن سۇنگ رام قىلورلار. ینە كېيىك لارنى توتماقه رام قىلورلار.^۲ بو رام كېيىك لارنى هم اۋیدا اوروش غە سالورلار. يخشى اوروشور. ینە هندوستان نینگ تاغ دامنه لار یدا كىچىك راک كېيىك بۇلور. ارقارغله نینگ بیر يىل لىق تۇغلى سیچه اولوغ لوغى بۇلغای.

ینە بیر ، كىنى اۋى دور. كىچىك كىنە اۋى دور. اۇل يېرلار نینگ^۳ اولوق قۇچىق قارىچه بۇلغای. گوشى بسيار يوشاق و لذیذ دور.

ینە ميمون دور ، هندوستان ى ، باندر دېر. بو هم پُر انواع^۴ بۇلور. بیر نوع اولدور كیم اۇل ولايتلار غە اېلتارلار. لوليلار اۋيون اۋرگا تورلار. دره نور تاغ لاریدا ، كوه سفید^۵ نینگ خيبر نواحى سىدا ، دامنه لار یدا و اوندین قویى تمام هندوستان ات ته بۇلور. بولاردین يوقارى بۇلماس. توکى ساریق و يوزى آق تور. قويروغى خيلى اوزون اېماستور.

^۱ تۇپچاق بېلى كۆتە راق ، اندامى كلوله دیر.

^۲ رام بۇلگندن سۇنگ ، او بیلن كېيىك شكار قىلە دىلار.

^۳ يعنى كابل و ماوراءالنهر

^۴ تورلى ؛ تورلى دور. كۆپ تورلى

^۵ بو كون اوغانستان ده سېين غر (آق تاغ) دىلار.

ینه بیر نوع میمون بۇلور بجور و سواد و اۇل نواحیلاردا کۆرولمايدور ، اۇل ولایتلارغه اېلتار میمونلاردین خیلی اولوق راق دور. قویروغی هم بسیار اوزوندور. توکی آق راق تور. یوزی قپ-قرا دور. بو نوع میمون هندوستان نینگ تاغلاریدا و جنگلاریدا بۇلادور. اۇل ولایتلار دا یوقتور. ینه بیر نوع میمون بۇلادور ، یوزی و توکی و باری عضوی قپ-قرا دور.

ینه بیر نول دور. کیش دین جزوی کیچیک راک بۇلغای. یاغاچ قه چیقار. بعض موش خرما هم دېرلار. مونی مبارک توتارلار.

ینه بیر سیچقان دور کیم کلاهری دېرلار. بو همیشه درختلاردا اۇق بۇلور. درختلار نینگ اوستیدا یوقاری-قویی عجب چست و چسبان یوگورور.

طیور دین ، بیر طاووس دور. پرننگ و پرزیب جانوری دور. اندامی ، رنگ و زیبی چه اېماس. جته دا ؛ تورنه چه بۇلغای. تورنه چه بلند اېماستور. نری نینگ و ماده سی نینگ باشیدا ییگیرمه ؛ اۇتوز پر باردور. ایگی اوچ اېلیک بلندیغی بۇلغای. ماده سی نینگ ینه زیب و رنگی یوقتور. نری نینگ باشی تۇق سوسنی دور. بۇینی خوش رنگ کۆک تور. بۇینیدین قویی ، ارقاسی ساریق و طوطی و کۆک و بنفش رنگلاریله منقش واقع بۇلوتور. ارقاسی داغی گلاری ، کیچیک راک-کیچیک راک گلاردور. ارقاسیدین قویی راق اوشبو رنگلاریله منقش اولوغ-اولوغ گلار ، قویروغی نینگ اوچی غه چه باردور. بعض طاووسلار نینگ قویروغی بیرار قولاج بۇلور. بوگل لوک پرلاری نینگ آستیدا ، قیسقه راق اۇزگا قوشلار نینگ قویروغی دېک ، قویروغی هم باردور. بو رسمی قویروغی و قناتلاری قیزیل دور. بجور و سواددا و اوندین قویی بۇلور. اوندین یوقاری کنر و لمغانات و هیچ یېردا بۇلماس. اوچماقته ، قیرغاولدین هم عاجزراق دور. بیر ایگی قاتله دین آرتوق اوچا آلماس. اوچماقته زبون جهتیدین یا تاغ دا بۇلور یا جنگل دا. و بو عجب تورکیم طاووس بۇلور جنگلاردا شغال کۆپ بۇلور. بیر قولاج قویروغی ییله جنگل دین جنگل غه یورور ؛ شغال دین نېچوک متضرر بۇلماس اېکین ؟ هندوستانی مور دېر. امام ابو حنیفه مذهبی دا حلال دور. گوشتی خالی از مزه اېماس. دراج گوشتی غه اوخشار. ولی تیوه اېتی دېک ، کراحت طبعیله یییلادور.

ینه طوطی دور. بو هم بجور و اوندین قویغی ولایتلاردا بۇلور. یازلار تۇت بېشیغی دا ، نیگنهار و لمغانات قه کېلور. اۇزگا و قتلاردا بۇلماس. طوطی تورلوک-تورلوک بۇلادور.

بیر نوعی اولدور کیم اۇل ولایتلارغه اېلتارلار. سخن گوی قیلورلار.

ینه بیر نوعی بو طوطی دین کیچیک راک بۇلور. مونی هم سخن گوی قیلورلار. بو جنس نینگ جنگلی دېرلار. بو جنس بجور و سواد و اول نواحی دا بسیار بۇلور. اۇل مرتبه دا کیم بېش مینگ-آلتی مینگ بیرخیل اوچار. بو طوطی ییله ، اۇل طوطی اراسیدا جته دا تفاوت تور. رنگلاری خود بیر دېک اۇق تور.

ینە بیر نوع طوطى بۇلور. بو جنگلى طوطى سىدىن ھنوز كىچىك راک. باشى قىب ؛ قىزىل ، قناتلارنىڭ اوستى ھم قىزىل بۇلور. قوپروغىنىڭ اوچى ، ايگى اېلىك چە يېر ، آق بۇلور. اوشبو جنسنىڭ بعض سىنىڭ باشى ، سوسنى بۇلور. بو جنس سخن گوى بۇلماس. مونى كشمير طوطى سى دېرلار.

ینە بیر نوع طوطى بۇلور. جنگلى طوطى دېك كىچىك راک بۇلور. تومشوغى قرا ، بۇينىدا اولوق قرا طوقى بار. قناتلارنىڭ اوستى قىزىل ، يخشى سۇز اۇرگا نور. خيال قىلور اېدوك كىم طوطى و شارک ھرنى اۇرگاتسەلار ، ايتور. اۇزباشى چە معنى تخیل قىلىپ ؛ تلفظ قىلا آلماس. بو فُرستە ، ابوالقاسم جلاير - كىم يقين ملازم لارى مدین دور ؛ عجب نىمە روايت قىلدى. اوشبو جنس طوطى نىڭ قفسى ياپوق اېكاندور. طوطى ايتىپ دور كىم «روى مرا وا كن دمگير شدم»^۱. ینە بیر نوبت كۇتارگان كهارلار ، دَم آغالى اۇلتورغاندا رھگذر اېل اۇتوب بارا دورلار اېكاندور. طوطى دېب توركىم «مردم رفتند ؛ نىمى روید؟»^۲ و العھدە على الراوى^۳ باوجود ، كىشى اۇز قولاغى يىلە ایشیتماگونچە ، اينانسه بۇلماس.

ینە بیر نوع طوطى بۇلور خوش رنگ ، قىب-قىزىل. ینە بعض رنگ لارى ھم بار مشخص خاطردە قالماغان اوچون ، مشروح بيتىلمادى. قىزىل بسيار خوش شكل طوطى دور. سخن گوى ھم قىلورلار اېرمىش. عىبى بو دور كىم چىنى سىنوغينى مس طبقە تارتقاندېك ، كۇپ ناخوش و تېز اونى بار.

ینە بیر شارک دور ، بو لمغانات تە بسيار دور. اوندىن قویى تمام ھندوستان ات تە كۇپ بۇلور. بو ھم تورلوك ؛ تورلوك بۇلادور. بیر نوعى بو دور كىم لمغانات تە كۇپ تور ؛ باشى قرا ، قناتلارى الا ، جئەسى چوغورچوقدىن يېرىمە اولوق راق و قباراق. سۇز اۇرگاتورلار.

بیر نوعىنى پنداولى دېرلار. بنگالەدىن كېلتورولار. يك رنگ قرا دور. جئەسى بو شاركدىن خىلى اولوق تور. تومشوغى و اياغى ساريق تور. ايگى قولاغىدا ساريق پوستلارى بار ، سالىنىپ تورا دور. مونىڭ بدنمالىغى بار. سخن گوى قىلورلار. يخشى ايتور و فصیح ايتور. ینە بیر نوع شارک بۇلور ؛ بورون مذکور بۇلغان شاركدىن اينچكاراك تور. كۇزلارىنىڭ گىردى قىزىل بۇلور. بو جنس سخن گوى بۇلماس. ون شارک دېرلار.

ینە بو فُرستە كىم گنگ سويى غە كۇپروك باغلاب ؛ اوتوب ؛ مخالفلارنى قاجوردوك ؛ لکنو و اود نواحى سىدا ، بیر نوع شارک كۇرولدى كىم كۇكسى آق ، باشى اله ، ارقاسى قرا. ھرگز كۇرولمايدور اېدى. بو جنس غالباً سۇز اۇرگانماس.

^۱ «بوزيىنى آج ، دىيىمىدیم»^۲ «مردم كېتى ؛ سىزلر كېتىسىزلىرى؟»^۳ چىن و يلغانى ، «روايت قىلغان كىشى نىڭ بۇنىڭ»

ینہ لوچہ دور. بو قوشنی بوقلمون ہم دہلار. باشیدین قویروغی غہ چہ بېش- آلتی مختلف رنگی بار. کبوترینگ بۋینی دېک براق دور. اولوق لوغی کبک دری چہ بۇلغای. غالباً ہندوستان کبک دری سی دور. نېچوک کیم کبک دری تاغلارینگ قُللار یدا یورور؛ بو ہم تاغ قُللار یدا یورور. کابل ولایتلار دین نجراو تاغ لاریدا و اون دین قویغی تاغلاردا بۇلور. اون دین یوقاری بۇلماس. اؤل اہل عجب نیمہ روایت قیلدیلار: قیش بۇلغاچ تاغ دامنه لاری غہ توشار. اگر اوچورسالار کیم اوزوم باغیدین اۋتسہ ینہ اصلا اوچا آلماس. توتارلار. ماکول اللحم دور.^۱ بسیار لذیذ اہتی باردور.

ینہ بیر دراج دور. بو ہندوستان مخصوصی ایماستور. گرم سیر ولایتلاردا بۇلور. ولی بعض جنسی ہندوستان دین اۋزگا یپردا بۇلماس اوچون- مونی بو تقریبیلہ ذکر قیلدیم. دراج نینگ جثہ سی ککلیک چہ بۇلغای، نرینینگ ارقاسی قیرغاوول نینگ مادہ سی نینگ رنگی دېک دور. بۇغزی و کۋکسی قارہ دور. آق- آق تۋکلاری باردور. ایگی کۋزی نینگ ایگی یانیدا قیزیل خطی توشوبتور. طوری قیچقرو: «شیردارم شکرک»^۲ انینگ اون دین مسموع بۇلور. «شیر»نی قیت دېک ایتا دور «دارم شکرک» خود درست متلفظ بۇلادور. استرآباد دراج لاری «تات، مہنی توتیلار» دېب قیچقرو اہمیش. عربستان و اول نواحی نینگ دراجی «بالشکر تدوم النعم»^۳ دېب چارلار اہمیش. مادہ سی قیرغاوول نینگ بوزلاغی دېک رنگ لیک دور. نجراودین قوی بۇلور.

ینہ بیر دراج جنسی بیر قوش دور. کنجل دہلار. جثہ سی دراج چہ اۋق بۇلغای. اونی، ککلیک اونیکا خیلی اوخشار؛ ولی مونینگ اونی کۋپ تہز دور. نری بیلہ مادہ سی نینگ رنگی نینگ اراسیدا تفاوت کم دور. پرشاور و ہشنغر ولایتی دا و اون دین قویغی ولایتلاردا بۇلور و اون دین یوقاری بۇلماس.

ینہ پل پکار دور. اولوغ لوغی کبک دری چہ بۇلغای. اۋی تاووغی اندام لیک تور. رنگی ہم ماکیان رنگ لیک دور. تماغیدین قوی، کۋکسیگاچہ، خوش رنگ قیب- قیزیل دور. پل پکار ہندوستان تاغلاریدا بۇلور.

ینہ صحرای تاووق دور. اۋی تاووغی بیلہ بو تاووغ نینگ اراسیدا فرق بو دور کیم، بو صحرای تاووغ قیرغاوول دېک اوچار. ینہ اۋی تاووغی دېک ہررنگ؛ ہررنگ بۇلماس. بو تاووغ بجور تاغلاریدا و اون دین قویغی تاغلاردا بۇلور. بجور دین یوقاری بۇلماس.

ینہ جلسی دور. جثہ دا پل پکار دېک تور. پل پکار موندین خوش رنگ دور. بجور تاغلاریدا بۇلور. ینہ شام دور. اولوق لوغی اۋی تاووغی چہ بۇلغای. غیرمکرر رنگ لاری بار. بو ہم بجور تاغلاریدا بۇلور.

ینہ بۋدنه دور. اگرچہ بۋدنه ہندوستان مخصوصی اہماس دور. ولی تۋرت- بېش جنس بۋدنه دور کیم، ہندوستان مخصوصی دور. بیر بۋدنه دور کیم بیز نینگ ولایتلارغہ بارور بۋدنه دین اولوق

^۱ گوشتی بیبلہ دی. حلال گوشت دیر.

^۲ سوتیم و شکرگنم (؟)

^۳ اللہ تعالیٰ گہ شکر قیلش آرقہ لی، نعمتار (عطا اہتیلشی) بر دوام بۇلور. عربیچہ حکمت (بابر انسایکلوپیدیہ سی، ۱۴/۲)

راق و بالیدە راق تور. ینە بیر بۇدنه دور کیم اول ولایتلارقه بارور بۇدنه لار دین قیسقه راق دور. قنات ؛ قویروغی نینگ قیزیلاراق رنگی بار. بو جنس بۇدنه ، چردېک ، خیل - خیل اوچادور. ینە بیر بۇدنه دور. اول ولایتلارغه بارور بۇدنه دین کیچیک راک ، بۇغزی ییلە کۆکسی دا قراسی کۆپراک بۇلور. ینە بیر بۇدنه دور - بو بۇدنه کابل غە آز - آز بارور - کیچیک کینه بۇدنه دور. قارچه دین بیرنیمە اولوق راق بۇلغای. کابل دا قوراتو دېرلار.

ینە خرچل دور. اولوق لوغی توغداق چه بۇلغای. غالباً هندوستان توغداغی دور. گوشتی بسیار لذتلیق دور. بعض قوش نینگ بوت اپتی یخشی بۇلور. بعضی نینگ کۆکسی نینگ اپتی یخشی بۇلور. خرچل نینگ باری اپتی لذتلیق و خوب دور.

ینە چرز دور. توغدارى دین جثەسى بیرنیمە کیچیک راک دور. نرى نینگ ارقاسی توغدارى دېک تور. کۆکسی قرا دور. مادهسى یک رنگ دور. چرز نینگ گوشتی هم بسیار لذیذ دور. نېچوک کیم خرچل نینگ توغداق قە مشابھتی بار ؛ چرز نینگ هم توغدارى غە مشابھتی بار. ینە هندوستان باغرى قراسی دور. اول باغرى قرادین کیچیک راک و اینچکاراک تور. باغرى نینگ قراسی هم کم دور. اونى هم اوندىن اینچکاراک تور.

ینە قوشلار دور کیم سودا و سو یاقالاریدا بۇلور. اول جملە دین بیر دینگ دور. اولوق جثەلیق جانور دور. هر قناتی بیر قولچ باردور. باشی نینگ و بوتی نینگ توکی یوقتور. بۇغزیدا خریطه دېک بیرنیمە سالینیب توروتور. ارقاسی قرا و کۆکسی آق دور. احياناً کابل غە بارور.^۲ بیر ییل کابل دا ، بیر دینگ توتوب کېلتوروب اپردیلار. یخشی رام بۇلوب اېدی. گوشتنى تاشلاب بیرسالار ؛ هرگز خطا قیلماس اېدی. تومشوغی ییلە آلور اېدی. بیر قاتلە بیر شش نعل کفشنى یوتوب اېدی. ینە بیر نوبت بیر بوتون تاووقنى قناتلاری و پرلاری ییلە درست یوئی.

ینە بیر سارس دور. هندوستان دا بۇلغان تورکلار تیوه تورنا دېدورلار. بو بیرنیمە دینگ دین کیچیک راک بۇلغای. بۇیی ، دینگ دین بلندراق تور. باشی قیب - قیزیل دور. مونى اویدا ساخلاى دورلار. یخشی رام بۇلادور.

ینە مینگ دور. بۇیی سارس قە یاووشور. جثەسى کیچیک راک تور. لکلک دین خیلی اولوق دور. لکلک کا مشابھتی بار. تومشوغی لکلک نینگ تومشوغیدین اوزون راق دور. تومشوغی قرا دور. باشی سوسنى ، بۇینی آق ، قناتلاری الادور. چرکه قناتلاری نینگ اوچلاری و توپلاری آق دور. اورتاسی قرادور.

^۱ خرچل نینگ معرفی سیده ، توغداق کھلگن. بو بیرده توغدارى. ایگیسی بر املا ییلن بۇلیشی کهرک: یا توغداق یا توغدارى. ایگی تورلی قوش بۇلیشی هم ممکن (؟)

^۲ گاه گاه ده

^۳ گاهی ده ، بیزار نیست

ینه بیر لکلک دور. بؤینی آق دور. باشی و جمیع اعضاسی قرا دور. اؤل ولایتلارغه بارور.^۱ لکلک دین کیچیک راک دور. بو لکلک نی هندوستانی ، یک دینگ دیر. ینه بیر لکلک دور. رنگی و وضعی تمام اول ولایتلارغه بارور لکلک لار دېک تور. غایتش تومشوگی قاراق تور. اول لکلک دین خیلی کیچیک تور.

ینه بیر قوش دور ، اوقاریله لکلک گا مشابھتی بار. اوقاردین تومشوگی اولوق راق و اوزون راق دور. جثه سی لکلک دین کیچیک راک تور.

ینه بیر اولوق بڑک دور. اولوق لوگی سارچه بؤلغای. ایگی قناتی نینگ ارقاسی آق دور. بلند اونی باردور.

ینه بیر باشی و تومشوگی قرا ، آق بڑک دور. اؤل ولایت قه بارور. بڑک دین خیلی اولوق دور. هندوستان بڑکی دین کیچیک راک تور.

ینه بیر اؤردک تور. غرمپای دېرلار. سونه ، بورچین دین اولوق راق دور. نری و ماده سی بیر رنگ دور. هشنغردا دایم بؤلور. گاهی لمغانات قه هم بارور. گوشتی خیلی لذیذ دور. ینه بیر اؤردک تور ، شه مرغ دېرلار. قازدین جزوی کیچیک راک بؤلغای. تومشوگی نینگ اوستیدا بلندلیغی بار. کؤکسی آق دور ، ارقاسی قرا ، گوشتی مزه لیک دور.

ینه بیر زمج دور. اولوق لوگی بورگوت چه بؤلغای. قرا رنگ لیک دور.

ینه بیر سار بؤلادور ، ارقاسی و قویروغی قیزیل.

ینه هندوستان نینگ اله قرغه سی دور. اول ولایت نینگ اله قرغه سیدین کیچیک راک و اینچکاراک دور. بؤینیدا جزوی آقی باردور.

ینه بیر قوش دور ، قارغه بیله عکه غه مشابھتی بار. لمغانات ته مرغ جنگل دېرلار. باشی و کؤکسی قرا ، قنات لاری و قویروغی قیزیل راق ، کؤزلاری قیب- قیزیل ، اوچماق ته عاجز اوچون جنگل دین چیقماس. بو جهتین مرغ جنگل دېرلار.

ینه بیر اولوق شب پره دور. چمکدر دېرلار. اولوق لوگی یاپالاق چه بؤلغای. باشی ، ایت نینگ کوچوکی نینگ باشی غه اؤخشار. درخت قه کیم قؤنار ؛ خیالی قیله دور.^۲ بیر شاخنی توتوب ؛ سرنگون بؤلوب تورا دور. غرابتی باردور.

ینه بیر هندوستان عکه سی دور. متایله دېرلار. عکه دین جزوی کیچیک راک بؤلغای. عکه آق-الا دور. ینه بیر قوش قینه دور ، اولوق لوگی ساندولاچه بؤلغای. خوش رنگ قیزیل دور. قنات لاریدا آزاراق چه قرالاری باردور. ینه بیر کرچه دور. قارلواچ یوسونلوق دور. قارلواچ دین خیلی اولوق دور. یک رنگ قب ؛ قرا دور.

^۱ کابل و بلخ و ماوراء النهر و تورکستان اولکه لری گه بارور.

^۲ خیالگه کبگودیک بیر حرکت قیله دیر. (؟)

ینە بیر کویل دور. اوزونلۇغى زاغچە چە بۇلغای. زاغچە دین خیلی اینچکاراک دور. طورى اۇقور. هندوستان بلبلی بو اېمیش. هندوستان ایلی قاشیدا بلبل چە حرمتی باردور. قالین درختلیق باغلاردا بۇلادور.

ینە بیر قوش دور ، شقراق یوسونلوق ، یغاچلارغە یاپیشیب تورور. اولوغ لوغی شقراق چە بۇلغای. طوطی دېک سبزنگلیق دور.

سو حیواناتی: بیر شیر آبی^۱ دور. قراسولاردا بۇلادور. کلسقە مشابھتی بار. دېرلار کیم کیشی نی و بلکه گاو میشنى آلور اېمیش.

ینە سیسار دور. بو هم کلس وضع لیک دور. تمام هندوستان دریالاریدا باردور. توتوب کېلتوروب اېدیلا. اوزونلۇغى تورت- بېش قارى^۲ یاووشور اېدی. یوغانلیغی قۇی چە بۇلغای. موندین اولوغ راق هم بۇلور اېمیش. یاریم قارى^۳ دین اوزون راق تومشوغی بار. یوقاری غی تومشوغی و قویغی تومشوغیدا اینچکا ؛ اینچکا قطار کیچیک تیشلاری بار. سو یاقالاریدا چیقیب یاتە دور.

ینە خوک آبی دور ، بو هم تمام هندوستان دریالاریدا بۇلور. سودین به یکبار چیقار. باشی کۆرونور- کۆرونماس ینە سوغە چومار. قویروغی کۆرونوب قالور. مونینگ تومشوغی هم سیسار تومشوغی دېک اوزوندور و اوشاق قطار تیشلاری باردور. اۇزگا باشی و تنه سی بالیق دېک تور. سودا اۋینار وقت ، موشوک یوسونلوق کۆرونادور. سرو سویی داغی ، خوک آبیلا ، اۋینار محل سودین درست چیکا دور. بو بالیق دېک سودین تاشقاری هرگز چیقماس.

ینە کریال دور. بو اولوق بۇلور اېمیش. سرو دریاسیدا چریک اېلیدین خیلی کیشی کۆردیلار. بو کیشینی آلور اېمیش. سرو یاقاسیدا اېکاندا ، بیر- ایگی دادکنی آلیب تور. غازی پوریله بنارس اراسیدا اوردو اېلیدین اوچ- تۇرت کیشینی آلدی. اوشبو نواحی دا مېن هم کریالنی یېراق راقدین کۆردوم. آبدان ، مشخص کۆرولمادی.

ینە ککه بالیغ دور. ایگی قولاغی نینگ تۇغریسیدین ایگی سونگاگ چیقیب تور. اوزونلۇغى اوچ اېلیک بۇلغای. توتقاندا بو ایگی سونگاکنی تېراتا دور. غریب طور ، اون کیلادور. غالباً اۇل اونى جهتیدین ککه دېتورلار.

هندوستان بالیق لارینینگ گوشتی لذیذ بۇلور اېدی و قیلتیغی بۇلماس. عجب چست بالیغلار دور. بیر قاتله بیر سونینگ ایگی طرفیدین تۇر سالیب ؛ کېلیدیلا. تۇرنینگ هرطرفی سودین یاریم قاریدین کۆپراک یوقاری اېدی. بالیغلارینینگ کۆپراکی ، تۇردین بیر قارى^۴ یوقاراق ساچراب اۋتیلار.

^۱ تمساح ، نهنگ (بابر انسایکلوپیدیە سی ، ۲۰۱۴)

^۲ ایکی ، ایگی یریم متر.

^۳ ۲۵-۳۰ سانتیم

^۴ ۵۰ سانتیم

ینە ھندوستان نینگ بعض سولاریدا ، اوشاق بالیغلار بار. بیر قاتیق اون یا تاووش بۇلسە ؛ بە یک بار ساچراب سودین بیر قاری ؛ بیر یاریم قاری^۱ بلند چیقادورلار. ینە ھندوستان بقیەلاری اگرچە اوشال بقیەلار دېک تور ؛ ولی بو بقیەلار سونینگ یوزیدا یېتی-سېکیز قاری^۲ یوکورا دورلار.

نباتات کیم ھندوستان مخصوصی دور: بیر انبە دور. اکثر ھندوستان ایلی بی[ب]انی بی حرکت تلفظ قیلورلار. یامان تلفظ بۇلور اوچون ، بعض نفزک دېتورلار. نېچوک کیم خواجە خسرو دیتور:

نفزک ما نفز گن بوستان نفزترین میوہ ھندوستان^۳

یخشی سی ، یخشی بۇلادور. غلبە یېسا بۇلادور. ولی یخشی سی کم بۇلادور. اکثر خام اوزا دورلار. اۇیدا بیشادور. خامی خوب آش قاتیغی بۇلادور. غۇرە سینینگ مرباسی ھم خوب بۇلادور. فی الواقع ھندوستان نینگ یخشی میوہ سی بودور. درختی بسیار بالیدہ بۇلادور. بعض اہل ، انبہنی اونداق تعریف قیلیب ابدیلار کیم قاوونندین اۇزگا جمیع میوہ گا ترجیح قیلیب اپردیلار. اہل تعریف قیلغانچہ خوب اہماستور. کاردی شفتالوغہ شباہتی بار. پشکال وقتی دا بیشادور. ایگی نوع یپیلور: بیر سیقیب ؛ پۇلہ قیلیب ؛ بیر یېرینی تیشیب ؛ سۇروب ؛ سوینی ایچرلار. ینە شفتالوی کاردی دېک تیریسینی آریتیپ یېرلار. برگی شفتالو برگی غە اندکی اوخشار و تنہ سی بدنہا و بداندام دور. بنگالہ دا و گجرات تہ یخشی بۇلور اہمیش.

ینە کبلہ دور. عرب موز دېر. درختی خیلی بلند بۇلماس ؛ بلکہ درخت دېب ھم بۇلماس. گیاہیبلہ درخت اراسیدا بیرنیمہ دور. برگی امان قرانینگ برگی غە مشابہ دور ؛ ولی کبلہ نینگ برگی نینگ اوزونلوغی ایگی قاری^۴ بۇلور. یاسیلیغی بیر قاری غە یاووشور. اۇرتاسیدا یوراک دېک بیر شاخ چیقار. غنچہ سی بو شاخ دا بۇلور. بو اولوق غنچہ سی ، قۇی یوراک و ضعیق دور. غنچہ سی نینگ ھر برگی آچیلغاچ ؛ برگی نینگ توبیدا ، قطار آلتی-یېتی گلی بۇلور. بو قطار گلار ، کبلہ بۇلور. اوشبو یوراک دېک شاخ اوزاغان سایى ، اۇل اولوق غنچہ نینگ برگلاری اېچیلیب ؛ قطار کبلہ گلاری ظاهر بۇلور. ھر کبلہ درختی بیر قاتلہ اۇق بر بېرور اہمیش. کبلہ نینگ ایگی لطافتی بار. بیر اۇل کیم تېریسی آسان سۇیولور. ینە بیر اولکیم ہیچ دانہ سی و جرمی بۇلماس. بادنجان دین بیرنیمہ اوزون راق و اینچکاراک دور. خیلی چوچوک اہماس. بنگالہ کبلہلاری بسیار چوچوک بۇلور اہمیش. خیلی خوش نما درختی بار. یاسی ؛ یاسی خوش رنگ ، سبز برگلاری خیلی یخشی کۇرونور.

^۱ ۷۵-۵۰ سانتیم

^۲ اوچ-اوچ بریم متر

^۳ «نفزک» یېز بوستان بېزہ گن و ھندوستان نینگ اېنگ گۇزل مېوہ سی (بابرنامہ ، ۱۹۶۰ ، ب. ۳۵۲) بیرنجی مصرع نینگ دقیراق ترجمہ سی: «یېز نینگ نفزکیمیز بوستان

بېزہ تہ دېگن»

^۴ ۱ متر

^۵ بقلہ جان (بابر انسایکلوپیدیہ سی ، ۲۰۱۴) اوغانستان دہ قرا بادنجان دېلہ دی.

ینە انبلی دور. خرماى ھندىنى بو آت بیلە ایتورلار. ریزه برگى بار. بویا برگى غە فى الجملة ، اؤخشار. ولى مونىنگ برگى بویا برگىدىن ریزه راق تور. خىلى خوش نما درختى تور. سايەسى قالین بۇلور. درختى خىلى بالیدە بۇلادور. صحرايىسى ھم قالین بۇلادور.

ینە مەھوۋە دور. گل چكان ھم دېرلار. مونىنگ درختى ھم خىلى بالیدە بۇلور. ھندوستان ایلى نىنگ عمارت لارى اكثر مەھوۋە یغاچى دین دور. مەھوۋە نىنگ گلىدىن عرق تارتارلار. گلىنى مۆبىز دېك قوروتوب ؛ یېرلار و عرق ھم تارتارلار. فى الجملة ، كشمش گا شباھتى بار. بدمزه لیغى بار. گلى نىنگ اؤلى [ھۆلى] ھم یامان اېماس. یېسە بۇلور. بو ھم صحراى بۇلادور. میوھسى بىمزه بۇلادور. دانەسى اولوغراق ، تیرىسى یوبقە. مونىنگ دانەسى نىنگ مغزىدىن ، یاغ ھم تارتارلار.

ینە کرنى دور. مونىنگ درختى اگرچە كۆپ بالیدە بۇلماس ، كىچىك ھم بۇلماس. میوھسى ساریغ رنگ لىق دور. جىگدەدىن اینچكاراك تور. مزەسى فى الجملة ، اوزومگا اؤخشار. آخریدا آزاراچە بدطعم لیغى بار. یامان اېماس یېسە بۇلور ، دانەسى نىنگ تېرىسى یوپقا دور.

ینە جامن دور. برگى ، تال برگى گا فى الجملة ، اؤخشار. گىردراق و یاشیل راق تور. درختى خالى از خوش نمالىق اېماس. میوھسى قرا اوزومگا اؤخشار. ترش راق مزەسى بار ، خىلى یخسى اېماستور.

ینە كمرک دور. پنچ پهلودور. اولوق لوغى غین آلوچە بۇلغای. اوزونلوغى تۇرت اېلىك بۇلغای. ساریق بېشادور. مونىنگ ھم دانەسى یوق تور. خام راق اوزگانى ، كۆپ اچىق دور. یخسى بېشغانى نىنگ ترش لوغى مى خوش دور. یامان اېماس. خالى از لطافت اېماس.

ینە گدھل دور. بو غریب بدھیأت و بدمزه میوھ دور. بىعینە قۇى نىنگ قارنىدور كیم كىپادېك قارىن نىنگ ایچى ، تاشقارى بۇلغای. مزەسى دل آشور چوچوك دور. ایچیدا فندق دېك دانەلارى بار. خرماغە فى الجملة ، شباھتى بار. مونىنگ دانەلارى گىرد دور. اوزون اېماس دور. بو دانەلارنىنگ خرما دین یومشاق راق گوشتى بار. انى یېى دورلار. خىلى چسپندە دور. چسپندە لیغى دین بعض اېلىكنى ، اغیزنى ، یاغلاب یېر اېمیشلار. ھم درخت نىنگ شاخیدا بۇلادور ، ھم تنە سیدا. ایلدیزیدا ھم بۇلور اېمیش. درخت دین گویا كیم ، كىپالارنى آسیب-آسیب قۇیوبتورلار.

ینە بدھل دور. اولوغلوغى آلمە چە بۇلغای. اېدى [ھېدى] یامان اېماس. خام لیغیدا غریب ترش و بى مزە نیمە دور. بېشىغى یامان اېماس. یومشاق بېشا دور. ھر یېرىدىن اېلىك بیلە اوزوب ؛ یېسە بۇلادور. مزەسى بېى نىنگ گندە بۇلغانى غە خىلى اؤخشار ؛ ترش ترش. یخسى غینە مزەسى بار.

ینە بېر^۱ دور. فارسى کنار دېرلار اېمیش. بو ، انواع بۇلا دور. آلوچە دین بىرنیمە اولوق راق دور. بېر نوعى بۇلا دور حسینی اوزوم اندامیدا. اكثرى خىلى یخسى بۇلمايدور. باندیردا بېر ، بېر كۆردوك

^۱ ایچى مانو (۱۹۹۵) بو سۆزنى « فەرست لغات و ترکیبات مشكل » بۆلىمى دە آلگن. بېر / بېر چیلان جییدە دیر.

خیلی یخشی ابدی. مونینگ درختی ثور و جوزادا برگ تۆکۆپ ؛ سرطان و اسدته- کیم عین پشکال دور- برگ چیقاریب ؛ تروتازہ بۆلادور. میوہسی دلو و حوٹہ پیشادور.

ینہ گروندہ دور. بیزینگ ولایت نینگ جکەسی یوسونلوق بوتہ- بوتہ بۆلادور. جکە تاغلاردا بۆلور. بو دشتلاردا بۆلادور. مزہسی مرمجان غە اؤخشار. بو مرمجان دین چوچوکرک و کم آب راقفور. 'ینہ پنیالہ دور. آلوچہ دین اولوغراق تور. قیزیل آلہ نینگ غۇرہ سی غە شبیہ دور. ترش قینہ مزہسی بار. یخشی غینہ دور. درختی انار یغاچیدین اولوغراق تور. برگى بادام برگى غە اؤخشار.

ینہ کلار دور. میوہسی درختی نینگ تنہ سیدین چیقار. انجیر غە اؤخشار. کلار ، غریب بی مزہ میوہ دور.

ینہ املہ دور. بو ہم پنج پھلو دور. غۇزہ نینگ غنچہ سی غە اؤخشار. زمخت و بی مزہ نیمہ دور. مرباسی یامان اہماس. خیلی پرفایده میوہ دور. درختی نینگ یخشی ہیأتی بار. بسیار ریزہ برگ لیک تور.

ینہ چرونجی دور. درختی کوہی اہمیش. بیزینگ باغلاردا اوچ- تۆرت توب بار اہکاندور. سؤنگرا بیلدیم مہوہ غە خیلی شبیہ دور. مغزی یامان اہماس. یانگاق مغزی بیلہ بادام مغزی نینگ اراسیدا بیرنیمہ دور. یامان اہماس. مغزی پستہ مغزیدین کیچیک راک تور. چرونجی نینگ مغزی گرد تور. پالودہ غە و حلوالار غە سالورلار.

ینہ خرما دور. اگرچہ خرما ہندوستان مخصوصی اہماس ؛ چون اول ولایتلاردا یوق ابدی ؛ مذکور بۆلدى. خرما درختی لمغان دا ہم باردور. شاخ لاری درخت کلہ سیدا بیر یپردا اوق بۆلور. برگ لاری شاخ لارینینگ توییدین اوچی غە چہ ایگی طرفیدا بۆلور. تنہسی ناہموار و بدرنگ دور. میوہسی اوزوم نینگ خوشہسی دېک بۆلور. اوزوم نینگ خوشہ سیدین خیلی اولوغراق بۆلور. دېرلار کیم نباتات اراسیدا خرما درختی نینگ ایگی ایشی حیواناتقہ اؤخشار: بیر اؤل کیم نېچوک کیم حیوانات باشینی کپسہ لار ؛ حیاتی منقطع بۆلور ؛ خرما درختی نینگ ہم باشی کپسیلسہ درختی قورور. ینہ بیر اول کیم نېچوک کیم حیواناتین بی نر نتیجہ حاصل بۆلماس ؛ خرما درختی غە ہم نر خرما دین شاخینی کپلتوروب ؛ تېگورماسہ لار ؛ یخشی بر بېرماس. بو سؤز نینگ حقیقتی معلوم اہماس. خرما نینگ باشی کیم مذکور بۆلدى ؛ اؤل پنیردین عبارت تور. خرما پنیری اونداق بۆلور کیم شاخ و برگى نینگ چیقار ییری ، پنیردېک اق بۆلادور. بو اق پنیر دېک دین ، شاخ و برگ چیقادر. شاخ و برگ ، اوزاغان سایى برگى سبزاق بۆلادور. بو اق نیمہ نی خرما نینگ پنیری دېرلار. طوریدور. یامان اہماس. یانگاق نینگ اؤل [ھؤل] مغزی غە خیلی اؤخشار. اوشبو پنیری بۆلور ییرنی زخم قیلا دورلار. اؤل زخم غە خرما برگینی اونداق قۇيادورلار کیم اول زخم دین هر سو کیلسہ ؛ بو خرما برگى نینگ اوستی بیلہ آقادرور. برگى کؤزہ نینگ آغزی غە قۇيوب ؛ کؤزہ نی درخت غە باغلاب

^۱ اندین قیلہ لیک آش پیشورادورلار. مزہ لیک بۆلادور. خیلی قیلہ رواج گہ اؤخشار. (بابرنامہ ۱۹۹۵، ۴۵۷، ۴ نچی ایضاح)

تورلار. اول زخمىدىن ھەر سو كىم حاصل بۇلسە ؛ كۈزەدا يىغىلا دور. اگر فى الحال ايچىلسە ؛ چوچومانراک سو تور. اوچ- تۇرت كوندىن سۇنگ ايچىلسە ؛ فى الجملة ، كىفیتى بار دېرلار. مېن بىر نوبت بارىنى سىر قىلارغاندا ؛ چنبل درياسى نىنگ ياقاسى داغى كېنتلار گا سىر قىلا باریب ؛ اېدىم. يۇلدا ؛ قۇلدا اوشبو نوع خرما سويىنى آلدورغانلار اوچرادى. بو سودىن خىلى ايچىلدى. كىفیتى معلوم بۇلمادى. غالباً خىلى ايچماک كېراک كىم اندك كىفیتى معلوم بۇلغاي.

ينە نارگىل دور. عرب ، معرب قىلىپ ؛ نارجيل دېر. هندوستان اېلى نالير دېدور. غالباً غلط عام دور. نارگىل نىنگ برى جوزھندى دور كىم قرا قاشوقلارنى اوندىن قىلورلار. اولوغراغىنى غىچك نىنگ كاسەسى قىلورلار. درختى بېعینە خرما درختى دور. غایتش نارگىل نىنگ شاخى پىرېرگ راک تور و برگى نىنگ رنگى ھم روشن راق تور. نېچوك كىم يانگاق نىنگ تاشىدا كۆك پوستى بۇلور ؛ نارگىل نىنگ تاشىدا ھم كۆك پوستى بار. ولى نارگىل نىنگ پوستى ريشە ريشە بۇلادور. تمام دريا داغى جهازلارنىنگ و كېمەلارنىنگ طنابىنى اوشبو نارگىل نىنگ پوستىدىن قىلورلار اېمىش. كېمەلارنىنگ درزلاىنى ھم مونىنگ اىپى بىلە ، تىكار اېمىشلار. نارگىل نىنگ پوستىنى اريتغاج ؛ بىر اوچىدا مثلث اوچ توشوك اورنى ظاهر بۇلادور ؛ اىگىسى رۇست ، بىرى بۇش. اندك اشارت بىلە تېشىلادور. مغز باغلاماس دىن بورون نارگىل نىنگ اىچى سو بۇلادور. بو توشوكنى تېشىب ؛ اول سونى اىچا دورلار. مزەسى يامان اېماس. گویا كىم خرما پىنیرىنى سو قىلىپ تورلار.

ينە بىر ، تار دور. تارنىنگ شاخلارى ھم باشىدا اۇق بۇلور. تارغە ھم خرما دېك كۈزە باغلاب ؛ سويىنى آلىپ اىچادورلار. بو سونى تارى دېدورلار. مونىنگ كىفیتى خرما سويى نىنگ كىفیتى دىن تىندراق بۇلور اېمىش. تارنىنگ شاخلارنىنگ بىر قارى- بىر يارىم^۱ قارىغە چە ھىچ برگى بۇلماس. اوندىن سۇنگ اۋتوز- قىرق برگ شاخى نىنگ اوچىدا ، بىر يېردىن اۇق پنجه اورادور. بو برگلارنىنگ اوزونلۇغى بىر قارىغە ياووشور. ھندى خطلارنى ؛ دفتر يوسونلوق- بو برگلاردا خىلى بيتى دورلار. هندوستان اېلى كىنگ- كىنگ قولاقلارنىنگ توشوكلار پگا حلقە بۇلماسە ، بو تار برگىدىن ياساب ؛ سالا دورلار. اوشبو تار برگىدىن قولاق توشوكىگا سالماق اوچون بازارلاردا ياساب- ياساب ساتە دورلار. تنەسى خرما درختى نىنگ تنە سىدىن يىخى راق و ھموارراق تور.

ينە نارنج و نارنج مشابھى ميوەلار دور. نارنج لمغاناتە بجور و سوادتە كۆپ بۇلور و خوب بۇلور. لمغانات نارنجى كىچىك راک و كىندىكلىك بۇلور. بسيار لطيف و نازك و سىرآب بۇلور. خراسان نواحى سى نىنگ نارنجىغە ھىچ نىسبىتى يوقتور. نازك لوکىدىن دور كىم لمغاناتىن كابل غە كىم اۋن اوچ- اۋن تۇرت يغاچ^۲ بۇلغاي ؛ كېلتورگونچە بعض نارنجلار خراب بۇلور. استرآباد نارنجىنى سمرقندغە كىم اىگى يوز يېتمىش- اىگى يوز ؛ سېكسان يغاچ^۳ بۇلغاي ؛ اېلتارلار ؛ تېرىسى نىنگ

^۱ ۷۵-۵۰ سانتىم^۲ ۷۸-۸۴ كىلومتر^۳ ۱۶۲۰-۱۲۰۰ كىلومتر

قالین لیغیدین و کم آب لیغیدین ، انچہ خراب بؤلماس . بجور نارنج لارینینگ اولوغلوی بھي چہ بؤلور . سویی کؤپ تور و اؤزگا نارنج لارینینگ سويیدین ترش راق تور . خواجہ کلان دېدی کیم بجوردا اوشبو جنس نارنجی بیر درختین آلیب ؛ سانادوک . یتي مینگ نارنج چيقتی . مہینگ خاطریم غہ دايم کپچار اېدی کیم نارنج لفظی معرب مانند دور . اوشانداق اؤق اېکاندور . بجور و سواد اېلی نارنجی تمام نارنج دېدورلار .

ینہ لیمو دور . بسیار بؤلادور . اولوغلوی یومورتقہ چہ بؤلغای . یومورتقہ اندام لیک تور . ایلدیزی نی مسموم قایناتیب ایچسا ؛ مضرینی دفع قیلور اېمیش .

ینہ بیر نارنج مشابھي **میوہ تُرنج دور .** بجور و سواد اېلی بالنگ دېدورلار . بو جھتین ترنج پوستی نینگ مرباسینی ، مربای بالنگ دېرايمیشلار . هندوستان دا ، ترنجی بجوری دېدورلار . ترنج ایگی نوع بؤلادور : بیری چوچوک و بی مزہ و دل آشور . چوچوک بېیرگا خود یاراماس . مگر پوستی مرباغہ یاراغای . لمغانات نینگ ترنجی اوشموندق دل آشور چوچوک تور . ینہ بجور ترنجلاری و هندوستان ترنجلاری ، ترش بؤلا دور و خوب ترش بؤلادور . شربتی بسیار خوش مزہ و خوش طعم بؤلادور . ترنج نینگ اولوغلوی خسروی قاوون چہ بؤلغای . پوستی قوتور - پوتور و ناھموار دور . اوچی اینچکا و تومشوقلوق بؤلور . ترنج نینگ رنگی نارنج رنگیدین ساریغراقتور . درختی ، تنہ لیک درخت بؤلماس . کیچیک راک بؤلور و بوتہ ؛ بوتہ بؤلور . برگی نارنج برگیدین اولوغراق بؤلور .

ینہ نارنج مشابھي میوہ لار دین **سنگتارہ^۱** دور . رنگی و وضعی ترنج دېک دور . غایتش مونینگ تیرسی سییدام دور . ناھموار اېھاس . جزوی ترنجیدین کیچیک راک تور . درختی اولوق بؤلادور . اوروک درختی چہ بؤلادور . برگی نارنج برگی غہ اؤخشار . خوب ترش لیغی باردور . شربتی یخشی لذت لیک و خوش طعم بؤلادور . بو ، لیمو دېک مقوی معدہ دور . نارنج دېک مُضعف اېھاس .

ینہ نارنج مشابھي میوہ لار دین **اولوق لیمو دور** کیم ، هندوستان دا ، گلگل لیمو دېدورلار . اندامی قاز یومورتقہ سی غہ اؤخشار ؛ ولی یومورتقہ دېک ایگی باشی اینچکاراک اېھاس . مونینگ پوستی ہم سنگتارہ پوستی دېک ہمواردور . غریب سیرآب بؤلادور .

ینہ **چنبیری دور** کیم نارنج مشابھي دور . اندامی نارنج دېک تور . ولی رنگی ساریق تور . نارنجی اېھاس . اېدی [ھیدی] ترنج اېدیگا اؤخشار . مونینگ ہم یخشی ترش لیغی بار .

ینہ نارنج مشابھي **سدافل دور** . امرود اندام لیک تور . رنگی بھي رنگی دېک تور . چوچوک بؤلادور ؛ ولی چوچوک نارنج چہ دل آشور اېھاس . ینہ نارنج مشابھي امردیل دور .

ینہ نارنج مشابھي **کرنہ دور** . مونینگ اولوغلوی گلگل لیموچہ بؤلغای . بو ہم ترش دور .

^۱ اوغانستان دہ سنترہ دپلہ دی ..

ینە نارنج مشابھى املبید دور کیم بو اوچ ییلدین بیرى اېمدى نظرغە كېلدى. اونداق دېدىلار کیم ایگنه نى مونینگ ایچىگا سالىسه لار اېرىر. ترش لیغیدین مو اېکین یا خاصیتین مو اېکین؟ ترشلیغى نارنج و لیموچه بۇلغای.

ینە هندوستان دا طورى گلار باردور. بیر جاسون دور. بعض هندوستانی كدھل دېدور. گیاه اېماس. بوتەسى ساقلىق تور؛ گلبن دېك. قىزىل گل بوتە سیدین بیرنیمە بلندراق تور. رنگى انار گلیدین هنوز سېھراق تور. اولوغلۇغى قىزىل گل چە بۇلغای؛ ولى قىزىل گل غنچە بۇلغاندین سۇنگ بیر اۇق اچیلور. بو جاسون کیم اچیلدى؛ اورتاسیدین ینە هم اوشبو برگیدین اینچكا بۇلوب؛ تنە دېك بیر اېلىك اوزاب، ینە اوشبو جاسون برگلارى اچیلادور. حاصل، دل شبیه گل بۇلادور. خالى از غرايب اېماس. درختى نینگ اوستیدا بسيار خوشرنگ و خوشنما كۇرنا دور. كۇپ تورمايدور. بیر كوندا اۇق پۇمرده بۇلادور. تۇرت-آی پشكال آیلاریدا-اسرو خوب و كۇپ اچیلادور. غالباً اكثر ییل اچیلور؛ ولى بو كۇپلوك ییله اېدى [هیدى] یوقتور.

ینە بیر كنیر دور. آق هم بۇلادور؛ قىزىل هم بۇلادور و شفتالو گلى وضع لىق پنج برگ بۇلادور. قىزىل كنیرنینگ [گلى]، شفتالو گلى غە شباھتى بار؛ ولى كنیر، گلى اۇن تۇرت-اۇن بېش گل، بیر یېردا اچیلادور. یېراقدین بیر اولوق گل دېك كۇرنا دور. مونینگ بوتەسى گلبن دین اولوغراق تور. قىزىل كنیرنینگ طورى غینە اېدى [هیدى] بار. خوش آیند دور. بو هم پشكال دا كۇپ و خوب اچیلادور. بو هم اكثر ییل^۱ تاپیلور.

ینە کیورا دور. بسيار لطيف اېدى بار. مشک نینگ عیىى بو دور کیم خشک لوغى باردور. مونى مشک تر دېسا بۇلور. بسيار لطيف اېدى [هېدى] باردور. اگرچه اۋزى نینگ غریب طور هیأتى باردور؛ گلى نینگ اوزونلۇغى بیر یاریم قاریش-ایگى قاریش بۇلغای و غض^۳ غرو برگى دېك اوزون برگلار دور. مونینگ تیکانى باردور. غنچه دېك تیقىلغان. تاشقاریغى برگلارى سبزراق، تیکان لیک راک، ایچکاریكى برگلارى یومشاق. آق برگلار بۇلادور. ایچکاریكى برگلارنینگ ارالاریدا گل نینگ اورتاسیدا غى دېك نیمە لار بۇلادور. یخشی اېدى اوندین كېلادور. یانگى چیقېب؛ هنوز تنە پیدا قیلماغانى، اېرکاک قامیش نینگ بوتەسى غە اۋخشار. مونینگ برگى یاسى راق تورو تیکان لىق. تنە لیغى بسيار بې اندام دور. ایلدیزلارى كۇرونوب توروبتور.

^۱ یوراگه شبیه، یوراگه اوخسه گن

^۲ ییل نینگ، كۇپ وقتلارى ده تاپيله دیر.

^۳ متن ده، (بابرنامە ۱۹۹۵) «وعضى غرو» (بابرنامە، ۱۹۶۰) ده «وضعى غرو» دیر. عبدالرحیم خان خانان، موندە ی ترجمه قیلگن: «به بونته نى كه نو برآمده؛ هنوز تنه پیدا نکرده باشد؛ می ماند.» (بابرنامە، ۱۳۰۸ هـ) (غرو) نینگ بىگى چىقن برگى؛ هانز تنه تاپمه گن-گه اوخسه ی دى. (فرهنگ فارسى، ۱۳۸۹) ده، غض نینگ معنارلیدین بیرى نى «تر و تازه» دېگن. اگر بو معنایى كۆز اۋنگى ده آلسک، جمله نینگ معناسى بو بۇله دى کیم تازه غرو برگى دېك اوزون برگلرى بار. شو معناگه باقه، غض غرو آلبندى. احتمال کیم نى یا غرو سۇزلرى دن بیرى، کاتبلر نینگ تصرفى بۇلسه، نېگه کیم بابر، مترادف سۇزلر اونجه ایشلتمه گن. (بابرنامە ۲۰۱۸) غض سۇزى نى تشله ب اۋنگن. غض سۇزى آلبنمه گن حالده، بابر نینگ مقصودى و جمله نینگ ظرافتى، یېلینمیدى.

[هند فصل لاری] ینە اول ولایتلاردا تۆرت فصل تور. هندوستاندا اوچ فصل بۇلور. تۆرت آی یاز دور؛ تۆرت آی پشکال، تۆرت آی قیش. آیلارینینگ ابتداسی هلالی آیلارنینگ استقبالی دین دور. هر اوچ ییلدا بیر آینی پشکال آی لاری غە زیاده قیلورلار. ینە اوچ ییلدا قیش آی لاری قە زیاده قیلورلار. ینە اوچ ییلدا یاز آی لاری غە. بولارنینگ کیسه سی بو دور. چیت بیساک، چیت، آسار. تابستان موافق حوت، حمل، ثور، جوزا؛ ساون، بادون، کوارگاتک، پشکال؛ موافق سرطان، اسد، سنبله، میزان- اکهن، پوس، ماه، پاکن، زمستان- موافق عقرب، قوس، جدی، دلو.

هند اہلی فصولنی کیم تورنار آی تعیین قیلیب تورلار؛ هر فصلدا ینە ایکیرار آینی ایسیق نینگ و یاغین نینگ و ساووق نینگ زوری، توتوبتورلار. یاز آیلاردین ایگی سۇنگفی آی کیم جیت ییله آسار دور؛ ایسیق نینگ زوری، بو ایگی آی دور. پشکال آیلاردین ایگی بورونفی آی- کیم ساون و بادون دور- یاغین نینگ زوری، بو ایگی دور. قیش آیلاردین ایگی اورتا داغی آی- کیم بوس و ماه دور- ساووق نینگ زوری، بو ایگی آی دور. بو اعتباریله بولارنینگ فصلی آتی بۇلادور. کونلارگا هم آت قۇیوبتورلار. شنبه، سنیچر؛ یکشنبه، ایتوار؛ دوشنبه، سموار؛ سه شنبه، منکوار؛ چهارشنبه، بودوار؛ پنجشنبه، بریسهپت وار؛ آدینه؛ سکروار.

[چاغلّمه / زمان اولچاوی] نچوک کیم بیزینگ ولایتلار اصطلاحی دا کچه- کوندوزنی ییگیرمه تۆرت قسمت قیلیب تورلار؛ هر قایسینی بیر ساعت دبتورلار و هر ساعتی آلتیمش قسمت قیلیب تورلار؛ هر قایسینی بیر دقیقه دبتورلار کیم هر کچه؛ کوندوز مینگ تۆرت یوز قیرق دقیقه بۇلغای. دقیقه نینگ مقداری تقریباً آلتی قاتله فاتحه نی بسم الله ییله اؤقوغونچه دور کیم بیر کچه- کوندوز، سبکیز مینگ آلتی یوز قیرق نوبت فاتحه نی بسم الله ییله اؤقوغونچه بۇلغای. هند اہلی کیچه- کوندوزنی آلتیمش قسمت قیلیب تورلار. هر قایسینی بیر گری دبت تورلار. ینە کچه نی تۆرت و کوندوزنی تۆرت قسمت قیلیب تورلار. هر قایسینی پهر^۱ دبتورلار کیم فارسی سی پاس بۇلغای. اول ولایتلاردا پاس و پاسبان ایشیتیلور ابدی. بو خصوصیت ییله معلوم اہماس ابدی.

اوشبو مصلحت قە هندوستان نینگ جمیع معتبر شہرلاریدا جمعی مقرر و معین دورلار کیم گریالی دہرلار. برنج دین^۲ نیمه قۇیوبتورلار. اولوغلوی طبق چہ بۇلغای. قالین لیغی ایگی اہلیک چہ بۇلغای. بو برنجنی گریال دہرلار. بو گریالنی بیر بلند ییردا اویزان قیلیب تورلار.

ینە بیر طاس لاری بار. جام ساعت نینگ^۳ قوی سی توشوک دور. هر گری دا بیرتۇلار. گریالیلار نوبت ییله بو طاسنی سوغه قۇیوب منتظر دورلار. مثلاً کون توغار وقتین کیم طاسنی قۇیدیلار؛ طاس بیر تۇلسا؛ تۇقماقلاری ییله گریال غە بیر اورارلار، ایگی تۇلسه؛ ایگی تا پهر. توکانکونچه هر پهر کیم توکانسه؛ علامتی بو دور کیم توقماقنی گریال غە بات- بات و غلبه؛ غلبه قاقارلار. اگر

^۱ بیر پهر یا بیر پاس / پس، ۳ ساعت بۇلە دیر. احتمال کیم، پاس / پس- اوغانستان اؤزبیکلری پاس نی، پس دیدیلر- پهر سؤزی نینگ امالە سی بۇلسه.

^۲ (باہرنامہ، ۱۹۹۵) دہ، «برنج دن» سۇنگ، [قوس نینگ اراسیدہ «بیر یاسی» کلمہ لری هم بار ابدی. ضرورتی بۇلہ گئی اوچون، کۆتریلدی.

^۳ جام ساعتی، تشریح بۇلہ ییدی. (احتمال) کیم بو ییردین بیرار جملہ قالگن گہ اؤخشہ دی. شاید کاتبلر اونوتگنلر دیر یا بلکہ بابر اؤزی یازمگن دیر.

کوندوزدىن اولغى پەر بۇلغان بۇلسە ؛ بات- بات قاقاندىن سۇنگ ، درنگى قىلىپ ؛ بىر نوبت قاقارلار. ايگىنچى پەر بۇلغان بۇلسە ؛ بات- بات قاقاندىن سۇنگ ايگى قاقارلار. اوچونچىدا ، اوچ- تۇرتونچىدا ، تۇرت. كوندوزنىڭ تۇرت پەرى كىم توكاندى ؛ كېچە پەرىدىن باشلاپ اوشبو دستورىيلە كىچەنىڭ تۇرت پەرىنى توكاتورلار.

بورون گرياليلار كېچە كوندوزدا پەر توكانگاندا ، اۇق پەرعلامتىنى قاقارلار اېدى. كېچە لار اويقودىن اويغانغان لارغە اوچ گرى يا تۇرت گرىنىڭ قاقان اونی كېلسە اېدى ؛ معلوم بۇلماس اېدى كىم ايگىنچى پەر مو دور يا اوچونچى پەر مو دور. مېن بويوردوم كىم كېچە ، گرى لارنى و بولوتلوق كوندوز گرى لارنى قاقاندىن سۇنگ ، پەرىنىڭ علامتىنى قاقايلار. مثلاً كىچەنىڭ اولغى پەرىدىن اوچ گرى قاقاندىن سۇنگ درنگ قىلىپ ؛ پەرىنىڭ علامتىنى يەنە بىر ھەم قاقايلار. يعنى معلوم بۇلغاي كىم بو اوچ گرى اولغى پەردىن دور. كىچەنىڭ اوچونچى پەرىدىن تۇرت گرى قاقاندىن سۇنگ ؛ درنگ قىلىپ ؛ پەرىنىڭ علامتىنى اوچ قاقايلار. يعنى معلوم بۇلغاي كىم بو تۇرت گرى ، اوچونچى پەردىن دور. خىلى يىخشى بۇلدى. كېچە ھەر وقت اويغانغاندا گريال اونی كېلسە ؛ مشخس بۇلا دور كىم قايسى پەردىن نېچە گرى بۇلوتور.

يەنە ھەر گرى ^۱نى آلتىمىش بۇلوتورلار. ھەر بىرىنى پىل دىبتورلار كىم ھەر كېچە- كوندوز اوچ مىنگ آلتى يوز پىل بۇلغاي. يەنە ھەر پىلنىڭ مىقدارىنى آلتىمىش قاتلە كۆزنى يوموب- آچقونچە دىبتورلار كىم كېچە- كوندوز ايگى يوز اۇن آلتى مىنگ كۆزنى يوموب- آچقونچە بۇلغاي. يەنە بىر پىلنى تجربە قىلىلدى. تقريباً سېكيز قاتلە قل ھواللەنى بسم اللە بىلە اۇقوغونچە بۇلدى كىم كېچە ؛ كوندوز يىگىرمە سېكيزمىنگ سېكيز يوز قل ھو اللەنى بسم اللە بىلە اۇقوغونچە بۇلغاي.

[اولچاۋلر] يەنە ھند اېلى وزنلارنى طورى تەيىن قىلىپ تورلار. سېكيز رتى بىر ماشە ، تۇرت ماشە بىر تانگ كىم اۋتوز ايگى رتى بۇلغاي. بېش ماشە بىر مىقال كىم قىرق رتى بۇلغاي. اۋن ايگى ماشە بىر توله كىم توقسان آلتى رتى بۇلغاي. اۋن تۇرت توله بىر سىر ، بو خود مقرر دور كىم ھەر يېردا قىرق سىر ، بىر باتمان بۇلور. اۋن ايگى باتمان بىر مانى ، يوز مانىنى بىر مىياسا دېرلار. جواھر و مرواريدنى تانگ بىلە تارتارلار.

يەنە ھند اېلى عددنى ھەم خوب تەيىن قىلىپ تورلار. يوز مىنگنى لک دېرلار ، يوز لکنى كرور ، يوز كرورنى ارب ، يوز اربنى كرب ، يوز كربنى نىل ، يوز نىلنى پدم ، يوز پدمنى سانک. بو عددلارنىڭ تەيىنى ھندوستان مالىنىڭ كۆپلۈگىنىڭ دىلى دور.

[ھند دە مذهب / عامل] يەنە ھندوستان اېلىنىڭ كۆپراكى كافر بۇلادور. ھند اېلى كافرنى ھندو دېرلار. ھندولار اكثر تناسخى ^۲ بۇلادور. عامل و مستاجر و كارگزار تمام ھندو دور. بىزىڭ ولايتلاردا

^۱ گرى ۲۴ دقيقە دىر. ۲۴ دقيقەنى آلتىمىشگە بۆلىتېلر

^۲ «روح بدن دن ايرىلگن دن سۇنگ ، باشقە بىر جىمگە گىرىپ ؛ قىتە دن ظاھر بۇلە » دىگن مذهبى- فلسفى مکتەپگە معتقد كىشىلر. (واژه ياب)

صحرا دا يورور ايل نينگ قبيله- قبيله آتالارى بۇلور. موندا هم ولايت و كېنتلاردا متوطن اېلار نينگ قبيله- قبيله آتالارى بۇلادور. ينه هر حرفه گر كيم بار ، آتە- آتە سىدىن يىرى اۇل حرفه نى قىلا كېلىپ تور. **[كم لطافت يېر]** هندوستان كم لطافت يېر واقع بۇلوبتور. اېلى دا حُسن يوق و حُسن اختلاط و آميزش و آمد و رفت يوق و طبع و ادراك يوق و ادب يوق و كرم و مروت يوق و هنرلاريدا و ايشلارى دا ، سياق و اندام و رجه و گونيا يوق و يخشى آت يوق و يخشى ايت يوق و اوزوم و قاوون و يخشى ميوه لار يوق. بېخ يوق و ساووق سو يوق و بازارلاريدا يخشى آش و يخشى نان يوق و حمام يوق و مدرسه يوق و شمع يوق و مشعل يوق ، شمع دان يوق.^۱

شمع و مشعل اورنى غە جمع كثر چركىنى بۇلا دور. ديوتى دېدورلار. چپ ايليك لاريگا كيچيك راک سه پايه توتوبتورلار كيم بو سه پايه نينگ بير پايه سى نينگ اوچيدا شمع دان نينگ باشيدىك بير تېميرنى سه پايه يغاچى غە بېركيتىپ تورلار. بير يوغان فتيله نى كيم باش بارماقچه بۇلغاي ؛ سه پايه نينگ تېمورلوك يغاچى غە باغلاپ تورلار. اۇنگ اېلىك لاريدا بير كدو دور كيم توشوكىنى تارراق قۇيوپتورلار كيم سوياغى اوندين اينچگا چوبروب آقا دور. هر قاچان فتيله غە ياغ احتياج بۇلسه ؛ بو كدودين ياغ قۇيا دورلار. اولوق لارينينگ بو ديوتيلارى يوز- ايگى يوز بۇلادور. شمع و مشعل اۇرنى غە مونى استعمال قىلا دورلار. پادشاهلارى و بېگ لاريگا كيچه لار شمع غە احتياج بۇلغولوق ايش بۇلسه ؛ اوشبو چركين ديوتيلار ، بو چراغ نى كېلتوروب ؛ يقين آليب تورا دورلار. **دريالاردين و قراسولاردين** اۇزگا كيم جرلار و چوقورلاردا آقا دور. باغ و عماراتى دا آقرسولار يوق و عمارت لاريدا صفا و هوا و اندام و سياق يوق.

[هند ده كييم] رعيت و ريزه پاى اېلى تمام يالانگاچ يوروى دورلار. لنگوته دېك بيرنيمه باغلاى دورلار. كينديكدين ايگى قاريش قويى ، قىيق سالىنيپ توروبتور. بو سالىنغان قىيق لته نينگ آستيدا ، ينه پارچه لته بار. بو لنگوته نينگ باغىنى كيم باغلارلار. اۇل پارچه لته نينگ ايگى بوت نينگ اراسىدىن آليب ؛ كېين لنگوته نى باغدين اۇتكارىپ بېركيتا دورلار. خاتونلارى خود بير اۇق لنگ باغلاپتورلار. ياريمىنى بىليگا باغلايدور. ياريمىنى باشلارى غە سالا دورلار.

[هند لطافتلىرى] لطافتى كيم هندوستان دا بار ، اولوق ولايتور و آلتون و يارماغى قالين بۇلا دور و پشكال هولالارى بسيار خوب بۇلادور. گاهى كوني بۇلا دور كيم اۇن- اۇن بېش- يىگيرمه قاتله ياغە دور. ياغين لاريدا بير زمان دا سيالار كېلادور. هيچ سو يوق يېرلاردا دريالار آقا دور. ياغار محلى دا و ياغيب تورغان محللاريدا غريب يخشى هولالار بۇلادور. اونداق كيم هوانينگ اعتدالى و لطافتى اوندين اؤتماس. عيى بو دور كيم هوا كۆپ پۇرم بۇلادور. اول ولايتلار نينگ ياي لارى غە پشكال اؤتسا ؛ خود آتيب بۇلمايدور ؛ بوزولا دور. نې يالغوز ياي ، جيبه و كتاب و رخت و متاع قه بارى غە تاثير قىلا دور. عمارت هم كۆپ تورمايدور. پشكالدين باشقه هم قيش و ياز يخشى هولالار دور ؛ ولى

^۱ بابر نينگ بو قضاوتى ، هندوستان و هندوستان اهلى گە انصاف سىزلىك دير.

شمال ییلى ھىمىشە قۇيا دور. گرد و خاک خىلى بۇلادور. يازلار ثور و جوزادا پشكالگا ياووق ، بو يىل ، يىلدا تۇرت- بېش نوبت بىسيار تند قۇيا دور ؛ اونداق كيم گرد و خاک اول مرتبه‌دا بۇلا دور كيم بير- بيرنى كۆروب بۇلمايدور. **مونی آندى دېدورلار.** جوزا ايسىق بۇلادور ؛ ولى انچه بى اعتدال ايسىق ابھاستور. بلخ و قندهارنىنگ ايسىقى چه يوقتور و امتدادى خود اول يىرلارنىنگ يارىمى چه بۇلغاي.

[**كسبه كارلر**] ينه بير لطافتى بو دور كيم هر صنفدين و هر حرفه گردىن بى حد و بى نهايت تور. هر ايش اوچون و هر نيمه اوچون جمعى مقرر و معين دور كيم آتە- آتەلار دىن بېرى اول ايش و اول نيمه‌نى قىلاكيگان دورلار. نېچوك كيم ظفر نامەدا تېمور بېگ نىنگ مسجىد سىنگىن عمارتىنى قىلوردا ملا شرف^۱ مونداق مبال غەبىله بيتىب دور كيم ، آذربايجان و فارس و هندوستان و ينه اوزگا ممالك سىنگ تراشلاردىن هر كوندا ايگى يوز كيشى مسجىدته ايش قىلورلار اېدى. بيز اگرەدا اوشبو اگرەنىنگ سىنگ تراشلاردىن مېنىنگ عمارت لار يىمدا هر كون آلتى يوز سېكسان كيشى ايش قىلورلار اېدى. ينه اگرەدا و سىكرىدا و بىانەدا و دولپوردا و گوالياردا و كۇلدا مىنگ تۇرت يوز تۇقسان بير سىنگ تراش هر كوندا مېنىنگ عمارتىمدا ايش قىلورلار اېدى. هر حرفه گر و هر كارىگردىن اوشبو قىياس بىله هندوستاندا بى حد و بى نهايتور.

[**ھىند بايلىقى**] بو ولايتلار كيم بېرەدىن بېار غەبىله چە حالا مېنىنگ تصروفومدا دور ، اېللىك ايگى كرور دور. نېچوك كيم بو مۇفصلى دىن مۇجملى معلوم بۇلغوسىدور. بو جملەدىن سېكىز- تۇقوز كرور راي و راجەنىنگ پىرگنەلارى دور كيم اطاعت قىلىب ؛ قىمىدىن بو پىرگناتنى وجە استقامت طرىقىدا تايىب تورلار.

تخمین جميع هندوستان از آنچه بالفعل در تحت تسخير رايات نصرت آيات در آمده:

- سرکار آن روی آب ستلج و بهره و لاهور و سیالکوت و دیپالپور و غیرها: سه کرور وسى و سه لک و پانزدا هزار و نهصد و هشتاد و نه تنگه.^۲
- سرکار سهرند: یک کرور بیست و نه لک وسى و یکهزار و نهصد هشتاد و پنج تنگه.^۳
- سرکار حصار فیروزه: یک کرور وسى لک و هفتاد و پنجهزار و یکصد و هفتاد و چهار تنگه.^۴

^{۱۱} شرف الدین علی یزدی ، (و. ۱۴۵۴م) تاریخ نویس. تفت قشلاغی (مشهد/ ایران) تولد تاپکن. شاهزەنىنگ اۇغلى سلطان ابراهيم مرزانینگ تاپشیریغی گە كۆره مشهور «ظفرنامه» اثرى نى بیتکن. كېيىنچەلىك تېمورى زاده محمد سلطان خدمتى ده بۇلگن. معلوم مدت هرات دن یشب ايجاد اپنگن. «شرف» تخلصى بىلن شعرلار هم يازگن. بابرنامە ده «مولانا شرف» دېپ تىلگە آلىنگن. (بابر انساىكلوپىديه سى ، ۱۴۰۲)

^۲ ستلىج سوبى نىنگ او تمانى: بېار ، لاهور ، سيالکوت ، دىپالپور و باشقە لر سرکارى: اوج كرور و اوتىز اوج لک اؤن بېش مىنگ تۇقىز يوز سىكسان تۇقىز (۳۳۳۱۵۸۹) تنگه (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۴۶۵-۴۶۶) بو حسابلر آخر گە چە شو ماخذن آلىنگن.

^۳ بير كرور و يىگىرمە تۇقىز لک اوتىز بير مىنگ بير يوز يېتمىش تۇرت (۱۲۹۳۱۹۸۵) تنگه

^۴ بير كرور اوتىزلىك يېتمىش بېش مىنگ بير يوز يېتمىش تۇرت (۱۳۰۷۵۱۷۴) تنگه

- سرکاردار الملک دهلی و میان دو آب: سه کروور و شصت و نه لک و پنجاه هزار و دویست و پنجاه و چهار تنگه.^۱
- سرکار میوات: که در زمان اسکندردا خل نبوده- یک کروور و شصت و نه لک و هشتاد و یک هزار تنگه.^۲
- سرکار بیانہ: یک کروور و چهل و چارلک و چہارہ ہزار و نہصد و سی تنگہ.^۳
- سرکار اگرہ: بیست و نہ لک و ہفتاد و شش ہزار و نہصد و نوزدہ تنگہ.^۴
- سرکار میان ولایت: دو کروور و نود و یک لک و نوزدہ تنگہ.^۵
- سرکار گوالیار: دو کروور و بیست و سہ لک و پنجاہ و ہفت ہزار و چہار صد و پنجاہ تنگہ.^۶
- سرکار کالپی و سہندہ و غیرہ: چہار کروور و بیست و ہشت لک و پنجاہ و پنجاہزار و نہصد و پنجاہ تنگہ.^۷
- سرکار قنوج: یک کروور و سی و شش لک و شصت و سہ ہزار و سیصد و پنجاہ و ہشت تنگہ.^۸
- سرکار سنبل: یک کروور و سی و ہشت لک و چہل و چہار ہزار تنگہ.^۹
- سرکار لکنور و بکسر: یک کروور و سی و نہ لک و ہشتاد و دو ہزار و چہار صد و سی و سہ تنگہ.^{۱۰}
- سرکار خیرآباد: دوازدہ لک و شصت و پنج تنگہ.^{۱۱}
- سرکار اود و بہرایج: یک کروور و ہفدہ لک و یکہزار و سیصد و شصت و نہ تنگہ.^{۱۲}
- سرکار جونپور: چہار کروور ہشتاد و ہشت ہزار و سیصد و سی و سہ تنگہ.^{۱۳}

^۱ اوج کروور و آلتیش توفیز لک اہلیک مینگ ایکی یو اہلیک تورت (۳۶۹۵۰۲۵۴) تنگہ

^۲ (بو ، اسکندر زمانی دہ قوشیلہ گن) بیر کروور آلتیش توفیز لک سکسان بیر مینگ (۱۶۹۸۱۰۰) تنگہ

^۳ بیانہ سرکاری: بیر کروور قیرق تورت لک اؤن تورت مینگ توفیز یوز اؤتیز (۱۴۴۱۴۹۳۰)

^۴ اگرہ سرکاری: ییگیرمہ توفیزلک بیتیش آلتی مینگ توفیز یوز اؤن توفیز (۲۹۷۶۹۱۹) تنگہ

^۵ میان ولایت سرکاری: ایکی کروور توفسان بیر لک اؤن توفیز (۲۹۱۰۰۰۱۹) تنگہ

^۶ گوالیار سرکاری: ایکی کروور ییگیرمہ اوجون لک اہلیک تورت یوز اہلیک (۲۲۳۵۷۴۵۰) تنگہ.

^۷ کالپی ، سہند و باشقہ لر سرکاری: تورت کروور ییگیرمہ سکیز لک بیش مینگ توفیز یوز اہلیک (۴۲۸۵۵۹۵۰) تنگہ

^۸ قنوج سرکاری: بیر کروور اؤتیز آلتی لک آلتیش آلتی مینگ اوج یوز اؤتیز سکیز (۱۳۶۶۳۵۳۸) تنگہ

^۹ سنبل سرکاری: بیر کروور اؤتیز سکیز لک قیرق تورت مینگ (۱۳۸۴۴۰۰۰) تنگہ

^{۱۰} لکنور و بکسر سرکاری: بیر کروور-کسری بیلن- اؤتیز توفیزلک سکسان ایکی مینگ تورت یوز اؤتیز اوج (۱۳۹۸۲۴۳۳) تنگہ

^{۱۱} خیرآباد سرکاری: اؤن ایکی لک آلتیش بیش مینگ (۱۲۶۵۰۰۰) تنگہ

^{۱۲} اود بہراج سرکاری: بیر کروور اؤن بیٹی لک بیر مینگ اوج یوز آلتیش توفیز (۱۱۷۰ ۱۳۶۹) تنگہ

^{۱۳} جونپور سرکاری: تورت کروور سکسان سکیز مین اوج یوز اؤتیز اوج (۴۰۰ ۸۸۳۳۳) تنگہ

- سرکار کره و مانکیپور: یک کرور و شصت و سه لک و بیست و هفت هزار و دویست و هشتاد و دو تنگه.^۱
- سرکار بهار: چهار کرور و پنج لک و شصت هزار تنگه.^۲
- سرکار سروار: یک کرور و پنجاه و پنج لک و هفده هزار و پانصد و شش و نیم تنگه.^۳
- سرکار سارن: یک کرور ده لک و هژده هزار و سیصد و هفتاد و سه تنگه.^۴
- سرکار چپارن: یک کرور و نود لک و هشتاد و شش هزار و شصت تنگه.^۵
- سرکار کندله: چهل و سه لک و سیصد تنگه.^۶
- سرکار ترهت- از خدمتانه راجه روپ نرین- : دو لک و پنجاه و پنج هزار تنگه نقره ، بیست و هفت لک و پنجاه هزار سیاه تنگه.^۷
- سرکار رنتنیپور- از بولی و از جتسو و ملانه: بیست لک.^۸
- سرکار ناگور
- سرکار راجه بکرماجیت از رنتنیپور
- سرکار کلنجرى
- سرکار راجه سنگدیو
- سرکار راجه بکم دیو
- سرکار راجه بکم جند

هندوستان ولایاتی نینگ پیری نینگ و اہلی نینگ خصوصیات و کیفیاتی اولچہ معلوم و مشخص بؤلوب اہدی ؛ مذکور و مسطور بؤلدی. موندین سؤنگ ینہ بیتیلگودپک نیمہ نظرغہ کہلسہ ؛ تحریر قیلغوم دور ؛ اہشیتیلگودپک نیمہ ، اہشیتیلسہ ؛ تقریر قیلغوم دور.

[خزانہ کورماق] دو شنبہ کونی- رجب آبی نینگ ییگیرمہ تۆقوزیدا^۹- خزانہنی کورماک و اولاشماک بنیاد بؤلدی. ہمایون غہ یہتمیش لک خزانہ دین بہریلدی. ینہ بیر بیتیلماگان تحقیق قیلماغان

^۱ کرہ و مانک پور سرکاری: بیر کرور آلتیمیش اوچ لک ییگیرمہ بیتی مینگ ایگی یوز سکسان ایگی (۱۶۳۲۷۲۸۲) تنگہ

^۲ بہار سرکاری: تۆرت کرور بیش لک آلتیمیش مینگ (۴۰۵۶۰۰۰) تنگہ

^۳ سروار سرکاری: بیر کرور اہلیک بیش لک اوچ بیتی مینگ بیش یوز آلتی تیریم (۱۵۵۱۷۵۰۶،۵) تنگہ

^۴ جالارن سرکاری: بیر کرور تۆقسان لک سکسان آلتی مینگ آلتیمیش (۱۹۰۸۶۰۶۰) تنگہ

^۵ چپارن سرکاری: بیر کرور و تۆقسان لک سکسان آلتی مینگ آلتیمیش (۱۹۰۸۶۰۰۰) تنگہ

^۶ کندلہ سرکاری: قیریق اوچ لک اوٹیزمینگ اوچ یوز (۴۳۳۰۳۰۰) تنگہ

^۷ راجہ روپ نرین چہکہ رہنسی اؤرنہ لیگیدہ گی تیرخوت سرکاری: ایگی لک اہلیک بیش مینگ (۲۵۵۰۰۰) کوموش تنگہ ؛ یگیرمہ بیتی لک اہلیک مینگ (۲۷۵۰۰۰) قارہ

تنگہ. دقیق ترجمہ سی: ترہت راجہ روپ نرین خدمتانه سیدن- سرکاری.

^۸ رنتنیپور سرکاری ؛ بولی و جتسو و ملانہ دن: ییگیرمہ لک (۲۰۰۰۰۰) تنگہ. (بابرنامہ ، ۱۹۶۰ ، ب. ۴۶۵-۴۶۶)

^۹ ۹۳۲ھ. رجب ۲۹/۱۰۵۰ھ. ثور ۳۰/۱۵۲۶م. می ۲۱.

خزانہ اویینی اوشانداق اؤق ھمایون غه انعام قیلدیم. ینه بعض بېگلار گا اؤن لک و بعضی لار گا سېکیز لک ، یتي لک ، آلتی لک بېریلدى. جميع چریک ته بؤلغان افغان هزاره و عرب و بلوچ و هر جماعتقه ، قدرحالاری غه یاراشه خزانه دین نقد انعاملار بؤلدى. هر سوداگر و هر طالب علم و بلکه هر کیشی کیم بو چریک ته همراه اېردیلار ؛ بارچه انعام و بخشش دین حظ وافر و نصیب کامل اېلتیلار. چریک ته بؤلماغانلار غه هم بو خزانه دین قالین انعام و بخشش لار باردی. مثل کامران غه اؤن یتي لک ، محمد زمان^۱ مرزا غه اؤن بېش لک ، عسکری غه و هندال غه و بلکه جميع اوروق- قیاش ، اؤغلان- اوشاق قه قالین- قیزیل دین ، آفتین ، رختین ، جواهر دین برده دین- سوغاتلار باردی. اول یوز داکی بېگلارگا و سپاهیلار غه قالین انعاملار باردی. سمرقند و خراسان و کاشغر و عراقه اوروق ؛ قیاش اوچون سوغاتلاری بېاریلدى. سمرقند و خراسان داغی مشایخ قه ندور باردی. مکه و مدینه غه هم نذر باردی. کابل ولایتی بيله ورسک سده^۲ سی نینگ جاندار باشی غه اېردین و خاتون دین و بنده و آزاد دین بالغ و نابالغ دین ، بیرار شاهرخی انعام بؤلدى. بیز اول اگره گا کېلگاندا بیزینگ اېل بيله بو اېل نینگ اراسیدا غریب مفايرت و منافرت اېدی. سپاهی سی و رعیتی بیزینگ اېل دین قیر- قیر قاچارلار اېدی. بیر دهلی و اگره دین اؤزگا ، جميع قورغان لیک یېرلار ، قورغان لاری نی بېرکیتیب ؛ اطاعت و انقیاد قیلما دیلار.

[اؤجر قورغانلر] سنبل دا ، قاسم سنبلی اېدی. بیانه دا ، نظام خان اېدی. میواته ، خود حسن خان میواتی اېدی. بو شر و شورنی باشلاغان تمام اوشول ملحد مردک اېدی. دولپور دا ، محمد زیتون اېدی. گوالیار دا ، تاتار خان سارنگ خانى اېدی. راپری دا ، حسین خان لوحانی خان اېدی. آتاوه دا ، قطب خان اېدی. کالپی دا ، عالم خان اېدی. قنوج و گنگ نینگ نارى یوزى ، خود تمام مخالف افغان لار دا اېدی. مثل نصیر خان نوحانی و معروف فرملی و ینه قالین امرا اېدی. ابراهیم اولادیدین ایکی- اوچ ییل بوروندین بېری ، یاغی قیب اېردیلار. مېن ابراهیم نی باسقان فرصت ، قنوج و اوندین ناریغی جميع ولایتلار غه قابض بؤلوب ؛ قنوج دین بیر- ایگی کوچ بېریراک کھلیب ؛ اؤلتوروب ؛ اېردیلار. دریا خان نینگ اؤغلی- بهار خان نی- پادشاه قیلیب ؛ سلطان محمد لقب قویوب اېردیلار. مهاون دا مرغوب قول اېدی. اوشمونچه یاووق توروب ؛ نېچه محل غه چه کېلما دی.

^۱ سلطان حسین بایقرا نینگ قیز نېیره سی ، بایرنینگ کییاولریدن بیرى.

^۲ (بایرنامه ۲۰۱۸) ده ، ورسک سده نی «لشکر نینگ یوز کیشیلیک بؤلیمه سی» دېگن. ورسک سده / سدا ، جای اسمی دیر. بو کوئکی پېشاور / پاکستان ده ، چارسده (چارسده) دېگن جای اسمی هم بار. (قاموس جغرافیایی افغانستان ، ۲۰۱۴) ده ، ورسک نی موندی معرفى قیلگن «قریه یی ست به فاصله دو کیلومتر جنوب نیک مربوط حکومت کلان دایرنگی ولایت کابل ...» کابل ولایتی گه تېگیشلی ، دایرنگی بویوک حکومتی نینگ ۲ کیلومتری سیده- نیک نینگ جنوبی ده- بیر قشلاق دیر. «اوغانستان غور ولایتی ده ، چهارسده دېگن بیر تومن هم بار. قر. (قاموس جغرافیایی افغانستان ، ۲۰۱۴) چارسده. بو جای نینگ اسمی ، ایگی کلمه دن عبارت دیر: ورسک (باشقه چه اسملری ، خلنگ ، خلنج) ، بیر تورلی گیاه ، اؤت ییلن یاغاج اراسیده. «نیم خشبی» اؤسمیلیک. اوندن ، اؤق و باشقه نرسه لر توزه ته دیلر. همد ، یاواپی سوپورگی. شو کبی ، حویلی ایچی ده بؤلگن کیچیکینه باغچه (واژه باب) سده نینگ معناسی اېسه: «مذکر ، سانسکریت ، کامل ، مکمل ، ماهر ، عالم ، فاضل ، عارف ، عابد ، بری از گناه ، قانونی ، شرعی ، ساحر ، غیب گوی ، فنافی الله ، مطیع ، محسور ، سحر شده ، کامیاب ، نورانی ، اعجازی» (زېب اللغات ۱۳۸۸) ورسک سده ، مقدس بیر مکان ، مقدس بیرجای دېگنی. عبادت باغچه سی دېسک بؤله دی. احتمال که کابل ده کی کوچه خرابات شو ورسک سده نینگ ادامه سی دیر. بودیستیک معبد بؤلشی ممکن. همد ، بو جای هم کلگنه گه اوخشه ب ، بابر اؤن دلیکلر نینگ بیر محله سی (عشرت خانه سی) بؤلشی نینگ احتمالی هم بار.

[كۈنگىل سالگن يىگىتلەر] بىز اگرە گا كېلگاندا ايسىق وقت لارى اېدى. خلاق توھم دىن تمام قاجىب اېردىلار. اۈزگا و آتقە آشلىق و خس تاپىلماس اېدى. كېنتلار مفايرت و منافرت جھتىدىن ياغىلىقە و اوغورلوقە و رھزىلىقە يوز قۇيۇب اېردىلار. يۇلار روان بۇلمايدور اېدى. بىزگا ھنوز فُرست اۇل بۇلمايدور اېدى كىم خزانەنى اولاشىب ھر پرگنە و ھر يېرگا مضبوط كىشىلار تەيىن قىلغاي بىز. يەنە اۇل يىل خىلى ايسىق اېدى. خىلى اېل باد سەموم نىنگ تائىرىدىن بىر زمان دا يىقىلىپ ؛ يىقىلىپ اۋلا كىرىشتىلار.

بو جھتلاردىن اكثر بېگلار و ابدان - ابدان يىگىتلەر كۈنگۈل سالىب اېردىلار. ھندوستان دا تورماقە راضى اېماس اېردىلار. بلكە كېتارگا يوز قۇيۇب اېردىلار. اولوق ياش لىق تجربەلىق بېگلار مونداق سۆزلارنى ايتسە ؛ عىبى يوقتور. مونداق سۆزلارنى ھم كىم ايتىلار بو كىشى دا انچە عقل و ھوش بار دور كىم اولار تقرر قىلغاندىن سۈنگ صلاح و فسادی غە يېتگاى و يخشى يامانىنى فرق اېتگاى. بارچەنى بو كىشى اۈزىگا كۆرۈپ ؛ بىر ايشىنى كىم جزم قىلدى. اۈزگا ايتىلغان سۆزلارنى مكرر اعادە قىلماق نىنگنى مزەسى بار ؟ كىچىك ؛ كىرىمدىن خود مونداق سۆزلار و مونداق بى مزە رايالارنىنگ نى تقرىبى بار.

[اۋتقە ...] بو غرىب توركىم كىچىك ؛ كىرىمدىن بو نوبت كابل دىن آتلانا دورغان دا ، بىر نېچەنى يانگى بېگ قىلىپ اېدى. مېنىنگ چشم داشتىم بولاردىن مونداق اېدى كىم مېن اۋتقە ؛ سوغە كىرسام ؛ چىقسام بى تحاشى بولارىيلە كىرگايلار ويىلە چىقايلا. مېن ھرسارى گا بۇلسام ؛ اولار مېنىنگ سارى بۇلغايلار. يوق كىم مېنىنگ خلاف مقصودوم سۆز ايتقايلا. ھر ايش و ھر مېمىنى كىم بارى نىنگ كېنگاش و اتفاقى يىلە اۈزۈمىزگا جزم قىلدوك ؛ كېنگاش تىن قۇبماسدىن بورونراق ، اول اۋق سۆز و مېم دىن قايتقايلا.

[اگرە نى آغاندىن سۈنگ] بولار اگرچە يامان باردىلار ؛ احمدى پروانچى و ولى خازن بولاردىن يامانراق باردى. كابل دىن چىقىپ ابراهيم نى باسىب اگرەنى آغونچە ، خواجه كلان يخشىلار باردى. مردانە سۆزلار ايتى و صاحب ھمتانە رايالار كۆرساتتى. ولى اگرەنى آغاندىن نېچە كون سۈنگرا ، تمام راي لارى اۈزگا بۇلدى. بىر بارماقە بە جد خواجه كلان اېدى.

[مذبذب اېلنى توشونتىرماق] اېل نىنگ بو مذبذب ليغىنى بىلىپ ؛ تمام بېگلارنى تىلاب ؛ كېنگاشتوك. مېن دېدىم كىم سلطنت و جھانگىرلىغ بى اسباب و آلات دست بېرماس. پادشاهلىق و اميرلىق بى نۇكر و ولايات مېكن اېرماس. نېچە يىل سەيلار قىلىپ ؛ مشقتلار كۆرۈپ ، اوزاق يېرلار قطع اېتىپ ؛ چرىكلارى وروب ؛ اۈزۈمىزنى و چرىكىنى حرب و قتال مخاطرەلار ى غە سالغاي بىز. تېنگرى عنائىتى يىلە بو نوع قالىن ياغىلارنى باسىپ ؛ مونداق كېنگ مېلكت لارنى آلغاي بىز. حالا ، نى زۇر كېلىپ تور و نى ضرور قىلىپ توركىم مونداق جانلار تارتىپ ؛ آغان ولايت لارنى ، بى جھت سالغاي بىز ؛ يەنە بارىب كابل غە تنگ دستلىق ابتلاسى غە قالغاي بىز. ھر كىم دولتخواھ

دور موندن سؤنگ مونداق سؤزلارنى ايتماسون. هر کيم طاقت کيلتورا آلمای ؛ کبتارگا يوزقؤيسه ؛ بارغانيدین قايتماسون. مونداق معقول و مَوْجّه سؤزلارنى خاطر نشان قيليب ؛ خواهی و ناخواهی اېلنى بو دغدغه لار دین اؤتکاردوک.

[**خواجه کلان کپته دى**] چون خواجه کلان نینگ تورار کؤنگلى يوق اېدى ؛ مقرر اونداق بؤلدى کيم سوغاتلارنى خواجه کلان ؛ قالین نؤکرلیک کیشی دور- آلیب بارغای. کابل و غزنى دا هم کیشی آز دور. الارنى ضبط و سرانجام قيلغای. غزنى و گردیز و سلطان مسعودى هزاره نى خواجه کلان غه عنایت قیلدیم. هندوستان دا ينه اوچ- تورت لک لیک کهرام پیرگنه سى نى هم بېریلدى. خواجه مير میران هم مقرر بؤلدى کيم کابل غه بارغای سوغاتیلار ، میرنینگ عهده سى غه بؤلدى. قابض ، ملا حسن صراف و توکه هندو تعین بؤلدى. خواجه کلان چون هنددین متنفر اېدى ؛ باروریدا دهلى نینگ عمارت لارینینگ تامى دا بو بیت نى بیتیتورکیم:

اگر به خیر و سلامت گذر ز سُنْد کتم
سیاه روی شوم گر هوای هند کتم^۱
[**عجایب تعریض**] بیز هندوستان دا توروب ؛ مونداق ظرافت آمیز بیت ایتماق و بیتماک بی صورت تور. کیتماک دین بیر کدورت بؤلسه ؛ بو نوع ظرافتین ایگی کدورت تور. مېن داغى بدیهه دا بیر رباعی ایتیپ ؛ بیتیب ؛ بیباردیم:

یوز شکر دى بابر که کریم غفار
بېردى سنگا سُنْد و هند و ملک بسیار
ایسیقلىغى غه گرسنگا یوقتور طاقت
ساووق یوزینی کؤرای دیسانگ غزنى بار^۲
[**ملا آباق ، شیخ گورن ، علی خان**] بو فُرصتّه ملا آباق نى- کيم بورونلار مرتبه سى اسرو فرود اېدى ؛ ایگی- اوچ ییل اېدى کيم آغه اینى سى نى ییغیشتوروب ؛ فى الجملة ، جمعیت قیلیب اېدى ؛ اوروک زئى نى و سُنْد یاقاسى داغى بعض افغانلارنى بېریلیب اېدى- کؤلگا بیباریلدى. اؤل نواحى دا بؤلور ترکش بند و سپاهی غه استمالت فرمان لار بیباریلدى.

^۱ اگر ، سُنْد سویی دن ، سلامت اؤتسم ؛ یوزیم قیرایسین اگر ، هند آرزوسى نى قیلسم

^۲ بابر پادشاه نینگ معتبر امیرلریدن اېدى. پادشاهانه ، رعایتلر کؤرگن اېدى. مذکور پادشاه بیلن ، دوستانه ، سلوکى بار اېدى. هندوستان نینگ فتحى دن سؤنگ ، پادشاه اونى ، کابل و غزنى حکومتی که منسوب قیلدى. یۆلده ، بو بیت نى بیتیب ، بابر پادشاه گه بېیردى اگر به خیر و سلامت گذر زسند کتم* سیاه روی شوم گر هوای هند کتم // بابر پادشاه طاب مئواه بو رباعى نى ، اونینگ جوابیگه یازدیپ ، بېیردیله: یوز شکر که بابر غه کریم و غفار* بېردى ينه هند و سُنْد و ملک بسیار* گر هندننى ایسیغ لیغینه تورمای سن* ساووق یوزینی کؤرای دیسانگ غزنى بار. میرنینگ اپنى ، انچه چیرایلى اېس اېدى. بو رباعى نى تعریض ییلیپ ، بابر پادشاه نینگ جوابیگه بېیردى: اظهار ظرافت و لطافت قیله سیز هر نکتة ده یوز تومان کنایت قیله سیز* گر هند ایشى تېسکاری اېس نه ایچون* ایسیغ ییردا ساووق ظرافت قیله سیز. بو جواب ، بابر پادشاه نینگ خاطرینى رنجیده قیلدى. جوابیگه هیچ نرسه یازمه دى. بیر نېچه مدندت سؤنگ ، خواجه بو مطلع نى یازیب بېیردى: ای پادشاه خوبان تا کی کنی تغافل؟* یادى نى کنی هیچ از عاشقان کابل. لطیف شعرلى بار. بو تورکی مطلع اونینگ کلامى دن دیر: قراختیمدین اول طالع قانى کیم ساجدیک بولسام* گېی توشسام ایاقى غه گېی باشیدین ایورولسام / مذکر (احباب ، واحدی نسخه سى. ترجمه بؤلگن) ایتیپ اؤتیش کبرک کیم بابر رباعى سى نینگ مصرعى سیده ، آغیر کنایه بار. میرنینگ بشره سى ، چیرایلى اېس اېکن. خنگ صورتلى بیر کیشی اېکن. هم او کابل و غزنى حاکمى اېدى. قاله ویرسه ، غزنى نینگ ساوغى ، مشهور اېکن. بابر بو مصرع ده ایکی موضوعنى ، هدف قیلگن. بیرى عادى و مشهور بیر گپ که هند ایسیغ دیر و غزنى ساوق. اگر ساوق نى کورماقچى بولسنگ غزنى گه بار. بیر کنایى شکلى ده: اگر میرنینگ خنگ بشره سینی کورماچى بولسنگ ؛ غزنى گه بار. شونینگ اوچون ، خواجه کلان بېک بو رباعى نى ، «تعریض» (یوزگه اوریش) دېب بیلگن و «ایسیغ ییرده ساوق ظرافت» دېب تعریف لگن. «مذکر الاحباب ده کبلگن «بشره» میر چندان حرارتى نداشت ، بنابراین این رباعى را به تعریض حمل کرده در جواب این رباعى را گفته: اظهار ظرافت و لطافت قیله سیز* هر نکتة ده یوز تومان کنایت قیله سیز* گر هند ایشى تېسکاری اېس نه ایچون* ایسیغ ییردا ساووق ظرافت قیله سیز؟ به خاطر پادشاه این سخن گران آمده و در جواب چیزی ننوشت. چون یک چند بر این گذشته ، میرخواجه کلان ازین تغافل بیطاقت شده ، این مطلع را گفته: ای پادشاه خوبان تا کی کنی تغافل؟ یادى نى کنی هیچ از عاشقان کابل (مذکر الاحباب ، واحدی نسخه سى) بېک ساوق یوزلى اېدى. شونینگ اوچون بو رباعى نى تعریض دېب ، بیر رباعى یازدى.... بو جواب ، پادشاه حضرتلری نینگ خاطرینى اینجیتى. هیچ نرسه یازمه دى. بیر مدت اؤنگن دن سؤنگ خواجه کلان ، بو تغافل دن راحت سیز بؤلیب ؛ بو بیتنى یازیب بېباردى. «ای یخشیرلر پادشاهی قچانگچه تغافل قیلسه و کابل عاشقیرینى یوخله مېېس؟

شیخ گورن اعتقاد و اخلاص بیلە کەلیب ؛ ملازمت قیلدی . میان دوآب ترکش بندلاریدین هم ایگی - اوچ مینگ سپاهی نی کەلتوروب ؛ ملازم قیلدی . علیخان فرملی نینگ اؤغلانلاری و اوروغی دەلی بیلە آگرەنینگ اراسیدا یونس علی آزیقیب همایون دین آیریلغان محلدا اوچرار . آز - آغلاق اوروشوب ؛ باسیب ؛ اؤغلانلارینی بند قیلیب ؛ کەلتوروب ابدی . بو تقریب بیلە دولت قدم تورک نینگ اؤغلی ؛ میرزا مغول ؛ غە ، علیخان نینگ بئدداغی اؤغلانلاریدین بیرینی قوشوب ؛ علیخان غە کیم بو بوزوقلوق تە میواتقە باریب ابدی ؛ استمالت فرمانلاری بیلە ییباریلدی . آلب بیلە . علیخان غە تربیت قیلیب ؛ ییگیرمە بېش لک لیک عین پرگنە لاردین بېریلدی .

[شیخ بایزید] سلطان ابراهیم ، مصطفی فرملی و فیروز خان سارنگ خانی باشلیق نېچە امرانی پورب تاغی یاغی - باغی امرا اوستیگا تعین قیلیب ابدی . مصطفی بو باغی امراییلە یخشیلار حرب و ضرب قیلدی . نېچە قاتلە یخشی باستی . ابراهیم نینگ شکستی دین بورونراق ، مصطفی اؤلدی . شیخ بایزید^۱ اینیسی ابدی . چون ابراهیم مهم اوستیدا ابدی ؛ فی الحال آغە سی نینگ اېل - کونی نی اؤل باش - کۆز قیلدی . فیروز خان و شیخ بایزید و محمود خان نوحانی و قاضی جیا قولوققە کەلدیلار . بولارنی هم مدعالاردین آرتوغراق رعایت و شفقتلار قیلیب ؛ فیروز خان غە چونپوردین بیر کرور و قیرق آلتی لک و بېش مینگ تنگە ، شیخ بایزیدقە اوددین بیر کرور و قیرق سېکیز لک و بېش مینگ تنگە ، محمود خان غە غازی پوردین توقسان لک و اؤتوز بېش مینگ تنگا و قاضی جیاغە چونپوردین ییگیرمە لک عنایت بؤلدی .

[اولوق صحبت] شوال عیدی^۲ دین نېچە کون اؤتوب ابدی کیم سلطان ابراهیم نینگ حرم سرایی نینگ اؤرتاسیداغی تاش ستونلوق ایوان گنبدتە ، اولوق صحبت توتولدی . همایون غە چارقب و کمرشمشیر و آلتون اېگارلیک تۇپچاق ؛ چین تېمور سلطان غە و مهدی خواجه غە و محمد سلطان میرزاغە هم چارقب و کمرشمشیر و کمرخنجرلار انعام بؤلدی . ینە بېگلار گا و ییگیت لار گا فراخور حالاری کمرشمشیر و کمرخنجر^۳ و خلعتلار انعام بؤلدی . نېچوک کیم مۇجملی مونداسطور دور :

- ایگی تۇپچاق ات اېگری بیلە
- کمرشمشیر مرصع ، ایگی قبضه
- خنجر مرصع ، ییگیرمە بېش قبضه
- کتارە مرصع ، اؤن آلتی قبضه

^۱ بابرنامە دە ایگی شیخ بایزید بار: بیرى سلطان احمد تنبل نینگ اینی سی . اونینگ ذکری ماوراء النهر وقایع سیده کېلگن . بیرى اېسە افغان شیخ بایزید . بو کیشی پاکستان - خیبر پشتونخوا ایالتی دە - و افغانستان شیخ بایزید پیر روشان بیلە معروف دیر .

^۲ روزه بیرمی . رمضان آیی نینگ اداغیده دە آلتینە دیگن بیرم . ۹۳۲ هـ . ق . شوال / ۱۰۵۰ هـ . جوزا / ۱۵۲۶ م . اگوست .

^۳ خنجر ، فخری ساوغە صفتی دە ، اوچ تور بۇلر ایکن ، یکە خنجر ، مرصع خنجر ، مرصع کمرخنجر

- جمدھرہ مرصع ، ایگی قبضہ
- بیچاق ہندو^۱ ، باری آلتون قبضہ
- چہارقب ، تورت ٹوب
- سقرلات چکمن ، ییگیرمہ سبکیز ٹوب^۲.

صحبت کونی عجب غلبہ یامغور یاغدی. اؤن اوچ مرتبہ یامغور یاغدی. بعضی لارغہ پیر ، تاشقاری تېگب ابدی ، غرق اول [ہول] بۆلدیلار.

[ببین حرام خور] محمدی کۆکلتاش قہ سامانہ ولایتی عنایت قیلیب ؛ سنبل غہ ابلغار تعین قیلیدی. حصار فیروزہنی ہمایون غہ جلدو بېریلیب ابدی. سنبلنی داغی ہمایون غہ عنایت قیلیدیم. ہندو بېگ نی ، ہمایون قاشیدا قویولوب ابدی. بو مناسبتین محمدی اؤرنی غہ سنبل غہ ، ابلغار ہندو بېگنی و کتہ بېگنی و ملک قاسم ، بابا قشقہ نی ، آغہ- اینیسی بیلہ ، ملا آپاقنی شیخ گورننی میان دوآب ترکش بندلاری بیلہ ابلغار بېباریلدی. اوچ- تورت نوبت قاسم سنبلنی دین کیشی کھلیب ابدی کیم بین حرام خوار سنبلنی قاباب عاجز قیلیب تور ؛ ابلغار کھلسون دېب. بین بو شق و بو ہیئتی بیلہ بیزدین کیم قاجتی ، تاغنی دامنہ لاب ؛ باریب ؛ قاجغان کؤراداگان افغان و ہندوستانی نی ییغیب ؛ بو فترتہ پیرنی خالی تاپیب ؛ کھلیب سنبلنی قاباب تور. ہندوبېگ و کتہ بېگ و تعین بؤلغان ابلغار ، اہار گذری غہ یتیب ؛ سو کھچماگا مشغول بؤلوب ؛ ملک قاسم ، بابا قشقہنی آغہ- اینیسی بیلہ ایلگاراکی اورو رلار. ملک قاسم سو اؤتگان بیلہ یوز- یوز اہلیک کیشی اؤز آغہ- اینیسی بیلہ ایلدام اؤق یوروب ؛ نماز پیشین سنبل غہ یتار. بین ہم یاساب اوردو سیدین چیقار. ملک قاسم [باشلیق] لار^۳ تېز اؤق یوروب ؛ قورغاننی ارقاقہ آلیب ؛ اہلیک قۇشارلار. بین توختای آلمای قاجار. بیر پارہ کیشیسی نینگ باشینی کھسیب ؛ بیر نېچہ فیل و قالین آت و اؤلجہ آلور.

تانگلاسۍ غہ بو ایلغار بېگلاری ہم یتار. قاسم سنبلنی کھلیب ؛ کؤرار ؛ ولی قۇرغاننی بولارغہ تاپشورماق ، خوش یاقماس. جیل قیلور. بیر کون شیخ گورن و ہندوبېگ اولارییلہ سؤزلایشیب بیر بھانہ بیلہ قاسم سنبلنی بو بېگلار قاشی غہ کھلتوروب ؛ بیزینگ کیشینی سنبل قۇرغانی غہ کیورور. قاسم سنبلنی نینگ کؤچ و متعلق لاری نی سالم ، سلامت چیقاریب ؛ بېباردیلار.

[تاریخی بیر قطعہ] بیانہ غہ قلندر پیادہنی بېباریب ؛ نظام خان غہ وعدہ و وعید فرمانلاری بېباریلدی. بوغینہ قطعہنی بدیہہ دا ایتیب ؛ یتیب ؛ بېباریلدی:

با تورک ستېزہ مکن ای میر بیانہ چالاکي و مردانگي تورک عیان است

^۱ تیغ ہندی ، پولاد ہندی یا تیغ مہند ، ہند پولادی ؛ کھیتلی پولاد ؛ دن تولگن بیچاق و شمشیر دیر.

^۲ بابرنامہ ، یولدوزجہ نشری (تاشکنت ۱۹۸۹) نینگ روایتی دہ (ٹوب) اؤقیلگن. کوبراق (ٹوب) تلفظی بیلہ مشہور دیر. یولدوزجہ چاپی نینگ روایت انجہ ناتوغری اؤقیلگن.

^۳ متن دہ ، ملک قاسم و اولار. بو حالہ ، اولار مخاطبی معلوم اېس.

گر زود نیایی و نصیحت نکنی گوش
آنجا که عیان است چه حاجت به بیانست؟^۱
بیانه قورغانی هندوستان نینگ مشهور قلعه لار دین دور. بیهوش مردک قلعه سی نینگ بپرکلیکیگا
ایشانایب ؛ حوصله سیدین آرتوق راق نیمه لار استعدا قیلیب ؛ بیباریب تور. ایننگ کپلگن
کیشیمی گا یخشی جواب بېرمای ؛ قلعه گیرلیک اسبابی غه اشتغال کورساتیلدی.^۲
بابا قلی بیگنی محمد زیتون غه وعده و وعید فرمان لاری بیله بیباریلدی. بو هم^۳ عذر ایتیب ؛ جیل قیلیب تور.
راناسنگای کافر اگرچه بیز کابل دا اپکاندا ، ایلچی سی کپلیب ؛ اظهار دولتخواه لیک قیلیب ؛
مونداق قرار قیلیب ابدی کیم پادشاه اول طرفدین دهلی نواحی سی غه کپلسالار ؛ مېن بو ساریدین
آگره اوستیگا یوروی مېن. ابراهیم نی باستیم و دهلی و آگره نی آلدیم بو چاقه چه بو کافر دین هیچ
حرکتی ظاهر بولمادی. نېچه محل دین سؤنگ کپلیب ؛ کندار دېگان قورغانی کیم مکن نینگ
حسن آتلیق اؤغلی اوندا ابدی قبادی. حسن مکن دین نېچه قاتله کیشیلار کپلدی. مکن هنوز
کپلیب کورمایدور ابدی.

[**عناد و سرکشلیک**] بو تېگرا داکي قورغانلار مثل اتاوه ، دولپور ، گوالیار ، بیانه هنوز کیرمایدورلار
ابدی. شرق ساریغی افغانلار ، عناد و سرکش لیک مقامیدا اپردیلار. قنوج دین ایکی- اوچ کؤچ آگره
ساری گا چریکلاب اؤلتوروب اپردیلار. یاووق داغی گرد و گوشه دین هنوز خاطر ، تمام ، جمع
بؤلمايدور ابدی. بو جهتن ایننگ کؤمکیگا ، کیشی اییرا آلمادوک. ایکی- اوچ آیدین سؤنگ
حسن ، بیچاره بؤلوب ؛ عهد قیلیب ؛ کندار قورغانی بېردی.

[**بېگلر**] رابری داغی حسین خان توهم قیلیب ؛ رابری نی تاشلاب چیقتی. رابری نی محمد علی
جنگ جنگ گا بېریلدی. قطب خان کیم اتاوه دا ابدی ؛ نېچه نوبت وعده و وعید بیله فرمانلار
بېباریلدی ؛ نی کپلیب ؛ بیزنی کوردی ؛ نی اتاوه دین سالیب چیقتی. اتاوه نی مهدی خواجه غه
عنایت قیلیب ؛ محمد سلطان مرزانی و سلطان محمد دؤلداي ، محمد علی جنگ جنگ ،
عبدالعزیز میرآخور باشلیق بېگلاردین و ایچکیلاردین بیر پاره قالین کیشیننی کؤمک قوشوب ؛
اتاوه اوستیگا بېباریلدی.

قنوج نی سلطان محمد دولداي غه بېریلدی. فیروز خان و محمود خان و شیخ بایزید و قاضی جیبا
باشلیقلار غه کیم اسرو اولوق رعایتلار قیلیب ؛ پورب ساری پرگنه لار بېریلیب ابدی ؛ بولار هم
اتاوه غه تعین بؤلدیلار.

^۱ ای بیانه میری ، تورک بیلن اؤینشمه. تورک نینگ اېچیلگی و مردلگی همه گه عیان دیر. اگر تېز کپلیب نصیحت نی قولاقه آله سنگ ؛ عیان بولگن گېنی بیان قیلیشگه
نیمه حاجت بار. (بابر نامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۳۶۷) اوچینچی مصرع نینگ ترجمه سی موندن یین بولیشی کیره ک ابدی: « اگر نصیحت نی قولاقه آله ی ؛ تېز کپله سنگ... » شو
جانغله ماق قورقیب ، نظام خان بایرگه تسلیم بولگن نینگه بیر اوریش ده ، لشکر نینگ بیر تھانی گه او تعین دی : « بو تمانده هند امراسیسن ، سلطان علاء الدین نینگ
اؤغلی- کمال خان و جلال خان- علی خان شیخزاده فرملی ، نظام الدین خان بیانه تعین بؤلدیلر. »

^۲ یعنی بابر اونینگ ایلچی سیگه درست جواب بېرمه دی و... کورستی

^۳ یعنی محمد زیتون جیل قیلیبتور.

محمد زیتون دولپوردا اؤلتوروب ؛ حیل قیلیب ؛ کھلمایدور ابدی. دولپورنی سلطان جنید برلاس قہ عنایت قیلیب ؛ عادل سلطان ، محمدی کۆکلناش شاہ منصور برلاس ، قتلق قدم ، عبداللہ ، ولی جان بېگ ، پیرقلی ، شاہ حسین یارکی باشلیق لارنی تعین قیلدوک کیم دولپورنی زؤرلاب آلیب ؛ سلطان جنیدقہ تاپشوروب ؛ بیانہ اوستیگا بارغایلار.

بو چریکلارنی تعین قیلغاندین سؤنگ تورک امرا سینی و هند امرا سینی تیلاب ؛ مشورت قیلیب ؛ بو سؤزنی اراقہ سالدوک کیم پورب تاغی [نینگ] ، باغی امراسی -کیم نصیر خان نوحانی و معروف فرملی باشلیق بؤلغای -قیرق -اہللیک مینگ کیشی گنگ دین اوتوب قنوج غہ متصرف بؤلوب ؛ ایگی -اوج کۆچ بېرراک کھلیب اؤلتوروبتور. رانا سنگای کافر ، کانداری آلیب ؛ فتنہ و فساد مقامیدا دور. پشکال ہم آخر بؤلا یاووشتی. بو باغی اوستیگا یا کافر اوستیگا متوجہ بؤلماق ؛ واجب و لازم کورونا دور. بو گرد و نواحیداغی قۇرغانلارنینگ ایشی ، سہل دور. بو اولوق دشمنلار دفع بؤلغاندین سؤنگ ، بولار قایان بارغایلار. رانا سنگانی مونچہ تصور قیلیماس ابدی.

بارچہ متفق الکلمہ عرض قیلدیلار کیم راناسنگا یېراق راقتور. معلوم اہماس کیم یاووق ہم کیلاآلغای. بو یاغیلار کیم مونچہ یاووق کھلیب تورلار ؛ بولارنینگ دفعی اہم و اولی دور.

[ہمایون آتلندی] بو باغی لارنینگ اوستیگا آتلانماقچی ابدوک کیم ہمایون عرض غہ یتکوردی کیم پادشاہ آتلانماقنی حاجت ؟ بو قولوقنی مہن قیلای. بارچہ غہ بو خوش کھلیب ؛ تورک و هند امراسی بو راہنی پسند توئیلا. ہمایوننی پورب قہ تعین قیلیب ؛ دولپورغہ تعین قیلغان چریکلار گا ، کابلی احمد قاسمنی چابتورولدی کیم اول چریکلار کھلیب ؛ ہمایون غہ جندواردا قۇشولسون. مہدی خواجہ و محمد سلطان میرزا باشلیق اتاوہ اوستیگا تعین بؤلغان چریک لارگا ہم فرمان بؤلدی کیم ہمایون غہ قۇشولغایلار. پنجشنبہ کونی -ذی القعدا آیی نینگ اؤن اوچیدا^۱ -ہمایون سفر قیلیب ؛ جلیسر دېگان کھنت گینہ گا- کیم اگرہ دین اوج کروہ بؤلغای -توشتی. بیر کون اوندا توقف قیلیب ؛ اوندین کۆچوب ؛ کۆچ بر کۆچ متوجہ بؤلدی.

پنجشنبہ کونی -اوشبو آیینگ ییگیرمہ سیدا^۲ ؛ خواجہ کلان غہ کابل بارورغہ رخصت بؤلدی.

[آقر سو و باغلر اوجون] دایم خاطرغہ یتار ابدی کیم هندوستان نینگ بیر اولوق عیبی بو دور کیم آقرسوی یوقتور. ہر ییردا اؤلتوروشلوق بؤلسہ ؛ چرخلار یاساب ؛ آقرسولار قیلیب ؛ طرح لیک و سیاق لیک بېرلار یاساسا بؤلور.

اگرہ گا کھلگاندین بیر نہچہ کوندین سؤنگ اوشبو مصلحت قہ جون سوییدین اؤتوب ؛ باغ بېرلارنی ملاحظہ قیلدوک. اونداق بی صفا و خراب بېرلار ابدی کیم ، یوز کراہت و ناخوش لوق بیلہ اوندین عبور ایتوک. بو بېرنینگ مکروہ لوغی و ناخوش لوغیدین ، چرباغ خیالی خاطر دین

^۱ ۹۳۲ھ. ذی القعدہ ، ۱۳ / ۵ / ۹۰۵ھ. سنبلہ ۱۵۲۶ / ۸م. اگوست ۳۱.

^۲ ۹۳۲ھ. ذی القعدہ ، ۲۰ / ۵ / ۹۰۵ھ. سنبلہ ۱۵۲۶ / ۱۵م. سېپتېمېر ۷.

چىقتى. موندىن اۋزگا مونداق ياووق يېر ، اگرە گا چون يوق ابدى ؛ نېچە كوندىن سۈنگ ضرور بۇلۇب ؛ بو يېرگا اۋق اېلىك قۇيولدى.

اۋل اولوق چاه كيم حمام سويى اوندىن دور بنياد بۇلدى. يەنە بو بارچە يېر كيم انبلى درختلارى و مثنى حوض اوندا دور. بولاردىن سۈنگ اولوق حوض و صحنى بۇلدى. اوندىن سۈنگ تاش عمارت آليداغى حوض و تالار بۇلدى. اوندىن سۈنگ خلوتخانه باغچەسى و اۋيلارى بۇلدى. اوندىن سۈنگرا حمام بۇلدى. مونداق بى صفا و بى سياق ھندتە ، طور طراحلىقلار و سياقلىق باغچەلار پيدا بۇلدى. ھەر گوشەدا مقبول چمنلار ، ھەر چمندا موحە گل و نسترلار مرتب و مكمل بۇلدى.

[حمام دافع اېرميش] ھندوستان نىنگ اوچ ايشيدىن متضرر اېردوك: يېر ، ايسىغى دىن ، يەنە يېر تند يېلى دىن ، يەنە يېر گردى دىن. حمام ھەر اوچالاسى نىنگ دافعى اېرميش. گرد و پيل خود حمامدا نې تيلار ؟ ايسىق ھوالاردا اونداق سيرون بۇلا دور كيم ياووق دور كيم كيشى ساووق تۈنگى. حمام نىنگ يېر حجرە سىنى كيم قلىتىن حوض اوندا دور ؛ تمام تاشدىن توكتايب تورلار. ازارەسى آق تاشدىن ، اۋزگا تمام فرش و سقى قىزىل تاشدىن كيم بيانە تاشى دور.

يەنە خليفە^۱ و شىخ زىن و يونس على و ھەر كىمگا كيم دريا ياقاسيدا يېر تېگىب ابدى ؛ سياقلىق و يىشى طرحلىق باغچەلار و حوضلار ياسادىلار. لاهور و دىپالپور دستورى بىلە چرخ راست قىلىپ ؛ سولار جارى قىلدىلار. ھند اېلى بو طرح و بو اندام بىلە يېرلار كۈرماگان جەتتى دىن ، جون نىنگ عمارتلار قىلغان طرفى يېرلار گا كابل آت قۇيۇتورلار.

[اولوق واين] يەنە قۇرغان ايجيدا ابراھىم عمارتى بىلە فصيل نىنگ اراسيدا يېر خالى يېر ابدى. اوندا ھم يېر اولوق واين بويوردوم ؛ دە در دە. ھندوستان اصطلاحى بىلە زىنەلىق اولوق چاھنى واين دېرلار. بو واينى بو چر باغدىن بورون بنياد قىلىپ ابدى. عىن پشكالدا قازماقە مشغول اېدىلار. نېچە نوبت يىقىلدى. مزدورلارنى باستى. رانا سنگانىنگ غزويدىن سۈنگ تمام بۇلدى. نېچوك كيم تارىخ تاشيدا بيتىب تورلار. اتمامى غزودىن سۈنگرا اېركانىگا اشارت اېتىب تورلار. طور واينى واقع بۇلۇبتور. اوچ طبقە عمارت بو واين نىنگ ايجيدا بۇلۇبتور. باريدىن قويغى طبقەسى اوچ ايوان دور. يۈلى چاهقە توشار زىنەدىن اۋق تور. ھەر اوچ ايوانغە يېر يۈل اۋق بارور. ھەر ايوان بىرى- بىرىدىن اوچار زىنە بلند تور. باريدىن قويغى ايواندىن سو تارتىلغان چاغدا سو يېر زىنە قويى توشار. باريدىن يوققارىغى ايوانغە پشكال وقتى سو اولغاغاندا گاھى سو چىقار. اۋرتانچى طبقە سيدا يېر قازناقلىق ايوان دور. بو ايوان نىنگ قرينەسى يېر گىند دور كيم سو چرخنى اېرور. اۋى بو گىندتە اېرولور. يوققارىغى طبقەسى يېر ايوان دور. تاشقارى باقىشلىق چاه اوستيداكى صحن دىن ، بېش- آلتى زىنە قويى راق. ايگى طرفدىن زىنەدىن بو ايوانغە يۈل بارور. راست طرفىغە بارور. يۈل نىنگ اۋترو سيدا تارىخ تاشى دور.

^۱ نظام الدين على خليفه مرغينانى (شفیقه يارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۸۹)

بو چاہننگ یانیدا ینہ بیر چاہ قۇپاریلیب دور کیم اول چاہننگ توبی بورونگی چاہننگ اورتا سیدین بیرنیمه یوقارراق بۇلغای. مذکور بۇلغان گنبدتہ چرخننگ اوی اہورولوب ؛ اول چاہدین سو بو چاہغہ کبلور. بو چاہقہ ینہ بیر چرخ یاسالیب تورکیم اول چرخ بیلہ سو فصیل ننگ اوستیگا چیقار. فصیل اوستی بیلہ یوقاریغی باغچہغہ سو بارور. چاہننگ زینہ سی چیقار ییردا ہم بیر تاشدین عمارتی بۇلوتور. بو چاہننگ محوطہ سیدین تاشقاری ، بیر تاش مسجد قیلیب تور ؛ ولی یخشی قیلما ی دورلار. ہندوستان طریق بیلہ قیلیب تورلار.

[**ہمایون فتح قیلدی**] ہمایون آتلانغان فُرسَتہ ، نصیر خان نوحانی و معروف فرملی باشلیق باغی امرا جاجماوودا جمعیت قیلیب اۆلتوروب اہردیلار. ہمایون اؤن- اؤن بېش کروہ یۆلڈین مۆمن اتکەنی خبرغہ یېبارور. مال غہ ، چاپقون غہ بۇلور. یخشی غینہ ہم خبر کھلتورا آلماس. مۆمن اتکەننگ بارغانیدین خبردار بۇلوب ؛ بو یاغیلار توروش بېرما ی ؛ قاچیب کھتارلار. مۆمن اتکەدین سۇنگرا قسم تاییلہ بابہ چُھرہ و بوچکەنی خبر اوچون یېبارورلار. بو بارغانلار ، باغی ننگ بوزولوب ؛ قاچغانی ننگ خبرینی کھلتورورلار. ہمایون یوروب ؛ جاجماوونی آلیب ؛ اۆتوب ؛ دلماو نواحی سیدا کھلگاندا ، فتح خان سروانی کھلیب کۆرار. فتح خان سروانی نی ، مہدی خواجہ و محمد سلطان میرزا غہ قۇشوب ؛ بیزگا یېباردی.

[**عبید خان / بہادرخان**] اوشبو ییل ^۱ ، عبید خان بخارادین چریک تارتیب مرو اوستیگا کھلدی. مرونینگ ارگیدا اؤن- اؤن بېش رعیت اېکاندور. آلیب ؛ قیریپ ؛ مرونینگ بندینی قیرق اېلیک کوندا باغلاب ؛ سرخس اوستیگا باردی. سرخس دا اۆتوز- قیرق قیزیل باش اېکاندور. دروازہ تارتیب ؛ قۇرغانی بېرماسلار. رعیتلار ، آلاقیشب ^۲ دروازہنی آچارلار. اۆزبیکلار کیریپ ؛ بو قیزیل باش لارنی ہم قیرارلار. سرخس نی آلیب ؛ توس و مشہد اوستیگا بارورلار. مشہد اېلی بیچارہ بۇلوب کیرارلار. توس نی سېکیز آی قاباب ؛ صلح بیلہ آلیب ؛ عہدغہ تورما ی ؛ تمام اہر آتاغلیغینی قیریپ ؛ خاتونلارینی اسیر قیلورلار.

ہم اوشبو ییل سلطان مظفر گجراتی ننگ ، بہادرخان اتلیق اؤغلی- کیم حالا آتہ سی ننگ اؤرنی غہ گجرات تہ پادشاہ بۇلوتور- آتہ سیدین یامانلاب ؛ سلطان ابراہیم قاشی غہ کھلدی. بو ، بی عزتانہ کۆردی. پانی پت نواحی سیدا اېکاندا مېنگا عرضداشت لاری کھلدی. مېن ہم عنایت آمیز مشفقانہ فرمانلار یېباریب ؛ تیلادیم. کبلور خیال دا اہدی. ینہ رایى منقلب بۇلوب ؛ ابراہیم ننگ چریکیدین ایریلیب ؛ گجرات ساری متوجہ بۇلدی.

اوشبو فرصتلاردا ، آتہ سی ؛ سلطان مظفر- فوت بۇلوب ؛ آغہ سی سکندر شاہ- کیم سلطان مظفر ننگ اولوق اؤغلی بۇلغای- آتہ سی اؤرنی غہ گجراتہ پادشاہ بۇلدی. معاشی ننگ

^۱ ۹۳۲ھ. / ۹۰۵ھ. ۱۵۲۶م.^۲ الہ آجیب ، مخالف بۇلیب

يامانليغىدىن عمادالملک آتلىق قولى ، جمعى بىلە ھەم جەھت بۇلۇب سەندەر شاھنى بۇغۇب ؛
اۇلتۇرۇب ؛ بەھادر خاننى كىم ھەنوز يۇلدا اېدى- تىلاب ؛ كېلتۇرۇب ؛ آتە سىنىنگ اۋرنىغە
اۇلتۇرغۇزدى. بەھادر شاھقە ملقب بۇلدى. بو ھەم خۇب باردى. عمادالملک دىن كىم مۇنداق نەمك
ھاراملىق سەربەراۋرۇب اېدى ؛ اۇلتۇرۇب ؛ جەزاسىغە يېتكۈردى. مۇندىن باشقە ھەم آتە سىدىن
قالغان بېگلارنى خىلى اۇلتۇردى. خىلى سفاك و بې باك يىگىت نەشان بەرادۇرلار.

وقایع سنه ثلاث و ثلاثین و تسعمائە [۹۳۳ هجری قمری | ۹۰۵ هجری شمسی | ۱۵۲۷ میلادی]

محرم آیی دا^۱، فاروق نینگ تولدی نینگ خبرینی بېگ ویس کەلتوردی. اگرچه موندین بورون بو خبرنی بیر پیاده کەلتوروب ابدی؛ ولی سەونچیکا بېگ ویس بو آی دا کەلدى. آدینه کەچەسى شوال آیی نینگ ییگیرمه اوچیدا^۲ متولد بۇلغاندور، فاروق قە موسوم بۇلدى.

[اولوق قازان] بیانه و بعض کیرماگان قۇرغانلار مصلحتی غە بیر اولوق قزان، استاد علی قلی قە بویورولوب ابدی کیم قویغای. کۆره و جمیع مصالحینی طیار قیلیب؛ مینگا کیشی بیباردی. دو شنبه کونی- محرم آیی نینگ اؤن بېشیدا^۳ استاد علی قلی نینگ قزان قویاری نینگ تفرجی غە باردوک. قزان قویار پیرنینگ گردیدا سەبکیز کۆره قیلیب؛ آلاتنی ابریتیپ تور. هر کۆره نینگ تویدین بیر اریغی^۴ بو قزان نینگ قالبی غە راست قیلیب تور. بیز بارغاچ، کۆره لار نینگ تېشوکلا رینی آچتی. هر اریقتین ابریگان آلات، سو دېک شاریلدا ب؛ قالبه کیرار ابدی. بیر زماندین سۇنگ قالب تۇلما ی بو کۆره لار دین کەلادورگان ابریگان آلات نینگ کەلماکی بیرار- بیرار منقطع بۇلدى. کۆره دا یا آلاتە قصوری بار ابرکاندور. استاد علی قلی غە غریب- یامان حالتی بۇلدى. درین ابدی^۵ کیم اؤزینی قالب ایچیداکی ابریگان مس قە تاشلاغای. استاد علی قلی قە دلجوی لوق قیلیب؛ خلعت کیدوروب؛ بو انفعالدین چیقاردوک.

بیر- ایگی کون، قالب ساووغاندین سۇنگ آچتیلار. استاد علی قلی بسیار بشاشت بیله کیشی بیباریب تورکیم قزان نینگ تاش اؤیی بی قصور دور. داروخانه سینی قویماق آساندور. قزان نینگ تاش اؤیی نی چیقاریب، جمعی انینگ اصلاحی غە تعین قیلیب؛ اؤزی قزان نینگ داروخانه سینی قویماقە مشغول بۇلدى.

مهدی خواجه، فتح خان سروانی نی همایون نینگ قاشیدین آلیب کەلدى. همایون دین، دلماودین ایریلیب تورلار. فتح خان نی یخشی کۇروب؛ آتەسى- اعظم همایون- نینگ پرگنه لاری نی بېریب؛ ینه آرتوقسى ولایتلارهم عنایت بۇلدى. بیر کرور و آلتیش لک لیک پرگنه بېریلدى.

^۱ ۹۳۳ هق محرم. ۹۰۵ هس. عقرب/ ۱۵۲۶ م. نومبر

^۲ ۹۳۲ هق. شوال ۹۰۵/۲۳ هس. اسد. ۱۵۲۶/۲۰ م. آگوست ۱۲.

^۳ ۹۳۳ هق. محرم ۹۰۵/۱۵ هس. عقرب ۹/۱۵۲۶ م. نومبر ۱.

^۴ بیر اریغی: فارسجه عبارت دور: یک جویی

^۵ در این مخفی. یعنی تصمیم الکن ابدی... قصد قیلگن ابدی.

[مقررى خطابلار] هندوستاندا اولوق رعايت قىلغان امرا غە ، مقررى خطابلار بېرورلار. اول جملەدىن بىرى «اعظم همايون» دور. يەنە بىر «خان جهان» و يەنە بىر «خان خانان». مونىنگ آتە سى نىنگ خطائى اعظم همايون ابدى. باوجود همايون^۱ ، بو خطاب بىلە بىراونى مخاطب قىلماقلىغ ، بى صورت تور. بو خطابنى برطرف قىلدىم. فتح خان سروانى غە «خان جهان» خطاب بېرىلدى.

[چاغىر مجلسى] چهارشنبه كوني - صفر آيى نىنگ سېكىزىدا^۲ - انبلى درخت لارينىنگ يوقارى يانيداغى اولوق حوض نىنگ ياقاسيدا ، شاميانە لار تىكىب ؛ مجلس ترتيب قىلىب ؛ فتح خان سروانى نى چاغىر مجلسى غە چارلاب ؛ چاغىر بىرىب ؛ كىيگان دستار و باش - اياقىم نى عنایت قىلىب ؛ بو عنایات و التفات بىلە سرافراز قىلىب ؛ ولايتى غە رخصت بېرىلدى. اونداق مقرر بۇلدى كىم اوغلى محمود خان دايم ملازمته بۇلغاي.

[همايون غە قدغە] چهارشنبه كوني - محرم آيى نىنگ يىگىرمە تورتىدا^۳ - محمد على حيدر ركابدانى ، همايون غە ، قداغە بىلە يىبارىلدى كىم شىركپورب ياغى لارى قاچمىش. بو بارغان كىشى يېتگاچ ، جونپورغە بىر نېچە مناسب بېگلارنى تعيين قىلىب ؛ اوزونگ چرىكىنى آلىب ؛ يىزگا بات يېتىشە كېلگاي سىن. راناسنگاي كافر ياووق قاپودا كېلىب تور. انىنگ فكرىنى براصل قىلالىنگ. چرىكلار ، پورب سارى بارغاندىن سۇنگ ، توردى بېگ ، قۇچ بېگنى و اينىسى ؛ شىر افكن نى و محمد خليل اختە بېگى نى آغە - اينىسى و اختە چى لارى بىلە و رستم توركمان نى آغە - اينىسى بىلە و يەنە هندوستان اېلېدىن راووى سروانى نى تعيين قىلىلدى كىم بارىب بيانه نواحى سىنى چاپىب ؛ تالاغايلار. اگر قۇرغانداغىلارنى وعدە و استمالت بىلە يىزگا باقتورا آلسە لار ؛ باقتورغايلار. يوق اېرسا چاپىب ؛ تالاب ؛ غنىم نى عاجز قىلغايلار.

بو بيانه داغى نظام خان نىنگ بىر آغە سى _ عالم خان اتلىق - تهنگر قۇرغانىدا ابدى. انىنگ كىشى لارى مكرر كېلىب قولۇق و دولتخواه ليغىنى عرض غە يېتكوردىلار. بو عالم خان اوزىگا آلدى^۴ كىم پادشاه دين فوج تعيين بۇلسە ؛ جميع بيانه تركش بندلارنى ، وعدە و استمالت بىلە كېلتورماق و بيانه قۇرغانىنى اېلىكلاماك مىنگا تېگدى.^۵ بو مقرر بۇلغان توردى بېگ باشلىق اېلغار يىگىت لارىگا فرمان بۇلدى كىم عالم خان چون يېرلىك كىشى دور ؛ بو نوع قولۇق و خدمتكارلىقنى اوزىگا آلدور ؛ بيانه مصلحتى دا انىنگ صلاح و صواب دىدى بىلە عمل قىلىنگ.

^۱ باوجود همايون ، همايون بار بۇلە توروب...

^۲ ۹۳۳ھ. ق. صفر ۹۰۵ / ۸ھ. ق. ۱۵۲۶ / ۲م. نومبر ۲۴.

^۳ ۹۳۳ھ. ق. محرم ۹۰۵ / ۲۴ھ. ق. ۱۵۲۶ / ۱۸م. نومبر ۱۰. بو آى صفر آيى بۇلگندە تارىخ باشقچە بۇلە دى. بلكە بابر اوزى يا كاتىبلر اشتباه اېتگندىلر. ۹۳۳ھ. ق. صفر ۲۴ /

^۴ ۹۰۵ھ. ق. ۱۵۲۶ / ۱۸ دىسمبر ۱۰.

^۵ اوزعېدە سېگە آلدى.

^۶ مىنگا مربوط دىر. مېنىنگ بۇنىمېدە.

[هندوستان اہلی / سرکش امرا] هندوستان اہلی اگرچہ بعض سی قیلچ چاپقاي ؛ ولی اکثری سپاہیلیق راہ و روشیدین و سردارلیق یوروش و توروشیدین عاری و بی بہرہ دورلار . بو عالم خان غہ کیم بیزینگ اہلغار قوشولور ؛ ہیچ کیشی نینگ سؤزیکا باقمای ؛ ایش نینگ یخشی سی و یامانی نی ملاحظہ قیلماي ؛ بیانہ غہ ، بو اہلغارنی یاووق آلیب بارور . بیزینگ بارغان اہلغار تورک دین ، ایگی یوز اہلیک ؛ اوچ یوزگا یاووشور اہدی . هندوستانی دین و اطراف ی چریکدین ایگی مینگدین بیرنیمہ کؤپراک بؤلغای اہدی . نظام خان و بیانہ داغی افغان و سپاہی تورت مینگدین کؤپراک اتلیق چریک بار اہدی . یاغی خود اوئن مینگدین ہم کؤپراک اہدی .

بولارنی کؤروب- بیلیب ؛ اوشبو مذکور بؤلغان اتلیق- یایاق چریکی بیلہ ، تہز اوق بولارنینگ اوستیگا چیقار . ایلدام بیٹیپ ؛ قالین کیشی ات سالغان بیلہ ، بو اہلغار کیشیسی نی قاجورور . عالم خان تہنگرینی- کیم آغہ سی اہدی- توشورورلار . ینہ بېش-آلتی کیشی ہم آلورلار و بیر پارہ پارتال آلدورورلار .

باوجود بو حرکت ، وعدہ و استمالت بېریب ؛ بورونغی و سؤنگگی جریمہ سینی عفو قیلیب ؛ فرمانلار یبباریلدی . راناسنگای کافرنینگ خبری تیزراک بؤلغاچ ، چارہ قیلا آلمادی . سیدرفیع نی تیلاب ؛ سید رفیع نینگ توسطی بیلہ ، قۇرغانی بیزینگ کیشیگا تاپشوروب ؛ سید رفیع بیلہ کېلیب ؛ ملازمت دولتی غہ مشرف بؤلدى . بیگیمہ لک لیک پرگنہ میان دوآب تہ عنایت قیلدیم . دوست ایشیک آغہ نی بیانہ غہ عاریتی یبباریلدی . نېچہ کوندین سؤنگ بیانہ نیمہ دی خواجہ غہ عنایت قیلیب وجہ استقامتینی ییتیمیش لک قیلیب ؛ بیانہ غہ رخصت بېریلدى .

[تاتارخان / رحیمداد] تاتارخان سارنگ خانی کیم گوالیارد اہدی ؛ دایم کیشیسی کېلیب اظہار قولوق و دولتخواہلیق قیلور اہدی . کافر ، کندارنی آلیب ؛ بیانہ غہ یاووغراق کھلگاندا ، گوالیار راجہ لار دین- درمنکت ؛ ینہ خان جہان اتلیق کافر ، گوالیار نواحی سی غہ کېلیب ؛ قلعہ طمعی غہ ، شور و فتنہ ، انگیز قیلا باشلادیلار . تاتار خان بہ تنگ کېلیب ؛ گوالیارنی تاپشورماق بؤلدى . بېگلار و ایچکیلار و اکثر آبدان ییگیتلار تمام چریک تہ و ہر طرف اہلغاردا اہدیلار . رحیمدادقہ بیر نېچہ بہرہ لیک و لاہورلوقنی و ہستی جی تون قتارنی آغہ- اینیسی بیلہ قوشوب اوشبو مذکور بؤلغانلار غہ گوالیار دا ، اوق پرگنہ تعین قیلیب ؛ یبباریلدی . ملا آباق و شیخ گورننی داغی یبباریلدی کیم رحیمدادنی گوالیارد اؤلتورغوزوب کھلگیلار . بولار کیم گوالیارنینگ یاووغی غہ بارورلار ، تاتارخان نینگ رایى منقلب بؤلوب ؛ بولارنی قۇرغان غہ تیلاماس .

اوشول اثنادا شیخ محمد غوث کیم درویش کیشی دور ؛ خیلی مشغوللوقی ہم بار . مرید و اصحابی ہم بسیار دور ؛ گوالیارنینگ قۇرغانی نینگ ایچیدین ، رحیمدادقہ کیشی یببارور کیم ہر نوع قیلیب قۇرغان غہ اؤزونگیزنی سالینگ کیم بو کیشی نینگ رایى منقلب بؤلوب ؛ فاسد خیال دا دور . بو خبر رحیمدادقہ کھلگج ؛ آیتیپ یببارور کیم تاشقاریلار ، کافرلار جہتیدین مخاطرہ دور .

مېن بىر نېچە كىشى بىلە قۇرغان غە كىراي ، اۇزگالار تاشقارى تورسون. مبال غە لار بىلە مونگا راضى بۇلور. آزاراق كىشى بىلە كىرگاچ. دېر كىم بو دروازه دا بىزىنىڭ كىشى تورسون. ھاتى پۇل دا اۋزىنىڭ كىشىسىنى قۇيار. اوشبو كېچە اۋق اوشبو ھاتى پۇلدىن ، بۇلغان كىشىسىنى كىورور. تانگلاسى غە تاتار خان بىچارە بۇلور. قۇرغاننى خواھى ناخواھى تاپشوروب ؛ چىقار. كېلىپ اگرە دا ملازمت قىلدى. انىڭ وجە استقامتى بياوہ پرگنە سىدىن يىگىرمە لکلىك تەيىن بۇلدى.

محمد زىتون ھم چارە قىلا ھامى دولپورنى تاپشوروب ؛ كېلىپ ملازمت قىلدى. اونگا بىر نېچە لکلىك پرگنە عنایت بۇلدى. دولپورنى خالصە قىلىپ ؛ شقدارلىغىنى ابوالفتح تورکمان غە عنایت قىلىپ ؛ دولپورغە يىبارىلدى.

حصار فيروزه نواحى سىدا حميد خان سارنگ خانى و بىرپارە بنى افغانلارىدىن و يەنە اطرافى افغانلاردىن اوچ- تۇرت مىنگ جمعیت قىلىپ ؛ شور و فتنە مقامىدا اېردىلار.

چهارشنبه كۈنى- صفر آيى نىڭ اۋن بېشىدا^۱ - چىن تېمور سلطان غە ، احمدى پروانچى و ابوالفتح تورکمان و ملكداد كررانى و مجاهد خان ملتانى باشلىقلارنى قۇشوب ؛ بو افغانلارنىڭ اوستىگا تەيىن قىلدوك. بارىب يېراقدىن اىلغاب ، بو افغانلارنى يىخسى باسىب ؛ قالىن كىشىسىنى قىرىپ ؛ غلبە باشلار يىباردى.

صفر آيى نىڭ آخرلارىدا^۲ خواجهگى اسد- كىم عراق قە شاھزادە طھماسب قە اېلچى لىكگا بارىب اېدى ؛ سلىھان دېگان تورکمان بىلە كېلىپ ؛ سوغاتلار كېلتوردى. اۋل جملەدىن ايگى چركس قىز اېدى.

آدينە كۈنى- ربيع الاول آيى نىڭ اۋن آلتى سىدا^۳ ؛ غرىب واقعه يى دست بېردى. نېچوك كىم كابل غە يىتىلگان كتابتە مشروح يىتلىپ اېدى. اول كتابتنى اۋق بې زيادە و بې نقصان موندا كېلتورولدى. اۋل كتابت بو دور:

[واقعه عظمى / عظما]

واقعه عظمى كىم جمعه كۈنى- ربيع الاول آيى نىڭ اۋن آلتى سىدا تارىخ تۇقوز يوز اۋتوز اوچتە^۴ روى بېردى- تفصلى بو دور كىم:

ابراهيم نىڭ اناسى بوا بدبخت اېشىتور كىم مېن ھندوستان اېلى نىڭ اېلىكىدىن ، نىمە بېدور مېن. بو قصە مونداق اېدى كىم اوچ- تۇرت آي بو تارىخدىن بورونراق^۵ ، ھندوستان آش لارىنى چون كۇرمايدور اېدىم ؛ دېدىم كىم ابراهيم نىڭ باورچى لارىنى كېلتوردى لار . اېلىك ؛ آلتىمىش چە

^۱ ۹۳۳ھ. ق. صفر ۹۰۵/۱۵ھ. ق. ۱۵۲۶/۹م. دىسېمىر ۱

^۲ ۹۳۳ھ. ق. صفر ۹۰۵/۲۶ھ. ق. ۱۵۲۶/۲۰م. دىسېمىر ۱۲.

^۳ ۹۳۳ھ. ق. ربيع الاول ۹۰۵/۱۶ھ. ق. جدى ۱۵۲۶/۹م. دىسېمىر ۳۱.

^۴ ۹۳۳ھ. ق. ۹۰۵/۱۵ھ. ق. ۱۵۲۶م.

^۵ ۹۳۳ھ. ق. محرم ۹۰۵/۱۵ھ. ق. عقرب ۱۵۲۶م. نومبر.

باورچیدین تۇرتىنى ساخلا دىم. بو كىفیتىنى بوا اېشىتىب ؛ احمد چاشنىگىرگا كىم- هندوستان اېلى بكاولنى چاشنىگىردېرلار- اتاوه غە كىشى بېبارىب ؛ كېلتوروب ؛ بىر دادك اېلىكىگا چارسو ، تە^۱ قىلغان كاغزدا بىر توله^۲ زهر بېرور- توله ايگى مئقالدىن بىرنىمە كۇپراك بۇلور. نېچوك كىم بورونراق مذكور بۇلدى- كىم احمد چاشنىگىرگا بېرگاى. احمد بىزىنگ باورچى خانە داغى هندستانى باورچى غە بېرىب ؛ تۇرت پرگنە وعدە قىلور كىم هر طور قىلىب ؛ مېنىنگ آشیم غە زهرنى سالغاى. اۇل دادكدىن كىم زهرنى احمد چاشنىگىرغا بېبارور. يەنە بىر دادكنى انىنگ سۇنگى چە بېبارور كىم كۇرگاى اول زهرنى بىرامو دور يا يوق مو ؟ يخشى كىم قزان غە سالماى طبقه سالور. بو جھتین قزان غە سالماس كىم بكاولارگا تاكيدلار قىلىب اېدىم كىم هندوستانىلاردىن حاضر بۇلغاى لار .^۳ قزاندا آش بېشورور محلدا ، تاتۇرورلار اېرمىش. آش تارتاردا ، بىزىنگ بې دولت بكاولار غافل بۇلورلار. چىنى اوستىگا يوپقا ناننى^۴ سالور. نان اوستىگا اول كاغز داغى زهرنىنگ آزاراق يارىمىنى سېپار .^۵ زهرنىنگ اوستىگا ياغلىق قلىه^۶ نى سالور. اگر قلىه اوستىگا سىپسا اېدى يا قزان غە سالسە اېدى ؛ يامان اېدى. دست و پاچه بۇلوب^۷ ؛ زهرنىنگ اولوق يارىمىنى اوچاقە تاشلار.

آدينە كونى كېچ نماز ديگر آش تارثى لار .^۸ تاووشقان آشيدىن خىلى بېدىم. قلىه زردك هم ميل قىلدىم. بو هندوستانى ، زهرلىق آش نىنگ اوستيدىن ، بىر- ايگى تەكە ميل قىلدىم. قلىه آلىب بېدىم. هيچ ناخوش مزە معلوم بۇلمادى. قاق گوشتين بىر- ايگى تەكە آلدیم. كۇنگلوم برهم اوردى. اۇنگان كون ، قاق گوشتىنى بېگاندا بىر ناخوش مزە اوندا بار اېدى. كۇنگلوم نىنگ برهم اورغانىن اوندىن خيال قىلدىم. يەنە بىر كۇنگلوم قۇزغالىب كېلدى. دستارخوان اوستيدا ايگى- اوچ نوبت كۇنگلوم برهم اوروب قوسا يازدىم. آخر كۇردوم كىم بۇلماس. قۇپتوم. آبخانە غە بارغونچە بۇلدا يەنە بىر نوبت قوسا يازدىم. آبخانە غە بارىب قالىن قوستوم.

هرگز آشدىن سۇنگ قوسماس اېدىم. بلكە ايچگاندا قوسماس اېدىم. كۇنگلومگا شېبە كېچتى. باورچىنى ساخلا تىب ؛ بو يوردوم كىم اۇل قىنى ايتگا بېرىب ؛ ايتنى ساخلا غايلار. تانگلاسى غە بىر پھرغە ياووق ، ايت بىحلالراق بۇلوب ؛ قارنى دَم قىلغاندىك بۇلدى. هر نېچە تاش بىلە اوردىلار ؛ ايوروشتىلار ؛ قۇپمادى. كون توشگاچە بو حالى بار اېدى. اوندىن سۇنگرا قۇپتى. اۇلمادى. بىر-

^۱ پادشاه اوچون تيارلىگن اوقات نظارت چرسى (بابرنامه ، ۱۳۹۹)

^۲ تۇرت قىلنگن (بابرنامه ، ۱۳۹۹) (ف. اسحاقف ، ۲۰۰۸) چارسو تە ، بازگن

^۳ آغبرلىك اولجاو بېرلىگى «... ايگى مئقالدىن بىر نېمە كۇپراق بولور» (بابرنامه ، ۱۳۹۹)

^۴ احتياط قىلغايلار.

^۵ بو تولى نان نى ، افغانستان دە چپاتى ديدىلر.

^۶ بريم دن آزاراى نى. فارسجه نعبيرى ، كمتر از نيم.

^۷ اوغانستان دە قىلە دىبلە دى.

^۸ شاشىلىب

^۹ شامگە ياووق آش سوزدىلر.

ایکى چهره هم بو آشدین یېگان دور. تانگلاسى غه اولار هم قالین قوستیلار. بیرىسى نینگ خود
حالی خراب ابدى. آخر بارى خلاص بۇلدیلار. [مص] رسیده بود بلایى ولى بخیر گذشت.^۱
تېنگرى مینگا باشدین جان بېردى. اول دنیادین کېلادورمېن. آنم دین اېمدى توغدوم.

مېن خسته اولوب اېدیم تیریلدیم جان قدرینی باللّه اېمدى ییلدیم
سلطان محمد بخشى غه بویوردوم کیم باورچینی احتیاط قیلغای. قین غه کیم توتار. مذکور بۇلغان
دېک بیرین- بیرین شرحی ییله ایتور.

دوشنبه کونى^۲ - دیوان کونى^۳ - بویوردوم کیم اکابر و اشراف و امرا و وزرا دیواندا حاضر بۇلغایلار.
اول ایكى اېر کیشینی و ایكى خاتون کیشینی کېلتوروب سۇرغایلار. بیان واقعنی شرح و بسطی ییله
ایتیلار. اول چاشنیگیرنی پاره- پاره قیلدوردوم. باورچینی تیریکلاى تېرىسىنى سۇیدوردوم. اول
خاتون لارنینگ بیرىسىنى ، فیل آستى غه سالدوردوم. بیرىسىنى تفک ییله آتوردیم. بوانى احتیاط
قیلدوردوم. اول هم اۆز عملی غه گرفتار بۇلوب ؛ جزاسی غه یېتگوسیدور.

شنبه کونى^۴ بیر ایاق سوت ایچتیم. یکشنبه کونى^۵ هم بیر ایاق سوت ایچتیم. گل مختومنى هم
عرقه حل قیلیب ؛ ایچتیم. دوشنبه کونى^۶ سوتگا^۷ گل مختومنى و تریاق فاروقىنى اېرتیب^۸
ایچتیم. سوت ، ایچیمنى خیلی سوردی. شنبه کونى ، اولغى کونى ،^۹ صفراى سوخته دېک قرا- قرا
نیمه لار دفع بۇلدى.

شکر حالا هیچ غصه^{۱۰} یوقتور. جان مونداق عزیز نیمه اېمیش. مونچه ییلماس اېدیم. اول مصراع
بار کیم: [مص] کیم اولار حالتقه ییتسه ؛ اول ییلور جان قدرینی
هر قچان بو واقعه هابله خاطریم غه کېلسه ؛ بی خواست حالیم متغیر بۇلور. تېنگرى تعالی نینگ
عنایتی بار اېکاندور کیم مېنگا یانگی باشتین جان باغیشلادی. مونینگ شکرینی ، نې تیل ییله
قیلغای مېن ؟

خاطرلار غه تردد کېچماگای دېب ؛ هرنى واقع بۇلغانینی شرح و بسطی ییله بیتیدیم. اگرچه
تیلگا [آلغوسیز] ، آغیز غه سیقغوسیز ، قۇرققودېک واقعه اېدى. شکر تېنگریگا ینه کون

^۱ ییرىلا یېتیش بېدى ؛ بېراق یخشىلیک ییله اۆتى. (بايرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۳۷۷) ولى سۆزى بو بیر ده شکر معناسیده دیر.

^۲ ۹۳۳ھ. ربیع الاول ۹۰۵/۱۹ھ. جدی ۱۲/۱۵۲۷ جنوری ۳ بابر بیز آز ساغلان دن سۇنگ

^۳ بايرنينگ ديوان کونى - کابينه مجلسى ، وزيرلر محکمه سى - دوشنبه کونى بۇلر اېکن.

^۴ ۹۳۳ھ. ربیع الاول ۹۰۵/۱۷ھ. جدی ۱۰/۱۵۲۷ جنوری ۱.

^۵ ۹۳۳ھ. ربیع الاول ۹۰۵/۱۸ھ. جدی ۱۱/۱۵۲۷ جنوری ۲.

^۶ ۹۳۳ھ. ربیع الاول ۹۰۵/۱۹ھ. جدی ۱۲/۱۵۲۷ جنوری ۳

^۷ «دوشنبه کونى سوتگا...» (بايرنامه ، ۱۹۶۰) ده کېله گن.

^۸ (بايرنامه ، ۱۹۶۰) ده ، اېزيب ، ب. ۳۷۷.

^۹ ۹۳۳ھ. ربیع الاول ۹۰۵/۲۴-۲۳ھ. جدی ۱۶-۱۷/۱۵۲۷ جنوری ۷-۸.

^{۱۰} متن ده: قصه

کۆراریلقیم^۱ بار اپکاندور. خیر و خوبلوق بیلە اؤئی. هیچ دغدغه و تردد خاطرلارینگیزغه کپچورمانگ دېب؛ سه شنبه کونی ربیع الاول آیی نینگ ییگیرمه سیدا^۲ چرباغدا اپروردا- بیتیلدی. [بوا نینگ نبیره سی] بولاردین فارغ بؤلوب؛ بو بیتیلگان خطنی کابل غه بیباریلدی. چون مونداق اولوق گناه، بواي بدبخت تین سربر اوردی^۳؛ یونس علی بیلە خواجگی اسدقه توتورولدی. نقد و جنس و قول-دادکی نی آلفاندین سؤنگ عبدالرحیم شقاوول غه تاپشورولدی کیم احتیاط بیلە ساخلاغای. بوانینگ نبیره سی ابراهیم نینگ اؤغلینی کیم خیلی تعظیم و احترام بیلە نگاهداشت قیللور ابدی- چون مونداق قصدی بو طبقه دین صادر بؤلدی- ابراهیم نینگ اؤغلینی موندا ساخلاماق نینگ صلاحینی کورمای؛ پنجشنبه کونی- ربیع الاول آیی نینگ ییگیرمه تۆقوزیدا^۴- ملا سرسان غه- کیم کامران قاشیدین بعض ایش و کوچ اوچون کېلیب ابدی- قوشوب کامران غه بیباریلدی.

[همایون نینگ تدبیری] همایون کیم پورب تاغی یاغیلار اوستیگا باریب ابدی؛ جونه پور^۵ نی فتح قیلیب؛ غازی پور غه نصیرخان نینگ اوستیگا ایلدام باردی. خبر تاپیب؛ گنگ دریاسینی کپچگان اپکاندور. غازی پوردین خرید اوستیگا باردی. انداغی افغانلار هم خبر تاپیب؛ سرو سوییینی کپچگان اپکاندور. خریدنی چریک ایلی تاراج قیلیب؛ اوندین یاندی. مېن مقرر قیلغان یوسونلوق، شاه میرحسین بیلە سلطان جنیدنی، بیر پاره آبادان ییگیتلار بیلە، جونه پوردا قویوب، قاضی جیانی هم بولاریلە تعیین قیلدی. اودقه شیخ بایزیدنی مقرر قیلدی. بو مهماتنی ضبط و سرانجام قیلیب؛ کره و مانک پور نواحی سیدین گنگنی اؤتوب^۶؛ کالپی یولی بیلە متوجه بؤلور. عالم خان جلال خان جکھت، جکھت- کیم کالپی دا ابدی؛ عرضه داشتی کبلور ابدی؛ اؤزی کېلمايدور ابدی- همایون کالپی تۇغریسیگا یتگانیدا؛ کیشی بیباریب؛ دغدغه نی انینگ کؤنگلیدین چیقاریب؛ اؤزی بیلە آلیب کېلدی. یکشنبه کونی- ربیع الآخر آیی نینگ اوچیدا^۷- هشت بهشت باغیدا همایون کېلیب؛ ملازمت قیلدی. اوشبو کون خواجه دوست خاوند هم کابل دین کېلدی.

[رانا کېلماقچی] بو کونلار دا، مهدی خواجه نینگ کیشیسی، پی درپی کېلاباشلادی کیم رانانینگ کېلوری تحقیق بؤلدی. حسن خان میواتی هم رانا غه قوشولماقچی اېمیش. بولارینگ

^۱ متن دن، کون کورار بقییم ایدی. (بایرنامه، ۱۹۹۵، ب. ۴۹۵) ده، «لغات و ترکیبات مشکل» فهرستیده کېلگن ایدی. (بایرنامه، ۱۹۶۰) ده «کون کوراریم» (بایرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۳۷۷) دکتور واحدی «کون کورارلیقیم» تصحیح قیلگن. اونینگ تصحیح سی آئیندی.

^۲ ۹۳۳ هـ. ربیع الاول ۹۰۵/۲۳ هـ. جدی ۱۵۲۷/۱۶ جنوری ۷.

^۳ فارسجه تعبیر — سربرزد-نینگ افاده سی.

^۴ ۹۳۳ هـ. ربیع الاول ۹۰۵/۲۹ هـ. جدی ۱۵۲۷/۲۲ جنوری ۱۳.

^۵ جونه پور هم یازیلگن.

^۶ به جا کپلتوروب، ادا قیلیب، تمام ایتیب

^۷ ۹۳۳ هـ. ربیع الآخر ۹۰۵/۵ هـ. جدی ۱۵۲۷/۲۶ جنوری ۱۷.

فكرىنى براصل قىلماق كىراك. چرىكدىن ايلگارراك بىر پارە كۆمك كىشى ھەم بىانەغە كېلسە ؛ دولت قە مناسب دور.

[بى حساب بىر ايش] چرىك آتلانماق عزم جزم قىلىپ ؛ اۆزومىزدىن ايلگارراك محمد سلطان مرزا ، يونس على ، شاه منصور برلاس ، كتە بېگ قسم تاي بوچكە^۱ باشلىق لارنى ؛ بىانەغە ايلغار بېبارىلدى. حسن خان مىواتى نىنگ ناھر خان آتلىق اۋغلى ؛ ابراهيم نىنگ اوروشى دا اېلىكگا توشوب اېدى. گروگان ساخلاپ ايدوك. بو جھتتىن آتە سى ؛ حسن خان- ظاھردا آمد و رفتى قىلور اېدى. اۋغلىنى دايم تىلار اېدى. بعض نىنگ خاطرى غە پىتى كىم حسن خان نىنگ استمالەسى جھتتىن اۋغلىنى بېبارىلسە ؛ كۆپراك مستمال بۇلۇپ ؛ خدمتكارلىقنى يخشى راق بە جاى كېلتورگاي. حسن خان نىنگ اۋغلى ؛ ناھر خان- غە خلعت كېيدورۇپ ؛ آتە سى غە وعدەلار قىلىپ ؛ رخصت بېرىلدى. بو منافق مردك خود اۋغلى نىنگ رخصتى غە معطل اېكاندور. اۋغلى نىنگ رخصتىنى خبر تاپقاچ ؛ اۋغلى يېتماسدىن بورون اۋق ، آلوردىن چىقىپ ؛ كېلىپ ؛ رانا سىنگا تودەدا كېلىپ قۇشولدى. انىنگ اۋغلىنى مونداق محلدا رخصت بېرماق بى حساب اېكاندور. بو فرصتلار دا ، يامغور خىلى ياغار اېدى. دايم صحتلار توتولور اېدى. ھاميون ھەم صحتلاردا بۇلور اېدى. اگرچە متنفر اېدى. اۋل بىر نېچە كون ارتكاب قىلدى.

[غرايب واقعات] بو اوان دا اۋتگان غرايب واقعاتتىن بىرى بو دور كىم ھاميون قلعة ظفردىن ھندوستان چرىكىگا كېلور دا ؛ يۇلدىن ملا باباى پشاغرى و اينىسى بابا شىخ قاجىپ^۲ ؛ كىستىن قرا سلطان^۳ غە باردىلار. بلخ داغىلار عاجز بۇلدىلار. بلخ ، كىستىن قرا سلطان نىنگ اېلىكىگا توشتى. بو كاواك مردك اينىسى بىلە بو طرف نىنگ ايش- كوچىنى بۇيۇنلارنى غە آلىپ ؛ ايبك و خرم و سارباغ نواحى سى غە كېلورلار.

شاه اسكندر ، بلخ نىنگ كىرگانىدىن بى پاي بۇلۇپ ؛ غورى قلعة سىنى اۋزىپك گا بىرور. ملا بابا بىلە بابا شىخ ، بىر نېچە اۋزىپك كىشىسى بىلە غورى قۇرغانى غە كېلىپ ؛ كىرارلار. مىرھەمە نىنگ قۇرغانى چون يقىن اېدى ؛ چارە قىلا آلماس. اۋزىپك كا كىرار. بىر نېچە كوندىن سۇنگ مىرھەمەنى جماعتى بىلە كۆچورۇپ ؛ بلخ سارى اېلتار مصلحتىدىن ، بابا شىخ بىر نېچە اۋزىپك كىشىسى بىلە ، مىرھەمە نىنگ قۇرغانى غە كېلورلار. مىرھەمە ، بابا شىخنى قۇرغانى دا توشورور. اۋزگالارنى ھر

^۱ بو اسم بېشكە ھەم بازىلگن

^۲ بو اېگى سى بابر نىنگ بىرى بېگلىرىدىن اېدىلر. ملا بابا پشاغرى ، فرغانە دە ، بابر نىنگ قزاقلىقلىرىدە ، بولر ھەم بابرىلە اېدىلر. « يە بعض اېچكىلار و يېگىتلار مىل كرىم داد خدايداد توركمان و جانىكە كۆكلداس و ملا بابا پشاغرى ، اوراتىيا سارى چىقتىلار. » وقایع ۹۰۶ھ. « سۇل قۇلۇمدا: خواجە محمد على ، دوست ناصر ، مىرىم ناصر ، بابا شىرزاد ، خاتقلى ، ولى خزانە چى ، قتلقدىم قراول ، مقصود سوچى ، بابا شىخ. » وقایع ۹۱۳ھ.

^۳ (بابرنامە ۱۹۹۵ب. ۴۹۷) كېتىن

^۴ كىستىن قراسلطان « (و. ۱۵۲۴) شىببانيلردىن. بو شىخ نىنگ اسى بابرنامە نىشرلىرىدە كىستىن قراسلطان طرۇزىدە نا تۇغرى بېرىلگن. كىستىن قراسلطان باشقە شىببانيلر سېنگرى بابىرگە قرشى كۆرۈشگن. ۱۵۲۶ دە اۋ بلخنى قىل قىلگن و ضبط اېتگن. ۱۵۲۸ [۹۳۴ھ ۹۰۷ھ] دە عېبدالله خان باشچىلىقىدە گى شىببانيلر نىنگ بىرلشگن قۇشونى تركىيىدە شاه تېھاسپكە قرشى جىنگە اشتراك اېتگن شونىنگىدېك بابر ۱۵۲۸ واقعه لرى بىيانىدە كىستىن قراسلطان نىنگ اېلچى سى كېلگىنىنى قىد اېتگن » (بابر انساكلوپېدىيە سى، ۲۰۱۴)

يېردا اۇتاق بېرورلار. ميرھمە ، بابا شېخنى چاپقۇلاب بىر نېچە كىشىسى بىلە بىند قىلىپ ؛ تېنگرى بېردىگا ؛ قندوز غە- كىشى چاپتورور.

[كېنە بې دولت] تېنگرى بېردى يارغلى و عبد اللطيفنى بىر نېچە ابدان كىشى بىلە يېبارور. بولار يېتكۈنچە ملا بابا ، اۋزىك كىشىسى بىلە ميرھمەنىڭ قۇرغانى غە كېلىپ ؛ اوروش ؛ موروش سالور خيالى قىلور. ھېچ ايش قىلا آلماس. تېنگرى بېردى نىڭ كىشىسى گا قۇشولوب ؛ قندوز كېلىدیلار. بابا شېخنىڭ یراسى يامان اپكاندور ؛ اول جھتین ، باشینی كېسیب ؛ اوشبو فرصتلاردا میرھمە كېلتوردى. عنایتلار و شفقتلار بىلە سرافراز قىلىپ ؛ اقران و امثالیدین^۱ ممتاز ایلادیم.

باقى شغاوول بارغاندا بو ایگى كېنە بیدولت نىڭ باشیغە ، بىر سیر آلتون وعدە قىلىپ اېدیم. بو عنایتلاردین باشقە ، بىرار سیر آلتون ، اوشال وعدە یوسونى بىلە ، میرھمە غە بېرىلدى.

بو فُرسَتَه قسم تاي كیم بیانە غە ایلغار باریب اېدى ؛ بىر نېچە باش كېسیب كېلتوردى. قسم تاي بىلە بوچكە ، بىر نېچە قزاق ییگیتلار بىلە ، تیل توتا بارغاندا ؛ ایگى بۇلاک كافرنىڭ چاپقونچى سینی باسېب ؛ يېتمیش ؛ سېكسان كىشى آلورلار. حسن خان میواتى نىڭ تحقیق كېلىپ ؛ قۇشولغان خبرینی قسم تاي ایتا كېلدى.

[تاش آتر تفرجى] یکشنبه كونی- آى نىڭ سېكزیدا^۲- استاد علی قلى اوشول اولوق قزانی بىلە كیم قویاردا تاش اۋیى بې نقصان اېدى. داروخانه سینی هم سۇنگرا قویوب ، طیار قىلىپ اېدى. تاش آتاریدا تفرجى غە باردیم. نماز دیگر بار اېدى ؛ تاش آتى. مىنگ آلتى یوز قدم یۇل باردى. استادغە كمرخجر و خلعت و تۇپچاق^۳ انعام بۇلدى.

دوشنبه كونی- جمادى الاول آیى نىڭ تۇقوزیدا^۴- غزانی بىلە سفر قىلىپ ؛ محلاتین چىقىپ ؛ توزدا توشولدى. اوچ- تۇرت كون موندا چرىك ییغىلماقە و چرىك نىڭ جابدوغى قىلماقە توردوك. چون هندوستان اېلیگا خىلى اعتماد یوق اېدى ؛ هر طرف غە ؛ هر طرف غە بو هندوستان امرا سیدین اېلغار بیتیلدى. عالم خاننى گوالیار غە اېلغار یېباریلدى كیم باریب رحیمداقە كۆمك بۇلغای. مكننى و قاسم بېگ سنبلىنى حامد و آغە- اینیسى بىلە و محمد زیتوننى سنبلى غە اېلغار بیتیلدى.

[كافر چرىكى نىڭ تعریفى] اوشبو یورته خبر كېلدى كیم راناسنگا بۇلغان چرىكى بىلە ، بیانە نىڭ یقینی غە چە چاپار. قاراولوقە بارغان كىشىلار خبر بیتكورا آلماسلار. بلكە قۇرغان غە هم كیرا آلماسلار. قۇرغان اېلى قۇرغاندىن یېراق راق و بې- صرفه راق چىقارلار. یاغى زورراق كېلىپ

^۱ یقینلر و مثللر ، تېنگداشلر

^۲ ۹۳۳ھ. ربیع الآخر ۸/ ۹۰۵ھ. دلو ۱/ ۱۵۲۷ جنوری ۲۲.

^۳ تۇپچاق یعنى تۈپكە اۋخسه گن. اسبى كه اندام آن ، جمع و گرد و فربه باشد. اسب كلوله ، اسب عربى ، اسب فربه ، اسب تازى و رهوار ، اسب تندرو (فرهنگ اۋزبېكى- درى ۱۳۹۴) اوندە ی بىر ات كیم اندامى كلوله و گرد و سېمىز بۇلسە. عربى ات. سېمىز ات. عربى چاپقىر ات. بو كلله نىڭ معناسى ، بىلى كۈتە ، گۈدەسى گۈد ، كلوله ، سىم لارى (تباغلىرى) كېچك ، دىمى اينگېشە ات دىر. يعنى تۈپكە اۋخسه گن ات. بو سۆزنى كۆپىنچە ، تېپچاق ، تېوچاق ، تېچاق يازە دىلار. (ف. اسحاقف ۲۰۰۸) چاپقىر ات معنا قىلگن.

ايچى مانو (۱۹۹۵) تېپچاق قېد اپنگن.

^۴ ۹۳۳ھ. جمادى الاول ۹/ ۹۰۵ھ. حوت ۱/ ۱۵۲۷ فېبرى ۲۱

بولارنى دورباتور.^۱ سنگرخان جنجوهه اوندا شهيد بۇلدى. غوغادا كته بېگ جيه سيز اۇق چاپىب ؛ چىقار. بىر كافرنى يايلاغلا تىب آلور محلدا ، كته بېگ نىنگ بىر نۇكرى نىنگ قىلىچىنى آليپ ؛ كته بېگ نىنگ كتفى غە اۇق چاپار. غلبه تشويشلار تارتى. راناسنگاننىنگ غزاسيدا ، كېلا آلمادى. نېچە محلدين سۇنگ يخشى راق بۇلدى ؛ ولى معيوب راق بۇلوتور. قسم تاي و شاه منصور برلاس و هر كيم كه بيانه دين كېلدى. بيلمان قورقان لارى مو اېدى يا اېلنى قورقوتقانلارى مو اېدى ؛ كافرنىنگ چرىكىنى جلد و جرارلىق بيله اسرو كۆپ ستايش و تعريف قىلدىلار.

سفر قىلغان يورتنى قاسم مىرآخورنى بېلدازلار بيله يىبارىلدى كيم مدهاگور پرگنه سىدا- كيم اوردو توشار بىر دور- قالين چاه قازدورغاي.

[سو تدبىرى] شنبه كوني- جمادى الاول آيى نىنگ اۋن تۇرتىدا^۲- آگره نواحى سىدىن كۆچوب ؛ چاهلار قازىلغان يورتقه كېلىپ توشولدى. اېرتە سىگه^۳ اوندىن كۆچتوك. خاطر غە كېچتى كيم بو نواحى دا اولوق- سولوق اوردو غە ، سونى وفا قىلور بىر ،^۴ سىكرى دور. احتمالى بار كيم كافر سونى آليپ ؛ توشگاي. بو جهتنى برانغار ، جوانغار ، غۇل ، يسال ياساب ؛ اۇق متوجه بۇلدوق. درويش محمد ساربان بيله قسم تاي كيم بيانه غە بارىپ ؛ كېلىپ ؛ بىر- سونى كۆروب- بىلىپ اېدى ؛ ايلگارى ، سېكرى كۆلى نىنگ ياقاسىدا- يورت كۆزا يىبارىلدى. كېلىپ يورتنە توشوب ؛ مېدى خواجه غە بيانه داغى لار غە كىشى چاپتورولدى كيم بى توقف ، كېلىپ قۇشولغايلار. همايون نىنگ نۇكرى- بېگ ميرك مغول- نى بىر نېچە يىگىت بيله كافردىن خبر آلغالى يىبارىلدى. كېچە سىگا بارىپ ؛ خبر آليپ ؛ تانگلاسىغە^۵ خبر كېلتوردىلار كيم غنيم كىشىسى بساوردىن بىر كروه اېلگارراك ، كېلىپ ؛ توشگان اېرمىش. هم اوشبو كون مېدى خواجه و محمد سلطان ميرزا و بيانه داغى اېلغار ، كېلىپ قۇشولدىلار.

[ملا عبدالعزيز واقعه سى] بېگلار نوبت بيله قراولۇقه تعيين بۇلدىلار. عبدالعزيز قراولۇق نوبتىدا ، ايلگارى- كىنىنى ملاحظه قىلماي راست كانواهه غە بارىپ تور كيم سىكرىدىن بېش كروه^۶ يۇل دور. كافر ايلگارراك كۆچ گان اېكاندور. بولارنىنگ مونداق جىلاوسىز ايلگارى بارغانلارنى بىلىپ ؛ تۇرت- بېش مىنگ كىشى تېز اۇق يېتىپ كىلورلار. عبدالعزيز و ملا آباق مىنگ- مىنگ بېش يوزچە كىشى بۇلغاي اېدى. غنيم كىشىسىنى چاغلماي^۷ ؛ بولارهم اېلىك قۇشارلار. قالين كىشى آلغان بيله اۇق تېبارار.^۸

^۱ (بابرنامە ۲۰۱۸) يىكسان قىلدى دېب تېدىل قىلگن.

^۲ ۹۳۳ھق. ربیع الآخر ۱۴ / ۹۰۵ھش. دلو ۱۵۲۷ / ۶ جنوری ۲۶.

^۳ ۹۳۳ھق. ربیع الآخر ۱۵ / ۹۰۵ھش. دلو ۱۵۲۷ / ۷ جنوری ۲۷.

^۴ سو كفايت قىله دېگن بىر.

^۵ ۹۳۳ھق. ربیع الآخر ۱۶ / ۹۰۵ھش. دلو ۱۵۲۷ / ۸ جنوری ۲۸.

^۶ ۱۰ كىلومتر

^۷ دشمن تعدادىنى تخمین قىلماي.

^۸ اېنگىله دى. قاچه دى.

بو خبر بيزگا كېلگچ ؛ محب على خليفه نى - خليفه نينگ نۇكرلارى بيله - يېباردوك . ملا حسين و ينه بعض لارنى ، اوبروق - سوبروق بولار نينگ كۆمكىگا يېباردوك . سۇنگرا محمد على جنگ جنگ نى هم يېبارىلدى . ايلگارى تعيين بۇلغانلار محب على [باشلىق] لار يېتكونچه ، عبدالعزيز [باشلىق] لارنى تېراتيب ؛ تۇغىنى آلب ؛ ملا نعمت ، ملا داود و ملا آياق نينگ اينيسى و ينه بير نېچه نى آلب ؛ شهيد قىلغان دورلار . بولار يېتگاچ طاهر تېرى - محب على نينگ تىغايى سى - چاپار . كۆمك يېتماس . طاهر نى اوشاندا اۇق آلورلار . محب على هم اوروش ائناسى دا يىقىلور . بالتو ، كۇندالاندين كىرىب محب على نى چىقارور . بير كروه ^۱ گاچه بولار نينگ كېنى چه كېلورلار . محمد على جنگ جنگ نينگ قراسى پيدا بۇلغاچ ؛ تورارلار .

بىزگا يېپىي خبر كېلدى كىم غنىم كىشىسى ياووق كېلدى . جيهه كىيب ؛ آتارغه كىچىم سالىب ؛ ياراغلانيب ؛ چاپا آتلاندى . بويوردوم كىم ارابه لارنى تارتىب ؛ كېلتورگايلار . بير كروه كېلدى . غنىم كىشىسى يانغان اېكاندور .

[مصطفى رومى و على قلى] يانينىزدا اولوق كۆل اېدى . سو مصلحتى غه اوشبو يېردا توشولدى . ارابه لار نى ايلگارى مضبوط قىلىب ؛ زنجىرلار بيله ارابه لارنى مربوط ايلادوك . هر ايگى ارابه فاصله سى ، يېتى ؛ سېكىز قارى ^۲ بۇلغاي اېدى كىم زنجىر تارتيلور اېدى . مصطفى رومى ، روم دستورى بيله ، ارابه قىلىپ اېدى . خىلى چست و چسپان يخشى ارابه لار اېدى . چون استاد على قلى ضدانه معاش قىلور اېدى ؛ بو جهتن مصطفى نى برانگاردا همايون نينگ آليدا تعيين قىلىلدى . ارابه يېتماگان يېرگا خراسانى و هندوستانى بېلدارلار و كلنديلارنى سالىب ؛ خندق قازدورولدى .

[كافر ايلدام كېله دى] بو كافرنينگ مونداق ايلدام كىلىشىدين و بيانه دا بۇلغان اوروش ايشيدىن و شاه منصور و قسم تاي و بيانه دين كېلگانلار نينگ تعريف و ستايشيدىن ، چرىك اېلىدا بيدلىغى ظاهر بۇلا دور اېدى . عبدالعزيز نينگ باستورغانى خود بير سارى بۇلدى .

اېل نينگ اطمينان خاطرى و چرىك نينگ استحكام ظاهرى اوچون ، ارابه يېتماگان يېرگا ، ياغاچ دين سه پايه دېك نيمه ياساب ، هر ايگى سه پايه نينگ اراسىنى كىم يېتى ؛ سېكىز قارى بۇلغاي ؛ اۋى نينگ خاميدىن ارغامچىلار قىلىپ ؛ مضبوط و مربوط قىلىلدى . بو اسباب و آلات مهيا و مكمل بۇلغونچه يېگىرمه ؛ يېگىرمه بېش كونگا تارتى .

اوشبو قۇرستىه كابل دين ، سلطان حسين مرزانينگ قىز نېره سى - قاسم حسين سلطان - و احمد يوسف سيد يوسف و قوام اوردو شاه ، ينه بعض يكه - ياريمدين ، بېش يوزچه كىشى كېلدولار . محمد شريف منجم شوم نفس هم بولار بيله كېلدى . بابا دوست سوچى - كىم چاغىر اوچون

^۱ ۲۰ كىلومتر^۲ اۋچ ياريم - تۇرت متر

كابل غە باریب ابدی- غزنی نینگ مۆچە چاغیرلاردین اوچ قطار تیوهدا چاغیر یوكلاب ؛ اۆل هم بولاریله كېلدى .

[شوم نفس منجم] مونداق محلدا كیم اۆتگان وقایع و حالات و پریشان سۆز و كلماتین- نېچوك كیم مذکور بۆلدى- چریك ایلی نینگ تردد و توهمی بسیار ابدی. محمد شریف منجم شوم نفس- اگرچه مېنگا ایتور یاراسی یوق ابدی- هرکیمگا یولوقسه ؛ مبال غە لار بیله ایتور ابدی كیم بو ایامدا مریخ غرب ساری دور ؛ هر كیم بو طرفدین اوروشسه ؛ مغلوب بۆلور. مونداق شوم نفس نی كیم سوردی ؟ بیدل اهل نینگ كۆنگلینی كۆپراک سیندوردی. انینگ بو پریشان سۆزلاریگا گوش قیلماي ؛ قیلور ایش لاریمیز نی یېنگیلماي ؛ اوروش ایشیدا ، به جد و مصاف قیلماقه مستعد بۆلدوك .

[یاغیگه خدک] یکشنبه کونی- آی نینگ ییگیرمه ایگی سیدا^۱ ، شیخ جمالی نی یېباریلدی کیم میان دوآب ترکش بندلاردین و دهلی دین ییغالغانچه چریک ییغیب ؛ میوات نینگ کبنت لاری نی چاپیب ؛ تالاب ؛ اهلکی دین کبلگانینی تقصیر قیلماغای تا بولارگا اۆل طرفدین خدکی بۇلغای. ملا تورک علی [گه] کیم کابل دین کبلادور ابدی ؛ فرمان بۆلدى کیم شیخ جمالی بیله قۇشولوب ؛ میوات نی چاپماق ته و بوزماق ته تقصیر قیلماغایلار. مغفور دیوان غە هم بو یوسونلوق فرمان بۆلدى. باریب ؛ میوات نینگ بیرنچه یاقا- بوچقاق داغی کبنت لاری نی چاپیب ؛ تالاب ؛ اسیر قیلیب تورلار. اول مەردین بولارغە چندان خدک بۆلمادی .

[نفسگه خطاب] دوشنبه کونی- جمادی الاول آی نینگ ییگیرمه اوچیدا^۲- سیرقیلا آتلا نیب ابدیم. سیر اثناسیدا خاطریم غە یتى کیم همیشه توبه دغدغه سی خاطریم دا بار ابدی ؛ بو نامشروع امر ارتکابی دین علی الدوام كۆنگلومدا غبار ابدی. دېدیم کیم آی نفس!

توبه هم بی مزه یی نیست بچش^۳

چند باشی ز معاصی مزه کش

نېچه جرمان ارا آسوده لیغینگ
نېچه عمرونگنی قیلورسېن ضایع
اۆلماکینگنی اۆزونگا کۆروب سېن
اوشبو حالته ییلور سېن که نېتار ؟
آریتور بارچه گناهی دین اۆزین
توبه قیلدیم چاغیر ایچماک لیکدین
مجلس آلاتی تمامین اۆل چاق

نېچه عصیان بیله آلوده لیغینگ
نېچه نفسینگ غە بۆلورسېن تابع
نیت غزو ایله کیم یوروب سېن
کیم که اۆلماک اۆزیگا جزم ایتار
دور ایتار جمله مناهی دین اۆزین
خوش قیلیب اۆزنی بو کېچماکلیک تین
آلتون و نقره صراحی و ایاق

^۱ ۹۳۳ھ. ربیع الآخر ۲۲ / ۱۰۵۰ھ. دلو ۱۹ / ۱۵۲۷ م. فبرری ۹.

^۲ ۹۳۳ھ. جماد الاول ۲۳ / ۱۰۵۰ھ. حوت ۱۵ / ۱۵۲۷ م. مارچ ۷.

^۳ قچانگه چه گناه نشه لریدن ذوق آلسه سن ؟ توبه هم بی مزه اېس اوندن هم تائب کور (بابرنامه ، ۱۹۶۰ ، ب. ۳۸۲)

حاضر ايلاب باری سين سيندوردوم ترک ايتیب می نی ، کؤنگول تيندوردوم [چاغير سرکه بۇلدى] بو سيندورولغان آلتون ، كوموش صراحی و آلاتی مستحقلا رغه و درويشلار رغه اولاشيلدى. اول كيشی کیم توبه دا موافقت قیلدی ؛ عسس^۱ ابدی. ساقال قیرقماقته و قويماقته هم موافقت قیلیب ابدی. اول کبچه سی و تانگلاسی^۲ بېگلاردین و ایچکی سپاهیدین و غیر سپاهیدین اوچ یوزگا یاقین کیشی توبه قیلدیلار. حاضر چاغيرلارنی تۆکتوروب ؛ بابا دوست کېلتورگان چاغيرلار نی - بویوردوک کیم - توز سالیب ؛ سرکه قیلغایلار. چاغيرلارنی توکگان بېردا بیر واین قازدورولدی. نیت قیلدیم کیم بو وایننی تاش بیله قۇپارتیب ؛ بو وایننینگ یانیدا بقعه خیری قیلغایلار.

محرم آیی ؛ تاریخ تۇقوز یوز اۆتوز بېش^۳ دا - کیم باریب ؛ گوالیارنی سیر قیلدیم. یانغاندا دولپوردین سېکری کېلدیم ؛ بو واین تمام بۇلوب ابدی.

بورونراق نیت قیلیب ابدیم کیم سنگای کافر رغه ظفر تاپسانگ ، تمغانی مسلمانلار رغه باغیشلاي. توبه اثناسی دا درویش محمد ساریبان بیله شیخ زین تمغا بخششی نی یاد بېردیلار. دېدیم کیم یخشی یاد بېردینگیز. اېلیکیمیزداکی ولایتلاردا مسلمانلارنینگ تمغاسی بخشش بۇلدى. منشی لارنی تیلاب ؛ بویوردوم کیم بو ایگی عظیم الشان امور کیم واقع بۇلدى ؛ مونینگ اخباری رغه فرمانلار بیتینگیلار. شیخ زیننینگ انشاسی بیله فرمانلار بیتیلیب ؛ جمیع قلم روعه بیباریلدی. اول انشا بودور:

فرمان ظهير الدين محمد بابر

نحمد توابا یحب التوايين و یحب المتطهرين و نشکر وها با یهدی المذنبين و یغفر المستغفرين و نصلى على خير خلقه محمد [ص] و آله الطيبين و صحبه الطاهرين.^۴
مرايای آرای ارباب الباب که محاسن محالی صور اسباب و مخازن لالی نقوش صدق و ثواب ست ؛ نقش پذیر جواهر زواهر این معنی خواهد بود که: طبیعت انسانی به مقتضای فطرت ، مایل لذات نفسانی است و ترک مشتهیات ، متوقف بر توفیق یزدانی و تأیید آسمانی. نفس بشر از میل به شر ، دورنی ست « وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ »^۵ اجتناب از آن جز به رأفت ملک غفورنی. « ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ »^۶

^۱ بو کیشی ، احتمال کیم محمد علی عسس بۇلسه. همایون نامه ده ، اونینگ حقیده کېلگن «پادشاه بابام حضرتلری نینگ مازارلری تیپه سیده ، معرکه اۆتکه زیلدى. معلوم مبلغ اچره تېلدى و محمد علی عسس نی ، پادشاه حضرتلری — آتم مازاریگه متولی قیلیب تعیننله دېلر.» (همایون نامه ، ۱۹۹۸ ، ب ۴۶)

^۲ ۹۳۳ هـ. ق. جماد الاول ۲۴ / ۹۰۵ هـ. ق. حوت ۱۶ / ۱۵۲۷ م. مارچ ۸.

^۳ ۹۳۵ هـ. ق. محرم ۷ / ۹۰۷ هـ. ق. میزان / ۱۵۲۸ اکتوبر

^۴ «توبه قیلوجیلرنینگ توبه لرینی قبول قیلیشگن ، و اوزلرینی مدام پاک توتوجیلرینی سېوه دېگن (الله سبحانه و تعالی) گه حمدر بۇلسین. گناه کارلارنی تۇغری (تۇغری بۇل) گه چارلاوجی (الله سبحانه و تعالی) گه شکرلر بۇلسین بنده لرنینگ اېنگ اعلی سی بۇلگن محمد (صلی الله علیه و سلم) گه حمد ، اونینگ پاکیزه خاندانی و پاک صحابیلرگه صلواتلر بۇلسین (الله گه حمد و ثنا و اونینگ رسولی گه صلواتلر) (بابر انسکلوپیدییه سی ، ۲۰۱۴)

^۵ مېن تقسیم نی آقلمېن. چونکه نفس البته برجه یامان لیکلرگه بویورگوجی دیر. (قران کریم / ۵۳: ۱۲) / (بابر انسکلوپیدییه سی ، ۲۰۱۴)

^۶ «بو الله نینگ فضل و مرحمتی بۇلېب ؛ اونى اۆزى خواه لگن کیشیلرگه عطا اېتور. الله اولوغ فضل و مرحمت صاحبی دور» (قران کریم / ۵۷: ۲۱) / (بابر انسکلوپیدییه سی ،)

غرض از تصویر این مقاله و تقریر این مقوله آنکه ، به مقتضای بشریت بر حسب مراسم پادشاهان و لوازم پادشاهی و بنابر عادت صاحب جاهان از شاه و سپاهی ، در عنفوان ایام شباب به بعض از مناهی و برخی از ملاحی ارتکاب نموده میشد و بعد از چند روزی ندامت و حسرت تمام حاصل آمده یک-یک از آن مناهی مرتکبه را ترک می نمود و به توبه نصوح باب رجوع بدان مسدود میگشت.

اما توبه شراب که اهم مطالب آن مقصد و اعظم مآرب آن مقصود است ؛ در حجاب «الأمور مَرهونه باوقاتها»^۱ محتجب مانده ؛ روی نمی نمود تا آنکه درین اوقات فرخنده ساعات که به جهد تمام ، احرام جهاد بسته با عساکر اسلام مآثر در مقابله کفار به مقاتله نشسته بودیم ؛ از ملهم غیبی و هاتق لاریبی ، مضمون میمون « أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ » / الحديد ، ۱۶.^۲ شنوده ؛ جهت قلع اسباب معصیت به جد تمام قرع ابواب انابت نمودیم و هادی توفیق حسب المضمون «من قرع باباً وَلَجَّ وَلَجٌ»^۳ در اقبال کشوده ؛ افتاح این جهاد به جهاد اکبر که مخالفت نفس است ؛ امر فرمود.

القصة «ربنا ظلمنا انفسنا» بر زبان اخلاص بیان آورده « ثُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ. »^۴ را بر لوح دل منقش گردانیدیم. داعیه توبه شراب را که مکنون خزینه سینه بود ؛ به امضا رسانیدیم و خدام ظفر احتشام ، به موجب حکم فرخنده فرجام ، صراحی و جام و سایر ادوات و آلات طلا و نقره ؛ که به کثرت و زینت چون کواکب سپهر رفیع ، مُزین مجلس بدیع بود ؛ عزت شریعت را بر زمین خواری و مذلت زده ؛ مانند اصنام که ؛ ان شاء الله تعالی عن قریب^۵ ، به کسر شان موفق شویم- پاره پاره ساختند و هر پاره را نزد مسکین و بیچاره انداختند و به یمن این انابت قریب الاجابت ، بسیاری از قربان درگاه به مقتضای «الناس علی دین ملوکهم»^۶ در همان مجلس به شرف توبه مشرف گشتند و بالکلیه از سر شرب خمر در گذشتند و هنوز فوج ؛ فوج از مطیعان اوامر و نواهی ساعت فُساعت بدین سعادت مستسعد میگرددند.

امید که به مقتضای «الدال علی الخیر کفاعله»^۷ ثواب این اعمال به روزگار با اقبال نواب خجسته مآل پادشاهی عاید گردد و به میمنت این سعادت فتح و نصرت یوماً فیوماً^۸ متزاید آید. و بعد از اتمام این نیت و تکمیل این امنیت فرمان عالم مطیع شرف نفاذ یافت که در ممالک محروسه

^۱ «هر ایش نینگ اؤز وقتی بار» (بابر انسکلوپدیه سی ، ۲۰۱۴) مقال بار «ساعتی که دوشی»

^۲ «یومشاسون دل لاری خدانی یاد قیلغان زمان» (قران کریم ، ۱۴۰۱ ه. ق) (بابر انسایکلوپدیه سی ، ۲۰۱۴)

^۳ کیم که از ته دل ایشیک قاقسه ؛ البته کیره دی. اینتیلگنکه طالع یار. (عریجه حکمت) (بابر انسایکلوپدیه سی ، ۲۰۱۴)

^۴ آیت نینگ کامل متنی: «قَالَ رَبُّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَفْعَرْ لَنَا وَنَزَحْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ» ترجمه: اول ایگی لاری دبدیلار ای بیژنینگ ربیمیز اؤز جانیمزغه ظلم قیلدوک و اگر بیژنی کچیرماسانگ و بیژغه رحم ایتماسانگ البته بیژ زبان تاپکان لار دن بولور بیژ. (قران کریم ، ۱۴۰۱ ه. ق)

^۵ قران کریم ۱۵/۴۶ «مَنْ الْبَتَّةُ تَوْبَةُ قَبْلَدِيم سَنَّا وَمِنْ مَسْلَمَانَا دَرْدِنْ دُور مِنْ» (قران کریم ۱۴۰۱ ه. ق)

^۶ «اگر الله تعالی ، نصیب ایتسه. اگر الله تعالی خواه له سه» (بابر انسایکلوپدیه سی ، ۲۰۱۴) اگر الله تعالی خواه له سه ؛ یقینلرده

^۷ کیشیلر اؤز پادشاه لری ایزیدن باره دیلر. یا که «تابع خلق پادشاه لر نینگ سایه کبی دیر» (بابر انسایکلوپدیه سی ، ۲۰۱۴) ملت پادشاه لری نینگ دینی ده دیر.

^۸ «کسی که دیگران را به کار نینگ راهنمایی کند ؛ گویا خود ، آن را انجام داده است.» بیرونی یخشی ایشکه یولاجی بولگن ، اوشه ایشی اؤزی یجگندیک دیر.

^۹ کون سایی. روز به روز. هر روز هر کون ، کون اؤته

«حرسها الله عن الافات و المخافات»^۱ مطلقاً هیچ آفریده مرتکب شرب خمر نشود و در تحصیل آن نکوشد و خمر نسازد و نفروشد و نخرد و ندارد و نبرد و نیارد «فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»^۲ «و شکرا علی هذه الفتوح و تصدقا لقبول تلك التوبت النصوح»^۳ بحر بخشایش پادشاهی در جوش آمده امواج کرم که سبب آبادانی عالم و آبروی بنی آدم است ؛ ظاهر ساخت . و تمغای جمیع ممالک را از مسلمانان که حاصل آن از حد و حصر افزونست ؛ باوجود استمرار ازمنه سلاطین سابق به گرفتن آن چون از ضوابط شریعت سید المرسلین بیرون بود ؛ بر انداخته ؛ فرمان صادر شد که در هیچ شهر و بلد و راه و گذر و مهر و بندر تمغا نگیرند و نستانند و تغییر و تبدیل به قواعد این حکم راه ندهند «و مَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ»^۴

سبیل مستأمنان ظلال عاطفت پادشاهی از تورک و تاجیک و عرب و عجم و هندی و فارسی و رعیت و سپاهی و کافه امم و عامه طوایف بنی آدم ، آنکه بدین عارفه مؤیده مستظهر و امیدوار بوده ؛ به دعای دولت ابد اتصال ، اشتغال نمایند و از لوازم این احکام میمنت انجام ، در نگذرند و انحراف نورزند. میباید که بر حسب فرمان عمل نموده ؛ به تقدیم رسانند و چون بتوقع وقوع اشرف اعلی رسد ؛ اعتماد نمایند.

کتب بالامر العالی اعلی الله المتعالی و خلد نفاذه

فی بیست و چهارشهر جمادی الاول سنه ٩٠٥ صدوسی و سه.

[ترددلر] اوشبو ایام دا ، اؤتگان وقایع دین- نهچوک کیم مذکور بؤلدی- اولوق کیجیکته دغدغه و تردد کؤپ ابدی. هیچ کیم دین مردانه سؤز و دلیرانه رأی ایشیتیلیماس ابدی. حکایت دېگوچی وزرانینگ و ولایت تېگوچی امرانینگ ، نې سؤزلاری مردانه ابدی ؛ نه اؤزلاری. نه تدبیر لاری صاحب همتانه ابدی ؛ نه تقریر لاری. بو یوروشته خلیفه یخشیلار باردی. ضبط و استحکام بابی دا ، جد و اهتمامنی تقصیر قیلمادی. [گؤزل بیر تدبیر] آخر ابل نینگ مونداق بیدلّیغلارینی سوروب و بو نوع سستلوق لاری نی کؤروب ؛ بیر تدبیر خاطریم غه یپتی. جمیع بېگلارنی و ییگیتلارنی چارلاب ؛ دېدیم کیم:

«بېگلار و ییگیت لار !

^۱ الله تعالى هر خیل آفت و خوف و خطرلردن اؤزی امان سقله سین. عربجه دعا (بابر انسایکلوپدیه سی ، ۲۰۱۴)

^۲ آیت نینگ مکمل متن: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَلْزَامُ رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» قران کریم ۵:۹۰ ترجمه: «ای مؤمنلر حقیقت شولدور که شراب و قمار و بت و قرعه اوقلاری ، بولر همه سی ناپاک دیر. شیطان ایشلاردین دیر. پس اولاردین سقلانینگ تا که نجات تاپینگلار» (قران کریم ، ۱۴۰۱ هـ.ق)

^۳ اوشبو فتحلرنینگ شکرانه سی و «خالص توبه» [نصوح نینگ توبه سیگه اؤخسه گن توبه] قبولی نینگ خبر- صدقه سی اوجون» بابر اوقینگ دعا (بابر انسایکلوپدیه سی)

^۴ قران کریم ۲:۱۸۱ ترجمه: «کیمی که اؤزگارتور وصیت نی ایشیتیب توریب ؛ پس اونینگ گناهی ، اوشال اؤزگارنگوجیلارگه بولور» (قران کریم ، ۱۴۰۱ هـ.ق)

^۵ ۹۳۳ هـ.ق. جمادی الاول ۲۴ / ۹۰۵ هـ.ش. حوت ۱۶ / ۱۵۲۶ م. مارچ ۸.

هرکه آمد بجهان اهل فنا خواهد بود آنکه پاینده و باقیست خدا خواهد بود.^۱

هرکیم که حیات مجلسی غه کیریب تور؛ عاقبت اجل پیمانه سیدین ایچکو سیدور و هر کیشی کیم تیریکلیک منزلی غه کلبیب تور؛ آخر دنیا غم خانه سیدین کپچگوسیدور.^۲ یامان آت بیله تیریلگاندین^۳؛ یخشی آت بیله اولگان یخشی راق.

به نام نکو گر بمیرم رواست مرا نام باید، تن مرگ راست^۴

تېنگری تعالی بو نوع سعادتنی بیزگا نصیب قلیب تور و مونداق دولتنی بیزگا قریب ایلابتور. اولگان شهید، اولتورگان غازی. بارچه تېنگری نینگ کلامی بیله آنت ایچماک کبراک کیم هیچ کیم بو قتال دین یوز یاندورور خیال قیلماغای؛ تا بدن دین جانی ایریلماغونچه، بو محاربه و مقاتله دین ایریلماغای. «

[طوری تدبیر] بېگ و نوکر اولوق؛ کیچیک بارچه رغبت بیله مصحفنی اېلیگا آلیب؛ اوشبو مضمون بیله عهد و شرط قیلدیلا. طور تدبیری اېدی. یاووقتین- یېراقتین دوست و دشمن کورگالی؛ اېشیتکالی یخشی بولدی.

[غوغا و فته و ناخوش خبرلر] اوشبو ایام دا توش- توشدین^۵ شور و فتنه قایم بولدی. حسین خان نوحانی، رابرنی کلبیب آلدی. قطب خان نینگ کیشیسی جندوارنی آلدی. رستم خان دېگان بیر مردک، میان دوآب داغی ترکش بندلارنی ییغیشتوروب؛ کلبیب؛ کولنی آلیب؛ کیچیک علی نی بند قیلدی. سنبل نی زاهد تاشلاب؛ چیققی. قنوجنی سلطان محمد دؤلداق قویوب؛ کلبدی. گوالیارنی گوالیارلیق کافرلار کلبیب؛ محاصره قیلدی. عالم خان نی کیم گوالیارغه کؤمک یېباریلیب اېدی، گوالیارغه بارمای؛ اؤز ولایتی غه باردی.

هر کون هر طرفدین بیر ناخوش خبر کبلور اېدی. چریک تین بعض هندوستان یلار قاچا کیریشیتیلار. هبیت خان کرگ انداز، قاچیب؛ سنبل غه باردی. حسن خان باری وال قاچیب؛ کافرغه کیردی. بولارغه پرواقیلماق؛ آلیمیزغه اؤق متوجه بولدوق.

[چریک یاسالی] ارابه لار و غلتکلیک سه پایه لار بو اسباب و آلات کیم طیار بولدی؛ سه شنبه کونی- جمادی الآخر آیی نینگ تۆقوزیدا؛ نوروز کونی-^۶ کؤچتوک. برانغار، جوانغار، غؤل، یسال یاساب؛ آلیمیزدا ارابه لارنی و غلتکلیک سه پایه لار نی یوروتوب؛ بولارنینگ کپینی دا استاد علی

^۱ شاعری معلوم اېس. کۆپینچه قبرتاشلریده یازیه دی. ترجمه سی: هر کیم که بو جهانگه کبیرکن- آخری یوقلیقه کبته دی. ابدی قالووجی یلغیز خدا دیر. (بابرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۱)

^۲ ایچی مانو، بو مسجع جمله لار نی، شعر دېک یازیتی.

^۳ تیریک یوگاندین

^۴ «یخشی آت بیله اولسم شو اېته دی. مېنگه یخشی نام کبرک، تن اېسه اولیم اوچون دیر. (بابرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۳۸۵) شاهنامه دن بیر بیت

^۵ اؤزیم چه لیک دن

^۶ ۹۳۳ھ. جمادی الآخر، ۹۰۶/۹ھ. حمل ۱۵۲۷/۲م. مارچ ۲۳. نوروز دن بیر کون فرق اېته دی.

قلی نی ، جمیع تفک اندازلاریلہ تعین قیلیدی کیم یایاق اراہہ نینگ کپنیدین ایریلمای ؛ یاسال بیلہ یوروگایلار . یاسالار یپرلیک- یپرگا کپلگاندین سۇنگ ، جمیع یاسالارغہ ایلدام قاتراب یپتیب برانغار ، جوانغار ، غۇل داغی بېگلار و ییگیتلار و سپاہیلارغہ کۇنگولار بېریب ؛ ہر قایسی بۇلاک نینگ قایسی یپردا تورویشینی ، نی یوسونلوق یورویشینی ، مقرر و معین قیلیب ؛ اوشبو ترتیب و نسق بیلہ ، بیر کروہ چہ ^۱ یۇل کپلیب ؛ توشتوک .

[اۇزگاچا تہنیہ] کافر کیشیسی ہم خبردار بۇلوب ؛ اۇترویدین بۇلاک- بۇلاک یاساب کپلیدی . اراہہ و خندق بیلہ اوردو توشگاندین سۇنگ ، اوردونینگ و اوردو اۇتروسینی مضبوط و مستحکم قیلیدی . چون بو کون اوروش خیالی یوق ابدی ؛ آز- اغلاق ییگیت ییلانگ ، اہلگاری چیقیب ؛ غنیم کیشیسی بیلہ اہلیک آلیشیب ؛ شگون لاشتیلار . بیر نہچہ کافر نی آلیب ؛ باشینی کپسیب کپلتوردیلار . ملک قاسم ہم بیر نہچہ باش کپسیب کپلتوردی . ملک قاسم یخشی باردی . اوشمونچہ بیلہ چریک اہلی نینگ کۇنگلی خیلی قۇپتی ؛ قوواندی . اہلگا اۇزگاچہ تہنیہ ^۲ پیدا بۇلیدی .

تانگلاسی ^۳ بېگلار کۇچوب ؛ اوروشور خیالیمیز بار ابدی کیم خلیفہ و بعض دولتخواہلار عرضغہ یپتکوردیلار کیم چون مقرر بۇلغان یورت یاووقتور ؛ انی خندق لاب ؛ مضبوط قیلیب ؛ اۇق کۇچولسہ ؛ دولتقہ مناسب تور . خندق مصلحتی اوچون خلیفہ آتلائیب خندق یپرلاری نی بپلدارلارغہ تعین قیلیب ؛ محصلار مقرر قیلیب کپلیدی .

شنبہ کونی- جمادی الآخر آیی نینگ اۋن اوچیدا ^۴ اراہہ لار نی آلیمیزغہ تارتوروب ؛ برانغار ، جوانغار ، غۇل ، یاسال بیلہ بیر کروہ گا یاووق ^۵ یۇل کپلیب ؛ مقرر بۇلغان یورتغہ توشولدی . بعض چادرلار تیکیلیب ؛ بعض تیکیلماکتہ ابدی کیم خبر کپلتوردیلار کیم یاغی نینگ یاسالی پیدا بۇلیدی . فی الحال آتلائیب فرمان بۇلیدی کیم برانغار ، برانغارغہ ؛ جوانغار ، جوانغار غہ ؛ یپرلیک- یپرگا باریب ؛ اراہہ لار بیلہ یاسالارنی مضبوط و مرتب قیلغایلار .

چون بو فتح نامہ دین اسلام چریکی نینگ کیفیتی و کفار خیلی نینگ کمیتی صفوف و یاسال نینگ توروشلاری و اہل اسلام و اہل کفر نینگ اوروشلاری مشخص و معلوم بۇلور ؛ اول جہتین یی زیادہ و نقصان اوشول فتح نامہ کیم شیخ زین انشا قیلیب ابدی ثبت بۇلیدی .

[فتح نامہ ظہیر الدین محمد بابر غازی]

^۱ ۲ کیلومترگہ یقین

^۲ ایچی مانو (۱۹۹۵) تہیہ ابدی . (ف. اسحاقف ، ۲۰۰۸) ثبتی ، انتخاب بۇلیدی . تہنیہ ، خوشلیک ، کۇتریکیلیک ، شادلیک (ف. اسحاقف ، ۲۰۰۸)

^۳ بو جملہ نینگ معناسی بو دیر کیم اہلگا ، اۇزگاچہ ، روحیہ و اوزگاچہ ، طیارگرلیک پیدا بۇلیدی .

^۴ ۹۳۳ھق . جمادی الآخر ، ۱۰ / ۶ / ۹۰۶ھش . حمل ۱۵۲۷ / ۳ م . مارچ ۲۴ .

^۵ ۹۳۳ھق . جمادی الآخر ، ۱۳ / ۶ / ۹۰۶ھش . حمل ۱۵۲۷ / ۶ م . مارچ ۲۷ .

^۶ ۲ کیلومترگہ یقین

الحمد لله الذی صدق وعده و نصر عبده و اعز جنده وهزم الاحزاب وحده ولاشی ، بعده .
یا من رفع دعایم الاسلام بنصر اولیائہ او راشدین و وضع قوایم الاصنام بقهر اعدائہ الماردین فقطع
دابر القوم الذین ظلموا و الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی خیر خلقه محمد^ص سید الغزاة و
المجاهدین و علی آلہ و اصحابہ الهداة الی یوم الدین.^۱

تواتر نعمای سبحانی باعث تکاثر شکر و ثناء یزدانی ست و تکاثر شکر و ثناء یزدانی مورث تواتر
نعماء سبحانی . بر هر نعمت شکر مرتب است و هر شکر را نعمتی از عقب.^۲ ادای لوازم شکر از
قدرت بشر متجاوز است و اهل اقتدار از استیفاء مراسم آن عاجز . علی الخصوص شکر که در
مقابل نعمتی لازم آید که نه در دنیا ، دولتی از آن عظیم تر باشد و نه در عقبی سعادت از آن
جسیمتر نماید و این معنی جز نصرت بر اقویاء کفار و استیلاء بر اغنیاء فجار که «أُولَئِكَ هُمُ
الْكُفَرَةُ الْفَجَرَةُ» (عبس / ۴۲)^۳ در بیان امثال ایشان نازل ست ؛ نخواهد بود و در نظر بصیرت
ارباب الباب ، احسن از آن سعادت نخواهد نمود .

المنة لله^۴ که آن سعادت عظمی و موهبت کبری که «من المهد الی هذا العهد»^۵ مطلوب اصلی و
مقصود حقیقی ضمیر خیراندیش و رأی صواب کیش بود ؛ درین ایام خجسته فرجام از مکن
عواطف حضرت ملک علام روی نمود . فتاح بی منت و فیاض بی علت ، مجدداً به مفتاح فتح ،
ابواب فیض ، بر چهره آمال نواب نصرت مآل ما کشود . اسامی نامی افواج با ابتهاج ما ، در دفتر
غزات گرامی مثبت گردید و لواء اسلام به امداد لشکریان ظفر انجام ما ، به اوج رفعت و ارتقا رسید .
و کیفیت صدور این سعادت و ظهور این دولت ، آنکه : چون اشعه سیوف سپاه اسلام پناه ما ،
ممالک هند را به لمعات انوار فتح و ظفر منور ساخت و - چنانچه در فتح نامه های سابق سمت
تحریر یافته بود - ایادی توفیق ، رایات ظفر آیات ما را در ممالک دهلی و آگره و جونپور و خرید و
بهار و غیر ذلک بر افراخت ؛ اکثر طوایف اقوام از اصحاب کفر و ارباب اسلام اطاعت و انقیاد نواب فرخنده
فرجام ما را اختیار نموده ؛ طریق عبودیت را به قدم صدق و اخلاص پیمودند .

اما سنگای کافر که در سوابق ایام دم از اطاعت نواب خجسته انجام ما میزد ؛ اکنون به مضمون
«أَبَى وَ اسْتَكْبَرَ وَ كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ»^۶ عمل نموده ؛ شیطان صفت سرکشیده ، قاید لشکر دوران و

^۱ بیرگن وعده سیگه وفا قیلوچی ، بنده سینی غالب ایتوچی ، لشکری قوتلنتریوچی (قرشی بؤلگن توده لرنی) یگه اؤزی تار- و مار قیلوچی اونینگ سیز هیچ نرسه بؤلمه گن
توغری یۆلدن یارگووچی ، دوستلریگه غلبه عطا ایتیب ؛ اسلام اوستونلرنی ، یوقاری کۆترووچی ، صنملرنینگ تینچلرنی برجه لب ، و قوم ظالملرنینگ پی نی قیریق ؛
تشلووچی الله سبحانه و تعالی گه حمدر بولسین ! حمد و ثنا برجه عالملرنینگ پروردگاری بولمیش الله اوچون دور . الله نینگ صلواتلری اؤزی بره نکلرنینگ اینگ اعلی سی
غازیلر و مجاهدلر سیدی ، محمد مصطفی (ص) گه و اونینگ اهل عایله سیگه همده ، تا قیامت کونینگه چه توغری یۆلنی کورستیب بیرگن صحابه لریگه بولسین .» (بابر
انسایکلوپیدیہ سی ، ۲۰۱۴)

^۲ «منت عزیز و جلیل بولغان خداغه مخصوص دور که ، انکه اطاعت یقینلیک غه سبب دور . و اونینگ شکریده نعمت نینگ ازدیادی ثابت دور . (گلستان ، ۲۰۰۵)

^۳ اولاردور کافرلار فاجرلار (قران کریم ۱۴۰۱ ه. ق)

^۴ احسان و بخشیلیک ، خاص الله اوچون دیر . (گوگل)

^۵ توغیلگدن تا شو دمه گه چه (بابر انسایکلوپیدیہ سی ، ۲۰۱۴) بیشیک دن تا شو دمه گه

^۶ اول انکار قیلدی و کبر قیلدی و بۆلدی کافرلاردین (بقره / ۳۴) (قران کریم ۱۴۰۱ ه. ق)

سرخیل سپاه مهجوران گشته ؛ باعث اجتماع طوایفی گردید که بعض طوق لعنت زنار در گردن داشتند و برخی خارِ محنتِ ارتداد در دامن. و استیلاء آن کافر لعین- خذله فی یوم الدین^۱- در ولایت هند به مرتبه یی بود که پیش از طلوع آفتاب دولت پادشاهی و قبل از سطوع نیرِ خلافت شهنشاهی- با آنکه راجه ها و رایان بزرگ نهاد که درین مقاتله اطاعت فرمانش نمودند و حاکمان و پیشوایان متصف به ارتداد که درین محاربه در عنانش بودند- بزرگی خود را منظورداشته در هیچ قتالی متابعت ، بل موافقت وی نکرده اند و در هیچ مسافرت طریق مصاحبت و مرافقت او نسپرده اند- تمامی سلاطین رفیع این خطه وسیع چون سلطان دهلی و سلطان گجرات و سلطان ماندو و غیره^۲م از مقاومت آن بدسیر ، بی موافقت کفار دیگر عاجز بوده اند و به لطایف الحیل با او مدارا و مواسا می نمودند.

لواء کفر در قریب دویست شهر از بلاد اسلام افراخته بود و تخریب مساجد و معابد نموده ؛ عیال و اطفال مؤمنان آن بلدان و امصار را اسیر ساخته. و قوت وی از قرار واقع به جایی رسیده که نظر به قاعده مستمره هند ؛ که یک لک ولایت را صد سوار و کروری را ده هزار سوار اعتبار می کنند- بلاد مسخره آن سرخیل کفره ، به ده کرور رسیده که جای یک لک سوار باشد.

و درین ایام ، بسی از کفار نامی که هرگز در هیچ معرکه یکی از ایشان امدادش ننموده اند ؛ بنابر عداوت عساکر اسلامی ، برلشکر شقاوت اثر وی افزودند. چنانچه ده حاکم با استقلال که هر یک چون دود ، دعوی سرکشی می نمودند و در قُطری از اقطار ، قاید جمعی از کفار بودند ؛ مانند اغلال و سلاسل ، بدان کافر فاجر متصل گشتند و آن عشره کفره که بر نقیض عشره مبشره^۳ ، لوای شقاوت فراز « فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ »^۴ می افراشتند ؛ توابع و عساکر بسیار و پرگنات وسیع الاقطاع داشتند. چنانچه صلاح الدین سی هزار سوار را ولایت داشت و راول اودی سینگ باگری دوازده هزار سوار و میدنی راو دوازده هزار سوار و حسن خان میواتی دوازده هزار سوار و بارمل ایدری چهارهزار و نریت هاره هفت هزار و ستروی کیچی شش هزار و دهرم دیو چهار هزار و برسنگ دیو چهار هزار و محمود خان ولد سلطان سکندر- اگرچه ولایت و پرگنه نداشت- اما ده هزار سوار تخمیناً به امیدواری سرداری جمع کرده بود که مجموع جمعیت آن مهجوران وادی سلامت و امنیت نظر به قاعده مستمره پرگنه و ولایت هند دولک و یک هزار باشد.

القصة آن کافر مغرور باطن کور ، ظاهر دل‌های باقساوت کفار سیاه روزگار را « كَذَّبَتْ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ »^۵ با یکدیگر موافق ساخته ؛ در مقام مخالفت و محاربه اهل اسلام و هدم اساس شریعت

^۱ قیامت کونی اونی یاردم سیز و اؤز حالیکه تشله ب قویسین. عربجه دعا (بابر انسایکلوپدیه سی ، ۲۰۱۴)

^۲ «عشره مبشره» حدیثی ، اهل سنت مسلمانان لرینگ اراسیده مشهور دیر. محمد(ص) صحابه لریدن اون کیشی که بهشت مزده سینی بپرگن. بو اون کیشی که «عشره» اسمی ییلن مشهور دیرلر ، بولردن عبارت دیر: (۱) یوبکر بن ابی قحافه (۲) عمر بن خطاب (۳) عثمان بن عفان (۴) علی بن ابیطالب (۵) طلحه بن عبید الله (۶) زبیر بن عوام (۷) سعد ابن وقاص (۸)

سعد بن زید (۹) ابوعبیده جراح (۱۰) عبداللہ بن عوف (ویکی پدیا)

^۳ پی اولارغه بشارت بپرینگ دردناک عذاب دن (آل عمران / ۲۱)

^۴ بعضی بعضیسن بیر موج اوستینده. (نور / ۴۰) (قرآن کریم / ۱۴۰۱هق)

سید انام علیه الصلاة والسلام در آمد. و مجاهدان عساکر پادشاهی مانند قضاء الهی بر سر آن دجال اعور آمده ، قضیه «اذا جاء القضاء عمی البصر»^۱ را منظور نظر بصیرت اصحاب سیرت گردانیدند و کریمه «وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ»^۲ را ملحوظ داشته ، حکم واجب الاذعان «جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ»^۳ را بامضاء رسانیدند.

روز شنبه سیزدهم شهر جمادی الثانی سنه ۹۳۳ ه. ق صدوسی و سه^۴ که «بارک الله فی سبتکم»^۵ نشان مبارکی آن روز است ؛ در نواحی موضع کانوه از مضافات بیانه حوالی کوهی که در دو گروهی^۶ اعداء دین بود ؛ مضرب خیام نصرت انجام لشکر اسلام گردید. چون کوکبه و دبدبه موکب اسلامی به گوش اعداء دین و کافران لعین رسید. مخالفان ملت محمدی که مانند اصحاب فیل^۷ در پی انهدام کعبه اهل اسلام بودند. فیلان کوه پیکر عفریت منظر را اعتضاد خود ساختند و همه متفق و یک دل گشته ، لشکر شقاوت اثر خود را فوجها می پرداختند.

به آن فیلها هندوان ذلیل	شده غره مانند اصحاب فیل ^۸
چو شام اجل جمله مکروه و شوم	سیه تر ز شب بیشتر از نجوم ^۹
همه همچو آتش ولیکن چو دود	کشیده سر از کین به چرخ کبود ^{۱۰}
چو مور آمدند از یمین و یسار	سوار و پیاده هزاران هزار ^{۱۱}

و به عزم مقاتله و کارزار متوجه اردوی نصرت شعار شدند. غزات عساکر اسلامی که اشجار ریاض شجاعت اند ؛ صنوبر صفت صفها کشیدند و نوک خود صنوبری هیأت آفتاب شعاع را چون قلوب مجاهدان فی سبیل الله به اوج ارتفاع رسانیدند. صفی چون سد سکندری آهن فام و پناهی مانند طریق شریعت پیغمبر باستقامت و استحکام متین قوت متانتش «کانهم بنیان مرصوص»^{۱۲} و فلاح و فیروزی به مقتضای «اولیک علی هدأ من ربهم و اولیک هم المفلحون»^{۱۳} به اهالی آن صفت مخصوص. قطعه:

در آن رخنه‌ی از طبایع وهیم چو رأی شهنشاه و دین قویم

^۱ بو سوزنینگ باشقه چه ورینتی: کبلسه قضا ، کوز کور بولور. (بابر انسایکلوپیدیہ سی ، ۲۰۱۴) «اذا وقع القدر ؛ عمی النصر» قدر واقع بؤلگنده ، کوز کور بولور. (گوگل)

^۲ کیم که محنت قلیلب دور حقیقت ده ، اوزلیگی نینگ اوزی اوچون محنت قیلور. (العنکبوت/ ۶) (قران کریم ، ۱۴۰۱ ه. ق)

^۳ ترجمه: جهاد قلیلبنگ کافرل ایل و منافقنل ایل (تحریم/ ۹)

^۴ ۹۳۳ ه. ق. جمادی الثانی ۱۳/ ۶. ۹۰۶ ه. ش. حمل ۱۵۲۷/ ۶ م. مارچ ۲۷.

^۵ الله شنبه لرینگیزی مبارک قیلسین. (بابر انسایکلوپیدیہ سی ، ۲۰۱۴)

^۶ ۴ کیلومتر

^۷ «فیل» سوره سیگه اشاره قیله دی. حبشه نینگ پادشاه سی ، تهدید قیلگن ابدی که کعبه‌نی فیللر بیلن یوق ایتنه من. قر. (قران کریم ، ۱۴۰۱ ه. ق. فیل سوره سی نینگ شرحیگه.

^۸ خوار و بی ارزش بؤلگن هندولر ، او ، فیللرگه ، «اصحاب فیل» دیک مغرور ابدیلر.

^۹ اجل آقشامی گه اوخسه ب جرکینچ و شوم ابدیلر و همده ، کچه دن قرانغیراق (قب-قرا) و یولدوزلردن هم کویراق ابدیلر.

^{۱۰} همه سی ، الاوگه اوخشر ابدیلر ، بیراق توتون کی ابدیلر. کینه و باولیکدن ققیب باشلرینی کوکگه بیتشتیرگن ابدیلر.

^{۱۱} چومالی سبنگری ، اؤنگ و سؤلدن ، مینگلرجه بؤلیب ، بیتیب کبلدیلر.

^{۱۲} کائیم نینان مرصوص (گویا اولار قوزغاشین قویولگن عمارت دولار (الصف / ۴) (قران کریم ۱۴۰۱ ه. ق)

^{۱۳} «أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (انه شو ذاتر پروردگار لارین یولیده دولار. انه شو ذاتر نجات تاپگوجی لار دولار. (بقره / ۵) (قران کریم / ۱۴۰۱ ه. ق)

علم های او فرش فرسا همه الف های «انا فتحنا»^۱ همه^۲

و رعایت حزم را منظور داشته ؛ به طریق غزات روم ، جهت پناه تفکّحیان و رعد اندازان که در پیش سپاه بودند ؛ صفی از ارابه ترتیب نموده با یکدیگر به زنجیر اتصال داده شد. القصه جیوش اسلام چنان انتظام و استحکامی پدید آورد که عقل پیر و چرخ اثیر ، مُدَبِّر و مُرَبِّش را آفرین کرد.

درین ترتیب و استحکام و تشیید و انتظام ، مقرب الحضرت سلطانی اعتماد الدولت الخاقانی نظام الدین علی خلیفه ، داد^۳ سعی و اجتهاد داد و همه تدبیراتش موافق تقدیر و جمله سرداریها و کارگزاریهای او پسندیده رأی مُنیر افتاد. مقرر عزت پادشاهی در غول مقرر گشت و بر دست راست غول ، برادر اعز ارشد ارجمند سعادت یار المختص بعواطف الملک المستعان چین تپهور سلطان و فرزند اعز ارشد منظور انظار حضرت إله سلیمان شاه و جناب هدایت مآب ولایت انتساب خواجه کمال الدین دوست خاوند و معتمد السلطنه العلیه مؤتمن العتبه السنیه مقرب خاص و زبده اصحاب اختصاص کمال الدین یونس علی و عمده الخواص کامل الاخلاص جلال الدین شاه منصور برلاس و عمده الخواص زبده اصحاب اختصاص نظام الدین درویش محمد ساربان و عمده الخواص صادق الاخلاص شهاب الدین عبدالله کتابدار و نظام الدین دوست ایشیک آقا در محال خود قرار گرفتند.^۴

و بر دست چپ غول ، سلطنت مآب خلافت انتساب المختص به عواطف الملک المستعان سلطان علاء الدین عالمخان ابن سلطان بهلول لودی و مقرب الحضرت السلطانی مشار الیه و دستور اعظم الصدور بین الانام ملاذالجمهور و موید الاسلام شیخ زین خوافی و عمده الخواص کامل الاخلاص کمال الدین محب علی ولد مقرب الحضرت سلطانی مشارالیه و عمده الخواص نظام الدین توردی بیگ برادر قوچ احمد مرحوم و عمده الاعاظم و الاعیان خان اعظم آرایش خان ، ولد قوچ بیگ مرحوم مذکور و شیر افکن و دستور اعظم الوزراء بین الامم خواجه کمال الدین حسین و جماعه دیوانیان عظام هر یک در موضعی مقرر ایستادند.^۵

و در برانغار ، فرزند اعز ارشد ارجمند سعادت یار کامگار ، منظور انظار عنایات حضرت آفریدگار ، اختر برج سلطنت و کامگاری مهر سپهر خلافت و شهریاری الممدوح بلسان العبد و الحرّ معز السلطنه و الخلافت محمد همایون بهادر متمکن گشته ؛ بر یمین سعادت قرین آن عزیز فرزند جناب سلطنت مآب المختص به عواطف الملک الدیان قاسم حسین سلطان و عمده الخواص نظام الدین احمد یوسف اوغلاغچی و معتمد الملک کامل الاخلاص جلال الدین هندو بیگ

^۱ : إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا (۴۸:۱) به تحقیق بیز ببردوک سیزغه بیر روشن فتح نی. (قران کریم / ۱۴۰۱)

^۲ او صفده ، اوستون دین (اسلام) و پادشاهنینگ نظری (بایرنینگ نظری) کی ، هیچ قنده ی رخنه ، و هیچ کیشی دن هم قوّر قیش ، یوق. بیرقلری ، کوکه یتیش گن خودی « انا فتحنا » نینگ الف لری دیک. فرش بو بیت ده ، کوک معناسسیده کبلگن گه اوخسه دی (؟)

^۳ (بابر نامه ، ۱۹۹۵ ، ج ۲ ب. ۳۷۹) ده بو اسم نی نظام الدین علی خلیفه داد ثبت اینگن. حال بو که «داد» سؤزی بو بیرده ، جوده معناسیگه یقین بیر مفهوم نی افاده ایته دی.

^۴ غولده ، سعادت یار ، چین تپهور سلطان ، سلیمان شاه ، خواجه کمال الدین دوست خاوند ، کمال الدین یونس علی ، شاه منصور برلاس ، درویش محمد ساربان ، عبدالله کتابدار ، دوست ایشیک آقا ، ابدیلر.

^۵ : غول نینگ سؤل قولیده: عالم خان بن سلطان بهلول لودی ، شیخ زین الدین خوافی ، محب علی بن توردی بیگ [خاکسار] رحمتلی قوچ احمدنینگ اینیسی ، آرایش خان ، شیر افکن مرحوم قوچ [احمد] بیگنینگ اوغلی ، کمال الدین حسین و باشقه دیوان اعضاسی.

قوجین و معتمد الملک صادق الاخلاص جلال الدین خسرو کۆکلتاش و معتمد الملک قوام بیگ اوردو شاه و عمده الخواص کامل العقیدت و الاخلاص ولی خازن و قراقۆزی و عمده الخواص نظام الدین پیر قلی سیستانی و عمده الوزراء بین الامم خواجه کمال پهلوان بدخشی و معتمد الخواص نظام الدین عبدالشکور و عمده الاعیان سلیمان آقا ابلجی عراق و حسین آقا ابلجی سیستان مقرر گشته؛^۱ بر یسار ظفر دثار فرزند کامگار مشارالیه عالی جناب سیادت مآب مرتضوی انتساب میرهمه و عمده الخواص کامل الاخلاص شمس الدین محمدی کۆکلتاش و نظام الدین خواجه جانداد اسد تَعین یافتند.^۲ و در برانغار از امراء هند عمده الملک خان خانان دلاور خان و عمده الاعیان ملکداد کرانی و عمده الاعیان شیخ المشایخ شیخ گورن هر یک در مقامی که فرمان شده بود؛ ایستادند^۳

و در جوانغار عساكر اسلام شعار عالیجاه نقابت پناه رفعت دستگاه افتخار آل طه و یس قدوه اولاد سید المرسلین سید مهدی خواجه و برادر اعز ارشد کامگار منظور انظار عنایات حضرت آفریدگار محمد سلطان میرزا و سلطنت مآب خلافت انتساب المختص بعواطف الملک المستعان عادل سلطان ابن مهدی سلطان و معتمد الملک کامل الاخلاص معزالدین عبدالعزیز میرآخور و معتمد الملک شمس الدین محمدعلی جنگ جنگ و عمده الخواص کامل الاخلاص جلال الدین قتلق قدم قراول و عمده الخواص کامل الاخلاص جلال الدین شاه حسین یارکی، مغول غانچی و نظام الدین جان محمد بیگ اتکه صف کشیدند^۴ و درین جانب از امراء هند نتیجی السلاطین، کمال خان و جلال خان اولاد سلطان علاء الدین مذکور و عمده الاعیان علی خان شیخزاده فرملی و عمده الاعیان نظام خان بیانه تعیین شده بودند.^۵ و جهت تؤلغمه معتمد الخواص کامل الاخلاص توردیکه و ملک قاسم برادر بابا قشقه با جمعی از فرقه مغول در جانب برانغار.^۶ و معتمد الخواص صادق الاخلاص مؤمن اتکه و معتمد الخواص رستم تورکمان باشلیق با جماعتی از تاینان خاصه در طرف جوانغار نامزد شدند.^۷

و عمده الخواص کامل الاخلاص زبده اصحاب اختصاص نظام الدین سلطان محمد بخشی اعیان و ارکان غزات اسلام را در مواضع و محال مقررۀ ایشان داشته، خود باستماع احکام ما مستسعد

^۱ اؤنگ قۆلده: همایون، قاسم حسین سلطان؛ سلطان حسین بایقرا قیزی نینگ نبیره سی، احمد یوسف اؤغلاچی- سید یوسف اوغلاچی نینگ اؤغلی؛ هندو بیگ قوجین، خسرو کۆکلتاش، قوام بیگ اوردو شاه، ولی خازن، قراقۆزی، پیرقلی سیستانی، کمال الدین پهلوان بدخشی، عبدالشکور، سلیمان آقا ابلجی عراق، حسین آقا ابلجی سیستان، تورگن ابدیلر

^۲ همایون نینگ اؤنگ قۆلیده: میرهمه، محمدی کۆکلتاش، خواجه گی جانداد اسد.

^۳ هند امراسی دن لشکرنینگ برانغاریده: خان خانان دلاور خان، ملکداد کرانی، شیخ گورن، تۆخته دیلر.

^۴ لشکرنینگ جوانغاریده: مهدی خواجه- خانزاده بیگم بابر اباچا سی نینگ ابری-، عبدالعزیز میر آخور، محمد علی جنگ جنگ، قوتلوق قدم قراول، شاه حسین یارکی، مغول غانچی، جان محمد بیگ اتکه بار ابدیلر.

^۵ بو تہانده(?) هند امراسیدن، سلطان علاء الدین نینگ اؤغیلری- کمال خان و جلال خان- علی خان شیخزاده فرملی، نظام الدین خان بیانه تعیین بۆلدیلر.

^۶ برانغار ده تؤلغمه اوچون: توردیکه، ملک قاسم، باباقشقه نینگ اینیسی

^۷ جوانغارده تؤلغمه: مؤمن اتکه، رستم تورکمان

بود و تواچیان و یساولان را به اطراف و جوانب ارسال میگردانید و احکام مطاعه ما را در ضبط و ربط سپاه و سپاهی به سلاطین عظام و امراء کرام و سایر غزات ذوی الاحترام میرسانید.^۱ و چون ارکان لشکر قایم گشته هر کس به جای خود شتافت؛ فرمان واجب الاذعان لازم الامتثال شرف إصدار یافت که هیچکس بی حکم، از محال خود حرکت ننماید و بی رخصت دست به محاربه نگشاید.

و از روز مذکور پاسی^۲ گذشته بود که فریقین متقابلین، متقارب یکدیگر گشته؛ بنیاد مقاتله و کارزار شد. قلبین عسکرین مانند نور و ظلمت در برابر یکدیگر ایستاده؛ در برانغار و جوانغار چنان عظیم قتالی واقع شد که زلزله در زمین و ولوله در سپهر برین افتاد. جوانغار کفار شقاوت آثار، به جانب برانغار میمنت دثار عساكر اسلام شعار متوجه گشته؛ بر سر خسرو کؤکلتاش و ملک قاسم برادر باباقشقه حمله آوردند. برادر اعز ارشد چین تپمور سلطان حسب الفرموده به کؤمک ایشان رفته؛ مردانه قتالی آغاز نهاد و کفار را از جا برداشته؛ قریب به عقب قلب ایشان رسانید و جلدو به نام آن عزیز برادر شد و نادر العصری مصطفی رومی از غول، فرزند اعز کامگار منظور انظار عنایات حضرت آفریدگار «المختص به عواطف الملك الذی ینهی و یامر»^۳ محمد همایون بهادر ارابه ها را پیش آورده؛ صفوف سپه کفار را به تفک و ضرب زن، مانند قلوب شان منکسر گردانید و در عین محاربه برادر اعز ارشد قاسم حسین سلطان و عمده الخواص نظام الدین احمد یوسف و قوام بیگ، فرمان یافته؛ به امداد ایشان شتافتند. و چون زمان زمان، افواج کفار متعاقب و متواتر به امداد مردم خود میآمدند. ما نیز معتمد الملک جلال الدین هندو بیگ را و از عقب او عمده الخواص محمدی کؤکلتاش و نظام الدین خواجگی اسد جاندار و بعد از آن معتمد السلطنه العلیه مؤتمن العتبه السنیه مقرب خاص کمال الدین یونس علی و عمده الخواص کامل الاخلاص جلال الدین شاه منصور برلاس و عمده الخواص شهاب الدین عبدالله کتابدار را و از پی ایشان، عمده الخواص دوست ایشیک آقا و شمس الدین محمد، خلیل اخته بیگی را به کؤمک فرستادیم.

و برانغار کفره، به کرات و مرات حمله ها بر جانب جوانغار لشکر اسلام آوردند و خود را به غزات ذوی النجات رسانیدند و هر نوبت غازیان عظام بعض را به زخم سهام ظفر فرجام، به «دارالبوار یصلونها فبئس القرار»^۴ فرستاده؛ برخی را بر گردانیدند و معتمد الخواص مؤمن اتکه و رستم تورکمان به جانب عقب سپاه ظلمت دستگاه کفار شقاوت پناه، توجه نمودند و معتمد الخواص صادق الاخلاص خواجه محمود علی اتکه باشلیغ نوکران مقرب الحضرة السلطانی اعتماد الدوله

^۱ فرمان ایتیشیرووجی: سلطان محمد بخشی.

^۲ کون دن اوج ساعت

^۳ خاص شده به لطف و مهربانی پروردگاری که به خوبی ها دعوت می کند و از بدیها منع می نماید. به استناد (بابر انسایکلوپدیه سی، ۲۰۱۴) یامانلیکردن قیروووجی، و یخشلیکلرگه بویوروووجی، الله تعالی نینگ، لطف و مرحمتی بیلن مخصوص بؤلگن.

^۴ بو نقل قول ابراهیم سوره سی نینگ ایگی آیتی دن بؤلگن: اَلَمْ تَرَى اِلَى الَّذِیْنَ تَدْعُو نَعْمَ اللّٰهُ کَفَرًا وَاَعْلَوْ قَوْمُهُمْ دَارَ الْبَوَارِ (۲۸) جَهَنَّمَ یَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ (۲۹) ابراهیم سوره سی

الخاقانی ، نظام الدین علی خلیفه را به کؤمک مشار الیه فرستادیم و برادر اعز ارشد محمد سلطان میرزا و سلطنت مآب عادل سلطان و معتمد الملک معزالدین عبدالعزیز میرآخور و جلال الدین قتلوق قدم قراول و شمس الدین محمد علی جنگ جنگ و عمده الخواص شاه حسین یارکی مغول غانچی ، دست به محاربه گشاده ؛ پای محکم کردند. و دستور اعظام الوزراء بین الامم خواجه کمال الدین حسین را با جماعه دیوانیان به کؤمک ایشان فرستادیم. همه اهل جهاد در غایت جد و اجتهاد راغب مقاتله آمده آیه کریمه « قُلْ هَلْ تَرَبُّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ »^۱ را منظور نظر داشتند و عزیمت جانفشانی کرده لوای جانستانی افراشتند. و چون محاربه و مقاتله دیر کشید و به تطویل انجامید. فرمان واجب الاذعان به نفاذ رسید که از تائینان خاصه پادشاهی ، جوانان جنگی و هژبران بیشه یکرنگی که در پس ارابه ، مانند شیر در زنجیر بودند ؛ از راست و چپ غول بیرون آیند و جای تفککچیان را در میان گذارند و از هر جانب کارزار نمایند.

از پس ارابه ، مانند طلوع طلیعه صبح صادق ، از توتوق افق بیرون تاختند و خون شفق گون کفار نامیمون را در معرکه میدان- که نظیر سپهرگردان بود- ریخته ؛ بسیاری از سرهای سرکشان را ستاره صفت از فلک وجود محو ساختند و نادرالعصر استاد علی قلی که با توابع خود در پیش غول ایستاده بود ؛ مردانگی ها کرده و سنگهای عظیم القدر که چون در پله میزان اعمالش نهند صاحبش « فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ (۶) فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ (۷) »^۲ نام برآرد و اگر بر کوه راسخ و حبل شامخ اندازند «كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ»^۳ از پا در آرد ؛ به جانب حصار آهن دثار صف کفار انداخت و بانداختن سنگ و ضرب زن و تفک بسیاری از ابنیه اجسام کفار را منهدم ساخت.

تفک اندازان غول پادشاهی ، حسب فرمان از ارابه به میان معرکه آمده هر یک از ایشان بسیاری از کفار را زهر ممت چشانیدند و پیاده در محل مخاطره عظیم در آمده ؛ نام خود را در میان شیران بیشه مردی و دلیران معرکه جوان مردی ، ظاهر گردانیدند و مقارن این حالت ، فرمان حضرت خاقانی به پیش راندن ارابه های غول به نفاذ رسید. و نفس نفیس پادشاهی فتح و دولت از یمین ، اقبال و نصرت از یسار به جانب سپاه کفار متحرک گردید. و از جوانب ، عساکر ظفر مناقب ، این معنی را مشاهده نموده ؛ تمامی بحر زخار لشکر نصرت شعار ، ت موج عظیم بر آورده و شجاعت همه نهنگان آن بحر را ، از قوت به فعل درآورد و ظلام غبار غمام کردار ، چون سحاب مظلم در تمامی معرکه متراکم گشت و بریق لمعات سیوف در آن ، از لمعان برق در گذشت. تَهْجُجُ گرد ، روی خورشید را چون پشت آیینه از نور عاری کرد. ضارب به مضروب و غالب به مغلوب آمیخته ؛ سمت امتیاز از نظر متواری شد. ساحر زمانه چنان شبی در نظر آورد که سیاره در آن غیر تیر نبود و کواکب ثوابتش جز مواکب ثابت الاقدام نمی نمود.

^۱ سیزدینگ که سزلار بیزنینگ حقیقه زده ایگی یخشلیک نینگ بیریدین باشقه نرسه غه منتظر ایهسدور (توبه سوره سی ۵۲ نجی آیه)

^۲ (الفارعه سوره سی ۶-۷ نجی آیه لر) « پس اما کبشی که آغیر کبلیبدور تارتیلگن یشی عملاری ، اول کبشی اؤزی غه مرغوب عیش ده بؤلور. (قرانکریم ۱۴۰۱ ه. ق)

^۳ « وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ » (الفارعه سوره سی ۵ نجی آیه) و بؤلور تاغلار تیتیلگن رنگلیک جونلار کی (قران کریم ، ۱۴۰۱ ه. ق)

فرو رفت و بر رفت روز نبرد
 زمین شش شد و آسمان گشت هشت^۱
 مجاهدان غازی که در عین سراندازی و جانبازی بودند از هاتف غیبی نوید «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزِنُوا
 وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ»^۲ می شنودند و از منهی لاریبی مژده «نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ»^۳
 استماع مینمودند. چنان به شوق محاربه میکردند که از قدسیان ملاء اعلیٰ نداء تحسین بدیشان
 میرسید و ملایک مقرب پروانه صفت بر گرد سر ایشان میگردید.
 و ما بین الصلوتین^۴، نایره قتال چنان اشتعال یافت که مشاعل آن علم بر افلاک می افراشت و
 میمنه و میسر^۵ لشکر اسلام میسر و میمنه کفار نافر جام را با قلب شان در یک محل مجتمع
 گردانید. چون آثار غالبیت مجاهدان نامی و ارتفاع لوای اسلامی ظاهر شدن گرفت؛ ساعتی آن
 کفار لعین و آن اشرار بیدین در حال خود متحیر ماندند و آخر دلها از جان برکنده؛ بر جانب
 راست و چپ غول، حمله آوردند و در جانب چپ بیش تر هجوم کرده؛ خود را نزدیک رسانیدند.
 اما غزات شجاعت سمات، ثمره ثواب را، منظور داشته؛ نهال تیر در زمین سینه هر یک نشانند
 و همه را چون بخت سیاه ایشان، بر گردانیدند. قرین این حال نسایم نصرت و اقبال بر چمن
 دولت نواب خجسته مآل^۶ ما وزید و مژده «إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا»^۷ رسانید. شاهد فتح که
 جمال عالم آرایش بطره «وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَظِيمًا»^۸ مزین گشته سعادت اقبال که در ستر اخفا
 بود؛ یاری نموده؛ قرین حال گردید.

هندوان باطل، حال خود را مشکل دانسته «كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ» متفرق شدند و «كَالْفَرَّاشِ
 الْمُبْتُوثِ»^۹ متلاشی گشتند. بسیاری کشته گشته؛ در معرکه افتادند و کثیری از سر خود درگذشته؛
 سر در بیابان آوارگی نهادند و طعمه زاغ و زغن گردیدند و از کشته ها پشته ها افراخته و از سرها مناره ها
 پرداخته گردید.

^۱ فردوسی دن ایگی بیت. ترجمه سی: اوروش کونی، کیتی و کوتاریلدی: بلیقه قان نینگ نی و آی که بیرنینگ تیزی. اول کون توزلیکدن، (اوروش میدانیدن) آتلرینگ تیایغیدن،
 کؤک سکیز بؤلدی و بیر آلتی. بیتلرینگ مفهومی: اوروش کونی، شونجه قان تۆکیلدی که بیلقه (بیرنی کوتاریب تورگن بیلقه) قان نینگ نی بیتیشدی. اوروش میدانیدن-
 آتلر تیایغی بیلن-شونجه تۆز کۆتریلدی که کۆکنی سکیز تۆزه دی و بیرنی آلتی. بایریر بو عقیده ده ایدیلر که ییتی طبقه کؤک بار و ییتی طبقه هم بیر. بو بیت ده شو عقیده که
 اشاره قیلینیب؛ دیدیلی که بیرنینگ بیر طبقه سی، تۆز اولرک، کۆتریلب؛ کؤکه قوشیلدی. شونینگ اوجون، آسمان ۸ طبقه بؤلدی و بیر ۶ طبقه. مبالغه صنعتی نینگ اینگ
 یخشی مثالی.

^۲ آیت نینگ کامل متنی بو دیر: «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزِنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (آل عمران، ۱۳۹) «و بوشاشمگ و غم بیمنگلار (اگاه بؤلونگلار که) سیزلار گنه غالب دور
 سیزلار اگر (راست) مسلمان بولسانگیزلار (قران کریم، ۱۴۰۱ هق

^۳ آیت نینگ کامل متنی بودیر: «وَأَخْرَىٰ تَجْوَنَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ» (الصف سوره سی ۱۳ نجی آیه) «و باشقه بیر نعمت هم بپرور که سیزلار، انی یخشی
 کؤرورسیزلار. اول نرسه مدد دور خدا طرفیدن یقینده کبلگوجی فتح دور و بشارت بیرینک مسلمانلارغه (۱۴۰۱ هق)

^۴ نیاز دیگر بیلن نیاز شامنینگ اراسیده.

^۵ بابر اوجون بیر مقتا
^۶ آیت نینگ تولیق متنی: «إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا» (۱) / الفتح سوره سی، ۱ نجی آیت «به تحقیق ییز بیردیک سیزغه بیر روشن [بارقین] فتح و ظفرن نی. (قرانکریم،
 ۱۴۰۱ هق)

^۷ الفتح سوره سی ۳ نجی آیه «و یاردم بپرورس سیزگه خدا عزت و نصرتی ایل» (قران کریم، ۱۴۰۱ هق)

^۸ بو ایگی آیه لرنینگ کامل متنلری بولر دور: «يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْتُوثِ (۴) وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ (۵)» (الفارعة سوره سی) «اول کون که بؤلور آدمالار
 تارقالغان پروانه لار کی و بؤلور تاغلار تیتیلگان رنگلک جونلار کی» (قران کریم، ۱۴۰۱ هق)

حسن خان میواتی به ضرب تفک در سلک اموات در آمده و همچنین بیشتری از آن سرکشان ضلالت نشان را که سر آمد آن قوم بودند ؛ تیر و تفک رسیده ؛ روز حیوة^۱ سرآمد. از جمله راول اودی سینگ باگری که والی ولایت دینکپور بوده و دوازده هزار سوار داشته و رأی چندریان چوهان که چهار هزار سوار داشته و بویت راو ولد صلاح الدین مذکور که حاکم خطه چندیری بوده و شش هزار سوار داشته و مانک چند چوهان و دلپت راو که صاحب چهار هزار سوار بوده و گنگو کرم سینگ و دنکرسی که سه هزار سوار داشته و جمعی دیگر که هریک از ایشان بزرگ گروهی و سردار قاطبه ذی شوکت و شکوهی بودند ؛ راه دوزخ پیمودند و ازین دار و حل به درک اسفل انتقال نمودند. راه دارالحرب از زخمیان در راه مرده ؛ مانند جهنم پر شد و درک الاسفل از منافقان جان به مالک دوزخ سپرده ؛ مملو گردید. از عساکر اسلامی هر کس به هر جانب که شتافتی در هرگامی خود کامی را کشته یافتی و اوردوی نامی از عقب منہزمان هر چند کوچ نمودی ؛ هیچ قدمی از فرسوده محتشمی خالی نیافتی.

همه هندوان گشته زار و ذلیل به سنگ تفک همچو اصحاب فیل
ز تنها بسی کوهها شد عیان به هر کوه ازان ، چشمه خون روان
ز سهم سهام صف پرشکوه گرازان گریزان به هر دشت و کوه
ولو علی ادبارهم نفورا و کان امر الله قدرا مقدورا ، فحمد الله السميع العليم و مالنصر الا
من عند الله العزيز الحكيم.^۲

تحریرا فی بیست و پنجم شهر جمادی الآخر، سنه ۹۳۳ هجری و سی و سه.^۳

[ینگی تغرا] بو فتح دین سونگرا تغرادا غازی بیتیلدی. فتح نامه دا ثغرانینگ آستیدا بو رباعینی بیتیدیم:

اسلام اوچون آواره یازی بۆلدوم کفار و هنود حرب سازی بۆلدوم
جزم ایلاب ابدیم اؤزنی شهید اولماقه المنه لله که غازی بۆلدوم
شیخ زین ، بو فتحقه «فتح پادشاه اسلام»^۴ لفظنی تاریخ تاپیب ایدی. کابل دین کبلور
کیشیلاردین میر گیسو هم اوشبو لفظنی تاریخ تاپیب ؛ رباعی ایتیپ یبباریب ایدی. توارد واقع
بۆلوبتور. هم شیخ زین ، و هم میر گیسونینگ رباعیلاردین تاپقانلاری یخشی راق اوچون اوشول

^۱ عربیجه املاسی دیر ، عجمیجه املاسی ایهسه: حیات

^۲ الله نینگ امری ، اراده سی ، تقدیری عزیزلیی بۆلیب ، [هندیلر] آرقه لر یگه بورلیب ؛ قاچدیلهر. حمد و ثنایمیزایشیتووجی ، بیلگووچی الله اوچون دیر. اصلی ده غلبه فقط قدرت و حکمت ایهگه سی بۆلگن الله حضوریدن کبلور. (بابر انسایکلوپدییه سی ، ۲۰۱۴)

^۳ ۹۳۳ هق ، جمادی الآخر ۲۵ / ۹۰۶ ه. ش. حمل فروردین ۱۸ / ۱۵۲۷ م April ۸ ،

^۴ « فتح پادشاه اسلام » عباره سی نینگ عددی تبنگی ، ۹۳۳ هجری قمری / ۹۰۶ ه. ش. / ۱۵۲۷ م. بیل.

الفاظنی اوق کھلتورولدی۔ ینہ بیر قاتله دیبالپورنینگ فتحیدا ، شیخ زین «وسط شهر ربیع الاول»^۱ نی تاریخ تاپیب اہدی۔ میر گیسو ہم اوشبو لفظنی تاپیب اہدی۔

یاغینی باسیب ؛ توشورا- توشورا تہرادوک۔ کافریننگ دایرہ سی بیزینگ اوردودین ایگی کروہ^۲ بؤلغای اہدی۔ اوردوسی غہ یتیب محمدی و عبدالعزیز و علیخان و بعضیلارنی کافر کہینی غہ قاوغونچی یباریلدی۔ بیرنیمہ کاهللیق بؤلدی۔ کیشی امیدگا قویمای ، اوزوم اوق بارماق کہراک اہدیم۔ بیر کروہ^۳ چہ کفار دایرہ سیدین اوتوب اہدیم کون کچ بؤلغان جہتیدین یانیب ؛ نماز خفتن دا اوردوغہ کہیلیدی۔

[ینہ ہم شوم نفس منجم] محمد شریف منجم کیم نی نوع شوم نفسلار سؤروب اہدی ؛ فی الحال مبارکبادغہ کہلیدی۔ غلبہ سؤکوب ؛ ایچیمنی خالی قیلدیم۔ اگرچہ کافروش و شوم نفس و اوزیگا اسرو مغرور و بسیار سرد کیشی اہدی ؛ چون قَدَمَتِ خدمتی بار اہدی ؛ بیر لک انعام قیلیب ؛ رخصت بپردیم کیم مہنینگ قلمرومدا تورماغای۔

تانگلای^۴ اوشول یورنہ تورولدی۔ محمد علی جنگ جنگنی و شیخ گورنی و عبدالملک قورچی نی ، قالین فوج بیلہ الیاس خان نینگ اوستیگا یباریلدی کیم میان دوآبدا خروج قیلیب ؛ کؤلنی آلیب ؛ کیچیک علی نی بند قیلیب اہدی۔ بولار یتگان بیلہ اورو شا آلماس۔ بوزولوب ؛ ہر طرف پریشان بؤلورلار۔ مہن اگرہ کہلگانندین بیر نہچہ کون سؤنگ توتوب ؛ کہلتوردیلار۔ تیریکلای تہریسینی سؤیدوردوم۔

[کلہ منارہ] کوہ بچہ کیم اوردونینگ آلیدا اہدی- کیم اورو ش اوشبو کوہ بچہ نینگ الیدا واقع بؤلدی- کفرنینگ باشیدین اوشبو کوہ بچہ نینگ اوستیدا کلہ منارہ فرمان بؤلدی کیم قۇپارغایلار۔ بو یورنن ایگی کؤچوب بیانہ باریلدی۔ بیانہ غہ چہ ، بلکہ آلور و میواتقہ چہ اہل کفر و اہل ارتدادنینگ جیفہ سی بی نہایت یاتیب اہدی۔ مہن باریب ؛ بیانہ نی سیر قیلدیم۔ اوردوغہ کہلیب ؛ تورک و ہند امراسینی چارلاب ؛ بو کافریننگ ولایتی نینگ اوستیگا یورورنی مشورت قیلیدی۔ یؤلدا ، سویی نینگ آزی و ایسیغی نینگ کوپی جہتیدین اول یوروش موقوف بؤلدی۔

[میوات ، حسن خان میواتی] میوات ، ولایتی واقع بؤلوتور ؛ دہلی نینگ یاووغیدا۔ تقریباً اوج-تؤرت کروچہ جمعی^۵ بار۔ حسن خان میواتی آتہ سی ، آتہ سیدین بیر یوز ایگی یوز بیلگا یاقین میوات تہ استقلال بیلہ حکومت قیلا کہلیب تورلار۔ دہلی سلاطینی غہ نیم کارہ اطاعتی قیلورلار

^۱ (بابرنامہ ، ۲۰۱۸) دہ قید اپتلگن املاگہ کؤرہ "Vas'ati shari rabi ul avval" بو املائی عربچہ حرفلر بیلہ یازسک مونندہ بؤلہ دی «وسعتی شہری ربیع اول» بو تاریخی مادہ نینگ عددی تہنگی 1407 بؤلہ دی۔ اگر بو عددنی ۹۳۳ دن منفی قیلسک ۴۷۴ ییل تفاوت چیقیب قالہ دی۔ مطلقا ناتوغری دیر۔ «وسط شهر ربیع الاول» آلینگن صورتدہ ۹۳۰ هـ / ۹۰۳ م. بؤلہ دی۔ ینہ ہم اوج ییل آزدیر۔ بو ہم ناتوغری۔

^۲ ۴ کیلومتر

^۳ ۲ کیلومتر

^۴ ۹۳۳ هـ۔ جمادی الاول ۹۰۵/۲۵ ہش۔ حوت ۱۵۲۷/۱۷ م۔ مارچ ۹۔

^۵ مالیوی محصولی

اېكاندور. ھند سلاطينى ولايتلارنى نىنگ كېنگىلىگىدىن يا فۇرستلارنى نىنگ تارلىغىدىن يا مىوات ولايتى كوهستان جھتىدىن ، ايوروشماي ؛ بو ولايت نىنگ ضبطى نىنگ پى غە توشماي ؛ اوشمونچە اطاعت بىلە اولارغە اۇق مسلم توتوبتورلار.

بىز ھم ، ھند فتحىدىن سۇنگ سلاطين سابق دستورى بىلە حسن خان غە رعايتىنى مرعى توتۇك . بو حق ناشناس كافروش ، ملحد ، بىزىنگ لطف و عنايتىمىزنى كۇزگا ايلماي ؛ تربيت و رعايتىمىزنى شكرين قىلماي ؛ بارچە فتنەلار غە اۇل محرک و جمیع يامانلىقلارغە اۇل باعث اېدى . نېچوك كيم مذکور بۇلدى .

چون اول يوروش موقوف بۇلدى ؛ مىوات تسخىرى غە متوجه بۇلدوك . ارا تۇرت قۇنوب ؛ آلور قۇرغانى نىنگ - كيم مىوات نىنگ حاكم نشىنى بو اېدى - آلتي كروھى^۱ سىدا - مانسنى سويى نىنگ ياقاسىغە - توشولدى . حسن خان دين بورون آتە - آتەسى تجارەدا اۇلتورورلار اېكاندور . مېن ھندوستان غە اېوروشوب ؛ بهار خان نى باسيب ؛ لاهور و دىپالپورنى آلغان يىلى ؛ مېنىنگ تردىم دين دوراندىشلىك قىلىپ ؛ بو قۇرغان نىنگ عمارتى غە مشغول بۇلغاندور .

حسن خان نىنگ كرمچند اتلىق معتبر كىشىسى [نىنگ] اۇغلى ، اگرەدا اېكاندا ھم كېلىپ اېدى . اۇغلى نىنگ قاشىدىن ، آلوردىن كېلىپ ؛ امان تىلادى . عبدالرحيم شغاولنى اونگا قۇشوب ؛ استمالت فرمانلارنى بىلە يېبارىلدى . بارىب حسن خان نىنگ اۇغلى ناھر خان نى آلىپ كېلدى . يەنە عنايت مقامىدا بۇلوب ؛ بىر نېچە لكلىك پرگنە وجھى غە بېرىلدى .

[وجه استقامت] اوروشته خسرو^۲ نى يىخشى ايش قىلىپ تور خيال قىلىپ ؛ وجه و استقامتىنى اېلىك لك قىلىپ ؛ آلورنى ايتىلدى . بى دولتلىغى دين ناز قىلىپ ؛ آلمادى . سۇنگرا خود معلوم بۇلدى كيم ايشنى چىن تېمور سلطان قىلغان اېكاندور . جلدو ، تېمور سلطان آتى غە بۇلوب ؛ تجارە شھرىنى - كيم مىوات نىنگ پايتختى دور - عنايت قىلىپ وجه استقامتىنى اېلىك لك قىلىلدى . تورديكە غە كيم سىنگا اوروشىدا اۇنگ قۇل تولغمەسى اېدى ؛ اۇزگالارگا باقە يىخشى اېدى وجھىنى اۇن بېش لك قىلىپ ؛ آلور قۇرغانىنى عنايت قىلىلدى . آلور قۇرغانى نىنگ خزائىنى ايجىداكىلارنى بىلە ھمايون غە عنايت بۇلدى .

اول يورتىن چھارشنبە كونى - رجب آيى نىنگ غُرە^۳ سىدا - كۇچوب ؛ آلورنىنگ ايكى كروھى^۴ سىدا كېلدوك . مېن بارىب ؛ آلورقۇرغانىنى سىر قىلدىم . اۇل كېچە اوندا اۇق بۇلدوم . تانگلاسى^۵ اوردوغە كېلدىم .

^۱ ۱۲ كىلومتر

^۲ خسرو كۆكداش

^۳ ۹۳۳ھ. رجب ۱۰ / ۶ . ۹۰۶ھ . ۱۲۲۷ / ۲۳ م . اپرىل ۱۳ .

^۴ ۴ كىلومتر

^۵ ۹۳۳ھ. رجب ۲ / ۶ . ۹۰۶ھ . ۱۲۲۷ / ۲۴ م . اپرىل ۱۴ .

كافر غزاتى دين بورونراق - نېچوك كيم مذكور بۇلدى - اولوغ - كيچىكگا آنت بېروردا - بو هم مذكور بۇلوب اېدى كيم بو فتح دين سۇنگرا تكلىفى يوقتور. هر كيم اگر بارور بۇلسه ؛ رخصت بېرىلگاي .
[وعده گه وفا] همايون نينگ نۇكرلارى اكثر بدخشاني و اول يوزلوك ابلار اېدى . هرگز بير آيچىلىق - ايگى آيچىلىق چرىك تارتقان اېماس اېردىلار . اوروشدين بورون بې طاقتلىغلار بار اېدى . اونداق وعده هم واقع بۇلدى كيم كابل هم خالى اېدى . بوجهتدين رايلا مونگا قرار تاپتى كيم همايون غه كابل غه رخصت بېرىلگاي . سۇزنى مونگا قۇيوب ؛ آلوردين پنجشنبه كوني - رجب آيى نينگ تۇقوزيدا^۱ - كۇچوب ؛ تۇرت - بېش كروه^۲ كېلىب ؛ مانس سويى نينگ ياقاسى غه توشولدى . مهدي خواجه نينگ هم خىلى تشويشى بار اېدى . كابل غه رخصت بېرىلدى .

[ينه هم سیر و معجون] بيانه نينگ شقدارليقيني دوست اېشىك آقاغ بېرىلدى . بورون چون اتاو نيمه دى خواجه غه آتاليب اېدى و قطب خان كيم اتاو نى تاشلاب ؛ قاچىب چىقتى . مهدي خواجه نينگ اۇرنى غه اۇغلى جعفر خواجه^۳ نى اتاو غه يېبارىلدى .

همايون غه رخصت بيرور جهتيدىن ، ايگى - اوچ كون بو يورته تورولدى . اوشبو يورتنى مؤمن على تواچى نى ، فتحنامه بيله كابل غه يېبارىلدى . پىروزپورنينگ چشمه سى نينگ و كۇتله نينگ اولوغ كۇلى نينگ تعريفىنى اېشيتىلىب اېدى . هم همايون نى اوزاتا و هم بو يېرلارنى سىرقىلا ، يكشنبه كوني^۴ اوردونى اوشول يېردا قۇيوب ؛ اوردودىن آتلاندىم . اول كوني پىروزپورنى و چشمه سىنى سىر قىلىب ؛ معجون يېلدى . چشمه سويى كېلوردردا ، تمام كنير گلارى آچىلىب تور . خالى از صفا اېماس . اگرچه تعريف قىلغانچه اېماس . اوشبو دره نينگ ايچيدا هر يېردا كيم سو كېنگراک بۇلوب اېدى . بويوردوم كيم تاشلارنى تراش قىلىب ؛ ده در ده قىلغايلا .

اول كېچه اوشول دره دا بۇلوب ؛ تانگلاسى^۵ آتلانيب ؛ بارىب ؛ كۇتله كۇلىنى سىر قىلدىم . هر يانى تاغ نينگ دامنه سى واقع بۇلوبتور . مانس نى سويى بو كۇل غه كىرار اېمىش . خىلى اولوغ كۇل . بو ياقاسىدين^۶ اول ياقاسىنى يخشى كۇرونماي دور . كۇل نينگ اورتا سىدا بير بلندى واقع بۇلوبتور . كۇل نينگ اطرافيدا كيچىك كېمه گينه لار خىلى بار . اطرافيدا گېنت ليك اېل شور و غوغادا ، بو كېمه لار گا كىرىب ؛ اۇزلارنى قوتقارورلار اېمىش . بىز يىتگاندا هم بير پاره كىشى كېمه گا كىرىب ؛ كۇل نينگ ايچىگا باردىلار . كۇلنى سىر قىلىب ؛ كېلىب ؛ همايون نينگ اوردوسى غه توشولدى . اوندا استراحت قىلىب ؛ طعام يېب ؛ مرزاغ و بېگلار يگا خلعتلار كىدوروب ؛ نماز خفتندا

^۱ ۹۳۳ هـ. ق. رجب ۹ / ۶ هـ. ش. حمل ۱۵۲۷ / ۳۱ م. اپريل ۲۱ .

^۲ ۸-۱۰ كيلومتر

^۳ جعفر خواجه ، مهدي خواجه نينگ اۇغلى دير . مهدي خواجه ، خانزاده بېگيم نينگ اېرى بۇله دى . جعفر خواجه ، مهدي خواجه نينگ باشقه عيالى دن بۇلىشى هم مېكن .

^۴ ۹۳۳ هـ. ق. رجب ۱۲ / ۶ هـ. ش. ثور ۱۵۲۷ / ۳۱ م. اپريل ۲۴ .

^۵ ۹۳۳ هـ. ق. رجب ۱۳ / ۶ هـ. ش. ثور ۱۵۲۷ / ۴ م. اپريل ۲۵ .

^۶ ياقا ، بو يېرده ساحل ، قىرغاق معنا بېره دى .

ھمایوننى وداغ قىلىپ ؛ آتلاىىب ؛ يۇلدا بىر يېردا اۋىخولاب ؛ اوندىن آتلاىىب ؛ تانگ آتقاندا كھرى پىرگنە سىدىن اۋتوب ىنە اندكى اۋىخولاب ؛ اوردوغە- كىم تودەدا توشوب اېدى- كېلىلدى . تودەدىن كۈچۈب سۇنگىراگا توشگاندا ، حسن خان مىۋاتىنىڭ اۋغلى ناھىر خان كىم عبدالرحىمغە تاپشورولوب اېدى ؛ قاچتى .

موندىن ارا قۇنوب ؛ بساورىيلە چوسەنىڭ ارالىغىداغى تاغنىڭ تومشوغىدا واقع بۇلغان چشمەغە توشوب ؛ شاميانەلار تىكتوروب ؛ معجون ارتكاب قىلدوك . چرىك موندىن اۋتاردا ، توردى بېگ خاكسار^۱ بو چشمەنى تعريف قىلىپ اېدى ؛ كېلىپ سراسپكى سىرقىلىپ ؛ اۋتولوب اېدى . طور چشمە واقع بۇلوتور ھندوستاندا كىم آقرسو ھىرگىز بۇلماس ؛ چشمە خودنى تىلار ؟ احياناً چشمە ھىم كىم بارىپىردىن ، زە سۈيى دېك سىزىپ چىقار . اۋل يىرلارنىڭ چشمەلار ىدېك ، قايناب ؛ چىقماس . بو چشمەنىڭ سۈيى يارىم تېگىرمان سۈيىگا ياۋوشور . تاغنىڭ دامىنە سىدىن قايناب ؛ چىقا دور ؛ اطرافى تھام اولانگ . خىلى خوش كېلدى . بوپوردوم كىم بو چشمەنىڭ اوستىدا سنگ تراشىدەبىلە مئمن حوض قىلغىلار . چشمە ياقاسىدا معجون ناكلېكدا ، توردى بېگ ھىر زمان مېھەت بىلە تىكرار قىلا دور اېدى كىم : چون جايى خوش كىردە ام نامى مى بايد ماند . عبدالله^۲ دېدى كىم «چشمە پادشاھى توردى بېگ خوش كىردە» دېھاك كىراك . بو سۈزى خىلى باعث ضحك و بشاشت بۇلدى .

دوست اېشىك آقا ، بيانەدىن بو چشمە باشىدا كېلىپ ملازمت قىلدى . بو يېردىن ىنە بارىپ ؛ بيانەنى سىر قىلىپ ؛ سېكرى كىلىپ ؛ بوپورولغان باغنىڭ ياندا توشوب ؛ اىگى كون توروب ؛ باغنى اھتمام قىلىپ ؛ پنجشېنە سحرى- رجب آيىنىڭ يىگىرمە اوچىدا^۳ - اگرە گا كېلدىم . جندوار و راپرى نى- نېچوك كىم مذكور بۇلدى- مخالفلار بو غوغادا متصرف بۇلوب اېردىلار .

[باغىلر قاچە دىلر] محمد على جنگ جنگنى توردى بېگ ، قوچ بېگنى عبدالملك قورچىنى و حسين خاننى دريا خانىلارى بىلە ، جندوار و راپرى اوستىگا يېبارىلدى . جندوارغە ياۋوغ پىتگاچ اىچىداكى ؛ قطب خاننىڭ كىشىسى ؛ خبر تاپىپ ؛ قاچىپ ؛ چىقار . جندوارنى اېلىكلاپ ؛ راپرىغە اۋتارلار . حسين خان نوحانىڭ كىشىلارى كۈچە بندتە آز- اغلاق اوروش خىالى بىلە كېلورلار . بولار زورلاپ ؛ پىتگاچ توختە آلماسلار . قاچارلار . حسين خان فىل مېنىپ ؛ بىر نېچە كىشىسى بىلە درياغە كىرار . جوندا غرق بۇلور . بو خبرنى اىشىتىپ قطب خان ھىم اتاۋەنى تاشلاپ ؛ آز كىشىسى بىلە قاچىپ كېتى . اتاۋەنى چون اۋل مېھدى خواجەغە آتالىپ اېدى ؛ اۋغلى جعفر خواجە نى ، مېھدى خواجە اۋرنىغە اتاۋەغە يېبارىلدى .

^۱ توردى بېگ خاكسار ، توردى بېگ تۈركستانى دن ايرى بىر كىشى دىر . بابر توردى بېگ خاكسار حقىدە يازە دى : « توردى بېگ خاكسارنى كىم درۋىشلىك دىن چىقارىپ ؛ سېھى قىلىپ اېدىم ؛ نېچە يىل ملازمتە اېدى ؛ ىنە درۋىشلىك دىغدەسى غالب بۇلۇپ ؛ رخصت تىلادى . رخصت بېرىپ ؛ كامران غە اېلچى يۈسونلۇق يېبارىلدى . اوچ لك خزانه ھىم كامران غە يېبارىلدى . »

^۲ بو كىشى عبدالله كىتابدار بۇلىشى مېكەن .

^۳ ۹۳۳ھ . رجب ۲۳ / ۶ . ۹۰۶ھ . ئور ۱۴ / ۱۵۲۷ . م . ۵ .

سنگای کافریننگ خروجی دا- نہچوک کیم مذکور بۇلدى- اکثر ہندوستانی و افغان ایورولدیلار. تمامی پرگنه و ولایاتقہ متصرف بۇلدیلار.

سلطان محمد دۇلداى کیم قنوجنى تاشلاب ؛ کھلیب اېدى ؛ قۇرقونچىدىن یا ناموسىدىن ، قنوجغە بارماقنى قبول قىلماى ؛ قنوجنىنگ اۇتوز لکىنى ، سهرندىنىنگ اۇن بېش لکى بىلە معاوضە قىلدى. قنوجنى محمد سلطان مىرزاغە عنایت قىلىپ ؛ وجهىنى اۇتوز لک قىلىلدى.

بداونى قاسم حسين سلطانغە بېرىپ ؛ محمد سلطان مرزاغە قۇشوب ؛ يەنە تورک امرا سىدىن ملک قاسم بابا قشقەنى آغە- اینى و مغوللارى بىلە ، و ابوالمحمد نیزه بازنى و مؤيدنى آتە سىنىنگ نۇکرلارى بىلە و حسين خاننى دریا خانىلارى بىلە و سلطان محمد دۇلداى نىنگ نۇکرلارى بىلە ، يەنە هند امرا سىدىن علیخان فرملى و ملکداد کررانى و شیخ محمد شیخ بگارى و تاتارخان خان جهان نى ، محمد سلطان مىرزاغە قۇشوب ؛ بین نىنگ اوستىگا کیم سنگای کافریننگ غوغاسیدا ، کھلیب لکنونى قاباب ؛ آلیب اېدى ؛ یېباریلدى. بو فوج گنگ دریا سىدىن اۇتار فۇرستە ، بین خبر تاپیب ؛ پارتالین تاشلاب ؛ قاچیب تور. بو فوج سۇنگیچە خیرآبادقە باریب ؛ نېچە کون توروب ؛ اوندىن ياندىلار.

خزانەنى اولاشیلیب اېدى. ولایات و پرگناتنى اولاشکونچە ، کافر مېھى اراگا توشتى. کافر غزويىدىن فارغ بۇلغاچ ، ولایات و پرگناتنى قسمت قىلىلدى. چون پشکال ياووغلاشیب اېدى ؛ مقرر اونداق بۇلدى کیم هر کیم پرگنه سىغە باریب ؛ ياراغین قىلىپ ؛ پشکال اۇتا حاضر بۇلغايلا.

[ھمایون گە درشت نصیحتلر] بو ائنادا خبر کھلدى کیم ھمایون دھلیغە باریب ؛ دھلی داغى خزانەلار دین بیر نېچە اۇینى آچیب ؛ بې حکم متصرف بۇلۇبتور. مېن اوندىن هرگز مونداق کۇز توتماس اېدىم. کۇنگلومگا بسیار دشوار کھلدى. درشت- درشت نصیحتلار بیتیب ؛ یېباردیم. پنجشنبه کونى- شعبان آبی نىنگ اۇن بېشىدا^۱- خواجه گى اسدنى کیم عراققە اېلچىلىک کا باریب ؛ سلیمان تورکمان بىلە کھلیب اېدى ؛ يەنە سلیمانغە قۇشوب ؛ شهزادە طهماسب قە ، مناسب سوغاتلار بىلە اېلچىلىک کا یېباریلدى.

توردی بېگ خاکسارنى کیم درويشلىک دین چىقاریب ؛ سپاهى قىلىپ اېدىم ؛ نېچە يىل ملازمتە اېدى ؛ يەنە درويشلىک دغدغەسى غالب بۇلۇپ ؛ رخصت تىلادى. رخصت بېرىپ ؛ کامرانغە اېلچى يوسونلوق یېباریلدى. اوچ لک خزانە ھم کامرانغە یېباریلدى.

[کابل بارگنلرگە مکتوب] اۇتگان يىل بارغانلارنىنگ حسب حالىغە بىرگىنە قطعە ایتىلىپ اېدى.^۲ ملاعلی خاننى مخاطب قىلىپ ؛ اۇل قطعەنى توردی بېگ دین ملاعلی خانغە یېباریلدى. اۇل قطعە بودور:

باردینگیز انگلاب اۇزگا رنج و الم

ای اولار کیم بو هند کشوریدین

^۱ ۹۳۳ھ. شعبان ۱۵ / ۶۰۶ھ. جوزا ۵ / ۱۵۲۷م. می ۲۷.

^۲ بو کېتىلر نىنگ اولوغى ، خواجه کلان بېگ اېدى. واقعه سى وقایع ۹۳۲ دە ، ذکر بۇلگن.

کابل و خوش ھواسینی ساغینیب
 کۆردینگیز تاپتینگیز اپکین اوند
 بیز داغی اۆلما دوک بحمد الله گرچه
 حظ نفسی^۲، مشقت بدنی
 گرم باردینگیز^۱ اۆل دم
 عشرت و عیش بیرلە ناز و نغم
 کۆپ رنج ابدی و بی حد غم
 سیزدین اۆتئی و اۆتئی بیزدین هم

[رمضان عیدلری] بو رمضان نی،^۳ هشت بهشت باغیدا اۆتکاریلدی. هر تراویح نی غسل بیلە اۆتالیدی. اۆن بیر یاشیمدین بیری، ایگی رمضان عیدینی پیایی بیر ییردا قیلغان اېماس اېدیم. اۆتکان رمضان عیدی اگرەدا بۆلوب اېدی. بو قاعده خلل تاپماسون دېب؛ یکشنبه سلخ^۴ آخشامی عید قیلا، سیکری غە باریلیدی. سیکریدا سالغان باغ فتح نینگ غرب شمال طرفیداغی تاش صفه طیار بۆلوب اېدی. اول صفه اوستیدا آق اۆی تکیب؛ اوند عید قیلیدی.

اگرەدین آتلانغان آخشامی، میرعلی قۇرچی نی، شاه حسن غە؛ تته غە- یېباریلیدی. گنجفە غە خیلی میلی باراېدی. تیلاب اېدی. گنجفە یېباریلیدی.

یکشنبه کونی- ذی القعدة بېشیدا^۵- صاحب عذر بۆلدم.^۶ اۆن یېتئی کونگا تارتئی.

آدینه کونی- مذکور آیینگ ییگیرمە تۇرتیدا-^۷ دولپور سیری غە باریلیدی. کېچە سی یاریم یۇلدا، بیر ییردا اۇیخولاب؛ صباحی^۸ سلطان اسکندر نینگ بندی غە کھلیب؛ توشتم. بندتین قوی راق، تاغ نینگ توکانیشی دا، قیزیل عمارت تاشیدین، یک پاره تاشی توشوبتور. استاد شاه محمد سنگتراش نی کھلتوروب؛ بویوردوم کیم اگر یک پاره اۆی تراش قیلیب بۆلور؛ خود یک پاره قیلسونلار. اگر پست بۆلسە؛ عمارت اوچون هموار قیلغان تاشدا، یک پاره حوض قازغایلار.

دولپوردین باری سیری غە باریلیدی. تانگلاسی باری دین آتلا نیب؛ باری بیلە چنبل اراسیداغی تاغ دین اۆتوب؛ چنبل دریاسینی سیر قیلیب؛ یانیلیدی. اوشبو ارالیغداغی تاغدا، آبنوس^۹ یغاچینی کۆردوک. میوه سینی تند دپدورلار. آبنوس یغاچی نینگ آقی هم بۆلور اېمیش. بو تاغدا اکثر آق آبنوس اېدی. باری دین باریب؛ سیکرینی سیر قیلیب چهارشنبه کونی- اوشبو آیینگ ییگیرمە تۇقوزیدا-^{۱۰} اگرە گا کھلدوک. اوشبو کونلاردا، شیخ بایزید دین پریشان خبرلار آیتا دورلار اېدی. سلطان علی تورک نی ییگیرمە کونلک میعاد بیلە، شیخ بایزیدقە یېباریلیدی.

^۱ کېینگە قرەمسدن کېتینگیز

^۲ عربچە سۆزلەر (حظ، نفس) بیلان فارسچە بیر عبارت. نفس شادلیگی، نفس خرسندلیگی، نفسانی لذت

^۳ ۹۳۳ھ.ق. رمضان. ۹۰۶ھ. سرطان / ۱۵۲۷م. جون

^۴ ۹۳۳ھ.ق. شوال. ۹۰۶/۱ھ. سرطان. ۱۹/۱۵۲۷م. جولای. ۱۱.

^۵ ۹۳۳ھ.ق. ذی القعدة. ۹۰۶/۶ھ. اسد. ۲۱/۱۵۲۷م. اگوست. ۱۳.

^۶ احتمال کیم اسهال کسلگی بۆلسە(؟)

^۷ ۹۳۳ھ.ق. ذی القعدة. ۹۰۶/۲۴ھ. سنبله. ۹/۱۵۲۷م. سېتیمبر. ۱.

^۸ ۹۳۳ھ.ق. ذی القعدة. ۹۰۶/۲۵ھ. سنبله. ۱۰/۱۵۲۷م. سېتیمبر. ۲.

^۹ قاره توسلی قتیق و خوشبوی درخت (بابرنامە، ۱۳۹۹)

^{۱۰} ۹۳۳ھ.ق. ذی القعدة. ۹۰۶/۲۹ھ. سنبله. ۱۴/۱۵۲۷م. سېتیمبر. ۶.

[عروض رسالہ سی] آدینہ کونی- ذی الحجہ آی نینگ ایکی سیدا^۱- قیرق بیر قاتلہ اؤقور و ردنی بنیاد قیلدیم. اوشبو ایامدا بو بیتیم نی:

کۆز و قاش و سۆز و تیلینی مو دې؟
قد و خد و ساچ و بیلینی مو دې؟
بېش یوز و تۆرت وزندا تقطیع^۲ قیلدیم. بو جھتدین رسالہ ترتیب بېریلدی.^۳
بو کون^۴ ینہ صاحب عذر بۆلدوم. تۆقوز کونگا تارٹی. پنجشنبه کونی- ذی الحجہ آی نینگ ییگیرمہ تۆقوزیدا^۵- کۆل و سنبل سیری غہ آتلا نیلیدی.

^۱ ۹۳۳ھق. ذی الحجہ ۲/۶۰۹ھش. سنبلہ ۱۷/۱۵۲۷م. سېتیمبر ۹.

^۲ تقطیع: شعردہ مصرعەلارنى ایریم بۆلکلەرگە اجرە تیپ وزننى اولجش. (بايرنامە ، ۱۳۹۹)

^۳ اۆزى نینگ «عروض رسالہ سی» گە اشارە قیلە دی.

^۴ احتمال ذی الحجہ نینگ ایکی سیدہ بۆلسە

^۵ ۹۳۳ھق. ذی القعدہ ۲۹/۶۰۹ھش. میزان ۱۳/۱۵۲۷م. اکتوبر ۶.

وقايە سنە اربع و ثلاثين و تسعمائە [۹۳۴ ھجرى قمرى | ۹۰۷ ھجرى شمسى | ۱۵۲۸ مىلادى]^۱

شنبە كۈنى - مُحَرَّم آيى نىنگ غُرە سىدا^۲ ، كۈلگا توشتوك. درويش و على يوسف^۳ نى ، ھمايون سنبىلدا قۇيۇپ اېدى. قطب سىروانىنى و بىر پارە راجەلارنى بىر دريادىن اۋتۇپ ؛ اوروشوب ؛ يىخشى باسىپ تورلار. قالين كىشى اۋلتورۇپ بىر پارە باش و بىر فىل يېبارىپ تور. كۈلدا اېكاندا كېلتوردىلار. ايگى كۈن كۈلنى سىر قىلىپ ؛ شىخ گۈرن استىدا قىلغان اوچون ، انىنگ اۋيىگا توشتوك. ضيافت قىلىپ پىشكشلار تارتتى. اوندىن اتلانىپ ؛ اۋتۇرۇلۇ توشۇلدى. چەارشنبە^۴ ، گنگ دريا سىدىن اۋتۇپ ؛ سنبىل كېنتلاريدا قۇنۇلدى.

پنجشنبه كۈنى^۵ ، سنبىلغە توشتوك. ايگى كۈن سنبىلنى سىر قىلىپ ؛ شنبە سحرى^۶ سنبىلدىن مارجعت قىلىلدى. يىكشنبە كۈنى^۷ ، سىكندردەدا راو و سىروانىنىڭ اۋيىگا توشتوك. آشالار تارتىپ ؛ خدمتكارلىق قىلدى. اوندىن صبحدىن بورون اتلانىلدى. يۇلدا بىر بەھانەبىلە اېلدىن ايرىلىپ ؛ چى سالىب ؛ (؟) اگرەنىنگ بىر كروھىغە^۸ چە يالغوز كېلدىم. اېل اوندىن سۇنگ كېيىندىن كېلىپ ؛ قوشۇلدى. نماز پىشىن اگرەگا توشۇلدى.

[تب نوبتى] يىكشنبە كۈنى - محرم آيى نىنگ اۋن آلتى سىدا^۹ - ايسىتيم. تىترادىم. تب نوبت بۇلدى. يىگىرمە بەش - يىگىرمە آلتى^{۱۰} كۈنگا تارتتى. داروي كار اىچتىم. آخر بسىط^{۱۱} ياراشتى. اۋيقوسىزلىغ و تشنە ليغدىن ، بسىار تشويش تارتتىم. بو مرض ايامىدا اوچ - تۇرت رباغى ايتىلدى. اول جملەدىن بىرى بودور:

جسمىمدا ايسىتمە كۈندا مُحَكَم بۇلادور كۈزدىن اوچادور اۋيقو چو آخشام بۇلادور
ھر ايكالاسى غمىم بىلە صبرىم دېك بارغان سايى ، بو آرتا دور ، اۋل كم بۇلادور

^۱ رانا اوريشى ، بايرنامەنىڭ اۋجى دىر. بو فتح دن سۇنگ ، بايرنامە ، كۈندەلىك نۇتلر خالىنى آلە دى. ھمە سى سىر و سياحت و معجون يېماك و معجوناكلېك دىر.

^۲ ۹۳۴ ھ.ق. محرم ۹۰۶ / ۱ ھ.ش ميزان ۱۵۲۷ / ۱۴ م. اكتوبر ۷.

^۳ يوسف على نىنگ اوغلى درويش على

^۴ ۹۳۴ ھ.ق. محرم ۹۰۶ / ۶ ھ.ش ميزان ۱۵۲۷ / ۱۹ م. اكتوبر ۱۲.

^۵ ۹۳۴ ھ.ق. محرم ۹۰۶ / ۷ ھ.ش ميزان ۱۵۲۷ / ۲۰ م. اكتوبر ۱۳.

^۶ ۹۳۴ ھ.ق. محرم ۹۰۶ / ۹ ھ.ش ميزان ۱۵۲۷ / ۲۲ م. اكتوبر ۱۵.

^۷ ۹۳۴ ھ.ق. محرم ۹۰۶ / ۱۰ ھ.ش ميزان ۱۵۲۷ / ۲۳ م. اكتوبر ۱۶.

^۸ ۲ كيلومتر

^۹ ۹۳۴ ھ.ق. محرم ۹۰۶ / ۱۶ ھ.ش ميزان ۱۵۲۷ / ۲۹ م. اكتوبر ۲۲.

^{۱۰} ۹۳۴ ھ.ق. محرم ۹۰۶ / ۲۶ ھ.ش عقرب ۱۵۲۷ / ۹ م. نومبر ۱.

^{۱۱} جان قىزدىروچى دارو (بايرنامە ، ۲۰ ۱۸)

شنبه کونی - صفر آیی نینگ ییگیرمه سبکیزیدا^۱ - فخرجهان بیگیم و خدیجه سلطان بیگیم^۲، عمه بیگملار کهلیدیلار. کهمه بیله باریب؛ سکندر آباددین یوقارراق ملازمت قیلدیم. یکشنبه کونی^۳ استاد علی قلی، اولوغ قازان بیله تاش آتی. اگرچه تاشی بیراق باردی ولی قزان پاره پاره بۇلدى. بیر پاره سی جمعینی باستی بو جمله دین سبکیز کیشی اۇلدى. دوشنبه کونی - ربیع الاول آیی نینگ ییتی سیدا^۴ - سیکرینی سیرقیلا آتلاندىم. کؤل نینگ ایچیدا بویورغان مٹمن صفه طیار بۇلوب ابدی. کهمه بیله باریب؛ شامیانه تیکتوروب؛ معجون اختیار قیلدوک.

سیکری سیریدین یانیب؛ کهلپ؛ دوشنبه آخشامی - ربیع الاول آیی نینگ اؤن تورتیدا^۵ - غزا نیتی بیله، چندیری عزیمتی غه سفر قیلیب؛ اوچ کروه^۶ چه یؤل کهلپ؛ جلیسرغه توشولدى. ایگی کون، اهل یارق و استعداد قیلور اوچون توروب؛ پنجشنبه کونی^۷ کؤچوب انوارغه توشولدى. انواردین کیمه گا کیریب چندواردین چیتوک. اندین کؤچ برکؤچ یوروب؛ دوشنبه کونی - آی نینگ ییگیرمه سبکیزیدا^۸ - کنار گذریدا نوشولدى.

پنجشنبه کونی - ربیع الآخر آیی نینگ ایگی سیدا^۹ - مهن، دریادین اؤتوم. تورت - بېش کون اؤل یوز دین - بو یوزدا چریک اهلې اؤتکونچه مکث بۇلدى. بو نېچه کوندا پیای کهمه دا اؤلتوروب؛ معجون یییلدى. چنبل دریاسی نینگ قاتیلیشى، کنار گذریدین بیر - ایگی کروه^{۱۰} یوقارراق تور - آدینه کونی^{۱۱} چنبل دریاسیدا کهمه دا اؤلتوروب؛ قاتیلیشیدین اؤتوب اوردو کهلپلدى.

[شیخ بایزید غوغاسی] اگرچه شیخ بایزیددین، صریح مخالفت واقع بؤلمايدور ابدی؛ ولی حرکات و افعالی دین یقین بۇلوب ابدی کیم مخالفت داعیه سی بار. بو مصلحتقه، محمد علی جنگ جنگنی چریکیدین آییریپ؛ ییباریلدى کیم قنوج دین محمد سلطان میرزا و اؤل نواحی داغی سلاطین و امرا مثل قاسم حسین سلطان، بیخوب^{۱۲} سلطان، ملک قاسم کؤکی، ابوالمحمد نیزه باز، منوچهرخان آغه - اینیسی دریا خانیلاری بیله، جمعیت قیلیب؛ سروارداغی مخالف افغانلار اوستیگا یوروگایلار. شیخ بایزیدنی تیلاگایلار. اگر اعتقاد بیله کهلپ؛ قوشولسه؛ بیله یوروگایلار. اگر کهلماسه؛ اؤل انینگ دفعینی قیلغایلار.

^۱ ۹۳۴ھ. ق. صفر ۲۸ / ۹۰۶ هـ قوس ۱۱ / ۱۵۲۷ م. دسبمبر ۳.

^۲ سلطان ابوسعید مرزانی نینگ قیزلری.

^۳ ۹۳۴ھ. ق. صفر ۲۹ / ۹۰۶ هـ قوس ۱۲ / ۱۵۲۷ م. دسبمبر ۴.

^۴ ۹۳۴ھ. ق. ربیع الاول ۷ / ۹۰۶ هـ قوس ۱۹ / ۱۵۲۷ م. دسبمبر ۱۱.

^۵ ۹۳۴ھ. ق. ربیع الاول ۱۴ / ۹۰۶ هـ قوس ۲۶ / ۱۵۲۷ م. دسبمبر ۱۸.

^۶ ۶ کیلومترگه یاووق

^۷ ۹۳۴ھ. ق. ربیع الاول ۱۸ / ۹۰۶ هـ قوس ۳۰ / ۱۵۲۷ م. دسبمبر ۲۲.

^۸ ۹۳۴ھ. ق. ربیع الاول ۲۸ / ۹۰۶ هـ جدی ۱۰ / ۱۵۲۷ م. جنوری ۱.

^۹ ۹۳۴ھ. ق. ربیع الآخر ۲ / ۹۰۶ هـ جدی ۱۴ / ۱۵۲۷ م. جنوری ۵.

^{۱۰} ۲ - ۴ کیلومتر

^{۱۱} ۹۳۴ھ. ق. ربیع الآخر ۳ / ۹۰۶ هـ جدی ۱۵ / ۱۵۲۸ م. جنوری ۶.

^{۱۲} بو اسم، گلبدن نامه، (۱۳۸۳) تجوب سلطان کهلگن. نیخوب، تیخوب املا ییلن هم قید اپتیلگن.

محمد علی [جنگ جنگ] بیر نېچه فیل تیلادی. اؤن چه فیل بېریلدى. محمد علی غه رخصت بېرگاندىن سۇنگ ، بابا چهره غه هم فرمان بۇلدى کیم باریب ؛ بولار غه قۇشولغاى. کناردین ، بیر کۆچ کېمە بیلە کېلىلدى.

چهارشنبه کونى- ربیع الآخر آبی نینگ سېکیزیدا^۱- کالپی نینگ بیر کروھى^۲ دا توشولدى. بابا سلطان ، سلطان سعید خان نینگ توقان اینیسی - سلطان خلیل نینگ اۇغلى- بو یورته کېلىب ؛ ملازمت قىلدى. اؤنگان ییل آغه سیدین قاجیب ؛ کېلىب ؛ اندراب حدیدین ینە پشیمان بۇلوب ؛ یانیب ؛ کاشغر نینگ یاووغى غه ییتگاندا ، خان ، حیدر مرزا^۳ نى اۇتروسى غه یېباریب ؛ یاندوروپتور. تانگلاسى^۴ کالپیدا ، عالم خان نینگ اۋیگا توشولدى. هندوستان طریقى بیلە آش و طعام تارتیب ؛ پیشکش قىلدى. دوشنبه کونى- آى نینگ اؤن اوچیدا^۵- کالپیدین کۆچولدى. آدینه کونى^۶ ایرج غه توشوک. شنبه کونى^۷ بايزیدغه توشولدى.

یکشنبه کونى- آى نینگ اؤن تۆقوزیدا^۸، آلتى- یتى مینگ کیشینی ، چین تېمور سلطان غه باشلاتیب ؛ چندیرى اوستیگا اۋزومیزدین ایلگاراراک یېباریلدى. بارغان اېلغار بېگلاری: باقى باقى مینگ بېگى ، توردی بېگ ، قۇچ بېگ ، عاشق بکاول ، ملا آباق ، محسن دۇلداى هندوستان بېگلاریدین شیخ گورن.

آدینه کونى- آى نینگ ییگیرمه تۇرتیدا^۹- کجوه نینگ یقینی غه توشولدى. کجوه اېلیگا استهالت بېریب ؛ کجوه نى بدرالدین نینگ اۇغلى غه بېریلدى. کجوه طورغینه یېر دور. اطرافیدا کیچیکراک- کیچیکراک تاقینه لار توشوبتور. کجوه نینگ شرق جنوبیداغى تاغى نینگ اراسیدا ، بند سالیب تورلار. اولوغ کؤل بۇلوبتور. گردا- گردی بېش- آلتى کروھ^{۱۰} بۇلغاى. بو کؤل کجوه نینگ اوچ طرفینی احاطه قىلیب تور. غرب شمال طرفیدا اندک یېر قوروقتور کیم دروازه سى اوشول طرف دور. بو کؤل نینگ ایچیدا کیچیک گینه کیمه لار بار. اوچ- تۇرت کیشیسی قونچه. هر قاچان ، قاچارلاری بۇلسه کیمه لار گا کیریپ ؛ سونینگ ایچىگا کیرارلار. کجوه غه یېتکونچه ینە ایگى یېردا اوشمونداق تاغ اراسیدا ، بند سالیب ؛ کۆلار قىلیب تورلار ؛ کجوه کۆلیدین کیچیکراک.

کجوه دا بیر کون توروب ؛ جلد محصلار و قالین بیلدارلارنى تعین قىلیدى کیم یؤل نینگ چاقیر ؛ چوقورینی راست قىلیب ؛ جنگلارنى کېسگایلار کیم ارا به لار و قازان بې تشویش اۋتگای. کجوه بیلە

^۱ ۹۳۴ هـ. ربیع الآخر ۹۰۶ / ۸ هـ. جدی ۲۰ / ۱۵۲۸ م. جنوری ۱۱.

^۲ ایکی کیلومتر

^۳ سلطان حسین بایقرا نینگ اۇغلى

^۴ ۹۳۴ هـ. ربیع الآخر ۹۰۶ / ۹ هـ. جدی ۲۱ / ۱۵۲۸ م. جنوری ۱۲.

^۵ ۹۳۴ هـ. ربیع الآخر ۹۰۶ / ۱۳ هـ. جدی ۲۵ / ۱۵۲۸ م. جنوری ۱۶.

^۶ ۹۳۴ هـ. ربیع الآخر ۹۰۶ / ۱۳ هـ. جدی ۲۵ / ۱۵۲۸ م. جنوری ۱۶.

^۷ ۹۳۴ هـ. ربیع الآخر ۹۰۶ / ۱۷ هـ. جدی ۲۹ / ۱۵۲۸ م. جنوری ۲۰.

^۸ ۹۳۴ هـ. ربیع الآخر ۹۰۶ / ۱۹ هـ. دلو ۱ / ۱۵۲۸ م. جنوری ۲۲.

^۹ ۹۳۴ هـ. ربیع الآخر ۹۰۶ / ۲۲ هـ. دلو ۴ / ۱۵۲۸ م. جنوری ۲۵.

^{۱۰} ۱۰-۱۲ کیلومتر

چندیری اراسى ، جنگل لىق يېر واقع بۇلۇبتور. كجوه دىن ارا قۇنوب چندىرى نىنگ اوچ كروھى^۱ دا برهانپور سويىنى اۇتوب توشتوك.

[چندىرى دارالحربى] چندىرى نىنگ ارگى تاغ اوستيدا توشوبتور. تاش قۇرغانى و شېرى ، تاغ اراسيدا واقع بۇلۇبتور. هموار يۇلى كىم ارا به يورور ؛ قۇرغانى نىنگ تويىدىن اۇتار. برهانپور دىن كۇچوب - ارا به مصلحتى غە - يېر كروھ^۲ چندىرى دىن قويى راق دىن يورولدى. ارادا قۇنوب سە شنبە كۈنى - آى نىنگ يىگىرمە سېكيزدا^۳ - بھجت خان نىنگ حوزى نىنگ ياقاسيدا - بند اوستيدا - توشتوم.

تانگلاسىغە^۴ آتلاىب ؛ مۇلچار - مۇلچار قۇرغان نىنگ گىردا - گىردى نىنگ غۇل و برانغار و جوانغارغە قىسمت قىلىلدى. استاد على قلى ، تاش آتار اوچون يېر باغدا ، يىسى يېرىنى اختيار قىلدى. محصلار و بىلدارلار تەيىن بۇلدى كىم قازان قورارى اوچون مۇلچار قۇپارغايلار. جمىع چرىك اېلىگا فرمان بۇلدى كىم تورا و شاتو و نۇكرى تورا نى - كىم قلغە گىرلىق اسبابى دور - طيار قىلغايلار.

چندىرى ، بورون منداو پادشاهلار ى غە تعلق اېكاندور. سلطان ناصرالدىن اۇلگاندىن سۇنگ ، يېر اۇغلى سلطان محمود - كىم حالا منداودا دور - منداوغە و اۇل نواحى غە متصرف بۇلور. يىنە يېر اۇغلى محمد شاه آتلىق چندىرىنى اېلىكلا ب ، سلطان اسكندرغە التجا كېلتورور. سلطان اسكندر هم قالىن چرىكلار يېبارىب ؛ انىنگ حامىسى بۇلور.

سلطان اسكندردىن سۇنگ - سلطان ابراهيم نىنگ زمانىدا - محمد شاه اۇلار. احمد شاه آتلىق كىچىكىنە اۇغلى قالور. سلطان ابراهيم ، احمد شاهنى چىقارىب ؛ اۋز كىشىسىنى قۇپار. رانا سىنگا ، ابراهيم نىنگ اوستىگە ، چرىك تارتىب ؛ دولپور كېلگاندا ، بېگلار مىخالفت قىلورلار. اوشول فۇرستە ، چندىرى سىنگانىنگ اېلىكىگا توشار. مىندى راو آتلىق اولوغ معتبر كافىرغە بېرور. بو فۇرستە ، تۇرت - بېش مىنگ كافىر بىلە ، مىندى راو ، چندىرى قۇرغانىدا اېدى. آرايش خان نىنگ آشنالىقى بار اېكاندور. آرايش خان بىلە شىخ گورنى نى يېبارىب ؛ عنایت و شفقت سۇزلارى ايتىلدى. چندىرى نىنگ مبادلە سىغە ، شمس آبادنى وعدە قىلىلدى. يېر - اىگى اعتبارلىق كىشىسى چىقتى. بىلما ن اعتماد قىلمادى مو يا قۇرغانى غە ايشاندى مو - اصلاح ايشى سامان تاپمادى. چندىرى قۇرغانى غە زورلاماق عزىمتى بىلە سە شنبە صبا حى - جمادى الاول آى نىنگ آلتى سىدا^۵ - بھجت خان نىنگ حوزىدىن كۇچوب قۇرغان نىنگ يقىنىداغى اۇرتە حوز نىنگ ياقاسيدا توشولدى.

اوشبو صبا حى كېلادورگاندا ، خلىفە يېر - اىگى خط اېلېب كېلدى. مضمونى بو كىم پورب غە تەيىن بۇلغان چرىك ، بې حساب بارىب ، اوروشوب ، شكست تاپىب تورلار. لىكنونى تاشلا ب ؛ قىنوج غە كېلىب تورلار. كۇردوم كىم بو جھىتنى ، خلىفە بىسىار متردد و ئۇدغىغە. مېن دېدىم كىم : «تردد و

^۱ آلتى كىلومتر

^۲ اىگى كىلومتر

^۳ ۹۳۴ھ. ربىع الاخر ۲۸ / ۹۰۶ھ. دلو ۱۰ / ۱۵۲۸م. جنورى ۳۱.

^۴ ۹۳۴ھ. ربىع الاخر ۲۹ / ۹۰۶ھ. دلو ۱۱ / ۱۵۲۸م. فېبرى ۱.

^۵ ۹۳۴ھ. جمادى الاول ۶ / ۹۰۶ھ. دلو ۱۷ / ۱۵۲۸م. فېبرى ۷.

دغدغه بی‌وجه است. هر چه تقدیر خداست غیر آن نمی‌شود. چون این کار در پیش است؛ ازین مقوله دم نمی‌باید زد و فردا به قلعه زور آوریم. بعد از آن هر چه روی دهد؛ ببینیم.^۱

بولار خود ارگنی اوق بېرکیتگان اېكان دورلار. تاش قورغاندا برای مصلحت بیرین-ایکین کیشی یورور اېكاندور. بو آخسام هر طرفیدین چریک ایلی تاش قورغان غه چیتیلار. آز-آغلاق کیشیسی برایدی. چندان اوروش هم بولمادی. قاجیب؛ ارگگا چیتیلار.

چهارشنبه صباحی-جمادی الاول آیی نینگ یتى سیدا^۲؛ چریک اېلیگا فرمان بولدی کیم یاراغلانیب؛ مۆلچارلیک مۆلچاریگا باریب؛ اوروش انگیزی قیلغایلار. مېن، نقاره و علم بیلە آتلانغاج؛ توشلوق-توشیدین زورکیتورگایلار. اوروش قیزیغونچه نقاره و علمنی موقوف قیلیب؛ اوزوم استاد علی قلی نینگ تاش آتارینی تفرج کورا باردیم. اوچ-تورت تاش آتی. چون بیر باغداى سیز و فصیلی اسرو مستحکم و تمام تاشدین ابدی؛ کارگر کلمادی.

مذکور بولوب ابدی کیم چندیری نینگ ارگی، تاغ اوستیدا واقع بولوبتور. بیر طرفیدا سو جھتیدین دوتهی^۳ قیلیب تورلار. بو دوتهی نینگ فصیلی، تاغیدین قوی دور. بیر زورکېلتورور یېر، بو یېر دور. غول نینگ اؤنگ قولى و سؤل قولى و خاصه تاین غه بو یېر مۆلچار تېگېب ابدی. هر طرفدین اوروش سالدیلار. بو یېردین کؤپراک زورکېلتوردیلار. یوقاریدین کفار، هر نېچه تاش آتی لار؛ اؤت یاندوروب؛ سالدیلار؛ بو ییگیتلار یانمادیلار. آخر تاش قورغان نینگ فصیلی، بو دوتهی نینگ فصیلی غه یتگان یېردین، شاهیم نوربېگی چیتى. ینه ایگی-اوچ یېردین هم ییگیتلار؛ تارماشیب چیتیلار. دوتهی داغی کافلار، قاچا بېردیلار. دوتهی آیلدی.

یوقاریغی قورغاندا، مونچه هم اوروشمادیلار. بات قاچیتیلار. غلبه کیشی تارماشیب؛ یوقاریغی قورغان غه چیتیلار. اندک فرصتین سؤنگرا، کافلار تمام یالانگاچ بولوب؛ کلبیب؛ اوروشا کیریشیتیلار. غلبه اېلنی قاچوروب؛ فصیلدین اوچوردیلار. بیر نېچه کیشینی، چاپقولا ب؛ ضایع قیلدیلار. فصیل نینگ اوستیدین، بات بارغانلاری نینگ جھتی بو اېکین دور کیم الدورورلاری نی، جزم قیلیب؛ خانولارینی صورتیلارین^۴ تمام چاپقولا ب؛ اؤلتوروب؛ اؤزلاریگا اؤلومنی کؤروب؛ یالانگاچ بولوب؛ اوروشقه کلمیشلار. آخر توش-توشیدین زورقیلیب؛ فصیل اوستیدین قاچوردیلار.

^۱ «تشویش لنیش، هاولیقیش وجه سیزدیر. خدانینگ تقدیری نېمه بولسه؛ شوندن باشقه بولمیدى. بو ایش آلدینده بولگی اوچون، بو توغریده هیچ نرسه دېسلیک کېزک. ایندینیکه زور اوریب کوره میز. شوندن کبېن نېمه یوز بېرسه؛ کورمیز. (بابرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۴۰۶) (بابرنامه، ۲۰۱۸) فارسجه متنلرنی کېلتیرمگن. (بابرنامه، ۱۹۶۰) فارسجه متنلرنی ترجمه قیلگن.

^۲ ۹۳۴ هـ. جمادی الاول ۷/ ۱۰۶۷ هـ. دلو ۱۸/ ۱۵۲۹ م. فېبرری ۸.

^۳ (بابرنامه ۲۰۱۸، ب. ۴۵۵) دوتهی نی اوستی یاییق بول آلگن. اوستی یاییق اریق. ارگ یا قلعه نینگ اضافه سویی چیر اوچون، کته اوستی یاییق اریق (؟) «بیر طرفیدا سو جھتیدین دوتهی قیلیب تورلار.» یعنی ارگ نینگ سویی چیرى اوچون کته اوستی یاییق اریق قیلگنلر.

^۴ (بابرنامه، ۱۹۶۰، ب. ۴۰۶) ده کېلتیریلگن «لندن باسه سیده، «خاتینلرنی» سؤزیدین کبېن «صورتلارین» سؤزی بار. بو انیقلمه دی. «شوسی یف و...، صورت نی، عکس (تصویر، فوتو) انگله ب، «بو انیقلمه دی» دېب یازگن. صورت نینگ، بیر معناسی یوز (فارسجه سی روی، جهره؛ عربجه سی وجه) معناسیده کېلگن. (بابرنامه، ۲۰۱۸، ب. ۴۵۶) ده کېلگن «اولر، عبالرنی همه سینى اؤلدیریب...» بیراق، بابر نینگ مقصودی بو کیم، خاتینلرنی نینگ یوزلرنی چاپقېله ب اؤلدیریدیلر تا کیم نامحرم کؤزی، اولرنینگ یوزیگه توشمه سین.

ایکی یوز- اوچ یوز کافر ، مندنی راونینگ حوالی^۱ سی غە کیردی. اوشبو حوالی دا اکثر اۋزلاری بیر- بیرلارنی اۋلتوروتتور. اونداق کیم بیرسی ، بیر قیلیچنی آلیب توروتتور. اۋزگالاری بیرار- بیرار رغبت بیلە ، بۋیونلارینی اۋزاتیپ توروتتور. اکثر بو دستوریلە دوزخ غە باردی. تینگری عنایتی بیلە مونداق نامدار قۇرغان غەلم و نقارەنی کەلتورمای ؛ به جد اوروش سالمای ؛ اۋق ایگی- اوچ گری^۲ دا فتح بۇلدی. چندی رینی نینگ غرب- شمال طرفیداغی تاغ نینگ اوستیدا کفار نینگ باشیدین کله منارە قۇپاریلدی. بو فتح نینگ تاریخی غە «فتح دار الحرب»^۳ لفظینی ، تاریخ تاپیب اپردیلار. مبن مونداق باغلادیم:

بود چندی مقام چندی
فتح کردم به حرب ، قلعه او
پر زکفار و دار حرب و ضرب
گشت تاریخ «فتح دار الحرب»^۴

چندی رینی طوری ولایت واقع بۇلوتتور. اطراف و نواحیسیدا آقرسو خیلی بار. ارگی تاغ نینگ اوستیدا توشوتتور. ایچیدا تاشدین اولوغ حوض قازیب تورلار. ینه بیر اولوغ حوض اوشبو دوتهی دا ابدی کیم اوشول یپردین زورلاب آیلدی. وضع و شریف نینگ عمارتی تمام تاشدین. اولوغلاری نینگ عمارتلارینی تکلف بیلە تراشیده تاشدین ، قیلیب تورلار. ریزه پای اہلی نینگ عمارتی ہم تاشدین ، غایتش تراشیده اہماس. پوشیشینی سفال اۋرنی غە ، تخته سنگلار بیلە قیلیب تورلار. قۇرغانی نینگ الیدا اوچ اولوغ حوض دور. اطراف و جوانبیدا ، بورونغی حُگام بندلار سالیب ؛ حوضلار قیلیب تورلار. ییری بلند واقع بۇلوتتور.

بیتوی دہب بیر دریاچه سی بار. چندی ریدین اوچ کروہ^۵ بۇلغای. هندوستان دا بیتوی سویی خوبلوق و خوش طعم لبق بیلە مشہور دور. طور دریاغینە واقع بۇلوتتور. اۋرتاسیدا پارچہ- پارچہ قیلار توشوتتور ، عمارت قیلماقہ مناسب. اگرہ دین چندی رینی جنوب غە باقہ تۇقسان کروہ^۶ یۇلدور. چندی ریدا جدی نینگ ارتقاعی ییگیرمہ بېش درجہ دور. تانگلاسی پنچشنبہ کونی^۷ قۇرغان گردیدین کۋچوب ؛ ملوخان نینگ حوضی نینگ یاقاسی غە توشولدی.

بو نیت بیلە کبیلیب اہدی- کیم چندی رینی فتحیدین سۋنگ ، رایسنگ و بھلسان و سارنگپور اوستیگا- کیم کفار ولایتی دور ؛ صلاح الدین کافر غە تعلق اہدی- یورولگای. بولارنی آلیب ؛ سنگانینگ اوستیگا ؛ چیتور غە- یورولگای. چون مونداق پریشان خبر کبیلدی. بېگلارنی چارلاب ؛

^۱ حویلی ، حولی ، هاوولی

^۲ ۴۸-۷۲ دقیقه دە. هر گری ۲۴ دقیقه دیر.

^۳ «فتح دار الحرب» تاریخی مادہسی دن ، ابجد حسابی دە ، ۹۳۴ هجری قمری چیقہ دی. «میلادی ۱۵۲۷ ییلگہ تۇغری کبلہ دی» (بابرنامہ ، ۱۳۹۹) ۹۳۴ھ ق ۹۰۶ش

^۴ چندی رینی کۋپدن بو یان ، کافرلری بیلن تۈلگن (دارالحرب) اہدی. اونینگ قلعه سیننی اوریشیب قۈلگہ کبلیتدیم. «فتح دارالحرب» بۈنگہ تاریخ بۇلدی. بو تاریخ «ابجد» حسابیدہ ۹۳۴ هجری [قمری] بۇلہ دی. میلادی بیلن ۱۵۲۷ ییل. «(بابرنامہ ، ۱۹۶۰ ، ب. ۴۰۷)

^۵ ... ۶ کیلومتر

^۶ ۱۸۰ کیلومتر

^۷ ۹۳۴ھ. جمادی الاول ۸/ ۹۰۶ھ. دلو ۱۹/ ۱۵۲۸م. فیبری ۹.

مشورت قیلیب ؛ بو مفتن و یاغیلارنینگ شر و فتنه سی نینگ دفعی غه متوجه بؤلماق انسب و اولی کوروندی.

چندیرینی احمد شاه مذکور غه کیم سلطان ناصرالدین نینگ نبیره سی بؤلغای ؛ بیریلدی. چندیری دین اہلیک لک خالصہ قیلیب ؛ شقدارلیغینی ملا آباقہ عہدہ قیلیب ؛ ایگی - اوچ مینگ تورک و هندوستانی بیلہ احمدشاه قہ کؤمک قویولدی. بو ایشلارگا سامان بیریپ ؛ یکشنبہ کونی - جمادی الاول آیی نینگ اۋن بیریدا^۱ - مراجعت عزیمتی بیلہ ملوخان نینگ حوضیدین کؤچوب ؛ برهانپور سویی نینگ یاقاسی غه توشتوک.

ینہ یکشنبہ یی غه^۲ باندیردین یکہ خواجه بیلہ جعفر خواجه نی یبباریلدی کیم کالپی کبمہ لاری نی کنار گذری غه کہلتورگیلار.

یکشنبہ کونی - آی نینگ ییگیرمہ تورتیدا^۳ - کنار گذری غه توشوب فرمان بؤلدی کیم چریک اہلی اۋتاکیریشگیلار.

[قنوج ساری] بو کونلاردا خبر کبلدی کیم اہلغار بارغانلار ، قنوج نی ہم تاشلاب راپری غه کہلیب تورلار. شمس آباد قۇرغانینی ابوالمحمد نیزہ باز بېرکیتگان اېکاندور. قالین کیشی کہلیب ؛ شمس آباد قۇرغانینی زورلا آلیب تورلار.

اوچ - تورت کون چریک دریادین کپچگونچہ ، اۋل یوزدا بو یوزدا مکث بؤلدی. دریادین اۋتوب ؛ کؤچ بر کؤچ^۴ ، قنوج ساری یوروب ؛ قزاق ییگیت لاری ، مخالفلاردین خبر األغالی ایلگاری آیردوک. قنوج غه ایکی - اوچ کؤچ قالا ، خبر کہلتوردیلار کیم بو تیل توتا بارغانلارنینگ قراسینی کؤروب ؛ قنوج دین معروف نینگ اۋغلی قاجیب ؛ چقیب تور. بین و بایزید و معروف ییزینگ خبریمیزی تاپیب ؛ گنگدین اۋتوب قنوج تۇغریسی گنگ نینگ شرقی طرفی غه گذربندلیق خیالی بیلہ اۋلتوروب تورلار.

پنجشنبہ کونی - جمادی الآخر آیی نینگ آلتی سیدا^۵ - قنوج دین اۋتوب ؛ گنگ یاقاسیدا غربی طرفیدا توشولدی. بیزنینگ ییگیتلار باریب مخالفلارنینگ بیر نچہ کبمہ سینی زورلاب آلدیلار. یوقاریدین - قوییدین ، اولوغ - کیچیک ، اۋتوز - قیرق کیمہ کہلتوردیلار. میرمحمد جالہ باننی یبباریلدی کیم کۋپروک سالماقہ ، مناسب یپرکۋروب ؛ کۋپروک اسبابینی موجود قیلغای. اوردو توشگان دین ، بیر کروہ^۶ چہ قوی راق خوشلاب کہلیدی. جلد محصلار تعین قیلیدی. کۋپروک سالور بېرنینگ یاووغیدا ، استاد علی قلی قزان قوروب ؛ تاش آتماغ اوچون یپر خوشلاب ؛ تاش

^۱ ۹۳۴ھ. جمادی الاول ۱۱/۹۰۶ھ. دلو ۲۲/۱۵۲۸م. فیبرری ۱۲.

^۲ ۹۳۴ھ. جمادی الاول ۱۸/۹۰۶ھ. دلو ۲۸/۱۵۲۸م. فیبرری ۱۹. در یکشنبہ دیگرش. فارسجہ عبارت نینگ ترجمہ سی.

^۳ ۹۳۴ھ. جمادی الاول ۲۴/۹۰۶ھ. حوت ۵/۱۵۲۸م. فیبرری ۲۵.

^۴ منزل بہ منزل (بایرنامہ ، ۱۳۹۹)

^۵ ۹۳۴ھ. جمادی الثاني ۶/۹۰۶ھ. حوت ۱۷/۱۵۲۸م. مارچ ۸.

^۶ ۲۶ کیلومترگہ یاووق

آتماقە اشتغال كۆرساتتى. كۆپرۈك باغلار بېردىن قويمى راق ، مصطفى رومى ضربزن لىق اراپەلار ىنى بىر ارال غە كېچۈرۈپ ؛ ارالدىن ضربزن آنا كىرىشتى. كۆپرۈكدىن يوقارى ، مۇلچار^۱ قۇپارىلىپ اېدى. تفك اندازلار مۇلچار اوستىدىن يىخى تفكلار آتتار.

بىر ايگى نوبت ملك قاسم مغول و بعض يىگىتلار كېمە بىلە كېچىپ-آز-آز كىشى-يىخىلار اوروشتتار. بابا سلطان و درويش اۋن-اۋن بېش كىشى بىلە-اوشبو دلېرلىق بىلە-بې حساب بىر نماز شام-كېمە بىلە اۋتوب ؛ اوروش يوق ؛ نېمە يوق ؛ يەنە يانېب كېلدتار. بو اۋتوشلارنى خىلى ملامت قىلدت. آخر دلېر بۇلوب ؛ آز كىشى بىلە ملك قاسم ، ياغىنى دايرە سى غە اۋروب ؛ آتقولاپ ؛ سىغىندوردى. مخالفلار قالىن كىشى ، بىر فىل بىلە كېلىپ زورلار دىلار. بولارنى تېراتتار. كېمە گا كىرىپ ؛ كېمەنى يوروتكونچە ، فىل يېتىپ ؛ كېمەنى غرق قىلدت. ملك قاسم اۋل اوروشتە اۋلدت.

[كۆپرۈك ايشى] بو نېچە كۈنى-كۆپرۈك باغلانغۇچە-استاد على قلى يىخىلار تاش آتتى. اولغى كۈن ، سېكىز تاش آتتى. ايكىنچى كۈن ، اۋن آلتى تاش آتتى. اوچ-تۇرت كۈن اوشمونداق تاش آتتى. بو تاشلارنى غازى قازانى بىلە آتتى. بو قازان اۋل قازان اېدى كىم سنگاى كافرىنىگ اوروشىدا ، تاش آتتې اېدى. اۋل جەتتىن غازى غە موسوم بۇلوب اېدى. يەنە بىر اولوغراق قازان قۇيۇپ اېدى. بىر اۋق تاش آتتى. قازان سىندى. تفك اندازلار هم قالىن تفك آتتار. غلبە كىشىنى و اتنى تفك بىلە يومالاتتار. نفور قوللاردىن هم كارگى بىلە رە روا كىشى و ات ، آتتار.^۲

كۆپرۈك ايشى ياووغ يېتگاچ-چهارشنبه كۈنى جمادى الآخر آيى نىنگ اۋن تۇقۇزىدا^۳-كۈچۈپ ؛ كۆپرۈك اوستىگا كېلدۈك. افغانلار كۆپرۈك باغلانماقنى استبعاد^۴ قىلىپ ؛ تىمسخر قىلورلار اېكاندور. پىنجشنبه كۈنى^۵ كۆپرۈك طيار بۇلدت. آز-اغلاق ، يايلاق و لاهورى اۋتوب ؛ آزاراچە اوروش بۇلدت.

[افغانلار بىلە مضاف] آدينە كۈنى^۶ ، غۇلدىن خاصە تايىن و اۋنگ قۇل و سۇل قۇل يىگىتلار و تفك اندازلار ، يايلاق اۋتتار. افغانلار تمام ياراغلانېپ ؛ آتلانېپ فىلار بىلە كېلىپ ؛ زۇركېلتوردتار. بىردست سۇل قۇل كىشىنى تېراتتار. غۇل كىشىسى و اۋنگ قۇل كىشىسى تۇختاب ؛ اوروب غنىملارنى ياندوردتار. ايگى كىشىسى قالىنى دىن^۷ تىزراق ايرىلىپ ؛ چاپتار.

^۱ مۇلچار / مۇلچار / مۇلچر : دشمن اۇقلارى دن سقلە نىش اوچون يىسە لگن تۇپراق اوبومى. (بابرنامە ، ۱۳۹۹) سىگر ، موضع ، كاژە (۲) اكملات ، چرىك خىراجتى

^۲ نفور قوللار (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب) حاشىبە دە يازگن كىم: «بو جەملە نىنگ مضمونى آچىلمە گنى اوچون ، هر ايگى نىسخە نىنگ شكلى بېرىلدى» (بابرنامە ، ۲۰۱۸ ، ۴۵۹) دە بو جەملە نى ، قويدە گى جە تېدىل قىلگن «قاچگن قولر ، خىدمتچىلر ، يۇلاۋچىلرنى ، آتلىرى بىلن آتتار.» بو جەملە نىنگ ، آچىقلىمە سى بو دىر كىم: هندوستان دە گى «نچس» طبقە دن ، ايشچى دن ، يۇلدن اۋتېب بارە دىگنلردن ، كۆپ هم آتتار. رھروا ، رھروان نىنگ قىسقە جەسى «نچس» لار. هندوستان دە مخصوص بىر طبقە كە اونى نچس دىدىلار.

^۳ ۹۳۴ھ. جمادى الثاني ۹۰۶ھ. حوت. ۲۰ / ۱۵۲۸م. مارچ ۱۱.

^۴ (ف. اسحاقف ، ۲۰۰۸) بو سۆزنى استبداد قىد اېتتېپ «اۋزباشىم چىلىك» معنا قىلگن.

^۵ ۹۳۴ھ. جمادى الثاني ۹۰۶ھ. حوت. ۲۴ / ۱۵۲۸م. مارچ ۱۵.

^۶ ۹۳۴ھ. جمادى الثاني ۹۰۶ھ. حوت. ۲۵ / ۱۵۲۸م. مارچ ۱۶.

^۷ جەمى دن ، دستە سىدن ، گروە سىدن

بيري سيني اوشاندا اۇق توشوروب ؛ آليب قالدیلار. ينه بيرى نینگ آتینی و اۇزینی قالین اوردیلار. آتی تویلاب ؛ يانیب ؛ اۇز اېلى نینگ اراسیدا يیقیلدی. اوشول كونی يېتی- سېكیز باش كېلتوردیلار. قالین كیشیسی گا اۇق یاراسی و تفك یاراسی بۇلدى.

كېچ نماز دیگرگاچه اوروş اېدی. كېچه تمام اۇتگانلارنى ياندورولدى. اگر اوشبو شنبه^۱ آخسامی كیشی اۇتكاريلسه اېدی ؛ احتمالی بار اېدی كیم اكثرى اېلیكگا توشگای اېدی. ولی خاطرغه بو يېتی كیم اۇتگان ییل سه شنبه كونی- نوروز كونی^۲- سیکریدين سىگا اوروşی عزیمتی بيله كۇچوب شنبه كونی ياغینی باستوك. بو ییل چهارشنبه كونی نوروز كونی^۳، بو ياغیلارنىنگ اوروşی عزیمتی بيله كۇچتوك. يكشنبه كونی غنیم غه ظفرناپساق غرايب واقعاتدين دور. بو جهتدين كیشی اۇتگاريلمادی.

شنبه كونی^۴ اوروş غه كېلمادیلار يېراقدين ياساب ؛ توردیلار. اوشبو كون ارايه لار نی اۇتگاريلدی. [غنیم قاچيبتور] اوشبو سحر ، فرمان بۇلدى كیم اېل اۇتگای. نقاره وقتی دا قراولدين خبر كېلدى كیم غنیم كیشیسی قاچيب كېتیب تور. چين تېمور سلطان غه حُكم بۇلدى كیم چريکینی باشلاب ؛ غنیمنی قاولاغای. محمد علی جنگ جنگ ، حسام الدين علی ، خلیفه محب علی ، خلیفه كۇكى ، بابا قشقه ، دوست دوست محمد بابا قشقه ، باقى تاشكندی ، ولی قیزیل باشلیقلارنى ، قاوغونچی تعین قیلیدى كیم سلطان بېل بۇلوب سلطان^۵ نینگ سۇزیدين چيقماگیلار. سنت وقتی مېن هم اوٹوم. تيوه نی- حکم بۇلدى- قویى راق كۇرولگان گذریله اۇتگای. اول كونی يكشنبه كونی^۶ بنكرماوونینگ بير كروه^۷ یدا ، قراسو یاقاسی غه توشولدى. قاوغونچی غه تعین بۇلغانلار یخشی یوروماى دورلار. بنكرماوودا توشگان اېكان دورلار. اوشبو نماز پیشین بنكرماوودين تېرابتورلار.

تانگلاسى^۸ بنكرماوونینگ آیداغی كۇل نینگ یاقاسی غه توشولدى. اوشبو كون توخته بوغه سلطان-كیچیک خان دادام نینگ اۇغلی كېلیب- مینگا ملازمت قیلدى. شنبه كونی- جمادی الآخر آیی نینگ ییگیرمه تۇقوزیدا^۹- لکنونی سیر قیلیب ؛ كېلیب ؛ کوی سویی دین اۇتوب ؛ توشولدى. اوشبو كون ، کوی سوبیدا غسل قیلدیم. ییلماں قولاغیم غه سو

^۱ ۹۳۴ هـ. جمادی الثاني ۹۰۶/۱۴ هـ. حوت ۱۵۲۸/۲۵ م. مارچ ۱۶.

^۲ ۹۳۴ هـ. جمادی الثاني ۹۰۶/۱۸ هـ. حوت ۱۵۲۸/۲۹ م. مارچ ۲۰. «نوروز آقشامی» تۇغری كېله دی.

^۳ ۹۳۴ هـ. جمادی الثاني ۹۰۷/۱۹ هـ. حمل ۱۵۲۸/۱ م. مارچ ۱۶. سه شنبه و جارشنبه نی نوروز آلگن. سه شنبه نوروز آقشامی بۇلیش كېزك.

^۴ ۹۳۴ هـ. جمادی الثاني ۹۰۷/۲۲ هـ. حمل ۱۵۲۸/۴ م. مارچ ۲۴.

^۵ یعنی چين تېمورسلطان بيله

^۶ ۹۳۴ هـ. جمادی الثاني ۹۰۷/۲۳ هـ. حمل ۱۵۲۸/۵ م. مارچ ۲۳.

^۷ ۲۷ كيلومتر

^۸ ۹۳۴ هـ. جمادی الثاني ۹۰۷/۲۴ هـ. حمل ۱۵۲۸/۶ م. مارچ ۲۶.

^۹ ۹۳۴ هـ. جمادی الثاني ۹۰۷/۲۹ هـ. حمل ۱۵۲۸/۱۱ م. مارچ ۳۱.

كردى مو يا هوا تائىرىدىن بۇلدى مو ، اۋنگ قولاغىم بوئى ؛ ولى بىر نېچە كون ، خىلى اغرىغى يوق اېدى .

اودغە بىر - ايگى كۈچ قالا ، چىن تېمور سلطان دىن كىشى كېلدى كىم غنىم سرو درياسى نىنگ اۋل يوزىدا اۋلتوروتور . كۈمك يىبار سونلار . قزاق باشلىق مىنگ قە چاغلىق يىگىتنى ، غۇل كىشىسى دىن كۈمك ايرىدوك .

[شىخ بايزيد حىلە سى] شىنبە كۈنى - رجب آيى نىنگ يىتى سىدا^۱ - اودتىن ايگى - اوچ كروه^۲ يوقارراق ، كىرىلە سرونىنگ قاتىلىشىدا توشولدى . اوشبو كونگاچە اود تۇغرىسى سرونىنگ نارى يوزىدا ، شىخ بايزيد^۳ بار اېكاندور . خط يىبارىب ؛ سلطان يىلە سۇزلاشا دور اېكاندور . انىنگ جىلى نى ، سلطان معلوم قىلىپ ؛ نماز پىشىن قراچەغە كىشى يىبارىب ؛ دريا كېچماك بۇلورلار . قراچە سلطان غە قۇشولغاچ ؛ بى توقف سودىن اۋتارلار . اېلىكچە آتلىغى ، اوچ - تۇرت فىل يىلە بار اېكاندور . توروش بىرا آلماي ؛ قاچارلار . بىر نېچە كىشى توشوروب ؛ باش كېسىپ يىباردىلار . بىخوب سلطان و توردى بېگ و بابا جۇھرە ، قۇچ بېگ ، باقى شغالول سلطان دىن سۇنگرا كېچارلار . بولاردىن بورونراق ، بورنا كېچگانلار ، شىخ بايزيدنى نماز شامغەچە قاولارلار . شىخ بايزيد اۋزىنى جنگل غە سالىب قوتولور . چىن تېمور سلطان كېچە قراسو ياقاسى غە توشوب ؛ يارىم كېچە آتلاىب ؛ ياغى كېنىچە سورارلار . قىرق كروه^۴ چە يۇل بارىب ؛ كۈچ و بسى^۵ سى بۇلغان يېرگا يېتارلار . اولار قاچغان اېكان دورلار . بو يېردىن چاققونچى ، هر طرف غە اېرىلور . باقى شغالول بىر نېچە يىگىت يىلە ياغى نىنگ كېنىچە سوروب ؛ كۈچ و بسى^۶ سى غە يېتىپ ؛ افغانلارنىنگ يېسىرى نى كېلتوردىلار .

بىر نېچە كون اودنىنگ و بو نواحى نىنگ ضبط و ربطى اوچون بو يورته توقف بۇلدى . اودتىن يېتى - سېكىز كروه^۷ يوقارى سرو درياسى نىنگ ياقاسىنى آلاق يېر دېب تعريف قىلدىلار . ميرمحمد جالە بان نى يىبارىلدى . كىر سويى نىنگ و سرو سويى نىنگ گذرىنى كۇروب كېلدى . پنچشنبە كۈنى - آي نىنگ اۋن ايگى سىدا^۸ - اولاماق خيالى يىلە آتلاندىم .

^۱ ۹۳۴ھ.ق. رجب ۱۲/۱۲. ۹۰۷ھ. ش. حمل ۲۳/۱۵۲۸م. اپرىل ۱۲.

^۲ ۴-۶ كىلومتر

^۳ شىخ بايزيد پىر روشان

^۴ ۸۰ كىلومتر

^۵ (بابرنامە ، ۱۹۹۵) بو سۆزنى ، «لغات و تركىبات مشكل» (قىيىن لغتلر و بىرىكمە لر) قطارىدە كېلىتىرگن . بو سۆزنىنگ معناسى ، آغروق ، پرتال . آغىر يوكلر ، دىر .

^۶ بو سۆزنىنگ اصلى شكىلى و عربچە املاسى ، اسير دىر . قران كريم ده كېلگن قاضى قارى عبدالرحيم عىنى افاداتى دن «وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا» (الدھر / انسان / يتيم سورە سى ، ۸) . ترجمەسى (و طعام بېرولار خدا محبتى ده ، اۋزلارى محتاج نوروب ، مسكىنغە ، يتيمغە و اسيرغە) (قران كريم ، ۱۴۰۱ھ) يېسىر ، ميدانگە قالگن ، حمايت چى سىز ، حمايتچى سى بۇلەگن هم معنا بېرە دى . «يېسىر - يېبىر بۇلدى» دېگن اتمە هم قولاقچىلىگن . يېسىر : بېوہ . يېبىر - يېسىر مترادف سۆزلردىر .

(صدىقه قاسى ، ۱۴۰۱)

^۷ ۱۴-۱۶ كىلومتر

^۸ ۹۳۴ھ.ق. رجب ۷/۷. ۹۰۷ھ. ش. حمل ۱۸/۱۵۲۸م. اپرىل ۷.

وقایع سنه خمس و ثلاثین و تسعمایه

[۹۳۵ هجری قمری | ۹۰۷ هجری شمسی | ۱۵۲۸ میلادی]

[**عسکری و خواند میر ملازمتی**] آدینه کونی- مُحَرَّم آیی نینگ اوچیدا^۱- عسکری نی کیم ، چندیری یوروشیدین بورونراق ملتان مصلحتی غه تیلاب ابدیم ، کبلیب خلوتخانه دا ملازمت قیلدی. تانگلاسی^۲ خواند میر مؤرخ^۳ و مولانا شهاب معمایی و میر ابراهیم قانونی- یونس علی نینگ قرابتی کیم مدت مدید ابدی کیم ملازمت داعیه سی بیله هریدین چیقیب اپردیلار- کبلیب ملازمت قیلدیلار.

[**قوریلشیر سیری**] یکشنبه نماز دیگر- آی نینگ بیشیدا-^۴ گوالیار سیری داعیه سی بیله- کیم کتاب لار دا گالیور بیتیرلار ؛ جون دین کبچیب ؛ اگره قلعه سی غه کیریپ ؛ فخرجهان بېگیم بیله ، خدیجه سلطان بېگیم بیله- کیم اوشول ایگی- اوچ کوندا کابل غه عزیمت قیلماغچی اپردیلار ؛ خیر باد قیلیب ؛ آتلانیدیم. محمد زمان میرزا رخصت تیلاب اگره دا قالدی. اوشول کبچه اوچ- تورت کروه^۵ بؤل یوروب ؛ اولوغ بیر کؤل یاقاسیدا توشوب ؛ اویقولادوک.^۶ نمازنی اهرته راک اؤتاب ؛ آتلانیدوک. کمبیر سویی نینگ یاقاسیدا توشلانیب ؛ نماز پیشین اوندین آتلانیب ؛ یؤل دا ملا رفیع یاساغان سفوفنی کیفیت اوچون ، تالقان^۷ بیله چالیب ایچتوک. بسیار بدخور و بی مزه کبلدی. کبچ نماز دیگر ، دولپورنینگ بیر گروهی^۸ دا ، غرب ساری باغ و عمارتی غه- کیم بویورولوب ابدی- کبلیب توشتوم.

بو باغ و عمارت بویورغان ، بیر تاغ نینگ تومشوغی نینگ توکانیشی واقع بؤلوتور. بو تاغ توکانیشی تومشوق ، یک پاره قیزیل عمارت تاشیدین دور. مونی بویوروب ابدیم کیم ، بو تاغنی قازیب یېرگا یېتکورگایلار. اگر یک پاره تاشدین انچه بلند قالسه- کیم یک پاره تاشدین عمارت تراش لاسه بؤلغای ؛ خود عمارت تراش قیلغایلار. اگر انچه بلند قالماسه ؛ بو یک پاره تاشدین هموار بؤلغان صحن دا حوض قازیلغای ؛ انچه بلند تاغ قالمايدور کیم یک پاره تاشدین عمارت بؤلغای. استاد

^۱ ۹۳۵ ه.ق. محرم ۹۰۷/۳ ه.ش. میزان ۱۵۲۸/۵ م. سېتیمبر ۲۷.

^۲ ۹۳۵ ه.ق. محرم ۹۰۷/۴ ه.ش. میزان ۱۵۲۸/۶ م. سېتیمبر ۲۸.

^۳ امیر غیاث الدین مورخ ، وفاتی ۹۴۲ هجری. (شقیقه یارقین: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۱) (۹۴۲ ق ۹۱۴ ش ۱۵۳۵ م)

^۴ ۹۳۵ ه.ق. محرم ۹۰۷/۵ ه.ش. میزان ۱۵۲۸/۷ م. سېتیمبر ۲۹.

^۵ ۸-۶ کیلومتر

^۶ بو سؤز اویخولادوک املاسی بیلن هم کیلگن.

^۷ متن ده شو املا بیلن ثبت بؤلگن. اوغانستان ده بو کلمه نینگ املاسی «تلخان ، تلخون» دیر. توت میزینی ، ینچیلگن.

^۸ ۲ کیلومتر

شاھ محمد سنگتراش قە بویورولدى كیم بیر کله دار مئمن حوض بو یک پاره صحن بۇلغان تاش نینگ اوستیدا طرح قیلدی. حکم بۇلدى سنگ تراشلار به جد مشغول بۇلغایلار. بو یک پاره تاشدین حوض بویورغان یېرنینگ ، شمالی ، قالین درخت لار دور ؛ انبه و جامن و هرئوع درختین. بو درخت لارنینگ اراسیدا بیر ده در ده چاهی بویوروب ابدیم. اول چاه اتمامغه یېتا یاووشوب تور. بو چاه نینگ سویى اول حوض غه بارور. بو حوض نینگ غرب شمالی دا سلطان اسکندر بندى^۱ سالیب تور. بندنینگ اوستیدا عمارتلار قیلیب تور. بندتین یوقاری ، پشکال سولاری ییغیلیب ؛ اولوق کۆل بۇلور. بوکۆل نینگ شرق اطرافى باغدور. کۆل نینگ شرق طرفی دا هم بویوردوم کیم یک پاره تاشدین صفه نملار تراش قیلغایلار. غرب طرفیدا مسجد بویورولدى. سه شنبه و چهارشنبه^۲ بو مصلحتلار اوچون دولپوردا تورولدى.

پنجشنبه کونی^۳ آتلا نیب ؛ جنبل دریاسیدین اوتوب ؛ نماز پیشینى دریا یاقاسیدا قیلیب ؛ ایگی نماز اراسیدا^۴ ، جنبل یاقاسیدین تېبراب ؛ نماز شام بیلە نماز خفتن اراسیدا ، کواری سوییدین اوتوب توشوک. یاغین جهتیدین ، سو اولوق بۇلوب ؛ آتنی اوزدورور ابدی ؛^۵ کهمه بیلە اوتوک. تانگلاسی- آدینه کونی^۶ کیم عاشورا^۷ ابدی- اوندین آتلا نیب ؛ یۇلدا بیر کهنه تۇشلانیب ؛ نماز خفتن گویاردین بیر گروه شمال ساری بیر چرباغ دا- کیم مېن اوتگان ییل بویوروب ابدیم- کیلیب توشوم.

تانگلاسی^۸ نماز پیشیندین سۇنگ ؛ آتلا نیب ؛ گویارنینگ شمالی پشته لاری نی و نمازگاهی نی سیر قیلیب ؛ کیلیب ؛ گویارنینگ هاتی پُل آتلیق دروازه سیدین- کیم راجه مان سینگ نینگ عماراتی بو دروازه غه پیوستور- کیریپ ؛ راجه بکرماجیت نینگ عمارات لاری غه- کیم رحیمداد اوند اۇلتوروب ابدی- کچ نماز دیگر کیلیب توشوم. اوشبو کچه قولاغیم نینگ تشویشی جهتیدین- و ماهتاب هم باعث ابدی- افیون اختیار قیلدیم.

[مان سینگ عمارتلىرى] تانگلاسی ،^۹ افیون خمارى بسیار تشویش بېردى. خیلی قى قیلدیم. باوجود خمار ، مان سینگ نینگ و بکرماجیت نینگ عمارت لارینی تمام یوروب ؛ سیر قیلدیم. غریب عمارتلار دور. اگرچه لوک- پلوك^{۱۰} و بی سیاق دور. بو عمارتلار تمام سنگ تراشیده دین دور. بارچه

^۱ فارسجه ترکیب: بیر بند.

^۲ ۹۳۵ھ. محرم ۸-۹/۹۰۷ھ. میزان ۱۰-۱۱/۱۵۲۸م. اکتوبر ۲-۳.

^۳ ۹۳۵ھ. محرم ۱۰-۷/۹۰۷ھ. میزان ۱۲/۱۵۲۸م. اکتوبر ۴.

^۴ ظھر و عصر نمازلری نینگ اراسیده. کچ پیشین

^۵ یعنی آتنی آلیب کپتر ابدی. اوزدورماق اصلی ده ، آتنی مینیب دریانینگ جقور بیردن اوتکماق دیر. (فرهنگ اوزبکی-دری ، ۱۳۹۶)

^۶ ۹۳۵ھ. محرم ۱۱-۷/۹۰۷ھ. میزان ۱۳/۱۵۲۸م. اکتوبر ۵.

^۷ عربجه ده (عاشوراء) محرم آیى نینگ ۱۰نجى كونی. حضرت محمد (ص) نبیره سی- حسین بن علی- كربلا دشتی ده ، یزید بن معاویه بیلە اوروشیب شهید بۇلدى... بو کون

روژه توتیش سنت دیر. (ویکی پدیا)

^۸ ۹۳۵ھ. محرم ۱۲-۷/۹۰۷ھ. میزان ۱۴/۱۵۲۸م. اکتوبر ۶.

^۹ ۹۳۵ھ. محرم ۱۳-۷/۹۰۷ھ. میزان ۱۵/۱۵۲۸م. اکتوبر ۷.

^{۱۰} کچ و بیچ ، بی اندام ، بی رجه و بی سیاق.

راجەلار ەمارتلاردىن مان سىنگىنىڭ ەمارتلارنى يىخشىراق و ەالى راقىور. مان سىنگ ەمارتىنىڭ تامىنىڭ يىر ضلى شىرق سارى دور. بو ضلىنى اۋزگا ضلعلارغە باقە كوپ راک تىكلى قىلىپ تور. بلندلىغى تخمىنأ قىرق- اىلىك قارى^۱ بۇلغاي. تمام سىنگىراشيدەدىن دور. يوزىنى گىچىلە اقرىتپ تورلار. بعض يىردا ، تۇرت طبقة ەمارت تور. اىكى قويىغى طبقةسى خىلى قرانغو دور. اندك ياروغلۇغى مدتى اۋلتورغاندىن سۇنگرا ، ظاھر بۇلادور. بولارنى شىع يىلە يوروب ؛ سىر قىلدوك.

بو ەمارتنىڭ ەر ضلى دا بېش گىنبد تور. بو گىنبدلارنىڭ ارالارىدا كىچىك ، كىچىك ەندوستان دستورى يىلە چارسو ، چارسو گىنبدچەلار دور. بو بېش اولوق گىنبدلارنىڭ اوستىگا زراندود قىلغان مىس تىنگەلارنى قاداب تورلار. بو تاملارنىڭ تاشقارىسىنى ، ياشىل كاشى يىلە ، كاشى كارلىق قىلىپ تورلار. ياشىل كاشى يىلە گىردا- گىردىدا تمام كېلە درختلارنى كۇرسايتپ تورلار. شىرق سارىغى ضلىنىڭ بىرى دا ەاتى پۇل دور. فىلىنى ەاتى دېرلار ؛ دروازەنى پۇل. بو دروازەنىڭ چىقىشىدا يىر فىلنىڭ سورتىنى مىسىم قىلىپ تورلار. اوستىدا اىكى فىل بان ەم قىلىپ تورلار ؛ بىنە فىل. خىلى مىسابە قىلىپ تورلار. بو جەتتىن ەاتى پۇل دېرلار.

تورت طبقة ەمارت كىم بار ، بارىدىن قويىغى طبقةسىنىڭ بو مىسىم فىل سارى روزنى بار. اوندىن فىل ياووق كۇرۇنا دور. يوققارىغى مرتبەسى خود مذكور بۇلغان گىنبدلار دور. اىگىنچى طبقة سىدا اۋلتورور اۋىلار دور. بو اۋىلار ەم چوقور يىرلاردا واقع بۇلۇبتور. اگرچە ەندوستانى تىكلار قىلىپ تورلار ؛ ولى بى ەواراق يىرلادور.

مان سىنگىنىڭ اۋغلى ، بىرماجىت^۲نىڭ ەمارتلارنى قۇرغاننىڭ شىمالى سارى اۋرتادا واقع بۇلۇبتور. اۋغلىنىڭ ەمارتلارنى ، آتە سىنىڭ ەمارتى چە اېماس. يىر اولوق گىنبد قىلىپ تور ، خىلى قرانغو. مدتى تورغاندىن سۇنگرا روشنىلىق ظاھر بۇلادور. بو اولوق گىنبدنىڭ آستىداغى يىر كىچىك راک ەمارت تور. اونگا خود ەىچ طرفدىن ياروغلۇق كىرماس. اوشبو اولوق گىنبدنىڭ اوستىدا ، رىمىداد ، يىر كىچىك راک تالارغىنە قىلىپ تور. رىمىداد اوشبو بىرماجىتنىڭ ەمارتلارىدا اۋلتورۇبتور. اوشبو بىرماجىتنىڭ ەمارتلارىدىن يىر يۇلى قىلىپ تورلار كىم آتە سىنىڭ ەمارتلارغە بارور. تاشقارىدىن اصلا معلوم اېماس. اىچكارىدىن ەم ەىچ يىر كورۇنماس. بعض يىردىن ياروغلۇق كىرار. طور يۇلى دور.^۳

[رىمىداد مىدرسىيەسى و بىتخانەلر] بو ەمارتلارنى سىر قىلىپ ؛ آتلاىپ ؛ رىمىداد سالغان مىدرسەنى گېزىپ ؛ قۇرغاننىڭ جىنوبى طرفىدا ، يىر اولوق حوضنىڭ ياقاسىدا ، رىمىداد سالغان باغچەنى تىرىق قىلىپ ؛ كىچ اوردو توشكان چىر باقە كېلدوك.

^۱ ۲۵-۲۰مىتر^۲ خاندانى ، ەاس كوه نورنى ەمايون گە بېرگن كىشى بۇلىشى مىمىن.^۳ بو تولى يۇل ەر بىر ارگدە و قلغە دە بۇلر اېكن. بو يۇلر ، قلغە قماقە آلىنگن زمانلرىدە ، قاجىپ چىقىش اوچون تۈزە لر اېكن. عىابىب يىر يۇل دىر.

بو باغچە دا ، خىلى گۈللەر تىكىپ تور. خوش رنگ قىزىل كىر بو باغچە دا خىلى بار. بو يېرلارنىڭ كىرى گۈللەر شىفتالو دېك بۇلور. گۈللەردىن ، اگرە باغلار غە كېلتورتوب اېكتوردوم. بو باغ جنوبى دا بىر اولوق كۆل دور. پىشكال سولارى بو كۆلدا يىغىلور. بو كۆل نىڭ غىرىدا ، بىر بلند بتخانە دور. سلطان شمس الدىن ايلتمىش بو بتخانە نىڭ ياندا ، بىر مسجد جامعى^۱ سالىب تور. بو بتخانە خىلى بلند بتخانە دور. قۇرغاندا ، موندىن بلندراق عمارت يوقتور و دولپورنىڭ تاغىدىن گۈللەر قۇرغانى و بو بتخانە مشخس كۆرونور. دېرلار كىم بو بتخانە نىڭ تاشلارنى تەم ، اوشبو اولوق كۆلدىن قازىب ؛ آلىب تورلار. بو باغچە دا بىر ياغاچ تالار قىلىپ تور ؛ پست راق بى اندام راق. باغچە نىڭ ايشىكى دا هندوستانى وضعلىق بى مەزە ايوان لار قىلىپ تور.

[اود قۇرغانى و كۆلى] تانگلاسى^۲ ، نەمەز پىشىن گۈللەرنىڭ كۆرماگان يېرلارنىڭ سىرى داعىەسى بىلە ، آتلاىب ؛ مان سىڭ نىڭ قۇرغانىدىن تاشقارىغى بادل گر ، آتلىق عمارتىنى كۆرۈپ ؛ ھاتى پۇل دروازە سىدىن كىرىپ ؛ اودە دېگان يېرگا باردوك. بو اودە دېگان يېر ، قۇرغان نىڭ غىرى طرفىدا بىر قۇل واقع بۇلوتور. اگرچە بو قۇل بىر فصىلدىن-كىم تاغ اوستىدا قىلىپ تورلار- تاشقارى دور-ولى بو قۇل نىڭ دھنە سىدا ، يەنە ايگى مرتبە بلند فصىلار قىلىپ تورلار. بو فصىللارنىڭ بلندلىغى ، اۋتوز-قىرق قارى^۳ ياووشور. اىچكارى كى فصىل اوزونراق تور و بلند راق تور. بو فصىل ، قۇل نىڭ بو يوزىداكى و اۋل يوزىداكى قۇرغان فصىلى غە پىوست بۇلوتور. بو فصىل نىڭ اۋرتاسىدا- بو فصىلدىن پست راق- يەنە بىر فصىل اېگىرىبتورلار. بو فصىل سرتاسر اېماس. ابدزد مصلحتى غە بو فصىلنى اېگىرگان دورلار. بو فصىل نىڭ اىچىدا ، سو آلمان اوچون واينى^۴ قىلىپ تورلار. اۋن- اۋن بېش زىنەبىلە سوغە يىتار. بو اولوق فصىل نىڭ واين لىق فصىل غە چىقار اېشىكى نىڭ اوستىدا ، سلطان شمس الدىن ايلتمىش نىڭ آتىنى تاشدا قازىب ؛ بىتىپ تورلار. تارىخى سەنە ثلثىن و ستمايە^۵ دور. بو تاشقارىغى فصىل نىڭ توبىدا- قۇرغاندىن تاشقارى- اولوق كۆل توشوبتور. غالباً كىم گم بۇلور. كۆل اېماس. آب دزدغە بو كۆل سويى بارور. بو اودوانىڭ اىچىدا ، يەنە ايگى اولوق كۆل دور. قۇرغان اېلى بو كۆلارنىڭ سويىنى اۋزگا سولارغە ترجىح قىلورلار. بو اودوانىڭ اوچ طرفى يك پارە تاغ واقع بۇلوتور. تاشى نىڭ رنگى بىانە تاشلار دېك قىزىل اېماس تور. بىرنىمە بى رنگ راق تور. بو اودوانىڭ اطرافىداغى يك پارە قىلالارنى قازىب ؛ اولوق- كىچىك مجسمە بتلار تراش قىلىپ تورلار. جنوب طرفى ، بىر اولوق بت

^۱ مسجد جامعى ، فارسچە عبارت دىر. بىر جامع مېھنەت مەناسىدە. بىر مسجد جامعى ، بىر مسجد جامع بىر ، بۇلە دى ، انچە فصیح اېمەس. بلكە بىر مسجد جامع دىر ، يا خود

مسجد جامعى ، دىر.

^۲ ۹۳۵ھ.ق. محرم ۹۰۷/۱۴. ميزان ۱۶/۱۵۲۸م. اكتوبر ۸.

^۳ ۲۰-۱۵ متر

^۴ بىر واين

^۵ ۶۳۰ هجرى قمرى / ۶۱۱ ھ. ۱۲۳۲م.

تور. بلندلیغی تخمیناً ییگیرمه قاری^۱ بۇلغای. بو بتلارنى تمام يالانگاچ بې ستر عورت كۆرساتیب تورلار. اودوانینگ ایچیداکى ایگى اولوق كۆل نینگ اطرافیدا ییگیرمه- ییگیرمه بېش چاه قازیب تورلار. بو چاهلار دین سو تارتیب ؛ سبزی کارلیقلار قیلیب و گلار و درختلار اېکېب تورلار. اودوا يامان يېر اېماس. طور يېرى دور. عیبى ، اطرافیداغى بُتلار دور. بت لارنى هم بويوردوم کیم بوزغایلار. ادوادین ینه قۇرغان غه چیقیب ؛ سلطان پول نینگ اؤرنینی کیم کافرلار زمانیدین بېرى ، بو دروازه مسدود اېکاندور ؛ تفرج قیلیب ؛ نماز شام رحیمداد سالغان باغچه غه کھلیب توشتوم. اول آخشام اوشول باغچه دا اۇق بۇلدوم.

[بدموتى كيشيلرى] سه شنبه كونی- آى نینگ اؤن تۇرتیدا^۲- راناسنگانینگ بکرماجیت اتلیق ایگینچی اؤغلیدین- کیم اناسی پدموتی بیله رنتن پور قلعه سیدا ابدی لار- کیشی لاری کھلدى. گوالیار سیری غه اتلانغاندین بورون ، هم بکرماجیت نینگ اولوق اعتبارلیق اسوک اتلیق هندو سیدین کیشیلار کھلیب ؛ قوللوق و خدمتکارلیق اظهارینی قیلیب ؛ اؤزیگا یتیمیش لک لیک وجه و استقامت استدعا قیلیب ابدی. اونداق مقرر قیلیب ابدی کیم رنتن پورنى تابشورغای. مدعاسی دېک پرگنه لار عنایت قیلیب ؛ کیشی لاریگا رخصت بېردوک. گوالیار سیری غه باریلا دور ابدی ؛ اول کیشی لاریگا گوالیاردا میعاد قیلدوک. میعاددین بیر نچه کون کھین راک قالدیلار. بو اسوک هندو ، بکرماجیت نینگ اناسی پدموتی غه یقین اوروق بۇلور اېمیش. بو کیفیتنی انالیق- اوغولۇقه هم اظهار قیلیب تور. اولار هم بو اسوک بیله متفق بۇلوب ؛ دولتخواه لیق و خدمتکارلیق قبول قیلیب تورلار.

تاج و کلاه و زرکمر کیم سنگا ، سلطان محمودنی باسیب- سلطان محمود ، کافر نینگ قیدی غه توشگاندا ، بو تعریف^۳ ، تاج و کلاه و زرکمرنی آلیب ؛ سلطان محمودنی قۇیوب ابدی- اوشول تاج و کلاه و زرکمر بکرماجیت ته اېکاندور. آغه سی- رنتسین کیم حالا آتەسی اؤرنی غه رانا بۇلوب ؛ چیتور غه قابض دور- تاج و کلاه بیله زر کمرنی اینیسی دین تیلاب تور. بو بېرماى دور. بو کھلگان کیشیلاردین تاج و کلاه و زر کمرنی مېنگا سؤزلاتیب تور^۴. رنتن پور نینگ مبادلە سیغه ، بیانه نی تیلاب تور. بیانه سؤزیدین الارنی اؤتکاریب ؛ شمس آبادنی ، رنتن پور مبادلە سی غه وعده قیلدوک. اوشول کونی اۇق بو کھلگان کیشی لاریگا خلعتلار کییدوروب ؛ تۇقوز کوندا بیانه غه کھلماک میعادى بیله ، رخصت بېریلدى.

[گوالیار بتخانه لری] بو باغچه دین اتلانیب ؛ گوالیار نینگ بتخانه لاری نی سیر قیلدوک. بعض بتخانه لار دو آشیانه- سه آشیانه ، آشیان لاری پستراق قدیمی وضع لیق. ازاره سیدا تمام مجسم

^۱ ۱۰ متر

^۲ ۹۳۵ هـ. ق. محرم ۹۰۷/۱۵. میزان ۱۷/۱۵۲۸ م. اکتوبر ۹. سه شنبه کونی آى نینگ اؤن بېشى بۇله دی.

^۳ دانگ ترنگن ، مشهور بۇلگن تاج و زرکمر

^۴ وعده قیلیب تور.

صورتلار تاشدین قازیب تورلار. بعض بتخانه ، مدرسه وضع لیک پیشگاهی دا اولوق و بلند گنبد ، مدرسه حجره لاری دېک حجره لاری کیم بار. هر حجره نینگ اوستیدا تىگ- تىگ گنبدلار تراشیده تاشدین قیلیب تورلار. قویغی حجره لار یدا مجسم تاشدین بتلار تراش قیلیب تورلار.

بو عمارتلارنى تفرج قیلیب ؛ گوالیارنینگ غربی دروازه سیدین چیقیب ؛ گوالیار قۇرغانی نینگ جنوب طرفیدین ابورولوب ؛ سیر قیلیب ؛ رحیمدا سالغان چرباقه- کیم هاتی پُل نینگ آلیدا دور- کبلیب ؛ توشتم. رحیمدا تۇی آشینى بو چرباغ دا طیار قیلیب ابدى. یخشی آشلا تارتیب قالین پیشکشلا قیلدی. جنس و نقددین تۇرت لک پیش کشی ابدى. بو چرباغدین آتلا نیب ؛ کچ ، اؤز ، باغیم غه کبلیم.

چارشنبه کونی- آى نینگ اؤن بیشیدا^۱- گوالیارنینگ شرق جنوبی ساری آبشارنى کیم گوالیاردین آلتی کروه^۲ یؤل دور ؛ سیر قیلا باردیم. موندین کیچراک آتلا نیلغان اپکاندور. آبشار غه کچ نماز پیشین ییتیشتوک. بیر ارغامچی^۳ بلند قیادین بیر تېگىرمان سویی شاریلدا توشا دور. بو سو توشار یېردین قویراق اولوغ کؤل بۇلوتور. بو آبشاردین یوققاری بو سو یک پاره قیانینگ اوستیدین آقیب کبالدور. بو سونینگ توبی یک پاره تاش دور. هر یېردا- هر یېردا توشوب ؛ کؤل بۇلوتور. بو سونینگ یاقالاریدا یک پاره ، پارچه- پارچه تاشلا توشوبتور ؛ اۇلتورغو دېک. ولی بو سو دایمی اېماس اېمیش. آبشارنینگ اوستیدا اۇلتوروب ؛ معجون یېدوک. سو یوقاری باریب سونینگ بدایتی غه چه سیر قیلیب ؛ یانیب ؛ بیر بلندی اوستیگا چیقیب ؛ مدتی اۇلتوردوک. سازنده لار ، ساز چالدیلار ، و گوینده لار نیمه ایٹیلار. آبنوس یغاچینی- کیم هند اېلی تندو دېرلار- کورماگان لار گا ، کورساتیلدی. اوندین یانیب ؛ تاغدین توشوب ؛ نماز شام بیله نماز خفتن نینگ اراسیدا ، اوندین آتلا ندوک. ایگی پاس غه یاووق ، بیر یېردا کبلیب ؛ اویقولا دوک. کون نینگ بیر پهری بۇلا ، چرباقه کبلیب توشولدی.

آدینه کونی- آى نینگ اؤن یېتی سیدا^۴ ، سو هجنه دېگان صلاح الدین نینگ زاد و بود^۵ کبنتی نی و کبنتین یوقاری تاغ اراسیداغی و قؤل ایچیداکی لیمو و سدافل باغینی سیر قیلیب ؛ بیر پهری کبلیب چرباقه توشتم.

^۱ ۹۳۵ھ. محرم ۹۰۷/۱۶. هس. میزان ۱۵۲۸/۱۸. اکتوبر ۱۰. چارشنبه کونی ، آى نینگ اؤن آلتی سی بۇله دی.

^۲ ۱۲ کیلومتر

^۳ بو سۇز اصلی ده ، ارقان چى دور. ارقان یې معناسیده دیر. ارقانچى ، یعنی یې توزه دېگن کیشی. کۆپ استعمال بۇلگنی سببلی ، /ن/ حرفی /م/ حرفی گه المیشینیب دیر. ارقامچی بولیب دیر. باره- باره ، فاعلیک حالتی دن اؤزگریپ ؛ بیر شی یا وسیله نینگ آتی نی افاده قیلووجی بیر سۆزگه ابله نیبتی. (بابرنامه ، ۱۳۹۹) بو سۇزنى ارقان معناسیدن کیلگن. ارغامچی ، اوج اؤزمه بۇلگن بېش- آلتی مترلیک یې دور که یوکنی حیوانلار ؛ آت ، تیوه ، اېشک- اوستیگه باغله ماقی اوجون ایشله تېله دی.

^۴ ۹۳۵ھ. محرم ۹۰۷/۱۷. هس. میزان ۱۵۲۸/۱۹. اکتوبر ۱۳.

^۵ زادبوم بۇلیشی کبرک. یعنی توغیلگن یېر. بو سۇز بابرنامه ده ایکی مرته ، کبلگن.

يکشنبه کونی- آي نینگ اۋن تۇقۇزىدا^۱- تانگدين بورونراق ، چرباغدين آتلايىب ؛ کواري سوييدين اوتوب ؛ تۇشلاندوك.^۲ نماز پيشين ، اوندین آتلايىب ؛ آفتاب اۋلتورور محل ، جنبل سوييدين اۋتوب ؛ نماز شام ؛ نمازخفنن اراسيدا ، دولپور قۇرغانى غه کيريب ؛ چراغ بيله ، ابوالفتح سالغان حمامنى سير قىلىپ ؛ اوندین آتلايىب ؛ يانگى چرباغ سالغان يېرگا- بندباشيغە- کېلىپ توشولدى .
[كله دار حوض] تانگلاسيغە^۳ ، بويرولفان يېرلارنى يوروب ؛ سير قىلديم . يک پاره تاشدا بويورغان کله دار حوض نینگ يوزىنى ، بير مرتبه تمام کۇتارمايدورلار اېدى . بويورولدى کيم سنگ تراشلار کۇپراک کېلىپ ؛ بير مرتبه حوض نینگ تويىنى درست آلسونلار کيم سو قۇيوب ؛ اطرافىنى ترازو قىلسه بۇلغاي . کچ نماز ديگر حوض نینگ بير مرتبه يوزىنى تمام آلدیلار . بويوردوم کيم سو تۇلدوردیلار . اطرافىنى سوبيله ترازو قىلىپ ؛ هموار قىلماقە مشغول بۇلدیلار . بو نوبت ينه بير آب خانه بويوردوم کيم يېرىنى يک پاره تاشدين تراش قىلغايلا . ايچيدا کي کيچيک حوضنى هم يکباره تاشدين قازغايلا .

دوشنبه کونی معجون صحبتى بۇلدى . سه شنبه کونی^۴ هم اوندا اۋق اېديم .
چهارشنبه کېچه سى اغيز آچيب^۵ ؛ نيمه يېب ؛ سيکريگا بارماق عزيتمى بيله آتلايىلدى . ايگى پهر^۶ غه ياقوق بير يېردا توشوب ؛ اويقولادوك . قولاغيم غه بيلمان ساووق نینگ تاثيرى بۇلدى اۋخشار .^۷ بو آخشام اسرو کۇپ آغريدى . اۋيقولاي آلهاديم .
تانگ باشيدا بو يېردين تېرپ ؛ بير پهر^۸ دا سيکريدا سالغان باقە يېتىپ ؛ توشولدى . باغ نینگ تامى و چاه نینگ عمارتلارى خاطرخواه بۇلماغان جهتيدين ، ايش اوستيدا کيلارنى تهديد و سياست قىلىلدى . سيکريدين ، نماز ديگر بيله نماز شام اراسيدا آتلايىب ؛ مدهاگوردين اۋتوب ؛ بير يېردا توشوب ؛ اۋيقولادوك .

[بېگىملرنى كۇرىش] اۇندین آتلايىب ؛ بير پهر بۇلا ، اگره گا کېلىپ ؛ قلعه دا خديجه سلطان بېگىم نى- کيم فخر جهان بېگىم باريپ ؛ بولاربعضى ايش- کوچ اوچون قاليپ تورلار- کۇروب ؛ جوندین اۋتوب ؛ هشت بهشت باغى غه کېلديم .

شنبه کونی- صفر آي نینگ اوچيدا^۹- اولوق عمه بېگىم لاردين اوچ بېگىم ؛ گهرشاه بېگىم ، بديع الجمال بېگىم ، آق بېگىم ؛ کيچيک بېگىم لاردين خانزاده بېگىم ؛ سلطان مسعود مرزانينگ

^۱ ۹۳۵ هـ. ق. محرم ۹۰۷/۱۹ هـ. ش. ميزان ۱۵۲۸/۲۱ م. اکتوبر ۷.

^۲ استراحت قىلدىک . ذم الدیک

^۳ ۹۳۵ هـ. ق. محرم ۹۰۷/۲۰ هـ. ش. ميزان ۱۵۲۸/۲۲ م. اکتوبر ۱۴.

^۴ ۹۳۵ هـ. ق. محرم ۹۰۷/۲۲-۲۱ هـ. ش. ميزان ۱۵۲۸/۲۴-۲۳ م. اکتوبر ۱۵-۱۶.

^۵ ذم آلدیک ، استراحت قىلدىک .

^۶ آلتى ساعت

^۷ قولاغىگه ساوق تاثير قىلگن گه اوخشه ى دى .

^۸ اوچ ساعت

^۹ ۹۳۵ هـ. ق. صفر ۹۰۷/۳ هـ. ش. عقرب ۱۵۲۸/۷ م. اکتوبر ۲۷.

قیزی - ینه سلطان بخت بېگم نینگ قیزی ، ینه ینکه ^۱ چچام نینگ - کیم زینب سلطان بېگم بۇلغای - نیرہسی کھلیب ؛ توتہ دین اۆتوب ؛ محلات یقاسیدا ، دریا قیراغیدا توشوب اپدیلا [نی] ؛ باریب ؛ نماز دیگریله نماز شام نینگ اراسیدا کۆردوم . اوندین کیمه ییله اؤق کېلدیم .
دوشنبه - صفر آیی نینگ بېشیدا ^۲ - بکرماجیت نینگ بورونغی اېلچی و سۇنغی اېلچیسى گا بایری بهره لیک هندولاردین ، دیوه نینگ اؤغلی - هاموسى - نى قوشوب ؛ یېباریلدی کیم رنتن پورنى تاپشورماق اوچون خدمتگارلیقنى قبول قیلماق اوچون ، اۆز راه و رسمى ییله عهد و شرط قیلغای .
بیز نینگ بو بارغان کیشی کۆروب ؛ بیلیب ؛ اینانیب ؛ کېلگای . اول بو ایتغان لارینینگ اوستیگا تورسه ؛ مېن هم وعده قیلدیم کیم تېنگری راست کیلتورسه ؛ آته سى نینگ اؤرنیغه ، رانا قیلیب ؛ چیتوردا اۆلتورغوزای .

[خزانہ لر تمام بۇلدى] اوشبو فُرستلار دا ، دهلی داغی و اگرہ داغی اسکندریله ابراهیم نینگ خزانہ لاری تمام بۇلدى . چریک یاراغی غه و تۆپ و تفک چی نینگ دارو و جېداغی [جېدوغ] غه پنجشنبه کونی صفر آي نینگ سېکیزیدا ^۳ جمیع وجه دارنینگ وجهیدین صد - سى ^۴ فرمان بۇلدى کیم دیوان غه توشوروب ؛ بو اسباب و آلاتقه صرف و خرج قیلغایلا .
[فریدون قۇبیزی] شنبه کونی - آي نینگ اؤنی دا ^۵ - سلطان محمد بخشی نینگ ، شاه قاسم آتلیق پیاده سینى - کیم بیر قاتله خراسان اهلی غه استمالت فرمانلاری ایلتیب اېدی - ینه هری گا یېباریلدی . بو مضمون ییله فرمانلار اېلتی کیم : هندوستان نینگ شرق و غرب یاغیلاردین و کافلاریدین تېنگری عنایتی ییله خاطرلار جمع بۇلدى . اوشبو یاز ، تېنگری راست کېلتورسه ؛ البته اؤزومیزنى هرنوع قیلیب ؛ یېتکورگومیز دور . احمد افشار غه هم فرمان یېباریلدی . فرمان نینگ حاشیه سى دا اؤز خطیم ییله بیتیب ؛ فریدون قۇبوزى نى تیلادیم . اوشبو کون پیشین سیماب یېماکنی بنیاد قیلدیم .

[کامران عرضداشتی] چهارشنبه کونی - آي نینگ ییگىرمه بیریدا ^۶ - بیر هندوستانی پاچى ، کامران نینگ و خواجه دوست خاوندنینگ عرضه داشت لارینى کېلتوردی . خواجه دوست خاوند - ذی الحجه آي نینگ اؤنی دا ^۷ - کابل غه باریب ؛ همایون قاشی غه تېبراب اېکاندور . هوپیان ^۸ دا کامران نینگ کیشیسی خواجه غه بارور کیم خواجه کېلسونلار هرنی کیم فرمان بۇلوتور ؛

^۱ تذکرۃ الوقعات ده اېنکی املاسی ییلن کېلگن « ترجمه : دېدی مین بنظری سال اینکی نینگ اېلچى سى من ، شیشی قومی دن . (تذکرۃ الوقعات ، تصحیح بۇلگن متن .) اېنکه

هم باز ییله دى . اوغانستان ده ینگه و جیجه دېدیلا

^۲ ۹۳۵ هـ . ق . صفر ۹۰۷ / ۵ هـ . ش . عقرب ۱۵۲۸ / ۵ م . اکتوبر ۲۹ .

^۳ ۹۳۵ هـ . ق . صفر ۹۰۷ / ۸ هـ . ش . عقرب ۱۵۲۸ / ۱۰ م . نومبر ۱

^۴ یوزدین اۆتیز

^۵ ۹۳۵ هـ . ق . صفر ۹۰۷ / ۱۰ هـ . ش . عقرب ۱۵۲۸ / ۱۲ م . نومبر ۳

^۶ ۹۳۵ هـ . ق . صفر ۹۰۷ / ۲۱ هـ . ش . عقرب ۱۵۲۸ / ۲۳ م . نومبر ۱۴ .

^۷ ۹۳۵ هـ . ق . ذی الحجه ۹۰۷ / ۱۷ هـ . ش . سنبله ۱۵۲۸ / ۱۰ م . سېپتېمېر ۱ .

^۸ ... (بابر نامه ، ۲۰۱۸) خویبان آلگن . هوپیان / هوپیان شریف ، اوغانستان نینگ پروان ولایتی ده مشهور بیر زیارت دیر .

يېتكورسونلار. سۆز ؛ اون نى ^۱ سۆزلەشيب بارسونلار. كامران دى الحجه آيى نىنگ اوڭ يېتى ^۲ سىدا كابل غە كېلگاندور. خواجه بىلە سۆزلەشيب ؛ خواجه [نى] اوشبو دى الحجه آيى نىنگ يىگىرمە سېكىزىدا ^۳ قلعه ظفر غە اوزاتور.

[يخشى خبرلر] بو كېلگن عرضه داشتلاردا يخشى خبرلار ابدى. شاه زاده طهماسب اۆزبېك نىنگ دفعى غە ، عزيمت قىلىپ ؛ رينيش اۆزبېك نى دامغان دا آليب ؛ اۆلتوروب ؛ اېلىنى قتل عام قىلور. عبید خان ، قىزىل باش خبرىنى تحقيق تاپقاج ؛ هرى گرديدن قۇپوب ؛ مروغه بارىپ ؛ سمرقند و اول نواحى داغى سلطان لارنى مروغه تىلار. ماوراءالنهر داغى سلطانلار تمام مروغه كۆمكگا بارورلار. [همايون نىنگ اوغلى] بو خبرنى هم اوشبو پاچى كېلتوردى كيم همايون نىنگ اوغلى بۆلميش ، يادگار تغايبى نىنگ قىزىدىن. كامران هم كابل دا كدخدا بۇلا دور اېميش ، تغايبى سى - سلطان على ميرزا - نىنگ قىزىنى آلا دور اېميش.

اوشبو كون سىد دكنى شيرازى جيبه گرغه ^۴ خلعت كىيدوروب ؛ انعام قىلىپ ؛ فواره لىق چاه نى - بويوردوك كيم - بىلورى چه اتمام غە يېتكورگاى.

آدينه كونى - آي نىنگ يىگىرمە اوچىدا ^۵ - حرارتى ، بدنيم دا ظاهر بۇلدى ؛ اونداق كيم جمعه نمازىنى مسجده تشويش بىلە اۆتادىم. «نماز پيشين احتياطى» نى كېلىپ ؛ كتابخانه دا - بير زماندىن سۇنگ - مشقت بىلە اۆتادىم. ^۶ ايندىنى يىكشنبه كونى ^۷ ايسيتىپ ؛ آرزاق تىترادىم.

[والديه رساله سى نىنگ نظمى] سه شنبه كېچە سى - صفر آيى نىنگ يىگىرمى يېتى سىدا ^۸ - حضرت خواجه عبید الله نىنگ والديه رساله سىنى نظم قىلماق خاطریم غە كېچتى. حضرت ^۹ نىنگ

^۱ «سۆز - اون» نى ، (بايرنامه ، ۲۰۱۸ ب. ۴۶۹) ده «سۆز - مه - سۆز» تېدىل قىلگن.

^۲ ۹۳۵ ه.ق. دى الحجه ۹۰۷/۱۷ ه.ش. سنبله ۱۵۲۸/۱۰ م. سېپتىمېر ۱.

^۳ ۹۳۵ ه.ق. دى الحجه ۹۰۷/۲۸ ه.ش. سنبله ۱۵۲۸/۲۱ م. سېپتىمېر ۱۲

^۴ (بايرنامه ، ۲۰۱۸) جيبه گرنى قورال ايشلاوچى آلگن. جيبه گر ، جيبه (پوستين) تېكه ديگن كىشى. پوستين جى. جبه املاسى بىلن هم كېلگن. جبه: كېنگ و اوزون كىيم كه باشقه كىيملر نىنگ اوستيده كىيله دى (فرهنگ فارسى معين ، ۱۳۸۹)

^۵ ۹۳۵ ه.ق. صفر ۹۰۷/۲۳ ه.ش. عقرب ۱۵۲۸/۲۵ م. نومبر ۱۶.

^۶ (بايرنامه ، ۲۰۱۸ ب. ۴۷۰) تېدىلى: «كېيىنگى كونى ، پيشين نمازىنى احتياط كارلىك بىلن كتابخانه ده ، انچه وقت اۆتكريب ، اوقىدىم. «نماز پيشين احتياطى» نفل نمازى نىنگ بير تورى بۆلىشى كېرك. بابر «اپرته» دېب يازگن يوق.

^۷ ۹۳۵ ه.ق. صفر ۹۰۷/۲۵ ه.ش. عقرب ۱۵۲۸/۲۵ م. نومبر ۱۸.

^۸ ۹۳۵ ه.ق. صفر ۹۰۷/۲۷ ه.ش. عقرب ۱۵۲۸/۲۹ م. نومبر ۲۰.

^۹ خواجه عبید الله احرار ، خواجه احرار ولى عبید الله بن خواجه محمد بن خواجه شهاب الدين شاشى (ت. ۱۴۰۴ تاشكېنت ولايتى و. ۱۴۹۰ سمرقند). خواجه گان نقشبنديه طريقتى نىنگ ۱۵ عصر اربابى. آتەسى تاماندىن باباسى شيخ خاوندى طاهور. آتەسى شيخ خواجه محمد طريقت اهلى بۇلۇپ ؛ تجارت و زراعت بىلن شغلىگن. خواجه احرار تاشكېنت و سمرقند مدرسه لریده تحصيل آلگن. تصوف علمى نى چقورلشتىرش مقصودىده هرات بارىپ ؛ شيخ بهاءالدين ، شيخ زين الدين خوافى كىي متصوفلر صحبتىده بۇلگن. يعقوب چرخى دن ارشاد آلب ؛ مرشد كاملىك مقامىگه اېنگن. خواجه احرار تاشكېنت و توكستان اطرافلریده ، شهرت تاپه دى. خواجه گان نقشبنديه تعليماتى نىنگ نمايندهسى صفيديه كنه آبرو قازاندى. «ولى» و «احرار» ديه شرفلنگن. آتەسى كىي دهقانچىلىك و تجارت ايشلارى بىلن شغلىگن. جوده كنه يېر سو ، مال - ملك اونىنگ تصرفىده ايدى. ماوراءالنهرده كنه اقتصادى و سياسى قدرتكه اېگه بۇلۇپ ؛ مېلكت نىنگ ايجكى و تشقى سياسى حياتىده مهم اۆزىن تونگن. او ، خراسان و هندوستان ده هم سودا - ساتىق ايشلر نى ، بۇلگه قۇيگن. عمرى دوامىده ، ابل - سورت و خلق نىنگ منفعتى بۇلۇپدە كۆپ خىرلى ايشلر قىلگن. آلگن درامدى نىنگ كنه قسمىنى اهالى ساليق لر نى تۇلشگه ، قورۇلۇشلارگه صرفلگن. كم بىلرگه متصل ياردم بېرگن. يوكسك موقعى دن فايده لىب ؛ تخت اوچون كۆرشگن تېمورى شېزاده لر اۆرتە سىده گى نزاعلر نى ، تىنچلىك يۇلى بىلن برطرف اېنگن. او ، سلطان و پادشاه لر بىلن ملاقاتده بۇلۇپ ؛ خلق منفعتى نى حمايه اېنگن. عبدالرحمن جامى ، على شېرناوى ، و بابر كىي [لر] اونى اۆزلىرگه معنوى يېر - استاد دېب بىلگن. خواجه احرار نىنگ ^۳ رساله سى معلوم. اولر «فقرات العارفين» (عارقلر سۆزلر يېن پرچە لر) «والديه» (آتەگه بخشلاو) «خورايبه» (؟) رساله لرى. بولردن تشقىرى خواجه احرار نىنگ اۆز زمانداشلىرگه بۇلگن مکتوبلرى هم بىزگه چه يېتىپ كېلگن. اولر ، اونىنگ اۆز دورى اجتماعى ، سياسى و معنوى حياتىده تونگن اۆزىنى بېلگىلشده كنه ، اهمىيىتگه اېگه. فخرالدين على صفى نىنگ «شحات» اثرىده ، اونىنگ ، ۱۲۰ گه يېقىن تفسىر و شرحلرى يېزىلگن. بايرنىنگ حياتىده ، خواجه احرار ، مهم اۆزىن تونگن. بابر ، آتە سى نىنگ خواجه احرار بىلن كۆپ مرتە صحبت قورگه نىنى يازگن. اولر ، اونىنگ اسمى نى ، آتە سى - عمر شيخ ميرزا - التماسىگه كۆره ، خواجه احرار قۇيگن. شونىنگدېك بابر ،

روحی غە التجا قیلیب ؛ کۈنگلومگا کچوردوم کیم اگر بو منظوم اۇل حضرت نینگ مقبولی بۇلور ؛ خود نچوک کیم صاحب قصیدە برده^۱ نینگ قصیدەسى مقبول توشوب ؛ اۋزی افلیج مرضیدین خلاص بۇلدى ؛ مېن داغی بو عارضە دین قۇتولوب ؛ نظمیم نینگ قبولی غە دلیلی بۇلغوسیدور. اوشبو نیت بیله رمل مسدس مخبون عروض و ضربگاه ابترگاه مخبون محذوف وزنیدا- کیم مولانا عبدالار حمن جامی نینگ سبحةسى هم بو وزندا دور- رساله نظمی غە شروع قیلدیم. هم اوشال کچه ، اۋن اوچ بیت ایتیلدی. التزام یوسونلوق ، کوندا اۋن بیتین کمرق ایتیلماست ابدی. غالباً بیر کون ترک بۇلدى. اۋتگان ییل و بلکه هر محل موندق عارضه کیم بۇلدى ؛ اقلی بیر آی- قیرق کونگا تارتی. تېنگری عنایتی بیله حضرت نینگ ھمتیدین ، پنجشنبه کونی- آی نینگ ییگرمە تۇقوزیدا^۲- اندکی افسردە بۇلدى ؛ اۋزگا بو عارضه دین خلاص بۇلدوم.

شنبه کونی- ربیع الاول آی نینگ سېکیزیدا^۳- رساله سۇزلارنى نظم قیلماق ، اختامی غە یتى. بیر کون اېلیک ایکی بیت ایتیلدی.^۴

چهارشنبه کونی- آی نینگ ییگرمە سېکیزیدا^۵- اطراف و جوانب قە ، چریک لارگا فرمانلار یېباریلدی کیم یقین فرستە- تېنگری یتکورسە- چریک اتلانغومیز دور. چریک ، یاراغی بیله بات یتیشە کېلسونلار.

یکشنبه کونی- ربیع الاول آی نینگ تۇقوزیدا^۶- بېگ محمد تعلیق چی^۷ کېلدى. اۋتگان ییل- محرم آی نینگ آخریدا- ھمایون غە خلعت و آت اېلتیب ابدی.

[آلمان] دوشنبه کونی- آی نینگ اۋنیدا^۸- بېککینە ، ویس لاغری بیله ، بیان شیخ اتلیق ھمایون نینگ بیر نۇکری ھمایون نینگ قاشیدین کېلدیلار. بېک کینە ھمایون نینگ اۋغلی نینگ سېونچی سیگا کېلیب تور. آتینی آلمان قۇیوب تور. شیخ ابوالوجد ولادتی غە تاریخ «شە ،

اونینگ معنوی رهنماليگیدن کوچ آلکن. خواجہ احرار اولادلیگه حرمتی... قید اېتیلگن. بابر ، قتیب کسلگنچہ دى و خواجہ احرار نینگ روحی گە التجا قیلیب اونینگ «والدیہ» رساله سینی اۋزبیک تیلیگه ترجمه قیلیشگه کیریشە دى. بو ایشنى عملگه آشیرگچ ، او[بابر] ساغە لیب کېتە دى. (بابر انسایکلوپدیہ سی ، ۲۰۱۴)

^۱ برده قصیده اصلی آتی « پانت سعادت » دیر که حضرت محمد (ص) مدحی گە کعب بن زهیر (وفات ۲۸ هجری) ایجاد ایتیلگن. حضرت محمد (ص) اونینگ جایزه سیگه ، اۋزینینگ عبا سینی ، اونگه کپیبردردی. دېدیلر کیم فلج کسلگیدن هم قوتیلدی. عربیجه ادبیاتده بو قصیده کۆپ مشهور دیر. بو قصیده حقیده عربیجه و فارسجه و باشقه تیلرده کۆپ شرحلر و ایضاحلر بار. (حبیبی ، ۱۳۵۱:۷۳) برده قصیدهسى محمد (ص) نینگ مدحیگه بېخشلنگن قصیده تورى. اینگ مشهور قصیده برده محمد (ص) صحابیسى کعب بن زهیر ، محمد بن سعید بوصری (بوصروی دېب هم یازیلە دى)... بابر نامە ده بو قصیده لردن قیسی بیرى اېکتلیگی کورستیلگە گن بۇلسە ده ، او ، سعید بوصریگه تېگیشلی اېکتینی اتیق لگن. (بابر انسایکلوپدیہ سی ، ۲۰۱۴)

^۲ ۹۳۵ھ.ق. صفر ۹۰۷/۲۹ ه.ش. قوس ۱۵۲۸/۱م. نومبر ۲۲.

^۳ ۹۳۵ھ.ق. ربیع الاول ۹۰۷/۸ ه.ش. قوس ۱۵۲۸/۱م. نومبر ۲۲. ربیع الاول آی نینگ سېکیزی جمعه کونی کېلە دى.

^۴ بو رساله ، مېن رسالهسى دیر. بو رساله نینگ ، ینگى و اینگ سۇنگى چاپی ، عبدالغفور دستیار اھتھامی و کاندید اکادیمیسن دکتور محمد یعقوب واحدی نظارتی ییلن ، مزار شریف ده (۱۳۹۸) بۇلدى.

^۵ ۹۳۵ھ.ق. صفر ۹۰۷/۲۸ ه.ش. قوس ۱۵۲۸/۲۹م. دېسېمېر ۲۰.

^۶ ۹۳۵ھ.ق. ربیع الاول ۹۰۷/۹ ه.ش. قوس ۱۵۲۸/۱۰م. دېسېمېر ۱.

^۷ خطاط. (بابرنامە ، ۱۳۹۹). تعلیق نینگ بیرمعناسی ، کتاب یا نامە یا مکتوبلر سۇنگی ده یادداشت قۇشماق. بو معناگه کۆرە ، تعلیق چی یادداشت یتنوۋچی ، کتاب یا نامە یا مکتوبلرگه ، یادداشت قۇشە دېگن. بیر منبع ده علوفه نویس معناسیده کېلگن ابدی. یعنی ، بېگلر و چریک علوفه سینینگ مقدارینی یازە دېگن کشى.

^۸ ۹۳۵ھ.ق. ربیع الاول ۹۰۷/۱۰ ه.ش. قوس ۱۵۲۸/۱۱م. دېسېمېر ۲. آی نینگ اۋنی یک شنبه کونی کېلە دى.

سعادتمند»^۱ تايپ تور. بيان شيخ ، بېگ كينه دين خيلي سۇنگرا چيقيب تور. آدينه كوني - صفر آيى نىنگ تۇقوزيدا^۲ - كشم نىنگ اياغيدا ، دوشنبه دېگان يېردىن ھمايون دين ايرىلىپ تور. دوشنبه كوني - ربيع الاول آيى نىنگ اۋنيدا^۳ - اگره گا كېلدى. جلد كېلدى. يەنە بىر قاتلە ھم اوشبو بيان شيخ ، قلعه ظفردىن قندھار غە ، اۋن بىر كوندا بارىپ اېدى.

[اۋزىك شكستى نىگ خبرى] شاھزادە^۴ نىنگ كېلگاني نىنگ و اۋزىك نىنگ شكست^۵ تاپقانى نىنگ خبرىنى بو بيان شيخ كېلتوردى.

تفصيلى بو دور كيم شاھزادە طھماسب عراق دين قىرق مىنگ كىشى بىلە ، روم دستورى تىك و اراپە ترتيب قىلىپ ؛ تېز اۋق يوروب - كېلىپ ؛ بسطام و دامغان دا ، رىنش اۋزىك نى آلىپ ؛ اېلى بىلە قىرىپ ؛ تېز اۋق اۋتار. كېپك بېى نىنگ اۋغلى قنبرعلى نى ھم قىزىل باش آدمى باسار. آز - اغلاق كىشى بىلە عبىدخان قاشى غە كېلور. عبىدخان ھرى نواحى سىدا توروش يراغىنى تاپماي ؛ جميع بلخ و حصار و سمرقند و تاشكند داكى خان و سلطانلارغە قداغە بىلە كىشىلار چاپتوروب ؛ اۋزى مروغە كېلور. بات اۋق يىغىلورلار. تاشكند تىن سيونجك خان نىنگ اۋلۇغى دين كىچىك راک اۋغلى باراق سلطان ؛ سمرقند و ميان كال دين كۈچوم خان و ابوسعيد سلطان^۶ و پولاد سلطان و جاني بېگ سلطان اۋغلانلار بىلە و حصاردين حمزە سلطان بىلە مېھدى سلطان نىنگ اۋغلانلار و بلخ دين كىستن قرا سلطان و جميع سلطانلار ، بات اۋق بارىپ ؛ مروتدا عبىدخان بىلە ، ملحق بۇلورلار . يوز بېش مىنگ كىشى بۇلورلار.

بولارنىنگ تىلچىسى مونداق خبر كېلتورور كيم شاھزادە عبىدخان نى ھرى نىنگ نواحى سىدا آز - اغلاق چرىك بىلە اۋلتوروبتور دېب ؛ قىرق مىنگ كىشى بىلە ايلدام كېلىپ تور. حالا بو جمعيت نىنگ خبرىنى تايپ ؛ رادكان اولانگى دا ، خندقلاب اۋلتوروبتورلار. اۋزىكلار بو خبرىنى تايپ ؛ غنىمنى كۈزگا ايلماي ؛ كېنگاشنى مونگا قۇيارلار كيم بارچە خان و سلطانلار ، مشھدەتە اۋلتورور بىز. بىرنېچە سلطان نى يىگىرمە مىنگ كىشى بىلە تىعين قىلور بىز كيم قىزىل باش نىنگ اوردو سى نىنگ نواحى سىدا يوروب ؛ باشىنى چىقارغالى قۇيماس. عقرب بۇلغاچ ، يداچىلارغە بويورور بىز كيم يدا قىلغايلار. اوشبو رنگدا^۷ عاجزلاندوروب ؛ آلورىز دېب ؛ مروتدين كۇچارلار. شھزادە ھم مشھددين چىقيب ؛ جام و خرگرد نواحى سىدا ، مقابله بۇلورلار. شكست اۋزىك سارى واقع بۇلور. قالين سلطان گرفتار بۇلوب ؛ قتل غە بارور. بىر خط تە خود اونداق بيتىب اېدىلار كيم

^۱ (بابرنامە ، ۱۳۹۹) دە «شە سعادتمند shahi saodatmand» قىد اپتىلگن. بو ايسە ۹۴۴ ھق كېلە دى. «شە ، سادتمند shah, sa'datmand» سۆزى نىنگ عددى تېنگى ۹۳۴ ھجرى قەبرى ۹۰۶ ھجرى شىمسى ۱۵۲۸ مىلادى دىر. اگر «شە سعادتمند» اۋقىلسە ، ۹۴۴ بۇلە دى. اوندە تاريخ ناتۇغرى چىقە دى. بو تاريخ دە ھمايون بدخشان دە اېكن.

^۲ ۹۳۵ ھق. صفر ۹۰۷/۹ ھش. عقرب ۱۱/۱۱ ۱۵۲۸ م. نومبر ۲.

^۳ ۹۳۵ ھق. ربيع الاول ۹۰۷/۱۰ ھش. قوس ۱۱/۱۱ ۱۵۲۸ م. دىسىمىر ۲.

^۴ وفاتى ۹۸۴ (شفيقە يارقىن: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۹۸) شاھزادە طھماسپ نى كېلگنى نى (۹۸۴-۹۸۵ ش ۱۵۷۶ م)

^۵ عبید اللہ خان اۋزىك نىنگ شكست تاپكە نىنى.

^۶ ابو سعید سلطان اۋزىك كۈچوم خان نىنگ اۋغلى. وفاتى ۹۴۰ قەبرى (شفيقە يارقىن: ۱۳۸۶ ، ب. ۲۷۹) (۹۴۰-۹۱۲ ش ۱۵۳۳ م)

^۷ رنگ بو بېردە ، شېوہ يۇل - يوروق ، حیلە و نىرنگ

كۆچۈم خان دىن اۈزگا ، هېچ سىلطان نىنگ تحقيق چىقانى مشخس اېماس . چرىك بىلە بۇلغان كىشىلاردىن ھنوز كىشى كېلمايدور . حصارداغى سىلطانلار ، حصارنى تاشلاب ؛ چىقارلار . چلمە - كىم اصلى آتى اسماعىل دور ابراهيم جاني نىنگ اۋغلى - حصار قۇرغانىدا اېكاندور . اوشول بيان شىخ دىن اۋق ھمايون غە كامران غە خطلار بىتتېب ؛ تېز اۋق ياندورولدى . آدىنە كۈنى - آى نىنگ اۋن تورتىدا^۱ - خط و كىتابت لار طيار بۇلۇپ ؛ بيان شىخ قە تاپشورۇپ ؛ رخصت بېرىلدى . شنبە كۈنى - آى نىنگ اۋن بىشىدا^۲ - آگرە دىن اوزادى^۳ .

ھمايون غە بىتىلگان خط نىنگ سوادى

ھمايون غە مشتاق لىقلاربىلە ساغىنىپ ؛ سلام ! دېگاچ سۆز اول كىم دوشنبە كۈنى - ربيع الاول آى نىنگ اۋنىدا^۴ بېگ كىنەبىلە بيان شىخ كېلدىلار . خطلاردىن و عرضە داشتلاردىن اۋل يوزداكى ، بو يوزداكى كىفیت و حالات مشخس و معلوم بۇلدى .

شكر بېرمىش سىنگا حق فرزندى سىنگا فرزند و مېنگا دلبنىدى

تېنگرى تعالى مونداق سېونچىلارنى مېنگا و سېنگا ھمىشە روزى قىلغاي . آمىن يارب العالمىن ! آتىنى الامان قۇيىش سېن . تېنگرى مبارك قىلغاي . ولى باوجود كىم اۈزونىگ بىتتېب سېن ، موندىن غافل بۇلۇپ سېن كىم كىتت استعمال بىلە عوام الامان دېرلار يا اېل امان دېرلار . اۈزگا مونداق الف لام آتە كم بۇلور . تېنگرى آتىنى و ذاتىنى فرخندە و مبارك قىلغاي . مېنگا و سىنگا كۆپ يىللار و بسيار قىرنلار^۵ الامان نى ، دولت و سعادت بىلە توتابېرگاي . يەنە تېنگرى تعالى اۈز فضل و كرمى بىلە بىز نىنگ ايشىمىزنى ياساي دور . مونداق قابو^۶ قىرنلاردا تاپىلماس . يەنە سە شنبە كۈنى - آى نىنگ اۋن بىرىدا^۷ - اراجىف خبر كېلدى كىم بلخ اېلى ، قرباننى تىلاب ؛ بلخ قە كىيورمىشلار .

يەنە كامران غە و كابل داغى بېگلارگا فرمان بۇلدى كىم بارىپ ؛ سىنگا قۇشولۇپ ؛ حصار يا سىرقند يا ھر سارى غە كىم صلاح دولت بۇلسە ؛ يورۇگاي سىز . تېنگرى نىنگ عنايتى بىلە ياغىلارنى باسىپ ؛ ولايتلارنى آلىپ ؛ دوستلارنى شاد و دشمنلارنى نىگونىسار قىلغاي سىز . ان شاء الله تعالى^۸ .

^۱ ۹۳۵ھ. ربيع الاول ۹۰۷/۱۴ ه.ش. قوس ۱۵۲۸/۱۵م. دىسىمېر ۶.

^۲ ۹۳۵ھ. ربيع الاول ۹۰۷/۱۵ ه.ش. قوس ۱۵۲۸/۱۶م. دىسىمېر ۷.

^۳ آگرە دن جۈنە دى .

^۴ ھ.ق. ربيع الاول ۹۰۷/۱۰ ه.ش. قوس ۱۵۲۸/۱۱م. دىسىمېر ۲.

^۵ قەدىمكى توركلار تقويمى دە بىر قىرن ۲۵ و كۆپىنچە ۳۶ يىل حساب بۇلار كن . بو حساب بىلە ، بىر قىرن ، بىر نسل بۇلار اېكن . نوایى محاكمة اللغتين دە كېلتىرە دى : «بو قبول نظر اترىدن بىر قىرن دن آرتۇق سىلطان السلطان[سلطان حسين بايقرا] سېھر آيىن صحبتلاريدە و فردوس تزيين خدمتلارى دە كىم ، اهل كلامدين و مقالدين ، فضل و كمال زمره سى نىنگ مجمعى دور و علم و فضل نىنگ منبى دور .» (در باره ؛ بابر - حقيده ، ۱۳۹۶) حاضر ايسە ۱۰۰ يىلنى بىر قىرن / بىر عصر حساب قىلە دىلار .

^۶ اصلدە اېشېك (قاپى) ، قاپو) بو بېردە قولى وقت ، مناسب زمان

^۷ ۹۳۵ھ. ربيع الاول ۹۰۷/۱۱ ه.ش. قوس ۱۵۲۸/۱۲م. دىسىمېر ۳.

^۸ اگر الله تعالى نصيب اېتسە ؛ اگر الله تعالى خواه له سە (بابر انسايكلوپىديه سى ، ۲۰۱۴)

سيزلارنىڭ جان تارتىپ ؛ قىلىچ چاپماق محللارنىڭ دور. قابودا كېلگن^۱ ايشنى تقصير قىلماڭىز. گران جانلىق بىلە كاهل لىق پادشاھ لىق بىلە راست كېلماق.

جھانگیرى توقف بر نتابد
جھان آنرا بود کو به شتابد
همه چیزی ز روی کدخدایی
سکون می یابد ؛ الا پادشاهی^۲

اگر تېنگرى عنایتی بىلە بلخ و حصار ولایتی میسر و مسخر بۇلسە ؛ حصاردا سېنىڭ كىشىڭ بۇلسون- بلخ تە كامران نىڭ كىشىسى بۇلسون. اگر تېنگرى عنایتی بىلە سمرقند هم مسخر بۇلسە ؛ سمرقندتە سېن اۆلتورغىل. حصار ولایتینى ان شاء الله خالصە قىلغوم دور. اگر كامران بلخنى آزرغانسە^۳ ؛ عرضە داشت قىلىڭ ان شاء الله انىڭ قصورىنى اوشال ولایتلاردىن اۆق راست قىلغومىز دور.

ينە سېن اۆزىڭ بىلور اېدىڭ كىم دايم بو قاعدە اېدى: آلتى حصە سنگا بۇلسە ؛ بېش حصە كامران غە بۇلور اېدى. ھمىشە بو قاعدەنى مرعى توتوب ؛ موندىن تجاوز قىلماڭ. ينە اينىڭ بىلە يىخشى معاش قىلغاي سېن. اولوق لار گا كۇتارىم لىك كېراك. اميدىم بار كىم سېن ھم يىخشى اختلاط قىلغاي سېن. اينىڭ ھم متشرع و يىخشى يىگىت قۇپوبتور. اۆل ھم ملازمت و يك جھت لىقتە تقصير قىلماڭ.

ينە سىندىن آرزاق گلم بار. بو ايكي- اوچ يىلدىن بېرى ، بىر كىشىڭ كېلمادى. مېن يىبارگان كىشى ھم راست بىر يىلدىن سۇنگرا كېلدى. مونداق بۇلور مو ؟ ينە خط لار يىڭدا يالغوزلوق- يالغوزلوق كىم دېب سېن. يالغوزلوق ، پادشاھ لىقتە عىب تور. نېچوك كىم دېبتورلار:

اگر پای بندى رضا پیش گیر
و گر یک سواری سر خویش گیر^۴

ھىچ قىدى ، پادشاھ لىق قىدى چە يوقتور. پادشاھ لىق بىلە يالغوزلوق راست كېلماق. ينە مېن دېگاندىك ، بو خط لارنىڭنى يىتىپ سېن و اۆقوماي سىن. نى اوچون كىم اگر اۆقور خيال قىلسانگ اېدى ؛ اۆقوى آلماس اېدىڭ. اۆقوى آلماندىن سۇنگ ، البتە تىغىر بېرور اېدىڭ. خطىڭنى خود تشویش بىلە اۆقوسە بۇلادور ؛ ولى اسرو معلق تور. نثر معما ، ھىچ كىشى كۇرگان اېماس. املانگ يامان اېماس. اگرچە خىلى راست اېماس. التفاتنى /طا/ بىلە يىتىپ سېن.

^۱ قابودە كېڭن اتمە سى ، اصل دە ، اۆچىلىك بىر اتمە دىر. يعنى كىم ، آو ، اېشىگە كېلگن. تاغ و دلە دە ، آونىڭ كېيىنى دە بارماق كېرك اېمىس. بو يېردە ، ايش قولى بۇلگن دە ، ھدف يىقىن تورگندە

^۲ جھانگیرلىك تۇختە ب تورمىيدى. كىم ، يىخشى تېرىشسە ، جھان اوشە نېكى بۇلە دى. حياتدە ھر بىر نرسە نېڭ تۇختە شى مېكەن. اما پادشاھ لىك تۇختە مېيدى. (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۴۲۰) گىجەلىك نظامى نىڭ «خسرو شىرىن» حكايە سىدن.

^۳ بلخنى آزدىسە

^۴ اگر اباغىڭ بند بۇلسە ؛ رضانى آلدىڭ قۇي. اگر تنھا سواری بۇلسىڭ ؛ اۆزباشىڭىچە بار. يعنى جھان گە باغلانگن بۇلسىڭ ؛ باشىڭىچە ھر نرسە كېلسە راضى بۇل. اگر ھىچ نرسە گە باغلانگن كىشى بۇلە سىڭ ؛ يۇلىڭ دن قالە. كېتە بىر. (بابرنامە ، ۱۹۶۰ ، ب. ۴۲۱). بو يېردە مسؤلىتى و مسؤلىت سىز كىشىلر قىلدە سۆز بارە دى. شاعر دېدىدې اگر ، سېن ، بىر جماعە يىلن یشە سىڭ ، مېجور سىن كىم كىم جماعە رضاسىگە قرە سىڭ. چون جماعە مقابلى دە مسؤل سىن. اگر بىلغىز بۇلسىڭ ، اۆز باشىڭىچە كېتە بىرە سىن. ھىچ قندە ي مسؤلىتىڭ يۇق. سعدى نىڭ «بوستان: كىتابى دن بىر بىت.

قولونج^۱نى يا بىلە [قولونج] يېتىپ سېن. خىنىنگنى خود هر طور قىلىپ اۋقوسە ؛ بۇلادور ؛ ولى بو مغللى الفاظىنگىدىن مقصود ، تمام مفهوم بۇلمايدور. غالباً خط يېتىردا كاھل ليغىنگ هم اوشبو جھتتىن دور. تگگف قىلاى دېب سېن- اول جھتتىن مغللى بۇلادور. موندېن نارى ، بى تگلف و روشن و پاك الفاظىلە يېتى ! هم سىنگا تشويش آزاراق بۇلور وھم اۋقوغوجى غە.

ينە اولوق ايش اوستىگا باراسېن- ايش كۇرگان رآى و تدبيرلىق بېگلاربىلە كېنگاشىب ؛ الارنىنگ سۇزى بىلە عمل قىلغاي سېن. اگر مېنىنگ رضامنى تىلار سىن ، خلوت نشىن ليغنى و اېل بىلە كم اختلاط لىقنى برطرف قىلغىل. كوندا ايگى نوبت ، اينىنگنى و بېگلارنى اختيارلارى غە قۇيماي ؛ قاشىنگ غە چارلاب ؛ هر مصلحت بۇلسە كېنگاشىب ؛ بو دولتخواه لارنىنگ اتقاقى بىلە ، هر سۇزونىنگا قرار بېرگايسېن.

ينە خواجه كلان ، مېنىگ بىلە گىستاخانه اختلاط قىلا اۋرگانىب اېدى. سىن داغى نېچوك كىم مېن خواجه كلان بىلە اختلاط قىلور مېن- اوشانداق اختلاط قىلغاي سېن.

اگر تېنگرى عنايتى بىلە اول سارييلار ايشى ؛ آزاراق بۇلسە ؛ كامران غە احتياج بۇلماسه- كامران ؛ بلخ تە مضبوط كىشىلارنى قۇيوب- اۋزى مېنىنگ قاشىم غە كېلسون.

ينە مونچە فتح و ظفرلار ، كابل دا اېكاندا بۇلدى. كابل نى شگون توتوبتورمېن. انى خالصە قىلدىم. هيچ قايسىنىگىز طمع قىلماغاي سىز.

ينە يىخشى بارىپ سېن. سلطان ويس نىنگ كۇنگلى نى آلىپ سېن. انى قاشىنگ غە كېلتوروب ؛ اينىنگ رايى بىلە عمل قىلغاي سېن كىم ايش يىلور كىشى دور. چرىكىنى يىخشى يىغىب يوروكاى سېن. آغىز سۇزلاردىن^۲ ، بيان شىخ ، صاحب وقوف دور. معلوم بۇلغوسىدور دېب مشتاقلىقلار بىلە ، سلام!

پنجشنبه كونى- ربيع الاول آيى نىنگ اۋن اوچىدا^۳- بىتىلدى.

كامران غە و خواجه كلان غە داغى اوشبو مضمون بىلە اۋز اېلىكىم بىلە ، خطلار يېتىپ يېباردىم. [بىرتمانگە آتلماق] چەارشنبە كونى- آي نىنگ اۋن تۇقوزىدا^۴- ميرزالار و سلطانلار تورك و هند امراستىنى چارلاب ؛ مشورت قىلىپ ؛ سۇزنى مونگا قۇيىلدى كىم بو يىل خود البتە بىر سارى چرىك يوروماك كېراك. اۋزومىزدىن بورونراق عىسكىرى ، پورب قەچە متوجه بۇلغاي. گنگ دريا سىدىن نارىغى سلاطين و امرا چرىكلارى بىلە ، عىسكىرى گا كېلىپ ؛ قۇشولوب هر سارى گا كىم صلاح دولت بۇلسە ؛ عزىمت قىلغايلا. بو كىفيت لارنى يېتىپ ؛ شنبە كونى- آي نىنگ يىگىرمە ايكى

^۱ عربچە و فارسچە املاسى قولونج

^۲ شفاھى گېلردن ، تقريرلردن ، نصيحتلردن

^۳ ۹۳۵ھ.ق. ربيع الاول ۹۰۷/۱۳. ھ.ش. قوس ۱۴/۱۵۲۸م. دىسىمېر ۵.

^۴ ۹۳۵ھ.ق. ربيع الاول ۹۰۷/۱۹. ھ.ش. قوس ۲۰/۱۵۲۸م. دىسىمېر ۱۱.

سيدا^۱ - اۋن التى كونلوك مۈلچار آيىلە غياث الدين قۇرچى نى ، سلطان جنيد برلاس باشلىق ، پورب امراسى غە چاپتورولدى .

[آغيز سۆزلر] آغيز سۆزلارى بو بۇلدى كيم ضرىزن و ارا به و تفك ، اوروش اسباب و آلاتى دور . بولار طيار بۇلغونچە اۋزوميزدين ايلگارراك عسكرىنى يىباريلدى . گنگ نىنگ نارى يوزيداكى جميع سلاطين و امراغه فرمان بۇلدى كيم عسكرى قاشى غە يىغىلىب ؛ هر سارى گا صلاح دولت بۇلسه ؛ تېنگرى عنايتى بىلە متوجه بۇلغاي . انداغى دولتخواه لار بىلە مشورت قىلىنگ . اگر مېنگا احتياجليق ايش بۇلسه ؛ اوشبو ميعاد بىلە بارغان كىشى كېلگچ ؛ اۋق بې توقف - ان شاء الله تعالى - آتلا نغومدور . اگر بنگالى يك جهت ليق و اخلاص مقاميدا بۇلسه - و اۋل ارادا مېنگا احتياج بۇلغودېك ايش بۇلماسه - آنى هم شرح بىلە عرضه داشت قىلىنگ . باقىب ؛ توروب بۇلماس . اۋزگا سارى عزيمت قىلغومدور . سىزلار ، دولتخواه ليق نىنگ مشورتى بىلە ، عسكرىنى آليپ ؛ يوروب ؛ انداغى ايشلارگا تېنگرى تعالى عنايتى بىلە فيصل بېرگاسىز .

[عسكرى گە خلعت] شنبه كۈنى - ربيع الاول آيى نىنگ يىگىرمە تۇقوزيدا^۲ - عسكرى گا مرصع كمرخنج بىلە پادشاھانە خلعت كىدوروب ؛ علم و توغ و نقاره و طويله تۇپچاق و اۋن فيل و قطار تيوه و قطار خچير ، پادشاھانە اسباب و آلات ، انعام بۇلدى . حكم بۇلدى كيم ديوان باشيدا اۋلتورغاي . ملاسى غە و ايگى اتكە سىگا توگمە ليك چكىنلار و ينه اۋزگا نۇكرلار يگا اوچ تۇقوز تۈن انعام بۇلدى .

يكشنبه كۈنى - آي نىنگ سلخيدا^۳ - سلطان محمد بخشى نىنگ اۋيگا باردىم . پاى انداز ساليب ساچيق كيوردى . نقد و جنسدين ايگى لكدين كۇپراق نيمه پيشكش قىلدى . آش و پيشكش تارتىلغاندين سۈنگ ، ينه بير حجره سى غە بارىب ؛ اۋلتوروب ؛ معجون يېدوك . اوندين اوچ پېر^۴ دا چىقىب ؛ سودين اۋتوب ؛ خلوتخانه كېلىلدى .

[اگره - كابل] پنجشنبه كۈنى - ربيع الآخر آيى نىنگ تۇرتيدا^۵ - مونداق مقرر بۇلدى كيم اگره دين كابل غە چه ، چىقماق^۶ بېگ ، شاھى تمغاچى نىنگ نويسنده ليغى بىلە ، طناب اورغاي . هر تۇقوز كروه^۷ دا منار قۇپارغايلار كيم منارنىنگ بلندليغى اۋن ايگى قارى^۸ بۇلغاي . اوستيدا بير چاردره

^۱ ۹۳۵ هـ. ربيع الاول ۹۰۷/۲۲ هـ. قوس ۱۵۲۸/۲۳ م. دىسېمىر ۱۴ .

^۲ بو سۆزنىنگ ملجار ، ملجار ، بۇلجارامالارى هم بار .

^۳ ۹۳۵ هـ. ربيع الاول ۹۰۷/۲۹ هـ. قوس ۱۵۲۸/۳۰ م. دىسېمىر ۲۱ .

^۴ ۹۳۵ هـ. ربيع الاول ۹۰۷/۳۰ هـ. جدى ۱۵۲۸/۱ م. دىسېمىر ۲۲ .

^۵ كۈن نىنگ اوچ پېرى - تۇقۇزىنچى ساعىتى - ده

^۶ ۹۳۵ هـ. ربيع الآخر ۹۰۷/۴ هـ. جدى ۱۵۲۸/۵ م. دىسېمىر ۲۶ .

^۷ بو اسم نى (بايرنامه ، ۱۹۹۵ ب. ۵۶۲) ده شو شكل قيد قىلگن . چقماق (ايلديريم ، چاغين) بۇلىشى هم مېكن .

^۸ ۱۸ كيلومتر ده

^۹ آلتى متر

قۇپارغايلار. ھەر اۋن سېكىز كروھ^۱ دا آلتى يام آتى^۲ باغلاغايلار. يامچى و سايس گاعلوفه و آتلا رغه علىق تعين بۇلغاي. اونداق فرمان بۇلدى كيم بو يام آتى باغله تور يېر ، اگر بير خالصه غه ياووق بۇلسه ؛ بو مذكور بۇلغانلارنى اوندىن سرانجام قىلسونلار. يوق اېرسه ھەر بېگ نىنگ پرگنه سىگا واقع بۇلسه ؛ انىنگ عھدە سىدا قىلسونلار. اوشبو كون ، چقماق [بېگ] بىلە شاھى اگرەدىن چىقتىلار. بو كروھلارنى ميل بىلە موافق تعين قىلىلدى ؛ نېچوك كيم مۇبىن دا مذكور دور:

تورت مىنگ دور قدم بىلە بير ميل^۳ بير كروھ آنى ھند اېلى دېر بىل
دېدىلار بير يارىم قارى^۴ بو قدم ھەر قارى بىل كە بار دور آلتى توتام^۵
ھەر توتام تۇرت اېلىك^۶ ، يەنە ھەر اېلىك آلتى جو عرضى بۇلدى بىل بو بىلىك
پىمايش طنابىنى بو مذكور بۇلغان بير يارىم قارى بىلە - كيم تۇقوز توتام بۇلغاي - قىرق قارى^۷
تعين قىلىلدى كيم بو يوز طنابى بير كروھ^۸ بۇلغاي.

[اولوق تۇي] شنبە كون - آى نىنگ آلتى سىدا^۹ - تۇي بۇلدى. قىزىل باش و اۋزىپك و ھندولارنىنگ ايلچىلارى بو تۇيدا بار اېردىلار. فرمان بۇلدى كيم بېگلاردىن يونس على ، قىزىل باش لاربىلە اۋلتورغاي.

سۇل قۇلدا ھم اوشبو دستور بىلە ، اۋزىپك اېلچىلارى اۋلتوروب ؛ بېگلاردىن عبدالله قە ، فرمان بۇلدى كيم بولاربىلە اۋلتورغاي. مېن يانگى سالغان مئىن خىس پوش تالارنىنگ شىمالى ضلعىدا اۋلتوردوم.

اۋنگ قۇلومدا بېش - آلتى قارى ، تۇختە بوغە سلطان و عسكرى و حضرت خواجە نىنگ اولادى - خواجە عبدالشھيد و خواجە كلان - و خواجە چشتى و خليفە و يەنە سمرقنددىن كېلگن خواجەلارنىنگ توابى ، حافظ و ملالار اۋلتوردىلار.

سۇل قۇلومدا بېش - آلتى قارى محمد زمان ميرزا و تانگ آتمىش سلطان و سىد رفيع و سىد رومى و شىخ ابوالفتح و شىخ جمالى و شىخ شھاب الدىن عرب و سىد دكنى اۋلتوردىلار.

^۱ ۳۶ كىلومېتر

^۲ ئېستە آتى ، داك آتى

^۳ بير ميل ، ميل اوچ كىلومېتر دىر. كروھ اېگى كىلومېتر.

^۴ ھەر قدم ، بير يارىم قارى يعنى ۷۵ سانتىم

^۵ بو اندازە لىر ھەر محل دە فرق اېتە دى. ۵۰ - ۶۰ يىل آلىدىنگە چە ، اېگى قولچىنى بير توتىم دېيىرلدىلار. بابىرنامە دە كېلگن اندازە لىر ، دقيق دىر. (دكتور واحدى اسد / ۱ / ۱۴۰۰

سرىل) ۶ توتىم ، ۵۰ سانتى مترگە يېقىن بير اۋلجاو بۇلە دى. بو اېسە معيارى بير اۋلجاو دىر. بير قارى ، ۵۰ سانتى مترگە تېنىك بير مسافە اۋلجاوى.

^۶ بو يېردە بىرماق معنا سىدە. ۸ سانتىم

^۷ ۲۰ متر

^۸ ۲ كىلومېتر

^۹ ۹۳۵ھ. ربیع الآخر ۶ / ۹۰۷ھ. جدی ۷ / ۱۵۲۸م. دىسىمېر ۲۸. آى نىنگ آلتى سى ، جمعه كونی كېلە دى.

جميع سلاطين و خوانين و اکابر و امرا ، آشدین بورون ، قیزیل دین آق دین ، قرادین ، ^۱ رختین ، جنسیدین ساچیقلا کوردیلار . بویوردوم کیم آلیمدا زیلوچه سالدیلار . قیزیل و آقنی بو زیلوچه اوستیگا تۆکیدیلار . رخت و آق پارچه و بدره لار نی هم قیزیل و آق نینگ یانیدا توده قیلدیلار . آشدین بورونراق ساچیق کیورور اثناسیدا ، مست تیوه لار نی و فیالارنی اؤترو داغی ارلدا اوروشقه سالدیلار . بیر نهجه قۇچقار هم اوروشتوردیلار . بولاردین سۇنگ گشتی گیرلار گشتی توتیلار .

اولوغ آش تارتیلغاندین کھین ، خواجه عبدالشہیدیلہ خواجه کلان غہ اؤرمک ابرہلیک کھش جہ لار ، مناسب خلعتلاریلہ کییدورولدی . ملا فرخ و حافظ باشلیق بیلہ کھلگانلاریگا چکمنلار کییدورولدی . کؤچوم خان نینگ ایلچی سیگا و حسن چلبی نینگ اینی سیگا هم قماش باشلیق ، تکمہلیک کھش جہ لار ، فراخورى ، خلعتلار ، عنایت بۇلدى . ابوسعید سلطان نینگ و مہربان خانیم نینگ اۇغلی نینگ بولاد سلطان نینگ ایلچیلاریگا و شاہ حسن نینگ ایلچی سیگا ، تکمہلیک چکمنلار ، قماش تۇنلار انعام بۇلدى . ایگی خواجه غہ و ایگی اولوغ ایلچیگا- کیم کؤچوم خان نینگ نؤکری و حسن چلبی نینگ اینیسی بۇلغای- کوموش تاش بیلہ آلتون و آلتون تاشی بیلہ کوموش تارتیلیب انعام بۇلدى . آلتون تاشی بیش یوز مثقال دور کیم کابل تاشی بیلہ بیر سہر بۇلغای . کوموش تاشی ایگی یوز ایللیک مثقال دور کیم کابل نینگ یاریم سہر ^۲ بۇلغای .

خواجه میرسلطان غہ و اۇغلانلاری غہ و حافظ تاشکندی و ملا فرخ باشلیق خواجه نینگ ملازم لاری غہ و اؤزگا ایلچیلارگا ، هم آلتون دین کوموش دین ترکش بیلہ انعاملار بۇلدى . یادگار ناصر غہ ^۳ کمرخنجر انعام بۇلدى . ینہ میر محمد جالہ بان ، گنگ دریاسی غہ یخشی کؤپرؤک باغلانغان اوچون ، مستوجب عنایت بۇلوب ابدی . بو میرمحمد غہ و ینہ تفک اندازلاردین پهلوان حاجی محمد و پهلوان بھلول و ولی پارسچی غہ یگہ خنجر عنایت بۇلدى . استاد علی قلی نینگ ایگی اۇغلی غہ هم خنجر انعام بۇلدى . ینہ سید داود گرمسیری غہ قیزیل دین ، آق دین انعام بۇلدى .

ینہ قیزیم- معصومہ- نینگ ، اۇغلو- ہندال- نینگ نؤکرلاریگا ، تکمہلیک چکمنلار و قماش خلعتلار انعام بۇلدى . ینہ اندجان دین و بی ولایت و بی وطن یورگان بیرلاریمیز ^۴ و سوخ و ہشیاردین کھلگانلارگا ، چکمنلار و قماش خلعتلار و آلتون دین و کوموش دین رختین ، جنسیدین انعاملار بۇلدى . قربان بیلہ شیخی نینگ نؤکرلاریگا و کھمرد رعایاسی غہ هم اوشبو دستوریلہ عنایتلار بۇلدى .

^۱ طلا ، نقرہ ، مشک یا شاید هم تنگہ .

^۲ قر . قۇشمہ لر بۇلیمى

^۳ ناصر مرزانیگ اۇغلی . بابر نینگ اینی بچہ سی (برادرزادہ سی)

^۴ بابر قیغویب ، ماوراء النہر دہ گی حالت لری نی « بی ولایت و بی وطن یورگان بیرلاریمیز » دیب وصف ایتہ دی . اوشہ کونلر و ولایتلر نی ، بو کونلر و ولایتلر ؛ بدخشان دین ہند دینگیز غہ جہ بۇلگن- ولایت بیلن تہنگلیبیدی .

[هندوستان لؤللیرى] آش تارتیلغاندىن سۇنگ فرمان بۇلدى كیم هندوستان نینگ بازیگرلاری^۱ كېلىپ ؛ اؤیونلارینی كۇرساتگایلار. لؤللیار كېلىپ ؛ ایشلارین كۇرساٹیلار. هندوستان لؤللیاری بعض ایشلاری كۇرساتادورلار كیم اؤل ولایتلار^۲ نینگ لؤللیاریدىن كۇرولمايدورایدی. اول جملەدىن بیرى بو دور كیم یېتى حلقەنى بیر پېشانى سى غە و ایگى تیزیگا تعبیه قیلیپ ؛ ینە تۇرت حلقەنى ایگى نى ، ایگى ایلیک بارماغى بیلە و ایگى نى ، ایگى ایاق بارماغى بیلە تېز و بى درنگ ایوورا دور.

ینە بیرى بو كیم رفتار طاووس یوسونلوق بیر اېلیكىنى بیرگا قۇیوب ؛ بیر اېلیكى و ایگى ایاغى بیلە اوچ حلقەنى تېز و بیدرنگ ایوورادور.

ینە بیرى بو كیم اؤل ولایت لؤللیاری ایگى یغاچنى ایغلاری غە باغلاب ؛ پای چوبین قیلیپ ؛ یؤل یورورلار. هندوستان بو لؤللیاری بیر یغاچ بیلە پای چوبین قیلیپ ؛ یؤل یورویدورلار. ایغلاری غە هم باغلامای دورلار.

ینە بیرى بو كیم ایگى لؤللى بیر- بیرینی توتوشوب ؛ اؤل ولایتلاردا ایگى تورلوك معلق بارورلار. هندوستان لؤللیاری بر بیرى لارینى توتوشوب ؛ اوچ- تۇرت تورلوك معلق بارادورلار.

ینە بیر بوكیم ، آلتى- یېتى قارى^۳ یاغاچ نینگ توبینی بیر لؤللى بیلگى قۇیوب ؛ یاغاچنى تیک توتوب تورا دور. ینە بیر لؤللى بو یغاچقە چقیپ ؛ یاغاچ اوستیدا ، اؤیونلار اؤینایدور.

ینە بیرى بو كیم بیر كیچیک لؤللى ینە بیر اولوغ لؤللى نینگ باشى غە چقیپ ؛ تیک تورادور. قویغى لؤللى اؤل ساری بو ساری ایلدام یوروب ؛ ایش كۇرساتگاندا ، بو كیچكىنە ، اؤل لؤللى نینگ باشى نینگ اوستیدا تیب- تیک ، تېبرانمای توروب ؛ اؤل هم ایشلار كۇرساته دور. قالین پاترلار هم كېلىپ رقاصلىق قیلدیلار.

نماز شام غە یقین ، قیزیلدىن ، آقدىن قرادین غلبە ساجیلدى. غریب غوغا و ازدحامى بۇلدى. نماز شام بیلە نماز خفتن اراسیدا ، بېش- آلتى مخصوص لارنى قاشیم غە اؤلتورغوزدوم.

بیر پھریدین كۇپراک اؤلتورولدى. تانگلاسى^۴ ایگى پھر^۵ دا كېمە گا اؤلتوروب ؛ هشت بېشت غە كېلىلدى.

دوشنبە كونی^۶ عسکرى- كیم سفر قیلیپ ؛ چقیپ اېدی ؛ كېلىپ ؛ حمامدا رخصت آلیپ ؛ شرقە كۇچتى.

^۱ داربازلار^۲ کابل و ماوراءالنهر ولایتلری^۳ اوچ- اوچ بریم متر^۴ ۹۳۵ھ. ربیع الآخر ۹۰۷/۷ ه. جدى ۸/ ۱۵۲۸م. دېسېمېر ۲۹.^۵ كوندوز دن آلتى ساعت اؤتگنده.^۶ ۹۳۵ھ. ربیع الآخر ۹۰۷/۹ ه. جدى / دى ۱۰/ ۱۵۲۸م. دېسېمېر ۳۱.

سە شنبە كۈنى^۱ دولپۇردا بۇيۇرغان حوز و چاه عمارتلارنى كۆرۈ باردىم. بىر پەر^۲ و بىر گرېدا باغدىن ئاتلاندىم. كېچەنىڭ ئۇلغى پاسىدىن بېش گرى^۳ بۆلۈب اېدى كىم دولپۇر باغى غە بارىلدى. پىنجىنبە كۈنى- آى نىڭ ئاۋن بىرىدا^۴- سىڭىن چاه و يىگىرمە آلتى تاش ترناو و تاش ستون و يك پاره قىيادىن قازىلغان اريغلار ، طيار بۆلۈب ؛ اوشبو كۈن نىڭ اوچ پېرىدىن^۵ ، چاهدىن سو تارتماق بىياد بۆلدى. دولپۇردا ايش قىلادورغان سىڭىتراش و درودگر و جىمىع مزدورلارغە ، آگرە داغى استادكارلار ، مزدورلار دستورى يىلە انعاملار بۆلدى. چاه سۈيى اېدى[ھېدى] اوچون- احتياط قە- بۇيۇرولدى كىم ئاۋن بېش كېچە كۈندۈز تىنماي ؛ چرخنى ايوروب سوتارتقايلار. آدىنە كۈنى^۶ اولغى پەرغە بىر گرى قالىب اېدى كىم دولپۇردىن ئاتلاندى. آفتاب ھنوز اۆلتورمايدور اېدى كىم دريادىن كېچىلدى.

[دىو سلطان نىڭ نۇكرى] سە شنبە كۈنى- آى نىڭ ئاۋن آلتى سىدا^۷- قىزىل باش بىلە اۋزىپك نىڭ اوروشىدا ، بار كىشى- دىوسلطان نىڭ نۇكرى- كېلدى. اونداق تقرر قىلدى كىم جام و خرگرد نواحيىسىدا عاشورا كۈنى ، توركمان بىلە اۋزىپك نىڭ مضافى واقع بۆلور. فرض وقتىدىن نماز پىشىن گاچە اوروشولار. اۋزىپك كىشىسىنى اوچ يوزمىڭ بار اېدى ، دېدى. توركمان قىرق- اېلىك مىڭ كىشى اېكاندور. قراسىنى يوزمىڭ چىنادى. ۋلى اۋزىپك اۋزى نىڭ كىشىسىنى ، يوز بېش مىڭ كىشى دېرلار اېدى. قىزىل باش آدمى ، روم دستورى بىلە ، ارابه و ضربىن و تفك انداز ترتىب قىلىپ ؛ اۋزىنى بېركىتىپ ؛ اوروشور. ايگى مىڭ ارابه و آلتى مىڭ تفك انداز بار اېركاندور. شاهزادە^۸ و جوجە سلطان ، يىگىرمە مىڭ ابدان يىگىت بىلە ارابه نىڭ ايچىدا تورار. اۋزگا بېگلارنى ارابهدىن تاشقارى برانغار ، جوانغار ياسار. اۋزبېگلارنى بېگان بىلە تاشقارى كىشىنى باسىپ ؛ توشورا- توشورا آلىپ ؛ اۋق تېرلارلار. ارقاغە ايورولوب ؛ تيۋە و پرتال اولجە قىلورلار. آخر ارابه نىڭ ايچىدا كىلار زىنجىرنى آچىپ ؛ چىقارلار. مۇندا ھم ضرب اوروش بۆلور. اۋزىپك اوچ قاتلە ياندورا سالور. تېنگرى تعالى عنائىتى بۆلۈب ؛ اۋزىپك نى باسارلار. كۆچۈم خان ، عىيد خان ، ابوسعيد سلطان باشلىق ، تۆقوز سلطان گرفتار بۆلور. بىر ابوسعيد سلطان تىرىك اېمىش. اۋزگا سېكىز سلطان مقتول بۆلور. عىيد خان نىڭ باشىنى تاپماسلار. تنە سىنى تاپارلار. اۋزىپك دىن اېلىك مىڭ كىشى و توركماندىن يىگىرمە مىڭ كىشى قتل غە بارور.

^۱ ۹۳۵ھ. ربیع الآخر ۹۰۷/۱۰ هـ. جدی ۱۵۲۸/۱۱ م. جنوری ۱.

^۲ كۈن دن اوج ساعت و ۲۴ دقیقه اوتكندە

^۳ كېچەنىڭ اوج ساعت و ۱۲۰ دقیقه سى. باشقىچە ايتكندە ، ايگىنچى پاس/ پەر دن بىر ساعت قالگن دە. كۈندۈز ۴ پەر يا پاس دىر و كېچە ھم ۴ پەر يا پاس دىر. ھر پاس اوج ساعت دىر. بىر كېچە و كۈندۈز ۸ پەر يا پاس بۆلە دى.

^۴ ۹۳۵ھ. ربیع الآخر ۹۰۷/۱۱ هـ. جدی ۱۵۲۸/۱۲ م. جنوری ۲.

^۵ كۈن دن ۹ ساعت اۆتكەن دە.

^۶ ۹۳۵ھ. ربیع الآخر ۹۰۷/۱۳ هـ. جدی ۱۵۲۸/۱۴ م. جنوری ۴.

^۷ ۹۳۵ھ. ربیع الآخر ۹۰۷/۱۶ هـ. جدی ۱۵۲۸/۱۷ م. جنوری ۷.

^۸ شاهزادە طهماسب / تھماسپ

[سلطان جنید نینگ آغیز سۆزی] ھم اوشبو كون غياث الدین قۇرچی - کیم اۇن آلتی کونلوك مۇلچار بیلە - جونە پورغە باریب ابدی ؛ کەلدى .سلطان جنیدلار ، خریدقە چریک بارغان دورلار . بو خریدقە بارغان جەتیدین مۇلچارغە یېتىشە آلماس .سلطان جنید آغیز سۆزی مونى دېتور کیم ، شکر ، تېنگرى عنایتیدین بو طرفلار ، پادشاه متوجه بۇلغونچە ایش کۆرونمايدور . میرزا کیلسەلار ، بو نواحیداغى سلاطین و خوانین و امراغە فرمان بۇلسە کیم میرزا قەدیمدا متوجه بۇلسەلار . امید بار کیم بارى ایشلار آسانلیق بیلە میسر بۇلغای . اگرچە سلطان جنیدتین مونداق جواب کەلدى ؛ ولی ملا محمد مذهب نى - کیم سنگای کافریننگ غزوییدین سۇنگ بنگالەغە اېلچیلیکگا یېباریلیب ابدى - بو کون - تانگلا کەلور دې دورلار ابدى . انینگ خبری غە ھم باقیلدى .

آدینە کونى - آىنینگ اۇن تۇقوزیدا^۱ - معجون یېب بیرنچە مخصوص لاریلە خلوتخانەدا اۇلتوروب اېدیم کیم ملا محمد مذهب آخشامی غە - کیم شنبە کېچە سى^۲ بۇلغای - کەلیب ملازمت قیلدى . اول طرفداغى کیفیتنى بیر - بیر سۇروب ؛ معلوم قیلدوک کیم بنگالی اطاعت و یک جەتلیق مقامیدا اېمیش .

[غرب تمانى] یکشنبه کونى^۳ تورک و ھند امرا سینی خلوتخانەدا چارلاب ؛ کېنگاشتوک . بو سۇزلار اراغە توشتی کیم بنگالی اېلچى باریب ؛ اطاعت و یک جەتلیق مقامیدا اېمیش . بنگالەغە بارماق خود بی صورت تور . اگر بنگالە باریلماسە ؛ اول نواحیدا بیر خزانەلیق بیر یوقتورکیم چریک اېلیگا مددی بۇلغای . غرب طرفیدا بعض یېرلار بار ھم یاووق دور ؛ ھم خزانەسى باردور .

مالی وافر اېیلی کافر یۇل یاووق شرق ساری گر یېراقتور اۇل یاووق

آخر سۇز مونگا قرار تاپتی کیم غرب طرفی بارور یۇلومیز چون یاووقتور ؛ بیر نچە کون توقف قیلیب ؛ شرق طرفیدین خاطرنی جمع قیلیب ؛ باریلسە ھم بۇلور .

ینە غياث الدین قۇرچى نى ییگیرمە کونلوك میعاد بیلە ، پورب امراسی غە فرمانلار بیتیب ؛ چاپتورولدى - کیم بارى سلاطین و خوانین و امرا کیم گنگ سویىنینگ نارى یوزیدا تورلار ، عسکرىنینگ قاشی غە ییغیلیب ؛ بو یاغیلارنینگ اوستیگا یوروگایلار . بو فرمانلارنى یېتکوروب ؛ ھرنی اوندا بۇلغان خبرنى تاپیب آلیب ؛ میعادقە یېتاکېلگای .

[بلوچ غوغاسى / بلوچ اوستیگه] اوشبو ایامدا محمدی کۆکلتاش دین عرضه داشت کەلدى کیم بلوچ ینە کەلیب ؛ بعض یېرلارنى چاپتی . بو مصلحت اوچون ، چین تېمور سلطاننى تعین قیلیدى کیم سهرند و سامانە دین ناریغى بېگلار مثلى عادل سلطان ، سلطان محمد دۇلداى ، خسرو کۆکلتاش ، محمد علی جنگ جنگ ، عبدالعزيز میرآخور ، سیدعلی ، ولی قیزیل ، قراچە

^۱ ۹۳۵ھ.ق. ربیع الآخر ۹۰۷/۱۹ ھ.ش. جدی ۱۵۲۸/۲۰ م. جنوری ۱۰ .

^۲ ۹۳۵ھ.ق. ربیع الآخر ۹۰۷/۲۰ ھ.ش. جدی ۱۵۲۸/۲۱ م. جنوری ۱۱ .

^۳ ۹۳۵ھ.ق. ربیع الآخر ۹۰۷/۲۲ ھ.ش. جدی ۱۵۲۸/۲۳ م. جنوری ۱۳ .

ہلاہل ، عاشق بکاول ، شیخ علی ، کتہ گجور خان ، حسن علی سوادى باشلیقلار ؛ سلطان^۱ قاشی غہ ییغیلیب-آلتی آی لیق یاراق بیله ، بلوچ اوستیگا یوروگایلار. سلطان نینگ چار و یاساغی غہ^۲ حاضر بؤلوب ؛ یؤلوق ، تۇرالیک سؤزیدین چیقماغایلار. بو فرمان نی بیتکورگالی عبدالغفار تواچی تعین بۇلدى.

انداق مقرر بۇلدى کیم **اۆل چین تېمور سلطان غہ** بو فرمانلارنى بیتکورگای ؛ اوندىن اۆتوب مذکور بۇلغان بیگلارگا فرماننى کؤرساتیب ؛ نی ییردا کیم چین تېمور سلطان مۇلچار قیلغان بۇلسه ، بارچانی چریکی بیله اوندا حاضر قیلغای. عبدالغفار هم اۆزی بو چریکتہ بۇلغای. هر کیمیدین سۇستلوق و بی اهتماملیق ظاهر بۇلسه ؛ عرضه داشت قیلغای. اوشال تقصیر قیلغاننى موچه ؛ چرگاسیدین اوزاتیب ؛ ولایت و پرگنه سیدین ییراتقاي بیز. بو فرمانلارنى تاپشوروب ؛ آغیزسؤزلارنى تویتوروب^۳ ؛ عبدالغفار غہ رخصت بېریلدى.

یکشنبه کچه سی-آی نینگ ییگیرمه سبکیزیدا^۴-اوج پھر و آلتی گریدا جون دین اۆتوب ؛ دولپوردا نیلفر باغیغہ^۵ متوجه بۇلدوق. یکشنبه کونیدین اوج پھر^۶ یاووشوب ابدی کیم باقہ کېلدوک. باغ نینگ اطراف و جوانبیدا بیگلارگا و ایچکیلارگا یېرلار و یورتلار تعین بۇلدى کیم اۆزلاری اوچون عمارتلار و باغلار سالغایلار.

پنجشنبه کونی-جمادی الاول آیی نینگ اوچیدا^۷-باغ نینگ شرق-جنوبی طرفیدا حمام غہ یېر تعین قیلیب ؛ حمام یېرىنى توزاڭلار. بویوردوم کیم بوتوزالگان یېردا حمام نینگ کرسی سینی قۇپارغاندین سۇنگ حمام طرحینی سالغایلار. بو حمام نینگ یېر اوپیدا ، ده در ده حوض بویوردوم.

اوشبو کون ، قاضی جیانیینگ و نرسینگ دیونینگ عرضه داشتلارینی ، اگره دین خلیفه یباریب تور. بهارنى اسکدرنینگ اؤغلی-محمود-آلغان اېمیش. بو خبر کېلگچ چریک آتلانماقینی جزم قیلیب ؛ تانگلاسی-آدینه کونی^۸-آلتی گریدا نیلفر باغیدین آتلانیب ؛ نماز شام اگره گا کېلیلدى. محمد زمان میرزا دولپور غہ بارا دور اېکاندور. یۇلدا اوچرادى. چین تېمور سلطان هم او شبو کون اگره گا کېلیب اېکاندور.

^۱ چین تېمور سلطان بو اسمنى (تذکرۃ الوقعات ، ۲۰۱۵ رامپور) ده حسین تېمور الکن. قر. اوشه کتابینگ کؤرسیتکچی گه.

^۲ امر و نهی تېنگی دیر.

^۳ اېشیتیریب. عثمانلی تورکچه ده ، دویدورماق / فعلی ، استعمال بۇله دی.

^۴ کچه نینگ اوجی پھری دن (توقیز ساعتی و ۱۴۴ دقیقه)

^۵ بابر فرزندلاری گه بیتگن وصیت نامه سی نی-یکم جمادی الاول ۹۳۵- انه شو باغده یازگن. قره نگ: (درباره ؛ بابر-حقیده ، ۱۳۹۶)

^۶ قریب توقیز ساعت اۆتېبدی.

^۷ ۹۳۵ هق. جمادی الاول ۳/ ۹۰۷ هس. دلو ۳/ ۱۵۲۸ م. جنوری ۲۳.

^۸ ۹۳۵ هق. جمادی الاول ۴/ ۹۰۷ هس. دلو ۴/ ۱۵۲۸ م. جنوری ۲۴.

تانگلاسى - شنبە كۈنى - ^۱ كېنگاش بېگلارنى تىلاب ؛ پنجشنبه كۈنى - آينىڭ اۋنىدا ^۲ - پورپ سارى اتلانماقە سۈزنى قرار بېرىلدى .

[ھمايون دن كېلگن خبر] ھم اوشبو شنبە كۈنى ، كابلدىن خط و خبر كېلدى كيم ھمايون ، اول يوزلارنىڭ چرىكىنى يىغىب ؛ سلطان ويسنى اۋزىغا قوشوب ؛ قىرق - اېلىك مىنگ چە كىشى بىلە ، سمرقند اوستىغا عزىمت قىلىپ تور . حصارغە سلطان ويسنىڭ اينىسى شاھ قلى بارىپ كىرىپتور . تورسون محمد سلطان ترمزتىن يوروب ؛ قبادياننى آلىپ ؛ كۆمك تىلابتور . ھمايون تولك كۆكتاشنى و مىرخردنى قالىن كىشى بىلە و بۇلغان مغولار بىلە ، تورسون سلطانغە كۆمك بېبارىپ ؛ اۋزى ھم الارنىڭ سۈنگى چە متوجە بۇلۇبتور .

پنجشنبه كۈنى - جمادى الاول آينىڭ اۋنىدا ^۳ - اوچ گرىدىن ^۴ سۈنگ پورپ عزىمىتى بىلە سفر قىلىپ ؛ جلىسر كېنتىدىن يوقارى راق - كېمە بىلە - جوندىن كېچىپ ؛ زرافشان باغىغە كېلدىم . اونداق فرمان بۇلدى كيم توغ و نقارە و طويلە و جمىع چرىك اېلى ، باغنىڭ اۋترو سىدا سونىڭ اول يوزىغا توشگاي . كۆرنىشگا ^۵ كېلور كىشى ، كېمە بىلە كېچىپ كېلگايلا .

شنبه كۈنى ^۶ ، اسماعىل مئا - كيم بنگالە اېلچىسى اېدى - بنگالىنىڭ پىش كىشلارنى كېلتوروب ؛ ھندوستان دستورى بىلە ملازمت قىلدى . بىر گز آتىمى يېر كېلىپ ؛ تعظيم قىلىپ ؛ ياندى . معتادى خلعت - كيم سىرموپنە دېرلار ؛ كىيدوروب كېلتوردىلار . بىزىڭ دستورى بىلە اوچ يۈكۈنوب ؛ كېلىپ ؛ نصرت شاھنىڭ غرضە داشتىنى بېردى . كېلتورگان پىشكىشلارنى اۋتكارىپ ؛ مراجمت قىلدى . دوشنبە كۈنى ^۷ خواجە عبدالحق كېلدىلار . كېمە بىلە سودىن كېچىپ ؛ خواجەنىڭ چادرلارىغە بارىپ ؛ ملازمت قىلدىم .

سە شنبە كۈنى ^۸ ، حسن چلبى كېلىپ ؛ ملازمت قىلدى . چرىك جابدوغىنىڭ مصلحتىغە نېچە كون چىراغدا توقف قىلىلدى .

پنجشنبه كۈنى - آينىڭ اۋن يېتى ^۹ سىدا - اوچ گرى ^{۱۰} دىن كېين ، اوندىن كۈچۈلدى . مېن كېمە گا كىرىپ باردىم . انوار كېنتىگا - كيم اگرەدىن يېتى كروە ^{۱۱} دور - توشولدى .

^۱ ۹۳۵ھ.ق. جمادى الاول ۵ / ۹۰۷ ه.ش. دلو ۵ / ۱۵۲۸ م. جنوری ۲۵.

^۲ ۹۳۵ھ.ق. جمادى الاول ۱۰ / ۹۰۷ ه.ش. دلو ۱۰ / ۱۵۲۸ م. جنوری ۳۰.

^۳ ۹۳۵ھ.ق. جمادى الاول ۱۰ / ۹۰۷ ه.ش. دلو ۱۰ / ۱۵۲۸ م. جنوری ۳۰.

^۴ كوندوزنىڭ تۇقۇزىنىچى ساعىتى يېقىنلىش گن اېدى .

^۵ ... كلىه نىڭ اصلى ، كۆرىش دىر . كۆرنىش / كۆرنىش ، ملاقات معناسىدە استعمال بۇلە دى . فارسچە املاسى كۆرنش دىر . معناسىنى تواضع و احترام قىلماق قىد قىلگن لىر .

«كۆرنش: توركى . توركى جغتايى گورنىش ، باش اېگماق ، تعظيم قىلماق.» (فرھنگ فارسى معىن ، ۱۳۸۹)

^۶ ۹۳۵ھ.ق. جمادى الاول ۱۲ / ۹۰۷ ه.ش. دلو ۱۲ / ۱۵۲۸ م. فېبرى ۱.

^۷ ۹۳۵ھ.ق. جمادى الاول ۱۵ / ۹۰۷ ه.ش. دلو ۱۵ / ۱۵۲۸ م. فېبرى ۴.

^۸ ۹۳۵ھ.ق. جمادى الاول ۱۶ / ۹۰۷ ه.ش. دلو ۱۶ / ۱۵۲۸ م. فېبرى ۵.

^۹ ۹۳۵ھ.ق. جمادى الاول ۱۷ / ۹۰۷ ه.ش. دلو ۱۷ / ۱۵۲۸ م. فېبرى ۶.

^{۱۰} ۷۲ دقيقە دن سۈنگ

^{۱۱} ۱۶ كىلومتر

یکشنبہ^۱ اۋزبیک اہلچیلاریگا رخصت بېریلدى. كۋچوم خان نینگ اېلچى سى - امين مرزا-غە كمرخنجىر و زربفت بېلك و يېتمىش مىنگ تنگە انعام بۇلدى. ابوسعيد سلطان نینگ نۇكرى - ملا تغاىي-غە و مېربان خانىم بىلە اۋغلى - پولاد سلطان-نىڭ نۇكرلارىگا تكمە ليك چىكانلار بىلە قماش خلعتلار كىيىدولدى. بولارنىڭ ھم فراخور حاللارى نقدىن انعام بۇلدى. تانگلاسى غە خواجە عبدالحق قە اگرەدا تورماقە و خواجە كلان - خواجە يحيى نینگ نېرە سىگا - كىم اۋزبىك خان و سلطانلار يىدىن رسالت طريقى بىلە كېلىپ اېردىلار ؛ سمرقند بارماقە رخصت بۇلدى.

[ھاميون و كامرانغە ساوغە لر] ھاميون نىڭ اۋغلى بۇلغانى نىڭ تېھىتى غە و كامران نىڭ كدخدالىقى نىڭ تېھىتى غە ، مىرزاى تېرىزىنى و مىرزا بېگ تغاىى نى ، اۋن مىنگ شاھرخى ساچىق بىلە يېبارىلدى. اۋزوم كېيگان تۋن و باغلاغان كمر ، ھر ايگى مرزاغە يېبارىلدى. ملا بېھشتى دىن ، ھندال غە مرصع كمرخنجىر و مرصع دوات و صدفكارلىق صندلى و كىيگان نېمچە و تىكەند و بابرى خطى نىڭ مفرداتىنى يېبارىلدى. يەنە بابرى خطى بىلە يېتىلگان قطعەلار يېبارىلدى. ھاميون غە ترجمە^۲ نى كىم ھندوستان غە كېلگالى ايتقان اشعارنى يېبارىلدى. ھندال غە و خواجە كلان غە ھم ترجمە و اشعار يېبارىلدى. مىرزا بېگ تغاىى دىن ھم كامران غە ترجمە و ھندقە كېلگالى ايتقان اشعار و بابرى خطى بىلە يېتىلگان سرخطلار يېبارىلدى.

[كوندە ليك ايشلر] سە شنبە كۈنى^۳ ، كابل غە بارور كىشىلارگا خطلار يېتىپ ؛ رخصت بېرىپ ؛ ملا قاسم و استاد شاھ محمد سنگتراش و مىرك ، مىرغياث و مىرسنگتراش و شاھ شاھ بابا بىلدار غە ، اگرەدا و دولپوردا قىلور عمارتلارنى خاطر نشان قىلىپ ؛ بولارنىڭ عھدە سى غە قىلىپ ؛ رخصت بېرىلدى.

بىر پېر ياووشوب^۴ اېدى كىم انواردىن اتلانيدى. آخىر نماز پېشىن ، جندوارنىڭ بىر كروھى^۵ دا ، بابور اتلىق كېنتگا توشولدى.

پنجشنبه^۶ آخشامى عبدالملوك قۇرچى نى ، حسن چلبى غە قۇشوب ؛ شاھقە و چاپق^۷ نى ، اۋزبىك اھلچىلارى بىلە خانلار و سلطانلار غە يېبارىلدى.

كىچەدىن تۇرت گرى^۸ قالىپ اېدى ؛ بابوردىن كۋچوب ؛ مېن تانگ باشىدا ، جندوار قاشىدىن كېلىپ ؛ كېمە گا كىردىم. نماز خفتن دا راپرى نىڭ آلىدىن كېمەدىن چىقىپ ؛ اوردوغە كېلدىم.

^۱ ۹۳۵ھ. جمادى الاول ۹۰۷/۲۰. ھش. دلو. ۱۵۲۸/۲۰م. فېبرى ۹.

^۲ رسالۃ والديه ترجمہ سى - مېن - نى

^۳ ۹۳۵ھ. جمادى الاول ۹۰۷/۲۳. ھش. دلو. ۱۵۲۸/۲۳م. فېبرى ۱۲.

^۴ قىرىپ اۋچ ساعت اۋتېبىدى.

^۵ ۲ كىلومېتر

^۶ ۹۳۵ھ. جمادى الاول ۹۰۷/۲۵. ھش. دلو. ۱۵۲۸/۲۵م. فېبرى ۱۴.

^۷ بو شخص نىڭ آنى ، ابراھىم دىر. بىر اوروشدە ، يۈزى چاپلىگن اۋجون ، چاپق قە مشھور بۇلگن اېدى.

^۸ ۹۶ دىقە / بىر ساعت و ۳۶ آلتى دىقە

اوردو فتح پوردا توشوب اېدى. فتح پوردا بير كون توروب ؛ شنبه^۱ سحرى وضو قىلىپ ؛ آتلاىب ؛ راپرى نىنگ ياووغيذا نماز بامدادنى جماعت بىلە اوتادوك. مولانا محمود فارابى امام اېدى لار . آفتاب طلوعىدا راپرى نىنگ اولوغ توقايى نىنگ قوبى سىدىن كېمە گا كىرىلدى .

تركيب خطى^۲ بىلە ترجمه^۳ بيتير اوچون - بو كون - اؤن بير سطرلىق مسطر باغلادىم . اوشبو كون اهل الله نىنگ سۆزلاردين كۆنگلومغه تنبىهى بۆلدى . راپرى پرگنه لار دين جاكين اتلىق پرگنه تۇغرىسىدا كېمە لار نى ياقاغە تارتىپ ؛ اول آخشام كېمەدا اۇق بۆلدى .

[كابلدن خطرلر] اندىن ، صبحدين بورونراق ، كېمە لار نى يوروتوب ؛ ارادا نماز بامدادنى اوتادوك . كېمەدا اېدىم كيم سلطان محمد بخشى ؛ خواجه كلان نىنگ نۆكرى - شمس الدين محمدنى آليپ كېلدى . خطلاريدىن و تقريريدىن كابلداغى كيفيت و حالات مشخص و معلوم بۆلدى . مېدى خواجه هم كېمەدا اېكاندا ، كېلدىلار .

اېرتە پيشين^۴ اتاوه نىنگ آليداغى سونىنگ نارى يوزيداكى باققە چىقىپ ؛ جوندا غسل قىلىپ ؛ ظهر ادا قىلدىم . نماز اوتاگان يېردىن اتاوه سارى راق كېلىپ ؛ اوشبو باغ نىنگ درختلارنى نىنگ سايە سىدا ، بير بلندى اوستىدا - كيم سوغە مُشرف اېدى - اۆلتوروب ؛ يىگىتلارنى شوخلوقة سالدوك . مېدى خواجه بويورغان طعام ، مونداتارتىلدى . نماز شامدا سودىن اۆتوب نماز خفتن اوردوغە كېلدىم .

چرىك نىنگ يىغىلورى اوچون و شمس الدين محمددين كابلداغى لارغە خطلار بىتىلور اوچون ، ايگى - اوچ كون اول يورته توقف بۆلدى .

چهارشنبه كونى - جمادى الاول آيى نىنگ سلخيدا^۵ - اتاوه دين كۆچوب ؛ سېكىز كروه^۶ كېلىپ ؛ مورى و ادوسه غە توشوب ؛ كابل غە بارور بعض قالغان خطلارنى بو يورته بىتىلدى . همايون غە بو مضموننى بىتىلدى كيم اگر حالاغە چە معتدبه ايشى بۆلمايدور ؛ خود اۇغرى بىلە قراقچىنى منع قىلغىل . ارادا توشگان صلح ايشىنى برهم اورماسون . ينه بو اېدى كيم كابل ولايتىنى خالصه قىلدىم . اۇغلانلاردىن هيچ كيم طمع قىلماغاي سىز . ينه هندالنى تىلاب اېدىم .

ينه كامران غە شاهزاده بىلە يخشى آمد و رفت رعايت قىلماغلىغى و ملتان ولايتىنى اۇزىگا عنايت قىلماغلىغى و كابل ولايتى نىنگ خالصه بۆلورى ؛ كۆچ و اوروق نىنگ كېلورىنى بىتىلىپ اېدى .

ينه بعض كيفيات خواجه كلان غە بىتىلگان خطتين معلوم بۆلور اوچون ، اوشال خط نىنگ سوادىنى بى تفاوت بىتىلدى .

^۱ ۹۳۵ھ ق . جمادى الاول ۲۶ / ۹۰۷ . ه . ش . دلو ۲۶ / ۱۵۲۸ م . فېبرى ۱۵ .

^۲ بير تورلى خط

^۳ رساله والديه ترجمه سىنى

^۴ بابرنامه ۱۹۹۵ ، ده نماز سۆزى [قوس نىنگ اراسىده قۇشيمچە قىلىلگن اېدى . پيشين سۆزى ، نماز پيشين وقتىنى بيان قىلە دى . شونىنگ اوچون نماز سۆزىنى آلەم دىك .

^۵ ۹۳۵ھ ق . جمادى الاول ۳۰ / ۹۰۷ . ه . ش . دلو ۳۰ / ۱۵۲۸ م . فېبرى ۱۹ .

^۶ ۱۶ كيلومتر

[خواجه کلان غه یازیلگن خط]

خواجه کلان غه سلام ، دېگاچ سۆز اۆل کیم شمس الدین محمد اتاوه دا کېلدى . کيفيتلار معلوم بۆلدى .

بیزینگ اهتمامیمیز اۆل ساریلار بارماقه بی حد و بی غایت تور . هندوستان ایشلاری هم بیر نوع سامان تاپیب کېلادور . تېنگری تعالی دین امید اونداق دور کیم بو ارانینگ ایشی ، تېنگری تعالی عنایتی بیلە بات سرانجام تاپغای . بو ایش ضبطیدین سۆنگ ، بی توقف ؛ تېنگری یتکوره- متوجه بۆلغومدور .

اول ولایتلارینگ لطافتلارینی کیشی نېچوک اونوتقای ؛ علی الخصوص مونداق تائب و تارک بۇلغاندا قاوون و اوزوم دېک مشروع حظنی کیشی نی طور خاطر دین چیقارغای . بو فرصته بیر قاوون کېلتوروب اېردیلار . کېسیب ییگاچ ؛ غریب تاثیر قیلدى . تمام ییغلاب یدیم .

کابل نینگ نامربوط لوغینی بیتیلیب اېدى . اۆل بابتە اندیشه قیلیب ؛ آخر خاطر مونگا قرار تاپتی کیم یتى- سېکیز حاکم بیر ولایته بۆلسه ؛ نی طور مربوط و مضبوط بۇلغوسیدور ؟ بو وجه دین ایگاچیم^۱ نی و حرملارنی هندوستان غه تیلادیم . جمیع کابل ولایات و قریاتینی خالصه قیلدیم . همایون غه و کامران غه هم بو مضموننی مشروح بیتیدیم . بیر ابدان کیشی اول خطلارنی میرزالار غه ایلتسون . موندین بورون هم اوشبو مضموننی مرزالار غه بیتیب ؛ یېباریب اېدیم . شاید معلوم بۆلدى اېرکین . اېمدی اۆل ولایات نینگ ضبطی دا و عمارتیدا هیچ عذر و سۆز قالما دی .

موندین سۆنگ اگر قۇرغان نامضبوط بۆلسه یا رعیت نامعمور بۆلسه یا ذخیره بۇلماسه یا خزینه تۇلماسه اۆل عمده الملک نینگ بی محاصلیغی غه حَمْل بۇلغوسیدور . بعض ضروریات کیم مسطور بۇلغوسیدور بعض سی غه فرمان هم باریب تورو بولاردین آرتقان خزینه بۇلسون .

ضروریات بولار دور : اۆل قۇرغان نینگ مرمتی ، ینه ذخیره ، ینه کېلور- بارور اېلچی بۇیلە نینگ علوفه- قۇنل غه سی ، ینه مسجد جمعه نینگ عمارتی ، یارماغینی مال دین^۲ آلیب ؛ شرعی قیلیب صرف قیلسونلار . ینه کاروان سرا و حماملار نینگ مرمتی ، ینه ارگته استاد حسن علی قیلغان پیشیق خشت بیلە نیم کاره عمارت نینگ اتمامی . بو عمارتنی استاد سلطان محمد بیلە مشورت قیلیب ؛ مناسب طرح بیلە بویورولسون . اگر استاد حسن علی تارتقان بورونغی طرح باردور ؛ خود اوشانداق اؤق تمام قیلسون . یوق اېرسه ، اتفاق بیلە بیر شیرین طرحلیق عمارت سالسون- اونداق کیم صحنی دیوانخانه صحنی بیلە برابر بۇلغای .

^۱ خانزاده بېگیم^۲ یعنی خرجات سابق دن ییغیلگن مال دن آلینسن .

ینه خُرد کابل نینگ بندی کیم تنگی نینگ خُرد کابل ساری چیقاریدا بت خاک سویی غه باغلاغولوق تور. ینه غزنی نینگ بندی نینگ مرمتی. ینه باغ خیابان و خیابان ، ینه بو باغ نینگ سویی آز دور. مونگا بیر تېگیرمان سویی ساتقون آلیب ؛ کېلتورماک کبراک. ینه خواجه پسته نینگ غرب جنوب طرفیدا ، توتوم دره سویی بیر پشته اوستیگا کېلتوروب ؛ حوض قیلیب ؛ نهالار تیکتوروب ایدیم. گذرگاه نینگ مقابله سیدا توشگان اوچون و یخشی مدنظری بار اوچون ، نظرگاه غه موسوم بؤلوب ایدی. موندا هم یخشی نهالار تیکماک کبراک. طرح بیلله چمنلار قیلیب ؛ چمنلار اطرافیدا خوشرنگ و خوشبو ، گل و ریاحین تیکماک کبراک.

ینه سید قاسم هم کؤمک تعیین بۆلدى. ینه تفک اندازلاریله استاد محمد امین جیه چى نینگ احوالی دین غافل بؤلمانگ. ینه بو خط یتگاچ ، اوق ایگاجیمنى و حرملارنى بات چیقاریب ؛ نیلابقه چه بدرقه بؤلوب ؛ کېلینگ. کبراک کیم اوشبو خط یتگاچ ؛ اوشول هفته دا هر نېچه کېچ قالسالار ؛ البته چیقسونلار ؛ نى اوچون کیم هندوستان دین بارغان چریک تار بیر دا^۱ تنقیصلیق هم تارتارلار ؛ ولایت هم خراب بؤلور. ینه عبدالله قه بیتلیگان کتابته مسطور ایدی کیم توبه وادیسیدا موافقت دغدغه سی کۆپ بؤلوب ایدی. بورباعی اندکی مانع بۆلدى:

مى ترکینی قیلغالی پریشاندور مېن
بیلمان قیلور ایشیمنى و حیران دور مېن
ایل بارچه پشیمان بؤلور و توبه قیلور
مېن توبه قیلیب مېن و پشیماندور مېن
بنایی نینگ ظرافت قیلغانی خاطرغه کیلدى: بیر کون علیشیر بیگ قاشیدا ، بنایی ظرافتی قیلور.
علیشیر بیگ تکمه لیک چکمان کیگان اېکاندور. دېر کیم: نغز ظرافتی کردی. چکمن را میدادم ، ولی دکمه ها نمی ماند و مانع است.

بنایی دېر کیم: تکمه هاچه مانع است ؟ مادگیها مانعست. و العهده علی الار اوی.^۲
معذور توتونگ مونچه ظرافت کیم بۆلدى ؛ تېنگری اوچون خاطرینگیزغه کېچورمانگ.
ینه اؤل رباعی اؤنگان بیل ، ایتیلیب ایدی. فی الواقع بو اؤتگان ایگی ییلدا ، چاگیر مجلسی نینگ آرزو و اشتیاقی بی حد و غایت ایدی. اونداق کیم چاگیر اشتیاقیدین بارلار^۳ ییغلاماق سرحدی غه یتار ایدیم. بو بیل- الحمد لله- اؤل دغدغه تمام خاطر دین رفع بۆلدى. غالباً ترجمه نى نظم قیلماغی نینگ یمن و برکتیدین ایدی اېکین.

سیزهم توبه قیلینگ. صحبت و چاگیر ، هم صحبت و هم کاسه بیلله خوشتور. کیم بیلله صحبت توتقای سیز کیم بیلله چاگیر ایچگایسیز.^۴ اگر هم صحبت و هم کاسه شیر احمد حیدرقلی دور ؛ خود بو توبه نینگ خیلی اشکالی یوقتور دېب ؛ آرزومندلیق بیلله سلام.

^۱ کابل ولایتی گه اشاره قیله دی

^۲ بو سۆزلار مسؤلیتی راویلار ذمه سیده دور. (بابرنامه ، ۱۳۹۹)

^۳ فارسجه «بارها» نینگ اؤزبکانه تعبیری.

^۴ ایچی مانو ، بو ایکی جمله نى بیر بیت شکلی ده ثبت قیلگن.

پنجشنبه کونی - جمادی الآخر آیی نینگ غُرہٗ ۱ سیدا - بیتیلدی.

بو نصیحت آمیز سۆزلار بیتیر محلدا ، مېنگا بسیار تاثیر قیلدی. بو خطلارنى شمس الدین محمد قە تاپشوروب ؛ آغیز سۆزلارین تویتوروب ؛ آدینه کچه سی رخصت بېریلدى.

[کستین قراسلطان نینگ نۆکرى] آدینه کونی سېکیز کروه کېلیب ؛ جۇمۇن دین آغە توشولدى. ۲ کستن قرا سلطان نینگ نۆکرى - کیم اېلچیلیک گا کېلگن کمال الدین قناق آتلیق نۆکریگا یېباریب اېدی - سرحد بېگلاری نینگ معاش و اختلاطیدین و قزاق و اۇغرى نینگ شکوه و شکایتیدین ، قیاقه نیمه لار بیتیب اېدی. ۳ قیاقلار اۇل کېلگن کیشینی موندایېباریب اېدی ؛ قیاقه رخصت بېریب ؛ سرحد بېگلاریگا فرمانلار بۇلدى کیم قزاق و اۇغرىنى منع قیلیب ؛ یخشی معاش و اختلاط قیلغایلار. بو فرمانلارنى کستن قرا سلطان دین کېلگن کیشیگا تاپشوروب ؛ اوشبو یورتن اجازت بېریلدى. شاه قلی دېگان حسن چلبی دین کېلیب ؛ اوروش کیفیتلارینی عرض قیلیب اېدی. بو شاه قلی دین ، شاهقه ۴ خط بیتیب ؛ حسن چلبی نینگ کچ قالدانی نینگ عذرینی تویوب ۵ آدینه کونی - آیینگ ایگى سیدا ۶ - رخصت بېریلدى.

[کونده لیک ایشلر] شنبه کونی سېکیز کروه ۷ کېلیب ؛ هم کالپی پرگنه لار دین ککورا و چچاولی دا توشولدى.

یکشنبه کونی - آیینگ تۇرتیدا ۸ - تۇقوز کروه کېلیب ؛ کالپی پرگنه لار دین دیداپور آتلیق پرگنه دا باشیمنى قیرقتیم. ایگى آیینگ کیم باشیمنى قیرقمايدور اېدیم. سینکر سویدا غسل قیلدیم.

دوشنبه کونی ۹ ، اۇن تۇرت کروه کېلیب ؛ کالپی پرگنه لار دین چپرکده دا توشولدى.

تانگلاسى سه شنبه کونی - آیینگ آلتی سیدا ۱۰ - قراچه نینگ هندوستانی چاکرى ، ماهیم ۱۱ نینگ قراچه غە بیتیلگان فرمانینی آلیب کېلدى. کېلادور اېمیش. مېنینگ بورنا ، اۇز اېلیکیم بیله بیتیلگان پروانه ۱۲ یوسونى بیله ، لاهور و بهره و اول نواحیداغى لارنى بدرغه تیلا بتور. جمادی الاول آیینگ یېتى ۱۳ سیدا کابلدین بو فرماننى بیتیلگان دور.

۱ ۹۳۵ هـ.ق. جمادی الآخر ۱ / ۹۰۷ هـ.ش. حوت ۱ / ۱۵۲۸ م. فبرری ۲۰.

۲ جۇمۇندین آشیب توشیلدى.

۳ شکایت قیلیب اېدی.

۴ عثمانلى پادشاهلرى دن بېرى

۵ عذرینی اېشیتیب ، قبول قیلیب

۶ ۹۳۵ هـ.ق. جمادی الآخر ۲ / ۹۰۷ هـ.ش. حوت ۲ / ۱۵۲۸ م. فبرری ۲۱.

۷ ۱۶ آلتی کیلومتر

۸ ۹۳۵ هـ.ق. جمادی الآخر ۴ / ۹۰۷ هـ.ش. حوت ۴ / ۱۵۲۸ م. فبرری ۲۳.

۹ ۹۳۵ هـ.ق. جمادی الآخر ۶ / ۹۰۷ هـ.ش. حوت ۶ / ۱۵۲۸ م. فبرری ۲۵.

۱۰ ۹۳۵ هـ.ق. جمادی الآخر ۷ / ۹۰۷ هـ.ش. حوت ۷ / ۱۵۲۸ م. فبرری ۲۶.

۱۱ بابر نینگ سوگلى عیالی ، همايون نینگ آنه سی

۱۲ حکمدار نینگ قۇل آستیده گى عملدارلار گە یازیلە دیگن خطى. (بابرنامه ، ۱۳۹۹)

۱۳ ۹۳۵ هـ.ق. جمادی الآخر ۸ / ۹۰۷ هـ.ش. حوت ۸ / ۱۵۲۸ م. فبرری ۲۷. آیینگ یېتى سه شنبه کېله دى.

چهارشنبه کونی ، یېتی کروه کېلیب ؛ آدمپور پرگنه سی غه توشولدی. اوشبو کون تانگدین بورون آتلائیب ؛ یالغوز توشلاب^۱ ؛ کېلیب ؛ جون دریاسیدا یېتیم. جون نی یاقالاب ؛ قویی غه یورودوم. آدمپور تۇغریسیدا یېتگاندا بیر ارالدا اوردونینگ یاووغیدا ، شامیانه لار تیکتوروب ؛ معجون یپیلدی.

اوشبو کون ، صادق بیلە کلال نی گشتی گا^۲ سالدوک. کلال دعوی بیلە کېلیب اېدی. اگرەدا گشتی توتماقە یؤل کوفتینی عذر ایتیپ ؛ ییگیرمه کون مهلت تیلادی. قیرق-اېلیک کون مهلتیدین اوتی. بو کون ضرور بۇلدی گشتی توتی.

صادق یخشی گشتی توتی. خیلی آسان ییقتی. صادق قە اؤن مینگ تنگە و اېگرلیک آت و باش-ایاق و تکمه لیک چکمان انعام بۇلدی. باوجود کیم کلال ییقیلیب اېدی ؛ مایوس قیلماي ؛ انگاهم سر و پای و اوچ مینگ تنگە انعام بۇلدی.

فرمان بۇلدی کیم ارابه لار نی و قازانلارنی کپمه لار دین چیقارغایلار. یؤل یاساب ؛ بیر توزاتیپ ؛ ارابه لار نی و قازانلارنی چیقارغونچە ، بو یورته اوچ-تۇرت کون مکث بۇلدی.

دوشنبه کونی-آی نینگ اؤن ایگی سیدا^۳-اؤن ایگی کروه کېلیب ؛ کوررەغە توشولدی. بو کون تخت روان بیلە کېلیدیم. کوررەدین اؤن ایگی کروه کېلیب ؛ کره پرگنه لار دین کره غە توشتوک. کره دین سېکیز کروه کېلیب ؛ فتحپور اسوه غە توشتوک. فتحپوردین سېکیز کروه^۴ یوروب ؛ سرای منداغە توشولدی. اوشموندان توشگان نماز خفتن ، سلطان جلال الدین کېلیب ؛ ملازمت قیلدی. ایگی کیچیکینه اۇغلینی هم اۇزی بیلە آلیب کېلدی.

تانگلاسی شنبه کونی-آی نینگ اؤن یېتی^۵ سیدا-سېکیز کروه کېلیب ؛ کره پرگنه لار دین دکدکی غە ؛ گنگ یاقاسیغە-توشولدی.

یکشنبه کونی^۶ ، محمد سلطان میرزا و قاسم حسین سلطان و بیخوب سلطان و توردیکه ، اوشبو یورته کېلیدیلار.

دوشنبه کونی^۷ ، عسکری هم اوشبو یورته کېلیب ؛ ملازمت قیلدی. بو کېلگانلار باری ، گنگ نینگ شرق طرفیدین کېلیب اېریدیلار. اونداق فرمان بۇلدی کیم عسکری بیلە چریکلار تمام گنگ نینگ اؤل یوزی بیلە اوق یوروگایلار. هر یېردا بو اوردو توشسه ؛ اولارداغی روبه رودا اؤل یوزدا توشگایلار.

^۱ استراحت قیلیب ، دم آلیب

^۲ قوشتی ، کۆره ش

^۳ ۹۳۵ھ. جمادی الاخر ۹۰۷/۱۲. ه.ش. حوت ۱۲/۱۵۲۸م. مارچ ۳.

^۴ ... ۱۶ کیلومتر

^۵ ۹۳۵ھ. جمادی الاخر ۹۰۷/۱۷. ه.ش. حوت ۱۷/۱۵۲۸م. مارچ ۸.

^۶ ۹۳۵ھ. جمادی الاخر ۹۰۷/۱۸. ه.ش. حوت ۱۸/۱۵۲۸م. مارچ ۹.

^۷ ۹۳۵ھ. جمادی الاخر ۹۰۷/۱۹. ه.ش. حوت ۱۹/۱۵۲۸م. مارچ ۱۰.

[سلطان محمود، بایزید، بین] اوشبو نواحیدا اېکاندا، ایلگاریدین متعاقب خبرلار کېلادور اېدی کیم سلطان محمودغه بیر لک افغان ییغیلیب تور. شیخ بایزیدیلله بیننی قالین چریک بیلله سروار طرفی یېباریب؛ اؤزی و فتح خان سروانی گنگ یاقالاب؛ چنار اوستیگا کېلادور. شیرخان سور-کیم اؤتگان ییل^۱ رعایت قیلیب؛ قالین پرگنه بیریب؛ بو نواحیدا قۇیولوب اېدی-بو افغانلارغه کیریپ تور. شیرخان و ینه بیر نېچه امرانی سودین اؤتکاریبتورلار. سلطان جلال الدین نینگ کیشیسی، بنارسنی ساخلائی آلهای قاجیب؛ چیقیپ تور. سؤزلاری بو اېمیش کیم بنارس قۇرغانیدا بسهی لارینی قۇیوب؛ گنگ یاقاسیدا کېلیب؛ اوروشقایلار. دكدکیدین کؤچوب آلتی کروه کېلیب؛ کره نینگ اوچ-تؤرت کروهیدا کساردا توشولدی. مېن کېمه بیلله کېلدیم. ایگی-اوچ کون بو یورته؛ سلطان جلال الدین نینگ ضیافتی جهتیدین تورولدی.

آدینه کونی^۲ کره قلعه سی نینگ ایچیدا، سلطان جلال الدین نینگ اویلاریگا توشولدی. مهمانداریلق قیلیب؛ بیر پاره آش و طعام تارٹی. طعمادین سؤنگ، اؤزیگا و اؤغلانلاریغه، یکتای و جامه، نېمچه کییدورولدی. اؤزی نینگ استدعاسیدېک، اولوق اؤغلی سلطان محمود خطابی بیلله مخاطب بؤلدی.

کره دین آتلائیپ بیر کروهجه یؤل کېلیب، گنگ یاقاسیغه توشولدی. شهرک بېگ-کیم ماهیم قاشیدین گنگ گا اؤل کېلگن یورته کېلیب اېدی-اوشبو کون خط بیتیب؛ اوشبو یورتن رخست بېریلدی. خواجه کلان-خواجه یحیی نینگ نبیره سی-مېندین بیتیب تورگان وقایعنی تیلایدور اېدی. استکتاب^۳ قیلدوروب اېردیم. شهرک دین یېباریلدی.

تانگلاسی، شنبه^۴، کؤچوب تورت کروه کېلیب؛ کوره توشتوک. مېن کېمه بیلله اؤق کېلدیم. توشار یورت، یاووق اېکاندور. اېرته اؤق کېلیلدی. مدتین سؤنگ، کېمه ایچیدا اؤق اؤلتوروب؛ معجون یېدوک. خواجه عبدالشهید، نور بېگ نینگ اوییدا اېکاندور. الارنی تیلادوک. ملا محمود نی، ملا علی خان نینگ اوییدین تیلا؛ کېلتوردوک. بیر زمان اؤلتوروب؛ کېمه بیلله اؤل یوزگا اؤتوب؛ کشتی گیرلارنی کشتیغه سالدوک. دوست دوست یسین خیر غه بویورولدی کیم پهلوان صادق بیلله توتماي؛ اؤزگالاریله میانگیرلیق قیلغای. خلاف قاعده بویورولدی کیم اؤل زورراقلارنی میانگیرلیق قیلغای. سبکیز کیشینی یخشی میانگیرلیق قیلدی.^۵

^۱ ... ۹۳۴ هق / ۹۰۷ هس / ۱۵۲۸ م. ده بابر، شیرخان سورنی رعایت قیلگن اېکن

^۲ ۹۳۵ هق. جمادی الآخر ۹۰۷/۲۴ هس. حوت ۱۵۲۸ م. مارچ ۱۵.

^۳ کؤچیرتیریب اېدیم.

^۴ ۹۳۵ هق. جمادی الآخر ۹۰۷/۲۵ هس. حوت ۱۵۲۸ م. مارچ ۱۶.

^۵ میانگیرلیک: بېل اوشلشلیک، کوره ش ماقلیک (ف. اسحاقف، ۲۰۰۸) بیر تورلی کؤرش. قوچاغ-مه-قوچاغ کؤرش توتماق. کؤرش، ایکی تور دیر: بیر تالاشماق (بقه-مه-بقه) موندن پلوانلر بیر-بیرینی بقه سیدن آلیش بیلن کؤرش توته دیلر. مونی آلهشماق هم دېدیله. بیر قوچاغ-مه-قوچاغ دیر. بو تور کؤرش ده، پلوانلر بیر-بیرلارینی بېل باغلری یا خود ایشتان باغلریدن توتیب؛ کؤرشه دیلر. «بند بقل» هم دېله دی. بو تور کؤرشنی بابر میانگیرلیک دېپ معرفي قیلگن.

[جاسوسلر خبرلری] نماز دیگردا سلطان محمد بخشی کبەییله اۇل طرفدین کەلدى. سلطان اسکندر نینگ اۇغلى، محمود خان نینگ- کیم بو یاغیلار سلطان محمود دەرلار ابدى- بوزولغانی نینگ خبرینی کەلتوردی.

نمازیشین موندین بارغان جاسوس، بو یاغیلار نینگ بوزولغانی نینگ خبرینی کەلتورور. ایگی نماز اراسیدا، تاج خان سارنگ خانى نینگ عرضه داشتی هم جاسوس خبری غە موافق کەلور. بو کیفیتلارنى سلطان محمد کەلیب؛ عرض غە ییتکوردی. چنارنى کەلیب محاصره قیلغان اېکاندور. آزاراچه اوروش هم سالغاندور. ییز نینگ کەلگانی میز نینگ تحقیق خبرینی تاپقاچ؛ بوزولغان یوسونلوق اوندین قۇپار. بنارسقه اۇتگان افغانلار هم اضطراب ییله یانیب؛ سو کەچاردا ایگی کبە غرق بۇلوب؛ بیر پاره کیشی سوغه بارور.

تانگلاسی^۱ آلتی کروه کەلیب؛ پیاک پرگنه لار دین سیراولی غە کەلیلدى. مېن کبەییله اۇق کەلدىم. ایسان^۲ تېمور سلطان ییله تۇخته بوغه سلطان، یاریم یۇلدا، کۆرنشگا توشوب؛ توروب؛ اېردیلار. سلطانلارنى هم کبەگا تیلادیم. تۇخته بوغه سلطان، یدا قیلغان اېکاندور. تند یېل قۇپوب یامغور یاغە کیریشتی. طور هوا یی بۇلدى. بو هوا معجون یېماکگا باعث بۇلدى. باوجود کیم اۇتگان کون معجون یییلیب ابدى؛ بو کون هم معجون یېدوک. یورتقه کەلیب؛ تانگلاسی^۳ یورته توقف قیللدى.

سه شنبه کونی^۴ کۇچولدى. اوردو تۇغریسیدا سبزه لیک اولوغ ارال بار اېکاندور. کبەییله اۇتوب اۇل ارالنى سیر قیلیب؛ بیر پهردا کەلیب؛ کیمه گا کیردیم. آتلیق سیر قیلوردا دریا یاقاسیدا، غافل بار یلغان جرنینگ اوستی ییله اۇتوم. آت، درز قیلغان جرنینگ اوستیگا چیقاق؛ جر اوچتی. مېن فی الحال ساچراب اۇزومنى یاقاغە سالدىم. آت هم اوچمادی. اگر مېن آت نینگ اوستیدا بۇلسام ابدى؛ غالب بو ابدى کیم آت ییله اۇق اوچقاي اېدیم.

اوشبو کون گنگ دریاسینی قۇل سالیب اۇتوم. هر قۇلنى سانادیم. اۇتوز اوچ قۇل ییله اۇتوم. ینه تینمای اوزوب؛ بو یوزگا هم اۇتوم. بارى دریالارنى اوزوب کەچیب اېدیم. گنگ دریاسی قالیب ابدى^۵.

نماز شام گنگ سوپی، جون سوپی نینگ قاتیلیشى غە یېتیب؛ پیاک طرفی ییله کبەنى تارتوروب؛ بیر پهر تۇرت گریدا^۶ اوردوغە کەلدىم.

^۱ ۹۳۵ھ. جمادی الآخر ۹۰۷/۲۶ ه.ش. حوت ۱۵۲۸/۲۶ م. مارچ ۱۷.

^۲ نېچه بیت آلدین چین یازیلکن

^۳ ۹۳۵ھ. جمادی الآخر ۹۰۷/۲۷ ه.ش. حوت ۱۵۲۸/۲۷ م. مارچ ۱۸.

^۴ ۹۳۵ھ. جمادی الآخر ۹۰۷/۲۸ ه.ش. حوت ۱۵۲۸/۲۸ م. مارچ ۱۹.

^۵ بابر، سپورتجی هم بار اېکن.

^۶ اوج ساعت و ۱۰۴ دقیقه. بیر پهر ۱۸۰ دقیقه بۇلە دی. بابرنامە- وقایع هند بۇلیمی ده، زمان پهر ییلن که هندولرنینگ تقسیمات ییلن ۱۸۰ دقیقه دیر، اۇلجە له دی.

چہارشنبہ کوئی^۱ ایگے پھر دین [سؤنگ] چریک جون دریا سیدین اؤتاکیریشتی. تۆرت یوز ییگرمہ کبمہ اہدی. آدینہ کوئی- رجب آیی نینگ غرہ^۲ سیدا- مہن سودین اؤتوم.

[بہار عزیمتی] دوشنبہ کوئی- آی نینگ تۆرتیدا^۳ جون یاقاسیدین بہار عزیمتی ییلہ کۆچولدی. بېش کروہ یوروب ؛ لواین غہ توشتوک. مہن کبمہ ییلہ اؤق کبلیدیم. اوشبو کونگاچہ ، چریک اہلی سودین کبچا دور اہدی. ضربزن لیق ارابہ لار نی- کبم آدم پوردین کبمہ لار دین چیقاریلیب اہدی- فرمان بۆلدى کیم پیاک دین ینہ کبمہ گا سالیب کبمہ ییلہ کبلتورگایلار. توشگان یورتہ گشتی گیرلارنى گشتی غہ سالدوک. پهلوان لاهوری کشتی بان ییلہ ، دوست یسین خیر گشتی توتی. قالین تلاشتی. تشویش ییلہ دوست ییقیتی. ایکالاسیگا سروپا انعام بۆلدى.

ایلگاری باتقاق لیق- بالچیق لیق یامان سو بار اہمیش. توس سویی دہر اہمیشلار. گذر کۆرارگا و یؤل یاسار غہ ، ایگے کون بو یورتہ توقف بۆلدى. آت و تیوہ گا گذر ، یوقاراق تاپیلدى. یوکلوک ارابہ ، اؤل گذرنینگ ناہموار تاشلاری بار جہتی دین ، چیقآلماس اہمیش. یوکلوک ارابہ لار نی فرمان بۆلدى کیم اون دین اؤق اؤتکارگایلار.

پنجشنبہ کوئی^۴ اون دین کۆچوب ؛ مہن ، توس سویی نینگ قاتیلیشیقہ چہ کبمہ ییلہ کبلیدیم. سو قاتیلیشیدین کیمہ دین چیقیب ؛ آتلا نیب ؛ توس سویی یوقاری یوروب ؛ نمازدیگر اوردوغہ- کیم سودین اؤتوب ؛ توشوب اہردیلار ؛ کبلیلدى. بو کون آلتی کروہ کبلیلدى. تانگلاسی^۵ اؤل یورتہ مقام بۆلدى.

شنبہ ، کۆچوب اؤن ایگے کروہ^۶ یوروب نیلاب غہ ینہ گنگ یاقاسی غہ کبلیلدى. اون دین کۆچوب آلتی کروہ یوروب ؛ کبنت نینگ یوقاری یانی غہ توشتوک. اون دین یتى کروہ کبلیب ؛ نانوپورغہ توشتوک. اوشبو یورتہ چناردین تاج خان ، اؤغلانلاری ییلہ کبلیب ؛ ملازمت قیلدى. بو ایامدا محمد بخشی نینگ عرضہ داشتی کبلى کبم کابل دین کۆچ و اوروق تحقیق کبلادور اہمیش. چہارشنبہ کوئی^۷ ، اؤل یورتین کۆچوب ، چنار قۇرغانینی سیر قیلیب ؛ چناردین بیر کروہ چہ اؤتوب ؛ توشولدى.

[روم دستوری ییلہ معالجہ] پیاک دین کۆچگان ایامدا وجودیمدا آبلہ جراحتی پیدا بۆلیب اہدی. بو یورتہ بیر رومی ، رومدا اہمدی پیدا بؤلغان معالجہنى قیلدى. مرچنى سفال قزاندا قایناتى.

^۱ ۹۳۵ھ. جمادی الآخر ۹۰۷/۲۹ھ. حوت ۱۵۲۸/۲۹ھ. مارچ ۲۰.

^۲ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۱ھ. حمل ۱۵۲۸/۱ھ. مارچ ۲۱.

^۳ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۴ھ. حمل ۱۵۲۸/۴ھ. مارچ ۲۴.

^۴ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۸ھ. حمل ۱۵۲۸/۸ھ. مارچ ۲۸.

^۵ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۹ھ. حمل ۱۵۲۸/۹ھ. مارچ ۲۹.

^۶ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۱۰ھ. حمل ۱۵۲۸/۱۰ھ. مارچ ۳۰.

^۷ بابرنامہ - وقایع ہند بۆلیمی دە ، مسافہ ، کروہ ییلن کیم ۲ کیلومترگہ تېنگدیر ؛ اۆلجہ لہ دی. تورکستان و کابل وقایعلری دە ، یاغاچ واحدی ییلن اندازہ بۆلردی کہ ۶ کیلومترگہ یقین دیر.

^۸ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۱۴ھ. حمل ۱۵۲۸/۱۴ھ. اپریل ۳.

جراحاتنى انىنگ ايسىق بخارى غە تۆتۈم. بخارى كىمراق بۇلا ، ايسىق سۈيى بىلە يودوم. ايگى ساعت نجومى غە چە درنگ بۇلدى. اوشبو يورته بىر كىشى ايتى كىم اوردونىنگ يانداغى ارالدا ، شىر و كرگ كۆرۈتۈرلار. صباحى اول ارالنى جرگالادوك. فىلارنى ھم كېلتۈرۈپ اېدى. شىر و كرگ چىقمادى. جرگا اوچى دىن بىر صحرايى گاومىش چىقىپ تور. بو كون ، تىدىل قۇپتى. گرد و غبار كۆپ تشۈيش بېردى. كېمە گا يېتىپ ؛ كېمە گا كىرىپ ؛ اوردوغە كېلدىم. اوردو بنارس دىن ايگى كروە يوقارراق توشوب اېدى.

[يىنە ھم اېلغاماق] چنارنىنگ نواحىسىداغى جىگلاردا فىل قالىن بۇلور اېمىش. بو يورتنىن بارىپ ؛ فىل اولار خىيالىم بار اېدى. تاج خان خبر كېلتۈردى كىم محمود خان ، سون سۈيى نىنگ قاشىدا دور. بېگلارنى چارلاب ؛ غنىم اوستىگا اېلغاماقنى مشورت قىلىلدى. آخر مونگا قرار تاپتى كىم اوزون- اوزاق كۆچۈپ^۱ بې درنگ اۋق يورولگى. اوندىن كۆچۈپ ؛ تۆقوز كروە^۲ يورۈپ ؛ بلوۋ گذرى غە توشولدى. اوشبو يورتنىن دوشىنبە آخشامى ؛ آى نىنگ اۋن سېكىزىدا^۳ - طاهرنى اگرە گا يېبارىلدى. كابل دىن كېلادورگانلارگا قۇنال غە يوسونلوق ، انعام بۇلغان يارماقلارنىنگ براتىنى^۴ آلىپ باردى.

اوشبو كون كېمە بىلە كېلدىم. تانگدىن بورونراق كېمە گا كىرىلىپ اېدى. گۈى سۈيى نىنگ قاتىلىشى غە - كىم جونپور سۈيىدور - يېتىپ كېمە بىلە آزاراچە گۈى سۈيى يوقارى بارىپ ؛ يىنە ياندىم. اگرچە تارغىنە سو اېدى ؛ ولى گذرى يوق اېدى. اۋل يوزداكى چرىك اېلى ، كېمە بىلە و سال بىلە و آت اوزدورۈپ ؛ اۋتادور اېردىلار.

[مسافە پىمايشى] جونپور سۈيى نىنگ قاتىلىشىدىن بىر كروە قوبى راق كېلىپ ؛ يىلتورغى يورتنى - كىم اوندىن جونپور غە بارىلىپ اېدى - سىر قىلدىم. موافق يېل ، سو يوقارىدىن پىدا بۇلدى. بىنگالى كېمە نىنگ يېلگانىنى^۵ تارتۈرۈپ ؛ اولوغ كېمەنى اۋل كېمە گا باغلادىلار. خىلى اىلدام كېلدى. اوردو بنارس دىن بىر كروە يوقارراق توشوب اېدى. يورققە كوندىن ايگى گرى^۶ قالىپ اېدى كىم يېتىلدى. تورماي كېنمىزچە كېلگن كېمە لار دىن باتراق كېلگانى نماز خفتن دا كېلدى. چناردىن فرمان بۇلۇپ اېدى كىم مغول بېگ ھر كۆچتە ، پىمايش طنابى^۷ بىلە ، تۇغرى يۇلنى طناب اورغاي. ھر قاچان

^۱ بىر مرحلە (بىر كونلىك منزل) - ايگى مرحلە كۆچىپ

^۲ ۱۸ كىلو متر

^۳ ۹۳۵ھ. رجب ۱۸/ ۹۰۷ھ. حمل ۱۸/ ۱۵۲۸م. اپرىل ۷.

^۴ يارلىق ، سالىقنى عايد قىلىش يا كە سالىق (مالىيە) حقىدە ھىكدارلار تىمانىدىن بېرىلە دېگن عليحدە ھجىت. (بابرنامە ، ۱۳۹۹)

^۵ يېلگان: بادبان

^۶ ۴۸ دىققە

^۷ پىمايش طنابى: مسافە لار اۆلچە لہ دېگن اېپ. (بابرنامە ، ۱۳۹۹) پىمايش ، فارسچە سۆزى دىر اۆلچە ماتى معناسىدە. طناب ، عربچە سۆزدېر. اېپ اوزون بۆلگىنى اوجون ، طناب دېگنلار.

كىم مېن كېمە گا كىرسام ؛ لطفى بېگ دريا ياقاسىنى طناب اۋرغاي. تۇغرى يۇل ، اۋن بىر كروه اېكاندور. سو ياقاسى اۋن سېكىز كروه. تانگلاسى^۱ اۋل يورته توقف بۇلدى.

چهارشنبه^۲ هم كېمە بىلە كېلىپ ؛ غازى پوردىن بىر كروه قوبى راق توشولدى.

[عرضداشتلر] پنجشنبه كۈنى^۳ اوشول يورته محمود خان نوحانى كېلىپ ملازمت قىلدى. اوشو كون جلال خان ، بهار خان بهارى نىنگ فرید خان ، نصیرخان نىنگ شیرخان سور ، ینە علاول خان^۴ سور و ینە بىر نېچە افغان امرالارینىنگ عرضه داشتلارى كېلدى. هم اوشو كون عبدالعزيز میرآخور^۵ نىنگ عرضه داشتى كېلدى. لاهوردین جمادى الآخر آیى نىنگ ییگیرمه سیدا بیتیلگاندور. اوشو عرضه داشت بیتیلگان كۈنى ، كالپی نواحیسیدین ییبارگان قراچه نىنگ هندوستانی چاكری یبتار. عبدالعزيز نىنگ عرضه داشتى دا مذکور ابدى كیم عبدالعزيز و مقرر بۇلغانلار جمادى الآخر آیى نىنگ تۇقوزیدا^۶ ، نیلاب ته كۇچگا اۋترو بارورلار. عبدالعزيز چانابقه چه بىلە كېلىپ ؛ چانابتین ایریلیپ ؛ لاهورغه ایلگارراك كېلىپ ؛ بو عرضه داشتنى ییبارگاندور.

آدینه كۈنى^۷ كۇچولدى. مېن كېمە بىلە اۋق بىلتورغى چوسا تۇغرىسى داغى آفتاب توتولغان و روزه توتولغان يورتنى چىقىپ سیر قىلدىم. كېلىپ كېمە گا كىردیم. محمد زمان میرزا هم كېمە بىلە كېنىدىن كېلدى. مرزانینگ انگیزی بىلە معجون ییپلدى.

[عبادت ضایع قیلە دیگن سو] اوردو كرمنا سویی نىنگ ياقاسیدا توشوب ابدى. بو كرمنا سويیدین هندولار كۇپ پرهیز قیلورلار اېرمیش. پرهیزگار هندولار بو سودین اۋتمای ؛ كېمە گا كىرىپ ؛ گنگ بىلە بو سونىنگ توغرىسىدین اۋتیلار. مُعْتَقَدلاری اونداق دور كیم بو سو كیشیگا تیکسه عبادتىنى ضایع قیلور. وجه تسمیه سینی هم اوشمونگا مناسب ایتیلار. كېمە بىلە كېلىپ ؛ آرزاقچه كرمنا سویی یوقارى بارىپ ؛ ینە يانیب گنگ نىنگ شمالی طرفی كېچىپ ؛ سو ياقاسیدا كېمە لار نی تورغوزدوك. ییگیتلار بىر پاره شوخلوق قىلدیلار. بىر پاره گشتى گیرلیك قىلدیلار. ساقى محسن دعوا قىلدى كیم تۇرت- بېش كیشینی میانگیرلیك قیلور مېن. بىر كیشی بىلە توتۇ ؛ یقىلا باردی. ایگینچىسى شادمان ابدى. محسن نی ییقتى. خجل و منفعل بۇلدى. گشتى گیرلار هم كېلىپ گشتى توتیلار.

^۱ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۱۹. ھ. ۱۵۲۸/۱۹. ۸. اپریل.

^۲ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۲۱. ھ. ۱۵۲۸/۲۱. ۱۰. اپریل.

^۳ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۲۲. ھ. ۱۵۲۸/۲۲. ۱۱. اپریل.

^۴ بو اسم (بابرنامه ، ۱۳۹۹) ده علاء الدین قید بۇلگن.

^۵ خان نىنگ آت باقرلارى نىنگ باشلىقى ، (۲) خراج و باشقه درآمدلارنى نظارت قىلووچى عملدار. (بابرنامه ، ۱۳۹۹) يگه آت باقرلر اېس ، بلكه بونون آخوردن اوقت يېيىدىگن حيوانلارنى باقه دېگىنىنى نىنگ باشلىقى.

^۶ ۹۳۵ھ. جمادى الآخر ۹۰۷/۹. ھ. ۱۵۲۸/۹. ۲۸. فېبرى.

^۷ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۲۳. ھ. ۱۵۲۸/۲۳. ۱۲. اپریل.

تانگلاسی- شنبه کونی^۱- کرمناس سویینینگ گذرینی کؤرا کیشی ییبارگان جهتیدین بیر پهرغه یاووق کؤچولدی. مهن آتلائیب گذر ساری بیر گروه چه کرمناس سویی یوقاری باردیم. گذر بیراق جهتیدین ینه یانیب ؛ کهمه ییله اؤق یورتقه کهلیدیم. اوردو چوسه دین بیر گروه ایلگاراراک ، توشوب ابدی. اوشبو کون ینه مرچ دارو سینی قیلدیم. بیرنیمه ایسیقراق اېکاندور. وجودوم قاباردی. خیلی تشویش تارتیم.

ایلگاری باتقاقلیق کیچیکراق گینه سو بار اېکاندور. یؤلینی یاساماق اوچون ، تانگلاسی^۲ اؤل یورته تورولدی.

دوشنبه آخشامی^۳ عبدالعزیز ییبارگان هندوستانی یایاق نینگ کهلتورگان خطی قه جواب بیتیب ؛ ییباریلدی.

[یورتلر سیری] دوشنبه صباحی کهمه ییله کهلیدیم. ییل جهتیدین کیمه لار نی تارتیب کهلتوردیلار. اؤتنگان ییل قالین اؤلتورغان بکسره تۇغریسیداغی یورت نینگ روبه رویی غه بیتیب ؛ سودین اؤتوب ؛ اؤل یورتنی سیر قیلیدلی. دریا یاقاسی غه اېنارگا زینه لار قیللیب ابدی. غالباً قیرقدین کؤپراک ، اېلیکدین آزاراق ابدی. ایگی یوقاریغی زینه قالیب تور. اؤزگا بارچه زینه نی سو بوزوبتور. کهمه گا کیریپ معجون یییلدی. اوردودین یوقارراق بیر ارالدا کهمه نی تورغوزوب ؛ پهلوانلارنی گشتی گا سالدوک. نماز خفتن اوردوغه کهلیدلی. بیلتور اوشبو اوردو توشگان یورتنی گنگ سوییدین مهن دستک ییله اؤتوب ، بعض آت ، بعض تیوه مینیب ؛ کهلپ سیر قیللیب ابدی. اؤل کون افیون ییب ابدیم.

تانگلاسی ؛ سه شنبه کونی^۴- کریم بېردی و محمد علی حیدر رکابدار و بابا شیخ باشلیقلارنی ایگی یوزچه ابدان ییگیتلاریله بو مخالفلاردین خبر آغالی ییباریلدی. اوشبو یورتین بنگاله اېلچی سیگا فرمان بؤلدی بو اوچ فصل سؤزنی عرضه داشت قیلسون.

چهارشنبه کونی یونس علی نی محمد زمان میرزاغه ییباریلدی کیم بهار طرفیدین استمزاجی حاصل قیلغای. سستراق جواب کهلتوردی. بهار شیخ زاده لار ینینگ کیشیسی عرضه داشت ییله بهارنی تاشلاب ؛ چیقانلاری نینگ خبرینی کهلتوروب ابدی.

پنجشنبه کونی^۵ توردی محمد ، محمد علی جنگ جنگ غه تورک و هند امراسی و ترکشبندی دین ایگی مینگچه چاغلیق کیشی قوشوب ؛ بهار اېلیگا استمالت فرمانلاری بیتیب ؛ رخصت بېریلدی. خواجه مرشد عراقی نی بهار سرکاری غه دیوان قیلیب ؛ توردی محمدغه قوشوب ییباریلدی.

^۱ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۲۴ ه. ش. حمل ۱۵۲۸/۲۴ م. اپریل ۱۳.

^۲ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۲۵ ه. ش. حمل ۱۵۲۸/۲۵ م. اپریل ۱۴.

^۳ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۲۵ ه. ش. حمل ۱۵۲۸/۲۵ م. اپریل ۱۴.

^۴ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۲۷ ه. ش. حمل ۱۵۲۸/۲۷ م. اپریل ۱۶.

^۵ ۹۳۵ھ. رجب ۹۰۷/۲۹ ه. ش. حمل ۱۵۲۸/۲۹ م. اپریل ۱۸.

تانگلاسى محمد زمان میرزا^۱ بہار بارماقینی قبول قیلیب ؛ شیخ زین و یونس علی دین بعض نیمه عرضه داشت قیلیب ؛ بیر پاره کیشینی کۆمک یوسونلوق ، تیلالتور. بعض ییگیتلارنی محمد زمان مرزاغہ کۆمک بیتیب ؛ ینہ بعضیلارنی نؤکر ایتیب ؛ شنبہ کونی- شعبان آیی نینگ غرہ^۲ سیدا- بو اوچ- تۇرت کون اۇلتورولغان یورٹین کۆچولدی. مہن بو کون آتلائیپ بوجپور و بہیہ نی سیر قیلیب ؛ کھلیب اوردوغہ توشتوم.

[سلطان محمود بوزیلہ دی] محمد علی باشلیقلارنی- کیم خبرغہ ییباریلیب اہدی- یۇلدا بیر پاره کافرنی باسیب ؛ سلطان محمود اۇلتورغان ییرگا ییتارلار. سلطان محمود ایگى مینگچہ کیشی اہکاندور. بو قراول نینگ خبرینی تاپیب ؛ بوزولوب ؛ ایگى پیلینی اۇلتوروب ؛ کۆچار. بیر بېگى نی قراول یوسونلوق قۇیغان اہکاندور. بو ییگیتلاردین ییگیمہ چاغلیق کیشی ییتار. توروش بېرماى قاچار. نېچہ کیشیسی نی توشوروب ؛ بیرینی باش کھسیب ؛ بیر- ایگى ابدان نی تیریک کھلتوردیلار. تانگلاسى^۳ کۆچوب کھمہ ییلہ کھلیم. بو یورٹہ محمد زمان میرزا ، دریادین اۇٹی. مرزانینگ اۇتاری و کھتاری اوچون ، ایگى- اوچ کون بو یورٹہ اۇلتورولدی.

سہ شنبہ کونی- آیینینگ تۇرتیدا^۴ محمد زمان میرزا غہ ، خاصہ باش- ایاق و کھرمشیر ، تۇپچاق و چتر عنایت قیلیب ؛ بہار ولایتی غہ یوکوندورولدی. بہار سرکاریدین بیر کرور و ییگیمہ بھش لک خالصہ قیلیب ؛ دیوانلیغی مرشد عراقی غہ عھدہ بۇلدی.

پنجشنبہ کونی^۵ ، اۇل یورٹین کھمہ ییلہ کھلیم. بارى کھمہ لار نی تورغوزوب ، مہن ییتگاچ ، بویوردوم کیم کھمہ لارنی یوروتوب ؛ جرگاییلہ بیر- ییریگا باغلاغایلار. دریانینگ عرضیدین ہم کۆپ آرٹی. باوجود کیم تمام کھمہ ییغیلمايدور اہدی. بعض ییر پست و بعض ییر چوقور اوچون و بعض ییر روان و بعض ییر ناروان اوچون ، اوشبو یوسونلوق غلبہ یوروتوب ؛ بۇلاآلمادی.^۶ کھمہ لارنینگ جرگاسیدا بیر گریال کۇرونور. بیر بالیق گریال نینگ قۇرقونچیدین اونداق بلند ساچار کیم بیر کھمہ نینگ ایچیدا کھلیب توشار. توتوب کھلتوردیلار.

[کھمہ لرگہ آت قۇیش] یورتقہ ییتگاندا ، کھمہ لار گا آت قۇیولدی. بورونغی- بایری اولوغ کھمہ گا- کیم اگرہدا سنگا غزوبیدین بورونراق تمام بۇلوب اہدی- آسایش آت قۇیولدی. اوشبو ییل چریک آتلاوردین بورونراق ، آرایش خان بیر کھمہ یاساتیب ؛ پیشکش قیلدی. اوشبو کھلوردا اونگا ہم تالار باغلائییم. بو کھمہ گا آرایش آت قۇیولدی. سلطان جلال الدین تارتقان کھمہ گا اولوغراق تالار

^۱ بدیع الزمان مرزانینگ اۇغلی ، بابرنینگ کباوی

^۲ ۹۳۵ھ. شعبان ۱۰۷/۱ ھ. ش. حمل ۱۵۲۸/۳۱ م. اپریل ۲۰.

^۳ ۹۳۵ھ. شعبان ۱۰۷/۲ ھ. ش. ثور ۱۵۲۸/۱ م. اپریل ۲۱.

^۴ ۹۳۵ھ. شعبان ۱۰۷/۴ ھ. ش. ثور ۱۵۲۸/۳ م. اپریل ۲۳.

^۵ ۹۳۵ھ. شعبان ۱۰۷/۶ ھ. ش. ثور ۱۵۲۸/۵ م. اپریل ۲۵.

^۶ بابر خواہلر اہکن کیم کھمہ لرینی ، دریانینگ یینی ییلہ یوروتسہ ؛ بیراق: « بعض ییر پست و بعض ییر چوقور اوچون و بعض ییر روان و بعض ییر ناروان اوچون ، اوشبو یوسونلوق غلبہ یوروتوب ؛ بۇلاآلمادی. »

قىلدوروب ؛ بوتالارنىڭ اوستىدا ، يەنە بىر تالار بويورولدى . مونگا گنجايىش ات قۇيولدى . يەنە بىر كىچىك چوكندىلىق^۱ زورقە- كىم ھر ايش ؛ كوچ اوچون انى يىباريلور اېدى- بو زورقە فرمايش ات قۇيولدى .

[بنگاليلر] تانگالاسى- آدينە كۈنى^۲- كۈچولمادى . محمد زمان ميرزانىڭ بارى ايش- كوچى سرانجام بۇلوب ؛ پھار عزىمتى بىلە بىر- ايگى كروھ اوردودىن ايرىلىپ ؛ توشوب اېدى . اوشبو كۈن كېلىپ ؛ مېندىن رخصت آلدى . ايگى جاسوس بنگالە چرىكىدىن كېلىپ دەدى كىم بنگاليلار مخدوم عالم باشلىق ، كندك سۈيى نىڭ ياقاسىنى يىگىرمە تۇرت پىردا قىسمت قىلىپ ؛ فصىل قۇپارا دورلار . سلطان محمود باشلىق افغانلار كىم كۈچ و اوروقلارنى اۇتكارا دورلار اېكاندور ؛ اۇتگالى قۇيمى ؛ اۇزلارغا قوشوبتورلار . بو خبر كېلگچ ، چون اوروش احتمالى بۇلدى ؛ محمد زمان مرزاني منع قىلدوك . شاه اسكندرنى اوچ- تۇرت يۈز كىشى بىلە پھارغە يىبارىلدى .

شەنبە كۈنى^۳ ، دودونىڭ و اۋغلى- جلال خان پھار خان- نىڭ كىشىسى كېلدى . بنگالى بولارنى كۈز قاباغى يوسونلوق ساخلار اېكاندور .^۴ مېنى دەپ ؛ بنگالى دىن ضرب راست اوروشوب ؛ ايرىلىپ ؛ سودىن اۇتوب ؛ پھار نواحىسى غە يېتىپ ؛ ملازمتقە متوجە ايمىش .

اوشبو كۈن بنگالە اېلچىسى ؛ اسماعىل مېتا- غە فرمان بۇلدى كىم بورون يېتىپ ؛ يىبارگان اوچ فصل^۵ نىڭ جۈابى كېچ بىتىلا دور . خط يېتىپ ؛ يىبارسون كىم اگر اخلاص و يىك جەھتلىق مقامىدا دورلار ؛ خود باتراق جۈاب كېلسە كىراك .

يەكشەنبە آخشامى توردى محمد و جنگ جنگ نىڭ كىشىسى كېلدى . چەهارشەنبە- شەبان آيى نىڭ بېشىدا^۶ بو طرفدىن بولارنىڭ قراولى يېتار ؛ نارىغى دروازەدىن پھار شققدارى قاچىپ كېتار . يەكشەنبە كۈنى^۷ ، اۋل يورتنىڭ كۈچۈپ ؛ آرى پرگنە سى غە توشولدى . بو يورتنە خبر كېلدى كىم لشكر خرىد ، يۈز- يۈز اېلىك كېمە بىلە سروىلە گنگ نىڭ قاتىلىشىدا ، سرو سۈيى نىڭ نارى يۈزىدا ، اۋلتورغان اېمىش . چون بنگالى بىلە صلح گۈنە بار اېدى ؛ ھەمىشە مۇنداق ايشلاردا تېمۇن جەھتىدىن صلح ايشىنى اېلگارى توتولوبتور . اگرچە بى ادبلىق قىلىپ ؛ كېلىپ ؛ يۇلومىز اوستىدا اۋلتوروتور ؛

^۱ چوكندى سۆزىنى ، (بابرنامە ، ۲۰۱۸) كىچىك حجرە معنا قىلگن . (بابرنامە ، ۱۳۹۹ ترجمە) دە ، دنبالە دار ، دودكشدار معنا قىلگن . (زىب اللغات ، ۱۳۸۸) جۈبارى معنى قىلگن .

^۲ ۹۳۵ھ. شەبان ۹۰۷/۷ ھ.ش. ئور ۱۵۲۸/۶ م. اپرىل ۲۶ .

^۳ ۹۳۵ھ. شەبان ۹۰۷/۸ ھ.ش. ئور ۱۵۲۸/۷ م. اپرىل ۲۷ .

^۴ (بابرنامە ، ۱۹۹۵) دە ، بو جەلە نى ، « لغات و تركىيات مشكل » (قىيىن لغات و بىر كەلە لر) بۆلىمى دە آلگن . بو جەلە نىڭ معناسى بو دىر كىم بنگالى لر بۈنى جۈدە احتىباط قىلىپ سقار اېكن . اصل دە ، كۈز قىباغى دەپ سقەلە ماى ، جۈدە عزيز و محترم تۇنماق ، معناسىنى افادە قىلە دى . بو يېردە ايسە ، كۆپ احتىباط قىلماق مەفھۇمىنى يېتىشتىرە دى . « دوشەنبە كۈنى ، بنگالە اېلچىسى ملازمتقە كېلىپ اېدى . (۱) رخصتىنى اۈنگا ايتورولدى . (۲) بو ھەم مذكور بۇلدى كىم غنىم دەفئە اۋل سارى- بو سارى متوجە بۇلغومىز دور . سىزلارغا تعلق پىر و سوغە ضرر و آسبىي پىتھاگوسىدور . (۳) بېچوك كىم اول اوچ فصل سۆزىنىڭ بىرى بو اېدى لشكر خرىدقە ايت كىم يۇل اوستىنى قۇيۇپ ؛ خرىدقە كېلسون . تۈرك دىن بىر نېچە كىشى اۈنگا قۇشالنىڭ . خرىد اېلىگا استىمالە بېرىپ ؛ پىرگا كىلتورسونلار . اگر گذر باشىدىن كېتھاسا و بو نادر مقابله سۆزلارنى تۈرك اېتھاسە ؛ ھر يامانلىق باشى غە پىتسا اۈزىدىن و ھر ناشايست قاشى غە كېلسە ؛ سۆزىدىن كۆرسون . »

^۵ ۹۳۵ھ. شەبان ۹۰۷/۵ ھ.ش. ئور ۱۵۲۸/۴ م. اپرىل ۲۴ .

^۶ ۹۳۵ھ. شەبان ۹۰۷/۹ ھ.ش. ئور ۱۵۲۸/۸ م. اپرىل ۲۸ .

ولی دایمگی قاعدہنی مرعی توتوب ؛ بنگالہ اہلچیسسی - اسماعیل میتا-غہ ینہ ملا محمد مذهبنی قوشوب اوشول بورونگی اوچ سؤزنی ایتیپ ؛ مقرر بؤلدى کیم رخصت بېریلگای .

[بنگالیلر اوچون شرطلر] دوشنبہ کونی^۱ ، بنگالہ اہلچیسسی ملازمتقہ کھلیب ابدی . [۱] رخصتینی اونگا ایتورولدى . [۲] بو ہم مذکور بؤلدى کیم غنیم دفعی غہ اؤل ساری - بو ساری متوجہ بؤلغومیز دور . سیزلارگا تعلق پیر و سوغہ ضرر و آسیبی یتماگوسیدور . نچوک کیم اول اوچ فصل [۳] سؤزنینگ بیرى بو ابدی لشکر خریدقہ آیت کیم یؤل اوستینی قویوب ؛ خریدقہ کھلسون . تورک دین بیر نچہ کیشی اونگا قوشالینگ . خرید اہلیگا استمالہ بېریب ؛ پیرگا کیتورسونلار . اگر گذر باشیدین کھتھاسا و بو نادر مقابلہ سؤزلارین ترک اہتھاسہ ؛ ہر یامانلیق باشی غہ یتسا اؤزیدین و ہر ناشایست قاشی غہ کھلسہ ؛ سؤزیدین کورسون .

چہارشنبہ کونی^۲ بنگالہ اہلچى سی - اسماعیل میتا-غہ معتادی خلعت کیدوروب ؛ انعام قیلیب ؛ رخصت بېریلدى .

[ماہیم نینگ نؤگری] پنجشنبہ کونی^۳ ، شیخ جمالنی دودوبیلہ اؤغلی - جلال خان-غہ استمالت فرمانلاری و عنایت سؤزلاری بیلہ یېباریلدى . اوشبو کون ماہیم نینگ نؤکری کھلدى . باغ صفادین نارى - ورالى^۴ دین - ایریلغان اېکاندور ؛ خطلار کھلتوردی .

[اہلچى نی کورماق / تفرج قیلماق] شنبہ کونی^۵ ، عراق اہلچیسسی - مراد قورچی قجر^۶ نی کورولدى . یکشنبہ کونی^۷ ملا محمد مذهبقہ معتادی یادگاریلارنی^۸ تاپشوروب ؛ رخصت بېریلدى . دوشنبہ کونی خلیفہ^۹ نی و بعض بېگلارنی یېباریلدى کیم دریانینگ ، نی پیریدین اؤتارنی ملاحظہ قیلغایلار . چہارشنبہ کونی^{۱۰} ، ینہ خلیفہنی ایکی سونینگ ارالیغینی کؤرا یېباریلدى . جنوب طرفی آری پرگنہ سى نینگ یاووغیداغی نیلفرزارنی سیر قیلا آتلاندىم . نیلفرزارنی سیر قیلوردا شیخ گورن نیلفرنینگ یانگی تخم باغلاغانینی کھلتوردی . بو ، پستہ-غہ - فی الجملہ - شباہتی بار ، یخشیغینہ . نیمہ گلی کیم نیلفر بؤلغای ؛ ہندوستانی کؤل ککری دېر ؛ تخمی نی دودہ .

اندین ، سوننی یاووقتور دېدیلا . باریب سوننی تفرج قیلدوک . سون سویى قوی ، قالین درختلار کوروندی . دېدیلا کیم مئیر [بوئیر] دور . شیخ شرف الدین منیری نینگ آتہسى شیخ

^۱ ۹۳۵ھ . شعبان ۹۰۷/۱۰ھ . ثور ۱۵۲۸/۹م . اپریل ۲۹ .

^۲ ۹۳۵ھ . شعبان ۹۰۷/۱۲ھ . ثور ۱۵۲۸/۱۱م . می ۱

^۳ ۹۳۵ھ . شعبان ۹۰۷/۱۳ھ . ثور ۱۵۲۸/۱۲م . می ۲

^۴ (بابرنامہ ، ۱۹۹۵) دہ ، بو جای اسمی نی «لغات و ترکیبات مشکل» قطاریدہ آلگن . بو کلہ ، جای اسمی دیر . ماہیم بیگیم ، ورالی دہ - کیم باغ صفادین نارى اېکن - یتیشکندہ ،

نورکینی ، اؤزیدین ایلگاری جوننگن اېکن .

^۵ ۹۳۵ھ . شعبان ۹۰۷/۱۵ھ . ثور ۱۵۲۸/۱۴م . می ۴ .

^۶ قجر : قاجار سؤزی نینگ باشق چہ املاسی دیر .

^۷ ۹۳۵ھ . شعبان ۹۰۷/۱۷ھ . ثور ۱۵۲۸/۱۶م . می ۶ .

^۸ اہلچیلرگہ مخصوص ، تمغالر ، کھیلر

^۹ نظام الدین خلیفہ ، مقصود دیر .

^{۱۰} ۹۳۵ھ . شعبان ۹۰۷/۱۹ھ . ثور ۱۵۲۸/۱۸م . می ۸ .

یحیی نینگ قبرى اونها دور. چون مونجه ياووق يېتیلیب اېدى ؛ سون دین اؤتوب ؛ سون قویى ایگى- اوچ كروه كېلیب ؛ منیرنى سیر قیلیب ؛ باغاتى بیلە اؤتوب ؛ مزارینى طواف قیلیب ؛ سون یاقاسى غە كېلیب ؛ غسل قیلیب ؛ نماز پیشینى اېرتە ادا قیلیب ؛ اوردو ساری متوجه بۆلدم. آتار سېمیز اوچون بیر نېچه آت قالدی. ینە بیر نېچه آت الداراب اېدى. بیر نېچه کیشینی قۇیوب ؛ فرمان بۆلدى کیم آتارلى تالیقانلارنى ییغیب ^۱ ؛ آتارلینى سوغاریب ؛ تیندوروب- اضطراب قیلماى- كېلگایلار. اگر مونداق بۆلماسا اېدى ؛ خیلی آت ضایع بۆلور اېدى.

بویوروب اېدیم کیم منیردین یانغاندا ، بیر کیشی سون نینگ یاقاسیدین ، آتى نینگ هر قدمینی اوردوغه چه ساناسون. ییگىرمە اوچ مینگ و بیر یوز سانابتور کیم قیرق آلتی مینگ ایگى یوز قدم بۇلغای کیم اؤن بیر یاریم كروه دور ^۲. مُنیر [بونیر] دین سون قه چه یاریم كروه یاووشور. یانیش اؤن ایگى كروه. باروردا اؤل یان- بویان سیر قیلیب باریلدى. اؤن بېش- اؤن آلتی كروه و اؤتوز كروه گا یاووق بو کون سیر قیللیدی. كېچه نینگ اولغى پھریدین آلتی گری ^۳ بۆلوب اېدى کیم اوردوغه كېلیدی.

تانگلاسى- پنجشنبه كونی ^۴- جونپوردین سلطان جنید برلاس و جونپورداغى ییگىتلار كېلدیلار. كېچ قالغانلارى جھتیدین ، عتاب و خطاب قیلیب ؛ كۆروشمادیم. قاضى جیانی چارلاب ؛ كۆروشتوم. [سو دن اؤتار جانكى سی] اوشبو كون ، تورک و هند امراسینی مشورتقه چارلاب ؛ سو اؤتار بابیدا ^۵ جانكى ^۶ قیللیدی. سۆز مونگا قرار تاپتى کیم گنگ بیلە سرو سویی نینگ ارالیغى بلند كۆرار دا ^۷ ، استاد علی قلى قازان و فرنگى و ضربزنى قوروب قالین تفک اندازلار بیلە بو پیردین اوروش انگیزی قیلغای. ایگى سو قاتیلشیدین جزوی قویى راق جزیره دا- کیم بنگالى نینگ بیر فیل و قالین کیمه سی توروبتور- روبه رویدا گنگ سویی نینگ بهار طرفیدین ، مصطفى ، آلات و ادواتینی مکمل و مهیا قیلیب ؛ اوروش غە مشغول بۇلغای. قالین تفک اندازلارداغى مونینگ بیلە بۇلغای. محمد زمان میرزا و بو بیتلگانلار مصطفى نینگ ارقاسى غە توشوب ؛ کۆمک بۇلغایلار.

استاد علیقلی بیلە مصطفى غە ، ضربزن آتماق و قازان قورماق مۇلچار قۇپاریب ؛ یېر یاساماق اوچون قالین بیلدار و کهارغە محصلار تعین قیللیدی. اسباب و مصالح تاپماق و ییغماق مشغول بۇلدیلار.

^۱ آتار نینگ هاریدیغى یا جرجاغى نى جیغرماق.

^۲ ۲۳ کیلومتر

^۳ هر پهر اوج ساعت. یعنی بیر پهر ۱۸۰ دقیقه بۆله دی. آلتی گری هم ۱۴۴ دقیقه دیر. هر گری ۲۴ دقیقه حسابله نه دی. اگر ساعت حسابیه ده آلسک ، ۵ ساعت و ۲۴ دقیقه. یعنی کېچه دن ۵ ساعت و ۲۴ دقیقه اؤتکن اېدى کیم اوردوغه كېلدیم.

^۴ ۹۳۵ ه.ق. شعبان ۹۰۷/۲۰ ه.ش. ثور ۱۵۲۸/۱۹ م. می ۹.

^۵ سو دن كېچماق خصوصی ده ، دریادن اؤتیش بابیه ده

^۶ جانكى / جانفی / جانفی: مغولچه سۆز. معناسی ، كېنگاش ، مشورت.

^۷ یخشی ، آچیق و نمایان كوريله دیگن پیره.

سلطین و امرا و خوانین ایلدام باریب ؛ هلدی گذریدین سرونى اؤتوب ؛ مؤلچار قیلغان وقت ، اؤل یوزدین ، مکمل و مستعد بؤلوب ؛ غنیم اوستیگا کهلگایلار .
بو ائنادا سلطان جنید و قاضی جیبا عرض قیلدیلار کیم سبکیز کروه یوقارراق گذر بار ابدی . روی زرد^۱ تعین بؤلدی کیم جاله بانلاردین بیر - ایکی سینی و سلطان جنید و محمود خان و قاضی جیانینگ کیشیلارینی آلیب ؛ باریب ؛ گذرنی کورگایلار . اگر گذر بؤلسه انینگ بیلە اؤق کپچیلگای . ابل اراسیدا بو سؤز بار ابدی کیم بنگالی هلدی گذری غه هم کیشی تعین قیلور خیالی بار ابرمیش . محمود خان نینگ سکندرپورداغی شقداری نینگ عرضه داشتی کپلدی کیم هلدی گذریدا ابلکچه کپمه ییغیب ؛ کشتی بانلار غه مژد بېریب مېن - ولی کشتی بانلار بنگالی نینگ کبلور آوازه سیدین ، بسیار متوهم دورلار .

چون سرو سویی دین گذر تاپیلماغی وقتی ابدی ؛ گذر کؤرا بارغان کیشیگا توقف قیلماي ؛ شنبه کونی^۲ ، بگلارنی مشورتقه چارلاب ؛ دېدیم کیم سکندرپور چترموک دین ، اود و بهرایچه قه سرو دریاسی نینگ گذرلارینی تمام ییردا مونداق اېتیب ؛ اؤلتورغونچه ؛ قالین فوجنی تعین قیلور بیز کیم هلدی گذریدین ، کپمه لار بیلە اؤتوب ؛ بولار نینگ اوستیگا کهلگایلار . اولار کهلگونچه استاد علیقلی و مصطفی ، توپ و تفک و ضربزن و فرنگی بیلە اوروشقه مشغول بؤلوب ؛ چقاییتگایلار . بیز داغی گنگ دریا سیدین اؤتوب استاد علیقلی غه کؤمک تعین قیلیب ؛ مستعد و مکمل بؤلوب ؛ تورآلینگ . گذردین اؤنگان فوج یقین یېتسا ؛ بیزهم موندین اوروش سالیب ؛ زورلاب ؛ اؤتالینگ . محمد زمان میرزا و اؤل یوزدا تعین بؤلغانلار ، گنگ دریاسی نینگ بهار طرفیدین ، مصطفی قاشیدا اوروشقه مشغول بؤلغایلار .

[تؤرت فوج] سؤزنی مونگا قویوب ؛ گنگ نینگ شمالیداغی چریکنی ، تورت فوج قیلیب ؛ عسکری غه باشلاتیب ؛ هلدی گذری غه یېباریلدی . بیر فوج عسکری اؤز نؤکری بیلە . ینە بیر فوج سلطان جلال الدین شرقی . ینە بیر فوج ، اؤزبېک سلطانلاری قاسم حسین سلطان و بیخوب سلطان و تانگاتمیش سلطان و محمود خان نوحانی غازى پوری و کؤکی ، بابا قشقه و تولمیش اؤزبېک و قربان چرخى و حسین خان باشلیق دریاخانلار . بیر فوج ، موسی سلطان و سلطان جنید و نیکیم جونپور چریکی . تخمینا ییگیرمه مینگ کیشی . محصلار تعین قیلیدى کیم اوشبو کپچه اؤق - کیم یکشنبه کپچه سی بؤلغای - اؤل چریکنی آتلانتورغایلار .

^۱ (بابرنامه ۱۹۹۵) ده بو اسم نی هم «لغات و ترکیبات مشکل» قطاریده آلگن . روی زرد ، شخص نینگ عاموی لقبی دیر : ابراهیم چایق ، سرغ باش مرزا ، قنبرعلی سلاح ، قربان چرخى کبی . بو روی زرد ، سرغ باش مرزا ایتارچی بولیشی هم میکن . ۱ - «قنبر علی نی ساریغ باش مرزا ایتارچی نی چریک داروغه سی قیلیب ؛ مینگا قؤشتیلار . ۲ - «بیر نېچه کوندین سؤنگ خانلار اتفاق قیلیب ؛ ایوب بېگجېک نی ، تومانی بیلە ؛ جان حسن بارین نی ، بارین تومانی بیلە ؛ ساریغ باش مرزانی چریک بېگی قیلیب ؛ مینگ - ایگی مینگجه کیشی مینگا قؤشوب ، اخسی طرفی غه یېباردیلار .» (وقایع ۹۰۸)
^۲ ۹۳۵ هـ . شعبان ۹۰۷ / ۲۲ هـ . ثور ۱۵۲۸ م . می ۹ .

یکشنبه صبا^۱، چریک گنگدین اۋتاکیریشتی. مېن بیر پاسته کېمە گا کیریب اۋتوم. اوچ پھر بۆلۈب اېدى کیم روى زرد [باشلیق] لار^۲ کیم گذر کۈزا بارېب اېردیلار؛ کېلدیلار. گذر خود تاپمای دورلار. کېمە لارنېنگ و تعین بۇلغان فوج نېنگ یۇلدا اوچراغانی نېنگ، خبرینی کېلتوردیلار. سه شنبه کونی^۳ سو کېچگان یېردین کۈچۈب؛ اوروش یېری قاتیلیشیغه، بیر کروه یاووق کېلیب توشولدی. اۋزوم بارېب استاد علی قلی نېنگ فرنگی و ضربزن آتماغینی تفرج قیلدیم. اوشبو کون استاد علی قلی فرنگی تاشی بیلە ایکی کېمەنی اوروب؛ سیندوروب؛ غرق قیلدی. مصطفى هم اۋل یوزدین فرنگی تاشی بیلە، ایکی کېمەنی اوروب؛ سیندوروب؛ غرق قیلدی. اولوق قرانی جنگ جای غە اېلتیب؛ یېرینی یاساماقه، ملاغلامی مَحْصَل قۇیوب؛ بیر پاره یساولاردین و جلد ییگیتلاردین اونگا کۈمک تعین قیلیب؛ یانیب؛ کېلیب؛ اوردو تۇغریسی، بیر ارالدا معجون یېدوک.

[غریب واقعه] بو آخشام معجون ناک، کېمەنی خرگاهه یقین کېلتوروب؛ کېمەدا اۋق تکیه قیلدوم. بو آخشام غریب واقعه دست یېردی. کیچە نېنگ اوچ پاسی غە یاووق^۴، کېمەدا سوران و غوغا چیتتی. چهره لار هر کیم کېمە نېنگ یېریغاچینی آلیب؛ اور- اور دېب قیچقیراشادورلار. فرمایش کېمە سی، مېن تکیه قیلغان آسایش کېمە سی نېنگ یانیدا اېدی. بیر تونقتار اوندا اېدی. اۋیقودین کۈز آچیب؛ کۈزار کیم بیر کیشی آسایش کېمە سیگه، اېلیک قۇیوب؛ چیقار خیالدا دور. اوستیگا تاشلار. سوغه چوموب؛ چیقاریدا، تونقتارنېنگ باشی غە چاپار. آزاراچه زخم قیلیب اېدی. سو ساری اۋق قاچار. غوغا بو جهتین اېکاندور. منیردین کېلگن کېچە سی هم کېمە نېنگ یقینیدا بیر-ایکی تونقتار بیر نېچە هندوستانی نی قوولاب؛ ایکی قیلیچ و بیرخنجلارینی کېلتوروب اېدی. تېنگری تعالی ساخلادی.

اگر تیغ عالم بجند ز جای نبرد رگی تا نخواهد خدای^۵
تانگلاسی، چهار شنبه^۶ کونی گنجایش کیمە سیگا کیریب؛ تاش آتار یېرگا یقین راقی کیلیب؛ هر کیمنی بیر ایشگا تعین قیلدیم.

[بنگالیلر اوریشی] اۋغان یېردی مغول باشلیق، مینگ چاغلیق ییگیتنی یېباریلیب اېدی کیم بیر-ایکی- اوچ کروه یوقارراقتین، هر طور قیلیب؛ سو کېچگایلار. بولار باروردا عسکری نېنگ اوردوسی تۇغریسیدین ییگیرمه- اۋتوزچه کېمە بیلە بنگالیلار اۋتوب؛ قالین یایاق چیقیب؛ دست

^۱ ۹۳۵ھ. شعبان ۲۳/۹۰۷ھ. ثور ۲۲/۱۵۲۸م. می ۱۲.

^۲ اصل ده روى زردلار

^۳ ۹۳۵ھ. شعبان ۲۵/۹۰۷ھ. ثور ۲۴/۱۵۲۸م. می ۱۴.

^۴ کېچە دن ۸ ساعت اۋنگن اېدی

^۵ اگر عالم تبعی اۋز جایدین قۇزغالسە؛ خدا خواهله مسه بیرار تامیرنی هم قیرقالمیدیدی. ((بابرنامە، ۱۹۶۰، ب. ۴۲۲)

^۶ ۹۳۵ھ. شعبان ۲۶/۹۰۷ھ. ثور ۲۵/۱۵۲۸م. می ۱۵.

بُردی کُورساتور خیالیدا اپکان دورلار- کیم بولار آت سالیب قاجوروب ؛ بیر نېچە سینی آلیب ؛ باشینی کېسیب ؛ قالین کیشینی اۇقلاپ ؛ یېئى- سېکیز کېمە آلورلار.

هم اوشبو کون محمد زمان میرزا طرفیدین ، هم بیر نېچە کېمە ییلە بنگالیلار باریب ؛ چیقیب ؛ اوروش انگیزی قیلورلار. اول طرفدین زورلاب بنگالیلارنى قاجوروب ؛ اوچ کېمە کیشیسی سوغە غرق بۇلور. بیر کېمەنى اېلیکلاب ؛ مېنینگ قاشیم غە کېلتوردیلار. موندأ بابا چُهرە یخشی یوروب ؛ زورلار.

فرمان بۇلدى کیم اۇغان بېردى- اولار آلغان یېئى- سېکیز- کېمە ییلە محمد سلطان ، یگە خواجە ، یونس علی ، اۇغان بېردى و اۇل جماعت کیم بورون اۇتماکگا مقرر بۇلوب اېردیلار ؛ کېمەلارنى کېچ قرانغودا یوقارى تارتیب ؛ اۇتگایلار.

اوشبو کون عسکرى دین کیشی کېلیب اېدى کیم سودین بی باقى^۱ اۇتیلار. تانگلا صباحی- کیم پنچشنبه^۲ کونى بۇلغای- یاغی اوستیگا کېلورلار. فرمان بۇلدى کیم بو اۇتگانلار عسکرى غە قۇشولوب ؛ غنیم اوستیگا یوروگایلار.

نماز پېشین استاد قاشیدین کیشی کېلدى کیم تاش طیار بۇلوبتور ؛ نى فرمان بۇلور ؟ فرمان بۇلدى کیم بو تاشنى آتسون. ینە مېن بارغونچە ینە بیر تاشنى طیار قیلسون. نمازدیگردا کیچیکینە بنگالی زورقە کیریپ ؛ مۇلچار قۇپارغان یېرگا باردیم. استاد بیر نوبت اولوغ تاش آتى. ینە بیر نېچە فرنگی آتى. بنگالیلارنینگ آتشیبارلیق ییلە شهرتی بار اېدى. بو نوبت یخشی سینادوک. بیر یېرنى چاغ قیلیپ ؛ آتماى دورلار. هر طور ییلە آتە دورلار.

اوشبو نمازدیگر بویوردوک کیم سرو دریاسی ییلە الارنینگ آلیدین ، بیر نېچە کېمەنى تارتیب ؛ اۇتکاردیلار. کېمە تارتار کیشیلار ، بی تحاشی و بی پناه بیر نېچە کېمەنى تارتیب ؛ اۇتکاردیلار. فرمان بۇلدى کیم اېسان تېمورسلطان ، تۇختە بوغە سلطان ، بابا سلطان ، آرایش خان ، شیخ گورن ، بو کېمەلار اۇتگان یېردا توروب ؛ کېمەنى محافظت قیلغایلار. اوندین یانیب ، بیر پاستە اوردوغە کېلدیم. یاریم کېچە گا یاووق ، یوقارى تارتادورغان کېمەلار دین خبر کېلدى کیم تعین بۇلغان فوج ، ایلگارراک باردی. بیز کېمەلارنى تارتیب بارادور اېدوک کیم بنگالی کېمەلارنى بیز تارتار یېرنى تویوب ؛ اوروشتیلار. بیر کېمە چى نینگ ایاغى غە تاش تېگیب ؛ ایاغى سیندى اۇتا آلمادوک.

پنچشنبه صباحی ، مۇلچارداکیلاردین خبر کېلدى کیم یوقاریغی کېمەلار تمام کیلیدیلار. آتلیق لاری تمام آتلائیپ ؛ بیزنینگ کېلادورگان فوجنینگ روبه رویی غە متوجه بۇلیدیلار. مېن داغی ایلدام آتلائیپ ؛ آخشام اۇتکارگان کېمەلارنینگ اوستیگا کېلدیم. کیشی چاپتورولدى کیم محمد سلطان

^۱ هیچ کیم قالسندن^۲ ۹۳۵ھ. شعبان ۲۷/ ۹۰۷ھ. ثور ۲۶/ ۱۵۲۸م. می ۱۶.

میرزا باشلیق اۆتھاگگا مقرر بۇلغانلار بى توقف اۆتوب عسكىرى غە قوشولسولنار. ايسان تېمور سلطان بىلە توختە بوغە سلطان كيم بو كېمەلار اوستيدا اپردیلار بويوردوم كيم اۆتھاگگا مشغول بۇلسولنار. بابا سلطان مقرر بۇلغان يېردا كېلمايدورابدی.

فى الحال ايسان تېمور سلطان بىر كېمە بىلە اۆتوز- قىرچە نۇكرى بىلە ، آتالارنى كېمە نىنگ يانيدا يالداپ^۱ اۆتيلار. بولارنىنگ كېنىچە يەنە بىر كېمە ھم روان بۇلدى. بولارنىنگ اۆتگانىنى كۆرۈپ ؛ بنگاليلار قالين يايلاق بولارغە متوجە بۇلدىلار. ايسان تېمور سلطان نىنگ يېتى - سېكىز نۇكرى ، آتالايىب ؛ بويياقلارنىنگ اۆتروسى غە بارىپ ؛ سلطان آتالغونچە تارتقولا شىب ؛ آتقولا شىب ؛ يايقلارنى سلطان سارى گا تارتيلار. مونگاچە ايسان تېمور سلطان ھم آتالاندى. ايگىنچى كېمە ھم كېچتى. اۆتوز- اۆتوز بېش آتلىق بىلە قالين يايلاقە چاپىپ ؛ يىخشى قاجوردى. خىلى نمايان ايش قىلدى. اۆل چىب و چىبان بى تحاشى بارچە دىن بورونراق كېچتى. ايگىنچى اۆل كيم قالين يايلاق نىنگ اوستىگا آز كىشى بىلە يىخشى يورۇپ ؛ قاجوردى.

تۆختە بوغە سلطان ھم كېچتى. كېمەلار پى در پى كېچماكگا كىرىشتيلار. لاهورى و ھندوستانى يوسونلوق ، تۆشىدىن دستك بىلە و دستە قامىش بىلە اۆتاكىرىشتيلار. بو حالتنى كۆرۈپ ؛ مۇلچار تۇغرىسى داغى قالين بنگالى كېمەلار ى ، سو قوئى قاجماقە يوز قۇيدىلار. درويش محمد ساربان و دوست اېشىك آغە و يەنە بعض يىگىتلار ، مۇلچار تۇغرىسىدىن اۆتيلار. سلطانلارغە كىشى چاپتوردوم كيم اۆتگانلارنى يىخشى يىغىپ ؛ اۆل اۆترو داغى فوجغە ياقوق يېتا ؛ يانيدىن يورۇپ ؛ غنىمغە اېلىك قۇشونگ.

اۆتگانلارنى سلطانلار ، اۆزلارگا قۇشوب ؛ اوچ- تۆرت تۆپ بۇلۇپ ؛ غنىم سارى متوجە بۇلدىلار. بولار ياقوق يېتا ؛ غنىم كىشىسى ياياغىنى آلى غە ساليپ ؛ ياسالينى بوزماي ؛ يوروى بېرور. عسكىرى بىلە مقرر بۇلغان فوجدىن كۆكى جماعتى بىلە يېتار. اول طرفدىن كۆكى بو طرفدىن سلطانلار يېتىپ ؛ اېلىك قۇشارلار. غنىمنى توشورا آلب ؛ تېپارلار. بسنت راو آتلىق معتبر كافرنى ؛ كۆكيلار توشورۇپ ؛ باشىنى كېسارلار. اۆن- اۆن بېش كىشىسى ، انىنگ اوستىگا توشار. اوشاندا اۆق چاپقولارلار.

تۆختە بوغە سلطان غنىم نىنگ آلىدىن بارىپ ؛ چاپىپ ؛ يىخشى قىلىچ يېتكورور. مغول عبدالوھاب و اينيسى ھم قىلىچ يېتكورورلار. مغول باوجود كيم سو بېلماس^۲ ؛ جىبە بىلە دريادىن آت يالداپ اۆتار.

مېنىنگ كېمەلار ىم كېين اېدى. كېمەلار گا كىشى يېباردىم. فرمايش كېمەسى ايلگارراك كېلدى. فرمايش كېمە سىگا كىرىپ ؛ اۆتوب بنگاليلارنىنگ يورتلارنى سىر قىلىپ ؛ گنجايىش كېمە سىگا

^۱ آتالارنىنگ ياليدىن توتىپ ، بىر ياقە اۆزنى آلب ؛ آتالار قوتى بىلە ، سو دىن اۆتماق.

^۲ مغولر سوزماق(شنا قيلماق)نى بىلمىيدى لر ؛ اما آتېنىنگ ياليدىن توتوپ ، آتېنىنگ قوتى بىلە سودن اۆتە دىلر.

کیریب ؛ یوقاری بیر بار سوردوم.^۱ میر محمد جاله بان عرض قیلدی کیم سرو دریاسی یوقاراقدین اؤتکالی یخشی راقطور. فرمان بۇلدى کیم اۇل دېگان یېردین چریک اېلى اؤتماکگا مشغول بۇلغایلار.

محمد سلطان میرزا باشلیقلارغه کیم اؤتماکگا فرمان بۇلیب اېدى ؛ سو اؤتاردا یکە خواجه نینگ کېمەسى غرق بۇلوب ؛ یگە خواجه تېنگری رحمتی غە باردی. نؤکر و ولایتینی اینیسی ؛ قاسم خواجه-غه عنایت قیلدیم.

نماز پیشیندا- غسل ائناسیدا- سلطانلار کېلدیلار. تعریف و ستایش قیلیب ؛ عنایت و شفقتدین امیدوار قیلدیم. عسکری هم اوشول ائنادا کېلدى. عسکری نینگ اۆل ایش کۆرگانی^۲ اېدى. شگونی یخشی بۇلدى. اول آخشام چون هنوز اوردو کېچمايدور اېدى ؛ بیر ارالدا گنجایش کېمە سیدا تکیه قیلدیم.^۳

آدینه کونی^۴ ، سرو دریاسی نینگ شمالیدا- خرید توابعی نرهن پرگنه سی نینگ کوندبه آتلیق کېنتیدا- توشولدى. یکشنبه کونی^۵ ، کۆکی نی جماعتی بیلە حاجی پورغه خبرآلغالی یېباریدی.

[شاه محمد معروف] شاه محمد معروف - کیم ییلتور کېلگانیدا اونگا اولوغ رعایت قیلیب ؛ سارن ولایتینی بېریلیب اېدى- نېچه قاتله یخشیلار باردی ؛ آتەسى معروف نی ایگی قاتله اوروشوب ؛ باسیب ؛ توتوب اېدى. سلطان محمود ، غدریبله بهارنی آلغاندا ؛ بین ییلە شیخ بایزیدننگ اوستیگا بارغاندا ؛ چاره قیلا آلمای ؛ اولارغه قاتیلیب اېدى ؛ بو فُرصتە هم نېچه نوبت عرضه داشتی کېلیب اېدى ؛ اېل اراسیدا اوندین پریشان سؤزلار دېرلار اېدى. عسکری هلدی گذریدین اؤتگاچ ؛ اؤق جمعیتی بیلە عسکرینی کېلیب کؤروب ، عسکری بیلە بنگالیلار اوستیگا کېلدى. اوشبو یورثە اېکاندا ؛ کېلیب ؛ ملازمت قیلدى.

[خبرلر] بو ایامدا شیخ بایزید و بین دین متواتر خبرلار کېلادور اېدى. سرو دریاسینی اؤتار خیالیدا اېمیشلار. اوشبو فُرصتە سنبل دین عجب خبری کېلدى. علی یوسف کیم سنبل دا توروب ؛ طورى ضبط و ربط قیلیب اېدى ؛ اؤزی و بیر مصاحب یوسونلوق طیبی ، بیر کوندا اؤق تېنگری رحمتی غە بارورلار. سنبل نینگ ضبط و ربطی اوچون مقرر بۇلدى کیم عبدالله ، سنبل ضبط و ربطی غە بارغای. آدینه کونی- رمضان آیی نینگ بېشیدا^۶ - عبدالله قە سنبل غە رخصت بېریلدى.

چین تېمور سلطان نینگ اوشبو ایامدا عرضه داشتی کېلیب اېدى کیم مقرر بۇلغان بېگلاردین کابل دین کؤچ کېلادورگان جهتیدین ، سلطان غە قۇشولا آلمای دورلار.

^۱ یوقاری بیرده ، کجیک(گذر) بارمی یوق می دېب ، سوردیم. (بابرنامه ، ۱۳۹۹)

^۲ تجربه سی

^۳ یاتیم

^۴ ۹۳۵ هـ. شعبان ۹۰۷/۲۸ هـ. ثور ۱۵۲۸/۲۷ م. می ۱۷.

^۵ ۹۳۵ هـ. رمضان ۹۰۷/۱ هـ. ثور ۱۵۲۸/۲۹ م. می ۱۹.

^۶ ۹۳۵ هـ. رمضان ۹۰۷/۵ هـ. جوزا ۱۵۲۸/۲ م. می ۲۳. رمضان نینگ بېشی ، پنجشنبه کېله دی.

[بلوچلر خبری] محمدی و ینە بعضیلار سلطان بیلە یوز کروہ^۱ چە بیر ابلغاب ؛ باریب ؛ بلوچنی یخشی باسیب ؛ تورلار. عبدالله دین چین تېمور سلطان غە و سلطان محمد دۇلداى و محمدی و بعض انداغی بېگلارگا و ییگیتلارگا فرمان بۇلدى کیم چین تېمور سلطان بیلە اگرەدا ییغیلیب ؛ طیار بۇلۇب تورغايلار. مخالفلار هر ساری یوزلانسە لار ؛ اۇل ساری متوجه بۇلغايلار. دوشنبە کونی- آى نینگ سېکیزیدا^۲- جلال خان- دریا خان نینگ نبیره سیگا کیم شیخ جمالی باریب اېدی- بۇلغان معتبر امراسی بیلە کېلیب ملازمت قیلدی.

هم اوشبو کون یحیی نوحانی کیم بورونراق اینیسینى یېباریب قولۇق اظهاری قیلیب اېدی ؛ سیاست فرمانی باریب اېدی ؛ کېلیب ملازمت قیلدی. چون یېتى- سېکیز مینگ نوحانی و افغان امیدوارلیق بیلە کېلیب ایردیلار ؛ الارنی نومید قیلماى ؛ بهار دین بیر کرور خالصه قیلیب ؛ اېلیک لک محمود خان نوحانی غە عنایت قیلیب ؛ قالغانینی اوشبو جلال خان غە مسلم توتولدى. بیر کرور خدمتانه هم قبول قیلدی. بو یارماق نینگ تحصیلی غە ملا غلام یساولنی یېباریلدی. محمد زمان میرزا غە جونه پور ولایتینی بېریلدى.

[شرطلر قبول بۇلە دی] پنجشنبه آخشامی^۳ خلیفه نینگ غلام علی آتلیق نؤکری- کیم اسماعیل میتادین بورونراق شاهزاده منگیرنینگ ابوالفتح آتلیق نؤکری بیلە اۇل اوچ فصل سؤزنی ایلتيب اېدی- اوشبو ابوالفتح آتلیق بیلە همراه ، شاهزاده منگیرنینگ و حسن خان لشکر وزیرنینگ خلیفه غە بیتیلگان خطلارنی کېلتوردی. اول اوچ شرطنی قبول قیلیب ؛ نصرت شاه طرفینی اۇزیگا آلیب ؛ اصلاح سؤزینی اراغە سالیبتور.

چون بو یوروش یاغی افغانلارنینگ دفعی اوچون اېدی ؛ بو یاغیلاردین بعضی سی باشینی آلیب اېلتیلار. بعضی سی کېلیب چاکرلیک و قولۇقنی قبول اېتیلار ؛ آز- اغلاق کیم قالیب اېدی ؛ بنگالی نینگ دست نگری اېدی. انی بنگالی اۇزیگا آلدی. پشکال هم یاووقلاشیب اېدی. بیزداغی اینینگ مقابله سیدا مذکور بۇلغان شرایط بیلە اصلاح سؤزینی بیتیب ؛ یېباردوک.

شنبه کونی^۴ اسماعیل جلوانی ، علاول خان نوحانی ، اولیا خان استرانی ، بېش- آلتی امراییله کېلیب ؛ ملازمت قیلدیلار.

[یوکوندورماقلر] هم اوشبو کون ، ایسان تېمور سلطان بیلە تۇخته بوغە سلطان غە جلدو ، کمرشمشیر و کمرخنجر و جیبه لار و خلعت لار و تۇپچاق آتار و ایسان تېمور سلطان غە نارنول پرگنه سیدین اۇتوز آلتی لک و تۇخته بوغە سلطان غە شمس آباد پرگنه سیدین اۇتوز لک عنایت قیلیب ؛ یوکوندورولدی.

^۱ ۲۰۰ کیلومتر^۲ ۹۳۵ھ. رمضان ۹۰۷/۸ ه.ش. جوزا ۱۵۲۸/۵ م. می ۲۶.^۳ ۹۳۵ھ. رمضان ۹۰۷/۱۲ ه.ش. جوزا ۱۵۲۸/۹ م. می ۳۰.^۴ ۹۳۵ھ. رمضان ۹۰۷/۱۴ ه.ش. جوزا ۱۵۲۸/۱۱ م. جون ۱.

دوشنبہ کونی-آینینگ اۋن بېشىدا^۱ بہار و بنگالہ طرفیدین خاطرنی جمع قیلیب ؛ سرو دریاسی یاقاسیداغی و کوندبہ نواحی سیداغی یورتین بین و شیخ بازید حرامخورنینگ دفع شری غہ عزم جزم قیلیب ؛ کوچتوک.

ارا ایگی قۇنوب چہارشنبہ^۲ ، چترموک سکندرپورنینگ جوپارہ آتلیق گذری اوستیگا توشولدی. اوشبو کونددین اہل اۋتماکگا مشغول بۇلدیلار.

بو حرامخورلاردین متواتر خبر کھلاباشلادی کیم سروبیله ککریدین اۋتوب ؛ لکنو ساری متوجہ دورلار. بولارنینگ گذربندلیغی غہ^۳ تورک و ہند امرا سیدین سلطان جلال الدین شرقی ، علیخان فرملی ، توردیکہ ، نظام خان بیانی ، تولمیش اۋزیبک ، قربان چرخى ، حسن خان دریاخانہ باشلیقلارنی تعین قیلیب ؛ پنجشنبہ^۴ آخسامی ، رخصت بېریلدى.

[پشکال بۇلوتلری] اوشبو آخسام^۵ تراویج دین سۇنگرا بیر پاس و بېش گری^۶ بۇلوب ابدی کیم پشکال بۇلوتلاری قایناب بیر زمان نینگ ایچیدا اونداق توفان بۇلوب ؛ قاتیق ییل قۇپتی کیم ییقیلماغان چادر کم قالدی. مېن خرگاہ ایچیدا ، کتابت قیلادور اېدیم. کاغذ و اجزانی ییغیشتورغونچہ فرست بۇلما دی. خرگاہنی پیشخانہ بیله اۋق مېنینگ باشیم غہ ییقتی. خرگاہ تونگلوکی ریزہ ریزہ بۇلدى. تېنگری ساخلادی آسیبی یېتمادی. کتاب و اجزا غرق اۋل [ھۆل] بۇلدى. تشویش بیله ییغیشتورولدى. سقرلاط کت زیلوچہ سی غہ چیرماب ؛ کت آستی غہ قۇیوب ؛ اوستیگا گیلملارنی یاپتوک. ایگی گریدین سۇنگ تسکین تاپتی. تۇشکخانہ ، چادرینی تیکتوروب ؛ شمع یاقنورولدى. مشقت بیله اۋت یاندوروب ؛ تانگ آتقونچہ اۋیقولامای ؛ اوراق و اجزانینگ قوروتماغی غہ مشغول اېدوک. پنجشنبہ^۷ کونی مېن سودین کیچتیم. آدینہ^۸ کونی آتلائیب ؛ خرید و سکندرپورنی سیر قیلیدى. اوشبو کون عبداللہ بیله باقی ، لکنونینگ آلیغانینی بیتیب اېردیلار. شنبہ کونی^۹ ، کۈکی نی جماعتی بیله ایلگارراک یېباریلدى کیم باقی غہ باریب قۇشولغای. یکشنبہ^{۱۰} کونی سلطان جنید برلاسنى و حسن خلیفہنى و ملا آپاق نینگ جماعتینی و مؤمن اتکەنینگ آغہ- اینیسی نی رخصت بېریلدى کیم باریب باقی غہ قۇشولوب ؛ مېن یېتکونچہ اېلیکدین کھلورلارینی تقصیر قیلماغایلار.

^۱ ۹۳۵ھ. رمضان ۹۰۷/۱۵ھ. جوزا ۱۵۲۸/۱۲م. جون ۲.

^۲ ۹۳۵ھ. رمضان ۹۰۷/۱۶ھ. جوزا ۱۵۲۸/۱۳م. جون ۳.

^۳ بۇل تۈسبىش

^۴ ۹۳۵ھ. رمضان ۹۰۷/۱۸ھ. جوزا ۱۵۲۸/۱۵م. جون ۵.

^۵ ۹۳۵ھ. رمضان ۹۰۷/۱۹ھ. جوزا ۱۵۲۸/۱۶م. جون ۶.

^۶ بیر پاس یا پېر ، ۳ ساعت و بېش گری ۱۲۰ دقیقه. بېش نجومی ساعت بۇلە دی.

^۷ ۹۳۵ھ. رمضان ۹۰۷/۲۰ھ. جوزا ۱۵۲۸/۱۷م. جون ۷.

^۸ ۹۳۵ھ. رمضان ۹۰۷/۲۱ھ. جوزا ۱۵۲۸/۱۸م. جون ۸.

^۹ ۹۳۵ھ. رمضان ۹۰۷/۲۲ھ. جوزا ۱۵۲۸/۱۹م. جون ۹. بیر کون ، بلکم نېچہ ساعت ، فرق بار. بو طبعی بیر حالت البتہ.

^{۱۰} ۹۳۵ھ/۹۰۷ھ. جوزا ۱۵۲۸/۲۹م. جون ۱۰.

اوشبو نماز ديگر شاه محمد معروف غە خاصە خلعت و تۇپچاق عنایت قىلىپ ؛ رخصت بېرىلدى . بىلتورغى دستوربىلە سارننى وجھى غە و كندلەنى تركش بند ساخلاماغى غە عنایت قىلىلدى . هم اوشبو كون اسماعيل جلوانى غە سرواردىن يېتمىش ايگى لك وجه عنایت قىلىپ ؛ خاصە خلعت و تۇپچاق آت عنایت قىلىپ ؛ رخصت بېرىلدى . علاولخان نوحانى باشلىق انىنگ بىلە كېلگانلارگا هم سرواردىن وجه تعيين قىلىپ ؛ رخصت بېرىلدى . مقرر اونداق بۇلدى كيم هر قايسى نىنگ بىرار اينى - اۇغلى اگرەدا هميشە ملازمەت بۇلغاي .

گنجايىش و آرايش كېمە سىنى يەنە ايگى بنگالى كېمەسى بىلە - كيم بو نوبت توشگان كېمە بنگالە كېمەلار دىن ، انتخاب قىلىلىپ ابدى - بنگاليلار غە عەمدە قىلىلدى كيم ترمەھانى بىلە غازى پورغە اېلتگانلار . آسايىش بىلە فرمايش كېمە سىگا فرمان بۇلدى كيم سرو يوقارى اوردوبىلە ھمراھ اېلتگانلار .

بھار و سرواردىن خاطرنى جمع قىلىپ ؛ دوشنبە كۈنى ^۱ چترموك نىنگ جوپارە گذرىدىن اود طرفى سرو ياقالاي كۆچۈلدى . اۋن كروە ^۲ چە يۇل كېلىپ ؛ فتحپورنىنگ توابعيدىن كليرە دېگان كېنت نىنگ يانيدا سرو ياقاسيدا توشولدى .

اېرتە كۆچگانلار ، آزىقىب ^۳ ؛ فتحپورنىنگ اولوغ كۇلىگا بارىبتورلار . بىر نېچە كىشىنى چاپتورولدى كيم يقىنداغى اېلنى ياندورغايلار . كىچىك خواجەنى يىبارىلدى كيم كۇل ياقاسيدا قۇنوب ؛ اوندا توشگان چرىكنى تانگلاسى كېلتوروب ؛ اوردوغە قۇشغاي . اېرتە اوندىن كۆچۈب يارىم يۇلدا آسايىش كېمە سىگا كىردىم . يوقارى يورت غە چە تارتوروب كېلدىم . يۇلدا شاھ محمد ديوانە نىنگ اۇغلىنى كيم باقى قاشىدىن كېلىپ ابدى ؛ خليفە كېلتوردى . لىكنو خبرى تحقيق بۇلدى .

شنبە كۈنى ، رمضان آيى نىنگ اۋن اوچىدا ^۴ - اوروش سالورلار . اوروش بىلە ھىچ ايش قىلا آلماسلار . اوروش اثناسىدا يىغىشتورغان خس و كپە و چرى غە [بە يك بار ^۵ اۋت توتاشور . اونداق كيم قۇرغان ايچى تنور دېك تفسان بۇلور . فصيل اوستىدا يوروى آلماسلار . قۇرغاننى آلورلار . ايگى - اوچ كۈندىن سۇنگ بىزىنگ قالغان خبرىمىزنى تاپىپ ؛ دلمود سارى كۆچارلار .

بو كون هم اۋن كروە چە يۇل كېلىپ ؛ سىكرى پرگنە سى نىنگ جلىسر آتلىق كېنتى نىنگ يانيدا سرو ياقاسى غە توشولدى . چھارشنبە ^۶ چاروانىنگ آسايىشى اوچون اۋل يورته مقام بۇلدى .

[بايزىد و بىبن] شىخ بايزىد و بىبننى ، بعضىلار دېرلار ابدى كيم گنگ دىن اۋتوب ؛ چنار و جون نواحىسى بىلە اۋزلارنى سپاھىلار غە تارتار خيالارى بار اېمىش . بېگلارنى چارلاب ؛ مشورت

^۱ ۹۳۵ھ.ق. رمضان ۹۰۷/۲۳ ھ.ش. جۇزا ۱۵۲۸/۲۰.م. جون ۱۰.

^۲ ايگىرمە كىلومتر

^۳ اذشىب

^۴ ۹۳۵ھ.ق. رمضان ۹۰۷/۱۳ ھ.ش. جۇزا ۱۵۲۸/۱۰.م. مى ۳۱.

^۵ اصل دە ، يك بار . بابر كۆپىنچە مۇندەئى حالتلارنى تصويىرلەش اوچون ، فارسچە « بە يك بار » عبارەسى ايشلە تە دى . شونىنگ اوچون [بە] اضافە قىلىندى . يك بارە بۇلىشى هم مۇمكىن . يك بار ، شدت و سرعتنى دىقق افادە قىلىمىدى .

^۶ ۹۳۵ھ.ق. رمضان ۹۰۷/۲۵ ھ.ش. جۇزا ۱۵۲۸/۲۲.م. جون ۱۲.

قیلیب ؛ اونداق مقرر بۇلدى كیم محمد زمان میرزا و سلطان جنید برلاس - كیم جونہ پور عوضی غہ چنارنی و ینہ بعض پرگناتی تاپیب اہردیلار - محمود خان نوحانی ، قاضی جیا ، تاج خان سارنگ خانى ، باریب ؛ چناردا مخالفلارنینگ یۇلینی تۇسقایلار .

تانگلاسى - پنجشنبہ كونی ^۱ - اہرتہ كۋچوب ؛ سرو درياسیدین ایریلیب ؛ اۋن بیر کروہ ^۲ یۋل کھلیب ؛ پرسرو دین اۋتوب ؛ پرسرونینگ یاقاسیدا توشولدى . بېگلارنى چارلاب ؛ مشورت قیلیب ؛ ایسان تېمور سلطان ، محمد سلطان میرزا ، توختہ بوغہ سلطان ، قاسم حسین سلطان ، بیخوب سلطان ، مظفر حسین سلطان ، قاسم خواجہ ، جعفر خواجہ ، زاہد خواجہ ، جان بېگ ؛ عسکری نۆکرلاری بیلہ ، کیچیک خواجہ ؛ ہند امراسیدین ، عالم خان کالپی ، ملکداد کرانی راووی سروانی باشلیقلارنى ، تعیین قیلیدى کیم بایزید و بین نینگ کہینچہ ، دلمود طرفی چریکیدین ایریلیب ؛ ایلدام بارغایلار .

اوشبو پرسرودا ، کچہ طہارت قیلا دور اہدیم . شمع یاروغی غہ قالین بالیقلار بیغیلیب ؛ سو یوزیگا چیقتیلار . مہن و ینہ یاووغومداغیلار اہلیک بیلہ قالین بالیق توتۇك .

آدینہ كونی ^۳ ، پرسرونینگ بیر شاخابی نینگ باشی غہ توشولدى . خیلی اینچگا سو اہدی . چریک اہلی نینگ عبور و مروریدین تغیر تاپماغای دېب ؛ یوقاریسینی ، بوغدوروب ؛ بیر ، دہ در دہ بۇلغان یېرینی طہارت اوچون یاسائیم .

بیست و ہفتم ^۴ کیچہ سی اوشبو یورٹہ بۇلدى . تانگلاسى ^۵ اوشبو سودین ایریلیب ؛ توس سویینی اۋتوب ؛ توشولدى . یکشنبہ كونی ^۶ ہم اوشبو سو یاقاسی غہ توشتۇك . دوشنبہ كونی - آی نینگ ییگیرمہ تۇقوزیدا ^۷ - اوشبو توس سویی نینگ یاقاسیدا منزل اہدی . بو آخسام باوجود کیم هوا یخشی صاف اہماس اہدی ؛ بیر نہچہ کیشی آی کۇردیلار . قاضی قاشیدا گواہلیق بیردیلار . آی باشی ثابت بۇلدى . سہ شنبہ صباحی ^۸ ، عید نمازینی اۋتاب ؛ آتلا نیلدى . اۋن کروہ یۋل کھلیب تایک نینگ بیرکروہی دا ، کوی سویی نینگ یاقاسیدا توشتۇك . نمازپیشینگا یاووق معجون ارتکاب قیلیدى . شیخ زین و ملا شہاب و خواند میر غہ بوغینہ بیتنی یېباریب تیلادوک :

شیخ و ملا شہاب و خواند امیر کھلینگ اوچ - اوچ ، ایگی - ایگی ، بیر - بیر درویش محمد و یونس علی و عبد اللہ ہم بار اہردیلار . نمازدیگر کشتی گیرلار ، کشتی توتیلار .

^۱ ۹۳۵ھ . رمضان ۹۰۷/۲۶ ہش . جوزا ۱۵۲۸/۲۳ م . جون ۱۳ .

^۲ ایگیرمہ ایگی کیلومتر

^۳ ۹۳۵ھ . رمضان ۹۰۷/۲۷ ہش . جوزا ۱۵۲۸/۲۴ م . جون ۱۴ .

^۴ ۹۳۵ھ . رمضان ۹۰۷/۲۷ ہش . جوزا ۱۵۲۸/۲۴ م . جون ۱۴ .

^۵ ۹۳۵ھ . رمضان ۹۰۷/۲۸ ہش . جوزا ۱۵۲۸/۲۵ م . جون ۱۵ .

^۶ ۹۳۵ھ . رمضان ۹۰۷/۲۹ ہش . جوزا ۱۵۲۸/۲۶ م . جون ۱۶ .

^۷ رمضان آیی نینگ ۲۹ ی یک شنبہ کون کبلہ دی . بیر کون تفاوت بار .

^۸ ۹۳۵ھ . شوال ۹۰۷/۱ ہش . جوزا ۱۵۲۸/۲۸ م . جون ۱۸ .

[معجون لر، سیرلر، شوخلیقلر، خبرلر] چهارشنبه کونی^۱ اؤل یورته مقام ابدی. چاشته یاووق معجون ییلدی. ملک شرق کیم تاج خان نی چناردین چیقارغالی باریب ابدی ؛ بو کون کبلدی. بو کون کشتی گیرلار، کشتی توتیلار. پهلوان اودی کیم بورون کبلیب ابدی ؛ بو فرصته کبلگان هندوستانی کشتی گیریلە کؤراشیب ؛ ییقتی.

یحیی نوحانی غە اؤن بېش لکلیک پرسرواردین وجهی غە بېریب ؛ سروپا کیدوروب ؛ رخصت بېریلدی.

تانگلای^۲، اؤن بیر کروه یؤل کبلیب ؛ کوی سویی دین اؤتوب ؛ اوشبو سو ، یاقاسیدا توشولدی. ایلغار بارغان سلطانلار و بېگلاردین اونداق خبر تاپیلدی کیم دلمودغه بارېب ؛ هنوز گنگ دریاسیدین اؤتمایدور اېمیشلار. اچىغلانېب ؛ فرمانلار بېباریلدی: گنگ دریاسیدین تېز اؤتوب ؛ یاغی نینگ سؤنگیگا یوروب ؛ جوندین هم اؤتوب ؛ عالم خان نی اؤزونگیزگا قوشوب ؛ جهد قیلیب ؛ یاغی غە اېلیک قۇشا کؤرونک.

اوشبو سودین ارا ایکی قۇنوب^۳ ؛ دلمود کبیلدی. گنگ دریاسیدین گذریلە اکثر چریک اېلی اوشبو کون اۇق اؤتیلار. اوردونی اؤتکاریب ؛ گذردین قوبی ارالدا معجون ییلدی. چریک اېلی ، جان آلیگان^۴ جھتیدین سودین اؤتوب ؛ توشگان یورته بیر کون مقام بۇلدی. باقی تاشکندی اود چریکی بیله اوشول کون کبلیب ؛ ملازمت قیلدی.

گنگ سویی دین ارا قۇنوب ؛ کورره نینگ یانیدا ارند سویی نینگ یاقاسی غە توشولدی. دلموددین کورره ، ییگیرمی ایکی کروه^۵ چیقتی.

پنجشنبه کونی^۶ اول یورتن کؤچوب آدمپور پرگنه سی نینگ آلی غە توشولدی. مخالفلار نینگ سؤنگیچه اؤتماک اوچون ، بورونراق دین جالە بانلاردین بیر - ایکنی کالپی بېباریلیب ابدی کیم ، بۇلغان کبمە لار نی کبلتورگایلار. اوشوندا توشگان آخشام ، بیر پاره کبمە کبلدی. دریادین گذرهم تاپیلدی. یورت نینگ پُردلغیدین ، ارالدا اۇق اؤلتوردوم. نېچە کون کیم اوندا اېدیم ؛ کبچە ؛ کوندوز ارالدا اۇق بۇلور اېدیم. مخالفلاردین تحقیق خبر کبلمگان اوچون ، باقی شغالولنی اودداغی ییگیتلاریلە ، سو کبچوروب ؛ یاغیدین خبر آغالی بېباریلدی.

^۱ ۹۳۵ھ. شوال ۹۰۷/۲ ه.ش. جوزا ۱۵۲۸/۲۹ م. جون ۱۹.

^۲ ۹۳۵ھ. شوال ۹۰۷/۳ ه.ش. جوزا ۱۵۲۸/۳۰ م. جون ۲۰.

^۳ ایکی مرته ، توشله نیب ، ایکی مرته دم آلیب ؛ ایکی مرته استراحت قیلیب

^۴ جان آلیگان: کبچیب اؤتیش (ف. اسحاقف ۲۰۰۸) توش آلیش و استراحت قیلیش بۇلیشی کبرک.

^۵ ۴۴ کیلومتر

^۶ پنج شنبه کونی تۇغری کبلمییدی. جمعه کونی بۇلیشی کبرک. جمعه ده ایسه ۹۳۵ھ. شوال ۹۰۷/۴ ه.ش. جوزا ۱۵۲۸/۳۱ م. جون ۲۱. بۇله دی.

تانگلاسى جمعە^۱، نمازدىگر باقى بېگ نىنگ نۇكرى كېلدى. شىخ بايزيد و بىن نىنگ قراولنى باسىب؛ مبارك خان جلوانى آتلىق ابدان كىشى سىنى و يەنە بىر نېچە كىشى سىنى اۆلتۈرۈپ؛ بىر نېچە باش و بىر تىرىك يىبارىتتور.

صباحى شاھ حسين بخشى كىم باقى يىلە بارىپ اېدى؛ كېلدى. قراولنى باسكانىنى و انداغى خبرلارنى مشروح عرض قىلدى.

اوشبو آخشام- كىم يىكشەنە كىچەسى و آى نىنگ اۋن اوچى^۲ بۇلغاي- جون درياسى كىردى.^۳ اونداق كىم صباحى بو ارالنى درست سو باستى. بىر اۋق آتىمى قويمى راق، يەنە بىر ارال غە بارىپ؛ چادر تىكىپ؛ اۆلتۈردۈم.

دوشەنە كۈنى^۴، اېلغار بارغان سلطانلار و بېگلار قاشىدىن، جلال تاشكەندى كېلدى. اېلغار خبرىنى تاپىپ؛ شىخ بايزيد و بىن مەھوبە پرگنە سىدىن قاچىپ تۇرلار.

چون پىشغال يېتىشىپ اېدى و بېش- آلتى آى چرىك، چرىكلاپ؛ چرىك اېلى نىنگ آت و اولاغى خراب بۇلۇپ اېدى؛ اېلغار بارغان سلطانلار غە و بېگلارغا فرمان بۇلدى كىم اگرە و اول نواحىدىن تازە زۇر اېلغار كېلگۈنچە، يېتگان يېردا توقف قىلغايلا. اوشبو نمازدىگر، باقى شىغاۋول يىلە اود چرىكىغا رخصت بېرىلدى. موسى معروف فرملى- كىم چرىكىدىن يانىپ- سىرو درياسىدىن اۋنگاندا، كېلىپ؛ ملازمت قىلىپ اېدى- اۋتۇز لكلىك پرگنە امرھاردىن و جەھى غە تەيىن قىلىپ؛ خاصە باش- اياق و اېگرىك آت عنایت قىلىپ؛ امرھار غە رخصت بېرىلدى.

بو طرفلاردىن خاطر، جمع قىلىپ؛ سە شەنبە^۵ كېچەسى اوچ پاس و بىر گریدىن^۶ سۇنگ، اېلغار طرىقى يىلە اگرە گا متوجە بۇلدوك.

تانگلاسى^۷، اۋن آلتى كروە يۇل كېلىپ؛ توشگا ياووق كالپى توابعىدىن بىللور دېگان پرگنەدا تۇشلانىپ؛ آتقە ارپە بېرىپ؛ نماز شام اوندىن آتلاينلدى. بو كېچە اۋن اوچ كروە يۇل يۈرۈپ؛ اوچ پاستە كالپى پرگنەلار دىن سوكندىپور غە- بهادر خان سروانى نىنگ گورخانه سىغە- توشوب اۋىخولاب؛ نماز بامدادنى اۋتاب، اوندىن تېبرادوك. اۋن آلتى كروە كېلىپ؛ كۈن توشقە، اتاۋە غە يېتۈك. مەھدى خواجە اۋترو كېلدى. كېچە نىنگ بىر پاسىدا، اوندىن آتلاينىپ؛ يۇلدا آزاراقچە اۋىخولاب؛ اۋن آلتى كروە يۇل كېلىپ؛ راپرى نىنگ فتحپورى غە توشولدى.

^۱ تانگلاسى، جمعە كېلە دى. ئۇغرى چىقىمىدى.

^۲ ۹۳۵ھ. شوال ۹۰۷/۱۳ھ. سرطان ۱۵۲۸/۹م. جون ۳۰.

^۳ يەنى جون درياسى، بىزلر توشگان آزالنى باستى.

^۴ ۹۳۵ھ. شوال ۹۰۷/۱۴ھ. سرطان ۱۵۲۸/۱۰م. جولاي ۱.

^۵ ۹۳۵ھ. شوال ۹۰۷/۱۵ھ. سرطان ۱۵۲۸/۱۱م. جولاي ۲.

^۶ اوچ پاس، ۹ سە. بىزگى ۲۴ دىققە. يەنى كېچە دن ۹ سە. ۲۴ دىققە اۋنگن اېدى. باشقە قىلىپ ايتىلسە، تانگ آنگن اېدى.

^۷ ۹۳۵ھ. شوال ۹۰۷/۱۶ھ. سرطان ۱۵۲۸/۱۲م. جولاي ۳.

اېرتە ، نمازپېشىن فتحپوردىن آتلاىب ؛ اۋن يېتى كروه يۈل يوروب ؛ كېچەنىنگ ايگى پاسيدا اگرەنىنگ هشت بهشت باغى غە توشولدى .

تانگلاسى - آدېنە كۈنى ^۱ - محمد بخشى و بعضىلار كېلىپ ؛ ملازمت قىلدىلار . نماز پېشىن گا ياووق ، جوندىن اۋتوب ، خواجه عبدالحق قە ملازمت قىلىپ ؛ قلعه بارىب ؛ عمە بېگىملارنى كۆردۈم .

[**قاوون**] بلخى فاليزكار نى ^۲ ، قاوون يېگالى قۇيولوب اېدى . بىر نېچە قاوون ساخلاغان اېكاندور . كېلتوردى . خىلى يىخشىغىنە قاوونلار اېدى . بىر - ايگى بوته تاك هشت بهشت باغيدا اېكتوروب اېدىم . اونىنگ هم يىخشىغىنە اوزوملارى بۇلوب اېدى . شىخ گورن هم بىر سېد اوزوم يېبارىب اېدى . يامان اېماس اېدى . هندوستان دا قاوون و اوزومنىنگ مونچە بۇلورىدىن - فى الجملة - خرسندلىغى ^۳ بۇلدى .

[**ماھىم كېلدى**] يىكشېنە كېچە ^۴ سى ايگى پاس بار اېدى كىم ماھىم كېلدى . بىز چرىكگا ، جمادى الاول آيى نىنگ اونىدا ^۵ ، آتلاىب اېدوك . غرىب امور اتقاقى واقع بۇلوبتور كىم بولارهم كابل دىن اوشبو كۈندا چىقان اېكان دورلار .

پنجشېنە كۈنى ^۶ ؛ ذى القعدة آيى نىنگ غرە سىدا - اولوغ ديوان خانە دا ، ديوان اۋلتورغاندا ، ھاميون نىنگ و ماھىم نىنگ پىشكشارىن تارتىلار .

اوشبو كۈن ، مغفور ديوان نىنگ بىر نۇكرىن يوز اېلىك كھارغە مۇدبېرىب ؛ قاوون و اوزوم و ميوە اوچون كابل غە يېبارىلدى .

شېنە كۈنى ؛ آي نىنگ اوچىدا ^۷ - هندو بېگ كىم كابل دىن بدرقە بۇلوب ؛ كېلىپ اېدى . على يوسف اۋلگان اوچون سىنبل غە يېبارگان اېكان دورلار . كېلىپ ؛ ملازمت قىلدى . حسام الدين على خليفە هم آلوردىن اوشبو كۈن كېلىپ ؛ ملازمت قىلدى .

تانگلاسى - يىكشېنە كۈنى ^۸ - عبدالله - كىم تىر مھانىدىن على يوسف اولگان جھتىدىن سىنبل غە يېبارىلىپ اېدى - كېلدى .

[**شىخ شريف قراباغى**] كابلدىن كېلگۈچىلاردىن اونداق مسموع بۇلور اېدى كىم ، شىخ شريف قراباغى ، عبدالعزيز نىنگ اغواسىدىن يا ھوادارلىغىدىن - قىلماغان ظلم و اۋتماگان بدعتلارنى بىزگا اسناد قىلىپ ؛ محضرلار بېتىب ؛ لاھور ائمە سى نىنگ آتلاىنى تگلف بىلە بېتىب ؛ محضرنىنگ

^۱ ۹۳۵ھ. شوال ۹۰۷/۱۸ھ. سرطان ۱۵۲۸/۱۴م. جولای ۵.

^۲ فاليز ، پاليز املاسى بىلەن هم كېلگن : « . قاوون محلى دا پاليز باشىدا ، ساتماق رسم اېماس . » وقایع ۸۹۹ھ

^۳ بىر خوشلىك ، بىر خرسندلىق

^۴ يعنى شېنە كۈنى نىنگ سۈنگى ساعىتلىرى . ۹۳۵ھ. شوال ۹۰۷/۱۹ھ. سرطان ۱۵۲۸/۱۵م. جولای ۶.

^۵ ۹۳۵ھ. جمادى الاول ۹۰۷/۱۰ھ. دلو ۱۵۲۸/۱۰م. جنوری ۳۰. ماھىم نىنگ سفرى - كابل دن اگرەگەجە تخمین آلتى آي چىلىك بىر سفر اېكن .

^۶ ۹۳۵ھ. ذى القعدة ۹۰۷/۱ھ. سرطان ۱۵۲۸/۲۶م. جولای ۱۷. آي نىنگ بىرىنچى كۈنى ، چارشېنە كېلە دى .

^۷ ۹۳۵ھ. ذى القعدة ۹۰۷/۳ھ. سرطان ۱۵۲۸/۲۸م. جولای ۱۹. آي نىنگ ۳ى جمعه كېلە دى .

^۸ ۹۳۵ھ. ذى القعدة ۹۰۷/۴ھ. سرطان ۱۵۲۸/۲۹م. جولای ۲۰.

سوادىنى شەرلارگا يېبارىپ ؛ بحث قىلور خيالى بار. عبدالعزيز داغى نېچە حكىمىنى ايشىتماي ؛ انواع ناشايست اقوال و نابايست افعال اوندين صادر بۇلوتور.

بو جەتلاردىن يىكشەنبە كۈنى- آى نىنگ اوڭون يىرىدا^۱- قنبرعلى ارغون نى يېبارىلدى كىم ، شىخ شريف نى و لاهور ائمە سىنى و چودرى لارىنى و عبدالعزيزنى درگاهە آلىب ؛ كېلتورگاي.

پنجشنبه كۈنى- آى نىنگ اوڭون بېشىدا^۲- تىجارەدىن چىن تېمور سۇلتان كېلىپ ملازمت قىلدى. اوشبو كۈن ، پهلوان صادق بىلە اولوغ اودى كشتى گىر ، كشتى توتىلار. صادق نىم كارە يىقتى. خىلى تشويش تارتتى.

دوشنبە كۈنى- آى نىنگ اوڭون تۇقوزىدا^۳- قىزىل باش اېلچىسى- مراد قۇرچى^۴ [قجر] غە- مرصع كمرخىجر و مناسب خلعت كىدوروب ؛ اىگى لك تنگە عنايت قىلىپ ؛ رخصت بېرىلدى.

[رحيمدادنىگ ياغىلىغى] بو كۈنلاردا سىد مشەدى گوالياردىن كېلىپ ؛ رحيمدادنىگ ياغىلىق انگىزىنى عرض قىلدى. خليفە نىنگ نۇكرى- شاه محمد مۇھردار - نى يېبارىلدى. غلبە نصيحت آمىز سۇزلار بىتتېپ ؛ يېبارىلدى. بارىب بىر نېچە كۈندىن سۇنكرا اۋغلىنى آلىپ كېلدى. اگرچە اۋغلى كېلدى ؛ ولى اۋزى نىنگ كېلور خيالى يوق اېدى. انىنگ رفع توھمى اوچون نوربېگنى سە شنبە كۈنى- ذى الحجە آى نىنگ بېشىدا^۵- گواليارغە يېبارىلدى. نېچە كۈندىن سۇنك نور بېگ كېلىپ ؛ رحيمدادنىگ قىلغان استىدعالارنى عرض قىلىپ ؛ مدعاسى دېك فرمانلار بوتكارىپ ؛ يېبارور حالته ، بىر نۇكرى كېلىپ عرض قىلدى كىم ، مېنى ، اۋغلى نىنگ قاچورغالى يېبارىتور. كېلور خيالى يوقتور.

بو خبر كېلگىچ فى الحال گواليار اوستىگا اتلانماق بۇلدوك. خليفە عرض غە يېتكوردى كىم ، يەنە مېن بىر نوبت نصيحت آمىز خط بىتتېپ يېباراي ؛ شايد كىم اصلاحقە كېلگاي. بو مصلحت اوچون شهاب الدين خسرونى يېبارىلدى.

پنجشنبه كۈنى- مذكور آى نىنگ يېتتى سىدا^۶- آتاوھدىن مەدى خواجە كېلدى. عيد كۈنى^۷ ھندو بېگ كا خاصە باش- آياق و مرصع كمرشمشیر و تۇپچاق عنايت بۇلدى. حسن على غە- كىم توركمان اراسىدا چغتاي غە مشهور دور- باش- آياق و مرصع كمرخىجر و يېتتى لكلىك پرگنە عنايت بۇلدى.^۸

^۱ ۹۳۵ھ. ذى القعدة ۹۰۷/۱۱ ھ. اسد ۱۵۲۸/۵م. جولای ۲۷. آى نىنگ ۱۱ شنبە كېلە دى.

^۲ ۹۳۵ھ. ذى القعدة ۹۰۷/۱۵ ھ. سرطان ۱۵۲۸/۹م. جولای ۳۱. آى نىنگ ۱۵ شنبە كېلە دى.

^۳ ۹۳۵ھ. ذى القعدة ۹۰۷/۱۹ ھ. اسد ۱۵۲۸/۱۳م. اگوست ۴.

^۴ شنبە كۈنى، (۹۳۵ھ. شعبان ۹۰۷/۱۵ ھ. ثور ۱۵۲۸/۱۴م. مى ۴) [عراق اېلچىسى ؛ مراد قۇرچى قجر-نى كۆرۈلدى قجر: قاجار سۆزى نىنگ باشقۇرۇلدى دىر.

^۵ ۹۳۵ھ. ذى الحجە ۹۰۷/۵ ھ. اسد ۱۵۲۸/۲۹م. اگوست ۲۰.

^۶ ۹۳۵ھ. ذى الحجە ۹۰۷/۵ ھ. اسد ۱۵۲۸/۳۱م. اگوست ۲۲.

^۷ قربان ھىتى

وقایع سنه سته و ثلاثین و تسعمایه [۹۳۶ هجری قمری | ۹۰۸ هجری شمسی | ۱۵۲۹ میلادی]

سه شنبه کونی- محرم آیی نینگ اوچیدا^۱- گوالیاردین شهاب الدین خسرو بیله شیخ محمد غوث ، رحیم داد نینگ شفاعتی اوچون کبلدی. چون درویش و عزیز کیشی ابدی ، رحیم داد نینگ گناهی نی اولارغه باغیشلا ب ؛ شیخ گورن بیله نور بیگ نی گوالیارغه ییباریلدی کیم ، گوالیارنی بولارغه تاپشوروب...^۲

بابرنامه نینگ اداغی

^۱ ۹۳۵ ه.ق. محرم ۳ / ۹۰۷ ه.ش. میزان ۵ / ۱۵۲۸ م. 27, septemper.

^۲ تورکی بابرنامه نینگ برجه موجود نسخه لاری و فارسی ترجمه لار نینگ همه نسخه لاری شو جایده کبلیب کپسیده دی. واحدی

در باره این چاپ

۱- با بابر

۱،۱ **مخمس بر غزلی از بابر:** در دهه ۱۳۶۰، غزلی از بابر را مخمس کردم. این مخمس در روزنامه فاریاب به نشر رسید. این کار، اولین آشنایی من با بابر بود.

۱،۲ **بابر منگولیگی:** در سال ۱۳۷۲ «یارقینلر» (دکتور شفیقه یارقین و استاد محمد حلیم یارقین) کتابی با عنوان «بابر منگولیگی» در شیرغان به نشر رسانیدند. این کتاب با اینکه کوچک بود؛ ولی اثرات بزرگی به علاقمندان بابر داشت. با خواندن این کتاب، من هم با بابر بیشتر آشنا شدم.

۳،۱ **بابر نامه:** در سال ۱۳۸۷ دوست مرحومم، استاد هداست الله هدایت، متن کامل بابرنامه را بر اساس چاپ پرو فیسور ایچی مانو (۱۹۹۵)، کیوتو جاپان) در مزار شریف به نشر رسانید. این کتاب را خواندم. آشنایی من با بابر و بابرنامه بیشتر از پیش شد.

۱،۴ **مصاحبه با عالم کوهکن:** دوست عزیزم محمد عالم کوهکن سالها با تلویزیون بین المللی آریانا همکاری داشت. در یکی از برنامه های «یوزمه یوز» (رو در رو) در خصوص بابر و کتابش - شاید در سال ۱۳۸۸- مصاحبه‌یی انجام دادم.

۱،۵ **در سال ۱۳۸۶** اثری منظوم و منثور به نام «عجوبه بابر، بابر اعجوبه» در باره بابر نوشتم، با حجم ۷۷۰ کلمه

۱،۶ **تا سال ۱۳۹۶** چندین مقاله در باره بابر نوشتم. این مقالات در حساب فیس بوکم Rahim Ibrahim به نشر رسیدند.

۱،۷ **در سال ۱۳۹۶**، کتاب «در باره بابر-حقیده» را به کمک معنوی دوست عزیزم محمد نبی بنیاد بیک و کمک مادی محترمان حاجی غلام سخی ضیایی و رحیم الله ارغون، به نشر سپردم. شمارگان آن هزار جلد بود. این کتاب مجموعه‌یی از مقالات «یارقینلر» و استاد برهان الدین نامق و خودم است. مخاطب آن بیشتر جوانان است.

۱،۸ **بابر وصیت** ابته دی: بر اساس «وصیت نامه بابر» در سال ۹۱، نمایشنامه‌یی در یک پرده نوشتم. این نمایشنامه که از اثر تقاضای جمعی از جوانان در کابل نوشته شده بود؛ در سالون کنفرانسهای تیکا Tika به نمایش گذاشته شد. فکر می کنم اولین اثر نمایشی در تاریخ تیاتر اوژبیک در افغانستان بوده باشد. در سال ۱۳۹۹ با تحریر مجدد بازهم به نمایش گذاشته شد. درین کار استاد بهرام بیرم نقش اساسی داشتند.

۱،۹ **همایون نامه:** دکتر عنایت الله شهرانی، (۱۳۹۶) همایون نامه، اثر گلبدن بیگم دختر ظهیرالدین محمد بابر را -بر اساس نشر هند- به نشر سپرد. استاد برهان الدین نامق، درین کتاب، مطلبی مفصل نوشته اند. هنگام مطالعه این کتاب متوجه شدم که تادرستیهای تاپی فراوان اند. براساس فایل ورد کتاب - استاد نامق اهدا کرده بودند- نادرستی‌ها را تصحیح کردم.

۱،۱۰ گلبدن نامه: ایرج افشار (۱۳۸۳) همایون نامه را با این نام در تهران به نشر رسانید. آن را نیز مطالعه کردم. در آن کتاب، کلمات تورکی و کلمات خاصی که در لهجهٔ ماوراءالنهر کاربرد داشته اند؛ دقیق ثبت نشده اند. آن را با چاپ دکتور شهرانی مقابله کردم و متنی منقح‌تر از همایون نامه آماده نمودم.

۱،۱۱ تذکرة الواقعات: ایرج افشار، نام چند کتاب را به صفت متمم همایون نامه، ذکر کرده بود. در میان آنها، نام تذکرة الواقعات نوشتهٔ جوهر آفتابه‌چی - آفتابه‌چی همایون پسر بابر - نیز بود. در جستجوی آن کتاب برآمدم. ازین کتاب، نسخہ‌یی محترم دکتور اخلاق احمد آهن استاد گروه فارسی در دانشگاه جواهرلعل نهرو/ دهلی و نسخہ‌یی هم دکتور رضا ایرانشاهی (قبلاً رضا حسینی) از هند فرستادند. بر اساس این دو نسخہ، متنی از آن کتاب آماده کردم. بعدها خبر شدم این کتاب در هند به نشر رسیده است. در جستجوی شدم. زمانی که (۲۰۲۰) با استاد بزرگوام دوکتور شرعی جوزجانی در محفل سالگرد تولد بابر در اندیجان / اوژبیکستان اشتراک کردم؛ در کتابخانهٔ «بابر ناملی خلق ارا جماعت فوندی» (فوند بین المللی بابر) جلدی از چاپ آن کتاب چاپ شده در هند (ساجده شیروانی ۲۰۱۵، رضا لایبرری رامپور هند) موجود بود. از حاجی ده ده (ذاکرجان مشربوف رئیس آن فوند) تقاضا کردم که یک کاپی از آن کتاب برایم بدهند. ایشان گفتند: «مهمان ما باشید و هم درینجا کار کنید» این کار مقدور نشد. در انترنیت به جستجو پرداختم. در یکی از سایتهای هند دریافتم که کسی به نام عبداللطیف این اثر را به صفت تیز دکتورا کار کرده بوده است. آن را به دست آوردم. متن آماده شده را با آن مقابله کردم. متن کاملتر شد. به سبب در دسترس نبودن چاپ هند (۲۰۱۵) برای چند سال کارم متوقف شد. روزی در جریان صحبت تلفونی دوست عزیزم دکتور اسدالله شعور -مقیم در کانادا- برایم گفتند که نشر هند در سائیتی به نام ریخته گذاشته شده است. به کمک پسر ابراهیم آن را به دست آوردم. متن را با آن چاپ مقابله کردم. کار مقابله تمام شد و اما در نوشتن حواشی، بازهم مجبور شدم که به بابرنامه مراجعه کنم، برای چندمین بار.

۱،۱۲ بازهم بابرنامه: درین جریان سه-چار بار بابرنامه را خواندم. یک نوبت به خاطر تکرار، باری به خاطر تصحیح اغلاط تایپی، نوبتی هم به خاطر افزودن واولهای (ؤ، ې) که در الفبای اوژبیکی افغانستان پذیرفته شده است. باری هم جهت ترتیب فرهنگ بابرنامه و استخراج لغات. تمامی محصول این مرحله‌ها در متنی که از بابرنامه آماده کردم، افزوده شده است.

۲- منابع در تهیهٔ این نشر

۲،۱ - در تهیهٔ این نشر، بابرنامه (۱۹۹۵) به کوشش ایچی مانو، کیوتو جاپان، اساس کار بود. سافت آن را دوست مرحومم استاد هدایت الله هدایت برایم لطف کرده بودند. افزون بر آن، به چند نشر بابرنامه نیز مراجعت شد.

۲،۲- من ، چاپهای المینسکی (قازان ۱۸۵۶)، شمس‌سیف، (تاشکینت ۱۹۶۰) ایجی مانو (کیوتو جاپان ۱۹۹۵) وهاب رحمان و کرامت ملا خواجه یوه (تاشکینت ۲۰۱۸) دکتر شفیقه یارقین بخش کابل (کابل ۱۳۸۷) از بابرنامه را دیده ام و از آنها استفاده کرده. در باره هر یک از این چاپها ، ملاحظات هاست که به طور خلاصه و نمونه وار تقدیم می شود.

۲،۳- نشر المینسکی یک نشر کاملاً اکادمیک بوده ، فقط سه عنوان دارد. به تعبیر دیگر ، هر بخش بابرنامه زیر یک عنوان آمده اند. پنداری که از اول تا آخر یک جمله است بدون پره گراف و نقطه گذاری. خواندن این متن ، حتا به اکادمیسن ها نیز مشکل است. نشر متون ادبی ، تاریخی با این شیوه ، امروزه طرفدار ندارد.

۲،۴- بابرنامه (پارسا شمس‌سیف ، ۱۹۶۰ تاشکینت) این نشر بابرنامه ، تا اندازه بی خوبتر صورت گرفته است. پره گرافها در آن مراعات شده اند. خواننده ، می تواند آسانتر آن را مطالعه کند. از نگاه متن شناختی ملاحظات درین نشر هست. مثلاً: این ضرب المثل فارسی « یارِ ده ، به که نه » را « یازده به که نه » قید کرده است. (شمس‌سیف ، ۱۹۶۰ ص ۳۲۵) افزون برین ، بعض از اشعار فارسی دقیق ترجمه نشده اند. شعرهای آورده شده در صفحات (۱۴۴ ، ۱۸۳ ، ۲۲۵). به همین ترتیب ، در جمله « خاتینلارینینگ صورتلارین تمام چاپقولا ب ؛ اولتوروب ؛ اوزلاریگه اولیم کوروب ؛ یالانگاچ بولوب ؛ اوروشقه کیلمیشلار » معنای صورت (روی ، چهره ، رخسار ، گونه) را ندانسته ؛ در حاشیه آورده است: در چاپ لندن ، بعد از کلمه « خاتینلار » واژه « صورتلارین » نیز هست. این واضح نشد. (شمس‌سیف ۴۰۶ ، ۱۹۶۰) جمله واضح است: روی زنان شان را به تمامی ساتورکاری کرده ؛ کشته ؛ مرگ را به خود دیده (قبول کرده) برهنه شده ؛ به جنگ آمده اند. و نیز به این جمله : « نفور قولاردین ، کارگر بیله رهروا کشی و آت آتیلار. » (شمس‌سیف ، ۱۹۶۰ ص ۴۰۹) چنین حاشیه افزوده است: به سبب واضح نشدن این جمله ، هر دو شکل آن داده شد. معنای جمله واضح است: از نجسان (طبقه نجس ها در هند) کارگران و رهگذران و اسب ، زدند (کشتند) باید گفت که وهاب رحمان و خانم کرامت (بابرنامه ۲۰۱۸) « نفور قولار » را « غلامان فراری » تعبیر کرده اند.

با مراجعه به این نشر ، دانسته شد که: ۱) اشعار فارسی که در بابرنامه آمده اند ، به تمامی - به جز یک مورد- ترجمه شده اند. این ترجمه ها ، بعضاً از مقصود اصلی شعر دور اند. با حفظ آن ترجمه ها ، ترجمه دیگری از آنها صورت گرفت. یکی- دو مورد را دکتر پوهنوال سید محمد عالم لیب ترجمه کردند. ۲) دوجمله بابرنامه را « مشکل » قید کرده است. ۳) این نشر ، فهرست اعلام هم دارد ؛ هر چند که مکمل نیست.

۲،۵ بابرنامه (۱۹۹۵ ، کیوتو ، جاپان) این نشر انتقادی توسط پروفسور ایجی مانو - بابرشناس جاپانی- صورت گرفته است. دکتر واحدی این چاپ را خیلی نزدیک به متن اصلی بابرنامه ارزیابی کرده است. درین نشر هم اغلاط تایپی وجود دارد. این اغلاط را استاد ایجی مانو ،

خود لست کرده اند. در متن کنونی بر اساس همان لست تصحیح شدند. هم‌چنان پروفیسور ایچی مانو چند مورد را با عنوان «فهرست لغات و عبارتهای مشکل» در فهرست اعلام گنجانیده بودند. از این «لغات و عبارتهای مشکل» یک مورد به کمک دکتور واحدی و یک مورد به استناد کتاب «بابر و ایران (۱۳۸۵)» بقیه به استناد متن بابرنامه، حل شدند. چاپ ایچی مانو، فهرست اعلام مفصل دارد که در دیگر نشرها با این وسعت نیست.

۲،۶- بابرنامه (۲۰۱۸) وهاب رحمان و کرامت ملا خواجه یووه، تاشکینت: این دانشمندان اوزبکستانی، بابرنامه را به نثر امروز درآورده (به روز، اپدیت) با نام «تبدیل» نشر این کرده اند. این «تبدیل» با روحیه «آسان» پنداشتن به تعبیر دیگر، با روحیه «سهل انگاری» بابرنامه صورت گرفته است. از همین سبب، از متن اصلی به دور افتاده؛ تحریفها در آن روی داده اند. باید گفت که بابر نامه، کتابی مشکل و «دیرآشنا» ست. از تحریف و نادرستی‌هایی که در آن نشر هست؛ چند نمونه ذکر می‌کنیم. درین نشر، اصطلاح «شونقار» به «هلاک» (ص ۶۲) تبدیل شده است. باید گفت که «شونقار» یک مفهوم دینی-فلسفی است و در خصوص بیان مرگ پادشاهان به کار می‌رود. اصطلاح شونقار این مفهوم را می‌رساند که روح پادشاه به عقاب تبدیل شد. این را هم میدانیم که عقاب در مدنیت تورکان اهمیت بسزایی دارد. این عقیده-شاید- ریشه در آن زمانی که قبایلی از تورکان بودیست بودند؛ داشته باشد. مثال دیگر: در جمله «: نفور قولاردین، کارگر بیلره رهروا کشی و آت آتیلار.» ترکیب «نفور قولار» را «غلامان فراری» (ص ۴۵۹) تبدیل کرده است. در حالیکه منظور بابر ازین ترکیب «نجس‌ها» است. ترجمه جمله چنین است: «از نجسان، کارگران و رهگذران و اسب، بسیار زدند (کشتند)» هم‌چنان، ضرب المثل «یار ده، به که نه» را مانند شمیسیف، «گاهی یازده به که نه» گرفته است. به همین سان، «ورسک سده» نام جایی در حومه کابل را این گونه تبدیل نموده: «لشکریننگ یوز کیشیلیک بولینمه سی» (ص ۴۰۵) (گروه صد نفری لشکر) این تبدیل کاملاً نادرست است. این نام از دو کلمه تشکیل شده: ورسک: خلنگ، خلنج... رُستنی نیم خشبی که از آن تیر می‌سازند... و باغچه‌یی در حویلی (سایت واژه‌یاب) سده/ سدا: عقل، وجدان، تفکر، عبادت، دین... (زیب اللغات، ۱۳۸۸). در کل می‌توان باغچه عبادت، جای تزکیه نفس، تعبیر کرد. شاید این «ورسک سده» عبادتگاه هندوان بوده باشد. گروهی از هندومذهبان، عبادت خود را توأم با موسیقی ادا می‌کنند. مقصود بابر- باز هم شاید- همین عبادتگاه هندوان و متولیان آن بوده باشد. مثالی از این گونه جای، می‌تواند گذر خرابات در کابل باشد. در گذر خرابات، به تعبیر بابر «اهل نغمه» زندگانی می‌کنند. با احتیاط می‌شود که ورسک سده را با گذر خرابات برابر بگذاریم. تحریف دیگری در آن چاپ، نادرست استخراج کردن یک ماده تاریخ است. می‌دانیم که بابر در سال ۹۳۳ هجری قمری دهلی را فتح کرد. شاعرانی تاریخ این فتح را به طریقه جمل یا ابجد در

عباره‌هایی یافتند. یکی از آنها ماده «وسط شهر ربیع الاول» است که شیخ زین استخراج نمود. خانم کرامت، این عبارت را چنین آورده است: "vas'at shahr rabiul avval" (وسعت شهری ربی اول اول) معادل عددی این عبارت، ۱۳۱۶ می‌شود که ۳۸۳ سال بیشتر از تاریخ فتح دهلی (۹۳۳ هجری قمری) است. نشر ۲۰۱۸ از بابرنامه، پاورقی اندک دارد. فهرست اعلام ندارد. این نشر با الفبای عربی در سال ۱۴۰۰ در میهنه نیز منتشر شد.

۲,۷- بابرنامه (وقایع کابل) این بخش را معاون سرمحقق شفیقه یارقین آماده کرده است و در سال ۱۳۸۷ ش. از طرف اکادمی علوم افغانستان به نشر رسیده. وقایع کابل، با دقت قابل ملاحظه، چاپ گردیده. درین چاپ هم نکات قابل ملاحظه وجود دارد. طور مثال، «آب باران» دریای پنجشیر قید گردیده است. «آب باران»، دریای سالنگ جنوبی است. و باران منطقه چاریکار امروزی «سبزه و گلاریله جنت بؤلور». *خاصه باران یازیزی و گلبهار» بابر در چندجای دیگر نیز موقعیت دقیق باران و آب باران را می‌دهد. در کتاب «قاموس جغرافیایی افغانستان» مکتبی با نام «بازان» آمده؛ اما موقعیت آن را ذکر نکرده است. همچنان، کلمه ثوکل را توکل قید نموده. توکل، قبیله‌یی از قبایل تورکان است. احمد توکل برلاس، یکی از فرماندهان بابر است. در میهنه محله‌یی به نام «توکی خانه» هست. وجه تسمیه آن را «تورک ایلی» می‌گویند که نادرست است. نشر دکتور شفیقه یارقین از وقایع کابل، فهرست اعلام و حواشی هم دارد. حواشی، به صورت معمول در پایان هر صفحه و یا در پایان هر فصل یا کُل کتاب ذکر می‌گردد؛ اما درین نشر در بخش فهرست اعلام آمده است.

۲,۸- بابرنامه (۱۳۸۷) مزارشریف چاپ مرحوم استاد هدایت الله هدایت. این چاپ بر اساس نشر (۱۹۹۵) از بابرنامه صورت گرفته است. هدایت و همکاران او، به تایپ متون سنگین، آشنا نبوده‌اند. از همین سبب، هم تادروستی‌های املایی و نیز نادرستی‌های تایپی در حروف کلمات- فاصله دادن بین حروف کلمات- در آن راه یافته‌اند. موجودیت این همه نادرستی‌های املایی و حروف چینی غیر فنی سبب شده‌اند که خواندن و دانستن این نشر مشکل گردد. شماری از این نادرستی‌ها را دکتور واحدی اصلاح کردند و شماری هم در جریان مطالعه‌ها تصحیح شدند. این نشر، یادداشتی به قلم کاندید اکادمیسن دکتور واحدی و معاون سرمحقق دکتور شفیقه یارقین دارد. فهرست اعلام در آن نیست.

۲,۹- منابع کمکی: در تهیه این متن به چند کتاب کمکی نیز مراجعه شد که مهمترین آنها، «بابر انسایکلوپیدیه‌سی، ۲۰۱۴) تاشکینت» (دایرة المعارف بابر) است. این کتاب، یکی از منابع مهم در «بابرشناسی» به شمار می‌رود. به این کتاب نیز- در چند موردی که در کار آماده کردن بابرنامه، به مشکل برخوردیم- مراجعه کردم. درین مراجعت‌های معدود، دریافته شد که:

۹,۱- کلمات عادی را نیز به صفت اصطلاح آورده است مانند: ناوک، جفا، مخالفت، گرم‌سیر، سبب و....

۹,۲- یک اسم را نادرست ثبت کرده و آن ، نام « مسعود قمی » است. در منابع ایرانی نیز آن را پیرقود قمی - یکی از شاعرانی که ذکرش در مجالس النفایس نوایی آمده است- ثبت نموده اند. (دکتر واحدی) در یکی از نسخه های مجالس النفایس نام این شخص «خواجه مسعود قمی» آمده است. براساس همین نسخه در ترجمه مجالس النفایس مسعود قمی قید شده است. (مجالس النفایس ، ۱۳۹۶ ص ۴۱)

۹,۳ قوم برکی و زبان برکی را که بابر در واقعات کابل از آنها یاد کرده است ؛ بهارک بدخشان گفته اند.

۹,۴ آیات قرانی و احادیث نبوی را در فهرست «جملات و عبارتهای عربی» آورده است.

۹,۵- عبارتهایی که به عنوان عبارتهای عربی آورده شده اند ۸۰ درصد عبارتهای فارسی با کلمات عربی اند. یک جمله و یک فقره اؤبکی را در شمار عبارتهای عربی قید کرده است.

۹,۶- این کتاب کرونولوژی هم دارد. درین سالشمار ، سالهای وقایع بابرنامه آورده شده اند. این سالشمار ناقص است. حتی سالهایی که در بابرنامه ذکر شده اند ؛ (۹۰۴ ساختن ایوان در پوزه کوه ، ۹۱۷ بودن در قندوز) گرفته نشده اند. درین سالشمار ، سالهای ۳۰۰ واقعه آمده اند. در سالمشاری که من آماده کرده ام ، سالهای ۵۵۰ واقعه مشخص شده اند. این بخش- سالشمار- هم در پاورقیها آمده است و هم به صورت کتابی جداگانه در نظر گرفته شده.

۳- بابرنامه از نگاه فنی چگونه نشر شود؟

۳,۱- در نشر بابرنامه ، مسأله مهم این است که از علایم سجاوندی (نقطه گذاری) به صورت درست استفاده گردد. در نشر ایلمنسیکی ، حتی پاراگراف هم نیست. در نشرهای شمسیف و وهاب رحمان و ملا خواجه یوه ، ازین علایم کمتر استفاده شده. در نشر بابرنامه (وقایع کابل) استفاده ازین علایم بیشتر از دیگر نشرهاست. در نشر ایچی مانو ، از پاراگراف به بهترین شکل استفاده شده. نقطه گذاری شود.

۳,۲- به همین سان ، درین نشر ، پاورقیها و توضیحات ضروری کمتر اند. در نشرهای ایلمنسیکی و ایچی مانو ، هیچ گونه توضیحی وجود ندارد. در شمسیف توضیحات بیشتر است. در نشر وهاب رحمان و خانم کرامت ملا خواجه یوه بیشتر از سی مورد نیست. نشر دکتر شفیه یارقین (بابرنامه وقایع کابل) توضیحات بیشتر دارد اما در بخش فهرست اعلام آمده است. خلاصه ، در نشرهای این کتاب ، حواشی و توضیحات به قدر کافی وجود داشته باشد.

۳,۳- به یک نکته دقیق متوجه باید باشیم که بابرنامه ، به روش قید زمان وقایع نوشته شده است. به تعبیر دیگر ، زمان هر واقعه قید می شود. قید زمان هم با استفاده از تقویم هجری قمری می باشد. اگر تاریخ های ذکر شده در بابرنامه ، به تقویم های هجری شمسی و میلادی ذکر نشوند ؛ این کتاب سرکش ، رام نمی شود. به تعبیر دیگر ، بابرنامه خوانده می شود اما یادگرفته نمی شود. سالهای وقایع به تقویم میلادی نیز داده شود.

۳،۴- یکی از مشکلات بزرگ در نشرهای بابرنامه ، تهیه فهرست اعلام است. در نشر شمسیرف ، فهرست اعلام هست ؛ اما مکمل نیست. نشر ایچی مانو ، دارای فهرست اعلام مکمل است ؛ اما در بخش فهرست نام جایها ، نکات قابل تأمل وجود دارد. تعبیری چون: «اندخوی سیدلاری ، اول ولایت ، بیانه تاشلاری...» (سیدان اندخوی ، آن ولایت ، سنگهای بیانه...) را نیز درین بخش آورده است. در نشر ، دکتور یارقین ، فهرست اعلام به قدر کافی وجود دارد ؛ اما نکات قابل تأمل در آن نیز هست. جانک (خواننده) را جانک ترک ، گرفته است همچنان در شناخت ایوب (برادر خسروشاه) و ایوب بیکچیک التباس رویداده است و ... فهرست اعلام ترتیب شود.

۵- سه روش در نشر بابرنامه:

به منظور نشر بابرنامه ، روشهای نشر آن به تمامی باید دگرگون شوند. من دو روش را پیشنهاد می کنم. ۵،۱ نشر سه جلدی بابرنامه. درین گونه نشر ، هر بخش بابرنامه ، در یک جلد - با فهرست اعلام ، توضیحات و نقشه های شهرها ، کوه ها ، دریاها و راهها ، البوم حیوانات ، پرندگان و نباتات و لغتنامه- چاپ گردد. این روش- تا جایی که من از چاپ های بابرنامه دیده ام- در چاپ بابرنامه (وقایع کابل) در نشر گرفته شده است. هر چند که غیر از فهرست اعلام ، بخشهای ذکر شده در بالا را ندارد.

۵،۲ به روشی که در اوزبیکستان «هم مؤلف» گفته می شود یعنی به کوشش چند مؤلف نشر شود. طوری که هر جلد توسط گروهی از مؤلفان تدوین گردد. طور مثال بخش فرغانه با دسته یی از مؤلفانی که زبان شناس ، متن شناس ، عالم تاریخ ، عالم جغرافیه -بیشتر از اوزبیکستان- مشترک کار شود. در بخش کابل هم همین روش باشد با این تفاوت که مؤلفان این بخش بیشتر از افغانستان باشند. بخش هند به اشتراک دانشمندان هند آماده چاپ گردد.

۵،۳ به روشهای دیگر هم مشود که نشر کرد به گونه مثال به روش موضوعی. طوری که موضوعات مختلف چون ، کوه ، دریا ، جنگها ، اقوام و ... از تمام بابرنامه زیر یک عنوان بیاید. نشر کردن بابرنامه به این روش ، بییشتر محققان را یاری می رساند.

۵،۴ به روش سؤال و جواب هم می توان نشر کرد. طوری که در اول هر پاراگراف ، سؤالی در پیوند به آن مطرح شود و در جوابش ، پاراگراف مربوط بیاید. به این روش ، در هر بخش ، بیشتر از ۱۰۰ سؤال مطرح شده ، جواب آن از متن بابرنامه آورده می شود.

۶. نشر بابرنامه به گونه تجسمی

بابرنامه چگونه مجسم می شود؟ در جواب این سؤال باید که در قدم اول ، موازی -کم از کم - ۵۰۰ هکتار زمین ، جهت تجسم بابرنامه اختصاص داده شده ، نام آن هم « بابرنامه» گذاشته می شود. در بخش هایی از این زمین ، قسمتهایی از بابرنامه ، به شکل تندیسها مجسم می شود. طور مثال ، تمام کوه های ذکر شده در بابرنامه ، در یک قسمت ، ساخته می شوند یا خود نقاشی می گردند. در قسمتی از آن اقوام و خویشاوندان بابر مجسم می شود. در خصوص

حیوانات ، پرندگان و گیاهان ، دو روش می تواند گرفته شوند. یک) در صورت دسترسی به پرندگان ، زنده نگهداری می شوند. گیاهان و درختان زرع می گردد. دو) در صورت نبودن شان ، نقاشی می شوند و پیکره آنها را می سازند. در هر بخش آن ، متن های مربوط به بابرنامه نیز آورده می شود. باید گفت که این نشر بابرنامه به گونه تجسمی چند سال را در بر می گیرد و «بابرنامه» هم به شکل یک شهرک توریستی تمام عیار در می آید. .

۷- کارهای من درین نشر

- ۱، ۷- ترجمه تمامی آیات و احادیث آورده شد.
- ۲، ۷- شماری از اشعار فارسی که در متن بابرنامه ، جهت استناد آمده اند- با حفظ ترجمه شمیسیف ، دوباره ترجمه شدند.
- ۳، ۷- در متن کنونی ، نقطه گذاری تا حد ممکن رعایت شد.
- ۴، ۷- متن با واول های قبول شده (و ، ی) در الفبای اوزبیک افغانستان ، تحریر گردید.
- ۵، ۷- اغلاط تایپی در نشر (۱۹۹۵) بر اساس لستی که پروفیسور ایچی مانو آماده کرده بود ؛ تصحیح شدند
- ۶، ۷- نکاتی که پروفیسور ایچی مانو به صفت « لغات و عبارتهای مشکل » قید کرده بود ؛ به تمامی حل گردیدند.
- ۷، ۷- اغلاط تایپی نشر هدایت ۱۳۸۷ ، اصلاح شدند.
- ۸، ۷- در چند مورد تحریفهای نشر ۲۰۱۸ ، تصحیح شدند.
- ۹، ۷- در چند مورد ، نکات قابل ملاحظه در « بابر انسکلوپیدیه سی » مشخص شدند.
- ۱۰، ۷- لغت نامه یی به حجم نزدیک به ۸۰۰۰ هشت هزار لغت ترتیب شد. کار آن ۸۰ درصد تکمیل است. در جلد دوم این کتاب نشر خواهد شد.
- ۱۱، ۷- سالشمار بابرنامه بر اساس آن و بعض منابع دیگر ، آماده شد. آن هم در جلد دوم گنجانیده خواهد شد.
- ۱۲، ۷- تمامی سالهای ذکر شده در بابرنامه ، به سالهای هجری شمسی و میلادی نیز ذکر گردیدند.
- ۱۳، ۷- بیشتر از دو هزار پاورقی در آورده شد. تعداد اندکی مقابله یی — نشان دادن تفاوتها در نشرها ، بقیه معلوماتی ، تبدیل سالها و تطبیق فاصله ها به کیلومتر اند.
- ۱۴، ۷- فهرست اعلام ترتیب شد. در جلد دوم خواهد آمد.
- ۱۵، ۷- مشکلاتی که در چند موردی — در فهم معنای لغت و یا هم عبارت - پیدا شدند با وجود کوشش ها حل نشدند ؛ با این (؟) علامت مشخص شدند.

۷،۱۶- به جای یکی از حروف تکراری در یک کلمه و در کنار هم از علامه (ـ) شد استفاده شد. با این کار ، از یک طرف ، خواندن کلمه آسان شد و از طرف دیگر ، در مصارف چاپ ، اندکی صرفه جویی صورت گرفت.

۷،۱۷- درین چاپ ، به منظور مجال تنفس دادن به خواننده و درک خوبتر متن ، از عنوانهای کوچک و نیز از «بولت» کردن چند کلمه استفاده صورت گرفت. این کار هیچ گونه تأثیری در متن اصلی کتاب ندارد. عنوانهای افزوده شده در بین [] گرفته شدند.

۷،۱۸- کلمات تورکی نوشته شده با حرف (ط) با حرف پذیرفته شده در تورکی (ت) نوشته شدند.

یادداشت: این کتاب جلد دوم هم دارد و شامل فهرست اعلام ، کرونولوژی (سالشمار) و سؤزلیک (لغت نامه) خواهد بود.

۸ - کمک کنندگان

در آماده ساختن این متن-جهت حل مشکل های پیش آمده در متن یا تهیه کتاب و منابع- به استادان و دوستان زیادی مراجعه کردم. ایشان در نهایت مهربانی ، کمک کردند. از معاونتهای معنوی و مادی شان بهره مند بودم. نام شماری ازین عزیزان را ذکر می کنم و از استادان و دوستانی که به من کمک کرده اند و نام مبارک شان فراموشم شده ؛ جداً معذرت می خواهم. امید است که بی ترتیبی در ذکر نام سبب رنجش دوستان نشود.

معاون سر محقق دکتور شفیقه یارقین ، پوهنمل سکینه بانو غضنفر

استادان بزرگوارم پروفیسور دکتور عبدالحکیم شرعی جوزجانی ، کاندید اکادمیسن دکتور محمد یعقوب واحدی ، حاجی ده ده (ذاکر جان مشربف رئیس بابر ناملی خلق ارا جماعت فوندی) دوکتور پوهنوال سید محمد عالم لیبب ، پوهاند احمد شاه شهیم ، پوهاند اسدالله حارس ، استاد محمد حلیم یارقین پوهنوال نور الله آلتای ، پوهنوال محمد اشرف شریفی ، استاد برهان الدین نامق ، استاد عبدالله رویین ، دکتور حمید الله بالته بایف ، دکتور محمد الله امینی ، دکتور محمد همایون ندیم ، دکتور احسان الله قوانچ ، دکتور اصل الدین باور ، پوهنمل اسدالله ضیا ، پوهندوی محمد بعقوب قره ش ، پوهنیار عبدالحق رحیمی ، استاد عبدالغفور دستیار ، استاد فیض الله قرداش ، پوهنیار خلیل احمد اؤغلی ، استاد تاشقین بهایی ، استاد احمد الله عرب ، استاد محمد عالم کوهکن ، استاد محمد حسن تولقین ، سید احمد حیدری ، الحاج محمد ابراهیم غضنفر ، دکتور سید احمد گوهری ، محمد نبی بنیاد بیک ، الحاج محمد ناصر کارگر ، عبدالغفار ریعان شمالی ، جاوید بیک ، نعمت الله رحمانی (رئیس نعمت) علی شیر برنا ، حاجی محمد علم جویا ، وحدت الله درخانی ، جمعی از کاربران شبکه اجتماعی فیس بوک و شماری دیگر. خداوند متعال این همه عزیزان را سرفراز دارین داشته باشد. آمین!

نکته دیگر، هنگام نوشتن این یادداشت به تعبیر قدما، «مزاج از اعتدال خارج شده بود». از همین سبب، از ضعف در انشاء و اغلاط املا معذرت می خواهم. و در کل کتاب، به صفت حسن ختام، سخنانی از سه بزرگوار نقل می کنم:

«یقین، هرکس که از جهان معنی بهره دارد و سره و ناسره کلام را دریافته و الم تتبع و تفحص کشیده و درد تألیف و تصنیف چشیده؛ به بدیهه بیدردانه، زبان طعن، زود زود بر خون جگر کسی دراز نخواهد نمود و طریق انصاف از دست نخواهد داد. هر کی ازین عالم خبری ندارد و بیدرد است؛ از سخن او چه باک؟» مولوی عبداللطیف عباسی گجراتی^۱

گپ دیگر من از مرحوم مولانا غلام محمد خدیم است:

با حال خراب و شرط ناساز زمان این است نوشته من از حدس و گمان

ای دانشی عزیز، اگر نیست درست اینک قلم و نویس بهتر ز همان^۲

بیتی از جعفر محمد ترمذی نیز مناسب این حال و مقال است:

از کتاب ما بیتی گر پسند طبع نیست مطلعی پُر از معنا در کتاب خود می باش^۳

رحیم ابراهیم مزار شریف ۲۰ ۱۱ / ۱۴۰۱ / 10 2 2023

Email: Rahim_ib2005@yahoo.com Facebook: Rahim Ibrahim.

Page مؤسسه انتشارات تعلیمی :

Tel, WahtsApp & telegram : 0093 799 447688

^۱ عباسی، گجراتی (۱۳۵۳) لطیف اللغات، تهران

^۲ خدیم غلام محمد: ۱۳۸۷، ص ۴۵

^۳ صفحه فیس بوک جعفر محمد ترمذی (۲۰۲۳)

فايده لنگن ادبياتلر

۱. ابراهيم ، رحيم (۱۴۰۰) ادبيات اؤزبېكي افغانستان ، پاشا خواجه عنواني .
۲. ابراهيم ، رحيم (۱۳۹۶) دربارهٔ جابر-حقیده. مؤسسه انتشارات تعلیمی مزار شریف
۳. ابراهيم ، رحيم (۱۳۹۶) فرهنگ اؤزبېكي-دری. مزار شریف ، انتشارات ثقافت .
۴. ابراهيم ، رحيم (۱۳۹۵) برگه‌هایی از تاریخ قیصار. مؤسسه انتشارات تعلیمی. مزار شریف .
۵. ابراهيم ، رحيم (۱۴۰۱) تذکرة الوقعات ، تصحيح بؤلگن متن .
۶. احمدف ، بوری بای (تاریخ بلخ ، ۱۳۹۲) سيد ابراهيم قیصاری ترجمه سی. کابل
۷. ارسکین ، ویلیام (۱۳۸۹) بابر و ایران. ذبیح الله منصوری ترجمه سی. تهران
۸. ارغون فاریابی (۱۴۰۰). فرهنگ ارغون چاپ بؤلمه گن
۹. اسحاقف ، ف. (۲۰۰۸) بابرنامه اوچون قیسقچه سوزلیک. تاشکینت .
۱۰. افشار ، ایرج (۱۳۸۳) گلبدن نامه ، تهران ، ایران
۱۱. ایازی ، میرزا محمد حیدر (۲۰۱۲) تاریخ رشیدی. جلیلیف ترجمه سی تاشکینت
۱۲. ایوبی ، محمد یعقوب (۱۴۰۰) روایتی .
۱۳. آفتابه‌چی جوهر. (۲۰۱۵) تذکرة الوقعات. ساجده شیروانی. رضا لایبرری. رامپور. هند.
۱۴. بابر ناملی خلق ارا جماعت فوندى (۲۰۱۴) بابر انسایکلوپیدیه سی ، تاشکینت
۱۵. بابر و ایران)
۱۶. بابر و دنیا (ژورنال) ، (نومبر ۲ ، ۲۰۱۷ : ۴۲)
۱۷. بابر ، ظهیرالدین محمد (۱۳۹۸) مبین رساله عبدالغفور دستیار حاضرلگن مزار شریف
۱۸. بابرنامه (۲۰۱۷) بیوریج. دهلی. انگلیسچه
۱۹. بابرنامه (۱۳۰۸ هق) بیرم خان خانان ترجمه سی. هند
۲۰. بابرنامه (۱۳۸۷) هدایت اهتتامی بیله مزار شریف
۲۱. بابرنامه (۱۴۰۰) تاشقین بهایی الفبایی تحریری میمنه افغانستان
۲۲. بدایع الوقایع
۲۳. بدایونی ، عبدالقادر. (۱۳۸۰) منتخب التواریخ ۱ تهران.
۲۴. بنایی هروی. (۱۳۹۶) دیوان. عباس رستاخیز ، هرات افغانستان.
۲۵. بهروزیان ، حاجی غلام فاروق روایتی / هرات
۲۶. بیهقی ، ابوالفضل. (۱۳۷۶) تاریخ بیقهی (منوچهر دانش پڑوه ، تهران .
۲۷. تاشقین بهایی (۱۳۹۹) ، بابرنامه. میمنه افغانستان
۲۸. جعفر محمد ترمذی. فیس بوک (۲۰۲۳)
۲۹. حاضرگی اؤزبیک تیلی فعال سؤزلری نینگ ایضاحلی لغتی (۲۰۰۱)
۳۰. خدیغ غلام محمد (۱۳۸۷) فیض دل از مشرب بیدل. به کوشش کاندید اکادمیسن دکتور محمد یعقوب واحدی. سرپل
۳۱. دامغانی ، منوچهری. دیوان.

۳۲. دهخدا ، علی اکبر. لغت نامه. سافت
۳۳. رحمان ، وهاب (۲۰۱۸) بابرنامه «تبدیل». تاشکینت
۳۴. رستاقی ، عبدالحکیم. (۱۳۱۰) سکینه الاصفیا یا بهار افغانی. کابل.
۳۵. روزشمار وقایع افغانستان ، ۱۳۸۲ ، کابل
۳۶. روپین ، عبدالله (۱۳۹۵) چهار اثر فارسي نوایی ، وزارت اطلاعات و فرهنگ ، کابل
۳۷. زیب النساء (۱۳۸۸) زیب اللغات. تهران
۳۸. زیب النساء علی خان (۱۳۸۸) زیب اللغات. قم ، ایران
۳۹. سایت: گوگل
۴۰. سایت: واژه یاب.
۴۱. سایت: ویکی پیدیا.
۴۲. سعدی (۲۰۰۵/۱۳۸۴) گلستان. تاشکینت.
۴۳. شمسینف ، یارسا (۱۹۶۰) بابرنامه. تاشکینت.
۴۴. شهرانی ، عنایت الله (۱۳۹۳) همایون نامه. کابل
۴۵. شیروانی ، ساجده (۲۰۱۵) تذکرة الوقعات. رامپور هند
۴۶. صحبت تیلفونی با دکتور واحدی. / اسد / ۱ / ۱۴۰۰ / سرپل / افغانستان
۴۷. صفحه فیس بوک جعفر محمد ترمذی (۲۰۲۳)
۴۸. صوفی الله یار (۱۳۸۷) مراد العارفين. عباس علی وفايي تهران.
۴۹. عباسی ، گجراتی (۱۳۵۳) لطیف اللغات ، به کوشش محمد رمضانی ، تهران
۵۰. عظیم جانوا ، صحبت (۱۹۹۸) همایون نامه / ترجمه. تاشکینت
۵۱. عظیم خنجانی (۲۰۲۰) فیس بوک
۵۲. علی شیر نوایی اثرلری (۲۰۰۳) (۲۰ نچی جلد.
۵۳. غیرت ، عبدالرحمن . تیمورنامه ، تاشکینت / تاش باسمه
۵۴. فهرست تطبیقی واژگان تورکی با هزارگی ، / <http://gunturk/tk/>
۵۵. قران کریم. (ب.ت) قاری عبد الرحیم عینی ترجمه سی. کابل
۵۶. قران کریم ، (۱۴۰۱ هـ) سید محمود بن السید محمود الطرازی ترجمه سی. جدہ
۵۷. قران کریم ، (۱۹۹۲) مترجم علاءالدین منصور ، تاشکینت
۵۸. کاشغرلی ، محمود (۲۰۱۸) دیوان لغات الترك. انقره
۵۹. کوه نور بابرینینگ الماسی. (۲۰۱۹) تاشکینت
۶۰. کوهکن ، عالم (۲۰۲۲) «تؤخته میش» فیس بوک صحیفه
۶۱. گبلگمیش (۱۳۸۲) احمد شاملو ترجمه سی. تهران
۶۲. لطیف. (۲۰۱۸) تذکرة الوقعات. دکتورا تیزی / تیزیرته سی علیگره. / هند
۶۳. مارسل بریون. (۱۳۸۶) منم تېمور جهانگشا. کابل
۶۴. مانو ، ایچی. (۱۹۹۵) بابرنامه ، کیوتو ، جاپان
۶۵. معین (۱۳۸۳) فرهنگ فارسی. تهران
۶۶. موجز ، عصمت الله. (۱۲۷۱) تواریخ موسیقیون. قؤولیازمه

۶۷. مهدی آذر یزدی (۱۳۴۵) بچه آدم. تهران
۶۸. نامق ، برهان الدین (۱۳۹۹) بابرنامه / ترجمه. کابل
۶۹. ناهض ، عبدالحکیم (۲۰۱۴) قاموس جغرافیایی افغانستان ، استانبول ، تورکیه
۷۰. نذرعلی. لغت چغتای. قول یازمه.
۷۱. نوایی (۱۳۸۷) محاکمة اللغتين. تورخان گنجه یی ترجمه سی. تهران
۷۲. نوایی (۱۳۹۶) مجالس النفایس ترجمه عبدالغفور دستیار . مزار شریف
۷۳. یارقین محمد حلیم () بابر ی خط. کابل
۷۴. یارقین ، شفیقه (۱۳۸۶) بابرنامه (واقعات کابل) افغانستان علوم اکادمیسی.
۷۵. یارقین ، شفیقه. (۱۳۸۷) دریا در گوهر. وزارت اطلاعات و فرهنگ. کابل.
۷۶. یارقین ، شفیقه. (۱۳۸۸) شاه غریب میرزاغریبی دیوانی. کابل
۷۷. یارقینلر (۱۳) بابرمنگولیگی . شبرغان افغانستان
۷۸. یارقین ، شفیقه. (۱۳۸۸) شاه غریب میرزاغریبی دیوانی. کا

Bu chop haqida

1-Bobur bila

**1.1-G`azal:** Men 60inchi- yillarda, Boburning bir g`azalini taxmis qilganedim. Bu muxxamas, “Ro`znoma-i- Foryob” روزنامه فاریاب da chopdan chiqarildi. Bobur bilan birinchi oshnoligim ana shu g`azal bo`lib qoldi.

1.2-Bobur manguligi: yetmishinchi yillarda, Shibirg`on da “Yorqinlar” (Dr. Shafiqqa Yorqin va Halim Yorqin) tashabbusi bilan “Bobur manguligi” degan kitob nashr etildi. Bu kitob, kichik hajmiga qaramasdan Bobur do`stlarga kata ta`sir qoldirdi. Men ham Bobur va Boburnoma bilan chuqurroq tonishdim.

1.3-Boburnoma kitobi: Rahmatli qadirdon va mehrabon do`stim Ustod Hidoyatullah Hidoyat 1378-yilda, Boburnomaning to`liq matnini Mazori Sharifda chop etdi. Boburnomani o`qib chiqdim.

1.4-Oryono xalqaro televideniyasi “تلویزیون بین المللی آریانا”: bu televideniyada Muhammad Olim Ko`hkan bilan Bobur va Boburnoma haqida bir suhbat o`tkazdik. Bu suhbat, balki 1388- yilda edi.

1.5 – Bobur haqqda, bir manzum-mansur asar yozdim. Hajmi 770 kalimalik.

1.6- Bobur haqida maqolalar yozdim: shamsiy 1396 -yillga qadar, nechata maqola Bobur haqida bitidim. Bu bitikar, Facebook sahifam(Rahim Ibrahim) da taqaldi.

1.7- درباره- بابرحقیده Bu maqolalar esa, “Yorqinlar” va ustod Burhonuddin Nomiq maqolalari bilan “درباره بابرحقیده”(Bobur haqida) ismli kitob milodiy 1996-yili chopdan chiqdi. Bu kitobning muxotablari, yigitlar bo`lgan edi. Kitobda sig`dirilgan maqolalar, O`zbekcha va Forscha tillarida bo`lib, bir ming(1000) nusxada chop etilgan edi. Bu asarning chopi aziz do`stim M. Nabi Bunyodbek ko`shishi va Hoji G`lom Sakhi Ziyoi va Rahimullo Arg`unning moddi yordamo bilan amali bo`ldi.

1.8-Bobur vasiyyatiga asos: Boburning vasiyyat nomasi asosida, bir pardalik, namoyishnoma yozdim. Bu asar, butun kamchiliklari bilan, Kobulda, TIKA taskilotining zalida namoyish etildi. Bu kichikkina namoyishnoma, Afgʻoniston teatr tarixida Oʻzbek tili uchun birinchi asardir. Balki, bu asar ancha tahrirlash bilan, 1399-yilda qaytadan efirda chiqarildi.

1.9-Humoyunnoma: Dr. Inoyatulloh Shahroniy Gulbadan Begimning bu asarini nashrga tayyorlagan edi. Ustod Nomiq esa, ushbu kitobga bir muqaddima yozib, nashr ettirgan edi. Bu kitobni oʻqidim. harflarni terishda, xatolari koʻp boʻlganini uchratib, bu kitobni, qaytadan terib, imloiy xatolarini tuzatdim

1.10- Gulbadannoma: Gulbadan Begimning “Humoyunnoma” kitobining Ironida, -Iraj Afshor -ushbu ism bilan nashr etganlar. Bu nashrni ham oʻqidim. agar ushbu kitob manashu nashrlar-Shahroni va Iraj Afshor nashrlari- asosida yangi bir nashri tayyorlanib chopdan chiqarilsa yaxshi boʻladi deb oʻyladim. Keyinchalik shu ishni bajarib, Humoyunnomani nashrga tayyorladim.

1.11-Tazkirat-ul voqeʻot: Iraj Afshor -Gulbadannomani nashr etganmish, U ushbu kitobda yordamchi kitoblarni roʻyxatini ham bergan edi. Ularning orasida **Tazkirat-ul voqeʻot** kitobining ismi ham boreydi. Bu kitobni qidirishda boshladim. Bir qoʻlyozmani hurmatli doʻstim Dr Axloq Ahmad Ahan, yena bir qoʻlyozmani, esa aziz oʻrtogʻim Dr. Rizo Eranshoi, yubordilar. Nusxalar, Hindustondan keldi. Bu nusxalar asosida, **Tazkirat-ul voqeʻot** nashrga tayyorlash ishi boshlandi. Bu kitob “Riza library Rampor Hind”da ham nashr boʻlgan ekan. Undan faqat bir nusxa Namangonda, “Bobur nomli xalqaro jamoat foundi » kitobxonasida boreydi. Milodiy 2020- yilda u shahrga Hurmatli Ustodim Dr.A.H.sharʻiy Juvz joni bilan, Bobur tavalludining munosibatida borgan edik. oʻsha payt, shu kitobdan, bir kopiya berishni Hoji Dada dan iltimos qildik. U kishi bizga mexmon boʻlib shu yerda ishlay bering, dedilar. Qolishni imkoniyati boʻmagani uchun, Afgʻonistonga qayttim. Soʻngara bu kitonni Internetda qidirdim. Muhammad latif ismli bir kishi, **Tazkirat-ul voqeʻot** ni doktoro

Rahim Ibrahim

dissertatsiyasi qilib ishlagan ekan. Ishim to'xtalib qoldi. ammo, 2-3 yildan so'ng aziz do'stim Dr. Asadullh Shour esa **Tazkirat-ul voqe'ot**ning Hind nashri internetda qo'yilganidan xabar berdi. O'g'lim Iraj Ibrahim, internetdan olib berdi. Uni xonim Sojida Shervoni tayyorlagan ekan. tayyorlagan matnimni, bu nashr bilan taqqosladim. **Tazkirat-ul voqe'ot** to'liq va qiyosiy matni tayyorlandi. Izohlar uchun yana ham Boburnomani qayta o'qishga majbur qoldim. Bu marta, Iji Monu, tayyorlagan matnga yuzlandim.

1.12- **Boburnomani takror-takror o'qidim:** Boburnomani, uch-to'rt marta o'qib chiqdim bir marta takror qilish uchun, bir marta Afg'onistonda O'zbekcha – Arabcha alfbosida qabul qilingan harflar ("ؤ" o' va "ا" e)ni o'rnatish uchun, bir marta Boburnoma so'zligini tayyorlash maqsadida, lug'atlarni ayirish uchun. Bu ishlar esa Boburnomaning men tayyorlagan matnida amalga oshirildi.

2- Manbalar:

2.1- Men boburnomadani, Ilimensky, Prof. Shamsiyev, Ejimonu, Vahob Ranmon va Dr. Shafaqa Yorqin larning nashrlarini ko'rganman va ulardan foidalanganman. Har bir nashrda mulohizalar bor. Elimenskiyning nashri, (Boburnoma. Elimenskiy, Qozon 1856) akademik shaklida bo'lib juda zeriktiruvchi bir holda nashr bo'lgan. bu nashrda Boburnomaning har bo'limi, bir jumla (gap) holatida kelgan. Paragraf va tinish belgilari yo'q. Uni mutola'a qiladigan kishiga dam olish vaqti berilmagan. Mundayin nashr bugungi adabiy tarixi tikstlar uchun munosib emas albatta.

2.2- Prof. Shamsiyevning nashri (boburnoma. Shamsiyev, Toshkent, 1960) yaxshiroq bir bichimda nashr bo'lgan. paragraflantirilgan. O'quvchiga, dam olish fursat bor. Bu nashrda matnshunoslik nuqtai nazaridan bir qancha mulohazalar bor; Masalan: forsha bir ota so'zini noto'g'ri bir shaklda qaid etgan. Ota so'zi budir: (325b) “yori deh, behki neh” (Shamsiyev: 1960 b) ma'nosi buki, qishloqi do'stni bo'lmagani yaxshi. Bu maqolni “o'n bir beh ki to'qqiz” deb olgan. Bundan ortiq ayrim forsha she'rlarining tarjimalari to'g'ri chiqmagan. Misol uchun: (144) inchi betda Sa'diyning baiti, (183) va (225) nchi betlarda kelgan baitlar. Va ...

Hamda mana bu jumlaning: “xotunlorini so'ratilgorin tamom chopqulob; o'lturub; o'zlorigo o'lumni ko'rub; yolongg'och bo'lub; urushqa kelmishlor.” ezohida keltirilgan london bosmasida, “xotinlorini” so'zidan keyin “so'ratlorin” so'zi bor. Bu aniqlanmadi. (boburnoma, 1960, 406 b.) va bu jumla “nufur qullordin ham korgar bila rahravo kishi va ot, ottilor” ning ezohida kelgan “bu jumlaning mazmuni ochilmagani uchun, har ikki nusxaning shakli berildi” (boburnoma, 1960, 409 b). Aytish kerakki bu jumalalarda, so'rat: yuz, ro'y, chehra va nufur qullar: Hindustondagi “najas” deb ta'riflangan tabaqa ma'nolarida iste'mol bo'lgan.

2.3: **Pro.Iji Monu nashr etgan Boburnoma:** ushbu nashr esa milodiy 1995-yili Yaponiyada amalga oshirilib tarqatilgan. Dr. Vohidi esa, Iji Monu nashriga, a'lo baho berib, uni, Boburnoma matniga eng yaqin nashr deb tanolganlar. Biroq, Iji Monu nashrida ham bir qancha imloiy xatolari bor. Ularni Iji Monu o'zi ro'yxatga olib ko'rsatgan. Shu ro'yxat asosida, u imloiy xatolar tuzatildi. Hamda, ko'rsatkichlar bo'limida “لغات و ترکیبات مشکل” (qiyin lug'atlar va birikmalar) nechita so'z va birikmalar qayd etilgan. Bularning birtasini, Dr.Vohidi tuzatgan edilar. qolganlari esa, Boburnoma asosida tuzatildi. Birta- ikkita noto'ri qayd etilgan so'zlar ham boshqa nashrlar bilan taqqoslanib tuzatildi.

2.3: **Vahob Rahmon va Karomat Mulla Xo'jayeva** nashri “tabdil” (boburnoma, 2018, toshkent) boburnomadani ancha uzoqlashgan bir matn. Bu tabdil, boburnomani oson tutish va oson o'ylash ruhiyasi bilan amali bo'lgan. Holbuki boburnoma oson bir kitob emas, O'jar bir kitobdir. Vahob Rahmon nashrida noto'g'ri tabdil bo'lgan mavridlardan bir necha misol beramiz: bu nashrda “shunqor” so'zini “halok” deb tabdil qilgan.(Boburnoma, 2018, 62b) Bu bir noto'g'ri tabdildir. Nega deganda, shunqor so'zi, bir dini-falsafiy atamadir. Podshohlar ruhini burgutga tabdil bo'lish aqidasi bayon qiladi. Bu aqida ehtimolki “Tanosux” falsafasidan kelib chiqqan bo'lsa. Bilamizki turklar islom diniga kirmasdan oldin, buddist edilar. Yana bir misol “nufur qullar” ni qochgan qullar (459b) deb tabdil qilgan. Boburning maqsadi nufur qullardan, Hindustondagi “najas” deb ta'riflangan tabqadir. Porso Shamsiyuf noto'g'ri qaid etgan maqol, bunda ham noto'g'ri qaid etilgan. Shuningdek joy nomi bo'lgan “Varsak sada” birikma so'zini “lashkarning yuz kishilik bo'linmasi”(405b) deb tabdil etgan ki Bu ham noto'g'ridir. Varsak, bir turli giyoh, buttaga o'xshagan. Undan o'q

Rahim Ibrahim

tuzaladi. Bir ma`nosi esa, havlidagi kichkina bog'cha. (vojayob. Sayti, varsak madxali). Sadda sonskrit ko'kanli so'z bo'lib, aql, hush va idrok, vijdon v ... ma`no beradi. (zebullug'ot 1388) Ushbu birikmadan "Ibodati bog'chasi" degan bir ma`noni chiqarish mumkin. Bilamiz buddistlar ibodatlarini musiqa bilan bajaradilar. Bobur ham musiqaga berilgan bir inson. Bu joy buddistlar ibodatxonasi yo ham musiqachilar yashaydigan bir mahalla bo'lishi mumkin. Hamda Kobulda, Guzari Xarobot, yo ko'chayi xarobot degan mahalla bor. Bu mahallada, musiqachilar yashaydilar. Ihtiyot bilan aytish ham mumkinki boburnomada kelgan "Varsak sada" ismli joy, Kobuldagi "guzari Xarobot" dir. Yana bir misol buki, bobur 933 hijriyda Dehlini fath qildi. Bu yutuqning tarixini sabt etish uchun shoirlar, abjad ravishida, tarixiy moddalar chiqarishgan. Ushbu tarixiy moddalardan Biri, Shaix Zain istixroj etgan tarix moddasidir: "vas'at shahr rabiulavval" bu iborani Vahob Rahmon "vas'ati shahri rabi ul avval"(444b qaid etgan. Muning adadiy tengi (1316) bo'ladi. Voqe'a tarixidan 383 yil farq etadi. Ta'kidlash lozimki tarixiy moddalarning, arabcha imlosini qaid etish juda ham zarur. Bo'lmaganda, bundayin xatolar o'rtaga chiqadi.

2.4: Boburnoma (voqiot-i-kabul): bu bo'limni Dr. Shafiqa Yorqin tayyorlagan. Uning adabiyotlari: bir qancha qo'lyozmalar va Boburnoma nashrlarlari hamda yordamchi kitoblar. Kobul bo'limining nashri, ancha diqqat va mehnat bilan tayyorlangan kitob izohlar bilan boyitilgan. Bu nashrda, "Obi Boron" ni, Panjsher daryosi deb qayd etadi. "Obi Boron" esa janubi Solang daryosidir. Bobur qayta-qayta uning mavqe'atini qayd etgan. "xosa boron yozisi u Gulbahor" Hamda, "Tukal" bir urug'ning ismidir. ammo "tavakkl" ro'yxatga olingan. Bobur beglaridan bir -Ahmad Tuka- shu ulusdandir. Maymana shahrida "Tukali" nomli bir joy ham bor. Bu joyning kelib chiqishini, "Turkeli" dedilar balki u noto'g'ridir. Bobur beglaridan bir -Ahmad Tuka- shu ulusdandir. Maymana shahrida "Tukali" nomli bir joy ham bor. Bu joyning kelib chiqishini, "Turkeli" dedilar balki u noto'g'ridir.

2.5: Hidoyat nashri: bu nashr Rahmatli Hidoyatullo Hidoyat ehtimomi bilan, Iji Monu nashrining asosida, Mazori Sharifda tarqatildi. Hidoyat va uning yordamchilari, Og'ir textlarning "Terish"ni oz bilganlari sababli, ancha imloiy xatolari bo'lgan. Ana shu yanglishlar sababli, Hidoyatning nashri Boburnomani o'qish va tushinish uchun qiyin

bo'lib qolgandir. Bu yanglishlarning ber qanchasini hurmatli ustodim Dr. Vohidi tahrirladilar va ber qanchasi Iji Monu matni asosida tahrir bo'ldi.

2.6 - Bobur Entsiklopediasi : Bu muhim va kerakli kitob esa milodiy 2014-da nashr ettirilgan. Bu kitob, Boburshinoslik uchun, juda muhim asardir. Men Boburnomani nashrga tayyorlanayotgan paytimda, ushbu asarga qayta-qayta murojaat qilganman. Bu kitobni ko'rish jarayonida ushbu kitob haqqida necha mulohaza topildi :1) oddiy va sodda so'zlar (novak, naqora, muxolafat, sabab, Garmser,jafo) kabilarni ham keltirilgan. Bu ish natijasida Entsiklopedia so'zlik tusini olgan. 2) biror isim noto'g'ri ro'yxatga olingan, masalan Mas'ud Qumiy, Pirqud Qumiy kelgan. Majolis-ul nafoysisning bir nusxasida, Xo'ja Mas'ud kelgan. 3) Kobuldagi Baraki mintaqasini, Badaxshondagi Bahorak deb qayd etgan .asosan Bobur Kobulning urug'lari va tillari haqida so'zlaekan, Barakini bir urug' va tillarini Baraki tili deb ro'yxatga olgan. Hamda" Obi Boron" haqida kelgan. Asosan , "Obi Boron" janubiy Solang daryosidir. 4) Quro'ni Karim oyatlari shu kabi Hadislar, "Arabcha bo'lim matnlar" sarlavhasida kelgan. ularning arbcha matnini keltirish to'ppa-to'g'ri. Magar oyatlar va hadislarining o'ziga yarasha muqaddasligi bor. ularga ayri sarlavha berilish kerak. 5) Arabch iboralar deb qayd etilgan misollar 80% Arabcha so'zlar bilan tuzalga Farscha iboralaridir. Turkcha iboralar ham bu sarlavhada kelgan. 6) Bu kitobda sig'dirilgan xronologiya to'liq emas. Hatto, Boburnomaning o'zida zikr bo'lgan yillar ham keltirimagan; misol uchun, 300 xronologiya voqeasi ro'yxatga olingan. Lekin, men hozirlagan xronologiyada 550ta xronologiya voqeadan ko'proqni ro'yxatga olganman...

3- Boburnoma qanday nashr bo'lsin?

3.1: Boburnomaning nashrlarida muhim masala buki nashrlarda, tinish belgilaridan etarli shaklda foydalanish. Elimenskiy nashrda hatto paragraf ham yo'q. Prof. Shamsiyev va Vahob Rahmon nashrlarida, juda oz ishlatilgan. Dr. Shafiqa Yorqin nashr etgan Kobul voqe'alarida, tinish belgilari ko'proq ishlatilgan. Ejimonu nashrida bu

Rahim Ibrahim

belgilar yo'q, biroq go'zal bir bichimda, paraqraflantirilgan. Tinish alomalaridan diqatli foydalansin.

3.2: Shu kabi bu nashrlarda kerakli ezohlar (hoshiya) ham yo'q. Elimenskiy va Ejimonu nashrlarida, hech qanday bir ezoh (hoshiya) yo'q. Shamsiyev nashrida ko'proq va Vahob Rahmon nashrida juda oz ezohlar bor. Kobul voqe'alari nashrida, bir qancha ezohlar betlar yo matnning so'nqlarida emas, balki ko'rsatkich bo'limida kelgan. Xulosa Boburnoma nashrlarida yetarli qadar ezohlar berilsin.

3.3: Yana bir nuqtaga diqqat etish kerakki boburnoma, “zamon qaid etish” bir yo'sin bila yozilgan. Voqe'alarning, tarixlarini qaid etilishi bilan bir ravishda. U ham hijri tarixi asosida. Shuning uchun, agar boburnoma nashrida, bu tarixlar melodi tarix bila ezohlanmasa, bu o'jar kitob rom bo'lmaydi. Boshqacha qilib aytganda boburnoma, o'qiladi, biroq tushunilmaydi. Vaqialar tarixlari Hijri va Melodiga berisin

3.4: Ko'rsatkichlar masalasi ham boburnoma nashrlarida katta bir muammo bo'lib turgan. Shamsiyev nashrida ko'rsatkichlar bor; biroq to'liq shaklda emas. Ejimonu nashri, ko'rsatkichlardan boy bir nashrdir. Magar, joylar ko'rsatkichida, bir qancha xatolar bor. Masalan: “Andxuy sayidlori, ul viloyat, bayona toshlori v ...” kabilarni ham joylar ko'rsatkichida qaid etilgan. Dr. Shafiqa Yorqin nashrida ko'rsatkichlar keltirilgan. ko'rsatkichlar keltirilsin.

5- Boburnoma nashrida uch y o'nalish?

5.1: Boburnomani o'rgatish uchun, uning nashr etish metodlari butunlay boshqacha bo'lishi kerak. Men esa hozir ikki metodni taklif qilaman:

5.1.1: Uch jildlik bir shaklda: (movarounnahr voqe'alari bir jildda, Kobul voqe'alari bir jildda va Hind voqe'alar ayri bir jildda) nashr etish. Bu tajriba, Kobulda amali bo'lgan. Dr. Shafiqa Yorqin “Kobul voqe'alari” ni o'qilarli va tushunarli bir bichimda nashr etgan. Hamda har jildning o'ziga xos, ezohlari, tarix tabdillari, xaritalari va so'zligi, bo'lishi kerak.

5.1.2: Hammualliflik bir shaklda: bu turli nashrda, uchta nashr guruhi bo'lishi kerak: Movarounnahr guruhi, Kobul guruhi va Hind guruhi. Har bir guruhda ham, O'zbekiston, Avg'oniston va Hindustondan, Tarix, Jug'rofiya va Adabiyot fanlaridan mutaxassislar bo'lishi lozim. Albattaki bu ikki turli nashr, bir biriga bog'liqdir.

5.1.3: Boshqa shakllarda nashr etilishi ham mumkin. Masalan mavzu'iy bir shaklda: Boburnomada zikr etilgan Tog'lar, Daryolar, Qushlar. Boburnomada Boburning

oilasi, Boburning urushlari va... bu nashr ko'pincha tadqiqotchilar uchun yetarli bo'lishi mumkin.

5.1.4: Savol javob shaklida: Boburnomaning har bir bo'limdan, necha savol chiqarib, ularga Boburnoma matnidan javoblar keltirish shakli bilan. Masalan: Boburning oilasi kimlardan iboratdir? Javobi Boburnomadan olinadi.

6. Boburnoma ko'rsatish shaklida nashr etish

Xo'b deganda, Boburnoma qanday ko'rsatiladi? Birinchidan, eng oz besh yuz gektar zamin kerak. Bu Zaminning ismi “Boburnoma” bo'ladi. So'ngrasi, boburnomaning har bir mavzusi, ayribir sohada tajassum bo'ladi. Bir joyda Bobur oilasi, bir joyda Bobur urushlari, bir joyda Boburnomada kelgan Tog'lar, bir joyda kelgan shahrlarning xaritalari, bir joyda Boburnomada zikr bo'lgan hayvonlar, qushlar, giyohlar (O't Yag'och) so'ngi bo'limlarni, hayvonot bog'i yo bir botanik bog'chasi shaklida keltirishi ham mumkin. Har bo'limda, Boburnomada kelgan matn ham keladi.

Albattaki Boburnomani ko'rtish nashri uchun necha yil kerak. “Boburnoma shahri” da, bir shahrga lozim bo'lgan butun qulailiklar yaratiladi. Hamda Boburnoma shahrida kelish va uni ko'rish uchun, билет olish shart bo'ladi. Xulosa qilinsa, “Boburnoma shahri” chiroyli bir turistik shahr bo'lib chiqishi mumkin.

Xulosa: Boburnoma nashrlarining ancha kamchiliklari bor. Shuning uchun bu kitobni o'qish ancha qiyindir. Bu muammoni hal qilish uchun, Boburnoma boshqacha bichimlarda nashr bo'lishi kerak.

Boburnomani tushunish uchun, har bir bo'limi, ayri bir jildda, ezohlar, xaritalar va so'zliklar sig'dirilib; hijriy sanalar bilan melodi sanalar ham ko'rsatilsin. Boburnomani hammuallif shaklida nashr etilishi, ushbu kitobni o'rganish uchun katta yordam beradi. Boburnomani, bir shahr shaklida tajassum qilish, bir tomondan, Boburnomani yaxshiva qulay so'ratda hamaga o'rgatadi va boshqa tomondan bir omad manbasi bo'lib qoladi.

7 - Mening bajargan ishlarim

7.1: Hozirlangan matnda tinish belgilaridan, yetarlicha ishlatildi. Boshqa choplarda, bu masalaga uncha ahmiyat berilmagan.

7.2: Afg'onistonda ishlatiladigan Arabcha yozuvida ikki unli ortirilgan . Bu matnda, ushbu ortirilgan unlilar ham ishlatildi.

Rahim Ibrahim

7.3: Pro. Iji Monu chopida kelgan noto'g'liklar- o'zi tuzatgan ro'yxati asosida tahrirlandi.

7.4: Prof. Iji Monu, bir qancha tushumagan so'zlarni “ فهرست لغات و ترکیبات ” (qiyin lug'atlr va birikmalar ro'yxati)ga keltirgan. Bu qiyin so'zlar Dr. Vohidi, Boburnoma va ba'zi so'zliklar yordami ila butunlay yechildi.

7.5: Hidoyat nashr etgan Boburnomada terish noto'g'liklar tahrirlandi.

7.6: Boburnoma (2018) T. nashridagi “tahrif”(buzilish)larning bir qanchasi tuzaldi.

7.7: Bobur Ensiklopediasiga kelgan bir necha noto'g'liklar- albatta mening ishimga oid bo'lgan mavridlar- belgilandi.

7.8: 8000 lug'atli bir so'zlik tayyorlandi. Uning ishi 80% bajarilgan.

7.9: Boburnoma uchun qisqacha so'zlik,(T.2015) ta kitobi, boshdan ayoqqacha, o'qildi. Unda yuz bergan noto'g'liklar- men tayyorlagan so'zlikda- zikr qilindi.

7.10: Boburnomada zikr etilgan 550dan ko'proq voqealarning tarixi belgilandi. (Bobur Ensiklopedia, 2014) da 350 voqeaning tarixi kelgan.

7.11: Barcha Hijri Qamari tarixlar, Hijri Shamsi va Milodiy yillar bilan birga Boburnoma xronologiyasiga sig'dirildi.

7.12: Boburnomada keltirilgan barcha Forscha she'rlarning shoirlari belgilandi. Bir qanchasi tarjima yo qaytadan tarjima qilindi.

7.13: 2000ga yaqin izohlar keltirildi.

7.14: Boburnomada kelgan barcha Oyatlar, Hadislar, duolar, ifodalari va jumlar, tarjima etildi.

7.15: Pro. Iji Monu ko'rsatkichlarining asosida, qisqa bilgurmi ilova qilindi.

7.16: Bir qancha tushunilmagan so'zlar va ifodalarga duch keldik.biroq, Ular ta'kidlashtirildi.

7.17- Bu matnda, bir imloiy bida't ham bo'ldi. Bir kalimada bir harf yonma-yon kelgan holda, ikkinchisining o'rnida bu belgi(ـ) ya'ni Shad belgisini qo'ydik. Bu ish tufayli, bir tamondan, so'z chiroyli bo'lib o'qishga oson bo'ldi, yena bir tamondan chop xarajati - ozgina bo'lsa ham- kamaydi.

7.18: Kichik unvonlar: ushbu nashrimizda Birinchida akademik matn tayyorlash uchun harakat bo'lgan, ikkinchidan esa, o'quvchilarga qulay va tushunarli bo'lishi maqsad va g'oyaga qo'yilgan. Butun sarlavhalar [] belgining ichida qo'yildi yoham necha kalima "bult" bo'ldi. Bu ish, Boburnomaning asli matnida, hech qanday zarar yetkazmagan. Arabch harflar bilan yozilgan Turkcha so'zlar, Turkcha harflar bila yozildi.

8. Bu kitob tayyorlanishi uchun Yordam etgan ustodlar va aziz do'stlarim:

Ushbu kitobni tayyorlashda paytida muammolarni yechish ayniqsa manbalarni qidirish uchun ko'pchilik ustodlar va do'stlarimga murojaat qildim. Ular esa, men uchun ayamasdan, ochiq ko'ngillik bilan moliyaviy va ma'naviy yordam etdilar. Anashu asosda, ularning ismlarini ushbu kitobda zikr etib, har birlaridan qadrdonlik qilish men uchun farzdir. Agarda, azizlarimdan birortasini ismini unutgan bo'lsam, uzr so'rayman. Meni kechirsinlar.

Ulug' va qadrlil ustodlarimning har biri professor doktor Abdulhakim Shar'iy Juvzijoni, akademiya nomzodi doktor Muhammad Yaqub Vohidiy, Hoji Dada(Zokirjon Mashrabov, Doktor Puhanol Sayid Muhammad Olim labib, Puhanol nurulloh Oltoi, Puhond Ahmad Shoh Shahim, Doktor Shafiqa Yorqin, ustod Muhammad Halim Yorqin, Puhanol Muhammad Ashraf Sharifi, ustod Burhoniddin Nomiq, ustod Abdulloh Ro'yin, Doktor Hamidulloh Boltaboyev, "Bobur nomli xalqaro jamoat fundi" doktor Muhammad Humoyun Nadim, doktor Puhannal Ehsonulloh Quvonch, doktor Asladdin Bovar, Puhannal Sakinabonu G'azanfar, Puhannal Asadulloh Ziyo, Puhando'y Muhammad Yaqub Qarash, ustod Fayzulloh Qardosh, Puhaniyor ustod Abdulhaq Rahimiy, ustod Muhammadulloh Amini, ustod Xalil Ahmado'g'li, ustoz Toshqin Bahoij, ustoz Ahmadulloh Arab, Alhoj Muhammad Ibrohim G'azabfar, doktor Sayid Ahmad Gavhariy, Muhammad Nabi Bunyodbek, Muhammad Alim ko'hkan, Muhammad Hasan To'lqn, Hadari Sohib Alhoj Muhammad Nosir Korgar, Nemat Rahmoni(Rayis Nemat), Alisherbarno, Muhammad Alam Juyo, Abdulg'affor Rayon

Rahim Ibrahim

shamoli, Jovidbek, Vahidadulloh Darxoniy Hamada Facebook ijtimoiy tarmoqlarining qancha a'zolari.

Bizning yaratgan Alloh taolo esa, yuqorida eslab o'tgan aziz do'stlarimni ikki dunyoda xo'shbaxt etsin va doim salomat yashasinlar.

Eng so'ggi so'zim esa, hurmatli G'ulom Muhammad Xadimdandir,
 "Zamonaning noqulay sharoitida va yamom ahvolda, mening yozgan kitobim anashudir.
 ey bilgin azizim! agar noto'g'ridir sen qalam qo'lga olgin va yaxshi ro'g'ini yozgin."
 Ja'far Muhammad Tivmizining bir bayti ham, ishmiz uchun munosib tushgan
 Agarda, mening kitobimdan biror bayt, senga yoqqan bo'lmasa, mayli, o'z kitobingda
 serma'oli bri matla' bo'lg'in. Omadli bir hayotda yashang aziz do'stlar

Rahim Ibrohim Mazor-i-Sharif 2 10 2023

E.mail: Rahim_ib2005@yahoo.com;

Facebook: Rahim Ibrahim.

Page: مؤسسة انتشارات تعلیمی

Tel, whatsApp, Telegram: 0093 799 44 76 88 .

➤ **Lotincha bo'limni** Dr.Puhanmal Ehsonulloh Quvonch va Ustod Puhanyor Abdulhaq Rahimiy tahrir ettilar.

Foydalangan Adabiyotlar:

1. Ejimonu. Boburnoma (1995) kiyutu; jopon.
2. Ilimenskiy. Boburnoma (1856). Qozon.
3. Rahmon, Vahob. Boburnoma (2018) Toshkent.

Bu Chap Haqida

4. Shamsiyev, Porso. Boburnoma (1960) Toshkent.
5. Yorqin, Shafiqa. Kobul voqe'alari (1386). Kobul.
6. Zebullug'ot () Tehron
7. Vojayob. Sayt
8. Google sayt
9. عباسی، گجراتی (۱۳۵۳) لطیف اللغات ، تهران
10. خدیو غلام محمد. فیض دل از مشرب بیدل ۱۳۸۷،
11. صفحه فیس بوک جعفر محمد ترمذی (۲۰۲۳)

Zahiriddin Muhammad Bobur Shoa

Boburnoma 1. Jild, text

Bobur tvalludining 540 yilligi manosibati bilan

Tayyorlagan: Rahim Ibrahim

Mazar-i-Sharif, 2023

Zahir-ud-Din Muhammad Babur

Baburnama vol.1 text

on 540th Birthday anniversary of Babur

Author: Rahim Ibrahim

Mazar-i-Sharif 2023

ISBN: 978993660497